

પ્રસ્તાવના

૧૯૪૬-૪૭

સ્વ. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક ફોર્બસ, જેમના ચિરંમરણીય સ્મારક રૂપે ગુજરાતમાં શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા સન ૧૮૬૫ માં સ્થપાઈ છે, તેઓ સન ૧૮૪૬ ના નવેમ્બર માસમાં અમદાવાદમાં આસિસ્ટન્ટ નર્સ થયા, તે સમયથી ગુજરાતના ઇતિહાસનાં તેમ જ તેનાં સાધનોના સંરોધનનો નવાવતાર થયો, એમ નિઃસંશય કહી શકારો. તેમણે પ્રથમ તો રા. હોળીલાલ આ. માસ્તર પાસે અને તે પછીથી સન ૧૮૪૮ ના નવેમ્બરથી કવિ હલપતરામ ડાહ્યાભાઈ પાસે ગુજરાતી બાધાનો વિશેષ અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. ધીરે ધીરે ગુજરાતનો પૂર્વ મહિમા જાણવામાં આવતાં તેમણે તંન, મન અને ધનના સમર્પણથી પણ એક પાસથી હસ્તલિખિત ગ્રંથોના શોધ અને સંગ્રહ કરવા માંડ્યાં, અને ખીણ પાસથી ખુલ્લોખલે બંસાયેલા બાટચારણાદિ કવિઓને ખોળી, તેમની પાસેની વિવિધ માહિતીઓ ગુજરાતના ઇતિહાસ, સાહિત્ય અને જનસમાજને લગતી રૂઢિ, રીવાજ વગેરેની હકીકત મેળવવા અને ઉતરાવી લેવા માંડી. તે જ દૃષ્ટિથી ગુજરાતના ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ પાડનારા, તેમ જ ગુજરાતના રાજ્ય આદિઓ હિન્દના જે અન્ય પ્રાંતોમાં આક્રમણ, રાજ્ય અમલ, સંગ્રામસહાય આદિથી જાણીતા થયા હોય તે પ્રાંતોના તદ્વિષયક ઇતિહાસના હસ્તલિખિત પ્રાચીન ગ્રંથો, શ્રમ અને દ્રવ્યના ભેગે મેળે ત્યાં સુધી ખરીદી લેતા અને જ્યાં ન બનતું ત્યાં લઈ આવ્યોને રોકી ઉતરાવી લેતા. તેમણે પૃથુરાજ રાસો, ઠેક છુંડી કોટાથી અમલદારી લાગવગથી અને રા. ૧૧૦ ના ખર્ચથી આઘો ઉતરાવી મંગાવ્યા હતા; સાહુદેના બાટો પાસેથી એક પ્રતિ મહામહેનતે મેળવી હતી દ્વયાશ્રય ખાટણના બંડારમાંથી ઉતરાવી લીધો હતો. વળી દફતરદારો, કાર-બારીઓ વગેરે દ્વારા મહીકાઠા, રેવાકાઠા, ઇંડર, દાંતા, કાઠીયાવાડ આદિનાં રાજ્યો સંબંધી વિવિધ હકીકતો, વૃત્તિતો અને તવારીખો પણ ખાસ માણસો રાખીને મેળવી સંગ્રહી હતી. વળી ગુજરાતના રાજ્યો આદિનાં તેમ જ ગુજરાતના ઇતિહાસને પ્રકાશ પાડનારાં દાનપત્રો, મંદિરાદિના સિલાલેખો, પાળીઆઓ, સ્મરાનની દેવડીઓ, આદિનાં અક્ષરોત્તરો અને રાજ્ય હોય તેનાં રજાંગો પણ કરાવી લીધાં હતાં. તે સર્વના પરિણામે પૃથુરાજરાસો, રતનમાલા, અબંધચિંતામણિ, કુમારપાલરાસ, ધ્યાળીવિલાસ, કેસરાસ, હમીરપ્રબંધ, જગદેવપરમારનો ખ્યાલ, દસરાખનાવ, રાડોડવંશાવલિ, નેપાલરાજવંશાવલિ, ગોહિલવતવારીખ, મહારાષ્ટ્રી, શિવાજીના સમયથી પેશ્વાઈ અમલ પર્યંતની બખ્ખર, વિગેરે અલંકારરૂપ અમૂલ્ય ગ્રંથો અને અનેક મહત્વના અપ્રસિદ્ધ શિલાલેખો અને દાનપત્રો પ્રતિબિંબિત કરાવી લીધા હતા. તેમણે આમ કેવળ ઇતિહાસના જ નહોં, પણ ગુજરાતમાં તે કાળે વિદ્યાજ્ઞાન માટે પ્રચલિત હિન્દી ગ્રંથો, ઉપાધ્યાયપણ, રાજ્યનીતિ, ખરદ શુંગાર, ભાષાવ્યાકરણ, ઇંદ્રશુંગાર આદિ અનેક ગ્રંથો પણ ઉતરાવ્યા હતા. ઉપરાંત કેટલાક બાટોને કંઠે રહેલી ઐતિહાસિક માહિતીઓ પણ પત્રવિદ્ય કરાવી લીધી હતી. તેમ ખીણ

પાસ કવિ દક્ષપતરામને પોતાની પાસે રાખી તેમણે ગુજરાતના ઇતિહાસમા ઉપયોગી સંસ્કૃત, દિન્દી અને ગુજરાતી ગ્રંથોના નિષ્કર્ષ મ્હાન્યા અને સાથે સાથે ગુજરાતના જનસમાજના ગીતિરીવાજો, જ્ઞાતિપદાર્થો, લેખ-ચવટરો આદિ વિવિધ રસિક માહિતીઓના તારા પળ કરાવ્યા એ સઘળો સંગ્રહ શ્રીમાન કાર્ણસ સાહેબના અવસાન પછી શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી મંથાએ ખરીદી લીધો છે તેમાના પછાખરા સાધનો રાસ માળામા વપરાયા છે

સ્વ કાર્ણસ સાહેબના આ માનીન પુસ્તકોના સંગ્રહથી મદત્વના અને અત્યુપયોગી કાર્યને ચિરજીવ કરવાની શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી મંથાએ સન ૧૮૬૫ થી તેની સ્થાપનાના સમયથી જ તેને મૂળ દેતુરૂપ કરાવેલું છે, અને તે અર્થ સભા તે પછીથી માનીન હસ્તલિખિત પુસ્તકો યતનથી પ્રાપ્ત થતા ખરીદતી રહી છે એટલું જ નહીં પણ ટેટલીક વખત સરોવરોને વેતન અને પ્રવાસખર્ચ વર્ષે વર્ષે પૂર્યત આપીને પણ પુસ્તકો તેમની દ્વારા ખરીદ્યા છે એ કાર્ય હજીએ ચાલુ છે અન્યાર સુધીમા સભાએ એવા પુસ્તકો કુલ ૨૬૨ સંગ્રહ્યા છે, અને તેમાના પ્રત્યેકમા ધ ૧૧ખરી વિશેષ ગ્રંથસખ્યા છે

આમ એક પાસ હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ વધવા માડ્યો, એટલે સભાની પ્રવૃત્તિના મૂળ દેતુને અનુસરીને તેમાના ગ્રંથોને પ્રકાશમા આણવાનો પ્રમુખ મુશ્કેલીથી વિચારી શકાય તે માટે બીજી પાસ તે ગ્રંથોના વિષય વિશિષ્ટતા લેખક પરિચય આદિ ઉપરોક્તી તત્વોના સક્ષિપ્ત તારણો આપનારી એક સવિસ્તર નામાવલિ તૈયાર કરાવવાનો વિચાર શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી મંથાના વ્યવસ્થાપક મંડળે તા. ૩-૧૦-૧૬ ને રોજ કીધો અને તે કાર્ય માત્ર મારી નિરોજના તા. ૪-૧૦-૧૭ રોજથી થઈ મેં સરસ્વતમા મુખ્યત્વે ગુજરાતી સાહિત્ય સળગી હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ કરવાનું કામ હાથમાં લીધું પરંતુ તે કાર્ય કેટલુંક થતા તેની પ્રસિદ્ધિને પ્રમુખ સત્વર કરવાનું કરતા તેનું સ્વરૂપ અને યોજના ચોક્કસ કરવામા ઉપયોગી થઈ પડે તેવી યોગ્ય સૂચનાઓ ગુજરાતના તદ્વિષયક જ્ઞાતાઓ પાસેથી મેળવવાને નમુનાના 'મુદ્' મ્હાવી દરોડે વિદ્વાનેને તા. ૧૪-૭-૧૮૮૬ ને રોજ મોકલ્યા અને તે સર્વ તરફથી યથાસમય સૂચનાઓ મળતા તેના તેમજ અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલી હસ્તલિખિત પુસ્તકોની નામાવલિઓના ધોરણે એક ધોરણ નક્કી કરવામા આવ્યું અને તેને આધારે મસ્તુત સવિસ્તર નામાવલિ તૈયાર કરી મકઠ કરેલી છે-તેના આ પ્રથમ ભાગમા ૫૦ પુસ્તકો-એ મુખ્યત્વે સ્વ કાર્ણસનો અગત સંગ્રહ છે, તેનો સમાવેશ કરેલો છે

✓ મસ્તુત નામાવલિ રચવામા ગ્રહણ કરેલા ધોરણ વિષે વિવેચન કરતું એ અત્યુચિત છે માત્ર એટલો ખુનામો કરવો જરૂરી છે કે જે મદત્વના લાભોમા અવતરણો મૂળ ગ્રંથમાથી ઉતાર્યા છે તે કેવળ પ્રતિબિંબ હોઈને તેમા શુદ્ધિ આદિની દૃષ્ટિથી કશો ફેરફાર ક્યો નથી તેમ બીજી એ જાણવવાનું કે ટેટલાક અવતરણો અને સંક્ષેપો માત્ર વાનગી રૂપે આપેલા છે અને વિસ્તારભયથી દુકલેના છે એટલે સવિસ્તર માહિતી મેળવવાની હતુકતા ધરાવનારે તે તે મૂળ ગ્રંથો જાતે જોઈ લેવા, એ વિશેષ યોગ્ય થઈ પડશે, તેમ રચિતેદને અંગે પણ કદાચ, નહીં તારવાયેલી વિશેષ માહિતી કે વાનગી

પણ સ્વયં અવલોકનથી મળી જાય. ત્રીજું એ કે કેટલાક વિષય કે ગ્રંથ સંબંધી જે કોઈ જાણવાનું માહિતી ખીજી સાધનો દ્વારા આ લેખકના જણવામાં આવી છે તે પ્રસ્તુત નામાવલિમાં ઠાંકી છે. પણ કદાચિત તેમાં કાંઈ સખલન થયું હોય કે વિરોધ જાણવાનું જાણતો મર્યાદિત સાધનો અને શક્તિને અંગે આપવી રહી ગઈ હોય તે પણ સખવિત છે. કુંકમાં આપેલી હકીકત પરિપૂર્ણ છે એમ કહેવાનો દાવો કરવાનો નથી.

પ્રસ્તુત નામાવલિ તૈયાર કરવામાં અને તેને મુદ્રણકાર્યમાંથી પાર પાડવામાં હરેક રીતની સહાનુભૂતિ સ્વ. સા. શ્રીયુત તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠી તરફથી મળી છે. તેમના વિશાળ જ્ઞાન, ગ્રંથપરિચય, સંરોધનશક્તિ આદિના હરેક રીતનો લાભ પ્રસ્તુત નામાવલિની રચના અને પ્રસિદ્ધિમાં લીધેલો છે. તેમ સા. શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝંઘેરીએ પણ વખતોવખત આ કાર્ય ઉપર દેખરેખ રાખીને ઘટતી સલાહ અને સહાયતા આપેલી છે. તે બન્નેનો અને આભાર માનવો લખિત છે.

આ કાર્ય સફળ થયું છે કે અફળ, ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થયું છે કે અન્યથા, તે તો સમય જતે જાણાય લારે ખરું. પણ હાલ તો તદ્વિષયક જ્ઞાતાઓને એટલી જ વિનિતિ કે તે સંબંધમાં ઉપયુક્ત સૂચનાઓનો સવેળા ગુર્નર વિદ્વાનો તરફથી મળશે તો તેનો પ્રસ્તુત નામાવલિનો ખીજો ભાગ જે તૈયાર થયો છે તેની પ્રસિદ્ધિમાં યથાયોગ્ય ઉપયોગ થઈ શકશે.

તા. ૨૦-૨-૨૩ }
અંબાલ

અંબાલાલ જીલાખીરામ જાની

सांकेतिके शब्दो

हिंदी=हिन्दी
 ऐ=ऐतिहासिक
 का=काव्य,
 प=पद्य
 लो=लोकगीत
 छ=छत्तान्त

र. सं=रचननो संगत
 र. श=रचननो शक
 लि.=लिपिहृत
 पृ.=पृष्ठ
 ग=गद्य
 वा=वार्ता

र. पं=रचनार पंडित
 सं=संस्कृत
 म=मराठी
 गु=गुजराती
 सा.=साहित्य
 ह.=हकीगत

श्रीफार्वस-गुजराती-सभानां हस्तलिखित पुस्तकोनी सविस्तर नामावलि.

अं. १ क. पृथ्वीराज रास—हिन्दी-पे. का—चंदवरदायी—(र.सं.) पृ. १-१८

आरंभ—एर्द० श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ दसमकथा प्रबंधः प्रारभ्यते

अथ सादृ(ट)क छंद—

सौ प्रह्ला सौई इन्द्र ईति भजनं ईपाल ईयं हरि-
पिठै निह कमठ साईर वरं ज(ठ)रामि वारीवरं ।
सौ भानं विधु भाति नेत्रकमलं बांहौ गिरं गरभितं ।
जंघा अष्टकुलाचलं नगभितं जै जै हरिरूपयं ॥ १ ॥

जरिल—

मछ कछ वाराह प्रनंमियं ॥ नारसिंघ वामन पु(फ्र)सुरमियं ॥
सुत दसरथ हलध्वरंमयीयं ॥ युधनि कलंक नमौ दह नमियं ॥

छंद विराज—

करै मछरूपं । सुरै नार तुपं ॥ वधै संध धुपं । वरै वैद मुपं ॥
नमौ मछरूपं । धरा पिठ तिठं ॥ कणं जौगरिठं । जले धार दिठं ॥
नमौ तै कमठं । सुवंदै वराहं ॥ रदयै इलाहं । हयंग्रीव गृहं ॥
उपम्मां तिचाहं । ससीसैपराहं ॥ हरिणाख्य दाहं । नमौ ते वराहं ॥

अंत—

राम किसन कित्तय सरस । कहत छै बहुत बार ।
तुछ आवक कविचंदकी । सीर चहुवानां भार ।
सिर चहुवाना भार । रामलीला छिन गाइय ।
सनक सुनंद-सुनंत कही सुक दैव न जाइय ।
वाल्मीकरिबि(रिपि)राज । किसनदीया ईन धारीय ।
कौटि जनम संभवै । तोय हरिनाम अपारीय ।

માનુષ મંદ મતિ ગંદનન । પુવમાર ચહુંવાંન સીર ।

જં ફહૌ અલપમતિ સુલય કરિ । સુહર ચિત્ત ચિત્ત્યૌ સૂચિર ॥ ૧૧૭ ॥

इति श्रीकविचंद्रविरचिते । राजाश्रीपृथ्वीराजरासौ ॥

શ્રીદસાવતાર વરનન ॥ નામ પ્રસ્તાવ સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-મંગળાચરણ-વિષ્ણુના દશ અવતારનું વર્ણન છે.

વિશેષ-પ્રતિ સંબંધમાં જુઓ નં ૧ ઘ

અં. ૧ સ્વ. પૃથ્વીરાજ રાસો-ચંદવરદાયી

૫. ૧-૧૩૮

આરંભ—અથ ઇચ્છિન વિવાહ સમયૌ લીલ્યતે ॥

દુહા-કહૈ સુકી સુક સંભરૌ નિદ ન આવૈ મૌહિ ॥

રયનિરવય નિય ચંદ કરી કય ઇક પુછૌ તૌહિ ॥ ૧ ॥

સુકીસરિસ સૂક ઉચ્ચૌ ધર્યૌ નારિ સૂરન ચિત્ત ॥

સયન સંજૌગિય સંભરૌ મન મૈ મંદૈ હિત ॥ ૨ ॥

x x x x

અન્ત—

દૌહા-કામ કલા ત્રુટે નૃપતિ । સુમીહ પઠારી દ્વાર ॥

તિન આવાશ દાશી સધન । અહનિસિ દહિ રપવાર ॥ ૨૩ ॥

इति श्रीकविचंद्रविरचिते पृथ्वीराजरासौ । करनाटी पात्र आगमन

નામ પ્રસ્તાવ: સંપૂર્ણ ।

વિષયાદિ-પ્રસ્તુત પુસ્તકની અનુક્રમણિકામાં નીચેના પ્રસ્તાવો લખ્યાનું નજીવેલું છે:-

છઠ્ઠી વિવાહ-પત્ર ૨૬; મુગલ અહ-પત્ર ૬; દાહીમા વિવાહ-પત્ર ૪; આ-
બેટકર્ત-પત્ર ૧; કન્હવરતાપ યુદ્ધ-પત્ર ૧૪; અગમેકે સિરેન સહ સંગરિચ્ચ અયુદ્ધ-
પત્ર ૧૪; માધાગાટવાક્યેન સાહી આગમન-પત્ર ૩૩; સમરશી યુદ્ધ-પત્ર ૬૮; સસી
જતા વિવાહ-પત્ર ૮૫; દેવગીરી યુદ્ધસમય-પત્ર ૧૩; રૈવાતદે પાટીસાહઅહન-મોક્ષ
પત્ર ૧૬; અનંગપાળ દિલી આગમન સાહબદીન સુલતાન અહન-પત્ર ૨૦; ધધરણી
લડાય-પત્ર ૧૨; કરનાટી પાત્ર આગમન-પત્ર ૬.

વિશેષ:-૧ આમાંના દરેક પ્રસ્તાવનો આરંભ રીતસર સ્તુતિવચનથી કરેલો છે.
તેમ પ્રત્યેકનો ઉપસંહાર પણ રીતસર છે.

૨. પ્રતિ સંબંધમાં જુઓ નં ૧ ઘ.

अं. १ ग. पृथ्वीराज रासो-चंद वरदायी-

पृ. १-१२३

आरंभ—श्रीगणेशाय नमः ॥ कं(कुं)वरपनपृथराज कौ लिख्यते ॥

छंद पद्धरी—

द्विज कहै कप चहुआन राय ॥ द्विजनीय श्रवन निज दै सुनाय ॥

जिम अनगराज दिय दिडिदान ॥ बपतैत बली कुल कमल भान ॥

× × × ×

अथ चुतुर्विंशति(चतुर्विंशति)असतीनां लक्षणानि ॥

द्वारदेस सापनी ॥ १ ॥ पश्चात विलोकिनी ॥ २ ॥ पुंश्चली सिंगिनी ॥ ३ ॥ भोगिनी ॥ ४ ॥ गोष्टिप्रिया ॥ ५ ॥ राजसमार्गासिता ॥ ६ ॥ पतिद्वेषिनी ॥ ७ ॥ अन्यपतिहिता ॥ ८ ॥ हीनांगस्य पतिश्रीनां रता ॥ ९ ॥ वृद्धाभार्या पतिरता ॥ १० ॥ देवराति ॥ ११ ॥ विनोदकारिनी ॥ १२ ॥ भोगार्थिनी ॥ १३ ॥ अतिमानिनी ॥ १४ ॥ क्लिप्तमलजान्युता ॥ परिप्रीति रता ॥ १५ ॥ संततहास्या ॥ १७ ॥ प्रोपितपतिकापतिरता ॥ १८ ॥ लोभान्युत(न्विता ?) ॥ १९ ॥ बहुभाषिणी ॥ २० ॥ क्रीडाप्रिया ॥ २१ ॥

इति चातुर्विंशति कृततीनां लक्षणा ॥

इति श्रीकविचंदविरचिते प्रिथ्वीराजरासे कुंवरपनसमय समाप्त ॥

अन्त—

कवित्त ॥ वसि किनौ सुरतान वंग जिम भ्रमै डौरि करि ॥

ज्यौ भावी वसि लौई । वचन उद्यौत बालसूर ॥

ज्यौ वसि जीवन मंत । प्रात वसि जैम क्रम गुर ॥

ज्यौ वसिना(द) कुरंग । वास वसि जैम मधुकर ॥

महिलासु सुकी श्रव वसि भय । महिलो महिल सुमति वस ॥

एकंग एक अंदर महल । रहौ साह सूरतान रस ॥ १७ ॥

दोहा-पं(पी?) प्रमपरै व जिम । सून मनौहर मिष्ट ॥

सुनत कथा संमूल यह । आनंदिय मन इष्ट ॥ १७ ॥

इति श्रीकविचंद ॥ विरचितै प्रथीराज रास कै चित्रः रैषा पात्र उत्पत्ति

नाम प्रस्ताव ॥ संपूर्ण ॥

વિષયાદિ—આ પુસ્તકની અનુક્રમણિકામાં નીચેના ૬ પ્રસ્તાવ લખ્યાનું જણાવેલું છે:—

પૃથ્વીરાજકો કુવરપન-પત્ર ૧૯; અનંગપાલ રાજ્યે પૃથ્વીરાજને દિલી આપી તે-
પત્ર ૧૩; ભૂમિ સ્વયં-પત્ર ૧૦; આખેટકે વીર વરદાન-પત્ર ૨૨; પરિહારના હર-
રાયનો પરાજય-પત્ર ૨૩; હુશેન કથા-પત્ર ૨૫; આખેટક મધ્યે જંથુક સમર પ્રસ્તાવ-
પત્ર ૬; ચિત્રરેખા પાત્ર ઉત્પત્તિ-પત્ર ૫.

વિશેષ—પ્રતિ સંબંધમાં જુઓ નં ૧ ઘ.

અં. ૧ ઘ. પૃથ્વીરાજ રાસો-ચંદવરદાયી- ટ. ૧-૩૮૧

આરંભ:—||દૈં|| શ્રીગણેશાય નમઃ ||

કવિત્ત ॥ મહલ મયૌ નૃપ પ્રાત । આય સામંત સૂદ ભર ।
ઠઠા દિશિ ઉચ્ચરિય । ગવન ચાવંદ રાદ્ધર ॥
વમન વાસ સુરાજ । કોઈ મુકલિ રૂઢ કાજં ।
ચાવદિશિ અરિ નન્હ । સિસ કઢે નહ બાજં ॥
કયમાસ બુલિમં । ત્રીતહાં મંત્ર લાજ જિહિ રાજમર ।
આય પેઠો સૂદિગ । મત્તહું દેવરજિ રૂંદર ॥ ૧ ॥

અન્ત—

દોહા-પુજાહરિ ધન હિતકરી ધુપદીપ સવ રાજ ॥

ચંદ મટ વોલ્યો તવ ॥ ચાલ્યો સુમીહ ફિરિ આજ ॥ ૫૭ ॥

ઈતિ શ્રી(વિ)ચંદરિરંચતે શ્રી પ્રથ્વીરાજા રાસાકે ॥ સોફિજંગમ કથા
નામ પ્રસ્તાવ લિખ્યતે ॥ શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ ॥

વિષયાદિ:—પ્રસ્તુત પુસ્તકની અનુક્રમણિકામાં નીચેના ૨૨ પ્રસ્તાવ લખ્યાનું જણાવેલું છે -

પીપા પીઠાર હરતેન સુરતાન અહણ મોક્ષ-પત્ર ૨૭ કરહેડારા વર સમસ્ત
આહુક ચહુઆણુ યુદ્ધ-પત્ર ૧૬; ઇદ્રાવતી વિવાહ-પત્ર ૧૧; પરમાર જેતરાઈ પાતીસા
અહણ-પત્ર ૧૦; રાજવાણી અહણી કંઝુરાઅવીનય-પત્ર ૭; હંસાવતી વિવાહ-
પત્ર ૩૩; તઈવર પઠાર સુરતાન અહણ મોક્ષ-પત્ર ૧૬; ચંદ્રગહણ સમય-પત્ર ૭;
ભીમયુધ્ધે સોમેશ્વરવધ-પત્ર ૨૧; પન્હુન કઠવાડા છોગા ભીમ યુદ્ધ-પત્ર ૨; લોસા-
ભીમ વધ-પત્ર ૨૪; સંજોગીની પૂર્વજન્મ કથા-પત્ર ૨૬; સંજોગીતા વીનય મગલ
પઠન-પત્ર ૧૬; સુક વર્ણન પ્રસ્તાવ-પત્ર ૧૫; પન્હુન મહુબા યુદ્ધ-પત્ર ૪; રાઅ
પન્હુન પાતસા અહણ-પત્ર ૮; સમરસી સામંત કે પરધાન પરસ્પર વાર્તા તથા પંચ-

સુમેત યુદ્ધ-પત્ર ૨૬; સમરસી જોગ વારતા નવઅર્થે સમરસી બુધ-પત્ર ૧૪; હંસી પ્રથમ યુદ્ધ-પત્ર ૨૦; હંસી દ્વિતીય યુદ્ધ-પત્ર ૨૬; કેમાસ વધ-પત્ર ૩૫; સોશી જંગમ કથા-પત્ર ૧૨.

વિશેષ—૧ નં. ૧-ક-ઘ-ગ-ઘ-એ સઘળી પ્રતિઓ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે. દરેક પાના ઉપર ૬-૭ લીટીઓ છે. વચ્ચે વચ્ચે લહીયાએ પોતાના લખાણમાં અશુદ્ધિ નજીવામાં કેટલેક સ્થળે દરતાલથી અક્ષરો બુંસ્યા છે તો કેટલેક સ્થળે એક અક્ષર ઉપર બીજો અક્ષર લખ્યો છે અને કેટલેક સ્થળે શબ્દો કાકપદથી પણ ઉમેરેલા છે. દરેક પ્રસ્તાવનાં નિરનિરાળાં પત્રક છે. દરેક પુસ્તકની ઉપર આપેલી અનુક્રમણિકા પણ તે તે પુસ્તકના આરંભમાં પત્રાંક સાથે લખેલી છે.

૨ અન્યકારે રાસાનો રચનસંવત આપેલો નથી તેમ લેખકે તેના સિપિસંવત પણ આપેલો નથી.

૩ નવયા પ્રમાણે આ પુસ્તક એક સ્થળે આખું મળતું દુર્લભ હોવાથી જ્ઞાન. મ. કાર્ણસ સાહેબે સાણંદ, વિજયપુર આદિ ડેકાણેથી તથા રેસીડન્ટ દ્વારા બુનીકોટાની પ્રતિ મંગાવી કતરાણું હતું. તેઓને તે સંબંધમાં આશરે રૂ. ૧૨૦ ટપાલ ખર્ચના થયા હતા.

૪. આ સમગ્ર અન્ય કવિ ચંદે ન રચેલા છે કે બીજાઓએ, તે સંબંધમાં પુષ્કળ વાહવિવાદ છે. સામાન્ય રીતે તે પૃથ્વીરાજના સમયમાં ચંદ બારોડે રચ્યો મનાય છે. પણ તે વાદનો વિષય છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આતું કંઈક મદદલ છે.

૫ આ સમસ્ત પદ્યઅન્ય તેના ગદ્ય સારાંશ નોડે નાગરીપ્રચારિણી સભા કાશી તરફથી છપાયા છે. તેનાં ૩૧૦૦ પૃષ્ઠ-છે અને સમસ્તતું મૂલ્ય પેાટેન સાથે રૂ. ૨૨ પડે છે.

અં. ૧ હઃ. પૃથ્વીરાજ રાસો-હિન્દી-પે. કા.-ચંદવરદાસી-૪. ૧-૧૭

આરંભ—વાગવનદિલિરવર્ણન ॥ પત્ર ૧૦ ॥

શ્રીગુણેશાય નમઃ ॥

દોહા—સાપ સાપ મટ માપા પટ । દરસ સમવરપુર રૂંદ ।

તપે સૂર સામંતપતિ । દિલીપચંદ કવિચંદ ॥ ૧ ॥

x x x x

અન્ત—

દોહા—ભાર ભ્રમર મંજરિ નમિગ । તુહિત જાનિ હડિ પંપિ ।

કછુ અંતર રાજનસુ નહિ । ચૌલિ વચન દિપિ અંપિ ॥ ૧૩૯૨ ॥

રસ છુટત ઘુટત મયન । નન હુલિ મંજરિ ચાહ ।

ભાર ભગત કંચદ સૂનિ । બલિયલ મંજરિચાહ ॥ ૧૩૯૩ ॥

ગાથા—અપં આરુહિ શ્રંગ । મમ ઢરદં મુધ દિપિહી નંગિ ।

પતલિ અપગધારા । હયગય કુંભયલં હનદં ॥ ૧૩૯૪ ॥

જંકૈ હરિતન છિનંતં । ગજમત જુથયં દલદં ।

નવરમતિ રમિ રાજં શ્વયલ પલં જમં સુપાર્દ ॥ ૧૩૯૫ ॥

દોહા—અલિ અલિ થદંકત મિલિય । રસ સરવર સંજોગ ।

તે કવિ ચંદ નિપ્યવ રસ રસ । પઝ પ્રગટિત રસમૌગ ॥ ૧૯૬ ॥

इति श्री कविचंदनिरचिते राजा पृथ्वीराज रास कैकन वज्र प्रठनं

गमनं संजोगिता प्रतं ग्यापूरन राजा जयचंदरलचुरन

पराक्रमर(न) न रिह्री आगमन नाम प्रस्ताव संपूरण ॥

વિષયાદિ—પ્રસ્તુત પુસ્તકની અનુક્રમણિકામાં નીચેના પ્રસ્તાવ વર્ણુવ્યાનું નજીવું
વેચું છે:-

આગવન દીક્ષી વર્ણુન-પત્ર ૧૦; બાહુક રાવવધ-પત્ર ૨૮; પંગળગ્ય વિધવંશ-
ન-પત્ર ૪; સંયુક્તાના નીમનું આચરણ-પત્ર ૧૨; હોલિકા પર્વ તથા દીપ માલિકા-
પત્ર ૧૪; બાહુક કુરંબ યુદ્ધ-પત્ર ૫; પદમાવતીપાણિમહલ-પત્ર ૮; મહુબાકા સમય-
પત્ર ૫૬; કનવન ખંડ-પત્ર ૧૮૪.

વિશેષ-૧. આમાંના છેલ્લો ખંડ કનવનનો શરૂઆતથી પ્રસ્તુત પ્રતિમાં લખેલો
નથી. તે સંબંધમાં આવી આરંભમાં નોંધ લખેલી છે-“કનવન ખંડકા સાણુંદને ચોપડેથી
લખેલી છુકમાં અધુરો પ્રસ્તાવ છે. પત્ર ૧૮૪” આથી પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આ ખંડ ૫૭૧ મા
શ્લોકથી લખેલો છે. આ પુસ્તક સાણુંદની પ્રતિ ઉપરથી લખાયેલું છે.

૨. પ્રતિ અને તેની લિપિ વિષે જુઓ નં. ૧ થ.

અં. ૧ ચ. પૃથ્વીરાજ રાસો-હિન્દી-પે. ફા. -ચંદવરદાસી-૫. ૧-૨૧૧

આરંભ—અથ શુકવિલસિત અંતઃપુરસ્વરૂપ નિરૂપણ

પત્ર-૨૨ તથા ધીરપુંડીરવધ પત્ર-૯૭

(હંદ-અરિલ)-ઘતર પપ આપાઢ પવિત્રં । આદ્રા મંડલ મંહિ નપિત્રં ॥

દાન મોગ ફલ હિહિ લવિગ તીય । વિલપન રાજ કરે નવ નિતીય ॥૧॥

x x

અન્ત—

કવિત્ત—ચિરંજીવ હુ શ્રૌતાન । હાંમ મનવંછિત પુરિય ।

ચિરંજીવ હુ શ્રૌતાન । દુપ્ય આપદ મય ચુરય ॥

ચિરંજીવ હુ સૌં(ઐ)તાન । પુત્ર પરિવાર સહૈ તૌ ।

ચિરંજીવ હુ ઐતાન । દાન કવિયન જન દેતૌ ॥

હૈં થાટ પાટ મંઢાર મરિ । આસ તાસ સફલી ફલય ॥

ધરિ ધ્યાન જૌગ સાધય જુગતિ જરા મૃત્યુ તિન ના ફલય ॥૧૧૧॥

શ્લોક—મંગલં ભગવાન વિષ્ણુ મંગલ ગરુડધ્વજ ।

મંગલં પુઢરીકાક્ષ । મંગલાય તનૌ હરિં ॥ ૧૧૨ ॥

इति श्री कविचंद्रविरचिते । राजाश्री प्रथीराजरासके राजकुंभर श्री

रियनसीह पट्टाभिषेक । दिलिपह वनपर गौरीयरा त्रिने साहायत

पतकरन पश्चात् परस्य जुह जुरत राजा श्रीर(र)यनसीह मरन

दिलि जौहर जरन राजा जैयचंद श्री गंगासरना नाम

प्रस्ताव संपुर्ण ॥ ६९ ॥

વિષયાદિ—મસ્તુત પુસ્તકની અનુક્રમણિકામાં નીચેના પ્રસ્તાવ હોવાનું

જણાવેલું છે —

દશબાહુ વર્ણન-પૃ. ૨૨, ધીર પુડિર વધ-પૃ. ૮૭, આખેટકે, અમુસવરશ્રીદત્ત
આપ-પૃ. ૨૪, સમરની દિલ્હીને સહાય-પૃ. ૩૫, બાહુ વધ-પૃ. ૭૭, રત્નસીંહ
પટ્ટાભિષેક તથા મરણ સમય-પૃ. ૩૬ આ પૃથ્વીરાજ રાસાનો અંતિમ ભાગ છે

વિશેષ —૧ પ્રતિ અને તેની લિપિ વિષે જુઓ ન ૧ ૫

૨ આ પુસ્તકના કેટલાક પાના યોડી બધા છે, અને ઉપાડતા સમયે તરડાય
છે પહેલા બે પ્રસ્તાવના પાનાના અંક લખેલા નથી

અં. ૧ છ. પૃથ્વીરાજ રાસો-હિન્દી-પે.કા.-ચંદ્રવરદાસી-પૃ ૧-૧૧

આરંભ—

(રીતસરનો આરંભ નથી, તેમ પહેલી તુક નથી, પણ 'પત્ર ૧' એમ લખેલું છે)

સામંત મોરાર પરાજય ॥

સેન સમલ ચતુર્ગ ॥ વિરવીરા રસતુગ ॥

અતિ ઉત્તમ અનમગ ॥ વિનય પુજે વલ જગ ॥

કલિકાલ કિર્તિ મિતિ રિતિય ॥ પલયાતિ કૃતયુગ કરન ॥

મોરાન નરિંદ મીમા વલ ॥ હમૈ દીનત કૈ સરન ॥ ૫ ॥

ગાથા—તૈકે ચાલુકરાયં ॥ ત્રૈલોકં ચરનયં સરનં ॥

મુરપ સંદજં વલયં ॥ સાવલયં ભીમયં રાજં ॥ ૭ ॥

x x x

અન્ત—

દોહા—જિતિ મહું ઘાલિયવર દિલિ આંનિ સુપય ॥

જંજં કિતિ કલા ઘટાલિ મિલૈ સિહ જસ કથ ॥ ૨૫ ॥

ગયૌ સાહ પીર ગજને ઘટુ દલરિં નમે કટિ ॥

હમૈ હારિ અસ પતિ લહી હર અતિ સેસ અઝટિ ॥ ૨૬ ॥

इति श्रीकविचंद्रनिरचिते पृथ्वीराजरासके महर्षि साम प्रस्ताव संपूर्णं

श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

વિષયાદિ—પૃથ્વીરાજે મહોબાના રાજા ઉપર વિજય મેળવ્યો તે પ્રસંગ આમર વર્ણવેલો છે.

વિશેષ—અરતુત પ્રતિના પાના બીજા ઉપર લખેયું છે કે ‘Phithiraj Ras in sheets’ પાનાં છતાં છે. વચ્ચે વચ્ચે કાં તો દાંસિયામાં કે કાં તો મૂળ બાજમાં પણ સ્લોકનું ઉમેરણ છે. તેમ પાકાંતરોના શબ્દો તેમ કેટલાક શબ્દોના અર્થ પણ વચ્ચે વચ્ચે ઉપર લખેલા છે. દશતાલથી કે શતા રંજથી પણ કેટલાક શબ્દ કે અનુસ્વારાદિ ચિહ્ન છેકેલાં છે.

૨. પાનાના કાગળો એવા તો જર્જરિત છે કે લીધેલોના અક્ષરો તરી પડે છે. પુસ્તક સાથે ચાર છતાં કાગળોમાં છતાં છતાં અવતરણો વગેરે છે.

અં. ૧ જ. પૃથ્વીરાજરાસ-હિન્દી-પે. કા.—ચંદ વરદાયી-પૃ. ૧-૧૧૩ અપૂર્ણ

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ દસાવતાર વર્ત(ન)નં ॥

છંદ વિરાજ—મહા જો કરેં મહારૂપં । સરેણારિ તૂપં । વહે સંપ ધૂપં ધરે વેદ મૂપં ॥

ધરા પિઠ તઠં । કનંગે ગરિઠં । જલધાર દિઠં । નમો તો કમંઠો ॥

અન્ત—

ગાથા—નિરપૈ રૂપ સમટં । તન વિમૂલ જરજુ ઢાઈં ।

ફલવાનીચપપાની નિરપૈ અનુમૂત તેજ વિન્દ્યાનં ॥ ૧૨ ॥

છંદ મુહલ—

વિષયાદિ—વિજય ભુવો નં. ૧ ઘ.

વિશેષ—આના પહેલા પાના ઉપર લખેયું છે કે, “પ્રથમ પુસ્તક સાહુદવાલા ચારણને ધેરથી મલો છે. બીજું પુસ્તક આ બીજાપુરના બાઠ પાસેથી મળ્યું છે.”

પાના ૧ ઉપર લખેલું છે કે:—

પૃથ્વીરાજ રાસાનાં નાંહના પુસ્ત(ક)નાં પત્ર ૧૯૧ પત્ર પ્રતિ શ્લોક ૧૯
સર્વશ્લોક ૩૫૨૯. ઈ^મ આદિ પ્રણમ્ય । इत्यादि जोरि हत्थ फिरि तत्थ इत्यंतः॥

તે પછી ઉપર જણાવેલા, ૧૯૧ પત્રવાળા નાના પૃથ્વીરાજ રાસાની અનુક્રમણિકા પત્રવાર સંસ્કૃત ભાષામાં લખેલી છે.

૧ ખીલ પાના ઉપર પૃથ્વીરાજ રાસામાં યુદ્ધાદિમાં મુખ્ય ભાગ લેનારા રાજવંશી-ઓની ઓળખની ટીપ આપી છે તથા નાના પુસ્તકના ૩૬ મા અને ૫૯ મા પાનાના કુરમાન અને અતંગરાય સંબંધી દોઢા તારવી ઉતારેલા છે, અને પૃથ્વીરાજના જન્મનો સંવત આ પ્રમાણે આંકેલો છે:—

एकादशसै पचंप(द?)ह विक्रम शक आनंद ।

तिहि रिपुपुर जे हरनको हुय प्रति(थि)राज नरिंद ॥ ४४ पत्रे॥ ५९॥

૨ પાના ખીલ ઉપર પૃથ્વીરાજ રાસામાંના સુભટોનાં નામ તારવેલાં છે.

૩ આજ પાનાના ખીલ ભાગ ઉપર મસ્તુત પુસ્તકની અનુક્રમણિકા આપેલી છે. પુસ્તક ૧૬૩ મા પાનાથી તરત હોવાથી તેનો વિષય અનુક્રમણિકામાં લખેલો નથી. પણ તે પહેલાંના ૧૪૬ થી ૧૫૭ મા પાનાનો વિષય “પૃથ્વીરાજ રાજ મહાલુ” છે, એમ જણાવેલું છે.

૪ આજ પાના ઉપર એક આવી નોંધ છે.—

“પૃથ્વીરાજ રાસાનું પુસ્તક ખીલું પત્ર ૧૧૩ સ્લોક ૧૦૧૦૦ તેવા પ્રથમ પત્રથી પત્ર ૧૧૩ સુધી પૃષ્ઠ ૧ ઉલી ૨૫, ઉલી ૧ અક્ષર ૩૬ સ્લોક ૨૮ એ રિતે પત્ર ૧૧૩ મધ્યે ૬૩૨૮, પત્ર ૧૧૪ થી ઉલી ૧ અક્ષર ૩૯ સ્લોક ૩૬-ઉ ૨૮ પત્ર ૫૪ સ્લોક ૩૭૪૦.

“જહડી લખવા સહિં તથા વટાવ જાતે “નાણું સ્લોક ૧૧૦૦૦ નું આપ્યું છે.”

૫ પ્રતિ બાળબાળ લિપિએ લખેલી છે. હાંસીયામાં કેટલીક જગ્યાએ ખુલાસાના રાખેલાં લખેલા છે. તેમ કેટલેક સ્થલે બધાં ત્રણ સ્લોક પણ કોં તો હાંસીયામાં અગર મૂળમાં પણ પાછળથી ઉમેરેલા છે. કેટલેક સ્થળે પડેલા રાખેલાની જગ્યા — — — આવી નિશાનીથી રાખેલી છે.

અં. ૧ ઇ. પૃથ્વીરાજ રાસો-હિન્દી-પે. ફા.-ચંદ વરદાયા-૪. ૧-૧૮૧
(અપૂર્ણ)

આરંભ—श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ आद्यपर्व लिख्यते ॥

સાદક—ऊँ आदिश प्रणम्य नम्य गुरवं वाणीं च वंदे प्रीयां ॥

सि(सु)ष्टं धारन धारयं वसुमती लच्छी च चरणाश्रयं ॥

તમગુણ તિષ્ઠંતિ ફેસ દુષ્ટ દવ(હ)નં મુરનાથ સિધાશ્રયં ॥

ધાવર જંગમ જીવ ચંદન ॥ મયં સરે સરવેસ વરદામયં ॥ ૧ ॥

પ્રથમ સુમંગલ મૂલ ॥ શ્રુત વીય સમ્રતિ સત્ય જલ ॥ ॥

સીચીદ્ર સુતરુ એક ॥ ધર દ્રમ ઉત્યૌ ॥

ત્રિપટ સાપ રમીય ત્રિપુર વરન પતિ મુરપતિ સુભૌ ॥ ૨ ॥

દોહા-કુસુમ રંગ મારહ સુફલ ॥ ઉકતિ અલંકર અમીર ॥

રસ વરસન પારસ રમીય ॥ આસ અસનક ધનિ કીર ॥ ૩ ॥

અન્ત—

દોહા-પગ પ્રપતૌ પુત્ર દિધિ ॥ કુકિ કિય મુલ દિસમાન ॥

વીરમંતરતે નયન ॥ ઉતર કીય પ્રમાન ॥ ૫૬૫ ॥

કવિત-જોરિ હથ ફિરિત થ ॥ રાજ સંમુહ ઉચારીય ॥

અસુર સસુર નર નાગ ॥ જુદા વિધ્યૌ ન સમારીય ॥

અપ સથ સુનિ સાત ॥ અરિ ન સમ્હો હકારિય ॥

મય મારથ સુજુદ ॥ જહ આવૈ ન પ્રકારીય ॥

ધન હથ સૂર સરમં તકે ॥ ધનિ સૂદૃઢ પડ પંગમર ॥

ધરિ તીન મોહિ સૂદૃઢો ન કહુ ॥ સાર અગનિ અંગે સુનર ॥ ૬ (૫૬૬) ॥

વિષયાદિ—“પૃથ્વીરાજનો નાનો રાસો છે”

મૂળ પૃષ્ઠ ૧ ઉપર તેની અનુક્રમણી નીચે પ્રમાણે આપેલી છે -

“પૃ. ૧ આદિ પર્વ તેમા પૃ. ૮ સુધી મગનાચરણ, પછી હુદા રાક્ષસથી ઉત્પત્તિ પિંગલોત્પત્તિ, બૃજી પુત્ર પરીક્ષિત કથા પૃ. ૧૩ થી ૨૩ સુધી, આલુની ઉત્પત્તિ-પૃ. ૨૩ થી ૨૬ સુધી ક્ષત્રી ૪ ની ઉત્પત્તિ છત્રીશ વશનાની તથા વીસલ દેવની વાત પૃ. ૨૬ થી ૪૧ સુધી આનાક ઉત્પત્તિ, વિસળદેવ રાક્ષસ ભવ વરણન પૃ. ૩ બે, વિસળદેવ દેશાતરમ મુદ્ધ વાસ્તે ગયો, મુનિશાસ્ત્રી આલુક સાથે લડાઈ ચર્ચ વીસળ નગર વસાવ્યું વીસળ દેવને રાખ ગયો પૃ. ૪૧ થી ૬૯ સુધી સર્પ કરડવાથી વીસલ મુઓ, ને રાક્ષસ ગયો વીસલદેવે હુદાવે સારંગદેવને માર્યો પછી પોને કાશીમા તથા કરીને મુઓ તે સબધથી પૃથ્વીરાજ વગેરે વીરોની ઉત્પત્તિ, અને તેઓના સ્થાન, સોમેશ્વરને દીલીના હવર અનગ પાવ સાથે અને કનોજના વિજયપાલ સાથે લડાઈ ચર્ચ, અનગપાવની દીકરીને સોમેશ્વર પરણ્યો, તેનો દીકરો પૃથ્વીરાજ ગયો તેની આલયોવન વય વરણન પૃ. ૬૯ થી ૭૦ સુધી રત્ન વરણના પૃ. ૭ થી ૧૪૩ સુધી પૃથ્વીરાજ કનોજ જોવા આવ્યો પૃ. ૧૪૩ થી ૧૭૨ સુધી કનોજમા પૃથ્વીરાજ ગયો પૃ. ૧૭૨ થી ૧૮૫ સુધી પૃથ્વીરાજને નયચન્દ્રે પકડવા માગ્યો ત્યાંથી નાહો ને નયચન્દ્ર ફેળ લઈને પગ્ગાડે આ યો”

અહીંથી વૃત્તોંત અધૂરો છે.

પત્ર ૬૮ પ્રથમ પ્રસ્તાવ; પત્ર ૭૮ ઋતુવર્ણન; પત્ર ૧૭૧ પૃથ્વીરાજ કૃનોજ મંથે પ્રગટન કુલ ૫૬૬ છંદ, કવિત અને દુહાઓ છે

વિરોધ-૧ આ પુસ્તક ઉપરનીછમેજી નોધથી તે 'ધન્વન્તા વીરાઈ સંકોહની સને ૧૮૪૮ની પ્રતિની' નકલ જણાય છે. તેમા પાછળથી ભૂલ લાગ્યાથી કોઈએ હાસીયામા અક્ષર તેમ રાખ્દો લખી, મૂળના તેને લગતા અક્ષર કે રાખ્દની નીચે આવી=વીરી દોરેલી છે પ્રતિનું લખાણુ અશુદ્ધ છે, છંદ, કવિત, દુહા, વગેરે સજ્ઞાઓ લાલ સાહીએ લખેલા છે.

૨ પ્રતિના સળવમાં મૂળ પૃષ્ઠ ઉપર આમ લખેલું છે -

The Chronicle of Prathi Ray copied from an (old) Miss.
in the possession of Ichawa Virabhu Rathod 1848 (incomplete).

અં. ૨. વાવીવિલાસ-હિન્દી-પે. કા.-કવિ કેવલરામ (ર. સં૦ ૧૮૭૬ પૃ.)
૧-૧૨૨ (અપૂર્ણ)

આરંભ—અથ વાવિવિલાસ લિખ્યતે.

શીવસુતકો સમરન કીણ ॥ વિચન હોત સય દુર ॥

શ્મશાનન શ્કરદન હૈ ॥ ભાલ સદા સંદૂર ॥ ૧ ॥

છંદ ત્રીભંગી લઠન—

ગનપતિ ગનનાયક રીઢિકો દાયક ॥ લાયક હૈ સન વાત કરં ॥

ઉમયા આનંદં જગદભિરંદં ॥ દુ.પતિરંદં દેવવરં ॥

ભીર હિ મંજન રુદ્ર હિ રંજન ॥ દારિદગંજન દૈતહરં ॥

કેવલ ઉપકારી ગજમુપધારી ॥ મુપકારી સન સીઢિકરં ॥ ૧ ॥

x x x x

દોહા—વિનતી કર જોરે કરુ સકલ દેવ સિર નાય ॥

અવ,કપિ કેવલરાકો સારદ હોહુ સહાય ॥ ૩ ॥

ના વિદ્યા ના ઘુધિમલ અવલંન નહિ ઓર ॥

ગ્રંથ વનાવન હૂં ચહુ માતા તુમરે જોર ॥ ૪ ॥

અઠારહસેં પંચોતરા શ્રાવન વદ દુતિયાસ ॥

ગુરુવાર શુભ જોગ મે કીનો ગ્રંથ અમ્યાસ ॥ ૫ ॥

नवाव जुवामर्दपानजु हुकुम कीयो जव आप ॥

तव कवि केवलरामने करयो ग्रंथ परताप ॥ ६ ॥

सोरठा-घायी वंस अपार ॥ कविमति अल्पजु उडुप सम ॥

कोउ न पावत पार ॥ गुणसागर गंभीर है ॥ १ ॥

दोहा-वंस पराक्रम गूढ़ सब जगमेह ते सुभाय ॥

वायिविलास कीनो प्रगट केवल कवि सुप पाय ॥

वडेयपान इमापते जोही दिपायो पंथ ॥

सो कवि केवलरामने कीनो तिह धिव ग्रंथ ॥ ७ ॥

नगर अहमदावाद है द्वादश जाके द्वार ॥

नवाव जुवामर्दपानजु है सूवा सिरदार ॥ ८ ॥

अहमदावादमे राजपुर तुलसीकि यह पोल ॥

केशवसुत केवल वसे नागर विप्र अमोल ॥ ९ ॥

तिन कवि केवलरामने आग्या गुरकि पाय ॥

वायिविलास किनो प्रगट सब विथते सरसाय ॥ १० ॥

नूतन ग्रंथ कीनो प्रगट नेक न बिद्या साज ॥

चूक होय सो सोडियो छमिजो कवि बिराज ॥ ११ ॥

छप्पय ॥ हजरत अलीका—

लचक लचक महि मचक ससक सिप नागह सयो ॥

भचक भचक भए भूप रचक रत्नाकर हट्यो ॥

पैव रययो उलट हटवट दहवटे ॥

लंकापरी जुरो रसो सुरलोकह थटे ॥

होत सवारह सहज त्व थर थर थर कंफे बली ॥

केवल कहत त्रैलोक मे सरस तेग हजरतअली ॥ १ ॥

अंत—

महाभारथे पारथे जोट जंग ॥ लए पेचके जोर सो तेज तंग ॥

अजीधारमे ओरीआ आय अंग ॥ जुटे जीव सो जोध जोडा सुचंग ॥ ५७ ॥

ચઢે કો એકે પ્રાન લે જાસ વઝ્રં ॥ સુને ઘુંવ કાંને રહે નાહમઝં ॥
 ચઢે હાથી દંતં તોરિ લીલાટં ॥ ચઢે વેરીકે સેનમે ચીરયાટં ॥૫૮॥
 ગીરંતં ઘરે આમકો મહમંતા ॥ દણ રોજ મોજાં રહે રંગ રત્તા ॥
 ગહે હાથ સૂઢેં મરોડે મર્દા ॥ ઘરે પાઞ આગે હવે નાહિ સદા ॥ ૫૯ ॥
 હઠે કાલ યાચા હુઠુંઆર પૂરા ॥ રપે પાષ વંકી મહાતેજ સુરા ॥
 ઘડી ઘાંકડી મુછ સૈજે મરોડે ॥ લીંન્હે દેપી મૂપાલ કાપે કરોડે ॥૬૦॥
 લપેં કોય કેને ન જ્યોં શંભુવાલા ॥ જરેં જાતમે વાસકે ભૂમિપાલા ॥
 સમા દેવ સોહે અનેક પઠાણં ॥ મનો શ્રંદ રાજે મહાવતપાનં ॥ ૬૧ ॥

છંદ છપે:-જગહિ હોત અસવાર હય હંશારવ ગજેં

જગહિ હોત સવાર સકલ ધનં દુંદુંભિ વજેં ॥

જગહિ હોત અસવાર પ્યાદલકે વહ તાસે વાજત ॥

જગહિ હોત અસવાર જરિ જરદ નિશાંત વિરાજત ॥

સપુત વહાદુરપાનકો મહાવતપાંન ચઢત જગ ॥

મેવાસ વાસ ધનકસ ઘૃહ વહુચક્ષ હાય જોડે સુતય ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ-આ કાવ્યમાં શુભરાતના બાબી શત્રુવંશીઓની તવારીખ આપેલી છે. શત્રુઆતમાં બાબીઓના મૂળ પુરુષ સૈયદ હુસૈન મૂતેલ અલિખાનને વંશવિસ્તાર આપી, શાહજહાંના સમયમાં બહાદુરખાનજીએ શુભરાતમાં પગદોડે નમાવવાનો આરંભ કર્યો, અને મેવાસના લીયોને મારી ખેડા, વાડાસીનોર આદિ તાબે આણુવાનો ત્યારથી તે નમાંમુદીખાનજીએ દાખાજી માયકવાડ સામે મોરચો માર્યો, તે પર્યંતની તવારીખ આપેલી છે.

છાંપય, દુહા, કવિત, અને સોરઠામાં પદબંધ મુખ્યત્વે બાંધેલા છે. કુલ છંદસંખ્યા આપેલી નથી, તેમ વિષયનાં, નિરનિરાળાં પ્રકરણો પણ ખાડેલાં નથી. પરંતુ પ્રત્યેક પ્રસ્તાવની અલગ અલગ છંદસંખ્યા આંકેલી છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ અપૂર્ણ છે.

વિશેષ-૧ પ્રસ્તુત ગ્રંથ છપાયેલો નથી. એમ. બુનાગઢ, રાધનપુર, તથા વાડાસીનોરના હાલના બાબી વંશના સ્થાપકનો ઇતિહાસ છે. અમદાવાદના વીસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ, કેરાવસુત કેવળરામે સંવત્ ૧૮૭૫માં આ ગ્રંથ નવાજ બુવાંમર્દ ખાનજીની પ્રેરણાથી બરોડાખાંન ઇમામે પૂરી પાડેલી હકીકત ઉપરથી દિન્દીમાં રચ્યો છે. ગ્રંથકારના વંશજો હજી અમદાવાદમાં છે, અને તેઓનું ઉપનામ કવીશ્વર ચાલુ છે. આ જ યાદીના ગ્રંથ નં. ૫ ચ. ઉપરથી જણાય છે કે હુણાવાડાના રાજા દીપસિંહે એ કેવલરામને ઉપર્યુક્ત કવીશ્વરની પદવી આપી હતી.

૨ સ્વ. કાર્ણસ સાદેએ પ્રતિ ઉતરાવેલી છે. તે બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે. કેટલેક સ્થળે ટાંસીયામાં લલીયાએ અક્ષરચૂક અને શબ્દચૂક પાછળથી સુધારેલી છે, તેમ પાદ કે લીટી પણ ઉમેરેલી છે.

૩ પ્રતિ અર્ચાચીન હોવા છતાં કટિ કરાવી ચઠ કરેલી છે.

૪ પાનાં ૧૨૩ થી ૧૨૭ સુધી ગુજરાતીમાં સ્ફોટ સાથે અનુક્રમભિંજા આપેલી છે, પ્રસ્તુત કાવ્ય ગુજરાતના મોગલ સમયથી તે ગાયકવાડી સમય પર્યંતના ઇતિહાસ ઉપર સારા પ્રકાર પાડે છે. આ સમયનાં યુદ્ધોનાં વર્ણન સારાં અને તેજદાર છે.

નં. ૩ ક. શ્રીપાદ રાસ (વચનિક) યશોવિજય ગણિ
(૨. સં. ૧૭૩૮) (લિ. સં. ૧૯૦૪) પૃ. ૧-૮૨.

આરંભ:—શ્રી ગણેશાયનમઃ ॥

દ્વિઃ ॥ કલપવેલિ કવિયથુ તણી ॥ સરસતી કરિ સુપસાય ॥
શ્રી સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાયત્રી ॥ પૂરિ મનોરથ માય ॥ ૧ ॥
અલિપ વિધન સરિ ઉપસર્મિ ॥ જપતાં જિન ચઉવિસ ॥
નમતાં નિજ ગુરુપથકમલ ॥ જગમિય ધં જગીસ ॥ ૨ ॥
ગુરુ ગૌતમ રાજગ્રહી ॥ આઘ્યા પ્રભુ આદેશ ॥
શ્રીમુષિ શ્રેણિક પ્રમુખનિ ॥ ઈણિ પરિ દીર્ઘ ઉપદેશ ॥ ૩ ॥
ઉપગારી અરિહંત પ્રભુ ॥ સિદ્ધ ભને ભગવાંત ॥
આચાર યઉતાય તિમ ॥ સાધુ સકેસ ગુણવંત ॥ ૪ ॥
દરશણ દુરલભ ગ્લાનગુણ ॥ ચારિત્ર તપ સુવિચાર ॥
સિદ્ધચક્ર એ સેવતાં ॥ પામીજે ભવપાર ॥ ૫ ॥
ઇહ ભવિ પર ભવે એહથી ॥ સુખ સંપદ સુવિસાલ ॥
રોગ સોગ રૌરવ ટલિ ॥ જિમ નરપતિ શ્રીપાલ ॥ ૬ ॥
પૂછે શ્રેણિક રાય પ્રભુ ॥ તે કુણુ પુણ્ય પવિત્ર ॥
ઇન્દ્રભૂતિ તવ ઉપદિશિ ॥ શ્રી શ્રીપાલ ચરિત્ર ॥ ૭ ॥

દેશી લલનાં(નાં)ની ॥

દેશ મનોહર માલવા ॥ અતિ ઉન્નત અધિકાર ॥ લલનાં ॥
દેશ અવર માંડુ ચિહ્ન દિશિ ॥ પરવરિયા રવાર ॥ લલનાં ॥ ૮ ॥

તસ શિર મુગટ મનોહર ॥ નિરુપમ નયરી ઉજેણિ ॥
લપમી લીલા જેહનિ ॥ પાર કલી જય કેણિ ॥ લલનાં ॥ ૯ ॥

... ..
રાસ ભલો શ્રીપાલનોં તેહની ॥ પહીલી ઢાલ ॥ લલનાં ॥
દિન યક દિં ઓતા ધરિં ॥ હોજે મંગળમાલ ॥ લલનાં ॥ ૧૦ ॥

(ઢાલ પહેલી)

અંત—

ઢાલ-તપગણ નંદન સુરતરૂ પ્રગટયોં ॥ શ્રી હીરવિજય ગુરુ રાયાણ ॥

અઠછર સાહિસ જસ ઉપેદશે ॥ પડેન્હ અપાર વળયાણ ॥
હેમસૂરી જિનસાસન મુદ્રા ॥ હેમ સમાન કહાયાણ ॥
જેહિ ચોરોં જે પ્રભુ હુતોં ॥ રાસન સોંહ ચઢાયાણ ॥ ત૦ ॥ ૧ ॥

તાસ પદ પૂર્વાચલ ઉદયોં ॥ દિનકર તૂલ્ય પ્રતાપીણ ॥
ગંગાજલ નિર્મલ જસ કીરત ॥ સધલેં જગમાહિ બ્યાપિણ ॥
સાહિ સભામાહિ વાદ કરીનેં ॥ જિનમત ધિરતા ચાપીણ ॥
ખડૂ આદર જસ સાહિ દીધો ॥ જેં મહિમામેં મહંતાણ ॥
શ્રી વિજયપ્રભ તસ પટધારી ॥ સૂરી પ્રતાપેં છાજેણ ॥
એહ રાસની રચના દીધી ॥ મુંદર તેહને રાજ્યેણ ॥ ત૦ ॥ ૨ ॥

સૂરી હીર ગુરુની ખહુ કીરતિ ॥ કીર્તિવિજય ઉવળયાણ ॥
સીસ તાસ શ્રી વિનવિજય વર ॥ વાચિકસુ ગુણુ સોહાયાણ ॥
વિઘાવિનય વિવેક વિચક્ષણુ ॥ લક્ષણુ લક્ષિત દેહાણ ॥
સોભાગી ગીતારથ સારથ ॥ સંગતિ સપર સનેહાણ ॥ ત૦ ॥ ૩ ॥

સંવત સતર અઠત્રીસા વરષે ॥ રહી રોનેંર ચોમાસુંણ ॥
સંધતણા આગ્રહથી માંજો ॥ રાસ અધિક ઉલ્લાસેણ ॥
સાર્દ સમ્રમ સત ગાથા વિરચિં ॥ પૂહતા તે સૂલોંકેણ ॥
તેહના ગુણુ ગાવેં છ ગોરી ॥ વિલિં વિલિં ચોકે ચોકેણ ॥ ત૦ ॥ ૪ ॥

તસ વિશ્વાસભાજન તસ પુરણુ ॥ પ્રેમ પવિત્ર કહાયાણ ॥
શ્રીનરવિજય વિષુધ પયસેવક ॥ સુ જસવિજય ઉવઝાયાણ ॥
લાગ ચાક તો પૂરણુ કીધો ॥ તાસ વચન સંકેતેણ ॥
તેણું વલિ સમકિત દટી જે નર ॥ તેહ તણું દિત હેતેણ ॥ ત૦ ॥ ૫ ॥

જે ભાવે એ લાણુસ્યે ગણુસ્યે ॥ તસ ધર મંગલમાલા ॥

ખધુર સિધુર મુંદર મદિર ॥ મણિમેય ઝાઝઝમાલા ॥

દેહ સખલ સસનેહ પરિછેદ ॥ રગ અલગરસાનર(લા?) ॥

અનુક્રમે તેહ મહોદય પદવી ॥ લહસ્યે જ્ઞાન વિશાલા ॥ તં ॥ ૭૭ ॥

ઇતિશ્રી શ્રીમહોપાધ્યાય શ્રીયરોવિજયગણિ વિરચિતે ॥ શ્રીપાલચરિત્રે
પ્રાકૃત પ્રવર્ષે ॥ ચતુર્મૂખ ખડ સમાપ્ત ૪ ॥ શ્રી શ્રીપાલરાસ સપૂર્ણ લખ્યો છે.

॥ શુભ લખતુ ॥ શ્રી ॥

વિપયાદિ-માનના રાજાએ પોતાની એકની એક પુત્રી મયલસુન્દરીને વિલાકળા
પાત્ર કરાવી, કુરુક્ષેત્ર દેશના મુર અવનિપાત્ર સાથે વસાવના ઇચ્છા કરી પરંતુ તેણે
તેની સાથે પરણવાની ના પાડી અને કર્મના સત્રેગથી મળી આનંદારા પુરુષ સાથે લગ્ન
કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી, કર્મભળથી ભાગ્યનો હૃદય ધરો, અને પિતાના પરાક્રમથી નહીં,
એમ આમંત્ર સાથે જલાલ્યુ આથી રાજા કોર ભરાયો અને એક મદિયા સાથે તેને
પરણાની શ્રીજિનના પ્રતાપે, એક ગુરુએ સિદ્ધચક્ર મન્ત્ર મયલસુન્દરીને લખી આપ્યો અને
પેનો કોઢિયો સાંભળે અને અતિ સ્વસ્થપનાન થયો તે મૂળે હું હું દેશના રાજાનો પુત્ર હતો
પરંતુ પૂર્વજન્મના કર્મથી મદિયો થવાથી તે રોગ યાગવા દેશદેશાન્તર ફરતો હતો
રોગ ટળતા તે રાજ્ય પામ્યો તેનું નામ શ્રીપાન હતું તેણે અને મયલસુન્દરી સાથે
સુખવિભવ માણી, શ્રીજિન ધર્મ પ્રવર્તાવી મુખિ પ્રાપ્ત કરી આ હકીકત મસ્તુત
રાસમા વર્ણવેલી છે

આ કથા ઉપરાંત મસ્તુત રાસમા શ્રીપાનના પૂર્વજન્માદિની કથા પણ એક વિરોધ
લખાણથી વર્ણવેલી છે

મસ્તુત રાસના આર ખડ છે, પહેલાની ટાળ ૧૧, બીજીની ૮, ત્રીજીની ૮ અને
ચોથાની ૧૨ છે કુલ ગાથા (કલી) ૩૫૦ હોવાનું કવિ કહે છે, મત્યે દાળ-રાગ અને
દેશાઓથી ખજ છે

વિશેષ—આ રાસ કથારો છે તે સંવત્ ૧૭૩૮ આ રચારો છે અને સંવત્
૧૮૦૪ મા ફાર્ગસ સાહેબની ગ્રેરણાથી ઉતરાવેલો છે, એમ આ જ પ્રતિની રાય રોહિ
રતનજીની વચનિકાના અંતિમ ઉલ્લેખથી જાણાય છે પ્રતિ સ્પષ્ટ અક્ષરે બાળબોધ
લિપિમા શુદ્ધ લખાઈ છે કેટલેક સ્થળે લાટીયાએ પુનરાવૃત્તિ કરતા અક્ષરની કે માત્રા,
રેફ આદિની ચૂક સુવારી તે ઉપર છેકો મૂકેલો છે, તેમ અક્ષરના કમફેર માટે કવચિત્
૧ અને ૨ ની સહા પા તેવા તેના અક્ષર ઉપર મૂકેલી છે

આ જ પ્રતિના બીજા લેખોમા કેટલેક સ્થળે વચ્ચે વચ્ચે બાળબોધ અક્ષરે
શબ્દો અને પદો અને ચરણ પણ ઉમેરેલા છે તેમ કોઈ સ્થળે ગુજરાતી લિપિમા ટીકા
જેવા પણ ઉમેરેલ થયેલો છે

અંક ૩ (સ્વ)-રાઠોડ રાઉ રતનજીની વચનિકા-પે. ફા.
(ચારણોની મિત્ર ભાષામાં અને ગદ્યપદ્યમાં સચિત્ર છે)
(ર. સં. ૧૭૧૫?) (લિ. સં. ૧૯૦૪) પૃષ્ઠ ૧-૩૪.

આરંભ—

શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ રાઠોડ રાઉ રતનજીની વચનિકા લિખ્યતે ॥
ગાહા ॥ ગુણપતિ ગુણે ગહીરં ॥ ગુણગ્રાહક દાનં ગુણ દેવ્યલું
રિદ્ધિ સિદ્ધિ સુખદિ સધીરં ॥ સુંદલ દેવ સુપ્રસન્ન ॥ ૧ ॥
કવિતા ॥ સમરિ વિષ્ણુ સિવ સકતિ ॥ સિદ્ધિદાતા સરસ્વતિ ॥
વપાણું કમધણુ ॥ પુહ વિરજે છત્રપતિ ॥
બલ જે હાય કવિ ॥ હૂઆ જિણુ વંસ નરેસર ॥
પાગલાગ સોભાગ ॥ વંસ છત્રીસ તણા ગુરુ ॥
ગજરાજ દેવણુ ભાજણુ ગર્ગ ॥ ઉભે વિરદાઈ ધરે ॥
કુલ ભાણુ ધરે પ્રગટયો ॥ કમંધ ૧ ॥ રતન ૨ મલરીણુમલ ૩ ॥ ૨ ॥
દલપતિ ઉદયાસિંગ ॥ માલ ૪ ગંગેવ ૫ મહાબલ ॥
વાધા ૬ સુજા ૭ જોધ ૮ ॥ કમ ધરિણુ માલ અણુંકલ ॥
ચુડા ૯ વિરમ ૧૦ સલપ ૧૧ ॥ સાપ તેરહ અળૂઆલા ॥
છાડા ૧૨ તીડા ૧૩ છાત્ર ॥ હૂઆ કમધણુ હઠાલા ॥
હીંદુ આણુ તિલક હિંદુ વિદહ ॥ ધુહડ ૧૪ આલા ૧૫ સિંહ ૧૬ ધન ॥
તીણુ પાટું હૂઉ મહિસંતણુ ॥ ૩૫ જુપ એ તો રતન ॥
હંદ હણુદાલ ॥

રદરાંણુ ભાંણુ રતન ॥ કરતબ ભારત કર્ણુ ॥
નરનાહ જે મુપ નીર ॥ ગદવત ઝાન ગહીર ॥ ૪ ॥
સંસિમધ્ય મેધ સુર સુકળ ॥ ગજ દેવણુ ભાજણુ ગજ ॥
મિતભાત તારણુ પધિ ॥ સણુગાર તેરહ સપ ॥ ૫ ॥

અન્ત—

વચનિકા ॥ તીણુ વેલાં ગેળરી આવાજ આકાસ વાણિ હોઈ ॥
કહિયો મહારાજ રયણુ સાજી ॥ વધાઈ વધાઈ વધાઈ ॥
અગની સનાંન કરી સતી પિણુ આઈ ॥
બ્રહ્મા વીધુ મહેસ ॥ ધંદ સુર સાધિ ॥ સુર ત્રીયામા કહીયો
મહા સતીયાં સાર્મા જઈ ॥ ધવલ માંગલ પુહ પવરધા કરી વધાઉ ॥

દુહા ॥ સાવત્રી ઉમયા ત્રિપા ॥ આગાંસુ સાંઘી આઈ ॥
 સુંદર મંદિર સોવતાં સોવનમેં ॥ ઇંદરી લઈ વધાઈ ॥ ૫૬ ॥
 હોઈ ધવલ મંગલ હરખ ॥ વધિયા નેહ નવલ ॥
 સુર રતન સતીયાં સરસ ॥ મિલીયા જાઈ મલીલ ॥ ૬૦ ॥
 ઉવાં સુરનર પૂર ઉદ્ધરે ॥ વૈકુંઠ કીયો જ વાસ ॥
 રાજા રમણપરતજો ॥ જગ અવિચલ જસવાસ ॥ ૬૧ ॥
 પૈશાખ પાંપ નવમિ પદિ પનરોતરે વરસ ॥
 વાર શુકર વિહલ ॥ હોંદુ તુરક હમસ ॥ ૬૨ ॥
 જોડિ જ પાંપડીઉ જગો ॥ રસો રતન રસાલ ॥
 સુરાં પૂરાં સાંભસો ॥ ભર મોટા ભુપાલ ॥ ૬૩ ॥
 દક્ષિ રાવાકા ॥ ઉજેશુ રાસાકા ॥
 આર ભુમ રહંસી ॥ ઠવી પાત્ર કહસી ॥ ૬૪ ॥

ઇતિ શ્રી રાજા રતન મહેસદાસોતરી વચનીકા સંપૂર્ણ ॥ સંવત
 ૧૯૦૪ ના વર્ષે આસો શુદ્ધ પાંચી ને લોમવાસરે ॥ શ્રી ॥ અમદાવાદ
 મધ્યે ખાંનપરા હરવાજના પાસે આંદા મુરજના મહેલમાં લખુ છે ॥
 લખાવનાર સાહેબ ॥ રજીષ્ટન સાહેબ ॥ લખનાર ॥ લેખક ॥ ગંગાસંકર
 ગૌરીસંકર ॥ સાંગી પ્રત પ્રરમાંણે લખું છે ॥ ચાદૃસં પુસ્તકં દૃષ્ટ્વા ॥ તાદૃશં
 લિપિતં મયા ॥ ચદિ શુદ્ધમશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દિયતે ॥ ૧ ॥ શુભં ભવતુ ॥
 શ્રીરસ્તુ ફલયાળમસ્તુ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-ભોગલ સાહનસાહ સાહજદાંની રૂઢાવસ્થામાં સમ્યગાદી લેવા દારા-
 શિકાહે પોતાના મામા જસવંતસિંહજીની મદદથી સાહજદાંને કેદ કર્યો, ત્યારે દક્ષિણથી
 આરંગજે, ગુજરાતમાંથી પોતાના નાના ભાઈ મુસદને મદદે બોલાવી તેના અને પોતાના
 સૈન્ય સાથે રાડોડો, સામે યુદ્ધ મચાવ્યું. તેમાં જયોરનો રાડોડ રતનસિંહ મરી ગયો. આ
 યુદ્ધનું વર્ણન પ્રસ્તુત વચનિકામાં કરેલું છે. (મૂળમાં આ યુદ્ધ લઝયા વિષે માત્ર 'પનરોતરે'
 એવો વર્ષ સંબંધી ઉલ્લેખ છે. પરંતુ સાહજદાંનો કાલ વિચારતાં) આ યુદ્ધ સં. ૧૭૧૫ માં
 થયેલું જણાય છે. અને તે સમયે ડિવા તે પછી એક બે વર્ષમાં રચાયું અનુમાનાય છે.

કુલ ગાયા ૨૬૪ છે; તેમાં કવિત, ગાયા, ઉંદ, દુહા, સાંકળિયા, વચનિકા (ગદ્ય)
 વગેરે મિશ્રિત છે.

વિશેષ-૧. આ રસો છપાયો નથી. તેની જાણ અર્ધ ગુજરાતી, હિન્દી, અને
 અર્ધ ચારણી છે; લિપિ બાળબોલ છે.

૨. આ વચનિકાનાં પાનાં ૧૪ થી ૧૭ માં રગિત ચિત્રો કુલ સાત સામટાં છે.

(પાનાં ૧૪-૧૭) પહેલા ચિત્રમાં ૧ ધનુષ્ય બાણવાળો, ૧ બંદુકવાળો અને ૧ ટાલ
 તરવારવાળો, એમ ત્રણ જુદી જુદી સ્થિતિમાં રાસ ધારણ કરેલા હિન્દુ લશ્કરીઓ ચિત્રેલા

છે. ખીજમાં બળદ અને ખચ્ચરથી ખેંચાતી ત્રણ તોપો સાથે મુસલમાની તોપથીઓ ચિતરેલા છે. ત્રીજામાં બંને સૈન્યોનાં હુલ્લેખ અને પાયદળની સામસામી લડાઈ ચીતરી છે; મુલેહ થવાથી એમાં અને પક્ષના ઉપદેશના લશ્કરીઓનો સમાગમ ચીતર્યો છે; પાંચમાં દ્વાથી ઉપર આસ્પદ થયેલા હિન્દુ સરદાર અને મુસલમાન સેનાપતિનો મિલનમસંગ અને છઠ્ઠામાં બંનેના ઘોડેસવાર આગેવાનોનું મિલન ચિત્રેલું છે. સાતમા અને આઠમા ચિત્રમાં હિન્દુ પક્ષના સર્વ જાતિના સૈન્યનો ચિતાર અને નવમાં મુસલમાન સૈન્યની વિદાયગીરી ચીતરી છે.

૩. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ કાવ્ય ઉપધોગી છે; કારણ એમાં મોગલ સમયના ગુજરાતની તેમ જ રાજપુતાનાની માહિતી આપેલી છે, તેમ જ આપા મિત્ર ગુજરાતી ચારણી છે.

અં. ૩ ગ. વૈતાલપંચવિશતિ—(કથા—સંસ્કૃત ગદ્યપદ્ય-શિવદાસ-(૧. સં.)
(ભિ. સં. ૧૯૦૪) પૃ.-૧૪૬

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

વિવ્રેશં મયહંતારં ગણરાજં ચતુર્ભુજં ॥

જનૈઃ સંપૂજિતં લોકે નમામિતં ગજાનનં ॥

અસ્તિ હસ્તિનાપુરં નામ નગરં તત્ર રાજા મહેશ્વરો નામ ॥ તત્ર હરિ-
દત્તનામા વિપ્રો વસતિ ॥ તસ્ય દ્વૌ પુત્રૌ વર્તેતે ॥ તદાસ્મિન્ દેશે દૈવગત્યા
દુર્મિશ્વં જાતં તેન વિપ્રેણ ચિંતિતં ॥ દેશાંતરે ગત્વા પુત્રૌ જીવાપયિષ્યામિ ॥
વિપ્રો દેશાંતરં ગતઃ ॥ તત્ર મહાવને એકં યોગિનં વદર્શ ॥ યોગિમઠિકાયાં ગતો
વિપ્રઃ(ઃ) ॥ યોગિના સંમાનિતઃ(ઃ) ॥ નાનાપ્રકારાણિ ભોજનાનિ દત્તાનિ ॥

અન્ત—

इति संवोध(ध्व) गतो वैतालः(ः) मृतक(म्) तत्र समानीतं दिगंबरणोक्तं॥
साधु साधु महावीरं त्वया वक्तव्यं दिगंवरेण मंत्रैः ॥ वैतालो आनीय भणितं
गजम् नमस्कारं कुरु राज्ञोक्तं ॥ नाहं जानामि त्वं दर्शय ततो दिगंवरेण शिरः(ः)
नामितं ॥ ता च तेन राजा खड्गेन त्रोटितं ॥ कपालशोणितेन अर्ध(म्)
दत्त्वा ॥ अष्टौ सिद्धयः(ः) साधिताः तावद्विमानस्थैः देवैः ॥ अयजय कथितं ॥
ततो इंद्रेणोक्तं वरं ब्रूहि राज्ञोक्तं ॥ एषा मम कथा लोकरुप्रसिद्धा भवतु भवि-
ष्यति ॥ इत्युक्त्वा इन्द्रो दिवं गतः ॥ राजापि स्वनगरे गतः ॥ वैतालसाधिता
राजा एरुछत्रो जातः ॥

નીતિલક્ષણસંપન્ના સર્વકામપ્રદાયિની ॥

રચિતા શિવદાસેન વૈતાલસ્ય કથા(ઃ) શ્રુમાઃ ॥ ૧૭ ॥

इति पंचविशति(त)मं कथानकं संपूर्णम् ॥

વિપયાદિ-બત્રીસલક્ષણા, અને સર્વ વિદ્યામાં પારંગત એવા ૧૦૦ પુત્રોનો ભોગ દેવીને આપીને સુવર્ણની સિદ્ધિ મેળવવા ઇચ્છતા એક દિગ્ગજરે એવા ૮૮ પુત્રોને પ્રથમ દળ્યા, પછી દસ્તિનાપુરના બ્રાહ્મણના એક પુત્રને રાખી તેને એવા ૪૮ વિદ્યાપારંગત ક્રીધો, અને તેનો ભોગ આપવાની તૈયારી કરી, પરંતુ પેલો પુત્ર ચેત્યો, તેણે અનેક કલાઓથી વિવિધ રૂપ ધારણ કરી, દિગ્ગજરના પંચામાથી છટકવા મથન કીધું પરંતુ આખરે એક રાજની સદાયવાથી તેણે ગાધર્વ મચ્છાશ્રમા વૃક્ષ ઉપર મદદા રૂપે પડેલા પેલા બ્રાહ્મણ પુત્રને મેળવ્યો અને તેને ૯૯ મા ભોગ તરીકે દોમીને પછી સોમા ભોગ તરીકે રાજને દોમી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાની સાવસાનાળા દિગ્ગજરે રાજને દણવાની ધેરવી કરી પરંતુ રાજ વૈતાલની કૃપાથી બચ્યો અને દિગ્ગજરને દણી પોતે સર્વ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી રાજ રૂપ બ્રાહ્મણપુત્રને લઈ જતા રાજને રોકવા, અને તેનું મીન તોડાવવા વૈતાલે જે પચીસ વાર્તાઓ રાજને કહી હતી, તે આ કથાનકમાં વર્ણવેલી છે

અન્ય ગદ્યપદ્યમય છે. શ્લોકની સખ્યા આપી નથી

વિશેષ—આ પુસ્તક છપાયું નથી, પણ તે ઉપરથી વર્તમાન કાલના પડિત છવાનંદ વિદ્યાસાગરે તે નામથી એક પોતાની કૃતિ છપાવી છે પ્રસ્તુત પ્રતિ અશુદ્ધ ॥

અં. ૪ ક. ભક્તમાલ-(હિન્દી)-નામાજી (ર. સ. ૧૭૬૯) (ઊ સ. ૧૭૬૯)

૫ ૧-૧૩૯

આરંભ—શ્રીરાધાવલ્લભો જયતિ ॥

અથ શ્રી ભક્તમાલ ટીકા ભક્તિર(હ)સરોધિની સહિતઃ ॥ ટીકા-
કર્તાકૌ મંગલાચરન તથા આગ્યાનિરૂપણ કવિત્ત ॥

મહાપ્રભુ કૃષ્ણચૈતન્ય મનહરન જૂકે ॥

ચરનકૌ ધ્યાનમેં દે નામ મુપ ગાઢ્યૈ ॥

તાહી સમે નામાજૂનેં આગ્યા દર્ડે લર્ડે ધારિ ॥

ટીકા વિસ્તાર ભક્તમાલકોં સુનાઢ્યૈ ॥

કીજિયૈ કવિત્તનંદ છંદ અતિ પ્યારૌ લઐ ॥

જગૈ જગ માહિ કહિ વાની વિરમાઢ્યૈ ॥

જાનો નિજુ મતિ એ પૈ સુન્યો ભાગવત-

શુકદ્રૂમનિ પ્રવેશ કિયૌ એસેં હિ કહાઢ્યૈ ॥ ૧ ॥

ટીકાકૌ નામ—

× × × ×

હ્રદે સરસાઈ જૌં તૈં સુનિયે સદાઈ યહ ।

ભક્તિરસવોધિની સુનામ ટીકા ગાઈ હૈ ॥ ૨ ॥

× × × ×

મૂલ મંગલાચરન—

ભક્તિ ભક્ત ભગવંત ગુરુ ચતુર નામ વપુ એક ॥
ઇનિકે પદ વંદન કિયે નાસહિં વિઘન અનેક ॥ ૧ ॥

× × × ×

અન્ત:—

ચારિ જુગનિયે જે મગત તિનિકૌં પદકી ધૂરિ ॥
સર્વસુ ધિર ધરિ રાપિ હો મેરી જિવની મૂરિ ॥ ૫ ॥

+ + + +

મક્તદામ જિનિ જિનિ કયી તિનિકિ જૂઠનિ પાઈ ॥
મો મતિસારુ અક્ષર દ્વે કીનોં સિલૌ વનાઈ ॥ ૧૧ ॥
ફાહૂં કેવલ જોગ જગ્ય કૈ કુલ કરનીકી આસ ॥
મક્ત નામ માલા અગર ઝર વસૌ નારાયણદાસ ॥ ૧૨ ॥

ઇતિ શ્રી ભક્તમાલ શ્રી નારાયણદાસજીકૃત મૂલ સમાપ્તઃ ॥ છપ્પૌ ૧૯૭
દોહા ॥ ૧૭ સર્વ મિલિ જોર ॥ ૨૧૪ ॥

× × ×

સંવત્ પ્રસિદ્ધ વશ સાત સૌ ઉન્હત્તર યે
ફાગુન માસ વદિ સપ્રમી વિનાઈકે ॥
નારાયણદાસ સુપરાસિ ભક્તમાલ લૈકે ॥
પ્રિયાદાસ દાસ ઝર વસૌ રહૌ છાઈકે ॥ ૨૯ ॥

× × × ×

ઇતિ શ્રી ભક્તમાલ ટીકા સંપૂર્ણઃ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં પુરાણો, ઇતિહાસગ્રંથો અને દંતકથાઓના આધારે વિશ્લેષકત્વ ઝરેનાની આખ્યાન વર્ણવેલાં છે.

૨. મૂલ ગ્રંથમાં નાબાણ્યે એકેક ભક્તનું ચરિત્ર એક કવિત્વમાં કરેલું, તે ઉપર પદ-બદ્ધ ટીકા નારાયણદાસે કરેલી તે ઉપર પ્રિયાદાસની ટીકા છે.

૩. દુહા, કવિત્વ, છંદપદ્ય આદિથી પદબંધ બાંધેલો છે. મૂળની ૫૧૨ અને ટીકાની ૭૩૦ કડીઓ છે.

વિશેષ-૧. આ બ્રહ્મમાલમાં પ્રથમ બ્રહ્મિનું સ્વરૂપ, પછી અનુભવ, હનુમાન આદિ આશરે ૧૭૫ બ્રહ્મોનાં ચરિત્ર છે. તેમાં સકરાચાર્ય, નામદેવ, જ્ઞાનદેવ, વલ્લભાચાર્ય, ધનોબાન, નાસિંદ બેદેતા અને ગીરાંગાદનાં ચરિત્ર પણ આવી નય છે.

૨. આ સદીક ગ્રંથ ગુંબમાં શ્રી વેંકટેશ્વર પ્રેસમાં રા. ખેમરાજે છપાવેલો છે.

અં ૪ સ્વ. ધિમલાચલે સૌવર્ણિકસાદ્ગ્રીતેજપાલોદ્ધૃત...આદીશમૂલ-
પ્ર(પ્રા)સાદપ્રશસ્તિઃ—સં-હેમવિજય-(૧. સં. ૧૬૫૦.)૪. ૧-૭ શ્લોક ૬૭

આરંભ—ૐ નમઃ ॥

શ્રેયસ્વી પ્રથમપ્રભુઃ પ્રથિમભાગ્ નૈપુણ્યપુણ્યાત્મના- ॥

મસ્તુ સ્વસ્તીકરઃ સુસાન્ધિમકરઃ શ્રીમાન્ સુદેવઃ ॥ ૧ ॥

પદ્મોદ્ભાસકરઃ કરૈરિવ રવિવ્યોમ્નિ ક્રમાંભોરુહ ॥

ન્યાસૈયસ્તિલકીયમૂવ ભગવાન્ શત્રુંજયેનેકજઃ ॥ ૨ ॥

× × × ×

યદુપદેશવશેન મુદં દધ ॥ ત્રિચિલમંડલવાસિ જને નિજે ।

મૃતધનં ચ કરં ચ સુર્જાજિઆ ॥ મિથમકચ્ચરમૂપતિરત્યજત્ ॥૧૮॥

(ગુજરાતના શ્રી હીરવિજયના ઉપદેશથી “કંકને હરણે મગટ રૂપીઆ લેવા”નો ૬૨ અક્ષરે કાઢી નાખ્યો.)

શત્રુંજયે ગંગનગાળંકલીંમિતેન્દ્રે (૧૬૫૦) યાત્રાં ચકાર સુરુતાય સ તેજપાલઃ ॥

ચૈત્યસ્ય તસ્ય સુદિને ગુરુભિઃ પ્રતિષ્ઠાં ચક્રે ચ હીરવિજયાભિઃ સૂરિસિંહૈઃ ॥૬૨॥

× × × ×

ચૈત્યં ચારુ ચતુર્મુલં કૃતસુલં શ્રીરામજીકારિતં ॥

પ્રોત્તુંગં જસુટકુરેણ વિહિતં ચૈત્યં દ્વિતીયં શુભં ॥

રમ્યં કુઅરજીવિનિર્મિતમમૂલચૈત્યં તૃતીયં પુનઃ ॥

મૂલં શ્રેષ્ઠીકૃતં નિકામસુભગં ચૈત્યં ચતુર્થ પુનઃ ॥ ૬૪ ॥

અન્ત—

વસ્તાભિધસ્ય વરસૂત્રધરસ્ય શિલ્પં ।

ધૈત્યં ચિરાદિદમુદીક્ષ્ય નિરીક્ષણીયં ॥

શિષ્યત્વમિच्छति फलाफलितोऽपि मित्र ॥
 कर्मास्य शिल्पिपटले भवितु प्रसिद्ध ॥ ६६ ॥
 सदाचारश्रीना कमलविजयारत्नानसुधिया ।
 पद्मद्वામોગધ્રમરસદુશો हेमविजयः ।
 जलंक्षरैराद्या खियमित्र शुभा या विदितवान् ॥
 પ્રગણિત. પ્રસંગે જગતિ ચિરકાલં વિજયતા ॥ ૬૭ ॥

इति सौमित्रगादभीतेजपाटोत्तमिप्रचउमंहन
 भी भारीमृदप्रगादप्रगणि भये ॥

धुसहजसागराणा विनेयजयसागरोऽलिख्दूपां ॥
 शिल्पिव्यामुत्कीर्णां ॥ माधवर्भामामाभिरानाभ्या ॥ ६८ ॥

इति भीतिदाघे मूनायर्षये सामन्तापाणरी प्रग्निरग्नि ॥

વિષયાદિ-૧ આ પ્રશસ્તિ, સુત્રુપ પરત ઉપરના શ્રી આદીશ્વરના દેવલેના શુભ-
 રાગના સૌરભિંક સાદ તેજપાને ઉદ્ધાર કરાયે અને સમજ, કુશલ અને જુસ્મુ કમર
 એ ૧૧૭ જમ્બુની સદાયવાધી સવન ૧૧૫ મા આર મહિરો બધામ્યા તેની છે તે
 મૂલ મહિરની બીવમા જડેશ કાગા ખાચર ઉપર કાતરેલી છે તેમા જમ્બુવેતુ ૭ ક,
 સવન ૧૫૮૮ મા સાતુ કરમાએ કરાવેતુ મહિર દર્મ્ય થતા રાગોંવિકિષ્ણાદિની ગુર્ણ
 ગૂર્ણમદિની શુભરાવના સૌરભિંક સાદ શિવરાજના પાચમા વંગજ તેજપાને તે સમજા
 અને અકબર સાદને જૈન ધર્મને ઉપદેશ આપી, જમ્બુચારેરો માફ કરાવનારા શ્રી હીર
 વિજયજી આદિ સુદિધિએ તેમા હર મિત્રોની પ્રતિષ્ઠા કરી આ દેવલેના યામલા, પારીઓ
 આદિની પણ ચેત્તમા તથા જમ્બુની આ પ્રશસ્તિમા આપેલા છે સાદ તેજપાને અન્યન
 બધાએલા દેવો આદિને ઉદ્દેશ પણ આ પ્રશસ્તિમા કરેલો છે, તેમ શ્રી હીરવિજય
 છની શુભપરપરા તથા સાદ અકબરે કુત્સાતમાથી શ્રી હીરવિજયજી આદિને ઘોષારી
 તેમની પાસેથી જૈન ધર્મના ઉપદેશનું અજુ કર્યું એ વિષય કથી કહી પ્રોકમા વર્નુરેલો છે.

૨ જુવ પ્રોક ૧૮ ૭ મહિરની આ પ્રશસ્તિ છે તે મહિરની બાધ ઠીની યોજના
 આદિ સુતપાર (architect) વસ્તુએ કરેલા છે અને આ પ્રશસ્તિ માધન તથા ઠીમા
 નામે સિદ્ધીઓએ કાગા ખાચર ઉપર કાતરી છે

વિશેષ-૧ આ પ્રશસ્તિમાં લીલીઓએ લેખનશુદ્ધિ કરના વચ્ચે વચ્ચે દડતાવથી
 'વિસર્જ' ની, ઠરવદીની તેમજ અક્ષરોની નૂક સુધારી છે કેટલોક સ્થળે અક્ષરો પણ
 ઉમેરેલા છે તેમ અન્ના સાકેતિક રજો ઉપર આક મૂળી સાવની સમજ આપી છે,
 તથા દાસીયામા તેમ જમ્બો ઉપર પણ કેટલાકના અર્થ અને શુભરાગીમા સમજ પણ
 આપેલી છે પ્રશસ્તિમાંના બધાયલા સદ બાળો... આદિ નીચાનીથી સૂચવેલા છે

૨. આ લેખ 'એપિગ્રાફીકા ઇડિકા'ના ભાગ ૨ પૃ. ૫૦ થી ૫૬ માં તથા કાન્ય-
માલાના પ્રાચીન લેખમાલા ભાગ ૨ માં પૃ. ૧૮૧ થી ૧૯૦ માં ઉપાધે છે. પરંતુ તેમાં
અને આમાં કેટલેક સ્થળે કેટલાક નોંધવાતેજ પાડલે છે.

અં. ૪ ગ. નદુ(દુ)લપુરસ્થકીર્તિપાલસ્ય ધર્મશાસનપત્ર-(૮. સં.૧૨૧૮)
૮. ૧-૩.

આરંભ—રાધાકૃષ્ણાય નમઃ ॥ ધુલેવેશઃ ॥ નદુ(દુ)લપુરસ્થતામ્રપદ-
કત્રયમધ્યે પ્રશસ્તિઃ ॥

શ્રીસ્વસ્તિ—શ્રિયૈ ભવંતુ ધો દેવાઃ પ્રભશ્રીધરશંકરાઃ ॥

સદા વિરાગવંતો યે જિના જગતિ વિશ્રુતાઃ ॥ ૧ ॥

શાકંભરીનામપુરે પુરાસીચ્છ્રીચાહમાનાન્વયલઙ્ઘજન્મા ॥

રાજા મહારાજનતાંત્રિયુગમઃ લ્યાતોઽવતૌ વાકપતિરાજનામા ॥ ૨ ॥

નદુ(દુ)લે સમભૂત્તદીયતનયઃ શ્રીલક્ષ્મણો મૂપતિ-

સ્તસ્માત્સર્વગુણાન્વિહો(તો ?) નૃપવરઃ શ્રીસોલિત(લોહિયા)લ્યઃ સુતઃ ॥

તસ્માચ્છ્રીવલિરાજનામનૃપતિઃ પશ્ચાત્તદીયો મહી—

લ્યાતોવિગ્રહપાલ ઇત્યભિધિયા રાજ્યે પિતૃવ્યોભવત્ ॥ ૩ ॥

× × × ×

*આખ્યાં રાજકુલશ્રીઆલ્હણદેવકુમારશ્રીકેલ્હણદેવાખ્યાં રામપુત્રશ્રી કી-
ર્તિપાલસ્ય પ્રસાદે દત્તનડુલાઽ ૦,૦ પ્રતિવદ્ધદ્વાદશપ્રામાણિ તતો રાજપુત્ર-
કીર્તિપાલઃ સં. ૧૨૧૮ શ્રાવણવદિ ૫ સોમે અથ શ્રીનહૂલે સ્નાત્વા ધૌતવાસસી
પરિભાય તિલાક્ષતકુશપ્રણયિનં દક્ષિણકરં કૃત્વા દેવાનુદકેન સંતર્પ્ય * * *

અંત—

પટિવર્પે(વૈ) સહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ દાયકઃ ॥

આલેષ્તા ચાનુમંતા ચ તાપ્ત્રે ચ નરકે વસેન્ ॥ ૨ ॥

ઘટુભિર્વસુધા મુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ ॥

યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ ૩ ॥

સ્વહસ્તોડયં મહારાજપુત્રશ્રીકીર્તિપાલસ્ય

નૈગમાન્વયકાયસ્થસાદનના શુભંકરઃ ।

દામોદરસુતોડ્લેખિ શાસનં ધર્મશાસનં ॥ ૧ ॥ મંગલં મહાશ્રીઃ ॥

વિષયાદિ-૧. રાજપુતાનામાંના સાંભર નગરની પાસેના નડૂલ (નાડોલ) ગામમાંનાં ત્રણ ગ્રાંથાપત્રોમાંના એક ઉપર ઉપરનો લેખ છે. તેમાં, ચઢુઆણું વંશના રાજા આદિહણુ-દેવના ત્રીજા રાજપુત્ર શ્રી કીર્તિપાલે નડૂલના શ્રી મહાન્નિવરના દેવલને નીચેનાં ખાર ગામ સ્થાપન, વિલેપન, દીપધૂપના ભોગાર્ય સમર્પણ કર્યાનું જણાવેલું છે: “૧ સુતેર, ૨ હરિજીક, ૩ વિલાડ, ૪ સોમણ, ૫ સેરકરા, ૬ હરવંદ, ૭ માડા, ૮ ડોકાણ, ૯ મુવાં, ૧૦ નાડાડ, ૧૧ દેવસુરી, અને ૧૨ મઠચડી. આ ખાર ગામનું શાસનપત્ર ત્રીજા રાજપુત્ર કીર્તિપાલે સં. ૧૨૧૮ ના શ્રાવણ વદિ ૫ સોમવારે આપ્યાનો ઉલ્લેખ ઉપલા લેખમાં કરેલો છે.

૨. આ ધર્મશાસનનો લેખ તાંબાપત્ર ઉપર કાવચ દામોદરના સુતે કાતરેલો છે.

વિશેષ-૧. આમાં ચઢુઆણું વંશના સ્થાપક લક્ષ્મણરાજની વંશાવલિ કીર્તિપાલ પર્વતની આપેલી છે. આ વંશનો રાજા આદિહણુ ચઢુઆણીના પ્રતિસ્પર્ધિ રોડાડ વંશના રાજા શહુલની પુત્રી અન્નલદેવીને પરણ્યો હતો અને તેનાથી ચણસા ત્રીજા રાજપુત્ર કીર્તિપાલે ઉપરનું જ્ઞાનપત્ર લખાવી આપ્યું છે. આ લેખમાંનો કીર્તિપાલ સોનગિરા (સુવર્ણગિરિ-જાલોર) ચૌહાણ વંશનો સ્થાપક હતો.

૨. આ લેખ ચઢુઆણું વંશ વિષે કેટલીક ઐતિહાસિક માહિતી આપનારો હોવાથી ઉપયોગી છે. પ્રતિમાં કેટલેક સ્થળે હાંસીવામાં તેમ મૂળના રાખ્દો ઉપર પણ તેના અર્થો આપેલા છે, તેમ મૂળના છેલ્લા અક્ષરો સુધારેલા છે.

૩. આ, મારવાડના નડૂલના ચૌહાણ વંશના ખીજા લેખો ‘એપીઆક્ષ હડિકા’ના ૬ મા તથા ૧૨ મા ભાગમાં છપાયા છે.

૪. આ લેખ ‘એપીઆક્ષ હડિકા’ના નવમા ભાગમાં પાના ૧૬ થી ૭૦ માં છપાયેલ છે. છપાયેલા લેખ કરતાં આ લેખમાં કેટલાક પાડલેલો છે.

૫. જ. બાં. શ્રે. રો. એ. સો ના પુ. ૧૬ ના પૃ. ૨૬ થી ૩૪ માં સં. ૧૨૧૮નો રાજા આદિહણુદેવનો લેખ છપાયેલ છે, તેથી આ જુદો છે, અને તેનાથી થોડી અધિક માહિતી આમાં આપેલી છે.

અં. ૪ ઘ. નડૂલપુરસ્થ તૃતીય તામ્રપટ્ટક.-સં. ગદ્ય લેખ-(૨. સં. ૧૨૧૩). પૃ. ૧-૨

આરંભ—તૃતીય તામ્રપટ્ટકે

ૐ સં. ૧૨૧૩ વર્ષે માર્ગવદિ ૧૦ શુક્રે શ્રીમય(દ)ળહિલ્લપાટકે સમસ્ત-રાજાવલીસમલંકૃત-પરમમદ્વારક-મહારાજાધિરાજ-પરમેશ્વર-ઠમાપતિવરલ-

દ્વપ્રસાદપ્રૌઢપ્રતાપનિજમુજપ્રતાપવિક્રમરણાંગણવિનિર્જિતસાકુંભરીભૂપાલશ્રી
કુમારપાલદેવકલ્યાણવિજયરાજ્યે તત્પાદપદ્મોપજીવિનિ મહામાત્યચાહદદેવે
શ્રીકરણાદૌ(દિ)સકલમુદ્રાવ્યાપારાન્પરિપંથયતિ યથા અસ્મિન્કાલે પ્રવર્ત-
માને પોરિત્ય ચોડાણાન્વયે મહારાજશ્રીયોગરાજસ્તદેતદીયમુતસંજાત-મહા-
મંડલિક શ્રીવસ્તરાજસ્તદસ્ય મુતસંજાતોડનેકગુણગણાલંકૃતમહામંડલિકશ્રી-
પ્રતાપસિંહઃ શાસનં પ્રયચ્છતિ યથા-અત્ર નડૂલતડાગિકાયાં દેવશ્રીમહાવી-
રચૈત્યે * * *

અંત—ય કોપિ ચાલયતિ તસ્યાહં પાદલગ્નસ્તિષ્ઠામીતિ । ગૌડાન્વયે કાયસ્થ
પંડિતમહીપાલેન શાસનમિદં લિખિતં ॥

વિષયાદિ-ગુજરાતના અહલિવપુર પાટણના રાજના વરાજ, સાકુંભરી (સાબર)
ના રાજ કુમારપાલ દેવના મુદ્રાવ્યાપારના અધિકારી, મહારાજયોગરાજના વરાજ રાજ
પ્રતાપસિંહે સવત્ ૧૨૧૩ ના માર્ગશીર્ષ માસની વદિ ૧૦ મે નડૂલતું શ્રી મહાવીરચૈત્ય,
સીંદડકીનું અરિષ્ટનેમિચૈત્ય, અને શીલવદડીનું અનિવરનામિચૈત્ય, એ ત્રણ દેવલોને એકે
દિવસે ૭૭ કોદ્દપન આપ્યું તેના આ તામ્રપદ છે

વિશેષ-આ લેખ છપાયલો જળ્યામા નથી આ લેખમા કુમારપાલે રાજપુતાનાનો
ભાગ જિત્યાનો હલ્લેખ હોવાથી ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી છે

અંક ૪ હ. નડૂલપુરસ્થે પદ્મપ્રમચૈત્યસ્ય મહાપ્રાસાદે વિંવપ્રતિષ્ઠા-પ્રશ-
સ્તિઃ-સં. ગદ્ય લેખ-(ર. સં. ૧૬૮૬) પૃ. ૩-૪

આરંભ—શ્રીધુલેવેશઃ ॥ નાટ્ટલે પ્રાસાદાઃ ૩ તત્ર લોકોક્ત્યા સંપ્રતિ
નિર્મિતપદ્મપ્રમમહાપ્રાસ(સા)દે ॥ ॥ મૂલનાયકસ્યાધઃ ॥

સં. ૧૬૮૬ પ્ર. આપાઢ વદિ ૫ શુક્રે રાણા શ્રીજગત્સિંહ રાજ્યે ૦ રાજાધિ-
રાજ શ્રી ગજસિંહપ્રદત્તસકલરાજ્યવ્યાપારાધિકારિણા મંજેસાસુત મંજય-
મલ્હજીનામ્ના શ્રીચંદ્રપ્રમર્તિવં દ્વિ શ્રીપદ્મપ્રમર્તિવં કારિત પ્રતિષ્ઠિ(ષ્ટિ)તં વિજય-
દેવસૂરિભિઃ ॥ ૧ ॥

અંત—

દેવલસ્તસુતચંદદેવતપુત્રસાઢાકેન શ્રી વહ્લાદિપુત્રયુતેન વિમાતા સત્યમામા-
નિજપુત્રસેલુકનિર્મિતં શ્રીધર્મનાથવિવં કારિતમિતિ ॥

વિષયાદિ-૧. જ્યોતિર્સિંહના રાજ્યકાળમાં, નરેન્દ્રના શ્રી પદ્મમળનાથના મંદિરમાં સંવત્ ૧૧૮૧ ના આષાઢમાં, રાજ્યવ્યાપારાધિકારી મંત્રેસાતુત મંત્રથમપુણ્યે શ્રીચંદ્ર-મળનું તથા શ્રીપદ્મમળનું જિર્ણ કરાવી અને તેની પ્રતિષ્ઠા વિશ્વદેવસૂરિએ કરી હતી, તે સંબંધી આ પ્રશસ્તિ છે.

૨. આ પ્રશસ્તિમાં, આ પ્રાસાદની કવલિકામાં ઠાળે ભાગે જે શ્રી શાન્તિનાથની મૂર્તિ છે તેની નીચેના લેખમાં તેની પ્રતિષ્ઠા સંવત્ ૧૨૧૫ ના વૈશાખમાં દેવનાગ, નાગડ અને ભેગડે કરાવ્યાનો નિર્દેશ કરેલો છે; તેમજ વળી શ્રી શાન્તિનાથના પ્રાસાદના મૂળ નાયકની મૂર્તિ હોય તેની પ્રતિષ્ઠા સંવત્ ૧૧૮૧ ના આષાઢમાં ચંદ્રદેવના પુત્ર સાદાકે કર્યાનો ઉલ્લેખ છે.

વિશેષ—આ લેખ હપાયો ભણ્યામાં નથી.

અંક ૪ ચ. શ્રીસિદ્ધાચલે મૂલનાયકચૈત્યે ધવલપાપાણે શાહકરમાકૃત તીર્થોદ્ધારસ્ય પ્રશસ્તિઃ — સં. પદ્યગદ્ય. ર. પં. લાવણ્યસમય— (ર. સં. ૧૫૮૭.) પૃ. ૪-૭

આરંભ—

ૐ સ્વસ્તિ શ્રી ગૂર્જરધરિત્ર્યાં પાતસાહમહિમૂદપદ્મપ્રભાકરપાતસાહશ્રી મદાફરસાહપટ્ટોદ્યતકારકપાતસાહશ્રીશ્રીશ્રીવિહારસાહવિજયરાજ્યે । સંવત્ ૧૫૮૭ વર્ષે રાજ્યવ્યાપારધુરંધર પાન શ્રી મંદાદપાનગાચારે (વ્યાપારે ?) શત્રુંજયગિરૌ શ્રી ચિત્રકૂટવાસ્તવ્ય દોંકરમાકૃત સપ્તમોદ્ધારસ્તસ્ય પ્રસશન્તિ લિલ્પ્યતે ॥

અંત—મંગલમાદિદેવસ્ય મંગલં વિમલાચલે ।

મંગલં સકલસંપ્તસ્ય મંગલં લેખકસ્ય ચ ॥

પં. વિવેકધીરગણિના લિખિતા પ્રશસ્તિઃ પૂજ પંડિતસમયરત્નશિષ્ય પં. લાવણ્યસમયલિસન્ન્યં શ્રી આદિદેવસ્ય પ્રાણપતીતિ શ્લોક શ્રી. સૂ. હરપતિ ઠા. યસા ઠા. મૂલા ઠાકર કૃષ્ણા ઠા. કાલ્હા. ઠા. હર્ષા સૂ. માધ સૂ. વાદલોં સરજા.....શ્રી ગ્રા—મરતેન પ્રાપ્ય નમસ્કૃતઃ શ્રી સિદ્ધાચલે મૂલનાયક-ચૈત્યે ધવલપાપાંજરી પ્રશસ્તિરસ્તિ ॥

વિષયાદિ—મેવાડના રાજા રત્નસિંહના રાજ્યકાળમાં મેવાડના એસવાળ નૈન જ્ઞાતિના શાહ કરમાએ પાલીતાણાના શત્રુંજય પર્વતની યાત્રાએ જતાં, ગુજરાતના બાદશાહ બહાદુરશાહની પરવાનગી લેઈ, સાતમી વાર ત્યાંનાં દેવળોનો ઉદ્ધાર સંવત્ ૧૫૮૭ (સને ૧૫૩૧-૩૨)માં કરાવ્યો, તે સંબંધી ઉલ્લેખ પ્રસ્તુત પ્રશસ્તિમાં છે.

કુલ ૪૪ મ્લોક છે, અને તે ઉપરાંત આરંભ તથા અંતનો ઘોટોક સંસ્કૃતભિન્નિત પ્રાકૃત ગદ્ય ભાગ છે.

વિરોધ-૧. શત્રુંજય ભગવાન શ્રી આદીશ્વરના દેવલમાં ડાબી બાજુની ભીંતમાં ઘોળા પથ્થર ઉપર આ પ્રશસ્તિ કોતરેલી છે. આમાંના અંતનો ગદ્ય ભાગ આધુનિક દેવનાગરી લિપિમાં લખેલો છે, એમ ભાવનગરના “પ્રાકૃત સંસ્કૃત શિલાલેખો”વાળા અંગ્રેજ પુસ્તકમાં જણાવેલું છે.

૨. આ પ્રશસ્તિ ભાવનગરના મહારાજના “પ્રાકૃત સંસ્કૃત શિલાલેખો”વાળા અંગ્રેજ પુસ્તકમાં (પાને ૧૩૪ મે) મુકટ થઈ છે; તેમ જ શ્રીજૈન આત્માનંદ સમા(ભાવનગર)ના શ્રી શત્રુંજય તીર્થોદ્ધાર પ્રબંધના પરિશિષ્ટમાં (પાનું ૭૨); તથા “એપીગ્રાફિઆ ઇન્ડિકા”ના વો. ૨. પાને ૪૨-૪૭ માં પણ મુકટ થઈ છે. પરંતુ એ મુદ્રણોમાં જે કેટલાક પડેલા અક્ષરોની પૂર્તિ ઠીકઠી કરેલી છે, તે અક્ષરો પ્રસ્તુત પ્રતિમાં છે. અને જે અક્ષરો તથા શબ્દો પ્રસ્તુત પ્રતિમાં પડેલાં છે, તે એ પ્રતિઓમાં પણ પડેલાં છે. કેટલીક જગ્યાએ પાઠભેદ પણ છે. છાપેલી પ્રતિમાં પ્રસ્તુત પ્રતિનો શ્રીમા-મરતેન-થી અંત સુધીનો ભાગ નથી. એ પંક્તિ પ્રસ્તુત પુસ્તકના લેખકે લખી જણાવ્યું છે.

૩ આ લેખવાળો પથ્થર શ્રી આદીશ્વરના મંદિરની ડાબી બાજુની ભીંતમાં જોડેલો છે. તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૩૦”x૧૮” છે. તેમાં ઉપરની પ્રશસ્તિની ૫૯ વિંદીઓ કોતરેલી છે.

૪ આ દેવળ સંબંધી વિરોધ હકીકત હેતરી કુજેન્સે સુધારેલી “એન્ડીઝેરીપન રીમેઇન્સ”ના ૮ મા વોલ્યુમના પાને ૨૫૬ મે આપેલી છે.

૫ આ પ્રશસ્તિ પં. સમય રત્નના શિષ્ય પં. લાવણ્યસમયે બનાવી છે; અને તે પંડિત વિવેકધીરગણિએ લખેલી છે. આમાં મેવાડના રાજાઓ તથા અમદાવાદના ખાદશાહોના વંશનો વિસ્તાર વર્ણવેલો છે, તથા ક્રમો શાહના તેમ જ સૂત્રધાર ‘બાદશા’ના વંશનું પણ વર્ણન છે. એથી આ પ્રશસ્તિ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

૬ આ પ્રશસ્તિના અંત ભાગમાં સાતમો ઉદ્ધાર કરનારા શિલ્પીઓનાં નામ કોતરેલાં છે.

અં. ૫ ક. દાદા હરિની વાવનો લેલ-સં. ગયપય-(૨. સં. ૧૬૬૬.)-પૃ. ૧
આરંભ—નમઃ સૃષ્ટિકર્તે ॥

નમોઽધિપતયે તુમ્યં સર્વજીવનરૂપિણે ॥

વરુણાય નમસ્તુમ્યં નમઃ સુકૃતસાક્ષિણે ॥ ૧ ॥

સ્વસ્તિ શ્રી ગુર્જરધરિજ્યાં શ્રીમદહિમ્મદાવાદનગરં પાતુસાહ શ્રી શ્રી શ્રી
મહમદવિજયરાજ્યે રાજ્યાંતિઃ(તઃ)પૂર(પુ)દ્વારિ સર્વાધિકારિણિ વાઈશ્રી હરીર

નામ્ની નગરાદિ(દી)શાંનદિગાત્રી(ત્રિ)ત હરિરપૂરમધ્યે x x x સંવત્ ૧૫૫૬
વર્ષે શાકે ૧૪૨૧ પ્રવર્તમાન્યે પૌષ શુદિ ૧૩ સોમે વાર્ષિકી કારયામાસ x x
અંત—

વાપોનિર્માણેઽધિકાર પરમેશ્વરાજાપાલકમલિકાત્રીવિંદ્યામિદ તથા ગજધર
વૈદ્યસૂત્ર(૦) (સૂ ?) વીરા તસ્યાજ્ઞકરસ્ત દેવા ત્રી ગિરણા મહં(૦) સાવામા
તથા મહં વીરા—

વિપચાદિ-આ, અમદાવાદના પાદશાહ મહુમદ બેગડાના સમયમાં હરિરપૂરની
વતની અને બાદશાહના અંત:પુરની સર્વાધિપતિહુ ખાઈ હરિરે અમદાવાદ નગરના
ઈશાન (અસારવામાં) ખુલામાં સંવત્ ૧૫૫૬ (સને ૧૪૯૯)માં પૌષ સુદ ૧૩ વાર સોમે
૮૪ લાખ-મનુષ્ય, ૫૪, ૫૪૧ આદિની તુલાના નિવાસી અર્થે બંધાવેલી વાવનો શિયા-
લેખ છે. તેમાં દ્રવ્ય સંખ્યા ૩,૧૯,૦૦૦ ખર્ચાયાનું જણાવેલું છે.

વિશેષ-૧. આ લેખ મુબાઈ ઇલાકાના ‘પીવાઈઝડ લીસ્ત અાફ એન્ડીકેરીએન
રીમેઇન્સ’ એ ગ્રંથમાં પાને ૩૦૦ મે (આવૃત્તિ ૧૮૯૭ ની) તથા ‘એપિગ્રાફિઆ ઇન્ડિ-
યાના વો. ૪. પાને ૨૯૮-૯૯ મે છપાયેલો છે.

૨. આ પ્રતિનો લેખનો ક્ષારો અશુદ્ધ છે અને તેમાં સુધારો પાછળથી કરેલો છે.
પહેલા અક્ષરો આવી - - - નિયાનીથી સૂચવેલા છે.

અં. ૫ રવ. અર્બુદાચલે વિમલવસહિકાયાં લેખ:—સં. ગદ્યપદ્ય—પં.
જ્ઞાનચંદ્ર—(ર. સં. ૧૨૭૮.)—પૃ. ૧-૬

આરંભ—ધુલેવેશ: ॥ અર્બુદાચલે વિમલવસહિકાયાં પ્રવિશતો વામભાગે
દેવકુલિકાવાહ્યશાલાયાં શ્યામોપલસંઢે પ્રશસ્તિ: ॥ ૬૦ ॥ ત્રી અર્બુદતીર્થ-
પ્રશસ્તિર્લિખ્યતે.

અંગિ(ગી)ઠુતાચલપદો વૃપમાસિ(ત્રિ)તોસ્તિ
ભૂતિર્ગજાધિપતિસેવિતપાદપદ્મ: ॥
શંમુર્યુગાદિપુરુષો જગદેકનાથ:
પુણ્યાનિ પદ્મવયતુ પ્રતિવાસરં સ: ॥

અન્ત—

તત્પાદમ્ભૂપણમદૂપણયોગિવર્ય: ॥ સચ્છીર્લસિંધુપરિશીલનવિષ્ણુલીલ: ॥
શ્રીજ્ઞાનચંદ્રં ઇતિ નંદતુ સૂરિરાજ: પુણ્યોપદેશવિધિવોધિત્સત્સમશ્વ: ॥૪૧॥

વસુમુનિફરશઙિવર્ષે જેષ્ઠ(ષ)સિતનવમસોમયુતે દિવસે ।
શ્રીજ્ઞાનચંદ્રગુરુણા પ્રતિષ્ઠિતોડુદગિરૌ ક્રપમં(મઃ) ॥ ૪૨ ॥

૧૨૭૮ જેષ્ઠ સુદિ ૧ સૌમે ॥

વિષયાદિ-અર્બુદાયલ (આબુ) ઉપરની વિમલશાહની વસદિકા-વસતિ-ધર્મશાળાના પ્રવેશદ્વારના ડાબા બાજની બાજ ચાળાના કાળા પથ્થર ઉપર આ પ્રશસ્તિ લખેલી છે સાદુ (સાદ) ધનસિંહના આર પુત્રમાથી બીજડ અને લલ્લે શ્રી ક્રપબળના મંદિરનો છલ્લોદ્ધાર પોતાના પિતા ધનસિંહના શ્રેયને અર્થે સવત્ ૧૨૭૮ માં કરાવેલ, તે સંબંધી આ પ્રશસ્તિ છે

કુલ શ્લોક ૪૨ છે

વિશેષ-૧ આ પ્રશસ્તિ ઉપાયથી જાણ્યામા નથી આમાં મારવાડ નડુલમાં ચાહમાનવંશ રાજાઓની વંશાવલિ આપેલી છે પછી લલ્લ અને બીજડની ઉત્પત્તિ આપેલી છે

૨ આ પ્રશસ્તિમાથી નીચેની જાણત જાણવા લેગ છે -પરમારવંશી કાઠડના વંશજ અને આબુથી ત્રણ થોળા દૂર આવેલી પ્રાચીન ચદ્રાવતી નગરીનો રાજા ધુધુ પોતાની ઉપર ગુજરાતના રાજા ભીમની અજકૂપા થયાથી ધારાનગરના રાજા લોળના દરબારમા જઈ વસ્યો પોરવાડ (માગૂવાડ) વંશના અતકારૂપ વિમલને તેની મહા બુદ્ધિથી પ્રસન્ન થઈ ભીમદેવે આબુનો હડપતિ નીચેના તેણે સ ૧૦૮૦ મા આગુના સિખરે શ્રી આદિનાથનું દેવલ બંધાવ્યું, તેમ જ તથાવ આદિ બધાવ્યા પછી કાલ વીતતાં આબુનાં તીર્થો નડુલના રાજા વીરવરના તાબામાં આવ્યા વીરવરનો પુત્ર સમરસિંહ, તેનો સિંહમઠ અને તેનો પ્રતાપમંદલ થયો પ્રતાપમંદલનો બીજડ મરૂભૂમિનો રાજા થયો તેના ત્રીજા પુત્ર હુદ-હુમથી તેજસિંહ થયો તેના રાજ્યમાં માડવ્યપુરથી 'જેલ્હા' નામનો શેઠીયો આવી વસ્યો તેનો પુત્ર દેશવ અને તેના વંશમાં ત્રીજા પેઢીએ ધનસિંહ થયો અને એ ધનસિંહના બે પુત્ર લલ્લ અને બીજડ ઉપર જણેલેલા મંદિરનો ઉદ્ધાર કર્યો

૩ લેખમાના બે ખાલી સ્થળોએ પાછળથી પંડિતઓ ઉમેરાયેલી છે, અને હાસી થામા તેમ કેટલાક શબ્દો ઉપર સ્પષ્ટાર્થો લખેલા છે

નં. ૫ ગ, અર્બુદાચલે તેજપાલવસદિકાયાં લેખ. સં. ગચપદ્ય પં. સોમે-શ્વરદેવ.-(ર. સ. ૧૨૮૭)-પૃ. ૧-૧૦

આરંભ—ધુલેવેશઃ ॥ શ્રીઅર્બુદાચલોપરિ તેજઃ ॥ પાલવસદિકાયાં પ્રવિ-શતો દક્ષિણભામે દેવકુલિકુશાલાયાં સ્પલલ્લંદદ્વયાં ॥ તન્નૈરુસ્મિન્ ૦ ॥ ૐ ૦

વંદે સરસ્વતીં દેવીં યાતિ યા કવિમાનસં ॥

નીયમાના નિજેનેવ ॥ યાનમાનસત્રાસિના ॥ ૧ ॥

યઃ શાંતિ માં નય્ય(શાંતિમાનપ્ય)સત્યકોપે શાંતોપિ દીપ્તઃ સ્મરનિપ્રહાય ॥
નિમીલિતાક્ષોઽપિ સમયંપ્ર(યપ્ર)દર્શી સઃ શિવાયાસ્તુ શિવાતનુજઃ ॥૨॥

x x x x

અન્ત—

શ્રીસોમેશ્વરદેવશ્ચલુક્ચનરદેવસેવિતાંઘ્રિયુગમઃ ॥

રચયાંચકાર રુચિરાં ધર્મસ્થાનપ્રશસ્તિમિમાં ॥ ૭૩ ॥

શ્રીનેમેરમ્બિકાયાશ્ચ પ્રસાદાદર્બુદાચલે ।

ઘસ્તુપાલાન્વયસ્યાસ્તુ પ્રશસ્તિઃ સ્વસ્તિશાલિની ॥ ૭૪ ॥

સૂત્ર૦ ॥ કેલ્હાણસુતધાંધલપુત્રેણ ચંદેશ્વરેણ પ્રશસ્તિરિયમુત્કીર્ણાઃ શ્રીવિક્રમ
સંવત ૧૨૮૭ ॥ વર્ષે ફાલ્ગુણ વદિ ૩ રવૌ શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છે શ્રીવિજયસે-
નસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠા કૃતા૦ । મ.

વિષયાદિ-૧ આશુ પર્વતના દેસવાડા ગામમાંના શ્રી આદિનાથના દેવળની
દક્ષિણે ધર્મશાળાની ભીતમાંના કાળા ખત્તર હપર ના શિવાલેખ કોતરેલો છે. અશ્વલ્લિષ્ઠ
પુરના રાજ વીરધવલના જે પ્રધાન વસ્તુપાલ અને તેજપાલ એ જે ભાઈઓએ શ્રી
આદિનાથનું દેવાલય સંવત ૧૨૮૭ માં સમસાવેકું તેની પ્રશસ્તિનો આ લેખ છે. તેમાં
સોલ્હી વંશની શાખા વાયેલા વંશના રાજ વીરધવલની વંશાવલિ આપેલી છે. તેમ
વસ્તુપાલતેજપાલનાં ધર્માદ્ધાર્યો પણ વર્ણવેલાં છે. આ પ્રશસ્તિ નાગર કવિ સોમેશ્વરદેવે
રચેલી છે.

શ્લોક ૭૪ છે. બાણીનો શિલ્પકાર્ય સંબંધી હસ્તેખ ગણમાં છે.

વિશેષ-૧. આ લેખ સંસ્કૃત કીર્તિકીમુદીના પરિશિષ્ટમાં તેમજ બાવનગરના
“પ્રાકૃત સંસ્કૃત શિલાલેખ”નાળા ઇમેજ પુસ્તકમાં પાનાં ૧૭૪ થી ૧૭૭ માં છપાયેલો
છે. તેમ તે “એશિયાટીક રીસર્ચ” ના વોલ્યુમ ૧૬ ના પાને ૩૨ મે છપાયેલો છે.

૨ છપાયેલી પ્રતિમાંનાં કેટલાંક સંદિગ્ધ સ્થળોના પાઠ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સ્પષ્ટ છે.
કીર્તિકીમુદીના પરિશિષ્ટમાં લેખનો સંવત્ ૧૨૬૩ અને બાવનગરના “પ્રાકૃત સંસ્કૃત
શિલાલેખો”ની પ્રતિમાં સંવત્ ૧૨૬૭ આપેલો છે. પરંતુ આ પ્રતિમાં લેખનો જે
સંવત્ ૧૨૮૭ આપેલો છે, તે વધારે શુદ્ધ જણાય છે. વળી પ્રસ્તુત પ્રતિમાં તેના
કોતરનારનું નામ કેલ્હણ સુત ધાંધલનો પુત્ર ચંદેશ્વર આપેલું છે, ત્યારે બાવનગરની
પ્રતિમાં ગજધર કાલ્હણના પુત્ર કહ્ણાણનું નામ છે, તેમ તેમાં જ્યારે લેખનો સંવત્ ૧૨૬૭
ફાલ્ગુન વદ ૧૦ સૌમ્યવાદ (બુધવાર) છે, ત્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સંવત્ ૧૨૮૭ ફાલ્ગુ
વદ ૩ રવિવાર છે.

૩ પ્રતિમા પાછળથી ધણી સ્થળોએ સ્પષ્ટાર્થે કરનારા પદો તેમ રાખેલા, દાસીયામાં તેમ મૂળના રાખેલા ઉપર આવા=ચિત્રથી લખેલા છે. અક્ષરોના મરોડમાં કદક ફેરફાર છે, જેમ કે બને બદલે 'બે' અને બદલે જ લખેલ છે

અં. ૫ ઘ. રાણકપુરસીમાયાં મહાપ્રાસાદે સ્તંભવર્તિલેખ-સં. ગદ્ય-
પદ્ય પં. સોમસુદસૂરિ—(ર. સ. ૧૪૯૬)—૪ ૧૪.

આરંભ—ધુલેવેશ: ॥ રાણપુરાં ઇતિ પ્રામસીમાયા મહાપ્રાસાદોઽસ્તિ તત્ર
કવલિકામધ્યે પ્રવિશતો દક્ષિણભાગસ્થિતસ્તંભે ॥ પ્રશસ્તિ. —

સ્વસ્તિ શ્રીચતુર્મુરજિન યુગાદીશ્વરાય નમઃ ॥ શ્રીમદ્વિક્રમત ૧૪૯૬
સંલ્પવર્ષે શ્રીમેદપાટરાજાધિરાજ શ્રીનપ્પ ॥ ૧ ॥ શ્રીગુહિલ ૨ મોજ ૩
શીલ ૪ કાલમોજ ૫ મર્તુમટ ૬ સિંહ ૭ * * * શ્રીકુમ્ભકર્ણસર્વોર્વીપતિ-
સાર્વભૌમસ્ય-૪૧-વિજયમાનરાજ્યે તસ્ય પ્રસાદપાત્રેણ * * *

અન્ત —

ધારલદેવુરજજ્ઞો જાવડાદિપ્રવર્ધમાનસંતાનયુતેન રાણપુરનગરે રાણા-
શ્રીકુંભકર્ણનરેન્દ્રેણ સ્વનામ્ના નિવેશિતતદીયસુપ્રસાદાદેશતત્ત્વલોક્યદીપકા-
મિધાન શ્રીચતુર્મુરજિવિહાર. કારિત પ્રતિષ્ઠિત. શ્રીવૃહત્તપાગછે શ્રીજગચંદ્ર-
સૂરિશ્રીદેવેન્દ્રસૂરિસંતાને શ્રીમત્તદેવસુંદરસૂરિપટ્ટપ્રભાકરપરમગુરુસુવિહિતપુરદ-
રાગચ્છાધિરાજશ્રીસોમસુદરસૂરિભિ ॥

વિપયાદિ-આ, મારવાડ(ભેધપુર)ના સાદરી ગામ પાસે, ૧૭ મેલ દૂર આવેલા
રાણકપુરના જૈન મંદિરના દ્વારમંદિરના ડાબી બાજુના સ્તંભ ઉપરનો લેખ છે એતિહાસિક
દૃષ્ટિથી તે ઘણા જ ઉપયોગી છે એમાં મેવાડના સૂર્ય(ગેહિલ)વંશી રાજા બાપ-
(બાપા રાવળ)થી આરંભી ૪૧ માં કુમા રાણા પર્યંત ૪૧ રાજાઓની યાદી આપેલી છે
કુમા રાણાના રાજ્યકાળમાં જૈનદેવ ચોમુખજીનો વિહાર સુલતાન અહમ્મદની ફરમારથી,
પોરવાડ ફાતિના રોક સાગણના પુત્ર કુમારપાવના પુત્ર ધનારાએ સવત્ ૧૪૯૬-
(સને ૧૪૪૦)માં બધાઓ અને જૃહત્તપાગચ્છના સોમસુદરસૂરિએ દેવની પ્રતિષ્ઠા
તેમાં કરી, એમ આ લેખમાં જણાવેલું છે

વિશેષ-૧ આ લેખ બાવનગરના મહારાજ શ્રી તખ્તસિંહજીએ છપાવેલા "પ્રાકૃત
અને સંસ્કૃત શિવાલેખો"ના છમેજી પુસ્તકમાં (પાને ૧૧૩-૧૪ મે) તેમ જ રા વિજયરામ
જવરીયાકર એજાના બાવનગર પ્રાચીન સોધસંગ્રહ ભાગ ૧ લામાં (પાને ૫૬ મે) છપાવેલો
છે એ બે પુસ્તકોમાં પ્રસ્તુત લેખ કોતરનાર સબધી નીચે પ્રમાણે દર્શાવેલ આવેલી

છે, (જે પ્રસ્તુત ઉતારામાં નથી):-કૃતમિદં ચ સૂત્રધારદેવાક્સ્ય અયં ચ શ્રીચતુર્મુલ-
વિહાર આચંદાર્ક નંદતાત્ ॥ શુભં ભવતુ ॥ (અર્થ:-આ જૈન મંદિર, સૂત્રધાર-સલાટ-દેવાનું
કરેલું છે. આ ચતુર્મુખ વિહાર ચોમુખીનું મંદિર સૂર્યચન્દ્ર રહે ત્યાં સુધી આનંદ કરે-રહે.)

૨. ૫મી પ્રસ્તુત ઉતારામાંના આરંભથી ઘુલેવેશ:થી પ્રસિત્તિ: પર્યંતની ઉપર્યુક્ત પંક્તિ
પ્રસ્તુત નક્કલ કરનારે લખેલી હોવાથી ઉપાયલા ઉપર્યુક્ત ઉતારામાં નથી.

અં. ૫ હ. સોલંકી વંશાવલી-હિં-પે. કા.ગદ્યપદ્ય-૫. ૧-૧. (અપૂર્ણ)
આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

છપય—શ્રીમન્ શ્રીમાગૌ તનોમડ્ડકંદ કહાયો
સૂર્યવંસ પ્રતાપ સુજસ અમરીપ ગવાયો
દૂરવાસા ઉત્પાત ચક્ર રક્ષણ આ કીની
હલટ દિપાયૌ ત્રાસ ભગ્યૌ મુનિ દીન પ્રવીની
સિવ પ્રંહ્યા અરુ વિષ્ણુહૂ છૌં કોહ ના રાપ સકે સરન
ભગવંતહુ કમ જામત્કપેન્દ્રો હરહિતજે સુપકરન ॥

દોહા ॥ સરમાયૌ આયૌ સરન તવ પાયો આનંદ
સમજાયૌ નૃપ ચક્રકોં પ્રવલ હુડાયો પંદ ॥ ૨ ॥
દુરવાસાસે પ્રવલ કો હંહ આપ પ્રમુ દીન
ભક્તરાજ અમરીપસે કો મહારાજ પ્રવીન ॥ ૩ ॥

૧ સૂર્યવંશી(શી) રાજા અમરીપ ત્રીન અમરીપ રાજાકે ૨ અગનરપ
રાજા અગનરપ રાજાકે ૦ ૩ નગરપ રાજા નગરપ રાજાકે x x x

અન્ત—(વીરપરમે) ૧૧૪ દીપસંઘરાણા દીપસંઘરાણાકે ૧૧૫ દુરજનસાહ-
રાણા દુરજનસાહરાણાકે ૧૧૬ પ્રતાપસંઘરાણા પ્રતાપસંઘરાણાકે ૧૧૭ ફતે-
સંઘરાણા ફતેસંઘરાણાકે x x

વિપયાદિ-૧. સૂર્યવંશી અંબરીપ રાજાની અને તેના વંશજ ઘટ્ટોડરના સોલં-
કીઓની વંશાવલિ છે.

૨. છપો, જે દોહા અને બાકી ગદ્ય બાજ છે. વંશાવલિ અધુરી છે. તેમાં ૨૨
મા વંશજનું નામ આપેલું નથી. ૪૬ થી ૭૮ રાજાઓ ઘટ્ટોડરના, ૭૯ થી ૮૬ પાટ-

ધુના, ૮૭ મો પાવાગઢનો, ૮૮ થી ૮૫ ઠીના અને ૯૭ થી ૧૧૭ થી વીરવરના રાજ-
ઓનાં નામ આપેલા જ આમાં કુલ ૧૧૭ રાજઓના નામ છે

વિશેષ-ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ વંશાવલિ શુદ્ધ નથી.

અં. ૫ ચ. લુણાવાડાના રાજા દીપસિંહનો પ્રશંસા-હિં-એ.કા.-કવિ કે-
વલરામ (ર. સં.) ષ. ૬-૯. અપૂર્ણ.

આરંભ—

(પહેલી ત્રણ તુક મૂળમાં પહેલી હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી)

છપૈ—લવણપુર કીય ઘાસ જાસ પ્રથમં ઘર ચંપે ॥

રાણા પ્રતાપ પ્રતાપ તાપ ઘૈરી સન કંપે ॥

ઘણવીર વીર સન જીત મીત ધરનીમે થપૈ ॥

રણવીર ઉમરાવકો કવહૂ કર નહિ અપૈ ॥

રાઘવદેવ દેવહી સદા ગાંગો ગંગાધિપ દરસ ॥

અદોરાણ જગજાણ હુઅ વાધો વાઘહીતેં સરસ ॥ ૪ ॥

માલદેવ મહીમાહ જાહ વિન્નમ વહ કીન્ને ॥

ઘણવીર ધીર ધરિ(ર)નાહ સાહ સૂપા(જા ?) લુટ લીન્ને ॥

અપેરાજ કીય રાજ લાજ કિનહું નહીં લુપૈ ॥

કુંભરાણ વીરવાળ અરિ કરિકે સીર પુપૈ ।

દયાલદાસ દુષનાસ હુઅ ચંદસેન ચન્દ્રહ ભણ ॥

વીરસંઘપર ગુજરવની આણ સન હારહી ગણ ॥ ૫ ॥

નાહરસંઘ કીય કોટ ઓટ રૈયતકોં કીન્નો ।

મૈહવાસીં સન માર ઘાટ નિહકંટક લીન્નો ॥

જૈતસંઘ અરિમંગંજ દછનદલ લીય લીન્નો ।

કેવલ કહત યહ વંસમે પ્રથુ વિકામ સમ રાજ મૂપ ॥

કૃપાન દાન ડુંહવિવ સરસ વપત રાણ લુસ માણ હુત ॥

અન્ત—

સવૈયા—મોહિ કવેસર ફેસ કર્યો તાંતે માંનત હે નવપંડકે રાજા ॥

ઔર સવે મુગલાન પઠાંણ મલી વીધ યાહ કરે સીરતાજા ॥

હે(કે?)વર હેમકઢા વકસે સિરપાવ, દાદ સવહી જસ કાજા ॥

દીપસિ રાનાસુનો બીનતી અવ રાપિય કેવલરામકી લાજા ॥૨૧॥

× × × ×

વિષયાદિ-૧ આમાં હુસાવાડના રાણા દીપસિંહે કવિ કેવલરામને કવીશ્વરપદ આપેલું તેની મરાંસા વર્ણવેલી છે. આરંભમાં હુસાવાડની ગાદીની સ્થાપના રાણા વીર પ્રતાપના ઉમરાવ રણુચીર વરવીરે કરી ત્યાંથી તે રાણા દીપસિંહ પર્યંત સંધ્યા રાણાનાં અને તેમાં મુખ્યત્વે દીપસિંહના પિતા 'વખતેરા'નાં ગુણગાન કરી, પછી દીપસિંહે મહેવાસી બીલોને હરાવી હુસાવાડના રાજવંશનો નશ દીપાળ્યો તેનું વર્ણન કવિએ કર્યું છે.

૨. છપ્પા, કવિત્ત, સવૈયા અને છંદથી પદબંધ બાંધેલો છે, અને તેની કુલ સંખ્યા ૨૩ છે; પણ પહેલી ત્રણ કહી નહીં હોવાથી આ પ્રતિમાં કુલ ૨૦ ઉતારેલી છે. કાવ્ય અધુરું છે.

વિશેષ-૧. બાબીવિલાસ(ભુએ નં. ૨)ના કર્તા, અમદાવાદના વિસલનગરા નાગર કેવલરામે આ કાવ્ય રચ્યું છે. તેના વંશજે જે કવીશ્વરનું પદ ધરાવે છે, તે કવિ કેવલરામને હુસાવાડના રાણા દીપસિંહે આપેલું, એમ આ ગ્રંથથી સમજાય છે.

૨. શાહ અકબરના સમયથી તે મરાઠાઓએ ગુજરાતમાં પગપેસારો કર્યો તે પર્યંતના ઇતિહાસ ઉપર આ કાવ્ય કંઈક મકારા પાડે એવું છે, તેથી તે હપયોગી છે. છઠ્ઠા કવિત્તથી જણાય છે કે જૈતસિંહ રાણાએ દક્ષણીઓ(પેશ્વા)ના સૈન્યને હરાવ્યું હતું. અને તેના પિતા નાહરસિંહે મહેવાસ જિતી હુસાવાડના ગમ્યનો વિસ્તાર વધાર્યો હતો, મોગલોની પડતીના (ઔરંગઝેબના) સમયમાં હુસાવાડનું રાજ્ય સ્થપાયું હતું, એમ આ કાવ્યથી જણાય છે બાપા ઓઝસ્વિની છે.

૩. આ કાવ્ય છપાયેલું નથી

૪. પ્રતિમાં મત્યેક તુકના બાગ પાછળથી આવ્યા ॥ ચિદ્રથી પાઝા છે.

૫. પાના છઠ્ઠાને ઉંડે ૧૨ માં (સવૈયા) છંદના પહેલા શબ્દ વિચ ઉપર આવું ન ચિદ્ર કરી “અસ્મિન્નંદમિત્તેજ્ઞેસ્તિ” એમ લખેલું છે.

૬. બાલબોધ લિપિ હોવા છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ માર્યો બાધિતી ગુજરાતી લિપિનો છે. કાવ્ય ૨૩ માં છંદ(સવૈયા)થી અધુરું છે, અને તેને અતે બીજી સાદીથી “શ્રી ૧, રાકા ૨, નાટક ૩, વજ ૪, ખત્રી ૫, તપન ૬, સોહ ૭, ઘરૂની ૮,” એટલું લખેલું છે.

નં ૫ જ કેસર રાસ-ચા. ઐ. કાવ્ય-ચારણગણ ચાંદણ
સાસણ-(૨. સં. ૧૮૦૨)-લિ. (સં. ૧૯૦૫)-પૃ. ૧૪-૬૧.

આરંભ:-

શ્યુ ત્વં(ં)ઃ અછે ધર અંતરે ॥ તણુંરી ઓપતે કહાં વસંતરે;
વંશ જોણે ઝાલા વસતરે આ ॥ કવી જણુ તેણુ પ્રસંસા કરે આ:
આદે નારાએણુ તણી ઉર ઓપત: ॥ વસુ નારાયણુ અંત તે આંપતે ॥
અંતેયકુ પરગટ નારાએણુ: નજ પરગટ હુ મુલ નારાએણુ
મુલહુત માડા તત સર્ધંમણુ ॥ તત માહુત ઉપના સર તણુ ॥

× × × × ×

અર્થ દહા પુરવઝાઈ: ॥ કેહુર આચુ કેરંટી માલ લહી મકુઆંણુ ॥
જોવારી જનમોતરી પડત કુ પરમાંણુ ॥ ૧ ॥
તવે જોઆી જનમોતરી વદચુ વડત વાંણુ;
બાર માસ સારા બધા જોઠ કઠણુ કરે જાણુ ॥ ૨ ॥
કેહુરદજ સાંભલ કથંન ॥ વડહય કીધ વચાર;
કોક પવાહુ કીજીએ વાત રહ વહુ વાર ॥ ૩ ॥
સુમરીઓ લાસુ સકજ સાત વીસ સમરય;
સધ તણે પતસા સકજ દલં સકજ કરે દબાહ

× × × ×

આણી ધરે ચાંદુ વર્સ (વંશ) ઉધોર: ॥ પ્રગટે વેરાં વંક પધોર: ॥
પારોધર ચાંદ તે વડપાંણુ ॥ જગં લપધીર વડા ગણુ જાંણુ: ॥
લધં જલ પાતલ પે થલકાલ: ॥ મહાસજલે સતણા મજરાલ: ॥
અલાસર પાટણુ જલ અપાટ : ॥ પણાંણાં ચંદ્રસેન ચુવડ સખ
લેસ સ અજારણુ વાટ ॥

× × × ×

સજ દલે દધણી સકજે નજદીના નીસાંણુ ॥
વદવા દસ વઠવાણુથી પડે આચા પરસાંણુ ॥
દામુજી સરદાર દલે પૂલર મુહુ ચાવે
સુખાદાર બાપે સહુ બજે ડહુ જગરાવ ॥

અરજણ સંગ ઝલ અતલ બલ ॥ સખલ સંગત સંગ
વાળં વાહે દોમળે ॥ ધીગણે ભડ ધીગ ॥
દોમા રાખણ કલદ કલ વલકલે આ બુદ વીર
અનકે બીજા ઉભરા પડ્યડ ધીર પંડીર ॥

અન્ત—

અછભડ ચાંદુ વંસ અજાલ : ॥ ભળે પરીઆ ઘડ અંગ જુગલ
કવંદા પાલ અરંદા કાલ : ॥ પોષટ ધર એમ પ્રજ રપપાલ : ॥
ગણુ કવી ચાંદણુ ભુપતે ગાયે ॥ જગંદા લષ્ટત આ રાગઅં
પ્રમાણે ચાંદુ ભેદ પરિપ ॥ સણુ કવી કાધા આપ (સ)રીપ ॥
કહ ગણુ ચાંદણુ કેએ તાકો ॥ એક એ જગબંધ અજાચીએ હો ॥
મગે કવે ચંદ જકે મહવાર ॥ ન માગ ભુપ બઆ નરધાર
અપે નવનંધ સંધન અનેક ॥ પરીસણુ સાંસણુ સપવમેક ॥
જકે કવી ચંદ ગ્રહા ભળે જેહ ॥ તકો કવે મેર સમીવડ તે ॥
કવંદા સારણુ કાજ સકાજ ॥ અણુધરે નાંહક સુઅચરણે ॥
ભણુકે ભૂપતે ચાંદણુ ભુલ ॥ અલા સર આલણુ ધ્રમ અદલે;
કવી ગણુ સાંભલ ચંદ સકાજ ॥ વરીસણુ સાંસણુ તેગે જ વાળે ॥

અપાં સવતં સત બેસે અઢાર ॥ સહી પલ પોસે બઅણુ પપસર
ભણુતથ બારસ વરસ ભોમ ॥ ગણુ પડભારથ વાલી અગોમ
હુએ પ્ર(અં)થ તે અસપરણુ હોએ ત સખત જગનાથ લેસ ચાંદણુ સોએ

અથ કવીત કલસર ॥ સેસ ધરા લગ મુર પુર મહરાણુ પરમટના પત્ર ચંદન ધાતે ॥
સરદહ સારાં સવટ અલભં : ॥ સકતી ઈસ ॥ વલે પ્રસનેસ વપાણુ ॥
ભુઅણુ સહજ બારબાર અગની વળણુાં એ અણુાંણુાં એ અકલ જાલગત્ર ગણુ ॥
માત્ર પત્રી વટ રપણુ ગણુ ચંદ્રસેન તાંહ લગ ધર અચલત પ્રતપે સખલ સલણુ : ॥
તદા તાતણુ તાંણુ બાણુણુાં દાલ દૂભજણુ તુ દાતા તડતાંણુ : ॥
રપગાં સંભવ રંજણુ : ॥ તદા તાતડ તાંણુ બાડે પ્રસણુાં દલ ભંજણુ : ॥
તુ દાતા તડતાં તણુ ગઢ અણુગં જાંજંજણુ ॥ ચંદ્રસેન રાણુ દાતા અચલે : ॥
ગણી અણુગા આતુઠ ધણુ ॥ સાકરાં સલાપ સાંસણુ સકજે : ॥
તદા તાસ બેસે સતણુ : ॥
સુભં ભવતું કલ્યાણુમરતુ ॥ ગણુ ચન્દ્ર સંસલજીનો છંદ જાત છ પસન

અન વંસાઅશી ઝાંલાંમાંની લખી છે : અસલ સંવત ૧૮૦૨ના પોપ વદ ૧૨
 ભોમે તે ઉપરથી આ લખી લેખક:-જાંની બાપાલાલ ગોવીંદરામ ગેર
 અમદાવાદમાં : એ આલીષ્ટુ જડજ સાહેબ દ્વારા ૧૧ વ્યાંદા સ્વ(૨)જના
 મહેલમાં બેસીને લખી છે -

તે સમ્પૂર્ણ કરી તે દિવસે સવત ૧૯૦૫ ના માહા વદી ૬ વાર ભોમે લખી
રહા તે દિવ(સ)ના ૧૧ કલાક વાગતા સમ્પૂર્ણ થઈ એટલે કેદમાંથી થે ખેદીએ બહાર
નીસરી પોરાવાવા સીપાઈની તરવાર લેઈ તેજ સીપાઈને બે ત્રણ તરવારના ધા કરીને
ઉપાડી તરવાર લેઇને નાંકો તે કેદીને બેડી નાની તેથી નાકાનો ઉપાથ કરો પણ તેજ
વખતે એક ટાંખી ધાચણુ જતી હતી તેને(તો) કનુ(કુ) કે તે આ કેદી નાંકો જન્ય છે
એટલે કેદીએ તેણે(ને) એ ધા તરવારનો કરો ત્યારે તે દોસી પડી ૥-૫૭વાડે માહી પોત
રાવેનો આદમી રોડતો આવો તેણે કનુ જે તરવાર નાખે દે ॥ નીકર હું તુને મારીશ તે
વખતે કેદીએ માહી ઉપર ધા નાખ્યો પણ માહીએ ॥ બઢુક ઉપ(ર) લીંગો તેથી તે
બધુક પણ બાગીને કેદીદાયની તરવાર પણ બાગી પણ હડધી હથમા હતી તે લેઇને
કાર(ર)જના સામા દફલુતા માહાદેવનું જગા છે તા સુધી નોકો અટવામા એક બે
સીપાઈને પણ મારા તે ધાએલ થયા પ(ણ) હવાવદાર દાયમ તરવાર લેઈ રોડતો
આવ્યો તેણે દેખિ માહડ તે કેદીને વનગ્યો ને હવાવદાર પણ આવી પુગો તે વખ(તે)
લીવ પચ(લ)ટણુના સીપાઈ નીગે આની ચોથી તે લીવ પચ(લ)ટણુના માણુસે તે કેદી
ઉપ(ર) કમનો ધા કરો તેથી તે ॥ ધખરાણુ અટવે હવાવદાર તેની છાતી ઉપર ચડી
બેઠો એટલે ઉપ(ર)નાને કેદીએ પડયા પડયા મો ઉપર ધા કરો તેથી હવાવદારે પણ
તે ઉપર એક બે ત્રણ ધા કરા તેથી તે મરણુ પામ્યો ને તે વખતે ખીલ સીપાઈ
પ(ણ) કેટલાક ભેવા થયા ત(તે)ણે પણ ધા તે ઉપર કરા તે વખતે ફાજદાર પણ
આવ્યો તુરી પણ કરી તેથી ધણાક માણુસ એકઠા થયા સાહેબ લોક પણ તા આન્યા
તે ધાએલ લોકેને(કને) ઇસપતાવમા મોકલા ને મઠડા ડરાન્યા એ આ થથ પૂરો થતા
એટલી હડગત અમદાવાદમા થઈ સ ૧૮૦૫ ના મહા વદી ૬ વાર ભોમે એટલુ ૧૬
॥ ॥ સ અન્ય ॥ ॥ સમ્પૂર્ણ ॥ ॥

વિષયાદિ-૧ પ્રસ્તુત શાસના વિરમગામ પાસેના પાટડી રાજ્યના જ્ઞાનાવશી દરબારોના પૂર્વજોએ મચાવેલા યુધ્ધો અને પાટડીના રાજ્યની કરેલી સ્થાપનાનું વર્ણન કર્યુંવેલું છે. કાલ્યા વરાળી હાથતિ, દેહ નારાયણની નાજીમાયી બ્રહ્મા પ્રકટ થયા, જેમણે મધુકૈટભ દાનવો સામે યુધ્ધ મચાવ્યું, તેમનાથી માડી નદક, કારયપ, મરીચિ આદિ પરપરાએ ૧૦૩ મો રાજ કેસર થયો તે પર્યંતની વર્ણવેલી છે તે પછી કેસરે સિંધના સુમરા સાથે મચાવેલો જંગ અને તેમાં એનું થયેલું મરણ વર્ણવેલું છે. પછી કેસરના પુત્ર દરબારે ગુજરાતના કરણને એની રાણીનું ભૂત કાઢી મેળવેલા ગામ અને પાટડીના રાજ્યની કરેલી ચિરસ્થ સ્થાપના વર્ણવેલી છે તે પછી કરણનું રાજ્ય હખડતા તેના પુત્ર મુરજમય અને તેના વરાજોને ગુજરાતમાં સુખાઓ અને સુવતાને તેમજ સલાબતખાન આદિ બાળી વશી સરદારો સાથે મચેલા યુધ્ધો અને પાટડીના રાજ્યનો વધેલો વિસ્તાર, વટવાણીની રાજ્યગાદીની સ્થાપના આદિ વર્ણવેલા છે, અને અંતે

અનમવના પુત્ર ચન્દ્રસેને વઢવાણના ગઢ આગળ દામાણ ગાયકવાડને આતરી કાઠી યાવાડમા પેસતો અટકાવે અને તેમા બધો, એ પ્રસંગ વર્ણવી કવિએ પ્રસ્તુત રાસાની પ્રશ્નૌહિતિ કરેલી છે

૨ જણાય છે તેમ આ રાસાના રચનાર ગણુ ચાદણુ સાસણુ પૃથ્વીરાજ જેને ચંદ બરદાસીએ જેમ શાહાબુદ્દીન ઘોરીના યુદ્ધમા બાગ લીધો હતો, તેમ ચન્દસેન સાથે ઉપના યુદ્ધમા લીધો હતો

૩ હા, દૂહા અને પૂર્વજાયાથી પરબધ બાધેનો છે એ કહીએની સખ્યા આપેલી નથી

વિશેષ-૧ પ્રસ્તુત રાસ છપાયો નથી લઠીયાએ ‘ચંદ સસલ’ના હા એવું નામ આ ગ્રંથને આપેલું છે, ત્યારે આ પુસ્તકના આરભે આપેલી ધ્યેય અનુક્રમણિકામા ‘કેસર રાસો’ એ નામ છે રચનાર ગણુ ચાદણુ સાસણુ છે તેથી અને તેમા વઢવાણના રાજવંશીઓના પૂર્વજ પ્રસરના પ્રસાદ છે તેથી, આ કાવ્ય ઐતિહાસિક હોઇને અને વાપેલા વશના છેલ્લા રાત્ર કર્ણની પૂર્વના સમયથી આરભી, મુસલમાન અને મરાઠા સમય પર્યંતનો ગુજરાતનો ઇતિહાસ આમા વર્ણવેલો હોનાથી, આ રાસ ધણા જ ઉપયોગી છે

૨ બાષા ચારણી છે તે હકકમકવાળી અને મવાહી છે એમા વીર રસ મુખ્યત્વે છે

૩ પ્રતિ ચોખ્ખે અક્ષરે લખાયેલી છે દરેક પંક્તિમા અત લાન સાહીની બે હણી લીગીએથી દર્શાવેના છે લિપિ બાતબાધ છે લખાણુ અશુદ્ધ છે બાતબાધ ‘હુ કાર લાગીઆએ, ‘દ કાર જેવો લખેનો છે, તેમ ‘ડને બદલે ‘હુ અને ‘અ’ પણ ‘બ’ જેવો લખેનો છે પ્રેક્ષક જગ્યાએ વચ્ચે શબ્દો છેડેના છે, તેમ ખાથી અક્ષરો — — — નીશાનીથી જણાવેલા છે અક્ષરાનુક્રમમા થયેની ભૂન ૧-૨ ના અક્ષરી સુધારેલી છે, તેમ હાસીયામા પણ કેટલાક શબ્દોનું ઉમેરણુ પાછળથી કરાયેલું છે

૪ લેખક જની બાપાવાલે પ્રતિ પૂરી લખાઈ રહી તે વેળાએ અમદાવાદની જેવમાથી બાગી ગયલા કઠીએ કરેલી કાપાકાપીનો પ્રસંગ પણ સાથે સાથે લખી દીરો છે તે એના સમયના ગણ લખાણુનો એક નમુનો છે રાસ સવત ૧૮૦૨ મા રચાયેલ છે અને તે જ વર્ષની લખાણથી પ્રતિ ઉપરથી પ્રસ્તુત પ્રતિ લઠીઆએ સ ૧૮૦૫ મા સ્વ કાર્પસ સાહેબની ગેરજાથી ઉતારેલી છે

અં. ૫ ક્ષ. કુમારપાલચરિત્ર (લઘુ)-સ-એ કા-ર. ચારિત્રહરગણિ—

(૧ સ) ૪ ૧-૧૮ અપૂર્ણ

(પહેલા ૩૩ શ્લોક નથી તેથી રીતસરનો આરભ નથી)

આરંભ—

દાનેન માનેન વલેન કર્ણ—

મય સકોર્ણો નુ કરિણ્યતીતિ ॥

શ્રી કર્ણરાજેતિ સ વર્ણનીયો
 નૃપોન્યપુત્રસ્ય તતાન નામ ॥ ૩૪ ॥
 તાવાશ્વિનેયાવિવ દિવ્યરૂપૌ
 પરસ્પરં પ્રીતિપરૌ કુમારૌ ॥
 નિરીક્ષ્ય માતાપિતરૌ મનોત-
 સ્તાવન્વભૂતાં પરમં પ્રમોદં ॥ ૩૫ ॥

અન્ત—શ્રીરત્નસિંહ ગુરુપાદસરોરુહાલી- (લિ)
 શ્રારિત્રસુંદરગણિર્યદિદં વિતેને-
 તસ્મિન્ કુમારચરિતે શમનાભિધાનઃ
 સર્મઃ(ર્ગઃ) સમાપ્તિમગમદશમઃ શમાચઃ ॥ ૩૬ ॥

इति भट्टारक श्रीवृहत्तपोगच्छनायक भट्टारक श्रीरत्नसिंहसूरिशिष्यो-
 पाध्याय श्रीचारित्रसुंदरगणिविरचिते श्रीकुमारपालचरिते दशमसर्गः(र्गः)॥

૧૬૪ સર્વમન્યામં ૨૩૩૨ પરમપૂજાર્ચનીયપૂજ્યારાધ્ય પં૦ શાંતિક્ષેમ-
 ગણિયોગ્યં ॥ છ ॥ સાહા શ્રીવચ્ચાસુત સાહ સહસ્રાકિરણેન પુસ્તકમિદં ગૃહીતં
 સુત સા વર્ધમાન શાંતિદાસપરિપાલનાર્ય કુમારપાલચરિત્રલઘુ સમાસ્તુઃ(તઃ) ॥

વિષયાદિ—આ, ગુજરાતના સોલંકી વંશના રાજા કુમારપાલનું ચરિત્ર, સંસ્કૃત ભાષામાં
 આરિત્રસુંદરગણિએ રચેલું છે. સર્ગ અને વર્ગથી બદ્ધ આ કાવ્ય છે. પ્રથમ સર્ગના પ્રથમ
 વર્ગમાં પહેલા બીમહેવથી સોલંકી વંશ વર્ણવેલો છે. આ અન્ય ગુજરાતના ઇતિહાસનું
 એક ઉપયોગી સાધન છે. જોના કુમારપાલને ધાર્મિક રાજા ગણતા હોવાથી તેના ચરિત્રને
 પણ પવિત્ર માને છે. તેનું આ લઘુ ચરિત્ર છે. આના કુલ સર્ગ ૧૦ છે અને દરેક
 સર્ગના ૮ સુધી આઠાવતા વર્ગ નામે ભાગ કરેલા છે.

વિશેષ-૧. આ અન્ય ભાવનગરમાં જૈન આત્માનંદ અન્યમાત્રાના અંક ૭૨ રૂપે પ્રસિદ્ધ
 થયો છે. આ અન્યને કર્તા વિક્રમની સોળમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં અંતભાગમાં હતો

૨. પ્રતિ ધણી અશુદ્ધ છે. ઘણે સ્થળે હરતાળ તેમ જ ખડીથી રાખેલો, અક્ષરો, માત્રા
 આદિ છેડેલાં છે, તેમ ઘણે સ્થળે રાખેલો ઉપર = આવું ચિહ્ન કરી હાંસીઆમાં રાખેલો
 સુધારેલા છે, તેમ કેટલેક સ્થળે તેના અર્થ પણ આપેલા છે. કોઈકે કોઈક સ્થળે તેા
 નવાં પાદ પણ ઉમેરેલાં છે.

अं, ६ क, भोजप्रबंध-पंडित वल्लाल-(८. स.) (लि. सं.

१९०६.) पृ. १-७६.

आरंभ—श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमतो धाराधीश्वरस्य प्रबंधो लिख्यते ॥

आदौ धारायां राज्ये सिंधुलसंज्ञो राजा चिरं प्रजाः पालितवान् ॥
तस्य च वृद्धत्वे भोज इति पुत्रोऽभूत् ॥ स यदा पंचवर्षस्तदा आत्मनो मरणसमयं
विदित्वा मुख्यामात्यानाहूय अनुजं स मुंजं महाबलमालोक्य पुत्रं च घालं
वीक्ष्य विचारयामास ॥ यद्यहं राज्यलक्ष्मीभारधरणसमर्थ सोदरमपहाय
पुत्रं प्रयच्छा(च्छा)मि ॥ राज्यं ॥ तदा लोकापवादः ॥ अथवा घालकं मे पुत्रं
मुंजो राज्यलोभात् विपादिता मारयिष्यति ॥ तदा दत्तमपि राज्यं वृथा ॥
पुत्रहानिर्वर्णच्छेदश्च ॥

लोभः स्थानं हि पापस्य प्रसूतिलोभ एव च ॥

मास्तु ते संशयश्चित्ते(ः) लोभः पापस्य कारणम् ॥ १ ॥

अन्त—

देव कोऽपि विद्वान् द्वारि वर्तते राजा प्रवेशय ॥ ततः स विद्वान् सभा-
मागत्येहमुक्त्वा प्राह ॥

वक्त्रांभोरुहि भारती नवनवा प्रज्ञा हृदि स्थायिनी ॥

देवश्रीर्भजते भुजं चरणयोः सक्ता च दिग्मंडली ॥

इत्यालोच्य निरुद्धसंगमभितः सौभाग्यलक्ष्मीपतेः ॥

कीर्तिः कोपवतीव भोज जलधेः प्रांतोषु वं(य)भ्रामते ॥ १ ॥

राजा तस्मै कवये प्रत्यक्षरं लक्षं दत्तवान् ॥

इति श्रीपंडितवल्लालत्रिरचितो राज्ञः श्रीभोजस्य प्रबंधः परिपूर्णः ॥ शुभं भवतु ॥
॥ श्रीरस्तु ॥ कल्याणमस्तु ॥ संवत् १९०६ना वषे असाढमासे शुद्धपक्षे तीथौ नवम्यां ९
शनिवासरे समाप्तोऽयं श्रीभोजप्रबंधग्रंथः ॥ लिखितं इत्या माधवदासजी जीवणदास
ज्ञाति कण्ठो करदवा श्रीअमदादादमध्ये रहेवासी करदवा पोलमध्ये ॥ श्री ॥ सीता-
पतये नमः ॥

विषयादि—१. श्री धाराधरना राज्ञः कोण्णी राजा तथा नभश्चर्यानां वृत्तान्ति,
कविश्रेष्ठे केशी श्रुतिश्रेष्ठे अने तेले तेभने आपेक्षां दान आदिनी वार्ता, कवि
अद्वैताक्षे प्रस्तुत ग्रंथमां आवेजेक्षी छे.

૨. પ્રત્યેક વાર્તા ગદ્ય અને શ્લોકથી બદ્ધ છે. પ્રત્યેક વાર્તા સંખ્યાંકથી ફરી પાઠેલી નથી તેમ તેની કે શ્લોકની સંખ્યા પણ આપેલી નથી.

વિશેષ—૧. આ ગ્રંથ મુંબઈના નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયો છે. પરંતુ તે પ્રસ્તુત પ્રતિથી સંકલનામાં તેમ વાર્તાના ક્રમમાં કેટલેક સ્થલે ભિન્ન છે, તથા પાકેરે પણ ધણા છે. વળી કેટલાક શ્લોક છાપેલી પ્રતિમાં નથી તે આ પ્રતિમાં છે; અહીં દાખલા તરીકે અન્તમાં આપેલા શ્લોક છાપેલી પ્રતિમાં નથી.

૨. પ્રતિમાં કવચિત્ દાંસીઆમાં કેટલાક શબ્દોના સંસ્કૃત અને કેટલાકના ગુજરાતી અર્થો પણ આપેલા છે.

અં. ૬ ખ. ભોજપ્રબંધ (ભાષાંતર)—ધોંડો ભારુકર જોશી
(૨. સં. ૧૯૦૬)—(લિ. સં. ૧૯૦૬)—૫-૧-૧૧૮.

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમઃ શોભાવાલા જે ધારાનગરીના રાજા તેને પ્રબંધ લિખ્યો છે.

પ્રથમ ધારાનગરીમાં સિંધુલ નામે રાજા હતા તેણે ધણા વર્ષ સુધી પ્રજા પાલી તેને વૃદ્ધપણામાં ભોજ નામે પુત્ર થયો તે જ્યારે પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે સિંધુલ રાજા પોતાનો મરવાનો કાલ જાણીને મુખ્ય કામદારને બોલાવીને પોતાનો નાનાભાઈને ધણો બલીયો દેખીને તે પુત્રને બાલક દેખીને વિચાર્યું જે રાજ્ય કરવા હુશીયાર એવો જે સગો ભાઈ મુંજ તેને મુકીને જે હું પુત્રને રાજ્ય આપું તો લોક ભારી નિંદા કરશે ને બાલક એવા મારા પુત્રને મુંજ રાજ્યલોભથી ઝેર દેઈ તથા હરેક ઉપાયેથી મારશે તારે પુત્રને આપ્યું જે રાજ્ય તે ન આપ્યું છે ને પુત્રનો નાશ થશે ને વંશ જશે તે ક્યમ જણ્યું તો નીતિમાં કહ્યું છે—

અન્ત—હે રાજા ! તારા મુખકમલને વિષયે સાક્ષાત્ ભારતી. એટલે વાણી રૂપી સ્ત્રી. શોભા પામે છે. અંતઃકરણને વિષયે નવી. નવી શુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી. શોભા પામે છે. જીજ્ઞાસે વિષયે. લક્ષ્મીરૂપી સ્ત્રી. શોભા પામે છે. અને પગને વિષયે. સરદાર પટાવત તથા માંડલીક રાજમંડલી શોભા પામે છે. એવી રીતે ચ્યાર સ્ત્રીઓ. નિલ રાજાને વિષે ક્રીડા કરે છે. તે જ્ઞેધન. હે લક્ષ્મીપતે. હે સૌભાગ્યપતે. હે ભોજરાજા. તારી કીર્તિરૂપી સ્ત્રી. રીસાણી છે અને કાપીજ સ્ત્રીની પેટ(ટ) સોડાની ઇર્ષ્યાથી નાસી ગઈ છે. તે. સાત સમુદ્રના પેલી પાર બટકતી ફરે છે. તે સાંભળીને. રાજા ધણોજ ખૂશી થયો. અને તે કવિને અક્ષર દીઠ લક્ષ આપી દીધું. ॥

ઇતિશ્રી ભોજપ્રબંધઃ સમાપ્તઃ આ ભાષાંતર ધોંડો ભારુકર શાસ્ત્રીયે

સ્વમતી મુજબ બનાવ્યું છે. શ્રી સંવત ૧૯૦૬ ચૈત્ર સુદ ૧૨ વાર છુ(ધ)
મુકામ પોસીના પ્રાંત ગુજરાત ઇલાકા મહીકાંઠા. શુભે ભવતું. સને
૧૮૫૩ માહે અપરેલ તારિખ ॥ ૨૦ ॥

વિષયાદિ-૧. પંડિત બહાલે સંસ્કૃતમાં રચેલા, અં. ૬ ક પ્રતિવાળા લોખપ્રબંધનું
આ ગુજરાતી ભાષાંતર છે, જે કે ભાષાંતરકાર પંડિત બહાલના લોખપ્રબંધનું ભાષાંતર
પોતે કર્યું છે, એમ જણાવતો નથી.

વિશેષ-૧. એક દક્ષિણી ચંદ્રચે મહીકાંઠાના પોસીના મુકામે ભાષાંતર કરેલું છે.
ભાષા શુદ્ધ અને સરસ છે, પરંતુ જૂની ઢબની છે એટલે કે વચ્ચે વચ્ચે 'ને' 'એવો ને'
આદિ સંબંધક શબ્દોથી તેનો મવાહ અસ્ખલિત વહેતો નથી. તેમ ભાષાંતરકાર દક્ષિણી
હોવાથી જે કે તેની શૈલી મરાઠી શબ્દાદિથી વિકૃત થયેલી જણાતી નથી, પરંતુ કેટલાક
વિભક્તિરોપો જણાય છે. છતાં એકંદરે ભાષાંતર ભાવવાળી છે.

૨. પાનાં છતાં છે. આ ભાષાંતર પ્રકટ થયું નથી. રાસ્ટ્રી કાલીદાસ ગોવિંદજીનું
ભાષાંતર સન ૧૮૮૬ માં વિશ્વનાથ ગોવિંદજીએ પ્રકટ કરેલું હતું, પરંતુ તેની પ્રતિઓ
હવે અલભ્ય છે.

૩. ભાષાંતરકારે પ્રસંગ કે વાર્તા અલગ બતાવનારા ફક્તઓ અલગ પાડ્યા નથી,
તેમ મહેલાં ૧૭ પાનાં સુધી તેા વચ્ચે લીટી કે પૂર્વવિરામ આદિ ચિહ્નો પણ કર્યા
નથી. પરંતુ ૧૭ મા પાના પછી જૂનાં લેખનોમાં જણાતી દરેક શબ્દને અંતે ૦ * આવું
ચિહ્ન કરવાની પદ્ધતિ પૂરેપૂરી નહીં સ્વીકારવાં કેટલેક સ્થળે એક એક શબ્દને અંતે તેા
વચ્ચે વચ્ચે કેટલાક શબ્દ સમૂહોને અંતે આવું ૦ ચિહ્ન કરેલું છે. પ્રતિ બાલબાલ
લિપિએ લખેલી છે; પણ વચ્ચે કેટલોક મરોડ માથાખાંધી જૂની ગુજરાતી લિપિનો પણ
છે. કેટલેક સ્થળે નોડાક્ષરો બરાબર લખાયા નથી.

અં, ૭ ક. વસ્તુપાલ—તેજપાલનો રાસ—૨. સમય સુંદર

(૨. સં. ૧૬૮૬)–(લિ. સં. ૧૬૦૭)–પૃ. ૧-૩.

આરંભ—શ્રી અથ વસ્ત(સ્ત)પાલ તેજપાલરો રાસ લયંતે ॥

સરસતિ સાંભણિ પાય નમી ॥ પ્રણમી સહ ગુર પાય ॥

વસ્તુપાલ તેજપાલનો ॥ રાસ કર્હુ સુ પસાય ॥ ૧ ॥

પોરવાડ વાં(વં)સૈ પ્રગટ ॥ જિણુસાસણુસિણુગાર ॥

કરણી મોટી જિણુ કરી ॥ સહુ જાણે સંસાર ॥ ૨ ॥

પ્રયંડ અંડ અનુક્રમે ॥ સોમ ને આસરાજ ॥

વસ્તુપાલ તેજપાલ જે ॥ તસુ નંદન સિરતાજ ॥ ૩ ॥

અં. ૭ ખ. વસ્તુપાલ તેજપાલનાં ધર્મકાર્ય-ગુ.-ગ.

૫-૩-૪.

આરંભ-વસ્તુપાલ તેજપાલ ધર્મકાર્ય ક્રીધાં નિચુરી વિગત લિખ્યતે ॥

વરસ ૩૬ નો આઉપો વીર ધવલ વાઘેલાસ વારે કાંમદાર હૂઆ સાંવત
૧૨૮૫ થી માંડી વરસ તાંઈ ધર્મકાર્ય ક્રીધા ૧૨૫૦૦૦૧ પ્રતિમા સમ ધાતર્મે
ભરાઈ । કોડિ ૧૯૯૬૦૦૦૦૦૦ સેનુંજે ઉપર દ્રવ્ય પરચ્યો ૧૮૩૦૦૦૦૦૦૦
ગિરનાર પરચ્યો । કોડિ ૧૨૫૪-૦૦૦૦ આખૂ ઉપર દ્રવ્ય પરચ્યો ૧૩ હજાર
દેહરા જૈનરા કરાયા ૨૩ હજાર શુભોદ્ધાર કરાયા ૯૮૪ ઉપાસરા કરાયા
૫૦૭ ગોશાલા કરાવી ૭૭૦ મસીતાં કરાવી ૯૮૨ કૂવા બંધાયા ૬૮૨ સેવરા
દેહરા કરાયા ૨૫૦ પગવાવડીયાં કરાવી ૩૦૧ તસાવ બંધાયા ૭૭૧ સનુકાર
દીધા ૧૪૦૦૦૦૦ પુસ્તક લિપાવી જતીયાંને દિવહરાબ્યા-

અન્ત-

આસ કરણુ સાહરી ॥ અત્રી અલૈ સાહરી તેરી કરમાં નામ ॥
રોડાલીરા ખેટા ॥ પોસા લીધે આવ કરો ખીજ ॥ જતરા પોરવાડ પગે પગે
નિધાન ॥ નામ રહીયો પથુ સંતાન નહી ॥ તરંગિણી ઉપદેસમાલા શાસ્ત્ર-
માંહે અધિકાર કહીયો છે ॥ સિધ સાથે હાથી ઘોડા રથા આવક સાધલોક
સાતમાપ વહિતા ॥ તિહાનો નિરવાહ કરતા ॥ એસી સાડી બારે જાત્રા કીધી ॥

ઇતિશ્રી વસ્તુપાલ તેજપાલ હિતપત ધરમ કરણી સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-૧. આમાં વસ્તુપાલ તેજપાલે સંવત ૧૨૮૫ થી ૧૩૦૧ સુધીમાં કરેલાં
ધર્મકાર્યોની માત્ર દીપ આપેલી છે.

૨. ગદ્ય લેખ છે. મારવાડી સંસ્કારવાળી ભાષા છે.

વિશેષ-૧. આ લેખ મુકટ થયો નથી.

૨ પ્રતિ અને લિપિ વિષે બુઝો અં. ૭ ક,

અં. ૭ ગ. રાણપુરના દેહરાનો વિચાર-ઐ. ગુ. લે .
૫. ૪ થું.

આરંભ-અથ ધના પોરવાડ(ડે) મારવાડ મધ્યે ઘાણુરા સાદડી ૧
કોશ ૨ આંતરે કુંમલમેર ગઢપાસ રાણપુરે દેહેરા કરાયો તેહનો વિચાર લિખતે
સંવત ૧૪૬૧ આસમે મુંદરિસરિ આચારિજ ઉપદેસથી પોરવાડ ૫
દેહેરા કરાયો તેની વિગત લિખિ છે ૯૯ લાખ રૂપીયા લગાયા । દેહેરા ચોમુ.

અન્ત—

જયત પતાકા તેત્રીસ વાર ॥ સગ્રામ કરિ નૈ પામી સાર ॥
 ઐહવી સાઠી બારહ જત્રા કીધી ॥ સેનુ જય સધ પદવી લીધી ॥ ૮ ॥
 દિવ સહુ પુણ્ય વરાની વાત ॥ જે દ્રવ્ય પરચ્યા તે કહાત ॥
 તેત્રીસ સૈ કોડિ । ચવદહ લાપ ॥ અદાર સહસ આઠ સૈ સહુ બાપ ॥ ૯ ॥
 ત્રિ હૂ લોહડીએ કુણા સોનહીયા ॥ પુણ્યવરે પરચ્યા તે કટીયા ॥
 જિન સાસણુ માટે સોહ ચડાવી ॥ બારે અઠાણુ સરગતિ પાઈ ॥ ૧૦ ॥
 વસ્તુપાલ તેજપાલ પુણ્ય પ્રધાન ॥ જૈહનૈ પગ પગ પ્રગટયા નિધાન ॥
 પુણ્યથી પામી તેજન તૂરી ॥ દિક્ષણાવત સપ આસ્થા પૂરી ॥ ૧૧ ॥
 ઈમ જાણી સહુ કેા વિત્ત સાઝ ॥ ધન પરચો ત્રિવહા વાર વાર ॥
 સફલ કરે અપણેા અવતાર ॥ જિમ તુમે પામેા બવનો પાર ॥ ૧૨ ॥
 શ્રી પરતર ગણ શ્રીજિનચંદ ॥ શિષ્ય સકલચંદ નામે મુણિંદ ॥
 સમયસુદર વાચક તસુ સીસ ॥ રાસ ભાગ્યેા શ્રી સધસુ જગીસ ॥ ૧૩ ॥
 સવત સોલેસૈ છયાંસીયૈ પરચૈ ॥ રાસ રચ્યો તિમરી પુર હરચૈ ॥
 વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ ॥ બણુતા સુણુતા પરમ ઉદ્દાસ ॥ ૧૪ ॥

ઈતિ શ્રી વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ સમાપ્તા ॥

વિષયાદિ-૧ આ રાસમા વસ્તુપાન અને તેજપાલ એ બે બાધઓએ રાત્રુજય પરત ઉપરના દેવોનો જે છૂપોદ્ધાર કર્યો હતો તેનું વર્ણન છે ઉપરાંત વસ્તુપાલ અને તેજપાલના ખીન ધર્મોદ્ધાર કૃત્રીની અને યાત્રાઓની પણ નોંધ આ રાસમા કરેલી છે

૨ દૂહા, ઢાન અને દેશીઓથી આ રાસનો પદબંધ બાંધેલો છે કુલ ૪૦ કરી
 ૨ ઢાન, ૨ દેશી અને ૧૨ દૂહા છે

૩ બાપા નૂની ગુજરાતી છે, પણ તેમા મારવાડીના સ્પર્શ ભળેલા છે

વિશેષ-૧ મુનિ સમયસુદરે આ રાસ સવત ૧૬૮૬ મા રચ્યો છે “જૈન રાસમાળા”ની અનુક્રમણિકામા આ રાસ રચ્યાનો સવત ૧૬૮૨ આપેલો છે આ રાસ મકદ થયો નથી

૨ પ્રતિ બાનબોધ વિધિએ લખેલી છે, છતાં ‘લ’, ‘સ’, ર આદિ અક્ષરો માયા બાધેલી ગુજરાતી વિધિના છે અને ‘હ’ ને ‘ડ’ જૈન શૈલિના છે લઢીઆએ શોભા સાર સખ્યાકો, લીંગીઓ, આરબ અને અન્તના પ્રસ્તાનો લાવ રાહડીથી લખેલા છે

૩ મંબધયતુવિરાતિકાને અન્તે આપેલી હકીગતથી જણાય છે કે જોધપુરાના નિવાસી ખરતરગચ્છના ગોરજી જીજ્ઞાસુદે કાર્ણસ સાહેબના હુકમ તથા કૃપાથી સવત ૧૮૭૭ મા આ સમગ્ર પુસ્તક લખેલું છે દરેક ઓળખામા ૧૬ અક્ષરો અને એક પત્રમા ૨૦ મોકેનુ પૂર એ પ્રમાણે લખાણુ છે, એમ લઢીગો પહેલા પાનામા જણાવે છે કુલ ૪૩૨૦ મોકેનુ પૂર પ્રસ્તુત પુસ્તિકામા છે

અં. ૭ ખ. વસ્તુપાલ તેજપાલનાં ધર્મકાર્ય-ગુ.-ગ.

પૃ-૩-૪.

આરંભ-વસ્તુપાલ તેજપાલ ધર્મકાર્યક્રીધાં નિજુરી વિગત લિખ્યતે ॥

વરસ ૩૬ નો આઠિયો વીર ધવલ વાઘેલાસ વારે કાંમદાર હૂઆ સાંવત ૧૨૮૫ થી માડી વરસ તાંઈ ધર્મકાર્ય ક્રીધા ૧૨૫૦૦૧ પ્રતિમા સપ્ત ધાતમૈ ભારાઈ । કોડિ ૧૯૯૬૦૦૦૦૦૦ સેતુંજે ઉપર દ્રવ્ય પરમ્યૌ ૧૮૩૦૦૦૦૦૦૦ ગિરનાર પરમ્યો । કોડિ ૧૨૫૩-૦૦૦૦ આખૂ ઉપર દ્રવ્ય પરમ્યૌ ૧૩ હજાર દેહરા જૈનરા કરાયા ૨૩ હજાર જીર્ણોદ્ધાર કરાયા ૯૮૪ ઉપાસરા કરાયા ૫૦૭ ગોશાલા કરાવી ૭૭૦ મસીતાં કરાવી ૯૮૨ કૂવા બંધાયા ૬૮૨ સેવરા દેહરા કરાયા ૨૫૦ પગવાવડીયાં કરાવી ૩૦૧ તક્ષાવ બંધાયા ૭૭૧ સત્રુકાર દીધા ૧૪૦૦૦૦૦ પુસ્તક લિખાવી જતીયાંને દિવહશબ્દા-

અન્ત-

આસ કરજી સાહરી ॥ અઝી અલૈ સાહરી તેરી કરમાં નામ ॥ રંડોલીરા ખેટા ॥ પોસા લીયૈ આવ કરૌ બીજ ॥ જાતરા પોરવાડ પગે પગે નિધાન ॥ નામ રહીયો પજી સંતાન નહી ॥ તરંગિણી ઉપદેસમાલા શાસ્ત્ર-માહે અધિકાર કહીયો છે ॥ સિંધ સાથે હાથી ઘોડા રયા આવક સાધલોક સાતલાપ વહિતા ॥ તિહાનો નિરવાહ કરતા ॥ એસી સાડી બારે જાત્રા ક્રીધી ॥

ધતિશ્રી વસ્તુપાલ તેજપાલ ઉત્પત્ત ધરમ કરણી સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-૧. આમાં વસ્તુપાલ તેજપાલે સંવત ૧૨૮૫ થી ૧૩૦૧ સુધીમાં કરેલાં ધર્મકાર્યોની માત્ર દીપ આપેલી છે.

૨. ગદ્ય લેખ છે. મારવાડી સંસ્કારવાળી બાબા છે.

વિશેષ-૧. આ લેખ મુકટ થયો નથી.

૨. મતિ અને લિપિ વિશે જુઓ અં. ૭ ક.

અં. ૭ ગ. રાણપુરના દેહરાનો વિચાર-ઐ. ગુ. લેખ-

પૃ. ૪ થું.

આરંભ-અથ ધના પોરવાડ(ડે) મારવાડ મધ્યે ધાણોરા સાદડી પાસ કોશ ૨ આંતરે કુંભલમેર ગઢપાસ રાણપુરે દેહરો કરાયો તેહનો વિચાર લિખતે ॥

સંવત ૧૪૬૧ આસમે સુંદરિસરિ આચારિજ ઉપદેસથી પોરવાડ ધને દેહરો કરાયો તેની વિગત લિખિ છે ૯૯ લાખ રૂપીયા લગાયા ॥ દેહરો ચોમુપ

ભરાયો । ચોકડેર દેહત્યા ૭૨ ભરાઈ । ભદરા ૨૫ મંડપ । ૨૪ । પ્રતિમા
 ૪૯૦૦ ચ્યાર હજાર નવસે ભરાઈ । મેઝુએ । ૧ । ગિરનાર । ૨ । પ્રમુખ
 પચતીરથી ભરાઈ ૧૦૦૦ તોરણ ભરાયા । + + + + સત ૧૪૭૨ વર્ષે
 માહસુદિ ૧૩ દિને દેહરાની પ્રતિષ્ઠા કીધી ॥ શ્રી સમૈમુંદરિ । ૧૮૦૦ જતી ।
 સાદા પાંચસે સાધવી ૧૦૦૦ । આનક આવિકા ॥ ૧ ॥ ગાંમારા સિંધ મિળા ।
 મનુષ્ય એક લાપના જાજેરા મિલ્યા । સાત દિવસ સિંધ ભગતિ કીધી ।
 જેલે(ળી) લાડ પ્રમુખ । એકસો ધગ્યારે લાહિણી હર્ષ ॥ નાલેર રૂપીયા ફદીયા
 પ્રમુખ । સાધ સાધવી આવિક આવિકાને વચની પહિરાવણી કરાઈ । સાત
 દિવસ અમાર પવાઈ । બીજાઈ આવકઆવિકણીયાં યતોચાર કીધા । અ
 સર્વ ધર્મકરણી રાણા કુંભારા રાજમાહે હર્ષ । જે જત્રા રાણપુરની કરસી
 તે વાત સાચી માનસી ॥

છતિ શ્રી રાણપુરારી પ્રસરત ઈ ॥ નિવત પડત ગુરુજી પુનઃ ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ—આ ગદ્ય લેખ હુગે હોવાથી વચ્ચેનો થોડોક ભાગ કાઢી નાખી
 આપ્યો આપેલો છે આમા સવત ૧૪૬૧ માં મારવાડના સાદડી ગામથી બે કાસ દૂર
 આવેના રાણપુર ગામમા ધના પોરવાડે દેહરા બધા યા તેને વિગત આપેલી છે

વિશેષ—૧ આ ગદ્ય લેખ હોઇને તેમજ એક નૈન દેહરાની પ્રતિષ્ઠાવેળા રૂબે
 સમારણ થતો તેની માહિતી આમા હોવાથી ઉપયોગી છે ઉપરના દેહરાની સંસ્કૃત
 પ્રશસ્તિ મઠિ જુઓ આજ યાદીનો જ ૧ વ

૨ પ્રતિ અને લિપિ વિરે જુઓ અં ૭ ક

અં. ૭ ધ. રાજકુલી—ઐ. ગુ. ગ.—પૃ. ૫ મું

આરભ—અથ રાજકુલી લિપને ॥ સવત ૮૦૦૨ (૮૦૨ ?) આવડી
 વણુરાજ અણુહલવાડે હૂવો । સવત ૧૦૦૮ । લાવડી દારાવતી । સવત ૧૦૭૭
 પરમાર ભોજ ધારાનગરી । સવત ૧૧૯૯ કુમારપાલ રાજ હૂઓ । સવત
 ૧૨૨૯ । અજેપાલ રાજ હૂઓ રસીયા પાટણમે કુમારપાલરે પાટ હૂયો । સવત
 ૧૩૩૨ વસ્તુપાન તેજપાલ હૂઆ ॥ સવત ૧૩૩૪ । ભોલો ભીમ હૂઓ । સવત
 ૧૩૧૮ । વીસલદેવ રાજ હૂઓ અજમેર । સવત ૧૪૧૬ સારંગ સાહ હૂઓ ।
 સવત ૧૦૮૮ વિમલસાહ હૂઓ આબૂગઢ દેહરા કરાયા । સવત ૧૫૭૯ ।
 સાગે પૃથીસિંઘેત કછનાહે સાગાનેર વસાઈ । સવત ૧૪૨૬ રાણે કુલે કુલન
 મેર વસાયો । સવત ૧૫૬૨ લણેદેવડે સીરાહી વસાઈ । સવત ૧૪૩૫ વીરમ
 સવપાવત જોઇયે ગયો । સવત ૧૪૪૦ । કામ આયો સવત ૧૪૫૯ ગોગા-
 દે કામ આયો । સવત ૧૧૧૫ મારવાડ મધે નાગોરમે હરમડાણો । કબોસા

દાહીર્ણ (મહેસરી વાણીયો) માંડીયો છે । સવત ૧૬૬૯ કીસનગઢ મડાણો છે ॥ સવત ૧૧૮૧ રૂલાધી પારસનાથજી દેહરેરી થાપના હૂધ ॥ સવ(ત) ૧૨૧૩ સપ્રતિ રાજા હૂચો સવાલાપ દેહરા કરાયા ફનસાલા સે સાત ધરમી રાજા થયો । શ્રી સવત ૭૪૧ રાજા ભોજ ઉજેણી નગરીમાહે રાજા કીયો ॥ સવત ૧૫૧૫ જેઠ સુદિ ૧૧ મહારાજશ્રી ભેમીજી ભેમપુર વસાયો મડાણો ॥ સવત ૪૧૦ રાવલ બાપોજી સીસોદીયો હૂચો છે ॥ સવત ૧૨૧૩ જગરૂ-વો સાહ હૂચો ॥ સવત ૧૫૨૩ દૂલ્લો જગરૂચો હૂચો ॥ સવત ૧૬૨૪ ચીતોડગઢ પાવટીચો । અકબ્બર પાતિસાહ લીયો ॥ સવત ૧૨૧૨ જેસલ-મેરેરી ગઢ મડાણો । રાવ જૈસે મડાયો આવણુ સુદ ૧૦ ॥

વિષયાદિ-૧ આ લેખ આપો ઉતારેનો છે આમા ગુજરાત અને રજપૂતાનાના કેટલાક રાજાઓના રાજ્યાભિષેકના સમયના તેમ તેમણે વસાવેના નગરોના અને તેમના તેમજ ખીન્ન સમયના જૈન દેવલોની સ્થાપનાના ઉલ્લેખો આપેલા છે પણ તેમાં સાક્ષ્યવારીનો કંમ સચવાયો નથી

૨. લેખની ભાષા ગુજરાતી, ત્રણ મારવાડી અને હિન્દીના મિશ્રણવાળી છે

વિશેષ-૧ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ લેખ ઉપયોગી છે

૨ પ્રતિ વિષે જુઓ અ ૭ ક સવત લાન શાહીએ આપેના છે

અ. ૭ ડં ૩૬ રાજકુલી નામ—ઐ. ગ. પૃં ૫ સું.

આરભ—અથ ૩૬ રાજકુલી નામ ॥ યાદવ ૧ । પ(ર)માર ૨ । કદબ ૩ । ચહુવાણ ૪ । સોલકી ૫ । મોરી ૬ । સિલાર ૭ । સેધિવ ૮ । છિદક ૯ । ચિતપોટ ૧૦ । પડિહાર ૧૧ । હુબ્ધક ૧૨ । રોડોડ ૧૩ । સક્ક ૧૪ । સરટવ ૧૫ । કરટવાલ ૧૬ । ચંદેલ ૧૭ ॥ ગુહિલ ૧૮ ॥ ગહિસોત ૧૯ । પોથિક ૨૦ । સકુમારજી ૨૧ । ધન્યપાન ૨૨ । દોધિલ ૨૩ । ઠાનબક ૨૪ । હૂણ ૨૫ । ચોનકય ૨૬ । કલવા ૨૭ । ડાડ ૨૮ । સાપની ૨૯ । ડાલ ૩૦ । હરિસચક ૩૧ । નિકુતવાન ૩૨ । વાણુડી ૩૩ । ધાડક ૩૪ । કળનાદા ૩૫ । સવણોર ૩૬ । પ્રતિ ૩૬ રાજકુલી.

વિષયાદિ—૩૬ મુખ્ય રાજવંશના નામ ઉપર આપેલા છે

વિશેષ—પ્રતિ તેમ નિષિ વિષે જુઓ અ ૭ ક

અં. ૭ ચ. જાદવ રાવ છાહેરાના પુત્રાણુ કવિત્ત—હિન્દી

દે કા—ર ગોપ માદ

પૃ. ૫-૬

વીત્રી માર છત્રી કીયા । જદસુ પલટ્યૌ પાટ ॥

ઝમા સોઈ બાજણા । જીમ્યા સોઈ જાટ ॥ ૧ ॥

અલાવદીન પાતિસાહરે વારે જાટ હૂઆ ॥ કવિત્ત ॥ રાવ છાદૈરા વેદારાં ॥

તીઢો રાયાં રાવ । છત્ર સંધાસણ સોદે ॥

પોપર પાંઢા દાંન । એકલપાંકો જોદે ॥

વાંનર વરે સુગાલ । લપસી માલ સમપૈ ।

રુદ્રપાલ પીમસી । તાસ ભય અરીયણ કંપૈ ।

કાન્હડદેવ કવ ગોપ કહિ । તર(તા ?)સ ચરણ તકૈ ઘણા ।

એક એકથી આગલા । સાત પૂત છાદૈ તણા ॥ ૧ ॥

વિધયાદિ—આમાં બાઢ રાગ છાદના સાત પુત્રોનાં નામ ગણાવેલાં છે.

અં. ૭ છ. વીરમના પુત્રો અને ચુંડાના પુત્રોનાં કવિત્ત (૨)

હિન્દી-પે. કા-ગોપ ભાટ

૫. ૬.

ચૂંઢો અરુ સુમાલ રાજરાજવૈ મળીજૈ ।

વીજો વીર વીરાધ । લાપમેં એક ગિળીજૈ ।

ગોગાદે ગિરમેર । દાંનપગ અવરન રાયા ।

જેસિંધો ઘણ જાંણ । તાસ સરણ તકૈ ઘણા ।

કવિ ગોપભાટ પરગટ કહૈ પાંચ પૂત વીરમતણા ।

રિણમલ રાયાં રાવ । સુતો હરચંદ પદંતર ।

રાયાં ગુરુ રણવીર । મુજાવલ ભીમ ભીમસર ।

ફાન્હો અરઢ કમાલ । પુવિ પનોં અરિગંજણ ।

સિવરાજ રામદે ગોપ કહિ । વીર તદાસન મંગલા ।

ચવદૈ નરિંદ ચૂંઢૈતણા એકએકહુ આગલા ।

इति संपूर्णः ॥

વિધયાદિ—ગોપ બાટ ૧ લા કવિત્તમાં વીરમ રાજના પાંચ પુત્રનાં અને ૨ ના કવિત્તમાં તેના પુત્ર ચુંડાના ૧૪ પુત્રનાં નામ ગણુ સાથે ગાયાં છે.

વિશેષ—મતિ વિષે ભુજો અં. ૭ ક.

અં. ૭ જ. રાઠોડકુલ કવિત્ત-હિ.-વે. ક્ષા.

પૃ. ૬.

અથ રાઠોડકુલ કવિત્ત—

પ્રથમ જાત કમવજ । દેસ કનવજસુ આયા ।
 સાપાં તેરે સરે । કુલહ રાઠોડ કહાયા ।
 ગોતમગુરુ સુક । વેદ અથવરણ તીનું પ્રવર ।
 નાંગણેસી કુલરાય । વહીવટ ગુરપરતર ।
 પ્રોહત સીવહ યારોટ રોહડ । માટ ચંદેલ હુમ દેવડા ।
 રાઠોડ પહડૈ ચેતલા । હરીય મ્યાલો પયરુવડા ।
 ઇતિ રાઠોડ કવિત્ત સંપૂર્ણ ।

વિષયાદિ—રાઠોડ વંશની હત્પતિ, તેના ગુરુ, વેદ, પ્રવર, કુલદેવી, પુરોહિત, ખાટ, ખારોટ આદિ જણાવેલાં છે.

અં. ૭ ઝ ગુજરાતના રાજ્યકર્તાઓની વંશાવલિ—એ. ગ.
 પૃ. ૬-૧૧.

આરંભ—અથ રાજવંશાવલી લિખંતે ।

સંવત ૮૦૨ શ્રાવણ સુદિ ૨ સોમે વૃષ લગ્ને આવડા વંશે । શ્રી વન-
 રાજ આવડૈ અણહિલપુર પાટણ વસાયો ॥ વર્ષ ૬૦ । રાજ્ય કર્યો । તેહને
 પાટૈ । રાજ ભોગ (યોગ) વર્ષ ૩૫ ॥ રાજ્ય । તેહને પાટૈ રાજ ભેષ (ક્ષેમ ?) વર્ષ ૨૫
 રાજ્ય । તેહને પાટૈ રાજ ભોમ (ભુવડ ?) । વર્ષ ૨૬ રાજ્ય । તે ૦ રાજ વીરમદેવ
 ૧૫ રાજ્ય । તે ૦ । રાજ રત્નાદિત્ય વર્ષ ૧૫ રાજ્ય । તે ૦ ॥ રાજ સામંતસીહ ૭
 (વર્ષ) રાજ્ય એવં ૭ પાટ આવડા વંશે હવા । આવડે વર્ષ ૧૯૬ રાજ્ય કીધું ।

તિવારે પછી સોલંકીએ રાજ્ય કીધું । સં. ૯૯૮ । વર્ષે । સોલંકી વંશે
 રાજ્ય યાપતા ॥ પ્રથમ રાજ મૂલ વર્ષે ૫૫ રાજ્ય ।

* * * *

સં. ૧૧૨૭ વર્ષે સિદ્ધરાવ જેસિંધ રાગઈ । ચારણ કુંભાર વાસેં હતા
 તે ધિત્રીયા પુઠે આપ્યા ॥

દૂહા ॥ તોરણ ગધૌ ચપરીટકો । જાંમા સહિતી પાગ ।

એતૌ દીજે ચારણાં । કુંભારરા લાગ ॥ ૧ ॥

* * * *

મધ્ય-(પાનુ ૧૦) સ. ૧૩૩૭ વર્ષે લઘુ કર્ણુ ગહિલડી । વ ૬૦ રાજ્ય । તે કર્ણુ તે વારે દિવસે પોલ આડી રેતી ધીણુ ગામમે ચરતા । હડબટી હેઠે પાગ બધાતી । તે કર્ણુને નાગર ધાલણુ । માધવ કેશવ પ્રધાન હતા । માધવની શ્રી (ત્રી ૧) પદમણી હતી તે રાજાઈ અપહરી । અને કેશવને માર્યો । માધવ દલી જઈ પાતસા અલાહીદીનને મિલ્યા । ૪૬૦ ગગાતુરી બેટ કીધા । પાતસા રીઝ્યો । માધવ મોકલ્યો । તેદને સાથે એક લાપ તો અસવાર પનર હજાર હાથી । હજાર ઢોકળાણુ (ઢોકળાણુ ૧) ચાલીસ હજાર પાલક લેધને । આબ્યો । ગુજરાત વાધેલા કનાસુ લીધી । સ. ૧૩૯૭ વર્ષે ગુજરાતમે તુરકાણ્યો થયો ।

અથ અલાવદીનરી પેઠી લિખ્યતે ॥ દિલીઈ મુલગા રાજા હિંદુ હતા । સં. ૧૨૪૮ વર્ષે । પ્રથમ પાતસાહ મુલતાણુ અહલાવદીન । વ ૩૨ ।

૬ * * *

એતમે સોને પાટ દલી બેઠા ગુજરાતની પાતસાહી ભોગવી । એવં સત્તાવીસ પાટ દલી હવા । તે સત્તાવીસ પાટ જૈ વારે ઉબરાવ પાટણુ મે હતો । તિતારપાન નામે પોતાનો બેટો પાટ બેસારયો ॥ સવત ૧૪૫૮ । પ્રથમ પાતસાહ કદકર । વ ૯ । રા । અહિમદસા વ ૩૨ રાજ્ય । અહિમદસા અહિમદાવાદ વસાવ્યો સં. ૧૪૬૮ વર્ષે વૈશાખે સુદિ ૭ રવો પુખ્ય નક્ષત્રે પ્રથમ મહરે વસાવ્યો ।

અન્ત-સ. ૧૬૧૦ સુધી મહિમદ રાજ્ય । સ. ૧૬૧૧ મગસિર સુદિ ૧ દિને । આગરાથી પાતસાહ અકબર આયા । કૂડ કરી બધિ જાણ્યો । અકબરે ગુજરાત લીધી । ૫૫ જાગીર રાજ્ય । જાહ રાજ્ય । અવરગસાહ રાજ્ય ।

ઇતિ પાટણુ મધ્યે રાજ્યાવલી સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ—૧ આમા આવડા વરાના રાજા વનરાજે સવત ૮૦૨ મા અણુદિલપુર પાટણુ વસાવી ગુજરાતની ગાદી પુન સ્થાપી ત્યારથી તે કરણુવેવાને ઉઠાડી અવાઝદીન ખીલજીએ મુસલમાની રાજ્ય સ્થાપ્યું તે પર્યંતની સાલવારી પ્રથમ આપેલી છે તે પછી દિલ્હીની ગાદી શાહાજીદીન ધોરીએ લીધી તે સમયથી અવાઝદીન ખીલજીને હસ્તક તે આવી તે પર્યંતની સાલવારી આપેલી છે તે પછી દીલ્હીના પાદશાહના હમરાવોએ ગુજરાતમા સુબાગીરી અનાવ્યાની અને એ હમરાવોએ ધીરે ધીરે ગુજરાતની પાદશાહી સ્થાપી અને અકબરે તેમના હાથમાથી તે સુબાવી લીધી તે પર્યંતના તેમના વહી વટની સાલવારી આપેલી છે

૨ કર્ણ સોનકી અને મયણુવ દેવનો, અને કરણુવેવા અને માધવનો, સિદ્ધરાજ અને રૂદ્રમાલનો, કુમારપાલ અને હેમાચાર્યનો, એ પ્રસંગે કંઈક વિશેષ વિસ્તારથી આમા આપેલા છે, બાકીનાની તો માત્ર સાલવારી નોંધેલી છે

૩. ભાષા લગ્ની ગુજરાતી જેવી લાગે છે.

વિશેષ—૧. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ ગદ્ય ધણું જ ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ વિષે જુઓ અંક ૭ ક.

અ. ૭ બ દિલ્હીના રાજાઓની વિગતવારી

ગુ. ઐ. ગ. પૃ. ૧૧-૧૯

આરંભ—અથ દિલીરી વિગતવાર લિખ્યતૈ:

સંવત ૪૨૮ વર્ષ વધશાય વદ ૧૩ દિને દિલિ ચપાણી રાજ્ય વીસલદે કુંઅર પાટ ખેઠા. પ્રથમ કુંઅર પાટ લિખ્યતૈ કાણ્યે લિખાયા છે.

વીસલને. પુત્ર વસુદેવ કુંઅર વર્ષ ૧૬. માસ ૫. દન ૧૮. ધડી ૧૯ રાજ્ય. પ્રથીમલ કુંઅર. વ ૨૧. મા ૩. દિ ૩. ધ ૧૮. રા. જયદે વ ૨૦. મા ૭. દિ ૨૨. ધ ૧૧. રાજ નરપાલ. વ ૫. મા ૪. દિ ૪. ધડી ૯. રા.

* * * *

સંવત ૭૮૮ વર્ષે અષ્ટન સુદિ ૨ અહૂઆણુ પાટ ખેઠા. તુઅર વર્ષ ૩૫૯. માસ ૧૦. દિ ૨૦. ધ ૨૭. રાજ્ય કીધું. વર્ષ ૫ લડાઈ કીધી રાજ્ય અહૂઆણુ લીધી. વીસલદેવ અહૂઆણુ વર્ષ ૬. મા ૧. દિ ૪. ધ ૧૫. રા. * * * * પૃથ્વીરાજ વ ૧૮. મા ૨. દિ ૫. ધ ૧૩. રા. પાતસાહને. ૭. વાર પકડ પકડને છાડ્યો. ૮. મી વાર પોતે પકડાણી તરે અંદ બાટને પૃથ્વીરાજને પાતસાહ તીનું મૂલ પાયા. રાજ્ય પોસે લીધું. પાટ ૭. દલીમં અહૂઆણુ વર્ષ ૬૭. મા ૪. દિ ૨૭. ધ ૩૨. રાજ્ય કીધું. અહૂઆણુથી રાજ્ય ગયું.

શ્રી સંવત ૮૫૬ વર્ષે ગ્રાવણુ સુદિ ૧૨ દિને. રૌહથકી મુંગલ આયા. તુરકાણી કીધી હિંદુથી દલી ગદ્દ તુરકારે ધરે. હવે પાટ લિખ્યતૈ. પ્રથમ સાહિબદીન ગોરી વર્ષ ૧૪. મા ૫. દિ ૧૬. ધ ૧૩. રાજ્ય.

મધ્ય-અર્ધ ૩૪ પાટ સુધી મુંગલે દલીમં રાજ્ય કીધું. વ ૬૦૭. મા ૧૦. દિ ૮. ધ ૫૯. ઇતરો રાજ્ય કીધો. સંવત ૧૪૬૩. વર્ષે વૈશાખ વદિ ૭. રવો અગધારૌ પાતસાહ દલી ઉપર આવી, જુધ કરને મુંગલો કનાસુ

દલી લીધી । હવે ચગચારા પાટ કહે છે । સાદ અધાદીન વર્ષ ૫૨ । મા ૭ । દિ ૫ । રાજ્ય કીધું । તિથુ અધાવદીને રાણા રતનસું ચીતોડમાં હુમલો કીધો । પદમણીદે વાસ્તે । તિથુરે પાટ પાતસાદ બખ્ખર ૫૪ । મા ૭ । દિ ૧૩ ધ ૫ । રાજ્ય । હુમાઉ ૫ ૧૪ । મા ૮ । દિ ૭ । ધ ૮ । રાજ્ય । સૂરસાહુ + + + અકબ્ખર સાદ સં. ૧૫૮૯ વર્ષે કાતી (કાર્તિક) સુદિ ૧૪ રાત્રી દિને જન્મ ।

કાવ્ય—વસૂ(સુ)રંઘવાણચંદ્રે તિ(તી)ર્થ માઘ પ્રયાગે ॥

સ્ત(ત)પસી વહુલપદ્મે દ્વાદશી પૂર્વજામ્યં ॥

સુપૈસ્તનહોમ્યં સર્વ ભૌમ્યાધિપત્યં ॥

સ્વજનહિતકારી ગ્રહચારી મુકંદ(ઃ) ॥ ૧ ॥

એ અકબ્ખરસાદનો પાછીસો ભવ છે । તિથુ અકબ્ખરને હીરસૂર (રિ) મિલ્યા કરામાત દિપાઈ । વીરબલ વિથુ તથુ સમૈ હૂઉ । કૌ કૌ ફકીર હૂઉ ।

* * * *

અન્ત-મહિમદસા ૫ ૧૭ । મા ૮ । દિ ૧૧ । ધ ૫ । તથુ પછે પાતસાદ ૨ । ૪ હૂઆ વિથુ તેજહીન હૂઆ । તિથુસુ લિપાંણા નહી । તેજહીન અનૈક કહવાહો રાજ સવાઈ સિંધ જૈપુરવાલે । કાસીસ બ્રાહ્મણ કને યાગ કરાયા ને પાતસાહી શાકી । તથુ પછે પાતસા સધલા હીનિકાંમ થયા । દલીરી પાતસાહી હૂખી । ને હપણીએ રાજ્ય લીધું । પુનાવાલે । અ(પ)છે કિતરૈક વરસે ચીતોડપતિ રાજ્ય કરસી । ઈસી આગમ વાત છે । પછે તો સાંઈ જાણે ।

કવિત્ત-અનંગપાલ ગઢ રચ્યૌ ॥ નામ સ્થિર થચ્યૌ દલી ॥

રં તુંઅર મતહીળ ॥ કરી પીલી ક્યું ઢીલી ॥

મજૈ જંગમ જગજોત ॥ અગમ આગમ હૂં જાણૂં ॥

તૂંઅરથી ચહૂંઆળ ॥ પિછૈ ફિર તુરકાંણૂં ॥

તુરકા કંઘ ચીતોડપતિ ॥ વઢૌ રાંળ વદસી વરૈ ॥

નવસત્તા અંત મેવાડપતિ ॥ દિલીછત્ર સમંધરૈ ॥

इति श्रीदलीरा पाटपरंपरा समाप्तः ।

વિષયાદિ-૧. આ વિગતવારીમાં સંવત ૪૨૮ થી માંડી મોગલ રાજ્યનો અંતે બંસ થયો તે પર્યંતના રાજ્યકર્તાઓ-હિન્દુ તેમ જ મુસલમાનોની પાટપરંપરા વર્ષ, માસ, દિન અને ધરી એ ક્રમે આપેલી છે. આમાં મુસલમાનો મોગલ અને તુરકો હોવાનું

જણાવે છે, ન્યારે પ્રચલિત વિગતવારી ઘેરી, ગુલામ, ખીનજી, સૈયદ લોદી, અને મુગલ એ રાજ્યવશો પ્રવર્તાનું જણાવે છે

૨ આખો લેખ ગદ્યબદ્ધ છે, વચ્ચે એક શ્લોક અને અંતે એક કવિત છે બાષામાં બાદ ચારણોની ભાષાના સંસ્કાર પેડેલા છે

વિશેષ-૧ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી આ લેખ ઘણો ઉપયોગી છે સાવનારી ચોક્કસ આપેલી જણાય છે

૨ ક્રીયા મૂળ ગ્રંથના આધારે આ પાટપરપરા ઉતારેલી છે તે પ્રતિતા લેખકે જણાવેલું ન હોવાથી તેની પ્રાચીનતા કેટલી છે તે મ્હી સંકાય એમ નથી, માત્ર કાળએ આ લખાયાનું જણાવેલું છે આમાં હિન્દમાં અંગ્રેજ રાજ્યનો ઉદ્ભવ થયો તે પૂર્વની હાજીગત આપેલી છે

૩ પ્રતિ વિરે જુઓ આ ૭ ક

અ. ૭ ૮—ગઢોની વિગત—ગુ. ઐ. ગદ્ય—પૃ ૧૪-૧૮

આરંભ—અથ ગઢારી વિગત । સ ૪૨૮ દલી યપાણી । ૧ । સ ૮૦૨ આવડે વનરાજ પાટણ વસાઈ । સવત ૮૦૯ હુમીરપુર વસાયો દેવડે હમીર । હમીરે ધરે દેવી આઈ । તણસ કેવડા કહિવાણા । સ ૩૪૮ લાહોર વસાયો । સ. ૭૧૧ । ઈંદુર (ઈંડર) વસાઈ । રાવ ધંધસિંધ ઈંડરીયો । સ ૧૦૧૧ પાટહણપુર વસાયો । પાલચી ચહુઆણી । સ ૧૧૧૨ સિદ્ધરાય ચે(જે)સિંધ । સિંધપુર વસાયો । રુદમાતી કરાયો । + + + + + સ ૧૩૦૦ ના જોરારે ગઢ સોનીગરે કાનડદે કરાયો । સોવનગિર હતો । સ ૧૪૬૮ એમદ પાતસા એમદવાદ વસાયો ।

અન્ત-ઈતિહાસિક દિવસાયેક પેડતો આહુ છે । કોઈ તો પાંડવારાં વસાયા છે । કોઈ નારદ રૂપરા વસાયા । કેઈક શ્રીરૂપદેવ તથા ભરથચકવર્તરા વસાયા છે તિકે તો જુના ઈ । નાણારો દેવલ । નાદીવારો દેવન દયાણારો દેવલ બાબણવાડજીરો દેવલ એ જીવત સામ કહીજે રાજાશ્રી નદીવર્ધનના કરાવ્યા ઈ । મહાવીર સ્વામી જીવત કરાયા । તિણ સુ જીવત સાંમ કહીજે છે । + + + + + ઈમ આજે તો અનેક પ્ર(પ્રા)સાદ સમ્યક્તવતે કરાવ્યા । તે તો કેવલીગમ ઈ । અકનર પાતસાઈ આગરાઈ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથજીનો પ્રસાદ કરાવ્યો । + + + + ૧૮૧૩ । મારવાડમાં દખ્યણી આયા । માહા રાજા વગતસિંધજી । રામસિંધજી વાદ હુઠિ । સવત ૧૮૨૪ । મેવાડમાંહિ વિપો હુઠિ । + + + + + સ ૧૮૨૮ । જોઢવાડ ભેષા હેઠે ગઈ । સ ૧૮૪૭ મારવાડ માહિ વિપો હુઠિ । + + + + + સ ૧૮૬૨ રા વેશાપ સુદિ ૩ માહારાજા

માનસીધજી જાણો (૨) ગઢયા જોધપુર ગઢ બેઠા । સંવત ૧૮૬૪ દેવનાથ યયા ।
સં. ૧૮૭૩ । વરધે સીધવા ધર્માજી દેવનાથનું ચુક કીધું જોધપુર ગઢ ઉપર
ચીપાઈ મીરપાને બકાઈ મેહલમ ॥

ધનિ શ્રી નગર વંસાવલી છે ॥

વિષયાદિ—૧ આમા મુખ્યત્વે ઉત્તર હિન્દના અને સુન્દરગીતાના કેટલાક જાણીતા ગઢ
કોણે ક્યારે રચાવ્યા તેની વિગત સંવત ૩૪૮ થી માડી સવત ૧૮૭૩ (સન ૧૮૧૭)
પર્યંતની આપેલી ॥ તેમા ઉત્તર હિન્દનાં મારવાડ, મેવાડ અને આગાના જૈન દેવલોની
વિગતો પણ સમાવાયલી છે

૨. બાપામા બાટ ચારણની બાપાના સસ્કાર ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે

વિશેષ-૧ આ ગઢ લેખ પ્રાચીન હોય એમ જણાવું નથી તેમા આપેલી વિગત
ચોક્કસ અને ખરી છે

૨ પ્રતિ મઠે જુઓ અં ૭ ૬

અં. ૭ ૬. પ્રવંધ ચતુર્વિંશતિકા-રાજશેસરસૂરિ-સં. પે. ગદ્યપદ્ય-
(ર. સ૧૪૦૧) (સિ-સ. ૧૯૦૭) પૃ ૧-૧૮૭.

આરંભ:—ૐ ॥ નમો જિનાય ॥

રાજ્યાભિષેકે કનકાસનસ્થ. । સર્વાંગદિવ્યાભરણાભિરામઃ ॥

શ્રિયે(ડ)સુ(સ્તુ)બો મેરુશિરો(રા?)તતંસઃ । કલ્પદુકલ્પઃ પ્રથમો જિનેન્દ્ર. ॥૧॥

વિવેકકલ્પદ્રુમમારોહ । સૂતોદ્વિશ્વગં ચરણં તતસૂ(સ્ત)યઃ ॥

તતઃ પરં જ્ઞાનમયોત્તરં પદં । શ્રિયં.સનેમિર્દિશત્ત(વા)ત્તદોત્તરમ્ ॥ ૨ ॥

x x x x

इह किल शिष्येण विनीतविनयेन श्रुतजलनिधिपारंगमस्य क्रियापदस्य
गुरोः समीपे विधिना सर्वमध्येतव्यम् ॥ ततो भव्योपकाराय देशना क्लेशना-
शिना विस्तार्या तद्विधिश्चायम् । अस्पलितं अमिलितं अदी(ही)नाक्षरं सूत्रं
अमाम्य ललितभंग्यार्थं. कथनीयः । कोयगुप्तेन परितः । सभ्येषु दत्तदृष्टि-
नायावदर्थरोधप्रक्षव्यं । वक्तुं प्रायेण चरितैश्च प्रवर्तैश्च कार्यं तत्र श्रीरूप-
भादिवर्धमानां ताजिनाता वत्तयादिना च राजाभृषीणा चार्यरक्षिताना
वृत्तानि । चरितान्(नि) उच्यन्ते तत्पश्चात्कालभाविना तु नराणां वृत्तानि
प्रवधाः । इति इदानीं वयं गुरुमुखश्रुतानां विस्तीर्णानां रसाद्या(द्व्या)ना ।
चतुर्विंशति प्रबंधानां समूह(ह)कुर्वाणा. स्मा तत्र सूरिप्रबंधा दश । कविप्रबंधाः
चत्वारः । राजप्रबंधाः सप्ताः (प्त) । राजांग श्रावक प्रबंधास्त्रयः । एवं

चतुर्विंशतिः भद्रबाहुवराहयोः १ आर्यनंदिलक्षप(ण)कस्य २ श्रीजीवदेवसूरीणां
३ आर्यखपटाचार्याणां ४ पादलिप्ताग्रमु(भू)त(णां) ५ वृद्धवादिसिद्धसे-
नयोः ६ मल(र्षि)वादिनः (७ ?) श्रीहरिभद्रसूरीणां ८ वप्पभट्टिसूरीणां ९
श्रीहेमसूरीणां १० श्रीहर्षकवेः ११ हरिहरकवेः १२ अमरचन्द्रकवेः १३
दिगंबरमदनकीर्तिकवेः १४ सातवाहन(न) १५ वंरुचूल १६ विक्रमादित्य
१७ नागार्जुन १८ उदयन १९ लक्ष(क्ष्म)णसेन २० मदनवर्मणां २१
रत्नश्रावक २२ आभट्ट २३ वस्तुपालानां चेति २४

एषु प्रथमं भद्रबाहुप्रबंधः । दक्षिणापथे प्रतिष्ठानपुरे भद्रबाहुवराहौ
द्वौ द्विजकुमारौ । निर्यनौ निराश्रयौ प्राज्ञौ वसंतः । तत्र यशोभद्र नाम
चतुर्दशपूर्वा समागतः । भद्रबाहुवराहौ तद्देशनांश्च (शु)श्रुवतुः ॥ यथा—

भोगा भंगुरवृत्तयो बहुविधास्तैरेव वाचा(?)बंधव-
सू(स्त)त्त्व(?)स्येह कृते परिभ्रमतरे लोकास्त(म्)तं वेष्टितौः (चेष्टितैः)॥
आशापाशशतोपशांतिविशदं धे(चे)तः समाधीयताम्
काप्यात्यंतिकसौख्यधामनि यदि श्रद्धेयमरमद्रुचः ॥

अन्त—

श्रीप्रभवाहने कुलकोटिकनामनि गणे जगद्विदिते ॥
श्रीमध्यमशाखायां हर्षपुरीयाभिधे गच्छे ॥ १ ॥
मलधारिबिह्वविदितः श्रीअभयोपपदसूरिसंताने ॥
श्रीतिलकसूरिशिष्यः सूरिः श्रीराजशेखरो जयति ॥ २ ॥
तेनायं मृदुगयैर्मुग्धो मुखभावबोधकामेने(न) ॥
विरचितः प्रबंधकोशः जयताजिनपतिमतं यावा(व)त् ॥ ३ ॥
(तथा ?) कटारवीरदुस्माधवंशमुकुटो नृपौयगीतगुणः ॥
वन्वूलीपुरकारितजिनपतिसदनोच्छ(च्छ)लकीर्तिः ॥ ४ ॥
वाष्पकसाधोस्तनयो गुणदेवोऽजनि सपादलक्ष्मिबुवि ॥
तदभूजर्तकनामा तत्पुत्रः सोट(ढ)को दृढधीः ॥ ५ ॥
तत्सूनुः (साधु) सामंतस्त्वकुलतिलकाऽमुव(कोभव)ज्जगत्सिंहः ॥
दुर्भिक्षदुःखदलनः श्रीमहमदसाहिगौरवितः ॥ ६ ॥
तज्जो जयत(ति) श्रीमत्रपद्दर्शनपो(पो)पको महणसिंहः॥

દિલ્યાં સ્વદત્તવસતૌ ગ્રંથમિમે કારયામાસ ॥ ૭ ॥

શરગગનમુનિમિતાન્દે જ્યેષ્ઠાંમૂલીયધ્વલપંચમ્યાં ॥

નિષ્પત્તિ(ત્ર)મિદં શાસ્ત્રં શ્રોત્રધ્યેત્રોઃ સુતં તન્યાત્ ॥ ૮ ॥

મતિસાગરેણ લિખિતં ફાલ્ગુન કૃ(ળ્ણ)સપ્તમીગુરુવારે ॥

નિજપરવાચનાયાષ્ટાષ્ટો(ષ્ટ) ચતુરેકમિતિ(ત) વર્ષે ॥ ૯ ॥

इति श्रीमलघारि(इपंपुर)गच्छीय श्रीराजनेसरमरिक्तप्रबंधचतुर्विंशतिका ॥

प्रंथाप्रे० ॥ ६००० ॥

શ્રીકન્યાણમસ્તુ ॥ શ્રીસ્તુ ॥ ગુરુમં ભવતુ ॥

દ્વહા ॥ જળ લગિ મેર અડગ દે ત(જ)મ લગિ સસિહર સૂરિ
નિ(ત)મ લમ આ પોથી સદા રહજ્યો ગુણ ભરપૂરિ ॥ ૧ ॥

દ્વહા ॥ પોથી પ્યારી પ્રાણુથી । હર દિય જાનો હાર ।
જીવજાતન કરિ રાખજ્યો । પોથીસેતી પ્યાર ॥ ૧ ॥

દ્વહા ॥ કર ગાળડ કર બેવડી નીચે હરિ મુખ નેણુ ।
ધણુ કસટ્ટે પોથી લપી જાતને રાપે સૈણુ ॥ ૧ ॥

હિવે પ્રાન્યની ટીપ લપંતે ॥

શ્રી ભટ્ટાહ વરાહ પ્રબંધ પ્રથમ ॥ ૧ ॥ પત્ર ૬ ॥ આર્યનદિપ્રબંધ
પત્ર ૮ મે સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ શ્રી ॥ શ્રીજીવદેવસૂરિપ્રબંધ પત્ર ૧૨ સં ॥ ૩ ॥
ખપટાચાર્યપ્રબંધ પત્ર ૧૫ સંપૂર્ણ ॥ ૪ ॥ અથ પાદસિખાચાર્ય પ્રબંધ પત્ર
૧૬ સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥ સિદ્ધસેનશ્લોકાદિપ્રબંધ પત્ર ૨૮ સંપૂર્ણ ॥ ૬ ॥ શ્રીમલ્લ-
વાદી પ્રબંધ પત્ર ૩૨ સંપૂર્ણ ॥ ૭ ॥ શ્રીહરિભદ્રસૂરિ પ્રબંધ પત્ર ૩૬ સંપૂર્ણ
॥ ૮ ॥ બાપ્પભટ્ટ સૂરિ પ્રબંધ પત્ર ૬૪ સંપૂર્ણ ॥ ૯ ॥ શ્રી અભયદેવસૂરિ-
પ્રબંધ પત્ર ૬૬ સં ॥ ૧૦ ॥ શ્રી હેમાચાર્યસૂરિપ્રબંધ પત્ર ૭૬ । સં ॥ ૧૧ ॥
શ્રી હર્ષસૂરિ કવિપ્રબંધ પત્ર ૮૫ । સંપૂર્ણ ॥ ૧૨ ॥ શ્રી હરિહરપ્રબંધ પત્ર
૮૯ ॥ સં ॥ ૧૩ ॥ અથ અમરચંદ્રપ્રબંધ પત્ર ૯૨ સંપૂર્ણ ॥ ૧૪ ॥ મદનકીર્તિ-
પ્રબંધ । પત્ર ૯૫ । સંપૂર્ણ ॥ ૧૫ ॥ સાતવાહન પ્રબંધ । પત્ર ૧૦૯ । સંપૂર્ણ
॥ ૧૬ ॥ વંકચૂડપ્રબંધ પત્ર ૧૧૧૪ ॥ સંપૂર્ણ ॥ ૧૭ ॥ વિક્રમાદિત્યપ્રબંધ પત્ર ૧૧૮
સંપૂર્ણ ॥ ૧૮ ॥ શ્રી વિક્રમસેન પ્રબંધ । પત્ર ૧૨૩ । સંપૂર્ણ ॥ ૧૯ ॥ નાગાર્જુન
પ્રબંધ । પત્ર ૧૨૬ । સંપૂર્ણ ॥ ૨૦ ॥ વત્સરાજ પ્રબંધ । પત્ર ૧૨૯ । સંપૂર્ણ ॥ ૨૧ ॥
લખણસેનપ્રબંધ । પત્ર ૧૩૨ ॥ ૨૨ ॥ મદનવર્મ । પ્રબંધ । પત્ર ૧૩૬ ॥ સંપૂર્ણ
॥ ૨૩ ॥ રત્ન આવક ॥ પ્રબંધ । પત્ર ૧૪૨ ॥ સંપૂર્ણ ॥ ૨૪ ॥ અભડપ્રબંધ । પત્ર
૧૪૬ । સંપૂર્ણ ॥ ૨૫ ॥ શ્રી ॥ શ્રી વસ્તુપાલતેજપાલપ્રબંધ પત્ર ૧૮૭ ॥
સંપૂર્ણ ॥ ૨૬ ॥

ઇતિશ્રી સુત્ર ગ્રન્થની વિગતવાર યાદાસત પટ્ટાવલી તથા ટીપ નિમ્ન પુસ્તકમૈ હુતી તૈ રીતૈ જ્ઞેધનૈ તથા દેખીતૈ લંબી છે ॥ પુસ્તિકા સાહિબજી શ્રી કારબસ સાહબજીની છે: વિષતં ગોરજી પુત્રચંદ મારવાડ તપત ગદ જ્ઞેધપુરના રેવાસી કિકાણે સિંધપોલ શ્રી સાહબજીને હુકમસું તથા હમ ઉપર કિપાસું પુસીસે શ્રી અંહમદાવાદ નગરે ॥ સં ૧૯૦૭ વર્ષે હુતીક વૈશાખ સુદ ૮ રવિ ॥

વિષયાદિ-૧. આ પ્રબંધ ચતુર્વિગતિમાં દશ જ્ઞેન સૂરિઓ, ચાર કવિઓ, સાતે રાજ-ઓ, ત્રણ રાજમંત્રીઓના એમ મળી ૨૪ મહાપુરુષોના ચરિતો વર્ણવેલા છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ ગ્રન્થ ઉપયોગી છે. દાખલા તરીકે આર્ય અપરાચાર્યના પ્રબંધમાં સ્તબતીર્થ (ખંભાત)ની ઉત્પત્તિ, હેમાચાર્યજીના પ્રબંધમાં કુમારપાલે ગુજરાતમાં નિર્મિત ધર્મની કરેલી ૬૬ સ્થાપના આદિ વિષયો ઐતિહાસિક મહત્વના છે.

૨. ભાષા સ્પષ્ટ અને મધુર છે. ગ્રન્થ ગદ્યમય મુખ્યત્વે છે, વચ્ચે વચ્ચે નીતિ આદિના શ્લોકોથી અંચિત છે. તેમ જૂની ગુજરાતી ભાષાના પણ કેટલાક દોહાઓ છે.

વિશેષ-૧. આ ગ્રન્થ છપાયો નથી; સવત્ ૧૪૦૫ માં રાજશેખર સૂરીએ રચેલો છે; એની પ્રાચીન શુદ્ધ પ્રતિ અન્યથા પ્રાપ્ય છે, તે ઉપરથી શુદ્ધિ સાથે આ ગ્રન્થ છપાવવા યોગ્ય છે.

૨. પ્રસ્તુત પ્રતિ ધણી જ અશુદ્ધ છે; અન્ય પ્રતિઓ જોતાં આમાં કેટલાક પાકેરે મહત્વના છે. વિષિ બાવબોધ છે, પરંતુ લેખક ગોરજી હોવાથી જૂની રૈલીવાળા અક્ષરના મદોદ છે હસ્ય 'ઈકાર'નું, તેમ માત્રાનું ચિહ્ન ઉપરની પંક્તિને અંતે અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતો અક્ષર બીજી પંક્તિના આરંભમાં એમ ઘણું સ્થળે રાખેલો પ્રક્ટ પાડેલું છે, લાવશાહીથી ચોખા ખાતર વચ્ચે વચ્ચે અક્ષરો લાલશાહીથી લખેલા છે. કેટલાક સ્થળે લીલીઆલે પાનાને અંતે કેટલીક લીંગીઓ ખાઇગયી હમેરી, 'ઓળી-ની ઘોટ' એમ લખેલું છે. હરવાવથી તેમ ખરીથી કેટલેક સ્થળે અક્ષરો, અને ચિહ્નો છેદેલાં પણ છે.

૩. આ પ્રતિની મૂળ પ્રતિ સં. ૧૪૮૮ માં લખાયાનું ઉપર આપેલા શ્લોકોમાંના ઉચ્ચતા ૮ માં શ્લોક ઉપરથી જણાય છે.

અ. ૭૬. વસ્તુપાલતેજપાલનો રામ-ઐ. ગુ. કા.-પાસચંદજી
સુરિ-(૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૯૦૭)-પૃ ૧-૬

આરંભ—

નિજુ ચઢવીસર્ધ ચલણુ નમેર્ધ વીગ્નનુર્ધ અપ્પ સામિણિ સાર(દ) દેવી ।

સહિ ગુરુ પાઉ પસાઉ લખએ ॥ ૧ ॥

રામ(ગ)અંધિ બેઉ બંધવ ક(કર)ક કાંઈ કવિત કીર્ણિત તવેર ।

વસ્તુપાલ તેજગતણુ એ ॥ ૨ ॥

ભરદ્વેત્રિ ધરિ ઉપમ જાણું । ગુજરધર દર દેસ વપાણું ।
 અણુહિલવાડ ઉવર નયરો ॥ ૩ ॥
 ગદમદ મંદિર પોલિ પગારો । કૂવ સરોવર અતિ મંજુદારો ।
 ચંડિરાસી ચંદિદટાં ભદ્રાં એ ॥ ૪ ॥

x

x

x

x

વરતુ ॥ પદમ નિજુવર નિજુવર પમદ ચંદિવીસ ।
 તિર્થંકર સપિ । મનિ ધરી । કરિસ ચારિત વરતુ ગદ કેર ।
 અણુહિલવાડ જામલહિ નહી નયર પુદ(હ)રી અનેક ॥
 ચંડ પ્રચંડ તિહા વસર્ધ । સ્ત્રીમસી તંસ પુત્ર ।
 આસરાજ ધણુદીણુ હૂઉ । માલાસણિ સંપત ॥ ૨૩ ॥
 બાસ ॥ આનૂ સાહ તણુધ ધરે । અછર્ રખારી એક ।
 બુધિવંત બાલિ આગલુ એ । અવસરિ બોલર્ધ છેક ॥ ૨૪ ॥

અન્ત—

અવર ધાનક સંખ્યા કિમ જાણું । એકિ નિભિ કિમ કહીય વપાણું ।
 ત્રિણિ કોડિ સર્ધ ત્રિહુતરિ કોડિ । અસીય લાપ સોવનહ જોડી ॥ ૯૨ ॥
 એ એતલુ દ્રવ્ય એવં કાર્ધ । વેળી ભરીયા પુણ્ય લંકાર્ધ
 સહુર્ધ વરસ અદાર માંહિ । ધર્મકર્મ કાઉ મનિ ઉજાહિ ॥ ૯૩ ॥
 લાહિતણુ ધર્મ લાહૂ લેર્ધ । દેવલોકી પદ્મતા છ ગેર્ધ ।
 મન આણુંદિ હિહાસ રમી જર્ધ । તુ મન વંછિત સહુ ધર્મ સીજે(જ)ર્ધ ॥ ૯૪ ॥
 જીણુર્ધ એહ રાસ સાંભલી । જાણે તેહ ધરિ સ્વરતર ફલીહિ ।
 પાસચંદ સુરિ ધર્મ બોલંતે । બણુર્ધ ગુણુધ તે સુખ લહંતિ ॥ ૯૫ ॥

છતિ શ્રી વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ સમાપ્ત ॥ ૭ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

એહમદાવાદ નગરે લપિત ॥ પંડત ગોરજી પુખચંદ ॥ શ્રી ॥

દૂહા ॥ જોસી લહર સંમંદકી । તેસી મનકી દ્રોડ ।

ધીરા સખ કુચ પાછવે ॥ જો દિલ હવે ઠોડિ ॥ ૧ ॥

પાંન પદારથ સુગણુ નર । અણુતોલિયા વિકાપ,
 નિમનિમ પરભુમ સંચરે । તિમતિમ મોલ મુંહમા યાર્ધ ॥

લિપત પુખચંદ ॥

વિષયાદિ-૧. આ રાસમાં વસ્તુપાલતેજપાલનાં ધર્મકાર્યો વર્ણવેલાં છે.

૨. ૨૨ દોડીયા સાખીઓ, ૫ પંક્તિની એક કહીવાળી ૩ ત્રણ 'વસ્તુ' અને
 બાકીના લગભગ દૂહાના સાખના 'ભાસ,' મળી કુલ ૯૫ કહી છે.

૩. ભાષા ભૂતી ગુજરાતી છે.

વિશેષ-૧. આ રાસ છપાયો નથી. નૈન રાસમાળાની યાદીથી (સં. ૧૯૬૫ ની) જણાય છે કે આ રાસ સંવત્ ૧૫૯૭ માં રચાયો છે.

૨. પાને ૪ થે 'હ (હલી) ૪ પોટ' એમ લખી ગોથી જોખીમાનો બે કરીને વધારો ઉમેરેલો છે. લહીઆએ પાછળથી ખરીથી ટેલએકે અક્ષરો આદિ છેક્યાં છે.

અં. ૭. છુ-વસ્તુપાલતેજપાલનો રાસ-ઐ. ગુ. કા.-લક્ષ્મી-
સાગર-(૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૯૦૭)-પૃ-૧-૫

આરંભ-વીર જિજ્ઞેસર નમીઅ પાય । અનર્ધ ગોઅમ સામી ।
સરસતી તણુધ પસાઉ લઈ ॥ કહસિઉ શિર નામી ॥ ૧ ॥
વસ્તુપાલતેજપાલ તણુ । અમ્હે જોલસિઉ રાસો ।
ભરહથેત્ર ધુરિ ગુજરાત । અણહિલુ નિવાસો ॥ ૨ ॥
અણહિલવાડઉ વડઉઅ નયર । પુહવિ પરસિદ્ધ ઉ ।
ગદમદ મંદિર પોલિ વાવિ । સરોવર હિં સમિ દ્ધઉ ॥ ૩ ॥

અન્ત-ગિર્યા કરણી તિણુ કરિયાં એ । માળા વરસ અદાર મઝારિ ॥ સું ।
મહીમંડલિ નામ રહાવીઉ એ । માળા મનની પૂરી આસ ॥ સું ॥ ૭૫ ॥
લપમિસાગરિ જોલીઉ એ । માળા મૂરવિ એહ જિ રાસ ॥ સું ।
વસ્તુપાલ તેજપાલ ન(ત)ણું એ । માળા ચરિત્ર સુણુધ નરનારી ॥ સું ।
તીહાંધરિ અહલા ફલધ એ । માળા અદમદા સિદ્ધિ પૂરિ ॥ સુણી સુંદર ॥ ૭૬ ॥
ઇતિશ્રી વસ્તુપાલ તેજપાલ રાસ સંપૂર્ણ ։ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥

દ્વહા ॥ પાળ્યો પીળ્યો પરચળો । આઝા કરજો સેણુઃ
માણસીઆ મર જાવસી ։ પૂઠે રેવસી વેણુઃ ॥ ૧ ॥
દ્વહા ॥ જે ધન પાધો સર્જને । તે ધન ગયો મ જાણુઃ
કિણુ ઇક વેલા કિણુ ઇક ધડીઃ ։ હૂણો દેશી આંણુઃ ॥ ૨ ॥

વિષયાદિ-૧. આ રાસામાં વસ્તુપાલતેજપાલનાં ધર્મકાર્યો વર્ણવેલાં છે.
૨. પાને ૪ થે 'હલી' પોટ' એમ લખી બે કરી પાછળથી ઉમેરેલી છે. દુલ કરી
૭૬ છે. અં. ૭ હની ધાલીએ વચમાં ચાર 'વસ્તુ' અને 'ભાસ' છે.

૩. બાધા નૂતી ગુજરાતી છે

વિશેષ-આ રાસ છપાયો નથી. અં. ૭. 'હ' વાળા અને આ રાસામાં ધણા
શબ્દો અને વચનો મળતાં છે.

અં. ૭ ત.-ધોળકાના જિનહાર આવકનો ઇતિહાસ-

ઐ. ગુ. ગ.- (૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૬૦૭)-પૃ. ૧-૨

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ-

ગુજરાત દેશ તિહાં ધોલકાકે નામ નગર । ત છે શ્રી શ્રીમાલવંસ
ઉપની પાહાની બેટી । જિણુહાર(૨?) ધસે નામૈ શ્રાવક વસે । તે નિર્દન
પણ થકી ધૃતની ફૂડી કપાસ કણુને પોટસે કરે । આજીવિકા કરે । એક
વાર અભયદેવસૂરિને ઉપાશ્રય પહુતા । ગુર વાંઘા । ગુર ઉપદેશ ઘે-

યતઃ-ધર્મઃ સનાતનો યેષાં દર્શનપ્રતિભૂરભૂત ॥

પરિત્યજ્યતિ કિં નામ તેષાં મંદિરમિદિરા ॥ ૮ ॥

ધસી ઉપદેસ ટાલી । જિણુહો કહે ભગવન આપણું અનિર્વાહ થકે
દરિદ્રીને કિહાં ધર્મ કરિવો ॥

ઉક્તં ચ-ધણ્યંતહ સુહિ સુયણુ । બંધુ જિણુ આંણુ પડિહ ।

કળ્પ કાલિસય મેવલો ઉતસુ હોઈ । જિઈ ભુઉ ।

રાવલ દેવલ ગણું । બણું ધસરવર્ધ પુઠું સરિ ।

દારિદ્ર્ય અમનરથિ ઠા ॥ મુ પુઠુ વાહિ વાહિ નીસરિ ॥ ૧ ॥

રે દારિદ્ર્ય નમસ્તુભ્યં સિદ્ધોઽહં ત્વત્પ્રસાદતઃ ॥

અહં પશ્યામિ સર્વેષાં ના માં પશ્યતિ કેચિ(ચચ્ર)ન ॥ ૨૪૦ ॥

x x x

મધ્ય—એ વાત પાટણુનો રાજ ભીમસેને સાંભલિ અમત્કાર પાંખી
તિ વારે જિહણુને પાટણુ તૈડાવ્યો । રાજ કહે આવ્યો । રાજ વસવર્તિયો
થયો કહે । જિણુહારો ઉઘાડી ખડગ લેધ ગુજરાતમાંહિ દુષ્ટને નિગ્રહ સ્વજનને
પાલિ । એહવો કહી ॥

+ + +

અન્ત-એકદા પ્રસ્તાવ કોઈક ચારણુ ઉઠ ચોરી જાતો । જિણુહાને
જણાવ્યો જિણુહા આગલિ આણ્યો । એહવે જિણુહો સાહ દેવપૂજા કરે ।
જિણુહે કલો ઉતનો ચોરણુહાર એ ચોરને સ્થું દંડ કીજે । જિણુહે આંગુલીની
સંતા કીધી । આંગુલીની સંતાયે ચોરને દંડ કહિહ । પછે તે ચારણુ ચોર
ઉચે સ્વરે કહે ।

યત । ધક જિણુહા અરુ જિણુવરહ । ન મિલે તારો તાર ।

જિણુ કર જિનહર પૂજ્યે । તિ કર કિમ ચારણુહાર ॥ ૧૪૪ ॥

ધકા ચોરી સામકિય જી પોલડે સમાઈ,
ખીજી ચોરી જે કરે ચારણુ ચોર ન થાઈ ॥૧૧॥

તે ચારણુને ઉચિત દાન દીધો પછે ત્રિણુદે ધોલકે શ્રી પાર્શ્વનાથના પ્રસાદ કરાવ્યા. રતનમય શ્રી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ કરાવી. મદ્વાયાત્રા કરીધી. શ્રી અભયદેવસૂર કરીધી નવાંજની વૃત્તિ તેહના પોથા લિખાયા. ધોલકાને દશિ કુંડ લીધા પાટણીનો દાંણુ મૂકાવ્યો. તે આજ લગે પ્રવર્તે છર્ધી ઇતિહાસ ॥

વિષયાદિ-૧. આ ઇતિહાસમાં નીચેનો વૃત્તોત વર્ણવેલો છે-ધોળકાના નિર્ધન શ્રાવક નિણુદારે અભયદેવસૂરના આદેશ પ્રમાણે ચક્રેશ્વરીની આરાધના કરી અત્યેયપણુ પ્રાપ્ત કર્યું; ગુજરાતના દુષ્ટાને દાખ્યા; અને પાટણના રાજા લીમસેને તેને પદ્મ મુદ્રા આપી ધોલકાને અધિપતિ કર્યો તેણે ધોલકાનું દાણુ પાટણુ તરફથી લેવાનું હતું તે માફ કરાવ્યું. તેણે જૈન ધર્મ પ્રવર્તાવવાને અનેક કાર્યો કર્યા.

૨. આ ગ્રન્થ લેખ ઐતિહાસિક છે. બાપા મિથ ગુજરાતી હિન્દી છે. એમાં સપતિના કારણે સંસ્કૃત શ્લોકો અને માધીન ગુજરાતી શ્લોકો આપેલા છે. બાપા સાદી અને રસવતી છે.

વિશેષ-આ લેખ ઉપાયો નથી. જે કે આ પુસ્તકમાં આ લેખ માત્ર ૪ પૃષ્ઠોના જ પરંતુ તેમાં ૨૪૦ (૧૪૦?) ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩ અને ૧૪૪ એવી કડીની સંખ્યા વચ્ચે વચ્ચે શ્લોકોની આપેલી છે, તેથી જણાય છે કે આ લેખ કોઈ સમય લેખનો ભાગ હતો.

અં. ૭ થ. વિમલાચલે સૌવર્ણિકસાદતેજપાલોદ્ધૃ(દ્વ)ત-આદીશમૂલપ્રા-
સાદ-પ્રશસ્તિઃ-સં. લે.-હેમવિજય-(૧. સં. ૧૬૧૦)-પૃ. ૧-૭. શ્લોક ૬૭.

આરંભ—

શ્રી પાલીતાણા તથા શ્રી સેતુંજ ગઢ ઉપરા દેહરે શ્રીઆદીશ્વરજી છે તે દેહરામે પેસતા ઝાખી બાણુના કાલ પથર ઉપરા લેખ લીધ્યો તે ઉતાર્યો છે. ॥

શ્રેયસ્વ(સ્ત્રી) પ્રથમપ્રમુઃ પ્રથિમમાર્ગ ને(નૈપુણ્ય)પુણ્યાત્મના-

મર્તુ સ્વસ્તી(સ્તિ)કરઃ સુપ્રાચ્ચિમકરઃ શ્રીમાન્ સુદેવ. સ વઃ ॥

પદ્મોદ્ભાસકરઃ કરે(રૈ)રિવ રવિવ્યોમ્નિ ક્રમાંભોરુહ

ન્યાસૈર્યસ્તિલકીચમૂવ ભગવાન્ શત્રુંજયેનેકજ(શઃ) ॥ ૧ ॥

અન્ત—

સદાચારધીતં(શ્રીણાં?) કમલવિજયાહ્વાનસુધિયાં

પદ્મદ્વંદ્વાંભોજભ્રમરશ(સ)દશો હેમવિજયઃ ॥

બલંકારૈરાઢ્યાં ત્રિયમિવ શુભાં યાં વિહિતવાન્
પ્રશસ્તિઃ શસૈષા જગતિ ચિરકાલં વિજયતામ્ ॥ ૬૭ ॥

इति सौरर्णिकसाहस्रीतेजपालोद्भूतमिळाचउમંડન
શ્રીઆદીશરમૂલપ્રસાદપ્રશસ્તિ શ્રેયઃ ધ્રુ ॥

ધ્રુવસહજસાગરાણાં વિનેયજશસાગરોઽલિપદ્મજેઃ ।
શિલ્પિભ્યામુત્ક્રીર્ણા માધવભીમાભિધાનાભ્યા(ભ્યાં) ॥ ૬૮ ॥

ધતિ શ્રી સત્રુંજય શ્રી આદીશરશ્ચરે દેહરામાંહે લપીયોડી પ્રસસ્ત ॥ ૧ ॥

વિપયાદિ—આદિની આદિ માટે બુબો અં. ૪ રા સવત્ ૧૯૦૭ માં આ લેખ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ઉતારેલો છે, એના કરતાં અ. ૪ રા વાળી પ્રતિનો લેખ વિશેષ શુદ્ધ છે.

વિશેષ—૧ બુબો 'અં ૪ રા-નો વિશેષ ૨'

૨ પ્રતિ અશુદ્ધ છે

અં. ૭ દ. શ્રીસિદ્ધાચલે મૂલનાયકચૈત્યે ધવલપાપાણે શાહકરમાકૃત
તીર્થોદ્ધારસ્ય પ્રશસ્તિઃ—સં. ગદ્યપદ્ય લેલ-૨. પં. લાવણ્યસમય-(૨. સં.
૧૫૮૭)-ટ. ૪-૭.

આરંભ—

શ્રી સેત્રુંજયશ્રી આદીશરશ્ચરે દેહરામે પેસતા શ્રમણી આને ધોલા પથર
ઉપરા લેપ લપીયોડી પ્રક્ષીસ્ત ॥ શ્રી સેત્રુંજેશ ॥

સ્વસ્તિ શ્રીગુર્જરધરિત્ર્યાં પાતસાહ મહિમૂદ્પટ્ટપ્રભાકરપાતસાહશ્રી
મદાફરસાહ પટ્ટોદયતઠારક પાતસાહ શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી વહાદરસાહવિજય-
રાજ્યે । સંવત્ ૧૫૮૭ વર્ષે—

x x x x

અન્ત—

પં. વિવેકધીરગણિના લિખિતા પ્રશસ્તિ (:) પૂજ્ય પં. । સમયરત્ન-
શિષ્ય પં. લાવણ્યસમયસ્તિસન્ન્યં શ્રીઆદિદેવસ્ય પ્રણમતીતિ મદ્રમ્: શ્રીહરપતિ
મ. ઠા. યસાઠા ॥ મૂલામ ઠાકર ॥ કૃષ્ણા ઠાકર ॥ કાહુ ઠાકર ॥ હપા સૂ. ૦
માધ સૂ. ૦ ॥ વાદલો. ॥ સરજી શ્રીપ્રામર્ગતેન પા(પ્રા)પ્ય નમસ્કૃતઃ ॥ શ્રીસિ-

ધગિરિજીરી પ્રસસ્તં સંપૂર્ણઃ ॥ લિપંત ગોરજી પરતરગણના પં. પૂવચંદ ।
શ્રીરાજનગરૈ ॥ શુભં ॥

વિષયાદિ—માહિતી માટે જુઓ અં. ૪ ગ.

વિશેષ—જુઓ અં. ૪ ગ. ૧-૬

અં. ૭ ધ, યાત્રાપત્ર—હિં. ગ.—(ર. સં. ૧૮૨૧) —(લિ. સં. ૧૯૦૭) પૃ. ૧-૩
આરંભ—અથ નકલ લિપંતે ॥

સ્વસ્તિ શ્રીપાળીપંથ થકી માઈ રત્નસેન લિખિતાં । તત્ર શ્રીહાજરાવાદ
સુભ સ્થાને ॥ માઈ પદ્મસેન જોગ્યં ॥ અત્ર પેમ હે ॥ તુમ્હારા સદા મલા
ચાહિજૈ ॥ ઉપ્રં(અપરં)ચ ॥ હમારી ભાવજા ॥ હર વીવી ॥ સમસ્ત સંઘ નિકલફરા ॥
આગૂ હમ ચલે ॥ સંવત્ ૧૮૧૯ કે વરસ માસ ફાતી(ફાર્તિક)મૈ ॥ ગોમટ
સાંમજીકી જાત્રા ગય થે ॥ આગે દૂરપણ સવ જાત્રાણ ગય થે ॥ સો
સવ હકીકત લિખ્યા હૈ ॥

અન્ત—તા પાછૈં હમ ઘાંહણ ચઢિફર ફિરતે ઘર આણ ॥ હમારી ધીવી
હર ભાવજા સપુત્રકુદુંય સવ સંઘ છત્રીસ ૩૬૦૦૦ હજાર મનુષ્ય વરસણ ફર
સંવત્ ૧૮૧૯ ફૈ ફાર્તી માસ ચલે થે યો સંવત્ ૧૮૨૧ કે આસાઢે ઘરે આણ
હાં ॥ તુમ્હ ઘાંચી અનુમોદના રાખ્યો ઘરે સવહીકું શ્રીજીનાય નમઃ
ફહિજ્યો ॥ ૧ ॥ હિતિ નકલ લિપિ હૈ ॥

વિષયાદિ—આ, સંઘ સાથે યાત્રાએ ગયલા આવક રત્નસેનનો હાજરાબાહના
પદ્મસેન ઉપરનો હિન્દી ભાષામાં લખાયેલો પત્ર છે. તેમાં જણાવેલું છે કે સંવત ૧૮૧૬
ના કાર્તિકમાં યાત્રાએ નીકળેલો સંઘ સંવત ૧૮૨૧ ના આષાઢમાં પાછો ફર્યો. આ પત્રમાં
દક્ષિણમાં ગોમટસ્વામી હરંગન નગર, ત્યાંથી નાવમાં તિલકપુર અને તિલપાડીનું મૂલ,
અને દરીઆ કિનારે થઈ પુરપટ્ટણ, ત્યાંથી કચ્છાટક અને ત્યાંથી ફરતે ફરતે “જૈન બદ્દી,”
એ તીર્થોની સુધે ફરેલી યાત્રાનું અને તેમાંનાં જૈન દેહરાં અને પ્રતિમાઓનું વર્ણન
કરેલું છે.

વિશેષ—આ પત્ર જૈન દક્ષિણનાં દેવસ્થાનોની માહિતી સારી આપે છે.

અં. ૮ ક. હરિશ્ચંદ્રરાસ-જિનહર્ય—(ર. સં. ૧૭૪૪) લિ. સં. ૧૯૦૬
પૃ. ૧-૪૨

આરંભ—દુહા ॥ વિરા જિજ્ઞેસર પાય નમુ । નિર્જિત રતિ અરતિ વીર
વીર સહુ આંણી તણો । વીર ધીર અંબીર ॥ ૧ ॥

ત્રિશલાનંદન ત્રિજગપતિ । સિદ્ધારથ નૃપનંદ
સાસનનાથક ચરમ જિન । આપે પરમાણુંદ ॥ ૨ ॥

અનંત:- (સહીયા મોરી રાવલ બીમ વધાર્ધ લે-એ દેસી)

કષ્ટ ટલ્યો હરિચંદનો સળ તણું સુપસાય હો
રાસ સુણુંતાં તેહનો કષ્ટ કદી નહી થાય હો ॥ ૧૪ ॥ દેવ.
(દેવ કહે નૃપને વધી માંગ ગમે તુજ જોઈ ॥
હોસી હિછા મોરા સીધ્યાં નહીહુ, માગીઓ કિમ યોગી જે તેહ હો)
રાસ રચ્યો રલીયાંમણો સત્તરે ચમ્પાલીસ હો સાં
આગુ ખંચમ ઉજલી પૂગી સપલ જગીસ હો સાં ॥ ૧૫ ॥ દેવ.
શ્રી જનચંદ મુરી સર પરતર ગછ સિણગાર હો
રાસ કીયો તસુ રાજમાં મુણતાં જય જયકાર હો ॥ સાં ॥ ૧૬ ॥ દે. ॥
પેમશી(પિં) ક્ષ(ક્ષિ)તિમંડલે ચાલિ આરે વડ હો
વાચક શ્રી સૌમગણિ તણો મહિમાનિથ અંબડ હો ॥ ૧૭ ॥ દે. ॥
તાસુ સીસ વાચકવર શાંતિ હરથ ગુણવંત હો સાં
અંતેવાસી તેહનો કવિ જિનહરથ કહંત હો ॥ સાં ॥ ૧૮ ॥ દે. ॥
ભાવદેવ સરિનો કીયો પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર હો સાં
જોઈ અધિકારતિહાંથકી રાસ રચ્યો મુનિચિત્ર હો ॥ સાં ॥ ૧૯ ॥ દે. ॥
લિપજ્યો બણજ્યો વાંચજ્યો રૂડો રાસ રસાલ હો
ગાથા એહનાં સાતરે પ્રગટ પાંત્રીસ ઢાલ હો સાં ॥ ૨૦ ॥ દે. ॥
સાક્ષવંત ગુણ ગાવતાં લહીયે સંવ સરીર હો
કાયા યે નીરમલી પ્રગટ હુવે સુપ સીર હો ॥ ૨૧ ॥ દે. ॥
અણહીલપુર પાટણ બલો રહી તીહાં છો માસ હો
રાસ રચ્યો હરિચંદનો સુપસાયે શ્રી ખાસ હો સાં ॥ ૨૨ ॥ દે. ॥

• છતિ શ્રી રાજ હરિચંદ્ર ચોપાર્ધ કવિ જિનહર્પકૃત સમાપ્ત ॥

લિપિત લહીયા દેવીચંદણ મેવાડવાસી

વિષયાદિ-૧. આ, ઋષિ વિશ્વામિત્રે સત્યવાદી હરિચંદ્ર રાજનું સત્ય તાલેલું તે સંબંધી રાસ છે. આ રાસ દ્વંદ્વ રાગ, ઢાલ અને દેશીઓથી બદ્ધ છે. ખાને ૩૮ મે “દક્ષિણીના ગીતની” દેશી છે. વૈદિક પુરાણોમા આપેલા જ્ઞાતાંતથી કંઇક ભિન્ન જ્ઞાતાંત મસ્તુત રાસમાં વર્ણવેલો છે. હરિચંદ્ર રાજ જૈન હતો અને તેના નગરમાં જિન ધર્મ પ્રવર્તતો હતો, એવાં આમાં સ્પષ્ટ વર્ણનો છે.

૨. બાપા સરલ અને રસવતી છે. પણ આમાં કેટલાક મારવાડી બાપાના રાખ્દમ-યોગો પ્રવેરેલા છે.

૩. ઢાલ ૩૫ છે; અને કુલ કડી ૭૦૦ છે.

વિશેષ-આ રાસ છપાયો નથી. “જૈનરાસ માળા”ની ચાલીમાં જણાવેલું છે કે આ રાસની પ્રતિ પાટણના બંડારમાં છે. પ્રતિ વિષે જુઓ અ. ૮ ખ.

અં. ૮ ખ-શત્રુંજય રાસ-સમય સુંદર (૨. સં. ૧૬૮૬)
(લિ. સં. ૧૬૦૬) પૃ. ૪૩-૪૬.

આરંભ:-કુહા-

શ્રી રિસહેસર પાય નમી । આણી મન આહુંદ ॥
રાસ બહુ રલીયાંમણો । સેત્રુંગનો સુષકંદ ॥ ૧ ॥
સંવત આર સતોતરે । હુપા ધનેશ્વર સૂર ॥
તિથુ સેત્રુંજય માહાતમ કીયો ॥ સિલાદિત્ય હજુર ॥ ૨ ॥

અન્ત:-

જના કરી સેત્રુંગ તણી એ ॥ સદ્ધ કીયો અવતાર ॥
કુસલ પેમેસુ આવિધો એ ॥ સંધ સહુ પરિવાર ॥ ૧૦૫ ॥
સેત્રુંજ રાસ એ સુદામણો એ ॥ સાંબલજ્યો સહુ કોઈ ॥ સે. ॥
ધર ઘડાં બણો બાવસું એ ॥ તસુ જના સદ્ધ હોઈ ॥ ૧૦૬ ॥
ગિરહ ગછ પરતર ત્રિ(ત)ણો એ ॥ આવણુ સુદ સુપકાર ॥ સે. ॥
રાસ બહુયો સેત્રુંગ તણો એ ॥ નમર નાગોર મઝાર ॥ ૧૦૭ ॥
ગિર્યો ગછ પરતર તણો એ ॥ શ્રી જનચંદ સૂરીશ ॥ સે. ॥
પ્રથમ શિષ્ય શ્રી પુજના એ ॥ સકલચંદ સૂરી જગીશ ॥ ૧૦૮ ॥
તાસ સીસ (શિષ્ય) જગિ જણીયો એ ॥ સમયસુંદર ઉવઝાય
રાસ રચ્યો નિથુ રચડો એ ॥ સુણતાં આહુંદ યાપ ॥ ૧૦૯ ॥
સેત્રુંજ જના કરે એ ॥

છતિશ્રી સેત્રુંજ રાસ સંપૂર્ણ ॥ સમત ૧૬૦૬ ના વર્ષે ॥ મતિ માગસર વદ
દશ(મ) રવિવારે ॥ તા. ૨ ફીજેબર સને ૧૮૪૯ અંગરેજી ॥ લીખિત દેવી-
ચંદ ॥ શ્રી દાદાજી પ્રસાદાત ॥ સર્વ સ્તોત્ર સંખ્યા ૧૦૦૪૦.

વિષયાદિ-૧. કવિ સમય સુંદરે શત્રુંજય પર્વતની જના પોરવાડ વંશના સોમજી
રાહ મહંદારની સાથે સંધ બેળા બંધને કરી, તે પ્રસંગ આ રાસમાં વર્ણવ્યો છે. આમાં
શત્રુંજય પર્વતનાં દેવળો આદિ કોણે કોણે બંધાવ્યાં તેનો ઇતિહાસ પણ આપેલો છે;
અને કવિ ખીજી પંક્તિમાં કહે છે તેમ તેણે સંવત ૪૦૦ માં થયેલા ધનેશ્વર સુરિના
શત્રુંજય માહાત્મ્યનો આધાર આ રાસ રચવામાં લીધેલો છે.

૨. બાપા શુદ્ધ છે, કેટલાક ભૂતી ગુજરાતીના પ્રયોગો અને રાખે તેમાં સચવાયલા છે.

૩. આ રાસાની કુલ ઢાલ ૭ છે, અને કડી ૧૦૯ છે.

વિશેષ-૧. આ રાસો છપાયો નથી. નાગોર નગરમાં કવિએ આ રાસ ગાયો છે નાગોર મારવાડમાં દોહને ત્યાં રચાયલા જૈનોના રાસોમાં મારવાડી બાપાના સંસ્કારો અને પ્રયોગો સામાન્ય રીતે પ્રવેશોલા જણાય છે. આ રાસમાં પણ એવા સંસ્કારાદિ છે.

૨. “શ્રાવણ સુદ સુપકાર” એટલું પદ અંકિત છે, તેથી લાગે છે કે તેના રચન સંવત્સ્ર મિતિ, અને વારતું પાદ કદાચ લઘીઆને દાથે પશ્યું હતું. “જૈન રાસમાળા”ની યાદી પ્રમાણે આ રાસ સંવત ૧૬૮૬ માં રચાયો છે.

૩. પ્રતિ બાળબોધ સિપિએ લખેલી છે. અક્ષરોનો મરોડ જૈની સિપિનો છે. કડીની તેમ ગાથાની સંખ્યા તથા દેશી લાલ સહીમાં છે.

૪. લઘીયાએ પ્રતિ ફરી તપાસી કેટલેક સ્થાને નવી કડીઓ અને ચરણો કાઢી પદનું ચિદ્ર કરી લખેલાં છે; તેમ હરતાલથી ચરણ તેમ અક્ષરો છકા નાંખેલા છે. વળી તેણે કેટલેક સ્થળે લીટી પૂરી થતાં બીજા રાસ થતા અક્ષરની ક્રસ્વ ‘હ’ની નિશાની છૂટી પાડી આગલી લીટીમાં લખી છે, તેમ ‘કાનો’ છટો પાડી તે પછીની લીટીમાં લખ્યા છે.

૫. પ્રતિના પહેલે પાને શ્લોકસંખ્યા ૧૨૦૦ લખેલી છે, પરંતુ પ્રતિના અંત બાગમાં ૧૦૦૪૦ લખી છે. છતાં પ્રતિના બે ગ્રંથોનું પૂર જતાં તે ૧૨૦૦ શ્લોકની ગણતરી ખરી જણાય છે.

અં. ૯ ક. અનેકાર્થી(ર્થ) નામમાલા-હિં. કોપ-(૨.સં.) પૃ. ૧-૧૩

આરંભ—અથ શ્રીઅનેકાર્થી નામમાલા લિખ્યતે ॥

દોહા—પ્રભુ જ્યોતિમય જગતમય ॥ કારણ કરણ અમેવ ॥

વિષનહરન સવ સુરકરન ॥ નમો નમો હિતદેવ ॥ ૧ ॥

एक वस्तु अनेककें ॥ जगम गति जग धाम ॥

‘जुं कंचनतें कंचनी ॥ कंकन कुंडल नाम ॥ २ ॥

उचरि सकत न संसृत ॥ अरु समझे नहि सामर्थ ॥

तिन हित नंद सुमति यथा ॥ भाषा अनेका अर्थ ॥ ૩ ॥

गोनाम—गो इंद्रि दिक् वाक् जल ॥ स्वर्ग वज्र रग छंद ॥

गोधर गोवरु गोकिरण ॥ गोपालक गोविंद ॥ ४ ॥

અન્ત—

सनेह नाम-तैल सनेह सनेह घृत ॥ बहुरि सनेह सनेह ॥

सो निज चरने गिरिधर ॥ नंददासकुंद देह ॥ ५ ॥

જોયે અર્થ અનેક હે ॥ પઢે સુને નર કોય ॥
તાકું અર્થ અનંત હે ॥ પુનિ પરમારય હોય ॥ ૬ ॥
इति श्रीनंददास विरचितं अनेकार्थि नाममाला संपूर्ण ॥

વિષયાદિ—આ નામમાલામાં એ, સુરજિ, મધુ, ઠક્કિ, પત્રિ, બર્દિ, ઠામ આદિ
૧૧૦ શબ્દના અનેક અર્થો આપેલા છે. કુલ કુલ ૧૧૬ છે.

વિરોધ—આ ઠાપ છપાયે છે. પ્રતિ વિષે જુઓ અં. ૧ સ.

અં. ૧ ત્ર. દુદા હાડાનિ ઘેયાલરી-પે. જા.—(૧. સં.) ષ. ૧૪-૩૧

આરંભ—દુદા હાડાનિ ઘેયાલરિ લલિ છે ॥

एक अमे तु प्रहमाणि ॥ तुं वचनाणि तुं रुदराणि तु सरराणि ॥
सरस तस मत समपसर राये आ ॥ सरमुहाथ समपसर रायेआ ॥
अवलवाण आप नज अखर ॥ यिये प्रसन जण पुहु रणथंभर ॥

x x x x

चासंद्र मालकल चहुआण यकाणमे वर्तावण आण ॥
पुरणनक्षत्र तेजस प्रमाण ॥ कुंवर जनमे मुहत्त कलाण ॥
वंसताम चहुआण वखाण कानहगोकल नाथ कहाण ॥
जण जालुर जगंन जागवेआ खट दोये वरस खान पिरयेआ॥
जण कानड विरंम जनमेयो मेछाहू आचु मनवी भ्रमे आ ॥
कानड थांधव मालेवेढंकण पाढण ढालां मुलक पछाढण ॥
सोप चहुआण राप जगसणेओ ॥ डरत खाज डढअ हणेओ ॥

અન્ત—

કવત કલસતું—પલ પુરે પંપણિ પુર ધર સોળત પુરહ ॥
પુરે હાર સંગાર સવર પુરે રંમ સુરહ ॥
પ્રયમીઓ કવપુર પુરે કોતક કરુણાપતિ ॥
પવાહે પુરેઓ સરસ પ્રેમગુ વાહાદર મેલે ગહ ॥
પુટવેઓ ધરપર સાળસાગ મટપ રણકો આહે મંજેઓ ॥
ચીતુલ કહપાન જગ ॥ ૧ ॥

દુદા દાદાનિ વેચારસરિ લરિ છે॥ લરિતંગ શ્રીવદવાળમધે શ્રીમાલિક્ષાતિ
વ્રવાદિ દિનકરરામ હાયાના જય સ્વામિનારાયણ વાંચજો ॥ સંપૂર્ણ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧. આ પવાડામાં રણુચંભોર અને શુંદિ કોટાના રાજ, ચટુઆણુ વંશના હાડા દુદલને અક્ષર બાદશાહ સાથે થયેલા રણુસંગ્રામ વર્ણવેલા છે. દુદલ, નરોરનો કિસ્તો લેતાં અસ્તાડીનીના દળ સામે યનારા કાનડદેના વંશનો હતો, એમ આ કાવ્ય જણાવે છે. કાવ્ય ઐતિહાસિક છે.

૨. બાપા ચારણી-છે; તેનો મવાહ સરસ છે અને સુરસ છે. કવિ, પોતે આ કૃતિને પવાડો નામ આપે છે.

વિશેષ-૧. આ પવાડો છપાયે નથી. કવિએ પોતાના સંબંધી કોઈ માહિતી આમાં આપેલી નથી.

૨. પ્રતિ-વદવાણુના શ્રી માક્ષી બ્રાહ્મણે લખેલી છે; લેખક-લહીયા કવિ હસપતરામ ડાહ્યાબાબના બાઈ છે. પ્રતિના પુનર્વાચન વેળા દરેકે સ્થલે તેમણે અક્ષરો ઉમેરેલા છે, તેમ રાખેલા ચાલતી સરે લખેલા હોવાથી, છટા પાડવાને ॥ આવી ક્ષીટીઓ રાખેલા ઉપર કરેલી છે. રાખેલાના અર્થો કાં તો તેની ઉપર અગર કાં તો હાંસીયામાં આપેલા છે. બિપિ બાલબાધ હોવા છતાં 'જુ', 'આ', 'કુ' 'જ' આદિ અક્ષરોનો મરોડ 'માથે બાંધી' શુભરાત્રી લિપિનો છે.

અં. ૯ ગ. કામસેન કામાવતીની વાર્તા-શિવદાસ-(૨. સં.) પૃ. ૩૧-૯૭.

આરંભ-દોહા ॥ પ્રથમ ગણપત્ય પ્રણવિ કરિ ॥ સરસતિ લાગું પાય ॥

ચરિત્ર કહું કામાવતિતણું ॥ તું જસ આપે માય ॥ ૧ ॥

એક કનક દેસ કુકુમ નગર ॥ તિહા કામસેન રાજન ॥

તેને સંન્યાનિ સંખ્યા નહિ ॥ ધરિ સાતસે પરધાન ॥ ૨ ॥

કનકાવતિ ધરે ભારજ ॥ કામાવતિ કન્યાય ॥

૨૫ વિમિશ્ણુકા પુરી ॥ સઠલ કલા ગુણ કાપ ॥ ૩ ॥

અન્ત-એ કામાવતિ ચરિત્ર જે ગાય ॥ સાંભળતાં સુખ પામે કાપ ॥

તેહને કે દી નહિ વિન્નેગ ॥ નરનારિ સુખ પામે ભોગ ॥ ૭૪ ॥

શ્રોતાજનનિ પુજે આસ ॥ તે રત્નપુરિ પામે વિલાસ ॥

નત નત નવલા પામે ભોગ ॥ સદા કાલ તેહને નહિ વિન્નેગ ॥ ૮૦ ॥

જે પ્રિત હોય તો જુજવાય ॥ તે મેલો શ્રી વૈકુંઠરાય ॥

પ્રિતમાં કોઈ અંતરાય માય ॥ તે તિહાં નરગ(ક) સમુલો જાય ॥ ૮૧ ॥

પ્રિત વિછોહનું મોહું પાપ ॥ પરમેશ્વર દે તેહને આપ ॥

તે માટે કહું હું સોય ॥ પ્રીતિ વિછોહ મ કરસો કાપ ॥ ૮૨ ॥

કડવાં ૨૮ ॥

પુરવછાયો ॥ એક મને જે સાંભલે ॥ પોહયે મનનિ આસ
ખિહુ કર જોડિ વિનવે ॥ સિવદાસ હરિનો દાસ ॥ ૮૩ ॥

ધૃતિ શ્રી કામસેન રાજનો અંથ સંપૂર્ણ.

વિષયાદિ-૧. કામસેન રાજની પુત્રી કામાવતીનું લગ્ન ચંદનાવતીના રાજ ચંદ્રસેન સાથે થયું હતું, પરંતુ રાજ ચંદ્રસેન પંદર વર્ષ પર્થત કામાવતીને મોહોલે ન ગયા, તેથી કામાવતીએ તેનો લ્યાગ કર્યો. એટલે તેને રાજાએ બર બળરમાં એક શાહુકારને હરાવ્યો વેધી, અને એ શાહુકાર તથા કામાવતી છુટ પડ્યાં પરંતુ કાલળલે તે બન્ને પતિપત્ની થયાં. પછી શાહુકાર અને કામાવતીને અનેક દુઃખો પડ્યાં, બન્ને યોગી થયાં; આખરે શાહુકાર રાજ થયો, અને કામાવતી તેને મળી.

૨. આ વાર્તા દોહા, ચોપાઈ અને પૂર્વછાયામાં કડવાં બંધ રચાયેલી છે. કડવાં ૨૮ છે, કુલ ક્ષી ૫૮૩ છે. પૂર્વછાયા એ દોહાનું નામાંતર છે.

બાષામાં કાંઈક માચીનલના સંસ્કાર જોવા છે. રચના સાદી અને સરળ છે.

વિશેષ-વાર્તા છપાઈ નથી. રચનાર કવિ સિવદાસ છે; તે ખંભાતવાળો સંવત્ સત્તરના સૈકામાં થયેલો નાગર સિવદાસ હશે, એમ સમજાય છે. પ્રેમાનન્દના શિષ્ય વીરજીએ આ વાર્તા વિશેષ રસથી બહલાવી છે. આ વાર્તાનું મૂળ હરકુમાર તથા પદ્મપુરાણમાં છે.

૨. દોહા અને ચોપાઈ બંધબંધ બાંધેલો હોવા છતાં 'કડવાં'થી વિભાગ પાડેલા છે.

૩. પ્રતિ વિધે જુઓ ૭૦ ૧ જ.

અં. ૧૦ માનમંજરી-હિં. કો. ૨. નંદદાસ-(૨. સં.) (લિ. સં. ૧૯૦૮)-
પૃ. ૧-૧૧.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ માનમંજિરી લિખ્યતે ॥

દોહા-તં નમામિ પદ પરમ ગુરુ કિસન કમલદલનેન ॥

જગકારન કરુનારનવ ગોકુલ જાકેં ઇન ॥ ૧ ॥

નામરૂપ ગુન મેદ જૈતઈ પ્રગટ સવ ઠોર ॥

તિનિ વિનુ તત્ત્વ જુ આન કલુ કહેં સોં કવિ વડ બોર ॥ ૨ ॥

હરિ સકત ન સંસકૃત જાંન્યોં ચાહત નાંમ ॥

તિનિ લગિ નંદસુમતિ યથા રચત નાંમકી દામ ॥ ૩ ॥

ગૂંચન નાના નાંમકો અમરકોસકેં લાય ॥

માનવતીકેં માનપર મિલત અરથ સવ જાય ॥ ૪ ॥

સ્વછ વછ ઇર પીયકેં નિરરતી આપકી જ્ઞાંય ॥

તાતેં ઇપજ્યોં માંન હિય આન તીયકેં માંય ॥ ૫ ॥

અથ માંનનામ—સ્તવ્ય દર્પે અહંકાર મદ ગર્વ સ્મય અભિમાંન ॥

માન રાધિકા કુંયરિકોં સગકો કરો કલ્યાંન ॥ ૬ ॥

સતીનાંમ—વયસા સાધ્વીચી સતી દિતૂ સહચરી આહિ ॥

અલિ કુંઅરિ નંદલાલકી ચલી મનાવત તાહિ ॥ ૭ ॥

અન્ત-મકરંદ નાંમ—સૌરભ મધુ પુનિ પુષ્પરસ કુસુમસાર મકરંદ ॥

રસકો જાનનહાર જન સુનિયૈ હૈ આનંદ ॥ ૮ ॥

માલાનાંમ—માલા સરૂ સજ ગુનવતિ ચહ જું નામકી દાંમ ॥

જો નર કંઠ કરે સુને ઘોંદે છવીકો ધામ ॥ ૨૯૦ ॥

इति श्रीनंददासवृत्त मानमंजिरी नाममाला संपूर्ण छः दशे वजेराम

वनमाळीदासपुत्रेण संवत् १९०८ मा बीजा भाद्रवा

छदी १२ ॥ श्रीरस्तु ॥ कल्याणमस्तु ॥ श्री ॥

વિષયાદિ-૧. આમાં, અમરકોપના શબ્દબંડારમાંથી, કેટલાએક શબ્દોની શુંટણી કરી તેના સંખ્યા પર્યાયો, નંદદાસ કવિએ આપેલા છે, જેનો સંબંધ માનવતી રાધા સાથે કવિએ આતુર્યથી લીધો છે. સામાન્ય રીતે દરેક શબ્દનો અડધેક દૂદો, એવી ગોઠવણ કવિએ રાખેલી છે, જે કે કવચિત્ એક શબ્દના બે બે દૂદો પણ કવિએ રચેલા છે.

૨. દુદાબદ્ધ ગ્રંથ છે. ૩૫૬ દૂદો ૨૬૦ છે.

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ છપાયો છે. સરલતાથી કવિએ શબ્દોના પર્યાયોની યોજના સારી કરેલી છે.

૨. પ્રતિ શબ્દ, મોટા બાળબોધ અક્ષરે લખેલી છે. લહીઓ બાદાણુ છ હતાં અક્ષરના મરોડો જેની શૈલીના છે તેમ ‘જ,’ ‘મ,’ ‘જ,’ આદિ અક્ષરોનો મરોડ માયા બાંધી જુની ગુન્ડાતી લિખિતો છે.

અં. ૧૧ ક. ભાષાવ્યાકરણ. (ત્રિભક્તિપ્રકરણ) હિં. વ્યા. ર. કવિ રત્નજિત્ત-
(ર. સં. ૧૭૭૦)- પૃ. ૧-૪.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ । અથ ભાષાવ્યાકર્ણ લિખ્યતે ।

દોહા—પાંણિનિ પુનિ અનુભૂતિકું । મૈ પ્રસંન સાક્ષાત ।

યાં મો વર કરુણા કરો । હંસવાહિની માત ॥ ૧ ॥

દેવગિરા અતિ કઠિન હે । વહુ દિનસોં સમજાત ।

તાતેં કવિ નરવાનિસો । વહુ વિધિ ગ્રંથ વનાત ॥ ૨ ॥

सुरवानी गिरवान सों । नर किं हिंदुस्थाने ।
 अवर गिरा सो छुट्की । वोत प्रवर्त्ति न जाने ॥ ३ ॥
 नरवांनि नर लोकमे । सुगम पढत संसार ।
 ताकी बोलन रीतिकों । कहु कछुक विचार ॥ ४ ॥
 अकलित सागर शब्दकों । कछु दिशि कहु समझाय ।
 ज्यों काशी शत कोसपर । अंगुरि पंथ बंताय ॥ ५ ॥
 जेहि बानीकुं उचरे । रामकृष्ण नररूप ।
 सो बानी सब देसमें । पढत सुनत कवि भूप ॥ ६ ॥
 देशकाल अनुसारसों । लोकगिरा फिर जात ।
 शास्त्रवित्त(त) कविवदनमें । शुद्ध सारदा आत ॥ ७ ॥
 स्यादिक सप्त विभक्तिसो । पढत गिरा गिरवान ।
 कुआदिक नरवानिमें । पंच विभक्ति प्रमान ॥ ८ ॥
 प्रथमाके प्रत्यय नहीं । दुतिय चोथि इक अर्थ ।
 ता बिन एक रु बहुवचन । प्रत्यय कहत समर्थ ॥ ९ ॥

अन्त—

चित्रालंकारवर्णन—

विद्या नरको रूप हे । विद्या हे बड धन ।
 विद्या बडो सहाइ हे । विद्याधर बड जेत ॥ ६८ ॥
 पुरन मुनि धातु शशी । संवत्सर शक केहि ।
 मकरमें कवि रत्नजित । रच्यो वियाक्रन एहि ॥ ६९ ॥
 तुलसी केशव कृष्ण सुर । सुंदर कविक(क)त ग्रंथ ।
 तिनकि बानि विचारिके । रच्यो शब्दको पंथ ॥ ७० ॥
 विभक्ति धातुमाल पुनि । शब्दसिंधु सुविचार ।
 प्रकरन तीन बनायके । कविजनके हितकार ॥ ७१ ॥

इति श्रीमद्रूपदर्पकजहद्विधारक कविरत्नजितविरचिते

भाषाव्याकरणे विभक्तिप्रकर्ण प्रथमं समाप्तं ॥

विषयादि-१. आभां कवि रत्नजिते हिन्दी (मूल) भाषांना व्याकरणानां भूषण तत्त्वानां सार उतारिलेले छे. पडेल्या संस्कृत भाषा होवा छतां लोकभाषा हिन्दीन्ही आगत्य वर्तुवने कविने सात विभक्तिओ, त्रष्टु विंगो, त्रष्टु क्रियाओ तथा तेना उपलब्धो, सर्वनामो आने तेना विभक्तिभेद, अव्ययि, स्वर आने व्यंजनकथन, प्रसंगविचार, दृष्टांत

સાથે સપ્તાસંકાર અને અર્થાવંકાર તથા ચિત્રાલંકાર ઇત્યાદિ વર્ણવેલાં છે. ચિત્રાલંકારના દૃષ્ટાંતમાં પિપ્પલપત્રબંધ આપ્યો છે. તેમાં પીપળાનું એક પાન ચીતરી તેની દીટડીવાળા ભાગમાં વિષા સપ્ત લખી, ચાર પાદનાં બાજીનાં વચ્ચેનાં ક્રમે લખ્યાં છે.

૨. કવિ રતનજીતે રચેલા બાપાવ્યાકરણનું આ પ્રથમ વિભક્તિ-મકરણ છે. તેણે આ વ્યાકરણનાં ત્રણ મકરણ-૧ વિભક્તિ મકરણ ૨ ધાતુભાવા મકરણ અને ૩ સપ્તસિંધુ મકરણ, એમ ત્રણ મકરણો રચેલાં છે. આની નીચેનાં ક્રં ૧૧૮ ગ્રંથ તે આનું ત્રીજું મકરણ છે. અને ક્રં ૧૨ ક એ એનું બીજું મકરણ છે. એમ આ ગ્રંથ સમગ્ર થાય છે.

૩ આ વ્યાકરણ દૂદા, દુમ્મેડો, સવૈયો, એ ત્રણ છંદોથી બદ્ધ છે. ઉપરના પહેલા મકરણની કુલ ૭૧ કડીઓ છે.

વિશેષ-૧. આ વ્યાકરણ સવત ૧૭૭૦ માં રચાયું છે. આ ગ્રંથની બીજી પ્રતિ ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાં કે બીજે કંઈ પણ હોવાનું જણાયું નથી.

૧. બાપા સાદી છે, તેમ સમજાવટ પણ સરવ છે.

૩. 'કુટસકેપ' કદના કાગળો ઉપર પ્રતિ સ્વચ્છ અને મોટા અક્ષરે બાલબોધ લિપિમાં લખાયેલી છે. લાલ શાદીથી ચાર બાજુના ચાર હાસીયા આક્રી વચ્ચે લખાણ લખેલું છે. પ્રતિ પુસ્તકાકારે બાધેથી છે.

અં. ૧૧ રવ. ભાપાશબ્દસિંધુ-હિં. કો.-૨. કવિરત્નજિત-(૨. સં. ૧૭૭૦)
પૃ. ૧-૫.

આરંભ—અથ ભાપાશબ્દસિંધુ લિખ્યતે । વચનિકા । કરારાન્ત શબ્દ ॥

તિલક ॥ ફિલક ॥ પલક ॥ ગનક ॥ તનક ॥ નરક ॥ ઘર ॥ ઘુર ॥

કંટક ॥ મશક ॥ શશક ॥

અન્ત—

દોહા—નામકોગકે ગ્રંથ કિય । આગે ભાપાકારિ ।

સોડ શબ્દકું નહિ લિખ્યા થામેં ચિત વિચારિ ॥ ૧ ॥

હોવ ધાતુ મૂતાર્યમે । મય એસેં લિપ લેહુ ।

કવહુ ધાતુ ચકારકું । જો ઇઝા તજી દેઝ ॥ ૨ ॥

મયો ફંજકો સંગ કછુ । મયી પ્રીતિ અલિકીન ।

મયા મિલન મન નહિ મિલે ॥ મયો ઇંગ તે હીન ॥ ૩ ॥

મો સારુદ ગજ ચી(ચિ)ત્રકે ॥ માન હી ઉતરત તાંહી ॥

મૈ પ્રીતિ જન સુજકી ॥ કવહુ ઉતરત નાંહી ॥ ૪ ॥

રચન અગમ પઢિવો સુગમ । વ્રજ ભાપાકો ગ્રંથ ।

તાતે વહુ નૃપ અનુસરત । યહ ભાપાકો પંથ ॥ ૫ ॥

જો પંડિત વિજ્ઞાનવિદ્ । તૌ પુનિ ભાષા ચાહિ ।

નિંદત હે વ્રજભાષકું । પદુચત્ત બુદ્ધિ ન જાહિ ॥ ૬ ॥

ભાષાકો રસજ્ઞાનહી । ભાષા જ્ઞાનનહાર ।

જ્યૌં કેસવ ગિરવાનકૌં । જાકી બુદ્ધિ અપાર ॥ ૭ ॥

તેનૈવોક્તં રશિ(સિ)કપ્રિયાયાં શ્લોકે ।

ગિ(ગી)ર્વાણવાણીપુ વિશેષબુદ્ધિ । સ્તથાપિ ભાષારસલોલપોઽહં ।

યયાઽમરાણામમૃતેષુ સત્સુ । સ્વર્ગાંગનાનામધરેષુ લુધ્ધ્વા(વિઃ) ॥૧॥

ભાષા શ્રુતેરુપાંગાસ્તીત્યુક્તં ચર્ણવ્યૂહે (।) હંદોભાષામિ(મી)માંસાન્યાયતર્ક
ઇત્યુપાંગાનિ (I) તસ્માત્સાંગમધિત્વ (ધીત્ય) વ્રહ્મલોકે મહીયતેતિ ।

इति श्रीमद्भूषणप्रकरणेन कविरत्नजितविरचिते

भाषाव्याकरणे(णै) शब्दसिंधुप्रकरणे तृतीयं समाप्तम् ॥

વિષયાદિ-૧. બાષાવ્યાકરણના આ ત્રીજા પ્રકરણ શબ્દસિંધુમાં કવિ રત્નજિતે
ક'થી માંડી 'ણ' પર્યંત સઘળા વ્યંજનાન્ત શબ્દોના સંગ્રહ અનુક્રમે કર્યો છે. એમાં
સામાન્ય રીતે દરેકના ૩૦ શબ્દો ફાળામાં ઢોકલા છે. પરંતુ 'ધકારાન્ત' શબ્દો માત્ર
પાંચ જ છે; 'હકારાન્ત' બદલે 'જકારાન્ત' અને જ'કારાન્તના ફાળામાં ઝાંઈ, સાંઈ,
માંજ, સાંજ, વંજા, એ શબ્દો આપેલા છે, જકારાન્ત' શબ્દો આપેલા નથી. આ
પ્રકરણમાં માત્ર નામવાચક શબ્દો આપેલા છે; કારણ કવિએ ક્રિયાવાચક શબ્દો
ઘાતુભાષા નામે દ્વિતીય પ્રકરણમાં લખેલા છે.

૨. પ્રસ્તુત પ્રકરણના અંતમાં સંસ્કૃત ભાષા હોવા છતાં લોકભાષાની અગત્ય
મતિપાદન કરનારા ૭ હુકા રસિકમિયાના અનુમોદનવાળા શ્લોક સાથે કવિએ લખેલા છે.
આ સાથે જ ૧૧ જા ના આરંભની છઠ્ઠી તથા સાતમી કડી પણ વિચારવા જેવી છે.
એ ગુર્જર સાહિત્યના આ જ યુગમાં કવિ પ્રેમાનંદના બાષાભિમાન સંબંધી હોંસા પ્રસ
હપર ઠીક પ્રકાર પાડે છે.

વિશેષ-મતિની વિગત માટે જુઓ જાં ૧૧ ક. એ બાષાવ્યાકરણનું જ આ ત્રીજું
પ્રકરણ છે.

અં. ૧૨ ક. ભાષાઘાતુમાલા-હિ. વ્યા.-ર. કવિરત્નજિત-(ર. સં.)
પૃ. ૯-૧૨.

આરંભ—અથ ઘાતુમાલા લિખ્યતે ।

દોહા-પ્રથમ પદ્મભવપુત્રીકું । પુનિ પુનિ કરોં પ્રનામ ।

જાકી પ્રસનતાસેં રચું । ભાષાઘાતુકિ દામ ॥ ૧ ॥

x x x x

કુંડલિયો—

જાકું મિત્રઝવી (વિ) મિલે । અમર રયે મહીપાલ ।
 નાહિ મિલે જાકું કવી (વિ) । તાકું મરિય ગયે કાલ ।
 તાકું મરિય ગયે કાલ કોડ જુગ નામ ન જાના ।
 જહાં જનમન કહાં હડ ગયે તૂર સમાના ।
 જ્યોં નિધિમેં ગત નીર રહે ઘંચિત કિય તાકું ।
 નિજ ઉત્તિમે લાય મિલે કવિમિત્ર જાકું ॥ ૩ ॥
 દૈવરૂપાતે કવિ યને । ન યને । કિય અભ્યાસ ।
 તાતેં કવિજુંં ચાહતે । ઘડુ નૃપ ગયે નિરાસ ॥ ૪ ॥

અથ દેવતા વાચક (સકર્મ) ધાતુ । દેવ । અવદેવ । ભય । જ્ઞાન ।
 અવલોક । વિલોક । નિરસ । નિહાર । પેસ । હેર । ચીતવ ॥ અથ અકર્મ
 ધાતુ ॥ દરસ દીસ ।
 તરફ રસક ચુક છિરક કહુક અટકપટક અવલોક ॥
 ચમક દમક વક ચૌક સક । હુલક વિલોક હિરોક ॥ ૫ ॥

અન્ત—

અથ હકારાન્ત—

ફહ ગહ દહ રહ ગુહ લહ । મોહ સોહ અવગાહ ।
 રોહ ગાહ અવરોહ ઢહ । સહ ચહ નિવહ સરાહ ॥ ૨૩ ॥
 વ્યાહ વિગાહે વહ । રોલ વાયુવત લોપ ષકારકો ।
 જ્યોં ઘોલનકી ચાહ । રૂપ પિછાનો પ્રયતે મે દેસાયો રાહ ॥ ૨૪ ॥

इति श्रीमद्रूपदपंजन हृदिपाठक कविरत्नजितविरचिते

भाषाव्याकरणं धातुमालाप्रकर्षं द्वितीयं समाप्तम् ॥

વિષયાદિ—૧. આપાવ્યાકરણના આ બીજા પ્રકરણમાં સકર્મક અને અકર્મક ક્રિયાપદોના ધાતુઓ ‘ક’થી માંડી ‘હ’ પર્યંતના અક્ષરાન્તવાળા આપેલા છે.

૨. આ પ્રકરણમાં ૨૧ દૂહાઓ, ૧ સવૈયો અને એક કુડલીઓ, એમ ૨૪ કડીઓ છે, ૧૨૬ કંઈક ગદ્ય ભાગ પણ છે.

વિશેષ—૨. આ પ્રકરણના આરંભમાં કવિ રત્નજિતે રાજ્યોને કવિઓની મિત્ર તરીકે અગત્ય અને કવિ ક્યારે થાય છે, એ બાબત નિરૂપેલી છે. પ્રતિનાં પાનાં ૧૨૮ છે. અક્ષર મોટા અને સ્વચ્છ છે

અં. ૧૨ સ્વ. માપાચાર્યસિંધુ—દિ. કો.-ર. કવિરત્નજિત-(ર. સં. ૧૭૭૦)-પૃ. ૧૩-૨૩.

સર્વ આખતમાં અં. ૧૧ સ્વને મળતી જ આ પ્રતિ છે. પાનાં છટાં છે; જે કે પ્રતિ પ્રાચીન નથી પણ, આ પ્રતિ ઉપરથી અં. ૧૧ સ્વ લખાવતી જણાય છે.

અં. ૧૩ કે-વંશપર્વ-આ. ઐ. કા.-રાંઢાએત જેતસી-
(ર. સં. ૧૮૧૨)-(લિ. સં. ૧૯૦૮)-પૃ. ૧-૮૩.

આરંભ—શ્રી ગણેશાયે નમઃ (નમઃ) ॥ શ્રી સારદાયે નમઃ (નમઃ) ॥ શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ (નમઃ) ॥ શ્રીશુઃ ॥

અથ શ્રી ગ્રંથ વંશપરવ રાંઢાએસ(ત) જેતાં કત લક્ષતે ॥
દોઢા ॥ એકે દંતોસલ ઊજલ ॥ વેસલ બાલ પવેસ ॥

પ્રથમ નામ સિધિ કાંમ વ્રત ॥ વ્રજ પ્રભુાંમ ગણેસ ॥ ૧ ॥

કરેલી બાત ફરોસકુ ॥ ફિરલી બાત ફરોસ ॥

તીન સાત પ્રીછે તવે ॥ જગન માત જે જ્ઞેસ ॥ ૨ ॥

પણે નીગમ અતિ ગણપત ॥ આપણુ મત એકત ॥

ગાયે સસીવંસ ગોહૈલાં ॥ સાયે રહો સરસત ॥ ૩ ॥

×

×

×

×

મેધરાસ પગ મગણુ ॥ ગર મંગલ ઉપગાર ॥

વરણુ પત્રી ગણુપો સરવ ॥ વંસ પરવ વીસતાર ॥ ૪ ॥

કોણુ અપાડો ગર કવણુ ॥ કોણુ બંધુ બાઈ ॥

જોડ કરે જે જેતસી ॥ તે જેતી લાખાઈ ॥ ૫ ॥

સુર કવેસર કેકસણુ ॥ ગણુ સસી અડીઅણુ ગોડ ॥

મણુ દીપક ફેલે તમત ॥ જેત પતંગ સજોડ ॥ ૬ ॥

ગણુ શ્રવતત જુગોલ ગ્રન્થ ॥ સાર અરથ ઉરસાયે ॥

પણી રસણી કથ કરપણાં ॥ કરે વીધોગત કાએ ॥ ૮ ॥

મધ્ય-અથ હંદ જંપતાલ :

ગોદણી સોલ તોષાર સાથે પડે ॥ ગજરાજં લપ સાઠ વાજં ગડે ॥

દેસ દેસે નમે ઉદ માકે દમે ॥ જેર કીધા નમે સોએ આપે જમે ॥ ૧૬૮ ॥

સાલવાંછુ ભોંએ વીકંમ સંકેઆ ॥ કાગદં અંકીઆ વીત્ર પેદા કીઆ ॥
 શ્રાવનં શ્રીફલં વીત્રં દીધા સહી ॥ વીત્રં મુતી પરં પંથ પુગો વહી ॥ ૧૮૯ ॥
 ભાલમુગી પરં વીત્ર ભેચકીઓ ॥ રાવલે પોલીએ પાત્ર ઉભોરીઓ ॥
 બાબલો પોલીએ ભાવ બોલાવીઓ ॥ આવીઓ ઓરેં કઠાંહતુ આવીઓ ॥ ૨૦૦ ॥

અન્તઃ—

સંવત અઠાર સરધી બાર સમે ॥ પલો માસ આસો વદી સોલં પ્રમે ॥
 એ દનમાન પામે કવી દસરો વે ॥ ગણુ એ કયાએ અનેક ગાવે ॥ ૫૫૬ ॥
 ગણુ વંશ પ્રભુ કણુ સાર ગંઠ ॥ કુચર આપા હાર આરોપ કંઠ ॥
 બરમ સસીઅંસ ઠકરાઈ ॥ પ્રતક મોજ અધકક પાઈ ॥ ૫૬૦ ॥

અથ કવિત—

આરોપ કંઠ ઈસ કનક માલા મુગતાકર ॥
 દસી ચંદ દડીઅંદ દીજે રીજે ઓર ॥
 જંગ લલો જુહા ઘોર ॥ પ્રીત કર સમ થાઓ ॥
 ભાણ વીકુર ભગવાન ॥ લીએ કર ભોગ લગાયો ॥
 રવ દીવ વાર અંજલ રતી ॥ મેરવતી પાલ રમપો. ॥
 તવ ગીત સદાં માતા દલા એણી રીત રીઝે અપો ॥ ૫૬૧ ॥
 અડે લપપત રવ આડ ॥ વેઓ સવ પુરવ વાટહ ॥
 ભકતા એ ગરભાલ ॥ ધટાતણુ વીરહ ધાટહ ॥
 કસવા સુલભ કામ ॥ પુલ સત બીડો ફરીઓ ॥
 વલધા ધણીઓ વાધ ॥ ગરંદ કર બીડો ગરેઓ ॥
 કલ રીત કીત કવસ કાહા ॥ જસ સણુવા ઠાઠા જુઆ ॥
 અપમાલ સકલ કલ રીત એ ॥ હેમ સરીપા કર હૂવા ॥ ૫૬૨ ॥
 નવકલ નાગ નીઆલ ॥ રાવ પીઆલ રહીજે ॥
 નાગમ ગાએ ન ધાત ॥ કલોંચી પાત કહીજે ॥
 કલજસ સણુવા કાન ॥ અવસ તેડાવણુ આવે ॥
 ઓલગુઆ આપરાં ॥ ચીત વલસે વોલાવે ॥
 નરળે આતા જાણે નહી ॥ નાગ હાય બાધા નસા ॥
 અણુકીત નાગરી જે અપા ॥ મેંગરીત જાણે ભવસા ॥ ૫૬૩ ॥

ઇતિશ્રી ગ્રન્થ વંસ પરવ માહારાજ રાજેશ્રી પાંચ સુત અરજુના કુલની
 બ્યાત માહારાજે શ્રી ભાવસંગજી સુત કુવર શ્રી અપેરાજી સુધીની બારોટ

સાઠાએત જેતસીકત સપુરણુ શ્રીભાવનઅંબન્દરે માહારાજ રાજેસર અંસા અવતાર મહારાજશ્રી વીજેસંગજીની વાર મધે જેવી રામચન્દ્રની વાર તેવો સતધારી રામની વારમાં લખીતં ઠકર પુજા હંસરાજ શ્રી વાગડ દેશ મધે ગામ શ્રી આણંદપુર વાઢીઆના રેવાસી ॥ સંવત ૧૯૦૮ ના માહા વદ ૧૦ જુલપેતી વારે સપુરણુ ॥

જાત્રીસં પુસ્તકં દ્રષ્ટ્વા તાત્રસં લખીતં મયા ।

જડી સુધમસુધં વા મંમ દોસો ન દીઅતે ॥

વિષયાદિ—૧. આ ગ્રંથમાં ભાવનગરના ચંદ્રવંશી ગોહિલ રાજાઓની ઉત્પત્તિ શ્રી વિષ્ણુના નાભિકમલમાંથી થકા ઉત્પન્ન થયા ત્યાંથી આરંભી ઠેઠ ભાવસિંહજી (સં. ૧૭૮૬) અને તેના પુત્ર અધેરાજજી પર્યંતની વર્ણવેલી છે.

૨. આમાં મહાભારતનો સારાંશ, શાલિવાહનનો સોરઠના જેઠવા હપરનો વિજય, સમરસીનો જીનાગઢનો વિજય, ગોહિલોનું સોરઠનું ધણીપણું અને સં. ૧૭૮૬ ભાવ-સિંહજીની ભાવનગરની સ્થાપના આદિ મસંગો રસબર વર્ણવેલા છે.

૩. આ ચારણી ભાષાનો ગ્રંથ છે; ભાષા મિથ ચારણી હિન્દી અને ગુજરાતી છે. ઝડઝમક અને પ્રાસાનુપ્રાસ ધમકભર્યા છે. ણ, છંદ, દૂહા, એઆખરી, ત્રોટક, કવિત, અને મોતીકામ, અને દોમોલીઆ (કુમેલા), એથી પદ્યબંધ બાંધેલા છે. કડી કુલ ૫૧૩ છે.

વિશેષ—૧. આ કાવ્ય છપાણું નથી. ભાવનગરના ઇતિહાસ હપર અને તેમાં મુખ્યત્વે કાઠી સરદારો તથા પિલાજી આદિ દક્ષિણી સરદારો હપરના રાજપૂતોના વિજયનો વૃત્તાંત ગુજરાતના ઇતિહાસ હપર પ્રકારા પાડે છે.

૨. પ્રતિ માયાબાંધી જીની ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. અક્ષરો મોટા મોટા છે. દરેક પાને ૧૫ લીટી છે. ક, ફ, જ, આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પુસ્તકાકારે પ્રતિ છે. બે બાજુએ લાલ રાહીથી હાંસીઆ પાડી, લીલા અને લાલ રંગે બેલ કાઢી, મધ્યે કાવ્ય લખેલું છે. પાનાનો સંખ્યાક દરેક પાને દેરીનો આકાર ચીતરી તેમાં લખેલો છે.

૩. પ્રતિ જો કે અર્વાચીન છે, પરંતુ તે એક જૂની પ્રતિ હપરથી લખેલી હોવાનું લાહીઓ ઠકર પૂજા હંસરાજ જણાવે છે. એની લખાવટ જોતાં અશુદ્ધ લેખન જણુ છે, એમ સમજાય છે.

અં. ૧૩ ખ-વંશપર્વસાર-ગુ. ભા.-૨. દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ

કવિ (૨. સં. ૧૯૦૮)-(લિ. સં. ૧૯૦૮)-પૃ ૧-૩૩

આરંભ—આ વંશપરવ નામનો ગ્રંથ ભાવનગરના રાજાની વંશાવલીનો છે બનાવનાર ચારણુ સંદાયત (શાખ્ય) જેતા.

આ ગ્રંથ ચારણી બાપામાં છે તેના સારાંશ ગુજરાતી બાશામાં લ૦ દલપતરામ.

પ્રથમ ગણપતી (પત્ર ૧ થી) સરસ્વતીની પ્રારથના કરીને દુનીઆની ઉત્પત્તિ (પત્ર ૨ થી) લખી છે કે પ્રથમ એક પોરપોટા પાણીના હતો (બુદ્ધ બુદ્ધ): તેમાંથી વિશ્નુ પેદા થયા. તે વિશ્નુના મોહોમાંથી કંકાર પેદા થયો. પછી તે વીશ્નુ શેષ નાગ ઉપર પાણીમાં સુતા. તેની નાભીમાંથી કમલ પેદા થયું. તે કમલમાંથી ચાર મુખવાળા બ્રહ્મા પેદા થયા, પણ તેણે જલ વીના ખીજું કંઈ દીધું નહી. તારે તપ કરવા માંડ્યું. ન વેદ બણીને પોતાના પેદા કરનારની પ્રારથના કરવા માંડી.

અન્ત-પછી લખ્યું છે કે પોતાના બાપદાદાઓનાં પરાક્રમનો વીસ્તાર સાંભળવાથી મોટું પુન્ય થાય છે. રાજા પરીક્ષિતે પાંડવોનો જસ સાંભળ્યો હતો તે એમજ જણીને. બાપદાદાનો જસ સાંભળવાથી ગંગાસ્નાનનું ફલ થાય છે. કરોડ ગાઓનાં દાન. કન્યાઓનાં દાન જેટલું પુન્ય થાય છે. પ્રધાનો જસ સાંભળવાથી મુક ન લાગે. નજર ન લાગે. રોગ માત્ર મટી જાય. સંવત ૧૮૧૨ આશો વદી આ ગ્રંથ પુરો કરીને અષ્ટેરાજીને સંભલાવો. તેમણે બધા આદર માનથી સાંભલીને મોટું ઇનામ આપું. સંપૂરણ.

વિષયાદિ-માહિતી માટે જુઓ અંક ૧૩ ક.

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ સ્વ ડાહ્યાભાઈ દલપતરામ કવિના સમયની ગદ્યશૈલી અને જોડણી ઉપર ઠીક પ્રકાશ નાંખે છે.

૨. લાંબી લીટી દોરી ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે. અક્ષરો મોટા અને સ્પષ્ટ છે.

અં. ૧૪-પ્રવંધર્ચિતામણિ-સં. પૈ. ગદ્યપદ્ય-૨. મેરુતુંગાચાર્ય-(૨. સં. ૧૩૧૧)
પૃ. ૧-૩૩ (અપૂર્ણ)

આરંભ—ૐ એ (ઈં) શ્રીસર્વજ્ઞાય નમઃ ॥

શ્રીનાભિમૂર્જિનઃ પાતુ । પરમેષ્ઠી(ઈ) ભવાંતકૃન્ ।

શ્રીમારત્યોશ્વતુર્ધ્વાસ્મુચિતં યચ્ચતુર્મુદી ॥ ૧ ॥

નૃણામુપલક્ષ્ણાનાં યસ્ય દ્રાવકરં કર(રઃ) ॥

ધ્યાયામિ તં કલાવંતં ગુરું ચંદ્રપ્રભું પ્રભું ॥ ૨ ॥

પ્રંથાન્વિઘૂય વિવિધાન્ મુખ્યબોધાય ધીમતાં ॥

શ્રીમેરુતુક્તસ્તુ ગદ્યવન્ધાદ્વંથં તનોત્યમુમ્ ॥ ૩ ॥

રત્નાકરાત્સદ્ગુરુસંપ્રદાયાત્પ્રવચ્ચિન્તામણિમુદ્દિષીર્ષોઃ ॥ ૧ ॥

શ્રીધર્મદેવઃ સંતઘોદિતેતિવૃત્તેશ્ચ સાહાય્યમિહ વ્યધત્ ॥ ૪ ॥

શ્રીગુણચન્દ્રાણેશઃ પ્રવચ્ચિન્તામણિં નવં પ્રથમ્ ॥

ભારતમિવાભિરામાનાં (૦રામં) પ્રથમાદર્શેઽત્ર નિર્મિતવાન્ ॥ ૫ ॥

અન્ત—

સો જયહ કૂહવર(રુ)દ્રો તિહૂયણમદ્દંભિ જેસલ નરિંદો ।

છિચૂળરાયચંસે હ(ઈ)કં છત્તે કયં જેણઃ ॥ ૧ ॥

અપિ ચ—મહાલયો મહાયાત્રા મહાસ્થાનં મહાસરઃ ॥

યદકૃતં સિદ્ધરાજેન ક્રિયતે વત્ત કેનચિત્ ॥ ૨ ॥

માત્રયાપ્યધિકં કિંચિન્નિ(ન્ન) સહંતે જિગીપ્સઃ ॥

इती(व)त्वं धरानाथ धारानाथ मयाकथाः ॥ ૩ ॥

x x x

શ્રીમજ્જેત્ર મૃગારિદેવ નૃપતે સત્યં પ્રયાણોત્સવે ॥

પાનીયાશયશોષણૈકરુદતો ધીરવ્રજાકાંક્ષિણી ॥ ૪ ॥

સ્વીય સ્વીયપતેર્વિનાશસમયં સંચિત્ય ચિંતાતુરા ॥

મત્સી રોદિતિ મક્ષિકા ચ હસતિ ધ્યાયંતિ વામધ્રુવઃ ॥ ૫ ॥

इत्याद्यात्तदीया बहुवः प्रवधाः ॥ ७ ॥ इति श्रीमेरुतुंगाचार्यविरचिते प्रवच-
चिन्तामणौ श्रीकर्ण-श्रीसिद्धराज-वरिवर्णनो नाम तृतीयः प्रकाशः ॥ ७ ॥ संवत्
११९० पूर्वं श्री सिद्धराज श्रीजयदेवेन वर्ष ४९ राज्यं कृतं ॥ ७ ॥

અવ્ય પરમાર્હત-શ્રીકુમારપાલપ્રવંધઃ પ્રારમ્બ્યતે ॥ ૭ ॥

વિષયાદિ—૧. આ અન્ય સાહિત્યવિષયક તેમ જ ઐતિહાસિક છે. આમાં
૧. વિક્રમ પ્રબન્ધ, ૨. શાંભિવાહન પ્રબન્ધ, ૩. વનરાજાદિ પ્રબન્ધ, ૪. સુંબરાજ પ્રબન્ધ,
૫. લોભરાજ-લીમ પ્રબન્ધ, ૬. સિદ્ધરાજ પ્રબન્ધ; ૭. કુમારપાલ પ્રબન્ધ, અને ૮.
પ્રકીર્ણક પ્રબન્ધો, એમ ૮ મુખ્ય પ્રબન્ધોની, અને આશરે સોએક અવાંતર પ્રબન્ધોની
યોજના પાંચ સર્ગથી જૈનમુરિ મેરુતુંગાચાર્ય કરેલી છે. અન્યના આરંભમાં જ તેના
નિર્માણ હેતુસંબંધમાં મેરુતુંગાચાર્ય ૬ ઠા તથા ૭ મા શ્લોકથી જણાવે છે કે—
“શિષ્યોની આધુનિક સપ્તરૂપોનાં નવરસમિશ્રિત અસ્તિ સાંભળવાની પ્રેરણાથી ઘણા
અન્ધોના સાર સર્જ્યા અન્ય રચ્યા છે. જેમ સમુદ્રમંથનમાંથી ૧૪ રત્ન ઉદ્ધારાયાં
તેમ અનેક ‘અન્ધોના રત્નાકરમાંથી’ ગુરુસંપ્રદાયથી અનુસાર ભારત જેવો મનોહર,
અર્વાચીન પુરુષોનાં સવિસ્તર વૃત્તોત્તમી ગુણિત આ પ્રબન્ધચિંતામણિરૂપી રત્ન

ઉદ્ધારેલું છે ' આમા ઉપર જણાવેલા રામચોના રામચક્રાન, રામચસવર્ધન, વિદ્યાન્યાસન, દિનચર્યા આદિ અનેક પ્રસંગો વર્ણવેલા હોઈને ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ અન્ય અતિ ઉપયોગનો છે

૨ આ અન્ય સવત્ ૧૭૬૧ ના માસ ફાગણમા પૂરો રચાયે છે પ્રસ્તુત પ્રતિમા તેના માત્ર પહેલા 'પણ પ્રકાશ' આપેલા છે જે અન્ય પ્રતિમા 'સર્ગ' નામે સજિત છે આ અન્ય મુખ્યત્વે સસ્કૃત બાપામા રચાયેલો છે, પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે માફત બાપાની ગાથાઓથી તેને સંકલિત કરેલો છે ગદ્ય તેમ જ પદ્યથી મુખજ્ઞ છે, અને નવે રસથી પરિશુભ છે

વિશેષ—૧ આ અન્ય અમદાવાદના શાસ્ત્રી રામચદ્ર દીનાનાથે સુધોગ્ય ટિપ્પણીઓ સાથે સવત્ ૧૮૪૪ મા (સને ૧૮૮૮) મુખ્યમા ગુજરાતી બાપાતર સાથે પ્રકટ કર્યો હતો પરંતુ તે હાલ કેવલ અવ ય છે પ્રસ્તુત પ્રતિમા પ્રસિદ્ધ પ્રતિમા કરતા કેટલાક મહત્વના પાઠભેદો છે ઐતિહાસિક મહત્તાના કારણે તે પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે

૨ આ અન્યનું દર્શન બાનાતર કનકચાની રાયવ એશીયાટીક સોસાયટીએ છપાવ્યું છે

૩ સ્વ કાર્ણસ સાહેબે પોતે મળધણિતામણિના પ્ર ૩૪ અને ૫ નું હમેશમા બાપાતર ઇ સ ૧૮૧૫ મા કરેલું છે, અને તે પ્રસ્તુત નામાવરિના અંક ૪૭ વાળા પુસ્તકમા નખાવ્યું છે

૪ સા મનમુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાડીએ રચેલા " કાર્ણસ જીવન ચરિત થી જણાય છે કે ડો બાઈ દાજી પાસે આ અન્ય સરોધન કરાવી પ્રકટ કરવાનો મળધ શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભાએ કર્યો હતો પણ તે સર્વ ડો બાઈના સ્વર્ગવાસથી થયું નથી

૫ પ્રતિ ધણી માચીન છે મોટા ભાગે 'પડિ માત્રા ની પદ્ધતિ લેખકે અનુસરેલી છે દરેક પાને ૧૫ લીનીઓ છે

પાનાની મને ચોખટો ભાગ કોરો રાખી તે ઉપર લાલ સાહીનો અગુટો કરેલો છે

માચીનકાગમા તાડપત્રો ઉપર અથ લખાતા તેમા વચ્ચે ભાગ કોરો રાખી છિદ્ર પાડી, તેમા ફેરી નાખી તે દારીથી પુસ્તક બધાવું તેના અનુકરણરૂપે કામગી ઉપર લખેલી ધગી જુની પ્રતિઓમા એમ કરેલું જણાય છે

નોંધરાખ્યા તેમ પ્રત્યેક પ્રસ્તાવના આદિના, અને ગતના ભાગ લાન સાહીથી રચ્યા છે પ્રતિ શુદ્ધ, સુવાચ્ય અને સુસ્મ અક્ષરે લખેલી છે, જા 'હૂ એ અક્ષરોનો મરોડ નૈન રીયોનો છે, 'મ' 'ન' ન આદિના મરોડ માયાબાધી ગુજરાતી લિપિના છે પાના ૩૩ છે કુમારપાન મળધના આરજ ભાગથી પ્રતિ વહે છે

અ. ૧૫ તાપીપુરાણ-ગુ. ભા.- (૨. સં.) પૃ. ૧-૮૮

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ ॥ શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ॥ ॥ અથ તાપી પુરાણ સસ્કૃત પરથી પ્રાકૃત કરે છે ॥ કર્ષવારો શદાશીવે સરવ

દેવતા આદી સ્વામી કારતેગને કહું ॥ સ્વામી કારતેગે રામશ રૂપીને કહું ॥
રામશે ગોકરણુને કહું ॥ ગોકરણુ દ્વાપર જુગને અંતે શરવ રૂપીને કહું ॥
શરવ રૂપી કેહે છે જે તાપીના ઉલ્ભવ ત્રટનાં ક્ષેત્રનાં માહાદેવનાં નામ
કાહે ॥ ॥ ગોકરણુ કે છે ॥ ॥ ધરમક્ષેત્ર ॥ ધરમેશ ॥ તપનેશ ॥ તાપને-
સ્વર ॥ ગોકરણુ ક્ષેત્ર ॥ સીધેસ્વર ॥

+

+

+

આ એકશો ને આઠ નાંમ શરાધ વખત ભણે તો પીતર મોક્ષ થાએ
અપુત્રીઆને પુત્ર આવે ॥ નીરધનને ધન મહે ॥ લોમશને ઉપદેશ ગોકરણુ
મોક્ષ થાએ ॥ ફલનો વીસ્તાર કરવો ॥ ॥ ઇતિ શ્રી રકંઠ પુરાણે તાપી
માહાત્મે તપત્યા અષ્ટોતરી શમાપતં ॥

મધ્ય—વલી શીવ કે જે હે પુત્ર રૂપમાયનની પાશે કપાળેશ્વર ક્ષેત્ર
છે ॥ તાં જે સ્નાન કરે તો શીવ રૂપ થાએ શહી ॥ તારે સ્વામી કારતમે
પુણુ જે હે પીતા કપાળસ્વર કેમ થયા તે મને કાહે ॥ તારે શીવ બાએલ-
જે એકવાર નારાયણનાં નાભીકમલથી બ્રંમા પેદા થયા ॥ તેને પાંચ
મોહોર્ગ ॥ પેહેલે મોહોથી વેદ ભણે ૧ ॥ બીજે મોહોથી ભોજન કરે ૨ ॥
ત્રીજે મોહોથી પ્રથવી સ્વરગમાં દ્રષ્ટી રાખે ૩ ॥ ચોથે મોહોડે રંગ વર્ણભાષ
ભોગવે ૪ ॥ પાંચમે મોહે રખબના શરખો નાદ કરે છે ૫ ॥ તાં પ્રથવી
ઉદ્ભોસણુ ધણું લાણું છે દેવતા ભવ ધણો પાંમે છે ॥ તેથી ડેવે માહા-
દેવને કહું જે આ ભવ દાસો ॥

અન્ત—પછી તાં પુરવે સમસ્ત દેવતા તા. શમુદ્ર તા. અગરત રૂપીએ
તાપીની સ્તુતી કરી જે માતા તારા શમાંત કાઈ ક્ષેત્ર નથી ને તારા સંગમને
વીશે નામે તે પવીત્ર થાએ માહા પાપી હોએ તો પવીત્ર થાએ
હવે શીવ કે જે શઝનંત એ ક્ષેત્રમે એક વચ્ચે બી શહીત સ્નાન કરે ॥
તા. શાત વાશના ટોપલામે શાત ધ્યાન બરીને નાળાએર તા. અષ્ટ શોભાગ્ય
તા. શાત શોપારી તા. શાત પદ્મશા મુખીને બ્રાંમણુને આપે તો છોકરો
થાએ ॥ ને એ તાપી પુરાણુની કથા શંભળાને જેને પ્રેમ બિતપન ન થાએ તેનું
જીવનું ધીક છે તા. વ્યર્થ છે ને એ તાપી પુરાણુની કથા શાંભલે ॥ અથવા
શંભલાવે ॥ તેને ॥ ગયા ॥ તા. ગંગા ॥ ને વીશે સ્નાન ॥ તા. દાન કરાવું
ફલ થાએ શુભ ॥

ઈતિશ્રી રકંઠ પુરાણે તાપી માહાતમનો નાગેશવર જાતકારેસ્વર નાંમ
અધ્યાય ॥ ૫૬ ॥ આ તાપી પુરાણુ શંપુરણુ થઈ છે ॥

વિયથાદિ-૧. આ ગદ્ય ગ્રંથ, સંસ્કૃત સ્કંદ પુરાણના તાપીમાહાત્મ્ય ખંડના પ્રાકૃત (ગુજરાતી) ભાષાંતરનો છે. મૂળના ૪લોકે ૪લોકનું આ ભાષાંતર નથી, પણ તે સારરૂપ છે. ભાષા સરળ છે તેમ મધ્યકાલની છે. શૈલી સિધ્ધિ અને એક ચરત્રગ્રંથ ચાહુ છે; તેમાં પરિચ્છેદો નથી તેમ કોઈ પ્રસ્તાવના વિભાગ અલગ પાડેલા નથી.

૨. પ્રતિમાં ક્યારે આ ગ્રંથ રચાયો તેની સાલ આપેલી નથી; તેના ભાષાંતરકારનું નામ પણ આપેલું નથી. કુલ અધ્યાય ૫૬ છે.

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ છપાયો નથી. મધ્યકાલની ગુજરાતી ભાષાનો ગદ્ય ગ્રંથ હોઈને ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ સાંખા પુસ્તકાકારની છે. લહીઆએ રાઝઆતનાં પાનામાં “ઓલમાં અક્ષર ૩૩ પત્ર ૧માં ઓલ ૨૪ ૪લોક ૨૫ પત્ર ૮૮ માં ૪લોક ૨૨૦૦”, એમ લખી, પુસ્તકનું પૂર ૨૨૦૦ અનુષ્ટુપ ૪લોકનું હોવાનું જણાવેલું છે; જે લહીઆએના લખામણીના માપની ભૂતી પદ્ધતિ સૂચવે છે.

૩. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પરંતુ કેટલેક સ્થલે ‘ક’, ‘જ’, આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. લહીઆએ પાછળથી ક્વચિત્ ક્વચિત્ રાખ્દો ઉમેરેલા છે. પૂર્ણ વિરામ આદિ સાંપ્રત કાલનાં ચિહ્નો પ્રતિમાં નથી. પરંતુ ॥ જે પાછોથી આંતરા પૂર્યા છે, જે કે તે પાછો વાક્ય પૂરું થતાં તેનો અંત બતાવવાને જ વપરાઈ નથી, પણ ગુજરાતી લિપિવાળા ગલખદ્ધ ગ્રંથોની ભૂતી પ્રતિઓમાં જેમ અમુક રાખ્દ સમૂહો ૦ ચિહ્નોથી ચિહ્નિત કરેલા હોય છે તેમ અહીં તે ॥ જે પાછોથી ચિહ્નિત છે.

અં. ૧૬-કોકળમધ્યવર્તિકશેલિગ્રામસ્ય દાનસ્ય પ્રશસ્તિઃ (દાનપત્ર)
સં. ગદ્યપદ્ય લેખ-(૨. સં. ૧૧૧૩)-૫. ૧-૩

આરંભ—

સ્વસ્તિ શ્રીઃ—ઝયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણોર્પારાહં. ધ્યોમિતાર્ણવં ॥

દક્ષિણોન્નતંદષ્ટામ્રં વિશ્રાંતમુવનં વપુઃ ॥ ૧ ॥

ગામીદ્વિદ્યાધરઃ પૂર્વે નામ્ના જીમૂતવાહનઃ ॥

પરાર્થ જીવિતં યેન ગરુડાય નિવેદિતં ॥ ૨ ॥

શિલાહાગલ્યવંશોડયં તંગરેશ્વરભૂમૃતાં ॥

તદ્વંશે જતિગો રાજાડજનિ ભૂમૃચ્છિલામણિઃ ॥ ૩ ॥

અન્ત—

સ્થિતિ સમા(મ)ખિગતપંચમહાશબ્દમહામંડલેશ્વરતંગરપુરવરાધીશ્વરજગન્મનો-
નુરાગપ્રવર્ધનહારચંદ્ર શ્રી શિલ્પહાર (શિલ્હાર) નરેન્દ્રવિદ્વજ્જનમનોરથપ્રદપારિજાત

જીમૂતવાહનાન્વયપ્રસૂત +++++ શ્રીવિજયાદિત્યદેવ +++++ પ્રશસ્તવસ્તુક-
વિતાપ્રસંગવિવિધધર્મનિર્માણનિત્યપ્રમોદશ્રીમહાલક્ષ્મીદેવીલલ્લવરંપ્રસાદાદિસમ-
સ્તરાજાવલિવિરાજિતશ્રીમન્મહામંડલેશ્વરશ્રીભોજદેવઃ પદ્મવાલદુર્ગે સુલ્લસં-
કથાવિનોદેન રાઘ્યં કુર્વાણઃ શકવપેપુ સ ત્રયોદશશતાધિકસહસ્રેપુ ૧૧૧૩
ગંતેપુ વર્તમાનવિરોધિકૃત(ત્)સંવત્સરે આપાદ શુદ્ધ ચતુર્થ્યાવૃહસ્પતિવારે
દક્ષિયાળનસંક્રમણપર્વનિમિત્તં કુમારગ(ગં)ડરાદિત્યવિજ્ઞાપનેન તસ્યાશ્યુ-
ધ્યાર્થ અટ્ટવીરે કોકળમધ્યવર્તિકશેલિગ્રામે પ્રતિદિનં દ્વાદશગ્રાહણભો-
જનાર્થ તત્રામપિંદા(હ)દાનદ્રવ્યં સર્વં તત્રત્યગોવિંદભદ્ર(દ્ર)હસ્તે ધારાપૂર્વકં સર્વં
નમસ્યસર્વવાધાપરિહારરાજકીયાનામનંગુલિપ્રક્ષણીયમાચંદ્રાર્ક(ર્ક)પ્રાદાત્ ॥

તસ્ય ગ્રામસીમા ॥ પૂર્વસ્યાં દિશિ કુરુલ નામ નદી ।

મર્તુર્નિશ્રેયસે યુક્તાઃ સંગ્રામાભિમુક્તા હતાઃ ।

તાં ગતિં નાપ્નુવંતીહ ભૂમિદાયાદવાપ્તુયુઃ ॥ ૭ ॥

સામાન્યોડ્યં ધર્મસેતુર્નરાણાં કાલેકાલે પાલનીયો ભવન્નિઃ ॥

સર્વાનેતાન્માવિનઃ પાર્થિવેન્દ્રાન્ભૂયોભૂયો યાચતે રામચન્દ્રઃ ॥ ૮ ॥

ઉત્કટિતવિપ્રવામીયળને મંગલ માહાય ॥

વિષયાદિ—૧. આ દાનપત્ર, પદ્મવાલ દુર્ગના રાજ ભોળદેવે કોકળમાં કુરલ નદીના પશ્ચિમ ભાગે આવેલું કોલી નામનું ગ્રામ નિત્ય નિત્ય બાર બ્રાહ્મણોને ભોળન કરાવવા નિમિત્ત પોતાના કુંવર ગ(ગં)ડરાદિત્યની પ્રેરણાથી, ચાતુર્માસ ખેસવા અગાઉ સંવત્ ૧૧૧૩ માં આપાદ શુદ્ધ ૪ ને દિને ગોવિંદભદ્રને ભેટ આપ્યું તે સંબંધી છે.

૨. આ પ્રશસ્તિમાં વિદ્યાધર જીમૂતવાહનથી આરંભી શિશાદાર વંશની ઉત્પત્તિ વર્ણવાયેલી છે. એ રાજ્યવંશ તંગરપુરમાં રાજ્ય કરતો હતો. તેનો પહેલો રાજા 'નતિગ' હતો. તેનો નાત્યિય, તેનો ચંદ્રરાટ, તેનો ગોડલ, તેનો ચૂલસેરા, તેનો ભાઈ શર્તિરાજ, તેનો પુત્ર ચંદ્રદિત્ય, તેનો મારસિંહ, તેનો ચૂલસ, તેનો ભાઈ ભોળદેવ, તેનો બલ્લાલદેવ, તેનો ભાઈ ગડરાદિત્ય, (જેણે પુષ્કળ ગાયો દાનમાં દીધી હતી અને તેથી ધેનુ-ગાય એ તેનું રાજ્યચિહ્ન ગણાવું હતું), તેનો વિન્યાડદેવ ઉદ્દે વિન્યાદિત્ય અને તેનો (પ્રસ્તુત દાનપત્રનો દાતા રાજ) ભોળદેવ, તેનો કુમાર ગ(ગં)ડરાદિત્ય એ રીતે વંશ વર્ણવેલો છે.

૩. આ દાનપત્રની પ્રશસ્તિ પદ્ય અને ગદ્યથી ભદ્ર છે, આરંભમાં શ્લોક ૧૫ છે, તે પછી ગદ્ય ભાગ છે અને અંતે પાછા ૮ શ્લોક છે.

વિશેષ—૧. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ દાનપત્ર ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ કાગળના દુઆમાંથી જનાવેલાં ત્રણ પુઠાં ઉપરનાં ચાર પૃષ્ઠ ઉપર લખેલી છે. પહેલું અને છઠું એ બે પૃષ્ઠ લાલરંગે રંગેલાં છે; તેનાં એ લાલ રંગનાં ૫૪ ધણાંખરાં ઉપરી થયાં છે અને તેના હેઠળ લીલા રંગનું ૫૪ જણાય છે. પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર ઠાપે ખુણે એક અને મધ્યે દક્ષિણાભિમુખી ઉન્મત્ત ગાય, જે બલ્લાલ દેવના બાઈ ગંડરાદિત્યનું રાગ્યચિહ્ન હતું તે, કાઢેલી છે, અને તેની હેઠળ તેનું ઉન્મત્ત વામાભિમુખ વાહુડું ચીતરેલું છે. પુઠાંના આસપાસના બાગ ખવાવા લાગ્યા છે અને કીટના સાર, પણ જ્યાં ત્યાં પડેલા છે.

૩. પ્રતિ મોટા સ્પષ્ટ અક્ષરે લખેલી છે.

અં. ૧૭—સિંહાસનદ્વારિશિકા—સં. કથા. ગદ્યપદ્ય ૨-શ્લેષમંકર મુનિ-(૨. સં. પૃ. ૨-૧૯ (અપૂર્ણ)

આરંભ—(પહેલું પાતું નથી એટલે રીતસરનેા આરંભ નથી.)

આરંભ—વૈશ્યા નીચલી મમ કિમઽજરામરત્વેનેતિ તયા પુનસ્તત્કલં રાક્ષે દત્તં । રાક્ષા તુ તત્કલમુપલક્ષ્ય તત્પારંપર્ય(યૈ?)વિન્ (વિચિત્ય ?) વૈરાગ્યાન્મનસિ ચિંતિતવાન્ ।

યાં ચિંતયામિ સતતં મયિ સા વિરક્તા ।

સાપ્યન્યમિચ્છતિ જનં સ જનોઽન્યસક્તઃ ॥

અસ્મત્કૃતે ચ પરિચિદ્યતિ કાચિદન્યા ।

ધિક્ તાં ચ તં ચ મદનં ન (ઇ)માં ચ માં ચ ॥ ૧॥

સંમોહયંતિ મદયંતિ વિહંવયંતિ ।

નિર્ભર્ત્સયંતિ દમયંતિ વિપાદયંતિ ॥

एताः प्रविश्य हृदयं सदयं नराणां ।

किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥ ૨ ॥

+

+

+

+

इति विरक्तः । श्री भर्तृहर(रि)नृपोऽमंदपरमानंदकंदपल्लवन्तबुदसोदरं
साम्यशीतलीभूतस्वांतोपयोगं । यामाभियोगमतजत् तत्सवती (तत्सर्व) राज्यं
श्रु(शू)न्यमेकेनाग्निवेत(वैता)लनाम्ना देवेनाधिष्ठितं । तत्र नवीनं राजानं
कुर्वन्ति मित्र(मंत्रि ?)णस्तं तं स राजौ मारयति केनोपायेन न शाम्यति ।
ततः किंकर्तव्यतामूढोऽभूद्राजवर्गः । अत्रांतरे देशान्तरात्सामान्यवृत्त्या विक्रमा-
दित्य उपलक्ष्यमानेनागत्य मंत्रिणि(त्रिणा) प्रोक्तः किमिदं राज्यं शून्यमिति ।
ते तस्याग्रे वेतालच्छरयं प्रोक्तं ।

अन्त—एतदाकर्ण्य राजा स संभ्रान्तश्चितितवान् । आह यदि पुरुषस्य सत्त्वं गतं । तर्हि किं स्थितं ॥ यतः ।

प्रयातु लक्ष्मीश्चपलस्वभावा गुणा विवेकप्रमुखाः (प्रयान्तु) ।

प्राणाश्च गच्छंतु कृतप्रणामा न यातु सत्त्वं तु नृणां कदापि ॥१॥

ततो राजा प्रोक्तं भो सत्त्वं सर्वमप्यपदं यातु परं त्वं मा याहि । तता(तः) सत्त्वं प्राह । राजन् यत्र दारिर्(द्वै?) तत्राहं न क्षणमपि तिष्ठामीति राजा प्रोक्तं । तर्हि गृहाणेदं ममोत्ते(त्त)मांगं त्वं विना प्राणो (णैः) [।] किं प्रयोजनमिति खड्ग-मावाय । यावच्छिरश्चेदं करोति ताव(त्) राजा धृताकारसत्त्वेन तता(तः) समायातो तत्सहचारिणो । लक्ष्मी विवेको । अतो राजनीदृशं सत्त्वं यदि त्वयि स्यात्तदाऽस्मिन् सिंहासने त्वमुपविश ॥छ॥ इति सि० द्वात्रिंश(त्)कथा॥३२॥

इति चंद्रकान्तरत्नमयद्वात्रिंशत्पुत्रिकाभिः श्रीभोजराजसभायां । श्रीविक्रमादित्यगुणोत्कीर्तनं कृत्वा पुनश्चलकुंडलाभरणदिया(व्य)रूपधारिण्यो द्वात्रिंश देवांगना । प्रत्यक्षीभूय प्रोचुः ॥ राजन्नाऽस्माकं तव प्रसादेन शब्दपरं तु माहाऽभूत् । ततो राजा शृष्टं । श्रीविक्रमादित्यगुणोत्कीर्तनं कृत्वा पुनश्चलकुंडलाभरणात्रिंशदेवांगना ॥ अया १ विजया २ जयंती ३ अपराजिता ४ जयघोषा ५ मंजुघोषा ६ लीलावती ७ प्रजयवती ८ जयासना ९ मदन-सना १० मदनमंजरी ११ शृंगारकलिका १२ रतिप्रिया १३ नरमोहिनी १४ भागनिधि १५ प्रभावती १६ सुप्रभा १७ चन्द्रमुखी १८ अनंगध्वजा १९ कुरंगनयना २० लावण्यवती २१ सौभाग्यमंजरी २२ चंद्रिका २३ हंसगमना २४ विद्युत्प्रिया २५ आनंदप्रभा २६ चन्द्रकान्ता २७ रूपकान्ता २८ सुरप्रिया २९ देवनांदा ३० पद्मावती ३१ पद्मिनी ३२ इति नामका । श्रीपुरंदरस्यांगशुश्रूपका । अन्यदा नंदनवने कमपि हि कृशदेहं मलमल-नगात्रं च दृष्ट्वाऽस्माभिः प्रसादेन सहितं । तज्ज्ञात्वा क्रुपितेन श्रीपुरंदरेण शापो दत्तो यथा रे दुराचारो यूयं पापाणकत्सा निश्चेष्टा भवंत्विति तद्विव्यश-त्तया च यं तादृश्यो जाता शक्रेण च स्वसिंहासने स्थापिताः । ततस्तत्सिंहा-सनं यदा तुष्टेन शक्रेण विक्रमनृपाय दत्तं तदेति प्रोक्तं । यदा मनुष्यलोके भोजराजसभायां श्री विक्रमादित्यस्य यथास्थितं गुणोत्कीर्तनं करिष्यथ तदा

યુગ્માકં પુનર્દિવ્યદેહં સ્વાર્ગાગમનં ભવિષ્યતિ નાન્યથા । મો રા(જ)ન્નઽસ્માકં
તવ પ્રસાદેન શાપાનુમ્રહોઽમૂત્તેન તુષ્ટા વયં । તવ યાચસ્વ કિમપિ પરં તતો
રાજા પ્રાહ । નાહં યાશ્ચાં કુર્વેં ન ચ મે કેનાપિ પ્રયોજનં । તતસ્તાઃ પ્રાહુઃ । શ્રી-
મોજરાજ યઃ કશ્ચિદંતત્ વિક્રમાદિત્યચરિતં દેવાંગનાસંવાદસુંદરં પઠિષ્યતિ
શ્રોષ્યતિ ઘાચયિષ્યતિ સમાચરયિષ્યતિ તસ્ય ધૃતિકીર્તિલક્ષ્મીસકલસૌ-
ખ્યાવાપ્તિર્ભવિષ્યતીતિ । વરં દત્ત્વા દેવાંગનાઃ સ્વર્ગં જગુઃ । શ્રીમોજરાજસ્તુ
જલધિમેલલાયામસ્તંદશાસનશ્ચિરં રરાજ લક્ષ્મ્યા ॥ છ ॥

इति सिंहासनद्वात्रिंशका समाप्ता । श्रीविक्रमादित्यनरेश्वरस्य
चरित्रमेतत्कविभिर्निर्वह्यं । पुरा महाराष्ट्रवरिष्ठभाषामयं महाश्वर्यकरं
नराणां ॥) क्षेमंकरेण मुनिना वरगद्यपद्यबंधन युक्तिकृतसंस्कृतबंधुरेण
विश्वोपकारविलसनगुणकीर्तनाय चक्रे पि(चि)रादऽमरपंडितहर्षहेतु ॥ ग्रंथा
ग्रंथ] १३३० ॥ छ ॥ श्री ॥ श्रीरस्तु ॥ छ ॥

વિષયવાદિ-૧. હજીયેનીના રાજા ભર્તૃહરિને પોતાની પત્નીના વ્યભિચારની વાત
જાણતાં વૈરાગ્ય થયાનું અને રાજ્ય છોડી વનમાં સંયર્થાનું તથા તેની પછી વૈતાલને
હાથ ગયેલી નગરીનું રાજ્ય વિક્રમાદિત્યે સંપાદન કર્યાનું જણાવી, ઇન્દ્રની કૃપાથી બત્રીસ
પુતળીવાળું ઉત્તમ સિંહાસન પ્રાપ્ત થયાની વાર્તા પ્રથમ વર્ણવેલી છે. પછી કાશ્મીરે
ભૂમિમાં ઇટાયદું એ સિંહાસન તેના વંશજ ભોજ રાજાને પ્રાપ્ત થતાં એને નિર્ભય
કરાવી તે ઉપર, આરોહણ કરવા ગયો ત્યારે બત્રીસ પુતળીઓએ ક્રમે ક્રમે વિક્રમનાં
હઠાર ચારિતોનું જે ગાન કર્યું હતું તે આ બત્રીસ વાર્તાઓમાં વર્ણવેલું છે. આમાં પર-
દુઃખભંજનને અર્થે વિક્રમે શાં શાં સંકટો, મશ્ણાવધિની શારીરિક પીડા સુદ્ધાંત સહ્યાં
હતાં અને યાચકોની અભિલાષા કેમ પૂરી હતી, એ રસભર વર્ણવેલું છે.

૨. બાપા મુરસ અને ભોજસ્વિની છે; અદ્ભુતરસથી પ્રચુર છે. અન્ય ગદ્યપદ્યમય
છે. અન્યનું પૂર ૧૩૩૦ અનુક્રુપ્ મ્લોકનું છે, એમ અન્યને અંતે જણાવાયેલું છે.

વિશેષ-આ અન્ય છપાયો નથી. પરંતુ આ તેમ જ આવા અન્ય અન્યો ઉપરથી
વર્તમાન કાલના પંડિત જીવાનંદ વિદ્યાસાગરે આ નામને એક વાર્તા અન્ય ઉપજળી
રાને ૧૮૮૧ માં કલકત્તામાં પ્રથમ પ્રકટ કર્યો છે. પંડિત જીવાનંદની મૃતિમાં અને આ
પ્રતિમાં ઘણી વાર્તાઓના ઉકાવમાં તેમ વસ્તુમાં પણ ઘણેક ફેર છે; તેમ આ પ્રસ્તુત
પ્રતિમાં તેના કરતાં નીતિ આદિના મ્લોકો વધારે છે. તેમ બત્રીસ પુતળીવાળું સિંહાસન
વિક્રમને કેમ પ્રાપ્ત થયું તે પ્રસંગ પણ પંડિત જીવાનંદની પ્રતિ કરતાં આ પ્રતિમાં
ઘણો જ ભિન્ન રીતે વર્ણવાયેલો છે. બળી બત્રીસ પુતળીઓનાં નામ આદિમાં પણ
ઘણો જ ફેર છે.

૨. આ અન્યના રચનાર જૈન મુનિ ક્ષેમંકર ઉપસંહારમાં જણાવે છે કે તેણે (માદૃત)
મહારાષ્ટ્રી બાપામાં માધ્વીન કવિઓએ રચેલા બત્રીસ પુતળીના અન્યો અવલોકાને તે ઉપરથી

આ સંસ્કૃત ગ્રંથ બોધે છે. લેખકનું મરાઠી બાપા પ્રતિ અભિમાન મહારાષ્ટ્રીક્રમાણ એ વચનથી ઉભરાર્થ નીકળે છે. તે આ ગ્રંથની રચનાનો પોતાનો હેતુ 'પંડિતહર્ષહેતુ', અને વિશેષકાર અર્થે ગુણકીર્તનહેતુ' હોવાનો જણાવે છે.

૩. પ્રતિ ધણી જ ન્હી છે. તેનાં ૧૮ પાનાં છે; લિપિ બાલભેદ છે, પડિમાત્રાએ ગ્રંથ લખાયેલો છે, અક્ષરોના મરોડ નેન રોલિના છે, તેથી લઘીથી નેન હરો એમ સમજાય છે. અક્ષરો ઝીણા છતાં આછીશુદ્ધ છે; દરેક પાને ૧૭ લીટી છે, અને દરેક લીટીમાં સરાસરી અક્ષરો ૭૩-૭૫ છે. કાગળ ઘણા જ પાતળા છે, છતાં ચિકણા છે. જેમ તાડપત્ર ઉપર લખેલા ગ્રંથોમાં વચ્ચે સારની જગ્યા રાખવામાં આવે છે તેમ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં પણ વચ્ચે એવી અષ્ટકોણી જગ્યા રાખેલી છે. માત્ર પહેલું પાનું નથી બાજી પ્રતિ અખંડ છે. પ્રતિ ઝણું થવા પામી છે.

૪. ગ્રંથ છપાવા યોગ્ય છે. તેમ પ્રતિ પુનઃપ્રતિલિખિત કરાવવા જેવી પણ છે.

અં ૧૮-સમયસાર પ્રકરણ-માગધી-સૂત્રાણાં સંસ્કૃત વૃત્તિઃ-ગદ્ય-દેવા-નંદ-(ર. સં.) (લિ. સં. ૧૭૮૪)-પત્ર ૩૫ અધ્યાય ૧૦

આરંભ—(મૂલ સૂત્ર) ॐ નમોઽર્હદ્રયઃ સર્વ ભૂમોરક મરફતિ ચઢવગમિ ઉત્તમં સુહં વદંતિ વગાંમિદિ હું ણંતિઅં ન હું ૧ ધમ્મા ૩ હેમ નિગલો વમં જીવા સમજિહં પુણ્યકમ્મં ભવેતંતિ સુહા માસેણ ગાથિઆ ૨ અછયહં યેવ વહ વંધાઈ અદુહં લહંતા કિરદીસંતા અજ્જણર રક દે વિઅ ૩ લસંત સુહસે લસસ પરંત વિરસસય કહં પસંસાકામ સસજ્જુત્તાદુગ્ગાં ઈદે ઢળા ૪ ટીકા—

અક્ષરાર્થોભિધીયતે સર્વજ્ઞાઃ પ્રતિપૂર્ણજ્ઞાનાલોકિતલોકાલોકા અર્હતો ધર્માર્થિકામલશ્રુણે ચતુર્વર્ગે ઉત્તમં પ્રકૃષ્ટં મોક્ષમાલ્યાંતિ વદંતિ કુલ્ત ઇત્યાહ યત્ત્વિવર્ગેધર્માર્થિકામસ્વરૂપે હું નિશ્ચિતં એકાંતિકં સુખં ન દૃષ્ટં નાવલો-કિતં પ્રક્રમાત્સર્વજ્ઞૈઃ ૧ લસન્સુલ્લેસસ્ય પર્વત વિરસસીવ કામસ્યપ્રશંસા કથં યુક્તા દુર્ગતિહેતો દુર્ગતિકારણસ્ય ૨ તત્રાદૌ સમ્યગ્જ્ઞાનપ્રરૂપણાય સૂત્ર-માહ તત્રેતિ તેપુ સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ ન સમયેષ્યાદીનામષ્ટોત્તરપર્યંતાનાં સે તથા અનેકસિદ્ધઃ एवं ગૃહિલિંગસિદ્ધા અપિ મરુદેવ્યા અપિ મરુદેવ્યાદયઃ ૩ એકૈકસ્મિન્ સમયે એકૈકગમનાદેકસિદ્ધાઃ ૪

અન્ત—(મૂલ) સમયસસ સારમે અં અપ્પપરાણુમ્માહાય સંગહિઅં જાણ ૩ પાલ ૩. જો તસસ કિરિદિ આ સિદ્ધી ૨ હો આણ દેવચંદ્ર વ્વહિઆ

પહસપ્પહા જિણેસપયા દેવાણંદ સમુત્તરે હહ ઉસયયં સિવં દિત્ત ૩ ૬ ૬ આ-
રાહણા વિરાહણા ફલ નિરૂપણો નામ સમયસારસ્સ દસમો અધ્યાય ૧૦
સમય સારનામ પગરણં પઢિપુત્ત ॥ ગ્રંથામ સં. ૧૭૮૪ વર્ષે માહમાસે
સિતે પક્ષે ૫ દિને લખીકૃતં ॥

(ટીકા) સંપ્રતિ દેવાનંદાઃ સ્વગુરુણાં સ્તુત્યા શ્રિષ્ટાં જિનાસ્તુતિમાહ ॥
અર્હતઃ તેષાં મોક્ષં દદાતુ જિનેશપદાન્ વિશિનષ્ટિ ॥ દેવાનાં ચતુર્નિકાયાનાં
આનંદસ્ય હેતવઃ ચ્યવનજન્મદીશ્ચાજ્ઞાનનિર્વાણકલ્યાણેષુ મ૦ વિવિત્સયા૦
પ્રતીતમેવ અથ ગુરુસ્તુતિપક્ષઃ શ્રીપદ્મવ્રતનામાનો ગુરવઃ શિવં દદત્તિવતિ પ્રા-
ચ્ચન્ યથા દેવચંદ્રનામાનઃ લો૦પધ્યા વમૂવઃ તથા ૬૦અથ જિનેશપ્રજા જિનાનાં
પ્રજા અપત્યં જૈનપીણાં સર્વજ્ઞપુત્રત્વેન કૂટત્વાત્ અથવા જિનેશપ્રદાઃ અર્હ-
તીત્યર્થઃ રામ્ લક્ષ્મીં પ્રદદાતિ ઇતિ રામપ્રદાઃ હેતુદાહરણાદિભિર્ભગવતા દૃષ્ટી-
કરણાત્ હ્રસ્વ૦ પ્રા૦ જિનામર્હતાં મા લક્ષ્મીઃ સર્વજ્ઞત્વ સદ્ભૂતવાદિ૦ અનેન
પરમતાપોહત્કત્વં પ્રદર્શિતં અથવા જિનોઽર્હ ઉદ્વિણ્ણુપુ ઇતિ વચનાત્ જનો
વિણ્ણુઃ ઈશઃ શંભુસ્તદ્વત્પુરુષોત્તમાદિ૦ યેષાં તે જિનેશપ્રજાઃ અથવા ઈપદ્ગતૌ
અપણામેપઃ જિનામર્હતાં તેષાં ગતિઃ જિનૈપી મુક્તિરિતિતોત્યર્થ જિનાનાં
ગતિચતુષ્કપરિહારેણ મુક્તિગતેરેવ ભાવાત્ સુગમં ઇતિ દેવાનંદસમુત્તરિદે
તથે દેવાનંદનામ્નઃ સ્વશિષ્યસ્ય સમુત્તીતકારા સંપ્રહોઽય સંપ્રહજ્ઞાનાદિપ્રાપ્ત-
પદસ્થાપનપ્રવણસ્વગુરુપ્રસાદમૂલા હિ શિષ્ટસ્ય સર્વાપિ ગુણવૃદ્ધિઃ ॥

વિધયાદિ-૧. આ લેન દર્શનનો અન્ય છે. આ દર્શનના નીચે ૪/૫/૬/૭/૮/૯/૧૦
અધ્યાય-અધિકાર પાડેલા છે:-

૧ અતત્તત્તનિરૂપણ, ૨ અતિઅતત્તત્તનિરૂપણ, ૩ આસ્રવતત્તનિરૂપણ, ૪ અંધતત્ત-
નિરૂપણ, ૫ સંવરણતત્તનિરૂપણ, ૬ નિર્નરાતત્તનિરૂપણ, ૭ મોક્ષતત્તનિરૂપણ, ૮
સમ્યક્આનંદતત્તનિરૂપણ (સમ્ય નાનાંદ સણો) ૯ સમ્યક્ચરણનિરૂપણ અને ૧૦
આરોહણવિરોહણકલ્પનિરૂપણ.

૨. આ પુસ્તકમાં પ્રથમ માગધી બાધાનાં સૂત્રો અને પછી તેની સંસ્કૃત ટીકા
ઉતારેલી છે. સૂત્રોની ગંખ્યા ક્રમસર આપેલી નથી.

વિશેષ-૧. આ અન્ય છપાયેલી છે. પ્રસ્તુત પ્રતિ અશુદ્ધ છે તેમ વચ્ચે વચ્ચે
સખ્દો તેમ અક્ષરો પડવાથી ખંડિત છે.

૨. દરેક પાને મધ્ય ભાગમાં મૂલ ભાગધી સૂત્રોની સારાંખ આર પાંચ
પંક્તિઓ અને આસપાસ ટીકાની સારાંખ ૩ સાત પંક્તિઓ લખેલી છે; એક પાનાનો

મંથ બાથ ખાલી છે. ૧૮ મા પાનાના હાંસીયામાં સૂત્ર બાળનો મોટો હમેશા પાછળથી કરેલો છે. ટીકાબાળના લેખનમાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ ખાલી જગ્યા પડેલી રાખી છે. તેથી તે દ્વારા હાલીયાએ જે પ્રતિ ઉપરથી પોતે પ્રસ્તુત પ્રતિ કતારેલી છે તેના પહેલા અક્ષરોની સંખ્યાનું સૂચન કરેલું છે, એમ સમજાય છે. અક્ષરોનો મરોડ ઠેંગી શેલીનો છે; 'જ' અક્ષર પના જેવો અને કેટલેક સ્થળે 'ય' અક્ષર વ જેવો લખેલો છે. લેખન અશુદ્ધ લાગે છે. કેટલીક જગ્યાએ હ્રસ્વ 'ધ' નું, તેમનું ચિહ્ન ઉપલી લીટીમાં અને અક્ષર નીચેની લીટીમાં એમ લખેલું છે.

અં. ૧૯—દિગમ્બરમતલંડન—સં. ધર્મવિચાર—(ર. સં.) પૃ. ૧-૮

આરંભ—દિગંબરવિચાર: પરિધાપનિકા ૧ જિનમૂર્તિ ૨ ચલિ ૩ ફસ્તુરિકા ૪ યોગપટ્ટક ૫ મુલ્લવલિકા ૬ પાત્રાણિ પાત્રત્વેપુ દોપા: ૭ વસ્ત્રાદિ-
દાનફલં ૮ તીર્થકરાનુકાર: શિષ્યાણામપિ ૯ જિનકલ્પરીત્યભિમાન ૧૦
તત્ક્રિયા ૧૧ નમ્રત્વમાત્રેણ તદનુકાર: ૧૨ શ્વેતામ્બરાણામર્વાંચીનત્વં ૧૩
સ્ત્રીનિર્વા(ચરુ)ળં ૧૪ અગલિતજલાદિપ્યપિ કુલેપુ મિકાકથં ૧૫ વસ્તુનાંપાવિ-
જ્યા પાવિઙ્ય વિભાગ ૧૬ સ્પૃષ્ટાસ્પૃષ્ટવિપયસ્મૃતિ: ૧૭ રિતિઽધિકારેપુ વિચાર:

નતુ યદિ ભવંત પવિધાપનિકાં નિરવધાપ્રપ્યચેલ્લવાઙ્મગવતો ન કુર્વંતિ
તદા કથં સ્નાત્ત(ન?)વિલેપનપુષ્પધૂપાદિપૂજાં સાવથં કુર્વંતિ ચૈત્યં વા સાવથં
નિત્યાચરણરૂપં કથં કારયંતિ ન હિ જિનશ્ચૈત(ત્ય)વાસી ૧ યદિ ભવઙ્ગિ:
યથાસ્થિતમેવ વિંચં કાર્યેતિ તદા કથં સમશ્રુરોમાદિ ન તસ્માલ્પસાદનીયનેવવિંચિ
કારયિતું યુક્તં ૨.

અન્ત—સ્પર્શાનામપિ શૃંગેણ જલગ્રહણં રાજમાર્ગેણ ચ સંચરણં મક્ષિ-
કાણાં ચ ભોજનભાજનાચારોહણં સ્વપરચક્રપ્રદીપનં વિદ્યાહવર્વાપનાદિપુ પ્રવહ્ણા-
દિપુ વાલાનાં સ્પૃષ્ટાસ્પૃષ્ટેરઽગ્નનં કચિદ્દેશકાષ્ટાશ્ચ કચિદ્વ્યવસ્યાઽસ્પર્ધસ્પૃષ્ટસ્યા
પિનાઽમૂ(સ્યુ)ક્ષણંકચિદ્દેશે જલેન લૈહૈન રેણુનાઽપૃષ્ય(શ્ય) સ્પૃષ્ટાનાં વસ્તુનાં
શોધનમિયાની ૧૬

મક્ષિકા સતતી ધારા રાજમાર્ગપ્રદીપનં ।

સ્ત્રીમુલ્લં વાલવૃદ્ધૌ ચ ન દુપ્યંતિ કદાચન ॥ ૧ ॥

દેવયાત્રાવિવાહાદૌ સંપ્રમે રાજદર્શને ।

સંપ્રમે હૃદ્માર્ગે ચ સ્પૃષ્ટાસ્પૃષ્ટિ ન દુપ્યતિ ॥ ૨ ॥

પર્ણપત્રે ચ યત્તોયં યચ્ચ ચૂર્ણે યચ્ચ ગોરસે ।

તત્રકં તૈલમૃતં ચૈવ ન દુષ્યન્તિ કદાચન ॥ ૩ ॥

અરણ્યે નિર્જલે દેશે ચૌરવ્યાઘ્રમયાકુલે ।

કૃત્વા મૂત્રપુરીપે ચ ભક્તહસ્તો ન દુષ્યતિ ॥ ૪ ॥

આરનાલં તથા ક્ષીરં કંદુકં દધિસક્તવઃ ।

સ્નેહપક્કં ચ તત્રકં ચ શૂદ્ધાદપિ ન દુષ્યતિ ॥ ૫ ॥

इति दिगंबरमतखंडनसंपूर्णं ॥ ॥ समाप्तं ॥ शुभं भवतु ॥ श्री ॥

વિષયાદિ-૧. આમાં દિગંબરોના નીચેના સત્તર પ્રકારના છવ ધર્મ અને છવનના વ્યવહારો સંબંધી મતોનું ખંડન કરેલું છે:-૧ પરિધાપનિકા, ૨ જિનમૂર્તિ, ૩ બ્રહ્મ, ૪ કસ્તુરિકા, ૫ યોગપદ્મ ૬ મુખવસ્ત્રિકા, ૭ પાત્રાપાત્રત્વનો દોષ, ૮ વસ્ત્રાદિ દાનકલ્પ, ૯ તીર્થયાત્રા, ૧૦ જિનકલ્પરીતિ, ૧૧ તેની ક્રિયા, ૧૨ વ્રત, ૧૩ મ્હેતાંબરનું અર્વાચીનત્વ, ૧૪ સ્ત્રીનિર્વાણ, ૧૫ નહીં ગજેલું જલ આદિનું પાન; ૧૬ વસ્તુઓના પવિત્ર-અપવિત્રપણાનો વિચાર અને ૧૭ સ્પૃશ્યસ્પૃશ્યવિચાર.

૨. લેખ ગણબંધ છે; વચ્ચે સંખ્યાતિના કારણે કેટલાક મ્લોકો પણ લખેલા છે. બાપા સાદી અને સમજાય એવી છે.

વિશેષ-૧ હાલના કાલમાં ધર્માચરણ સંબંધમાં ઉપયોગી થાય તેવી કેટલીક બાબતો આમાં હોવાથી આ ગ્રંથ ઉપયોગી લાગે છે.

૨ પ્રતિ અર્વાચીન છે. લેખનરીતી જોની છે. પાનાં ૮ છે. દરેક પાને ૬ નવ નવ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અં. ૨૦—વડનગરપ્રશસ્તિ-સં. લેખ-શ્રીપાલ-(૨. સં. ૧૨૦૮)

પૃ. ૧-૫—શ્લોક ૩૦.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

प्रह्लाद्वैतधिया मुमुक्षुभिरभिध्यातस्य चक्ष्वाक्षरै-

रिच्छारा(श)ति(कि)मभिष्टतिमि जगतां पत्युः श्रुतीनां निभेः ॥

या व्यापारितसंहतेः(द्वतैः) स(स्व)समयं (ये)प्रह्लांडपिंडैर्नवैः

क्रीडंती मणिकंदुकैरिव सखे स्वच्छंदमाहादते ॥ १ ॥

गीर्वाणैर्धि(गी)तगर्व दनुजपरित(भ)वा(प्रा)द्यार्थितस्त्रायकार्य

वेधा(ः)संख्या(ध्या)नमस्यन्नपि निजचुल(ल)के पुण्यगंगाबुपूर्णा(र्ण)॥

सद्यो चि(वी)रं चुलुक्याह्वयमसृजदिमं येन कीर्तिप्रवाहैः
पूतं त्रैलोक्यमेतन्नियतमनुहरत्येव हेतोः फलं श्रीः ॥ २ ॥

× × × ×

वंशस्थास्य यशःप्रकाशनविधौ निर्मूल्य मुक्तामणिः
क्षोणीपालकीरीटकल्पितपदः श्रीमूलराजोऽभवत् ।
यो मूलं कलिदावदग्व(ग्ध)ति(नि)खिलन्यायार्द्र(यद्गु)मु(मो)त्पादने
यो राजेव करैः प्रकामशिशिरेः(रैः) प्रीतिं निनाय प्रभाः ॥ ४ ॥
यश्चापोत्कटराजराज्यकमलां स्वच्छंदवं(यं)दीकृतां

× × × ×

सुनुस्तस्य बभूव भूपतिलकः चामुंडराजाह्वयो-
यद्गंधद्विपदानगंधनवता(पवन)घ्राणेन दूरादपि
विभ्रश्यन्मदगंधमम्रकरिभिः श्रीसिंधुराजस्तथा ॥ ६ ॥
क्रीडाक्रोड इवो दधौ(दधा)र वसुधां देवाधिदेवाजयः(क्षया) ॥
देवः सेन्य(सोथ) कुमारपालनृपतिः श्रीलील(राज्य)चूडामणिः
यः स्वर्गादवतीर्णवान् हरिरिति ज्ञातः प्रभावाज्जनैः ॥ १४ ॥
अन्ते(र्णो)राजनराधिराजहर(हृद)ये क्षिपं(स्वै)कणेनता(ववाणप्रजं)
ओतनृप्रायिजनंप(च्योतहोहिततर्पे)णादमदयचंडीं मुजस्थायिनीं ॥
द्वारालंघितमालवश्वर शिरः पद्मेन याश्चहर-
लीलापंकअव्य(सं)ग्रह व्यजयत(व्यसजिनीं)चौलुक्यराजान्वयः १५

× × × ×

धर्मोत्रैव चतुर्गुणेऽपि कलिता नंदः परिस्पंदते
तेनानंदपुरेति यस्य विवुधैर्नामान्तरं निर्ममे ॥ २० ॥

अन्त—

एवं चेतसि संप्रधाय सकलब्रह्मोपकारेच्छया
चक्रे वि-प्रविमूषितं पुरमिदं चौलुक्यचूडामणिः ॥ २४ ॥

× × × ×

रत्नस्वर्णमहानिधेः पुरमिव त्रातुं सशेषः स्थितः
प्राकारः सुधया शितौघनशिराः संरक्षते वृत्तने ॥ २६ ॥

x x x x

लक्ष्मांकलक्षाणि भृता(लक्ष्मीकुलशोणिभुजो)दधानः
प्रौढोदयाधिष्ठितविप्रहोऽयं ।
विभाजतं (विभ्राजते) नागरकाम्यवृत्ति(ष्टिः)
वप्रश्च चौलुक्यनराधिपश्च ॥ २८ ॥

यावत्पृथ्वी पृथुविरचिता(शेष)प्रमृ(भूमृ)न्निदे(वि)शः(शा)
यावत्कीर्तिः(ः)सगरनृपतेवि(र्वि)द्यते सागरोयं ॥
तावन्नद्या(न्या)द्विजवरमहास्थानरक्षामुदारः निदानं
श्रीचौलुक्यक्षितिपतियशः कि(की)र्तनं विप्रवर्यैः (वप्रपयः)॥ २९ ॥
एकाहनिष्पन्न महाप्रबन्धः

श्रीसिद्धराजप्रतिपन्नबंधुः
श्रीपालनामा कविचक्रवर्ती
प्रशस्त(स्ति)मेतामकरोत्प्रशस्तां ॥ ३० ॥

संवत् ११०८ वर्षे आश्विन सुदि २ गुरौ लिखित नागरब्राह्मण
पंडित वालगणेन ॥

चौलुक्यनाम्नाधिपेन कारिता
प्रतोलिकामार्जुनवा(वा)रिका(को)पतत्(गां)
पुनर्नवीनालुपुल्लवेगा
मर्जाभिधानेन नृपेण कारिता ॥ १ ॥

चैत्रमासेऽर्जुने पक्षे प्रतिपद् गुरुवासरे ॥
नंदाष्टमे नृपे (१६८९) वर्षे प्रशस्तिः(ः)लिखिता पुनः ॥ २ ॥

नागरब्राह्मणवेणीसुतेन विष्णुजीकेन लिखिता प्रशस्तिः ॥ श्री
शुभं भवतु ॥

વિષયાર્થ-૧. આ પ્રશસ્તિ વડનગરનો ક્રીસ્તી યૌદ્ધકવંશી રાજ કુમારપાલે સંવત ૧૨૦૮ માં બંધાવ્યો તે સંબંધી છે. ક્રીસ્તીના, સામેલા તળાવ તરફના, અર્જુન બારીને નામે એળખાતા, પૂર્વ-ઢતાર દ્વારમાં પેસતાં જમણી બાજુએ આસરે પુરપ્રમાણ હવે દેશી પરપરમાં આ પ્રશસ્તિ કોતરેલી છે. એના સત્તર શ્લોકોમાં ગુજરાતના યૌદ્ધકવંશી આઠ રાજાઓનાં સૌર્યાદિ સંબંધી જાણવાનેગ હકીગત આપેલી છે. તેમાંની કેટલીક હકીગત ઇતિહાસમાં નથી આપેલી તેવી, તેમ કેટલીક મર્યાદિત ઇતિહાસની વિગતોને ખોટી પાડનારી પણ છે. મીંડ બુલ્હર 'એપીગ્રાફ ઇડિકા'ના પહેલા અન્યમાં પાને ૨૬૪ મે જણાવે છે કે હેમચન્દ્રના દ્વાયાત્રય પ્રબંધ જેટલી આ પ્રશસ્તિ પુરાણી છે. ૫ મો શ્લોક મૂલરાજે ગુજરાત આવડાઓના હાથમાંથી નિત્યાનું જણાવે છે, જ્યારે પ્રબંધો તેણે છગકપટ્ટી પોતાના સગાને મારીને ગુજરાત મેજબ્યાનું જણાવે છે. પ્રસ્તુત પ્રશસ્તિની આ હકીગતને મૂલરાજનું એક ફાનપત્ર (જુઓ ઇડીયન એન્ટીક્વરી અન્ય ૬ પાનું ૧૭૨) પણ ટેકા આપે છે. શ્લોક છઠ્ઠો ચાણુડે સિંધુરાજને હરાવ્યાનું જણાવે છે. આ હકીગત ઇતિહાસમાં નોંધેલી જણાતી નથી. શ્લોક ૭ મો વલ્લભરાજે માલવા ઉપર હુમલો કર્યાનું જણાવે છે, જ્યારે હેમચન્દ્રે તેની નોંધ કરેલી નથી. ૮ મો શ્લોક દુર્લભરાજે ઘાટ દેશ નિત્યાનું, અને ૯ મો શ્લોક જીમદેવે ધારાનગર નિત્યાનું જણાવે છે. સિદ્ધરાજ સંબંધી હકીગત આપનારા શ્લોક ૧૨-૧૩ સિવા લેખમાંથી ઉખડી ગયા છે. શ્લોક ૧૪ થી ૧૮ માં કુમારપાલની પ્રસંસા છે. ૧૯ થી ૨૯ શ્લોકમાં નાગરોના પ્રાચીન નિવાસ આનંદપુર-વડનગરનું અને કુમારપાલે બંધવેલા ક્રીસ્તીનું વર્ણન છે.

૨. આ પ્રશસ્તિ શ્લોકબદ્ધ છે. મૂળ શ્લોક ૩૦ છે. પરંતુ અર્જુન બારી તરફની પ્રતોલિકા સંવત ૧૬૮૯ ફરીથી ચર્ચે સારે નાગર બ્રાહ્મણ જોશી વેણીસુત વિષ્ણુજી ઉવટના બે શ્લોકો ઉમેરેલા છે. તેમાં તેણે એ પ્રતોલિકા અત્યુક્ત એમ મીરજાંએ નવી કરાવ્યાનું નોંધ્યું છે. કુલ પંક્તિ ૪૬ છે.

૩. આ પ્રશસ્તિવાળો પરપર ૩૫૫૫ દંચ લાંબો અને ૩૨ દંચ પહોળો છે. ૧૭, ૧૮, અને ૨૦ મી પંક્તિમાંના ધણાક અક્ષરો ઉખડી ગયા છે, સારે ૧૯ મી પંક્તિ (શ્લોક ૧૩) આખીએ અને ૨૦ મી પંક્તિનો ચોથો ભાગ ઉખડ્યો છે. તેજ પ્રમાણે પંક્તિ ૨૧, ૨૪, ૨૭, ૨૮, ૪૩ અને ૪૫ મીના ઘણાક અક્ષરો પડેલા છે.

વિશેષ-૧. આ પ્રશસ્તિ મૂળમાં જ ધાત્રી અશુદ્ધ કોતરાયેલી છે. એટલે તેની શુદ્ધ આરતિ કરવી મુશ્કેલ છે. "એપીગ્રાફ ઇડિકા"ના પહેલા અન્યમાં પાના ૨૬૬-૩૦૧ આ પ્રશસ્તિ ઉતારેલી છે અને મીંડ બુલ્હરે તેમાં કેટલીક શુદ્ધિઓ નીચે નોંધમાં સૂચવેલી છે, છતાં તે લખે છે કે "Spelling is simply execrable. The corrections in the notes to the text rectify only the worst cases."

૨. તેમ જ આ પ્રશસ્તિ કાવ્યમંત્રાની પ્રાચીન લેખમાળા માં પણ ઉપાઈ છે.

૩. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ પ્રશસ્તિ ઘણી જ ઉપયોગી છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં અને 'એપીગ્રાફ ઇડિકા' ની પ્રતિમાં કેટલાક મહત્વના પાઠફેર છે અને તે અક્ષરો ઉકેલવામાં પડેલા ફેરના અંગત છે, એમ લાગે છે.

૪. આ પ્રશસ્તિનો મૂલ લેખક શ્રીપાલ સિદ્ધરાજનો પ્રતિપત્રબંધુ હતો, તે સિદ્ધરાજનો રાજ્યવિ હતો, એમ પ્રબંધોથી જણાય છે. તેણે "વૈરાયન પરાજય" નામનો અન્ય, તેમ દુર્લભરાજોર, રૂદ્રમહાત્મય આદિની પ્રશસ્તિઓ લખેલી છે.

अं. २१—छंदशृङ्गारपिङ्गल-महासिध-हिन्दी का.—(र. सं. १८५३)—
पृ. १-२२.

आरंभ—श्रीभक्तिधर्मात्प्रजाय नमः अथ श्रीभाषाछंदशृङ्गारपिङ्गल
लिख्यते ॥

छपय छंद ॥

अरुन धरन गजवदन सदन धुधिवर सुखदायक ॥
अष्टासिद्धि नवनिद्धि वृद्धि नित प्रत गणनाय(क) ॥
बिमल ग्यांन वरदांन तिमिर अग्यांन निकंदन ॥
सत्र कारज सिध लहे प्रसन जासौं जगवंदन ॥
गवरी सुनंद आनंदमय विघनव्याधिभवमयहरन ॥ १ ॥

× × × ×

श्रीगुरुदेवप्रतापतें मया अविनिरमल होव ॥
जाके पदशिर नाय कहूं भाषापिङ्गलछंद ॥ ३ ॥
छंदघोष यातें लहे रसिकनको रससार ॥
नामधायो इन ग्रंथको तातें छंदशृङ्गार ॥ ४ ॥

अथ छंदपद्यडी (पद्धरी ?)—

अबकहु प्रथम अष्ट हि प्रकार । दूती प्रभाव गनके विचार ।
भन तृ(ती)य छंद मत्तासु चाल । सुभवर्न छंद चोथे रसाल ॥ ५ ॥

अथ अष्टप्रकार कथनं ॥

दोहा—संख्या पुनि प्रस्तारविधि ॥ शूची नष्ट उद्दिष्ट ॥
मेरु, पताका, मर्फटी, अष्टप्रकारविष्ट ॥ ६ ॥

अन्त—

दोहा—मेरि मती जेसो रच्यो भाषाग्रंथ वनाय ।
भूलचूक कष्ट जो परी छीमाकर हु कविराय ॥ २२२ ॥
× × × ×
मणि मुक्ताके जटित अलि पहिरत धनवंत लोय ।
निरधन काच कथीरकों पहिरि सुसी हिय होय ॥ २२५ ॥
× × × ×

નામ છંદશૃંગાર હે પઢહી પ્રગટ સમોદ ॥

છંદમેદ અરુ નાયકા જાકો લહત પ્રવોચ ॥ ૨૨૭ ॥

ચોપાયા છંદ—

ભારદ્વાજ ગોત્ર પોષ્કરણા સેવક ગ્યાતિં કહાવે ।

મહાસિંધ કવિ નગર મેરતે વસે પરમ સુખ પાવે ।

જો કવિતાજન મયે અગાહ જાકે વંદન પાયા ।

છંદશૃંગાર ગ્રંથ યહ કીનો તા સવિ હરિગુન ગાયા ॥ ૨૨૮ ॥

કવિત ॥ સંવત લોક પાંડવ નગ ચંદ્ર નભ માસ

ધવલ પંચમી કુજ વાર ઠાંનિયો ।

સ્વાતિ નક્ષત્ર સુંદર ચંદ્ર તુલ રાસ આયે

મધ્ય રવિ સમે શુભ ઇન્દ્ર જોગ આનિયો ।

યા છંદશૃંગાર નામ ગ્રંથ સમાપત મયો

નવેનગર સેહેર નીજ મન માંનિયો ।

કહ કવિ મહાસિંધ જોઈ પઢો વાંચો સૌઈ

મેરો નિતનિત પ્રતે જૈ શ્રીકૃષ્ણ જાંનિયો ॥ ૨૯ ॥

इति श्रीतेवकमहासिंधविरचिते छंदशृंगारविंगल नाम ग्रंथ संपूर्णः ॥ ४ ॥

વિષયાદિ-૧. આ, હિન્દી પિંક્ષનો ગ્રંથ છે. એના ચાર પ્રભાવ છે. પહેલા પ્રભાવમાં માત્રામેળ છંદોના આઠ મકાર હોવા છે. બીજા પ્રભાવમાં અષ્ટુવિચાર અને અક્ષરમેળ છંદોના મકાર હોવા છે. ત્રીજા પ્રભાવમાં છંદોનાં લેહનું વર્ણન છે; અને વિવિધ છંદો દર્શાવેલા છે. અને ચોથા પ્રભાવમાં નાલિકાના લેહ વિવિધ છંદોનાં દર્શાવેલા છે.

૨. કુલ કડીની સંખ્યા ૨૨૯ છે.

વિશેષ-૧. પહેલા પ્રભાવમાં પતાકાઓની આકૃતિઓ અંક સાથે કાઢેલી છે.

૨. લિપિ બાલબોધ છે, છતાં 'અ' 'કુ' આદિ અક્ષરોના મરોડ માયાંબાંચેલી શુભરાતી લિપિના છે. પ્રતિ શુદ્ધ છે. અક્ષરો મોટા છે. ૧૨૫ પાનાં ૨૨ છે.

અં. ૨૨-રસિકપ્રિયા-હિં. સા.-ગુ. માં.-ર. કેશવદાસ-ગુ. મા. કુશલ-
ધીર ઉપાધ્યાય-(ર. સં. ૧૬૪૯)-પૃ. ૧-૩૬ અપૂર્ણ

આરંભ-શ્રી રાધાકૃષ્ણાય નમઃ પ્રથકરતા કેશવદાસ કવિ ગણપતિનું
વર્ણન રૂપ ગંગાચરણ કરે છે. એક રદન કેતા એકે દંત છે ગળ દસ્તીના જેવું
વદન મુખ છે શુધિનું ધર છે મદન કામનો કદર્થનદાર જે મદાદેવ તેનો
મુત છે ॥ ગવરી જે પારવતીનો નંદન પુત્ર છે હર્ષનું મુલ છે જગતમાં વંદ-
નિક છે ભાલમાં ચંદ્રમા છે મુખેના દાતા છે રૂઢિ કિર્તિના દાતા છે ગણ-
નાયકને આઠ ગણ નંદિ પ્રમુખ તેના નાયક મુખિયા છે ॥ દુષ્ટના ધાતકિ
દક્ષિદ્રના ધાતકિ છે સર્વભાયક યોગ્ય તેમાંહિ યોગ્ય છે ॥ ગુરુન જે મોટા
ગુણ અનંત જેમાં છે એવા ભગવંત ॥ ભવ શિવ તે જિ ભગતિવંત છે ભવ
સંસારનો ભય હરતા છે ॥ તે કેશવ કહે છે સહને જ્યજ્યકાર થાઓ ॥ ૧ ॥

છપય-એકરદન ગજવદન યુધિસદન મદનકદનસુત

ગવરિનંદ આનંદકંદ જગવંદ ચંદસુ(યુ ?)ત

સુલદાયક દાયક સુકીર્તિ ગનનાયક નાયક

ચલધાયક ધાયકદલિદ્ર સવલાયક લાયક

ગુરુગુન અનંત ભગવંત ભવભગતિવંત ભવભયહરન

જય કેશવદાસ નિવાસનિધિ લંબોદર અસરનસરન ॥ ૧ ॥

અથ શ્રીકૃષ્ણનું વર્ણન ॥ શ્રીકૃષ્ણ કેવા છે ॥ નવરસમય છે ॥ શ્રીરાધા-
છને કાળે શૃંગારરૂપ થયા ॥ ગોપીનાં વસ્ત્ર હસ્યાં તિહાં હાસરસ થયો ॥
માતાપે બંધાવું તિહાં કરુણારસ થયા (યયો) ॥ કેશિ દેવ માર્યો તિહાં રૂદ્રમય
થયો વત્સાસુર માર્યો તિહાં વીરરસ થયા ॥ બપરસે દાવાનલ પિધો ॥ નંદારસે
કરિને પુતનાના પ્રાણુ લિધા ॥ અતિ અદ્ભુત રસે વિરંચિ અદ્ભુતિ મિ(મ)તિને
બંચિ કે હરિ નવમો સાત રસ તે ॥ સંતનકે નિરંતન ચિતને વિધે વિચાર
તિહાં કવિ કેસવ કેછે રસિકજન નચાવે ॥ રસમય પ્રજારણ તે શ્રીકૃષ્ણને
સેવે ॥ ૨ ॥

અથ નવરસવર્ણન—

શ્રીવૃષભાનુકુમારિ હેત શૃંગાર રૂપ મય ॥

વસ્ત્ર હાસ રસ હરે માતુ વંચન કરુણામય

કેશિ પ્રતિ અતિરુદ્ર ધીર માર્યો વત્સાસુર

મય દાવાનલપાન પીયો વીમત્સ ધકીડર

અતિ અદ્ભુત બંચિ ચિરંચિ મતિ સાંત સુસંતન સોચિ ચિત
કહિ કેસવ સેવહુ રસિકજન નવરસમય વ્રજરાજૂ નિત ॥ ૨ ॥

હવે કવિ પોતાનું સ્થાનક કહે છે જ્યાં વેત્રપતિ નદિ છે । આ તુંગારણ્ય નામે તિથ છે । તિહાં નગર ઓડછૂ । બહુ વસે છે । તે પ્રથવી માંહિ ધન્ય કે ઉત્તમ છે ૧ ॥ તિહાં ચ્યાર આશ્રમ વસે છે ।.....તથા ચ્યાર વર્ણ.....૩૩ । કર્મવાળા છે । તપ જપ વિદ્યા વેદ તેહનિ વિધિ ભલી છે.....૩ ॥.....તિહાં.....મધુકરસાહુ નામે રાજા તેનિ ગહિરવાર ભતિ છે.....૫ ॥ તેનો પુત્ર.....નામ દુલહરાંમ ॥ છે તેનો અનુજ કેતાં લધુ-ભાત ઈંદ્રજિત સર્વ ધરમનું સ્થાનક છે ॥ ૭.....તેણે કેસવદાસ કવિ સાથે ધર્મસનેહે કહ્યો વલિ સરવ સુખ આપિને એમ કહું જે રસિક પ્રિયા કરિ આપો ॥૮॥ તે સંવત્સર કહિયે છે જે સંવત ૧૬૪૮ અરતિક શુદ્ધિ ૭ ચાર કેતાં ભલો વાર રજનીસ કેતાં સોમવાર ॥૯॥ આઝી ખીત રતિ કેતાં ॥ અને આઝિ ગતિ કરિ અને આઝી મતિ શુદ્ધિ કરી વિવિધ કેતાં નાના પ્રકારને વિવેક કરિને વિલાસો કરીને રસિક જનને વાલિ એ રસિકપ્રિયા કેશવદાસ કવિયે કિધિ છે ॥૯॥

નદી વેતવદ્ તીર તિહાં તીરથ તુંગારન્યુ
નગર ઓડછૂ બહુ વસિ ધરનિતલસિ ધન્યુ ॥

× × × ×

રચ્યો ચિરંચિ વિચારિ તિહાં નૃપમનિ મધુકરસાહિ
ગહરવાર કાશી સરવિ કુલમંડન જસુ જાહિ ॥ ૫ ॥
તાકું પુત્ર પ્રસિદ્ધ મહિમંડન દુલહરાંમ
ઇન્દ્રજીત તાકો અનુજ સંકલ ધર્મકો ધામ ॥

× × × ×

તિનકવિ કેસવ દાસસોં કિયો ધર્મકો નેહુ
સવ સુલ દૈ કરિ ચોં કહ્યો રસિકપ્રિયા કરિ દેહુ ॥ ૮ ॥
સંવત સોરહસૈં વરસ વીતે અઠતારીસ
કાતિક શુદ્ધિ તિથિ સપ્તમી ચારુ વાર રજનીસ ॥ ૯ ॥

અતિ ગતિમતિરતિ એક ફરી વિવિધ વિવેક વિલાસ
રસીક જનકું રસિકપ્રિયા ફીન્દી કેશવદાસ ॥ ૧૦ ॥

અન્ત-કૃષ્ણકો પ્રકાશ સ્વયં દુતત્વં । એક સમે હરિ રાધાગિને સંભ-
ષાવિને કે છે ચાલો વા(વ)નમાં જ્યે તારે રાધા કહે કામ દાસી નિકામી છે હે
કે તમ સાથે આવવાને । તમે હેતુના હેતુ શત્રુના શત્રુ છો હરિ કહે દેવે
હેત છે કિવા હેત નથી તારે રાધા કહે હેત નથી દેવે તો શું લાસા વદશે
તારે હરિ કહે અમ સાથે ઇમ તમને ઘટે એ વિવા

શ્લોક—અનુલાપો મુદુર્ભાષા વિલાપઃ પરિદેવનમ્ ।

વિપ્રલાપો વિરોધોક્તિઃ સંલાપો ભાષણં મિયઃ ॥

તો કા છો તે તો તારે રાધા કહે કયું તો કયું શું કરશે હરિ કહે તારે કાંઈક
રમિયે કે બૂલી ગયાં આજ રમતાં નથી આવડતું રાધા કહે બૂલું તો નહિ
ને બૂલ્યાં તો શું ગણે પડશે ॥૭૨॥ કેસવદાસ કે છે ઘટઘટ નાચતા ફરે છે
ગ્વાલ ને એક તો છકિને પકા છે તે મુવા જ ગણિયેં ઈયે સ્વભાવે એક મદિ-
રાને પાને બલભદ્રગિયે કિધા છે સખા સર્વ તે સંગે દાણુ ભય એવા દુષ્પિ
દેષિ માયું ધુણિયેં મુને તો વનમાં ગિયેં દિવસ દાવા લાસોં લોલને નીલેતુ
સામ રહે સખ ખરે આણુ વૃજરાનો જ પ્રાપ્ત થાય અને ગાયુંને સમારવી
જેસું ધારિવાનું ચિતને રાજ વિચારનો બહાર છે

.કૃષ્ણકો પ્રકાશ સ્વયં દુતત્વં ।

વનિ જૈ જૈ ચલૌ કૌઢ ઢીલી હૈ કેસવ હું તુમ્હ હૈ તુ જરી જરિ હૌં ।

હિતુ હૈ હિયૈફ કિયૌ નાંહિ તેહુ હિતું નાંહિ હિયૈ તોલ લાલરિ હૌં ॥

હમસૌં હહ બુણિયેં પેસિ ક—

વિષયાદિ-૧. આ રસપ્રકારનો અંથ છે. એના ‘પ્રભાવ’ એ નામે વિભાગ
પાડેલા છે. પહેલો પ્રભાવ, ‘પ્રચ્છન પ્રકાર સંયોગો વિયોગ વર્ણન’નો છે; બીજો પ્રભાવ
‘પ્રચ્છન પ્રકાર ચતુર્વિધ નાયક વર્ણન’નો છે; ત્રીજો પ્રભાવ નાયિકાવલણવર્ણનનો,
‘સ્વક્રીયાપરક્રીયાનાયિકાવર્ણન’નો છે; ચોથો પ્રભાવ પ્રચ્છન ‘પ્રકાર દર્શન વર્ણન’—
રાધિકાને કૃષ્ણનું દર્શન થયું તે સમયના ભાવના વર્ણનનો છે. પાંચમો પ્રભાવ ‘પ્રચ્છન
પ્રકાર નાયક નાયિકા ચેષ્ટા વર્ણન’નો છે. પાંચમો પ્રભાવ અપૂર્ણ છે.

૨. આ અંથ રસ સંબંધી-નાયક નાયિકા ભેદનો-છે, અને ઉદાહરણો મુખ્યત્વે કૃષ્ણ
અને રાધિકાની પ્રેમચેષ્ટાનાં છે.

૩. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ઉતારેલી કુલ કડીની સંખ્યા અચોક્કસ છે, જે જુદી જુદી
સંખ્યા જણાય છે; એકની ૮૫ અને બીજીની ૭૨ છે; તેમાં ૭૨ માં કડીના અર્ધ
ભાગથી પ્રતિષ્ઠા છે. પ્રત્યેક પ્રભાવને અંતે “इति श्री मन्महाराज कुमार इंद्रजित दि (वि)रचितायां
प्रच्छन प्रकाश-प्रभावः” એવો ઉલ્લેખ છે.

વિરોધ-૧. આ, અન્યનું ગુજરાતી બાષાંતર સાથે જ સામેલ છે. પહેલું બાષાંતર અને પછી હિન્દી મૂલ એ ક્રમે પ્રતિમાં પ્રત્યેક પાને વસ્તુ લખાયેલું છે. બાષાંતરકાર પ્રત્યેક પ્રભાવને અંતે આવો ઉલ્લેખ કરે છે;—“હવે શ્રી મહારાજ કુંવર ઉદ્દિગ્ધવર્ણ કરેલિ કવિતા તેમાં શ્રી કુશલધીરોપાધ્યાય ફરે વાર્તિકે પ્રભાવ યથો ॥” પરંતુ ત્રીજા પ્રભાવને અંતે ‘કુશલધીરોપાધ્યાય ફરે વાર્તિકે’ એટલા સખ્દો નથી.

૨ આ લેખક કુશલધીર ઉપાધ્યાય કોણ હતા અને ક્યાનો તે નવયામાં નથી. તેની શૈલીથી તે કાઠીયાવાડી લેન હોવાનું સમજાય છે.

૩ બાષા બહુ ભૂની નથી, તેમ અર્વાચીન પણ નથી. બાષા સાદી અને સુરસ છે; તેની વાર્તિકની પદ્ધતિ વસ્તુને વિશેષ સ્પષ્ટતાથી જામનવનારી છે. મૂળ પાંચમા પ્રભાવની હિન્દી ૭૨ મી તકથી અધૂરું છે, ત્યારે બાષાંતર ૭૩ મી કડીથી અધૂરું છે.

૪ પ્રસ્તુત પ્રતિ અર્વાચીન છે, લિપિ જે કે બાળબોધ છે પણ ઘણાખરા અક્ષરોના મરોડ ગુજરાતી લિપિના છે. પ્રસ્તુત પ્રતિ કોઈ-પ્રાચીન પ્રતિ ઉપરથી ઉતારેલી લાગે છે. કારણ કે કેટલેક સ્થળે લઘીઆએ પડેલા અક્ષરો.....ચિહ્નોથી સૂચવેલા છે.

૫ આ ગ્રંથ બાષાંતરનો હોધને ઉપયોગી છે. હિન્દી ગ્રંથ મૂલ, તેમ જ ગુજરાતીમાં નવીન બાષાંતર સાથે છપાયો છે.

અં. ૨૩ ક. ક્ષત્રિયની ઉત્પત્તિ-ગુ. ઐ. કા. કવિ ગદ-

(૨. સં.) પૃ. ૧

આરંભ—અથ ક્ષત્રિયની ઉત્પત્તિ લખ્યે ॥

પેહેલા ક્ષત્રી પંચ ॥ અંગ મહે આચારે જાણીએ ॥

નામે કામે કુલ થઈ ॥ તેહેની સાથ બહુ વધાણીએ ॥

પેહેલા ક્ષત્રી પરમાર ॥ સાથ પાંત્રીસે જાણું ॥

બીજા થયા રાઠોડ ॥ ગાં(સા)ને ધાં(ધ્યા)ને સાથ તેર વધાણું ॥

ત્રાહો નામ જાદવ ॥ વીસે કુલે કબ્જે તારા ॥

ચોથું નામ ચૂહવાણ ॥ સાથ ચોવીસે પધારા ॥

પાંચમું નામ સોલંકી તણ ॥ સાતે સાથે સૂત્રીએ ॥

નવાણુ સાથ સતજુગ તણી ॥ બીજા અડીચલ બૂત્રીએ ॥

અથ પાંત્રીસ સાથ પરમારોનિ લખ્યે ॥

જકો વંસ ને જાલ ॥ પગી પેર રહેવોર ને પટાણા ॥

ગાલમા ગોહલ મોહલ સંજવા ॥ પીસ લોલા ને પલા ॥

ઉમર જટ ને ચાવડા વણહર ને વણહોલા ॥

પરં પરા પેડીયા ॥ વસંતાત-ધૂને-ટોલા ॥

રાજસીયા ને મંદુરા ॥ બોડાણા મકુવણા ॥
 પોપર દાંપર ને પેર પેરા ॥ ચવા તથડીયા ને મકરાણા ॥
 હેમોલા હડી હિલા કારંગ ॥ રાવલ રાય કુગરપર ધણી ॥
 કવી ગદ કહે સૂણો કકરો ॥ પાંત્રીસ સાપ પરમારાંતણી ॥

અથ તેર સાપ રાઠોડાની લખ્યતે ॥

મેરવ સાંઢી ને મેઢીયા ॥ સૂર સૂરમા અતલીક બલ ॥
 પલેશ નર રાઠોડ ॥ ધૂમેલીયા વાદેલ વલ ॥
 વલપાવલ ધડીયા વાધેલવલ ॥ વાવંસવલ રાણુવલ ॥
 કવી ગદ કહે સૂણો કકરો ॥ તેર સાપ રાઠોડમાં ઝલ ॥ ૨ ॥

અથ વીસ સાપ જાદવની લખ્યતે ॥

અલક ને બાઝ્યાણી ॥ અલસી બોલૂવા ॥
 હલદલ ને દાંના ॥ જલ ને જોડૂવા ॥
 ડડિયા ને માંડિયા ॥ જાડેયા ને પમડ ॥
 સીહિરા ને સંપેલા ॥ પદારીયા ને પાચડ ॥
 માલા ને મણુકા ॥ બાબર વાધા જરકસીયા ॥
 કવી ગત(ક) કહે સૂણો કકરો ॥ વીસ સાપે જાદવ વસીયા ॥ ૩ ॥

અથ ચોવીસ સા(પ) ચૂહવાંણુની લખ્યતે ॥

ગોલ ગમેયા ને ડોડીયા ॥ પીચી રાહોડ ॥
 ઉડેયા ને દાંણુમા ॥ કાઠારી ને ચાહોડ ॥
 ટાક છડવી સીરવી ॥ વીહોલ ને સધયણા ॥
 પેવા કુંબાલ ને દેવડા ॥ તુવર ને વધયણા ॥
 બંડારી ને સીસોદીયા ॥ ચંડોસ ચતુરાઈ રાખતા ધણી ॥
 કવી ગદ કહે સૂણો કકરો ॥ ચોવીસ સાપ ચૂહવાંણુ તણી ॥

વિષયાદિ-૧. ઉપલાં ચાર કવિતામાં ક્ષત્રિયની મૂળ પાંચ જાત અને એમાંની પહેલી ચાર જાતની સાખાઓનાં નામ ગણાવેલાં છે.

૨. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ કવિતા ઉપયોગી છે.

વિશેષ-પ્રતિ સુંદર મોટા અક્ષરે બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે. થોડાક અક્ષરોના મરોડ, જૈન શૈલીના છે. લઘીઆએ ચોખા ખાતર પાનાની ચાર બાજુએ લાલ લીટીએ હાંસીયા આંડી વચ્ચે પીળો રંગ પૂરેલો છે અને વચ્ચે પજુ બબ્બે લાલ પાણી વચ્ચે પીળો રંગ પૂરેલો છે. અંક અને મથાળું પજુ લાલ રાહીનું છે.

અં. ૨૩ ખ-સોલંકીની સાત સાપ-ગુ. ઐ. કા.-ગૌતમ.-પૃ. ૧

અથ સાત સાપ સોલંકીની લખ્યે ॥

વીરપર વીર વસીલા ॥ ગાજણે ગાજણા ને વીહોલા ॥

મહીકઠિ મહીડા ॥ વાધલ યલ વાધરોલા ॥

ઝાઝા(લા ?) ઝલે કરે ઝકોલ ॥ કાલરી રાજતે રાતે કરા ॥

લાદરવાસુત ગૌતમ ભણે ॥ સાત સાપે સોલંકી નરા ॥

વિષયાદિ-આમાં સોલંકીઓની માત્ર સાત શાખાઓનાં નામ તેમનાં રહેવાનાં મયક સાથે આપેલાં છે.

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ. અં ૨૩ ક.

અં. ૨૩ ગ છત્રીસ ગઢ-ગુ. ઐ. કા. કવિ ગઢ-પૃ. ૧-૨.

આરંભ-અથ છત્રીસ ગઢ લખ્યે ॥

આઘ ઝંકાર ॥ ઝંકારથી હિતપત

ચંદ્ર દેસે આર ॥ પ્રથમ આઘ પરમાર ॥

પ્રથવી તો પરમારા તણી ॥ ધરા ઉજ્જવલ (ઉજ્જન ?) ને ધાર ॥

ધઢ આખૂ બેસણૂ ॥ અર્ણવ ધઢ એકાંણૂ ॥

સોનધઢ હિતપત ॥ નાગોર ધઢ ચૂડવાણૂ ॥

આસધઢ ઘેહેલોતર ॥ બ્રહ્માધઢ બાહોરોડ ॥

બોડગઢ બોડાણૂ ॥ આસધઢ ટાક ॥

કરસનગઢ ડોડીયા ॥ જેતલગઢ ડોડા ॥

ચૂદેધઢ પઢારીયા ॥ બાકરોલ ધઢ મહીડા ॥

રોહડી ધઢ કજવા ॥ વાડીધઢ પડચડ ॥

પોડાંણૂ ધઢ ગોહલ ॥ પાટડી ધઢ ઝાલા ॥

પાટણૂ ધઢ ચાવડા ॥ પાટધઢ સીસોદીયા ॥

ભ(ભુ)જધઢ જાડેચા ॥ રાણુધઢ સંપલ ॥

સેનેધઢ કાળા ॥ રાડધઢ મોદી ॥

માડવ ધઢ લકુમ ॥ દલીગઢ તુહિ(વ)ર ૧.

જેસલધઢ ભાટી ॥ પાપરગઢ કાઠી ॥

ધૂમલી ધઢ જોડવા ॥ વેજલપર વેજ ॥

તારંગ ધઢ રહેવોર ॥ કપડવજ ડાબી ॥

મધૂ(યુ)રાંમં જાદવ ॥ લાસધઢ સોલંકી ॥

કામધજ રઠોડ ॥ ખૂદિધઢ હાડા ॥

ડઠાણુ ધટ વાધરોલા ॥ અગ્રધટ વાસોદાં ॥

વાયસધટ મકુવાંણા ॥ કુગરપર રાવોલ ॥

ધટ અજમેર રેડી સાયે વાધેલા ॥ ધન ધન ક્ષત્રિયા વારવલી ॥

કપી ગઢ કહે સૂણો કંકરો ધટ છત્રીમે રાજકલી ॥

છતિ શ્રી છત્રીસ ગઢ સંપૂર્ણ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-આમાં, રાજપુતાના અને ગુજરાતના મુખ્ય મુખ્ય ગઢ અને તેના રાજકુલનાં નામ આપેલાં છે. તેમ જ છત્રીસ ગઢનાં છત્રીસ રાજકુલનાં માત્ર નામ આપેલાં છે.

વિશેષ-પ્રતિ વિષે જુઓ અં. ૨૩ ક.

અં. ૩૩ ધ લવાઈના સ્વાંગ-પૃ. ૧-૩ (અપૂર્ણ).

આર્દ્રભ-અથ સ્વાંગની વીગત લખી છે ॥ શ્રી ॥

૧ પેહેલો ગણપતિનો સ્વાંગ આવેગા પછે કાલીનો સ્વાંગ આવેઃ ॥

પછે ભરડાનો સ્વાંગ આવેઃ ॥

૨ ખીન્ને જુઠણુ મીયાંનો આવેઃ મીઆની જોડ આવે

૩ ત્રીન્ને મીયાં ખીખીનો સ્વાંગ આવે તેને સંગાયે સામક્ષીઉં આવે

૪ ચોથો અડૂવાનો સ્વાંગ આવે તાર પછી તેનાં વાણીયાણુ આવે તાર

પછી જંદાનો સ્વાંગ આવે તેને પછવાડે તેહના ચેલા આવે

૫ પાંચમો ઢેડાનો સ્વાંગ આવે તેની બે નારીઓ આવે

૬ છઠો જોગણીનો સ્વાંગ આવે તાર પછી જોગીને ચેલા આવે

૭ સાતમો વીપ્રનો વેસ આવે પછે જટનો વેસ આવે પછે જટડી આવે

૮ આઠમો પાતસાર્ધ પે(બે ?)ગ આવે પછે છેલ્લ જટાઉ આવે રાણી

મોહના આવે

૯ નવમો અડૂવો આવે પછે વાણીયાણી આવે પછે સાહેબને મદમ

આવે પછે ચોર આવે

૧૦ દસમો મનીયારનો ખીખી જલ્લાલ આવે બાંદી ગણાલા

૧૧ ઇગ્યારમો કસારાનો કસારી આવે પાંચ તથા છ મૂડા આવે

૧૨ બારમો રામ લખમણનો આવે સીતાનો આવે બે વીપ્ર આવે

હનુમાનનો આવે રાવણુ આવે

૧૩ તેરમો દરજનો આવે દરજણુ આવે વાધોજ આવે

૧૪ ચઉદમો વીપ્રનો જટનો આવે જટડીનો આવે

૧૫ પંચમો લાલ વાદી ફૂલવાદીનો આવે

- ૧૬ સોલમો વોરા પસડીઈ આવે ૭તથા સાત વોરા આવે ૫છે વોરી આવે મલાંછ આવે
- ૧૭ સતરમો વીઠા સીસોદીયાનો માંગણુ મોતીઈ આવે જડપક્ષી આવે ગૂ(ગી)લીઈ આવે રતનાવળ આવે
- ૧૮ અઢારમો ચૂરો રાઠોડ આવે
- ૧૯ ઉગણીસમો ઢેડનો આવે ઢેડડી આવે મૂગલનો આવે મૂગલાણીઈ બે આવે
- ૨૦ વીસમો ગાંગડીઈ દાંણી આવે પાંચ તથા સાત વણુઝાર આવે વણુઝારી આવે
- ૨૧ એકવીસમો મેધમનો આવે પદમણી આવે ડોડીઆ દશ થઇને આવે
- ૨૨ બાવીસમો વામનનો આવે
- ૨૩ તેવીસમો ચતુશૂજનો આવે
- ૨૪ ચોવીસમો અર્ધાંગનાનો અ(આ)વે
- ૨૫ પચીસમો કાઠીનો આવે કઠીયાની આવે
- ૨૬ છવીસમો ગોલાનો આવે
- ૨૭ સતાવીસમો ધાંયજનો આવે ધાંયછ આવે
- ૨૮ અઠાવીસમો વાધરીનો આવે વાધરણુ આવે
- ૨૯ ઉગણત્રીસમો બે કાછીયા આવે ફદાલી આવે
- ૩૦ ત્રીસમો ભાડનો આવે
- ૩૧ એકત્રીસમો માહાદેવનો
- ૩૨ બત્રીસમો ફેરબાનો
- ૩૩ તેત્રીસમો જોગીના ચેલા આવે જોગણી આવે
- ૩૪ ચોત્રીસમો પાવધનો આવે પ(ક ?)માલીઈ આવે
- ૩૫ પાંત્રીસમો ગાંગસો મોતીનો માંના મોચણનો આવે રપોછ હાંકાર આવે
- ૩૬ છત્રીસમો રામદેવનો આવે રંગસો સલણુનો આવે

વિષયાદિ-ભવાઈના છત્રીસ વેષ અને તેમાં કઈ કઈ વ્યક્તિઓ આવે તેનું માત્ર નામસૂચન આમાં કરેલું છે. આ વિષય પ્રતિમાં અધૂરો છે.

વિશેષ-પ્રતિ વિષે શ્રુતો અં. ૨૩ ક

અં. ૨૪-કલિયુગનો ગરબો-ગુ. કા.-(૨. સં. ૧૭૬૦)-પૃ. ૧-૭.

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ કલયુગનો ગરબો લખ્યો છે
સરસ્વતી શાં(સ્વા)મીને વેનવું હો બૌયરી ગણપત લાગું પાપ
દિન જાણી દયા કરો હો બૌડુચરિ વાંછું આપો મુજ માપ
પરમેશ્વરીને પાએ પડુ હો બડુચરિ કહું કું(ક)લીનાં કર્મ
અકલ નયિ કાંઈ એવડી હો બડુચરી શક્તી રાખજે સ(શ)ર્મ ॥

મધ્ય-સંવત સત્તર રાત્રાશીએ હો બડુચરિ સર્વ સૃષ્ટિ તળવી સમત
અકળાળ્યાં અઘ્યાશિએ હો બડુચરિ વિધવિધ પાડી વિપત

* * * * *

અન્ત-નેવારથકી નારાઅણી હો બડુચરિ ધરોધેર નવનીધ
દેવી સદા સુખ દીછએ એ બડુચરિ પરમેશ્વરી પરસીધ
ગરબો મુજે કું(ક)લી કાલનો હો બડુચરિ જ્યાસક્ત દે દાંન
પ્રતો (પરચો) બૌચર બાલનો હો બડુચરી પાંમે ધન સુલતાન
વરણી અધિકારી વેદમાં હો બડુચરિ ભગવતી બાંઠાણુ એહ
ભિચરૂં અધીક ઉમેદસુ હો બડુચરિ ત્રીપુરે તથ્યે નહીં ટેક
તમે છો ત્રણ ભોવનપતી હો બડુચરિ સુરપત્ય ને સલમાં(તાં)ન
વહલભ ગુલામની વીનતિ હો બડુચરિ આધજી સુણુને કાંન
વહલભ સેવક તાહારો હો બડુચરિ સેલી દયાને આંણુ
ઠાર માણુસે વેપારિએ હો બડુચરિ આધજી કરોને કલ્યાણુ
વહલભ ધોલાલાકની હો બડુચરિ ઉ(અ)મર રાખજે જોડ.

ઇતિ સંમપૂર્ણ:

વિધયાદિ-આ ગરબામાં કલિયુગમાં થતા અધર્મ અને અનાચાર જોરદાર વાણીમાં
કવિએ વર્ણવેલ છે અને તે ટાળવા દેવીને વિનંતિ કરેલી છે. આમાં સંવત ૧૭૮૭ અને
૧૭૮૮ માં પડેલા આકરા દુકાળનું દૃદયભેદક વર્ણન છે.

વિશેષ-૧ આ ગરબો જૂહકાવ્યદોહન ભાગ ૧ લામાં (પાને ૬૬૩-૬૬૭ તથા
દેવે બાલાજી ભગવાનજીના 'અંબિકેન્દુ રોખર કાવ્ય'માં છપાયેલો છે.

૨ છપાયેલી પ્રતોમાં અને આમાં કેટલોક પાઠફેર છે. દાખલા તરીકે પ્રસ્તુત
પ્રતિની કડી ૧લી અને છેલ્લી કડી છાપેલી પ્રતિઓમાં નથી. છેલ્લી લીટીથી જણાય છે
કે વહલભ અને ધોળો એ બે બાઈ હતા.

૩ પ્રતિ મોટા અક્ષરે બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે.

अं. २५ हमीरप्रबंध-गु. औ. का.-२. मूलाष्टादश-(२. सं.)

पृ. १-२६

आरंभ-श्री गणेशाय नमः ॥ अथ हमीर प्रबंध लिख्यते ।

होहा ॥ श्री गणपति प्रणमुं सदा सरसती समई सार ।
 रघुयंभर हमीर दे ॥ सतधारी संसार ॥ १ ॥
 डायो दान दे आगसो ॥ यायो वंस बहुवाणु ॥
 भीम जसो लड आकभी ॥ तेनां विविध ठई वभाणु ॥ २ ॥
 वली प्रभव पतसाह जल ॥ रघुयंभर हमीर
 कुण्डु डारणु लडलुध करणु ॥ धनवड सुलुने धीर ॥ ३ ॥
 भामुं सारह हमीर देस ॥ सेलार अटक तणेज ॥
 नरसो देता दीली सहर ॥ पातसाहसां लाणेज ॥ ४ ॥
 सोह हमीर शरणे रभ्यो ॥ अटिवट छिडी आग
 रांणु बहुवांणु हमीर दे ॥ पतसाह पडियो पाग ॥ ५ ॥
 होणु देस दीली कहुणु ॥ पूरवदेसपर काम
 अलावदीन पतसा तीहां ॥ साह सलतान सलाम ६ ॥

अन्त-(७५५) संवत बार छनुवो ॥ भास आवणुरी पांयम ॥
 भोमवार सेलार ॥ लड यडियो तरंगम ॥
 कडे तीर कमान ॥ भीरम वड धाय नाणे ॥
 यीवांणु रांणु यकवे ॥ सोय यतो सर गद साणे ॥
 रघुमाल भलो दल परगट ॥ सकव मोल जे सर यटो
 पुरव जेध जल्ले पडो ॥ पडो रावगट पालटो ॥ ६३ ॥
 हमीर रांणु बहुवांणु ॥ छत्रपतीस छत्रीसव ॥
 संयारियो वैकुंठ ॥ जग्य जमहर रयो जेसव ॥
 अत्रवट आग सुवाणु ॥ रांणुसो आकभी राम
 यवांणु रांणु लडतिलक ॥ सत्तप्रत आधी साल्ल ॥
 सलतान साथ सेना सण ॥ गढ पर लड संयरे ॥
 घट घेरि पकरो हमीरकुं ॥ अलावदीन जेभ जोयरे ॥ ६४ ॥
 जण(७१)रघुयंभर जय ॥ नेणु तण पतसा अंधी ॥
 पडो डोस जेक दुर ॥ तहां जेक सपना लघी ॥
 रहीसा तो थारो भरणु ॥ वेणुके सगती (शक्ति) सारो ॥
 ज पाछो पतसाह नही रघुयंभर तारो ॥

વયણુ સુણી પાછો વલો ॥ ગઢ થકી થાકે દલિ ગયો ॥

અલાવદીન પતસા લાડા ॥ બૂપ મૂખ ઝાંખો લયો ॥ ૯૫ ॥

દોહા ॥ સાદમુખ ઝાંખો લયો ॥ ગઢ લયો નદિ જાય ॥

સુવાણુ રાણુયો લુગ રયો ॥ નવખંડ નામ અલાય ॥ ૯૬ ॥

વેણુ એમ સગતી વદે ॥ મુખ થકી કે માય ॥

સાખિ દો રણુયંબ પર ॥ એમ આગમ ખંભાય ॥ ૯૭ ॥

સંવત્ ખાર છર્તુ સરસ ॥ સાચો સાવણુ માસ

રણુયંબર જમદર રયો ॥ પતસા પાયો તાલ ॥ ૯૮ ॥

હમિર વાસ વૈકુંઠ કિયો ॥ કે મૂલણુ કરજેડ

અચલ નામ અમર રયો ॥ બોલો જે રણુછોડ ॥ ૯૯ ॥

ઇતિશ્રી મૂલણુદાસકૃત દેસ લાપાનિખંધ હમિરપ્રબંધ અન્ય અલાવદીન
હમિર સંગ્રામ વર્ણન સમાપ્ત. શ્રીરસ્તુ ॥

વિષયાદિ-૧. આ મળંધમાં, દિલ્હીના ખીલજ વંશના બાદશાહ અલાવદીન ખુનીએ રણુયંબારનો કિલ્લો અદુવાણુ વંશી હમીર પારોથી જિતવા અને તેની પુત્રી પદ્મિનીને પોતાની બેગમ બનાવવા આર વાર ફરી ફરીને રણુસંગ્રામ કરેલો તેનું વર્ણન વીર-રસબર્ધુ વર્ણવ્યું છે. હકીગત એમ બની કે અલાવદીનનો મુંસાહેબ નામનો સેનાપતિ તેની ઇતરાજથી નાસી હમીરને રાજ્યે આવ્યો અને હમીરે તેને રાજ્ય આપ્યું. અલાવદીને બાદ સાથે હમીરને એ મુંસાહેબ, રાજપુત્રી અને ધન મેહલાવી નગર આપવા કહાવ્યું. પણ હમીર ડગ્યો નહીં અને સંગ્રામ આદર્યો. પૃથ્વીરાજે જેમ શાહજુદીને હરાવી નસાડયો હતો તેમ હમીરે ત્રણ ત્રણ વાર અલાવદીનને હરાવ્યો, પકડ્યો અને છાડ્યો. આખરે ચોથી વાર સંવત્ ૧૨૯૬ માં રણુસંગ્રામ આવતાં હમીર તેમાં પકડાયો અને તેના રણુવાસની રાણીએ આદિ 'જમદર' (એમર) રથી તેમાં બળી મુઝાં.

૨. બાપા રસવતી છે, તેમ હડગ્રમ્હ આદિ ધમક સારી છે; બાપા ભૂતી છે, કેટલાક વ્યાકરણના ભૂતા મયોગો હજી આમાં જળવાઈ રહ્યા છે. વચ્ચે વચ્ચે દિન્દી અને બાદ ચારણી બાપાના દુહા, હમ્મય, હંદ અને કવિતથી પદબંધ બાંધેલો છે. આમાં ગાઢા, મોતીદામ, ભુલંબી આદિ છંદો છે.

૩. ઠગી કુલ રહ્દ છે. મળંધના કોઈ ભાગ પાડેલા નથી.

વિશેષ-૧. આ પ્રબંધ છપાયો નથી; ઐતિહાસિક કાવ્ય તેમ જ ભૂતી બાપાના સંસ્કારવાળો હોઇને તે ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ જે કે પ્રાચીન નથી, તેમ છેક અર્વાચીન નથી, પણ તે ખીલ પ્રાચીન પ્રતિ ઉપરથી ઉતારેલી હોવાનું સમન્વય છે. પાછલા ભાગમાં કેટલેક રચણે ખાલી અક્ષરોઆવાં ચિન્હોથી સૂચવાયલા છે.

૩. પ્રતિમાં લિપિમૃત સંવત્ કે રચનસંવત્ આપેલા નથી. તેમ તેના રચનાર કવિ મૂલણુદાસ વિષે પણ કોઈ હકીગત જણવામાં નથી. તે પ્રસ્તુત ગ્રંથને દિશાબાપા નિબંધ હમીર, મળંધ' એ નામ આપે છે. આ મળંધમાં ગુજરાત વિષે જે રચણે આભિમાનિક વચ્ચે છે.

૪. પ્રતિ આઠાં પાનાં 'હપર બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે, જો કે દેટલાક અક્ષરોના મરોડ માયાબાંધી ગુન્થાવી લિપિના છે. દરેક પૃષ્ઠે અગ્રીઆર લીટીઓ છે. વચ્ચે શોભા સાર લીટીઓ છે, દુહા, આદિ તેમજ વિષયનિર્દેશ લાલ શાહીએ લખેલા છે. ખીલ પાના હપર ૭મી લીટી થઈ એક કોઠો કાઢી તેમાં દિલ્હીની ફાતિવાર વસ્તીની સંખ્યા નોંધેલી છે.

અં. ૨૬-રૂપસેન રાજનો રાસ-ગુ. કા.-દેવવિજયજી

(૨. સં. ૧૭૭૮) પૃ. ૧-૪૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ

દોહા ॥ વિશ્વવિધાતા વિરજિ ॥ વર્ધમાન વદિ નામ ॥
ભાવ ભગતિ ધરિ કંઈ ॥ તસુ પદમુગ પરિણામ ॥ ૧ ॥
વંદુ ગૌતમ વીરના ॥ લખિધવંત ગણુધાર ॥
જે અનુદિન શ્રીસંધને ॥ દાયક શ્રી સુખકાર ॥ ૨ ॥
પય પ્રભુમું પરમેશ્વરિ ॥ સરસ્વતિ સરસ વચન ॥
આદિ શક્તિ મુજ આપને ॥ યજ્ઞે માત પ્રસન ॥ ૩ ॥
ધર્મમુલ તે જ્ઞાન છે ॥ જ્ઞાને સુદ સમ્યક્ત ॥
ચરિત તપ તેહથી લહે ॥ જો દેવઈ શુર બ્યક્તિ ॥ ૪ ॥
નિશ્ચયિ પ્રભુતા પામિયે ॥ જનમા નઈ કરિ દેવ ॥
નિત નમિયે પદ તેહનાં ॥ કરિયે મુગુરનિ સેવ ॥ ૫ ॥
શુર સરસ્વતિ જિન ગણુધર્મ ॥ પમ કજ પ્રભુવી આર ॥
ભવિ હવઈ ભયુરુ તેમણે ॥ ધર્મતણે અધિકાર ॥ ૬ ॥
ચાર ભેદ તે ધર્મના ॥ દાન, સીમલ, તપ, ભાવ ॥
પુન્ય વસિ મણુભાવ લલો ॥ તો ઓલખયો દાવ ॥ ૭ ॥
વિ(વી)ર દાન વખાણિયો ॥ ધર્મધૂરિ સિરદાર ॥
જિન પિણુ સંયમ અવસિરે ॥ સાચવે દાનાં ચાર ॥ ૮ ॥
અમરા અધિન હોઈ દાનથી ॥ વયરી સવિ વસિ થાય ॥
પરજન બંધવ પરિ હોવે ॥ જો કદિ દાન દેવાય ॥ ૯ ॥
રૂપસેન કુંવર તણિ ॥ દાન કથા સહુ કાર્યો ॥
ભાવ અધિક ભવિજન મુણે ॥ જિમ રચિ દાનચિ હોય ॥ ૧૦ ॥
કડવા ॥ ૧ ॥

મધ્ય દોહા ॥ તિણુ હી જ રજની કુંમરજી પાવડી બલ આકાશ

. ખગપરિ ઉડીને ગયો કનકાવતની પાસ ॥ ૧ ॥

નખચ(શિ)ખ નિરખી નાયકા । જોહની ધરતો ચાહ ।
 ગાધરવઈ વહીવા કીઈ । ચયો બેનું હર્ષ ઉજાહ ॥ ૨ ॥
 કેત પરિધ્યા કારણું કુંમરી મધૂરી વાંણિ ॥
 ગાઢા ગુઢા દુહડા પૂછે પંડિત જાણિ ॥ ૩ ॥
 નયણ સોલ જીહા પનર અર્ધમૂપયૂત છે એ જીવ ॥
 કુંમરી ભણઈ પીઠિ તે કવણ પ્રણમું દેવ સદેવ ॥ ૪ ॥
 તે દેવ શ્રી પાર્શ્વનાથ ઇતિ કુંમરે પ્રત્યુત્તર સમર્પિતઃ ॥
 અથ કુંમરી પ્રતિ કુંમર પ્રાહઃ
 ઉપત વિમાણુ નાણો લોપા લોપ પયાસ
 દખો વિજં દેવલી ન પાસઈ તં દીઈ અજજ રયણીએ ॥ ૫ ॥
 કુંમરી કહે તે સ્વપ્ન જાણીઈ
 ફરી કુંમરી પ્રાહ
 એક પુરુષ પગ વિણુ ઉજમ ત્રિયાતણે તે દાસ કહાય
 એ હરીયાલી લધૂને ખારી ચતુર પીઠિ તો કહો વિચારી ॥ ૬ ॥
 કુંમરે કહે તે ગેડી દુસો
 હવઈ ફરી કુંમર કુંમરી પ્રતિ પ્રાહ
 એક અચેતન પુરુષ નાંમ દોઈ અક્ષર કહીઈ
 કાયા તો સુ એક, શીશ કેઈ કાટ જ લહીય
 પગ ધાત્યા પાયા લગી પ્રીઠ જઈ ગયણું અડીયો
 પરોપકારાં કાજિ સ્વર્ગ સાચઈ જઈ લઢીઉ
 હારે નહીં તિહાં સિરધણી વદન જિહાં વિકસ્યેં નહી
 નાહ પ્રતિ ભણઈ સુગણુ પીઠિ સમગ્રણુ હોઈ તો અર્થ કહે ॥ ૭ ॥
 કુંમરી કહે તે સહર કાટ જાણુવો ॥
 ઇતિ સંપૂર્ણ ઢાલ ૨૦ મી.

અન્ત-ઢાલ ૩૭ મી રાગ ધન્યાસી ॥

કહેને હરી આવે વેગે કે નાંહિં મોહન મયુરં માંહે એ દેશી ॥
 લાજિ લહેસ્યો દાનથી રે દેતાં દિલ ઉલ્લસંત
 રૂપકુંમર પરે ઉમંગ ધરીનેં ઉલખી મુંનીસ મહંત ॥ ૧ ॥
 દિઉ રે ભવિ ઘોનેં દાન સુપાત્ર જિંમ નિરમત્ર કરો ગાન
 ઘોને ભવિ ઘોનઈ દાન સુપાત્ર ॥ આંકણી
 ક્યવત્રોધન સાર્યપતિ રે દાની શાલિકુંમાર
 તે સૂપ લાભ્યા જે પડિલાભ્યા ચિત ચોપે અણુગાર ॥ ૨ ઘો ॥

મૂલ દેવાદિક એહવા રે બોલે સાત્ર પસીદ
હૂયા અનેક ધમ સહુકોએ જણે દાંન દોલતિ લીદ ॥ ૩ ઘોં ॥
વશિ વિતર હો વેલી રે કરમ પ્રશંશ સુરેસ
અરિજન પરજન સેવઈ પથકજ થઈ કરી દાસ હમેસ ॥ ૪ ઘોં ॥
આપીય અપર અપાવીય રે ચકિતતર્ણુ અનુસાર
તે કરણી અનૂમોદન કીજે કૃપણ ન થીઈ લગાર ॥ ૫ ઘોં ॥

X X X X X

ચોપઘ ॥ છૂર્ણ તે જોધન રે સુશુયો સકલ કવિસ ॥
દાંનચરિત્ર રસાલ રચંતા પહોતી સકલ જગીસ ॥ ૬ ઘોં ॥
સાંબલસ્યે બણુસ્યે જિ કાપે એકમનાં થઈ એહ ॥
તે નર નારિ સંપદ મિલસ્યે નિરમલ કરસ્યે દેહ ॥ ૭ ઘોં ॥
શ્રી વિજયક્ષેમ સુરી સરપે રકું જેહનું રાજ ॥
સોહં સોહમ જિમ શુર સાચા આરે પંચમે આજ ॥ ૧૧ ઘોં ॥
શ્રીવિજય હીર સુરિસના રે શ્રી કાયાંણુ વિજય ઉવચ્ચાય ॥
તત્સ્યાનુકર્મે વાચક દોષે વાર શ્રી ધનકુંયર કહાય ॥ ૧૨ ઘોં ॥
પ્રગટ સેવક તસુ પાપના રે શ્રી હીપવિજય ગુરરાય
રાસ તાસ કૃપા થકી ગાયો દેવવિજયે જયદાય ॥ ૧૩ ઘોં ॥
સંવત સતર અઠોતરે રે શુદ્ધિ સાતમિ મહા માસ ॥
કડી નગર ક(ર)વિવારે સંપૂરણ કીદ સંબંધ ઉત્સાસ ॥ ૧૪ ઘોં ॥
સાડત્રીસે ઢાલે હવો રે રાસ એ રસીક પ્રમાંણુ ॥
નિલ સાંબલતાં બણુતાં હોયે ધરિ ધરિ ક્રેડિ કલ્યાણુ ॥ ૧૫ ઘોં ॥
ધતિશ્રી દાંનાધિકારે રુપસેન રાસ સંપૂર્ણમ્ ગાયા દહા સર્વ મલીને
૭૨૫ છિ ગ્રન્થાગ્રન્થ શ્લોકસંખ્યા ૧૩૨૫ લેખક પાઠકયો શુભં બવદુઃ
કલ્યાણમસ્તુ:

વિષયાદિ-૧. આ રાસામાં દાનનું માહાત્મ્ય નીચેની કથા દ્વારા વર્ણવેલું છે:
મગધ પ્રદેશના રાજગૃહ નગરનો અપુત્રવાન ચાદવંશી રાજ વર્ષાઋતુમાં બે કાંઠે વહેતી
નદીમાં નાવ મૂકાવી આનંદ લેતો હતો, તેવામાં એક પુરૂષને તેણે ડૂબકાં ખાતો જોયો,
એટલે પોતે નદીમાં પડી તેને કાઢ્યો અને ક્રીનારે આપ્યો. ક્રીનારે આવતાં તે હાથી
થઈ ગયો અને રાજ તે ઉપર બેઠો કે તેને લઇને આકાશમાર્ગે હડી સહસ્રા વનમાં
લઈ ગયો. ત્યાં એક સિદ્ધ પુરૂષે તેને પૂર્વ જન્મની કથા કહી અને પુત્રનું વરદાન દઈ
રાજગૃહે પાછો વળાવ્યો. તેને પછી રૂપસેન અને રૂપરાજ નામના બે પુત્ર થયા. રાજએ
મોટા રૂપસેનને કુંવારો રાખી નાના રૂપરાજને ધારાનગરની રાજકુંવરી સાથે પરણાવ્યો.
આથી મોટા રૂપસેન રીસાયો અને વનમાં સીધાવ્યો. ત્યાંથી દાનના પ્રતાપથી એક વિમ

દ્વારા કનકાવતી નગરીની બાજુ મેળવી ત્યાં જવા સીધાઓ; માર્ગમાં એક યતિથી પવન પાવડી વગેરે પ્રાપ્ત કર્યા; એ વસ્તુઓના પ્રભાવથી તે કનકાવતીની રાજકુંવરી સાથે ગાંધર્વ વિવાહથી સંલગ્ન થઈ શક્યો અને તેના રાજ્યે કેટલીક વિટંબણાઓ પછી તેને પોતાની રાજકુંવરી પરણાવી અને રૂપસેન પાછો રાજગૃહ આવ્યો. ત્યાંય પણ તેણે કેટલાક ચમત્કાર પૂર્વ જન્મના સંસ્કારે અનુભવ્યા.

૨. બાપા રસવતી અને ધમકદાર છે; તેમ મધ્યકાલીન સુજરાતી બાપાના નમુના રૂપ છે; કારણ લેખક જૈન છે, છતાં તેમાં પ્રાચીન પ્રાકૃત બાપાનો ઉપયોગ કર્યો નથી. કલ્પના, અલંકારાદિની યોજના પણ સારી થયેલી જણાય છે. દેશીઓ આદિ પણ સુગેય છે.

૩. આ રાસ અદ્ભુત રસથી ભરેલો છે; કંચણ આદિ રસ ગૌણ છે. દૂદા, ચોપાઈ, ગાથા, અને દેશીઓ મળી કુલ ૬૪૧ ૭૨૫ છે. કુલ ટાલ ૩૭ છે. શ્રીકૃષ્ણને ઉદ્દેશીને રચાયેલી કેટલીક ગરબીઓની ટાલનો ઉપયોગ લેખકે આ રાસમાં કરેલો છે.

વિશેષ-૧. આ રાસ છપાયો નથી. તે સંવત્ ૧૭૭૮ માં રચાયો છે.

૨. પ્રતિ છટાં પાના ઉપર બે બાજુએ લાલ સાદીથી ઢાંસીયા આંખી વચ્ચે બાજુ-બાજુ લિપિએ લખેલી છે; દરેક પૃષ્ઠે લીટી ૧૧ છે. પાનાના અંક ક્રમસર નથી. પહેલાં ૧૫ પાનાની ક્રમસંખ્યા પછી ૨૮ પાનાની ક્રમસંખ્યા ૧ થી આરંભી જુદી ટાંકેલી છે.

અં. ૨૭ ઢોલામારૂ-ગુ. કા.-૨. (૨-સં. ૧૬૫૭)-પૃ. ૧-૨૦.

આરંભ-શ્રીમદ્ગુરુઓ નમઃ અથ શ્રી ઢોલામારૂનો ગ્રન્થ લિખ્યતે ॥

દોહા ॥ કે સુ(શ)રા કે પંડિતા ॥ કે ગરૂઆ ગંબીર ॥

નારે કેધ ન આ(ભા)ડિયા ॥ જે જે બાવન વીર ॥ ૧ ॥

પટરાણી પીંગલ તણિ ॥ અપછરાઈ અણુદાર ॥

આએ ઉમા દેવડી ॥ સુંદર ધણુ સંસાર ॥ ૨ ॥

સોરઠો ॥ માર્યુ ધોએ મેટ ॥ ઉભી સૂરજ સાંભોષ ॥

તાયે ઉપની પેટ ॥ મોહણવેલી મારૂઅલ ॥ ૩ ॥

દોહા ॥ જનમ હુવો પુત્રી તણો ॥ ઓછવ હુવા અપાર ॥

અતિ સુંદર સ્વરૂપ અંગ ॥ પદમણિરો અવતાર ॥ ૪ ॥

ભૂપતિ ભાઉ-ભાટને ॥ કીધું કોડ પસાઉ ॥

સાલ્યો ગઢ નરવર ભણી ॥ પ્રણમી પિંગલ રાઉ ॥ ૫ ॥

વરસ ડોઢ વોલ્યાં પછે ॥ તાંહે ઈંદ્ર નવઠ ॥

ખડ પાખેંછ લોક ખંડ ॥ વરતણુ ગયા વસઠ ॥ ૬ ॥

મારૂ થાકા દેસમે ॥ એક ન ભાંજે પીઠ ॥

કાદી થીએ અવસરણો ॥ કાં કાંકાં કે તીડ ॥ ૭ ॥

પીંગલ પરિચાણે પૂજિયા ॥ કીજે ત્રેવડ કાપ ॥

કાપ દેસે અટકલો ॥ જે થવ સિજે જનમ ॥ ૮ ॥

ખડ જલ પાખે ગોડ્યાં ॥ દેસેં યયો દુકાલ ॥
 પોકર ખંડ પાંણી પ્રગલ ॥ શુણિ પિંગલ જૂપાલ ॥ ૯ ॥
 ઉટી દો પુકરે ગિયા ॥ પોતિ સખ મન આસ ॥
 ભાઉ ભાટ સો આધ્યા ॥ નરવરથી તિલુ પાસ ॥ ૧૦ ॥

મધ્ય—માલવણિ વાયક ॥

કે તાસોં મન કામનિ ॥ રખે મન સોઈ વટ ॥
 ગેમર કાને અણિયા ॥ વણિઆ ઉ(હ)રિણુવટ ॥ ૧૯૧ ॥
 ઢોલા વાયક ॥ બજરિઆંલિ લાણિયાં ॥ વય વેલડિયાં પુલ
 માલવણિ મું સિખ દે ॥ માર દેસ અણુલ ॥ ૧૯૨ ॥

માલવણી વાયક ॥

નદિયાં નાલાં નીચરણુ ॥ પાણિ ચડિયાં પુર ॥
 કરહો કાદવ કમકમે ॥ પંચિ પોગલ દુર ॥ ૧૯૩ ॥
 પાયોસ આયો પ્રિતમાં ॥ પગે વલજિ નાર ॥
 માહરો કિયો જો કરો ॥ પાવસ પંચ નિવાર ॥ ૧૯૪ ॥
 જણુ દિહે પાયોસ ઝરે ॥ સસનેહી સુપ હોયે ॥
 તણુ દિ વેરિ વલહાં ॥ મંદર છોડે કાયે ॥ ૧૯૫ ॥
 જણુ દિહે પાયોસ ઝરે ॥ બાપેઆ કરલાયે ॥
 તણુ દનકો દુપ વલહાં ॥ સો મેં સેઓ ન જાયે ॥ ૧૯૬ ॥
 અત ધણુ ઉનમ આવિયો ॥ ઝાઝી ઝડ વત વાયો ॥
 બગ બલા જો બાપડા ॥ ધરણુ ધરે નઈ પાયો ॥ ૧૯૭ ॥
 ઢોલા યાહો ઉતાલવા ॥ મલસો દહિ(ઈ?)વકે લેખ ॥
 પોગલ યાયો જો પ્રોહણુ ॥ તો દસ રાહો દેખ ॥ ૧૯૮ ॥
 મંડે મોરા તંડવ કરે ॥ પણ્યે જીગન માણે ॥
 હું ચેકલિ કેમ રહું ॥ મેહ પધારો માંજે ॥ ૧૯૯ ॥
 બાપેઆ પીઉ પીઉ કરે ॥ કોકલ સુરંગા સાપ ॥
 પ્રીતણુ દન અલગા રહિ ॥ સેર્જ કિયા સવાદ ॥ ૨૦૦ ॥

અન્ત-મારુ વવધ સંગર કર ॥ ગલ એકાવલ હાર ॥

રૂપ દેખ થરકિયો ॥ સરડા લે કરતાર ॥ ૪૨૯ ॥
 સેયણુ સલ(?)મે એ નેયડાં ॥ તે ભરિ કમ ચાર ॥
 મલિ કંડ લગાએ કર ॥ દે ઢોલો ખિકાર ॥ ૪૩૦ ॥
 સાસુ નણુદ સાહેલિયા ॥ મારુ સરસ મલત ॥

સેવણુ વંદન વધ કસે ॥ કામસ અરિ દલત ॥ ૪૩૧ ॥
 મારુ ને દોલો મસે ॥ ચડ દો રથે ચલ ॥
 સખેલા વા(બાં)ધવ સહુ ॥ નરવર તણુ ગોહલ ॥ ૪૩૨ ॥
 સુર ગેયો ધર આપણે ॥ ત્રેમલ દમલ બહક ॥
 દોલણુ આ ચડકિયો ॥ નરવર તણે ચહક ॥ ૪૩૩ ॥
 સાંહિ વધાવે ચાચમલ ॥ ॥ મોતિ થાલ બરેદ ॥
 દોલણુ પરણે માર્છ ॥ આપા કસલ ધરેદ ॥ ૪૩૪ ॥
 સજનિ સાણુ વગ્નયેયા ॥ વરલાડિ બાસેદ ॥
 આસા સખહિ દાનિયા ॥ દુધે તુઠા મેદ ॥ ૪૩૫ ॥
 પ્રિ દોલો ધણુ માર્છ ॥ નરવરહં દાનેસ ॥
 એ ત્રણુ થોક સ એકટા ॥ તે તુઠા માહેસ ॥ ૪૪૬ ॥
 પ્રિ દોલો ધણુ માર્છ ॥ દોલો માર્છનિ વાત ॥
 સંવત સોલ સતાવને ॥ વાત પુરિ પાત ॥ ૪૩૭ ॥

ઇતિ દોલામારનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ ॥ લખિતંગ ત્રવાડિ દિનકરના જયસ્વામિ ના(શ)-
 યણુ વાંચજો ॥

વિષયવાદિ-૧. આ ચારણી રાસો છે. આ રાસા-વાર્તાનો વિષય સુમસિદ્ધ છે. આ
 નામની પ્રસિદ્ધ વાર્તામાં અને પ્રસ્તુત વાર્તામાં ધણો ફેર છે. આ રાસો પ્રાચીન છે;
 સંવત ૧૬૫૭ માં રચાયેલો છે. બાપા બૂની તેમ પ્રાચીનત્વના સંસ્કારવાળો છે.

૨. મુખ્યત્વે દૂહાથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ કડી ૪૩૭ છે.

વિશેષ-૧. આ રાસો હાવાયેલો હોવાનું જણવામાં નથી. પ્રાચીનતા અને રસબર
 શૈલીને લીધે તે હાવાવા ચોખ્ખા લાગે છે.

૨. શ્વેતાંબર જીન કોન્ફરન્સે પ્રકટ કરેલી = જીન રાસમાલા'ની યાદીમાં દોલા
 મારની વાત સં. ૧૬૨૭ માં લખાયેલી અને તેનો લેખક કુસલલાભ હોવાની નોંધ
 કરેલી છે. તેનાથી આ ગ્રંથ બૂનો હોવાનું લાગે છે.

૩ મતિ બાલજોધ લિપિએ ખાનાં ઉપર લખેલી છે. વચ્ચે વચ્ચે શોભા સાર
 પ્રત્યેક અર્ધ કડીએ લાલ રાહીની બખ્ખે પાણે દોરેલી છે અને સંવાદ કરનાર વ્યક્તિનાં
 નામ પણ તે જ રાહીએ લખેલાં છે. અક્ષરો મોટા અને શુદ્ધ છે: 'મ,' 'લ,' 'લ,' 'લ,' 'લ,'
 આદિ અક્ષરોના મરોડ માર્યાબાંધી ગુજરાતી લિપિના છે. પીળા રંગથી મધ્યે કેટલાક
 અક્ષરો છેડેલા છે, તેમ કોઇક સ્થળે હાંસીઆમાં રાખેલા અર્થ લખેલા છે. લેખક
 દિનકર કવિ દલપતરામના બાઈ હતા.

૪. પ્રસ્તુત મતિ જે કે અર્વાચીન છે, પણ તે કોઈ પ્રાચીન મતિ ઉપરથી લખા-
 યેલી છે. પરંતુ લાડીઆએ તેના 'લિપિસંવત્' વિષે કરોા ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

અં. ૨૮-વિમલરાસ-ગુ. ઐ. કા.-૨. ૨૦૫વિજય
(૨. સં. ૧૯૦૦) (લિ. સં. ૧૯૦૯)-પૃ. ૧-૫૧.

આરંભ-કુહા ॥ ચિં(ચિ)દાનંદ પરમાત્મા ॥ સુ(શુ)દ્ધ શ્વ(સ્વ)રૂપ સુગ્યાન ॥
નમો વિશ્વનાથક સદા ॥ સિદ્ધ સુદ્ધ ભગવાન ॥ ૧ ॥
ચિદાનંદ ચિં(ચિ)દરૂપ પ્રભૂ ॥ ચિં(ચિ)દમર્તિ નમુ દેવ ॥
પરમ પ્રહ્લ પરમાત્મા ॥ કિન્ને તેહની સેવ ॥ ૨ ॥

+ + + + +

અંખા પદે પદ માંડવા ॥ સિખવે જેહ સૂખકાર ॥
કવિજનને તે અંખિકા ॥ આપો વચન રસસાર ॥ ૭ ॥
પ્રભુમુ પદકંઠ ગુરુ તણા ॥ ગ્યાનામૃત જલધાર ॥
જહથી સવિ સંપત્તિ મહે ॥ પસરે જરસ વિસ્તાર ॥ ૮ ॥
ગુણનિદ્ધિ સજ્જન લોકને ॥ પ્રભુમિ અઢતે ગ્રેમ ॥
રાસે રચુ સોદામણો ॥ વિમલ પ્રધાનનો એમ ॥ ૯ ॥
કુણ પ્રધાન વિમલ હૂંઠિ ॥ કુંણુ ઠામે કુંણુ દેસ ॥
કુણુ જ્ઞાતિ છે તેહની ॥ કહો સવિ તેહ અશૈષ ॥ ૧૦ ॥
કહે કવિયણુ તમે સાંભલો ॥ વીમલ તણો અધિકાર ॥
નિદ્રા વિકથી પરિહરી ॥ આલસ દુરિ નીવારી ॥ ૧૧ ॥

મધ્ય-છહો જાણૂ અવધિ પ્રભુછને ॥ એ દેશી

છહો વીમલ સૈન્યાર્થ વિંટીયું ॥ છહો રોમ નગર ચહિ ફેર ॥
છહો ચાલી હાસિ ન કો સકે ॥ છહાં ફેરે છખીનો જેર ॥૧॥ જૂહિ ॥
સુગુણ નગર જૂહિ જૂહિ વિમલનો ભાગ ॥
છહો રોમ નગર તવ ખલભાલ્યું ॥ છહો દિધિ ફાલે રે પોલ ॥
છહો બાર મલ્યા તિહા પાતછ્યા(સાહ) ॥ છહો બેઠા લલા લલી ॥સુ०॥
છહો વિમલ નહોખત ગડગડિ ॥ છહો વાગ્યાં જાગી રે દોઝ ॥
છહો મુખ તખેલ ખસી પજા ॥ છહો બોલી ન સકે બોલ ॥ સુ० ॥
છહો તે દેખી બિખી હસી ॥ છહો કહે કિમ સુઝસો મિર ॥
છહો શબ્દ સુણી બે ધરદયા ॥ જિહો તો કિમ સહસો તિર ॥ સુ० ॥૪॥
છહો. ઉચે જોખે ચઢિ ચઢિ ॥ છહો જળ જુઈ સુલતાન ॥
છહો કયા કિન્ને આયા હવે છ ॥ હો ખુદાતણા દુરમાણુ ॥ સુ० ॥પા॥

અન્ત—ઢાલ ॥ રાગ ॥ ધન્યાસિરી ॥

ગાવો ગાવો રે ભવિ તિરથના ગુણુ ગાવો ॥

પાવો પાવો રે ભવિ પરમાનંદ પાવો ॥ ઝે ટેક ॥

તપ ગછ ગગન નભોમણિ ॥ શ્રી વિજયદેવ મુનીસ રે ॥

તાસ પાટ ઉદયાચલ દિનમણિ ॥ વિજયસંગ મુરિસ રે ॥ બ૦ ॥ ૧૦ ॥ પા૦ ॥

ગ્યાંન ધ્યાંન તપ સંયમ થોરિ ॥ સંગેગ રંગ સુરંગી ॥

શ્રીગુરુ સત્યવિજય તસ પદધર ॥ જોગાચાર્ય પદ સંગી રે ॥ અ૦ ॥ ૧૧ ॥ પા૦ ॥

કપુરવિજયગણિ સિધ્ધ તેહના ॥ કપુરોર્જીલ જસ ધારિ ॥

તાસ સિધ્ધ શ્રીખેમા ખેમવિજયગણિ જાંન ક્રિયા

અધિકારી રે. ॥ અ૦ ॥ ૧૨ ॥ પા૦ ॥

વાદિમતગજભેદન હરિસમ ॥ શ્રી જિનવિજય મુનિસ ॥

તાસ શિષ્ય આગિમરસવેદિ ॥ ઉત્તમવિજય સિધ્ધ રે ॥ બ૦ ॥ ૧૩ ॥ પા૦ ॥

શબ્દાલંકૃતિ ન્યાય કાવ્ય રસ ॥ પિંગલ નાટિકા ગ્રંથ ॥

જૈનાગમ સિદ્ધાંતના વેદિ ॥ વર્તે સદા મુનિપંથ રે ॥ બ૦ ॥ ૧૪ ॥ પા૦ ॥

મહાભાગ્ય તત્વારથ સમ્પતિ ॥ કમ્પપથ સુપદાણુ ॥

સિધ્ધ અનેકના પાવક પ્રણમું ॥ ધરુ નિત્ય તેહનું ઠાણુ રે ॥ બ૦ ॥ ૧૫ ॥ પા૦ ॥

શ્રી ગુરુ પદ્મવિજય પદ પંકજ ॥ મધુકર મહાવ્રત ધારિ ॥

રૂપવિજય વિમલ ચરિત્રથી ॥ રાસ રમ્યો સુવિચારિ રે ॥ બ૦ ॥ ૧૬ ॥ પા૦ ॥

સંવત નંબ નંબ નંદ ચંદ (૧૯૦૦) મિત વરસે આશાઢ માસે ॥

સુદિ તેરસ રવીવારે રચના ॥ રાસની કિધિ ઉલ્લાસે રે ॥ બ૦ ॥ ૧૭ ॥ પા૦ ॥

ધૃતિશ્રીમત્સંનિઘ પક્ષિય । પ્રવર પંડિત શ્રીમત્ પં । પદ્મવિજયગણિ-

પાદારવૃ(વિં)દ મહર્ષદેણુ ॥ પં ॥ રૂપ વિજયગણિ વિત્તે વિમલમંત્રિ મહારાસે

ચંદ્રાવતિ પૂનવસિન ॥ ધર્મગોપયુરારાગમન દ્વાદશ શ્રાદ્ધધર્મોપદેશે ॥ (ચૈ)ત્યો-

પદેસકરણુ અંગિકાપ્રગટકરણુ તદાદેસનાડર્જુદગિરો મહાપ્રાસાદકરણુ પ્રતિ-

ષ્ઠાકરણુ ॥ કલસધ્વજરોપણુ તતઃ દ્વારાગ્રહે હસ્તિસાલાકરણુ । ચંદ્રાવનિરા-

ગમન ॥ તત પરં દ્વાદશ સંવત્સર મહા ધર્મધર્મકરણુ । પ્રાંતારાધનાકરણુ ।

શ્રી દેવીસહસ્ર(સ્વ)ર્ગગમન લક્ષણો । ચતુર્થ ખંડ લુણાવસદિ સ્વરૂપં ॥ અચલ

ગઢ ચૈત્યોદ્ધારક ધનસ્વરૂપો ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણમ્ ॥ સંવત ૧૯૦૯ વૈશાખ

શદિ ૧૨ દ્વાદશી વાર સુકેવાસરે ॥ લપી કૃત ॥ શ્રી શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

પં. જતનકૃશલ ॥ ગોધાવી નગરે શ્રી અમદાવાદ નગરે સા મગ-

નલાલ ॥ વખતચંદને અર્થે મયા લખ્યો ॥

વિષયાદિ-૧. આ રાસમાં, ગુર્જરેશ્વર ભીમદેવના (વિક્રમ સદી ૧૧ મી) સમય-માં થયેલા, પોરવાડ વણિક પ્રધાન વિમલનો મહિમા વર્ણવેલો છે. એનો ક્ષતિહાસ લખીતો છે.

૨. રચનાર જૈન ખંડિત રૂપવિજયજીએ પ્રસ્તુત રાસામાં પુરોગામી રાસકાર લાવણ્યસમયનો વિમલપ્રબંધ (૨. સં. ૧૫૬૮) જોયો હોવો જોઈએ, એમ સમજાય છે. કારણ કે પહેલા ખંડની અગીઆરમી ઢાલ પછીના 'વસ્તુ છંદ', ત્રણ દુહા, અને આખીયે બારમી ઢાલ (વાણીયાની ચોર્યાશી જ્ઞાતિઓ, અને બીજી વર્ણુની અઢાર જ્ઞાતિ-ઓનાં નામ વર્ણુવનારી) વિમલ પ્રબંધના બીજા ખંડના 'વસ્તુ છંદ'(૬૧ મી તુક)થી તે ૮૫ મી કડી (ચોપાઇની) પર્યંતના ભાગ સાથે શબ્દે શબ્દ મળે છે, માત્ર જૂના પ્રત્ય-યોને નવા પ્રત્યયોનાં રૂપમાં ફેરવેલા છે. આ ઉપરાંત બીજાં સ્થલોએ પણ કેટલુંક મળતાપણું જણાય છે.

૩. ભાષા રસવતી અને સારી છે. જો કે તે સં. ૧૬૦૦ સ્વાયસો હોવાનું જણા-વાયકું છે, છતાં ભાષામાં જૂની ગુજરાતીના પણા અંશે જળવાયા છે. અલગત સાંપ્રત કાળ સુધીના પણા જૈન લેખકો પ્રાચીન ગુજરાતી(પ્રાકૃત-અપભ્રંશ)ના સંસ્કારો ત્યજતા નથી, એ ખરું છે, પરંતુ પ્રસ્તુત રાસો ભાષાની દૃષ્ટિથી તેમ "જૈન રાસમાળા"ની યાદીથી (જુઓ. વિશેષ અંક ૧) તે સંવત ૧૭૩૦ ની આસપાસ રચાયે હોવાનું સમજાય છે.

૪. પ્રસ્તુત રાસાના ચાર ખંડ પાડેલા છે; પહેલાની ઢાલ ૧૨, બીજાની ૧૩, ત્રીજાની ૧૦ અને ૪ થાની ૧૧ છે. દેશી, ઢાલ અને દુહાથી રાસ બંધાયો છે. કુલ કડી આપેલી નથી.

વિશેષ:-૧. આ રાસ છપાયો નથી.

૨ આ રાસમાં એક વિશેષતા છે. કવિએ તેમાં પોતાનું સંસ્કૃત સાહિત્યાલંકારનું જ્ઞાન ઉજાગવડાવેલું અંશે દાખવવા ઉપરાંત પ્રસંગપરત્વે પૂર્વના તેમ પોતાના જમાનાના ધર્મજ્ઞાન અને સંસારવ્યવહારને પણ સારી રીતે જણાવ્યો છે.

૩. આ ઉપરાંત ગ્રંથના અંતે રાસકારે અણુદર્શિય ઉપરની વિમલ-વસદિકામાં પોતાના નામનાં દહેરાં બંધાવવાની વસ્તુપાલના બાઈ તેજપાલે આપેલા કર્યાનો વિસ્તૃત ઉલ્લેખ કરેલો છે, તેનો સમય આદિ નીચે પ્રમાણે આપેલા છે:-

વસ્તુપાલ એક દિન કહો તેજપાલને વાત ॥

હુણ્ણિહિંદ્રબંધવ કહું ॥ પ્રાંત સમય જે ખ્યાત ॥ ૨ ॥

વિમળવસદિકામાં દેવમૂલિ ॥ કરજ્યો માહરે નામ

ધન ન હોય તો તુમે ગણો ॥ નવ પદ લક્ષ ત્રિમાસ ॥ ૩ ॥

તેહ માટે અર્જુન જઈ ॥ કરો અર્હત પ્રાસાદ ॥

(ચતુર્થ ખંડ ઢાલ ૧૦ મી)

X

X

X

X

સંવત સંતુ ગજ અંબક ચંદ્રમા રે ॥ ૧૨૮૬ ॥ કરવા માંજી જિન પ્રાસાદ ॥

નયન ॥ ૨ ॥ નંદ ॥ ૬ ॥ અંબક ॥ ૨ ॥ વિધુ ॥ ૧ ॥ સંવતરે ॥

પ્રીધિ પ્રતિષ્ઠા મન આદહાદ ॥ ૧૪ ॥

શ્રી દેવેન્દ્ર સુરિશ્વર વિધિ યજ્ઞ રે ॥ યાગ્યો નેમિ જીવંદ
સંધ મેલ્યો ભેલો બહુ દેસનો ॥ સામિવલ્લવણા વૃંદ ॥ ૧૫ ॥
(ચતુર્થ ખંડ ટાલ ૧૧ મી)

૪. વિમલે દેસવાડાના મુખ્ય મંદિરમાં મૂલ નાયકની પ્રતિષ્ઠા સંવત્ ૧૦૮૮ ના ચૈત્ર માસની વદ ૮ મે કરાવ્યાનું કવિ, જણાવે છે. પહેલા સિવાયના બાકીના પ્રત્યેક ખંડના અંતે તેમાં ચર્ચેલા વિષયોની સવિસ્તર અતુલમણિકા આપેલી છે, તેથી સમગ્ર વિષયની માહિતી સારી મળે છે.

૫. પ્રતિ ચોખ્ખા અક્ષરે, જૈન શૈલીએ, બાલબોધ લિપિમાં લખેલી છે: જો કે કૃત્સ્વદીર્ઘ આદિ ઉપર પણ ધ્યાન આપેલું છતાં કવિમિત્ર ચૂક રહેલી જણાય છે. આરંભમાં વચ્ચે વચ્ચે લઠીઆએ પડિમાત્રાવાળી શૈલીનો ઉપયોગ કરેલો છે, પરંતુ પાછળથી તે ઊંડી દીધી છે. શોભા ખાતર દેશિઓ, ટેક, પાણો, હાંસીયા અને હરેક ખંડની ઇતિશ્રી સાલ શાહીએ લખેલી છે. 'નોટ'ના આકારમાં પ્રતિ છે; તેનાં બે ચોકડીઓમાં અંકબંધ પાનાં છતાં છે.

૬. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આ શસો સંવત્ ૧૬૦૦ માં રચાયાનું જણાવેલું છે, પરંતુ શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્કરસે (સંવત્ ૧૬૬૫ માં) મુકટ કરેલી. "જૈન રાસમાળાની યાદી" તે સંવત્ ૧૭૩૦ ની આસપાસ રચાયાનું જણાવે છે, જો કે તેમાં એનાં કારણો કે ખીલું કંઈ પ્રમાણ આપેલું નથી. પરંતુ જૈન રાસાઓના કેટલાક અવ્યાસીઓ ૩૫-વિજયને અઠારમી સદીમાં મૂકે છે, તેમ રાસાની બાધા પણ મધ્યકાલીન ગુજરાતીની છે.

૭. લઠીઆએ પ્રતિ લખાઈ રહ્યા પછી પાછી તપાસી જતાં કેટલેક સ્થળે ખરીબી પંક્તિઓ અને શબ્દો ભૂંસ્થાં છે, અને કેટલેક સ્થળે નવી પંક્તિઓ અને શબ્દો પાનાના મથાળે કે બાજુએ કાકપદનાં ચિહ્ન સાથે ઉમેરેલાં છે. લતાવળમાં લઠીઆએ પહેલા ખંડની ઇતિશ્રી લખી નથી, જેથી રીતસર એ આખાએ ખંડની વિષય અતુલમણિકા પડેલી છે.

અંક ૨૯. ભીમ અને સોમેશ્વરની પ્રશસ્તિ

૨. ચંદવરદાયી-ગુ. ભા.-પૃ. ૧-૧૬.

આરંભ-ભીમ મુદ્દે સોમેશ્વર વધ પ્રસ્તાવનાથી સંક્ષિપ્ત.

કવિત—ગુજ્જરધર ચાલુક, ભીમ જિમ ભીમ મહાવલ;
કોય ન ચંપે સીમ ફીર્તિવર રીતિ અચગ્ગલિ;
સોમેસર સંભરિય, જાસ હર અંતર સહૈ;
પ્રિયીરાજ દિહીસ રીસ તસ . અંતર વહૈ;
મિસિ મંત વંત વુક્ષિય મરમ, કરિવ સેન તુરંગ સજ;
ધર લેવં આજ દુજ્જન દવહિ, એક છત્ર મહી ત્રિરજ.

(ભાષાન્તર)—ગુજરાત દેશમાં સોલંકી ભીમ જેવો મહાપ્રણિયો;
કે જેનો સીમાડો કાઢદાખી શકે નહીં; એવી એની કીર્તિની રીત અદ્ભુત;
(તે) સંભરના રાજા સોમેશ્વરના મનમાં સાલતો હતો;
અને દિલ્હીના રાજા ત્રિથીરાજનું અંતર પણ ક્રોધથી બળતું હતું;
તેઓએ મળીને શુભ વિચાર કરીને, મરમ બાણીને, ચાર તરફની દેશ
તૈયાર કરાવીને;

(કહ્યું કે) શત્રુની જમીન આજ દબાવી લો, અને ત્રણે રાજનું એક
છત્ર મોડવું. ૧

અન્ત

(કવિત્ત) કનકદંડ સિત છત્ર, સુમત્ત ચહુવાન સીસપર;
કેત રત્ત, શશિ ખાન તેજ મંગલ જંગલ ગુર;
પ્રહસુ સત્ત સંપ્રહન, પંચ પંચૌ અધિકારિય;
ચાવ દિસી ચહુવાન, દુષ્ટ નવપ્રહબલ હારિય;
પ્રજા મિલિય આનિ ચઢયૌ અનંદ, ચંદ છંદ ચાતિગ રહહિ;
પ્રિથિરાજ સુવર દુર્જન મનહ, કાલગ્યાલ કારન ઉઠહિ.

इतिभी कवि चंदविरचिते राजा श्रीप्रिथीराज रासके बालक भीमबुद्ध राजाभी
सोमेस(श)रवष श्रीप्रिथीराजराजाभिषेक नाम प्रस्तावः ॥

ભાષાન્તર—માણું છત્ર છે તેને સોનાની દાંડી છે, તે ચહુવાણુના માથા
ઉપર શોભે છે;

રાત્રી ધળ છે, તેનાં તેજ કેવાં છે? તો સોનાની દાંડી ચંદ્ર જેવી,
છત્ર સૂર્ય જેવું, ધળ મંળ જેવી, અને જંગલ બ(બૃ)હસ્પતિ જેવું છે.

તે સારા સલવાળા ૪ ગ્રહને સંધર્ષા છે, અને બાકીના પાંચને ખીળ
પાંચ અધિકાર સોંપ્યા છે.

ચહુવાણુ ચારે તરફથી નવ ગ્રહમાંથી દુષ્ટ ગ્રહોનું બળ મટાડ્યું;

સધળા પ્રજા ખીણ મળી અને આનંદ યજ્ઞો છે, ચંદ કવિ બપૈયાની
પેઠે છંદ બોલે છે;

તે સારા ત્રિ(૫)થી રાજ શત્રુઓના મનમાં તો કાળા નાગ જેવો કાર-
ણમય લાગે છે.

એ પ્રકારે સારા કવિ ચંદનો રચેલો રાજા શ્રી ત્રિથીરાજનો રાસો, તેમાં
સોલંકી ભીમની લડાઈમાં રાજા શ્રી સોમેશ્વરનો નાશ, અને ત્રિથીરાજને
રાજ્યાભિષેક એવા નામનો પ્રસ્તાવ પુરો થયો.

વિષયાદિ-૧. આ પ્રસ્તાવ (પ્રશસ્તિ)માં નીચેના પ્રસંગો વર્ણવેલા છે:-સાંભર-
(રાજપુતાના)ના રાજ સોમેશ્વરે (દિલ્હીના રાજ) પૃથ્વીરાજને ચઢાવી, ગુર્જર નરેશ
સોલંકી બીમદેવનો ચમુના નદીના બંગલ ઉપરનો રાજ્યપ્રદેશ દબાવ્યો. બીમદેવ,
ઠાઠી રાજ કાન્હ, વીરધવલ, જ્ઞેસિંધ ચાવડો, સારંગ મકવાણો, જીનાગઢનો તત્તાર આદિ
સાથે ચતુરંગી ફોજ લઈ તેમની સામે યુદ્ધ કરવા સામે ગયો. સોમેશ્વર પણ દિલ્હીમાં
પૃથ્વીરાજને રાખી, જામ જધવ, બગરી દેવરાજ, રાવ પ્રસંગ ખીચી, બાન બટી વગેરે
સાથે સામે આવ્યો. બન્ને વચ્ચે ઘોર યુદ્ધ મચ્યું; આખરે સોમેશ્વર મરાયો; પૃથ્વીરાજે
સેના વઢતી પાછી બોલાવી સોમેશ્વરની ફાહક્રિયા કરી; પછી તે રાજ્યાભિષેક કરાવી,
તેના ખાદિ બેરો અને ઇચ્છન કુમારી સાથે પરણ્યો.

૨. આ, ચંદબરદાસીએ રચેલા પૃથ્વીરાજ રાસનો એક ભાગ છે.

૩. બાયાંતરની બાયા ન્હી નથી, પણ અર્વાચીન છે, છતાં પૌરાણિક લઢાણની
છે. બાયાંતરકારનાં નામ આદિનો ઉલ્લેખ નથી.

વિશેષ-૧. આ બાબત ગુજરાતના ઇતિહાસ ઉપર પ્રકાશ નાંખે એવી છે,
તેથી ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ છૂટા 'બાનરીયા' ઢાગળ ઉપર પેન્સીલથી પહોળા પહોળા લીટીઓ દોરી
લખેલી છે; એક પૃષ્ઠ ઉપર હિન્દી ભાગ બાલબોધ લિપિએ અને તેની સામા પૃષ્ઠ ઉપર
ગદ્યમાં બાયાંતરભાગ, પંક્તિએ પંક્તિનો છૂટા, ગુજરાતી લિપિએ લખેલો છે, જે કે કેટલાક
અક્ષરોના મરોઢ બાલબોધ લિપિના છે.

૩. પ્રતિના કાગળો છર્ણુ થયેલા છે; તેમ સાદી ફૂદી નીકળેલી હોવાથી પ્રતિ
સવેળા પ્રતિબિંબિત કરાવવાની અગત્ય છે.

અં. ૩૦ ક-વિસલદેવનો ગરબો-ગુ. ઐ. લો.-પૃ. ૧-૮

આરંભ-શ્રીગણેસાય નમાં: અથ ગરબો લખો છે

સાણુ સોલકી સાણુ જો ॥ પરગણે પાટણુ રાજનો દેસ જો ॥
સધરા રે જસંગનો દીકરો: તેહનું તે રાજ વીસલદેવ નામ જો ॥
સાત સાત રાણીને રાજ પરણીયો: તેહને પેટે રહો ગરબાર્ધાન જો ॥
(એકેને ફરજંદ નથી અને આઠમી રાણીને રાજ પરણી છે)
એની તે શેકિાએ કામણુ કરાં: દાઅટાં તે તો ઉમરાને હેઠ જો ॥
સાતે શેકિાને શોક વાધો ધણો: તે તો ચાલી જતીતી જીવાને ઘેર જો ॥

અન્ત-

મુગલ ઘોડાં તે લેઈ જવા ગયો: તારે દાસી બોલી તે મુખ જો ॥
આ કરનારો તે ચણે કાટમાં: તે સાંભલતાં લાગુ મુગલને દુખ જો ॥

વાત સુણીને વારે ચહડોઃ માફે મોટા હોએ બૂપ જો ॥
 હેની તરવારે ત્ર(ત્ર)ણ કુપતાંઃ એની કઠારે નવ ધાર જો ॥
 મારો તે રાજ વીસલ દેવનેઃ શેહેરમાં વરતો તે હાહાકાર જો ॥
 રાણી રૂવે રંગ મેહેલમાંઃ ઘોડા રૂવે ઘોડાચ (ર) જોઃ ॥
 કાઠારી રૂવે તે કાઠારમાંઃ મેહેલમાં રૂવે તે ખીજમતદાર જોઃ
 ચાકર રૂવે તે બેઠા ચોકમાંઃ કસબે પડો પોકાર જોઃ ॥
 મારો મારો તે વીસલ દેવનેઃ રૂવે રથનો સુખપાલ જોઃ
 એ ગરબો તે પુરણુ યચ્છોઃ રાજાને તે હવાલ જો ॥

વિષયાદિ-૧. આ ગરબો સિદ્ધરાજ જયસિંહના પુત્ર (૧) વિસલદેવના મરણ સંબંધી છે. એમાં નીચેના પ્રસંગો નોંધેલા છેઃ-વિસલદેવનું સાત પત્નીઓ વાંઝણી હોવાથી આઠમી સાથે લગ્ન; આઠમી સગર્ભા થવાથી સાતે શોકોનાં કામણદુઃખ અને રાણીને ગર્ભ ધારણુ ક્રીધા પછી વીસ મહીના થવા છતાં સંતાન ન પ્રસવતાં તેનું વનગમન; ગોસા-ધની યુક્તિથી રાજપુતનો પ્રસવ; આનન્દમાં નહું નગર પથ્થરન કોઠ સાથે વસાવવાની વિસલદેવની આજ્ઞા; શિષ્યકાર્યના પ્રપંચથી શિષ્યનો વધ; મોગલ સરદાર સાથે સંઘામ અને વિસલદેવનું મરણ.

૨. ગરબો સાદો છે; બાષા લોકપ્રચલિત છે; કદી મૂળમાં નોંધેલી નથી; આશરે ૭૨ છે.

વિશેષ-૧. આ ઐતિહાસિક, પ્રચલિત અને પ્રાચીન લોકગીત છે. અન્ય ઇતિ-હાસોમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહને કોઈ પુત્ર થયો હોવાનું વૃત્તાંત મળતું નથી. તેમ જ વીસનગર આ વીસલદેવથી બંધાવાની હકીકત તપાસવા જેવી છે.

૨. પ્રતિ અર્વાચીન છે; લિપિ ગુજરાતી છે.

અં. ૨૩ ખ-૧ વિસલનું ભજન-ગુ. લો.-

૨. વિસાંમણુ ભક્ત-પૂ. ૧.

આરંભ-વીસાંમણુ ભજનનું ભજન

એક વાર આવો રે વીસલ મારા દેશમાં નાંહાં આવો તો તમને નંદગરની આંણુ
 નાંહાં આવો તો નંદ બાવાની આંણુ રે ॥ એક વાર ૦
 વીસલ મારા દેશમાં રે માહા દરીઆમાં રે
 બેડીઓ ફુળવા લાગી તરી તરી સતને આધાર
 ધરમની ધળવો રે વોસાંમણુ બાંધીઓ રે
 સતનાં બેડાં રે વીસાંમણુ ચઢાવીઆં
 હાં રે તાગડ હોજ તો હમે ટોડીએ ન દુટ્ટી વીસાંમણુની પ્રીત
 ટોલાંનાં વછોડાં રે વીસલ હમે વન વસાં
 ખાખરો પાલવો રે વીસલના આધારથી સીઓરથી
 આયમતુ(તા) વીસલ તારા દેશડા ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ-૧. આ એક જ કહીના બનનમાં વિસલ(વીસનમરના સ્થાપનાર વીસલદે-
વ ૧)ને સિદોરના વિસામણ બક્તે સદાય અર્થે આવવાને કરેલી વિનંતિ બાવપૂર્વક
વર્ણવાયલી છે. આ એક ધૂનવાળું બાવવાલી ટુંકું બનન છે, તે પ્રાચીન છે.

૨. આ બનનનું ઇમેજ બાધાંતર સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે, પંક્તિબદ્ધ નીચે પ્રમાણે
કરેલું છે, જે સાથે કાગળના એક કટકા ઉપર નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:-

VISAMAN BHAGAT.

Come once oh Visal! to my country. (આણું લખીને સમજાય છે તેમ
કર્ણદોષથી સ્વ. કાર્ણસે oh Visal એ ચબ્બો છેડી નાંખ્યા છે અને my ને છેડી Visal's
કર્ણુ છે; જે ખોટું છે.) If you come not then may Nard Guru refuse you.
If you come not may Nand Bhava refuse you. Come oh Visal! In the
great ocean the ships begin to sink, still still of safety there's hope—
Religion's flag Visaman has raised—safety's vessel Visaman has lifted.
If there is the thread of life. I break it, but Visaman's faith break
not. Having left my family I have retired to the wilderness. I am
beneath Kikaro tree—Visal's (ખરી રીતે oh Visal! your ભેધએ) country is to
the east of Sihora.

વિશેષ-એક છટા પાના ઉપર ગુજરાતી લિપિએ આ બનન ઉતારેલું છે.

અં. ૩૦ ખ-૨-ટોપીવાલાનું ગીત-મિશ્ર-હિં. ગુ. લો. ૫. ૧

આર ખી ગંગા પાર ખી ગંગા ખીયમાં ટોપીવાલા

એ ફલાંગ ખીયમાં મેરા ખાસા ટોપીવાલા

આધી રાતકા ગખર નાહાં સહેરમાં પડી શુમા

ખચેકચે છેડી દીએ ને જોર લેકર ભાગા-મેરા ખાસા ટોપીવાલા

• નાન વાન્કે નાન છુટી તંબોલીક પાંના

એક તંબોલન એસી છુટી તે લાખ ટકા સરખાના-મેરા ખાસા ટોપીવાલા

હાથી દેઉગા ઘોડા દેઉગા દુગા સરકા સેલા

ઉસ ફલાંગ બનમાં મેરા ખાસા ટોપીવાલા ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ-આ ટુંકું લોકગીત એક ટોપીવાલે શહેરમાં આવી હુંદફાટ ચલાવેલી
અને તંબોલનની લાજ છુટેલી, તે સંબંધી છે.

વિશેષ-વિસામણ બગતનું બનન અને આ ગીત બે એક જ છટા પાના ઉપર
બાલભોધ લિપિએ લખેલાં છે. 'એ' 'તે' આદિ અક્ષરોના મરોડ જૂની માયામાંથી
ગુજરાતી લિપિના છે.

અં. ૩૦-ગ-૧ રાજ્યા પરજ્યા ગુ. લા.-૨. ઓતમ-પૃ. ૧

આરંભ—અથ રાજ્યા પરજ્યા લખા છે.

રાગ પરજ્યાનો:

હરી સમરજી કરે હેતર્મા: ઓત એત અએત રે:
આ અવશર એતાતજો: હાં રે મુખ પડસે બહુ રેત રે: હરી: ૧ ॥
કાયાનું કાંઈ નવ નીપજે રે, મીથા મોહ અંકાર રે:
તંનથી ત્રજીવાનાં નીપજે: હાં રે કીટ મીટ ને જાર રે: હરી: ૨ ॥
માયા તે મીથા મોહની રે: જેવી મીસરી ખાંડ રે:
જંગત પસારે કાલનો: હાં રે જુગર્માઅ યાશે ખાંડ રે: હરી: ૩ ॥
જુગર્મા તે કોએ રહે નહી રે: સંસી ચંદ્રમાનો વંશ(શ) રે:
ખંડખંડ કરતા ખપી ગયા: હરિ કો રાજો(જા) ને રંક રે: હરી: ૪ ॥
જામ્યુ(યુ) તે જવા કારણે રે: પસુ પંક્ષી અવતાર રે:
કહે મીતમ જાને રામને: હાં રે ફરે સીરપર કાલ રે: હરી: ૫ ॥
૫૬ ૧.

૫૬ ૨ જ્યું. જેવાં તે જલનાં ઝાંઝુઆં રે: તેવો આ સંસાર રે: (કડી ૪)
૫૬ ૩ જ્યું. માટે જોને વીચારીને જીવડા: માથે મરજીનો માર રે: (કડી ૫)
૫૬ ૪ જ્યું. ગોર્વાંડ ગોર્વાંડ ગાઈ સે રે જળ લગ તંન આસ રે: (કડી ૫)
૫૬ ૫ મું. ઝંગડો લાગો કાચો પ્રાંજીને: સુણ કાચા કટક રે: (કડી ૭)

વિષયાદિ:—આ, વૈરાગ્ય અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં પાંચ પદ કવિ, નામોંકિત બ્રહ્મ મીત-મદાસનાં રચેલાં છે. આમાંના પહેલા પદનું ઇમેજમાં અક્ષરાંતર (transliteration) સ્વ. ફાર્બસ સાહેબે કરાવેલું છે. જે જોડેના એક પાના ઉપર સામેલ છે.

વિદીપ:—એક ઓળીયામાં આ પાંચ પદ ચરડબંધ લખેલાં છે, અને તે પછી અં. ૩૦ ગ-૨ વાળું પદ લખેલું છે. ઓળીઈ ખવાયલું છે. લિપિ ગુજરાતી છે.

અં. ૩૦ ગ-૨ લાજન ૨. આશારામ પૃ. ૧ કડી ૬

બાલપણું રમતાં ગહિ રે: નારી જોનમર્માઅ રે:
આતું જુદાપણુ ધાઈને: મુરખ લહુ નહી કાંઈએ:
જોધા માણીગર બંગલા: ॥ ૧ ॥
હાથી રહા હોટ સેરીએ રે: ઘોડા રહા ઘોડાર રે:
ધારી રહા રથ જોતરા: જુએ મેલાંમાં નાર રે, જોધા ॥ ૩ ॥

આસારામ ભાળે રામને: આવો રીરપર કાલ. નેધાં ॥ ૬ ॥
 વિપયાદિ-આ વૈરાગ્યનું પદ છે. મૂન સારી અને ધાર્મિક છે,
 વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અં-૦-૩૦ ગ-૧.

અં. ૩૦ ઘ. રાજ્યા ૧-૨ ગુ. લો. પૃ. ૧-૨

આરંભ:-અથ રાજ્યા પરજ્યા લખ્યા છે. ઓરતો જે રીત કરીને કુટે છે તે
 અભેવન ચડો મરણુ ધાટ રે: ઓતરાને તેડાં મોકલાં;
 વાચ રે બાપજી વાચ રે:
 ગયા છે ડોસીડાને હાટ રે: ધરચોલાં વસાવે મુંધા મુલનાં;
 વાચ રે બાપજી વાચ રે:
 આપાં ઓતરાને હાથ રે: ઓતરા હુસીલીને પેરવા;
 વાચ રે બાપજી વાચ રે:
 પેરાં છે વાર તેવાર રે: જેવાં પેરાં રે તેવાં ઉતરાં;
 વાચ રે બાપજી વાચ રે: ॥ ૧ ॥
 અભેવન ચડો મરણુ ધાટ રે: ઓતરાને તેડાં મોકલાં;
 વાચ રે બાપજી વાચ રે:
 ગયા છે સોનીડાને હાટ રે: ગુમણાં વસાવે મુંધા મુલનાં;
 વાચ રે બાપજી વાચ રે:

+ + + +

અન્ત:-આવી રીતે જે જે દુકાનદારને તાં મલતું હોય તે સંભારી લાંબું
 કરે તેવું થાય.

રાજ્યો બીજી રીતનો.

ડોસીડો આવો ને પાધર ઉતરો: વાચ રે બાપજી વાચ રે:
 ધરચોલાના કોણુ કરે મુલ રે: રાજવી પોડા અંગારી બાગમાં
 વાચ રે બાપજી વાચ રે: ॥ ૧ ॥
 ગાંધીડો આવો ને પાધર ઉતરો.

x x x x

અન્ત:-આવી રીતે જે જે દુકાનદારને સંભારી તેની દુકાનના સાંભાનના
 મુલ કરે એવી રીતે લંબાણુ કરે તો થાય.

વિષયાદિ—આ બે, નવલોહીયાં જીવાન સ્ત્રી કે મરદ મરતાં મરણના કે હઠમણના દિવસે લહેકર્મ થવાતા રાજ્યા છે. પહેલા રાજ્યાની કુલ કડી ૫ છે; તેમાંની ૧ લી ડોસીડાની, ૨ જ સોનીડાની, ૩ ■ સુખડીયાની, ૪ થી સરૈયાની, અને ૫ મી મોચીડાની છે અને ૧ લી કડીમાં છે તેવી જ પંક્તિઓની પુનઃક્રિયા છે.

બીજા રાજ્યાની કડી ૮ છે અને તે અનુક્રમે ડોસીડાને, ગાંધીડાને, 'હજીસારાને, સોનીડાને, સરૈયાને, સોદાખરને, સુખડીયાને અને માલીડાને હફેશીને લખાયેલી છે.

વિરોધ—પ્રતિનું આળાઈ છે; વચ્ચેથી કાટ ખાધેલું છે. લિપિ ગુજરાતી છે.

અં. ૩૦ ઠ. અંબાજીના પરચા—ગુ. ગરબો—૨. યદુરામ

(૨. સં. ૧૮૯૯)—પૃ. ૧-૮

આરંભ:—અથ સંધનો ગરબો લખ્યો છે ॥

ગુરુ ગણપતિને વેનવું હો બહુચરિ ॥ સરસ્વતિ લાગુ પાપ ॥

બાલા ત્રિપુરાને હુ નમું હો બહુચરિ ॥ બુદ્ધિ આપે તું માથે ॥ ૧ ॥

દેવીમાહાત્મ વિચિત્ર સુણિ હો બ૦ ॥ પ્રસન્ન થયા રાજંજ ॥

ધન ધન રૂપિને ભણી હો બ૦ ॥ તૃપ્ત થયું નહી મંજ ॥ ૩ ॥

સતજીગ મારયો મહિશાસુર હો બ૦ ॥ શ્રૈ(ત્રિ)તાનું કઈ વપાંણ ॥

સગાલસા ધણું આતુર હો બ૦ ॥ ધરમાં કાંઈ ન જાણુ ॥ ૨૧ ॥

કલજીગનો પરચો કહું હો બ૦ ॥ સાંભલને સુજાણુ ॥

મેં નજરે જેવું લાલું હો બ૦ ॥ તેવું કઈ વપાંણ ॥ ૨૯ ॥

ગુજરાતનું બેસણુ હો બ૦ ॥ સેહેર અમદાવાદ નાંમ ॥

રાજ્ય ટોપિવાલાતણું હો બ૦ ॥ જે(જે)ન તણું બહુ ધાંમ ॥ ૩૦ ॥

હોમે હાઠિલાઈ બે જણા હો બ૦ ॥ નગર શેઠ બહુ દાંમ ॥

સંગ કાડો તારંગાતણો હો બ૦ ॥ નવખેડ થાયે નાંમ ॥ ૩૧ ॥

સંવત અઢાર નવાંણુઓ હો બ૦ ॥ સુધ પાંચમ મહામાસ ॥

મુરત કરિ ઉરે તાંણિઓ હો બ૦ ॥ ગામ બાહાર કરે વાસ ॥ ૩૨ ॥

અન્ત—એ કથા અંબેના ચરિત્રનિ હો બ૦ ॥ સાંભલને સુજાણુ ॥

સરસ્વતિ જકત પવિત્રનું હો બ૦ ॥ ત્રિજી ચરિત્ર વપાંણુ ॥ ૮૨ ॥

યદુરામ કર બેડિ ભણે હો બ૦ ॥ આરાસુરિને દાસ ॥

ગરબો ગાયે સિષે સુણે હો બ૦ ॥ અંબાજી પુરે આસ ॥ ૮૩ ॥

અથ સંધનો ગરબો સંપૂર્ણ વલ્લિત મહારાજ મોહનલાલ યદુરામઃ ॥

શ્રીઅંબાજીના પરચાનો ગરબો સંપૂર્ણ.

વિધયાદિ-૧. આ ગરબામાં, આરાસુરની અંબામાતાનાં સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ અને કલિયુગ, એ ત્રણે યુગનાં ત્રણ ચરિત્રો વર્ણવેલાં છે. તેમાં ત્રીજું ચરિત્ર સંવત ૧૮૬૯ માં અમદાવાદના જૈન શેઠ હાલિભાઈને અંબાએ દાખવેલા પરચાનું છે. તે સૌથી મોટું અને રસિક છે. એમાં જૈનોના પવિત્ર તીર્થ તારંગાણથી આશુ જતાં વચ્ચે અંબાનું દેહેરું આવ્યા છતાં શેઠ અને સંધનો ધણાંક માણસોએ દેવીના દર્શનની અવજા કર્યાંથી કોલે-રાનો રોગ સંધમાં થયો અને શેઠ હાલિભાઈએ માતાની બાધા રાખી, ફરી સંધ માતાને કાઢયો, એ બાબત વર્ણવેલી છે.

૨. આ ગરબામાં બે એક બાબત નોંધવા જેવી છે. ગુજરાતમાં ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યનો અમલ આરંભાયા પછી, ધર્મોચાર્યો, નગરશેઠો, સંધવીઓ આદિને માર્ગરક્ષણ નિમિત્ત ઇંગ્લેન્ડ સરકાર તરફથી વળાવાઓ, સ્વારીનો ઠાઠ વગેરેનો બંદોબસ્ત કરી આપવામાં આવતો હતો, વળી તે સમયે સેક્ટો હબરો માણસોના સંધ તીર્થયાત્રાએ નીકળતા હતા.

વિશેષ:-૧. આ ગરબો સંવત ૧૮૬૯ માં રચાયો છે. તે અમદાવાદના વડ-નગરા નાગર સ્વ. બાલાજી બગવાનજીના “અંબિકેન્દુરોબર કાવ્ય”માં પ્રકટ થયો છે.

૨. આ પ્રતિ કવિના પુત્ર મોહનલાલે લખી છે; લિપિ બાલબોધ છે; અક્ષરોના મરોડ માધ્યાંબાંધી ગુજરાતીના છે.

અંક ૩૦ ચ-અમદાવાદના બાર દરવાજા તથા કાકરીઆની વાત-મિશ્ર હિં. ગુ. પદ્યગદ્ય-પૃ. ૧-૫.

આરંભ—અમદાવાદના બારે દરવાજા તા. કાકરીઆની વાત લખી છે લાવણીમાં-શાહ આલમકા બોહોતમ તેજ રાંક બટુ બસે સરખેજ,

દવામાં શુદ્ધવલણ પીર, ગુજરાતકે બડે વણર. ૧

યારો જખ કુતે પર શીયા દોડાયા તખલી અમદાવાદ બસાયા,

બસાયા શેહેર આખા હુધ હંડી બારે ભાગોળ છતીસ ચંડી. ૨

બારે ભાગોળ હે દેખલાવું હલમની ખડકી ભુદી લાવું,

એસા શેહેર કશુ નહી બસ્તા પુર કાકરીઆ જમણા રસ્તા,

જંગલ જંગલકા પાની ભરીયા જખ નામ કાકરીઆ ધરીઆ, ૩

યારો કાકરીએકા ચોગટ પાની ભરીઆ, ઉંચી હે એક દીબી,

એક ધાબણુ એસી દીઠી, ઉસકા નામ લીબી.

નીચી હોકર સાણુ દેવે, ઉંચી હોકર ધોવે,

કળીઆ ચુના દેતી જવે ધઆરકુ બતલાતી જવે. ૪

અન્ત—એક વખત પાદશાએ નજીમી લોકોને બોલાવીને પ્રશ્ન પુછ્યું હશે, જે કીયે દરવાજે થઇને સ્વારી જઇશું ને કીયે દરવાજે પેસીશું એવું પ્રશ્ન પુછ્યું. તારે જોસીએ રૂઠા લખીને બીડી ઉપર શીલ કરીને કાગળનો

લાખોટા આપ્યો, ને કહું જે સ્વારી જઈ આવ્યા પછી જોવું. કાગળ વાંચવો તે ઉપરથી બારે દરવાજા છેડીને જમાલપુર તથા આસતોડીઆ વચ્ચે દરવાજા મુકેલો છે તાંહાં થઈ નીકળ્યા, તે શાહાપુર તથા ધંદરીઆ દરવાજાની વચ્ચે હલમની ખડકીનો દરવાજો મુકેલો છે તાંહાં પેઠા ને સ્વારી જઈ આવી. કચેરી કર(રી)ને પેલો લાખોટાનો કાગળ ફેડીને વાંચ્યો તેમાં તેજ મુજબ નીકળ્યું. તેથી જોસી ઉપર ધણા ખુશ થઈ વરખાસન તથા ગામ ધનામ ધણું લખીને આપ્યું જેથી કરીને તે લોકોની આલસોલાહ સુધી આવે જાય, દા(દુ)વા ગુજારે.

વિષયાદિ-આ લેખમાંની લાવણીમાં અમદાવાદના બારે દરવાજાને લગતી ટુંકી ટુંકી હકીગત આપેલી છે; તે ઉપરાંત બદરની બારી અને હલમની ખડકીની વિગત પણ છે. તેમ કાકરીઆ તળાવ અને નગીના વાડીમાં થતા લીલા મેવા અને કુસો આદિનું પણ વિસ્તૃત વર્ણન છે.

૨. લાવણીની કડી ૧૩ અને બાકીનો છેવટનો થોડોક મલ લાગ છે, જે ઉપર આપેલો છે.

વિશેષ-૧. ઐતિહાસિક અને પ્રાચીન લોકગીત અને વાર્તા હોઈને ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ અર્વાચીન છે. ચોથીઆ કાગળના કટકા ઉપર ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. આ પછીનાં લોકગીતો પણ આવીજ રીતે ઉતારેલાં છે.

અંક. ૩૦-મહાલક્ષ્મીનો ખ્યાલ-મિશ્ર હિં.-ગુ. કા.-

૨. કિશોરદાસ-(૨. સં. ૧૮૬૦)-પૃ. ૬-૧૨.

આરંભ-મહાલક્ષ્મીનો ખ્યાલ

લાવણી-પ્રથમ સમર્પ ગણપતી ગુર ગણકે દાતા રે,

શુધ શુધ દેવે સરસ્વતી સખ સુખકી સાતા રે.

અમદાવાદમાં અમુલ ઠેકાણા અંબા માં દેરા,

ધના સુતારકી પોળમાં એક દેવીકાં ડેરા.

+ + - + +

ઉનકી કીરપાસે જન્દ બોલું એક મહાલક્ષ્મી દેરા.

+ + + +

વધકુંડસે બલવંત ભવાની ખેલનકું નીકળી,

આસો માસ દીવાળી દેખન ગુજરાત આએ ચલી.

+ + +

પેહેરદાર હવાલદાર જગા અજબ દેખી બાળા,

આયા હવાલદાર ખડી રે બાલા તજકું વેણુ કહું;

કીનકે ધરકી કાંહાં જાતી હે આવી રાતકે સમે.

અન્ત-વચનકી બાંધી માણુકે ચોકમે પ્રથવીમે પેઠ ગઈ;
 ગુપ્ત હોકર ચલી રે મધ્યા આહલણુકે ડેરે.
 આચારવિચાર જનકે ધરમે હે એ લીલા બહેવે;
 સાહુકારકે વાવરેમે મહીયા(મધ્યા?) ભુપતકે ભંડાર.
 સોનાકે વિચારમે મહીયા(મધ્યા?) દીનકર કી દાતાર;
 વેહેવારે વસંતી લખમી દુનીયા લીલ વીલાસ.
 સતકી બાંધી રહી સેતની ગઈ વૈકુંઠ વાસ;
 માહાસન આસનપર બેડી ચતુભુજ પાસે.
 બીખ્યુની વીરવકુંઠ હહેવે ગઈ ધન પુળખ;
 સંવત ૧૮૬૦ વરખે આવણુ માસ માહિ.
 સુદી ૧૫ રવીવારે જન્મ પુરણુ ગાએ;
 કાળીપુત્ર કંસારા અંબા પૂરણુ કરે આસ.
 પ્રેમાનંદ ગુરૂકા ચેત્તા કેહે કીશોરદાશ.

વિષયાદિ-૧. આ લાવણીમાં અમદાવાદની ધના સુવારની પોજની માતા મહા-
 લક્ષ્મીના પરચો વર્ણવેલો છે. તેનો પ્રસંગ આ પ્રમાણે નોંધેલો છે:-આસો મહીનામાં
 દેવી રાહેરમાં ફરવા નીકળી, તે ફરતી ફરતી માણુકચોકમાં આવી; તેને પેહેરેગીરે રાજી
 અને પાદશાહના હુકમ વિના માર્ગે જવા ન દીધી. દેવીએ તેને રાહેરમાં ફરવા દેવાની
 પાદશાહની પરવાનગી માગી. પહેરેગીર આવે ત્યાં સુધી ત્યાં રહેવાનો કાલ દીધો
 અને પેહેરેગીર પાદશાહ પાસે તે માગવા ગયો. પાદશાહ ચેત્યો કે એ દેવી છે, તેથી
 તેણે પોતે તેને મળવા જવાના વિચારથી એ પહેરેગીરનું ડોકું હડાવી દીધું અને પોતે
 જાતે તે સ્થળે દેવીના દર્શન આપ્યો. પણ દેવીએ તેણે નાહક ધન કર્યાથી તેના દેખતાં
 જ ભોંયમાં બંડારાઈ ગઈ.

૨. કડી નોંધેલી નથી; પરંતુ ૭૪ પંક્તિઓ છે.

વિશેષ-પ્રતિ મદિ જુઓ અં. ૩૦ ચ.

અં. ૩૦ જ-સેલુકરનો ગરબો-ગુ. ઐ. લો.-

(૨. સં. ૧૮૫૬)-પૃ. ૧૩-૨૦.

આરંભ-(સેલુકરનો ગરબો)

પુનેથી સેલુકર આવીયો રે,

કરવા અમદાવાદના રાજ રે, સેલુકર સીદ આળ્યો તો સેરમાં રે ॥

તાંહાંથી સેલુકર વરોદે આળ્યો, સાથે મરાઠાની ફાજ રે ॥ સેલુકર સીદ ॥

તાંહાંથી સેલુકર જાગનાથે આવ્યો, જાગનાથે ડેરા તાણ્યો રે ॥ સેલુકર શીદ ॥

તાંહાંથી ખીજમતદારને મોકલા રે, જાહેર કંડે સીવરામ પંતને

॥ સેલુકર શીદ ॥

કડીઆ તેડાવ્યા ને સુતાર તેડાવ્યા, બલી બલી બેઠકા કરાવો સીવરામ પંતને
શહેરનો સુખો અહીં આવીઓ રે દાદા પલસીકરને પુછીઆ રે,

હુકમ આવ્યો કેમ કરીએ ॥ સેલુકર શીદ ॥

રામપુર દરવાજે પેસીઆ રે ભારે ચઢાવી અસવારી ॥ સેલુકર શીદ ॥

પેસતાં ને હલા કરી રે, કાપ્યો રસ્તાનો પીપલો ॥ સેલુકર શીદ ॥

અનત-આવ્યો તારે કોસાલા હોડી, ગયો તારે ચાદરો હોડી-સેલુ ૦ જશ ૦ ॥

આવ્યો તારે નાખતો ઝાડીઓ, ગયો તારે તાલીઓ બહુ પાડીઓ-

સેલુ ૦ જશ ૦ ॥

આવ્યો તારે વાજા વાજે, ગયો તારે તણુડા વાજે,

સેલુકરે કોસાલા લીધા જીવ્યો, છે ગાયકવાડનો સુખો.

જે જોરે અંબરેજનો કહાવે તેની સાથે લઢવા કોઈ ના આવે

સેલુ ૦ જશ ૦ ॥

હાર્યો છે સેલુકર ફેસી એના કામ તણી કાંથી,

જેને કોઈ જ જાણે બિહારી.

સેલુ ૦ જશ ૦ ॥

સંવત ૧૮૫૬ ની સાલે સેલુકર ગયો પુનાની વાટે. સેલુ ૦ જશ ૦ ॥

વિષયાર્થ-૧. આ લાવણીમાં, અમદાવાદ ન્યાયે ગાયકવાડી અને જેશ્વારના સહી-
આરા અમલ હેઠળ હતું ભારે પુનેથી ઠાકમાઠથી જેશ્વારના સરદાર સેલુકરે અમદાવાદમાં
આવી કડક શાસન અમલ કર્યાનું અને વ્યાપારીઓ તથા વસવાયાને દરેક રીતે ફંચ્યાનું
વર્ણન છે; તેની સાથે વડોદરાના રાજ ફતેહસિંહ ગાયકવાડ, કાનોજરાવ અને ભગવંતરાવ
સાથે તથા ગોસાઈઓ અને આરબોની બેરબી સાથે અમદાવાદ ઉપર ચડી આવ્યા અને
જમાલપોર દરવાજા આગળ સેલુકરને હરાવી પગે બેડી નાંખી પુને સંવત ૧૮૫૬ માં
પાછો મોકલી દીધો, એ વિગત સવિસ્તર વર્ણવેલી છે.

૨. કડીઓ નોંધેલી નથી. 'પણ ગણતં ૧૩ કડી થાય છે. જે ભતળી લાવણીઓ છે;
૨૫ કડી 'સેલુકર શીદ આવ્યો' એની અને ૩૮ કડી 'સેલુકર તે જશ ના લીધો રે'ની છે.

વિશેષ-૧ ઐતિહાસિક લોકગીત હોવાથી ઉપયોગી છે.

૨. મતિ મટિ જીવો અં. ૩૦ અ.

અં. ૩૦ ઝ-વેણીભાઈનો રાસડો—ગુ. લો. ગદ્યપદ્ય પૃ. ૨૦-૩૦

આરંભ—ખંભા(ત)ની પાસે જે ચાર ઠાસ ઉપર (એક ગામ) નવું ગામ છે. તાંહ એક અગાધ્યો કલમી વેણીભાઈ કરી મોટોટો માણસ રહેતો હતો તેની બેહેનને પેરવા સરકાર મધ્યે તથા નાદાના સવાઈએ રાખી દશે. તેથી તેને નવું ગામ સોંપ્યું દશે તાંહાં રહે. ને નાના સવાઈનો સાજો થયો તેથી એમના વસીલાના જોર ઉપર ધણોક અમલ જળવે તે લોકોને ધણીક તરેથી ધાળ દરકત કરે તે ખંભાત ગામના નવાળ સાહેબને પણ દમ ભરાઉ(વ્યો?) ને અ(એ)લો દિલમાં એવો ઈરાદો ધાર્યો જે ખંભાત સેહરનો અમલ લેઉ અથવા દીવાનગીરી કરું એવે ઈરાદે પુને ગયો તે વાત નવાળ સાહેબને માલમ પડ્યાના સળગથી એ વેણીભાઈ ઉપર કાગલ લખી મોકલ્યો જે તમેને દીવાનગીરી આપવી છે તેવી રીતે દમલખાઈથી બોલાવીને મારી નાંખ્યો છે ને ધણી તરેની હીકમતથી નાના સવાઈ પાસે નવાળ સાહેબ ૫૦૦ અસવારથી ગયા તે એમની ઓરોતોને સાડ અંગડી ચુડીઓના જોડા વગેરે ધણુંક ઈનામ લઈ ગયા. પણ વેણીભાઈનો કુ(ક)રપ સારા પરગણામાં હતો તેથી તાંહાં જતાં સવાર ૨૫ રહા ને ખીજ નાસી ગયા જે આપણ ત(?)મારા જૈસુ ને નવાળ નામે મોમીનખાં કસો ડર ના રાખતાં નાના સવાઈને સમજાવી આગ્યા ને વેણીભાઈએ કાંઈ લોકોની વાત ન સાંભળતાં વગર વીચારે રાજનું કામ ધાર્યું ને ધણો જીલમ કર્યો તેથી મરાણો તેનો રાસડો ઉપજ્યો છે ને લખ્યો છે તે નીચે મુજબ—

રાસડો—વેણીભાઈને છ રે ખંભાતથી નવાળ કાગલ મોકલે જો; વેણીભાઈ તમે વેહેલા આવો જો તમને આપું રે ખંભાતની દિવાનગીરી જો. તારે વેણીભાઈએ નાનાસવાઈને પુછ્યુંજો ખંભાતથી નવાળ કાગલ મોકલે જો; વેણીભાઈ તમે વેજે વેહેલા આવો જો તમને આપું ખંભાતની દિવાનગીરી જો. તારે નાનાસવાઈએ વેણીને વારીઆ જો વેણીભાઈ તમે ખંભાતે ના જાસો જો; મુગલાઈની કચેરી તમને દોહેલી, જો તમને દોહેલી અમને સોહેલી જો. અમારે છે નવાળ સાથે સાઈ જો ગાંડો ને ગુલાબરાય અમને સુ કરે જો; તાંથી ને વેણીભાઈ બાપો ઉપજ્યા જો કુટુંબકજાલા શોતા ઉપજ્યા જો. તાંજાને નગારે બાપો ઉપજ્યા જો આવી ઉતરયા છે વસાઈ ગામને ચોક જો; વસાઈ ગામને ચોકે ડેરા તાણીઆ જો લીલા ને પીલા તે ડેરા તાણીઆ જો. વસાઈ ગામને હાકમ તેડું મોકલે જો આજનોદહાડો રોહો અમારા શેહેરમાં જો; કોહો તો આપું કોરા ને કરેકરાં જો કોહો તો આપું લાખ બેલાખ જો—આજનો

શું કરું તારા લાખ બે લાખને બે માહારે. ને જનું ખંભાત શહેરમાં બે.
વસાઈ ગામના હાકિમે તે વારીઆ બે—

અન્ત-તાંથી ને વેણીભાઈ બાપો ઉપજા બે આવી ઉતરયા કચેરીને માંહે બે;
કચેરીમાંથી કચળે કીજ્યા બે તારે ને વેણીભાઈ બાપો બોલીઆ બે.
કા તો આપું કારા ને કડકડતા બે કા તો આપું લાખ બે ચાર બે;
એક વાર મેહેલો મુને જીવતો બે,
શું કરું તારા કારા ને કડકડતા બે શું કરું તારા લાખ બે ચાર બે;
મારે તો લેવા છે તારા જીવડા બે પથર મેત્રો એની છાતીએ બે.
પથર મેક્ષીને જીભ ખેંચીઓ બે જીભ ખેંચીને જીવડા જતા રહા બે.
એવી જે વાતા રે ચાલી દેશમાં બે. અકસ્માતે ના કરું કાંઈ કામ બે;
વીચાર વીના તો વાંકું નીપજે બે જહુ જણથી નહીં કરીએ કાંઈ વેર બે.
જીલમની વાતોથી જીવડા જતા રહા બે એની માજીમા રૂવે રે એને ઘેર બે;
કાંઈની વાતો રે બાપે ના સુણી બે વહુજી રૂવે રે એના મેહેલમાં બે.
હ(અ)કડાઈમાં જીવડો જતો રહો બે વાતા રે ચાલી જી સધલા દેશમાં બે;
પુરણ થયો છે એ બાઈનો રાસડો બે.

વિષયાદિ-૧. આ રાસડાનો વિષય ઉપરના “આરંભ” અથ્વ ભાગમાં સ્પષ્ટ છે.
પુનેથી તેઓ વસાઈ આવ્યાનું અને સવાઈ માધવરાવે ખંભાત જવાનું તેને ના કહ્યાનું
અને વેણીભાઈએ હક કર્યાનું જેવું વર્ણન અને કથન છે તેવું જ તેઓ વસાઈથી મુંબાઈ,
મુંબાઈથી સુરત, સુરતથી ભરૂચ, ભરૂચથી દેહેવાણુ (બારસદ આગળનું ખંદેર) દેહેવાણુથી
નવું ગામ (પોતાનું ગામ) અને ઘરથી ખંભાતની નવાખની કચેરીએ આવ્યાનું વર્ણનકથન
એટલી જ પંક્તિઓમાં છે. ૪ થી ૧૨ એ આડ પંક્તિઓ વારંવાર પુનર્રક્ત કરેલી છે.
ઘરથી તેઓ ખંભાત જવા નીકળ્યા ત્યારે થયેલા અપશુકનો પણ વિગતવાર વર્ણવેલા છે.

૨. કુલ કડી નોંધેલી નથી. બાપા તથા વર્ણનાદિ સાદાં છે.

વિશેષ:-૧. આ લોકગીત ઐતિહાસિક છે અને પૈથાઈના વારામાં ગુજરાતના
પાટીદારોનો દોર કેવો હતો તે એથી જણાય છે. આ બનાવ પૈથા સવાઈ માધવરાવના
વારામાં સને ૧૭૭૫ પછી બન્યાનું સમજાય છે.

૨. પ્રતિ વિધે જુઓ અંં ૩૦ ચ.

અં. ૩૦ બ-ફતેસિંહ ગાયકવાડનો ગરબો-ગુ. લો.

(સં. ૧૮૨૩) પૃ. ૩૦-૩૫ (અપૂર્ણ)

આરંભ-ફતેસંગ ગાયકવાડનો ગરબો લડાઈનો. રાસડો

પ્રથમ પ્રણમું સંજુશ્વતને સરસ્વતી લાગુ પાય રે

અંગરેજને ઝીટ્યા બાબાએ તેના કહુ મહીમાય

નસીબનો બહુબલીયો ॥ ૧ ॥

બંગાલાનો સુબો કહીયે મીસ્તર ગાડર નામ રે

પુરવ બાંધું ઝીટું એણે માર્યા ગામોગામ રે

નસીબનો બહુબલીયો ॥ ૨ ॥

વીલાતથી કાશલીઆ આબ્યા મીસ્તર ગાડર પાસ રે

રાધવને પુને બેસાડયો ન ગણ્યો કાઠના ત્રાસ—નસીબનો ॥ ૩ ॥

+ + + +

રાધવ ને બાદમની સાથે કાસલ બેસી કીધી રે

અમદાવાદ લેવું આપણને તાંહાંથી પણ લીધું—નસીબનો ॥ ૪ ॥

ફતેસંગ બાબાને લખીઈ વેહેલા મળવા આવા(વિ) રે

અમ સાથે અંતર નવ ગણુશો ન મળે તમસું દાવ રે—નસીબનો ॥ ૫ ॥

+ + + + +

વાંચી જ્ઞેધને તરત જ તેડ્યા મુનસી કોસાનાથ—નસીબનો ॥ ૬ ॥

જઈ કહેજો મીસ્તર ગાડરને નહી આતું તમ પાસ રે

વડવું હોય તો વેહેલા થજો ન ગણું તાહારો ત્રાસ રે—નસીબનો ॥ ૭ ॥

અન્ત-મુનસી કહે મીસ્તર ગાડરને રેહેજો રેવાતીર રે

અવાજ તોપ કાંઈએ નવ કરસો રાખી મનમાં ધીર—નસીબનો ॥ ૮ ॥

એક દિવસમાં મુનસી આબ્યા સાજત બાબા પાસે રે

ગાડર સાહેબ કહે મળવા આવો ન ગણુશો મનમાં ત્રાસ—નસીબનો ॥ ૯ ॥

બાબા કહે ધારું નહીં એવું મળવાનું શું કામ રે

વાટેથી છુટી લઈ એહને તારે ફતેસંગ નામ—નસીબનો ॥ ૧૦ ॥

+ + +

વિષયાદિ—૧. આ રાસડામાં નારાયણરાવ પેથા મરાયાથી તેની ગાદીએ ઇમેજેએ રાધાબાને બેસાડ્યો. તેના વતી ગુજરાતનાં અમદાવાદ આદિ પેથાઈ યાણાં કબજે કરવાને સન ૧૭૭૬ માં ઇમેજ લશ્કર સાથે સેનાપતિઓ મીસ્તર ગાડર અને મીસ્તર બાદમ રાધાબા સાથે તાપી અને નર્મદા ઉતરી ગુજરાતમાં આવ્યા, તે વેળા વડોદરાના રાજા ફતેસિંહ ગાયકવાડ, જે બાબાને નામે ઓળખાતા હતા તેમણે તેમને હરાવ્યા, એ મસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. કડી ૩૧ થી રાસડો અધુરો છે, અહીંથી પાનાં કેટલાંક કેસાં રાખેલાં છે. બાબા સાદી તેમ વર્ણન પણ તેવું જ સાદું છે.

વિશેષ—૧. પેથાઈની પડતીના સમયે ગુજરાતમાં ગાયકવાડીનું બળ કેટલું હતું, તે આ રાસડાથી જણાય છે. આ એક ઐતિહાસિક લોકગીત છે.

૨. પ્રતિ મટિ જુઓ આ. ૩૦ અ.

अ. ३० ट.—फतेसिंहनी लावणी—हिं. लो.—र. गुरु-पृ. १-५.

आरंभ—इतेसींग माहाराजनी लावणी ॥ शेहेर वरोहजमां गायकवाडे(३)
 अकतंतरे पोतीका हुकम सदावता ने धरमराज सदावतां तेमना कारभारी
 धुलु लाडि काका धागलु वीगरे सातपांय कारभारी तथा साहेब दोकना
 तथा हाकतर साहेबनी सदाथी अरीबुना धनरो करवानी यीडी लप्पातीने
 सरकार इतेसंधलु माहाराज पासे सही कराववा गया तारे अभेशे कहुं
 के भारे कांछि करवुं नथी; धनरो करी दोकाने हेरान करवा नथी. अथी
 रीते काधनुं अरोअर ना सांभलता ते उपरथी कारभारी दोके शुजरातना
 भीजमतदारने झाडीने केइनी जोखी अवाडीने दोकरा जापु गायकवाडने
 पथु तांहां जोलावी जधने कहुं के माहाराज मरी गया तेवी रीते
 मेनामां लछि जछि लपता आस्थां ने हजो थयो, अहुं संभलाय छे. तेनी
 लावणी नीये लप्पी छे.

(इतेसंध माहाराजनी लावणी)

यडोदे के दरमीआनमे माहाराजाका नाम सवाई ॥

गुजरखंडमे फीरती हे जीनकी दा(दु)वाई ॥

उनके उपर मदत मोलापन जतन इलाई ॥

राम तलाव उपर शखीने बनाई ॥ १ ॥

राग धोस्ते—यडोदा गायकवाडका, राज ओ करते गुजर खंडका ॥

हाथी उपर उडे जरी पदका, बाजता नोबतपर डंका ॥

अवका होते तोपुका, कलेजा धडके दुसमनका ॥

वीर नरसीप बडा बंका, तखत तुम मुणो यडोदेका ॥

भला धन गाम रंग आला, सदा रंग नही रहेनेवाला ॥

छत्रपती महाराज पुनमका चंद्र छत्र सत्रका ॥

गया खाखमे टुट वीखर कर दाणा मोतीका ॥ १ ॥

अन्त—

वैकुंठमे जाकर उने कीया रे ठेकाणा ॥

मेहेलमे मा रोये ऊनका पलंग पडा सुना ॥

महाराज मर गये रे यारो हे सवकु मरना ॥

आखरकु मोत फीर मरनेसे क्या डरना ॥

आधी रातकु चली असवारी जंगल मसाना ॥

અંગરેજને ઝીત્યા બાબાએ તેનો કહુ મહીમાય

નસીબનો બહુબક્ષીયો ॥ ૧ ॥

બંગાલાનો સુખો કહીયે મીસ્તર ગાડર નામ રે

પુરવ બાંધું ઝીતું એણે મારવાં ગામોગામ રે

નસીબનો બહુબક્ષીયો ॥ ૨ ॥

વીલાતથી કાશ્મીર આબ્યા મીસ્તર ગાડર પાસ રે

રાધવને પુને ખેસાડ્યો ન ગણ્યો કાઠના ત્રાસ—નસીબનો ॥ ૩ ॥

+ + + +

રાધવ ને બાદમની સાથે કાસલ ખેસી કીધી રે

અમદાવાદ લેવું આપણને તાંહાંથી પણ લીધું—નસીબનો ॥ ૪ ॥

ફતેસંગ બાબાને લખાઈ વેહેલા મળવા આવા(વિ) રે

અમ સાથે અંતર નવ ગણુશો ન મળે તમસું દાવ રે—નસીબનો ॥ ૫ ॥

+ + + +

વાંચી જોઈને તરત જ તેડ્યા મુનસી લોડાનાથ—નસીબનો ॥ ૬ ॥

જઈ કહેજો મીસ્તર ગાડરને નહીં આનું તમ પાસ રે

વહવું હોય તો વેહેલા થજો ન ગણું તાહારો ત્રાસ રે—નસીબનો ॥ ૭ ॥

અન્ત-મુનસી કહે મીસ્તર ગાડરને રહેજો રેવાતીર રે

અવાજ તોય કાંઈએ નવ કરસો રાખી મનમાં ધીર—નસીબનો ॥ ૮ ॥

એક દિવસમાં મુનસી આબ્યા સાજત બાબા પાસે રે

ગાડર સાહેબ કહે મળવા આવો ન ગણુશો મનમાં ત્રાસ—નસીબનો ॥ ૯ ॥

બાબો કહે ધારું નહીં એવું મળવાનું શું કામ રે

વાટેથી છુટી લઈ એહને તારે ફતેસંગ નામ—નસીબનો ॥ ૧૦ ॥

+ + +

વિષયાદિ—૧. આ રાસડામાં નારાયણરાવ પેશ્વા મરાઠાથી તેની ગાદીએ ઇમેજેએ

રાધાબાને ખેસાડ્યો. તેના વતી ગુજરાતનાં અમદાવાદ આદિ પેશ્વાઈ યાણાં કબજે કરવાને સન ૧૭૭૬ માં ઇમેજ લશ્કર સાથે સેનાપતિઓ મીસ્તર ગાડર અને મીસ્તર બાદુમ રાધાબા સાથે તાપી અને નર્મદા કવરી ગુજરાતમાં આવ્યા, તે વેળા વડોદરાના રાજ ફતેસિદ ગાયકવાડ, જે બાબાને નામે જાણખાતા હતા તેમણે તેમને હરાવ્યા, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. કડી ૩૧ થી રાસડો અધુરો છે, અહીંથી પાનાં કેટલાંક કોરાં રાખેલાં છે. બાબા સાદી તેમ વર્ણન પણ તેવું જ સાદું છે.

વિશેષ—૧. પેશ્વાઈની પડતીના સમયે ગુજરાતમાં ગાયકવાડનું બળ કેટલું હતું, તે આ રાસડાથી જણાય છે. આ એક ઐતિહાસિક લેખખીત છે.

૨. પ્રતિ મટિ જુઓ અ. ૩૭ થ.

अ. ३० ट.—फतेसिंहनी लावणी—हिं. लो.—र. गवु—पृ. १-५.

आरंभ—इतेसींग माहाराजनी लावणी ॥ शेहेर वरेहडाभां गायकवाडे(५)
 अकतंतरे पोतीका हुकम यवावता ने धरभराज यवावतां तेमना कारभारी
 धहुलु लाडि काका धागुलु वीगरे सातपांय कारभारी तथा साहेब दीकना
 तथा हाकतर साहेबनी सवाधी अशीजुना धमरो करवानी यीडी लभावीने
 सरकार इतेसंधलु महाराज पासो सही कराववा गया तारे अमरो कहुं
 के भारे कंधि करवुं नथी; धमरो करी दीकने हेरान करवा नथी. अवी
 रीते काधनुं अरोअर ना सांभजता ते छपरथी कारभारी दीके शुजरातना
 भीजमतदारने इडीने कइनी गोखी अवाडीने दीकरा 'यापु' गायकवाडेने
 पथु तांहां आवाधी नधने कहुं के माहाराज भरी गया तेवी रीते
 मेनाभां लधि नधि लवंता आस्थां ने हंगो ययो, अहुं संभजाय छे. तेनी
 लावणी नीये लभी छे.

(इतेसंध महाराजनी लावणी)

बडोदे के दरमीआनमे माहाराजाका नाम सवाई ॥

गुजरखंडमे फीरती हे जीनकी दा(दु)वाई ॥

उनके उपर मदत मोलापन जतन इलाई ॥

राम तलाव उपर शखीने बनाई ॥ १ ॥

राग धोस्ते—बडोदा गायकवाडका, राज ओ करते गुजर खंडका ॥

हाथी उपर उडे जरी पटका, बाजता नोवतपर डंका ॥

अवका होते तोपुका, कलेजा धडके दुसमनका ॥

वीर नरसीध बडा बंका, तखत तुम सुणो बडोदेका ॥

भला धन गाम रंग आला, सदा रंग नही रेहेनेवाला ॥

छत्रपती महाराज पुनमका चंद्र छत्र सवका ॥

गया खाखमे टुट बीखर कर दाणा मोतीका ॥ १ ॥

अन्त—

वैकुंठमे जाकर उने कीया रे ठेकाणा ॥

मेहेलमे मा रोवे ऊनका पलंग पडा सुना ॥

महाराज मर गये रे यारो हे सबकु मरना ॥

आखरकु मोत फीर मरनेसे क्या डरना ॥

आधी रातकु चली असवारी जंगल मसाना ॥

केहेते गंयु सुनो हुकम जो हुवाहे मौलाका ॥

गया खाखमे दुट वीखर कर दाना मोतीका ॥ १० ॥

विषयादि-१. आ लावणीना विषय आरंभ भागमां स्पष्ट छे. विरोध अछुं नोधवाजोग लक्ष्यावेखुं ॥ के इतेसिहे चडोहराभां यौद वर्ष रान्य क्युं; हर महीने डाडोरनी लत्राये जाता, दायी व्याध चोरेना साडभारी करावता. तेमना दिवान छुछुअये तेमने इगाथी जाणी भूझ्या.

२. कुल हरी १२ छे. भाषा लुस्साहार छे.

विशेष-१. अतिहासिक बोझीत छे.

२. प्रति भाटे लुओ अं. ३० अ.

अं, ३० ठ-१. चाडीयानी लावणी-हिं. लो.-र. फाजलखां-(२. सं. १८७२)-पृ. १-४

आरंभ—लावणी

ओतम फाडीआ बडा चाडीआ भाटडीपर जुलम कीया,
जय भाटोने कीया तरागा भरे सेहेरमे जीव दीया. चोक.
अचरत खेला देखो चतुराई, अपने दीलकी बात भाटणीकु सुणाइ,
तुं है बनीया में हु भाटणी, नहीं होअे असनाई,
जब फडीएने मुख मरोड उसकुं धमकाई,
उसने गालीओ तुरत सुनाई, जद फडीएके दीलमे यारो तामस चढ आई,
तामस खा कर चला जाव हाकम हुकमसे मीला
करीवी दंडवानेकी सला हाकमने हुकम ऊशकुं बोलावनेका कीया,
जय भाटोने कीया तरागा भरे सेहेरमे जी. ॥ १ ॥

अन्त—

ए हलमकी खडकी दुसरे लदनसा गादी,
ऊनकी हुइती मदत भाटुकी रहे गई बाजी,
केहेते फाजलखां लावणी सुण लेना ताजी,
ले गए समसाने ऊसकुं ले गये समसाने,
जला कर दी माणस माने जला कर आए घरो मीजाने,
तुम देखो यारो अमदावादमे भाटोने तो जस लीआ,
जय भाटोने कीया तरागा भरे सेहेरमे जी ॥ १ ॥

વિષયસાદિ-૧. આ લાવણીમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-અમદાવાદમાં પેશ્વા સરકારના અમલમાં દશા દેશાવલ લાણીઆ નાતના એકે ઉત્તમ નામના ચાડીઆએ એક બાટડીને તેના ઉપર વ્યભિચારનો આરોપ મૂકી દરબારમાં લઈ જવા પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે તેના ધણી બાટ પોતાની સ્ત્રીએ પતિવ્રતાપણાની ખાતરી આપ્યાથી તેની અને પોતાના કુટુંબની આખર સાચવવાને છેકરાછેકરીને તથા બાટડીને પણ સઘળા લોકો દેખતાં કાપી નાંખી દરબારમાં જતી અટકાવી અને પછી શેહેરના લોક સાથે મળી પેશ્વાના સુબાની હવેલીએ ગયો અને ત્યાંથી ચાડીઆને સરકારના દુકમથી ગઈએ બેસાડી કાણુપુર દરવાજે કાઢ્યો, ત્યાં પંચઘટાળી કરી લોકોએ તેને માર્યો.

૨. નાની મોટી મળી કુલ કરી ૭ છે.

વિશેષ-૧. પેશ્વાઈજમાનામાં ચાડીઆઓની ચાડીચુગલીથી લોકોને કેવી સતાવણી થતી તેમ બાટ લોકો ત્રણ કરીને ન્યાય કેમ માગતા તેનો ચિતાર આ લાવણીમાં છે.

૨. પ્રતિ મઠિ જુઓ અં. ૩૦ ચ.

અં. ૩૦ ઠ-૨-ચાડીયાની વાર્તા-ગુ. ભા. પૃ. ૧-૭

આરંભ—ચાડીયાની વાત-અવલ અમદાવાદ શેહેરમાં ગાઅકવાડ પેશ્વાની વખતમાં કેટલાક મસુર લોક ચાડિ ચુગલીનું કામ કરતા તે લોક સરકારના માનીતા હતા સાથી જે સરકારને પૈસા કમાવી આપતા શી રીતે જે હરકાઈને ઓરતને માથે ચાંમ ચોરીનું (એટલે વ્યભિચારનું) તોહોમત રાખી સરકાર પાસે ચાડિ કરી તે ઓરતની ઉપર સીપાઈ કરીને તેને બેહુરમત કરીને સરકારમાં બોલાવે ને તેને કહે જે તું સાચું બોલ તું કેટલા મરદ પાસે ગઈ છે તારે કાંઈ શીકર નથી તું નામ સારા માતખર લોકોનાં લખાવીસ એટલે તને સાડી ચોલી અપાવીને કાઢાડી મુકાવીશું. એ રીતે ચાડિયા લોક સમજાવી તેનો તથા મરદો જેટલા લખાવે તેટલાઓનો દંડ કરાવે ને ખત કરાવે તેમાંથી તે લોકને પણ ભાગના રૂપૈઆ મલે ને ખીળ પૈસા પણ ખાઈ જાએ.

અન્ત—એ વાતને આશરે વરસ ૩૩ થયાં ને એ ઉપર લખેલા વીગરે શરવે ચાડિયાઓએ કાઈ દીવરો મેજખાની લાલા વજેરાંમની વાડીમાં કરી હશે. તે વખતે દુધ મણુ ૧૨ ના દુધપાક ખાધા એટલું માણુસ ચાડિયાનું હતું. તે ધણુક લોકોને હેરાન કરતા તે મારા ગયા ને સંવત ૧૮૭૨ ના ભાદરવા વદ ૪ ને રાજ એ ચાડિયા મરાયા છે. ને ઉપર લખેલી બાટણુ રાદુખા ઓરત જે જગો ઉપર મરાઈ તે જગો ઉપર બાટ લોકોએ દરડી કરાવી. તેથી એ ઓરતને સતી જાણી તેની માનત લોકોએ કરવા માંડી

ને આદીતવાર મંગલવારને રોજ નાલીઝેર, ચુનડી દીવો ધીના લઘ જંગમે એ રીતે આકીન રાખી દેવસ્તાન માફક ચલાવે છે એવી રીતે તે માનત વરસ ૫ તથા ૭ ધણીક ચાલી ને દાલ પણ થોડીક ચાલે છે તેનું દેવલ સાપુર બાટવાડામાં છે.

વિષયાદિ-૧. અં. ૩૦ ૪-૧ માંની લાવણીનો જ વિષય આ ગદ્ય ભાગમાં વિસ્તૃત તેમ જ નામકામ આદિ વિગતો સાથે વર્ણવાયેલો છે.

૨. આનો સાર ગુજરાતી રાસમાલા(આ. ૨ જ.)ના ભાગ બીજામાં પૃષ્ઠ ૫૧૫ થી ૫૧૭ માં છે. અને એમાં લખેલ 'સુદુબાદેવી'ના દેશનું ચિત્ર સ્વ. કાર્પસ સાહેબ પોતે આલેખેલું તે ઉપરથી મુદ્રિત ચિત્ર ગુજરાતી રાસમાલા (આવૃત્તિ ૧ લી) ભાગ બીજાના પૃષ્ઠ ૫૧૮ આગળ છે.

૩. આની ગદ્યશૈલી અર્વાચીન શૈલીથી કંઈક ભેદી પડે છે.

વિશેષ-પ્રતિ ચોથીઆ કાગળની બે બાજુએ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૩૦ ૬-સારી નરસી ચીજો-ગુ-ગદ્ય-પૃ. ૧-૩ (અપૂર્ણ)

આરંભ-જેટલા દેશોની સારી નરસી જનસા નીચે લખી જણાવી છે.

પંડ તો પાણીનો. રૂપ તો જાદવનો. દરશન તો પરમેશ્વરનો. તાડ માન સરોવરનો. હરતી કુંજર બંદરનો. પદમની સીદલ હીપની. ચતુરાઈ ગુજરાતની. વસતું હિન્દુસ્થાનનું. સવાદ જીભનો. ને મતું પંચનું. એતર વાડનું. ધન ભેંસનું. દાન માથાનું. ગાજ માઆ શમાંની. સુડો દાંતનો, વીખવાદ ગધાનો. ઉદર માતાનો. ધડ લંકાનો. વાણી વ્યાકરણની. તીલક કેસરનો. ભગતી વાંછુ રાજની. જે રામદે રાજનો બાપ. વાણુ નીશાન લગાધનાં. હાટ કટકનું. ચઢવડું અમદાવાદનું. જુધ જરાસંધ રાજનું. બાણુ અરજીનું. ગદા બીમની. કંકણુ કેદારનું. ઘોડો પાણીપંથો. પ્રરૂપ પંજળી. જુઠો માડવીનો. ચાવડ વાધડના. મેહેલ ઉત્તરનો. લેણું સમાજીસનું. દયા માર ખંડની. રાજ રામનું. રાણી દમયંતી. દાલ ગંડાની. બરછી મોરસદની. કટાર ઉશીકરા રાદની. તરવાર સીરોઈની. ખંડાપેતા સીરોઈઆં. હરખના તો રંગ. નર માર ધરતી નીપજે. જુરાણુપુરી રંગ. રૂપ નલરાજનું. તેજ સુરજનું. જોગ સંન્યાસીનો. રૂસણું બટીયાણીજનું અમરત ચંદરમાનું. રીધ-સીધ ગણેસની. વડ તો પ્રાગવડ. મસર તો કાળુપુરી. શેહેર તો લાહોર. એઠક તો દીલીની. ભેંસ તો વઢવાણુની. બળદ તો હળવા(વદ)નો. એટો વાણીઆનો. ધાતુ કંચનની. પુન પરીવારનું. હ(અ ?)કડાઈ જાત(દ ?)ની. ઝખડો ગુજરખંડનો. ચોરી મે(મીયા ?)ણુની ને બંધી મહાજનની. સાચી સુખુધ દરશનની ને સુખુધી

આહાણી. સાચું હમયું કુંજરનું. દેવલ અંબાશનું. પાન માગસર. મહીનાનાં. તમાકુ સોરઠની. દાત(તા)ર તો મેઘાડમર. 'બાગ તો નવલખો. .

વિપયાદિ-આમાં જેમ જે ચીજો માટે જે દેશો વખણાયા છે તે દેશની ચીજો ગણાવી છે, તેમ જે વ્યક્તિઓ કે પ્રાણીઓ સારા ગુણ કે સંકિત કે વસ્તુ માટે વખણાયેલાં છે તેમની પણ ગણના છે.

વિશેષ-દરેક ચીજ અલગઅલગ પંક્તિમાં લખેલી છે. આક્યેછ કાગળની એક બાજુ ઉપર પ્રતિ લખેલી છે. પ્રતિ અધુરી છે.

અં. ૩૦ હ-અમદાવાદ શહેરની લાવળી-મિશ્ર હિં. ગુ. લો.-ર. કીશોર-
દાસ-(ર. સં. ૧૮૬૮) પૃ. ૧-૮.

આરંભ-અમદાવાદ શહેરની લાવળી—

શિવકા તન સમરુ રે ગણપતી સોંદુરે ચાઢા,
સરસ્વતી શુધ યુધ વિદ્યાકા खोल देने वाला ॥ ૧ ॥
અંબા માકા હુકમસે एक छंद धोलुं सरखा,
પારવતી પત રાસજો ફલ્યાણ કરજો જીવકા. ॥ ૨ ॥
x x x x
एही शिवका समरण ले माणेकनाये,
સાવરમતી નિરમલ વેહેતી જલ ગંગાકાંઠે ॥ ૪ ॥
મઢી યાંધકે રહેતે યાવા ગોદઢીઆ કહેતે
કૈલાસવાસી કરુના સાગરકે દરશન કરતે ॥ ૫ ॥

અન્ત—

धन धन कहें दलीपय पादशा अहमदशा पादशा,
રાણીકા રંગ મેહેલ ઘનાયે સાજા નાવાજા ॥ ૪૩ ॥
सवालाख घोड़ेकी रोजीका सरपाव दीया,
આપ સુસ હુવે દેશકું તથ પાછાઈ ધાગ કીયા ॥ ૪૪ ॥
एतनी बात आगे गइ अब चस्ती रही थोड़ी,
સત્ર દેવનકું શીશ નમાવું નમું વેહુ કર જોડ ॥ ૪૫ ॥
कलजुग आयो कोपतो लोपतो संसार रे,
અંત્રે મા તમે વાહારે ચઢજો નોધારું આધાર રે ॥ ૪૬ ॥
संवत अठार अठसठ वरखे जेठमासे वारे वार रे,
સંવત અઠાર અઠસઠ વરલે જેઠમાસે વારે વાર રે,
करे विनती रंक कीशोरदाश उमयापत महाराज रे ॥ ४७ ॥

વિષયાદિ-૧. આ લાવણીમાં અદમદશા બાદશાહે અમદાવાદ વસાવ્યાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. પ્રસંગ જણીતો છે. તેમાં અને આમાં માત્ર એક મેટા પાડફેર એ છે કે સસકું કુતરા ઉપર ધસી આવ્યું અને તે ઉપરથી બાદશાહે તે સ્થળે અમદાવાદ વસાવવાનો વિચાર કર્યો એમ પ્રસિદ્ધ છે તેમ આમાં જણાવેલું નથી, પણ તેને બદલે નીચેની ધટના વર્ણવેલી છે:—

સાબરમતીને તીરે, પાટણથી એક રાવત દરેરાજ ગુર્જર કુંવરીને પાણીપંચે ઘેરે ચઢી જોવા આવતો; એક દિન બાદશાહે ઘોડાને યાકેલો જોઈ તેને પ્રવાસનું કારણ પૂછ્યું અને તેણે ઉપક્ષી ઉડીગત કહી. એથી અદમદશા જાતે તે સ્થળે ઘોડેસ્વાર થઈને ગયો અને એ સ્થળ તથા ત્યાંના જનોથી પ્રસન્ન થઈ ત્યાં રહેર બંધાવ્યું.

૨. કહી ૪૭ છે.

વિશેષ-પ્રતિ માદિ જુઓ અં. ૩૦ થ.

અં. ૩૦ જ—ટોપીવાલાનું કવિત—હિં. લો. પૃ. ૧

કવિત ૧

છપય છંદ—ડરે દશે દિકપાલ, ઝરી થરહરે ઝટંકા;
પરબલ તેજ પરહરે, વડા ભુપત ગઢ વંકા;
ભાવનગર મ(મુ)જ ભુપ, જાંમ દીન રેનન જંપે;
ફડરગઢ આંબેર, ફછ માલવધર કંપે;
નરપતી કોઈ માંહે નહી, ધાર પતસાહ ધરે;
અંગરેજ સેળ તોમુ અથે કોળ તેગ સામી કરે ॥ ૧ ॥

કવિત ૨

ફીરતી કહું વીલાતકી, જાંહાં કુંપની રાજ કરત હે;
બાતસવાજી અજચ, દેશપતી દલુ ઢરત હે;
ગઢપતી કીઈ ગરક, થરક પાશાઈ થરકે;
ઘૌદેશ પડી ચમક, દેખ ટોપીકે ઢરકે;
બાહાર મહલાર વંગલા બીચ, કાસીકુ લદ લીંજીઓ;
કંપની કરમકી કાહા કહું, જ(જી)ને ઘર ગુજર અમલ લીઓ.

અન્ટ—ગારોટ કાલીદાસ પુંજના ચોપડા ઉપરથી ઉતારી છે. રહેવાસી અમદાવાદ મધે સાહાપુર કોટડી મધે લાટવાડામાં.

વિષયાદિ—પહેલા કવિતમાં કાલીવાડામાં બાવનગર અને જામનગરના તથા ગુજરાત, કચ્છ, ઇડર અને રત્નપુતાણાના રાજાઓને ઇમેજે જેર કર્યાનું વર્ણવેલું છે. અને બીજા કવિતમાં વિલાયતમાં રાજ્ય કરતી(?) કુંપની સરકારના પ્રજાવતું અને ગુજરાતનો અમલ હસ્તગત કર્યાનું વર્ણન છે.

વિશેષ—એક અડધા કાગળની એક બાજુએ આ બે કવિતા ગુજરાતી લિપિમાં લેવાયેલાં છે, તેને (૬૧) મા પાનાનો આંક નાંખેલો છે અને લાલ પેન્સિલથી નંબર '૪૯' મેં નોંધેલો છે. એક 'આંક' અને 'નંબર'નું અનુસંધાન કેળી સાથે છે તે સમજાતું નથી. અં. ૩૦ ત વાળાં બે કવિત પછી '૬૨' મા આંકવાળા એજ કાગળના બીજા પૃષ્ઠ ૬૫૨ લખેલાં છે.

અં. ૩૦ ત—રુદ્રમાલનું કવિત. હિં.-પે. પૃ. ૧.

આરંભ—રુદ્રમાલનું કવિત.

પથર સેહે ચઝદ ચુમાલ, થંમ પળ સેહેસ નિરંતર,
પથમ ક્રોડ અઢાર, જઢાં જેણે માંજક મનોહર,
સવા લાસ ધ્વજદંડ, લલ કલશ શૌવરણ તળા,
ફોરણી ઘણી વીશાલ, ચક વોહો રુદ્ર ન હલે,
જોત મોહોલ સોને જઢી, રુદ્રમાલો ચકવત હે,
ચહય (ચૌદ ?) કરોડ મોહોર કાગલ ચઢી,...

તલાવનું કવિત—

શવંત શંકર ધીર, ચૈત્ર સુદ લગ્ન આચાર,
મરણી નક્ષત્ર મરણ, શુભકર વાર સનીશર,
દેશોત દંડે સાત, ટકા ક્રોડ પાંત્રીસેં,
સીઢી પથર પચાશ, પલ ઓગળપચાસે,
તાસ નીર માગી તરસ યુંગ ધરા ગુજરધણી,
ફેશલીંગ સરોવર સરસ, સી સોમા વચ્ચાણું તે તળી.

વિધયાદિ:—આ બે કવિત ગુજરાતના કોઈ એક રાજાને સંબોધી લખાયેલાં છે. પેહેલા કવિતમાં સિદ્ધરાજ નયસિદ્ધે બંધાવેલા રુદ્રમાળનું અને બીજામાં સદસલિંગ તળાવનું વર્ણન વર્ણવેલું છે. સદસલિંગ તળાવ સંવત ૧૧૧૫ ના ચૈત્રમાં બંધાયાનું કવિત બીજામાં જણાવેલું છે.

વિશેષ:—મતિ માટે જુઓ અં. ૩૦ જ.

અં. ૩૦-૫-રેવાપુરી માતાનો ગરબો-ગુ-લો.-૨.

કેશવ-પૃ. ૧-૩.

આરંભ—શ્રીગણેશાયનમા. અર્થે (ય) શ્રીરેવાપુરી માતાનો ગરબો લખેલો છે.

૫(વિ)મલ કમલદલ વાંસા(વંશ)ની: ને લવ દુ:ખેઅ વીનાસા(સ)ણી:

નાસર્કાની ૥૧૦૥

નાસકાંતી દેવી સારદાઃ વીધન હરણુ ગુણુ દીધતાઃ
શાવ શુભ લઘ સેવતાઃ પ્રાશ્રીત સખલા દુર પલેઃ

॥૨॥

+ + + +

વણીક વસે વડવા બણીઃ ને તે ઘેર સત્સંગાત સતી ધણીઃ
વણુઝ કરે વેવારીઆંઃ ને વાઢાણુ જે સણુગારીઆંઃ
તારીઆંઃ જે જેટા જે જેશારીયાંઃ ખીજે બંદરે ઉતારીયાંઃ
ખીજે બંદર જઈ ઉતરીઆંઃ નંદ સુત નગર દીધો મેવાસઃ
વરસ એક વેપાર કરતાંઃ પોતી મનની આસઃ
વણુજ કરીને વલીઆં જે બંદરઃ ને વેગે વાઢાણુ તારીયાંઃ
અં(અ)ગર તંગર ને ચોળ(ત) મજકઃ વસ્તર વીધવીધનાં બારીયાંઃ

॥૫॥

+ + + +

શીયો(હો)ર નગર બણી શ(સં)ચરતાઃ શાઅર (શં)કટ પડીયાંઃ
ઓતરને લઈ દક્ષણુ મેલુઃ પુરવ પશ્ર(મ) આણુઃ
વાશગી (વાસુકી) નાગનુ મે નેતર કીધુઃ મેર રવએ તાણીઃ
સાત સાઅર મે ઘોલી પીધાઃ ચઉદ ભોવન ગત જાણીઃ
ચઉ પ્રભાત ને વણીક ઉજાણોઃ જમ મંડપમાં જુએઃ
કટકાં કોડ થયા મજમાનાઃ ત્રાઅ ત્રાઅ કરી રવેઃ
એક અસુર દલ દુર્ગ ? જમ આવુઃ વરણુવ વન સાઈઃ
તાંહાં બમરા કોડ પ્રગટાંઃ તે શરીર ખાધુ કાડીઃ
કેશવ કે હુ શંકટ પડીઓઃ અ(અં)મા યાદ હુ જાણુઃ
બક્તજનો સહુ બજો બંવાનીઃ ચઉદ લોકનો દાસઃ
કાલે ઘેલે કરી વીનતીઃ અંખા પુરે વાસઃ

॥૧૭॥

॥૧૮॥

॥૧૯॥

વિષયાદિ-૧. આ ગરબામાં સંકટસમયનો નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-

શીયો(હોર)ના એક વાણીયાએ જે છોકરાને વઢાણે ચઢાવી દૂર દેશાવર વેપાર કરવા મોકલ્યા. તેઓ ત્યાંથી માલ બરેલા વાઢાણો સાથે દેશ પાછા ફરતા હતા ત્યાં બર-દરીએ તોફાન થયું, તેથી વાણીયાણે દેવાપુરી માતાને અખ્યાણુ દીધું અને એક પુત્ર રાચે સોંપ્યો. દેવીએ પ્રસન્ન થઈ તેને સાત પુત્ર દેવાનું વરદાન દીધું; પરંતુ તેની દેરાણીનું દિલ એક પુત્ર રાચે આપતાં ચોરાયું તેથી તેણે ખનુરનો પુત્ર બનાવી માતાને આપ્યો, એટલે દેવીએ તેને શ્રાપ દઈ તેનું ખેદાનખેદાન કીધું.

૨. કુલ કડી ૧૯ છે, પણ દરેક કડીમાં વત્તીઓની પંક્તિઓ છે.

વિશેષ:-એક કાગળ ઉપર જે જાનુએ આ ગરબો લખેલો છે, લેખન અશુદ્ધ છે.

અં. ૩૦ દ-લખણી

પૃ-૧

વિપયાદિ-ડોહના એક માગણે મદદ મેળવવા એક લખણી કરી હતી તેનો આ લેખ છે. તેનું લેખન ધણું જ અશુદ્ધ, અક્ષરો કાનો માતર વિનાના બોડીયા તેમ અક્ષરે અક્ષરને વચ્ચે પાછો મૂકીને છતાં પાડેલા છે. એ લખણી હકેલવી મુશ્કેલ છે.

અં. ૩૧ કં-રાઠોડ વંશાવલિ-આ-કા. ૨. આખે

કવચાલુ-પ. પૃ. ૧-૨.

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસરસ્વત્યે નમઃ ॥ અથ રાઠોડની વંશાવલિ લખી છે.

દોહા ॥ સરસતી સમતી દેવોઃ મો મહતી આંસઃ ॥

આપુ રાઠોડાં ઉત્પત્તઃ વધવધ કરી વણાઅઃ

છંદ પદરી ॥ જણુ કલાં કત? જનમો સોનંણુઃ વાર્ધાણુ કઈ સોઅ ક(કુ)લ વર્ધાણુઃ ॥
કતરે(રો) હુવો સંકત? કાઅઃ આપો અંણુ ગાદીઅ સોઆઅઃ
સકતપાટ રાતગ? સધીરઃ વાંધલો અતે વીરાધ વીરઃ
રાતગરે દેહ તાગીક? રાંણુઃ જણુ તાગીકરો રાંમ જંણુઃ

અન્ત- બાનોપાટ , ૫૧ ગંબીરભુવઃ રાજાન તલક હેંદ્રઆણુ રૂપઃ
આપરા પવાડા કુહાઆંણુઃ જલપાર લેઅવો સમુદ્ર જંણુઃ ॥
તળઅ જાપ ગોપાલઆંણુઃ પતસાહ લડા કે કે પ્રમાંણુઃ
છુધરો પાતસાં મહાવીરઃ આવીઓ પોલ લેવણુ અમીરઃ ॥
કે કે લડાઈ પતસાહ કીધઃ લાપા દલ નહકો પોલ લીધઃ ॥
એ પોલ અડે ઘોડેસાં આણુઃ જોધાંણુ લીધ સો જગત જંણુઃ ॥
પટ માસ પોલ સર આપ પીજઃ લડાઈ કરી ધર રાવ લીધઃ ॥
વેંહતાં જ સંધિ વંકાવ ધેરઃ ગઢપત ગઢવાડા લીઆ ધેરઃ ॥
અગ છત કલુતા રંગ આંણુઃ બાંનરા લીઓ હેંદ્રઆ જ બાંણુઃ ॥
પલ કીઆ બોમીઆ સર્વે પેસઃ રાઠોડ દીઆ અરીઆં છુરેસઃ ॥
એવકે પવાડે કીઓ આંકઃ સેંહકોઅ માંન ગાધણી સાંકઃ ॥
વારો જાંધર વહે વીરઃ ગઢપત ધણી ઇડર ગંલીરઃ ॥
આપરે કુંઅર અંમેદ આંણુઃ જેહો દસરય રાંમી જાણુઃ ॥
આપ બેકા ઇજત બંધી એણુઃ જોધાંણુ ગાદીએ ધરમ જેણુઃ ॥
અ(અ)લ રહેા અરંજ કુંઅર આપઃ માગણુ તણુ માલવ માંબાપઃ
ઇડર ધણી ગંબીર ધસઃ આપે કવચાલુ દે આચીસઃ ॥ ૧ ॥

ઇતી આસીસ સંપૂરણુ છે ॥ શ્રી ॥ છે ॥

વિષયાદિ-૧. આ પવાડામાં, ઇડરની ગાદીના ધણી રાઠોડવંશી રાજ ગંભીરસિંહજીના ૫૫ પૂર્વજોની હત્યારી અને વંશાવધિ કૃતથી આરંભી બીજા ભાગુરાજ પર્યંતની તેમના એક એક પંક્તિબંધ ગુણગાન સાથે વર્ણવેલી છે. દરેક રાજના નામ ઉપર અંક મૂળ પ્રતિમાં જ મૂકેલા છે. કુલ ૫૬ રાજો સંબંધી હશેજી છે.

કવિએ ૫૬ માં રાજ ગંભીરસિંહે બાદશાહ સાથે ઇડરગઢ લેવા સંબંધમાં થયેલી લડાઇમાં વિજય મેળવ્યાનું છેલ્લી ૮ કડીમાં વર્ણવી પવાડો પૂરો કરીધો છે.

૨. કુલ ૬૩ નોંધેલી નથી, પણ ૩૫-૩૬ ને આસરે છે.

વિશેષ-૧ ઐતિહાસિક હોઇને આ પવાડો ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ અમદાવાદી આખા કામળની ચામડાના પુઠે બાંધેલી ૬૨ પાનાની નોંઠમાં બે હાંસીઆ પાડી મધ્યભાગમાં ઉતારેલી છે. લિપિ બાલબોધ ૩ પણ કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ માયાબોધી ગુજરાતીનો છે.

અં. ૩૧-બ-માણુણની વાર્તા-મિથ ચા. ગુ. કા-

૨. પરમાણુદ-પૃ. ૧-૫

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમઃ

ઇડર નેએર સોદામણુ-સરપર ચાઅણુદાર;
કાટિધ્વજ વાંકા વસે રાઓ કલાચી વાર. ૧
નય સપ ઢંકુ કુંડલે પાટંબર દૂકલ;
ગોરડિયાં ગ્રહ ગ્રહ પ્રતે રંભડિ ઝાંખાગુલ. ૨
વાડિ ભાર અઢાર શુભ મધુકર જુથ માણુંત;
માંતુ વંદા કોટ હે પટ. રત વસંત વસંત. ૩
ચોહો દસ અપ વણુગેણુ લગ તા વચ સેહેર વણુઓ;
ચહુ દશ અપ સાહેઓ ધણુ ધમે દરિઆઓ. ૪
ઇડર તણી બરાબરી કીઓ સોનેઅર કરેઅ;
વણુ સાસત્ર અઢાર વન એકણુ પાઓ ધરેઅ. ૫
ઓતણે ભામન બહુત સંધલી રાજકુંઆર;
કર કાંનડ દુઆરામતી લીલારંમે વેહાર. ૬
રાઓ રમે સંધ રાણીઆ લીલા રંગ અગાહ;
કામ કી જુએ બાપડો એક નારઓ નાહ. ૭
તે ધર બને પ્રગટીઆ માણુણ ને વણુ વશેક;
પઠે પરમાણુદ પ્રીતસત તાઓ વનોદ વસેક. ૮

અન્ત— સતભાંમા માણુણતણી રૂડી રાપી રપ;
એક પોહો પકે કારણે હરલેઆ આ પ્રપ. ૯૪

માણુણુને રાજન મલે વાધી પ્રીત અપ્રંમ;
 જાણે કે વીછડીઆ મલાં લછી અને પરમ. ૯૫
 વના આવતી માણુણી જોએ મલાં એક રંગ;
 માંતુ જમના જલ જુ સાહેર મલે સચંગ. ૯૬
 માણુણુ તું ભાંમન સકલ રાઓ કલાંણુ સજન;
 વાર પલસે આપણી દોઆરા માંહ કરન. ૯૭
 તે ધર પરમાણુંદ કવ કવતે પૂગ સરીપ;
 કીઆ સમપૂરણુ પ્રીત સત અપણી મત સરીપ. ૯૮

વાત સંમપૂરણુ લખી છે.

વિષયાદિ-૧. આ વાર્તામાં ઇડરના રાવ કલ્યાણુને (વિ. સં. ૧૧૭૨) ધીરે ધીરે માણુણુ સાથે કેમ સ્નેહ વધ્યો તેનું સુંગારસથી બરપૂર વર્ણન કરેલું છે.

૨. કુલ કડી ૧૯૮ છે. એ દોહરા છે, એમ માપ ઉપરથી સમજાય છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા ઇડર રોહરની સ્થાપનાનો તેમ જ એક રજવાડાના અંતઃ-પુરના વ્યવહારનો ચિતાર આપતી દોવાથી રસિક અને ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ અંક ૩૧ ક.

અં. ૩૧ ગ. સરસ્વતીમાહાત્મ્ય-સં. પુ-(૨. સં.)(લિ. સં.-૧૧૦૧)-
 પૃ. ૧-૬૨

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

સદ્વિદ્યે ચ સરસ્વતિ ભગવતિ કંઠસ્થિતે પ્રાણિના-
 મંત્રસ્થૈશ્ચ સ્વરૈઃ સૃષ્ટૈર્લઘુગુરુભેદૈર્વિભાસિ સદા
 હ્રસ્વૈઃ પ્લુતૈશ્ચ દીર્ઘૈર્ધર્મવિભૈરુષ્મૈર્હસૈર્ઘ્ય(?)જનૈ-
 મર્તાસ્ત્વાં ચ નમામ્યહં હિ સતતં વર્ણાત્મિકાં ભારતીમ્ ॥૧॥
 માર્કઢેયં સુશાસિ(સી)નં વૃહન્મુનિનિપેવિતં
 સરુણાદિત્યસંકાશં સર્વશાસ્ત્રવિશારદં ॥ ૨ ॥

અન્ત—

બ્રહ્મસ્તુતાયાઃ વ્યાખ્યાનં વ્યાસેનૈવ પ્રકાશિતં ।
 યઃ શ્રુણોતિ કથામેતાં ગચ્છંતિ પરમં પદં ॥ ૧૧ ॥
 માર્કઢે(ડ) સ્કંદયોર્મધ્યે કિંચિત્પ્રોક્તં દ્વિજોત્તમ ।
 મહાત્મં (માહાત્મ્ય) ચ સરસ્વત્યા(ઃ) સર્વેપાપહરં નૃણામ્ ॥ ૧૨ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयोक्ते सरस्वतीपुराणे प्रयागादितीर्थकथनं नाम द्वाविंशतितमः

सर्गः ॥ २२ ॥ लेखक ग्रामकृकडियाना तरवाडी भाइशंकर उदे-

रामः ॥ संवत् १९०९ शके १७७३ माघ शुद्ध एकादशि मंदवा-

सरे इदं ग्रंथं समाप्तं: श्रीस्वामीनारायणाय नमोनमः ॥ श्री ॥

વિવધાદિ-૧. આ સરસ્વતી પુરાણ માર્કંડેય પુરાણનો ભાગ છે. આમાં પ્રભાસ-પાટણ આગળની સરસ્વતી નદીનું માદાત્મ્ય વર્ણવેલું છે.

૨ આ પુરાણ અધ્યાયબદ્ધ છે, પરંતુ લઘીયાએ બીજા અધ્યાયથી સર્ગસંત્રા લખ-રેલી છે. કુલ અધ્યાય ૩૨ છે.

વિશેષ-૧. માર્કંડેય પુરાણમાં આ ભાગ છપાયેલો છે.

૨. પ્રતિ વિષે નુઓ અં. ૩૧-૬. વિશેષમાં લઘીયાએ આ પ્રતિને પાનાં ૬ થી વિશેષે શોભાવવા લાલ સાદીના હાંસીઆ પાડ્યા છે અને શ્લોકના આંકડાની આસપાસ લાલ સાદીથી પાછો કરેલી છે. જે સ્થળે પાછળથી પંક્તિઓ હાંસીઆમાં ઉમેરેલી છે. પ્રતિ ધણીજ અર્વાચીન છે અને અશુદ્ધ પણ બહુજ છે.

અં. ૩૨-૬ રાવ વિરમદે ચરિત્ર-ગુ. ઐ. ગ. વા-
(લિ. સં. ૧૯૧૬)-પૃ. ૧-૪૭

આરંભ—લખી આપનાર આ(ચા)રણુ ધીરજી

શ્રી સ્વામી નારાયણાય-નમઃ ॥ શ્રી ગણેશાય-નમઃ ॥ વીરમદે ઇકરીયારો
ઇતિહાસ લિખતે ॥

દાહા— સદા મનોરથ શુભ કરણુ ॥ વાણું આપર બેસ ॥
સારો પેહલો સંમરજે ॥ ગુણુ દાતાર ગુ(મ)ણુંસ ॥ ૧ ॥

વાર્તા—સર્મત ૧૬૩૦ આસરે રાવ નારણુદાસજી ઇડર ગઢ ઉપર રાજ કરે તે રાવ નારણુદાસજી બડો પ્રતાપી તે સમાને વિષે કુવરજી વીરમદેજી બડો સુરધીર માંણુરો દરબેધન દાણુરો કરન બાણુરો અરણુન બાણુરો સીંહદેવ તે સમાને વિષે કુવરજી વીરમદેની ઉમર આસરે વરસ ૨૦ ની તારે કુવરજીને ગણુગોરાંરી ધણો સૌપ તે ગણુગોરાંરી અસવારી નીકલે એ સમાને વિસે પૂંગલથી એક કવિ આવો તેણે વાત કરી જે ગણુગોર તો આંબની યે બલી પણ પૂંગલની ગણુગોર તારીક લાયક છે એટલામાં કુવરજી બોલા તે પૂંગલની ગોર તો કાં દેવવામાં આવે તારે કવેસર પૂંગલનો બોલીયો જે પૂંગલની ગણુગોરનાં દેવવામાં આવે તો સાવણુ સુદ તીજનો ધણો એક હરપ ઉગાહ પૂંગલ થાય છે જરૂર દેવવા લાયક છે—

મધ્ય—હમે (વે) વીરમદેજી પણ મનમાં વીચાર કરે છે જે સાહબદાને મારી અતરેથી જીવતો હું સી રીતેથી જઈસ એવો વિચાર દિલથી કરતાં કરતાં એ જ બુલવણી ઉપર એક કણુતર જેહુ હતુ તે સમે બુલવણી ઉપર મનાડી પણ ચડી તે મનાડીસે તાકીને તે કણુતરને પકડુ તે પકડી ચાર પગાં વીચમી લેઈ નીચ જમીન ઉપર આવી પડી તે કણુતરના તો ફેદાં ઉડી ગયાં

ને તે મનાડીને કસી ઇંદ્ર ન થાતાં સાછતાજી ચાલી ગઇ તે વીરમજીએ મનાડી કબુતરને પકડી નીચી પડી તે કૌતક નજરે દેખુ તે દેખીને મનમાં એવો વિચાર કરે જે હું પણ અત્રેથી સાહજાદાને પકડી નીચો પડુ તો સાહજાદાને માટે ને શ્રી પરમેશ્વર કરે તો હું સાબેતાબે રહું ને સાહજાદો ને અમે બંને મરીશુ તાં પણ શ્રી પરમેશ્વરને ગમશે તે થાસે ને તે સમયે રાવજી પાસે ફગત છોટીથી ૧ કટારી હતી ને તે વખત એવો ધરાદો કરીને સાહજાદાને ગલે પકડીને હેઠં સાહજાદાને ઉપર વીરમજીજી ઇંદ્ર થકા નીચે જમીન ઉપર આવી પડા તે પડતાં પડતાં સાહજાદા ને કટારીયો કાઢી મેલી તેથી સાહજાદો તો ગુજરી ગયો ને વીરમજીજીને કસી ઇંદ્ર આવી નહીં ને જમીન ઉપરથી તરત ઉડીને પોતાનો ઘોડો ચાકર પકડીને હાજર હતો તે ઘોડા ઉપર અસવાર થયા ને ચાકરને ઘોડાની પીઠે બેસારી લીધો ને તાંહાંથી નીકળા તે પાછા પોલાંમાં ગયા ને સાહજાદો મારો તેથી સાહજાદાની તરફના લોક હતા તેમનાં મન ઉદાસ થઇ અમદાવાદ તરફ ગયા—(પાનું ૨૧-૨૨)

અન્ત—ઇડરમાં પણ ધણોએક હરપ થઈ રહ્યો છે ને રાવજી વીરમજીજીને પણ ધણોએક હરપ ઇડર પધારવાનો છે તે સાં(જના) વખતના ઇડર જવા સારૂ તમામ અસવારી તૈયાર થઈ છે તે વખતને વિશે પરમેશ્વરને કરવું ને એવી વાત બજુનારી તેથી રાવજીએ હુકમ કરે જે જેપુરથી સરપાવ આપો છે તે સરપાવ લાવો ને આજે પેહરીએ તેથી તે સરપાવ લાવી તોસાપાનાવાસે હાજર કરે તે તમામ સરપાવ તેજ વખત પેહરે તે વાગે પેહરે તેજ વખત સરીર જેહરમાંજ જેપુરથી ચોપડુ હતુ તેથી ચીરાઈ ગજી ને ઘડી ૪ તો રાવજી વીરમજીજી સરીર રહુ ને પછી સરીર છુટી ગજી ને માહા હાહાકાર થયો ને ધણીક ઉદાસી થઈ ને ઇડર સંભાચાર ગયા ને વીરમજીજી બીલોડે દેહે છૂટી ને બીલોડાની મગરી ઉપર અગની સંસકાર કરે ને તાંહાં છતરી કરાવી છે તે હાલ સાબત છે તેથી ચંદ્રાવતીજી રાંછી ત્યાં રાંછી: વાઘેલીજી વીગેરે સતીઓજી થઈ તે રાવજીને પાદ લેઇને બધી. ને પોતાનો ભાઈ કલાંજીમલજી હતા તે ગાદીએ બેઠા—

ઇતી રાવજીશ્રી વિરમજીજીનો ઇતિહાસ સંમપુરજી સં ૧૯૧૯ ના વધસાખ વદી ૧૪ દીને લખીતંગ ગાંધ કુવાવાના જુલા જાહારા ધીરજીનો છે લખાવીતંગ ઇડર ગઢ પ્રગણે ગાંધ કુવાવાનો જુલા: ધીરજી લખીતંગ સુત નારાજી ધીરજીનો બેટો તેઓની સલામ શ્રીસરકાર હજુરમાં હજાર વાર ધરતી હાય લગાવી પોએ મારફત મહીકામિના દ્વતરદાર રાજેશ્રી હીરાલાલ ભાઈ બાલકરનાંજી સાહેબની મારફતથી લખી છે.

વિષયાદિ-૧ આ વાર્તામાં ઇંડરના રાજા વિરમ દેવજીનાં પરાક્રમો (સં. ૧૬૫૦ પછીનાં), કૃત્યો અને અપકૃત્યો વર્ણવેલાં છે. આમાં, વિરમદેવે હુગરપુરના રાજા સાથેનો વિરોધ, મોસાજ પક્ષના હદેપુર રાજ્યના રાજાની સદાયતા અને આતિથ્ય, અમદાવાદના શાહના શાહનદારત્વ ખુન, પોતાના બાઈ રામસિંહજીનું ખુન, દ્વારકાની જત્રા, હજવદના રાજા સાથે પોતાની બેનનું લગ્ન, બાઈના ખુનના પાપથી મુક્ત થવા સાર કાશીની યાત્રા, ત્યાંથી જયપુર અને દિલ્હીનો પ્રવાસ, અને અંતે જયપુરમાંથી સરપાવમાં મળેલા ઝેરી પોપાકથી મરણ, એ પ્રસંગો રસગર વર્ણવેલા છે.

૨. જો કે આ વાર્તા ચારણે કહેલી છે, છતાં આમાં સામાન્ય રીતે ચારણોની વાતોમાં જણાઈ આવતાં હિન્દી સાહિત્ય આદિનાં કવિત્તો છંદો વગેરે નથી. માત્ર ૭ સાત ભૂતા દોહરા છે; બાકી વાર્તા ગદ્યમય છે. બાપા, માયીન નથી પણ મધ્યકાલીન ગુજરાતી છે, એમાં ચારણી બાપાના સંસ્કાર નથી, પણ બારોડશાઈ શૈલીના સંસ્કાર છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા ઐતિહાસિક હોઈને હપથેળી છે. તેમ જ તે વેળાના રાજાઓ ચારણાદિને, માત્ર પ્રતિકાદિની પ્રસિદ્ધિને દાન ન પહોંચે એની ખાતર, પોતાની પાસે સાધન ન હોવા છતાં કેવાં મુક્તદસ્તે દાન આપતા તે જણાવે છે.

૨. પ્રતિ અર્વાચીન છે. ચાર પેઢ નોટમાં બોડીયા ગુજરાતી લિપિએ લીટી દોરી હતાંદેલી છે. પણ અક્ષરો અને જોડાક્ષરોના મરંડ બાળબોધ લિપિના છે. કોઈ સ્થળે અલ્પ કે પૂર્ણ વિરામ આદિનાં ચિહ્નો કે તે સૂચવનારી પાણો પણ નથી, ચરતબંધ ઉતા-દેલી છે. દરેક પૃષ્ઠે ૧૩-૧૪ લીટીઓ છે, અને એ હાંસીયા દરેક પાને આંકેલા છે.

૩. આ પ્રતિના મુખપૃષ્ઠ ઉપર નીચે પ્રમાણે ઇમેજમાં સ્વ. કાર્ણસ સાહેબની કૃપાક્ષરી સહી સાથની નોંધ છે:-

Charitra of Raw Veerum Dev of Educur. This Copy was procured from Charan Dhirji by Heeralal Balkrishna, Dafterdar of the Myhee Kuntla, and sent to me in June 1863 the copy which I had precociously translated having been lost.

૪. પ્રતિ અર્વાચીન છે; ધીરજ ચારણના ચોપડા ઉપરથી તેના દીકરા નારાજીએ ઉતારેલી છે.

અં. ૩૨ ખં—ઇંડરના રાવની વંશાવલિ—ગુ. ઐ. વં.
(લિ. સં. ૧૯૧૯) પૃ. ૧

૧ રાવ સોનંગજીએ સામળીયા સોદને માથો સં. ૧૩૧૦ ૧
સં. ૧૪૪૭ રાવ રણમલે બાડેર પ્રગણું સોલંકીને આપ્યું. સં. ૧૪૨૫ ૨
રાવ જેમલે જવાસ પ્રગણું ચહુવાણને આપ્યું. ૫
રાવ જેઠી જેતકરણે ગડોલ પ્રગણું ચીતોડના રાણાને આપ્યું ૬
૧૭૧૦ રાવ જેનાથજી નાસીને પોળોમાં ગયા અકબર પછેની વખતમાં ૮

રાવ પુંમજીની વખતમાં પાદશાહ અમનગરનો

કોલો કરાવતા હતા તે નંબર ૧૫ મા.

૯

સં. ૧૫૪૦ રાવ બાલુજી પતાઈ રાવજીની વખતમાં હતા.

૭

નં. ૧૭ મા.

■ ૧૪૮૨ અમદનગર વસાવ્યું.

૩

„ ૧૪૯૯ મહમદશાહ ઈંડરની કન્યા પરણ્યો.

૪

„ ૧૬૩૦ રાવ નારણદાસજીના કુંવર વીરમદેજી થયા.

„ ૧૭૮૫ મહારાજ આણંદસંઘજીએ ઈંડર લીધું.

વિષયાદિ-આમાં ઈંડરના કેટલાક રામચોના પ્રજાજીની સૌંપણી આદિ પ્રસંગો માત્ર ૧૧ નોંધેલા છે. બાલુએ જે આંકડાવારી નોંધેલી છે, તે લહીઆએ પોતે કરેલી છે; તેમાં કમ હલકા સુધરી છે.

વિશેષ-૧. ઐતિહાસિક હોઇને ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ એક જ ઉક્તિ ૫૪ ઉપર ઉતારેલી છે.

અં. ૩૩-સાત્રમતીમાહાત્મ્ય-સં. પુ. પદ્મપુરાણાન્તર્ગતપ્રકરણ

પૃ. ૧-૫૧.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસાત્રમત્યૈ નમઃ ॥

શિવમુકુટાદવતીર્ણાં પ્રહ્લજલપૂરેણ કાશ્યપી ગંગા ।

વિશદયતુ સકલકલુપં કલિના જનિતં જગદનિષ્ટમ્ ॥ ૧ ॥

મુક્તિપુર્યાં સુલાસીનં સૂતં ધર્મવિશારદમ્ ।

ઋપયઃ પરિષ્પૃચ્છન્તિ કલ્યાણમસમાગતાઃ ॥ ૨ ॥

મગવન્ કેન ધર્મેણ તીર્થેનૈવ તુ કેન વા ।

પિતૃણાં પિંડલિપ્સૂનાં તૃપ્તિર્ભવતિ શાશ્વતી ॥ ૩ ॥

×

×

×

×

સૂત ઉવાચ—

ગંગાચ્ચાનં મહાપુણ્યં પિતૃણાં તૃપ્તિહેતુકમ્ ॥ ૫ ॥

×

×

×

×

બ્રહ્મણોક્તં પુરા વિપ્રા નારદાય મહાત્મને ॥ ૬ ॥

×

×

×

×

ઋષયઃ સર્વતોમ્યેત્ય અર્ચુદારણ્યમાશ્રિતાઃ ॥ ૨૦ ॥

X X X X

અચલેશ્વરસામીપ્યે કશ્યપસ્ય મહાત્મનઃ (આશ્રમં) ॥ ૨૨ ॥

કશ્યપેન પુરા નીતા મુનિના સ્નાનકારણાત્ ।

તેન સા ક(કા)શ્યપી ગંગા ત્રયતે પાતકાપહા ॥ ૨૩ ॥

X X X X

(પાર્વતી) હઠાઙ્ગપ્રાહ કેશેષુ । શંકરં લોકશંકરમ્ ॥

જટાકલાપં નિશ્ચોત્ય પ્લાવિતં તઙ્ગલં ભુવિ ॥ ૩૫ ॥

ગૌરીભયાઞ્ચ વશ્ત્રામ સા ગંગા તત્ર તત્ર વૈ ॥

તેન સાશ્રમતી નામ પ્રસિદ્ધં ભૂતલેઽભવન્ ॥ ૩૬ ॥

અન્ત—સૂત ઉવાચ—

અંતર્ભૂઃ ક્રીડિતમિદં વરાહસ્ય પુરે પુરા ॥ ૧૩ ॥

ગાંગેયં પરિપ્રચ્છ ધર્મરાજો યુધિષ્ઠિરઃ ॥

પિતામહ મહાપ્રાઙ્ન મહાયુદ્ધિપરાક્રમ ॥ ૧૪ ॥

શ્રોતુમિચ્છામિ તત્ત્વેન કૃષ્ણમવ્યક્તમીશ્વરમ્ ॥

યશ્ચાસ્ય સુમહત્તેજો યચ(શ્ચ) કર્મ પુરાતનમ્ ॥ ૧૫ ॥

તન્મે સર્વં યથાતથ્યં પ્રશ્નહિ ભરતર્ષભ ॥

તિર્યગ્યોનિગતો રૂપં કથં ધારિતવાન્ હરિઃ ॥ ૧૬ ॥

કેન કાર્યનિર્સર્ગેણ તન્મે શ્રુહિ પિતામહ ॥

इति श्री पद्मपुराणे साश्रमतीमाहात्म्यं समाप्तं ॥ छ ॥ ॥ श्री ॥

॥ शुभं भवतु ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ कल्याणमस्तु ॥

॥ छ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्री ॥

વિષયાદિ-૧. આ પ્રકરણ પદ્મપુરાણનો એક ભાગ હોવાનું આ પ્રતિ જણાવે

છે તે પરંતુ પુના આનંદાશ્રમની પુસ્તકાલયમાં પ્રકટ થયેલા પદ્મપુરાણમાં જડત્વ નથી. આ ભાગમાં આણુના અરણ્યમાંથી અચલેશ્વરની પડેરામાંના કલ્પ ગ્રામ આગળના કશ્યપ મુનિના આશ્રમ આગળથી નીકળેલી, બાગીચી ગંગાના અવતાર રૂપ સાશ્રમતી નદીનું ઉત્થાન, તેના પ્રવાહમાંથી, અને તેના વડ ઉપરનાં તીર્થોનું આદ્યાત્મ, તેની સાથે સંગમમાં મળતી અન્ય નદીઓ અને સુશુદ્ધ સાયેનો સંગમ, આદિ સંબંધી પૌરાણિક કથાઓ રસભર વર્ણવેલી છે.

૨. પ્રતિમાં અધ્યાયની કે મૂળઃશ્લોકોની સંખ્યા નોંધેલી નથી.

વિશેષ-૧. પ્રતિ માચીન છે; તેમ છર્ણુ પણ થવા આવી છે; લેખનશૈલી પણ માચીન છે, પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ સ્પષ્ટ અક્ષરે ઉતારેલી છે, ક્વચિત્ ક્વચિત્ લેખન અશુદ્ધ છે, દરેક પૃષ્ઠે આઠ આઠ લીટી છે. ૩૩ મું પૃષ્ઠ એક બાલુએ કોરું છે, પણ તેથી પ્રતિ ત્રુટિત નથી. કોઠ પાને પાછળથી પંક્તિઓ ઉતારેલી છે.

અં. ૩૪ ક-દશરા વનાવ-હિં. ગુ. પૈ. કા.-૨. હમિરકવિ-(૨. સં. ૧૯૦૬)-(લિ. સં. ૧૯૦૮) પૃ. ૧-૩૪.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ । ગણ દશરા વળાવ લિલ્યતે ॥

દોહા—મોક્ષપતિ (મુપકપતિ) પતિહંસ કહાં । વૃપભપતિ મુ (ગરુ)ડ સાંભ ॥

હરિહર સરસ્વતિ ગુનપતિ ॥ સચકું કરહું પ્રનાંમ ॥ ૧ ॥

લંશેદર સુર ભારતિ ત્રીલોચન પ્રમ (પર્મ-હરિ) તેહ ॥

વજિયાસંગ મહારાજકા ગુન ગાવા બુદ્ધ વેહ ॥ ૨ ॥

પૂજત આશો શુદ્ધ દશમ ॥ રાજા વજમલ્લરાંણ ॥

સોયરનત હાંમુ (હમીર) સુકવ્ય (વિ) વજિયાદશમ વસાંણ ॥ ૩ ॥

છપ્પૈ—શ્રીજિયાદશમ વસાંણ ॥ કરહુ વહુ વિધિ વરનિકર ॥

અમરપતિય સમ આજ ॥ રાજા મોહેલ ધરનિપર ॥

સોરઠ દેશ ઉત્તંગ ॥ મધ્ય ઉતંગ સહર જ્યમ ॥

ભાવનગર સોય વંશ(વર) ॥ ગનત સવ અં(કં)ચ(ક્ર)પુરિયસમ ॥

તેહિ સહર હુંત રાજત તલત્ય ॥ સોમવંસ સ(અ)વતાર હે ॥

વસતેસ નંદ રાજા વજો ॥ આપ ઇન્દ્ર અવતાર હે ॥ ૪ ॥

વચનિકા—સાહબીયે ઇન્દ્રો અવતાર ॥ કરણુ જસો દાતાર ॥ સતરો હર-ચંદ ॥ ફોળરો જેચંદ ॥ બુધિરો સાગર ॥ કુલરો લિખર ॥ ઇતિશ બંશ રાગ કુલિરો શંચુગાર ॥ રજપૂતવટરો રાયણુહાર ॥ ચૌદ બ(વિ)વા બતિશ લક્ષણુ ॥ ચોશક કલા પટભાષારો બંચુણુહાર ॥ ધણુ અસકારો માંચુણુહાર ॥ અરિ-યારો કાલ ॥ રાકારો પાલ ॥ ગૌઆદાણુ રિક્ષા કરે હે ॥ ચારણુ બાટાં અનેક મંગત જણુારા મુખારા ચુણુ સુણુ સુણુને દરિદ હરે હે ॥ સાકાર્યંદિ સાસ-પાંણુારા બંસરો રાગ સાકાર્યંધિ હૂવો છે ॥ શ્રીકૃષ્ણરો જનમદન જનમાઅધમિરે છે સમૈયે જનમ લીલા થકો નામ બ(વ) જે સીંગણુ માહારાજ હે ॥ બ્રહ્મા-હરા નેત્ર થકી અં(અ)ત્રિ રૂપિ ઉત્પપન હૂવો તંણુરો બંસ હે ॥ અબે બંસાવ-લિરો વરણુવ કરે હે ॥ ૫ ॥

અન્ત—

ધસિ ગયે સરવ નિજ્ય નીજ્ય ધામ ॥ અથપતિ કરત આપેં અરાંમ ॥
 સુપ રેન્ય વીત્યત થાત પ્રાત ॥ નિત્ય પરત્ય દાંન સમા સુદાત ॥
 દુરય દેસ દેસ મંગન અમાપ ॥ સંભારિ દાંન સવકૂં સમાપ ॥
 અગણિત તૂરંગ સોઘન રુ કાંત્ય ॥ મારિક દરક વસન ઘુમાંત્ય ॥
 હાથ્યસું દાંન કેહ મંગનકાર ॥ સમપિયા તેહ નાંહિ સુમાર ॥
 સુભ દેહ સરવ આસીસ સોહ ॥ પટ વરન ગયે દારિદ પોહ ॥
 હંમેસ વરસચ રાવ સ્ત્રધ ॥ ઘજમાલ રપત કુલ અર્મગ શ્રધ ॥
 અલપ સવે ફહત આસીસ આજ ॥ રહો જગ કોહ્ય ઘજમાલ રાજ ॥
 પહિ વજા તેળો તેન ધર્મ અંગ ॥ સુઘ કુંવર પાટવિય ભાવસંગ ॥
 રાજાં ન ભાવસંગ ધરહું રાય ॥ અપમાલ કુંવર પાટવિ આય ॥
 ત્રપ હે ઉદાર ઉદાર નાંમ ॥ દ્રવ્યં હરિત અશ્વ ઘલ ઘુધિ ધાંમ ॥
 અપમાલ રાંણ રાજે અસાહ ॥ કુંવરાં કુંવરં ઘજમાલ કાહ ॥
 હંમીર કવિય દેપિ ગણાવ ॥ વાંધિયો ગ્રંથ દશરા વણાવ ॥
 ઓગણીસ સંવત પંચમો વરપ ॥ પઢ્યવેહ કારતિક સુકલ પ્યપ ॥
 સુભ મુરત હોત વારં સનેહ ॥ દસરા વંણાવ સંપુર કેહ ॥ ૧૧૭ ॥

દોહા ॥ ગ્રન્થ જુગલ યજમાલ ત્રપ ॥ સુભ આપ સવ ઇંદ ॥

કવિ હાંમુ ગુન ઉચરે ॥ ન્યાલ હૂવે કવિ ચંદ ॥ ૧૪૮ ॥

સંવત ૧૯૦૮ વર્ષે કાર્તિક માસે શુક્રપક્ષે તિથી પંચમ્યાં ભૌમવાસરે
 લિખિતં મદ્રાવટંકેન જગજીવનાત્મજરણછોડેન ઔદિચ સહસ્ત્રેજ્ઞાતિ ઘોષા
 મધ્યે લખ્યો છે ॥

વિષયાદિ-૧. આ કાવ્યમાં, બાવનગરના રાજા વિનયસિંહજી મહારાજના દસરાના
 દરબારનું વર્ણન કરતાં, કવિ હમીરે પ્રજ્ઞાથી આતંભી વિનયસિંહજી પર્વત ગોદિલ વંશના
 રાજાઓની વંશાવલિ વર્ણવી છે. વચ્ચે કેટલાક પ્રસંગોના સમયના સંવતો પણ નોંધેલા
 છે, એમાં વિક્રમ અને શાલિવાહનના રાકની સ્થાપના વિષે નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કરેલો છે:-

અગ્રસન્ધ્ય રે આગીયો ॥ વસ્ય કીવ બાવનવીર ॥

આવત જાત ઈંદ્રપુર ॥ ગુન વિક્રમ ગંભીર ॥ ૮૪ ॥

સમસ્ત (સંવત) પચાસ ર સાતસો (૭૫૦) આયુર જિન અપ્રમાંન ॥

સકલ લિખાંનો મુલક સવ ॥ વિક્રમ કો બલવાલ ॥ ૮૫ ॥

સંવત પેક પેતીસ લગ્ય ॥ સભ્યો વિક્રમ કો સક ॥

સાલીવાહન સેન સન્ધ ॥ આપ મનુ હધિ ઉદક ॥ ૮૬ ॥

સોરઠમાં ગોહિલ વંશી સાલવાણે શક સ્થાપ્યા વિષે આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

દોહા—સાલવાંણ્ય વિક્રમ વધે ॥ લંજિ સક ધરિ આવ ॥

દેશ દેશ રાજા નમે ॥ નિજ સક જુગત્ય દિવાય ॥ ૮૮ ॥

સહર દંક (ટાંકપુર—ગિરમાં) ઈકલંક સંમ ॥ નાગાજન નરપાલ ॥

વરદાયક વર જેઠવો ॥ બરડો દેશ બિશાલ ॥ ૮૯ ॥

પ્રલેકરન ગઢ ઢેડ વસ્ય ॥ સાહ્યવાંન્ય દલ લાય ॥

નાગાજન હતિ કુસલ નિભ્ય ॥ કરિય ફતે ધરિ આવ ॥ ૯૦ ॥

સાહ્યવાંણ્ય કે સકકો ॥ બર ગયા ઠા વેર ॥

ઐગણીસસે આઠઘગ્ય ॥ સત્ર શોહ તોતેર ॥ ૯૧ ॥

સંવત ૧૨૦૧ માં જિજરાણો ગઢ ગોહિલે નિત્યાનો ઉલ્લેખ પણુ છે; જુઓ કહી ૧૨૯-૩૧. સંવત ૧૫૭૫ માં બ્રાહ્મણ ભતિ અને રાણા વિસવજી વચ્ચે યુદ્ધ થયાનો અને મારીયાધારના રાજાને જાનીએ ૪૦ ગામ સાથે સીહોર માંડી આપ્યાથી તેને હરાવીને સિહોર લીધાનો ઉલ્લેખ છે. આ પ્રસંગની બીજી એક ટિપણી પાને ૧૮ મે લખેલી છે.

ભાવનગરની સ્થાપના વિષે નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

સંવત સત્ર ઐગણ્યાઅસી ॥ સુધ ત્રીજ વધસાક ॥

ભાવસંગ ભાવાનગર ॥ અંજુનંભ રચ્યો અચાક ॥ ૧૬૭ ॥

સુભ બંધિય ભાવાસંગે ॥ દસરા બંદસ્ય દોપ ॥

ખિયે છતિસે બંછયે ॥ નરપત અસી ન હોપ ॥ ૧૬૮ ॥

૨. આ ગ્રંથનો કેટલોક ભાગ ખાંડવાના વંશવર્ણને અને કેટલોક સોરઠમાં ગોહિલોએ નમાવેલા રાજ્યપ્રદેશોના વર્ણને રાખ્યો છે.

૩. ગ્રંથ દોહરા, છંપય, સોરઠા, મોતીદામ આદિ છંદોથી બાંધેલો છે. વચ્ચે વચ્ચેનિકાવાળા કેટલાક ભાગો ગદ્યમાં છે. ગ્રંથમાં હિન્દી પણભાષ સાથે વચ્ચે વચ્ચે કેટલાક કવિઓનાં કવિત આદિ ગુજરાતી પણો પણ સામેલ કરેલાં છે. કુલ કદી સંખ્યા ભે કે ૧૯૮ લખેલી છે, પરંતુ તેવાસ્તવિક નથી. કારણુ અન્ય કવિઓનાં અનેક કદીબંધ કાવ્યોના પ્રત્યેક ઉતારાને માત્ર એક એક આંકમાં સમાવેલા છે; તેમ વચ્ચેનિકાના પ્રત્યેક ગદ્ય ભાગને પણુ એક એક આંક તરીકે નોંધ્યો છે.

૪. ભાષા હિન્દી તેમ મિશ્રાંચારણી ગુજરાતી છે; ભાષા સુરસ અને પ્રવાહશીલ છે.

વિશેષ-૧. ગ્રંથ ઐતિહાસિક હોઇને ઉપયોગી છે. સોરઠની મધ્યકાળની સ્થિતિનો ખ્યાલ ઠીક આપે એમ છે.

૨. પ્રતિ ખાલગ્રાધ લિપિએ લખેલી છે. છતાં કેટલાક અક્ષરોના મરોડ ગુજરાતી લિપિના છે. ઇ, ઝ, જ, અને હ, એ રાખેલા આમ લખેલા છે:—એ, જૂ, ઇ, લ, શોભા

સાર લાઇ સાહીની ચાલો કરેલી છે, તેમ દોહરા, છપ્પથ વગેરે છંદોનાં નામ તથા અન્ય કવિઓના ઉતારાઓનું સૂચન વગેરે લાલ સાહીમાં લખેલાં છે. આખા ખાનરીયા બુરા કાગળ ઉપર પ્રતિ ઉતારેલી છે, ધણે સ્થળે હાસીયામાં કેટલાએક અર્થો તેમ ખુલાસાઓ અને સ્થળોના નિર્દેશો ગુજરાતી લિપિએ લખેલા છે, તથા કેટલાક રાખડોની ઉપર ખાલ-ખોધ લિપિએ અપર રાખડો પણ લખેલા છે.

૩. પ્રતિના પહેલા પાના ઉપર નીચે પ્રમાણે નોંધ કરેલી છે:—“નોંધણી પત્ર ૨૦ કવિત ૧૬૦ ॥ સં. ૧૨૦૨ માં સેજગી સોરઠ આપ્યા પત્ર ૧૫ કવીત ૧૨૯ ॥ સં. ૧૨૦૧ તેને દીકરે રાણોછએ રાણુપર વસાન્યું પત્ર ૧૫ કવીત ૧૩૧”

અં. ૩૪ ખ-ખરતર ગચ્છ પ્રશસ્તિ-ગુ. લે-(૨. સં. ૧૭૮૪)
પૃ. ૧ (સટીક).

સ્વસ્તી(સ્તિ) શ્રી પાર્શ્વેશં પ્રણમ્ય શ્રી પુહકરણ નગરાત્ મટ્ટારક શ્રી જિનમક્તિ સુરિવરા સપરિકરાઃ શ્રી વીઠાલ નગરે વાચનાચાર્યવર્યધુર્ય મહિમસુંદરગણિવરાન શમનુશામાદિ સંતિ શ્રેયોત્તર તત્રત્યં ચ દેયં

તથા તુમને આદેશ શ્રી પાલ્લીને (ગામ) કેરનો છે તત્ર પુહયજ્યેા ધણિ શોભા લેજ્યેા શિષ્યાને હિત શિષ્યામાંહે રાખજે સમસ્ત આવક શ્રાવિકાને નામે પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે ધર્મલાભ કેહેજે પ્રસ્તાવે અમારા સમાચાર દેજે તથા શ્રી દેવ-નગરનો (ગામનું નામ) આપ આર જતીને પુઠા હુંતી મુકસ્થું ફાગણુ વદિ ૭ અમ્હે વિહાર કિયો છે શ્રી ફોલોદીથી ને ચૈત્ર વદિ ૬ શ્રી જોસલમેરનો મુહુર્ત છે સંવત ૧૭૮૪ ફાગણુ શુદ્ધ ૪ દિને.

૧ મં ૦ શ્રી જિનમક્તિ સુરિભિઃ ૨ વાં ૦ મહિમસુંદરગણિ વરાન્ ।

इति खरतरगच्छनी प्रशस्ति ॥

વિધયાદિ-૧ આ, મારવાડના માનસિંહજી રાજની હદમાં આવેલા પુહકરણ નગરથી શ્રીજિનમક્તિ સુરિએ વીઠાલ નગરના વાચનાચાર્ય મહિમ સુંદરગણિને પાલ્લી અને કેર ગામ જવાનો આદેશ કરેલો તે સંબંધી પ્રશસ્તિ છે.

૨ આ વિક્રમની અઢારમી સદીના અંતભાગના પત્રલેખનનો એક નમુનો છે.

પરોપ-આ પ્રતિ ખાળખોધ લિપિએ એક પાના (૩૫ મા) ઉપર બે હાંસીયાના સળ પાડી લખેલી છે. હાંસીયામાં ગામ અને સ્થળનાં ત્રણ સૂચનો કરેલાં છે.

અંક ૩૪ ગ. તાવના મંત્રો-ગુ. ગ.-પૃ. ૧

ૐ હઃ સ્વસ્તિ શ્રીલંકા મહાકુર્માત મહારાવશ્રી રાવણુજી વચનાત વખી-પણુ લિખતં શ્રીમૃત્યુ લોકે એકાંતરિયો જૈતરો તૈતરા નિત્ય જ્વરા સિત જ્વરા

પત જવરા મ્લેષ્ય જવરા વાત જવરા કાલી જવરા ભય જવરા પીડ જવરાદિસે
અરે દુષ્ટ તું અમુક બ્રાહ્મણ અમુક ક્ષત્રીને અમુક વૈશ્ય અમુક શૂદ્રને શરીર
રહે છે પરંતુ લેખદર્શને અગ્નિ માંદિ પડી બસમ હો નહિતર રાણે રાવણની
ગદા તાકરે માથે વાજસ્યે ચંદ્રહાસસ્ય ખડ્ગ સેતી તારે સિરછેદ હોસ્યે જઃ
જઃ જઃ ઠઃ ઠઃ ઠઃ સ્વાહાઃ

ઇતિ તાવરી ચીડી છે

હૈં નમો રસિયાણુ પાટણુ અજયપાલ રાજા બંધવ સુરદેવ અજ્યા
રાણી તેહને સાત પુત્ર પ્રથમ એકંતરો વિયંતરો ત્રયંતરો કાલજવર સીત-
જવર ભૂતજવર વિપથજવર બેટા વણી રાવે સાંભલ્યી રાય રાણી મુરછાગતિ
હુવા જવર આની પગે લાગો માતા મુઝવે તુ દિલે જરે ચાંડાલ જા મુહ-
મદી બાલ દિષ્ટયકી પરો જા મારી આરત સાંભલા પછી જો અમુકને પીડા
કરે તો નારસિંહ વીરકી આજ્ઞા પુરે ઠઃ ઠઃ ઠઃ સ્વાહાઃ

વિષયાદિ—આ જો તાવના મંત્ર છે. એમાં અનેક પ્રકારના તાવની ગણના છે.

વિશેષ-૧ પહેલા મંત્રની નોંધ આ પ્રમાણે છે:—“આ મંત્ર ચીડીમાં લખીને
હાથે બાંધીં તો જીખાર ભય.” બીજા મંત્રની નોંધ આ પ્રમાણે છે:—“આ મંત્ર બણી
દોરાને ૭ ગાંઠો દેવી તે દોરો હાથે બાંધે તાવ ભય.”

૨. મતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે, પણ કેટલાક અક્ષરોનો મરેડ ગુજરાતી છે.

અં. ૩૪ ઘ-વખતસિંહજીનું ગીત-ગુ. લો. પૃ. ૧-૨

આરંભ—ઠાકાર વખતસંગજીનું ગીત સપાખરૂં.

પ્રથમ લિપી ગઠ તન્નાજો બંદર સરતાનપરે ॥ તેમ ઝઝમરે અઠ બંદ્રતામાં ॥
મવા ભાદ્રોડ સિરમોડ મરદાં મરદ । શરદ જુલાપરી નદી શામા ॥ ૧ ॥
ગાંજીયા દેશ નાથેર બિનાગરા । રાજુલે તખતંત્ર બાહુ રડીયા
જાડલે દો ભુજે મીતપર આણિયા । જત્રપતી કુંડલે ઝંડા ચડીયા ॥ ૨ ॥
યરકરી ચાંદમઠ અને સલડી ચકા વેહેદ ઈંગલિયે ઝંડા વાગા
શરદ લાડી કરી બાજરા, સામવી બાડલીયા ગાજરા હોઈ બાગા ॥ ૩ ॥
ગઠપતી રાવલે ગુંદગઠ ગાલીઓ નવડ ગઢડા ધસ એકનો રે
પોહોભ્ય બોટાદ બીમગાદને પાણુવી કાઢીઆરી અરી હરપરાડા રે ॥ ૪ ॥
ઠોરવા જેમ ઝાંઝેરિયા કેપિયાં મરદ ધર અડાહમ ખેત્ર માતે
જોધ ભાવાહરે બીમ પાંડવ જેહી આંજલી પીપલી કરી આતે ॥ ૫ ॥

હેકણી બાલુએ સમુદ્ર માળ હુવો હેકણી બાલુએ હસમ હાલે
 હુંડ ભડ ચોકડી અડગ કીધા હુવો તણા સખ માલરી જુવોં તાલે ॥ ૬ ॥
 લાજ ધણ મહણરા કેક ખાલા કિયણુ । કવી એકી રસણુ કહે કેતા
 પાટકે બેટ પેરંભરો પાતસા । અતલગલ બોગવે દેશ એતા ॥ ૭ ॥
 હાય વખતે ધણા બોધ વખતા હુવા । પ્રથી રખપાલરો દેશ વખતો
 શિઓરો પાટવી જગોજગ સલામતા વખતવંત ભાવાણે તખત વખતો ॥ ૮ ॥

વિષયાદિ-૧ આ ભાવનગરના રાજ વખતસિંહજીનાં પરાક્રમોનું ગીત છે; આમાં તેમણે લીધેલા ગટનાં નામ આદિ વર્ણવેલાં છે.

૨. કુલ કહી ૮ છે. બાપા ધમકભરી છે.

વિશેષ-૧ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. હાંસીઆમાં નીચે પ્રમાણે અર્થ ટાંકેલા છે:-ઝંઝમેર=ઝાંઝમેર; જુલાપરી=કરલા ગામ પાસે; મુંદ્રગડ=કાડીનું ગામ હવે; અડાકમ=પરગણું; હસમ=સ્વારી.

અં. ૩૪ ૬.-વખતસિંહજીનું ગીત-ગુ. લો. ૫. ૧-૩

આરંભ--વખતસંધજીને જીનાગઢના નવાજ સાથે લડાઈનું ગીત.

ચોંપે આવીઆ નવાજ સેન કાડીઆંકી ધરે ચાડ અડે નકા ધડે ફાટે ગામડે અરોશ
 અડે જટાધાર કોધ જાણે ઇંદ્ર અડે એમ । વડે વાજ વંતાં સામે અડે વખતેશ ૧
 ત્રંબાલાં રણુકે ઠણુકે ગરદા હુંક । સઘકે રોશ બ્યોમ અઘકે સમંદ્ર
 ભજાલી શકતી તકે ભજા હુ મલકે બાણુ । નવાખાં સાહયો સકે અખેરાજનંદ ૨
 અન્ત—

કુંપા વાજશુર દાહા જણી રાન ભાર કસા । નાય પેરંભકા ધરે છતરા નિશાણુ
 બરાભાંજે બાળિયારાં કાડીઆરાં કુખખરા । હરા ભાવાતણુ અખજીતરા હાલાણુ ૧૨
 શત રતનેશ ભાવા અખેરાજ નીર ચાડે રજાડે પરજા કાટ પાડી દીએ દેશ
 મેઢની મંગલ ગાઆ સોવંતકી વખામંડી વડી કૃતે પાપા ધરે આપા વખતેશ ૧૩

વિષયાદિ-૧ આ, સિહોરના રાજ વખતસિંહજીને જીનાગઢના નવાજ હામદ-ખાંનને હરાવી કુંડલા, ચીતળ લખાવી લીધાં અને પોરબંદર, જસહણુ, જેતપર આદિના રાજાઓને નમાવ્યા, તે સંબંધી લોકગીત છે.

૨. કુલ કહી ૧૩ છે. બાપા વીરરસભરી, ઝડખમકવાળી છે.

વિશેષ. ૧ ઐતિહાસિક લોકગીત છે.

૨. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. હાંસીયામાં કેટલાક શબ્દોનું સ્પષ્ટીકરણ છે.

અં. ૩૪ ચ.-વખતસિહજીનું ગીત-આ. લો.-પૃ. ૧-૩

આરંભ—ઉપર થએલો ટોટો પાર પડા પછી કસુબો પીવા પોતાના લશકરમાં ઠાકારે બોલાવ્યા તેનું ગીત.

મહે વાખરાં ચંચલે દલે જંગાં ટોપ ઝલમલે સાખલે મુંગલે આતા ઉપરાં સમંદ સાખલે ઊઝલે આયો જમવા ગ્રોહોણો શુભો હૃદલે પેદલે પાંગલો હામંદ

અન્ત--

લોહરાં બધારે લોસે અપસે કતારાં લારાં પડાં ચાવે પાન બીડાં પાવડાં અપાર કવી કહે વાર વાર પાંશરા જેજેજેકાર હાર ખાઈ કીધે શુભે શલામાં હજાર ૭ જેઠવા નમાવું ઝાલા હાલાતણી જશે જઈ દયા વાધેલા પાછાં તલે કોક દન જીવતો જે જીને જઈ આતા કી નચાઈ જમે સોભવે ગ્રોહોણો નાવું અલાકી સોગંન ૮

વિષયાદિ-૧ આમાં જુનાગઢના નવાબ હામદખાનને હરાવ્યા પછી વખતસિંહે મુલેહ નિમિત્ત કસુબાનો ડાયરો કર્યો અને તેમાં હામદખાનને નમવું પશ્યું તેનું વર્ણન છે.

૨. કુલ કડી ૮ છે. બાધા મિત્ર ચારણી ગુજરાતી છે.

વિશેષ-ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે. હાંસીઆમાં નીચે પ્રમાણે અર્થ-
રોટ છે:-હાંબલે=પોડાં; વાધેલા થરાહમાં.

અં. ૩૪ છ.-બાબાજીનું ગીત-મિત્ર ગુ. લો. પૃ. ૧-૩

આરંભ—ગામ કડીથી બાબાજીનું લશ્કર આવું તેની સાથે લડાઈનું ગીત.

ગાજે સાખધી પ્રથંમી અસા બાજે જોસં બાગલાં

બલાકમી બરાજે વડોદે અનાં બાહ

મલા જે દોખીઆંતણી પડી બાજે બધી મીણ

અડી ખેલ કડી રાજે મલારા અથાહા ॥ ૧ ॥

પડી આંટી કડી સાથ આવતી બડોદાપતી

ફોજ બાબાતણી ચડી નીચાણું ફટક

જમી હુઉ પડી ખેહ અડી અસમાન જતી

કડી માથે લાયો બાબો વિલાતી કટક ॥ ૨ ॥

+ + + +

ધ્રાંગરા દંડે પેલા અઢારસો ધણી । નશાં વઢવાઠ દંડે વાંકાનેર

લીંબડી શાઅલા દંડે મોપ માગી જમે લીધ । ઝાલાવાઠ દંડી શુભે કીધ જેરજેર ॥

દંડે મોરબી ઠા સામ સામલીયા સંહીત દંડે । અનંમી જામકો ઠામ દંડે સો બાબ

હજારાં ચીઆરાં દંડે દંડે વાલીઓ હાથાર હોલે નશાં માર ગોલે દંડે જીનાંકો નવાબ ૮

+ + + +

દેશ ધણા ખાટો આતા તેના બુદ્ધ માગું દામ આમ
શામા હુવા તેણે તો પાકાં અડાવ ॥ ૧૦ ॥

કટકાંકો ગાઢ છૂટા ઢેકે જ્યા આવટ કુટા કે મરેઠા શીસ
પુટા બ્રગુટા કરર વખતાકા બુટા બેધ હુટા રોન
બાબાવાલા બલુકે સંકેલી સીંઢ બહુટા જરર ૧૨

+ + + +

પાંચ મારા જવા નાલ્યો શુભો થ્યો હુલાશ પુરો
જમુ તણી આશ છડે જવા દેતો જાય પાછો જવે
ઢેણી પાસ લોંગરો લાઠડો પેટો મોટો બાફ

કરે બેઠો બાળો દેશમાંય ॥ ૧૪ ॥

જવા આલી ફ્રાજ તારે ફારકતી દીધી જરે લાવા-
હથાણી છબે દીધી સીધી સાખ ॥

દેશ દેવા આળ્યો તાં તો શામે પોતે પામ્યો

દેશ લાખ અઢી કામ્યો તાંતો પામ્યો પાંચ લાખ ॥ ૧૫ ॥

વિધયાદિ-૧. આ લોકગીતમાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-વરોદરાના કુતેસિંહ રાવ માયકવાડ રાધાબાને પેન્થાઈ અપાવવા ઇમેજ લશ્કર સાથે કડીના મહારાવને હરાવવા કહી ગયા, ત્યાં કડી લીધું, મહારાવ નાશી કાઠીયાવાડમાં ભરાયો ત્યારે તેણે કાઠીયાવાડના રાજાએ અને નવાબને હરાવ્યા પણ સીહોરના વખતસિંહજી (આતાબાઈ)-એ તેને સામે હરાવી તેણે કાઠીયાવાડમાંથી લીધેલી અઢી લાખ જમીને બદલે પાંચ-લાખ સામા લીધા.

૨. આ વીરસથી હથળું કાવ્ય છે. ભાષા મિશ્ર ગુજરાતી છે. આ બનાવ સને ૧૮૦૧-૨ માં બનેલો હોવાનું સમજાય છે. કુલ કડી ૧૫ છે.

વિશેષ-૧. ઐતિહાસિક લોક ગીત હોઇને લખયોગી છે. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૪ ચ

અંક ૩૫ ક-સાબરમતીની રેલનો કિસ્સો-હિં. ઉ. લો-૨.

ઇસમાઇલ (ર. સં. ૧૮૩૮ હિજરી ૧૨૧૦) પૃ. ૧-૧૧

આરંભ-હિજરી સને ૧૨૧૦ માહે મોહરમ તા. ૨૯ કીસો સાબરમતી રેલનો-હીંદુસ્તાની ઉરદુ જળાંથી.

હુકમ ખુદાકા એસા આઆ-મેધરાજ કે ઉપર
કે જેઠ મહીનેમે તૈયાર કરીએ-તુ સો અપના લશકર
તબ મેધરાજને હુકમ ખુદાકા. જે કહા સો માના
જળકે આયા જેઠ મહીના. તબ કરને માંડા સામાના

દાથી ઘોડા છાટ હજારાં—હિનને સૌ કેહુ લીતે(ને)
 ત(તં)શુ ડહેરે કીનાત શરીઆં—જે સખ તૈયાર કીતે(ને)
 સંજઉ પાખર ઝલંમ ટકારે ઓર કુદરતી અખતર
 ખાંન તોપ જાંબલ જંશુરે—સુતર નાલાં. ખુશતર
 બેલદાર બાલદાર ઓર પીઠારે કે હજારાં લીતે(ને)
 જગમે હોઅગા નામ તંમારા—યુદ્ધલાસે દીતે(ને)
 દાર ગોલી દો મહીનેકા લીઆ. ઉંને બોતેરા
 જેઠ મહીને કે આખર હોવે બડા કરવાઆ ડહેરા
 મેધરાબ ખાદલકુ કેહેતે—ઓર લસકર પાનીકું
 બેલદાર બાલદાર કડી ઝંડીચુકુ ઓર પીઠારે પવનીકું
 ઇસ તરેસે બિને લસકર કીઆ એકીઠા સારા—
 અસાડ મહીનેમે મેવાડ ઉપર કરવાઆ નાગારા
 અસાડ મહીનેમે બોતસા ખરસા કીયે સશુકુ બેકલ
 શીકર સરાવણમે બેહલ ખરસા મેવાડ ભરી જલથલ

મધ્ય—વોહારાની બોલીથી—

તેઅબજી તો એમ કેહે છે શુ સંમજી કઈ જાનુ
 ચડી આબનીથી પાંની થધને મીર કુવાને તાનુ
 આપની પોલમાં પેશુ તેની તજવીજ કરીએ
 છોકરાં છૈયાં તંનાઈ જસે તો વગર મોતે મરીએ
 ઇબરામ બાધને જધને પુછે તે ધંના છે દાઆ
 એમના ધરની આપના ઉપેર ઝાઝેરી મિ માઆ

અન્ત—હજરત હસંન હજરત હુસંન દોઆ દાબ દે જંનતકે
 એ દોનુ જાંહાંકે બીતર સંતા રહે ઉમદકે
 બીબી ક્ષાતમે રખકે પયારે ઉમદકુ અખસાવેગે
 બીબી આપસે આપસે આશુ કર ઉમતકુ લે જાવેગે
 પીરાંન પીર દસ્તન કીના અંબ હે હજરંતકે
 રોજ હસરકે મેદાંન બીતર વાલી હોસગે ઉમદકે
 જુમલે પીરા જુમલે સહીદાં જુમલે ગોજ કુદુખકે
 ખરકત ઓર ઓર વસીલે સેતી છુટકે હોઅગી સખકી
 ખારે સે ઓર ફશ ખરસ શુજરે હોજરતકુ
 ઇસ ખરસ આખતી રેલ કહેર ઓર આકતસુ

મોહિરમકી ઓગનતીસી રાજ માસ બેકા
 એ નીસાના હેગાં છેલા રેલકે આનેકા
 એકસો ઉપર સાઠ બેહેતાં હેમસી માહાં
 મુનનેવાસે જીતે રહેા પડનેવાસે સંદા
 યા ઇલાઈ કરમ કીજીએ ઇસમાઈલ કમતરપર
 ખુરબાન ઓરત મુખ દુખ હેગાં તુજ જનાએ અગબરપર
 અખ એ કીસા પુરા હુઆ દીનકા બોલબાલા
 જમલે મુસલમાન યમુ બોલા કાફરકા મો કાલા
 એ કીસો સરમપુરંશુ યઓ. ॥

વિષયાદિ-૧. આ કીસામાં અમદાવાદમાં હીન્દી સન ૧૨૧૦ (સુમરેઇ. સ. ૧૮૪૮) માહે મોહરમ તા. ૨૬ મી ને દિને આવેલી ગજબનાક રેલથી લોકોને વેડવી પડેલી હાડમારીઓનું રસીકું વર્ણન છે. આમાં વહેરા, વાણીઆ આદિ ભૂદા ભૂદા વર્ગોની હાડમારીનું વર્ણન તેમની તેમની બોલીઓમાં આપેલું છે.

૨. કુલ ૬૧ નોંધેલી નથી; લાવણીની ૬૧ઓનાં માપ વર્ગાં ઓછાં છે.

વિરોધ-૧. આ એક લોકગીત છે.

૨. મતિ સ્વ. કારભસ સાહેબે શા. શા. લક્ષ્મીભાઈ ઉલાસતમ દ્વારા પરચુરજી વાંતો એકઠી કરાવીને ઉતરાવેલી અને ચોપડીના આકારમાં બંધાવેલી છે. આ મતિ આખા કાગળ ઉપર બે બાજુએ લાલ રાહીથી આંકેલા હાસીયા વચ્ચે ઉતારેલી છે.

૩. આ પુસ્તકમાં સમાવેલી બાબતોનું સાંકળીયું પહેલા પાના ઉપર નીચે પ્રમાણે પાનાવાર અધુરું લખેલું છે:—“આ ચોપડીનું સાંકળીક ૧ સાબરમતી, ૧૧ સીપાહીએ વાણીઆને છેતરો ને હલંટા વાણીઆને ગલે ખેડો, ૧૩ ધોલકાના તાલુકાદાર બાપુ-મીયાની હકીકત, ૨૧ ધોલકાના હેરાઈની હકીકત, ૨૨ નુકતા સરખી વાત, —મુસલમાન તથા વાણીઆનું બોલવું, ૨૩ ઇસુ મીયાની બેવકૂફીની વાત, ૨૪ વડવાણના કાકોરના પ્રગલ્ભામાં પેદા થયેલી બકરી લીમડીના કાકોરે મારી તેથી લડાઈ થઈ તેની ક્વીતા, ૨૭ હરબમજી હવારકાં જલરા ગયા તાં તેના બાઈ અમરરાંગે કારભાર ચલાવો તેને કાઢી લોકે મારો તેથી હરબમજીએ કાઢીયાવાડ ઉપર હલાં કરો તેનો સલોકો, ૩૦ અમદાવાદના કપુરચંદ રોડની હકીકત તથા રાસડો, ૩૫ ખંભાતના એક જોરાવર વેણીભાઈ નામનો વાણીઓ (૧ પાટીદાર) મરાઓ તેનો રાસડો સલોકો, ૩૬ ખંભાતના પાદરા ગામના લોકે જમાબંદી ન આપ્યાથી નવાજે ચઢાઈ કરી ને હાર થઈ તેનો રાસડો, ૪૧ ચલોતરમાં વાહુવાલ ગામનો ઘેલો કણ્ણી કૃતેરાંગ પાસે ઘોડો નજરાઈું લઈ ગામ ગયો તેને કોઈ તાપીદારો પકડી મંઝાવો ને તેણે તેના ઘોડાવાજાને કુઆમાં નાંખો તેથી તેની બેહેન વડોદરે ગઈ ને ફેજ આવી તાપીદાર ત્રણ દીવરા સુધી લડી નાશી ગયો તેનો રાસડો, ૪૨ જુગાળ પુરાણની સંખ્યા ચાર જુગના રાજ, ૪૭ હંદેપુરની ગાદી નમી નથી તે વીરોની હકીકત, ૫૬ પાટણની હકીકત.”

મતિનાં કુલ પાનાં ૬૭ છે, જ્યારે પહેલા પાનાના સાંકળીઆમાં માત્ર ૫૬

પાનાની બાબતો આપેલી છે. આ પુસ્તકને અંતે આની જ ઇચ્છે અનુક્રમણિકા પણ આપેલી છે, તેમાં આરંભની અનુક્રમણિકા કરતાં નીચેની વધુ બાબતો નોંધેલી છે:-

“૬૨ અડાલજ ગામના કુવાના સંસ્કૃત સિલા લેખનું બાબંતર, ૬૩ દાદા હરિની વાવના સિલા લેખનું બાબંતર, ૬૪ લલ્લુભાઈ હવાસરામે લખાવેલા (૭) હેવાલો, મુસ-લમાન ક્ષીરે બ્રાહ્મણોનાં આ (મણ) જનોઈ બાબંતર.”

મતિના ઉલ્લાસના ઉપર નીચેની બહુવાજ્ઞેય ઐતિહાસિક હકીકત નોંધેલી છે:-

સીંધના પાદશાહના કાહાડી મુકવાથી કાઠીઓ ૮ શાખાના ઢાંક એટલે જુનાગઢના રજપુત પાસે ચાકર રહ્યા તેમાં-પાગરની દીકરી ઉપર ઢાંકનાં કુવર પ્રસોતિને કાઠીએ મારી નાંખવા ચાહું તે પછી પરણાવો ને કુવર કાઠીમાં જવાથી ને કાઠીઓ ધરડો ચાચો ને (૧) બાકીના રજપુત રહ્યા તે વરતીઆ કહેવાય છે ને તે વટસેલાને તથા દીકરા હરચુરના વંશનાવાલા કહેવાયે ૨ ખુમાણ વંશના ખુમાણ કહેવાયે-૩ ખાચરના વંશના ખાચર કહેવાયે-ખાચરના દીકરા પાંચ તેમાં ચારનો વંશ ૧ રામે તેના રામાણી. ૨ લખો તેના લાખાણી. ૩ ઠેખો. ૪ ગોહડ

તેના ગોહડ ખતાઈ રાવળની શાખ(ખા)થી ઉમરાલાના રાજા રાવળ કહેવાય છે અને ગાદીએ બેસતા કુબાર ચાલો કરે છે.

રાખેંગાર-૧ રાએ ધણુના વંશના રાએ જાદા રશેરસીંહના વંશના શર-વીઆ ૩ ચંદ્રસીંહના વંશના ચુડાશમા ૪ રાખેંગારના બાણેજ દેહલ ને વેહલો સીધરાજને બાણેરાના દરવાજા દેખાડો તેથી રાખેંગારને સીધરાજ દેહવેહલનાં નાકા કાન કાપી કહાડી મેલા.

૧-સોલંકી કંતરાજ ૨ ચહુઆણુ લંવાર તા. માખણુઆહું ૩ મુકવાણુ. પનાર વગેરે ૪ જાદવ-આદલ ૫ ગોહલ વેજલપુર. ૬ રાડોડ. સૈજ-તયા શેરપા ૭ વાધેલ. ગોધાવી. ૮ પરમાર દાણપર તા. પીરાજ. ૯ શરવૈઆ. ચુડા રણુવર તરફ. તેઓ બીલ સાથે વાલાં શી પગી તથા સીપાહીગરી કરે. તેને પાદશાહે જગીર આપી પગી પણ કરાથી પગી કોટની રક્ષા કરે તે કોટવાલ-નાલ ખાટીને મોટા મયા તે ખાટ-

ભોયણુ દે-ચાવડાને મારી મુલરાજ શોલંકીએ પાટણુ લીધુ-ભાંએણુના કુવેરે ખારવટ પડી અને દલી પાદશાહ પાસે ગયો તે દરવાન તપસ્વી રહેલા તેનાથી વર પાચો-

વરહાજનું કુટુંબ બીલડીએ રહુ તેથી તેના વંશ બીલડીઆ તા. જેતાજનું કુટુંબ અરધાર રહુ તેના વંશના અરધાર કહેવાયા.

વરાહ ને કલ્લેલ પછવાડે ૨૫૦ આપાં તેના વંશના પાટવી રાજા આજ લેખે રહે છે અને તેના કટાઆ પંથાપેર તથા પંડા છડે છે તેના ગામ ૧૨ છે ખીજા મેલીઆર હેઠળ ગયા.

ખીઓલાના ઠાકેર શામતશંગ ખીઓલા કહેવાયે છે. પાદશાહે શામતશંગને કહુ જે તારી દીકરી મને પરણાવ તે ઉપરથી દગો કરી શામતશંગ પાદશાહ સાથે બે ઠેકાણે લડો ને અંતે બારવટે પડી દેગામ પ્રગણનાં ૮૬ ગામ લઈ સમાધાન કરે ખીઓલા દેગામમાં

વરાહને નાની બેન મરવાથી પાદશાહ દીવાના થયા ને ખીજા કન્યા ચલેતરમાં માતર ગામના ચતર શાલ રાવલ ઉદેપુરના રાજાના લાઈ સીધીઆની હતી ને આગલ ધણા રજપુતોને વટલાવા અને રજપુત વટલા તેની જુદી નાત મોલેશલામ થઈ. જે કરગરીને ગરીબ થઈ રહ્યા ને કારડીઆ કહેવાયા ને વશતી કરાવી કરલરી રહ્યા ને રાજાને જેણે ખેડુતનો ધંધો કરે તેના ડાખા કહેવાયા ને જીકારની પદવી રહી આગલ વટલા તેના ઇઆદિ છે.

ઝાલાવાડમાં વટવાણુ છે.

અ. ૩૫-અ.—સીપાઈ ઘાળીયાનો કિસ્સો—હિં.-ગુ.-લો-૫-૧૧-૧૩

આરંભ—

સીપાઈએ વાણીઆને છેતરેા—ને ઉશ્વટેા સીપાઈ વાણીઆને ગલે પડેા તેના કાસા

સુનીઓ ચારો તમકુ કહુ, નુકતા અજબ પાઆ.

દોસ્તદારોને ઘાત સુની, જવ સુતે હસા આઆ;

ઘનીએકે ઘર સીપાઈ ગઆ સોદા ઉધાર લેને.

ઘનીએને તો ધીરા નહી, નથી લગા કહેને;

અન્ત:—

ઘનીએને તો ઘાત સુની જવ પુરી દેસત લાગી

મોહોસે કુચ વોલા નહી ઘરકી રજા માંગી

આ ગલે પડવાની વાતો કીધી તેથી કાઈ ન ચાલે

વાકે આણું બોલવા જઈએ તો માયું વાહાડી નાંજે

સીપાઈઓ મે જાદે અકલ કનસે સવ ઉતરતે

ઘનીએ માઈ તો લામે લુટા પીછે વીચાર કરતે

आज जने अकल दोहाड़ कुच साची कुच जुठी
चतुर होअ सो समज ले मुख के मन खाटी

એ હકીકત પુરી થઈ છે.

વિષયાદિ—૧. આ કિસ્સામાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે—એક મીયાં વાણીયાને હાટિ ઉધાર માલ લેવા ગયો ત્યારે વાણીએ તેને તે ન આપ્યો, એટલે પોતાનો જરી-પટકો ગીરો મૂકી માલ લીધે; પછી પૈસા વાળી આપ્યા. તે પછી ધીરે ધીરે વાણીઆએ તેની સાહુકારી ભેઈ તેને ઉધાર માલ આપવા માંડયો. આખરે પટકો ગીરો મૂકવો પડ્યો તેનું વેર લેવા સીપાંધએ પોતાની છાકરીની સાદીના પ્રસંગે લાલચ આપી વાણીયાને ત્યાંથી ઉધારે મળલક માલનો ઉપાડ કર્યો. પછી ઉધરાણી કરતાં વાણીઆને જર, મોગ, ચોખા, ડાંગર વગેરે મોસમમાં આપવાના વાયદા કરતો ગયો અને તે તે મોસમ આવતાં વાણીઆને તે ઉઠાવતો ગયો. આખરે એક પંચ મળ્યું, તે વેળા વાણીઆએ ઉધરાણી કરી એટલે સીપાંધએ કહ્યું કે મારા બાપે તારે ઘર સેનાની ઠટારી, હાંસડી, ચાંદીના તોડા વગેરે પાંચ જણસો ગીરો મૂકી છે તેમાંથી માગતા પૈસા વાળી બાકીના પાછા આપ. આથી વાણીઆ ગભરાયો અને ઉધરાણી જતી કરી.

૨. લાવણી છે. બાપા સાદી છે. કડી નેંધિલી નથી; વાણીયાની બેલી શુજરાતીમાં છે
વિશેષ—મતિ મટિ જુઓ અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-ગ-ખાપુમીઆંની હકીગત-એ. ગુ. ગ. વા.-
પૃ. ૧૩-૨૧.

આરંભ—ધોલકાના તાલુકેદાર ખાપુમીઆંની હકીકત.

કાઠીઆવાડમાંએ મુલી હેવે નામિ ગાંમ છે-ને તેને તાલુકે ગાંમ. ૭૨ હતા-અસલ પારકર દેસમાં પરમારનુ રાજ હતુ તે વખત એ રાજાને કટાઇએા ભાઈ હસે તેને એ મુલીના તેના પ્રગણાનુ રાજ સેાપુ તેથી તે ભાઇ આવીને એ મુલી રહો તેથી હાલ સુધી એ મુલીમાં તેની ઝોલાદમાં પ્રમારનુ રાજ ચાલુ આવે છે ને તે હજી સુધી પ્રમારોની મુલી કહેવાઅ છે. તે પ્રમારને કાઈ પેહેડીમાં ત્રણ દીકરા થઆ તેમાંથી બે દીકરા મુસલમાન થઆ-ને-એ ૭૨-ગામમાંથી ભાગ લીધો-તેમાં પાટવી કુવર હોંદુ રહો તે એ મુલીમાં રહો તેને ગાંમ ૨૪) રહા-ને એક દીકરો મુસલમાન મોળે રાણપુર રહો તેના વંધસ ચાલે છે-ને ગામમાં પણ છે ને ત્રીજે દીકરો મુસલમાન થયો તેને ગાંમ. ૨૪ રહાં ને તે મોળે બોટાદમાં રહો-એ ગાંમમાં તેના કુલમાં ધણી પેહેડી ચાલી તે પછી સંવત ૧૭૮૦ ની શાલમાંએ મોળે બોટાદમાં ભાઇ-ઓને અંદર અંદર ટુટા થઓ તેથી એક ભાઈ રીસાઇને સીધો ધોલકે આવી રહો તેના વંધસની ઉતપત્તી મલેક મહમદ તેના મલેક હુસેનમંદ તેહના મલેક કયમલ મહમદ—

અન્ત—સંવત ૧૮૮૫ માંએ બાપુમીઆ ગુજરી ગયાંથી તેને પેટ દીકરો નહોતાં તેની ગાદીએ તેનો બાઈ મલેક મીઆ બેઠા. ત્રણ ગાંમ ધનાંથી તા: બીજી મીલકત અદાલતથી હરરાજ કરાવી ને એક લાખ રૂપેઆનો અવેજ સાહુકાર લોક લેઈ ગયાં ને જે બાકી રહ્યા તેને હજી સુધી કંઈ મહુ નથી—એ મલેક મીઆને કલેક્ટર સાહેબને તાંથી ખરચને સાર માશ ૧ રા. ૧૭૫) આપવા સર કરા—પછી. સંવત ૧૮૯૬ માં ર. ૩૨૫ વધારી માશ ૧ કે રા. ૫૦૦) આપવા સર કરા—એટલામાં એ મલેક મીઆ સંવત ૧૯૦૦ માં ગુજરી ગયા તેથી એ માશ ૧ ના રા. ૫૦૦ ની રકમ બંધ કરીને તેનો દીકરો. સેરમીઆ થયો તેને માશ ૧ કે રા. ૧૧૬-૬-૩ આપવા સર કરેલાં છે. તે હજી તે પ્રમાંજે મલે છે. ને એ સેરમીઆની ઉમર હાલ વરસ ૫ ની છે.

એ તાલુકદારની હકીકત. પુરી. અઈ.

વિષયાદિ—આમાં ધોલકાના તાલુકદાર બાપુમીયાં સંબંધી હકીકત છે. તેના પૂર્વજે રજપુત પરમાર વંશના હતા; તે (સિંધ) યરપારકરથી કાડીયાવાડમાં મૂળી આવી વસ્યા અને યાજુ જમાવ્યું. તેમની કેટલીક પેઢીઓ વીતવાં અમુક વંશજો સુસલમાન થયા અને ધોલકામાં તેનો એક કુટિા તાલુકો કબજે લઈ, વસ્યા. તેઓ જુનાગઢના નવાબના સીરબંધી સીપાહીએ હતા. તેમણે પગાર પેટ મારીઆધર તાલુકાની જમાબંદી લખી લીધી અને તે વસુલ કરવા ત્યાં ગયા ત્યારે દગો કરીને તેમને ત્યાંના તાલુકદારે મારી નાંખ્યા. તેમાંથી ઉગરેલા બે જણના વંશજો કુતેહમહમંદ અને માલેક અઈએ ગાયકવાડીમાં લશ્કરી નોકરી લીધી અને પછી મારીઆધર હુથું અને ગર્ધેડ હલ જોડાવ્યું. ૧૮૭૮ માં એલ્ફ્રીસ્ટન સાહેબની સ્વારીમાં તેઓ જોડાયા. સં. ૧૮૫૫ માં તે ગાદીએ બાવા મીયાં આવ્યા. તેમના વારસ બાપુ મીયાંએ કહીના મલ્હારરાવને પકડવામાં ગાયકવાડ કુતેસિંહ-રાવને તથા ઇમેજ સરકારને સંવત ૧૮૫૬ માં પેરવા સામે મદદ કરી હતી અને અમદાવાદથી સેહુકરને હાંપી કાઢવામાં ૪૦૦ સ્વારથી સામેલ થયા હતા.

વિશેષ—૧. આ એક સ્થાનિક ઐતિહાસિક બાબત હોઇને પેરવાઈ અને ઇમેજ અમલના સંક્રાન્તિકાળમાં નાના નાના તાલુકદારો અને ઠાકોરો કેવી રીતે દોલકો બનવો સત્તાતુલાનું ધારણ નમાવતા તે સંબંધી માહિતી પૂરી પાડે છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-ઘ—ધોલકાના દેશાઇનો ઇતિહાસ—

એ. ગુ. ગ. -પૃ. ૨૦-૨૧.

આરંભ—ધોલકાના દેશાઇની હકીકત.

ધોલકામાં નાગર વાણીઆ એક વનમાલી દેશાઈ હતા. તેને હર વરસ

૩૧. ૧૦૦૦૦ ની આંમદાંની. હતી. તે શુજરી ગચ્છાથી તેની આંમદાંનીની માલક તેની ઓરત થઈ—

અન્ત—માલકામાં ગાએકવાડનું રાજ રહ્યું તાંહાં સુધી એ પ્રમાણે વહીવટ થયો—ને જે વખત અંગરેજ સરકારનું રાજ આવું તે વખતથી પણ એજ રીતે વહીવટ ચાલે છે. કુમાવીસદારની કચેરી દેસાઈના ઘરમાં છે ને તેની પેદાસ સરકારમાં રહે છે—ને ઉપર પ્રમાણે ખરચ સરકારથી થાય છે.

એ ઓરતે પોતાની મીલકતનો સરકારને વારસ કરા તેથી હવે એ મીલકત નવારસી થવાની નથી.

એ રીતે કીસો સંમપુરંચુ.

વિષયાદિ—આ કિસ્સો, ધોળકાના નાગર વાણીયા વનમાલીદાસની ઓરતને પીતરા-ઇઓએ તે વાંઝીચણ હોવાથી તેના ધણીની મીલકત તે પોતાની હોવાનું મેહેણું મારતાં તેણે સં. ૧૮૦૮ માં દામાશરાવ ગાયકવાડને ખેડે જઈ એક લેખ કરી ૩૧. ૧૦,૦૦૦ ના આયપતની પોતાના ધણીની જગીર તેને સોંપી અને તેમાંથી ગાય-કવાડે કુમાવીસદાર દ્વારા વનમાલીની એક દેરડી ચણાવી અને દર વર્ષે નાગર બ્રાહ્મણની નાત જમાડવાનો નિયમ કર્યો, એ હકીકત છે.

વિશેષ—મતિ મટિ જુઓ. અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫ ૧ ૬.—નુકેતાની મણુ વાતો—ગુ. ગ.—પૃ. ૨૧-૨૩

વિષયાદિ—આ નાની મીર્યાબાઈની વાતો છે. તે વ્યાવહારિક શાણપણનો બાધ આપનારી છે. ૧ હી વાતનો સાર એ છે કે, એક પાગાદાર દેવેશ્વર પશુવાએ પોતાની કાણી ઘોડી એક બારગીર બ્રાહ્મણ સાથે સમશેર બેઠાની પાગામાં જુનાગઢ મેલકી, તેથી તે મંજુર ન થઈ અને ઘોડી તેમ બારગીર પણ અછક થયાં. માત્ર એવા કાગળ મળ્યા કે,

શમશેર બેઠે શહી ન કીધી. કાંધ માર કાણીને

દેવેશ્વર પશુવાને કહેજો કે પોક મુકે તાણીને.

૨. બીજી વાત સીધા પ્રશ્નોનો મુસલમાન સીપાઈઓ કેવા વાંકા વાંકા ઉત્તરો આપે છે તેના નમુના ૩૫ છે:

બીજી વાત જે કમુમીયાંની છે તે કંઈક રસીલી છે. તેનો સાર આ છે: કમુમીયાં જંગલમાં કોહોવાડી લેધને મુતા હતા ત્યાંથી કોઈ તે કોહોવાડી ઉપાડી મથા. મીયાં જગ્યા ત્યારે એમને પોતાને રાંકા પડી કે હું કોહોવાડી લધને મુતેલો તેજ કમુમાઈ ખરો કે નહીં ? તે જાતે ડરક અને વહેમી હતા. તેથી ઘેર જતાં પોતાના મોહોલામાં કમુ-બાઈના નામની બૂમ એવા ખ્યાલથી પાડી કે જો ખરો કમુમીયાં ગારા કરતાં બીજે કોઈ હશે તો તે જટ બહાર આવશે, નહીં તે આવણે તો બીજેજ. તેણે એવી બૂમ માર્યાથી તેમની ઓરત બહાર આવી અને સમજાવીને તેમને ઘરમાં લઈ ગઈ.

અં. ૩૫-૧-ચ.-બકરીની લડાઈ-ઐ. ગુ. લો. ગી.-
(સદીક) ૨. ઝમાલ પૃ. ૨૩-૨૭

આરંભ-વઢવાણના ઠાકોરના પ્રગણામાં પેદા થએલી બકરી તે લીંબ-
ડીના ઠાકોરે મારી તે બાળત બે ઠાકોરોને લડાઈ થઈ તે બાળતની કવી-
તામાં બાંધેલી. ઝમાલ.

અળ કહલો લેઈ આવતરી. પેથલરી ધરમાંઢ
વીરા પઆલો રંજવખે, ભોગણુ ભોગજ ખાઅ.
ભોગણુ ભોગજ ખાઅ, બત્રીસાની હતીઃ
બણી દીઆરી ખુબ, ધીઆરેલ બેસડી.
થોઢે થોઢે માસ. સરખી યાલીઆં;
ધાલી રૂપા ખાપ. એ ઉપર ઢાલીઆં. ૧
પલદી ઉપર પલય છે, પલ ખાધે બલ યાઅ;
મેહેલુ તો મુળઅ મન, વેધુ તો વખ યાઅ,
વેધુ તો વખ યાઅ. બે અરથી બંતડી.
ધડ બેલુ વેવયાલ. રાહડ હુવારી હુઈ ધડી.
તાંઢાં હલવઢ હંદી. ફોજ ચડી પંથ હા હોલી.
વેઢધી હાય અળ, વેહેમલ વાઢ વલી. ૨

અન્ત—ગોલા હેરાલ લગીઆ કાટ પડા બિયલ
પેથલ ભારે સલ હતો. કોહો સો હલવો ફલ
કોહો સો હલવો ફળ ત્રાંજુમે તોલીઓ
રાઓ હતો રણવંક રંક કરે રોલીઓ
ભાગા દો દો વાટ. માધાણી ભાથીઆં
હરંજુ અખડા કીયાં, અફાલી હાથીઆં. ૧૬
પેસ ભરી નમીઓ પથો, હાય નેડી અણુલંમ.
હેદો અળ ભોળ અદા. રાજ હાયાને રંગ.
રાજ હાયાને રંગ. ભોપાલે ભાખીઓ
રાજવટ. હેદો માંન. ધરાંણે રાખીઓ,
અતલી બલ જીત. ધરાં દસ આધયો;
ગંણી અણુમે દે એમ, ઝમાલે ગાહ હો. ૧૭

ઉપર લખ્યું છે તેની નીચે મુજબ હકીકત-સમજવા.

૧ ઉપર હલવદનો રાજ લખો છે પણ હાલ તેનો રાજ દરબાર ધાંગધરે છે. તે હલવંદ એ તેનું દીલાનું ગાંમ છે તેથી હલવંદનો રાજ કહેવાય છે.

+ . + + +

૭ વઢવાણના ઠાકોરમાં અસલ કોઈ વઢવાણની માદી ઉપર માધવસંગ નામદાર થઈ ગયા છે તેથી તે માધાણી કહેવાય છે.

એ લહડાઇમાં વઢવાણી વાલાના ચારંજી વઢવાણના ઠાકોરની સરસાઇના દુહા કહા છે તેમાંના ચાર નીચે લખ્યા છે.

૧ લાજ પેખંણી લીંબડી. મુક ગઈ સગ માંણ.

હંધા જાલ ઓ લાલીઓ. તને રંગ છે પીયલ રાંણ.

૨ ધુલ મલીઆ ધોલીઆ. હળવંદીઆ હમસાંણ.

તેમાં રહી ગઓ ખટકા રાજને. તુને રંગ છે પીયલ રાંણ.

૩ ફેરાલેથી કુટીઆ. ધીગ કરી રાંણ હાણ.

ચોરાશી ચુતી ફેરે. તુને રંગ છે પીયલ રાંણ.

૪ દશદો સુખા દરથીઆં ધંણા મેલા ધમસાંણ.

તેમાં રણધેલા અંનગી રહો. તુને રંગ છે પીયલ રાંણ.

વિષયાદિ-‘આરંભ’માં હકીમત સ્પષ્ટ છે. કવિતાને અંતે તેમ જ હાંસીઆમાં કેટલીક પ્રસંગસૂચક સમજાવી આપેલી છે. અંતમાં કુલ ૮ નેપિા છે, તેમાં ધરંગધરા, વઢવાણ આદિના રાજ હાલા કેમ કહેવાયા તે, તેમ જ બીજી છએક નાની બાબતો સ્પષ્ટ કરેલી છે.

૨. બાપા સાદી છે, પણ લડાઈનું વર્ણન વીરસથી ભરપૂર છે. કુલ કડી ૧૭ અને પંક્તિઓ ૧૦૨ છે.

વિશેષ-૧. આ ઐતિહાસિક લોકગીત નાની નાની બાબતોથી તે વેળાના નાના ઠાકોરો પરસ્પર કેમ ખુનખાર યુદ્ધ મમાવતા એ હકીમત ઉપર પ્રકાશ પાડે છે.

૨. મંત્રિ મદિ જીઓ અં. ૩૫-૧-ક.

અં. ૩૫-૧-છ-કાઠીઓ ઉપર વેર-ઐ. ગુ. લો. ગી.

(સલોકો)-૨. મૂળજી-૫. ૨૬-૨૮

આરંભ-એક વખત લીંબડીના ઠાકોર હરભંમજી દ્વારકાં જતરા કરવા ગયાં એટલે રાજકારભાર તેના ભાઈ અંમરસંગે ચલાવો-તેથી કાઠી લોકોએ એ અંમરસંગને મારો તેથી તેનું વેર લેવા એ હરભંમજીએ કાઠી-આવાડ ઉપર હલાં કરો તેના સલોકો-

સરસતી માતા તંમ પાએ લાગુ-કહેવા સલોકો વરદદન માગુ દાન-
 અંખાજી માતા આરાસુર રાણી.
 લેખડી દેરા તે કહુ સલોકો એકે મને તે સાંભલજો લોકો-
 લેખડીએ તો પરીઆણા થાઅ-રોઠોડ જુઠો પાલકે જાઅ-
 રંજુકાના રેવત સાળધા થાઅ-સેઠ વંનોસા ધંધુકે જાઅ-
 પડેત ડગમગતો અલીઆત થાઅ ચાકરના મહીના તાંદા લખાઅ-
 અન્ત-વહેરાનો હરભંમ રીસાલ રંજો-મારી કાઠીઆવાડ મુકાવો માંમ-
 અડે પેગડે ધરતી જ લીધી. કાઠીઆવાડ મારી સલામી લીધી.
 ચઢીજી કટક જાએ છે લાંબુ વેરીને ઘેર પડીજી ભગાંબુ-
 દીના હંમીર મળવાને આવો ઘોડા ચાર તે સલામે લાવા-
 જીભા ઢાડીડા ગાય છે ગીત. બહેચરરામને સરપાવ થાઅ.
 બહેચરરામને સરપાવ થાઅ. સુપેશુ કટક ચાડોલે જાઅ-
 દેશર કશુખા સાદુડા પાઅ જીપર ગુધરી ગોઠ વેચાઅ.
 જીડણુ આવો છે આદરી આંલે.
 વેહેરાનો હરભંમજી ચતુર સુજણુ-લાખો લાખે મેવડો જાણુ.
 ધારથી કુગર ડાઆ કલોજી-કીધા ટોલીએ આવા જે કાજ.
 પાધર આવીને ખોડ જ દીધા-અલદાંલે આવી બપોરા કીધા.
 ચાકરોના મહીના મુકાવી દીધા-
 સારે શુકને આવો જાંબુનો રાઅ-ધહેર ધહેર ઓજવ મંગલ થાઅ.
 એ સલોકો મુળીજીએ કીધો રાજ હરભંમજીનું રાજ અવીચળ રહેજો.
 (ટીકા) લીખડીના દાકારનું ટીલાનુ ગાંમ અસલ મોજે જાંબુ છે તેથી
 જાંબુનો રાજા લખો છે. પણ. હાલમાં એ ગાંમમાં વોહોરાની વસ્તી છે
 તેથી વોહોરાની જાંબુ કહેવાઅ છે. એ વોહોરા લોકો લીખડીના રાજની
 રહીઅત તેથી તાકીદ કરી કે હવેથી એ ગાંમનું નામ રાજની જાંબુ-કોહો-
 પણ તે લોકોએ કહું કે અમે વોહોરા તંમારી રહીઅત નથી. વોહોરા
 રાજના-પરંતુ જાંબુ વોહોરાની. હાલ સુધી એ ગાંમનું નામ વોહોરાની
 જાંબુ કહેવાઅ છે—

વિષયાદિ-૧. 'આરંભ'માં હપ્તીકત સ્પષ્ટ છે. આમાં વીરસનું વર્ણન દીધે છે.

૨. કૃત કડી નોંધેલી નથી.

વિશેષ-મતિ માટે જુઓ અં. ૪૫-૧-૬

અં. ૩૫-૧-૪-શેઠ કપુરચંદનો રાસડો-ગુ. લો.-૨. દુલ્લભ-
ભટ્ટ-૫. ૨૯-૩૬

આરંભ-અંમદવાદમાં એક વાંણીઓ કપુરચંદ શેઠ હતો તેહને શેઠ-
રમાં પાંચ માંછુસ સાથે વેર હતું તેના નામની વીગત-૧ મદન ગોપાલ.
૨ નાહાલચંદ. ૩ લાલચંદ. ૪ સુખતખાં. ૫ સુખતખાં.

એ કપુરચંદ પોતાની નાંમના વંધારવા મુલકેમુલક કરવા નીકલો તે
ફરીને પાછો અમદવાદ આવો એટલે તે દેસ જીતીને આવો-ને કાકરીઆ
તલાવ ઉપર મુકાંમ કરો-ને તાંહાં નાહાવા ઘેઠો તે વખત-નાહાલચંદે તાંહાં
આવીને કાંકરો મારે તે ઉપરથી મોહોટી લડાઇ થઇ ને કપુરચંદ જીતો-ને
મદનગોપાલ વીગેરેની હાર થઇ-પછી પોતે શેઠેરમાં આવો એ હકીકત દીલીના
પાદશાહે જાણી. તેથી કપુરચંદને પરવાનો લખી મોકલી. બોલાવીને અમદ-
વાદની દીવાનગીરી આપી-શેઠ અંમદવાદ આવા તાર પછી. તે સેતરંજો
એટલે પાલીતાણે જાતરા કરવા સંધ લેઈ નીકલા તે ખંભાત મુકાંમ કરો-
ને હદાર દાડા ખંભાતની હાકમાઇ (કરી)ને તાંહાંથી સંધ લેઈ નીકલા તે
ધોલકે થઇને મોળે ખરોલ ગામ છે તાંહાં મુકામ કરો-એ મુકાંમે કાઠીલોક દાંજી
લેવા આવા તે સાથે લડાઇ કરી. ને દાંજી ન આપું ને શેઠની ઝીત થઈ-તાંહાંથી
શેઠ પાલીતાણે ગયા-જાતરા કરી. પાછા લેહેર આવા-એ શેઠને બે ઓરતો
હતી-એક-લેરખી વહુ અને બીજી હેત વહુ-એ બે ઓરતો હતી, પંજી દીકરો
નહી, તેથી પોતાનો ભત્રીજો-પાનાચંદ તેને પોતે પૈસા ખરચી. પરંજીવો-
દુનીઆના લાહાવા લેવાને તેનું લગ્નન તો થઈ પણ ચોરીમાં કંજીસાર ખાતી
વખત કપુરચંદ શેઠને લાલચંદે કઠારી મારી. તેથી મરંજી પામા-તેહનો-દુલ્લભ-
ભટ્ટ હેવે નામે કોઇ થઇ ગયો છે તેણે રાસડો જોડો છે નીચે મુજબ-પણ
હડાર દહાડા ખંભાતમાં કપુરચંદ શેઠ શી રીતે ને શા સાર કેવી હાકમાઇ
કરી હકીકત આ રાસડાથી માલુમ પડતી નથી.

રાસડો કપુરચંદ શેઠનો.

જ રે કપુરચંદ શેઠના પીતલ લોટા જલે ભરા જો.

જ રે દાંતજી કરવા લેહેરખી વહુને હાથ.

કપુરચંદ જીતા ને વખંડ નમી રહા જ રે કપુરચંદના ચીની પાલા તેલ ભરા જો.

જ રે મરદન કરવા લહેરખી વહુને હાથ. કપુરચંદ જીના રે
નવખંડ નમી રહા. (ટેક.)

જ રે કપુરચંદની ત્રાંબા કુડીઓ જલે ભરી જો. જ રે પીલા
પીતાંબર લહેરખી વહુને હાથ કપુર-

અન્ત-ભાષે રે પાનાચંદ બત્રીજ સંભલ વાત હેની બલી રે
 સાળારી અમદાવાદ સેહેરમાં ને.
 હેની સારી સારી ડાલીઓ બંધાવ ભાષે રે પામરી તે
 મંગાવો બલી ભાતની ને.
 હો ભાષે ડાસીડા તું માહારો રે વીર. રૂડી પામરીઓ
 જોઈએ તે વહેલાં લાવજો ને.
 હો ભાષે સુતારી તું માહારો રે વીર. રૂડી કપુરચંદની ડાલીઓ ધડી લાવ.
 ઓ ભાષે સરેઆ તું માહારો વીર—
 એટલે અમદાવાદનો ત્રિમે પારેખ તે આવીઆ ને
 ભાષે રે કપુરચંદની ડાલીઓ બંધાવ.
 સોભા કીધી રે કપુરચંદની રાતમાં જો ભાષે રે ડાલીઓને
 ઉપાડી બલી ભાતની ને.
 ચોરે રૂં છે કાંઈ ચારણી ભાટ. હેવો કપુરચંદ ચરખો
 શુભો નહી મલે ને.
 તાંહાં તો હેત વહુ કેરો ઉતારો. સંજુગાર. પેલી લેરખી
 વહુનો શોનાનો ઉતારો સુડી ને.
 હેવો કપુરચંદનો રાસડો કહેવાય તેહને જોડીને કાંઈ
 ગાય હુલસભટ્ટ
 હેવો લાખાણી શુભા રે વનમાં વહી ગયા ને.
 પુરો થયો.

વિષયાર્થ-૧. “આરંભ”માં હકીકત સ્પષ્ટ છે.

૨. કુલ કડી આપેલી નથી. આ રાસડાના બે ભાગ છે એકમાં કપુરચંદ શેઠનો વૈભવ, શેઠને જત્રા જવા મટિ કાઢેલા સંધનો કાઠમાઠ, શેઠની હાકમી તથા પાનાચંદના લક્ષ્મી શોભા વર્ણવી છે, ત્યારે બીજા ભાગમાં શેઠને અગ્નિદાહ કર્યાં વર્ણન છે.

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-૭-વેણીલાઈનો રાસડો-ગુ. લો-પૃ. ૩૫-૩૮.

આરંભ-ખંભાતથી ગાઉ ૩ ઉ(પ)ર એક નવાપરા ગાંધ છે તાંહાનો રહેનાર. એક કણ્ણી પાટીદાર પા. વેણીલાઈ તે ધંજો જળરો હતો-તે પ્રગ-જ્યામાં જુટ કરતો હતો-એક વર્ષત ખંભાતના નવાજ સાહેબે ગોધા બંદર ઉપર હલાં કરીને રૂતે થયાંથી તે તાંહાં રહ્યા તેથી વેણીલાઈએ ખંભાતનો કીસો તોડીને સહેર નીરતિ જુટવા માંડુ-એ જળર નવાજ સાહેબને થયાથી

કાઠી લોકોની મદત લેધને એક દીવસમાં ખંભાત ગ્રંથાલમાં મોજે વડ ગાંમ મુકામ કરો. પણ વેણીભાઈ ખંભાતનો કીલો મુકા નીકલો નહીં. ને લહડવાને તેઆર થઈ ગયો ને તોપ માંડી ત્રંજુ દીવસ સુધી લહડાઈ થઈ. આખર વેણીભાઈ, નાઠો-તે નવાપરામાં ટકી. ન સકા. આથી રડી પુને જઈને રહો. નવાપ સાહેબે નવાપરા ગાંમ બિજડ કર ને ગઈડે દલ દેવરાવુ. ખંભાતના નવાપ સાહેબનો દીવાન ગલાખરાય હતો તેણે વેણીભાઈ બિપર જુઠો કાગળ લખી મોકલો નવાબ સાહેબના નાંમનો કે તમને અમારી દીવાનગીરી. આપવી છે-માટે આવજો હેતું લખાથી વેણીભાઈ ખંભાતની કચેરીમાં આવો તેહને ગલાખરાએ મારી નંખાવો તેનો રાશડો.

(અં. ૩૦ ઝ માં આ રાસડાનો આરંભભાગ આપ્યો છે, તે જુવો.)

અન્ત-તાંહાથી તે વેણીભાઈ બાપો 'ચાલીઆ જો આવો આવો
કચેરી મોઝાર જો.

કુરિનસો કરીને બાપો બિભા રહો જો ગલાખરાએ મારાને તેડાવીઆ જો.
અવલા સવલી ઝાલી છે જો બાંહેજો. સોનાની કટારીએ
વેણીભાઈ મારીઆ જો.

છાકી પોલના વૈતરા તેડાવીઆ જો. વેણીભાઈની ડોલીએ બંધાવીઆ જો.
કાહાડા કાહાડા ભોધ બહારીને બાહાર જો. દરીઆની કીનારે
વેણીભાઈ ચેહે બસે જો.

ધરમાંથી કાંઈ પટલાણીએ જણાવીઆ જો. ગલાખરાય તાહરે
જાજો નખોદ જો.

માહારો તે વેણીભાઈ સુજો મારીઓ જો.

રડવામાં જુખણીઆ માંડીવાંન બહુ રડેજો હાટે ને ચહટે રે રડે વાણીઆ જો.
ચોરે રડે ચારણો ને ભાટ જો. હેવો તે ? વેણીભાઈ સુજો નહી મસે જો.
વેણીભાઈનો રાસડો પુરો થયો:-

વિષયાદિ-૧. "આરંભ"માં હકીકત સ્પષ્ટ છે. અં. ૩૦ ઝ માં આ રાસડો છે,

પણ તેમાંના અને આમાંના આરંભભાગની હકીકતમાં ધણો જ ફેર છે, તેમ જેહલા રાસડામાં વેણીભાઈની બેનનો જરપતિ પુનાનો પેશા સવાઈ માધવરાવ હોવાનું અને તેથી તે તેની મદદ માગવા પુને ગયાનું તેમ જ સવાઈ માધવરાવે નવાબનો કાગળ તરફી દોઈ વેણીભાઈને દીવાનગીરીના લેલો ખંભાત નહીં બવાનો આગ્રહ કર્યોનું જણાવેલું છે, ત્યારે આમાં તેમાંનું કશું આપેલું જ નથી. વળી અંત ભાગની હકીકતમાં ધણો જ ફેર છે. પેલા રાસડામાં નવાબે વેણીભાઈને છાતી ઉપર પચ્ચર મૂકી માર્યા એટલું લખ્યું છે, ત્યારે આ રાસડામાં દીવાન ગલાખરાયે સોનાની કટારી માર્યાનું જણાવી તેની ચેહ બાજ્યાની હકીકત વિરોધ આપેલી છે. આ રાસડાનો આખોજો અંત ભાગ અંક ૩૦ ઝ ના રાસડાના કરતાં વધારે છે.

૨. કુલ ૬૬ નોંધેલી નથી. રચના બધી અંક ૩૦ ઝા ઝેવી ન છે.

વિશેષ-૧ જુઓ વિશેષ માટે અંક ૩૦ ઝ પ્રતિ માટે જુઓ અંક. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-૮-ભાણુનો સલોડો-ગુ. લો. ૨.-ગંગાદાસ,
ભવાની-(૨. સં. ૧૭૬૩)-પૃ. ૩૯-૪૦

આરંભ-ખંભાત પ્રગણામાં મોજે પાદરા કરીને ગાંમ છે-તે ગામેતી-
ઓએ નવાળ સાહેબને જંમેબંદી ભરી નહી-તેથી નવાળ અસીખાનની
ફાજ એ ગાંમ ઉપર આવી તેથી ગાંમવાલા લડવાને તૈયાર થઈ ગયા-
ને મોટી લડાઈ થઈ તેમાં નવાળની ફાજની દાર થઈ તેના શસોડો સંવત
૧૭૬૩ ની શાલમાં મોજે ખાખરસરના યા. ગંગાદાસ ભવાનીએ કહેા. તેને
પાદરાવાલાએ વી(ધું) ૭ પસાઅણુ આપુ—

તે શસોડો

સરસતી માતા તંમ પાએ લાગુ-કહેવા શસોડો વરદાન માગુ-
દો મજ માતા કર પસાઅ-સીતાજી કેર સંતજ સાર
ભાંણુ મહારાજ ભાણુ મહારાજ દેવઅ(વ)નાર
ભારમલ કેરો તે ભલો મહેમાઅ-દોલત ઝાઝી. ને નવનીત યાઅ.
ગળ ભાધને ધણા વખાંણુ. બીમજસુત તે રામસંધજ બાણુ—

અન્ત-જુએ પાદરીઆં ઉડે છે ખેર. રામસંધજ તંભો ભાલે વરસા છે મેધ.
સધલા લોક તે એણી પેર બાલે-કોઈ નાવે રાણા કલાને તોલે.
ભાંણુ કલાંણુ બેઅ ખીરાજે. દુધાજ સરખો દેશોત ગાજે.
અગો ચાવડો એણી પેરે બાલે.

કખીર કણુસીઓ વાર વખાણુ સંવત ૧૭૬૩ બાંણુ,
તેઝાવો સંકો ખાખરસરના શેઠ સાત વીધાંના લખાંઓ લેખ.
એહ સલોડો-ગંગાદાસ ભવાની કહે ને પાદશાનું રાજ અવીચલ રહે.

પુરો થઓ—

વિવચાદિ-૧. “આરંભ”માં હકીમત સ્પષ્ટ છે.

૨. કહીએની સંખ્યા નોંધેલી નથી.

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-૪-તાપીદાસનો રાસડો-ગુ. લો.-૨. બારોટ
લગો અને લલો-પૃ. ૪૦-૪૧

આરંભ-ચરોતરમાં એક મોજે વાડુવોલ કરીને ગાંમ છે તાંદાં પાટી-
દાર કણુખીની વસ્તી છે-ગાંમ લેવા સાર ગલોભાઈ-વડોદરે ગયો. તે કૃતે-
સંગ ગાએકવાડને નજરાણા સાર ઘોડો લેઈ ગયો, એ વાત ગામમાં ખીખ
ઢાઈ તાપીદાસ હસે. તેણે જણી. તે પકડી લાવે. ને ઘોડા જોડે ગોપાલો
ચાકર હતો તેહને કેદ કરી. ને બેડીઓ જંડાવી.-તે બેડીઓ ગલાભાઈએ
તોડાવી. તેહને કુવામાં નાંખી દીધો-તેથી એ ગોપાલની બહેન માથે બલતી
સધડી લેધને વડોદરે ફરીઆદ ગઈ. ને કૃતેસંગરાવ આગલ ફરીઆદ કરી. કે
રાખ તુ છે. ને તાદરા પ્રગણામાં તાપીદાસની ફવાઈ ફરે છે. એ તે શુ.
તે ઉ(પ)ર કૃતેસંગ રોશ કરીને લઢવા સાર ગયો. તાપીદાસે પશુ સોના
રૂપાની ગોલીઓ પડાવી. ને ત્રંજુ દહાડા સુધી લઢડો. તે અખસર નાસી
ગયો. તેના ઢાઈ બારોટ ભગાએ રાસડો જોડો છે—

ગલાભાઈએ ઘોડલો સંજુગારો-કૃતેસંગ સુખાને મલનાજી રે
એટલે તાપીદાસે વાત જણી-તાપીદાસ ઝાલવા ચાલોજી રે
જઈ કરી તેહને સાદીને લાવો. ગોપાલને બેડીઓ જંડાવોજી રે
વાડુવોલ ગાંમના લવારી તેડાવા ગોપાલની બેડીઓ ભગાવીજી રે

અન્ત-લાલ સેલાની ઘાટડીઓ બીડી. દાયમાં ભાલા ઝાલાજી રે
સોનારૂપાની ગોલીઓ પડાવી. તાપીદાસે વેવરાવીજી રે
ત્રંજુ દહાડા સુધી તાપીદાસ વઢડીઓ. વલી નાસવાનું શોધેજી રે
એક પાસ મહીકોઠો આવો. ખીજી પાસ કોકોલોજી રે
લગા બારોટ ને લલા બારોટ તેણે રાસડો જોડોજી રે.

પુરો થયો.

વિષયાદિ-૧. “આરંભ”માં હકીમત રૂપ છે.

૨. કડી સંખ્યા નોંધેલી નથી; કુલ પંક્તિઓ ૧૫ છે.

વિશેષ-મતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૪.

અં. ૩૫-૧-૬-ચાર જુગના રાજ-વંશાવલિ-પૃ. ૪૨-૪૭

આરંભ-શ્રી ગણેશઅનંમ-શ્રી-જુગોલ પુરાંજુની સંખા લખી છે-
ચાર જુગના રાજ-

૧ શ્રંમા-૨ મરંચી-.....૧૬ મવંક.

સતજુગના રાજ સોલ હવા. તે પચીત્ર રાજ હવા. પછે, રાજ. દહીત. વ(વં)સી હવા તે કાણુ કાણુ—

૧ કુંત-૨ કુંતવીર-.....૧૫ કપીલખ-૧૬ કપીલદ્ર.

હેવા રાજ સોલ દૈતવંસી સતયુગ.માં. હવા. પછે સતયુગ વીતો. એટલે સંભાપતી.

૨. ત્રેતાયુગ પ્રવેસ વૈષ્ણવ સુદ ૩ ને દીને પરવેશ થયો. ૧ સુરજ વંસી રાજ હવા.—

૧ પરીક્ષિત-૨ સેનાવ-.....૪૨ દુરવાસીધ-૪૩ અંગનીવરણ.

હેવા રાજ સુરજવંસી ત્રેતાયુગને વીસે હવા. ત્રેતાયુગ વીતો સંભાપતી. માગશર વદી ૯ વા. સોમે. દવાપુર (દ્વાપર યુગ)નો અવતાર હવો.

૩ દવાપુરના રાજ અંદ્રવંશી હવા—

૧ અંદ્રમા-૨ શુધ-૩ પુરવાનદ-.....૩૦ કહંમ-૩૧ વેણુ—

હેવા રાજ દવાપુરને વીએ હવા. દવાપુર વીતો કે સંભાપતી કલયુગનો જનમ હવો—

૪ હવે કલીયુગના રાજ બોલીએ-૧ રાજ વિશ્વપતી-૨ અજ-૩ અજ-પાલ-.....૨૭ વહ રાજ-૨૮ વેણુ (વનરાજ?) (જેણે જમને પાટણ વાસુ સ્વ(સંવ)ત ૮૦૨ ચૈધતર સુદી ૯ ગુરવારે)-૨૯ ભોગણુ (વરસ ૮ રાજ કર)૩૭ વીસલદે. (વરસ ૨૦ રાજ કર જેણે વીસનગર વાસુ)-૩૮ રાજ સીધ-૩૯ રાજ કીપાલ દેવ (વરસ ૩૧ રાજ કર).....૪૨ ભોસો ભાવ(ભીમ)દે (વરસ ૩૨ રાજ કર)૪૭ ઘેહેસો કરંણ (તેહના અધરંમી હવા)-૪૮ રાજ સધરાજ જેસંમ તેને બે દીકરા (?) માધવ-કેશવ-(જેણે રૂદ્રમાસો કરો-રાજ ખુણા ત્રંણુત કર-રાજ એક અધરંમી થયો કે ભાંમણીને ગમન કરતો)-તે (માધવ કેશવ) બેને જામ જાતનો કરો તેહને વાસે શેજ ભારે હુતી તેણે દહીએ જમને ગુજરાતમાં તરકાણુ આણુ સંવત ૧૨૪૮ કારતંગ સુદ ૧૩ વાર શુકર-૪૯ ગુજરાત સુવર્તાન અણાવુદીન હવો જેણે સીતપર (સિદ્ધપુર) વાસુ-તેણે વરસ ૨૩ રાજ કર-૫૦ તતાશાહવા-૫૧ સુલતાન મુદાફર-.....૬૦ અહમદશા હવા-(વરસ ૪૧ રાજ કર ને જેણે અમદાવાદ વાસુ માગશર વદી ૯ રવીવાર)-૬૧ કુતબદેન (વરસ ૧૧ રાજ કર).....૬૯ પાદસા મુદાફર (માસ: ૩ દી: ૨૧-રાજ કર)

પછે અંકજર પાદસા હવા. દીલી મધે જેણે સકો ફરવો તાર પછી પાદસાર્ધ ગઈ-તે દક્ષણી વાધો—

૧ પેહેડીનામું જે ઉપર લખ્યું છે. તે કાંઈ એક બીજાની ખોલાઈ એમ નથી. પણ એકનું રાજ-બીજાના હાથમાં આવું તેનું એ પેહેડીનામું છે- :

૨ પાદસા અર્કજરની દીલીની પાદસાઈ ગઈ એવું જણાય-પરંતુ એમ નથી-સાથી કે તે પછી જે પાદસા થયાં તે કાંઈ અર્કજરના જેહેવી પાદ-સાઈ કરી શકતા નથી. માટે પાદસાની હદ અર્કજરથી છે. માટે તાંહાંથી પાદસાઈ ગઈ એવું લખ્યું છે—

વિષયાદ-૧ હકીકત ઉપર સ્પષ્ટ છે.

વિશેષ-૧ આ વંશાવલિમાં એક પછી એક એ ક્રમે રાજવંશીઓનાં નામ લાલ શાહીના આંકેલા લંબચોરસ કોઠામાં આપેલાં છે, અને ગુજરાતના રાજાઓનાં નામ સામે તેમણે રાજ કર્યાનાં વર્ષ લખ્યાં છે.

૨. વંશાવલિ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ વિશેષ અચોક્કસ જણાય છે.

૩. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-૬-રાણા રાજસિંહની વાર્તા-ઐ. ગુ. ગ-

પૃ. ૪૭-૫૮

આરંભ-જિંદપુરના રાણા દીલીના પાદશાહને નમા નથી-ને જિંદપુરની ગાદી અનમી કહેવાય છે એટલે તે કાંધને નમે નહી. તે બાબતમાં એક હકીકત બંતી છે. જિંદપુરની ગાદી ઉપર રાણાં-(રાજસિંહ)ને દીલીના પાદસા-(આરંગજેબ)ને મુકાબલો થયો તેની વીગત વાર લખસીલ નીચે મુજબ-

જેધપરની ગાદી ઉપર રાઠોડ અબેસંગજી હતા તેહના આગલ કચેરીમાં પહેલો કમુખો પીવા. તા. જુની વાતો કરવા ચારણ કરંણીદાન હતા-અબેસંગજી ગુજરી ગયાથી તેહનો દીકરો અમરસંધજી ગાદીએ બેઠા તે વખતમાં ચારંણ કરંણીદાન માંદો થઈ ગયો તેથી તેહનો દીકરો તાપીદાનજી એ રાજ અમરસંધજીની કચેરીમાં બેઠો ને સહથી પહેલો કમુખો પીએ-

અનત-ઉદેપર દરબારની સરસાઈ થઈ. ને પાદશાંતી ફોજ પાછી રાખી-તે દીવસથી થયો કે. ઉદેપરની અનમી જાઅગા કહેવાયે છે એ વાત પરથી અમરસંધજીએ પોતાના ચાંપાવત-ગોપાલસંગજીને-૬૦૦૦ અશવાર લેઈ મોકલા હતા. સા માટે જે લહડાઈનું કારણ. જેધપરના ચારંણુથી થઈ હતું-પંણુ લદાઈ થઈ નહી તેથી તે પણ-રાણાની રજા માગી. જેધપર ગયા-ચારંણુ-પંણુ તેહમની સાથે જેધપર ગયો-ને એ ચારંણુ એક એપમાં ધણો માલ કમાઈ લાવો તેથી જેધપરની કચેરીમાં તેહની આખર ધંણી વધી-

વાત પુરી થઈ રહી છે

વિપયાદિ-આ વાતમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-જેઠપુરના રાઠોડ અમર-સંગજનો ચારણ તાપીદાન પુખ્ત દાનથી સંપત્તિ મેળવી તેમજ એક નવ યોવના ચારણી પરણી નિલાસમાં એવો તો તલ્લીન થયો કે છ મહીના સુધી રાજદરબારમાં તેણે પગજ ન મૂક્યા. એવામાં અમરસંઘનો કાકો કૃપાજ દરબારમાં આવ્યો અને તેણે ચારણ તાપીદાનને પહેલો કુરુખો પાયા પછી પોતે પીવાનો આગ્રહ કર્યો. આથી ઘણાં તેડાં મોકલતાં તાપીદાન ત્યાં આવ્યો. દરબાર ઉઠતાં અમરસંઘે તેને આટલી ખુમારી અને ગર્વ માટે ઠપકો દીધો, એટલે તે ઘેર જઈ યોડી લઈ સોસરો ઉદેપુરના રાણાના દર-બાર ગયો. ત્યાં માનમરતબા સાથે રહ્યો અને રાણાએ વિદાય દેતાં ૧૮ ૧ કરોડનું જરજરેરાત દાનમાં દીધું. પરંતુ તાપીદાને રાણાની પાધ બેઠમાં માગી ત્યારે રાણાએ એવી શરતે તે આપી કે ઉદેપુરનો રાણો અનમી ટોવાથી તેની પાધ પહેરી તારે કોઈને નમતું નહીં. તાપીદાને તે શરત માન્ય રાખી, પાધ લીધી અને ત્યાંથી પરમાર્થો દિલ્લી ગયો. બાદશાહ ઔરંગઝેબે તેને દરબારમાં આવકાર આપ્યો ત્યારે તેણે મધ્યમ માથેથી પાધ ઉતારી અને પછી બાંકે માથે તેને કુર્બાન કરી. તેનું કારણ પૂછતાં તાપીદાને ઉદેપુરના અનમી રાણાની પાધવડે ન નમવાનું વચન જણાવ્યું. આથી ઔરંગઝેબે લશ્કરને તૈયાર કરી રાણાને નમાવવા મોકલ્યું. એટલે તાપીદાન ઉતાવળે ઉદેપુર દોડ્યો અને રાણાને બધી હઠીગતથી વાકેફ કરતાં તેણે પછુ ખુશીથી સંજામને વધાવી લીધી અને બાદશાહ સામે લડવા મોરચા બાંધ્યા. ઔરંગઝેબે સૈન્ય સાથે ત્યાં આવતાં પોતે ફાવી ન શકે એવો મામલો નેત્રો; એટલે લવાઈ મંડળ દ્વારા એવી શરત કરાવી કે સાહી સૈન્યમાંના, ત્રણ મણની સાંગથી લઠનાર એકા બહાદુર સાથે રાણાનો એક માણસ દ્વંદ્વ યુદ્ધ કરે અને જેની હાર થાય તેના પક્ષની હાર ગણાય. રાણાએ દરબાર ભરી કોઈ શરવીરને એકા સાથે લડવાનું બીડું ઝડપવા કહ્યું. કોઈ બહાદુર ન આવ્યો. આખરે એક અફીણી એકી નારણદાસ હાટો મહેલ્લાથી ઉરકેરાઈ સૌર્ય બરાતાં એકલો રતોવઈ સાહના સૈન્ય તરફ મારતી ધોડીએ દોડી ગયો અને એકા સાથે લડીને તેનીજ સાંગ તેના શરીરની આરપાર કાઢી, ડુંગરમાં જ તેને બોશી દઈ પાછો મુકામે આવ્યો. ઔરંગઝેબને સવારે તેની ખબર પડતાં સાહે રાણાને કહાવ્યું કે તમારા એ શરવીરને અહીં મોકલો અને તે ડુંગરમાં બેસેલા એકાની છાતીમાંથી સાંગ કાઢે તો એકાને દફનાવાય. નારણદાસ હાડાએ તેને માર્યો હતો તે તેના ખવાસ સિવાય બીજું કોઈ જાણતું નહતું. આખરે રાણો તેનું પરાક્રમ જાણી તેને મુકામે ગયો ત્યારે નારણદાસે શર ચઢતાં એ સાંગ કાઢવા જણાવ્યું. આખરે મધ્ય રાતે શર ચઢતાં તે પેલા ડુંગર આગળ ગયો અને એકાની છાતીમાંથી સાંગ કાઢી અને સાહના લશ્કરે તેને ઘેરવા માંડ્યો છતાં તેમાંથી છટકી આવ્યો, અને સાહ પોતાની હાર યથેલી સમજી દિલ્લી સિધાઈ. આમ ઉદેપુરનો રાણો અનમી રહ્યો.

વિશેષ-૧. આ ઐતિહાસિક વાર્તા રસભરી છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ. અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-છુ-પાટછુની હકીગત-ઐ. ગુ. ગ-૫. ૫૬-૬૧

આરંભ-પાટછુની હકીકત-ની તપસીલ નીચે મુજબ-

વંનરાજ આવડા અંનહલપર થાયુ. પાટછુ-વંનરાજ આવડે વરસ ૬૦ રાજ કીધુ-તેને પાટ રાજ એએ(ગ)દેવ થયાં વરસ ૩૫ રાજ કીધુ-તેને પાટ-રાજ ખીમ વરસ ૨૫ રાજ કીધુ. તેને પાટ રાજ બીમ તેણે વરસ ૨૯ રાજ કીધુ-તેને પાટ રાજ વીરસંધ હવાં વરસ ૨૫ રાજ કીધું. તેને પાટ રાજ રતંન-દીત વરસ ૨૫ રાજ કીધુ-તેને પાટ રાજ સાંમંતસંધ હવાં વરસ ૩૩ રાજ કર-એકુન આવડાએ-એકસો છત્ર વરસ રાજ કીધું:

અન્ત-સ્વંત ૧૩૫૧ ના વરખે-લઘુ કરંછુ ધહેલડીએ વરસ. ૬ રાજ કીધુ-તે કરંછુને માધવ કેશવ નાગર બ્રામંછુ પ્રધાન હતાં-માધવની સ્ત્રી. પંદમણી હતી. તે રાજએ પરસરી લીધી ને કેશવને મારો-પછે માધવ દક્ષી જઈને શલતાંન અલાહિદીનને મલો તે તરકાંછુ લાવો. દીવસે પોસ દેવાતી શર ગાંમમાં ચરતાં હડપચીએ પાષડી ગંધાતી-

સ્વંત ૧૩૫૬ ના વરખ તુરકાંછુ શુજરાત આવુ માધવે ૩૬૦ ઘોડા અલાહિદીનને ભેટ કીધા ને શુજરાતની દીવાનગીરી લેઈ આવો. ને અલક-ખાંનને, મુળે મોકલો. એકલા ઘોડા. પંદરસેહ હાથી. વીસ હજાર બાંછુ પાદલ હજાર: ૪૫ સરખાંમ હતો-તે શુજરાત વાઘેલા કનેથી શુજરાત લીધી. સ્વંત ૧૩૬૨ ના વરખે સાહાણુદીન પાદશા થયાં વરસ ૨. માસ. ૬. દી. ૨૩ રાજ કીધું.

વિષયાદિ-૧. આમાં અણહીલપુર પાટછુની ગાત્રીએ આવડા વંનરાજથી માંડી વાપેલા કરંછુ પર્યંતના રાજઓની વંશાવલિ આપેલી છે. માત્ર કરંછુ સોલંકીની વહુ મિનલને સિદ્ધરાજ જયસિંહ નામનો પુત્ર કેવી સ્થિતિમાં જન્મ્યો તેનું વિગતવાર વર્ણન આપેલું છે, તથા કુમારપાલે હેમાચાર્યજીની પ્રેરણાથી જૈન દેવળોના પ્રાસાદ આદિ કરાવ્યાનો તથા વીસલદેવે હોમોળનો મઠ કરાવ્યાનો સંક્ષિપ્ત લેખે જણાવેલો છે. આ સાથે વીસલદેવના સમયમાં ૧૩૧૫ માં દુકાળ પડતાં જગદુ શહે તેમાં ધન ખર્ચ્યા સુંબેદી નીચેનું “કવીત” આપેલું છે:-

“સરગથી સાંચરો દેશ પોહોચો ડગલ-
વડાં નગર ભાંજવા પોહોચી-સીમાલ,
કેહે તો એને કર આંકલો ધાર-
પંછુ ધીધ નવેહ સુમલો-પાપી દલો
જંકડ બંધ ગાઠા કીઓ મુક મુક બંધકુ સોલા તણો
નહી પકુ કાળ પંદર તણો-”

વિશેષ-૧. અં. ૭ જમાં ગુજરાતના રાજ્યોની જે રાજવંશાવલિ આપેલી તેના કરતાં આમાં હજીગત ઘણી ઓછી છે; ઉપરાંત રાજ્યકર્તાઓના દેટલાક સંવતોમાં પણ ઘણો ફેર છે. દાખલા તરીકે અં. ૭ જ માં કર્ણધેરો સં. ૧૭૩૭ માં રાજ્યગાદીએ આવ્યાનું અને સં. ૧૩૯૭ માં ગુજરાતમાં અણહીલ નીલગુર્જુ લશ્કર આવ્યાનું જણાવેલું છે ત્યારે આમાં તે સંવતો અનુક્રમે સં. ૧૩૫૧ અને સં. ૧૩૫૬ આપેલા છે. આ પાછલી સાલો ઇતિહાસ જોતાં વધુ સંગત લાગે છે.

૨. પ્રતિ અર્વાચીન છે, પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અં. ૭ જ આદિ પ્રતિએ સાથે સરખાવવા જેવી છે.

૩. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૬.

અં. ૩૫-૧-૧-અડાલજની વાવનો લેખ-ગુ.લે.લા.-પૃ.૬૨-૬૩

આરંભ-અડાલજની વાવમાં પથર ગિર સંસકરત લખી પથર મોઢો છે તેની નકલ પ્રાકરતમાં કરી છે.

સ્વંત ૧૫૫૫ ના વરખે માધ સુદ ૫ પાદશાહ શ્રી મહુમદ રાજા જેના વંશસ (વખત ?) માં મોકલસંગ રાજા પેહેલાં થઇ ગયો તે ઢંઢાવ દેસના અધીપતી. માહારાજ વાઘેલા જાતે કરી. સાળે (૦) ઇદર સરખુ તેમનું તેજ-બુધમાં મોહોટા પ્રાકરમી જગવાનના જગત કુર્તા તે મોકલસંગના પુત્ર અતુલ પ્રાકરમી કરંણી નામે કરીને થઇ ગયા-

અન્ત-ઢંઢાવ દેસના રાજા વીરસંગ પોતે સરગવાશી થયા તેજની રાણી રૂડાં રાણી જાણે લક્ષ્મીને આવતાર તેણીએ જિવેસારા ચતુરશલાએ પાસે વાવ કરાવરાવી તે સ્વંત ૧૫૫૫ કાલે વીરસંગની રાણી રૂડાં બાઇ વેણુશજીતની પુત્રીએ વાવ ગંગાજલ સરખી કરાવી. X X X X X X તેજિ- (રૂડાં)ની ખરાખરી કલપવક્ષ અથવા કામધિનુ ન થાઅ તો ખીજું મૈનીસ અસત્રી કાઢાંધી હોઅ તે રાણીએ પોતાના ભંડારમાંથી પાંચ લક્ષ રૂકા ખરચીને વાવ કરી એવું સંભલાઅ છે. અડાલજ મોટું ગામ તેને વીસે રાજા વીરસિંહની અસત્રી રૂડાં રાણી ગોખ જાતીઆં સહીકડો સુધાં વાવ કરાવી.

વિષયાદિ-૧. આ અડાલજના પગથીયાંવાળા કુવાના સંસ્કૃત લેખનું બાબંતર છે. મૂળ લેખ જણાવે છે તેમ આ કુવો સંવત ૧૫૫૫ માં અમદાવાદના પાદશાહ મહિમુદના રાજ્યકાળમાં દંડાદિ દેસના વાઘેલા વંશના રાજા વીરસિંહની રાણી રૂડા દેવીએ અમદાવાદથી ૧૨ ગાઢ ઉપર આવેલા અડાલજ ગામમાં બંધાવ્યો હતો. તેનાં માસ તિથિ, વાર, યોગ, કરણ આ પ્રમાણે મૂળ લેખમાં છે:-“સંવત ૧૫૫૫, શક ૧૪૨૦, (સને ૧૪૯૯) આષાઢ માસ, શિશિર જંત, ઉત્તરાયન સૂર્ય, બુધવાર, સુદ ૫, ઉત્તરા બાદપદ નક્ષત્ર, સિદ્ધિ યોગ, બવ કરણ, મીન રાશિ સ્થિત સૂર્ય.” આ મૂળ લેખથી જણાય છે કે દંડાદિ

દેરાના વાઘેલા વંશના રાજ્ય મોકલસિંહને કર્ણ નામનો પુત્ર હતો, તેનો પુત્ર મૂળરાજ, તેનો મહીપ, તેના વીરસિંહ અને જેત્ર. આ બે બાઈઓ રામલક્ષ્મણની જેડે મળીને રાજ્ય ચલાવતા હતા. વીરસિંહની રાણી રૂડા દેવીએ રાજ્યકાલમાંથી ૫ લાખ ટંકા ઉપાડી, અડાલજમાં આ કુનો બંધાવ્યો. શ્રીમાલ્લી જ્ઞાતિના લીમનો પુત્ર મરાણ મુખ્ય શિષ્ટી હતો.

૨. આ શિક્ષાવેળવાળી પ્રસિદ્ધિ સંસ્કૃત બાધામાં રચાયેલી છે અને તેને અંતે નીચેની ૨૬ મી અને ૨૭ મી લીટીઓ. “ગુજરાતી” બાધામાં બાદબોધ લિપિએ લખેલી છે:-

“શ્રી રૂડા(૨૬)૬ મર્તારસપચરલોકાર્થિ બઢાલિજિ વાવિ કરાવી. શ્રીમાલી જ્ઞાતિ । મહં મીમા । છુત મરાણ,

(૨૭) વાવિ નીપજાવી ટંકા લાપ ૫૦૦૦૧૧૧ એકે પાંચ લીક્ષ યથા । આ ચંદ્રાર્કચિરસ્થાવરત્વમસ્તુ ॥”

૩. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આ લેખનું બાધાંતર છે. તેની બાધા અર્વાચીન છે,

વિશેષ-૧. પ્રતિ મટિ જુઓ. અં. ૩૫-૧-૬.

૨. આ બાધાંતરવાળો મૂળ લેખ અંગ્રેજી બાધાંતર સાથે ‘રીવાઇઝડ લીસ્ડસ ઓફ એન્ડીકવેરીઅન રીમેઇન્સ બોમ્બે પ્રેસીડન્સી’ વો. ૮ માં, (આર્કાઇવોલોજીકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના વો. ૧૬ માં) પાને ૩૧૦ મે છપાયેલો છે.

અં. ૩૫-૧-થ-દાદાહરિની વાવનો લેખ-ગુ. ગ. લા-પૃ. ૬૩-૪

આર્જુન-અમદાવાદની દાદા હરીરની વાવમાં એક પથરના પાટીઆમાં સંસકરત અક્ષરે લખ્યું છે તેનો અરથ-

જગતના કરનારને નંમસકાર છે-જલનો પંતી-જીવનો જીતપતી કરતાં-પુનનો સાક્ષી હોવો જે વરણ. તુ-એ તુને નંમસકાર. જગંતની માતા હોવી. કુડલીની નામે. જે તુ પરા સકતી દેવતા ત્યા મનુસ તેમણે વંદન કરા છે-અરણ્ય તે જોહના હેની વાવ રૂપંણી જે દેવી તે નીરંતર સરવથકી જિયપંણે વરતે છે. X X X X

સ્વંસતી ગુજરાતમાં. સૌભાગ્યમાં. આહીમદાવાદ નગરને વીસે. પાતસાહુ શ્રી. ૩. મહંમુદ વૌજયના રાજને વીસે. તેના જનાં ખાંના દવારને વીસે સરવ અધીકાર. કરનારી. એટલે રાજેલી આરતને. સરવ કામમાં તેનું કર થાઅ-બાઈ શ્રી હરીર નામ છે જોહનું તેણીએ શ્રી નગર થકી ઇસાંન દીસામાં હરીરપર વસાવુ તે મળે.....સંમંત ૧૫૫૬ સાકે ૧૪૨૧ ના પોસ સુદી ૧૩ સૌમવારે વાવ કરાવા માંડી. x x x x તે ઉપર અરથ ૩ ૩૨૨૬૦૦૦ થયાં છે. મહમુદ પાદસાહાના વજર જોહેના હુકમમાં છે. હેવી પરતાપવાલી ધરમીસર બાઈ હરીર તેણીએ વાવડી કરાવી.

અન્ત-એ કરાવનાર કારભારી મઢીક શ્રી બીદાંમંદ તા. ગજર દેસ સુતાર પીરા તેના નીચે સુતાર દેવા તેમણે બુધીબલે કરી છે.

ઉપર લખેલી વાવના કુવામાં ત્રીજા ખંડમાં ફરતાં હંસ પથરમાં ચીતરા છે. તે ઉપરથી એમ જણાવ્યું કે એ હીંદુની બંનાવેલી છે. પણ ખીજા ખંડના ચાંભલા ઉપર ધાણુ છે તેની કીનારી ઉપર હંસ કાઢેલા છે.

વિષયાદિ-જુઓ બં. ૫ ક. નો. "વિષયાદિ" ભાગ ૫. ૨૯.

વિશેષ-૧. જુઓ બં. ૫ ક. નો. "વિશેષ" ભાગ. ૧ પૃ. ૨૯.

૨. આ લેખનું આખાંતર લખી રહ્યા પછી લઘીઆએ નીચે જણાવેલી પ્રકીર્ણ આખત લખી છે:-

"બીલદાથી. ગારો. કુણા. તો કાઠીલો. મુલકમાં સાહુકાર કુણુ તો. સોની. મુલકમાં દાતાર કુણુ. તો ધોખી. મુલકમાં સાહુકાર ચાર કુણુ. તો સોની. મુલકમાં નીરલજ કાણુ તો આંધલો."

અં. ૩૫-૧-૬-પ્રકીર્ણ જાણુવાબેગ માહિતી-૫. ૬૪-૬૬

આરંભ-લલુભાઈ ઊજાસરાંમે લખાવુ છે નીચે મુજબ. કે મારી માહિતગારી છે. તેની તપસીલ નીચે પ્રમાણે-

૧ પેરેલું એ કે સરખેજ નજદીક ગંજખશનો રાજો છે તે પીરની કબર ઉપર હતર બાંધવા સાર એક ચાંદીની સાંકલ ધુમટથી ટાંગેલી છે. તે ઉપર હરામખોરાએ બદનક્ષી કરાથી. એ સાંકલ ખુદરંતથી જમી મચ્છેલી છે.—

અન્ત-(સાતમું) પંજુ એ વાતમાં સખ ધંણો રહે છે. આથી કે અંમદાવાદ તા. મહેમદાવાદ વચે બે નદીઓ છે તારે તે ઠેકાંણે સળંગ સી રીતે ખાદી હસે. એટલો સખ છે ખરો.

વિષયાદિ-આ ભાગમાં સાત બાબતો જણાવેલી છે:-૧ સરખેજની પાસેનો રાજો, ૨. દરકોઇના પીરાખાનો રાજો, ૩ પીર ધમામ સાહુનો ચમકાર, ૪ ધમામ સાહુના ચેલાનું દેવલ, ૫ ગંજખશની કબરની બાંધણી અને ૭ મહેમદાવાદનો અમદાવાદ સુધીના સલંગ બોયરાવાળા રસ્તાનો બમરીયો કુતો.

વિશેષ-૧. આ કિંવદંતીઓ રસિક તેમજ ઉપયોગી છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૫-૧-૬

અં. ૩૫-૨-છૂટક વાર્તાઓ અને કવિતો-એ. ગુ. ૩-૫.-
પૃ ૩૦૦ થી ૩૫૦

વિષયાદિ-આ, ગુજરાત અને કાઠીયાવાડના કેટલાક નાના મોટા રાજાઓ, કાકોરો, તાલુકદારો અને દેશાધીઓ સંબંધી પ્રચલિત જનકથાઓ સાંભળીને ઉતરાવેલી તેનો છૂટક

સંગ્રહ છે. આ આખોય સંગ્રહ પ્રસ્તુત નામાવલિના અં. ૪૭ ના ત્રણ ચોપડાઓમાં આરોઅવળો સમાઈ ગયલો છે; એટલે તેની વિગત આ અંકમાં આપેલી નથી.

વિશેષ-અતિ-ચોથીઆ કાગળો ઉપર આ વાર્તાઓ લખેલી છે. કેટલીક વાર્તાઓ કાગળની બન્ને બાજુએ તો કેટલીક એક જ બાજુએ લખેલી છે. કાગળો પાણી એક જ ભતના નથી તેમ હસ્તાક્ષરો પાણી નહીં નહીં લઈ આપેલા છે. પ્રતિકૃતિ અર્વાચીન છે; બારોટો અને કથાનકો પાસેથી સાંભળીને આ વાર્તાઓ ઉતારાવેલી છે, પરંતુ આ પ્રતિનું લેખન ધણું ખરું શુદ્ધ છે, જ્યારે અં. ૪૭ વાળા ત્રણ ચોપડાના ઉતારાઓનું લેખન ધણું જ અશુદ્ધ છે.

૨. કવિ કૃષ્ણજિતે રચેલી, અને કવીશ્વર દલપતરામ તરફથી છપાયેલી, દિન્દી 'રતનાજ'વાળા પુસ્તકમાં સાથે સાથે આમાંની 'જીનામદના રાકવાટ'ની, રા નવધણુની, રા ખેંગારની, કેસર મહેવાણાની, સોલંકી રાજાની અરિત્ર, કમ્બના રાવ લાખા કુલાણીની, કુમારપાળની રાણી રતનકુંવરીની, લોખા ખુમાણુની, આદિ કેટલીક વાર્તા પ્રકટ થયેલી છે.

નં. ૩૬-કુમારપાલરાસ-ઋષભદાસ (સં. ૧૬૭૦)-

(લિ. સં. ૧૬૦૫)-પૃ. ૧-૨૮૪

આરંભ—શ્રીગણેશાયનમઃ ॥ સકલ પંડિત સલાશ(શં)ગારહાર પંડીત શ્રી વિજયગણિ ગુરુઓ નમઃ ॥

સકલ સિદ્ધસુ પરિનમું ॥ ત(થા) શ્રીભવવંત ॥

નમું તે ગણધર કેવલી ॥ નમું તે મુનિજન સંત ॥ ૧ ॥

નમું તે શ્રી જિનજિજ્ઞને ॥ નમું તે સૂત્ર સિદ્ધાંત ॥

નમું તે ચતુર્વિધ સંધનિ ॥ નમું તે નર માહંત ॥ ૨ ॥

નમું તે કિરીઆ પાત્રનિ ॥ નમું તે તપીઆ પાપ ॥

નમું તે નર સીલવંતનિ ॥ જિમ મુપં શાતા થાય ॥ ૩ ॥

× × × × ×

પિંગલ ભેદ ન હિલપું ॥ વિગતિ નહીં વ્યાકર્ણ ॥

મુરિય મંડણુ માનવી ॥ હું સેવું તુઝ ચર્ણુ ॥ ૭ ॥

× × × × ×

(સુપાઠ) મુપ જિન્હા હું કર પવિત્ર ॥ કુમારપાલનું કહરુઅં અરિત્ર ॥

ઋષભ દેવ મહાવીરચિ ચાલ ॥ અસ્યો ન થયો કોઈ ભૂપાલ ॥ ૧૮ ॥

રામકૃષ્ણ શ્રેણિક મહારાય ॥ નૃપ કોણીની કીરતી ચાય ॥

પણિ એકિ નહીં તેહની ભેડિ ॥ કુમારપાલ ગુણ દીસઈ કોડ ॥ ૧૯ ॥

× × × ×

(દાલ-પ્રણમું શ્રી મંદિર—એ દેશી)

દંડ નહી જસ રાજમાં ૭ ॥ દંડ તે દેહલ હોય ॥
 બંધ નહી જસ ગામમાં ૭ ॥ બંધન બૂપણ સોય ॥ ૧૬૧૨ ॥
 મુણો નર સાયો કુમર નરિંદ અધિક પ્રતાપે
 દીપતો ૭ જિમ ગગનિ દિલુંદ ॥ ૧૩ ॥ સૂં ॥
 બંધન વાલી કંચૂધ ૭ ॥ બંધ નમરતક વેણુ ॥
 બંધન ઘોટક પેટનિ ૭ ॥ પણિ નહી બંધન ઢેણુ ॥ ૧૪ ॥ સૂના ॥
 વાંકાઈ નહી લોકમાં ૭ ॥ વાંકી વહીલ ક્રમાંણુ ॥
 નાકારો નહી લોકમાં ૭ ॥ ના પરકર વાહાણિ ॥ ૧૫ ॥ સૂં ॥
 દરઈ નહી કૌ દહતો ૭ ॥ દરઈ ત્રીયા પરચંત ॥
 મારિ શબ્દ નહી ગામમાં ૭ ॥ તે લોહકાર વદંત ॥ ૧૬ ॥ સૂં ॥
 મારી શબ્દ બૂઆ ધરિ ૭ ॥ કે દીસઈ રણમાંહ ॥
 કુમારપાલના ગામમાં ૭ ॥ મારિ શબ્દ નહી ક્યાંહિ ॥ ૧૭ ॥ સૂં ॥
 નગરલોક નમુંસકા ૭ ॥ પરશ્રીગમનને લાજ ॥
 બહૂ ખોલા નર બહૂ વસિ ૭ ॥ પરગુણખોલણુ કાજ ॥ ૧૮ ॥ સૂં ॥
 મુગા વસિ બહૂ ગામમાં ૭ ॥ પર અવગુણને કામિ ॥
 તસકર બહુ તસ ગામમાં ૭ ॥ ગુણ ચોરેવા કાજ ॥ ૧૯ ॥ સૂં ॥

અન્ત—(ચોપઈ)

અપૂટ નિર્ધાન લખ્યું મિ આજ ॥ ગાયો કુમારપાલ મહારાજ,
 સમલું કવિને લાગી પાય ૧ કર જોડી કવિજન ગણુ ગાય ॥ ૭૬ ॥

x x x x

પૂર્વિ જે મહા પંડિત હવે ॥ સુર સોમ પંડિત અભિનવે ॥
 પંચાસમિ પાટિ તે કહ્યો ॥ તપાગચ્છશિર દીકા થયો ॥ ૪૫ ૮૩ ॥
 તેહને શિષ્ય સપુરૂપ કહવાય ॥ જિનમંડણુ નામિ ઉવખ્યાય ॥
 કુમારપાલ પ્રબંધ જ ક્યો ॥ સુણતાં નરનારી ચિત ક્યો ॥ ૪૫ ૮૪ ॥
 શાસ્ત્ર સંખ્યા સહ અડત્રીસ ॥ અંથ ક્યો ગુર નામી સીસ ॥
 સંવત ચૌદ બાણુંઉ ભલો ॥ કુમારપાલ ગાયો ગુણુનિલો ॥ ૪૫ ૮૫ ॥
 કાવ્ય શલોક ગદ્ય જુના જેહ ॥ કેતાએક મેં આણ્યા તેહ ॥
 કેતા ભાવ ગુર(૩)મુપથી લહ્યા ॥ તે મિ જોડી વિવરી કહ્યા ॥ ૮૬ ॥
 સોય અંથ હવણાં વંચાય ॥ મનમાં મત રાષો સં(શં)કાય ॥
 તે પ્રબંધ માંહી જર્યો ॥ ઋધલ કહિ મિ આણ્યો તર્યો ॥ ૮૭ ॥

કેતા બોલ ગંભીર બિહા જેહ ॥ રાસમાંહિ મિ નાણ્યા તેહ ॥
 કેતી એક પરંપરાઈ વાત ॥ તે જોડી આણ્યા અવદાત ॥ ૮૮ ॥
 જૈન શાસ્ત્ર અનેરા ભણા ॥ તિહાથી વચન સુણ્યા કેતલા ॥
 રાસ મધ્યે મેં આણ્યા તેહ ॥ આણી નિત શાસ્ત્ર વશી જેહ ॥ ૮૯ ॥
 કિત યુગતિ દટાંતહ જેહ ॥ શાસ્ત્ર અનૂસારિ આણ્યા તેહ ॥
 વચન વિરહ કહ્યું હુ જેહ ॥ મિછા દુકડ ભાપું તેહ ॥ ૯૦ ॥
 કવિત કાવ્ય રસોક નિ દૂહા ॥ કયા કવિ જે આગિ હુવા ॥
 સરસ સકોમલ જાણ્યા તેહ ॥ રાસમાંહિ મિ આણ્યા તેહ ॥ ૯૧ ॥
 ઇશ્વિ પરિ બોલ કથા મન ધરી ॥ રાજકવિ ગુણમાલા કરી ॥
 સિદ્ધ કર્મ જપ માલા વરી ॥ બ્રહ્મસુતાઈ સાર મુઝ કરી ॥ ૯૨ ॥

* * * *

(દાસ રાગ ધન્યાસરિ 'હીય રે હીય રે' એ દેશી ॥)

પુણ્ય પ્રગટ લયો ॥ તો મતિ મુઝ મનિ એહ આવી ॥
 રાસ રંગિ કવ્યો સંસારાસાગર તત્વો ॥ પુણ્ય કોટડી મુઝહ ફાવી પુ ૦ ॥ ૪૬૪ ॥
 સોલ સંવહરિ જાણિ વર્ષ સીતરિ ॥ ભાદ્રવા સુદિ બીજ સારી ॥
 વાર ગુરુ ભર્યો રાસ રૂખણિ કર્યો ॥ શ્રી ગુર સાથ બહુ
 ભુદિ વિચારી ॥ પુણ્ય ૦ ॥ ૪૬ ॥
 દીપ જંબૂમા ક્ષેત્ર સર(સ ?)તિ ભલો ॥ દેસ ગુજરાતિ માંહિ સોય ગાસ્થું ॥
 રામ વીસલ વડો ચતુર જિ આવડો ॥ નગર વિસલ તેણી વાસ્થું ॥ પુણ્ય. ॥ ૪૭ ॥
 સોય નગરવાસી પ્રાગવંશે (વ)ડો ॥ માહિરાજનો સુત સીહુ સરિયો ॥
 તેહુ ત્રંબાવતી નગર વાસિ રહ્યા ॥ નાંમ તસ સંધવી સાંગણુ પેયો ॥
 પુણ્ય ૦ ॥ ૪૮ ॥

તેહુનિ નંદન ઋષભદાસે કવ્યો ॥ નગર ત્રંબાવતી માંહિ ગાયો ॥
 કુંભર નરેશરુ રાજકવિ બિરહ જ ધર્યો ॥ નામથી નવ મ

નિધાન પાયો ॥ પુણ્ય પ્રગટ લયો. ॥ ૪૯ ॥

ઇતિ શ્રી કુમારપાલ રાજકવિ રાસ સંપૂર્ણ ॥ ત્રંયાત્રંય સંખ્યા ગાયા
 ૪૫૭૧ ॥ શ્લોક સંખ્યા ૬૫૦૦ ॥ સંવત ૧૯૦૫ ના વર્ષે માર્ગશીર્ષ વદી ૧૦ ને
 દીન ત્રંય પુરો લખ્યો છે ॥

ઇતિ શ્રી કુમારપાલ રાજકવિ રાસ સંપૂર્ણ ॥ શુભં ભવતુઃ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥
 કલ્યાણમસ્તુઃ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧. ગુજરાતના આશુક્ય વંશના રાજા કુમારપાલનું ચરિત્ર પ્રસ્તુત
 રાસામાં વર્ણવેલું છે. કલ્યાણીના ભુવરે ગુજરાતના આવડો વ્યસિખરીને દરાર્યો સારથી

તે કુમારપાલના મળ્યું પર્યન્તનો ઇતિહાસ પ્રસ્તુત રાસામાં કંઇક વિસ્તૃત અંશમાં વર્ણવેલો છે. ત્રંબાવટી-ખંભાત-ના રત્નીશ જૈન કવિ ઋષભદાસે, માચીન કવિ સોમ સૂરિ પંડિતે સંવત ૧૪૬૨ માં રચેલા કુમારપાલ પ્રબંધને આધારે, અન્ય સાધનેથી સંગ્રહ કરી પ્રસ્તુત રાસ સં. ૧૬૭૦ માં રચ્યો છે. તેણે અન્ત ભાગમાં કંઇક વિસ્તારથી પોતાના ગુરૂશ્રી હીરચિન્મયજી સૂરીએ શાહ અકબરના દરબારમાં દર્શાવેલા ચમત્કાર વર્ણવ્યા છે.

૨. વનરાજે અણ્ણદિલપુર પાટણ વસાવ્યું તે સંબંધમાં કવિ જણાવે છે કે અણ્ણદિલ નામના એક ગોવાલની પ્રેરણાથી જે સ્થળે સસલાએ યાનને નસાવ્યો હતો તે સ્થળે તેણે સંવત ૮૦૨ માં ખાતમુદ્દર્ત કર્યું. પાટણનાં બનર, રાન્યવાડો, વગેરેનું વર્ણન રસબર અને માહિતીબર્યું છે. જૈન પંડિતોને વેદધર્મી પંડિતો સાથે થયેલા વારો, ગુજરાતમાં પડેલા દુકાલ, શ્રી હેમાચાર્ય સૂરિના ચમત્કારો આદિ અનેક રસબર પ્રસંગો પણ આમાં વિસ્તારથી અવતારેલા છે.

૩. હૂંદા, ચોપાઈ, રામ, દેશી, શ્લોક અને કવિતથી પ્રસ્તુત રાસ બાંધેલો છે. કુલ કરી સંખ્યા ૬૫૦૦ છે.

૪. કવિ પ્રેમાનંદનો પુરોગામી છે; આ રાસો તેના સમય પહેલાંની બાપા હાલની બાપાથી નૂની હતી, એમ સિદ્ધ કરે છે.

૫. અલંકારાદિથી વર્ણન, રાજ તેમ જ અર્થ અમૃતિભર્યા છે, જે પ્રેમાનંદના નળાખ્યાન સાથે ટક્કર લાડે તેવા છે.

વિશેષ-૧. આ રાસ છપાયો છે. પ્રસ્તુત તેમાં તેની બાપાની પ્રાચીનતા જળવાઈ નથી, તેમ તે ઘણું જ અશુદ્ધ છે.

૨. પ્રસ્તુત મતિ ચોખ્ખા બાળબાળ અક્ષરે લખેલી છે; વચ્ચે વચ્ચે જૈની લઢણના તેમ માયાબાંધી ગુજરાતી લિપિના મરોડવળા અક્ષરો છે. હાંસીયામાં કેટલાક ખુલાસાઓ ઇમેજ તેમ જ ગુજરાતી રાખેલી લખાયેલા છે.

૩. મતિ પુસ્તકાકારે બાંધેલી છે. તેનું પ્રકું ચામડે મઘી સોનેરી તેમજ રંગીન વેલપુટ્ટીથી સુશોભિત કરેલું છે.

અં. ૩૭ ક-જગદેવ પરમારની વાત-ઐ. ગુ. ગ.

(લિ. સં. ૧૯૦૬) પૃ. ૧-૫૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાયનમઃ ॥ શ્રી ગુરોર્જયતિ ॥ અથ વારતા જગદેવ પરમારની લખિ છે ।

માલવ દેશ મધ્યે એક ધારા નગરી તાહા અુ(ઉ)દિપાદિત રાજ કરે છે તેને રાણીયુ દોષ એક તો વાઘેલિ ત્રિજિ સુ(સિ)લંકણી વાઘેલીને રીણુધવલ દૂવર આવો તે વાઘેલી માનેતી છે સ્લંકણી અણુમાનેતિ છે તેને દૂવર જગદેવજી છે કાંઈક સામલે રંગ છે પણ જોતધારી છે પણ વડો તો રીણુધવલ છે જે રાજનો ધણી છે દોષ લાધરે વરસ દોવરો અંતરો છે અુ(યું) કરતા

વરસ બાર માહિ જગદેવજી હુવા તારે રાજ્યે કામદારાને પુછા સુલંકણીરે
કૂવર હે કે ની હે તવ કાકુર મદાર બેલા સોલંકણીરે કૂવર જગદેવજી હે પણ
જગદેવ દરબાર આવે કાય સમે નહીં—

અન્ત-જગદેવજી રાજ કરે છે વરસ ૧૫ નરાયા સુ ધરાધી નકલા સુ
વરસ ૧૮ રનો સધરાવની ચાકરી કીધી પાટ બેઠા પછે વરસ ૫૨ (બા)વન
રાજકીયો સગણુ આણુવુ વરસ ૮૫ચાસીયો રાજ કીયો પછે અંત સમે કવર
જગધવલને પાટ બેસારા આપ દેવલોક હુવા ચાવડી સોલંકણી જોડેથી ૫૭
સત આપ ધણુ ઉગાહસુ સુરગાપર પોતા શયંત ૧૨૦૯ છાવે શધરાવ
દેવસોલંક હુવા સધરાવરે પાટ કવરપાલ હુવો અણુ તરેસુ વાત કહી જગ-
દેવની વાત સાંભળીને દલમે સતપણુ સાંનપણાઃ સુરપણાઃ ધીરપણુઃ
પ્રાકમપણુઃ દાતારપણુ સુધકાષ્ટપણુ સામધરમીપણુ ઉપજસી અને આ જગમે
આ વાત રાવ રાણા સ(સાં)બલસી તારે કાપરપણુ કૃપણુપણા સોમપણોઃ
જાડસી તણુરે કદી જૂડી વાર હોસે નહીં આ વાત અંત લગાય ને સરદાર
સાંભળસી કવી કહશી અંત લગાયને વાચસી તીકા અમરાપર વરસે ॥

ઇતિ શ્રી સુરાપુરા જગદેવ પરમારની વારતા । સંપૂર્ણું શંવત ૧૬૦૬
શાકે ૧૭૭૧ અવર્તમાન્યે કાર્તિક માસે કષ્ઠ્ય પક્ષે દ્વાદશ્યા રવિ વાસરે લખીતંગ
રાવલ સામજી મંગલજી લપાવિતં મહારાણ્યા શ્રી વપતસંધજી વંકપૂરે નિકર્તવ્યે
નિવાસ્તવ્યે પ્રોપકારાર્ધે ।

યાદસં પૂતકં દૃષ્ટ્વા તાદશં લખિતં મયા ॥

યદિ શુદ્ધંમશુર્ધં વા મમ શોષો ન હીયતે ॥ ૧ ॥

મમ્પૃષ્ઠિ કટિપ્રીવા ચયમુષ્ટિરયોમુર્ધં ॥

કથેન લી(લિ)વિતં પ્ર(મર્થ) કથેન પરી(રિ)પાલયેત્ ॥ ૨ ॥

જેવુ સામા પુસ્તકમ દીકુ તેવુ લપુ છે મુને દોષ નથિ શ્રી રસંત શૃંગ
જૂપાત

નહથી કેસરના ચોપડા ઉપરેથિ વાર્તા ઉતારી છે નહથી કેસરની અરજ
છે દિન ૫ રાજકોટ ઉતારવા લપવા સુરુ પણ સાળ પાવુ કેને ધરે તેમ ટકલ
ઘેર આવ્યા સાળ પાધા સારુ ઘેર ચલ્યા ।

વિષયાદિ-૧. આ વાર્તામાં ધારા નગરીના પ્રમાર હદવાદિત્ય રાજાની અણુમા-
નીતી રાણી સોલંકણીના પુત્ર જગદેવે અપર માતા વાધેલીના દ્રેષથી ધારાનગરી છોડી,
જુજબસ અને જુદિબલથી પરાક્રમ અને ચમત્કારિક કાર્યો કરી પાટણના રાજ સિદ્ધરાજ
નયસિંહના રાજ્યમાં નિવાસ કર્યાને, સિદ્ધરાજને શિરે આવેલી આફતો પોતાના જીવના
જીખમે પણ અનેક વાર નિવાર્યાનો, તેમ જ સિદ્ધરાજે ઇર્ષ્યાથી જગદેવના આપના માળવા

રાજ્યના ઉપર દુમલો કરવાનો વિચાર કરતાં સ્વરાજ્યમાં પાછા ફર્યો, અને તેનો પિતા તે જ સમયે દેવલોક સીધાર્થથી રાજ્યપાટ ઉપર બેઠાનો, આદિ મસંગો રસબર વર્ણવેલા છે.

૨. બાપા બાટની છે; રસબર વાર્તા છે, તેમાં વચ્ચે વચ્ચે કવિતો અને દૃઢા છે, જે ગુજરાતીની માધીનતાનો બાસ આપે એવાં છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા રાસમાળા બાગ ૧ લાના પ્રકરણ ૮ માં (દ્વિતીય આવૃત્તિના પાનાં ૧૭૪-૨૦૬માં) માત્ર બાટચારણની રૌલી અને વ્યાકરણપ્રયોગો બદલીને પ્રકટ કરેલી છે. માત્ર તેમાંના સિદ્ધરાજ નયસિંહની રાજ્યપત્ની સાથે કાળબૈરવના સંબંધનો મસંગ મૂળમાં મૂકી દીધેલો છે, પરંતુ તેનો સાર રાસમાળાના બાપાંતરકર્તા દી. બ. રણઠોડાબાઇએ નોંધમાં ઉતાર્યો છે.

૨. કવીશ્વર દસપતરામ ડાહ્યાબાઇએ સ્વ. કાર્ણસ સાહેબની અનુમતિથી સંશોધન કરી તૈયાર કરેલું દિન્દી 'રત માલ' (મસ્તુત નામાવસિનું અં. ૩૮ ઉવાણું) નામનું જે પુસ્તક શ. દેવાસંકર અંબારામ બટ્ટે સન ૧૯૦૩ માં પ્રકટ કર્યું હતું અને જે હાલ અલબ્ધ છે, તેમાં આ આખીયે વાર્તા, આજ પ્રતિ ઉપરથી મૂળ અને બાપાંતર સાથે પ્રકટ થયેલી છે. (પાનાં ૧૦૮-૨૪૫).

૩. મૂળમાં કુલ ૫૮ દોહરા, છાંપા તથા કવિતો છે, જે ન્હૂની ગુજરાતી બાપાના જળ-વાઈ રહેલા નમૂના ૩૫ છે: પ્રકટ થયેલી, બાપાંતરવાળી, રાસમાળામાં મૂળમાંની ૧૩ થી ૫૮ કરીએ છાપેલી નથી.

૪. પ્રતિ બાલબોધ સિપિએ અરડબંધ લખેલી છે, પરંતુ જ, જી જ, આદિ અક્ષરોનો મરોડ માર્યાબંધી ગુજરાતી લિપિના છે. પ્રતિ ઉત્તરાઈ રહ્યા પછી રાખેલાં છંદા પાડવાને ૧૧૧ ચિહ્નોથી અંકિત કર્યા છે. હાંસીવામાં તેમ રાખેલાં ઉપર પણ કેક સ્થળે અંગ્રેજ ગુજરાતી રાખેલાંથી ખુલાસા લખેલા છે.

૫. પોથીને રંજીત છોટનું પુઠું મટેલું છે. પોથીના પુરાના અંદરના ભાગમાં બાળ-બોધ સિપિએ લખેલું છે કે "ગુરાં પુનર્વેદ પવાર જગદેવરી વારતારે પોથીરે પુરો નવો કીનો". પોથીના આગલા પાના ઉપર ઇંગ્લેંડમાં લખેલું છે કે Account of Jagdeor Permar who employs under Sethlara Jesing.

૬. આ તેમ જ આવી બીજી ગુજરાતને લગતી વાર્તાઓ ન્હૂની ગુજરાતીના દોહાઓ છાંપાઓ, કવિતો આદિ સાથે અવસ્ય પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે.

અં. ૩૭ ખ-જગદેવ પરમારની વાત-ઐ. ગુ. ગ-પૃ. ૧-૬૮.

વિશેષ-મસ્તુત પ્રતિ કામજના ચોથીયા ઉપર બાળબોધ સિપિએ લખેલી છે અને તેની ઉપરથી અં. ૩૭ ક વાગી પ્રતિ ઉતારેલી છે, એમ સમજાય છે. કાગળો બે ભાગના છે.

અં. ૩૭ ગ-જગદેવ પરમારનો શાળો-પૃ. ૧૪-૩૪

આરંભ-જગદેવ પરમાર શધરા જેસંગના રાજમા આવા તેની વાત સ્વંત ૧૧૫૪ માં જગદે પરમાર પાટણુ આવા. તારે પાટણુમાં શધરા શોલંકીના રાજમા આવા તારે શધરા જેસંધ પાટણુથી સંધ બાધે લઇને કાશીમાં ગયા. રાણીઓ સમેત. ગંગાને કીનારે રાણીઓ સ્નાન કરવાને ઊતરાં. તારે સાતમી પટરાંણી પાટવી પાટની ધણીઆણી. છોકરીઓ પચવીશથી ઊભાં રહાં. આરમાં તે વખત રાણીએ કપડાં ઉતારીને છોકરીના હાથમાં આપાં.

અન્ત-માતા તો કાલકા પાંસે હતાં તે વેળા માર્યું ધડ ઉપર મુકું પણ અજીનો છવ ધારણે રહો નહી. હધઆમાં બીહીની. ધડ ઉપર માર્યું મુકતાં તે ચોટલાની સેર દબાણી છે. તે રાજ તમારે નીસાંની બેવી હોયે તો. જગદે પરમારે નવગર પોતાનું ઊતાર ને ચોટલાની સેર દબાએલી દીડી. તારે શધરાએ વાત સાચી માંની. તારે શધરા શોલંકી બોલા જે માગમા જગદે પરમાર જે મોઢેથી માગે તે હું આપું. હું સીતેરશેહે ગુજરાતનો રાજ છું. એવું શધરા શોલંકીએ કહું. તારે જગદે પરમારે કહું જે મારા વંશનો કાઇ પરમાર હસે તેને ગલે સેરનો કાપો હસે-એવું શોલંકીને શધરા શોલંકીએ પાનના બીડામાં ગાંઠ એકશો ને દશ. ખેરાકુ પરગણાના ખેર રજપુતોને આપાં. એ ખેર રજપુત જગદેના વંશના છે.

એ રીતે જગદેના સાળો સંપુરણુ લખો છે.-

વિધયાદિ-૧. આ શાળામાં સિદ્ધરાજ જયસિંહની પટરાણી ગંગામાં નાહાતી હતી તે વેળા સમક્ષીએ તેની સુગંધીદાર ચોળી લઈ નઈ એક દેવલ ઉપર નાંખ્યાને, તે ચોળીથી મોહી તેની સાથે સંગમ કરવા નિત્ય નિત્ય રાતે તેની પાસે આવતા ધન્દ્રના પુત્ર 'સેસાસોચન'(૧)ને મહાત કરી તેને એવું કર્મ કરતો જગદેવ અટ-કાવ્યાનો, અને તેના માયાનો મુકુટ વરદાનમાં મેળવતાં તે પાછો લેવાને કાલકા માતાએ બાટકીને વેરા લઈ રાજઓના દરબારે દુંદતી દુંદતી સિદ્ધરાજના દરબારમાં આવી માર્યું માગતાં જગદેવ પરમારે તે આપ્યાને, અને એ રીતે રાજ તેમ જ માતાને અદ્વ્યુત રીતે પ્રસન્ન કર્યાને, આદિ પ્રસંગો રસમર વર્ણનથી વર્ણવેલા છે.

૨. બાધા સાદી, સરસ અને અર્વાચીન છે, પણ બાટની બાધાના નમુના રૂપે છે. પરંતુ પ્રસંગની જમાવટ માટે કહેવામાં આવતાં કવિત, દોહરા કે છપ્પા, જે સામાન્ય રીતે બાટની બીજી વાર્તામાં હોય છે, આમાં નથી.

૩. અં. ૩૭ ક ની વાર્તામાં પ્રસ્તુત પ્રસંગ વર્ણવેલો છે; પણ તેમાં અને આમાં ધણે જ અને તેય મહત્વનો પાઠકેર છે. પહેલામાં કાળભૈરવ માત્ર પટરાણીની કંચુકીના સુગંધથી ખેંચાઇને રાણી પાસે આવ્યાનું, તથા સિદ્ધરાજને પલંગના પાયા હેઠળ દબાવી

તેના દેખતાં જ નિત્ય નિત્ય સંગમ આચરતો હોવાનું, જગદેવે કંદયુદ્ધમાં તેને દરાવી બોંયરામાં પૂર્યાનું અને પોતાના પરિચારકને શોધવા નીકળેલી ચાર્બુડાને પોતાનું માથું આપી પ્રસન્ન કર્યાનું વર્ણવેલું છે; ત્યારે આ વાર્તામાં ઇન્દ્રનો પુત્ર સેસાલોચન (સદસ-લોચન) ગંગા નદીમાં સ્નાન કરતી પટરાણીનું કાપડું સમળીએ લેઈ જઈને એક દેરાના શિખર ઉપર નાંખેલું તે જોઈને મોટી પડતી પાટણ આવી સિદ્ધરાજના ચેરે તેની સાથે તે ન જોયે એમ નિત્ય નિત્ય સ્વર્ગમાંથી આવી રંગરાગ રમવાની ટેવ પડ્યાનું, સિદ્ધરાજે ગંગાસ્નાન કરતી વેળા પુત્રમાર્ગિ માટે વર્ષ પર્વે સંસાર નદી બોગવવાનું મત લીધાથી એથી અનુપ્રેય હોવાનું, અને મત પૂરું થતાં રાણીના મોહોલે આવતાં આ પ્રકાર સદસા નવયામાં આવ્યાનું, અને તેનો મત્યદ્વ અનુભવ થવાનું, પણ સિદ્ધરાજે જગદેવની સદાયથી સેસાલોચનને ત્યાં આવતો અટકાવ્યાનું, અને તેનો મુકટ માગી લીધાનું, અને દેવી કાલિકાએ બાટી રૂપે દરબારમાં આવી તે મુકટ પાછો માગવા આવતાં જગદેવે તેને પોતાનું માથું કાપી આપી પ્રસન્ન કર્યાનું, અને સિદ્ધરાજે જગદેવને ખેરાડુનાં ગામ આપ્યાનું વર્ણવેલું છે. તેમ અં. ૩૭ ૬ વાળી વાતમાં જગદેવ પોતાના પિતાના રાજ્યપ્રદેશમાં પાછો ગયાનું અને રાજપાટ સોગમવાનું જે વર્ણવેલું છે તે પ્રસ્તુત વાર્તામાં નથી.

આમ આ બંને વાર્તાઓમાં પાકફેર ધણો જ છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા પ્રકટ થઈ નથી.

૨. અં. ૪૭ ના ચાપડા પહેલામાં આ વાર્તા ઉતારેલી છે. પણ તે અશુદ્ધ છે.

૩. પ્રસ્તુત પ્રતિ ચોથીઆ કાગળ ઉપર ઉતારેલી છે.

અં ૩૮ ક-રત્નમાલિકા-દિ० પે० ફા०-કૃષ્ણજિત્-અપૂર્ણ-પૃ० ૧-૩૭
આરંભ-શ્રીમદ્ગુરુભ્યો નમઃ ॥ અથ રત્નમાલિકા લિલપતે ।

દોહા-કમલ પ્રવંશ । સરસ સકલ રસદાયનિ સરસુતિ શબ્દવિલાસ ।

હોહુ પ્રસન મોકું સદા પૂરિ સવે મોચ આસ ॥ ૧ ॥

કવિત મનહર-અથ સમતદ્રૂપકાલંકાર ।

દાસકો પ્રનામ દિલ ધારકેં દયાલુ માત ।

દીજિયેં હિંમત વલ ફલ ગ્રહવાલકા ॥

શબ્દરત્ન ઓંકારવેં સુકવિ આગેં અનેક ।

પાયેં મંથ રત્ન તો આધાર દીનપાલિકા ॥

મેં પુની સુની સુ વાત ચાતહુ વિચ્યાત માત ।

રત્ન યું આગેં કવિકિ પાઈકેં પ્રનાલિકા ॥

તોકુ અવલંબિકે સુપુર(રુ)પ કોવિદ કાંમ ।

નામ મેરો રહન રચી હું રત્નમાલિકા ॥ ૧ ॥

+

+

+

+

પુષ્પિતાગ્રા છંદ—

ભવતિ ચુલક વંશકે ઉજાલા । નૃપ સિધરાય ચરિત્ર રત્નમાલા ।

અનઘ કવિત વંધકે પ્રયત્ન । રચન વિચાર ઉચાર આદિ રત્ન ॥૧॥

इति श्रीमद्भरुपंकजहृदिधारक द्विजराजकुलोत्पन्न काव्यकलाकुसल कृष्णजिदा-

द्वयेन रचितप्रबंधं सिद्धराज जयसिंह चरित्र रत्नमालायां प्रथम रत्नं ॥ १ ॥

અનન્ત-(છંદ પધરી-યુદ્ધ)

વનમે ભયો સુભવ તેહિ કામ । સન્યાસિ દિન્હ વનરાજ નામ ।

જયશિલ્પરિ મૃત્યુકી વાત કિહ । સુતરછન ધીર્ય દુઃખનીકું વીહ ॥૩૫॥

ભૂરાજ મંત્રિકું નિત્ય ગ્રાસ । સુરપાલ દેત રહિ અરન્યવાસ ।

નિજ ભગનિપુત્ર પ્રગટ્યો સુજાનિ । વિધિગુપ્ત આપસ ન રહિત આનિ ॥૩૬॥

વનરાજ વર્ષ ચૌદહ પ્રમાન । વય ભયો સિંહ વાલક સમાન ।

હીમત અધીક વલ બુદ્ધિવંત । ગુજરાત રાજ્ય કરનો ચઢંત ॥ ૩૭ ॥

વિષયાદિ-૧. આ, રત્નમાલિકા નામનો હિન્દી કાવ્યનો અન્ય ગુજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનોમાંનું એક મુખ્ય સાધન લેખાથ છે. તે રચનામાં તેના કવિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગુજરાતના રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહના વિવિધ પ્રતાપો વર્ણવવાનો છે, તેથી ૭ મી કઠીમાં તે કહે છે:-જસ સિધરા જૈસિંહકો સવ મંચનકો સાર । પઠહિ સુનહિ પુરુષ સો । પાવહી કુધી બસાર ॥ તેમ જ મત્યેક રત્નની ઇતિશ્રીમાં “ સિધરાય જયસિંહ ચરિત્ર રત્નમાલાયા” એવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ તેણે કર્યો છે, જો કે આતુષંગિક રીતે તેણે ચાવડા વંશના આરંભથી ગુજરાતનો ઇતિહાસ સંક્ષિપ્ત, સાલવારી સાથે લખ્યો છે.

જેમ માળાના ૧૦૮ મણકાઓ હોય છે તેમ આ રત્નમાલાનાં ૧૦૮ રત્નો લખવાની ધારણા કવિની હતી એમ જણાય છે. (જુઓ પ્રથમ રત્નના અંત ભાગમાંનો હોદ્દરો-બદોત્તરશત રત્નકી રચિદું મંજુલ મામ । દક રત્નકો મોલ પુનિ । જાનહિ બુદ્ધિ વિશાલ.)

પરંતુ ગુજરાતના દુર્ભાગ્યે તેનાં સાત રત્નો આખાં અને આઠમું અધુરું એટલાં જ રત્ન રૂપ. કાર્ણસ સાહેબને વઢવાણમાં જઠવી દેરાજી પાસેથી પ્રાપ્ત થયાં હતાં. અને તેમાં કૃત ચાવડા તથા ચૌહાણ વંશના રાજાઓ સંબંધી સંક્ષિપ્ત ઉલ્લેખ અને પહેલા ચાવડા વંશી રાજા જયશિખરીનો ઇતિહાસ અને યુદ્ધમાં પરાજય તથા વનરાજની વનમાં કેળવણી, એટલું જ વર્ણવાયું છે. દેરાજી જઠવીએ પોતાની પાસેના “રત્નમાલ”નો અન્ય ખતાવેલો, તે આ ભાગથી થયો વધારો હતો. પણ ઉતરાવતી વખતે માત્ર સાત રત્ન પૂરાં અને આઠમું અધુરું એટલાં જ રત્ન ઉતરાવ્યાં. અવશિષ્ટ રત્નો તેની અને તેના વંશજો પાસેથી મેળવવાના પ્રયાસ તે પછી વઢવાણમાં કરવામાં આવેલા પણ તે સંકળ ન થયા. આથી ચાવડા વંશના બીજા રાજાઓ તથા ચૌહાણ વંશના સઘળા રાજાઓની ઐતિ-

હાસિક વિગતો નહીંવા મટિ બાકીનાં રત્નો પ્રાપ્ત કરવાની અગત્ય છે. પરંતુ સ્વ. કાર્ણસ સાહેબના પછી દાઢએ કાંઈએ દિશામાં વિશેષ પ્રયત્નો અન્ય સ્થળોએ કરેલા નહીંવામાં નથી આવ્યા.

૨. પહેલા રત્નમાં કવિએ સ્તુતિ, અન્યનું નામ રત્નમાલા આપવાનો ઉદ્દેશ અને અન્યના વિષયનો હેતુ એ સહુ વર્ણવ્યાં છે. દોહા, છંપા, કવિત આદિ કુલ ૩૯ છે. કમલ અને અશ્વગતિ એ બે પ્રબંધો છે.

બીજા રત્નમાં ગુજરાતના પહેલા આવડા રાજ નયશિખરથી આરંભી રાજ સિદ્ધ-રાજ પર્યંતના અને તે પછી કુમારપાલથી શીમદેવ પર્યંતના રાજ્યો અને તેમના વંશજોની પરંપરા વર્ણવી, તેમનાં શરીરના બાંધા, ગુણ, રૂચિ અને પ્રમાણ સંક્ષિપ્ત વર્ણવ્યાં છે. આવડાઓના શરીરના બાંધા આદિ યોતાની કલ્પના અને ભુદ્ધિભેદ અનુસાર વર્ણવ્યાનું (સુત્યો નાદિ ચાપોરકટાકો ભવેવં । સિત્તો કલરનાર્ણવેતે શુદ્ધિમેવં ॥) અને આદ્યકથવંશીઓના શરીરના બાંધા આદિનું વર્ણન નૂના ઇતિહાસને આધારે સંક્ષેપમાં આલેખ્યાનું કવિ કહે છે. દોહા, હરિગિત, છંપય, સવૈયા, ભુનંગ આદિ કુલ ૫૦ છે. સાત દોકાનો એક પ્રબંધ છે,

ત્રીજા રત્નમાં કાન્યકુબ્જ(કોનાજ)ના કલ્યાણકટક રાહરના રાજ ભુવડ સોલંકીના પ્રભાવ અને દશબારનું વર્ણન કર્યું છે. આ રત્ન વિવિધ ચિત્રકાવ્યોથી ભરપૂર છે. દોહા, સવૈયા, પદ્યરિ, આદિ કુલ ૬૮ છે. આમાં છત્રપ્રબંધ, યેતુકપ્રબંધ, અને લઘુત્તમસાધારણ ગુણાકારનો હંદ આદિ છે.

ચોથા રત્નમાં પણ આજ વિષયો વિસ્તૃતપણે વર્ણવ્યા છે; ચિત્રકાવ્યો ને પ્રબંધો સંખ્યાબંધ છે; દોહક, દોહા, સવૈયા, સૈનિક, ભુનંગી, આદિ હંદો અને કવિત કુલ ૫૬ છે.

પાંચમા રત્નમાં ભુવડ સોલંકીના રાજ્યદશબારમાં ગુર્જર રાજના કવિ રાંકર અને ભુવડના રાજકવિ વચ્ચે ચાલેલું તેજસ્વી વાગ્ધુક્ષ અને તેમાં રાંકરનો વિનય તેમજ ભુવડ ને ગુજરાતના રાજ નયશિખર સાથે યુદ્ધ કરવાની પ્રેરણા સાથી યદ્ય તે પ્રસંગ વર્ણવી, ગુજરાત ઉપર આક્રમણ કરવા ભુવડે સૈન્યની કરેલી તૈયારીનું અને સૈન્યના પ્રયાણ સમયે યયલા વિવિધ અશુભ શકુનોનું છાદાર વર્ણન છે. દુહા, ચોપાઈ, મનહર, સવૈયા આદિ કુલ ૬૩ છે.

છઠ્ઠા રત્નમાં ભુવડ સામે નયશિખરીની લડવાની તૈયારી અને ગુર્જર સેનાપતિ સુરપાલે ભુવડને પહેલી વાર ખવડાવેલી હાર વર્ણવી છે. દુહા, ચોપાઈ સવૈયા, પદ્યરી, મોતીદામ આદિ કુલ ૭૩ છે.

સાતમા રત્નમાં નયશિખરી અને ભુવડનું યુદ્ધ અને રૂપસુંદરીના રક્ષણની ગોઠ-વણનું વર્ણન છે. દુહા, સવૈયા, પદ્યરી આદિ ૩૮ છે.

આઠમા રત્નમાં નયશિખર હાર ખાઈ મરણ પામ્યાનું અને નંગલમાં તેની રાણી રૂપસુંદરી જઈ રહ્યાનું અને તે પછી તેને વનરાજ નામનો પુત્ર અવતર્યાનું વર્ણન છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આઠમું રત્ન વનરાજ ચૌદ વર્ષનો યયો ત્યાંથી (૩૮ મી કડીથી) અધુરું છે.

૩. આ કાવ્યનો પદબંધ વિવિધ હંદોથી અને ચિત્રકાવ્યોથી બાંધેલો છે. કુલ ૬૬ નોંધેલી નથી.

વિશેષ-૧. આ ગ્રન્થ જેટલો મળ્યો છે તેટલોય પૂરો છપાયો નથી. કવીશ્વર દલપતરામે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબ ખાસેથી મસ્તુત પ્રતિ મેળવી તે ઉપરથી સંશોધન કરીને એક પ્રત ઉતારેલી તે, ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતી મટીર્ણુ ખીજી ગઢ વાર્તાઓ અને કવિતો સાથે 'રત્નમાલ'ને નામે રા. દેવાસંકર અંબાજીમ બેટે સંવત ૧૯૬૩ માં છપાવી હતી. પણ તે પ્રતિ હવે અલભ્ય છે. પરંતુ રા. દેવાસંકરે પ્રાપ્ય "રત્નમાલા"ની આખીયે પ્રતિ નથી છપાવેલી, પણ ત્રીજા રત્નનો પાછલો ભાગ, આખું ચોથું રત્ન, અને પાંચમા રત્નમાંનો કવિ સંકર અને કામરાજ વચ્ચેના સંવાદનો ભાગ, એટલું છોડી દીધું છે. તેમ મૂળ પ્રતિમાં ચિત્રકાવ્યો સાકાર ઉતારેલાં છે ત્યારે પ્રકટ રત્નમાલમાં તે ચિત્રકાવ્યોનું સૂચન નથી કરેલું તો પણ સાકાર તો ક્યાંથી જ હોય ?

૨. પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ ઉતારેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોના મરેડો માથા-બાંધી ગુજરાતી લિપિના તેમ જૈની લઢણના છે. લાલ ચાહીથી દરેક રત્નમાંના આંતર પ્રસંગોના ઉલ્લેખો તેમજ ઇતિશ્રીઓ ઉતારેલી છે.

૩. આ ઐતિહાસિક ગ્રન્થ હોઇને નવી શોધબોળને આધારે તે ઉપર ટિપ્પણો લખીને અવશ્ય પ્રકટ કરાવવા જેવો છે.

૪. ગ્રન્થનો લેખક કૃષ્ણજિત્ છે. તે પોતાને 'કવિરાજકૃષ્ણપત્ર', 'ગુર્જરધરમંડન' 'કૃષ્ણજિદાંહય' આદિ લખે છે. કવિ કૃષ્ણજિત્ અને મસ્તુત નામાવલિના અં. ૧૧ ક-અને ખ.વાળા હિન્દી બાષાવ્યાકરણના અને અં. ૧૨ ક.વાળા હિન્દી 'બાષાધાતુમાલા'ના કર્તા રત્નજિત્માં પ્રકરણના અંતની 'ઇતિશ્રી'માં કંઇક સામ્ય જણાય છે. 'શ્રીમદ્ગુરુવપકજ દ્વારધારક' એ પદ બન્નેની ઇતિશ્રીઓમાં સમાન હોઈ તે ધ્યાન ખેંચે છે, તેમ આરંભનું કવિત અને 'રત્નમાલા' નામને કંઇક સંબંધ તે સાથે હશે કે કેમ તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે.

૫. મસ્તુત પ્રતિની સાથે એક ખીજી દ્રશ્ય કાગળો ઉપર આજ ગ્રન્થની ઉતારેલી નકલ છે. તેમાં આર રત્નો આખાં અને પાંચમાની માત્ર ૧૩ ક્રીઓ ઉતારેલી છે. આ નકલમાં જેટલા ભાગ પેન્સિલની નિશાનીથી અંકિત કરેલા છે તેટલા છાપેલી 'રત્ન-માલા'માં પ્રકટ થયા નથી.

અં. ૩૯ ક-ભાષાભૂષણ હિં. સા. ય. ફા-ર. જશવન્તિસિંઘ-(લિ. ૦
સં. ૧૯૦૫) પૃ. ૧-૧૮.

આરંભ—શ્રીમળેશાય નમઃ ॥ અથ ભાષાભૂષણ લિખ્યતે ॥

દોહા—વીઘનહરન તુમ હો સદા । ગનપતિ હોહુ સહાઈ ।

વિનતિ કર જૌરેં કહું । દીજે પ્રય વનાઈ ॥ ૧ ॥

જિહિ કીનૌ પરપંચ સવ । અપની રૂંછા પાઈ ।

જાકો હૌ વંદન કરુ । હાથ જોરી સિર નાઈ ॥ ૨ ॥

+ + + + +

દોહારા—સુરવાની યાતે કરી નરવાનીમેં લાય ।

જેસેં મગર સરીતકો સવેં સમજો જાય ॥ ૩૬૨ ॥

યહ સુંદરશ્રંગારકિ પોયિ રચિ વિચાર ।

ચૂક્યો હોય કહુ કહુ લિયો સુકવિ સુધાર ॥ ૩૬૩ ॥

इति सुंदरश्रंगार संपूर्ण ॥ सुंदर कविराज विरचितं ॥

સંવત્ ૧૯૦૫ ના કાર્તિક શુદી ૯ ને ચાર શનેઉપ આ ગ્રંથ ત્રિશ્રા-

(જા) પોહોરે સમાપ્ત ॥ આ ગ્રંથ લલ્લનાર મદ્દ ગંગાસંકર ગૌરી-

સંકરઃ ॥ લલ્લાચનાર સાહેબ શ્રી કાર્ણસ સાહેબ ॥ યાદશં ॥

भद्रपृष्ठफटिमीव ॥ बद्धमुष्टि अवोमुप ।

फटेन लपितं ग्रंथ ॥ यत्नेन परिपालयेत् ॥

कल्याण्यां ध्रुवात् । श्रीरस्तु शुभं भवतु ॥

વિષયાદિ-૧. આ ગ્રંથ હિન્દી કાવ્યસાહિત્યનો છે. આમાં નાયિકાના સ્વક્રીયા, પરક્રીયા અને સામાન્યા એ ત્રણ મુખ્ય ભેદો લઇને એ ત્રણેના વિવિધ ઉપભેદોનાં લક્ષણો તથા ઉદાહરણો આપેલાં છે; તે પછી દૃતિઓનાં લક્ષણ, ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ નાયિકાનાં લક્ષણ, નાયકસહચરલક્ષણ, અનુરાગ, દર્શન, હાવ, ખાવ, આદિનાં લક્ષણ આદિ અને અંતે નાયિકાનાં અંગો અને અલંકારોનાં દૃષ્ટાંત વર્ણવેલાં છે.

૨. ગ્રંથ સસ્તિક છે, દોહરા અને સવૈયાઓથી બાંધેલો છે; કુલ કડી ૩૧૩ છે.

૩. કવિનો આશ્રયકાતા શાહજહાંન બાદશાહ હતો, એમ અંશરૂબની છ કડીથી જણાય છે.

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ પ્રકટ થયો છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ આં ૩૬ ક.

૩. આ ગ્રંથને અંતે કૃષ્ણ અને રધિકાની વિપરીતરતિના વર્ણનના આર હિન્દી સવૈયા ઉતારેલા છે; પરંતુ તે ક્રીયા ગ્રંથના છે તે જણાવેલું નથી.

અં. ૩૯ મ-રાજનીતિ-હિં. ની-ર. જસુરામ-(ર. સં. ૧૮૧૪)-(લિ. સં. ૧૯૦૫)-પૃ. ૧-૩૯.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ જસુરામકૃત રાજ્યનીતિ અષ્ટાંગ લિખ્યતે ॥

દોહો—અછદ અગમ અપાર ગતી કીન લહું પાર ન પાય ।

સો મોંહુ દીની સકત । જે જે જે જુગરાય ॥ ૧ ॥

छपों—वरनी उजल धरन सरन जुग असरनशरनि ।
 करणी करुणा करणी तरन जुगतारनतरनी ॥
 शिर पर धरणी छत्र भरन सुखसंपतभरनी ।
 क्षरनी अमृतहरनी हरनी दुःखदालीदरहरनी ॥
 धरनी त्रीशूल खपर धरनी भवमयहरनी ।
 सकल भय जगदंब आद धरने जसु जे जुगधरनी ॥ २ ॥
 जुग धारन मात दीजे बुद्धि अपार ।
 फरि प्रनाम प्रारंभ करी राजनीति विस्तार ॥ ३ ॥
 जीन बखतमें पातशाह राजन आलिमगीर ।
 तिन बखत पेदा कीयों गुन गनीयन गंभीर ॥ ४ ॥
 संवत नाम अठारसैं वरख चउदन मांह ।
 आशो शुदि नवमी शुकर गुन वरन्यों चित(चा)ह ॥ ५ ॥
 सोलंकी जगमालसुत उदयासिंह अनेक ।
 गुन दीनो तातें गुनी बांध्यो ग्रंथ विशेष ॥ ६ ॥

अथ यदुकूलधरननं—

राय यदुकूल जीन सुत नगर अमीपुर नाम ।
 मही रेवा राजत महि धरन धरन वीश्राम ॥ ७ ॥
 जेसे वेद बीरंचीकों अपरम दीयों उपाय ।
 राजनीति राजानकी एसी हि दीयो बनाय ॥ ८ ॥

+ + + + +

छपों ॥ परथम अंग मुपाल राजरानी अंग दुजो
 त्रीजे राजकुमार मंत्री चोथो गनी लीजे ।
 पांचे मुसाहेव अंग पट रावत मानों ।
 सातमें रइयते अंग, कवी अष्टांग बखानो ।
 जुगजीत रीत जानें जसु विविध विवेक वीचार बहु ।
 जे कर जसदा समरथ जसु अष्टांग धरननं सहु ॥ ११ ॥

अन्त—कवित—काच जेसे राय जोइ राजनीति सिख छैंत ।
 बीना पार कीये कछु अरथ नांहि सरत हें ॥

વાકો કવિ કારિગર માત તાકોં ચઢાવે પૂત
 વોત વોહોત વોહોત વાકો પઢવોડ કરત હેં ॥
 દેવગુન દાંતવહ વે માનક ગુનનસે તો
 જૈસોં કામ હોય एसि જિનકો ધરત હેં ॥
 જગતમે વનહિકે આગેં જાય જસુરામ ।
 એસો જહાં ચહિયેં તાંહ જાહેર સોં કરત હેં ॥ ૮ ॥

દુહા-પઢવેતે માલુમ પરત આછી નીત અનીત ।

જસુરામ ચારન કહિ રાજનીતિકી રિતિ ॥ ૯ ॥

इति श्री जसुराम कृष्ण(त) राजनीति अष्टांग वरननं संपूर्ण ॥

રીજ મોજ સવ કહત હેં લિજ મોજ નહિ કોડ ।

જો લિજત માગત જસુ ઘુરે કહાવત સોડ ॥ ૧૦ ॥

X X X X X

દુહો-રાજ્યનિતી કીનીસું પ્રથમ અંગં કહીયેં આઠ ।

છપેં દશ છાસઠ કવિત ઘને વોહોરે સાઠ ॥ ૧૨ ॥

સંપૂર્ણ इति जसुरामकृत राज्यनित्ती समाप्तः ॥

વિષયાદિ-૧. આ રાજ્યનીતિનો હિન્દી અન્ય છે. આમાં રાજ્યનાં રાજ, રાણી, રાજકુમાર, મંત્રી, મુસાદેબ, રાવત, રૈયત અને કવિ એ આઠ અંગોનું વર્ણન કરેલું છે.

૨. અન્યનો ખડખડ દુહો, સવૈયા, છાપા, અનેક વિગતોથી બધિલો છે. કુલ કડી ૧૪૪ છે.

વિશેષ-૧. આ અન્ય પ્રકટ થયેલો છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ. અં. ૩૬-૬. વિશેષમાં એટલું કે રાજઆવર્તનાં બે પાનાંમાં ધણાખરા રાખડો ઉપર ચેન્સીલથી તેના ઇમેજ અર્થ લખેલા છે. આ આખો અન્ય પ્રસ્તુત પ્રતિના ખીલ અન્થો કરતાં વિશેષ મોટા અને છૂટા અક્ષરે લખેલો છે.

૩. ઇમેજ કેળવણીના બરનું શિક્ષણ ગુજરાતમાં પ્રથમ પ્રસાર પામ્યું તે વેળા અને તેની અગાઉ પણ સંવત સેકા ૧૮, તથા ૧૯ માં પ્રજાબાધના સાહિત્યઅન્થોનો અભ્યાસ ખાસ કરીને ગુર્જર કવિવર્ગ અને સામાન્ય રીતે બહુમત વર્ગ કરતો હતો; અને તેમાં પ્રસ્તુત પ્રતિમાં અંકિત 'સુદર શૃંગાર', 'બાળાભૂષણ', 'જસુરામની રાજ્યનીતિ,' અને 'દિવીદાસની રાજનીતિ' તથા તે ઉપરાંત 'કવિમિયા', 'છંદશૃંગાર', 'રસિકમિયા' 'બિહારી સતશાધ', 'વૃંદ સતશાધ', એ અન્થોનો પણ અભ્યાસ થતો અને તે કારણે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે એવા અન્થોની પ્રતિઓ પ્રાચીન પ્રતિઓ ઉપરથી બહુધા ઉતારાવેલી છે.

અં. ૩૬-ધ-અલેસિંહનો ગણુ અદરૂંગાર-આ. ઐ. કા.-૨.
ગઢવી કરણુદાનજી-(૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૯૭૪) પૃ. ૧-૧૩.

આરંભ-શ્રી ગણેશાયનમઃ માહારાજ શ્રી જોધાંણુનાથ અમેસીધજીનો
ગણુ અદસણુગાર લખ્યતે.

દોહા । પસ (અથ) ચઢે યા રાજ અમે કવ્ય(વિ) ચઢે યા ગજરાજ ।

પુદર હેક જલેખમાં મોહર ચલે માહારાજ ॥ ૧ ॥

કવ્ય બેગકુ બાયાલાં લે મદં છટા લીલ ॥

હુ કય પૂઠા નહ કરે જ્યહાં તૂકાં ય(અ)ભમાલ ॥ ૨ ॥

અથ હંદ પધરી ।

શ્રી સરસાથ ગણુપત નીમરકાર । દીજીએ મુજ બર શુધ ઊદાર ।

અવસાંણુ સીધ રેહ માંણુ અંસ । ખીપાંણુ કરાં લપ લાંણુઅંસ ॥

જણુતે ય(અ)રકજ મછક જરર સેહ ગુણુ પ્રવેણુ દાતાર શુર ।

છત્રપતી અલો । છત્ર કુલ છત્રીસ । શુહતેર કલા લક્ષણુ બત્રીસ ॥

+ + + +

જવહરી પુરખ જીણુ બાંધ્ય જોહાર । હંસ આર પરીખ ખીલા ઉદાર ॥

બર સક્તી પાયે તાલ ખીલિંદ । ઉત્ર છત્રશુ તન નરસીક ધન્દ્ર ।

સત્ય પેહલ તપબલ સતેખ । જલે ઐ સાહ ય(અ)વરંગજેખ ॥

પચચંદિ(ડ)ચંક કર હોમ પાહ । ય(અ)વટાપ દીપા પતસાહો યા(આ)હ ॥

કલમાંણુ મનઘ ઈક બાર કીધ । દહી વાણુપાંણુ જમહ ઉઠા દીધ ।

યવ સ્પાહકો દેખે યતાલ । મોહમંદ સાહુ દીવ મુગ્ધમાલ ॥

ફત ફક મદાફરખાંન શીલ । ઝાંકે યા યાટ્ર ભુજભાર ઝીલ ।

બાજી બાણુદલ જવા બોલ । નિજદી લુટ સ્વગનાર નોલ ॥

X X X X

મોહમંદ શાહ ॥ રાજ માહ । શુરજ જોહરા ય(અ)લેસાહ ।

ઉણે બપ પળેર મુજરાત યા(આ)મ । ધસપતી અમલ દીનો ઉઠાય ।

મરહૂઠાં કીધ સીર ખીલિંદ મેલ । ય(અ)હુમદખાખાહ મંડેઐ ઉણેલ ॥

શુણુ પાતસાહ ફેરે સતાળ । નરીવંદ સખ હાજર નીબાળ ।

મેહપત ય(અ)મીર યંગ હીણુમાણુ । પાનાં દીસ દેા નહ ધરે પાંણુ ।

તખ તેજવાંન નરસીગ તાય ॥ ય(અ)અયંપાલ પાન લીના ઉઠાયે ।

પુદાલ મછન ખીર ધેત । સીર ખીલિંદ ખાંન સાહુ સમેત ।

કમધર્મ યર જોસણે કાંન । મેહમંદસા લગો પાસખાંન ।

વાકો કવિ કારિગર માત તાકોં ચઢાવેં પૂત
વોત વોહોંત વોહોત વાકો પઢવોડ કરત હેં ॥

દેવગુન દાંનવહ વેં માનક ગુનનસેં તો
જેસોં કામ હોય એસિ જિનકો ઘરત હેં ॥

જગતમે ડનહિકે આગેં જાય જસુરામ ।

જેસો જહાં ચહિયેં તાંહ જાહેર સોં કરત હેં ॥ ૮ ॥

દુહા-પઢવેતે માલુમ પરત આછી નીત અનીત ।

જસુરામ ચારન કહિ રાજનીતિકી રિતિ ॥ ૯ ॥

इति श्री जसुराम कृत्य(त) राजनीति अष्टांग वरननं संपूर्ण ॥

રીજ મોજ સથ કહત હેં સ્થિજ મોજ નહિ કોઈ ।

જો સ્થિજત માગત જસુ દુરે કહાવત સોઈ ॥ ૧૦ ॥

X X X X X

દુહો-રાજ્યનિતી કીનીસું પ્રથમ અંગેં કહીયેં આઠ ।

છપેં દશ છાસઠ કવિત ઘને દોહોરે સાઠ ॥ ૧૨ ॥

સંપૂર્ણ इति जसुरामकृत राज्यनिति समाप्तः ॥

વિધયાદિ-૧. આ રાજ્યનીતિનો હિન્દી ગ્રંથ છે. આમાં રાજ્યનાં રાજ, રાણી,

રાજકુમાર, મંત્રી, મુસાદેખ, શવત, રૈયત અને કવિ એ આઠ અંગોનું વર્ણન કરેલું છે.

૨. ગ્રંથનો પદબંધ દુહા, સવેયા, છપ્પા, અનેક વિગતોથી બાધિલો છે. કુલ ૬૪૧ ૧૪૪ છે.

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ મક્ર યથલો છે.

૨. પ્રતિ મટિ નુઓ અં. ૩૬-૬. વિરોધમાં એટલું કે સરઆતનાં બે પાનાંમાં ધણાખરા રાખેા ઉપર પેન્સીલથી તેના ઉમેછ અર્થ લખેલા છે. આ આખો ગ્રંથ પ્રસ્તુત પ્રતિના બીજા ગ્રંથો કરતાં વિરોધ મોટા અને છટા અક્ષરે લખેલો છે.

૩. ઉમેછ કેળવણીના બરનું શિક્ષણ ગુજરાતમાં પ્રથમ પ્રસાર પામ્યું તે વેળા અને તેની અગાઉ પણ સંવત સેકા ૧૮, તથા ૧૯ માં મળ્બાપાના સાહિત્યગ્રંથોનો અભ્યાસ ખાસ કરીને ગુર્જર કવિવર્ગ અને સામાન્ય રીતે બહુશુભ વર્ગ કરતો હતો; અને તેમાં પ્રસ્તુત પ્રતિમાં અંકિત 'સુંદર રૂંગાર', 'બાપાબૂખણ', 'જસુરામની રાજ્યનીતિ,' અને 'દેવીદાસની રાજનીતિ' તથા તે ઉપરાંત 'કવિમિયા', 'હંદરૂંગાર', 'રસિકમિયા' 'બિહારી સતયાઈ', 'વૃંદ સતયાઈ', એ ગ્રંથોનો પણ અભ્યાસ થતો અને તે કારણે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે એવા ગ્રંથોની પ્રતિઓ પ્રાચીન પ્રતિઓ ઉપરથી બહુધા ઉતરાવેલી છે.

અં. ૩૬-ઘ-અભેસિંહનો ગણુ બ્રહ્મચૂંગાર-આ. ઐ. કા.-૨.
ગઢવી કરણુદાનજી-(૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૯૦૪) પૃ. ૧-૧૩.

આરંભ-શ્રી ગણેશાયનમઃ માહારાજ શ્રી જોધાંણનાથ અભેસિંહજીનો
ગણુ બ્રહ્મચૂંગાર લખ્યતે ।

દોહા । યસ (અથ) ચટે યા રાજ અભે કબ(વિ) ચટે યા ગજરાજ ।

પુહર હેક જસેજમાં મોહર ચલે માંહરાજ ॥ ૧ ॥

કબ બેગકુ બાચાલાં લે મદં છટા લીલ ॥

હુ કય પૂઠા નહ કરે જ્યહાં તૂઠાં ય(અ)ભંમાલ ॥ ૨ ॥

અથ હંદ પધરી ।

શ્રી સરસાય ગણુપત નીમસ્કાર । દીજીએ મુજ બર બુધ ઉદાર ।

અવસાણુ સીધ રેહ માંણુ અંસ । ખીંણુ કરાં લખ બાંણુઅંસ ॥

જણુતે ય(અ)રકજ મછક જરર સેહ શુણુ પ્રવેણુ દાતાર શુર ।

છત્રપતી અલોહ છત્ર કુલ છત્રીસ । શુહતેર કલા લક્ષણુ બત્રીસ ॥

+ + + +

જવહરી પુરખ જણુ બાંધ્ય જોહાર । હંસ આર પરીખ ખીલા ઉદાર ॥

બર સક્તી પાયે તાલ ખીલિંદ । ઉત્ર જીતશુ તન નરસીક ઇન્દ્ર ।

સસ્ય પેહલ તપબલ સતેય । જલે ઓ સાંહ ય(અ)વરંગજેય ॥

પચચંદિ(ડ)ચંક કર હોમ પાઠ । ય(અ)રદાય દીયા પતસાહો મા(આ)ક ॥

કલમાંણુ મનઝ ઈક બાર કીધ । દહી વાણુપાણુ જમહ ઉઠા દીધ ।

યવ સ્પાહકો દેખે યતાલ । મોહમંદ સાહુ દીવ મુગતમાલ ॥

ફત ફક મદાફરખાંન શીલ । ઝોકે યા થાટ જુજભાર ઝીલ ।

ખાજીદ બાણુદલ જવા બોલ । નિજદી લુટ સ્વગનાર નોલ ॥

X X X X

મોહમંદ સાહુ શુ રાજ માહ । શુરજ જોરો ય(અ)લેસાહુ ।

ઉણે બપ પખેર ગુજરાત યા(આ)ય । ઘસપતી અમલ દીનો ઉઠાય ।

મરહૂઠાં કીધ સીર ખીલિંદ મેલ । ય(અ)હમદાખાદ મંડેઓ ઉપેલ ॥

શુણુ પાતસાહ ફેરે સતાળ । નરીયંદ સખ હાજર નીખાળ ।

મેહપત ય(અ)મીર યંમ હીજુમાણુ । પાનાં દીસ ઠા નહ ધરે પાંણુ ।

તાજ તેજવાંન નરસીમ તાય ॥ ય(અ)અયંપાલ પાન લીનો ઉઠાયે ।

પુદાલ મજીત ખીર પેત । સીર ખીલિંદ ખાંન સાહુ સમેત ।

કમધનં યર બંસણે કાંન । મેહમંદસા લાગો પાસખાંન ।

લપતંગ ગઢવી ॥ સજેક ॥ આ પુસ્તક સેદેર અમદાવાદ મઠ્યે ખાંનપુરમાં
ચાંદાસુર્જના મેહેલમાં લખુ છે ॥ લખનાર બટ. ॥ ગંગાસંકર ગૌરીસંકર ॥
લખાવનાર ॥ સરકાર સાહેબ આ પુસ્તકની પ્રત ॥ મોળે ઘોલકામાં ॥
કુમાવીસદાર જીલાવા વીરાઈની પ્રત્ય ઉપરથી ઉતારું છે ॥

યદયં પુત્રકં દદ્વા । તદયં લિખીતં મયા ।

બદી શુદ્ધં શુદ્ધં વા । ગામ દોષો ન દીયતે ॥ ૧ ॥

શ્રી સંપુર્ણમઃ ॥ ૧ ॥ આ ગ્રન્થ બ્રહ્મસાગર હેતું નામ છે ॥ આ ગ્રન્થ
માહારાજ શ્રી ૭ ય(અ)ભેસંગજીયે ॥ અમદાવાદ લીધૂ સંવત ૧૭૮૭ ॥ ની
સાલમાં આસો શુદી ૧૦ શુકલ પક્ષે ચન્દ્ર વાસરે ॥ તે દી માહારાજ શ્રી
ય(અ)ભેસંગજીયે સીર ખીલંદ પાંનને પકડી ય(અ)હમદાવાદમાં રાજ્ય કરે તીને
ગ્રન્થ ॥ બ્રહ્મસાગર ગઢવી કરણી દાંનજી કવીયા પાસ કહેવરાવે તે દીને
ચઉદ ॥ ૧૪૫૫ લાખ પસાતા ॥ ગામ ॥ તાહાથી યાવા ॥ માહારાજ શ્રી ઘોડે
ખેઠા કરણી દાંનને હાથી ઉપર ખેઠારી જલેખ ભરીને લાખ પસાય યા(આ)પા
॥ ગ્રન્થ કરે તારે ॥

ધતિશ્રી બ્રહ્મસાગર ગ્રન્થ સંપુર્ણ ॥ શુભં ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શ્રીસ્તુ ॥

વિષયાદિ-૧. આ ઐતિહાસિક ચારણી ગ્રન્થમાં, બાદશાહ ઓરંગઝેબના મરણ
(સંવત ૧૭૬૩) પછી દિલ્હીના દરબારમાં હૈદરાબાદના નિઝામે નબળા બાદશાહો ઉપર
સત્તા ભોગવવાનું મથન કરતાં તેને તોડવાને એ બાદશાહોએ શુભરાત આદિના સુખાઓ
પાસે તેની સામે કરાવેલી લડાઈ, શુભરાતમાં મોગલ સુખાઓની માંહેમાંહની મારામારી,
પેશવાએ પોતાની સત્તા પ્રસારવાના પ્રયાસને અંગે થાય અને સરદેશમુખી ઉપરાવવા
શુભરાતમાં મોકલેલા પીલાજી નાયકવાડ, કંતાજી કદમ બાંડે, ચિમલ્જી આપ્પા, આદિ
મરાઠા સેનાપતિઓની કબજગીરી અને લશ્કરી કુમકથી અવારનવાર થતી અપાઝખી
આદિ વર્ણવેલાં છે. આ ગ્રન્થનો મુખ્ય પ્રસંગ આ છે:—

આમાં, સંવત ૧૭૮૬(સન ૧૭૨૯)માં શુભરાતના સુખા સર જીલંદખાને તહનામું
કરી પેશવાને શુભરાતમાંથી થાય અને સરદેશમુખીના લાગા ઉપરાવવાની અને તે બદલ
૨૫૦૦ થોડિસવાર લશ્કર નિભાવી તોફાની જમીનદારોને કબજે રાખવાની શરત કરતાં
સન ૧૭૩૦(સંવત ૧૭૮૭)માં ભેધપુરના રાજા અબયસિંહને દિલ્હીના બાદશાહ મદ્દ-
મદશાહે શુભરાતનો હાકેમ (પ૩ થો) નીમી જૂના (પર મા) હાકેમ સર જીલંદખાનને
લોકાડી શુભરાતના ખખેડાઓ શમાવવા અને મરેકાઓને દબાવવા રોકાડી સૈન્ય સાથે
મોકલ્યો, ત્યારે તેણે રાધનપુરના બાબીઓની સાથે મળીને પાલજીપુર, ઇડર અને અડાલજ
(અમદાવાદ પાસે) આગળ સર જીલંદખાનનાં લશ્કરો જોડે જે રણસંગ્રામો ચલાવ્યા
હતા તેનું રસબર, વીરસથી ઉજવતું વર્ણન કરેલું છે. આમાં જણાવેલું કે રાજા
અભેસિંહ શિહોરને રસ્તે આજુ ઉપર યદને પાલજીપુર આવ્યા ત્યારે મુખારીજ ઉલ મુલક
તેની સામે યથા અને બારે રણજંગ મળ્યા; પછી ઇડરમાં એવો જ સંગ્રામ મળ્યો,

કવચિત્ કવચિત્ હાય લાગે છે, જેનો કંઈક ખ્યાલ મસ્તુત સવિસ્તર નામાવલિના અં. ૩૦, અં. ૩૫, અં. ૪૬ આદિના વિવિધ વિષયોથી આવ્યા વિના રહે એમ નથી જ.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૯ ક. માત્ર આઠલો વિશેષ મસ્તુત પ્રતિ સંબંધમાં નોંધવાનો કે 'ય' અને 'અ'ની ભેળસેળ બહુ જ ચયલી છે, જેથી કાવ્યનો ઉકેલ કરવો મુશ્કેલ થાય એમ છે.

અં. ૩૯. ૬-રૂસ્તમનો શલોકો-ઐ. ગુ. કા. શામળસટ-
(ર. સં. ૧૭૮૧)-(લિ. સં. ૧૯૭૪)-પૃ. ૧૦-૧૮.

આરંભ-શ્રી ગણેશાયનમઃ ॥ શ્રી ગુરુચરણકમલેભ્યો નમઃ ॥ ઠાં નમઃ
અથ રૂસ્તમનો સલોકો લખો છે ॥

સરસ્વતિ માતા તમ પાયે લાગુ ॥ કહું સલોકો માંન જ માગુ ॥ ૧ ॥

સરસ્વતિ માતા ખંભાની બેટી ॥ જુધ્વનિ દાતા વીણાની પેટી ॥

ગણપત્ય કેરા ચરણુ આરાધુ ॥ માન્ય માગીને વીણા હુ સાંધુ ॥ ૨ ॥

મોહોટા સુખાનાં કરે વીણાંશુ ॥ સમજી લેજો તે ચતુરસુજાંશુ ॥ ૩ ॥

દલીનો પાદસા એહુમદશ જીવે ॥ નવ વંડમાં પ્રગટ છે દીવે ॥ ૪ ॥

સહુમાં શીરોમણુ ગુજરાત થાપી ॥ તેતો હીમતપાંનને સુખાઇ આપી ॥ ૫ ॥

રાજ્ય ભોગવે ને કરે કલોલ ॥ સેહેરમાં વીતા મસવાડા સોલ ॥ ૬ ॥

ગુજરાતી મુગલા ચતુર સુજાણુ ॥ તણુ ભાધઓનાં કરે વીણાંશુ ॥ ૭ ॥

વડો તો વીરો સુજાત્યપાંન ॥ જેને પાદસાધમાં અતી ધર્જા માંન ॥ ૮ ॥

અનમી મેહેવાસી જેને વસ કીધા ॥ પ્રજા પાલીને મોહોટા જસ લીધા ॥ ૯ ॥

તેથી નાનેરો રૂસ્તમ કહીયે ॥ જેના જુધનો પાર ન લહીયે ॥ ૧૦ ॥

રૂપે રૂડો ને દાતાર જાણું ॥ સહુમાં શ્રીરામણુ તેને વપાણું ॥ ૧૧ ॥

જેહેના નામથી તરકર તાસે ॥ દક્ષણી ગનીમ સત ગાઉ તાસે ॥ ૧૨ ॥

તેથી નાનેરો માડીનો જાઓ ॥ અભરમાં કુલી લાડકવાયો ॥ ૧૩ ॥

મધ્ય-ભાલા અણીઆલા બાણુ ત્રીચક્ષ ॥ ચઢા વંદેલે રાદનું મુલ ॥ ૧૪ ॥

જેહેની તોપાશાં દોટ દોડાવે ॥ મારે ચક્રુર ભેલ મડાવે ॥ ૧૫ ॥

ભુત લૈરવ ત્યાં કલાહલ કરે ॥ આકાશ દેખ્યા અપર ભરે ॥ ૧૬ ॥

સુરા પુરા ને અણીઆલા ભાથી ॥ ધીરા વિરાના હઠાળ્યા હાથી ॥ ૧૭ ॥

ફેરી ને ઘેરી ધાઓ જ દેતા ॥ દોડી ને ચોહોડી પ્રાણુ જ લેતા ॥ ૧૮ ॥

રૂબે ને રૂબે ધુંમે ને ગાજે ॥ દેખી મુગલાને દોહોદશ ભાજે ॥ ૧૯ ॥

ઘોડે ને જોડે પોહોડે છે પુરા ॥ વાયે નાદે રમે રણસુરા ॥ ૨૦ ॥

ચીસે ને રીસે પાડે ને તાડે ॥ ઘડ ડોલે ને દોદશા વાડે ॥ ૨૧ ॥

છે, બીજી બે પ્રતિઓમાં મહમદશાહ છે અને તે જ યોગ્ય છે) રાજ્યના ધણીરણી થવા મથતા નિઝામ ઉલ-મુલ્ક (૫૨ મા હાકમ)ને ઉત્તર હિન્દમાંથી હાંકી કાઢવા ઇચ્છતો હતો, તેમ મરાઠા સરદારો પણ ગુજરાતમાં ત્રાસ પ્રવર્તાવતા હતા, તેથી તેણે ગુજરાતના (૫૨ મા) હાકમ સર ખુલ્લેખાનને નિઝામદિને દોર તોડવાનું કાર્ય સોંપ્યું. આ હકીમત જણવામાં આવતાં નિઝામે પોતાના કાકા હમીદખાનને (સલોકામાં હીમતખાન છે પણ તે ભૂલ છે) ગુજરાતનો મુખો (૫૩ મો) નીમી સર ખુલ્લે સામે લઢવા તેને ગુજરાત મોકલ્યો. સર ખુલ્લે પોતાના પક્ષની સુરતના હાકમ રસ્તમ અલી, મુલતખાં અને અબરામ કુલી એ ત્રણે નામીયા બંધુઓ અને મોખલ સરદારોને હમીદખાનને હરાવવાનું કામ સોંપ્યું. અહીંથી પ્રસ્તુત સલોકાનો વિષય ચાલુ થાય છે.

રસ્તમઅલી ખાન, તે વેળા ચોથ માટે લશ્કરો સાથે ગુજરાતમાં અહીંતહીં પ્રમતા મરાઠાઓનો દુરમન હતો; તેણે પીલાજી ગાયકવાડને અનેક શીકરો આપી હતી; તેના બાધ મુલતખાન હતો, તે બાદશાહનો પોતાને મુબાગીરીનો અધિકાર મળ્યાનો લખેટો લઇને એકદમ અમદાવાદ ઉપર ધર્યો અને હમીદખાનને હરાવી લાંબી હાંકી કાઢ્યો. તેણે મહમદાવાદમાં પડાવ નાંખ્યો; દરમ્યાન હમીદખાને સાન્નિત ન પકડતાં મરાઠા સેનાપતિ કંતાજી કદમ બાઉ(સલોકામાં કંથો મરેડો છે)ને પોતાના પક્ષમાં લીધો અને મુલતખાન જે ઇડરને રસ્તે ગુજરાતમાં પેડેલા અંતાજી બાસ્કરને હરાવી વિજયના કાર્યપ્રસંગે ઇડરમાં મહાલતો હતો તેની સામે ધસ્યો અને માર્ગમાં (કપડ-વજુજ આગળ, જો કે સલોકામાં ચોક્કસ સ્થળે જણાવ્યું નથી) બારે લઠાઈ થઈ; પરંતુ તેમાં કપટ થયું અને મુલતખાન અખેલ નાગરોને વડનગર છોડવું પડ્યું. પછી હમીદખાન ફોડતે લશ્કરે કારંજ આવ્યો; આ સમાચાર આવતાં અબરામ કુલીએ અમદાવાદના બારે દરવાજા બંધ કરાવ્યા અને તેની સામે મોરચો બાંધ્યો. પણ હમીદે અમદાવાદના ખુલાસા શાહ રોકને ફોખો અને દરવાજો ઉપડાવી શહેરમાં પેડો; એટલે અબરામ કુલીનાં અને હમીદખાનનાં લશ્કરો વચ્ચે ખુનખાર જંગ મચ્યો, પણ તેમાં અબરામ મુખો; કંતાજી મરેકાને અમદાવાદની ચોથ મળી, તેણે અમદાવાદ સવા પોહોર છુટ્યું. સુરતમાં રસ્તમ અલીને આ સમાચાર મળ્યા. એટલે તેણે કંતાજીના પ્રતિસ્પર્ધિ પિલાજી ગાયકવાડને સાધ્યો અને પોતાના પક્ષે લઈ સુરતથી લઢવા ચાલ્યો. મહી નહીં ઉતરતાં અડાસ આગળ રસ્તમ અને હમીદખાનનાં લશ્કરોનો જંગ મચ્યો. પરંતુ રસ્તમનો મૂળનો હાડ વેરી હોઇને હમીદ અને કંતાજીના પ્રપંચને વશ થઈ પીલાજી કુરચો, પહેલાં તટસ્થ રહ્યો, પણ પછી રસ્તમ નખજો પડતાં તેની જ છાવણી હુડી, પણ નાગર કૃપાસંકર રસ્તમની વાહોરે ધાયો, તેણે મરાઠાને માર્યો અને હાંકી કાઢ્યા; કંતાજીએ હમીદને દગો દીધો; પીલાજી અને કંતાજી મળી ગયા અને વસેનો પટેલ તેમાં જલ્યો, અને પાછા સધળા હમીદખાન સાથે મળ્યા અને બારે સંત્રામ મચ્યો, જેમાં રસ્તમ મુખો અને હમીદખાને સરખેજ આગળ પડાવ નાંખી મરેકાઓ પાસે અમદાવાદ છુટાવ્યું. તેણે નાતવાર જળે વાર લાખા કરાવી દરેક શહેરી ખાસેથી માયા દીઠ રૂ. ૨૪ દંડ ઉઘરાવ્યો.

૩. બાપા સાદી પણ ઝડપમકવાળી અને વીરરસનું ઉદીપન કરે એવાં વર્ણનવાળી

૯. ૪ રૂબ ૩ડી ૩૬૧ છે, બીજી પ્રતિમાં આ સંલોકાને 'પવાડા'ની સંજ્ઞા આપેલી છે. આ સંલોકો અમરશમ કુડીખાનના સંલોકા તરીકે પણ જાણીતો છે.

વિશેષ-૧. આ સંલોકો સન ૧૮૭૩ના "પુર્વિકાસ"માં છપાયા છે, પણ તેમાં અને આમાં પાંચતરોમાં કેટલોક મદલબનો ફેર છે. પ્રસ્તુત 'સંલોકો'માં પાછળનો જાગ ૧૦૦ ઠી જેટલો વિશેષ છે; જ્યનસંવત તેમ જ જ્યનાર ઠીચિ સામગ્ર સંબંધી વિવત પણ વિશેષ છે. જલ્દયા પ્રમાણે ગુજરાત જર્નાલિસ્ટ સોસાયટીની પ્રતિ બેઠકી જ મુખ્યત્વે દોવાદી અને તેમાં ઠીચિ સામગ્ર સંબંધી ઉલ્લેખ જલ્દન દોવાદી આ સંલોકો તેનો જ્યેલો દોવા વિષે રાંધા દઠાવાય છે. પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રતિ, જેને આધારે આ ઉતારેલી છે એ પ્રાચીન પ્રતિ, તેમ જ શ્રી ફાર્ગસ ગુજરાતી સભાના પ્રાચીન પુસ્તક સંગ્રહમાંની એ બીજી પ્રતિ, એ ઉપાદી પુસ્તક સંલોકાને ઠીચિ સામગ્ર સિદ્ધ થાય છે.

૨ પ્રતિમાટે જુઓ. અં. ૬. ૩.

અં. ૩૯ પ-જ્ઞાનેશ્વર દરિપાઠ-મ. કા ત.-૨. જ્ઞાનેશ્વર-(લિ. સં. ૧૯૦૪)-
પૃ. ૧-૭.

આરંભ—ધ્રીગણેશાય નમઃ ॥ ઓ શ્રી ગુરુવેન(મઃ) ॥ અપ જ્ઞાનેશ્વર
દરિપાઠઃ ॥ લીરુપતે ॥

(અં. ૧) દેવાર્ચાયે દ્વારિ ઉમા ક્ષણભરિ તેણે મુક્તી પારિ । સાધીયેલ્યા ॥૧॥
દરિ મુગે મદ્દના દરિ મુગે મદ્દના પુંખવાચિ ગળના કોળ વરી ॥૨॥
અનોનિ મંમારિ મિતે વેગ જિ । વેદજ્ઞાન્ન કમ્ભારી વાદે સદા ॥૩॥
જ્ઞાનદેવ દ્યોને વ્યાસાચિ દે મૂળ । દ્વારકેજા રાણા પાંડવા વરી ॥૪॥

(અં. ૨) જદ્દ વેદી જાંગ વદ્દજ્ઞાન્ની પ્રમાણ ॥ જટગદિ પૂરાણે દરિદી માતી ॥૧॥

(અં. ૪ ?) પ્રીગૂળ જ્ઞાનાર નિર્ગુજ દે સાર ॥ ગાગ સાર કીપાર દા(દ)ગી પાટા ॥૧॥

(અં. ૫) માંદે કીગ મળી મળી વિગ મુળી ॥ થલે કીગ દળી વોદ્દ નયે ॥૧॥

(અં. ૬) યોગ યાગ વિચિ વેગે નન્ને મિલિ કાયાંચ ઉપાધી ॥ દંમચર્મ ॥૧॥

(અં. ૬ ?) માડુ કોટે જાલ ॥ ગો જોનિવા ટેન્ડા ॥ ટાંદેવ મુગલા જનુમવી ॥૧॥

(અં. ૮ ?) પર્વના પ્રમાણે પાતક જરણે જસન્દેવ જોને જા મળાધી ॥ ૧ ॥

(અં. ૯) મંતાને માંતાની । મનોમાર્ગગી જ્ઞાન જ્ઞાના શ્રીપતી વેગ પંચાદા(વ દીદ્

- (अं. ९) विष्णू वीण जप व्यर्थ त्याचें ज्ञान रामकृष्णी मन जाचें नाही ॥१॥
- (अं. ११) त्रीवेणी संगमी नाना तीर्थ भ्रमी चित्त नाही नामी ॥ तरि ते व्यर्थ ॥१॥
- (अं. १२) हारि उच्चारण अनंत पापराशि जातील लयाशी क्षणमात्रें ॥ १ ॥
- (अं. १३) तीर्थव्रत नेम भावे वीण सिद्धि ॥ वायाच इ(ठ)पाधी करिशी जना ॥१॥
- (अं. १४) समाधी हरीची सम सुखे वीण न साधे हो जाण द्वैत युधी ॥१॥
- (अं. १५) नित्य सत्य मित्य हरीपाठ जाशी कलिकाळ तयाशीं न पाहे दृष्टी ॥१॥
- (अं. १६) येक नाम हा(ह)रि द्वैत नाम दूरि अद्वैता कू सरी विरळा जाने ॥१॥
- (अं. १७) हरी युधी जय तो नर दुर्लभ । वाचेसी सूलभ रामकृष्ण ॥ १ ॥
- (अं. १८) हरीपाठ कीर्तिमूखे जरी गाये पवित्र चि(त्त) होय देह त्यांचा ॥१॥
- (अं. १९) हरिवंश पुराण हरिनाम कीर्तन हरि वीण सौजन्य नेणे फांही ॥१॥
- (अं. २०) वेदशास्त्रं प्रमाण ॥ श्रुतीच वचन येक नारायण सार जपा ॥ १ ॥
- (अं. २१) नाम संकीर्तन वैष्णवाची गोडी अनंत पापे फोडी गेली त्याची ॥१॥
- (अं. २२) फाळवेळ नाम उच्चारिता नाही दोही पक्षी चाहां उद्धरती ॥ १ ॥
- (अं. २३) नित्य नेम नामी तो प्राणी दुर्लभ लक्ष्मीबलभ तया जवली ॥ १ ॥
- (अं. २४) सात पांच तीन दशकाचा मेला । येक तत्त्वी कला दावी हारी ॥१॥
- (अं. २५) जपत(प) कर्म क्रिया नेम धर्म ॥ सर्वा घटी राम हा भाव सिद्ध ॥१॥
- (अं. २६) जाणीव नेणीव भगवंती नाही । उचारितां पाहीं मोक्ष सदा ॥१॥
- (अं. २७) एक तत्त्वी नाम दड घरी मना हरीशी करुणा येइल तुझी ॥ १ ॥

(અં. ૨૮) સર્વત્ર સુખ જોડી ॥ શર્વ શાસ્ત્રે નીવડી । રીકામા યેક ઘડી
રાહુ નકો ॥ ૧ ॥ (કડી ૬) ॥
इति श्रीज्ञानेश्वर नियांगकृत द्वा(द)रिपाठ संपूर्णमस्तु ॥

વિધયાદિ-૧. આ પ્રભુભક્તિ અને મનોપદેશનાં પદ છે.

૨. કુલ ૨૮ છે; પ્રતિમાં ૨૭ નો અંક લખેલો છે, પણ તે લઘીઆની ભૂલ ત્રીજા અંકથી ચાલુ છે, વળી ૬ નો તથા ૯ નો અંક એ જ બેવડાયા છે. ૫૬ દરેકની ચાર ચાર કડી છે. માત્ર ૯ મા અને ૨૮ માની ૬ છે.

વિશેષ-આ હરિપાઠ મરાઠી પ્રભામાં લોકપ્રિય છે, અને તે મુખસિદ્ધ છે.

૨. પ્રતિ માટે લુબો અં. ૩૬-૬.

અં. ૩૯ છ-પ્રકીર્ણ પદો આદિ-મ. યો. કા.-૨. જ્ઞાનદેવ, તુકારામ આદિ-
પૃ. ૭-૧૧.

અભંગ—

(૧) નકો નકો મના ગુંતૂ માયાજાલી ॥ (ર. તુકારામ. કડી ૫)

(૨) રાવળ સારણી સંપત્તિ કોહાચી ॥ (ર. રામદાસી. કડી ૧૩)

(૩) છત્રસિંહાસનીઆયૌધ્યેયારાજા નાંદતસે માજ્ઞામાયવાપ ॥

(ર. રામદાસ. કડી ૭)

(૪) ગૂઢાચિયે ગોડી જાણે મુંગી માશી ॥ (ર. તુકારામ. કડી ૪)

(૫) કાય કરાવા ષાંગલા । નાંહિ અંતરી રંગલા ॥

(ર. તુકારામ. કડી ૫)

(૬) દેવ કરો નેદી ભક્તાર્થી સંસાર ॥ (ર. તુકારામ. કડી ૪)

ભજન પંચપદી—

રામ રામ રામ રાજા રામ રામ રામ ।

દશરથનંદન રામ દશમુખભંજન રામા ॥ ૧ ॥ (કડી ૫)

મુરલીચે પદ-મોહકયા શ્રીહરિને મધુવનિ વાજવિલી મુરલી ॥ (કડી ૪)

पद-घटिका गेलि पले गेली तास वाजे ज्ञाणाणा ॥ (कडी ४)

आरती—

सकलारंभी देव आर्घी गणपती । हरिहर ब्रह्मादीक तुज मुनि घ्याती ॥

(र. गोसावी कडी ४)

पद-छंद टाका रे छंद टाका ॥ धृ. कैचा आपा कैचा पापा ॥

(र. मध्वनाथ. कडी ३)

(१) त्याचा संगतीचा मज लागो वारा तेणे सख्ये पावेन पैल पारा ॥

(र. केशव. कडी ५)

वाद-किति ॥ पृथ्वीचे वजन । किंति अंगोल्या गगन ॥ (रामदास क. ५)

मुद्रापद सीतेचे—

मुद्रे सांगहो मजपाशीं कांत्यलिले । रायाशि कैशी आलि सवोये दाय ॥

(र. गोसावीतंदन. कडी ५)

विषयादि-आ भक्तिनां प्रशार्त्तुं पदा ७.

विशेष-प्रति भाटे शुभे। अं. ३६ ६.

अं ३९ ज-राजनीति-हिं. रा. का.-र. देवीदास पृ. १-२६.

आरंभ—श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः ॥ अथ

राजनीति देवीदासोक्त ।

कवीत्त-नीतिहो तें धरम धरमतें सकल सिद्ध ।

नीतिहो तें आदर सभानि बीच पाड्यै ॥

नीतितें अनीति छूटै नीति होतें सूप लूटै ।

नीति लीये बोले भलो कता कहाड्यै ॥

नीतिही तें राज राजै नीतिहि तें पातिसाही ।

नीतिही कौ नौहू पंड मांहि जसु गाड्यै ॥

छोटे निकों वडे करै वडे महा वडे करै ।

तातें सबहीकों राजनीति ही सुनाड्यै ॥ १ ॥

कोनु यह दैस कौनु काल कौन बैरी मेरो

कौन मेरो हितू मोहि छिगें न टारिवौ ॥

ફૈતિ આમદ કેતૌ સ્વરચુ કિતૌ કિતૌ
 વમુતેંદિ ઉનમાન મોહિ મુપતેં કારિવૌ ॥
 સંપતિકે આવનિકૌ કૌન મેરે અવરોધ
 તાહૂ કૌંડપાહ યહ દાવ ઝર ધારિવૌ ॥
 રાજનીતિ રાજાનિકૌ દિન પ્રતિ દેવીદાસ
 ચારિ ઘરી રાતિ રહેં રૂતની વિચારિવૌ ॥ ૨ ॥

અન્ત—

સાસ ઘટી જપટી સુઘટી અવલોહિ । ગટીકે સુઘટી અકટીયે ॥
 જોર જટીનકટી ભવ પાસીઠ ટીકે ફટી ચલટી સુલટીટીયે ॥
 મેજુરટી કુરટી સુનટી સદા મેદ વટી મતિકે સુલટીજ
 મહાવલ ટીયે ॥ ૧૨૧ ॥

જવ જવ ગાઢ પરી દાસનિકૌ દેવીદાસ ।
 તથ તથ હી સહાય હરિજુને કીનોહે ॥
 જૈસે ફલ્હુ નરહરિ દેવજૂ દયાનિધાન ।
 એસૌ કૌનુ અવતારુ દયારસમીનૌ હૈ ॥
 માતાનિકે પેટતેં સ્વરૂપ ધરેં ઔર ઠૌર ।
 સુતૌ હૈ ઉચિત એસૌ ઔરુકો પ્રવીનૌ હૈ ॥
 પ્રહલાદૈ હૈતુ જાનિતા થરકૈ વાંધે ।
 આયુ પાથરકે પેટમેતેં અવતાર લીનૌ હૈ ॥ ૧૨૨ ॥

इति श्रीराजनीतिदेवीदासकृत संपूर्णः । शुभं भवतुः ॥ श्रीरस्तु । कल्याणमस्तु ॥

વિષયાદિ-૧. આ અન્યમાં રાખએ તેમજ સુસદીઓએ રાખવ્યવહારાદિ કેવી નિપુણતાથી ચલાવવાં તેની સમજ આપેલી છે.

૨. અન્ય કવિતાથી બાધિયો છે. કુલ કડી ૧૨૨ છે. વચ્ચે વચ્ચે કોઈ કોઈ પદ અને પંક્તિઓ પણ લલીયાની ચૂકથી પડેલાં લાગે છે.

વિશેષ-૧. આ અન્ય છપાયો છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૩૯ ક.

અં. ૪૦ કિસનઘાવની-હિં. ડ. કા.-૨. કિસનદાસ-(૨. સં. ૧૭૬૭) પૃ. ૧-૨૩.

आरंभ—श्रीगणेशाय नमः श्री

ऊँकार अमर अमार अत्रिकार अज
 अजरजू है मदारन दरंत कौ ।
 कुंजर जें कीट परजंत जगजंत ताके
 अंतरको यामी बहुनामी स्वामी संत कौ ।
 चिताकौ फरनहार चिताकौ हरनहार
 पोपनभरनहार किसन अनंत कौ ।
 अंतकतें अंतदिन रापेको अनंत दिन
 ताते संत अंतको भरोसो भगवंत कौ ॥ १ ॥
 आलम यहें अयान । पालम न है पयान
 जालिम रहे न जुलमानों मानि रहेंगो ।
 अंतघार द्वारी परिवार हून देतु यारी
 गहंभार भारी यार सोई भार सहेंगो ।
 काया अरु माया फेंसी बादरकी छाया जैसी
 किसन अँसीको अंदसो दिल दहेंगो ।
 जोलों जिय हेह एह, तौलू निसंदेह
 देह द्वैगी पेह तब कौन देह कहेंगो ॥ २

अन्त—ग्यान कीन गूँझि सुभ ध्यान कीन सूँझि पांन
 पांन हीकी बुझि एव अय मुँझ मूँही हे ।
 मुँझसो कठोर गुन चोर न हरामपोर
 तुँझसीन गौर ठौर और दोर यूँही हें ।
 अपनीसी कीजे मेरे फेलपें न दिल दीजे
 किसन निवाहि लीजें जापें ज्यूँही क्योंही हें ।
 में तो मनमानें डानि पुहुच्यो ठिकानें अब
 तेरी गति तूँही जानें मेरी गति तूँही हें ॥ ६ ॥
 श्रीय संघराजु लोँका गछ सीरताज गुरु
 तिनकी कृपाजु कबिताई पाई पावनी ।

સંવત્ સતર સતસઠે વિજે દશમીકો
 પ્રથમી સમાપતી મહે હેં મનમાવની ।
 સાધવી સગ્યાન માકી જાઈ શ્રી ર(ત)નવાઈ
 તજ્યોં દેહ તાપેં ણહ રચી પરચાવની ।
 મતકી ન મતિ લીની વાચક કીસન કીની ।

— ઉપદેશ વાવની ॥ ૬૨ ॥

इति उपदेश संपूर्ण ॥ किसन वावणी छीखी संपूर्ण । समाप्त ॥ शुभं भवतुः ॥

વિધયાદિ-૧. આ, લોકાચરના નેન સાધુ શ્રી કિસનદાસે બાઈ સાધવી શ્રી રતન-
 બાઈ મર્ણુ પામતાં તેના અનુચોચનથી પ્રેરાઈને છવને દેહ અને સંસારની નશ્વરતાનું
 બાન કરાવનારાં અને પ્રભુ ઉપર શ્રદ્ધા રાખી તેનું ચિંતન અને મનન કરવાનો સદુપદેશ
 દેનારાં જે ૬૨ કવિતો લખેલાં છે તેનો સંગ્રહ છે, જે કે તેનું નામ કવિ તો કિસનશાની
 (બાવન કવિતોનો સમુચ્ચય) આપે છે.

૨. બાધા હડહમક વાળી તેમ ઉદ્દોગાધક છે. કુલ કવિત ૬૨ છે.

વિશેષ-૧. પ્રતિ પુસ્તકાકારે આડ પાનીયા કાચળ ઉપર બે હાંસીયા પાડી વચ્ચે
 પાળો રંગ પૂરી સુશોભિત કરીને બાળબાધ લિપિએ ચોઠા સુંદર અક્ષરે લખેલી છે.
 લલીબો 'વચ્ચે વચ્ચે' ૫૬ અને અક્ષરો લખતાં ચૂક્યો હોય એમ જણાય છે; દાખલા તરીકે
 છેવટના કવિતમાં છેલ્લી લીટીમાં ૧૦ અક્ષરો જ મૂકી દીધા છે. પ્રતિનાં પાનાં ત્રણ
 ચોક્કસમાં છે અને છતાં છે.

અંક ૪૧ સતસૈયા-હિં. સા. અ. કા.-૨. કવિ વિહારીલાલ-(૨. સ.
 ૧૭૧૯) ટ. ૧-૩૧

आरंभ—श्रीगोकुलेशो जयति ।

मेरी भववाधा हरो राधानागरि सोइ
 जातनकी झाँई परें स्यामहरित सुति होई ॥ १ ॥

अथ शृंगारवर्णनं । बेंटी भाल नमोर मुहु सीस सिलसिलौ धार ।

टग आंजे राजैखरी एंही सहज सिंगार ॥ २ ॥

गडबडे छवीछाक छकि छिगुनी छोर छुटेन ।

रहे सुरंग रंग रगि उही महुँ दी नहुँदी नेन ॥ ३ ॥

અંત—

મન મોહનસોં મોહ કરિ તૂ ધનશ્યામ સંભારિ ।

કુંજવિહારીસોં વિહરિ ગિરિધારી ઝર ધારિ ॥ ૭૦૨ ॥

સમેં પલટિ પલટેં પ્રકૃતિ કોન તજે નિજ ચાલ ।

મો સકરુન કરુના કરો ર્હિં કપૂત કલિકાલ ॥ ૭૦૩ ॥

જયસિંહ વર્ણન—રહતિ નરન જયસાહિ મુખલલિ લાલનુકી મોજ ।

જાચિ નિરાલર હૂં ચલે લે લાલનુકી મોજ ॥ ૭૦૪ ॥

ચલત પાડ નિગુની ગુની ધનિ મનિ મુત્તિય લાલ ।

મૈટ અં જયસાહિસોં ભાગુ ચાહિયત ભાલ ॥ ૭૦૫ ॥

X X X X X

યો દલ ફાટે વલકવેં તેં જયસિંહ મુપાલ ।

ઉદર અપાસુરકે પરે જ્યો હરિ ગાય ગુવાલ ॥ ૭૦૬ ॥

ઘર ઘર તુરકિનિ હિંદુની કહેં અસીસ સરાહિ ।

પલિનુ રાલિ ચાવરિ ચુરી તેં રાલ્લી જયસાહિ ॥ ૭૦૭ ॥

શ્રી દુહાસાર વિહારીકૃત સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-૧. આ હિન્દી સાહિત્ય, અલંકાર અને બોધનો ગ્રંથ છે. આમાં નાયિકાભેદ, વિવિધ શૃંગારવિષયક ભેદોપભેદ, અન્યોક્તિઓ, નૃપનીતિ, વ્યવહારનીતિ, મનોપદેશ, અવબોધ આદિ વિષયોના દુહાઓ છે.

૨. કુલ ૬૪૧ ૭૦૯ છે.

વિશેષ-૧. બિહારી રાતસાધનો ગ્રંથ વિવિધ સ્થળે હિન્દીમાં પ્રકટ થયેલો છે. આ ગ્રંથ ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે ૨૨. કવિ સવિતાનારાયણ ગણપતિનારાયણ પાસે વિવિધ પ્રતિઓને આધારે સંરોધન કરાવીને મુંબઈના ગુજરાતી પ્રેસે સદીક પ્રકટ કરેલો છે.

૨. પ્રસ્તુત પ્રતિના વિષયકોમાં તેમ જ દોહરાના કોષોમાં તથા પાઠાંતરોમાં પણ હકત પ્રસિદ્ધ પ્રતિના કરતાં ઘણો ફેર છે. પ્રકટ પ્રતિમાં કુલ ૭૧૯ કડી છે ત્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૭૨૯ છે. પ્રકટ પ્રતિમાં બિહારી રાતસાધ રચાયોનો સંવત્ (૧૭૧૯) નીચે પ્રમાણે આપેલો છે:-

સંવત પ્રદશશીજલધિહિતિ । છઠ તિથિ વાસર ચંદ ।

ચૈત્ર માસ પછ કૃષ્ણમે પૂન આનંદકંદ ॥ ૭૧૨ ॥

૧૧ી એમાં ગ્રંથના વિષયનો ઉલ્લેખ પણ આ પ્રમાણે છે:-

વિવિધ નાયિકામેદ ઘર ઇલંકાર નૃપનીતિ ।

પટે વિહારીસતસર્દ જાને કવિરસરીતિ ॥ ૭૧૧ ॥

આ બે દોહરા પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી.

૩. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ પુસ્તકાકારનાં પાનાં હપર લખેલી છે. તે કંઈક પ્રાચીન છે એમ તેના અક્ષરોના મરોડથી સમજાય છે. ઇંગ્લેન્ડમાં 'The seven hundred verses of the Poet Bihari' એમ લખેલું છે.

૪. પાનાં છતાં છે; દોહરાઓના પ્રત્યેક ગુચ્છને મથાળે પ્રત્યેક વિષયનો નિર્દેશ કરેલો છે.

અં. ૪૨ ક-ખગોલભૂગોલ પુરાણ-અથવા સત્યયુગની વાર્તા-
ગુ. ગ. પૃ. ૧-૧૩.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ સ્વસ્ત શ્રી માંગલ્યમશ્યુદયારુપાસ્તુ ॥
ૐ નમઃ ॥

યં બ્રહ્મા(હ) વેદાંતવે(વિ)દો વર્દંતિ પરં પ્રધાનં પુરુ(ષં) તથાન્યે ।

વિશ્વોદ્યુતે(દ્યવે ?) કારણમીશ્વરં વા તસ્મૈ નમો વિગ્નવિનાસ(શા)નાય ॥૧॥

અથ પગોળ ભૂગોલ આરંભ ॥ સત્યયુગ પ્રમાંણુ ॥ ૧૨૯૬૦૦૦ ॥
ત્રેતાયુગ પ્રમાંણુ ॥ ૮૧૪૦૦૦ ॥ દ્વાપરયુગ પ્રમાંણુ ॥ ૪૩૨૦૦૦ ॥ કલ્પિયુગ
પ્રમાંણુ ॥ ચાર યુગનિ એક ચૌકડિ । એહવા ચૌકિદ ચૌકડિયે એક મનુ ॥
એહવા ચૌક મનુયે એક મન્વંતર ॥ એહવા ચૌકિદ મન્વંતરે એક કલ્પ આવે...
તદાકાલે એક વિસર્ગે બ્રહ્માંડ ઉદક જઈ લાગું ॥ તદાકાલે શ્રી નારાયણ
જલસાધ્યાયે પેઠા ત્યંહ વારે એહ અવસ્થા હૂતિ.....

શ્રી પરમેશ્વર પૌઠે એ હવીઅ ॥ ઇમ શ્રી પરમેશ્વર નિદ્રાવસ થયા તેહ
મધ્યે ચૌકિદ યુગ વહી ગયા તે યુગનાં નામ ॥ પહેલો અંધક યુગ ॥

અન્ત-પાંચસે વરસનું બાલક કેવરાવતું હૂતું દસ હજાર વર્ષ પુરું
અસ્ત્રીયો ગર્ભ ધારતી હૂતી । રાજ પ્રજાતે(ને) પૂતવત પાલતા હૂતા ॥
x x x જ સાચુ યુગ મધ્યે અયોધા તિર્યઃ । પુષ્કર ક્ષેત્રઃ । જલંધર પીઠઃ ।
અનેન ધર્મેણુ પરીવર્તતે । એહ સત્યયુગનિ કયા વાર્તા સાંભલે તેહને શ્રી
ગંગાજીના સ્નાન ધનની ફલપ્રાપ્તી હજો ॥

છતિ શ્રી સત્યયુગની વાર્તા સંપૂર્ણમરતુ ॥

વિષયાદિ-આ વાર્તામાં યુગ, મનુ, મન્વંતર આદિનાં કાલમમાણો, અક્ષાંડની
ઉત્પત્તિ, આકાશ અને પૃથ્વીનાં માપ, સૃષ્ટિનિર્માણવિધિ, પર્વતાદિનાં પ્રમાણ, ચેષ્ટા

અને વર્ણન, અડસઠ તીર્થોનાં નામ, જીવની ચાર આણે, નવ ખંડનાં નામ અને એકા, મેઠ પર્વત ઉપરની ચાર દેવપુરીઓનું વર્ણન, સૂર્યનારાયણની રતિ આદિનું વર્ણન, સાત મોક્ષદાયિની પુરીઓ, પાતાલોનાં વર્ણન, મનુષ્યાદિ જાતો અને વિવિધ તારો, કાલમાન, કલા આદિની વૃત્તિ અને વર્ગીકરણ, સસ યુગના રાજાઓની વંશાવલિ, અને મન્થ, કન્થ, વારાહ અને નરસિંહ એ ચાર અવતારોનો નિર્દેશ અને કૃષ્ણકૃતિ, એટલા વિષયો સંક્ષેપમાં આપેલા છે.

વિશેષ-પ્રતિ પુસ્તાકાકારની છે, બાળબાલક લિપિએ લખેલી છે, કેટલાક અક્ષરોના મરોડ માર્યાબાંધી ગુજરાતી લિપિના છે. દરેક પાને ૨૦-૨૦ લીટીઓ છે; વચ્ચે વચ્ચે વિષયોના નિર્દેશો આદિ લાલ શાહીથી અંકિત છે. લેખન ધર્મ જ અશુદ્ધ છે. વચ્ચે વચ્ચે પ્રમાણના શ્લોકો અહીં તહીંથી પુરાણાદિમાંથી તેમ જ સિંચ સાહિત્યગ્રંથોમાંથી પણ અશુદ્ધ ઉતારેલા છે. પ્રતિ અર્વાચીન છે, આમાં વિવિધ વિષયો ઉતારેલા છે, તેમાં કોઈ ક્રમ કે નિયમ જણાતો નથી.

અં. ૪૨ ખ. ભરતખંડનાં દેશગ્રામસંખ્યા આદિ-

ગુ. ગ.-પૃ. ૧૩-૧૬.

આરંભ-અથ ભરતખંડના દેશગ્રામ સંખ્યા કહી છે.

૧ માગધ દેસે રાજગૃહીત (રાજગૃહ) નગરી એક કોટિ સાઠ લાખા ૧૬૦૦૦૦૦૦ ॥ ગ્રામ છે પ્રથક્ પ્રથક્ ॥

૨ અંગ દેસે ચંપાપુર નગરી થેસી લાખ ૧ ૮૦૦૦૦૦૦ ॥ ગ્રામ છે ॥

૩ તિલ(લે)ગ દેસે તામ્રપણીર્ણી નગરી ॥ એક લાખ બોતેર ૧ હજાર ગ્રામ છે ૧૭૨૦૦૦ ॥

X X X X X

૨૫ લલાટ (લાટ) દેસે કૌડીવર્ષ નગરી ત્રાસી હજારને ૧ પચવીસ ગ્રામ છે ॥ ૮૩૦૨૫ ॥ ૨૬ કેકધ દેસે રવેતા નગરી ત્યહાં અર્ધદેસ મધ્યે હેઠ રાજ્ય ॥ અર્ધદેસ મધ્યે મ્હેઝ રાજ્ય એહ પ્રમાણે રાજ્ય કરે છે ॥

હવે ભરતખંડની વાર્તા કહિએ છે ॥ ૧ ॥

ચૌરાસી તો દેસ છે ॥ ૮૪ ॥ ૨ ॥ જપન કોડ ગ્રામ છે ॥ ૫૬૦૦૦૦૦૦૦ ॥ ૩ ॥ બોતેર લાખ પઠા(ટિ)ણુ છે ॥ ૭૨૦૦૦૦૦ ॥ ૪ ॥ જત્રીસ વેલાવેલ પટણુ છે ॥ ૩૬ ॥ ૫ ॥ સવાલાખ નગરી છે ॥ એક લક્ષ નગરી છે ॥ ૭ સોલસહસ રાજધાની છે ॥ દેસ ગ્રામસંખ્યા કહિ છે ॥

૧ ચાર કોટ ગ્રામ નાગ દેશ ॥ ૨ સાત લક્ષ ગાંજનો દેસ ॥ ૩ બોતેર લક્ષ સીપાલ ગુપનો દેસ ॥

X X X X

૩૦ તેર લક્ષ નંદીપુરનો દેસ છે ॥ ૩૧ દસ સદસ દક્ષણ પંથ છે ॥
અથ આમે સંખ્યા કહી છે ॥

૧ અદાર કોડ આમ પુરાસાણમાં છે । ૨ ખતરીસ સદસ ગામ
જાળંધર । ૩ એક લક્ષ આમ ગુ(ગૌ)ડ ॥

X X X X

૨૬ એક સદસ આમ ઘોડમુખાનો દેસ છે ॥ ૩૦ નવ સદસ આમ
એકરંગાનો દેસ । એટલાં આમ ભરતપંડ મધ્યે છે ॥

વિષયાદિ-આમાં ભરતખંડના ૨૬ દેશોની, તેમની રાજ્યનગરી અને કુલ આમ-
સંખ્યાની, ૧૪ આમ સંખ્યા અનુસાર ઝોજખાતા દેશોની, અને ૩૦ આમ સંખ્યાબદ્ધ
મદેશોની ગણના માત્ર આપેલી છે.

વિશેષ-પ્રતિ વિષે જુઓ અં. ૪૨ ક.

અં. ૪૨ ગ-ત્રેતાયુગની વાર્તા-ગુ. ગ-પૃ. ૧૬-૧૮

આરંભ-હવે શ્રી ત્રેતાયુગની વાર્તા કહીએ છી ॥

વૈશાખ શુદ્ધિ ॥ ૩ ॥ સોમવાર રોહણી નક્ષત્રે ત્રેતાયુગ પ્રવેસ
॥ ૧૨૬૬૦૦૦ । ત્રેતાયુગ પ્રમાંણ ॥ ત્રેતાયુગ માંધ્યે રાજા રઘુવંસી શ્રી
સૂર્યવંસી થયા તેહ પ્રથક્ પ્રથક્ કહીએ છે ॥ અથ વંસાવલી ॥ અથ શ્રી
નારાયણ ૧ નારાયણનું જલ ॥ ૨ ॥ જલનું કમલ ॥ ૩ ॥ કમલના ધંધા
॥ ૪ ॥ X X X X X X પુષ્પસેન્યના સમુદ્રસેન ॥ ૩૮ ॥ સમુદ્રસેનના
અચી(મિ) વર્ણ ॥ ૩૯ ॥ એટલા રાજા ત્રેતાયુગ મધ્યે સૂર્યવંસી રઘુવંસી થયા.

અન્ત-પછે શ્રી રામજી રાવણને મારી વિભીક્ષણને લંકા બેસારીનેઃ ॥
શ્રી સિતાજીને લેખને અયોધ્યા આવિને રાજ્ય બેઠા ॥

શ્લોક-દસવર્ષસહસ્રાણિ દસવર્ષસ(શ)તાનિ ચ ।

રામેણ પાલિતા પ્રયત્વી ન મૂતો ન મરિપ્યતિ ॥ ૧ ॥

ધર્મ લંકાનિ વાર્તા ત્રેતાયુગનિ ચેષ્ટા સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥

વિષયાદિ-આમાં ત્રેતાયુગના આરંભથી નારાયણથી હૃત્પત્ર થયલા બ્રહ્માથી માંડી
૩૯ મા અગ્નિવર્ણ રાજા પર્યંતના સૂર્યવંસી રાજાઓની વંસાવલિ, ત્રેતાયુગમાં મનુષ્યનું
આયુષ્ય, ઉચાર્થ, શુણ્ણ વગેરે, વામન, પરશુરામ અને રામ એ ત્રણ (પાંચથી સાત)
અવતારો, અને લંકાની ઉત્પત્તિ, એટલી જાણતો સંક્ષેપમાં કહી છે.

અં. ૪૨ ધ-દ્વાપર યુગની વાર્તા-ગુ. ગ.-પૃ. ૧૮-૧૯.

આરંભ-માધ વદિ અમાવાસ્યા બુધવારે દ્વાપર યુગ પ્રવેસ: । ૮૬૪૦૦૦
દ્વાપર યુગ પ્રમાણુ । દ્વાપરમાં રાજ્ય ચંદ્રવંસી, સોમવંસી થયા તેહ કહી છે ॥
આઘનારાયણુ ૧ માહારાજના નરવાહેન ॥ ૩૯ ॥ નરવાનના
ધેમક ॥ ૪૦ ॥ એટલા રાજ્ય દ્વાપર યુગમાં ચંદ્રવંસી થયા.-

અન્ત-સો વર્ષ પુઠે અઝીયો ગર્ભ ધરતી હુંતી ॥ દ્વાપર યુગ મધ્યે
એક ધણું દાન સત ધણું પુન્ય ॥ ઇતિ દ્વાપુરનિ વાર્તા સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-આમાં દ્વાપરયુગના આરંભથી ભક્ષાથી માંડી ૪૦ મા નરવાહેન રાજ્ય
પર્યંતના ૪૦ ચંદ્રવંસી રાજની વંશાવલિ, દ્વાપર યુગમાં મનુષ્યના જીવનવ્યાપાર, આયુ-
ષ્યાદિનું પ્રમાણ, મૃતપ્રાણીનાં કાર્યો, કૃષ્ણ અને શુદ્ધ અવતાર (૮-૯) એટલી બાબતો
વર્ણવી છે.

અં. ૪૨ ૩-કલિયુગની વાર્તા-ગુ. ગ.-પૃ. ૧૯-૨૩.

આરંભ-અથ કલ્પયુગનિ વાર્તા લિખ્યતે ॥ બાહરવા વદિ ॥ ૧૩ ॥
ભૃગુવાસરે કલિયુગ પ્રમાણુ ॥ ૪૩૨૦૦૦ ॥ કલિયુગ પ્રમાણુ ॥

અન્ત-મારુઆડ મધ્યે જઈ કાલંગા દેવને (રાજ્ય ધેમકના પુત્રે)
મારસે । ત(ર)વારા પુઠે ધર્મ વર્તી છે ॥ પછે સતયુગ ગેસસે ॥ કલયુગ ઉત-
રસે ॥ ઇત્યા કલિયુગનિ વાર્તા સંપૂર્ણ.

વિષયાદિ-આમાં કલિયુગમાં મનુષ્યના આયુષ્યાદિનાં પ્રમાણ, કલિયુગની ચેષા,
યુધિષ્ઠિર, વિક્રમ ને શાસિવાહેન આદિ ૭ રાકાધિપતિઓની ખ્યાતિ, કલંકિ (દશમે)
અવતાર, અને જગતના અંતનું શુદ્ધ એટલા પ્રસંગો વર્ણવ્યા છે.

અં. ૪૨ ચ-પ્રકીર્ણ વિષયો-પૃ. ૨૩-૬૪.

વિષયાદિ-આમાં પૃથ્વીનું પીડમાન, અગીઆર રૂદ્ર, આઠ મહિ, સોલ રંભા,
અરુસક તીર્થ, બાર બાણાવલિ ચક્રવર્તીરાજ, રૂઢી વસ્તુમાં દોષ; રૂઢા ગુણ અને વસ્તુ માટે
પ્રખ્યાત વ્યક્તિ, દેવ, સહેર આદિ; પાંડવવંસી પરિસ્થિતથી માંડી ૩૦ મા જગદેવ પર્યંતના
રાજ્યોની વંશાવલિ, તેમના રાજ્ય-અમલનાં વર્ષ, માસ, તિથિ આદિ; હસ્તિનાપુરની
ગાદી ભોગવનારા, વીરસંતેનથી માંડી (૧૧ મા) રાજ સુવંદન પર્યંતના તેમ જ સમરથથી
માંડી ૨૪ મા (૧૫+૯) રાજ્યપાલ પર્યંત રાજ્યોના રાજ્યમાન, વિક્રમનું રાકમવર્તન,
વડનગરની સ્થાપના આદિની નોંધ કરી છે. પછી દિલ્હીના તખ્ત ઉપરના અનંગ-
પાલથી આરંભી ૧૫ મા વિક્રમપાલ પર્યંતના, (૧) મનરૂપથી માંડી ૧૯ રાજ અમર-
પાલ પર્યંતના, (૨) વિસળદેવથી માંડી પૃથ્વીરાજ (સં. ૧૨૨૮ નો પરાજય) પર્યંતના,

પાતસાદ અલાવદીન ગોરીથી આરંભી ૧૦ મા પાદસાદ મદમદસાદ પર્યન્તના, પદિ-
નસાદ (તપસપ)થી ૮ મા અન્યાસ પર્યન્તના અને તે પછી લોદી વંશના, મોગલ
વંશના, પદાણુ વંશના અને મોગલ વંશના રાજ્યોનાં રાજ્યમાન આખ્યાં છે. તે પછી
પાટણની ગાદિના ભોક્તા રાજ્યોની દીપ વનરાજથી માંડી છેલ્લા વાયલા કહ્યું પર્યન્તની
આપી છે. પછી અલાવદીન ખીલજીએ સુજરાત જિત્યાની હકીકત વર્ણવી છે. પછી
સુજરાતની બાદશાહીની મોંઘ અને સાહોની દીપ આદિ, સાદબદાનનો વૈભવ, રાજ્ય-
વિસ્તાર, સંપત્તિ આદિ, સુલતાની જુલાઈમલનો સાદબદન સાથેનો મસંત્ર (પાનું ૩૦-૩૧)
ઐતહી બાબતો વર્ણવી છે.

તે પછી બ્રાહ્મણોની ચોરાશી નાતની ગણના, વાણીયાની ૮૮ નાતોની ગણના,
અડસઠ તીર્થોની ગણના, મુસલમાનોની ૭૩ નાતોની ગણના, રાજપુતોનાં છત્રીસ કુલોની
ગણના, ચોસઠ જોગણીઓનાં નામ, મુસલમાની નક્ષત્રો દિનુ નક્ષત્રો સાથે, મુસલમાની
બાર માસનાં નામ, મુસલમાની બાર રાશીઓ દિનુ રાશીઓના મુકાબલા સાથે, સોળ
રાજમારનાં નામ, ચૌદ વિદ્યાઓ, ચોરાશી આસનો, નવ ચતુર, નવ નંદ, બજવતનામ-
માલા, અષ્ટ પક્ષવી, બત્રીસ રસોઈ, તેત્રીસ સાક, બોતેર કલાઓ, પંદર ગુપ્ત રાખવા
યોગ્ય જાણસો, આઠ હૈયાના ઉપાય, નવ આશા નહી રાખવા યોગ્ય વસ્તુઓ, ત્રીસ
રાગ, તેઓની રાગણીઓ અને પરિવારો, બત્રીસ લક્ષણો ડાહ્યાનાં, પૃચ્છીના નવ નાય, રામ-
ચંદ્રની જન્મપત્રિકા, લગ્ન રાખવા યોગ્ય પ્રસંગો, બ્રાહ્મણોને વર્ણવા યોગ્ય આઠ ફાન,
શ્રીકૃષ્ણ, વલ્લભાચાર્યજી અને વિઠ્ઠલનાથજીની જન્મ પત્રિકાઓ, એ સર્વ બાબતો આપી
છે; આમાંની કેટલીકનો માત્ર નામ નિર્દેશ જ છે તો કેટલીક વિસ્તારથી આપેલી છે.

પાને ૪૧ મે છત્રીશ્રી આ પ્રમાણે છે:-

સુગોલ ધગોલ પુરાણ સંપૂર્ણ સંવત ૧૯૦૮ ના માર્ગસીર વદિ ૧૩ ॥ મામ
અમદાવાદ મધ્યે માંડવીની પોલ મધ્યે લાલાબાઈની પોલ મધ્યે બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિ ઔદીચ
સહસ્ર દેવે કીરપાસંકર બાલચંદ્ર ॥

અં. ૪૩-કાકરિયું તથા કાકરેશ્વરીનો ગરબો-ગુ. લો.-

૨. નાગર દલપત-પૃ. ૧-૪.

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ કાકરેશ્વરીનો ગરબો લખ્યો ॥

પરથમ ગણપત્ય લાગુ પાય કે ॥ ગરબો આદરો રે લોલ ॥

કાકરેશ્વરી તણો મહીમાય કે ॥ સહુ ચંત્યે ધરો રે લોલ ॥ ૧ ॥

રાજ સધરાયે વીચાઈ કે ॥ કાંઈક સ્થાનક કઈ રે લોલ ॥

સર્વ શીરોમણ સુજરપંડ કે ॥ સરોવર આદર્શ રે લોલ ॥ ૨ ॥

+ + + +

કાકરીઆ સરોવરની સોભાય કે ॥ શવણે સંભળો રે લોલ ॥ ૪ ॥

ચારે પાસે સંઘોસંઘ કે ॥ સુંદર ઘાટ છે રે લોલ ॥

બંગલા બેઠક પથરબંધ કે ॥ વચ્ચમાં વાસ છે રે લોલ ॥ ૪(?)૫
 વેહેલો પારીના તે મહિ કે ॥ આવે છે સહિ રે લોલ ॥
 કાકરેજ પોતે વસીયાં વાસ કે ॥ ગરનાલા વીધે રે લોલ ॥
 અત્યક્ષ પુરણ જોત્ય પ્રકાશ કે ॥ પુસ્તકમાં લખુ રે લોલ ॥ ૬ ॥

+ + +

તેહમાં ઉત્તમ નગિના વાડી કે ॥ શોભા તે તણિ રે લોલ ॥

+ + +

આહમ ચૌદરા ને રવીવાર કે ॥ પુળ કીજીએ રે લોલ ॥
 પરત્યો સાચો મા દરબાર કે ॥ રીધ્ય સિધ્ય લીજીએ રે લોલ ॥ ૨૯ ॥
 એવું જણિ વરણ અદાર કે ॥ સર્વ સેવા કરો રે લોલ ॥
 કવિજન કેહે છે વારંવાર કે ॥ ભવસાગર તરો રે લોલ ॥ ૩૦ ॥
 નાગર દલપતજીની સાહે કે ॥ આઈ વાસો વસાં રે લોલ ॥

અવગુણ નહિ જિના ગુણ ગાય કે ॥ દરીદ્ર દુખ ખસાં રે લોલ ॥ ૩૧ ॥

ઇતિ શ્રી કાકરેજનો ગરબો સંપૂર્ણ ॥ શુભ લાવતુઃ કલ્યાણમસ્તુઃ ॥

શ્રીસ્તુ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧ આ ગરબામાં અમદાવાદમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહે બાંધાવેલા કાક-
 રીયા તળાવના ગરનાળા ઉપર જે કાકરેજરી માતાનું સ્થાનક છે, તે દેવીનો મહિમા
 અને ત્યાં બરાતા મેળા આદિની તેમ જ કાકરીયાની ચોખા આદિ વર્ણવેલાં છે. કવિએ
 દેવીની અદ્ભુતતા વર્ણવવા દેવાદિને તેનો પ્રભાવ આદિ નિરખવા ભૂમિ ઉપર ઉતરેલાં
 વર્ણવ્યાં છે.

૨ કુલ કડી ૩૨ છે, જે કે લટીવાએ ૪ થી કડી બેવડાવાથી ચુકથી ૩૧ લખી છે.
 ૩ ગરબો અર્વાચીન છે. જે કે તેની રચના સાલ આપી નથી પણ કવિ દલપત
 નાગર વિક્રમના વીરામા રાવકના આરંભનો કવિ છે.

વિશેષ-૧ પ્રતિ બાજબોધ લિપિએ લખેલી છે. પાનાં છતાં છે.

૨ હાંસીયામાં તેમ જ લીટીઓમાં ઉપર રાખેલા અંગ્રેજ અર્થો તેમ કેટલાક
 અશુદ્ધ રાખેલાં શુદ્ધ લેખનો કામકામ લખેલાં છે, અને પ્રતિ પાઠજથી કોઈકે સુધારી છે.
 ૩ ગરબો રસિક છે, અને લોકશ્રદ્ધાનો ખરો ખ્યાલ આપે છે.

અં. ૪૪ ક-આદિત્યહૃદય-સં. સ્તો-૫૮. ૧-૧૪

વિષયાદિ-૧ આ સ્તોત્ર પ્રસિદ્ધ થયેલું છે, એમાં સૂર્યની સ્તુતિ આદિ છે.

વિશેષ-૧ પ્રતિ ઘણી જ અર્વાચીન છે, નોંધપાત્રીના આકારનાં છતાં પાનાં ઉપર
 બાજબોધ લિપિએ લખેલી છે; કેટલીક પ્રસિદ્ધ પ્રતિઓ કરતાં કેટલાક મ્લોકો (૨૦-૨૫)
 બોધા છે.

૨ આ સ્તોત્ર સુપ્રસિદ્ધ તથા સુદ્રિત હોતાં તેના આદિ કે અંતના ભાગ ઉપર આધ્યા નથી.

અં. ૪૪ લ. આત્મવોધ-સં. વેદા.-૨. શ્રીમચ્છંકરાચાર્ય-(લિ. સં. ૧૭૮૪)-
પૃ. ૧-૧૦.

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

તપોભિઃ ક્ષીણપાપાનાં શાન્તાનાં વીતરાગિણામ્ ।

મુમુક્ષુણામપેક્ષોક્ષ્યોયમાત્મવોધો વિવીયતે ॥ ૧ ॥

અન્ત—

વિગ્દેશકાલાચનપેક્ષ(ક્ષ્ય) સર્વગં શીતાદિદ્વનિત્યમુલં નિરંજનં ।

યઃ સ્વાત્મતીર્થ ભજતે વિનિઃક્રિયઃ સ સર્વવિત્સર્વગતોઽમૃતો ભવેન્ ॥ ૬૯ ॥

વિપયાદિ-૧. આ ગ્રન્થમાં વેદાન્તનાં રહસ્યો મુમુક્ષુને સમજવાયલાં છે.

૨. કુલ ૬૮ શ્લોક છે, જે કે લટીઆએ ભૂલથી ૬૯ નો આંક લખ્યો છે, છાપેલી પ્રતિઓ કરતાં આમાં શ્લોક ૩૩ થો-જૂતસમાજાયતે પ્રાણો મનઃ સર્વેન્દ્રિયાણિ ચૈ । શ્વં વાયુર્જ્યોતિરાપચ પૃથિવી વિશ્વધારિણી-એ વધારાનો છે.

વિશેષ-પ્રતિ ૬૪૬ આચીન છે, બાલબ્રાહ્મ લિપિએ લખેલી છે. પાના ૪૪૫ છે.

અં. ૪૪ ગ-લઘુચાણુકય-ગુ. ની. ગ. ટીકા-પૃ. ૧-૫ અપૂર્ણ.

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ લઘુ તથા વૃદ્ધ ચાણુક્યની ટીકા લિખી છિ ॥ પ્રજ્ઞમ્ય શંકરં દેવં ॥ શ્લોક ॥ ૧ ટીકા ॥ તે હું શિરસા મસ્તકે કરી શ્રી મહાદેવ અને વિશ્વનો ગુરુ બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ આદિ વિષ્ણુને પ્રણામી નમસ્કાર કરીને ઉત્તમ શાસ્ત્ર બોલશું ॥ ચાણાક્યેન સ્વયં પ્રોક્તં ॥ શ્લોક ॥ ૨ ॥ ટી ॥ એ ઉત્તમ શાસ્ત્ર ચાણુક્ય રાજ્યે સ્વયં બોલ્યું એ રાજનીતિનો સમૂહ તે હું નર પુરુષની બુદ્ધિ વધારવાને તેણે અર્થે બોલ્યું ॥ શ્લોક ૩ ॥ અતોર્થ પઠ્યતે શાસ્ત્રં । ટી ॥ એ કારણુ તો એ શાસ્ત્ર બણીયે તો કીહાં કારણુ એ લોક માહિ કાર્તિ પાંમયિ કાર્તવંત પુરુષ હોય તે ઈહ લોક અને પરલોક પુનિયિ ॥ વળી પતીતકાયોપિ કર્તવ્યઃ ॥ શ્લોક ॥ ૪ ॥ ટી ॥ વૃદ્ધ ગરદિ પુરુષ શાસ્ત્રનો સંગ્રહ કરવો શાસ્ત્રનો જાણુદાર પુરુષ એહવું માન પામિ તેહવું ધનવંત ન પામિ ॥

इति लघुचाणक्ये राजनीतिसाखे प्रथम अध्यानी टीका ॥ १ ॥

અન્ત-શ્લોક ॥ ૩ ॥ માગાઃ વિમુનવિશ્વાસં ॥ ટીકા ॥ વિશુને એ ચાડિયો તેહેનો વિશ્વાસ ન કીજિ તો તે પશુન કેટલિએક કાલે ભુજંગમ કહીપિ

યે સર્પ તેહની પેરે ડસ ॥ શ્લોક ॥ ૪ ॥ મુક્તિ રચિતાનિ ॥ દી ॥ યે મનુષ્ય
પર અનેરાને સંતાપે તે ભદ્ર કલ્યાણ ક્યંમ પામિ યમ તન્વંગી સ્ત્રીના સ્તન
પર અનેરાને શોચિ અને સંતાપિ અને પછી નમિ ॥ શ્લોક ૫ ॥ સ્વલઃ સર્વમાત્રાણિ
પરહિદાણિ પદયતિ ॥ દીકા પદ દુષ્ટ જે પિયારાં છિદ્ર જે પાંપણુ તે સર્પ માત્ર
જો હોયિ અને આપણો અવગુણુ પરત સમાન ન દેવે ॥

વિષયાદિ-૧ આમાં પ્રથમ સામાન્ય લોકવ્યવહાર સંબંધી નીતિ અને ઉપદેશના
બોધપદ શ્લોકોનાં માત્ર આરંભનાં મુખ્ય પદ અને પછી જે આખાવે શ્લોકના રાખડાનુ-
સાર અર્થ સંક્ષેપમાં અનુક્રમે આપેલા છે.

૨ દીકાની બાપા અર્વાચીન નથી પણ વયલા યુગની છે, અને તે યુગે બાપા-
વિદ્યાએ ખાસ તોંધવા યોગ્ય છે. મતિ અપૂર્ણ હોવાથી બાપાંતરકાર, સ્વનસંવત્ આદિ
સંબંધી ભ્રાહ્મિતી મળે એમ નથી. પરંતુ લેખનશૈલી આદિથી મતિ કંઈક પ્રાચીન લાગી શકે છે.

૩ આમાં માત્ર આખા ચાર અધ્યાયની અને (અધ્યાય) પાંચમા અધ્યાયના ૫ શ્લોકની
દીકા આપેલી છે. મતિ અપૂર્ણ છે. અન્યત્ર આખા ૬૫૭ 'વૃદ્ધ આશ્રમ'નાં યુગરાતી
બાપાંતરની સંપૂર્ણ મતિ હપસબ્ધ છે. પ્રસ્તુત સવિસ્તર નામાવલિના બીજા ભાગમાં
આ બન્ને ગ્રંથોનાં અન્ય લેખકે કરેલાં બાપાંતરની મતિએના તથાના પ્રકટ થનાર છે.

વિશેષ-મતિ જુની છે, લિપિ બાળબોધ છે; કેટલાક અક્ષરોના મરોડ માર્યાબંધી
યુગરાતી લિપિના છે.

અં. ૪૪ ઘ-રામનવમીનિર્ણય-સં.-ઘા.-ગદ્ય પદ્ય-ર. વ્રજરત્ન -(૧. શ.

૧૭૭૨.) (ઑલીયું)

આરંભ—શ્રી બાલકૃષ્ણો જયતિ ॥ શ્રી ગોપીજનવલ્લભાય નમઃ ।

નમામિ શ્રી બાલકૃષ્ણં યદ્ગોદ્રોત્સંગલાલિતમ્ ।

પૂતનાસુપયઃપાનરક્ષિતાદૌષકાલક્રમ્ ॥ ૧ ॥

જયન્તિ પિતૃપાદાઙ્ગરેણ્વો યત્પસાદતઃ ।

ભક્તિઃ પ્રાપ્તા તદન્યાધ્વમોહાભાવશ્ચ પંડિતૈઃ ॥ ૨ ॥

મહાજનન્ સદાચારપ્રચારચતુરાનહમ્ ।

પ્રાર્થયેઽન્ મદીયોક્તૌ સાહાય્યં તુ ભજન્તિવિતિ ॥ ૩ ॥

નંદાંભૌધિગિરીંદુસંમિતશકે ગોસ્વામિગોવર્ધનૈઃ ।

શ્રીમદ્રામજનિવ્રતં મૃગુદિને સંપાદિતં સાત્મજૈઃ ॥

વાર્હસ્પત્યમપાસ્ય શુદ્ધમપિ તથૈવં પ્રવૃત્તઃ પુન-

લેલં મોહમયીપુરેય હરિકૃષ્ણોઽલીલિલિત્ પ્રૌઢિતઃ ॥ ૪ ॥

સ્વાચાર્યવિઠ્ઠલપદ્મવુરુહાશયદ્વયશ્રીગોકુલોત્સવસુતો પ્રજરત્નશર્મા ॥

તં ધર્મશાસ્ત્રમલોક્ય નિરસ્યતીહ । સ્વાચાર્યસૂક્તિયુ વિચારવતાં પ્રતીયં ॥૫॥

તત્ર તાવત્ ભવહેલો “સ્વામિવિઠ્ઠલેશાલ્યો ગોવર્ધનસુતઃ સુધીઃ નવમી
રામજનિકા કાર્યા વૈષ્ણવૈ”મુદેતિ પદ્યસ્ય સાકાંક્ષત્વમર્થેવ્યાદેકં વાક્યં
સાકાંક્ષં ચેત્—

અન્ત-—ઈત્યં સકલશાસ્ત્રાર્થવિચારે સિદ્ધમવિફલં શ્રી રામનવમી-
પ્રતય ગુરુવાસેનુષ્ઠાનં કિંચાસ્મિન્નેવાર્થે શ્રીમત્પિતૃચરણ-શ્રી પિતામહચરણ-
પ્રમૃતીનાં પ્રાચીનશૈલીયુ સંમતયોઽપિ વિરાજમાનાઃ સંતીત્યલં પલ્લવિતેન ।

ઈત્યં મદુક્તાવિહ દૂપણં તુ સચુક્તિયુક્તં યદિ ભાતિ ચેત્તત્ ।

માતૃતર્યમુત્સાર્ય વિચાર્ય ધર્મેસ્તદાદેયમવશ્યમેવ ॥ ૧ ॥

તદ્દૂપણં ભૂપણમેવમન્યે યદ્યુદ્ધિમઙ્ગિઃ સુવિચાર્ય દત્તઃ(તમ્ ?) ।

ઉદ્દેશ્યનં દિવ્યમણેરપિસ્થાચ્છાણેન કાંતિપ્રદમેવ યદ્વત્ ॥ ૨ ॥

વિષયાદિ-૧. રામનવમી અષ્ટમીવિદ્યા આવતી હોય ત્યારે ક્યારે કરતી તે
સંબંધી વૈષ્ણુવાને ઉપયોગી નિર્ણય યુદ્ધિમાર્ચના સિદ્ધાન્તાનુસાર આ અન્યમાં કરેલો છે.
સંવત્ ૧૮૨૭ માં ગોસ્વામી ગોવર્ધને રામનવમીનું મત અમુક દિવસે પાળ્યું તેના સ-
મર્થનમાં કોઈ હરિઃપુષ્પે લેખ લખેલો તેનું ખંડન મળ્યાને આ અન્યમાં કરેલું છે.

વિશેષ-આ એક મોટું બોળાયું છે, બાળબોધ બીણા અને સુંદર અક્ષરે બે બાળુએ
લખેલું છે.

અં. ૪૪ હ.-ભરતચરિત્ર-મા. પે. ગ.-તથા. ગુ. ગ. મા-પૃ. ૧-૪ (અપૂર્ણ.)

આરંભ-

ૐ નમઃ વર્ણશાસાં કુટુમ્બાણ	મુર્યંગ મયર્ણિ	જામતંદ્યમાણ વિહરહ
શ્રી શુભ્રા નમઃ પીટણી ઉપર	મૃદંગ વાજતે હૃતે	મ(દ)બ્હાદિક તોગવતા વિચરઈ
તણસે મરેદરાય	દુવાલસસંવહરિ	યંસિ પામાર્યસિ
તદ્વાર પછી બર્ધરાજ	બાર વર્ષ પછી	મખેહ હતાં યકાં
મિવસંસિ માળંસિ	જેનેચ મથળધરે	તેણેવહ
ગોહળય યથા યકે	નં મર્દના હયા ત. ધર	તહાં ગયા
જા ચમણધરાડ પઢિનિપમહ	જેણેચ વાહિરિયા	ઉવઠાંણસાલા
તિહાં અંધાલાદિ વિધિ કરી નઇ બાહર ના(ની)સરીયા	નિહા બાહરની ઉવઠાણ	સાલા
તેણેચ ઉવાગછહ ૨ તા	જાવ સિંધાતળચરમ	પુરસ્યામિમુદે
તાંહા આપ્યા	આવાનઇ	ન સંધાસણ રત્નમય
		પુર્વદિ સમુપ કરી

નિસીયદ ૨ ત્તા સોલસ દેવસદસ સકારદ સમાળદ ૨ ત્તા પડિવ સચદ ૨ ત્તા
 બેઠા સોલસ સદસ દેવતા સતકાર્યા સન્માનાને પાછા વલ્યા
 વતીસંચાયસદસ સકારદ સમાળદ ૨ ત્તા સેનાવદરયનં
 બત્રીસ સદસ રાખનઈ સતકારા સન્માના પાછા વલ્યા સેનાપતિરતને
 સકારદ ૨ ત્તા ગાહાવદરયને વહદ રયને
 સન્માના પાછા વલ્યા કંજુખારત સુવારતનને સન્માના પાછા વલ્યા
 પોદિરયને સકારદ સમાદ ૨ ત્તા ॥
 પ્રોદિતરતનને સતકારા પાછા વલ્યા ॥

અન્ત-

સચમેવ વંચમુઠિયં કોયં કરેદ ૨ ત્તા આર્યસ ઘરાડ પદિનિખમદ બંતેવ
 પંચ મુઠા લોચ કરીને આરીસાના ધરપી નીસરા અંતે
 રમ માખેળં નિગછદ દરાદં રાયવર તહ સેદં સિદ્ધિ રપરિ વૂટે વિજિયાણાય
 ૩૧ મધ યલ્યા ૪૬૫ ૧૦ હનર સંપાતે દીક્ષા લીધી ૪૦૦૦ હનર પલાધર
 દાણિ એમખંમખેળં નિગચ્છદ ૨ ત્તા મગ્ગદેરા મુદ્ધમુદ્ધેળં વિદરદ ૨ ત્તા
 ૬ હનર કૂચડ રાખ વનિતાન રાસ માંહેથી નીસરા મધ્ય દેસે અપે રહે વચચા ॥
 જોગેવ અઠાવણવણ સેને વડયાગછદ ૨ ત્તા ॥ અઠાવણવચ્યં
 પછે કેતલાકે દિન પછી અષ્ટાપદ પર્વતે મોદિર ચડાવડા ને સંધારું કીધું
 સળિયં રદુદ્ધરતા મેઘવળસં દેવસંનિવાર્ય પ્રઢવી સીલાવળગં પડિલેદિ ૨ ત્તા
 મેઘ સરખા દેવસનિપાત પ્રયત્વી સિલાપદ પ્રતસેવા
 સંલેદ્ધણાદ્ય ધ્મોચળા ધ્મોસિદ્ય મત્તપાળં પડિયાછદ પંડવમે-
 અણીસાળી કીધું જ્ઞાનદર્શન બલા સેવ્યા બાતપાણી પચ્ચિ પાંડુ ગમન
 ૬ કાલે બળવંકે ચમાળે વિહરદ
 સંધારું કીધું કાલ આજુવાંઘતા પ્રવર્તવા

વિષયાદિ-૧. આ ચરિત્રમાં ભરત રાખએ બાર વર્ષ તપ આદરી જૈનધર્મની દીક્ષા લીધી તે મસંગનું, તે સમયની રાજસભાનું, સભામાં મળેલા વિવિધ રાજમંત્રીઓનું, રાખએ વ્યવહારશીલ પ્રભાવનો આદિના કરેલા સતકારનું, અને અન્તે દીક્ષાપ્રદણનું વર્ણન આલેખેલું છે.

૨. આમાં મોટા અક્ષરે મૂળ માગધી અને તેની ઉપર ઝીણે અક્ષરે દર પદ-વિભાગ દીઠ ગુજરાતી અર્થ આપેલા છે.

૩ અર્થની બાબા મધ્વકાલીન ગુજરાતી છે, માત્ર પાનાં ૪ છે. પ્રત અપૂર્ણ હોવાથી તેના લેખક કે રચનસંવત્ સંબંધી માહિતી મળે એમ નથી.

વિશેષ-પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ જૈની લઠણથી લખેલી છે.

અં. ૪૧, દાસવોધ-મ. ત. કા-શ્રી રામદાસ સ્વામી-૧-૧૦ અપૂર્ણ.

આરંભ-શ્રીરામ પરમાર્થ ॥ દશકવિંશતિ પૂર્ણનામ ॥

પ્રાણી(ળ) વ્યાપક મનવ્યાપક । પૃથ્વી આપ તેજ વ્યાપક ॥

વાયો આકાશ ત્રિગુણ વ્યાપક । અંતરાત્મા મૂલ માયા ॥ ૧ ॥

નિર્ગુણ દ્રવ્યતે વ્યાપક । એસે આવધેચ વ્યાપક ।

તરિ હે સંગટે ફિ કાંહી ચેક ॥ ભેદ આહે ॥ ૨ ॥

અન્ત—

હિશેવ જાલા માયેલા । જાલા નીવાડા તત્ત્વાંલા ।

સાધ્ય હોતાં સાધનાલા । ઠાવ નાહી ॥ ૨૭ ॥

સ્વપ્રી જે જે દેહીલે । તે તે જાગૃતિસ ડહાલે ।

સહજચી અનિર્વાચ્ય જાલે । યોલતાં ન યે ॥ ૨૮ ॥

એસે હે વીવેકે જાણાવે । પ્રત્યયે સુખેસી ગાણાવે ।

જન્મમૃત્યુન્યા નાવે । સુ(ઠૂ)ન્યાકાર ॥ ૨૯ ॥

મક્તાંચેનિ સામીમાને । કૃપા કેલી દાશરથીને ।

સમર્થ કૃપેંચી વચને । તો હા દાસવોધ ॥ ૩૦ ॥

વિસ દશક દાસવોધ । અવળદ્વારે ઘેતાં શોધ ।

નમત (મનન) કર્યાસ વીપદ । પરમાર્થ હોતો ॥ ૩૧ ॥

વીસદશક દોનિ (દોનશે) સમાસ । સાધકે પાહાવે સાવકાશ ।

વિવરતાં વિહોપા વિશેષ—

વિધયાદિ-૧. આ, શ્રી શિવાજી મહારાજના ગુરુ શ્રી સમર્થ રામદાસ સ્વામીના, ગુરુશિષ્ય સંવાદરૂપે રચેલા, વેદાંત તત્ત્વજ્ઞાનના દાસવોધ નામના મનનીય ગ્રંથના વિમલ-બ્રહ્મનિરૂપણ નામના વીસમા દશકનું પ્રકરણ છે. શ્રીસમર્થ રામદાસ સ્વામીએ પ્રત્યેક દશકના દશ દશ સમાસ એમ કુલ વીસ દશકના ૨૦૦ સમાસ રચેલા છે અને તેમાં સમસ્ત વેદાંતતત્ત્વ સમન્વેષ્ટું છે.

૨. મસ્તુત વીસમા દશકના દશ સમાસોમાં નીચેના વિષયો વર્ણવેલા છે:-

૧. પૂર્ણાપૂર્ણ નિરૂપણ, ૨. ત્રિવિધ સૃષ્ટિલક્ષણ નિરૂપણ, ૩ સૂક્ષ્મ નામભિધાન નિરૂપણ, ૪ શિવશક્તિ નિરૂપણ, ૫ અત્વાદિ નિજસ નિરૂપણ, ૬-૭ આત્મનિરૂપણ, ૮ દેહકેત્ર નિરૂપણ, ૯ સૂક્ષ્મ નિરૂપણ અને ૧૦ વિમલબ્રહ્મનિરૂપણ.

વિશેષ-૧. પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે; પરંતુ પ્રસિદ્ધ પ્રતિ ભેતાં તે ફંદક અશુદ્ધ છે એમ જણાય છે. પ્રતિ લગભગ અખંડ છે, માત્ર વિસમા દશકના દશમા સમાસના ૫ મ્લોક જેટલી જ પ્રતિ ફાટયાથી તુટક થઈ છે.

૨. આ સમગ્ર ગ્રંથ સદીક મરાઠીમાં છપાયો છે, તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર પણ છપાયેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૧ ગોહિલની ઉત્પત્તિ-ગુ. ઐ. કવિત્ત-પ્ર. ૧.

આદેભ-શ્રી ગણેશાયનમઃ

ગણિતમના ગોહલઃ આદે ગૌ શાલ ઉપાસન ॥ પુર પાટણુ પરમાંણુ
બુધવા ભરામણુ નારી ॥ નામનાથ નરદેવ ॥
અધીક તે કુધઅદારી ॥ ૧ ॥

કીઓ સંભેગ શકલ કરે ॥ પુગલ આશલ તાંન ॥
પરાક્રમ હઓ પુરો નાગકુલ ઉપ(પા)સાં(સ)ન
તેને દીધી ચાર ખંડ તોરાગ ધડપે રાંમ પરમાંણુ
દેવીના ગણુ નરનાથ ગજ ખાંપ ગોહલ ગોત્ર હો
ગોહલ ગોત્ર ગણિતમ તણો દેખી નાંમને નવ લહે ॥ ૧ ॥
આણુ ધડથી ઉપણો ॥ મારતો તે મકવાંન
ધનુરા બાંણુ ખડગ ધાર તોર નલંમ નંમ રાણો
મેમાં વધઈ મોઢ ॥ કે રાજ કેરાં રી(કો) કીધો
અસ્ત્ર વાંદન રો અનેક દાંન ભચકને દીધો
નંપ દુઓ માહા નંણુ મારકુંડ રખી બણો
ખાંચ ક્ષત્રી ઉપર વાટ તે કુલ મકુવાણા તણો
રૂસી બેઠા રણુમાંદ રૂદ્રનીક બોસો તરહ
મેધ જલ મેમત છલે ચારડો કર છલે
કુભ ધડો કર ગદો બરી મુખી આસો બરે
તરતો તરતો નાભ તલક પાટણુ મુકગી પધારીઓ
મધીરાજ આલક પુત્ર કરી પચનારી એક
નામ ધર નરવાણુ રાત શાલવાહન સારહ
ગોહલ ઉતમ માટ કુભ ન કુમ વખાંણુ
પાટકુવર મધમીપતી ધરા ધાંધોલી રો કુબે
વીકાંમજીત જે તેણી વાર મુરકો મચટ ન મુબે
રણુ અટયો રાજન વીકાંમજીત બાગઓ કેતા દેસ લીધા દાર

વિષયાદિ-૧. આ કવિતામાં ગોહિલ રાજવંશની ઉત્પત્તિ ગૌતમ ઋષિથી થયાનું વર્ણવી આધુનિકથી ગુજરાતમાં રાકમવર્તક શાલીવાહને કેવી રીતે રાજ્યગાદી સ્થાપી તેનો ઉલ્લેખ કરેલો છે.

૨. આને કવિત નામ લખાવનારે આવેલું છે, પણ માપ કવિતનું નથી; બાક-ચારણો તેને પોતાની અમુક લટખે માતા દરો. કડીઓની ગણતરી પાઠ્યથી નોંધેલી નથી.

૩. આ વિષય ટુંકો ટોવાથી ઉપર આખાયે લીધો છે.

વિશેષ-૧. પ્રતિ-આ ઐતિહાસિક વાર્તાઓ અને કવિતોના ત્રણ ચોપડા માંહેલો પહેલો ચોપડો છે. તે મોટા બાળે ગુજરાતી લિપિએ લખેલો છે. માત્ર વચ્ચે વચ્ચે ઘોડાક દિન્દી તેમ જ ગુજરાતી લિપિએ બાલબોધ લિપિએ લખેલા છે.

૨. રાસમાળા મૂળ ઇમેજ લખતી વેળા સ્વ. કાર્તિક રાદેને પ્રબંધ ચિંતામણિ, દ્વયાશ્રય આદિ સંસ્કૃત મંથો ઉપસંત “ઐતિહાસિક નોંધ”ના આ ત્રણ ચોપડાની વાર્તાઓ, કવિતો આદિનો છંદથી ઉપયોગ કીધો છે; આ જ હેતુથી તેમણે આ ત્રણ ચોપડા ઉત-રાવ્યા હતા, અને તેથી જ પ્રત્યેક વિષયનાં મથાળાં ઇમેજમાં પણ સાથે સાથે નોંધેલાં છે.

૩. આ એક મોટા ચોપડો ૨૧૦ પાનાનો છે, તેમાં ૨૦૧ પાનાં લખેલાં છે. બાકના મુખમાંથી નીકળતી વાણી ડીલીને તે વેળાએ જ લલીઆએ ઉતારી લીધી છે; આથી કંઈક કંઈક ત્રુટિઓ વચ્ચે રાખેલો, પદો અને પંક્તિઓની જાણાય છે. તેમ ઘોડાક કવિત જેમ બેવડાયાં છે તેમ કેટલાંક એક જ વિષયને લગતાં હોવા છતાં બીજા વડતાના મુખથી બોલાવાને લીધે વત્તાઓના પાકફેરવાળાં પણ છે. લગભગ દરેક વિષયનું શિર્ષક ઇમેજમાં માત્ર ‘રેપર્ટીંગ’ફેરથી લખેલું છે.

૪. પહેલે પાને લખેલું છે કે, “નમર ૧)લાનો પરચુરણ વાતોનો ચોપડો લખાવનાર અમદાવાદના વલીવંચા ખારોટ કાળીદાસ વાઘજી તથા જશુભાઈ જલકમ.”

૫. આ પહેલાં નંબરના ચોપડામાં એક છંદ પાના ઉપર બે ઠોડા બળને બાજુએ લીટીઓ આકારે પાડેલા છે અને તેમાં પછી આ પુસ્તકના પાનાના આંક અને વિષ-યોની અનુક્રમણિકા ક્રમ વાર નીચે પ્રમાણે આપેલી છે:-

પાને અનુક્રમણિકા આ ચોપડાની

- ૧ ગોઆ(દિ)લની ઊતપત્તી
- ૧ કવીત સીધરા જેસોઈનાં
- ૧ રૂદરમાલનાં કવીત
- ૨ પ્રથવી ઉપર ચક્રને રાત્રનાં નામ
- ૨ મંડલીક તથા બાણાવલી
- ૩ દરા દીગપાલનું કવીત
- ૩ રત્નપુત પાંચની ઊતપત્તી
- ૫ ૩૫ રાખા પરમારમાંથી નીસરી
- ૬ પાટણની વાત વનરાજની
- ૮ વાળેલે પાટણ છેડું. તેની કવીત
- ૯ સીધરા જેસોઈનો કમકાણિ
- ૧૨ કુમારપાલ પછીના રાજ

પાને અનુક્રમણિકા આ ચોપડાની

- ૧૩ હજેલુના પરમારની વાત
- ૧૪ બેરાલ દેવની વાત પરમારે મારો
- ૧૪ આજુચડની વાત
- ૧૫ જગદેવ પરમારની વાત
- ૨૯ માડવરા દેવની વાત
- ૩૩ કેસર મકવાણાની વાત
- ૩૮ હરપાલ મકવાણાની વાત
- ૪૩ ટોપીવાલાનાં કવીત
- ૪૮ રૂદરમાલનું તથા સદસર્લોગ સરો-વરનું કવીત
- ૪૬ ચામચેરીની વાત
- ૪૭ આદ્યા લીલની દીકરીની વાત

પાને અનુક્રમણિકા આ ચોપડાની

- ૪૮ અમદાવાદ વસાવાની વાત
- ૫૦ બાર દરવાજાની તથા કાંકરીઆની લાવણી
- ૫૧ મહાકાવ્યની લાવણી
- ૫૩ જીજીશો સારી નરસીની વાત
- ૫૪ વેળવરાના અમરસીંહનો રાસડો
- ૫૫ રાસડો બીજો
- ૫૬ ઝાલાવાડના ડીબલ
- ૫૭ ચાંદીઆની વાત
- ૫૮ ફતેહસીંહ મહારાજની લાવણી
- ૫૯ શેઠગ(ક)રનો ગરબો
- ૬૨ ખંભાતવાળા વેણીબાઇનો રાસડો
- ૬૪ ફતેહગ ગાયકવાડનો ગરબો
- ૬૭ શીકાનો ખ્યાલ
- ૬૮ બરતપુરની લાવણી
- ૭૦ ચીત્રોડના રાજાનું ગીત
- ૭૨ આશા બીજની દીકરીની લાવણી
- ૭૩ જસવંતરાવ સવાઇનો પવાડો
- ૭૫ માધવરાવ સવાઇનો પવાડો
- ૭૮ બાજીરાવ સવાઇનો પવાડો
- ૭૯ વડોદરાના શીવાજી મહારાજનો ખ્યાલ
- ૮૦ સદી સદુબાઇનો ગણ
સોલંકી રાજાની વાત એટલે
કેટલીએક વાતની જુલો
આવડાને ધેરથી સોલંકીને ધેર પાઠ-
જીની રાજગાદી
વારેલા વરહો તથા જેતો જે બાઇ
જુલો કયોલ રાજ કંદે (આ વાર્તા
પાના ૯૧ મા પછી આવે છે.)
- ૮૬ આમદ સેહેરની (અમદાવાદ) વંસાવલી
- ૯૧ દુકાટાડામાં સોલંકી રાજની
- ૯૪ વાધેલા વરસો. વ. જેતો જે બાઇની વાત
- ૧૧૧ ઝાલાવાડના રાજાની રીત
- ૧૧૭ ગોહલોની વાત
- ૧૨૬ કાલીના કોટની વાત
- ૧૨૭ અડાલજની વાત

પાને અનુક્રમણિકા આ ચોપડાની

- ૧૧૭ સાચીવાહનની પેદારા
 - ૧૨૮ ગામ કલોલની વાત
 - ૧૩૦ સ્કંદ પુરાણમાં કંડુલોપાખ્યાન અધ્યાય ૧૪ મા લખો
 - ૧૩૪ કવીત બુવતસીધના બાપ કાનાજ વગેરેનાં છે
 - ૧૩૬ બંકાડાના કાકોરની વંસાવલી
 - ૧૩૭ સોલંકીનું રાજ દુકાટોટી પોષ્ટજી આનું તેવી વાતો
 - ૧૩૮ કાનાજ રાતની પ્રથમની અ(અવ-સ્થાની) વા. (વાત)
 - ૧૩૯ બાવનગર વીરો છે.
 - ૧૪૦ શ્રી બહુચરાજી મંડપમાં લેખ છે તે
 - ૧૪૦ બહુચરાજીમાં લેખ છે. તે
 - ૧૪૧ રાજપુતની છત્રીસ મુળની ના.
 - ૧૬૭ કાલરી ગામ વીરો
મોતીસાર તળાવ વિશે
 - ૧૬૮ સીતાપુરની વાત
 - ૧૫૩ રાખેગારની વાત
 - ૧૬૪ કરજીસાગરની વાત લખી છે
 - ૧૬૫ મુજપર
 - ૧૬૬ હમીરખાન પીર
 - ૧૬૭ બોરાઈ વીગેરે કાડીઓની વંસાવલી
 - ૧૭૦ રાંખેશ્વરની વાત
 - ૧૭૧ વીરમગામના દે. બાપુ નરસીદાસ
 - ૧૭૭ મો. વર્સડાના કાકોરની ઉત્તપત્તી
 - ૧૮૨ દેસાઈ અદેકરજી બાજીજીની વંસા.
 - ૧૮૭ માંડલની વાત
 - ૧૮૯ ગા. પનારના કાકોરનો ઇતિહાસ
 - ૧૮૯ ચોર પકડવાની રીત
 - ૧૮૩ વીરમગામના મોજીસર તળાવનો લેખ છે.
- નોંધ-આ અનુક્રમણિકામાં કેટલોક ક્રમ આડાઅવળો છે, અને તેનું કારણ અનુક્ર બાજતો ક્રમસર લખવી રહી ગયલી હશે તે માહુમ પડતાં ફાવે ત્યાં ઉમેરીને અનુક્રમણિકા પરિપૂર્ણ કરેલી હશે.

અં. ૪૬-૧-૨ સિદ્ધરાજ જયસિંહનાં કવિત-ગુ. ઐ. લો. ૫. ૧.

આરંભ-કવિતા સધરાવ જેસંગના.

સધરાવ જેસંધસુ ચડે નકે મંડલીક
જેને પાંચ લાખ તોખાર જસા મઠ પાડતોરી ગાંમ
જેર બાંધ જ રેવત ઉપર સ્વાર
અભાગમ બાણુપં(પ)ત લખ જે શબ્દ
વેદી સવાકરણુ શોલ સેદ સંખા વાત દીસે કેરા
રાવ જ રાંણુ ધુંધસે કામ લહુજે
વરા પીસ સેદસ વાજીત વધી
સધરાજ જેસંધસુ પડે કામરલીક ॥ ૧ ॥
સામંત સાકર વીર ચૈતર સુદ બગન એ આચર
ભરણી નક્ષતર ભાંણુ શુભ કર વાર રાનીશ્વર
દેસો તમાંમે સાત ટકા કોડ પાંત્રીસે સીડી
પપર સાંપેલ ઓગણી પાંચાસે આણીહત નગર
અવીચલ વસે તાં શુની નીરભાગી તેરસ
સુણુ સધરાજ ગુજરધણી સેસ નાગ સસે વરસ રસ ॥ ૨ ॥

વિષયાદિ-આમાં કુલ ૫ કવિત છે. ૧ લામાં સિદ્ધરાજના સૌર્યમભાવનું વર્ણન છે, બીજું અને ત્રીજું રૂદ્રમાલનું છે, ચોથું સિદ્ધરાજે બિત્તભાલ જિત્યું તે સંબંધી અને પાંચમું તુવર રાજના પરાજયનું છે.

વિશેષ-આ કવિતો ધણાં જ અશુદ્ધ છે. અં. ૩૦-૧ નું બીજું કવિત અર્દ્ધના બીજા કવિત સાથે સરખાવતાં જણાશે કે આ બહુ જ અશુદ્ધ અને ભૂલોવાળાં કવિતો છે. આ જ ચોપડાના બીજા પાના ઉપર રૂદ્રમાલનું કવિત બીજા વાર ઉતાર્યું છે, એમાં અને અં. ૩૦ લના ૧ લા કવિતમાં કેટલોક ફેર છે, આમાં 'ત્રીસ સદસખન દંડ' ઉત્પારે 'અં. ૩૦ ત' વાળામાં 'સવાલાખ વનદંડ' પાઠ છે. તેમ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં રૂદ્રમાલનું કવિત હિન્દીમાંથી ગુજરાતીમાં ફેરવેલું જણાય છે. આમાં જે દોહરા વધારાના છે:-

સંવત ખાર બીલોતરે માધ મારા પરમાણુ
રૂદ્રમાલાની થાપના તથ બીજ વાર ગર જાણુ ૨
સંવત ૧૩ તાં પાસેક હસે અસુ અલાદ
રૂદ્રમાલ પાદર કહે નરાં ઉતારણુ નાદ ૩

અં. ૪૬-૧-૩-ચક્રવર્તી, મંડલિક અને બાણાવલી રાજાનાં
નામ-ગુ. ઐ. લો.-૨. નારણ-૫. ૩.

આરંભ-અથા: પ્રથમી ઉપર ચક્રને રાજ થયા તેનાં નામ લખાં છે ॥

વડો વેણુ ૧૫થીઆલ (શં)કરકો પાસન લીનો
૧બલરાજ રાઠોડ વસુંધરા વામન કર દીની
વેધુધમાલ જાદવ તુવર રધુવંસ નર દે
અને ૪પાલ યુવાણુ તાજજગ વંદે એવંદે
પરમાર રાજ ૫પરવો સેસનાગ બાસ ખવે
૧માનધાતા મહીપતી એ ખટરાજ ચક્રવે ૧
એટલા રાજ ચક્રવે થયા બાર રાજ મંડલીક થયા ધરતી ઉપર
૧દંસને ૨કસી મંડલીક સાખજો જન સુણીજો
૭માડકાટ મંડલીક ૪મું(શું)લ અસુ(નિશું)લ ૫ધરતી
૧ગોગરવો મંડલીક તાશ નર પસર ચરંતી
૭સસુપાલ ૮નરકાસુર રવો ૯જરાસંન જપે મલી
સ(સૂ)ર અસ(સૂ)ર એમ સંતાપવા તો તો બાર મંડલીક ૨
(આમાં ખીજ પંક્તિ પડેલી જણાય છે, બારની સંખ્યાની ત્રુટિ છે)
બાર બાણાવલી ધરતી ઉપર થયા
બાણાપિત ૧દેશરથ એ હડ ૨ચક્રેવ બણીજો
એક ૩ત્રીપુરો તીરમદાર ૪બરથ ને ૫કરણુ બણીજો
એક ૧લખમણુ હુટ ૭કં(કુ)શ ને ૮લવ એ બહુ ધનકવંત વખાણું
છતના ૯અરજુન ને ૧૦ગટોરગજ માહા હુવા શો જાંણુ
વાયા રાગ અલંક જે અતી પ્રાક્રમે અવલા વલી
૧૧ભીસમ ધોરણુ ૧૨જાલંધર જપે મલીકે નારણુ
રાન મધીઆ એ તો બારે બાણાવલી ૧૨ ॥

વિશેષ-આ ગ્રંથ કવિત્ પછી દશદિપાલ દેવનાં નામનું કવિત ઉતારેલું છે, પણ તેમાં કંઈ ખાસ નહું તત્ત્વ નથી.

અં. ૪૬-૧-૪-પાંચ રાજપુત કુલની ઉત્પત્તિ-૨. ચંડ-
ગુ. ઐ. લો.-૫. ૩-૫

આરંભ-છઠો અવતાર હરશુરામ અવતાર તારે સહસ્રા અરજુન દલે
પાંગલો કહેવાતો તેને નજતરી પ્રથમી કરી તારે અરાડે વરણુ યદ્ય તારે

ખતરી ક્રોધ રહો નહી તારે ધરતીનું રાજ બ્રાહ્મણને આપુ તારે ત્રપુરાસુર
 દેધત રૂપીઓનાં જગનમાં અસ્ત નાખવા માંડાં દેવતા તેતરીસ ટાડ આશુ
 ઉપર ગયા જાં માહાદેવ તપ કરતા હતા. દેવતાએ કહું જે એ દૈતને મારે
 તારે માહાદેવે ચક્ર મુકીને ત્રીપુરાસુર દૈતનું મુરતક છેદુ માયુ પાછુ આવી
 તે ધડ ઉપર ચોહોટવા માંડુ તારે માહાદેવે બ્રહ્માને કહુ એના ધડ ઉપર
 સીવનું લીંગ સ્થાપે તારે તે ધડ ઉપર સીવનું લીંગ સ્થાપુ તારે એ ત્રીપુરાસુર
 દેધતે મુવે પછુ તેના રૂપીરના દીકરે એક લેસલ દેધત પેદા થયો દેવતાને
 વીપત પાડવા માડી તારે માહાદેવે કહુ બ્રાહ્મણને કે મારે બ્રાહ્મણોએ નાકાર
 કહો જે માહારાજ અમથી દૈન મરે નહી તારે માહાદેવે પાંચ પુતલાં કરા-
 ખંભેથી લક્ષ્મી લેધને ધરતી ઉપરથી રજ લેધને વેણાં પુતલાં કરાં તેનું નામ
 રાજભુ(પ્ર)ત થયા તેનું કીર્તીત

હંમછર ખાર છનુવે નખત્ર તો રાહણી જાણું
 જેઠ માસ તથ જીજ વાર ભેદેસ્પત વખાણું
 ખાણુ જાણ પાતાલ ખાણુ માંહિ માંડલ આવે
 ખાણું વેહે આકાશ એવો માટા કલ કાલાવે
 કરત જુગે પ્રતમાન હાંણો એ લેસો તતખાંણુ
 લેલાટ પાટ સાંકરતણે ચાર ચાડ પાંચ ખતરી તે દીનતણાં ॥
 પાંચ ભજે પરમાર એ (આવી) હિમો અતલીજલ
 ભજે એકેકેએ બાવન દાથીનું બલ
 આઠ ભજે રોઠોડ એ ખેદ દેતાં પાવણુ
 સાત દેતાં સોલંક એ મલી દેતાંને મારણુ
 છ ભજે વલો સુર જાદવ દેત સર દેવા
 ચ(ચાર) ભજે ચુવાંણુ લેખ તો ઐણીપેર લેવા ॥ કવિત ૨
 પોહો માર પરમાર^૧ એ કીધો પહેલો પ્રાકમી
 ટાડ જલે રોઠોડ^૨ જોત છતો જલમની
 સર નમે સોલંક^૩ કરો હકમ કીરતારી
 જંગ પકડે જાદવ^૪ આવ હિમો અવતારી
 ચુવણુ^૫ ચાલ જાલે ચલો કલ ખેતસૂપ કીસી કીઓ
 બ્રહ્મા વિજ્ઞુ માહીસ્વલલ એ પંચ ખતરી પ્રગટીઆ ॥ કવિત ૩

અન્ત-બ્રામણ પાસેથી ધરતી વેચાથી લીધી-કવીત

ધન લાઇએ વેચી ધરા તે દી નવે કાટ જુજુ કીઆ

સોદશ ગઠ સાંમંતજીને આપો અજમેરગઠ સંગ સુરજીને આપો
ગડ પોગલ ગજમલજીને આપો રૂદર પાટણુ લાણુભોજને આપો
ભીમજીને ગડગુટ્ર આપો બલધર ગઠ ભોજરાજજીને આપો
અલખા ગડ આલપાલજીને આપો ગડ પારકર હાંસુજીને આપો
કોટ ચારગુ ગઠ સોહો તથા પરમારે ચપચા

ધન ભાઈએ ધરા વેચી તારે નવે કોટ જુજુ કીઆ

વિષયાદિ-૧. આ કવિતો, છપાઓમાં પરમાર, રાઠોડ, સોલંકી, ભટ્ટ અને ચૌહાણ
એ પાંચ ક્ષત્રીય રાજપુત કુલોની ઉત્પત્તિ, તેમનું શિવે નિર્માણ કર્યાનું કારણ, તેમનું
બલ, તેમનાં નામનાં લક્ષણ, પ્રત્યેકના પ્રક્ટીકરણની હકીકત, તેમનાં ગોત્રાદિ, તેમનાં
પૂજ્ય વૃક્ષો (સોલંકીનો ખાખરો, ભટ્ટનું કમલ, ચહુવાણનો આસોપાલવ, રાઠોડની
આંબડી અને પરમારની ધારડી), તેમણે હસ્તગત કરેલા ગઠ આદિ વર્ણવેલાં છે.

૨. અં. રૂઠ કં, ખ અને ગમાં આ પાંચ રાજવંશોના વિસ્તાર, તેમનાં રાજસ્થાન
આદિ વિશેષ વિગતથી વર્ણવેલાં છે, તે ભેવાં.

૩. કુલ કવિત ૧૧ અને એક દુહો છે. વચ્ચે બે સ્થળે ગદ્યમાં સમજાવતી આપેલી છે

વિષય-આ ઐતિહાસિક કવિતો (છપા) છે; પહેલામાં આ પાંચ ક્ષત્રિય જાતિની
ઉત્પત્તિનો જે કાલ સંવત ૧૨૬૬ ના જેઠ સુદ ૨ ને શુક્રવારનો આપેલો છે તે ઇતિહાસ
જોતાં સંગત નથી, કારણ તે અગાઉ એ પાંચ ક્ષત્રિયો ઉત્પત્તિ થયાનું ભણીવું છે.

અં. ૪૬-૧-૫-પરમારોની પાંત્રીસ શાખા-ઐ. ગુ. લો.-

૫. ૫ અં.

આરંભ-પાંતરીસ શાખા પરમારમાંથી નીકરી તેનું કરીત

ગણેચા ગોલ ને ગેલડા ધુનનો ધાડ બણીને ઢોઢા ને ભઠીઆ ચોઢો આવડા સુણીને
મહી ભલા સંખલા વધ્યા વધ્યાએ વખાણુ (ગર્હી એક લીટી પડેલી છે)
હીર માહુન સોઢા સગરચે જોલવા વરવરણુ જેપાલ મહુણા પ્રગલી કાલ મુરા માંડા કરણુ
ચાંદા લાદા અમા પોહો-પાંવરા ગણેચા તાર હથીઆ વાંસીઆ ખતરીતાં વાહર ઠેચા.
જોડાણા બધવંત ભાઈ ભોળ્ય ભલાલા માંહી ભલા, રેવલ ધાંત ખલાણાં ખીરા
ચંદુલાં ચાંચુ છાડા હડીઅલ ટાક ટેટાડાન્હણીઆસખલ ખેર અસવાર એ પલાણીઆ પલાણીઆ

વિશેષ-અં. ૨૩. ક. ના બીજા કવિતમાં પરમારોની ગણાવેલી પાંત્રીસ શાખા -
ઓમાં અને આ કવિતમાં ગણાવેલી શાખાઓમાં ધણેક નામફેર છે. આ કવિતનું
લખાણ અશુદ્ધ છે.

અં. ૪૬-૧-૬-રણાઈત (રતનાદિત્ય) આવડો-ઐ. ગુ.
લો.-પૃ. ૫-૬.

દવીત-દીવધડ દોરંગ તો રતનાગર તંઠ રાજ દીઓ રગનાથ આવીઆ આવડા એક
વેણી ને વછરાજ સુખા ધકિતેર કીધા ફેડી સલતાન છતી ડંડ લીધા
સોવણ પુસી બાધી સરક ભારથ ન કા દોઅ ને ભડે
સંમત સાતસો સતાલુવે કાટ દીવ કીધો કડે
એક સમે એણે વાર વેવારીઓ એકજ આઓ
મછલી બંદર ગામ દારીધજ કમલા સીકાઓ
કેસર મેતી કપુર અગ્રવો દીસે ઝાઝા
દીવ મસો દરબાર આપીઓ વેણી તુઝ આઝા
આવડો રાણુ સુકે નહી લાજ બંભાણી લોપીએ
સમ ખાધા સમુદાતણા કાડ રતનાગર કાપીએ.

વિષયાદિ-૧. વનરાજ આવડાના પાત્ર રતનાદિત્ય(રણાઈત)ને સંવત ૭૬૭ માં
સમુદ્ર કોખાથી દિવ બંદર છાડી ભાગવું પશ્યું અને તેણે બિત્રમાજ (શ્રીમાલ) વસાવ્યું
એ પ્રસંગ આ કવિતોમાં વર્ણવેલો છે. અને એ નાંધવું યોગ્ય છે કે ઇતિહાસાનુસાર
બિત્રમાલ રતનાદિત્યથી પશ્ય બન્યું છે.

૨. કુલ્ય આર કવિત છે.

અં. ૪૬-૧-૭ પાટણની રાજવંશાવલિ-ઐ. ગુ. લો. ગ.-
૨. કરમાણુંદ-પૃ. ૬-૮.

દવીત-નવ છત્ર આવડા કીજ પાટણધર રાજદ
સોલંકી આગીઆર બસે સીતેર ને સાકદ
કુવા વાગેલા પાંચ વરસ એકસો અઠાસી

X X X X
X X X વારંભવાર ભેગવે !!

પચત્રીસ પાટ પટાવલી એણે અણી દલવર ભોગવે

સ્વત આઠ બેના વરખે અસાડ સુદ ૨ ને દીને આવડો વજુરાજ-પાટ
બેઠા વરસ સાઠ રાજ કરે સવંત આઠ બાસદાના પરખે આસો સુદ પાંચમ
દને-આવડો બેધરાજ પાટ બેઠો-એણ વરસ દસ રાજ કીધુ સંમત આઠગો-
તરાના વરખે સારા પણુ સુદ પાંચમ દીને-આવડો રણાઈત પાટ બેઠો.
X X X X સ્વત ૬૭૯ વરખે પોશ સુદ ૧૦ આવડા ભોઅંણુ દેવજી પાટ
બેઠા વરસ ૧૯ રાજ કરે-નવ છત્ર આવડાના સંમપુરણ થઆ

શોલંકી

સ ૯૬૮ ના વરખે માહા સુદ ૫ દને ચામ(વ)ડા મામા બોઅંલુદેને મારીને રાજ શોલંકી મુલરાજજીએ લીધું-મુળરાજ પાટ બેઠા-વરસ ૪૫-રાજ કીધું X X X X X સ્વંત ૧૨૦૮ ના વરખે અશાડ સુદ ૭ દને-મુલદેને મારીને પાટ બેઠા બીમદે શોલંકી ચ ૧૨૧૦ ના વરખે એલે વરસ ૧૭ રાજ કીધું એવાં અગીઆર છત્ર રાજ કરે વરસ ૨૩૦

પાંચ છત્ર વાઘેસે રાજ કીધું સ્વંત ૧૩૬૧ ના વરખે પોસ સુદ ૫ દને રાજ વીસઘડેવ પાટ બેઠા ૧૮ વરસ રાજ કીધું. X X X X X સ્વંત ૧૪૧૫ ના વરખે કારતંત્ર વદ ૪ દને રાજ કરજી ઘેલડો પાટ બેઠા એલે વરસ ૯ રાજ કીધું સ્વંત ૧૪૨૪ ના વરખે માગશર સુદ ૭ દને રાજઅદે(ધિ)રાજ (મુસલમાન પાદશાહ) પાટ બેઠા એલે વરસ પાંચ રાજ કીધું; રાજ કરજી ઘેલડોથી પાટજી છુટું-માધવ કેસવ ખત્રી નાગર બ્રાંમણ હીદુડ રાજ બેઠા:-

પડે ત્રીસ પ્રરમાર પડે એંદા બાહારે

દોઅ ભાટ સતરે તો બદલ ને સાઠ તુવર કછવાહા

ચાર પડે ગોહેલ સંગણ રાવત ખગવાહા

ગેલાવંત ચાર પંચાસ ગણી ત્રીસા સો ગોડ ગડે

પણ અશર(અસુર) દલ લખા આનરે તારે આઠોડને આનાંગીરે

—આનાદે વાઘેલા કર્ણુને દીકરો-કામ આવા.

જણુરા બેઠા ૬૦ સતર સેહેસ ભાતીજ

બંધવ એકમ ચાલીસ ચાલસો ઠકાર દુળ

પંદરે જમાઈ પાંચ જકે મોડ બંધા અતા

જે જોહારે અદાર લેખ તકે સુરજ સોહાતા

માંડવ એંસી બદલ નવ જગદલ સાઠ પંચાસ લણ

તે કરમાણુંદ આણુંદ કહે રહા ખત્રી એતા રણ

વિષયાદિ-૧. આમાં આવડા વંશના નવ, શોલંકી વંશના અગીઆર અને વાઘેલા વંશના પાંચ એટલા રાજઓના રાજ્યકાલ સાલવાર આપેલા છે. તેમાં આવડા વંશના રાજઓમાં નામ નીચે પ્રમાણે આપેલાં છે: ૧ વનરાજ, ૨ ચોગરાજ, ૩ રત્નાદિત્ય, ૪ વીરસિંહ, ૫ હેમરાજ, ૬ સુદંભજી (ચામુંડ), ૭ લાખણસિંહ, ૮ આકડબે અને ૯ બોઅંલુદે (બુવડ). આવડા વંશની આ વંશાવલિ અચોક્કસ હોવાનું ઇતિહાસગ્રંથોથી જણાય છે; કારણ કેટલાક સાત રાજઓ થયાનું અને કેટલાક નવ થયાનું જણાવે છે. તેમ જ રાજઓના રાજ્યકાલ અને નામમાં પણ ફેર પડે છે. અં. ૭ જ, અને અં. ૪૨ માં આપેલો વંશાવલિઓ સાથે સરખાવતાં આ ફેર સઘળો સમજશે.

૨. ચાતુક્ય સોલંકી વંશની વંશાવલિ ઉતારવામાં પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ભૂલ થયલી જણાય છે. મયાળેના છાપામાં જ્યારે તેમને રાજ્યકાલ ૨૭૦ કે ૨૬૦ જણાવેલો છે ત્યારે આમાં ૨૩૦ ની ગણતરી છે. સોલંકી વંશ સં. ૧૨૯૫ માં તુરયાનું ઇલિદાસથી જણાય છે.

૩. વાણેલા વંશના રાજ્યની સ્થાપના ખરી રીતે સંવત ૧૨૫૬ થી થયલી છે, પણ પાટણ ઉપર વિસલદેવે સંવત ૧૨૬૭-૮ થી રાજ્ય ચલાવેલું દોવાથી પ્રસ્તુત પ્રતિમાં તેનાથી વંશ ૨૩ થયો દોય તેવું જણાવેલું છે, પરંતુ તેના અમલની સરખાત સં. ૧૩૬૧ થી આગળ છે તે ખોટી છે; તેમ કરજુએલો સં. ૧૪૨૪ માં અલાઉદ્દીનથી દાર્યાનું જણાવેલું છે તે ખોટું છે; એ બનાવ સંવત ૧૩૫૬ ની આસપાસ બન્યાનું જણાય છે.

૪. ઉપરનાં બે કવિતમાં મુસલમાનો આવતાં ક્ષત્રિયોના રહેલા અવરોપાદિનું સૂચન કરેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૮-સિદ્ધરાજ જયસિંહનો કમઠાણો.-એ. ગુ.

ગ-પૃ. ૮-૧૦

આરંભ-શબર શોલંકી. એનું નામ રામ વીહલદે; જનમ નામ જેશંધ તે પાટણમાં થયા.-તેમને સાત હજાર બશે ને ચોવીસ. વાવ. કરાવી. ધરતી ઉપર-પાંચ હજાર તલાવ કરાવાં-તેમાં બશે બંધાર તલાવ કરાવાં-શેશલંગ તલાવ કરાવું પાટણમાંહાં. સમંત ૧૧૫૨ ના વરપે અષ્ટતર—

અન્ત-શવત ૧૧૯૨ ની શાસમાં એનુવાડે ગઢ કરાવેા-તાંહાં રાખશ પોત્ત કરાવી દખણાતી તરફ-તાંહાં રાખશ દીઠા-તારે ભુંધરામાં-મેશા બે તેલના ભરાવીને મશાલ કરીને-ધણીધણીઆણી માંહાં બિતરાં-તે અલોપ થઇ ગયાં-તે ભુંધરાનું મોડું ૧ જુનેગઢ છે બીજુ મોડું જશધણુને ગઢ છે-તીજુ મોડું એનુવાડે છે-તારે માસ ૨) ને દીન: ૧૨ શુધી પાટણનું રાજ સુનું રહુ-તારે કાલરીએથી કુવરપાલને તેડીને પાટણ લાવા-ને તેમને ગાદીએ બેસારા તેમણે-વરસ ૩૦ રાજ કીધુ.

વિષયાદિ-આમાં સિદ્ધરાજ સોલંકીએ કામગામ કરાવેલી વાનો, તલાવ અને મક્કાવની ગણના કવચિત્ કવચિત્ સાલવારી સાથે આપેલી છે. ઉપરાંત આમાં કમોર્ધ (સિદ્ધરાજનું જન્મસ્થાન), જસદણ, ધાંધલપર, શાઅલા, અણુંદપર, વીરપર, તડલી, રોજકપુર, વઢવાણ, જેતલપર એ સ્થળોએ ગઢ કરાવ્યાનું તથા દશ હજાર માસાદો, સવા લાખ પરબે, મઢીઓ, ધરમસાલા, અને મહાદેવનાં દેહેરાં કરાવ્યાનું અને બ્રાહ્મણોને સંખ્યાબંધ ગામો અર્પણ કરાવ્યાનું અને અતે બીજુવાડાના ભોંયરામાં રણી સાથે અલોપ થયાનું જણાવેલું છે.

વિશેષ-જાણવાનેગ ઐતિહાસિક માહિતી આમાંથી મળે છે.

અં. ૪૬-૧-૯-કુમારપાલને રાખ-ઐ. ગુ. લો-પૃ. ૧૧-૧૨.

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત છે: કુમારપાલને ચિકારે જતાં જતી જયવંત રૂધિ (જેવંતરખ)એ જૈન બનાવ્યા, તેણે કાલરીએ દેરાસર બંધાવ્યું, પાટણમાં સવા-હનર પોરાસો ધરાવી અને પટરાણી જે હદેપુરના રાજની કુંવરી હતી તેને જયવંત રૂધિના શિષ્ય હેમાચાર્યજીના અપારાદે જવાની ફરજ પાડી, આથી રાણી રીસાઈ અદેપર બાપને ત્યાં ગઈ, એટલે દસોંદી બારોટ જઈ અને પલને તેને તેડવા મોકલ્યા અને તેઓ અપારાદે તહોં મોકલવાનું વચન આપી રાણીને પાટણ લાવ્યા. કુમારપાલે વચન તોડ્યું એટલે જઈ અને પલે રાણીને પીઅર પોહોંચતી કરી, અને બારોટાએ ધરણું કરી જમોર ક્યોં, ૭૮૭ બારોટ બન્યા અને જઈ તથા પલનો બાણેજ વખવટ કાસી ગયો; ત્યાં બાર વર્ષ રહી વિદ્યા બણ્યા અને કુંવર પાલને કહ્યું જે કાલે દરીઓ દેલસો અને પાટણ જોળશે; કુંવરપાલે પોતાનો જીવ બચાવવા વિનંતિ કરી. બીજે દિને દરીઓ દેલાતાં બારોટ વખવટ કુમારપાલને હવેલીના સાતમે માળે લઈને ગયો; તેની સાથે હેમાચાર્યજી ચેલા સાથે ઉપર ગયા, માળે ચઢ્યા. પછી વખવટ પાંચ હનર 'લોહાના ગરમ' હેઠા નંખાવ્યા. કુમારપાલને કહ્યું કે વાહાણુ સાથું આને ત્યારે મારા કલા પછી તમારે તેમાં બેસવું. એટલામાં વાહાણુ જેવું પાસે આવતું જણાયું કે લાખ જતીઓ જીવ બચાવવા તેમાં કુદી પડ્યા. દરીઓ દેલાતો દેખાયો અને વાહાણુ દેખાયું તે કશમત હતી. એથી લાખ જતીઓ વાહાણુમાં બેસવા જતાં સાતમે માળથી હેઠા પડ્યા અને મુઆ, અને વચનજંગથી બાઠના રાખને લીધે ગળત કાઢથી મુચો.

નોંધ-"રાસમાળા" બાર્પાતર બાગ ૧ લામાં પાને ૨૬૪ મે (મતિ સં. ૧૬૫૫) જઈ અને પલ એ બે બાટોને બદલે 'જયદેવ' નામ આપેલું છે. વળી જઈ અને પલના બાણેજ વખવટને બદલે સંકરાચાર્ય-સંકર સ્વામી દેવબોધાચાર્યે કહ્યુંકથી પાટણ આવી હેમચંદ્રના મહુનેા પ્રસંગ આજ્યાનું જણાવેલું છે (પાનું ૨૬૫-૬). આ ઉપરાંત ખીત પછુ કેટલાક પાકોર છે.

અં. ૪૬-૧-૧૦-વાઘેલા રાજવંશીઓ-ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૧૩

વિષયાદિ-આમાં મૂલરાજ, રણધવલ, વિસલદેવ, સારંગદેવ અને કરણપ્રતાપ રાજ્યકાલનો સમય આપ્યો છે; અને વઢવાણમાં માધાવાવ બંધાવનાર માધવે અલા-હદીનને મળી રાજરાતનું રાજ લેવાવ્યાનું તથા કરણના પુત્ર ઘોલણીને મુસલમાન બતાવી ફીરાજસાહ નામ પાડી પાટણની રાદીએ બેસાર્યાનું જણાવેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૧૧-પરમારોની ખ્યાત-ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૧૪

આરંભ-જિજ્ઞાસુના પરમાર-તેની ખા(ખ્યા)ત લખી છે-અદીઆજીતના દીકરા. બે. તેમાં.-જગદે.-નાનો-રણધવલ તેહને રાજ જિજ્ઞાસુ આપુ-પણ એ પર-મારમાંથી-શાખો રજણુતની નીકલી-તેહનું કવીત-(આ કવિત અં. ૪૬-૧-૫ માં છે તે જ છે.)

વિશેષ-અં. ૪૬-૧-૫ ના કવિત કવિતાં આ વધુ શબ્દ છે, કારણ દરેક નામ પ્રકૃત પ્રકૃત-આવે આંતરે મૂકી લખેલું છે, અને આધારે ઉપર કવિત સુધારેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૧૨-પાંચ ક્ષત્રિય કુલ-ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૧૪
વિષયાદિ-આ જાગતનાં પાંચ કવિતો (છપા) છે. અં. ૪૬-૧-૧ માં આપેલાં છે તે છે, પણ કટલોક પાડકેર છે.

અં. ૪૬-૧-૧૩-જગદેવ પરમારનો શાખો-ઐ. ગુ. વા.
પૃ. ૧૫-૨૬

વિશેષ-આ શાખો અને અં. ૩૭-૬ ની વાર્તા એક જ છે; માત્ર પ્રસ્તુત મતિમાં કોઈક સ્થળે વર્ણનનાં એકાદ બે વાક્ય વધારે જણાય છે; અં. ૩૮-૬ જે વાર્તાની સંજ્ઞા આપેલી છે ત્યારે અહીં તેને 'શાખા'ની સંજ્ઞા આપી છે, પરંતુ અં. ૩૭-૭ ના શાખા સાથે આને મળતાપણું નથી.

અં. ૪૬-૧-૧૩-માંડવરા દેવની વાત-ઐ. ગુ. વા.-૨. કરમા
આણુંદ પૃ. ૨૬-૩૩

વિષયાદિ-આ વાર્તાનો સંગ્રહ નીચે મમાલે છે:-ધારા નગરીના રાજ્યપાદે જગદેવ પરમાર બેઠો, એટલે તેના બાઈ રણધવલના વંશનો કુટુંબો યરપારકર (સિંધ) જઈને વસ્યો. તેના વંશનો અંદાજ શોઢો પરમાર દેવ માંડવરા(માર્તંડરાજ-સૂર્ય)નો પરમ ભક્ત હતો. તેને નિલ રાઈ ઉડતાં પ્રભાતે “કરોડ ખસાય” આપીને પદ્મગંધી દેઠા ઉતરવાનો નિયમ હતો. તેના વંશમાં મુઝા અને લગ(ખ)ધીર થયા. તેમના સમયમાં સાત દુકાળ પડયા. એટલે તેઓ રૂંચત સુદર્શન દૂર દેશાવર જવા ત્યાંથી નીકળ્યા. તેઓ માંડવરા દેવની પૂજા કર્યા વિના ખાતા નહીં. આથી દરેકો પાંચ પાંચ ગાડ તેમને મુકામ નાંખવો પડતો. તેમને આવી તસ્તી ફર પાંચ પાંચ ગાડએ પડતી લેઈ દેવે પ્રસન્ન થઈ મુઝા અને લગધીરને કહ્યું કે મારા આ સ્થળમાં બેસીને તમે જાઓ અને ત્યાં તેનું પૈડું ભૂમિમાં ખુપે ત્યાં મુકામ નાંખજો, અને એ મહેસનું રાજ્ય તમને મળશે. પછી તેઓ એ રથે ચઢી આગળ ચાલ્યા અને હાલના મૂળી ગામ પાસેના વગડામાં પૈડું ખુપતાં અટક્યા અને ગાડાનો કોટ કરી મુકામ નાંખ્યો. ત્યાં રહેતાં વડવાણના વડલા વારેલાના શાખા હમાડ જતના રજપુતો જે મૂળીમાં રાજ્ય કરતા હતા તેમની દાનત તેમને હંડી લેવાની થઈ. આથી શિકાર બેલતાં પોતાનો તેવર લગ(ખ)ધીરના મુકામમાં જતાં તેણે તે પાછો આપવાનું, અને તે કબૂલ ન હોય તો લટવાનું લગ(ખ)ધીરને કહેણ કહાનું અને બારે સંત્રામ મળ્યા તેમાં હજાડ રજપૂત હાર્યા અને લગધીર પરમારે મૂળીનું રાજ લીધું.

૨ આ વાર્તામાં મુદ્દપ્રસંગમાં સાત ‘કવિતો’ (દોહા) છે, તેમ અંત જાગમાં બીજાં ચાર છે.

૩ અંતમાં લખ્યું છે કે “બારેક કશ્મા આલુંદે પરમારનો શાખો બનાવો છે.”

વિશેષ-૧. આ વાર્તા કવીશ્વર દલપતરામવાળી “રૂલમાળા”માં “મૂળીના પર-
મારો” એ નામે પાને ૩૭૫-૭૬ માં કેટલાક સંક્ષેપ અને બાબાફેર સાથે પ્રકટ થયેલી છે.

અં. ૪૬-૧-૧૪-કેસર મકવાણાનો પવાડો-એ.

ગુ. લો. ગદ્યપદ્ય-પૃ. ૩૩-૩૮.

આરંભ-હવે ખાત-મકવાણાની-પવાડો લખો છે-કેસર મકવાણાનો.

કવત-આદ જોતાં બોહોંકાર-સકત-ત્રોહો ગુણુ-ઉપાઆ ॥

ચોસટ-મુખા-મખ મીઅ-મખ ખતરીશ કહાઆ ॥

સોલ મુખા-મખ મીહાંઅ-વલી બ્રાંમા અવતરીઆ

સેખસાઇ-ત્રાંણુ નાંમ-કમલ મુખ ચોમુખ કવીઆ ॥

ભંમા-સત-હુઓ-માહારખ-માહારખ સત હીમીણું

ધન કુડમાલ ક્ષત્રીવટ ધરમ-તે કલ સાચો મકવાણું ॥

કવત ખીજું-મારકુંડ ત્રંણુ ગોત્ર-આદ કલ ચંદર વલાસી

બ્રાંમા સાખ-માદની-તરપણુ-કલ-ત્રંણુ પલાસી ॥

આદ ખાત-કલદેવ-વેદ તો-જાનુર વખાંણુ

એ તો જાંણુ-અદકાર-તે કલ સાચો મકવાણો

ધન કુડમાલ ક્ષત્રીવટ ધરમ-મારકુંડ ઉતપત કીઓ

રવી સસી જાંહાં લગ રહે-તેમ રાજ અવીચલ દીઓ

x x x x

કુડમાલનો મેહેરખ-મેહેરખના ગંગરખ-ગંગનો-પ્રથવીપત-મકવાણે-ધટ
સેં કરી રાજ કર્-તેહેનું કવિત.

x x x x

પ્રથીપતના આલંજુશી-આલજુસીના ઉગમસી-ઉગમસીના વેહેરી-વેહે-
રીના વેહેરીસાલ-વેહેરીસાલનો બ્યેહોઆસ-જેણે ધટ કેરંટી રાજ કર-તે
બ્યેહુ(બ્યાહા)આસને પેટ કેસરમકવાણો-ચઆ-ગદકેરંટીમાં-જે દાડે-આહાસ
મકવાણો-મરણુસજએ પોહોલ-તાહારે-જીવ ગતે-જાઅ નહી-તાહારે-કેસર
મકવાણે પુણુ-જે પ(પિ)તા-તમારો જીવ કાંમ મોખ જતો નથી-તાહા રેબ્યાહાસ
મકવાણો બોલા-જે ફરોકાટથી-નગર તો-સાંમઇલ-તેમાં હમીર મુમરો-
રાજ કરે છે-તેના કુધમલીઆ વછેરા-સવાસો-લાવીને-તેરમાને દાટે-ભાટ
ચારણુને આપે-તોહો મારો જીવ ગતે જાઅ-તાહારે પોતાના લાઈલતરીંગ

પાસે સરવે બેઠા હતા-તેણે માંહે એકે જાંણુ-બોલા નહી-તેહારે કેહુર મક-
વાણુ-અગીઆર વરસની ઉમરના હતા-તેહેણે-પોતાના પ(પિ)તાને હાથે જલ
ગ(ધા)ણુ-XXXXકેસર મકવાણુના હાથમાં સવામણુ લોહાની સાંગ રહેતી-XXX
સાડા તથુ ટાંકની કળાંન-હાથમાં રહેતી-સવા સવા મણુનો બલકો હતો-
તારે કેસર મકવાણુ-ગ(ધ)રડ ગો(ધા)ડા ઉપર ચઢીને ચાલો-

કેવત-ખીજ ઘોડા ચોપગા-ગોરાદર ચાલીસ

ખીજ નર બળે હયા-કેસર પુરા વીસ

તરકસથી તીર કહ્યો (કાઢિયો) કર ગ્રહી લાલ કળાંન

દો સૂખાં બેર (બર) લાકડી-વેધી અવલે ખાંણુ

અન્ત-કવત-મકવાણુ-રાણુંગ^૧-બોહો બાબલ^૨ બરદાલા-

લખવત લુણુંગ^૩-ભા(લલા) બલોઅચ^૪ ભાઈ-

ખતર વટ-રાખણુ બોડ^૫-જેકે પારાકર^૬ જાણુ (ખાંડ)

વીઠાડ^૭ ને હાપેવ^૮-જેકે ઝલ રાણુ^૯ વખાણુ

નવ શાખ નવ ખંડમાં-મકવાણુ-દસમી(મો) મણી

એટલી સાખ ઉજલતા તતિલક સાખ ઝાલાં તણી.

કેરંદીએ કેસર મકવાણુ કાંમ આવા-તેહેનો દીકરો હરપાલ મકવાણુ-
ને તે સવાસો સુમરીઆં સુખ ખડકીને-બલી મુક-

વિવચાદિ-આ પવાડામાં નીચેની હકીકત છે:-કેરંદી ગદના અગીઆર વરસના
કેસર મકવાણુએ મરણપયારીએ પટેલા પોતાના પિતા વ્યાહાસને તેની અંતિમ ક્ષ્મ્હા
તૃપ્ત કરવા સિંધના સામેઆ નગરના હમીર સુમરાના સવાસો દુધમલ વછેરા બલાકારે
આણીને બાટચારણીને તેના તેરમાએ દાનમાં આપવાનું વચન દીધું અને તે તે પ્રમાણે
બાઈભત્રીજઓની ઓથ વગર એકલો ઘોડે ચઢી સામેયે ગયો અને તેના વછેરા કેરંદી
હાંડી લાવી બાટચારણીને આપ્યા. પછી તેણે કેટલેક દિવસે ગોર પાસે પોતાની જન્મોત્રી
ગંગાવી આયુષ્ય જોવરાયું અને અદ્ધપાયુષી પોતે હોવાનું જાણતાં ધરને ખુલ્લે અન્તર્યા
વજ્ પરાક્રમ કર્યે ગરવાને બદલે કાઈ પડા રાત્રી જોડે બાકરી ખાંધી, રણમાં ઝુઝી, નાગના
કરી, મરણ પામવાનો નિશય કર્યો. આથી તેણે હમીર સુમરાની મેની નદીમાં ચરતી
સાતસે સાંઠણી હાંડી આણી; છતાં સુમરો સામે લડવા ન આવ્યો. એટલે પાછો દરોરાને
દિને અને મોહોરમ મહીનામાં તેના આગમાં રમવા આવેલી સવાસો દીકરીએને રથ
સાથે પકડી લાવ્યો. છતાં સુમરાએ કેરંદીની આસપાસની જગ્યા રણવટવાળી હોવાથી
તેની સામે ખાચ ભરવા હિંમત ન લીધી. ત્યારે કેસરે એક હજાર વીંધા જમીનમાં જવ
વવરાવી સુમરાના લશ્કરને ખાવા આપવાનું અને સામા આવી લડવાનું કહેણું મોકલ્યું.
સુમરો લડવા આવ્યો અને તેમાં આડ ઊડરા સાથે કેસર મુઝો. હરપાલ તેનો નાનો

છાકરો. કેસરના નવ છાકરામાંથી ઝાલા વંચની નવ, સાખાઓ યઈ, જે અંતના કવિતમાં ઉપર આપેલી છે.

૨ આ પવાડામાં ૭ છંપા અને ૨ દોહરા છે, બાણીનો ગવબાજ છે.

વિશેષ-અં. પ. જ ના “કેસર રાસા”માં આ વિષય ચારણ ગણ સાસણે આથી વિશેષ રસબર કાવ્યમાં ચારણી બાષામાં વર્ણવેલો છે, તે જુઓ.

૨ ઉપરના પવાડાનો સાર “રત્નમાલ” અને “જુનરાતનાં રાગ્યો-તથા રાજવંશી-ઓની તવારીખોનો સંગ્રહ” જે હવે અપ્રાપ્ય છે તેમાં પાના ૨૭૧-૪ માં “કેસર મકવાણાની વાત” રૂપે પ્રકટ થયેલો છે.

અં. ૪૬-૧-૧૫-હરપાલ મકવાણાની વાત-ઐ. ગુ. લો.-

પૃ. ૩૮-૪૩

વિષયાદિ-૧. આ વાર્તા કરણુપેલાની રાણી કુલાદેને લાગેલા બાબર મૃતનો વળગાડ કાઠનારા અને અં. ૪૬-૧-૧૪ વાળા કેસર મકવાણાના હીકરા હરપાલ મકવાણાની છે. રા. નંદરાંકર તુળજસંકરે રચેલા “કરણુપેલા”ના અંયથી તે વાચકોને પરિચિત છે, જે કે તેમાં આ વાતમાંનો રસિક પ્રસંગ તેના લેખકે પોતાને અનુચિત લાગ્યાથી કટલોક ફેરવ્યો છે. ફાખલા તરીકે આ વાર્તામાં નીચેનો પ્રસંગ છે: વશીશ્વજી મટિ કુલાદેએ પોતાના બાપના નગર તલાદેથી બ્રાહ્મણ પાસે મંત્રેલું તેલ મંગાવ્યું અને તે તેલ બ્રાહ્મણે માર્ગમાં છત્રાવતી નગરી પાસેના વડ હેઠળ મૂક્યું; તેમાં બાબરો મૃત એ વડમાં રહેતો હતો, તેણે પ્રવેશ કર્યો અને એ તેલનું મર્દન કરતાં કુલાદે બાબરના પંજમાં સપડાઈ અને બાબરો રાજમહેલમાં કુલાદેને રાજ કરણુપેલાના કેળતાં જ તેને યોદ્ધાએ બાંધી લોગવતો: (આલું જ સિદ્ધરાજ નયસિંહના સંબંધમાં થયાનું જગદેવ પરમારની વાતમાં વર્ણવેલું છે). આમાંથી હરપાલે તેને છાકવી બાબરને વસ કર્યો. “કરણુપેલા”ના કર્તા રા. નંદરાંકરે આ પ્રસંગ ફેરવી માધવનો ભાઈ કેશવ મૃત થઈને રાણી કુલાદેને વળગ્યો અને તે વળગાડના રોગથી મરવા પડી અને હરપાલે તેને વસ કરી એમ વર્ણવ્યું છે.

વિશેષ-૧. “રત્નમાલા...તવારીખોનો સંગ્રહ” એ પુસ્તકમાં પાનાં ૨૭૪-૨૭૬ માં આ વાર્તા, બાટની બાષા ફેરવીને તેમ જ કુલાદે સાથેના મૃતના વિહારનો અને બાબરને વસ કર્યાના પ્રસંગનો સંક્ષેપ માત્ર એક જ નાના વાક્યમાં આપીને પ્રકટ કરેલી છે.

૨. આ વાર્તામાંના જાણવાબેજ ત્રણ છંપા નીચે આપ્યા છે:-

ગામ મસાલી તણે બરદ રાવલ બોલાઓ

અંજ થયો ઝોદીચ-તેણે મંગલ વરતાઓ

પોહો પાટણ પરણીઓ-જગત કે નાત ન જંણી

હુવો દેવ હરપાલ-રીઝિ શકતી થઈ-રાણી

હું સણ(સુણ) ઓ સામેત-દધત સળ બાગા ડોટ

હું સણ ઓ સામેત-ચડપડ લીધા ચોટ

ઈ સખ્ જો સામંત-રૂદર ચક્રત ધરે ક્રીધી રાંઘી
ઈ સખ્ જો સામંત-અટાર સંદે ધર આંબી
હરપાલ વડો-જમરા હથો-દનદન અદકો દાખીએ
ઈ આ રે તોલ કેસર તણા અલ સામંત બે હથાખીએ

(અટારસે ગામનું ઝાલાવાડ હથેવાય છે; અલ-છલા-પૃષ્ઠી.)

પાટડીએ પોદોપાટ-ગોદોલ ક્રીધી મકરણિ
રાણી ગોખ રહત-ગત કો ચક્રત ન ભંભે-
રાંખ તણા મજરાજ-મેદે છટા મહમાતા
દુર પંથ દેખજો(દિખીઆ)-રાજંદર પુત્ર રમંતા
સે(સો)ટો, માંચુ, ચેખરો લાગે હર ઝાલી લ(લી)આ
આપ ચક્રતી આપરા કુવર સાખ ઝાલા કીઆ.

૩. આમાં ઝાલા વંશ નામ કેમ પશ્યું તે સમજાવ્યું છે. આ રાજાઓના દરોહી આરાજી ટાપરીઆ હથેવાય છે, અને તેનું કારણ યજ્ઞિએ 'દપલી' મારી હતી તે છે.

અં. ૪૬-૧-૧૬-ટોપીવાળાનાં કવિત (છપા)-૨. રામચંદ્ર-
ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૪

વિશેષ-૧. જુઓ અં. ૩૦. છુ પાનું ૧૩૮; પ્રસ્તુત પ્રતિભાના છપાઓ કરતાં એ છપા વિશેષ શુદ્ધ છે.

૨. પ્રસ્તુત પ્રતિભા નીચે પ્રમાણે નોંધ છે:-

લખીતાંગ મેહેતા નરોત્તમ અનોપરાંમ લખાવનાર બારોટ-કાલીદાસ પુલના ચોપડા ઉપરથી ઉતરાવી છે-રેહેવાસી અમદાવાદ મધે-સાહાપર ઠેકડી મધે-બાઠવાડા માધિ-ખનાવનાર બારોટ રામચંદ-બનાવે છે.

૩. આ નોંધ પ્રસ્તુત કવિતનો કર્તા રામચંદ જણાવે છે, ન્યારે અં. ૩૦ છુ માં કર્તાનું નામ આપેલું નથી.

અં. ૪૬-૧-૧૭-રૂદ્રમાલનાં કવિત-ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૪૫

વિશેષ-જુઓ અં. ૩૦ ત-પાનું ૧૩૯; આ જ પ્રતિ ઉપરથી અં. ૩. ત. વાળી પ્રતિ શુદ્ધ ઉતારેલી છે.

અં. ૪૬-૧-૧૮-ચાડીઆની વાત-ઐ. ગુ. લો.-પૃ.-૪૬-૪૭.

વિશેષ-જુઓ અં. ૩૦-૬. આ જ પ્રતિ ઉપરથી અં. ૩૦ ૬. વાળી વાત ઉતારેલી છે.

અં. ૪૬-૧-૧૬.-આશા લીલની-અમદાવાદની સ્થાપનાની
વાત-ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૪૮.

વિશેષ-જે કે આ ગણવાર્તા છે, પરંતુ અં. ૩૦ ઢ.વાળી પણ વાર્તાનો જ
વિષય આમાં સમાવેલો છે; તેથી હજીત માટે જુઓ અં. ૩૦ ઢ.નું વિષયાદિ.

અં. ૪૬-૧-૨૦-અમદાવાદ શેહેરની લાવણી. મિશ્ર હિં. ગુ.
લો.-૨. કિશોરદાસ-(૨. સં. ૧૮૬૮) પૃ. ૪૬-૫૦.

વિશેષ-જુઓ. અં. ૩૦ ઢ. આ જ પ્રતિ ઉપરથી અં. ૨૦ ઢ. વાળો છંદ
હતારેલો છે.

અં. ૪૬-૧-૧૧-અમદાવાદના બાર હરવાળ તથા કાકરીયાની
વાત-મિશ્ર હિં. ગુ. લો. ગદ્યપદ્ય.-પૃ. ૫૦-૫૧.

વિશેષ-જુઓ. અં. ૩૦ ઘ; આ જ પ્રતિ ઉપરથી એ પ્રતિ હતારેલી છે. એ
પ્રતિમાં પહેલી કડીની જે પહેલી પંક્તિ હતારેલી નથી, તે આ છે:-

સા આલમકા બોહત મનેજ સેક ખડુ અસે સરખેજ

અં. ૪૬-૧-૨૨-મહાલક્ષ્મીનો ખ્યાલ-મિશ્ર હિં. ગુ. લો.-
૨. કિશોરદાસ-(૨-સં. ૧૮૬૦)-પૃ. ૫૧-૫૩.

વિશેષ-જુઓ અં. ૩૦ ઙ પાનું ૧૨૭-૮; એ પ્રતિ 'પ્રસ્તુત' પ્રતિ ઉપરથી જ
હતારેલી છે.

1 17

અં. ૪૬-૧-૨૩-સારી નરસી ચીજો-ગુ. ગદ્ય-પૃ. ૫૩-૫૪.

વિશેષ-જુઓ અં. ૩૦ ઙ; એ પ્રતિ પ્રસ્તુત પ્રતિ ઉપરથી હતારેલી છે. તેમાં
અહીં આપેલો ઉવટનો એક દુહો હતારેલો નથી.

મોતી મરદ ફરશરાંમ

(દુહો) આસો આવજુ ને બાદરવો મોતી આસો રત
વહુ વહેરો ને હીકરો તે નીપળે ૩ (ત્રણ) રત

અં. ૪૬-૧-૨૪-વેળલપુરના અમરસિંહ અને તેના ભાઈના
રાસડા બે-ઐ. ગુ. લો.-પૃ. ૫૪-૫૬.

વિષયાદિ-અં ૩૫-૧-છના રોક કપુરઅંદના મરજુના રાસડાની લક્ષણે આ બે
રાસડાઓ રચાયેલા છે; આરબની કડીઓમાં માત્ર નામફર કરતાં એની એ લીટીઓ
લગભગ મોટાં રહે છે.

આ રાસદાની દુઝીગત નીચે પ્રમાણે છે:—

રાસદો ૧ લો-ઘોલકા પ્રગણના (વ)ડકા નછકના વેળવપુર ગામના એક મોટા ગરાશીઆ અમરસિંધને વરંદા સાથે ગરાસ માટે તકરાર થઈ, તેથી વરંદાએ અમર-સિંધના કામદારને હુકમો અને બન્ને વચ્ચે કલથો યતાં લકાઈ થઈ, તેમાં અમર-સિંધ મરાયો.

રાસદો ૨ લો-અમરસિંધ મરાતાં તેના મોટા ભાઈએ (નામ નથી આપ્યું) વેર લેવા સારું યુદ્ધ મચાવ્યું, પણ તેમાં તેય મરાયો.

વિશેષ-રચના કાંઈ નવીન નથી; તેમ અર્વાચીન કાલનો એક નાનો પ્રસંગ છે, માત્ર માંદોમાંદોના ગરાસના કલથાનાં કેવાં પરિણામ આવતાં તે એ સૂચવે છે.

અં. ૪૬-૧-૨૫-આલણુ-ઐ. ગુ. લો.-૫. ૬

આરંભ-ઘોલકા પરગણાની જમીનનું નાંમ-ભાલ-હેવું કહેવાય છે ને તેહેમાં વાઘેલા ગરાશીઆ અશ્વલથી રાજ કરતા હતા-હાલ પણ દુટકલ ગામે એ વાઘેલા નીચે છે-મોળે પુના જેનો કાઈ ચારણુ વાઘેલા પાસે માગવા ગયો. તેને વાઘેલાએ કાંઈ ચોડુ આપું તેથી વાઘેલા ગરાશીઆની નાલાસની વાઘેલણુ કરી-તે પછી એ ચારણુ આલાવાડમાં લીમડીના કાકાર-હરભમજી આલા પાસે ગયો-તેને એ આલાએ કહું કે ગઢવા-વાઘેલણુ કોહો.....પથુ એ આલાનાં ગામ ૮૪ તેહેમાં એ હરભમજીના પીતરાઈ રહેતા હતા તેથી તેમની નાલાસની આલણુ હેવે નાંમે કવીતા કરી તેમાંથી જેટલાં મહને ઇઆદ છે તેની વીગત પાછલ લખી છે-

૧. કુડી તો કુલા મરડે વરસાજને વાંદાંજી

હરભમ આલા વીનવું યુથુ આપડું આલાણુ

(લીમડીમાં કાકારનો કારભારી: વરસાજ મોહેટો હુકમદાર હતો. તેની હુડી-કુડી હતી તે લીમડીમાં ફરતી ફરે ને વરસાજની લીમાવથી લોકોને કનડે તથા રંડ કરાવે.)

૧ બોલકામાં ભાઈ ઘણા ને, ચોરે ચોરે કાંણુ ॥ હરભમ०

૧ જાંઘુંમાં વોરા ઘણા અને મશીતે મોકાણુ ॥ હરભમ०

૧ અકુવાલમાં હુગ ઘણી ને ધરમાં મોહોટી હાણુ ॥ હરભમ०

(અકુવાલમાં આલા ગરાશીઆ બયોરી વખત એક ચોરામાં બધા મોહો ઉપર હુગડું હાંકીને સુઈ રહે-તેઓને ચોરે ને કાંઈ ચેહેમાન આવે તેને સુઈ લકા પછી અદીણુ ખવરાવડું. ને ને ચેહેલો ઉઠો તે ખવરાવે. જિંઘા વખત યાચ તારે મોહો ઉપરથી હુગડું ખસેડીને જીએ કે કોઈ લકાં છે અને ને ઉઠો ન હોય તો ફરી હુગડું નાંખીને સુવે. એમ કરતાં ને ઉતાવલો યાચ તે ઉઠે એટલે પછી બધા જીં.....

એ લોકોને દીવસે ક્લાક: ૧૧ વાગા પછી તે બાર હપર બે વાગા . સુધી. સુવાનુ... પછુ કાઈ દીવસે મેહેમાન હોય.....પાંચ વાગા સુધી પછુ જો નહી...)

વિષયાદિ-૧. હકીકત સ્પષ્ટ છે; કુલ ૪ ગાલાણુ ઉતારેલી છે. ગરાશીઆઓની પાયમાલી સાથી અને કેમ થઈ તે આથી સમજાય છે. હપર કોસમાં દીપડે આપેલી વિગત મૂળમાંથી જ ઉતારેલી છે.

૨. આવી રીતે રચેલી કોઈ ઠાકોર કે ઠકરાણી નાલેશીની કવિતાને તેની અવડંકને હદેશીને નામ (વાયેલણુ, સોલંકણુ આદિ) આપવાનો ભાટચારણોને રસ હોતો. આવી કવિતા તેની આગળ તેમ જ તેના બીજા પ્રતિસ્પર્ધીઓની આગળ માર્કેન દર્શાવી અધિક લોક ઠાકોર, ગરાશીઆઓને પાંચરા કરતા હતા.

અં. ૪૬-૧-૨૬-ટીખલ-ગુ. લો.-પૃ. ૫૮

આરંભ-અલોતરમાં-મોળે પીળમાં એક રગનાયગર ગોસાંઈ મોહોટો નાંમાકીત હતો. તેહેના મઠની નેડે એક બાટે ઉકરડો નાંખો તો તેહેને ગોસાંઈએ કહુ કે જીઠાવ-બાટે કહુ કે નહી જીઠાવું. ગોસાંઈએ બાટને ફરી કહુ કે...માહારાં બે ટીખલ કહેજે પણ જીકરડો જીઠાવ...

૧ વાંકુ બોલી વાજ વધાર-સાહુકારીમાં સાહાજ

ગર નામે રગનાય ગાંકુ એક તો ટીખલ આ

૧ બાકરોલીથી બલક આણુ ને ધૂમણે ખાધા લા ॥ ગર=

(જામ બાકરોલીથી કાંઈ પાસે માગતામાં બલક આણુ-ને તે લાવતાં-ધૂમણે ચાકર હતો તેને કટકા વાગા)

૧ (ખીભલસ છે, અટલે ઉતાર્યું નથી.)

વિષયાદિ-હકીકત સ્પષ્ટ છે, આવાં નાલેશીનાં ટીખલો જામડાના જીવનનો એક અવિચલ બતાવે છે.

અં. ૪૬-૧-૨૭-ચાડીયાની લાવળી-ઈ. લો.-૨. ફાજલસાં-સં. ૧૮૭૨ પૃ. ૬૭-૫૮

આરંભ-સંવત ૧૮૭૨ ના વરષે લાધરવા વહી ૪ ને દીને બારેટ-હરીસંગને ઘેર સદુખા આવીને તે દીને દેવસોક પામાં છે ॥ સંવત ૧૮૭૩ ના વરષે અશાઠ સુદી ૨ ને રોજ સદુખાની દેઅડી કરી છે ને તેના સાંમિ તલસીક(ક્યા)રો બનાવ્યો છે તેવી રીતે સાહાપરમાં ભાટવાડામાં સદમાતાની દેઅડી કરી છે તે ડેરાના બાચણામાં પેસ્તા ડાબી બાજુ આરસપાંચુનો કડકામાં લખુ છે. એ ભાટણુ સદુખા મરાણાં ને ચાડીઆ મારો તેની લાવણી નીચે લખી છે.

દુપદ રાગ લાવણી—

ઓતંમ ફાઢીમા વઢા ઢાઢીમા માટઢીપર જુલમ કીયા

વિરોધ-આ આખી લાવણી ઉપર આપેલા આરંભના પ્રસ્તાવ સિવાય અં. ૩૦-ઠ-૧ વાળી પ્રતિમાં વિરોધ શુદ્ધ રીતે ઉતારેલી છે. “વિષયાદિ” અને “વિરોધ” માટે જુઓ પાનાં ૧૩૪-૧૩૫.

અં. ૪૬-૧-૨૮-ફતેસિહની લાવણી-હિં. લો.-ર. ગઘુ-પૃ. ૫૮-૫૯

વિરોધ-આરંભના પ્રસ્તાવ સાથે આખીયે લાવણી આ જ પ્રતિ ઉપરથી અં ૩૦ ટ વાળી પ્રતિમાં ઉતારેલી છે; તેથી તે માટે, તેમ “વિષયાદિ” અને “વિરોધ” માટે જુઓ અં. ૩૦, ટ. પાનાં ૧૩૩-૧૩૪.

અં. ૪૬-૧-૨૯-સેલુકરનો ગરબો-ઐ. ગુ. લો.-
(૨-સં. ૧૯૫૬)-પૃ. ૫૯-૬૨.

વિરોધ-પ્રસ્તુત પ્રતિવાળો અને અં. ૩૦ જ વાળી પ્રતિનો ગરબો એક જ છે; “વિષયાદિ” “અને વિરોધ” માટે જુઓ અં. ૩૦ જ પાનું ૧૨૯.

અં. ૪૬-૧-૩૦-વેણીલાઇનો રાસડો-ગુ. લો.-પૃ. ૬૨-૬૫.

વિરોધ-આ અં. ૩૦ ઝ. વાળી પ્રતિના “આરંભ”ના પ્રસ્તાવ સિવાય આખીયે રાસડો પ્રસ્તુત પ્રતિના રાસડાને સર્વ રીતે મળતો છે. “આરંભ”, “વિષયાદિ” અને “વિરોધ” માટે જુઓ અં. ૩૦ ઝ. પાનાં ૧૩૦-૧. અં. ૩૫. ૧ ઝ. વાળા રાસડા સાથે અં. ૩૦ ઝ. વાળા રાસડાના જોડકું જ આને પણ મળતાપણું છે, તે માટે જુઓ પાનાં ૧૬૯-૭૦.

અં. ૪૬-૧-૩૧-ફતેસિહ ગાયકવાડનો ગરબો-ગુ. લો.-
૨. લવાની-સં. (૧૮૨૩)-પૃ. ૬૫-૬૮.

(અં. ૩૦ ષ માં આ રાસડાનો આરંભભાગ આપ્યો છે તે જુઓ પાનાં ૧૩૧-૨).

અન્ત-શ્રીમંત રાગને બાહાદર કહીને । સહુને કીધો ઝવાર રે
અમદાવાદ લેઈ આપુ તમને । જનરેલ બોલા વાંજુ : નરીખં ૫૬ ॥
ધોડા તુરકી હાથી મકનો । મોતી તોરો સાય રે
સાલ જોડ રંગાવો શુ આ જોડી બનેને હોઅ : નરીખં ૫૭ ॥

હવે પાહુ રાજ બહાદર નામ । હમે આવા તમ પાસ રે
 ગુજરાત બાહુ આપુ તમને । રાજો મન વીસવાસ. નશીબ ૦ ૫૮ ॥
 જે કીસો હોઅ વાંકો વસમો । તે પલમાં લેઈએ આપણુ રે
 પેરવાને ગાસે જીતુ : સઘવ પુને થાપો : નશીબ ૦ ૫૯ ॥
 જનરેલ કેહે રાજ બાહાદુરને : આલો વડોદરા સેહેર રે :
 રહીઅત નાકી જીવ લેઈને : તેને લાવો ઘેર : નશીબ ૦ ૬૦ ॥
 જનરેલે લશકરમાં કાહાવુ : જોર જીલમ ના કરશે રે
 ફાંસી દેખસુ સાંભલતામાં : વણુ ખુટે મરશે : નશીબ ૦ ૬૧ ॥
 ટોપીવાલાને તેડી કરીને : રાજ બાહાદર આવે રે
 આથમણે જિતારો આપો : લશકર સઘણુ લાવો : નશીબ ૦ ૬૨ ॥
 મેજબાની આપી લશકરને : સહુને રાજ કીધા રે :
 રહીઅત સહુ જોવાને આલી : મનમાં જરા ન બીવે : નશીબ ૦ ૬૩ ॥
 જોજોકાર થયો પુર મધે : સુખ સહુ પામા લોક રે
 નર નારી ને બાલક સરવે : આવાં થેકે થેક : નશીબ ૦ ૬૪ ॥
 ગરબો ગારો સુણશે કાંઠાને : સદા સંકર કરે સાહ રે
 બોલી બવાની આશા પુરશે : ગણપતી કરશે સાહે : નશીબ ૦ ૬૫ ॥

વિધવાદિ-જુઓ અં. ૩૦ ગ નું “વિધવાદિ” પાનું ૧૩૨.

વિશેષ-૧ જુઓ અં. ૩૦ ગ નું “વિશેષ”.

૨. અં. ૩૦ ગ વાળી મતિનો રાસડો કડી ૩૧ થી અધુરો છે, ભારે પ્રસ્તુત રાસડો ૬૫ કડીનો પૂરો ॥ અને ઉવટની લીટીથી તેનો કર્તા “બવાનીરાંકર” હોવાનું ગર્ભિત સૂચન પણ છે. બાકીની કડીઓથી જણાય છે કે સારી સારી ભેટસોમોતોથી, “રાજ બાહાદુર” આદિ પદવીથી તેમ ગુજરાતના પ્રદેશો આપવાની લાલચથી તે વેળાના ઇંગ્લેજ જનરલો કેવી રીતે ગાયકવાડ આદિ રાજ્યોને તેમના મુખી રાજ્યોના પક્ષમાંથી ફેાડી, પોતાના પક્ષમાં લેઈ, તેઓની મદદથી પેશ્વા આદિને તોડી, ગુજરાતમાં તેમ બાધા હિન્દુસ્થાનમાં પણ, ઇંગ્લેજ અમલ કેમ પ્રવર્તાવી શક્યા હતા.

અં. ૪૬-૧-૩૨ સિક્કાનો ટ્યાલ-હિં. લો.-ર. રામગીરજી-પૃ. ૬૮

આરંભ—

લાવણી શીકનો ખાલ નીચે મુજબ Company's siccas Kapara

સીકા પકા હે જીનકી उनकी तलवारः सव सीके रद करदीए चली कलदारः॥
 अंगरेज बांकी तलवार कठन रे भाई । फलकत्ते जीनुका तखत अदल बाछाइ ।

ઉડ પડા પાંળીમે કાગદઃ ઢુલ ગડ સાહીઃ સવ સુને પડે તલત હુવી વાછાઈ ॥
તેરી દીલી આગરા તલત રે તેરા દીલી આગરા તલત લીઆ ઉસ વલત
તોડે હરવાંન ॥

સવ સીકે રદ કરદીએ ચલી કલદાર ॥ ૧ ॥

દલનકા સીકા અવલઃ વુરાનપુરકાઃ ચંદોરી ચીચોરી ઓ સીકા કોહો કીનકા
ગતે રામાકા ટકો એ તીને મીલને મીકાઃ દો રૂપૈએ ભારકે રૂપૈઆઃ સો રંગ
પાટણકાઃ ॥

તેરા નાગપુર ઓર પુના રે તેરા નાગપુર ઓર પુનાઃ પક્ષે સવ સુનાઃ
રગડ હરવાંન ॥

સવ સીકે રદ કરદીએ ચલી કલદાર ॥ ૨ ॥

પછંમેકે મીઆંને રાજ ગાઅકવાહુકાઃ જાંહાં સાલમસાઈ વજેસાઈ હે વંકા ।
તેરે વીચ વહોદે મીઆંને ઘાવાસાઈ હંકાઃ તેરા સુરત સેહેરકા સીકા અવલ રંગકા ॥
તેરા હાલી ઓર કોટેપર રે તેરે હાલી ઓર કોટેપરઃ હમેદ હે વાહારઃ ।

સવ સીકે રદકર દીએ ચલી કલદાર ॥ ૩ ॥

જોતરકે લોખે મીઆંને રાજા રહેવેઃ તાંહાં નાનકસાઈ સીકા અદલેસ લાવેઃ
તેરા કાસમેરકા સીકા ફેર ચલાવેઃ ગુરુ મહારાજગીર ઝસ્તાદ છંદ ચલાવેઃ
એ ચાર સુટકા સીકા તુજે ઘતલાવે ॥

૫ રામગીરજી કહે હીમત મત હારો । સવ સીકે રદ કરદીએ ચલી કલદાર
સીકા પકા હે ઝનકા જીનકી તલવારેઃ સવ સીકે રદ કરદીએ ચલી
કલદારઃ ૪ ॥

વિષયાદિ-૧. આ નાનકડા ખ્યાલમાં દિલ્હીની બાદશાહી વહવાં કરત ઇસીયા
કુંપની સરકારે પોતાનું રાજ્ય યથું એટલે દિલ્હીના સાહી શિક્કા, દખ્ખણના પુરાનપુરી,
ચીચોરી, નાગપુરી અને પુનાસાહી શિક્કા, વડોદરાના ગાયકવાડના બાબાસાહી શિક્કા,
સાલમસાહી, વજેસાહી, સુરતી, હાલી, કોટેપર અને ઉતરના કારમીરી આદિ હિન્દુ-
સ્થાનના 'ચારે ખુશ્ખોઆનાં' શીકા રદ કર્યાં" અને પોતાના કલદાર શિક્કા ચલાવ્યા, એ
હકીકત વર્ણવી છે. આમાં "રદ કર્યાં" એનો અર્થ એટલો જ સમજવાનો છે કે એ બધાં
રાજ્યોમાં તેમ જ પડોશ આદિનાં બીજાં જે સ્થાનોમાં ઉપરના શિક્કા તે સમયે વ્યાપા-
રદિને અંગે અલણમાં ચલાવતા હતા ત્યાં કુંપનીએ પોતાના શિક્કા સર્વોપરી ગણાઈ અલણમાં
ચલાવવાનું, અને એ બધાંની કિમ્મત કુંપનીના શીકાની કિમ્મતથી ઉતરતી ગણવાનું કરાવ્યું.
કારણ આખા હિન્દમાં ઇમેલ શિક્કા જ ચલાવવાનું અને બીજાં હિન્દી રાજ્યોના શિક્કાઓનું
અલણ તદ્દન રદ કરવાનું ધારણ વિસ્તૃતપણે તો લગભગ પા સૈમથી જ પ્રવર્ત્યું છે.

૨. કુલ કડી ૪ છે.

વિશેષ-૧. એક ઐતિહાસિક વિગત છે, તેથી ઉપયોગી છે. આમાં કવિ એક સત્ય વચન કહે છે કે “જેની તરવાર તેનો શીશો પાડે, બાકીનાના રદ.”

૨. પ્રતિની લિપિ ગુજરાતી છે અને બાકીના મુખથી બોલ્યા પ્રમાણે ઉતાર્યાથી અચોક્કસ અને અશુદ્ધ છે.

અં. ૪૬-૧-૩૩ ભરતપુરનો ચવાલ-હિં. લો.-૨. ધરમા ધામન-

પૃ. ૬૮-૭૦

આરંભ—

ભરતપુરના રાજા સાથે લઢાઈ થઈને ભરતપુર લીધું તેનો ખીયાલ લખે છે નીચે મુજબ:—

દ્રુપદ:—ભરતપુરકા ગઢ હે વંકા ॥ થાંગા ચલદેવકા : ॥

કરે રંજીતસીંગ રાજ વાહાદુર : બેટા સુરજમલકા : ॥ ચોક : ॥

સાહાવાસ સદરામ સમકુ રંજીતસંગ રાજા : ।

હી(હિં)દુ પદકી ટેક રાખી ધંન તુ મહારાજા : ॥

હીંગ ઉપર ચઢા ફીરંગી લેકર સબ ફોજાં : ।

જીમકહરામાં દીવાન દાઅસંગ નહીં લીલમે સમજા : ॥

ફ(ફી)તુર ફર ફર કીલા ગમાજા : નહીં રનમે દુજા : ।

જીમકહરાંમી દીવાન દાઅસંગ : જનમકા સ્વોજા : ॥

હં(હીં)ગ ઉપર તંબુર ઘાજા : દેલ્હો ફરંગીકા : ।

કરે રંજીતસીંગ રાજ વહાદુર બેટા સુરજમલકા : ॥ ૧ ॥

x x x x

દામાજી મહારાજ ચલદેવ સ્વર ભઈ ઝનકુ ।

પેના પીતાંબર તંનકે ઉપર આપે ભરતપુરકુ : ॥

x x x x

અન્ત—

બોહોત ઝઢાઈ લઢા ફીરંગીસુ લાજ ઠરાઈ : ।

ફાઅમ તેરા રાજ રંજીતસીંગ મુરાદ ભરપાઈ : ॥

લીલ પ્રમાણે મેજે ફીરંગીને રાજાકુ કેહેલાય : ।

ભરતપુરકા ગઢ દેલ્હનેકુ જી મેરા ચાહાવે : ॥

જવ રાજાકુ મેહેર આઈ ફીરંગી ઘોલવાણ : ।

લેઈ હાથમે પતાર ટોપી સલામકુ જાવે : ॥

ઘોહોત સ્વાતર ફીયા રાજાને પેઠા મસલતમે : ॥ કરં૦ ॥ ૧૨ ॥

ઘોહોત મીનતી ફી રાજાને લીલા ફીરંગીકુ : ।

લઢના દોય તો ઓર લઢ લો નહી કમી કીસકી : ॥

ધારુત ગોલા માલ સ્વજીના લે વાકી હમસે : ।

ફીર લલા કે નહી લઢુંગા : કસમ કુપનીકી : ॥

કરો મજન સદગુહકા તુકનગીર અતીત ફીઆ કેહેના : ।

ધરમા ધામન પંથી ગાતે દસનામી ગાંતા : ॥

મગતપુરકા ગઢ હે ઘંકા ધાળા ઘલદેવકા : ।

કરે રંજીતસીંગ રાજ વહાદુર ઘેટા મુરજમલકા : ॥ ૧૩ ॥

વિગ્રહ-૧. આ લાવણીમાં ઇસ્ત ઇડીયા કુપની સરખારના વખતમાં દિવાન દયાસિંહ શ્રદ્ધાથી અતપુરનો બ્રહ્મા તોડવાને ઇમેજ સેનાપતિએ સુન્દરાતમાંથી ફોજ લાવીને તેમજ મરાઠાઓને કુમકે બોલાવીને બારે દલ્દે ક્યો ત્યારે મદાસન રણુચત-સિંદહ અને તેના સેનાપતિ બલદેવસિંહે ઘોર રણસંઘ્રામે અચાવી ઇમેજ સેનાપતિને ફાવવા ન દીધો અને આખરે મસલતથી સમાધાની કરી ઇમેજ સૈન્ય પાછું સીધાર્થું, એ મસંગ વર્જીવેલો છે.

૨. કુલ ચેક ૧૩ છે. બાધા રસવતી છે.

વિશેષ ૧. ઐતિહાસિક દોષને ઉપાયોગી છે.

૨. પ્રતિ માટે જુઓ. અં. ૪૬-૧-૧.

અં. ૪૬-૧-૩૪. ગામ ચિતોડના રાજાનું ગીત-

ઐ. ચા. લો.-પૃ. ૭૧-૭૨.

આરંભ-ગીત સપાખર ગામ ચિતોડના રાજાનું

કડી વ્યા(બા)જતાં બરેમાં પીઠ પીના ગહિ ધડી કેત

માગા કાલ ધડી દેત પેડા અસમેદ

છંડાત્તા ત્રસાગાલા ગાંસડી આસમાણુ

છાયો ઉપડી વ્યા(બા)જંદાબ્યાં ગાયો આઓ ઉમેદ ॥ ૧ ॥

કાડી ડહા કુણી જાટ મીડતો કમંહા કંધ

પળે રાટ સંધ જુ વી(બી)જોડતો બોમિપાર ધંમ

નંગાં ગૌણુ વ્યા(વા)ટ નેડ તોરા તંગ યાટ

ત્રેડતો માતંગા ધાટ રોડતો ત્રવ્યાટ વાટ.

॥ ૨ ॥

વ્યાથરો ધ્રજંગી મોડ ચીતોડનાથરો વ્યં(બં)ધુ

કાલીચક હાથરો આરોધ લધાં કોધ :

દુશારોણુ માથરો કતંતરૌ સધાઓ દુઠ :

નેડી પર થરો કેના ભારા યશે નોધ :

॥ ૩ ॥

અન્ત-હૃદૈ ભૈલ ઓ ચકે જસૌ લજ્યું લુલીકહકે : બકૈ રૌલ ચૌલ કે બંદાર કે બેદ :
સુર ચંદ્ર ઇન્દ્ર કે સુનીદ્ર બંદ લીધાં સાંથી ઇન્દ્રાનોક ગવ દુન્નેષ દ્રષ્ટો ઉમેદ : ૨૨ ॥
કેડી સવા જામે કાલ નાંમે ચાટે હેક કેડી માહારદ ધીમંત કયું પાંમૌ વેલીથી ખીચ :
નરાનોક વેક આપો તુ બિમેદ ખીર : ખીર બેક તુહી ગૌઆ મરા લીક ખીચ : ૨૩ ॥

સમંપૂરણુ છે

વિષયાદિ-૧. આમાં ચિતોડનદ ઉપર જટ રાજ ચઢી આવ્યાથી તેની સાથે
ચિતોડનાથના ભાઈને થયેલું યુદ્ધ વર્ણવેલું છે.

૨. આ ચારણી બાબનો અંચ છે. કુલ કડી ૨૩ છે.

વિશેષ-આ ગીત બાળબાળ લિખિતે લખેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૩૫-આશા લીલની દીકરીની લાવણી-મિશ્ર
હિં. ગુ. લો.-૨. હરગોવિંદ ભટ-૫૮. ૭૨-૭૩

આરંભ-પાપ લાગુ પાપ કર નેડી વીતતી કરું મે ખડાખડા
મેહેર કરો આપો મુજ વાણી તેનીસ કોડમે તુમ ખડા
દુલ્હી સેહેરસે આયા પાતસ્યા મુલતાંન મેહમદ નામ ધરા
ચૌવાલ ચોકમે ખીર હે પાટણુ ઉવાં બેઠકર રાજ્ય કર્યા
લાખુ ફેજ ફરે પાતસાકી માર મુલક સળ વપ(શ) કર્યા
જસ પરતાપેસે ડંકા દીયા આશા ખાંટ ઓર ગામ આસ્તોડીયા
સાભરમતી ગંગાજી વહે શડિ ગો(ધો)ડા પાતસાકે રાવત
મધ્યાંત સમે ગંગાપર રહે

અન્ત-એલ્યા આસા ખાંટ સુનો રે પાતસા એસી ખાત કઈ નહી હોવે
મારુ મરુ લડું તમ સાથે દુનીઆં સળ નજરે દેખે
પકડી તરુઆર ખાંટ ઉઠા ગામમાં આયા તેઅ લડી
ખાંટ જઈ નારિને પુછા સાંમલી વાત તેઅ વડી

મારસે ગામ ને મારસે છાકરાં કાઢે નાથીને ક્યાંદાં જસે।
 કેઈ ફોજ તારે પછવાડે કીયાં સર્ગા લેઈ જસે।
 રૂડી રીતેં ઘોં એ દિક્કરી દિક્કરી કેરૂં ભાગ્ય બલ્યું
 પાતસા જમાઈ આપણે ક્યાંદાંથી હાથ જોડીને કહુ ખડું
 સંમળ્યા નારિયે નરને ભાંજધડ મોકલી છે ખાટે
 પાતસાકા આગલ જ સખ કહી મગાઈ મીસરી કર ખાટે
 સૂકરવારે આપા મુહુર્ત તેજા સૈયદ કાજ મુલાં
 ફોજ લેઈ ચળા બરધોડે નકા પળા તેજાં લલાં
 પરણ્યા પાતસા રીઝ જુજસે ખાનપાનમે ખુસ પાયા
 અખ કાયકુ પાટણુ જાવું પટણુ સેહેર સો ઇલાં આપા
 મુણે ઉતપતિ પાતસાકી ભટ હરગોવિંદને આપ કીયા
 કર્મ ફિરા જખ આસાખાંટકા તેજાં દેઈ પાતસાદાકુ લીયા

વિષયાદિ-૧. આમાં સાબરમતીના તીરે આવેલા આશાપલ્લી ગામના બીલ
 આશા ખાંટની દીકરી તેજાંબાધને પાટણુનો પાદશાહ અહમદખાન પરણ્યા અને તેણે
 અમદાવાદ સેહેર એ ગામને સ્થલે સ્થાપ્યું એ મસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. કુલ કહી નોંધેલી નથી. લાવણી નાની છે. દિન્દી-ગુજરાતીનું મિશ્રણ છે,
 બાપા સાદી છે.

વિશેષ-વધુ વિગત માટે જુઓ અં. ૩૦. ૬.

અં. ૪૬-૧-૩૬ જસવંતરાવ સવાઈનો પવાડો-દિ. ઐ. લો.-૨. હરિયાલા-
 પૃ. ૭૪-૭૫

આરંભ-હુલકર. યશવંતરાવ ઇંદોરમાં ને પ્રગણાં ઓલી મહિસર તે
 હુલકરને ને સાહેબ) લોકાને લઢાઈ થઈ ॥ મંદુ સેહેર લખનાર પાસે છે
 તાહેથી તેને પવ(વા)ડા લખ્યા છે:

દ્રુપદ :-સવાઈ જસવંતરા વાહાદુર સવાઈ હંકા વજા દિયા ।

મંદુ સેહેરસે મારા ફીરંગી જ્યા જ્ય(જ)મનાંસે પાર ક્રિયા:॥૧॥ ચોક

મંદુ સેહેરસે કુચ જ્ય શાહિ ચલી માહા(રા)જ્યકિ ।

જ્યમના નદી આયે ઉતરકર ગાંઠ પહિ ફીરંગીકિ ॥

મુકદરેકા પકડા રસ્તા માગી ફોજ ફીરંગીકી ।

ઉજાહ લેહા વાં વેક નાલા રસવન ગોરે પર ફુંકી ॥

માહારાજકા સીપાઈ બંદુ સુધ કરી વીને નક્સોફિ : ।
 જ્યાકર મારે રસબન મોલે ટોપીયા પાનીમે તિરતિ ॥
 ચોમાસા દિન ચારો સુવ ઘટી વાદલ છાયા : ।
 છમાછંમ હરિ વિજલી જ્યમકે ફિરંગીકા હોસ ગયા ॥
 સવાઈ જસવંતરાવ બહાદુર : ॥ સવાઈ ડંકા વજા દિયા ।
 મંદુ સેહેરસે મારા ફીરંગી જ્યા જ્યમનાસે પાર કિયા : ॥ ૧ ॥

× × × × ×

લિક સાહેબને ચીઠી મેજી જ્યા પોહોચે કલકતેકુ ।
 સચિ કુંપનિ મિલકર આયા લો વાંચન ચિઠીકુ : ॥
 વનારસ પર મારા ફીરંગી નહિ ઠિકાનો રેહેનેકુ ।
 લીક સાહેબને ભલા નહિ કિયા લો કુંપની રોનેકુ : ॥
 આયા મિરસ્વાં નવાપ ચારો સર્વી પીઢારા સાથ લીયા ।
 સેહેર ફરુકાવાજ ઉપર માહારાજસે દગા કીયા : ॥ સવાઈ૦ ॥૫॥

અન્ત—લીક સાહેબને છાતી પીટી કલકતા ખાલી હુવા : ॥ સવાઈ૦ ॥૯॥
 ભરતપુર મારી લઢાઈ માહારાજને ચ્ય(ચ)લ વીયા : ॥
 હિન્દુસ્થાન પંજાબ છોડકર લાહોરકા મેદાન લીયા : ।
 લાહોરકેવાં રંજીત રાજા સાથ ફોજ દો લાખ લીયા : ॥
 મહારાજકુ મિલને સ્વાતર અમર શહેરપર હુક આયા : ।
 જ્યવ વોનુકા મિલાપ હુવા આપ ફીરંગી ઘબરાયા ॥
 લઢનેકા નહિ ઠિકાના કલકત્તા લંબા રહા : ।
 ફરંગીને વક્રીલ મેજકર માહારાજાકુ સમજાયા ॥
 હમને હારા તુમને શીતા જે હુવા સો મલા હુવા : ।
 સવાઈ સ્વંહેરાવ પ્રસંન માહારાજપર હે છાયા ॥
 હરિવાલને ગાઈ લઢાઈ તમામ લશકર સુશી કીયા : ॥ સવાઈ૦ ॥૧૦॥

વિષયાદિ-૧. આ પત્રાડામાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવ્યા છે:-સવાઈ જસવંતરાવ હોશકરે, ઇમેજ સરદાર ધીકને એક વાર મંદુ શહેર આગળથી હસવી ડેઠ મારીની પેલી પાર બગાવ્યો અને બીજી વાર જ્યારે તે ભરતપુરને વેરો ધાલવા માછે આવ્યો ત્યારે હોશકરે પાછી તેની સામે આવેલી તેને લાહોર તરફ નસાવ્યો, પણ ત્યાંનો શીખ રાજ

शकुन्तिसिंह होकरनी महदे धाई आवतां लीकें कुंपनी सरकारना करमानथी पोतानी
हार कपूली, होकर साथे सवाड छीधी

२ कुंध कडी १० छे.

विशेष-१. अतिहासिक होधने उपयोगी छे. छयेजेजे सुजणा राजये साथे केवी
रीते ओक जे वार नभतुं भूधने नजणा देशी राजयेने नित्या छे ते आवा पवाडाथी
नखाई आवे छे.

२. आणओध सिपिजे आ पवाडो वजेवो छे; जे के अक्षराना भरोड पछाअरा
भायांभांधी गुणराती सिपिना छे.

अं. ४६-१-३७ माधवराव सवाई पेशवानो पवाडो-म. पै. लो.-

२. हनमंतराव-पृ. ७५-७६

आईल-आ हकीगत जे माधवराव सवाई पेशवानो पवाडो नीथे भुजभ-

एकांति मलुन मनसुवा वसुन अवध्यांती केला ।

सिंधीया कारण नीरुप धावा मोगलास केला सला ॥

भद्रपत्र शिवदत्त सिधियाने अवरून वुनगा कुच केला ।

पर्वतिस जाउन आलो रावसाहेवाचा मुजराला ॥

पत्र धाडले लेहुन जलदी अमास तुमिह याला ।

श्रीमंतानी दीला चोघडी तेयाचा बोलवाला ॥

रावसाहेवाच्या माघे भोसल्या कारण नीरुप दिला ।

तुकिज हुलकर आर सरदार पुन्यासि आ शरो ठवल्या : ॥

घालवले सरदार बोलवु तमांम आपल्या लेपपरि ।

एकायकी लाल हरीवल्या चौदेशा महि अंधारि ॥

श्रीमन्त माहाराज पेशवे रावसाहेव राजोश्री ।

एकाएकी लाल हरिवल्या चौदेशे महि अंधारि : ॥ १ ॥

× × × ×

आदितवारि झाली कहाली रावसाहेवाचा शरिरा : ।

ज्यसे हिराच्ये तेज खरकले नेत्राची चंद्र तीसरा : ॥

कहि भुल पडली चंद्र उतरली हुस नहीसे वावरा : ।

न कले कला तुझी धंतीका आयुषाचा तुटला दोरा ॥

असिज कललां उडि टाकटे नानाईसमते नाजरा ।

फरशपंदिवर पडले पुढे होदाचा काथ होता तीसरा ॥ ३ ॥

× × × ×

જલમ માંડીચી ભારી સ્વર નાનાપર ગેલી ચઢત્યા પહારા ॥

દેવપુજા ફરતાંચ ઇઠલે નહિ પાઘોટયા પોઈં વરી એકાએકી૦ ॥ ૩ ॥

અન્ત—તિન રોજ દુકાંન વંચ સેહેરા મદી ઔઘ્યાચ્ચી હોતી ।

પુલાપાસુન ચૌક્યા વસવિલ્યા નાનાચી વંદોવસિ ॥

વોલ્યા વોલ્યાને ચૌકી વસવિલ્યા રાવતાચી ગત્ત હિંડતી ।

પુન્યા યાહર માણસ નિઘતાં કાગડાચી ચોકશિ હોતિ ॥

સ(સં)ગમા વર ગારદ ઘસવલ્યે ગારદ સેહેરા ચાલતિ : ।

ઘાટા વ પાઠીલ્યા ચૌક્યા સાંઢળીચીં દાગ ફીરતિ ॥

દહાવે દિવસે ફરશુરામ ભાસ કિરીયાલ્યા સમમે (સંગમે) જાતિ ।

ચાર રથ દીલે ચાસિ જરિચે ધ્રાંહળાસ દાનાં અંત્રી ॥

એક લક્ષ રૂપૈયે વાટલે દિલા અંગાડિ સુધાંત હાથી ।

માધવ ગુરુ સંન્યાસિ બન્ય ગુરુ ત્યાચી મતિ ॥

કોણિ આલા નહિ રહ્યા નિરગુણ તિહિની તાલ ભગુન જાતિ ।

કેહે હનવંતરાવ મહુને કોણ યા કરતારાચા હાથ ધરિ ॥

એકાએકી૦ ॥ ૬ ॥

વિષયાદિ-૧. આમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-નારાયણુ પેશ્વાના, પ્રથમ સખીર પછુ પછી વધે પૂજા પુન, પેશ્વા સવાઈ માધવરાવે નાના કુંડનવીસના કારખાસ હેઠળ રાજ્ય ચલાવતાં પોતાના સિંધીયા, બૌંસલે આદિ મરાઠી સરદારો સાથે મસલત ચલાવી મોગસ બાદશાહ સામે યુદ્ધનો પ્રયત્ન કર્યો અને હરાશની સ્વારી કાઢી તેના બીજે દિને મેદાંએથી ઉતરતાં તે ત્રીજે પતથીએથી પણ ખસતાં હેઠો પડ્યો અને થોડાક દિન માટે રહી મરણ પામ્યો; એટલે નગરલોકે શોક કર્યો અને નાના કુંડનવીસે પેરવાઈના રક્ષણને માટે બંદોબસ્ત કરી કૃશ્ણરામ બાહ દ્વારા સવાઈ માધવરાવની ઉત્તરક્રિયા કરાવી.

૨. કુલ કહી ૬ છે.

વિશેષ-આ પવાડો બાળબાલ લિપિએ લખ્યો છે પણ અક્ષરોના મરોડ માધા-બાંધી ગુજરાતી લિપિના છે તેમ અશુદ્ધ છે.

અં. ૪૬-૧-૩૮-માધવરાવ સવાઈની વાર્તા-ગુ.ગ.-પૃ. ૭૬-૭૮

વિષયાદિ-આ વાર્તામાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-પોતાનો પિતા મરતાં ના-રાયણુ પેશ્વા ગાદીએ બેઠો ત્યારે ઇર્ષ્યાથી અને રાજ્યલોભથી તેના કાકા રાયોબાએ ગાદી બળે કરવા માટે પહેલાં તેને કંઈ પકડવાનો પ્રયત્ન રચ્યો. તેણે સિરખંડીના જ-માદારને રૂપૈયા આપી “ નારાજરાવ સવાઈના ઘણા ” એવો લેખ લખી ફરમાન આપ્યું.

પરંતુ રાધાબાની વહુએ નારાયણરાવને કાર મરાવવાના હેતુથી પેલા લેખમાં “વરા” ને બદલે “મરા” લખી લશ્કરીએને તેના મેહેલે મોકલ્યા, પણ ત્યાંથી જવ બચાવવા નારાયણરાવ નારીને રાધાબાને ઘેર દોડ્યો અને તેના બોળામાં માથું મૂક્યું. એટલે રાધાબાએ તેને ઠેગાયો. પણ આનન્દીબાઈએ તેને બોળામાંથી હડસેલી કાઢી મારી નંખાવ્યા. પરંતુ રાજ્યકાર્યકુસલ નાના ફકનવીસે નારાયણરાવની સ્ત્રી સગર્ભા હોવાનું જાહેર કરી રાજ્યખાદી કળજે કરી લીધી. એટલે ધોતાને પેશાઈ મળવાને સંભવ ન રહેતાં રાધાબા ત્યાંથી દોડી ગુજરાતમાં આવ્યા અને ઇચ્છે સરકાર તથા ગાયકવાડની મદદ મેળવી પુને આવ્યા. પણ નાના ફકનવીસે તેને કાવવા ન દેતાં કઠકટા કદ ક્યો. હરમ્યાન નારાયણરાવના સગીર છોકરા સવાઈ માધવરાવના નામની દુવાઈ ફેરવી, નાના ફકનવીસ પેશાઈનો કારભાર ચલાવતો હતો. સવાઈ માધવરાવે નાના ફકનવીસના પંજમાંથી છટકવા મયલ ક્યો પણ ન કાવ્યો ત્યારે દાહરેથી પડી મરણ પામ્યો.

સવાઈ માધવરાવના મરણ સંબંધમાં બીજો પણ એવો પ્રસંગ આમાં નોંધેલો છે કે માધવરાવ ધર્મીઆ હતો. એક બ્રાહ્મણ પૈસા મેળવવાને નંગલમાં તપશ્ચર્યા કરતો હતો તેની ઉપર મસજિદ ઘડીને એક સાધુએ શ. ૪ હજારની ચીઠી સવાઈ માધવરાવ ઉપર લખી આપી અને કહ્યું કે “તમારો વાયદો પુરો થયો છે અને ધુણી ખાલી બળે છે.” પેલા બ્રાહ્મણે સવાઈ માધવરાવને તે ચીઠી આપી, સાધુ બાવાનો સંદેશો કહ્યો, આ પ્રસંગ પણ જ ત્રીજે દિવસે સવાઈ માધવરાવે મેડીએથી પડતું નાખ્યું અને મરણ પામ્યો.

વિશેષ-અં. ૪૬-૧-૨૭ વાળા પવાડાની કડી ૩ છમાં સવાઈ માધવરાવનું મૃત્યુ, પ્રસ્તુત પવાડામાં જણાવેલું છે તેના કરતાં જુદા પ્રસંગે, દાહરેથી અચાનક પડી નવાથી થયેલું જણાવેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૨૯ યાજીરાય સવાઈનો પવાડો-મ.-વે.-લો-પૃ. ૭૮-૭૯

આરંભ—

બાળેશવ સવાઈનો પવાડો લખો છે નીચે મુજબ

કષ્ટિફલ-તપાંતિ કેલે રાજ્ય હોઝન ગેલે શાહુ માહારાજ :

શાહુચા દેળા શ્રીમંતાલા સહજ વાવન પાયગા દેલી ફૌજ ॥

તલશમાંન ફરિયાં મહિ સ્વામિ રાજન નીત્ય પંક્તિચા તાટ રોજ :

કુનતા સંઢાતુન આલા ફીરંગ્યા અંગરેજા ॥ ઉતરલે પેશ્વાચ્યા તેજ જી ॥

મુલક ન્યાહાલીલા ચોમુલક તંબુર વાજ ॥ કેલી જ્ઞાઢાચી વેરિજ

ફીરંગી યાને ધમકે હલાજ્યાની સાત પેઢીયાં કેલે રાજ્ય જી ॥

નાના ફરનવેશ તરકવાજ ॥ વરે નાહિ જ્ઞાલે આલા પ્રદેશ સંકષ્ટી ॥

સલ્યાચી વાટ પાહુ કીતી ॥ ગેલે શ્રીમંત સંઘ ઘેઝન માજ્યે પતી ।

ગેલે શ્રીમંત સલ્યાચી વાટ પાહુ કીતી ॥ ૧ ॥

અન્ત—વાપુ ગોઘલે આપા સાહેબાલા સાંગત હોતે સરદાર ।

નકો સોહન જાત નાગપુર વર સ્ત્રીતાલા ગેલા ॥

પુઢે સંચીત ફુટનાર ॥ ઘોઢા આપુન સ્ત્રીજમદદાર ।

ધાડલા ડંકીન વેલગાડે મ માર ડંકા ન ટોપી કરિ મોહુર ॥

પીજરાત્ત હાત આલા ઠેવુન પુસાવા : સાંગ તુમે મંહારાચ્યે પેવ : ।

ચાવે દુધ પીઢા : ચાલા અનજના યાવા : પાળી ત્યાજ પીજરાત પાજાત્રાં ॥

ચ્યાચ્યા પાહારા ત્યાલાં આલા હોતી કીવ આપાલા મને વાંચીવ જીવ જી

પીજરા ઘેડન પાહાઢ પરવતી ॥ સહ્યાચી વાટ પાહુન કીતી : ॥ ૬ ॥

વિષયાદિ-૧ આ પવાડામાં ખીન અને છેલ્લા બાજુસવ પેશાએ નાના ક્ષત્રીસને કહ કરી, બાપુ ગોખસે, સખાશમ બાડ આદિના સેનાપતિપદે ઉમેલે અને બોસલેના સરસર સામે ચઢાઈ કરી અંતે તેમાં હાર પાડ્યો એ પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે.

૨. કુલ થોડ છે; સુકથી લહીયાએ અંકુશ બરોબર નોંધ્યો નથી.

વિશેષ-આલભાધ લિપિએ આ પવાડો લખેલો છે.

અં. ૪૬-૧-૪૦-વઢોદરાના શિયાજી મહારાજનો હયાલ-પે. મ. લો.-૨.

ગંગાજી-પૃ. ૮૦

આરંભ—

વડોદરાના શીયાજીનો ખ્યાલ લખ્યો છે : નીચે મુજબ લખ્યો છે : ॥

વડોદા સેહેર ગુલઝ્યાર નીમુના વસ્તિ દીસ્તિ ગુલઝ્યાર ।

સેહેરા યોહોતી વાગ વગીચ્યા અમરાયા હિરવા ગાર ॥

યાગા યાગ માંહિ સવાઈ મસ્તુવાગાચ્ચી યાહાર ।

ત્યા મદિ વંગલા વૌહુત મજેચા ભૌતાક કોટ ચોફેર ॥

જાગે જાગે દે વક્ત ફુલાચ્યે ચોગરદાયે હારોહર : ।

જાગે જાગે ઘેઠકાં ઇક્રન વસલે ગાદિચ્યે અધિકાર : ॥

શીતલ છાયા યા વાગાચી વૌહુત ચાંગલી જી ।

નાનાપરિચ્યે પુષ્પ પત્ર લાવલે ગ્યાઈ જુઈ ચંચેલી ॥

અનીક સેવતિ વસુન તમાડત પાહાવી રાવ માહારાજ ડમી જૌતી ।

સેન્યા યાગ મદિ પશ્તાચી દાટી કિચ્યા ચિચ્ય કરિ રાધુન મૈનાં ॥

અજવ સેહેર ગુલઝ્યાર વડોદા મદિ માંઢવી જ્યસિ ફુનનાં ।

રાવ રાજ્યેદ્ર સવાઈ મુપતિ તીથે નાંદે મોતીદાંના : ॥ ૧ ॥

અન્ત

ફરુન તઈયારિ સ્વારિ સાટમારિ પાહાયાલા હૈ જાતિ : ।

અમે મદી ધમુન તમાશા રાવ રાજ્યેંદ્ર ધની પાહાતિ : ॥

નાંમિ નામી હસ્તિ જ્યાંચા છૂટા લઢાઈયા લાવતિ ।

રનગાઢા એકદંતાચ્ચી સાટમારિ ઘેરા હોતિ ॥

તુશમરજી ક્ષાલાસ વકશિશિ કહે તોહે કંઠીયા દેતિ ।

ગુણી ગંગાજી મને ભીસ્વાજી કૌરુવન આલે ચતુરા ગ્રાહનાં ॥અજવૃ૦૫॥

સંપૂર્ણ વહોચાચી લાવળી :

વિષયાદિ-આ લાવળીમાં વડોદરા રોદેરના વિવિધ બાગ બગીચા, કોઠ, હરવાલ આદિ વર્ણવી મહારાજ સચાઈસાવની ગણપતિમહોત્સવ, દસરા, સંક્રાન્તિ આદિ ઉત્સવોના મસંગે નીકળતી સ્વારીઓ તથા તે મસંગોમાં ખેલાતી સાટમારિઓ વગેરે વર્ણવ્યાં છે.
૨. કુલ ૭૩૧ ૫ છે.

વિશેષ-બાલબાલ લિપિએ લાવળી લખી છે.

અર્. ૪૬-૧-૪૦-શ્રી સતી સદુબાધનો ગણુ-મિથ્ર
ગુ. હિં.-લો.-પૃ. ૮૧-૮૬

આરંભ-શ્રી સતિ સદુબાધનો ગણુ લખો છે ॥

દોહોરા : ॥ અથમ ગણુપત પાયે નમ્ર સરસત દોહો સમત ॥

પવાડો સદુવલ તણો તે વધ્ય વધ્ય કહુ વધત્ય : ૧॥

બેહેચર અંબે કાલકા હરસિંધી હિંગલાજ

વિશદ ખોડિ ચંડિકા કરો સેવકનાં કાજ ॥ ૨ ॥

ભાટ ચારણુ ને ભાંમણાં કવિજન કિજે કોડ

ગણુ ગારુ સદુવલ તણો ક્ષણુ વે ન દિજે ખોડ ॥ ૩ ॥

અમદ મેહેમદ આપીયે સર દલી સરતાણુ

અમદા સેહેરે આવીઆ વધ્ય વધ્ય કરે વપાંણુ ॥ ૪ ॥

x x x x

પેમુવા પેશવા રાજ્યમાંય ચક્રવે રાજ્ય ચોચક આપ

કુલ જગર્મા વાપીયું કુડ : લારોહિ લાહાર વાપિયા હુનડ

દો દેશ દુષ્ટ ધાધયા દાવ; આવીયા સહર અમદાય માંહે

ચાડીયા ચાડય ચાલે ચંડાલ અમદા સહુને આપે આલ ॥

શ્રીમંત સેહેર ભાગીયું સોહ : ક્રામની વાર કરે નહીં કાય :
ધંધાલિ સેહેરમાં કિયો ધંધ : આનિયા ભાટ ઊપરે અંધ
જાયકાં દેવ ચોસઠ જોય : હકમે દેવ હિ ગુલ હોય

× × × ×
અણિ રાવ કુલ જોસંગ આયે : અડિયલ નમ્ર અમદાજમાંય ॥
તેહરો પુત્ર હુરિયં(યં)દ તોય : જશરિ રાતજયો જ જોય ॥
તહારે ઘેર સદુબલ તેણુ : પાલવા સમધ સાચરો વેણુ :
હુરિશંગ હાય દિધો હુકમ : અમતણાં લેખ લખિયાંજી ચેમ ॥
આપવા રખ સિધ્ધ તમને આજ ॥ કરે સધ્ધ કવિપારં કાજ ॥ ૮ ॥

અનુત—મુકી તેજ ને ઉવ સદુ માહાસે ॥ આલી માનતા દેસ પરદેસ આસે ॥
સતી માતરિ માનતા મુધ સોયે ॥ હકમ એકસુ તેહર કામ હોયે ॥
સદુ માતને સમરે મન સાયે ॥ રધુરાજ તે આપશે મન સચ્ચે ॥
દુખિયાનુંદુઃખ તેટાળશે માત દેવી ॥ મુધ મનસુ કીજીયે સાચ સેવા ॥
સંવત તોહોતરો આસ અસાડ સોમે ॥ જયદેવલાં કામ કિધુ જોએ ॥
દિપમાલા દીવા ધણા માત દેવી ॥ તર્વા કુળ કીધો સદુ માત તેવી ॥
મુઃ ખીજ સુમુરતિ યાપ સોયે ॥ હવન હોમ પુજ ધણી વીધી હોયે ॥
વિપ્રજોજન માત ચંડી બાહાંણી ॥ રધુ રાખિયાં સદુઅલ દેવરાણી ॥
દુજે દેવલ માત હિંગોલ દેવી ॥ પાંનાં આંખલી માત ચોસટ પેખી ॥
જેશંગ સુત તે ભાટ હરિશંગ જોયે ॥ સર્વ કામ તે તેમણે કિધ સોયે ॥
કાંને ચેવલાં કાંમ તે મુધ કિધો ॥ લખા કારણે તેમણે જસ લીધો ॥
નાણાં પુરિયાં દેવ સદુઅલ નાંમે ॥ કરે લપાં કાઝાં તણાં માત કામે ॥

વિષયાદિ—૧. આ પવાડામાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે:—પેરવા સરકારનું અમદાવાદમાં રાજ્ય ચાલતું હતું ત્યારે આડિયાઓ આડિયમલીથી ગૃહસ્થોની સ્ત્રીઓને શિરે આગ ચઢાવી, પૈસા ચોડાવી, બારે કનડમત કરતા હતા. તેમાંના હત્તમ નામના એક આડિયાએ અમદાવાદના રાજપર ભાટવાડાની હરિસિંધ બાઈની સ્ત્રી સદુબાઈને શિરે આગ ચઢાવી દરબારમાં ધસડી જવાનો જોત રચ્યો. ત્યારે બાઈએ ત્રાગાં કર્યા અને સદુબાઈને ૧૧ પેહેલી ભોગમાં વધેરી પછી ખીજ મુઝા. પછી નગરજનોએ પેરવાની કચેરી આગળ જઈ કપાઈ કરી અને આડિયાઓને સિદ્ધા કરાવી. સદુબાઈને સતી લેખી લોકોએ માનતા બાધા રાખી અને તેની દેરી ચણાવી.

૨. કુલ કડી નોંધેલી નથી. આમાં દૂહા, પદ્ધરી છંદ, શુભંગી, કવિત્ત આદિ છે. આ પવાડામાં કવિએ બ્રહ્માદિ દેવો આ ચૌર્વકર્મ અને સતીપ્રભાવ જોવા શૂતલમાં આગ્યાનું વર્ણવી અદ્ભુત રસ જમાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. બાધા રસવતી અને શકડમકવાળી છે.

વિશેષ—૧. જુઓ અં. ૧૦-૪-૧ અને અં. ૩૦-૪-૨ નો “વિશેષ”.
૨. બાલબોધ સિધ્ધિ છે.

અં. ૪૬-૧-૪૧-અમદાવાદ શેહેરની વંશાવલિ-
ઐ. ગુ. ગ-૫. ૮૬-૮૮.

આરંભ-૪આદી આમધ સેહેરની વંશાવલી છે.

શ્રી શમત ૧૪૫૧ ના વરશમાંદાં. એહેમદસા આવા તેમણે શ્રી પાટં-
જીથી આવીને અમદાવાદ વસાવુ પેહેલી અશાયતે આશારવુ હતુ તેને
મારીને શમત ૧૪૫૮ ના વધશાક સુદ ૫ વાર ગરેબી પુશ નક્ષતર પુશ
દીન ધડી ૧૧ અડતા પાઓ-તા. વશાવાનુ મુકુરત કહ છે તે શાયે એક
લાખ અશવાર તથા ૩૦૩ લાખ પાઆદા. તથા. આઠશેહે હાથી તા. ખત-
રીશ હજાર બી તથા. ઉઅશેહે તોપ તથા. સાલ હજાર પોઠીઆ તથા.
સોલસેહે ગાડાં-એટસો શાંમાંન શ્રી પાટંજીથી લાવા તા. નાથુ પાંચ કરોડ
લાવીને અમદાવાદ વસાવુ છે. તેમાં ચાર હેમદ. બારે બાવા. શાત હજાર
શૈઅદ. તેણે બાર હજાર મોટા કરાવા તથા છતરીસ મસીત મોટી હાથ
પીસતાલીસ ૪૫ મંનારા બિયા. પથરખંધ—

અન્ત-એહમદસા તા. મેહેમદસાએ વરશ ૪૨-રાજ કહ તાં મુધી
કશો કર નહી કુતો પછી કુતબદીને (૧૫૦૮) ખેતીને ભાગ લીધાં રખઅતને
ભાગ એક પછે શવત ૧૫૬૨ માં મેહેમદ બેગડાને વારે અરાડ કર થઆ
રખઅત હિપર દાંજુ એક... (બે) હલનો ભાગ તથુ ચોથેસરી ચાર બેટ જેવર
પાંચ કાટવાસ હાખ કાજી શેર શાત મંબિવા વેરો આઠ તોલાઈ નવ કાટલાં
છાપવાનાં દશ નજરાણે અગીઆર પટલાઈ બાર દેસાઈગરી ૧૩ કુવર શુકડી
અબીદ ગોડા સુખડી પંનર અલિાવરો શોલ ભરાઈ સતર હાથીવેરો અરાડ
થઆ પછે મેહમદ બેગડાએ અડતાલીસ વરશ રાજ કહ પછી શ. ૧૬૧૦ ના
ફાગણુ શુદી ૧૩ ની રાત પોર ગઆ પછે બેરાંમ દીને મેહમદ બેગડાને
મારો ને બિમરાવો પાંતરીશ મારા લુટી લીધા જાટી શરવરખાને મેહમદ
બેગડાને મારો પછે શ. ૧૬૧૦ મમદ ફરરાજ બેઠા તેમને (બે) વરશ ૧૯ રાજ
કહ પછે શ. ૧૬૨૯ ના વરશમાં આગરેથી અકબર શાહા શુજરાત આવા
પછે મદેફર અકબરસાહાની બીકે કછમાં ગઆ શ. ૧૬૪૯ માં જાટે મદા-
ફરને મારો પછે અકબરે વરશ ૫૧ રાજ કહ દલીથી મુખા આવે તે બેસે
શ. ૧૬૬૨ ના કારતગ વદ ૧૪ અકબર મુખો જાડો થઓ તે મુવો.

શ. ૧૧૮૭ પાદશાહા દીની ગચ્ચા પછે કાલ પડેા બે કરેાઽ નાણુ દલીથી પાદશાહ શાહજાને મોકલુ છિ ને રહીઅતને જીવાડી.

વિધયાદિ-આમાં અમદાવાદની સ્થાપના સંવત ૧૪૫૮ માં થઈ ત્યારે કેટકેટલી ભતના લોકો કેટકેટલી સંખ્યામાં આવી વસ્યા હતા, કેટલાં ધર, મઠ, દેવલો મશીદો, વગેરે બંધાર્યા હતાં, કેટલા કાર અને નાર લોકો હતા એ આદિ ગણાવી, તે પછી અકબરે બાદશાહી તોડી ત્યાં સુધી ક્રમે ક્રમે થયલા બાદશાહો અને તેમના મોટાં પરાક્રમો અને કાર્યો તથા રૈયત ઉપર પડેલા કરો આદિ વર્ણવ્યાં છે.

વિશેષ-આ કેટલીક ઐતિહાસિક અગત્યની બાબતોને લીધે ઉપયોગી છે.

અં. ૪૬-૧-૪૨-મુકીર્ણુ હકીમત અને સાલવારી-
ઐ. ગુ. ગ-પૃ. ૮૬-૯૧.

વિધયાદિ-આમાં પ્રથમ વસ્તુપાલ તેજપાલનાં ધર્માદાય કાર્યો, અને તેમણે બંધાવેલાં દેવાલયાદિની રચના વગેરેની ટુંકી હકીમત આપી છે. તે પછી વિક્રમાન્વિતથી સંવત્ની સ્થાપના ગણાવીને શાલિવાહન (સં. ૧૩૦૫ માં ૧ ૧૩૫) મુસલમાનોના નબી રસુલ (સન ૬૧૫), પારસીઓનું આગમન (સં. ૭૭૨), સિદ્ધરાજ જયસિંહનો અવસાનકાલ (સં. ૧૧૯૯), તુરશતા ગોર-સતપંથના મુઘાં અહીંનું પાટણમાં આગમન (સં. ૧૧૮૧), બીમદેવનું ધોરી ચાહાણુદીનને હાથે મરણ (સં. ૧૨૪૯), કાણુની સામા પાટણ ઉપર થવન લશ્કરનો હલ્લો (સં. ૧૪૫૮) આદિ ઘણાં સમયો તેમ જ ઐતિહાસિક પ્રસંગોની સાલવારી અને કેટલાકની વિશિષ્ટ ભણુવાળેજ ટુંક માહિતી પણ સાથે સાથે આપેલી છે.

વિશેષ-આમાંની સાલવારીઓ બીજા ઐતિહાસિક લેખો આદિની સાલવારી સાથે મેળવવાની અપેક્ષા નહાય છે.

અં. ૪૬-૧-૪૩-સોલંકી રાજ ને બીજાનાં ચરિત્ર-મૂળરાજ
સોલંકીને ગુજરાતના રાજ્યની પ્રાપ્તિ-ઐ. ગુ. વા.-પૃ. ૯૦-૯૪

આરંભ-પ્રથમ ટુકટોડા, મધાવતી નગરી અંતરવેષ(ગંગાવમુના વચ્ચેનો દુઆબ)માં છે ત્યાં શોલંકી રાજ કરતા. તે શોલંકી નામે રાજ બીજ થયા. તેને બાપ્તઓએ કજીઓ થયો. તેથી પોતીકા પીતરાઈ બાપ્ત-ઓને મારા સાથી જે ગરાસ બાબત ટટો કરેા ને બાપ્તઓ મારો તેથી ગોત્ર-હતીઆ બેઠી. તારે બ્રાંમજીને બોલાવીને પ્રસ્ન પુછે જે ગોત્રહતતા બેઠી તે સાથી બિતરે ॥ તારે બ્રાંમજી કહુ જે કાશી જતરા કરેા તા. દવારકાંની જતરા કરેા તો તમારી ગોત્રહતીઆનુ પાપ બિતરે ॥

અન્ત-તારે કાઢે ખીજે કહુ-જે લેખુને લોહીઆહુ કરીને બિજાણે
એટલેથી લોહીઆહુ લેખુ ઉજાલશે તે લેખુ ધરધણે (ગીધડીઆ) લેખ
જશે એટલે તાર કામ થશે તે પરમાણે મુળરાજે લોહીઆહુ-લેખુ ઉજાહુ
તે ધરધણે લેખ ગઈ તારે મામાએ કહુ કે બેઠો એટલુ-તારે મુળરાજે કહુ
કે મામા લેખુ તો પડવા દો જરે લેખુ પડશે તારે ગાદી બિપરથી બિઠાશે આ
પરમાણુ મામા બાણેજે વીવાદ બાલવુ થજી તારે તે વખતે મુળરાજે કચેરી
વચે ભરી કચેરીએ ગાદી પાસે માંમા બોઅણુદેને મારો-દીવશે પાટણુ
રાજ મુળરાજે પટાબિશેક થઓ ને મુલરાજ ગાદીએ બેઠો ને તે દીવસથી
આવડાના ધેરથી શોલંકીને ધેર પાટણુ રાજ આવુ

વિષયાદિ-આવાર્તામાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવ્યા છે:-“કૃષ્ણાઃ(જંગમમુનાના સંગમ
આગળની દુબાળના પ્રદેશની)માંથી બે સોલંકી રાજબંધુએ રાજ અને ખીજે ગરાસની લડા-
ઈમાં પિત્રાર્થએને માર્યા તેથી લાગેલી ગતદસાનું પાપ ઉતારવા કારીની જત્રા કરી અને
તે પછી દ્વારકાની જત્રાએ આવ્યા. પાટણુમાં તે વેળા આવડો ભોયણુદે (બુવનાદિત્ય)
રાજ્ય કરતો હતો. તેની યોદ્ધાને એક રાવત પાણી પાવા લેઈ જતો હતો ત્યાં આ બે ભગવાં-
વજ્રધારી કૃત્રિણેને જોઈને યોદ્ધા ચમકી. રાવતે સગર્ભા યોદ્ધાને ચાણુક મારી, એટલે ખીજ
સોલંકી જે અશ્વવિદ્યામાં નિપુણ હતો તેણે તેને કહુ કે આ યોદ્ધાને હવે જે પંચકસ્યાણી
વહેરો અવતરવાનો છે તે તારી ચાણુકના આપાતથી મણો અવતરશે. પછી રાવતે આ
દશીગત રાજને કહી. તેના પેટમાં પાપ પેકું અને તેણે કાઈ નિમિત્ત કાઢી આ બે
સોલંકી રાજબંધુએને હુલવાના મનમુજાથી એવી ચરત તેમની સાથે કરી કે યોદ્ધા
સંબંધી તમારું ભવિષ્ય જો બોલું કરે તો તમારે સર્વસ્વ લઈ દેવું અને જો ખરું પડે
તો પાટણુનું અર્ધું રાજ્ય મારે તમને આપવું. પછી યોગ્ય હઠાડે યોદ્ધાને ભવિષ્ય પ્રમાણે
જ કાણો પંચકસ્યાણી વહેરો અવતર્યો. બુવનાદિત્યે તેમને વચન પ્રમાણે રાજ્ય ન
આપ્યું પણ પોતાની બેન રાજને પરણાવી અને તેથી રાજને મૂળરાજ પુત્ર થયો.
મૂળરાજ મોસાળમાં ઉછરતો હતો તે દરમ્યાન રાજ અને ખીજ દ્વારકાની જત્રાએ
સૌરાષ્ટ્રમાં ગયા. રસ્તામાં કેરકોટ અને નગર સામેયું આવતાં ત્યાંના શા લાખા
શ્રલાણીએ તેમને આદરસત્કાર કર્યો. લાખા શ્રલાણીનો યોદ્ધા ભયથી ચમકતાં હોંડો પગ
મૂકતો ન હતો. તેથી તોપોના ધડાકા કરાવી તેની ચમક ખીજે કરાડી એટલે લાખાએ
રાજને પોતાની બહેન પરણાવી; ત્યાં રાજને ખીજ નગર બહાર વાડીમાં રહ્યા. દરમ્યાન
સંન્યાસી અતીતોની જમાત વાગતે નગરે ત્યાં ઉતરી. પોતાને પાદર ખીજનાં નગરાં
વાગ્યાથી લાખા ચીડાયો અને તેણે નગર ફેડી નંખાવ્યું. તેથી રાજ ને ખીજ તથા લાખા
વચ્ચે કણ્યો થયો પણ તે વેળા તો જન્મે બાઈ દ્વારકા ગયા. ત્યાંથી ધર્મપુણ્યનાં
કાર્ય કરી પાછા ફરતાં રાજ અને ખીજે લાખાના ગામની પાદરે પોતાનું નગરું વગડાવ્યું અને
ટંટા થયો, તેમાં રાજ-મૂળરાજનો બાપ-મુઓ અને કાકો ખીજ પાટણુ આવ્યા. પાટણુ-
માં મૂળરાજનો મામા તેને ગાદીનો અર્ધો ભાગ રાજ સોલંકી સાથેની રાત પ્રમાણે

આપતો ન હતો. મૂળરાજે તે બામ લેવા અત્યંત આગ્રહ કર્યો ત્યારે ભુવનાદિત્યે રાજ રાજ સિંહુ આકાશમાં હડાવી તે હેઠું પડે તેટલો વખત જ ગાદી ઉપર તેને બેસાડવા માંડ્યો. પણ આઠસા જ ફૂંક વખતમાં બીજની શીખવણી પ્રમાણે મૂળરાજે આવડાની ગાદીના બાયાતોને ગરાસો બધીસ આપી પોતાના પક્ષમાં લેવા માંડ્યા. દરમ્યાન તેણે ગીધડાં પાછાં, આમ છ મહીના વીતતાં લોહીઆણું લીંબુ કરી એક દિવસ તેણે ઘઠાણું અને ગીધ તે ઉપાડી ગયાં. એટલે મૂળરાજે મામાને કહ્યું કે લીંબુ હેઠું પડે તો જ હું ગાદીએથી હું. ત્યાં ટેટા થયા ને મૂળરાજે મામા ભુવનાદિત્યને મારી ગાદી કબજે કરી.

વિશેષ—આ વાર્તા ઉત્તરાવીને બાબાફેર સાથે તેમ કવચિત્ કવચિત્ સંક્ષેપ સાથે કવીશ્વર દલપતરામે સંરોધન કરી છપાવેલી “રત્નમાળ”માં (પાના ૨૮૦-૭) પ્રકટ થઈ છે. એ પુસ્તકમાં આ વાર્તાને મધ્યણે લખેલું જ છે કે “અમદાવાદના બારીદ કાઠીદાસના ચોપડા ઉપરથી” કે જે આ જ ચોપડો છે.

અં. ૪૬-૧-૪૪-વરહા અને જેતાની વાત-ઐ. ગુ. વા.-

પૃ૦ ૬૫-૧૦૧.

આરંભ:—વાઘેલા વરહો તથા જેતો બે ભાઈ જેણે કલોલ રાજ કર તેની વાત.

જરે વાઘેલાનું રાજ પાતસાહે છીનાવી લીધું પછી વાઘેલાના વંશમાં વરહો હતો બે ભાઈ થયા તે બારવટે નીસરીયા તે પાટણને પડખે ચલમાં બીલડી ગઢ તથા સરધાર એવાં ગામ છે તહાં રહીયા તેહમાં વરહાજીનું કુટુંબ બીલડીએ રચ્યું તેથી તેના વંશના આજ બીલડીઆ કેવાઅ છે. અને જેતાજીનું કુટુંબ સરધાર રહ્યું તેથી તેહના વંશના આજ સરધારા કેવાઅ છે. તહાં બાઅડી છાકરાને રાખીને એ બે ભાઈ અમદાવાદ બારવટે આવતા હતા તેહના બેલા અશવાર આશરે ૧૫૦ હતા તે કોઈ વખત રાત્રીમાં તથા કોઈ વખત દહાડે આવીને અમદાવાદમાં ગામડાં લુટી જતા. તથા કોઈ શમે બાન ઝાલી જતા.

અન્ત-પછી જેટલા રજપુતો વટધાણા તેટલાની નાત ૧ (એક) બંધાણી તેહનું નામ મોતેશલામ કહેવાઅ છે પણ આજ શુધી તે હીંદુની જેવા પેર-વેશ રાખે છે ધરમ મુશલમાની રાખે છે તથા. તેહમાં પણ હીંદુનો ધરમ કેટલાએક રાખે છે પણ તેહની નાતમાં મરે તેહને તો જરર ડાટે છે તથા તેહની બાઅડીઓ પણ હીંદુનો વેશ રાખે છે પણ તે નાત મુશલમાન કેહે-વાઅ છે અર્થે તેહની મોરલી શાખો રહી છે તથા તેહના વૈવંચા બાટ તેહની

વંશાવલી વાંચે છે અને વીવામાં કલમે પડે છે પણ હોંદુની રીત થોડીક રાખે છે મણપતીપુજન કરે છે.

અને તે સમે પાતસાદના ત્રાસથી રાગ માત્ર નાશી ગયા.

૧ તેહમાં જે પકડાયા ને વટલાંણા તેની નાત મોલેસલામ દેહેવાઈ.

૨ તથા જે કરગરીને ગરીબપણેથી હોંદુ રચા તે કારડીયા રજપુત કેવાયા.

૩ તથા જેણે વશટી કરાવીને કરગરીને રચા તે રાગ રચા.

૪ તથા જે નરવા. રચા એટલે રાગનો ખપ ન રાખીને ફક્ત પાત-સાદની જમીન ખેડીને સુજરાણ કરવું એ રીતે રચા તે નાડોધા. જાતે કહેવાયા.

તેહમાં જે રાગ રચા તેહને છકારની પદવી રહી તે વખત પર (આવન) ગામના રાગને વટલાવા તેહનાં નામ વીગતબંધી.

ગામનાં નામ	રજપુતની ભત	નીચાની ઠંકાણું	તે પછવાડે ગામે
૧ વડદડા	બારૈયા	ખંભાત પાસે	૩૬
૨ નેપાડ	રાડોડ	ચડોતર	૨૪) છબાબા વીરી- બાઇ તે વંશના
૩ બીઓલ	બીઓલા	દેગામ	૮૪
X	X	X	X

(આ પ્રમાણે આમાં ૨૫ ગામનાં અને તે સાથેના ટીપાનાં નામ ગણાવ્યાં છે અને તેમાં આવડા, મકવાણા, રાણા, વાપેલા, ટંક, ડાબા, રાડોડ, પરમાર, સોલંકી, ડોડીયા, ડાલી, ભદ્રવ અને બારૈયા રજપુતોની ભતો નોંધેલી છે. લહીયાએ આવન કોઠા પાડી પર ખાનાંની સંખ્યા મૂકી છે, પણ ૨૫ જ કોઠા લખેલા છે અને બાકીના ખાલી રાખેલા છે.)

વિષયઘટિ-આ વાર્તામાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવેલા છે:-અમદાવાદના બીજા પાદશાહ અહમદશાહના સમયમાં (સને ૧૪૧૦-૧૪૪૨) “વાપેલા વંશના બાદશાહને નીકળેલા જે રાજવંશીઓ વરદા અને જેતા”એ અમદાવાદ અને તેના પ્રદેશ ઉપર હુલ્લે ચલાવવાને ધંધો આદર્યો. તેમને એક રજપુત બંડારી અખો મળ્યો તેની રાખવણીથી તેમણે મકરમે ગયેલી પાદશાહની બીબીઓના રથ પકડ્યા; બીબીઓએ તેમને ગરાસ પાડે અપાવાની રારતે મુક્તિ મેળવી. પછી તેમણે પાદશાહને સમન્નવી કોચરખપાણી પાસેની ઘોડી“કાળ” આગળ રહેલા વરદા અને જેતાને ગરાસ આપવાનું કહી પોતાની પાસે લાવવા વાણીઆ મોતીચંદ અને માણેકચંદને મોકલ્યા. સાબરમતી નદીએ આવતાં તેમણે વાણીઓને શરમ રહિત રીતે નાહાતી ભેઈ, એટલે મોતીચંદ અને માણેકચંદની બાંદખરીમાંથી તેમને વિશ્વાસ હડયો અને તેઓ પાછા વળી પોતાના મુકામે જતા રહ્યા. પછી પાદશાહે એક હમરાવને મોકલ્યો. માર્ગમાં તેમની સાથે આવતાં દેટલીક બીબીઓ મોંઢે ખુરખો નાખી જતી જણાઈ; તે બીબીઓ આ લોકને ભેઈ શરમાઈ ગઈ અને સંતાવાની જગ્યા ન મળતાં એક બે

કુર્બામાં પરી. આથી વરહા જેવાને હમરાવની બાંહધંરીમાં વિશ્વાસ આવ્યો. પછી પાદ-
શાહે કલોલ અને સાલુંદનાં ગામે જન્મેને વહેંચી આપ્યાં. મેઘાએ કલોલ-મોઢા પાટ
અને નાનાએ સાલુંદ-ખારો પાટ રાખ્યા. તેમણે પોતાની બેન લાલાં પાદશાહને પર-
ણાવી. આથી તેમને બે બીબાવાનો સામંતસિંહ તેમની સાથે ચીડાયો અને તેમને
મેઢેણું માર્યું. એથી તેમણે પાદશાહને સામંતસિંહની દીકરી પરણવાને ઉશ્કેર્યો, પાદશાહ
ધણો લાગવજ જમાવી, ચરમાવી દબાવીને સામંતસિંહને ગામ તેની દીકરીને
પરણવા ગયા. ત્યાં સામંતસિંહે દગો કર્યો અને પાદશાહના સૈન્યને માર્યું અને પોતે
બહારવટે નીકળ્યો. પછી પાદશાહે તેની સાથે સમાધાન કરી તેને ૮૪ ગામ આપ્યાં.
ખાદ ઉતું દુધ પીતાં લાલાં મરી ગઈ. પાદશાહ તેના રૂપથી ઘેરા ઘેરા હતો. તેથી
તેની ગમગીની અને પેલણ સમાવવા ચરોતરના માતરના રાત્રસાલની દીકરીને
જેરાવરીથી પરણવા પાદશાહને કેટલાકે સમજાવ્યા; પાદશાહે રાત્રસાલને દરબારમાં
બોલાવ્યો. તે રાત્રસાલની સ્ત્રીએ સદુના છવ અને ગરાસ બચાવવા પોતાની છેકરી
રાણીબાને તેના રણવાસમાં મોકલી આપી. એટલે રાત્રસાલ કેદમાંથી છૂટ્યો. તેણે આ
વાત જાણતાં પેટમાં કટારી ખોસી આત્મઘાત કર્યો. પછી રાણીબાએ પોતાના બાઈ-
ઓને પોતાને રસોડે જમાડવા પાદશાહને કહ્યું, અને તે સાથે બીજા કેટલાક હિંદુ
રજપૂત રાજાઓને પાદશાહે વટલાવ્યા અને તેઓ મોલેસલામ કહેવાયા.

વિશેષ-આ વાર્તા બાબાફેર સાથે કવીશ્વરજીવતણમે સંરોધન કરેલી “રાસમાળા”માં
આ જ ચોપડામાંથી ઉતરાઈ છપાયેલી છે, (જુઓ પાનાં ૩૨૪-૩૪૪), તેમ
“રાસમાળા” ભાગ ૧ લામાં (પાના ૫૭૬-૮૮)માં છપાયેલી છે.

અં. ૪૬-૧-૪૫-ભગવતસિંઘનાં કવિત-ગુ.-ઐ. લો.-પૃ. ૧૧૧

આરંભ-પચવીસના આંકનું (અં ૪૬-૧-૪૪ ના કોઠામાંનું) મેઆ
ગામના ઠાકોર ભગવતરાંધ આસરે વરસ ૧૦૦ બિપરં થયા તેહના દરબારમાં
ખારોટ મોતીલાલ વડોદરાના એક દીવસ જાયવા સાઈ ગયા હતા તેહને
અંન ખાવા પણ આપીજી નહી તથા કાંઈ દાન પણ આપીજી નહી એટલે
ખારોટ તેહની નીંદાનું કવીત કહીજી

સપાખર્.

અલામેલ બાધી પરી મેઆ લગ આવીઓ : વે દુવાં પામે નહી રજક વેલા :
ભગવતરાંધ તણા દરબારમાં બાઇઓ : જુખ ને દુખ દો થયા મેલા : ૧
કુંવર કાકા તણો વેણુ મારું કહે : તેઠે ખાવા તણો ધણો જ ત્રોટો
રાણીઆં રાણ્યાં રૂવે સો રાજમાં : મેડીએ બારેઓ રૂવે મોટા(ટા) : ૨
શાત વાતે કરી વતાવીઓ વાંણીએ : શીદને નકારા જુપ રાવો :
માંડવે જયો હરી નેવેન-ઘી મેલશે ; જહાં છતરાંધ જલધાર જેવો. ૩

માંડવે (ડબોઈ પાસે જાવ) એટલે એ બારોડને જીતશે સારી પેઠે કાંઈ આપીજા હશે તેથી તેની તારીફ કરી.

વિષયાદિ—ઉપર આરંભમાં સ્પષ્ટ છે.

વિશેષ—બાટવાણે ગરાશીઆ અને કાકોરો ને તેમને તેઓ બરોબર એટ પોષાક ન આપતા તેા નિંદા ગાઈ કવી રીતે કૃત્તેત કરતા હતા તેનું આ એક દૃષ્ટાંત છે.

અં. ૪૬-૧-૪૬-આલાવાડના રાજાની રીત અથવા ચંદ્રસિંહજીનું ચરિત્ર-ગુ. ઐ. વા.-પૃ. ૧૧૧-૧૧૪

વિષયાદિ—આમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે:—“સંવત ૧૮૫૨ માં “વઢવાણ તાબાના મેમકા ગામનો હુવાણે ગાલર(વાલ)ની પેઠો વેચવા લાંબીનીના બાલ પ્રગજાના રોજકા ગામે ગયો. આ ગામના ગરાશીયા ગાલના વેચાઈ ચતા. તેમણે મરશરીમાં હુવાણને કહ્યું:—“તારા ગાલા શા બાલે વેચાય છે?” એટલે હુવાણે કહ્યું “તમારા બાલીયા ૧૦૦ ને આમણે ગાલો એકા” એટલે ગરાશીયાઓએ ચીઠાઈતેની પેઠા ખુંચવી લીધી, માર માર્યો અને કાઢી મૂક્યો. ત્યારે હુવાણે વઢવાણ આવી રાજા ચંદ્રસિંહને કૃપાંદ કરી. તેણે ૨૦૦૦ સ્વાર સાથે લાંબીનું મોરશીલું ગામ હુંટયું અને ત્યાંના કાકોરોના ઘરનાં કાકમાળનાં ગાડાં બરી વઢવાણ લાવવા માંડયાં. માર્ગમાં લાંબીનીના કાકોર હરબમજી ૭૦૦ સ્વારો અને ૮૦૦ પાગા સાથે સામે આવ્યો અને ગાયકવાડી સુબા ભગવાનભાઈ પાસેથી ૧૨૦૦૦ સ્વાર અમુક રાતે લીધા. ચંદ્રસિંહને હવે મોત પાસે આવ્યું જણાયું. પણ તેના લમરાવ ગાજીલા કાળજીએ સામે મેઢિ ભોમવો હતરી ગાયકવાડી તોપોમાં ખીલા ઠોકવાનું માથે લીધું, અને તેમાં તે ફાંચ્યો અને મરાઠાઓ તથા હરબમજી નાકા. પછી ચંદ્રસિંહે ગાયકવાડી સુબાને તોપો પાછી લઈ જવા લીધી.

વિશેષ—આ વાર્તા કવીશ્વર દલપતરામવાળી “રત્નમાળ”માં પાને ૩૫૦-૩૫૨ પ્રકટ થઈ છે.

અં. ૪૬-૧-૪૭-પથાભાઈ અને હરબમજીની લડાઈ- ગુ. ઐ. વા.-પૃ. ૧૧૩-૧૧૫

વિષયાદિ—આમાં વઢવાણના રાજા ચંદ્રસિંહના મરણ પછી સંવત ૧૮૫૬ માં તેના પુત્ર પથાભાઈ સાથે અંક ૪૬-૧-૪૫ માં જણાવેલી બાબતના સંબંધમાં વેર લેવા હરબમજીએ ચઢાઈ કરી, તેમાં જાને પક્ષના લસ્કરીઓને વતી ઓછી દાનિ થઈ અને તરત તેા ટંટા રાગ્યો, એ પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે.

વિશેષ—આ આખી વાર્તાનો સંક્ષેપ પાંચ કવિત (ફદા) સાથે કવીશ્વર દલપતરામવાળી “રત્નમાળ”માં પાને ૩૫૩-૪ મે પ્રકટ થયો છે. પ્રસ્તુત મતિમાં ત્રણ કવિત છે, ત્યારે પ્રસિદ્ધ “રત્નમાળ”માં નીચેનું પેઢેલું અને પાંચમું વધારે છે:—

ખાડીમાં ખદબદે, વઢવાણુ આબુ બાણુ;
ચહયો ચપળ થઈ ઓપથી, રંગ છ પેચલ રાણુ. ॥ ૧ ॥
કાલ વઢવાણુઓ વાસરો પાસે સૂથ લવાય;
ચાદે હરભમ ચુંથીયો, એ પળે નાવે ભય ॥ ૫ ॥

અં. ૪૬-૧-૪૮-હળવદ અને વઢવાણુ વચ્ચે બકરીની લડાઈ-ગુ. ઐ. વા.-પૂ. ૧૧૫-૭

વિધયાદિ—આમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે:-સંવત ૧૮૧૩ માં વઢવાણુના ગામ બેડુમાં ત્રણ ગાઉ ઉપર જ મંગદ્રાના રાજાના ચાણુના મામ ગુજરાવેદીથી હંદને દહાડે બકરી વેચાતી હેવા સીપાઈ આવ્યા; તેમણે બકરી ૩૧. ૧૧ માં ખરીદી પછુ પૈસા આપ્યા વિના બકરી લેઈ તેઓ ગુજરાવેદી આવ્યા. આથી બંને પક્ષના રાજાઓ વચ્ચે લડાઈ થઈ. આખરે ચારણો અને બાદાએ પંચાતથી ટૂંકા રમાવ્યો. તેમાં હળવદના રાજાને ૩૧. ૧ લાખનું, અને લીંબડીવાળાને ૩૧. ૨૫ હજારનું ખર્ચ થયું ત્યારે મુઠાવાળા અને સાયલાવાળાને ૩૧. ૬૨૫ હજારનું થયું.

વિશેષ—૧. આને લગતી સત્તર કડીની કવિતા બે કે મસ્તુત પ્રતિમાં આપી નથી, પણ અં. ૩૫-૧-૨ માં છે તે જોવી; પરંતુ ૩ મુશ્કેલી હંદની કડીઓ, ૧ અર્ધ દોહરા અને સોરઠાની કડી અને ૫ કાઠીયાવાડી દોહરાની કડીઓ લખેલી છે, તેમાં પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે; પેઢેલી ચારમાં વઢવાણુના રાજા પેચાભાઈની તારીફ છે ત્યારે પાછલી પાંચ કડીમાં હરિસિંધની નિંદા છે.

૨ આ આખી વાર્તા (અં. ૩૫-૧-૨ ની કવિતા સાથે) ઉપર જણાવેલાં ‘કવિતા’ સાથે કબીશ્વર દલપતરામવાળી “રત્નમાળ”માં પાને ૩૫૫ થી ૩૬૩ માં આપેલી છે.

૩ આ ઉપરાંત મસ્તુત પ્રતિમાં વઢવાણુના પંચાભાઈની નિંદાનાં નીચેનાં “કવિતા” ૧ છે, જે કબીશ્વર દલપતરામની “રત્નમાળ”માં નથી; કારણ સમભય છે તેમ તેઓ વઢવાણુના વતની હોઈને તેમને તે લેવાં ધોગ્ય લાગ્યાં નહીં હોય.

(પંચાભાઈની નિંદાનાં ગીત)

કીયા રાગ વેલાપ-વદે વગાણે કંઠેણુ વસર મત મૂર તંબોલવાઆ:
ગાદીમાં ધણી પડે ચડે ફેણે ગરટ અડી ખમવા દીઆ જેમ આઆ: ॥ ૧ ॥
હુવો હોહોહાર બોહો મંત્રવાલા હરદ તતકાલ અડદ બૂદ તુટા,
અંગ ધખાવે ચખાં દલાં અંટાલા, જટાલા ગારડી બેજી જુટા ॥ ૨ ॥
ચોતરી વદાહી વીર મુઠાં ચલે ધાર છુટા ચલે ધાગધાગ
દસીરા શાલ ગુલવાડરા ચોલ દે : લાલ શેલી ગર વોમ લાગા : ॥ ૩ ॥

લડયડે હેકદમ મગ લાલીએ ઝીક ઘોડા તણી પડે ઝડેઆં :
 ઓં અદાદર ઓં અનહર નંદંદર જોગંદર અડારા આકમી મુદ્ર જોગેન્દ્ર અડેઆન
 ધજે પડે જોલ હીલો બગાંલા ધમચ ખેચરાં ગત જી વહે ખાલા,
 વેરશી હંદરરા ફંદ દેખી વકા : ચંદ જીવી ગયો વીર ચાલા. ॥ ૫ ॥
 પાંચ ધટમાં માંતરામાંહી રઆ પડા, સાંભલો અભો ઝલવદન મુકે,
 ગામ અશાણુ તજી હેક પકડી ગઠી, મઠી વઢવાણુરી ન નકો મુકે ॥ ૬ ॥

અં. ૪૬-૧-૪૯-ગોહિલોની વાત-ગુ. ઐ. વા.-પૃ. ૧૧૭-૧૨૫

આરંભ-ગોઅલોની વાત. પાંડુના અરજીજી સુત અભેવજ સુત પરક-
 શત (પરિક્ષિત) શુત જનમેજઅ સુત સહસરાણુન સુત શતનીક શુત શત-
 કરમ શુત ગૌતમ શુત નાગવાહન શુત નરવાહન શુત શાક્ષીવાહન જેનો શક
 ચાલે છે તે તેહના દીકરા ૪ ગેમલજી ૧ શદેવસ ૨ રીશાણુ ૩ શામમુંદર ૪

તે શાક્ષીવાહનની પેદાશ કાશીપુરીમાં થઈ તાંહાં એક બરામણુ હતો.
 તેહને દીકરા ૪ તથા દીકરી હતી તે રૂપવંતી હતી તેહનું સગપણુ કરવા
 માંડીજી તારે બાપએ કચું જે મારે પરણું નથી પછી મોટાં વરત કરવા
 માંડીઆં એમ વરથ ૧૩ ની થઇ એક શમે એ કંના ગંગામાં નાવા પડે-
 હીએ જાતી હતી તે રાત્રીની ખબર પડી નહી તે સમે આશોપાલવના ઝાડ
 હેઠ નાગ ત્રશંગ નામે જિભો હતો તે શમે પુનમનો ચંદ માથે આવો હતો
 અને બાઈ ગંગામાં નાવા જિતરી તે નાગની નજરે આવી તેહનું રૂપ જોઇને
 નાગ વીહવલ થઇને મનુશનું શરીર ધારીને તાંહાં આવો તે બાપ પાસે વશ-
 તર હતું નહી તે વખત દરશટીપુતર (દક્ષિપાત) ગરબ રચો તારે કચું જે હું
 પાતાલનો નાગ છું બાઈ કહે જે હું કુંવારી છું અને આ કલંકથી મારે
 મરવું પડશે તમને હતીઆ આપીશ નાગે કચું જે સરવે પ્રથવીનું રાજે કરે
 એવો તારે પુત્ર થશે અને તારે કુખ પડે તારે મુને ઇઆદ કરજે.

x

x

x

અનત-અને જશવંતસંધ્ય વીધા વાગ્નનો દીકરો પેહેલો મરાઓ હતો તે વરસંધ દે મુંછડાલનો જમાઈ થાતો તેહનો દીકરો નયુછ વરસ ૧૬ ની ઊમરમાં હતો. તે પોતાનો બાણેજ જાણીને વરસંધ દેએ ઊગારી લીધો અને એહના ૧૫૦ અસવારમાંથી ૭૫ મરાઓ પણ અરજીએને દુદાએને વરસંધ દેને સરીરે ધા વાગા પણ કુચલ રચા તે નયુછને લેને પાછા વલા તે વખતે અરજીએને પુછુ જે વરસંગછની પાસે એ કોણ છે તારે કચું જે એ તો બાણેજ છે તારે કચું જે ઠંડા સાપોલીચું સાથે રાખી રચા દેખાચ છે તે વાત શંભક્ષીને વરસંધએ તરવારથી બાણેજનું માથું કાપી નાખું પછી તે દલગીરીથી પોતાના હાથનાં કાંડાં જે કાપીઆં અને પછી કાશીની જાતરા સાડે ચાલા ને ત્રીછ મજલે ગુજરી ગયા.

વિષયાદિ-આ વાર્તામાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે:-ગોહિલ જાંઘળ અખર બાદશાહ સાથે લડતાં મુઘા અને મારવાડનો ખેડગઢ બાગ્યો એટલે તેનો મેટો પુત્ર સેનજી કુળદેવ મોરલીધરની મૂર્તિ સાથે ગાડાં બેડાવી ગુજરાતમાં આવ્યો અને કાડી-આવાડમાં પંચાળ દેશમાં તેના ગાડાનું પેડું નીકળી પસું એટલે દેવની આજ્ઞાથી ત્યાં મુકામ નાખ્યો અને નવલખો માસાદ કરાવી મુરલીધર દેવ તેમાં પધરાવી સેનજીપુર વસાવ્યું. તેના બીજા બાઈએએ પણ ભૂદાં ભૂદાં ગામ આસપાસ દુર તેમ નજીકમાં વસાવ્યાં. તેમના વંશજોની દીકરીઓ અને બેનો મારવાડમાં કોનાજના રાજરજ-વાડા સાથે તેમ જીનાગઢ આદિના રાજાઓ સાથે પરણી હતી. એમાં એમને કેટલાંક ગામની ચોરાશીઓ મળી. તેમના વંશના મોખડાએ બાવનવર પાસે શીહોર વસાવ્યું. એ વંશના બીહોએ શીખર રમવા જતાં એક કોળી કાકોરની સ્વપ્નવંતી દીકરી ભેઈ અને તેની સાથે લગ્ન કર્યાં. તેના વંશના હાથા અને બાચા મકવાણાએ ઔરંગ-જેબના લશ્કરે સોમનાથનું (મભાસ પાટણવાળું) દેહેરું તોડી મૂર્તિ અમદાવાદ લઈ જવાનું મથન કરતાં ૨૫૦૦ કોળીઓ સાથે મુઘા. તે જગ્યા ધાસવીર્ધ કહેવાય છે. તેના વંશના ખસીઆ કાકોરના વંશજ બીજા ખસીઆને હરાવી હામાછ ગાયકવાડ વડોદરે લઈ ગયા અને હામાછની માએ તેને કેટલાક વખત પછી ખુશી થતાં ઊડાવ્યા. તેના વંશના વાલ વીંધાએને અડીલાના અરજીએને જોડે કામ કામ લડાઇઓ થઈ. તે વીંધા વાલે મુઘા અને તેનો દીકરો, જે પોતાનો બાણેજ યતો હતો તેને અરજીએને કહેવાથી ધરાવરજીએ આવો પણ બાણેજની હત્યા કર્યાના પાપને ચક્ષાતાપ થતાં પોતાનાં જે કાંડાં કાપી કાશીની જાત્રાએ જવા નીકળ્યા અને તે કાશીએ જતાં મર્જ પામ્યા.

વિશેષ-આ વાર્તામાં શ' મંડલિકના વારાથી તે પેરવાઈ પછોના સમય પર્યંતના કાડીઆવાડનાં કેટલાંક જાનાં રાજાઓ સંબંધી ઉપયોગી માહિતી સમાવેલી છે. આ વાર્તા છપાયેલી જણાતી નથી. કવીશ્વરે સંરોધન કરી છપાવેલી “સ્તમાલ”માં ગોહિલોની વાત છે પણ તે ખીજ ન છે, જો-કે તે ગોહિલોના મૂળ પુત્ર સેનજીથી પ્રસ્તુત વાર્તાની પેઠે શરૂ થાય છે, અને કોક પ્રસંગ બંનેમાં સમાન પણ છે.

અં. ૪૬-૧-૫૦-કાલીનો કોટ-ગુ. ઐ. વા. પૃ. ૧૨૬-૭

વિષયાર્થિ—આમાં અમદાવાદથી અડાલજના રસ્તા ઉપર આવેલા કાલી ગામ આગળના પુરાણા કિલ્લા સંબંધી હકીકત છે. પેશ્વાના હાકમ સેલુકર (સન ૧૮૦૦)ના વખતનો સીપાઈ સૈયદ રહેલુ જે ભાંચામાં રહેતો હતો તેણે એ લખાવી છે: અમદાવાદ વસાયા પછી સો વર્ષે પાટણાહના અમીર અહમદશા, જેણે હિન્દુઓનાં રાજસ્થાનો કબજા કરી બાવન કિલ્લા બંધાવ્યા હતા તેણે કાલીનો કોટ બંધાવ્યો હતો. તેને ચાર ભુજા હતી, ૪ અસલી કુવા હતી; આ કિલ્લાને વાઘે ૨૭ ગામ હતાં; અમદાવાદ પેશ્વાએ લેતાં મુસલમાની સરકાર આ કિલ્લામાં ભરાયું એટલે પેશ્વાએ તોપોના ગોળા છોડી આ કિલ્લાનો સંદંતર નાશ કર્યો. આ જ અહમદશાએ રાણપુરનો કિલ્લો ગોમા અને બાદર એ બે નદીઓના વચલા પ્રદેશમાં બાંધ્યો હતો.

વિશેષ—આવા નાના નાના કોટની મળતી હકીકતો એકઠી થતાં શુભરાત્રીનો શૃંગારાબદ્ધ ઇતિહાસ લખવામાં ખૂબી ઉપયોગી ઐતિહાસિક વિગતોની સાંકળો ખૂલી થાય એમ છે.

અં. ૪૬-૧-૫૧-કેશર અથવા મરતોલી માતા-

ગુ. લો. વા-પૃ. ૧૨૭-૮

આરંભ—અડાલજમાં બારોડા ઝવેર બાહાદર સંગ જિમર વરસા ૬૫ની છે તેહની કહેલી વાત નીચે લખી છે.

અડાલજમાં કેસરખાઈ માતાની જાગૃતિ છે તેહની માનતા ધણી ચાલે છે એ માતાની જીવજ પેહેલી પાટણ પાસે મરતોલી ગામ તહાના બીલની બાઅડી નામે કેસરખાઈ હતી તે કોઈ દેવીના અવતાર જેવી હતી તેહના ગુનામાં કોઈ માણસ આવે તે માણસને સરાપ આપે તેથી મરી જાય, એટલે એ ગામના લોકોએ એહને ડાકણ ઠરાવી.

અન્ત—એ આંખે તથા લેખે તહાં માતાનું ધાનક કરીજી પછી મરતોલીએ અડાલજનો ભરવાડ જેઠા ગણ્યો હતો તેના શરીરમાં રહીને માતા આંહી આવીયા તથા મરતોલીએ પણ ધાનક છે પછી તે જેઠા પાસેથી રૂપાંબાઈ નાગર બરામણને ઘેર સંવત ૧૮૭૨ માં આવાં તેહની બનાવેલી જગા હાલ છે. ને ધણા ગામોમાં કેસરખાઈ માતાના જીવા છે તે ધણું કરીને તો જીવા જાતે ભરવાડ તથા બીલ છે અને મુલ ગામના નામથી મરતોલી માતા એ હવે નામે પણ કહેવાય છે.

વિષયાર્થિ—આમાં નીચેની હકીકત છે:—લીલની બાઈડી કેસરખાઈ પોતાને પત્નવતારને શાપ દેતી અને તે મરી જતો એથી ગામ લોકો તેને ડાકણ ઠરાવી અને તેના છાશ પાસે જળોવાર મારવા પ્રયત્નો કર્યા; પણ તે છવી અને બીજ વારના

માર વેળા જંગલમાં જાડ હેઠળ ભોંયમાં સમાઈ મઈ. પછી થોડોક સમય વીતતાં દુકાળ પડ્યો અને એક બરવાડ પોતાના જે છોકરા-આંબા અને લેંગા-સાથે તે જાડ હેઠળ પરદેશ જતાં હતયો અને દુકાળની પીડાનો માર્યો ત્યાંજ, છોકરાને ઉધતા ને ઉધતા છાડીને જ ચાલતો થયો. એટલે પેલી સ્ત્રીલક્ષી કેસરે ભોંયમાંથી નીકળી પાંચ વર્ષ પર્યંત તેમનું લાલનપાવન કર્યું અને બરવાડ સુકાળ પડતાં પાછો આવ્યો ત્યારે છોકરાને જીવતા દેખ્યા આથી તેણે ત્યાં કેસર માતાનું સ્થાનક કીધું.

વિરોધ—ગુજસતમાં કેવી રીતે, કેટલીક દેવીઓના સ્થાનક સ્થપાયાં છે તે સમયમાં આવી વાર્તા માર્ગદર્શક થાય એમ છે. । । । । ।

અં. ૪૬-૧-૫૨-કલોલની વાત-ગુ. ઐ. વા.-પૃ. ૧૨૮-૯

આરંભ-મેહેતાજી શીવરામની કહેલી વાત

કલોલથી ઈશાન તરફ કાશ ૧ ઉપર તેરશા નામે સેર હતું તહાં અશક્તી હતુમાન હતો છે. તેનું નામ તેરશીયા કહેવાય છે અને તહાં વસતીનું નીશાન પણ જણાય છે તે ગામ ભાગીને કલોલ વશુ તે કલોલ નામનું કારણ કે એક કલો. એહવે નામે જોગી પ્રથમ અહીં રહેતો હતો તેહને પાશે વસતી વધતી થઈ તારે તે જોગી (રાવલીઓ) નામથી કલોલ નામ થયું—

અન્ત-અશક્ત આ પ્રાંતમાં વસતી બીલોની હતી, તથા થોડી વસતી હતી તેથી જંગલ હંદાર જેવો લાગતો હંદાર એટલે જિજડ અઅંકર તેથી તે જમીનનું નામ હંદાર હતું તેહમાં વસતી થઈ તાહારે ગુજરાતમાં હંદાવ દેશ કહેવાયો તેહનું તખત કમોલમાં હતું તાહાંના રાજની રાખેલી રાણી નામે રૂડખાઈ તેણે અડાલજની વાવ કરાવી તેહના પથર લાવતાં દર ગાઉથી ૧ પથર લઈને તે રાણીની છોકરીએ ગામ છત્રાલાની વાવ કરાવી એમ લોકો કહે છે તે છોકરીનું નામ જહેર નથી—

માલવામાં નરશીંહ પર પાટણ હતું તહાંના વાણીઆ નરસીંહપરાનાં ધર ૭૦૦ પરાંતીજમાં આવાં તહાથી કલોલમાં ધર ૪૦૦ આવતાં સવત ૧૩૦૦ ની સાલમાં આવાં તેહમાં હાલ ધર ૪૦ છે

કલોલમાં વસતી ૨૦૦૦ ધરની આસરે કહેવાય છે નકી ધર ૧૫૦૦ છે ૫૦૦ શીપાઇનાં, ૨૦૦ વાણીઆ, ૬૦ તરગાલા, ૧૦૦ ભાટનાં, ૫૦ બરામજી, ૨૦ હજમ, ૧૦ સોનીનાં ધર, ૩૦ સુતારનાં ધર, ૧૦ દરજીનાં, ૧૦૦ કણ્ણીનાં, ૫૦ ઢેઢીઆનાં, ૭૦ કાલીનાં, ૨૫ રાવલીઆ, ૨૦ ચારણનાં, ૪૦ ગંધરવોનાં, ૩૦ કુંભારના, ૪૦ પેંતરનાં, ૧૫૦ પરચુ-૧૫૦૦.

વિષયાદિ-આમાં કલોલ ક્યારે અને કોના નામથી વસ્તુ તે સંબંધી દર્શાવે છે. આમાં જણાવેલું છે કે આ ગામ અસલી હોવાનું પ્રાચીન કપિલેશ્વર મહાદેવના સ્થાનકથી સમજાય છે; આ ગામ વસ્તુ (આશરે સંવત ૧૩૦૦) ત્યારે વાવેલાનું રાજ્ય હતું, સોલંકીના રાજમાં વસ્તુ નથી. તેનો સંવત સહિત લેખ જાસ રજુછાડ જોઈતાને પેર છે. આ કલોલની રાણી રૂઢાબાઈએ (સં. ૧૫૫૫ માં) અડાલજની વાવ કરાવી; આ ગામના 'વરદો' અને 'જેતા'એ અમદાવાદના બાદશાહને પોતાની જેન 'લીલા' પ્રજ્જાવી હતી; ત્યાં મશીદ છે તે 'કાલીના કોટ'(જુઓ અં. ૪૬-૧-૫૦)ના વખતની હોવાનું અનુમાન થાય છે; ગામને કિલ્લો નથી. વગેરે.

વિશેષ-જયધોગી સ્થાનિક માહિતી માટે પ્રસિદ્ધ થવા યોગ્ય છે.

અં. ૪૬-૧-૫૩ કુંડુલોપાખ્યાન-ગુ. પુ. ગ. સાર-
(અધ્યાય ૧૪)-પૃ. ૧૩૦-૧૩૪

આરંભ-૨૬૬ પુરાણમાં કુંડુલોપાખ્યાન અધ્યાય ૧૪

અ ૧

સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં પાપાપનોદ નામનું વન તેમાં એક સમે કાર્ધ પારધી શીકાર કરતો હતો તહાં પાંચ રશી કણ્વ ૧ ગાલવ ૨ ઔતિથ્ય ૩ આંગી-રસ ૪ બાર્હસ્પત્ય ૫ તેઓ જતા હતા તેઓને પશુ જાણીને એ પારધી મારવા આવ્યો. પણ નજદીક જતે દઆવાન થયો અને બહુ હંડની વખત હતી તે હંડથી રશીઓને પીડાતા જાણીને અગની વીગેરે લાવીને તેઓની હંડ મટાડી. પછી તેણે પુછું જે મારા શા પુણ્યથી તમારાં દરશન થયાં. તેઓએ કહ્યું કે પૂર્વ જનમે ધણો લોભી વાંછીઓ નામે કડવો તું હતો. તારે એક સમે કાર્ધ યોગી તારે ગેર આવ્યા. તેની પૂજા તે કીધી અને પુછું જે કીયા વ્રતથી મહાપાપ મટે. પછી તેણે કહીજા જે કાલાષ્ટ્રમી થીવનું વ્રત જે ભાદરવા વદ ૮ તે દહાડે ગાયના મૂત્રથી પછી પાણીથી નાહીને ધંતુરાના કુલથી થીવ પુજા કરવી.

x

x

x

અ. ૩

તે માંધાતાએ (પૂર્વ જન્મના વાણીઆ કડવાએ) બ્રાંમણની વ્રતીઓ બંધ કરી તારે બ્રામણોએ પાંચાલ દેશમાં જૈને કણ્વ રશીની પાસે પોતાનું દુખ કહીજા તેણે પોતાના શિષ્ય ગાલવને મોકલી. રાજાને કેહેવરાવ્યું જે તારો પેહેલો જન્મ સંભાર. તું શાથી રાજ્ય પામ્યો છું. પછી તેને પેહેલો જન્મ સાંભરો. અને એ રાજા પાંચલ દેશમાં રશીનાં દરશન સાર સેના સહીત આવ્યો. તેને પાંચાલમાં બ્રામણોને ગામ વસાવી આપવાનું રશીએ કહીજા.

પછી ગાલવને મોકલી ૧૮૦૦૦ ગ્રામણોને તહાં તેડાવ્યા અને એ જ વખતમાં સોરઠના વાણીઆઓ ૩૬૦૦૦ તહાં જતરાએ આવ્યા હતા તેઓને પણ તે જ વખત તેડાવીને તહાં કંડુલ ગામ વસાવીને તહાં રાખ્યા.

અન્ત-(અધ્યાય ૧૪ મો) જરે દ્રૌપદીએ સહીત પાંડવો વનવાસ નીસરા સારે તાલ પર્વતમાં આવીને ફેટલાક દિવસ રહ્યા હતા અને તહાં રહીને શ્રી કૃષ્ણની વીનતી કીધી તારે શ્રી કૃષ્ણે આવીને કહીજી કે મત્સ્ય દેશનો રાજા વીરાટ નામ છે તે ધર્મવાલો છે તહાં તમે જાને સુખે વસો પછી કાંપિલ-દેશાનમાં તીર્થ યાત્રા કરીને વૈરાટપુરમાં ગયા.

આ મહાત્મ્ય જે સાલકશે તેને કીકરો. ધન જે ઇછા હશે તે મલકશે અને રાજા તથા ચોર વીગેરેના ભય તેને ઉપજશે નહીં એમાં સંશય નથી.

સોનું ધન ગામ વચ્ચે વીગેરે આ વાંચનારને જે આપશે તે અક્ષય ફલ પામશે.

વિષયાદિ-આમાં પાંચાલ દેશમાં માધાતાએ (પૂર્વ જન્મના એક દોષી વાણીઆએ) શાપથી મુક્ત થતાં કવ્વની પ્રેરણાથી કંડુલ ગામ વસાવ્યું, ગાલવા નામે બ્રાહ્મણો અને વાણીયાઓને ત્યાં વસાવ્યા અને એ સ્થળે તીર્થ સ્થાપ્યું, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. આના ચોદ અધ્યાય છે, તેનો સાર માત્ર આમાં આપેલો છે: ૧ લો અધ્યાયમાં કંડવો વાણીઆ કવ્વવહિના શાપાતુઘ્નથી માંધાતા રૂપે અવતરવાનું વરદાન પામ્યો તે, ૨ લમાં શુવનાશ્વને પેટ માંધાતાનો જન્મ થયો તે, ૩ લમાં માંધાતાએ કંડુલ (કવ્વવાલય) ગામ વસાવ્યું તે, ૪ થામાં કંડુલ ગામની સીમા અને બ્રહ્મકુંડાદિ તીર્થસ્થાનોનું નિર્માણ, ૫ મામાં કંગોલીઆ બ્રાહ્મણ(ગાલવા કાલવા, કપોલા પણ નામ પડ્યાં તે)ની તથા પ્રાગ્વાટ વાણીયાઓની ઉત્પત્તિ, ૬ લામાં એ વનનું પાપનોદ નામ શી રીતે પડ્યું તે, ૭ મામાં તે તીર્થમાં ચારણને કવ્વ ઋષિની પ્રેરણાથી તપ કરતાં સિવે આપેલું વરદાન, ૮ મામાં સ્વયંભૂ દેવ અને દેવીની સ્થાપના, ૯ મામાં કારણની જ્ઞાનવાપી જેવી સત્યવાપી, શિવમુખી ગંગા આદિની સ્થાપના, ૧૦ મામાં દેવીઓનું નિર્માણ, ૧૧ મામાં એક નિત્ય બ્રાહ્મણીની કથા, ૧૨ મામાં રામચંદ્રનું રાવણહર્યાના પાપના નિવારણાર્થે કંડુલમાં સ્નાન, ૧૩ મામાં કૃષ્ણના પુત્ર સાંબની યાં(સાં)બપુરી, ભજ્જિ ઋષિનું સોરઠના યૌતુકચંદ્રશી રાજાની કન્યા સાથે સ્વયંવરથી લગ્ન, તાલ દૈત્યના હજનથી તે સ્થળનું તાલગિરિ નામ વિગેરે, તથા ૧૪ મામાં દુકાળથી જનનક થયેલા એ ગામની સુકાળમાં પુનઃ સ્થાપના, પાંડવોનો નિવાસ આદિ, વર્ણવેલાં છે.

વિશેષ-સ્કંદપુરાણાદિમાંથી ગામ વિવિધ ગામ સ્થપાયેલા હોવાદોનાં તારણો કઢાવાય તો તેથી ઉપયોગી માહિતી મળે એમ છે. આ આખ્યાન ઉતારતાં લઢીઆએ બૂલથી ૧૩૦ મા પાનાનો આંક બેવડો નાંખ્યાથી કુલ પાનાં ૧૩૦-૪ ને બદલે ૧૩૦-૫ થવાં લેઈએ છે.

અં. ૪૬-૧-૫૪-કાનાજીનાં કવિત-ગુ. ઐ. ૬.-૫. ૧૩૪

આરંભ-કવીત ભુપતસંધના આપ કાનાજીનાં

સંયશે તે યાશે સરખ. ધરતી જીપર ધેગ.

તેમાં આતર સંધ. કરી નવાલી કાનડા. ૧

ખાટીલે પોશાલ સજી. નરપત લણીઆ નનો

જનપતી સંસાર દદો. કલમે લખો કાનડા. ૨

તે આગે નારણ તણા. લીધી ધર લંકાલ

ચક્ર બાધી ચળિબા(વા)ગ્ર. તને કરે સલામું કાનડા. ૩

લાપરીજી વાલા લંધર. દીના દેતરોભ

લાખે લાંચે ના. કરોડું જમતાં કાનડા. ૪

વિષયાદિ-અં. ૪૬-૧-૫૬ વાળા કાનાજી સંબંધી આ ચાર કવિતો છે, પણ ત્યાં આપેલી હપીકતમાં નહીં આવતાં અહીં છતાં ઉતારેલાં છે.

વિશેષ-૧. આ ઉપરાંત એક નીચેનો છટો દૂદો છે:—

કાન ખાપસે અવતરે બડે બાપકે પૂત.

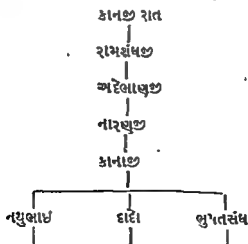
માગણ માગે પામરી ધરમાં ન મિલે મુ(સ)ત.

૨. આના પછીના ૧૩૫ માં આના ઉપર ભુપતસંધનાં ૭ કવિતો ઉતારેલાં છે, પણ એ કવિતો પાછાં ભુપતસંધની વાર્તા(જુઓ અં. ૪૬-૧-૫૬)માં આવતાં હોવાથી તેની વિગતવાર નોંધ અહીં લીધી નથી.

અં. ૪૬-૧-૫૫-લંકોડાના ઠાકોરની વંશાવલિ-ગુ. ઐ.

વંશવૃક્ષ-પૃ. ૧૩૬-૭.

આરંભ-લંકોડાના ઠાકોરડાની વંશાવલિ મે. ગુલામચંદના કહાણી લખી.

વિષયાદિ-આમાં બંકોડાના ઠાકોરની કાનજી રાતથી ચીદેક પેટી મુધીની વંશા-
વલિનું વૃક્ષ લિતારેલું છે. દરેકની ચાખા (વંશજ) પાંદડાના આકાર કાઢી તેમાં નામ
લખ્યાં છે અને એ પાંદડામાંથી પાણુ લીટી દોરી ફૂંકે કાઢી તેના કણુઆ ૩૫ પાંદડાના
આકારમાં તેના વંશજનાં નામ લખ્યાં છે.

અં. ૪૬-૧-૫૬ સુંવાળના ઠાકોર કાનાજીની હકીગત-

ગુ. ઐ. વા.-૫. ૧૩૭-૧૪૩

આરંભ-દેતરોજના બારોટ હીર વીરસંઘ સુંવાલીઆના દસોહી. તેણું
તથા ગામેતી સખલસંઘજીએ લખાવેલી વાત. સોલંકીનું રાજ દુકટોડેથી
પાટણુ આવું પછી કાલરીએ થયું. તહાંથી એક પાંખીજી લુણાવાડે ગયું.

અને એકને દેતરોજના (કાંઝના) કાવીની દીકરી સાથે સંબંધ થયો.
તેથી તેના વંશ કાલીની નાતમાં ભયો તે કષ્ટ વખતમાં તથા કોણુ તે અમને
માલમ નથી પછી તેના વંશમાં કાનાજી રાત થયા તેને સુંવાલીસ ગામે
હતાં તેથી સુંવાલ પરગણું કહેવાયું તથા સુંવાલીઆ કોલી કહેવાયા. એ
કાનાજી રાતને અકબરશાએ નોખત ચૌપદાર અબદાગીરી વગેરે આપાં હતાં
અને પ્રથમ એ પોતાને રાજ કહેવરાવતા હતા. તેને સમાવડીઆએ રાત
(એટલે હજમ) કહેવા માંડા પણ અકબરની ફાજ સાથે કાનાજીએ ખૂબ
લડાઈ કરી અને (રાતનો કીતાબ) પોતે કણુલ રાખ્યો. અને તેની સાથે
લડવાની હીમત અકબરનો ઉમરાવ કાઠ રાખી સકતો ન હોતો
તેનો દોહો

મુગલાંણી કહે મુગલને. તું કાનડ દેશ મ ભ

છોડ અકબરી ચાકરી. હું કાંતું તું ખા ૧

અન્ત

હણી કરતી બકોર સોર ગહી સાહ આગે દોરી, બણી બાત શુણી સાચી બવણે સમાણ. ૧
આગરે કહા તો નડે ઝાંગરો કાનરો આગે, કાનરો ઝાંગરો દુલે દુલો દુલો કાન. ૨
જમ જળાં લહે બઝાં ત્રંબાલાં ધરાવે ભેર, શુદાલાં વધોરો કાલાં નાંદાણી સતાબ. ૩
ચેગાલાં કરા ધાયા શુણે સાહ લે મલ, નેમલાં મલલાં સોતા મારેઆ નવાબ. ૪
મારકાહ હસંમ મેળે ફારકા ભેરકા મંડે. મુઆડે ત્રવડી ઘટા કાઢે ચમાં ધાણુ. ૫
ગવાડે સીધુંવા રાજ નમાડે ત્રવેડાં ગહાં. બબડે બાપરી ગાદી દરો અદેખાણુ. ૬
એ આંકી સાહશ સદા ધરેણો કાંનરો આગે, ધરા સાહવણી સરે મટે નહોં ધાદ. ૭
વાહ વાહ હુહ એતો ભમરાવ આગે વાતાં, સાહરા રસાલા પાડે કાનો પાદસાહ. ૮

વિષયાદિ-૧ આ, સુંવાળના કોણી ઠાકોર અને સોલંકી વંશના રાજની કોલણુ
શાણીથી થયેલા ઠાકોરના વંશજ કાનાજીએ મેગલ બાદસાહ અકબર તથા સાદબહાં-

નનાં લશ્કરો સામે લડાઈઓ લડી પરાક્રમો કરેલાં તેની વાર્તા છે. આ વાર્તામાં નીચેના પ્રસંગો ઉ:-૧ અકબરનાં લશ્કરોને સતામણી, ૨ કાનાઝની પ્રથમની ફરિદ્વાવસ્થા અને માતાઝનું વરદાન, ૩ બહુચરાઝનું મૂલ સ્થાનક દેવરોજ, ૪ કાનાઝના ત્રણ દીકરાને રાજ્યની વહેંચણી, ૫ કાનાઝએ ઔરંગઝેબના મોઠા બાઈ દારાસાહેબને આપેલો આશ્રય અને આજમખાંના મારપી, તેની કચડા ડુંગર અને ઠંટાસજુમાં સંતાકુકીની લડાઈ અને ૫ વાયડા બાહાણ અને વાયડા વાણીઆને આશ્રય.

૨. મસ્તુત પ્રતિમાં આ પ્રસંગો ઉપર જણાવેલા ક્રમે આપેલા છે, પણ તે સમયના ક્રમને અનુસરતા નથી પરંતુ આડાઅવળી લખાયા લાગે છે. તેમ જ અકબરસાહેબના વખતના કાનાઝ રાત તે બાદસાદ ઔરંગઝેબના બાઈ દારાસાહેબને આશ્રય આપનારા કાનાઝ દોઈ ન થકે. વાર્તા લખનારને જ આ અનુગત્વ લાગ્યાથી તેણે એવી દીપ કરી છે કે “આગળ લખેલા કાનાઝ અને આ કાનાઝની વાર્તામાં ઉલટપુલટ થાવ્ય છે તેથી બરોબર હકીકત માલમ પડતી નથી.” (જુઓ પાનું ૧૪૦) દારાસાહેબે આશ્રય આપનાર કાનાઝ સંવત ૧૭૭૬ માં દોવાનું બંકોડાના પાદરના સિવાલયની છત્રીના લેખથી સમજાય છે. એટલે બે કાનાઝ થયેલા; તેમાંનો પહેલો અકબરસાહેબના વખતમાં અને બીજો (અદેબાણ કાનાઝ) ઔરંગઝેબના સમયનો.

૩. દાલનાં બહુચરાઝ માતાનું મૂલ સ્થાનક દેવરોજ, યુંવાળના મધ્ય ભાગના ગામમાં હવે એમ આમાં જણાવેલું છે. વાર્તા લખાવનારે તેની પુષ્ટિમાં પણ એમ જણાવેલું છે કે “બહુચરાઝના બંકા વઘીબ બંદે પણ ‘યુંવાળના ચોકની’ એમ ગાયું છે.”

વિશેષ-૧. આવી ઐતિહાસિક હકીકત મોતલ બાદસાહેબના સમયમાં ગુજરાતમાં કેવી રીતે કાળીઓ, જતો (સુલતમાનની જતો), સિંધીઓ, આરબો, મરાઠાઓ વગેરે મુલકો દબાવી દબાવીને ત્રાસ મચાવતા અને તેમને લાંથી મારી કાઢવા વખતોવખત મોજલાઈ સુખાઓ અને પેશાઈ સેનાપતિઓ સાથે લડાઈઓ લડી હુટો ચલાવતા તેના ખ્યાલ આપે છે.

૨ કબીશ્વર દલપતરામે સંશોધન કરી પ્રકટ કરાવેલા “રતમાલ”ના પુસ્તકમાં આ વાર્તાના પ્રસંગો સમયના અનુક્રમે (પાનાં ૪૨૭-૩૭) વાંચી આપેલા છે; પરંતુ મૂલનાં કવિતો આદિમાં કેટલાક મનસ્વી સુધારાઓ કરેલા જણાય છે.

અં. ૪૬-૧-૫૭-ભૂપતસિંહની વાર્તા વગેરે-ગુ. ઐ. વા.-
પૃ. ૧૪૩-૪૬

વિષયાદિ-આમાં (અં. ૩૬-૧-૫૪ વાળા) કાનાઝ રાતના ત્રીજા દીકરા ભૂપત-સિંહ(રાંધ)નાં કહીના મહારાસાવ સામેના બહારવટાનાં તેમ જ તેને ખરી વખતે અને ગોદડના કાઠીને મદદ આપ્યાનાં પરાક્રમો વર્ણવેલાં છે. પ્રસંગ ટૂંકમાં આમ છે:-

૧. ભૂપતરાય પોતાના બાઈ દાદાઝ અને તેના દીકરાને મારી તેમનો ત્રાસ પડાવી લીધો અને બંકોડામાં તખ્ત રાખ્યું. તેણે કહીવાળા મહારાસાવનાં ત્રણ ગામ દબાવ્યાં હતાં.

તે મહારાણે પાછાં માગતાં ભૂપતસિંહે બહારવટું જેડ્યું અને ૨૦૦૦ માણસોની કુમકથી મહારાણેને ધણો માર માર્યો. ભૂપતસિંહ એટલો બધો યુરવીર હતો કે મહારાણેને પુત્ર અવતરતાં તેની તરફથી સુંક લેવાને એક છોકરી બન્યોમાં જતાં વેરાએ તેને કહ્યું કે સુંક તો ભૂપતસિંહની મા ખાઈ ગઈ. આથી તે વેરાને મહારાણે હુટ્યો ત્યારે ભૂપતસિંહે તેને એની નુકસાની બરી આપી. મહારાણેને અચેજ સરકાર સાથે (સને ૧૮૦૧) ટેંટા થતાં ઝીંજવાડેથી મહારાણે તેને બોલાવી પોતાનો કુટુંબકબીલો તેને સોંપ્યો. તેણે ગોદડ કાઢીનું જીનાગઢના નવાબની ફોજ સામે રક્ષણ કરી ધાંધલપુરના કિલ્લો ટકાવ્યો હતો. એણે અગણોતરા કાળમાં ધણા ઠાઠીઓને જીવાંધ્યા હતા.

૨. ભૂપતસિંહને હલવહવાળાના બાઈ મેંધાણના ગરાશીઆની દીકરી કાલી બાઈ મણી અને તે સગપણથી તેણે તેનો ગરાસ બચાવ્યો. તે બંકોડાની આસપાસના સો સો ગાડ ફરતે ફરતે કરતો, અને મોઠા મોઠા રાત્રીઓને કાવર કરતો, પણ ‘અનવાળી અને અંધારી’ ભારે બાલણો નમાડતો, ગરીબ લોકોને સહાયત્વ આપતો, તીર્થ-વાસીઓને સંતોષતો, તેને માટે કહેવાય ■ કે

દેતરાલ દનીઆમાંઅ દખણી કરતા ડોળ
વલીને કાઠો વોલ, બાલાની અણીએ ભૂપતા.

તે સંવત ૧૮૭૦ મહર્ષ પામ્યો. તેની વહુ મૂલીબાઈએ પોતાના જેઠા દાદાજીના બે દીકરાને દત્તક લીધા. તેના વંશનો છેલ્લો દોલતરાંધ સમાજની રખાતથી નજમ્યાથી તેનો ભાગ કાઢી નાંખવાની તદબીર થયેલી અને તે ખવાસ ગણાયથી કાઠરાંધોએ તેને પોતાની દીકરી મણીબાઈ નહિ.

વિશેષ-૧ આ વાર્તાનો છેલ્લોક ભાગ કવીશ્વર દલપતરામે સંરોધન કરી પ્રસિદ્ધ કરેલી ‘રતનમાળ’માં પાને ૪૩૮-૪૪૨ પ્રકટ થયો છે અને બીજા ફરાવાળો ભાગ પડતો મૂકેલો છે. જોમાં મહારાણે સાથેના સંગ્રામનાં આક ‘કવિત’ (દાદા) ભૂપતસિંહનાં પ્રકટ થયેલાં છે; પરંતુ ધાંધલપુરના કિલ્લાના રક્ષણનું નીચેનું ગીત પ્રકટ થયેલું નથી-

ખરો ખેડ ખવડાં તણી ભેલ માલી ખરી. લાખ લાખાં દલાં મેલ લાડો.
જેરવર રાજ્યથી બીરન દૂધ નહી. આવીએ ભૂપતો તહે આડો. ૧
ખેધ ખરા સાણસા વેધ માતા ખરા. ધરાપર ધમધમે ગેણુ ધૂળે.
બીર ગોદડ તણી તાણવા મહા બડ. ડમર કા આવીએ કાન ફૂળે. ૨
હેમરાં કુંડરાં નરાં ચાલતાં હરામ. વરામ ગલ સંધિવા રાગ વાગે.
ઝીકતો આબસર ટેક દે ઝીલીએ. ખેલીએ પ્રજાં બીચ ખાગે. ૩
અલંગારો ખેલીએ નાંદ, હર બકેરા. દલે દહ ધાણુ ધમરાંજી દાખે.
બાંદરાં ધરાવે અઓ ધર ભૂપતો, રાવ કાકાં તણી ધરા રાખે. ૪

૨. આ વાર્તાનો સંક્ષેપ ‘સસમાળા’માં ભાગ બીજાના પાનાં ૧૩૪, ૩૫માં પ્રકટ થયેલો છે.

૩. આ મહરજ પૂરે થતાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:—

“આ દેશમાં ક્રેટલાંએક વરસ મરાઠાઓએ દુકમ ચલાવ્યો તથા ક્રેટલાં-
એક વરસ સીધી તથા જત લોકોએ જીલમ લુટફાટ વગેરે કરાં. ક્રેટલાંએક
વરસ કોલીઓએ જીલમ કરો. હવે ઇંગ્રેજ સરકાર ચચ્યા તેની બોલીનું કવીત.

ઇકડે ગચ્છે તીકડે ગચ્છે ગચ્છે લેણસે જાન

કોલી ભાઈનું ઊઠું ગચ્છું હવે ચચ્યા ગુડમેન ॥ ૧ ॥

અં. ૪૬-૧-૫૮-ખડુચરાજીનો લેખ-ઐ. ગુ. લે-પૃ. ૧૫૦

આરંભ-શ્રી વર્હિચાયૈ: નમઃ । સ જયતિ ॥ સંવત ૧૯૩૯ વર્ષે શાકે
૧૭૦૫ પ્રવર્તમાને ॥ વૈશાખ માસે કૃષ્ણ પક્ષે દર(શ)મ્યાં રવિ વાસરે તદિને
રાજધિરાજ શ્રીમંત દમસિંહસુત સેનાખાસખેલ શ્રી રતેહસિંહરાવ તસ્યાનુજ
શ્રીમંત માનાજીરાવ ગાયકવાડે શ્રી ખડિયરાજની આજ્ઞાથી નવીન મંડપ
સિદ્ધ કરાવ્યો છે તે મંડપની પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે શ્રીમંતે પોતાના આશ્રિત
ધરના બ્રાહ્મણ નયુભટ તથા બ્રાહ્મણ સાઠોદરા હરિભાઈ પાઠક વગેરેને મોક-
લીને પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે મંડપના કારિગર પાટણના કાર ચકુ યાદવ તથા કાર
જગજીવન બૂલા તથા હુઆર એ મંડપના કામ ઉપર બ્રાહ્મણ શ્રીમાલિ
બાસ અંબારામ વિજેરામઃ શ્રીવડોદરાનાએ મંડપ પરિપૂર્ણ અશ્વિન સુદિ
૧૦ તિથી રવિવાસરે તદિને પૂર્ણ થયો છે તસ્મ દ્રવ્ય રૂપેઆ : ૬૫૨૫ થયા છેઃ
લિખિતં ॥ જ્ઞેશીઃ મનસારામ જ્ઞેઠાઃ બ્રાહ્મણ પુઠ્ઠ્યાઃ શ્રીરસ્ત્રઃ

વિપયાદિ-ઉપલા આરંભમાં જ વિગત સ્પષ્ટ છે.

અં. ૪૬-૧-૫૯-રાજપુત છત્રીસ કુલીની ગાદીઓ-

ઐ. ગુ. ક.-પૃ. ૧૫૧-૨

વિશેષ-૧ હું ને ૨ હું કવિત (જાણે) અં. ૨૩-ક. વાળાં પદેલાં બે કવિતને
થોડાંક પાઠાંતરો બાદ મળતાં છે; ત્રીજું ગદવાળું કવિત અં. ૨૩-ગ. વાળાને મળતું
છે. છેલ્લું કવિત નીચે પ્રમાણે છે:-

મનોરગઢ સામત હુવો. હુવો અજમેર સમસૂર.

પોગલગઢ ગજમાલ હુવો. હુવો બોજસી બલધંધર.

આત્મપાત્મ અરખત હુવો. હુવો હાંસુ પારકર

નવે કાટ કરડા. ચકી, ધર પરમારે લહી થપીએ:

ભાઈઆ ધર ઉપરે, ગઢ જીજવા વેચી કીએ: ॥

અં. ૪૬-૧-૬૦-૨૧ ખેંગારની વાર્તા-ઐ. ગુ. વા.-પૃ. ૧૫૩-૧૬૩

વિશેષ-આ વાર્તા કંઈક બાબાફર સાથે કવીશ્વર દલપતરામે સંરોધેલી "રત્નમાળ"માં પાના ૨૫૨-૨૭૦ માં પ્રકટ થયેલી છે. "સસમાળા"ના બાબાંતરના બાગ ૧ લામાં પાના ૨૧૮ થી ૨૩૦ માં આ વાર્તા પ્રકાશાન્તરે (મૂળ ગુજરાતીનું ઇંગ્લેશ અને ઇંગ્લેશનું ગુજરાતી બાબાંતર; એટલે કે ધણી ફેરફાર સાથે) પ્રકટ થયેલી છે. કુહાઓની બાબાનું પણ કવચિત્ નવીન સંસ્કરણ આ બન્નેમાં, થયેલું છે. ।

અં. ૪૬-૧-૬૧-કરણસાગરની વાર્તા-ઐ. ગુ. વા.-પૃ. ૧૬૪-૧૬૫

વિષયાદિ-આમાં કરણસાગર નામના મોટા સરોવરની અને એ નામના પ્રાચીન ગામની નીચે જણાવેલી હકીકત કુંકમાં આપેલી છે: મૂળ ગામ હવે ત્યારે તેમાં આવન માઠે 'કલખીઓ'ના અને ૬૦૦ (પર) હતાં; તેનાં હાલ ત્રણ પરાં થઈ ગયાં છે. અકબરના સમયમાં તે આબાદ હતું, એમ ટોડરમલની 'ફેરીસ્ટ'થી અને મહેમંદાવાદની મસ્જિદના લેખથી જણાય છે. આ તલાવમાં રૂપેણ નદી વાળેલી હતી; પણ સં. ૧૮૭૦ માં તેની પશ્ચિમની પાગ ભેદીને નદી નિસર્ગાથી તળાવમાં પાણી રહેતું નથી, અને નદી ઝીંજી-વાડાના રણમાં ભય છે.

વિશેષ-આ હકીકત લખાવનાર વિષે જણાવવામાં આવે છે કે તેનું નામ કરણ સાગરના ઠાકરડા જહાણ રામા છે. તેઓ દેલવાડના ઠાકરડા ભેચો અસલ કાલરીના ખ્યાંટ રજપૂત હતા તેમના પૂર્વજ કોલીની દીકરીને પરણવાથી વટસ્થા હતા; તેથી તેઓ કોળી મહવાણા કટોરણના બાવાત જણાય છે, તેમના વહીવંચા ધિજકામાં છે.

અં. ૪૬-૧-૬૨-મુંજપુરની હકીકત-ઐ. ગુ. વા.-પૃ. ૧૬૫-૬૬

આરંભ-લ. આચારજી રાયચંદણ દલમજી ગામ મુંજપુરની પોશાલના ગુર.

છરખમ્મ: માલવ ધરપતી મુંજ, ભોગ ભોગવે વિશાલહ

નાહદંત નરદંત, અતી પોઢો પ્રતિપાલહ

ભોજરાજ સંધલ, હણ્યો તે પુત્ર રાજહ કારણ

તે કલ્યા હિતારવા, આળ્યો ક્ષેત્ર ધરમારણ

પરમાર વંશ પ્રથવી તે અમવ છત્ર ધરો રાય ભોજ સર

વાશિઓ મુંજે મુંજપર સંવત ત્રણ છકલંતર

૧ સંધલભાઈના દીકરો. મુંજે તેને મારી નાંખવાનો હુકમ કરો. હતો તે પાપ છુટવા કોટેશ્વરની જાત્રા કરવા આવો તારે મુંજપુર ગામ વસાવું.

૪ ૨ ૦ ૧

વૈ(વિદ)નેત્રનમસચન્દ્રમિતેન્દ્રે કાર્તિકે ચિત્તિયૌ ગુરુવો !

મૂલદેવનૃપતિતિલકેન પ્રામદાનમિતિ વંદિતેમ્બ: ॥

માંડલમાં જોશી દેવશંકર શીવશંકરે લખાવેા પુરાણી દરગોવીંદના લાઈ. મુજપુરને પાદર છારીચું તલાવ છે તેના ખોટ નીચે માણસનાં હાડકાં ડાટાં હોય તે ખીજે દહાડે જોઈએ તેા જોવામાં આવતાં નથી માટી જેની માટી થે જાય છે. લોટશ્વર મહાદેવ છે તહાં અસલના વખતનો કુંડ છે તેની ધમારત મોઢેરાના કુંડથી સરસ છે.

વિષયાદિ—આ ધારાનગરના મુંજે ધર્મારવ્યમાં (મોઢેરા પાસે) મુંજપુર સં. ૧૦૦૩ માં વસાવ્યું (‘ઉપર ઉપચમાં સંવત ત્રણ ઇસવંતર’ લખ્યું છે તેમાં ભૂલ છે) તેના ઉલ્લેખ છે તથા શ્લોકમાં જ આ ગામ મૂલરાજે સંવત ૧૦૨૪ માં પંડિતોને જ્ઞાનમાં દીધાને ઉલ્લેખ છે.

અં. ૪૬-૧-૬૩-હમીરખાં પીરની વાર્તા—ઐ. ગુ. વા.—

પૃ. ૧૬૬-૭

વિષયાદિ—આ વાતનો સાર નીચે પ્રમાણે છે: રાણપુરના ચાણુદાર આજમખાનના બાઈ હમીરખાનની સલાહથી અલાઉતના રાજ કાઠી હુસુવીર ખાચરે જસદણના કાઠી ખુમાણની વહુ ઘોઢે અડીને પોતાને ઘેર આવી તેને ઘણીઆણી કરી રાખી. આથી ખુમાણે અલાઉ ઉપર ફેરો (અટાઇ-હુંટ) કર્યો. આજમખાન રાણપુરનો કીલ્લો કરાવતો હતો તેથી તે સ્વતંત્ર થવાની દેહસતથી પાકરાહે તે કીલ્લો અધુરો રખાવી તેને અમદાવાદ ખાછો બોલાવ્યો. હમીરખાન અલાઉના કાઠીની મદદે ધાયો, પણ બોટાદની ફક્તિ પાંચ ગાઉ ઉપર ‘ઉગમડીયે’ ધવાયો. તેના લોહી નીમળતા દેહને ખાટલે ઘાલી રાણપુર લાવ્યા ત્યાં તે મુવો. તેની કબર રાણપુરમાં તેમ જ ઉગમડીયે રાણપુરને રસ્તે માર્ગમાં ન્યાં ન્યાં લોહી પડ્યું હતું ત્યાં ત્યાં પણ કબરો કબી કરી. પછી અલાઉવાળા કાઠીયે જસદણ ઉપર ફેરો કર્યો પણ તેમાં ‘હુસુવીર ખાચર’ કામ આવ્યો.

અં. ૪૬-૧-૬૪-બોટાદના કાઠીની વંશાવલિ—

ઐ. ગુ. હં. -પૃ. ૧૬૭

વિષયાદિ—આ વંશાવલિ વિંછીઆના ગોદડ ખાચરથી રાજ થાય છે અને તેના ચાર પુત્રમાંના મોટા ભોડા ખાચરનો વંશવેલો (તેમનાં ગામડાં સાથે) આપેલો છે. હાલ ‘દાહો અને ગોદડ જીવતા છે’ એમ જણાવેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૬૫-કાલરી ગામ—ઐ. ગુ. હં. -પૃ. ૧૬૮

આરંભ—કાલરી ગામ, સોલંકી તેજમાલ કાલરીઆએ કાલરી ગામ વસાવું. તથા તલાવનો એક કાઠો બંધાવો. કાલરીના દરવાજા ઉપર લેખ છે તેમાં તે પોલ ચણાવાનું વરસ સં. ૧૮૧૧ લખ્યું છે.

વિષયાદિ—આરંભથી સ્પષ્ટ છે.

અં. ૪૬-૧-૬૬-મોતીસર તલાવ-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૬૮

વિષયાદિ-આ એક તલાવ સંબંધી હકીકત છે: વીરમગમથી ઉતરે માંડલના માર્ગમાં એક ગાઉ ઉપર ભોજવા ગામ છે. ત્યાં આ મોતીસર તલાવ મોતીઆ કુતરાના નામે ખોદાવેલું છે. વાત એમ બની કે ભોજવાના એક વાણીઆ પાસેથી એક વજ્ર-હારાએ મોતીઓ કુતરે ગીરે મૂકી નાણાં ઉધાર લીધાં. તે પછી વાણીઆના ઘરમાં આતર પડતાં પેલા કુતરાએ તેનો દાંટેલો માલ દેખાડ્યો એથી વાણીઆએ ખુશી થઈને પેલા કુતરાને ગળે વજ્રહારાને દેવાથી મુક્ત થયાનું જણાવનારી ચીઠ્ઠી બાંધી છે. કુતરાને વજ્રહારાએ પોતાને પાછો આવેલો જોઈ, સાહસિક બુદ્ધિથી તેને દેવું ચૂકવ્યા અગાઉ નારી આવેલો સમજી, ગુસ્સાના આવેશમાં તેને મારી નાંખ્યો. પછી ચીઠ્ઠી વાંચી તેા ખરી હકીકત જણાઈ; એટલે રૂપેઆ લઈ ભોજવે આવ્યો. પણ વાણીઆએ તે રકમ ન લીધી ત્યારે વજ્રહારાએ પણ તે રકમ પોતે ન રાખતાં તેમાંથી મોતીસર તલાવ બધાવ્યું.

અં. ૪૬-૧-૬૭-સીતાપુર-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૬૮-૯

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત છે:-સીતાપુરને પાદરે ઉમા આયરે 'ઉમા-સર' તલાવ અને વાવ બંધાવી, ઉમાર માતાનું દેહેરું બંધાવ્યું હતું. એ વાવ જૂની છે. તેનું ખોદામ કરતાં ૧૩ પગથીઆ બાધેલાં જણાયાં, અને દેહેરું તેા કોંયરાની પેટ ભૂજર્મમાં દટાયલું જણાયું. આ દેહેરાથી જુનું અતુર્બુજ મહાદેવનું દેહેરું આ ગામમાં છે. આ ગામના કાળીને કહે બધેલાં બે તાબાનાં લેખપત્રે મળ્યાં હતાં, અને જેકસન સાહેબે તે જોઈને તેને પાછાં આપ્યાં; તેણે તે નિકુલપરના કાકરા મોડીને આપ્યાં; હવે તે પોતાની પાસે એ હોવાનું નામુકર બય છે આ ગામને પાદરેથી નીકળેલી ૧૦ પારસનાયની મૂર્તિઓ કુલ્લ જેમ્સ સાહેબે અમદાવાદ મંગાવી હતી.

અં. ૪૬-૧-૬૮ લંકોડાનો શિલાલેખ-ઐ. ગુ. લે.-પૃ. ૧૬૯

વિષયાદિ-આ લેખ સં. ૧૭૭૬ ના ગ્રાવલુ સુદિ દશમ ને સવિવારે બહેલા કાકોર શતશ્રી નારાયણ મરણ પામ્યા તેની હતરીના શિવાલય સંબંધી છે. તેના ખર્ચનું "નાણું ૧૫૫૧" થયું હતું.

અં. ૪૬-૧-૬૯-પાટણનાં માનસરનો લેખ (સં. ૧૧૦૯)-

પૃ. ૧૬૯-૭૦

વિષયાદિ-મૂળમાં આ આખો લેખ નથી આપ્યો. પણ માત્ર નીચેનો શ્લોક આપી તેના સંબંધી હકીકત આપેલી છે:

સંવત્ એકાદશનવ માદશુક્લાષ્ટમી પુરો ।

માનાયાઃ પ્રીતિકાર્યર્થં કૃતં માનસરોવરમ્ ॥ ૧ ॥

દહીકત એ ઉ કે પાટણના રાજ કરણે જોધપુરના ખુજલ ગામના ઓડની સ્વરૂપ-વતી દીકરી માનને રાખી હતી. તેનું નામ અમર રાખવા તેણે આ માનસર બંધાવ્યું.

વિશેષ-આ સાથે એક ખીજ દહીકત જણાવેલી છે: સિદ્ધરાજ જયસિંહે પાટણથી બે ગાઉ ઉપર 'જોત ખદર' તળાવ બોધાવ્યું, અને તેમાં સિદ્ધપુરવાળી સરસ્વતી નદી વાળવાની તેની ધારણા હતી, પણ રાણકદેવીને સાપ આ તલાવમાં પાણી ન રહેવાનો ધયાથી તેણે એ વિચાર માંડી વાળ્યો.

અં. ૪૬-૧-૭૦-સંજેશ્વર-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૭૦-૧

વિષયાદિ-આ દહીકત બારોડ કૃતસિંહે લખાવી છે. તેમાં જણાવેલું છે કે સં. ૧૧૭૨ માં વાણીઆ માનજી અંધારીઆએ સંજેશ્વરજીની બાધા રાખ્યાથી પોતાનાં વાહાણુ સમુદ્રમાં હુખતાં બચ્યાં તેથી તેના ચોથા ભાગના નવ લાખ રૂપૈયા ખર્ચે સંજેશ્વરનું દેવળ બંધાવ્યું. મૂળ દેહેરાને ૩ સિખર અને આયમણા મેંના ધુમ્મટ પરચરના હતા. પછી ખીલ લોકોએ એ દેહેરું સંવત ૧૬૬૮ અને ૧૬૭૨માં (જેનો ઉલ્લેખ દેહેરાની બારશાખ ઉપર છે.) ખીલ ધુમ્મટોથી વિચાળ કીધું. સં. ૧૭૦૦માં અમદાવાદના પાદશાહની ફ્રાન્સ અહીં આવતાં તેના કારભારી વેરાએ આ દેહેરાને ગોંદલ્યા કરી અપવિત્ર કીધું, એટલે તેમાંની મૂર્તિ વાણીઆઓએ ભોંયરામાં પધરાવી. પછી સં. ૧૭૫૧ માં હુખડ વાણીઆએ પોતાના બાપદાદાના ખાલી દેહેરામાં તેની પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરી. પાટણના મંદા-જને એ દેહેરું પછીથી પુષ્કળ નાણાં ખર્ચે સમરાવ્યું. હવે તેનો વહીવટ રાધણપુરના ચાહુકાર મચાલીઆ કરે છે.

મદક્ષિણા કરતાં દક્ષિણાતી ઓરડીમાં એક કાળા પથ્થરમાં ૨૮ મૂર્તિઓ છે તેના બેળામાં છાકરાં છે, એ ૨૪ તીર્થંકરની માતાઓ ગણાય છે. તેની નીચે તુટક લેખ છે કે

".....૧૨૩૮ વર્ષે માયવદિ ૩ જાનો જી સોમવ્રતસૂરિધિર્જિતમાત.....
.....રાજયદેવી રતનામ્યાં સ્વમાતુ:....."

વિશેષ-આની પછી આમાં આ ગામનું વસ્તીપત્રક નોંધેલું છે.

અં. ૪૬-૧-૭૧-વીરમગામના દેશાઈઓની વાત-

ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૭૧-૭૭

વિષયાદિ-આમાં નીચેની દહીકત છે:-મૂલ ઇડર પંથકના કાવર ગામના દેશાઈ-ને ઇડરના રાજાએ ૬ ગામ આપી ઇડરમાં રાખ્યા. તેની ત્રણ પેઢી પછીના વેરશી પટેલને ચાંપાનેરના રાજા પતઈ રાવણે પોતાના 'કકરાલા'ને પીઞ્જરથી ચાંપાનેર આવતાં કોઈ મુસલમાન રાજાએ પકડ્યાથી તેને મેળવવાના પ્રયાસો ફેલ્યા જતાં ગરાસની દલાલે તે મેળવી આપવા કહ્યું, અને ૨૦૦ માણસો આપ્યાં. વેરશી પટેલ પેલા મુસ-લમાનના ગામને પાદર ગયા અને જત્રા નિમિત્તે તેની પાસેથી માણસો કુમકમાં આગ્યાં. પછી જત્રાથી પાછા વળતાં તેને જ ત્યાં હતર્યા. એક દિન લાગ જોઈ વેરશી

પટેલે તેના હાથમાંથી કટારી ખુંચવી લેઈ તેને જ મારવાની તૈયારી કરી; અને આખરે પતઈ રાવળનું કકરાણું પાછું આપવાની ચરતે તેને છવતો મૂક્યો. પછી 'કકરાકુ' સોંપતાં પતઈ રાવળે વેરશીને આંખાનેર બોલાવી કારભાર આપ્યું અને ગરાસ બંધ્યો. થોડાંક વર્ષ પછી આંખાનેરનું રાજ્ય મુસલમાનોએ તોડતાં, વેરશી પટેલ અમદાવાદ આવ્યા. તે વેળા વીસલદે વાધેલો વીરમગામ આગળના મહેવાસની ઝાડીમાં રહી પાદશાહને બહારવટાથી સતાવતો હતો તેને એ બાગ બંધીસ આપી વાધેલાને વસ કરવા કહ્યું. વેરશીએ વાધેલાને વસ કરી ત્યાં દેશઈગીરી સ્થાપી. તેના અને તેના, વંશજોના કારભારીઓ વાણીઆ અને નાગરો હતા. તેના વંશના બાણીય દેશઈ કાશી સંઘ લેઈને ગયા હતા અને ત્યાંથી કાવડ ભરી વીરમગામ લાવતા હતા ત્યાં ધોળકા આગળ કાવડ પડી જતાં જળ ઢોળાયું અને તેમના મનને ભારે કષ્ટાંત થયું ત્યારે શ્રીકારીવિશ્વનાથે દર્શન દેઈ સોળ કન્યાઓનાં ફાન આપતાં, ચોરીનાં સોળ આંજાંમાં સર્વ તીર્થોનું જળ આવશે, એવું વરદાન આપ્યું. તેના દીકરા અદેકરજીના વખતમાં ગુજરાતની પાદશાહી ડગમગ થવા માંડી અને પેશ્વાઓનાં ધાડાં ગુજરાતમાં આવવા લાગ્યાં, એથી તેમણે સં. ૧૭૮૦ વીરમગામનો કીલ્લો ચણાવ્યો. અદેકરજીને કસબાતી રાઝઅલીએ રાત્રે કટારીથી માર્યા; તે વેળા તેમના બાઈ ભૂખજીદાસ ૩૦૦૦ માણસો સાથે દેવરોજ દતા, તેઓએ મુસદ્દી-ગીરીથી દુરત તો કસબાતીએ ઉપર વેર લેવાનું માંડી વાળ્યું, અને પરકેટો (રાજગઢ) કરાવ્યો. પછી ૪૦૦૦ કસબાતીઓનો સંહાર કાઢવા આરણ, સિંધી અને મારવાડીને રાખ્યા અને સંવત ૧૭૮૮ માં ગાયકવાડને રૂ. ૨૦,૦૦૦ આપી તેનાં ૪,૦૦૦ માણસો તેડાવ્યાં અને રતોવાઈ છાનો છાપો માર્યો. કસબાતીના વડા અલીજી તેમ જ બીજાઓ નાશી ગયા અને ધણાને બાબીછાકાં સાથે રેહંસી નાંખવામાં આવ્યાં. ભૂખજીદાસે સદામત બાંધ્યું હતું. તેમણે, હામાજી ગાયકવાડે વહીવટી એકદમ આવી અમદાવાદ 'માર્ગ' ત્યારે, હામાજીને પાછા કાઢ્યા હતા. પછી બાદશાહે તેમને વીરમગામ છોડાવી પાટડી મોકલ્યા, પણ પાછો બંદોબસ્ત ન જળવાતાં વીરમગામમાં પાછા રાખ્યા. તેમના નાના દીકરા બાવરાંધને ગાદી બેસાડી કાકા ભૂખજીદાસ દેશઈગીરી ચલાવતા હતા. તેમણે જોધપુરના મહારાજના રતનસિંહ બંડારીની ફોજ સામે લડાઈ કરી તેને હરાવ્યો અને કાઢી મૂક્યો.

વિશેષ-અમદાવાદના મુસલમાની, હિંદીના મેગલાઈ અને પેશ્વાઈ અમલમાં ગુજરાતના હાકેમો અને બાદશાહોને દેશઈઓ અને કાકેરોએ કેવી રીતે બંદોબસ્ત અને સરસાઈ જળવવામાં મદદ કરેલી, તે આવી હકીકતોથી સ્પષ્ટ થાય છે.

અં. ૪૬-૧-૭૨-વરસડાની હકીગત-ઐ. ગુ. વા.-પૃ. ૧૭૮-૯

વિષયાદિ-આ હકીકત નીચે પ્રમાણે છે:-ચોદેર મુળીપર પાટજીથી ગોદિલ વીરસિંહજી અને વીમસિંહજીએ 'સં. ૬૫૨' માં દ્વારકા જતાં ૨૦,૦૦૦ માણસો સાથે ધોળકાના વટામણ ગામમાં મુકામ કર્યો. ત્યાં બટરાજ બાણીએ તેમને વિનવણી કરી કે વરસડાનો લીલ વણવીર ભારેથી તેની પુત્રી પારવતીને પરણવા માગે છે. માટે તેમણે તેની

વહાર કરી આરું કાર્ય થઈ અટકાવવું. વીરસિંહે દ્વારકાંથી પાછા ફરતાં મદદ કરવા અને દરમ્યાન ૭ મહીનાની મહેતલ માગી વજુવીર બારેયાને લગ્ન મટિ થટી તેયારી કરવાનું કહી થાપ આપવા કહ્યું. વજુવીરે થાપ ખાધી પણ ખરી અને વીરસિંહે દ્વારકાંથી પાછા ફરતાં વરસડામાં કન્યા પક્ષનાં માણસો તરીકે પોતાનાં માણસો દાખલ કર્યાં અને વજુવીર માણસો સાથે બ્રાહ્મણને ઘેર ખસવા આવતાં તેને નિશામાં ચકચૂર કરી સ્થામાં સાથે માયો, પણ વરસડામાં પોતે ગાદી રથાપી. તેના વંશજો બારેયા કહેવાયા. આ હકીગત લખાઈ ત્યારે વરસડા તાલુકાના ઠાકોર જીરસિંહજી દયાલ હતા. વીરસિંહના બાઈ બીમસિંહે કાનમમાં જઈ જંજુસરના સરોહ મગણાની ઠકરાલ સીંદલ ઠાકોરને મારી કબજે કરી. તેના વંશજો સીંધા કહેવાયા. “આ હકીગત સં. ૯૫૫ માંના વરસમાં થઈ છે,” એમ હકીગત લખાવનાર કુંવર કૃતેશંધરાવજી બાવાએ કહ્યું છે.

અં. ૪૬-૧-૭૩-ભાવનગરના ઠાકોરની ઉત્પત્તિ-ઐ. ગુ. કા.-
૨. ગઢવી ગોાવદ પૃ. ૧૭૯-૧૮૧

આર્હ-યાદ ભાવનગરના ઠાકોરની ઊત્પત્તિ.

ભાવનગરમાં જે ગોઅલ છે તેમના ધરડા હંસ તથા વજ એ બે બાઈ નરવાહન કરીને ગોહેલ તે કણીઆપર પાટણના રાજની હીકરી હંસા કરીને હતી. તે સાથે ખરણી હતી. તે હંસાને પેટ હંસ તથા વજ એ બે પુત્ર થયા. તેમાં હંસ મોટા તે મારવાડમાં ખેડ કરીને ગઢ છે તાંહાં આવીને વસ્યા. ને મારવાડમાં રાજધાની કરતાં. ને નાહાના બાઈ વજ તે મુગીપર પાટણમાં પોતાની રાજગાદી ઉપર રહ્યા. તેમના વંશના વીરસેનજી તથા બીમસેનજી વરસડે તથા સારોહમાં આવા તે છે. ને હંસ જે ખેડમાં હતા. તેમનું કેટલાંક વરસ ખેડમાં રાજ રહું ને પછી

ગીત

ભણે જૂની રાજગાદી આદી અનાદી જોધાણુ જેડી. એપ વાખતેશ તણે ભણે. વજમાલ. આસ ધરી પાસ હેક તેણુ રે ગઢવી આધે. ગાયો ગીત પ્રીત રીત ગાઠા કરે ગાલ. ૧ જંખાણે ભાવાણે ભૂપ દાંત દેવા નથી ભણે. નીચો બાલી ગાદી દીધી જણે વડો નામ. માસણામાં ખેડો ખડે માય પાપ બાધે મોટા. દરબારમે તોરો કહે કે નથી દામ. ૨ રહે ધીમે બેડો રાણી પાસ ભજ લાગો રાવ. મંગો કાંઈ આપે તો હું ડાકું એણે મુખ. ભણે રાણી વાણી પાણી બેણુ થાસે કરે ભોવા. ભોગવી મેં બવ બાધે બારે ગાડાં ભૂખ. ૩

X X X X

એડી પેરે બાગી મુલ આસરે ગાય આયો ॥ પાઓ ખાનખાન વડી ચાકરી અપાર ॥ હીચો ખોલે વાત કીધી સખલ તે મુણે હશી ॥ કીધો વખત તણા ને સગલે ધીકાર ॥ ખંડ નવ માંહે આજ રાજગાદી ખાસરારી ॥ ખંડીઆ નરેશ ખાસરાં તણા ખવાય ॥ ૧૩ ॥

X X X

કાણુ લોજ વીકમરી કીરતી વાળાણે કહે । ખાસરાંરી કીત આગે લાગે લઇ ખોટ ।
બલે નખો ચારી માએ ગઢવીગોર્વીદો બલે । કરે રાજ ચારે જગ કીરતીરા કોટ ॥ ૧૬ ॥

વિષયાદિ-૧. આમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે:-બાવનગરના ગોહિલ રાજ-
ઓના એક પૂર્વજ વખતસિંહ પાસે એક ગોર્વિંદ ગઢવી આવ્યો અને તેણે પ્રસંસા
ગાઈ, પરંતુ વખતસિંહ પાસે બક્ષીસ આપવા જેવું કંઈ ન હતું તેથી રણવાસમાં રાણી
પાસે દોશ્યો. તેણે નકારો દીધો. એટલે દરબારમાં પાછા ન આવતાં વખતસિંહ મદવાડનું
નિમિત્ત કાઢી ત્યાં જ ભરાઈ રહ્યો. ગઢવીએ રાજને જોલાવવા પોકાર કર્યો. એટલામાં
ખાવા વખત થઈ. પરંતુ આજુસની ગણતરી બંધ ન રણવાસમાં રધાતું હતું અને કાંઈ એ
પોતાનો ભાગ ગઢવીને ખાવા આપવાની ના પાડી, ત્યારે વખતસિંહે પોતાના ભાગને
યાજ તેને મોકલાવ્યો પણ પોતાને ભૂખ્યાં રહેવાનો વારો આવવાથી તેણે કાગારોળ
કીધી, તે ગઢવીએ સાંભળી એટલે યાજ પાછા વાળી પોતાનું ફોટું કપડું વેચી ગામ-
માંથી ખાઈ લીધું અને પછી પરભાઈો મૂળખાચરને ગામ નહીં વખતસિંહની નાણેશી કીધી.

૨. કડી સોળ છે.

વિશેષ-આમાંથી ગઢવી આદિ નારાજ થતાં રાજઓની કેવી બદગોઈ ફેલાવતા
તેમ રાજઓ પણ અમર્યાદિત હાનથી કેવા ગરીબ ને હરિદ્રી થઈ જતાં કેટલા પરતંત્ર
રાણીઓ અને કામચોરીઓના યત્ન હતા તેનો સારો ચિત્રાર મળી આવે છે.

અં. ૪૬-૧-૭૪-વીરમગામના દેશાઈની વંશાવલિ-ઐ. ગુ.

હં.-પૃ. ૧૮૧-૧૮૬

વિષયાદિ-આમાં વીરમગામના દેશાઈ અદેકરણ બાણીની મૂળ પુરુષ લેખાથી
માંડીને વંશાવલિ વૃક્ષરૂપે આપેલી છે તેમાંના મુખ્ય કાંટાના મુખ્ય પુરુષના વંશજોનાં
અલગ અલગ વૃક્ષો આંકડાવાર પાડેલાં છે.

અં ૪૬-૧-૭૫ વિરમગામના બે લેખ-ઐ. ગુ. લે.-પૃ. ૧૮૭

આર્સ-વીરમગામ પાસે હાંસલપુરને પાદર શેરીઆ મહાદેવના મંડ-
પમાં લેખ છે તે

સંવત ૧૮૯૮ વર્ષે વૈશાક શુદ્ધ ૨ શ્રી સર્વેશ્વરનો મુક્તી મંડપ ત.
શણુગાર ચોકી ત. દેવળ હિપર શીખર બધ જારોટ. ભીમરાંધ વખતસંધે શ્રી
સર્વશ્વરના હુકમી કરાવ્યું છે ।

વીરમગામના ચોલુસર તલાવમાં દક્ષણાદે મોઢે હાટડાં ૨ જે તેમાં
અક્ષર છે તે

મહારાજાધિરાજ શ્રી વીરમદેવ સુકુચટ૦ મહારાજ્ય શ્રી સૂમલાદ વ્યાસકદર ઉત ॥

ખીજ હાટડામાં લખુ છે તે

મહારાજાધિરાજશ્રી વીરમદેવ સુત કમરથી સીધ દ્વાવતા ॥

વિષયાદિ-ઉપર બાબત સ્પષ્ટ છે.

અં. ૪૬-૧-૭૬-માંડલની વાત-ઐ. ગુ. વા-૫. ૧૮૭-૧૮૯

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત આપેલી છે:-સિદ્ધરાજ નયસિંહના માંડલિક બાપાત માંડિના ફરતા ભાગના મેદેવાસને બંદોબસ્ત રાખવા માંડલમાં રહેતા, ગુજરાતનો મુસલમાની અમલ છિત્રભિન્ન થતો હતો તેવામાં પેશ્વા રાધોજી પુનેથી અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે તેને હાકમ બાબી કમાલદે ખાન સાથે ટંટા થયા અને વરસ દિવસ લડાઈ થયા છતાં ચહેર ન મળ્યું ત્યારે વિરમગામના દિલાયત નયુબાઈના કારભારી પટેલ જેઠાભાઈ માંડલના દેશાઈ હતા તેમને પેશ્વાએ મદદે બોલાવ્યા. તેમણે પેશ્વાને એ મુલક કબજે કરી આપ્યા તેથી પટેલ જેઠાભાઈને તેણે માંડલ જવાઈમાં આપ્યું અને તેણે સં. ૧૮૧૨ માં કિલ્લા બંધાવ્યા. પછી પાટડીવાળા અને વિરમગામવાળા દેશાઈઓની માંહોમાંહેની મારામારીમાં સં. ૧૮૨૭ માં જેઠા પટેલનું ફગાથી મૃત્યુ થયું. આ પછી ગાયકવાડ અને અંગ્રેજોની ફરમ્યાનગીરીથી માંડલની લેમુક ધઈ પછી સં. ૧૮૪૬ માં પેશ્વાને માંડલના પટેલોનો દોર તોડી નાંખવાની વિનવણી વીરમગામના દેશાઈએ કરી અને માંડલ લુંટ્યું. ત્યારે પટેલ દેવીદાસ પોતાના એક છોકરા સાથે પુને ગયા અને કારભારી હીવાનજી રામાજી હરિની મદદ મેળવી. પણ કાંઈ પત્તો ન આવ્યા અને તે પુનેથી પાછા ફર્યા નહીં. પછી બાબા સાહેબ (ફતેસિંહ) ગાયકવાડે પોતાની આગળ ફર્યાદ થતાં તેના વારસ ફતેસિંહને બાવનગર મુકામે માંડલની પટેલોનો ગરાસ પાછો અપાવ્યા.

વિશેષ-૧. આ વાર્તાને અંતે નીચે પ્રમાણેની એક નોંધ વિરમગામ સંબંધી છે:-

“જરે સીધરાજે મોક્ષસર તલાવ બંધાવ્યું તારે વીરમગામ વસતું નોહોતું પણ હાલ જહાં બારોટનાં ધર છે તહાં કારંદપર ગામતું હતું તેથી હાલ સુધી તે મેદેલાનું નામ કારંદપર કહેવાય છે.”

૨. આ હકીકતથી પેશ્વાઈ અને ગાયકવાડી અમલ ગુજરાતના કાકોરો અને દેશાઈઓની માંહોમાંહેની અજાવતથી તેમ જ તેમની મદદથી કેવી રીતે ગુજરાતમાં ભર્યા તેની વિગત મળી આવે છે.

૩. આ હકીકત પટેલ જે સંગે લખાવ્યાની નોંધ છે.

અં. ૪૬-૧-૭૭-પનારના ઠાકોરનો ઇતિહાસ-ઐ. ગુ. વા.

૫. ૧૮૯-૯૮

આરંભ-ગામ પનારના ઠાકરકને ઇતિહાસ. લ. કારભારી હરજોર્જીદ મુલજી, વૈવંશ્ય અમદાવાદમાં છે કાલીદાસ તથા કાકુ

સં. ૧૯૦૭ માં શ્રાવણ મહીનામાં જરદીન સાહેબે માનાજીનો ઇતિહાસ લખવા માગ્યો હતો તારે તણુ(લ)સાણાવાળા સાથે ટંટાની વાત ૧ લખાવીને શરકારનો ડર લાગાથી બીજી વાત અમે લખાવી નહીં

૩પાજી-કુંપાજી-સામતાજી-માનાજી-જેહલસંધ

માનાજીની રાખેલી રજપુતાણી છે તેને તેના માબાપે બિમર વરશ ૧૧ ની વેચાતી આપેલી સંવત ૧૮૬૦માં સોજતરા પ્રાંતમાં ગામ હંરસોલની તેને દીકરા ૧ બિમર વરશ ૬ નો છે નામ જીતો. તેને તથા તેની માને અને જેહલસંગને તેની માને બરાબર લુધાં (લુગડાં) દાગીના વગેરે આપવા પડે છે પણ અંતે જેહલસંધની મરજીમાં આવે તેટલું એને અપાશે અને જંગમ મીલકત માનાજીએ આપેલી હશે તે રહેશે—

અનુ-સં. ૧૮૮૮ માં માનાજીના પનારામાં થાણુ સરકારે રાખવા માંડું.

સં. ૧૮૬૦ માં માનાજીએ સાણુંદનું પીપલાણુ ગામ છે તહાં જન્મ-રાઈથી ખીચકું રોર ૧૦ તથા ઘોડા ૧૦ નું જોગાણુ લીધું. તે કામ અમદાવાદમાં આણું તારેં હરી બારડેલ સાહેબે માસ ૧૦ ની ટીપ મારી ને રૂ. ૫૦૦૦ તા જમીન લીધા હતા તે જમીન

૧ ગામ ઉકડીના અણુદોજ

૨ વીહલ પરાના જોડાજ

૩ રતન પરાના અણેજ

૪ શીણુજના કહલોજ

પાશંથી રૂ. ૫૦૦૦ સરકારે લીધા.

વિષયાદિ—આમાં વીરમગામની પાસેના પનાર પ્રજણના ઠાકરડા હુંપાજીનાં અને માનાજીનાં પરાક્રમે, હુંકડાટો આદિ વર્ણવેલાં છે. તેમાં મુખ્યત્વે નીચેના પ્રસંગો છે.— ઠાકરડા હુંપાજીએ બંડોડલા બૃષતસંધને ઇકરી પશુની ચરાસ અપાળ્યા તે; સાણુંદના રાજ સાથે દીવાળીની લેટ સોમવાતના બદલામાં હુંકડા નહીં કરવાનો હુંપાજીનો કરાર; હલવદના સગીર રાજની માતા પાસે પેશા તરફથી જમેના રૂપેઆ જબરાઈથી લેવા વીરમગામના દેસાઈ જેઠા' પટેલ તથા લારે તેની મદદે જઈ હુંપાજીએ તેની કરેલી કલ; સં. ૧૮૬૭ માં હુંપાજીના મુત્ર અને માનાજીના બાપ સામતાજીનું મરણ; સં. ૧૮૪૫ માં અનાજીને જન્મ; સ. ૧૮૬૬ માં વીરમગામની માનાજીની હુંક; તલસાણુના મેલાજીની કલ; અમદાવાદથી પાટડીના માર્ગેનો માનાજીનો કબજો અને વણુમરોની હુંક; સ. ૧૮૭૭ માં ખંભાત પાસે મેતલીમાં માનાજીએ પાડેલી ધાક; ૧૮૭૧ માં મોરદ ગામની તથા રાધનપુરાનાં નવાબના ગામની માનાજીની હુંક; ૧૦,૦૦૦ કોળીના જમેલાના બળથી માનાજીએ વીરમગામના દેસાઈ પાસેથી પંચાત કરી મેળવેલી રૂ. ૫૦૦૦ ની રકમ, સં. ૧૮૭૬ માં મેલજ ગામના દેદીઆને નશીયત; અંગ્રેજ સરકારના સાહેબ દુલાવના નવવાથી માનાજીનું ચારાસુરના હુબરમાં બરાઈ બેસવું અને આખરે દુલાવ સાહેબે પંચાત કરી પ્રજણના બંદોબસ્ત માટે માનાજી સાથે પાછો કરેલો કરાર;

સં. ૧૮૮૧ માં અંગ્રેજ સરકારને માનાજીએ હુંદારા પકડી આપવામાં કરેલી મદદ; અને સં. ૧૮૯૦ માં માનાજીને અમદાવાદમાં થયેલી શિક્ષા.

વિશેષ-મોગલાઈ અને પેશ્વાઈના કાળમાં તેમ તે તરફથી પણ અંગ્રેજ સરકારનો અમલ થયો ત્યારે કાકરડાઓ ગુજરાતનાં મગજુઆનો ખંડોબસ્ત નજવવામાં તેમના સરદારો અને હાકેમેને કેવી મદદ આપતા હતા તેમ હુંદકાટથી વખતોવખત કેવી અબ્ધવર્યા પશુ કરતા હતા, અને પરસ્પરની ઇર્ષ્યાનું વેર લઈ કેવી રીતે આપો-આપ નબળા પડ્યા હતા તે જણવામાં આ વિગતો ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે.

અં. ૪૬-૧-૭૭-ચોર પકડવાની રીત પ્રકીર્ણ-પૃ. ૧૯૯-૨૦૦-૧

વિષયાદિ-આમાં જદુ-અમલકારને નામે ચોરી કરનારા ચક્રદારોમાંથી ખરો ચોર પકડવાની ત્રણ રીતિઓ-ઇસ્મ-વર્ણવેલા છે: ચોખાની અપટીથી, કાનજની આંન-ણીથી, અને માટીના ગોળાને વરાવવાની વરતીબથી, એમ ત્રણ પ્રકારે ફેરવીક હાથ-આલાથી, બોલવાની બરમબરી સફાઈ, કમદાદી આદિ સાથે ચક્રદારોમાંથી ચોર કેમ પકડાય તે ટૂંકમાં સમયોગ બતાવેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૧-અંબાજીમાં બનાવ-ગુ. પ્ર.-

(લિ. સં. ૧૯૦૮-૯) પૃ.-૧-૨

શ્રી છ ૧

આરંભ-આ ચોપડો મેહેરબાન આજમ અલેકસાંડર કીનલોક દારબસ સાહેબનો છે.

મુ. દાંતામાં લખવા માંડો કવેશ્વર દલપતરામ ડાઆભાઈએ અપરેલ રાને ૧૮૫૩

લ. (લખાવનાર) ગઢવી વલ્લભદાસ જહુ રહેવાશી ગામ પાણીઆલીના માતાજી અંબાજીની વાત.

આશરે વરસ ૫ ઊપર વાગડ જીલ્લાના (કુમરપર જીલ્લો વાગડ જીલ્લાવાઅ છે) ચારણુ ૨ માતાએ આવા હતા તે બંને સગા ભાઈ હતા તેમાં મોટા ભાઈને કાંઈ દુખ હતું તે મટવા સાઈ માતાજી ઉપર દસ બાર લાંધણો કરી પશુ માતાજી કાંઈ બોલ્યાં નહીં.

અન્ત-તારે દાંતેથી દરબારનાં તથા તે મેહેતાનાં માણસો જૈને ચારણુને પકડી બાંધીને સાદરે વાલી(સ) સાહેબની હજુરમાં પોહોચાડો. ને પેલા મુડદાને બલાવું. વાલીસ સાહેબે એ ચારણુને વરસ ૨ આશરે કેદ રાખીને છોડો.

વિષયાદિ-આનો પ્રસંગ નીચે પ્રમાણે છે:-સંવત ૧૮૪૮ માં હાંતામાં જીની બેઠી હતી અને મેહેતા અચરતલાલ જીનીદાર હતા તે સમયે આશાસુરની માતાજી અંબાજીના દેવળમાં જે ચારણભાઈઓ આવ્યા. જન્મેએ દશ બાર લાંબણો કરી પણ માતાજી પ્રસન્ન ન થયાં એટલે મોટા કે ને દુઃખી હતો. તેણે આરતી વેળા સહુ લોકો દેખતાં ગળે કઠારી ધાલી અને નાનાએ તરવારથી તેનું ડોકું ઉઠાડી માતાજી પાસે નાંખ્યું. લોકો ગભરાયા અને બહાર નાશી ગયા. બટલ એકલો રહ્યો. તેણે માતાજીવાળી તરવાર હાથમાં લઈ ચારણને ડરાવી મંદિરમાંથી બહાર નીકળવા કહ્યું. ચારણે જવાબ દીધો કે માતાજી મારા ભાઈને જીવતો નહીં કરે તો હું પણ તેને પડાવે મરીશ. એટલે બટલએ એક યુક્તિ કરી; તેણે ચારણને કહ્યું કે આ તારા ભાઈનું માથું હું તેના ધડ ઉપર મૂક, પછેડી તે ઉપર ચોરાડ અને આપણે મંદિર બહાર જઈશું, એટલે માતાજી આપણી ગેરહાજરીમાં તેને જીવતો કરશે. આમ કરાવી, તેને સમજાવી બટલ અને ચારણ મંદિર બહાર નીકળ્યા અને દશબારનાં તથા જીનીદારનાં માથાસો પાસે પછી પેલા ચારણને પકડાવ્યો અને સાદે કામ ચલાવી જે એક વર્ણની શિક્ષા વાલીસ સાહેબે કરી.

વિશેષ-૧. દેવદેવીઓ આગળ અતિશ્રદ્ધાથી અર્ચન કરતો આવાં ત્રાગો અમાલ કરતા હતા, તેનો આ એક દૃષ્ટાન્ત છે.

૨ આ ઐતિહાસિક વાર્તાઓ, પ્રસંગો, વંશાવલિઓ કવિતો, પ્રસસ્તિઓ આદિનો મોટો ચોપડો છે, તેનો ઉપયોગ “શસમાલા” રચનામાં કરાયો છે. અં. ૪૬-૧-૧નાં વિશેષ ૧.૨ માં પાને ૨૨૨ એ જણાવેલા ત્રણ ચોપડામાંનો આ બીજા નંબરનો ચોપડો છે; અને પહેલા ચોપડાની રીતિએ આ ચોપડો લખાયેલો છે. પાનાં ૨૩૫ છે. પણ પહેલા ચોપડામાં પાનાના અંક નાંખવાની રીતિથી ભૂલી રીતિએ આ ચોપડાનાં પાનાંના અંક નાંખેલા છે. એટલે કે આમાં ૫૪ વાર અંક છે. વળી આ ચોપડામાં કેટલાક વહી-વંચાઓને મોટીથી સંજોગ્યા પ્રમાણે પ્રસંગો આદિ ઉતાર્યા છે. નંબર ૧ લા વાળા ચોપડા કરતાં આ ચોપડાનાં પાનાં મોટાં અને પહેલાં છે.

૨. કવીશ્વર દલપતરામે મોટા ભાગે આ ચોપડો લખ્યાથી લેખનમાં કંઈક શુદ્ધિ આદિ પણ સમજાયાં છે. લિપિ મુખ્યત્વે ગુજરાતી છે, પણ પ્રસસ્તિઓ અને લેખો બાળબોધ લિપિએ લખેલાં છે. લખાણ હાંસીઓ પાડીને લખેલું છે અને હાંસીઆમાં કેટલેક સ્થળે નામ, અર્થ, સમજ આદિના ખુલાસાઓ નોંધેલા છે.

૪. આમાં મુખ્યત્વે ઈસ, મહીકાઠિા અને મેવાસના તાલુકાઓ અને તાલુકાદારની હકીકતો છે, જે સ્થાનિક અમલદારો દ્વારા ગઢવીઓ અને ખુદ તાલુકાદારો પાસેથી મેળવીને ઉતારેલી છે. આ સને ૧૮૫૨ થી ૧૮૫૩ સુધીમાં ઉતરાવ્યાની નોંધો છે.

૫. આ ચોપડાનાં પહેલાં ત્રણ પાનાં ઉપર વિષયોની અનુક્રમણિકાઓ અંગ્રેજી તેમ જ ગુજરાતીમાં આપેલી છે. અંગ્રેજી અનુક્રમણિકા સંક્ષિપ્ત છે ત્યારે ગુજરાતી વિસ્તીર્ણ છે, જે, કે તે સંપૂર્ણ નથી. તે નીચે પ્રમાણે આપેલી છે:-

વિષય	પાનું	વિષય	પાનું
૧ અંબાઇમાં ચારણુ ગુ(વા) તેની વાત	૧	૧૮ મોળે પુનાદરાની વંસાવળીના મીર્મ્મની વંસાવળી	૧૧૬
૨ હુણવાડાવાળા ઠાકોરનો દેવાલ.	૩	૧૯ અર્ધુદ મશરતી (વિ)શે	૧૧૮
૩ મોળે પાણીઆલીમાં ૪૫ ચાલુ તેની વાત	૫	૨૦ નકુલાઇમાં શ્રી ચીરનાર	૧૨૨
૪ શ્રી હાંતાના દરબારની વંસાવળી લખી છે... ..	૬	૨૧ તાલુકે રૂપાલ્યની હકીગત	૧૨૩
૫ રાણાઇની વંસાવળી	૨૨	૨૨ તાલુકે રણાસણની હકીગત	૧૨૮
૬ રેહેવર દોકોની વંસાવળી	૮૨	૨૩ નંતો(ત્રી) ત. મંત્રો છે... ..	૧૩૬
૭ મોળે દેરાલની વંસાવળી	૧૦૦	૨૪ તાલુકે વડાગામની હકીગત	૧૪૧
૮ પોસીના ઠાકોરની હકીગત	૧૦૨	૨૫ મોળે અગીઓલની ટીકા	૧૪૫
૯ મોળે ધંબાળીઆની હકીગત... ..	૧૦૪	૨૬ માહાનપરની હકીગત	૧૪૮
૧૦ મોળે વલાસણની હકીગત	૧૦૬	૨૭ મોળે સુદાસણની હકીગત... ..	૧૫૬
૧૧ મોળે સાંબાની હકીગત	૧૦૭	૨૮ મોળે હડોલની હકીગત	૧૬૫
૧૨ મોળે દોલારાણની હકીગત	૧૦૯	૨૯ મોળે બાલુદરાની હકીગત... ..	૧૬૮
૧૩ મહીકાંઠા વીરો	૧૧૦	૩૦ મોળે મોરની વાત... ..	૧૭૦
૧૪ મોળે કુસકીની હકીગત	૧૧૧	૩૧ મોળે દીઠાઈની હકીગત	૧૯૫
૧૫ મોળે કુસકીના ઠાકોરની વંસાવળી	૧૧૨	૩૨ માંડપની વાત	૨૦૭
૧૬ ચોખલાના ભડેભની વાત	૧૧૩	૩૩ વાલાસણની હકીગત	૨૧૦
૧૭ કંઠાણ બારામાં બીહોલના રજપુત	૧૧૪	૩૪ માંડવાની હકીગત	૨૧૩
		૩૫ સાલીવર્સીધુ વીરો	૨૨૯
		૩૬ મયવીર નંબુદ્રીપના ધણી	૨૨૯

૬. આ ચોખડા છેલ્લા પુડીયાના પાના લપર અંજીની વિગત નીચે ઠેક દેરેલ
લખી છે:—

“તાજ, સફેત રૂપીઆ, તેજ, ગુલામ, ચોખા તલું આવે કામ મું અપરેલ
ખરાત, કમાચ, સુરખ અસરકી અંગ, ન્યોં ચોરે થું છતે ભંગ ૧ ૧

“હરેક પાનામાં મીર ૧ વછર ૧ તથા એકથી દસ સુધી ટળમાં પુડીઆલી”

“તા. ૧ લાખી રૂંચ ભપર ટળમાં ૩ ૨ પાનું કાલુ ને ટળમાં ઘોલાં

લાલ પાનું ને માહી તરવાર ગુ ૪ પીલું પાનું. ને ચાયાં બ પ હાંમલોડી
ચોખડાં કાલાં ટળમાં કુ ૬ પીલાં પાના ને કાલાં ટળમાં ચોલ સુ ૭ લીલાં પાનાં ને
ટળમાં લાલ કુંડાલી ને વચે સોનેરી ચં ૮ લીલાં પાનાં ને ત્રીખુંણીઆં ટળમાં.

અં. ૪૬-૨-૨ હુણવાડાના ઠાકોરનો વહેમ-ઝૈ. ગુ. વા.-પૃ. ૩-૪

વિષયાદિ-આમાં નીચેનો પ્રસંગ આપેલો છે: સં. ૧૯૦૦ માં હુણવાડાના રાજ
કુતેસિંહજીને વીરપુરનો એક સૈયદ તેમજ આગુધ્ય આવી રહાનો વહેમ પાક્કી દરી-

ચાઈ પીરની વીરપુરની કબર પાસે લઈ ગયા. અને અગાઉથી એક સહુંગ જેવું તૈયાર કરી રાખેલું, તેમાં પોતાના એક માણસને ઉતારી કબરના અંદરના મધ્યે એકલેયે અને રાત્રી ભયારે દરીયાઈ પીરને મોઢેથી તે વાત જાણવા આવ્યા ત્યારે પેલા સૈયદના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કબરમાંથી રાત્રીનું આયુષ્ય ખૂટ્યાનો અને સૈયદ જે પોતાના વીસ વર્ષના બાકી રહેલા આયુષ્યમાંથી દર વર્ષ રાત્રીને આપે તે જ રાત્રી જીવે એવો અવાજ તેની પાસે કહાવ્યો. સૈયદે તેમ કરવાનું વચન રાત્રીને આપ્યું અને સૈયદનો પ્રતાપ અને પ્રભાવ રાત્રી ઉપર વધ્યો. અને તે કારભારી યઈ પડ્યો. પરિણામે પોતાને આયુષ્ય આપનાર સૈયદ પાણી પાય તેટલું જ રાત્રી પીવા લાગ્યો. આથી ગામમાં હાહાકાર વર્તાયો કે રાત્રી મુસલમાન થયો. આમ કેટલોક સમય ચાલતાં કારભારી રજાએ મહેતાને ખસતો કરવાને તૈયાર થઈ પેલા સૈયદે જે અપાવ્યું. પરંતુ કારભારીએ તેની ખબર પડતાં મરતી વખતે પોલીસીકલ એજન્ટ ઉપરનો પોતાની ઉપર સૈયદે દગો કર્યોના કમળ લખી પોતાની સ્ત્રીને આપ્યો. એ કામળથી સાદરાના પોલીસીકલ સાહેબ વાલીસ, રેવાઈકાના તથા વડોદરાના સાહેબ લુણાવાડે ગયા, તપાસ ચલાવી અને સૈયદને છૂટકાપાર કર્યો. રાત્રી પરતાયો અને ૧૯૦૩ માં મુજબ. સૈયદને તેની સ્ત્રીએ જે રઈ માર્યો.

વિશેષ—૧. રજવાડામાં ચાલતાં તરકટોનો આ એક નમુનો છે.

૨. આ પ્રસંગ ગઢવી ધીરજીએ લખાવ્યો છે.

૪૬-૨-૩-એક ગપ-ગુ. પ્રકીર્ણ-પૃ. ૫

વિષયાદિ—આમાં નીચેની ખીના આપેલી છે: શીરોહી પ્રજાના એક કણખી જે બળદ વેચવા આવ્યું ઉપર ગયો. ત્યાંથી એક ગોસાઈ તેને એક ગુફામાં લઈ ગયો. ગુફામાં જઈ જતાં તેણે મોટી મહેલાત, વિશાળ ઘોડાર, તોપોના ગોળાઓનો જંગ વગેરે જોયાં અને પોતાની લશ્કરી તૈયારી અહીં કરી રાખવાનું કારણ પૂછતાં ગોસાઈએ જે વર્ષ પછી અંગ્રેજ લશ્કર સાથે લડાઈ કરવાનું જણાવ્યું. પછી કણખી બળદના પૈસા લઈ પાછો શીરોહી પંજેરે ગયો અને તેણે ઘોડામાં જે વાત ઉતારી; પણ પછી તે જગ્યાની તસ્વીચ કરતાં ગુફાને પોતાનો જ લાગ્યો નહીં.

વિશેષ—અંગ્રેજી રાજ્ય સ્થિર થયું તે અગાઉ આવી જે કેટલીક ગપો ચાલતી હતી. આ એક નમુનો છે આ ગપ “ગઢવી માવલ જગા રહેવારની ગામ પાણી-માલીના” એ લખાવી હતી.

૪૬-૨-૩-શ્રી દાંતાના દરબારની વંશાવલિ-

એ. ગુ. હ.-પૃ. ૬-૧૭

આરંભ—દરબારની વંશાવલી. મોજે દાવડ તાણે ધડરના બારાટ જલમ તથા જોરાજી નાથજી વાલા પારોથી લખી લીધેલા કાગલ. નરોત્તમ-દાસે આપા તે તથા ગઢવી માવલને મોઢેથી લઈ લખી લીધું છે.

૧ પરમાર વંશમાં રાજા વીક્રમાણતના કુવર ફરજન ૭ હતો.

૨ વીક્રમચરીત્ર ૧ છુપશંખણ ૨ બાર્ધ હરકુંવર.

વીક્રમાણતને માતા હરસીધ તથા મહાંભલેશ્વર મહાદેવ. આગીઓ વીર. ચૈતાલ પ્રસન્ન હતા.

એ માતાનું તથા મહાદેવનું દેહ સંવત ૧૧૨માં માગશર સુદ ૨ કરાવું. વીક્રમાણતને રાણીઓ ૩૬૦ હતી તેમાંથી ૭૫ રાણીઓ સતી થઈ. હવે વીક્રમચરીત્રના

૩ સાદુલ શંખણ તેને ૧૨૫ રાણીઓ હતી તેમાં ૨૫ સતી થઈ.

૪ મહાદેવણ ૧ અગરશંખણ ૨ હરીશંખણ ૩ મહાકરણ ૪ બાર્ધ અજબકુંવર ૫ એ મહાદેવણ સંવત ૨૨૧ માં ગાદીએ બેઠા. ને સં ૨૬૧ માં મુલા.

x x x x x

૩૪ ભદ્રસેનણ. ધારસેનણ. કનકદેવણ. દરજણશાસણ દેવકરણણ

ઉજેણ ધારગઢ. ચંદેરીનગરી વંશ નથી ૫

આ ૨(બીજા)ના શીરોઈ તાબે

વંશના જુદા છે. હિજડ છે

| ગાદી બેઠા સં મુલા સં

આ કનકદેવ ૮૦૧ ૮૨૦

૩૫ સામતસીંહણ ૧ સંગેણ ૨ સુરેણ ૩ ગજમાલણ ૪

મંડોવર ગઢ લીધો આ ૨(બીજા)ને પાંગલગઢ

અજમેર મહું

ભાણેણ ૫ ભુરેણ ૬ એમરાજણ ૭ હાંસીણ ૮

આ ૨ને લોદર ગઢ મહું ટાંકાગઢ પારકરગઢ

આલણ ૯ પાલણ ૧૦ બોજરાજણ ૧૧

અરજુદગઢ આ ૨ ને ૧૦ ઝાલીગઢ સીરોઈ જીલે

આ સામતસીંહ (ગાદીએ) ૮૨૦ (મુલા) ૮૩૫

x x x x

૯૦ આસકરણણ. ફરશંખણ. બાર્ધ હરકુંવરઆ

૧૬૦૧-૧૬

આણે બાદશાહના સાહબાદને શરણે રાખે

પ્રજા ૩૨ મે નંબર ૧૦ થી આનો વીસ્તાર છે પણ પાતસાહે મહોરાણા પદવી આપી તેનું કપીત આ નીચે

અરજણ હું(સુ)ત હમીર હું(સુ)ત રાણુ મેહેરાણી
રાણુ સુત આસકરણુ શરણુ રાખો મદાકર
અકબર શું ઉખલે અનડ ગ્રહીઓ આડંબર
ઉભે ખાગ અરજણ હરો, મલે નહીં અકબર મારકો
તે લીઆ બદર મહારાણા તણા શરણુ આસાંધારકો.

X , X X X

અન્ત—૩ (૬૦ મા આસકરણુના પુત્ર રાણા વાધના વંશમાં) પુજોછ
૧ જોશંગદેછ , ૨ નરસીંહદેછ

ગંગવા મહુ

પુજોછ ૧૬૬૬માં ગાદીએ બેઠા અને ૧૬૮૯ સીમાં શુજરા.
તેના કુંવર ૪.

૪ માંનસંધછ ૧ અમરસંધછ ૨ શખળસંધછ ૩ સુરતસંધછ ૪

હોલ અડેરણુ મયું ગંછેરા મહુ. સામટી નીરવંશ

પણુ સુદાસણા હવ

એ (૩) પુજાછની રાણીઓ ૩ સતી થઈ તે

૧ સુજપુરનાં વાધેલીછ વનછ કુંવર; ૨ પાડીપ(સીરાઈ જલ્સે)નાં
દેવડીછ સજણુ કુંવર. ૩ ખીઓલનાં ખીઓલીછ પારવતી કુંવર. એ પુજા-
છએ ગામ રોડા બાકુવા અમરાછને સંવત ૧૬૬૮ માં આપું.

માનસંધછ ગાદીએ બેઠા તેના કુંવર ૨

X X X X X X

(અહીંથી અધૂર છે.)

વિધયાદિ-આમાં પરમારવંશી વિક્રમથી હાંતાના રાણાનો વંશ ચાલેલો તેની
વંશાવલિ સં. ૧૬૦૮ માં હયાત રાજ પર્યંત આપેલી છે. દરેક રાણો ક્યારે ગાદીએ
બેઠો, અમલ કેવો ચલાવ્યો, અને ક્યારે મુલો તે જણાવેલું છે, તેમ સાથે કેટલાક
રાજાઓની ખાસ જણવાણેગ માહિતી પણ આપેલી છે. તેમાં મુખ્યત્વે નીચેની
કેટલાકની નોંધો છે.

(૪૦ મા) રવપાલ ૮૮૮ માં દ્વારકાની જત્રાએ ગયા, પાછા વળતાં કચ્છમાં જત
માતા અંબિકાછની પૂજા વિના નહિ આવ્યાની પ્રતિજ્ઞા હોવાથી માતાછએ તેમને દર્શન
દેઈ વરદાનમાં સિંધનું રાજ અને નગર ઠહાનું બિસદ્દ આપ્યું.

(૫૨ મા) દામોદરને માતા અંબાએ પ્રસન્ન થઈ આંગળીમાંથી લોહી કાઢી એક
કુંવર પેદા કર્યો, પણ તે તેને પસંદ ન આવ્યાથી બીજો કુંવર જયરાજ આવ્યો. તેણે
કહ્યો રાજા માંમુ, અને ચાલવા લાગ્યો ત્યારે અંબાએ કહ્યું કે “જા, રહ માં.” ત્યારથી
પરમાર વંશની ખારડ રાખા પ્રસિદ્ધ થઈ. દામાછએ મક્કાના પાંદ્યાદ ખાલકરાને

ચેલો કહે આવતાં તેના હાથ કાપી નખાવ્યા. તેથી સં. ૧૦૯૦ માં પાદચાહે કહ્યા ઉપર હસ્યો કીધો, નવ વરસ સુધી ઠેઠા ચાલ્યો, બંને પક્ષનાં ૭૦ હજાર માણસ કામે આવ્યા અને દામાજી સં. ૧૧૦૦ માં મરણ પામ્યા.

તેના હુવર નચરાજે (૫૩ માએ) એ પાદચાહની ફેજને નસારી મૂકી અને કહ્યાની ગાદીએ બેઠો.

૫૩ મા નચરાજે અંબાજીનો યજ્ઞ કીધો; સં. ૧૧૦૫ માં ખાલમકર આવ્યો, તેણે એન્ઝાણું કર્યું અને હાડકાંના કુચા ખાંધવા માંડ્યા તેથી અંબાજી ત્યાં રહેવાની ધોતાની મરજ ન જણાવી આસાસુર ગઢમાં પાછાં આવ્યાં. નચરાજ પછુ તેમની સાથે ત્યાં ગયો અને એ પ્રદેશમાં વાઘ ઉપર બેસી ૭૬૦ ગામ સુધી ફર્યો. નચરાજ સં. ૧૧૧૬ માં પાદચાહ સામે કચેરીયાં કરી મુવો.

૬૮ મા મેહેપાલ દેવજીએ સં. ૧૨૯૮ માં રામા નાટક યજ્ઞ કર્યો; દિલ્લીના પંડિત સાગરદાસજીએ કરાવ્યો. તેમાં ૧૨૫ કુવા, ૧૨૫ વાગો અને ૧૨૫ દેરાં કરાવ્યાં. પાદચાહે સાગરદાસજીને કબજે સોંપવા લશ્કર મોકલ્યું પણ તેને મેહેપાલે નસારી મૂક્યું. તે સં. ૧૩૨૮માં મુવો.

૭૩ મા જગતપાલે ૧૩૭૭ માં અલાઉદ્દીન ખુનીની ફેજ પાસેથી તરસંગમું પડાવ્યું.

૭૯ મા કાનડદેવજી (સં. ૧૪૫૦)ને કોટડામાં તેના ભાઈ અબિ માર્યાની અને પાદચાહની મદદથી પટાવતોએ હુવર મેળવે સં. ૧૪૭૪ માં ગાદીએ બેસાડ્યો તેની વિજય લંબાણથી આપેલી છે.

૯૧ મા રાણા વાધે ઈડરના રાવ કલાંજીની રાણીને પાડવાની હકીમત છે.

૯૨ મા જેતમાલજીએ ઈડરના રાણાની ફેજને હરાવી સં. ૧૬૩૯ માં ગાદી કબજે લીધી.

વિશેષ-૧. આમાં આવી અનેક ઐતિહાસિક માહિતીઓ હોઈને તે ઉપયોગી છે.

૨. પાનું ૧૭, ૧૮, ૧૯ અને ૨૦ કોરાં છે અને ૨૧ મા પાનાને અને ૨૨ પાનાનો આંક પાડી નીચેની બાબત લખેલી છે.

અં. ૪૬-૨-૪-દાંતાના રાણાની ખ્યાતિ-ઐ. ગુ. પદ્યગદ્ય-

૨. ગોરખદાસજી-પૃ. ૨૨-૮૨

આરંભ-ગઢવી ગોરખદાસજીની બનાવેલ રાણાજીની વંશાવલી લ. ગ. માવલ. જોગીદાસ. ગોરખદાસ.

ચોપાઈ

સરસહ રૂપ નમો સરસતી, સાગર બુધ દેવજી શસતી.

સત મહમાંણુ નમો સરસતી, સર તેત્રીસ રૂપ સરસતી. ૧

વાણી ધન ધન તો મહમાંણી, વારમ વાર પેસાં મહમાંણી

વાહન હંસ નમો મહમાંણી, મો વાણી દીજે મહમાંણી ૨

દોહા

સરસત માતા સુમત દે, ' કઈ વંદના કાર.

મો મત સાર વખાણીએ, પેહેલ ખત્રી પરમાર.

૩

X X X X X X

છરપુય

માર માર શુરમાં, માર કઢણુ મેવાસી.

માર શેર સેવકાં, માર અસુરાં અબ્યાસી.

માર અર સામર્થ, માર સખ હાર મનાઈ.

માર હાર મેલીઆ, માર વાહર વેરાઈ.

તણુ વાર સાર સર ઉડીઓ, ધાર હુંત પડીઓ સધર.

પરમાર માર ચ(હ) જિયરે, તાસ નામ પરમાર ધર. ૧૩

અનુત-જલમશંધજીને કુંવર ૧ સરદારશંધજી હતા તે જિમર વરસ ૮ ના થે સં. ૧૯૦૬ માં ગુજરા હવે દીકરીઓ ૨ છે.

જલમશંધજીને ઠકરાલાં ૨ છે પાંડીવ ગામ શીરોઈ જીલે તહાનાં દેવડીજી દીકરી ૧ છે માણસા પેધાપરનાં વાયેલીજી દીકરી ૧ છે.

જલમશંધજીએ માતાનાં કમાડ માબલાં રૂપાનાં કરાવાં. ધનગરો રૂપાની ખોલે કરાવો શીખર ઉપર ઇંકુ સોનાનું ચડાવું. તારે કંકાતરી લખીને બધુ પરગણું તેડાવીને જમાડું હતું. તરશંગમે કમલીઆ તલાવ રૂ. ૨૦૦૦ ખર-ચીને સમરાવું.

વિધયાદિ-આ, હાંતાના રાણાઓની રાજ્યપ્રાપ્તિ, રાજ્યકાલ, વિમલસધિ, સત્તિ-પ્રાપ્તિ, ભાગલાગની વેહેંચણી, જીવનચર્યા આદિ સંબંધી વિવિધ ઐતિહાસિક પલ્લગલમય હકીકતોનો સંગ્રહ છે આમાં વિક્રમ રાજથી માંડી સ ૧૯૦૬ સુધીના મુખ્ય મુખ્ય રાણાઓ સંબંધી કેટલાક નોંધવા યોગ્ય અને લોકલક્ષ્યમાં રહેલા પ્રસંગો નોંધવા છે. આરબમાં ૩૬ કડી પર્યંત ચોપાઈ, દુહા અને છાંપય છે, તેમાં છાંપય મોટા ભાગે છે. વળી કેટલાક પ્રસંગોમાં વચ્ચે વચ્ચે કેટલાક દુહાઓ પણ છે, જો કે પ્રમાણમાં ઓછા છે.

૨. અં ૪૬-૨-૪ માં આપેલી કેટલીક હકીકતો પણ આમાં સફેદપમાં તેમ કચ્છિત્ વિસ્તારમાં આપેલી છે તેમ કેટલીક તેમાં ન આપેલી તેવી પણ છે. આથી અં ૪૬-૨-૪ અને આ અં. ૪૬-૨-૪ ના પ્રસંગો સાથે સાથે મેળવીને તેમાંથી હકીકત તારવવાની અગત્ય છે.

વિશેષ-૧. આમાં તારણ કાઢી છટક છટક મકટ કરવા યોગ્ય ઘણાક પ્રસંગો છે; અને તે ઇતિહાસની શૃંખલામાં ઉપયોગી યાત્ર તેવા છે.

૨. કુલ પાનાં ૮૨ નોંધેલાં છે, પણ ૭૪ થી પાનાં કોઈ છે.

૩. આમાં દેશકાળ ફરતાં આજીવિકાનાં સાધન પણ કેમ બદલાયાં તેનો ભણવા-
ત્તેજ જે એક દુહો છે, તે નીચે આપેલો છે:—

ગીતાંની ઉપજ ગર્ધ, હે ઉપજ દલમાંજ
માગે સો મોજી કરે, એક સો અન ખાજ.

અં. ૪૬-૨-૫-રેહેવર લોકોની વંશાવલિ-

અં. ગુ. હ.-પૃ. ૮૨-૧૦૦.

આરંભ-મોહનપુરના ઠાકોરના કામદાર રેહેવર માલજી બીમજીને
પુછીને કિતારેલો.

અમે રેહેવર લોક મુલ પુવાર (પરમાર) રજપુત ચંદ્રવંશી બિજણના
રાજા વીક્રમ તથા ચંદ્રાવતી નગરી આજુ નજીક ભરથરી રાજાની હતી તે રાજા
એ રીતે બંને રાજાની આલાદના તે એ જગાએ હાથથી છુટતાં તાંદાંથી કેટલાં-
ક વરસ ધારે રહી તહાંથી ચંદ્રાવતી નગરીના દેશમાં દેવડા રજપુત રાજા
કરતા હતા તહાં એક રાજા પોતાના ભાઈઆ સુધા તાં આવો. તે રાજાનું
નામ માલમ નથી. ને તેમના સગા ભાઈ નાંમે અવચલસંધ તે પણ સાથે
હતા. પછી દેવડા પાસેથી રાજ પડાવી લેઈ પોતે રાજ કરવા લાગા. તે
શાસની ખબર નથી.

અન્ત-હાલમાં અમે રેહેવર લોકોની વસ્તી જે જે ગામોમાં છે તેની
વીગત જ—

૧૫ મહીકાંડા ઇલાકાનાં ગામોમાં

૩ મોહનપુર તલમાં તથા બાકરોલ તથા સરડોઈ તલમાં; ૧ રૂપાલમાં;
૧ મોજે પેંપડીઆ; ૧ રાણાસજી; ૧ વડા ગામ પટામાં; ૧ બોરદરામાં;
૩ ધોરવાડા પટામાં; ૧ મોજે જંજુડી, જે આગળ ધોરવાડાના પટામાં હતી તે
હાલ ઈડર, તેમાં ધોરવાડાના ભાયાત રહે છે; ૧ મોર હિગરા તથા વીંટડા,
જે આગળ ધોરવાડાના ભાયાતનાં ગામ તે ભાયાતનો વંશ છે. ને હાલ
એ ગામ અમદનગર પરગણામાં છે, ૧ દેસોતર પરગણે ઈડર એ ગામમાં
રણાસજીના ભાયાતનાં ધર છે, ૧૫ પ્રાંતીજ પરગણાનાં ગામોમાં આગલોલમાં
એ રીતે ગામોમાં રેહેવરનાં ધર છે. ને તે સીવાય કોઈ ગામમાં અમે
રેહેવરનાં ધર અમારી નાતનાં નથી.

જે જસપાલ આજુ પાસે ચંદ્રાવતી નગરીથી હડોલ તથા તે પાસે તાર-

ગાજી છે તહાં આવા ને મુલ રાજના કુટાઈઆ દીકરા તે હડોલ તારંગે આવા મળી રાવ કેહેવડા ને મુલ પુવાર તે આજી જશપાલજીથી રેહેવર કહેવાઆ.

૧ જશપાલજી-૨ સોગાજી-લાખાજી-૪ તારંગદેજી-૫ કરમસીજી-૬ હમીરજી-

૧૩ પ્રથીરાજજી હડોલ તારંગેથી ધોરવાડે આળ્યા ને ઠાકાર કહેવાઆ.

વિષયાદિ-૧ આમાં ઈડર અને તેની આસપાસનાં મહીકાંઠાનાં પરગણામાં વસતા રેહેવર રજપૂતોની હકીગત છે. 'રેહેવર' નામ સાથી પડ્યું તેનો પ્રસંગ આર-જમાં આપેલો છે. તેઓનો એક પરમાર વરદી રાજ અવચલસંઘ કેટલાક કુટાયા આદિ સાથે આજી નજીકની ચંદ્રાવતીમાં આવ્યા અને કોઈ નિમિત્તથી ત્યાં રાજ કરતા હેવડા રજપૂતોને માર્યા અને પોતે એ મહેસનું રાજ્ય કરવા લાગ્યા. પણ તેણે ૧૨૪ હેવડા રજપૂતોની કન્યા સાથે પરમાર રજપૂત રાજવંશીઓનાં લગ્નની ગોઠવણ કરી હેવડાઓએ સારત એટલી કરી કે નિરાસ થઈને માત્ર વરરાજ્યએ હોય તેટલા જ પરમારોએ એકલા અમારે ત્યાં કન્યા પરણવા આવવું. આ સરત પ્રમાણે ૧૨-૩ પરમારો હેવડાઓને ત્યાં ગયા. હેવરસાત માત્ર તેમાંથી અવચલસંઘ શિકાર માટે છૂટા પડ્યો, જે પાછો લગ્નના મંડપસ્થળે પરણવા જતો હતો, ત્યાં આકાશવાણીએ 'રેહેવર'-'હે વર રહે,' જતો નહીં-એમ કહ્યું, એટલે તે પરણવા ગયો નહીં અને પછીથી જણાય કે હેવડાઓએ પેલા ભાગીના ૧૨૩ પરમાર રજપૂતોને મારી નાખ્યા હતા અને આ કાશવાણીએ અવચલસંઘ ને જગાર્યો. અવચલસંઘ પણ ઈડરના રાવ પાસે (સ. ૧૨૮૪ થી) રહ્યો અને ધોરવાડાનો ૨૨ જામનો પટ્ટા ગોહેલોના ત્રાસથી રાવને મુક્ત કરવા ભૂલ મેળવી.

આમ ઈડરમાં રહ્યા પણ તેઓએ ધીરે ધીરે પોતાની વસ્તી જામતાં એ મહેસમાં નિવાસ કીધો.

૨. આમાં આખી માસ્તાવિક હકીગત આપ્યા પણ તેમ તેમની વસ્તીના પ્રદેશો નોંધ્યા પણ લાંબી વંશાવલિ (પાના ૮૮ થી ૧૦૦) આપેલી છે. પહેલી વંશાવલિમાં ૧ લા જશપાલથી ૩૦ મા વિધમાન (ચોપડો લખાયો લારે) કેશરીસંઘ મુખીના રાજ્યો ગણાવી, પછીથી ઉક્ત વંશાવલિમાંના વચમાંના અંકના તેમ જ તે પછીની પેઠા વંશાવલિના વચમાંના અંકના પણ છઠા છઠા ઠાકોરોથી થયેલા ભૂડા ભૂડા વરોની વંશાવલિએ નિરનિરાણી આપેલી છે.

વિશેષ-ઐતિહાસિક મહત્ત્વ દેખતે ઉપયોગી છે.

અં. ૪૬-૨-૬-દેરોલની વંશાવલિ-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૦૦

આરંભ-મોજે દેરોલ ગામ અશલનું તેમાં સં. ૧૬૪૪ ની શાલમાં મોશીનેથી ઠાકાર લગવાનદાસજી રાઅસંઘજી સાથે વાધેલા તે આવા. તે વખત ઈડરમાં ગાંધી ઉપર રાવ જર્જનાથના ભાઈ રાવ ગોપીનાથજી રાજ કરતા

તેમણે ઠાકોર ભગવાનદાસજીને દેરાલનો પટો ગામ ૨૨ નો આપી. તે ભગવાનદાસજીના દીકરા ૭ તેમાં પાટવી પુંભજી ૧ વીરમજી ૨ શુરસંધ ૩ ગોકલદાસજી ૪ વીહાજી ૫ ભાવસંધજી ૬ અભેરાજજી ૭ તેમાં પાટવી દેરાસે રહ્યા ને વીરમજીને મોજે રાધીવાડ જીવકમાં આપું તે રાધીવાડમાં રહ્યા.

અન્ત-સંજાણસંધજીને દીકરો ૧-મોહોબતસંધજી ૧ દેવીસંધજી દેરાલમાં વીદમાન છે.

સંપૂરણ

વિષયાદિ-આમાં મોજે પોશીનેથી સંવત ૧૬૪૪ થી ઈસ તાબાના દેરાલ પટામાં આવી વસેલા વાપેલા ઠાકોરો અને તેના કુટુંબોએ ઈસ અને તેના મહેરોમાં ગાળેલા જીવનની હકીગત સાથે વંચાવસિ આપેલી છે.

વિશેષ-સ્થાનિક માહિતી મટિ જ ઉપયોગી, બાકી કંઈ મહત્વનું નથી.

અં.-૪૬-૨-૭-પોશીનાના ઠાકોરની હકીગત-ઐ.

ગુ. હ. પૃ. ૧૦૧-૧૦૪

વિષયાદિ-૧. આમાં, પોશીનાના ઠાકોરના પૂર્વપુરુષની હકીગત આપી સં. ૧૬૦૦ સુધી જતાં તેમની હાલની સ્થિતિ તથા લગ્નાદિના સિવાજ નજીવ્યા છે અને ઉપર વંચાવસિ આપેલી છે.

૨. તેના મૂળ પુરુષ સોસંકી વંચના મહેરાજજીને સં. ૧૨૨માં મૂલરાજજી મૂલ નક્ષત્રમાં અવતર્યાં તેથી તેને નંજલમાં વાપેશ્વરી માતામાં મૂકવામાં આવ્યા. ત્યાં તે વાપજીના દૂધથી ઉછર્યાં અને મેટા થતાં માતાજીની કૃપાથી કાશીનો રાજ થયા. તેનાથી સાતમી પેઢીના રાજ ધવલજીએ સં. ૮૮૪ ધોલકું વસાવ્યું. સં. ૯૦૧ માં કનોનથી આવેલા સીઆ રાઠોડ સાથે મળીને તેણે કચ્છ કેસોડના લાખા કુલાને માર્યો. ધોળ-કામાં તેની ૧૪ પેઢીઓએ સં. ૧૪૦૩ સુધી રાજ કીધું. ૧૪૫૨થી તેના વંશજે ઈસમાં પટો મેળવી રહ્યા.

વિશેષ-આ વાપેલા વંશના અવસિષ્ટ ઠાકોરની હકીગત છે.

અં.-૪૬-૨-૮-ધંબોલીઆની હકીગત-ઐ. ગુ. હ-

પૃ. ૧૦૪-૧૦૬

વિષયાદિ-આમાંનીચેની હકીગત આપેલી છે: મૂળ કનોનના રજપૂતો ઈસ તાબાના ધંબોલીઆમાં આવેલા, તેમને ઉડણીનો પટો ઈસના રાવે આપ્યો હતો. ઈસના રાવજી નારણજીના વખતમાં માંગદાસજીને હસ્તક એ ગરાસ હતો. રાવજીની એક રાણી પોશીનાના વાપેલાની દીકરી અને બીજી રાણી હદેપુરની હતી. તે બન્નેને એકે દિવસે એક-સાથે દીકરા અવતર્યાં, પરંતુ એક પોહોર વાર અગાઉ હદેપુરવાળી રાણીના હંવર વીરમ-

દેહના જન્મની વધાર્થ રાવ પાસે પહેલી ગઈ અને પછી વાવેલીને પણ પુત્ર અવતર્યાનું નહેર થયું. તેથી રાવે વીરમદેહને પાટવી કરાવ્યા. આથી રાવે બરાઈ વાવેલી રાણી હુંવર રાયસંધજીને સાથે લઈ પોતાને પીએર પોશીને આવી ગઈ. વીરમદેહએ મેટા યતાં રાયસંધજીને પોતાના મંદવાડને નામે છેવરીને ઈંદર બોલાવી માર્યા. આથી વીરમદેહના ઉપર વાવેલા તૂટી પડતાં માગદાસજી તેને બચાવી પોતે મુખા. તેથી વીરમદેહએ તેના પુત્ર સુંદરદાસને ઉડણીનો પટા લખી આપ્યો અને પ્રધાનગરી દીધી. પછી વીરમદેહએ કાન બંધેરાયાથી ઉડણી છોડવા સુંદરદાસને હુકમ મોકલ્યો. એટલે રીસાઈને તે સામજાજી પાસે રૂદ્રમાલામાં આવ્યા. તેણે વીરમદેહ નતે બોલાવવા આવે તો જ ઈંદર જવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. તેથી વીરમદેહએ તેને મનાવી પાછા ઈંદર બોલાવવા કેટલાએક દ્વારા પ્રયાસો કર્યા પણ એટલામાં તેમને જ એરમાન બને માર્યા. આથી સુંદરદાસ રૂદ્રમાલામાં જ રહ્યા; તેમની પાસે ધંખાલીજ રહ્યું. અને ઉડણી પટા રહેવરાએ જમ કરીયા.

વિશેષ-આમાં ઉપરની હકીગત સિવાય બીજું કશું વિશેષ આપેલું નથી.

અં.-૪૬-૨-૬-વલાસણાની હકીગત-ઐ. ગુ. હ-પૃ. ૧૦૬-૧૦૮

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત આપેલી છે:-ઈંદરના રાવ કલાજીમલજીના ક્ષાયા ગોપાલસંધજી તેના ડાચી (સં. ૧૧૬૫) નાશીને વલાસણામાં નેસડો હતો ત્યાં નાશી આવ્યા. ત્યાં પોતાના કબીલાને મૂકી મદદ મેળવવા દિલ્હીના પાદશાહ પાસે અને પછી ત્યાંથી શાહનો હુકમ મેળવી અમદાવાદના સુલતાન પાસે આવી ૨૨૦૦નું ભરખર મેળવ્યું અને ઈંદર ઉપર આઈ કરી. તેમાં ગોપાલસંધ મુખા. કલાજી-મલે તેના પુત્ર ભુખજીદાસને ૨૨ મામનો છવક પટા આપ્યો.

અં. ૪૬-૨-૬૦ સાંઠાની હકીગત-ઐ. ગુ. હ-પૃ. ૧૦૭-૧૦૯

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત આપેલી છે: મકવાણા વંશનો દેસર પ્રસિદ્ધ હતો અને તેના વંશજ હરપાલે કરજીના રાજ્યમાં પાટડી મેળવ્યું. તે ૧૮ પેઢી ઠકયું-૧૮ મા વંશજ વણવીરને અલાહદીન ખુની (૧ લખાવનારની ભૂલ હતી, અલાહદીનને બદલે બીલે કોઈ મોગલ કે અમદાવાદના સુલતાનનો હાકમ દેવો બેઈએ.) આવતાં પાટડી છોડી ચાંપાનેર પતાઈ રાવલ પાસે જતું પડ્યું. પતાઈએ "બારેયું" પટામાં આપ્યું. તેના વંશજ (૧૯) ચુડાજીએ સાંઠું મેળવ્યું. સાંઠું તે વેળા બેરકા નતના રોડોડ રજપૂતોના હાથમાં હતું અને તેમાં નાગરો, ખડાયતા વાણીઆઓ, વગેરે રહેતા હતા અને જેને ૬ ચોરા હતા. તેમાં કસબાતી અને સીપાઈ મીર્જાઓના મુખી મદ-મદખાને હિન્દુ સીંચા સાથે બેબદળી કરી અને તેની કુર્બાન મદમદ બેરકા પાસે અમદાવાદ (સં. ૧૩૮૦ ૧ ૧૫૮૦) ગઈ. મદમદ બેરકાની ચેરણાથી ચુડાજીએ સાંઠા લીધું અને રાજ જમાવ્યું. ચિકારે નીકળતાં એક વાર તેણે ગોધરાના સિવરાજપુરમાં કાળી

મુખી સવર મેરાઈને ઘેરં પાણી પીધું, પેછી તેની જલ પૂછી. આપી વટલાતાં તેના વંચાને બારેઆ યયા અને તેમનો વ્યવહાર જીલો અને ખજીઓમાં રહ્યો.

વિશેષ-૧. આમાં મુખ્ય ૪૧ પેઢીઓ અને ૩૯મા વંશની ૪ પેઢીઓનું વંશ-વૃક્ષ પણ આપેલું છે. હકીગત સાચી દરો પણ સાચ તથા નામદેર અન્ય સાધનથી ચોક્કસ કરી લેવાની અગત્ય છે.

૨. આ જતાં “સાંઠાણાના વલીવંચા બારોટ ચંદરબાણ રૂપરાંધ આરોગ છતાં એને દીકરો બારોટ ચવાએ ઉતરાણું” એમ જણાવેલું છે.

૩. આપી જણારો કે રજપુતો અને કોળીઓ આદિમાં ખાવાપીવાના તથા ભાજિના વ્યવહારથી નવી કેટલીક જલો થયલી છે.

અં. ૪૬-૨-૧૧-વાણાણાની હકીગત-એ. ગુ. ૬-૫. ૧૦૯

વિષયાદિ-આમાં “ઝોળે દોહારાણાના વાણાણાના ઠાકોરની હકીગત” આપેલી છે. લેખપુરના શવ રજુમલજના બીજા છાંસા બાબરજને દિલ્હીના પાદશાહ (શાહજહાનના નાના પુત્ર ?) મુશાફઅલીએ સં. ૧૫૩૨ (૧૧૭૧૨)માં પ્રાંતીજ આપ્યું અને તેના વંશને ત્યાં વસ્યા. તેનાથી ૬૬મા વંશજ જહાનજ મોળે છાલે રહ્યા; ૭મા માંડણજ ધણીઓસમાં ગયા, ૬૬માજુમલજના ફરાચા મુકુંદદાસજ અલુવે ગયા અને ૧૦મા શેર-રાંધજ વાસલે ગયા.

વિશેષ-આમાં શવ રજુમલજથી ૨૦ પેઢીઓનું અને નવમા મુકુંદદાસજની ૬ પેઢીઓનું વંશવૃક્ષ આપેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૧૨ મહીકાંઠો-૪૨-ભૂ. ૬-૫. ૧૧૦-૧૨

આરંભ-‘મહીકાંઠા ગુજરાતનો ઉત્તર તરફનો ભાગ છે. તેની હદ ઉત્તરમાં અંબાજ માતા, તથા પોશીના પટો પુરવમાં મેવાડ અને વાગડ, દક્ષિણમાં મહી નદી ખેડા જીલ્લાનું મહુધા અને કપડવણજ પરગણું તથા અમદાવાદ જીલ્લાનું દશકરોઈ પરગણું પશ્ચિમમાં કડી પરગણું મુંવાલ તથા પાટણવાડ સાબરમતી નદી, અને પશ્ચિમ ઉત્તરમાં સરસ્વતી નદી. એ રીતે હદ છે. આ પ્રાંતની લંબાઈ આશરે.....માઈલ ને પોહોળાઈ.....માઈલ છે.

અન્ત-આ જીલ્લાનું નામ મહીકાંઠો કરાવાનું કારણ જે ગાયકવાડી રાજધાની વડોદરે છે. તેની ઉત્તરમાં મહી નદી જે રાજાં ઠાકોર વગેરેની પાસેથી ખંડણી લેવાને બંદોબસ્ત મહીકાંઠાના પોલીટીકલ એજન્ટ રહે છે તે.

વિષયાદિ-આમાં મહીકાંઠાની સરહદ ઉપરાંત મહીકાંઠાના મુખ્ય ૬ જિલ્લાઓનાં, રહેવર જીલ્લાનાં ૭ સંસ્થાનોનાં, નાની મારવાડની ૬ ઈકર જમીનની ઠાકોતોનાં, અને

૩ ધોસદોણા આપતી ઠકરાતોનાં નામ આપેલાં છે. તેમ મુખ્ય છઠ્ઠાનાં પણ સંસ્થાનેનાં નામ વચ્ચે વચ્ચે આપેલાં છે.

અં. ૪૬-૨-૧૩ કુશકીની હકીગત-ઐ. ગુ.

હ.-પૃ. ૧૧૧-૨

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત છે:-ઠીસા પાસેના ભીવડીગઢ(ધાણધાર)માં ૧૦૦ વરસથી વસેલા રાજપુતોના વંશજ આસોજ પાલીઓડ આવ્યા, તેના વંશજ રહેવર પટામાં આવ્યા, પણ તેમના વંશજ અરજસુરાંધળને જતે દહાડે રહેવરોએ કાઢયાથી તે ભીણાના ગામ કુશકીમાં આવ્યા અને ત્યાં ધાણું જમાવ્યું.

વિશેષ-આમાં મહત્વનાળી ઝાઝી માહિતી નથી; આમાં આસોજની પેઢેલી નવ પેઢીનું અને ૬ઠ્ઠા હમીરસંધળની ૩ પેઢીઓનું વંશવૃક્ષ આપેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૧૪ ચોખલાના જાડેજાની હકીગત-

ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૧૨-૧૩

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત આપેલી છે:-ચોખલા એ સાઠાતણસે વરસથી, ત્યાંના રાવ બાણના સમયમાં દુઝાળ પડતાં જુમથી આવેલા જાડેજા રાજપુતોનું ઈંડર તાગાનું સંસ્થાન છે. ઈંડરના રાવજ નરસુદાસજીએ તેમને ત્યાં વસાવેલા, રાવ બાણજની બેન વેરે રાવજ નારસુદાસજી પરણ્યા હતા તે સમયે તેણે આ લેહોને આશરે આવ્યો, આ જાડેજાઓએ કાળી કાકરાઓ સાથે પાણી અને બેટીવ્યવહાર રાખ્યા તેથી વટવટા.

અં. ૪૬-૨-૧૫ બીહોલા રાજપુતોની હકીગત-

ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૧૪-૧૭

વિષયાદિ-આમાં “કંઠાવ બારમાં બીહોલા રાજપુતની હકીગત” નીચે પ્રમાણે આપેલી છે. મૂળ પુરૂષ સામંતસંધ બીહોલો દેગામ પ્રજાણના ૮૪ ગામના બહીબલ પાંટામાં રાજ કરતો હતો. ૪૦૦ વર્ષ હપર પાદશાહનું જોર થતાં સામંતસંધે ગામ ખોયાં, તેણે ૮ દીકરા સાથે બાર વર્ષ પાદશાહ સાથે બાહારવટું કીધું પણ તેમાં ન ફાવ્યો ત્યારે આખરે પાદશાહની દિનુ ઓરતો નર્મદાજ નાવા જતી હતી ત્યારે માર્ગમાં ઝાડે ચઢી સામંતસિદ્ધે તેમને વિનવી અને તેમની પાસેથી પોતાની ઠકરાત પાછી પાદશાહ કનેથી અપાવાનું વચન લીધું દરમ્યાન ગામ હુંટતાં તે અને તેના પાટવી પાદશાહના બાણને હાથે મરાયા. આખરે પેલી દિનુ ઓરતોની વિનવણીથી સામંતસંધના બાણના ૮ દીકરા-ને દેગામના પેલા ૮૪ ગામમાંથી બારબાર ગમનો પટો પાદશાહે કરી આપ્યો. તેમ

વલાહવાળાને કંઠાહુનો બાર ગામનો પટો મળ્યો; સં. ૧૮૫૪ સુધી તેના વારસોએ તે ખાધો. પછી હુગ્રપુરના રાજા એ કંઠાહુના ઠાકોરનો બનેલી થતો હતો તેણે પોતાની સગર્ભા રાણીને માર્યાથી ઠંટો થયો. તેમાં કંઠાહુના ઠાકોરે સં. ૧૨માં ઈડરના રાવ પાસેથી લીધાની લીધા અને પોતાનો પટો સાનમાં લખી આપ્યો. આખરે ઈડરના રાવ ગંભીરશંકરએ તે કબજે કરી લીધો.

અં. ૪૬-૨-૧૬ પુનાહરાની હકીગત-

ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૧૭-૧૮

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત આપેલી છે:-હરપાળ મહાવાલાના વંશજ માંગોળ હળવદને પાટો બેઠા તેના વંશજ હીરાજીને અમદાવાદના પાદશાહ મહમદ બેગડે પોતાની સાથે જમાવી સં. ૧૩૮૪માં ૨૫૦ ગામ સાથે માંડવાનું રાજ આપ્યું. તેને ચોથો વંશજ મોટા હાલમીયા અકબરશાહ બેગડે લડયો અને માંડવગઢનું સ્વતંત્ર રાજ્ય તેની પાસેથી મેળવ્યું. તેના ફટાયા વંશજ હાલમીયાએ માંડવગઢના મીયા સાથે બદાશવટું કરી આતરસુબાનો ૨૨ ગામનો ટપો મેળવ્યો. તેની ૮ પેઢીએ સં. ૧૬૦૦થી ૧૮૫૦ સુધી ત્યાં રાજ કર્યું. પછી વડોદરાના ગાયકવાડ કુતેસિંહ મહારાજે મીયાં નોરાવરશંકરની પાસેથી આ ગામ જપરીથી ખેંચી લીધાં એટલે મીયાં શ્રી નોરાવરશંકર પોતાના સગીર પુત્ર મીયાં નહારશંકરને લઈને પુનાહરા આવી વસ્યા.

અં. ૪૬-૨-૧૭ અર્ચુદપ્રશસ્તિ-સં. લે.-(૨. સં. ૧૨૮૭)-પૃ. ૧૧૮-૧૨૧

આરંભ-અર્ચુદ પ્રશસ્તી (વિ) દલપતભાઈની ચોપડીમાંથી લખી.

॥ ઈ નમઃ સંવત ૧૨૮૭ વર્ષે લૌકિક ફાલ્ગુન વદિ ૩ રવૌ અચેહ શ્રીમદ્ગણિલપાટકે ચૌલુક્યકુલકમલરાજહંસ સમસુરાજાબલીસમલંકૃત મહારાજાધિરાજ શ્રી..... વિજયરાજ્યે ૧૨ શ્રીવશિષ્ઠકુંડયજ્ઞનાના પુ(મ)દ્રૂત શ્રી પૂધૂમરાજદેવ કુલોત્પન્નમહામંડલેશ્વર રાજકુલ શ્રી સોમસિંહવિ-જયરાજ્યે ॥ તસ્યૈવ મહારાજાધિરાજ શ્રી ભીમદેવસ્ય પ્રસાદ યાત્રામંડલે શ્રી ચૌલુક્યકુલોત્પન્ન મહામંડલેશ્વરરાણક શ્રી વીરધવલદવંસત્કસમસ્તમુદ્રા વ્યાપારિણા શ્રી મદ્ગણિલપુરવાસ્તજા(વ્ય) શ્રી પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય ઠ. શ્રી ચંદપ... ..ચંદપ્રાસાદાત્મજ મહં ઽ શ્રી સોમતનુજ ઠ. શ્રી વાસરાજભાર્યા ઠ. શ્રી કુમારદેવ્યોઃ પુત્ર મહં ઽ શ્રી મલ્લદેવસિંહ પતિ મહં ઽ શ્રી વસ્તુપાલયોરનુજ સહોદરભ્રાતૃ મહં ઽ શ્રી તેજપાલેનં સ્વંકીયમાર્યા મહં ઽ શ્રી લુણસિંહ સ્વપુણ્ય-શોભિષ્ટદયે ॥ શ્રી મદર્બુદાચલો પરિ દેવલવાદા પ્રામે સમસ્તદેવકુલિકા-

લંકૃતં વિશાલ હસ્તિશાલોપશોભિતં ॥ શ્રીલુણસિંહ વસહિકાભિધાન શ્રી
નેમિનાથચૈત્યમિદં કારિતોઽપિ પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીનાગેન્દ્રગણે શ્રીમહેન્દ્રસૂરિ-
સંતાને શ્રીશાન્તિસૂરિશિષ્ય શ્રીઆણંદસૂરિ શ્રીઅમરચંદ્રસૂરિપટ્ટાલંકરણ
પ્રમુ શ્રીહરિભદ્રસૂરિ શિષ્યઃ શ્રી વિજયસેનસૂરિભિઃ ॥ છ ॥

અન્ત—સ ચ શ્રીસ્તેમસિંહ દેવસ્ય ઇર્ને પ્રવાસ સ્યામિ મિરાચન્દ્રાર્ક
યાવત્ પ્રતિપાલ્યઃ (૧) સિદ્ધિપેત્રમિતિ પ્રસિદ્ધમહિમા શ્રી પુંડરીકો ગિરિઃ શ્રીમાન્
દેવતકોપિ વિશ્વવિદિતક્ષેત્ર વિમુક્તેતિ નનુક્ષેત્રમિદં દ્વયોરપિતયોઃ આદિનેમસ્વય ૧
સંસાર સર્વેષ્વમિદૈવ મુક્તિઃ સર્વસ્ય મપ્યત્રાજિનેશદૃષ્ટમ્ ।

વિલોક્યમાને ભવને તવાસ્મિન્ પૂર્વે પરં ચત્વયિ દૃષ્ટિપાંચઃ ॥ ૧ ॥

શ્રીકૃષ્ણપત્રીય શ્રીનયચંદ્રસૂરિરિમે સં૦ સરવણપુત્ર સં૦ સિંહરાજ સાધુ
સાજળ સં સહસ્ત સાહસ્યે પુત્રી સુનથચ પ્રણમસ્તિ ॥

ઇતિશ્રી પ્રશસ્તિ બીજી સંપૂર્ણા ॥ શ્રી અર્જુનાક્ષ (અર્જુનાયક) ઉપરે શ્રી
દેવવાડા ગ્રામે વસ્તુપાલ તેજપાલના દેરામાંથી એ બે પ્રશસ્તિયો લીખી છે.
પેહેલી સાહેબના શુક્રમાં છે.

વિષયાદિ—આજુ પર્વત ઉપરના દેવવાડા ગામમાંના શ્રી નેમિનાથના દેવળમાં
આ લેખ કાતરેલો છે. અણહિલપુર પાટણના રાજ વીરધવલના બે પ્રધાન વસ્તુપાલ
તેજપાલ એ બે બાઈઓમાંથી નાનાબાઈ તેજપાલે શ્રી નેમિનાથનું દેવાલય સંવત્
૧૨૮૭ માં સ્થાપિત કરેલું અને તેને અગે અઠાઈ (આઠ દિવસનો) મહોત્સવ નવ
દિવસ પર્યંત કેવી રીતે કાણે કાણે કાના કાના અધિકારનીએ ઉજવવો તેની ને યોગના
કરેલી અને તેના વ્યય નિર્વાહ માટે ગામ આપેલાં તે સંબંધી આ પ્રશસ્તિ છે.

વિશેષ—આમા નજાવેલી શ્રી નેમિનાથની પ્રતિજ્ઞા શ્રીહરિભદ્ર સૂરિના શિષ્ય
વિજયસેન સૂરિએ કરાવેલી હતી.

૩ આ પ્રશસ્તિ ગણમાં છે. માત્ર અતમાં એક શ્લોક છે તેની કાતરેલી લીટીએ
૩૩ છે, લેખવાળો પથ્થર પોહોળાઈમાં મોટો છે.

આ ન વસ્તુપાલ તેજપાલે સંવત્ ૧૨૮૭ માં સમરાવેલાં શ્રી આદિનાથના દેવા-
લની પ્રશસ્તિનો લેખ અં. ૫ અ પૃ. ૩૦-૩૧ મે પ્રકટ થયેલો છે. પ્રસ્તુત લેખમાં
મુખ્યત્વે હાસ્યોની ઉજવણીના હેતુએ છે, તેથી “કર્ત્તિ ઐશ્વરી” (કા પરિચિત) સિવાય
બીજા લેખસંગ્રહનાં પુસ્તકોમાં પ્રકટ થયેલો નજાવો નથી. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં લેખ
પણે ન અશુદ્ધ ઉતારેલો છે.

અં. ૪૬-૨-૧૮ નડુલાઈમાંનો ગિરનારની પ્રશસ્તિ (ર. સં. (૧ ?) ૪૫૩)

સં. લે-પૃ. ૧૨૨

આરંભ—નડુલાઈમાં શ્રી ગીરનારજીની પ્રશસ્તી

“સ્વામી શ્રી નૃપવિક્રમ સમયાતીતે સંવત ૪૫૩ વર્ષે કાર્તિક વદિ ૧૪

શુક્રે શ્રી નહુલાઈ નગરે ચાહુંમાનાન્વંચ મ(મી)વંતીં રાજાધિરાજ શ્રી વળવીરદેવ
સુત રાજ શ્રી રમાવીરદેવ વિજયરાજ્યે અતુલ પદ શ્રી મદ્દહુદનમસ્થલદિન-
કરોપમ. શ્રી માનતુંગસુરિવંશોદ્ભવ શ્રી ધર્મચન્દ્ર સૂપિટલદ્મરીવળા ઉત્પલાય-
માનૈ(ઃ) શ્રી વિજયચંદ્રસૂરિમિદ્ધ, ગુણમાળવ્યરત્નાકરસ્ય યદુવંશસ્ય સારહારસ્વ
શ્રી નેમીશ્વરસ્ય નિરાકૃતજગદ્વિશદપ્રાસાદ સમુદ્રવે આચંદ્રાર્ક નંદતાન્ ॥

ઇતિ શ્રી નહુલાઈ નેમિનાથની પ્રશસ્તી સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-આ નહુલાઈ નગરમાં આદુમાન વંશના અવંતીરાજાધિરાજ શ્રી વલ્લુ-
વીરદેવના પુત્ર વીરદેવના રાજ્યકાલમાં શ્રી વિજયચન્દ્રસૂરિને હાથે પ્રતિષ્ઠા પામેલા શ્રી
નેમિનાથજીના દેવલની પ્રશસ્તિ છે. એ પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૪૫૩ ના કાર્તિક વદ ૧૪
વાર શુક્રે થઈ છે.

વિશેષ-આ નેમિનાથજીની પ્રશસ્તિ મકટ થયેલી જલ્પયામાં નથી. તે સંવત ૪૫૩-
ની હોવાનું પ્રસ્તુત લેખ જણાવે છે પણ ખરો સંવત ૧૪૫૩ હશે એવું અનુમાન થાય છે.

અં. ૪૬-૨-૧૯-તાલુકા રૂપાણની હકીગત-ઐ. શુ. ૬.-

પૃ. ૧૨૩-૨૯

વિષયાદિ-૧. આમાં ઈર મુલકની પાસેના રૂપાણ તાલુકાના તાલુકદાર કુબેર-
દાસ અને તેમના વંશજની હકીગત મુખ્યત્વે નીચે પ્રમાણે આપેલી છે:-મૂળ પુરૂષ
પુનઃસજી શુભરાત્રી કુબેરદાસ અને તેના બાઈ માનદાસે, મુનપુર (મોહનપુર) ઠાકી સાબર-
કાંકાના તાલુકામાં રહી ઈર મુલક સાથે કલ્થો કરવા માંડ્યા. તે વેળા રાવનું રાજ્ય
પાટણાદે લીધેલું અને પીર કમાલ હાકેમ હતો. તેણે સં. ૧૭૪૧ માં કુબેરદાસને રૂપાણ
સાથે ૬ ગામનો અને મકનદાસને સરવલુનો પટો લખી આપ્યા. પછી કુબેરદાસે
કાંજલુ નદીના પ્રદેશના ૧૦૦૦ લીલોને હજીર કીધા અને ત્યાં ગાદી જમાવી. તેના પાટળી
લાલસિંહ કાકોર સં. ૧૮૩૫ માં મુઓ; તેના પાટળી અમરસિંહે માંતીજનાં ગામ
પડાવ્યાં, નવાજી આદિ કરાવી મુલક મુધાર્યો અને સં. ૧૮૪૬ માં મુઓ; તેના કુંવર
ફતેસિંહે મેહેવાસીઓને ઠેકાણે પાડ્યા; તેના પુત્ર હિમ્મતસિંહ કાકોરે બાહારવટે નીકળી
મુલક હજીર કરવા માંડ્યા ત્યારે આઠદામ સાહેબે સમ્માધાની કરી, છતાં વશ ન રહ્યો
ત્યારે કેદ પડી જેલમાં પૂર્યો અને સં. ૧૯૦૦ માં અમદાવાદ જેલમાં મુઓ. તેને
વંશજ હજી ઠકરાત કરે છે.

૨. આટલી હકીગત ઉપરાંત તાલુકાની વસ્તી, નદી, વળાવ, કુવા અને વિસ્તારની
આમદાઈ આંકડાવારી, પાકની વિગત, ઉપજ, ભેરતલખી, ખીચરીવેરો વગેરેની હકીગત
પણ આપેલી છે.

વિશેષ-આ હકીગત સન ૧૮૫૨ ના નવેમ્બરના તા. ૭ મીએ રા. અરજીન-
લાલ ત્રંબલાલે હવસખ્યાનું અંતમાં જણાવેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૨૦ રણાસણ તાલુકાની હકીગત-ઐ. ગુ.

હ.-૫. ૧૨૯-૧૩૫ અને ૧૩૬-૪૧

વિષયાદિ-આમાં ઇડરના રાવ પાસેથી હાથરોલ પટા નીચે ભાગે મેળવનાર ગંગદાસજી અને પછી રણાસણમાં રહેતા તેના વંશજ રાજસંઘજીની હકીગત પહેલી આપી પછી તેના વંશજોના તાલુકદારી જીવનના મુખ્ય પ્રસંગો (સં. ૧૯૦૩ સુધીના) ક્રમે આપેલા છે. ઇડરના રાવ સાથે કેટલોક વખત મળીને તેા કેટલોક વખત સામા યધને હુટકાદ, લડાઈ આદિમાં મદદ આદિ કરીને કેવી રીતે પરાક્રમે કરેલાં અને મુલક કેમ આબાદ કરેલો તેની વિગત આપેલી છે. તે ઉપરાંત મળકુર તાલુકાની વસ્તી, ઉપજ, ખેતી, નદી, તલાવ, કુવા, વિસ્તાર, જોરતલખી, ખંડણી આદિની વિગત પણ આપી છે.

વિશેષ-૧. ૧૩૬મા પાનાથી ૧૩૮મા પાના સુધીમાં બીજી નીચેની અં. ૪૬-૨-૨૧-વાળી પ્રકીર્ણ બાબત ઉતારેલી હોવાથી, પાના ૧૩૫માથી અધુરેા રહેલો પ્રસંગ ૧૩૬માથી શરૂ કરેલો છે.

૨. આમાં પ્રત્યેક કાકોરનો સ્વભાવ, રૂપ, પરાક્રમ, આદિ સંક્ષેપમાં આપી સ્થાનિક માહિતી ઠીક આપેલી છે.

૩. આ હકીગત સને ૧૮૫૨ના નવેમ્બરની તા. ૨૮મીએ કાકોર વળેસિંહે ઉત-રાખ્યાનું અંતમાં નોંધવું છે.

અં. ૪૬-૨-૨૧ મંત્ર યંત્રાદિ પ્રકીર્ણ-૫. ૧૩૬-૩૮

વિષયાદિ-આમાં નીચેના મંત્ર યંત્રાદિ છે:-

૧ જે સ્ત્રીને ઊઝારા ન જીવતાં હોય તેને અટકાવ આવે સ્વાસ્થી તે સગર્ભા થતાં પર્યંત કંઠે પ્રાધિવાનો યંત્ર લખ્યો છે.

૨ પછી વરોધરણુનો યંત્ર આપ્યો છે.

૩ પછી સગર્ભાને પ્રસવવેદનાથી મુક્ત કરવાનો યંત્ર છે.

૪ પછી વીંછી ઉતારવાનો યંત્ર છે.

૫ પછી પીચોટીનો યંત્ર છે.

૬ પછી યજુના યંત્રાદિને હેરાન અને ઊંઘ બિન કરવાનો યંત્ર આપેલો છે.

૭ વીંછી ઉતારવાનો બીજો યંત્ર છે.

૮ પછી ચામડાનો જીવતો સર્પ કરવાનો ઉપાય છે.

વિશેષ-મંત્રયંત્રાદિની અસર માનનારને આ મંત્રયંત્રાદિ હંધક ઉપયોગી નજાય ખરા.

અં. ૪૬-૨-૨૨ તાલુકા કેવડાની હકીગત-

ઐ. ગુ. હ.-૫. ૧૪૧-૧૪૫

વિષયાદિ-આમાં ઇડર તાળાના રણાસણના તાલુકદાર રાજસંઘજીના બીજા પુત્ર (ફરાયા) કેરાવડાસે સં. ૧૭૪૬માં મેડાસા પ્રજાણોને કેવડો તાલુકો પરામાં

મેળવી ખારી ઠાંઠાના મેઢેવાસીઓને વચ ક્યાંની હકીગત આપી તેના વંચત્તેનાં પરા-
ક્રમાંદિ હકીગતો ક્રમવાર સં. ૧૯૦૪ સુધીની આપેલી છે. તે પછી તાલુકાનાં ગામ,
વસ્તી, ખેતીના પાક, ઉપજ, નદી, નાળાં, કુવા, તળાવ, ખંડણી, ખીચડીવેરા વગેરેની
વિગતો આપેલી છે.

વિશેષ-આ હકીગત સં. ૧૮૫૨ના ઠીસેમ્બરની તા. ૧૫ મી ને બુધવાર સં
૧૯૦૮ ના માગસર સુદ ૧૫ ને રોજ ઠાકોર રાજસંધે ઉતરાવ્યાનું નોંધેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૨૩ અગીઓલની હકીગત

ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૪૫-૪૮

વિપયાદિ-આમાં ત્રિકમલ મુનદાસજીએ (સં. ૧૭૫૧-૫૨માં) ઈરના હાકેમ
પીર કમાલ પાસેથી માંતીજ પરગણામાં અગીઓલ, સાકરોડીઆ અને પીપલોદીનો પટા
મેળવી કાશત રચાવી, પણ કાળીઓ સાથે દગો થતાં બરણ પામ્યા તેની હકીગત
આપી, તેના વંચત્તેએ સં. ૧૮૭૫ સુધી અગીઓલ તાલુકો ભગવ્યાના મસંગો વર્ણ-
વેલા છે. ઉપર જણાવેલું છે કે સં. ૧૮૭૫ માં દેવાદાર થતાં તાલુકદાર ફલજીને તાલુકો
અંમેજ સરકારે જપ્ત કીધો અને તેના વંચત્તેને નિમલુક બાંધી આપી, જે હજી સુધી
ચાલુ છે. આ ઉપરાંત મનકુર તાલુકાની વસ્તી, પાક અને ઉપજની વિગત પણ આમાં
આપેલી છે.

વિશેષ-આ હકીગત દેવાર નાયજ તકતાજ તથા દેસાઈ મુનદાસ હરખજીએ
ઉતરાવ્યાનું નોંધેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૨૪-માનપુરની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૪૮-૫૮

વિપયાદિ-આમાં ઈર તાબાના રહેવર જીલ્લાના ગોરવાડા તાલુકાનો પટા
હાથરોલવાળા હેગોરજી ઠાકોરે મેળવ્યો અને બીણેને દરાવી ત્યાં માનપુર વસાવ્યું
તેની, તેના પુત્ર ગોવિંદદાસજીની, તેના પુત્ર જંગદાસજીની અને મુનદાસજીની હકીગત
આપેલી છે. મુખ્યત્વે મુનદાસજીનાં પરક્રમે સંબાલુથી આપેલાં છે. ઉપરાંત મનકુર
તાલુકાની વસ્તી, ઉપજ, ખંડણી વગેરેની વિગત પણ આપેલી છે.

અં. ૪૬-૨-૨૫-સુદાસણની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૫૮-૬૫

વિપયાદિ-આમાં સિંધ-કઠાથી આવેલા પરમારવંશી જયરાજના પુત્ર કેદાર-
સંપજીએ હાંતા પાસેનો સુદાસણ તાલુકો વસાવી, આબાદ કર્યો તેની, તથા તેના
વંશજોએ હાંતાના રાણા તથા પાલજપુરના મુસલમાન હાકેમ સાથે અચારનવાર મળીને
તેમ લડાઈ કરીને પોતાનો તાલુકો સાચવ્યો તેની હકીગત છે. ઉપરાંત આ ભાગની
વસ્તીની વિગત, બાઈઆતોની આવકનવક વગેરે આપેલું છે.

વિશેષ-આ હકીગત સને ૧૮૫૨ ના એપ્રિલની તા. ૩ જીએ ઉતારેલી
મળ્યાનું નોંધેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૨૬-હડોલની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૬૫-૮

વિષયાદિ-આમાં હડોલના મૂળ ઠાકોર દરગાજી માંડી ૧૪ માં વંશજ ગમા-નસંધ, સંબંધી ઢુંકી હકીગત નોંધેલી છે; તેમ તાલુકાનાં નવાણું, તલાવ અને હપજની વિગત પણ નોંધેલી છે.

અં. ૪૬-૨-૨૭-બોલુદરાની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૬૮-૭૦

વિષયાદિ-આમાં રણાસણના ઠાકોરના બાયાત જીવણદાસજીએ કેવી રીતે ઈંદરના શાવ પાસેથી તાલુકો બોલુદરા મેળવ્યો તેની અને તેના વંશજોની સં. ૧૮૮૦ સુધીની હકીગત તથા હપજ, દરબારી હક, તલાવ, નવાણું વગેરેની વિગત આપેલી છે.

અં. ૪૬-૨-૨૮-મોરની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૭૦-૧

વિષયાદિ-આમાં સં. ૧૭૨૨ માં જગનાથ વલ્લભદાસે મોર તાલુકો મેળવ્યાની અને તેના વંશજોની મુરજમલ સુધીની (સં. ૧૮૬૨) ઢુંકી હકીગત વગેરે આપેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૨૯-આંબલીઆલાની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-
પૃ. ૧૭૧-૧૬૪

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત મુખ્યત્વે આપેલી છે:-

દરશનદાસ ખાટે ભાઈસાહેબના હુકમથી કાનફાંને કાઢી સં. ૧૬૭૫ માં આંબલીયા તાલુકામાં અમલ જમાવી આસપાસના તાલુકાઓમાંથી છૂટક છૂટક ગરાસ (જેની વિગત સાથે નોંધેલી છે) મેળવી, લડાઈઓ લડી પોતાની કક્ષાત આબાદ કર્યાંતું અને સં. ૧૭૨૬ માં મરણ પામ્યાનું જણાવ્યું છે.

૨. (તેની ઘેાથી પેઢીવાળા) ઠાકોર મોઘાજીએ પોતાના પૂર્વજોએ ગુમાવેલ ગરાસ પાછો મેળવ્યો અને ઈંદરના મહારાજા શિવસિંહજી સામે લડ્યો, તેનાં ધણાં માણસો માર્યા, ગાયકવાડ ફતેહસિંહને અને માંડવાના દાદામીઆને મદદ કરી બીનું રાત્રીના હુકમી મુક્તિ મેળવી.

૩. (મૂળથી છૂટી પેઢી) ઠાકોર આથીજ ધર્માત્મા હતે. તેનો પુત્ર ઠાકોર બા-થીજ સં. ૧૮૭૦ માં મુલ્યો. તેણે દ્વારકા આદિની ભત્રા કરી, માંડીજનો ગીરાસ પેચા સરકારની સૂચનાથી આબાદ કર્યો, માંડવા, હણાવાડા, સરડોઈ, હદેપુર, અમન-ગર, આદિની ફોલે સાથે લડાઈઓ કરી અને ધણાં પરાક્રમે કીધાં, બાથીજનાં પરાક્રમે આદિનાં ગીતો, કવિતો વગેરે તેમ જ બહાં બહાં મગણાંઓમાંના તેના ગરાસો અને ખેતરોની સંખ્યા આદિ આમાં નોંધેલાં છે.

૪. પછી તેના વંશજોને ઉમેજ સરકાર સાથે કામ પડ્યું. તેમાંના કેટલાકનાં કવિતો અહીં આપેલાં છે.

૫. ઉપરાંત ખેડી, પાણીનાં સાધનોની નોંધ પણ આપેલી છે.

વિશેષ-૧ આ માહિતી સં. ૧૯૦૮ ના આરો મુદ્દા ૫ ને સંબંધે પૂરી ઉત્તરોત્તર નક્કાવેલું છે.

૨. પ્રસ્તુત હકીકતમાં કેટલુંક ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ મદતલું અને નક્કાવાનું છે; તેમ સાદિસદૃષ્ટિએ કેટલુંક ઉપયોગી પણ છે.

અં. ૪૬-૨-૩૦-દીટોઈની હકીકત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૯૫-૨૦૭

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત મુખ્યત્વે આપેલી છે:-જેઠપુરાના પરકીમી રાજ અનિતસિંહને પોતાની આંખમાં ઘુંચાથી મારી નંખાવવાને દિલ્લી બાદશાહે (નામ નથી આપ્યું) તેના પુત્ર જયવંતસિંહને બર નમુના નદીમાં નાવમાં બેસાડી મારા પાસે મરાવવાને ત્રાસ આપી તેની પાસેથી તેના બાઈ કુદાયા વખતસિંહ ઉપર પત્ર લખાવી લીધો, અને કાસદ સાથે કુદાયા વખતસિંહને મોકલાવી અનિતસિંહને મારવાની સૂચના પરકીમી, જયવંતસિંહના કાંગળથી વખતસિંહે અનિતસિંહને તેના રજુનાસમાં માર્યો. પછી જયવંતસિંહ જેઠપુરાની ગાદીએ આવ્યો, આથી અનિતસિંહના બે કુંવર આણંદસિંહ અને રામસિંહ કુંભારોમાં જઈ બચાયા, અને જયવંતસિંહનાં માણસોને કનડી બાગ માલવા લાગ્યા. આખરે બાદશાહ પાસેથી ઈંદર પટો તેમને અપાવ્યો. એટલે આણંદસિંહે ઈંદર ઉપર ચઢાઈ કરી રાવળને નસાવ્યા અને ઈંદર મુલક કબજે કરીધો. પછી માયકવાડના બાઈઆતને મદદ કરી બોરસદ પ્રમણું લાગે કરીધું. ઈંદરના રાવે આણંદસિંહને કાઢવા લડાઈ કરી પણ હાર્યો. પછી આણંદસિંહે રામસિંહના વંશજ માનસિંહને દીટોઈ પટો આપ્યો. પછી આણંદસિંહના વંશજ અને માનસિંહ તથા તેના વંશજો મોઢે મોઢે અવારનવાર આપડતાં, અંગેજ સરકારનું, રાજ્ય થતાં આ લાલકારો સાંત પડ્યા.

આ ઉપરાંત આમાં દીટોઈનાં નવાણુ લગાવ કુવાનો પાક અને કુળાદિની વિગત આપેલી છે.

વિશેષ-૧ આ હકીકત સને ૧૮૫૨ ના સપ્ટેમ્બરની તા. ૨૭ મીએ પૂરી મળ્યાનું નક્કાવેલું છે.

૨. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આમાંથી કેટલુંક નોંધી લેવા જેવું છે.

અં. ૪૬-૨-૩૧-માંડપની હકીકત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૨૦૭-૨૧૦

વિષયાદિ-આમાં ડાહી ચાખાના રજપૂતો કોરમંગદથી નીકળી મારવાડમાં સંવત ૯ મા સૈકામાં આવી વસ્યાનું અને ઈંદરના રાવ કલ્યાણમલ્લના વખતમાં રૂડી પટો મેળવી કકરાત જમાવ્યાનું, તેના વંશજોએ બીલનું પાણી પીધાથી વટલાનું, તથા બીલો સાથે કન્યાવ્યવહાર બોંધ્યાનું નક્કાવેલું છે. પછી આ વંશના કાકોરોએ માંડપ મેળવી કે તાલુકો જમાવી આબાદ કરીધો તેની હકીકત નોંધેલી છે.

વિશેષ-આ હકીકત સં. ૧૯૦૮ ના બીજા બાદશાહ વર્ષ ૮ મે ઉત્તરોત્તર નક્કાવેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૩૨-વલાસણની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૨૧૦-૧૩

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત મુખ્યત્વે આપેલી છે-ઈસના રાવ નારણ-દાસજી ત્રીજ પેઢીએ ગોપાળદાસજી થયા તે હુંશીઆર ન હોવાથી તેને પડતો મૂકી વલાસણ સરદારાએ કલ્યાણમજીને ગાદીએ બેસાડ્યાં. એટલે ગોપાળદાસજી કુટુંબકબીલા સાથે નાઠા અને પછી પાદશાહની મદદ મેળવવા દિલ્હી ગયા. ત્યાંથી ફ્રેન્ચ શીરબંદી ધરૂં ઉપર લાવ્યા અને આખરે સમાધાનીથી વલાસણનો ૨૨ ગામનો પટો મેળવ્યો. અને તેના વંશજોએ તે પટો નિભાવ્યો છે.

ઉપરાંત વાંઠાએની ઉપજ, પાક, ગાયઝાડને આપવાની ખંડણી, મુખડીવેરો વિગેરેની વિગત પણ આમાં આપેલી છે.

વિશેષ-આ નોંધ કતારી ભારે ઠાકાર મોહોઠમસિંહજી જીવતા હોવાનું અહીં જણાવેલું છે.

અં. ૪૬-૨-૩૩-માંડવાની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૨૧૩-૨૨૮

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત મુખ્યત્વે આપેલી છે-હલવદ ધ્રાંગધ્રાન હીરાંગે દિલ્હીના પાદશાહે ફ્રેન્ચની મદદ આપ્યાથી તેને પાદશાહે માંડવા મગધું ૧૨૫ ગામ સાથે સં. ૧૫૫૭માં સ્થાપી આપ્યું તે મુસલમાન થયા હતા. સં. ૧૬૦૧ સુધી માંડવાનું થાણું તેના વંશજોએ વગર વેંદુએ નળવ્યું. આથી પેઢીવાળા લાલમીઆં પરાક્રમી હતા. અકબરશાહના વખતમાં તેણે પણી મદદ કરેલી હતી. તેથી તેણે ૬૫૩ વજન, બાઅડ, મીંતીજ, રેહેવર મોઠાસા, દેહગામ, વાડાસીનેર, ઠાસરા, અમનગર આદિના ગરાસો અને ગામો મેળવ્યા. (આ સહુની વિગતવાર ટીપ આ નોંધમાં આપેલી છે) તેના વંશજ સલતાનમીઆં પ્રભુપાલનથી પંકાયો હતો તેનાં કવિત આમાં આપેલાં છે. ઉપરાંત તેના વંશજોની બીજી પ્રકીર્ણ હકીગત આપી ફરખારી ઉપજ, તળાવ વાવો વગેરેની સંખ્યા આપેલી છે.

વિશેષ-અંતમાં જણાવેલું છે કે-“એ રીતે સદરહુ લખા પ્રમાણે ઝાહેર થયો. સંવત ૧૬૦૮ ના આસો સુદ ૫ સવિવાર મુકામ આંબલીઆલા લા. જીવજીવાલ માણે-કચંદ, ઉમેદ હરગોવંતદાસ મુકામ અમદાવાદ પંચબાઈની પોળના.”

અં. ૪૬-૨-૩૪-સાહિત્ય સિંધુ ભૂગોલની નોંધ-૨. પટલ

વેણીદાસ વારાણસીદાસ-પૃ. ૨૨૯-૨૩૫.

આરંભ-સાહિત્ય સિંધુ રહેવાથી બેટલાદના એ પુસ્તક પટલ અણુ-ના, વંશમાં પટલ વારાણસીદાસના પુત્ર વેણીદાસે-જનાવેલો તે ગ્રંથ સંપૂર્ણ નથી માટે ક્યારે જનાવેલો તેની તારીખ નથી. પ્રજા ભાષામાં છે.

મેહેરજાન શ્રી અલેકઝાંડર કીનલાક ફારગસ સાહેજના પુસ્તકમાં બારમા, તરંગ, (અખાય)ના ૧૪૬મા કવિતથી તે ૨૬માં તરંગનાં ૧૫૬ કવિત સુધી છે.

તેમાં ગુજરાત સંબંધી વાત પત્ર ૧૩૮ થી પચીસમા તરંગમાં છે તેનો તરંગમો ગુજરાતી ભાષામાં માત્ર દલપતરામે બનાવેો.

કપીત ૧ પ્રથવી ઉપર જંબુ દ્વી(પ)ના ધણી આઠ છત્રપતી છે. તેઓને સઠિ મોઢા પાતસાદ કહે છે. (તેની વીગત નીચે પ્રમાણે) ૧ દીશન દેશનો, સાદ, ૨ પુરાન દેશનો, ૩ બલખ દેશનો, ૪ મિસર દેશનો, ૫ બંદખસાન દેશનો, ૬ રૂમ દેશનો, ૭ પુરકસ્થાન દેશનો, ૮ હિન્દુસ્થાન દેશનો દીક્ષીનો પાતસાદ.

અન્ત- ૧૫ તથે પીદજ. વીધાં. ઉપજ.

૧	પીદજ	૫૫૪૪	૧૬૫૨૪
૨	ગંગાગર	૧૦૫૦	૩૪૩૯
૩	પેટલી	૩૭૬૪	૪૨૯૩
૪	દેમોલ	૨૯૬૬	૪૬૪૨
૫	સંધાના	૫૫૧૮	૪૧૮૯
૬	બાંગા	૮૭૩૪	૧૦૬૧૪
૭	કલોસા	૨૨૦૦	૨૬૭૨
૮	પલાણો	૨૯૫૪	૪૮૯૧
૯	નવાગામ	૪૨૦૫	૨૯૧૬
૧૦	રાંમોલ	૩૮૦૭	૩૫૮૮
૧૧	દેવા	૧૧૭૬૪	૭૦૧૧
૧૨	સાદપુરા	૧૦૦૦	૧૪૯૦
૧૩	લસો	૭૧૦૦	૧૬૧૨૭

વિધયાદિ-આમાં નીચેની લકીગત કવિતના સારરૂપ છે:-કવિત-૧ જંબુ દ્વીપના પાદસાદોની દીપ, કવિત ૨ હિન્દુસ્થાનનું વર્ણન, કવિત ૩ દિલ્હીના સાદના સુબા, કવિત ૩૧ ગુજરાતના સુબાના પેદાશ, ૩૨ કચ્છ આદિ પ્રદેશોની વખાણાતી ચીજો, ૩૩ ગુજરાત સુબાના (૧૦) સરકાર, ૩૪ પેટલાદ તથા, ૩૬ પેટલાદ તથાનાં ગામ, ૩૭-૧ પેટલાદ તથાનાં (૪૨ ગામની) જમીનનાં વીધાં અને ઉપજનો કોઠો, ૨ તથે સોાજો, ૩ તથે આનંદ, ૪ તથે ભેટાસી, ૫ તથે પીપળો છે, ૬ તથે નાપા, ૭ તથે અડાસ, ૮ તથે કડોના, ૯ તથે મરીઆજ, ૧૦ તથે સંજઆ, ૧૧ તથે ગોડ, ૧૨ તથે બોરસદ, ૧૩ તથે નારી, ૧૪ તથે બીલપાડ અને ૧૫ તથે પીદજની જમીનનાં વીધાં અને ઉપજના કોઠો, ઉપર અંતમાં ૧૫ મો કોઠો આપ્યો છે તે નમુનાના ઉત્તરેવા છે.

વિશેષ-૧ મૂળ સાહિત્યસિંધુનો ગ્રંથ મળ બાષામાં વસોના દેશાઈ વેણીદાસે બનાવેલો સુપ્રસિદ્ધ છે. તે છપાયો નથી. પણ તેમાં ઘણીક ભૂલો અને ઇતિહાસને લગતી અદિતીઓ સમાવેલી છે.

૨ પ્રસ્તુત નોંધ તે ગ્રંથનાં સારરૂપ છે અને મુખ્યત્વે પેટલાદ પરચણને લગતી છે.

અં. ૪૬-૩-૧-એલલવાળાની વાત-ઐ. ગુ. વા.-પૃ. ૧-૨

આરંભ-શીશ એલલવાળાની વાત 'લ. ગઢવી દેહલ ભોજલ ગામ વઢ-
વાણમાં સં. ૧૯૦૮ માં ચેત્ર સુ. ૨ લ. ત્ર. દલપતરામ ઝાઝા

એલલવાણે વલે પરગણાનો રાજ હતો, રજપુતવાલા કાઠી પણ છે. તે રજપુતમાંથી થયો છે તેની વાત, ગામ ઢાંક, (ધીરાજ પાસે)નો રાજ વાલાજ હતો તે કાઠીની દીકરીને પરણીને વઢળ્યા. સિંધ પાસે પાવર મુલકમાં અશલ કાઠીઓ રહેતા હતા. ત્યાં દુકાલ પડે તારે ઊંચાલા ભરીને ઢાંકને પાદર આળ્યા તેમાં અમરો પટગર નામે કાઠી હતો તેની દીકરી નામે અમરા બહુ રૂપાલી હતી તેને જોઈને વાલોજ આરાક પામ્યાને...વઢલ્યો માટે...હવે તારે ગાદીના અધિકાર નહીં એમ કહીને સહિએ સંપીને તેનું રાજ ખોંચી લીધું.

અન્ત-તે બાઈ (સાઈ નેસડીના આરણુની દીકરી)નો ધણી પેથો ગઢવી માલવેથી આવો. તેણે ભોંકના કહાથી બાઈ ઊપર કલંક નાખવા માંડુ તારે આપ દીધો જે તું ગયત કાંડે ગલ. પછી તેમ થયું. તારે તે આરણુને કંડી-આમાં ધાવીને લઈને એલલવાળાને ઘેર આવી ને તેના દીકરાનું માથુ કાપીને લોહી છાંટુ એટલે કાઢ મટે અને ઊકરાને જીવતો કરો.

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત આપેલી છે:-સિંધનો રજપુત રાજ વાલોજ દુકા-
ળથી નાશો આવી ઢાંક પાસે વસતાં કાઠી સાથે જળ્યો તેથી વઢલ્યો એટલે તેના બાપા
તેણે તેનું રાજ્ય છીનવી લીધું. ત્યારે કાઠીઓએ તેને પોતાનો મુખી બનાવ્યો. તેણે સૂર્યની
ભક્તિથી રાજ્ય મેળવ્યું અને સૂર્યનું દેવળ યાન ગામની સીમમાં બંધાવ્યું. તેના ત્રણ
ફાંઠા થયા છુમાણ (મીઠીલા), ખાચર (મીઠીઆલા) અને વાલા (જેતપુર). આ વંશના
એલલવાળાના રાજ્યમાં જતી મુખવિજયજીએ કાલીઆ મૂઝને શીંગડે બાંધી તેને
વનમાં છૂટે મૂકી દેઈ કામણ છીધુ તેથી દુકાળ પડ્યો ત્યારે એલલવાણે કાલીઆર
મૂઝને શોધી કાઢી તેને શીંગડે જતીએ બંધવિલો મંત્ર છોડતાં વર્ષાંડ પડ્યો; એટલે
વરસાદની કડીમાંથી ઉગરવા મથતા એલલવાળાને સાધ નેસડીના આરણે આશ્રય
આપ્યો અને તેનો બાલો એલલવાળાએ પોતાના ઊકરાનું માથુ કાપી તેના લોહીથી
આરણુના જમાઈનો ગળત કાઢ મટાડીને વાળ્યો

વિશેષ-૧. આ હકીકત સુમસિદ્ધ છે.

૨ આ વાર્તા ઉત્તરમાં પછી પાનાં ૨-૩ કોરાં છે, એણું પાનું "જગદેવની વાત"
એટલું લખી કોર મૂક્યું છે.

૩. પ્રતિ ચોપડા આકારની છે. રાસમાળામાં કામ લાગેલા ત્રણ ઐતિહાસિક
ચોપડાઓમાંનો આ ત્રીજો ચોપડો છે. આ ચોપડો કવીશ્વર દલપતરામે નવે ઉતારેલો
છે. કહે ચોપડો નાનો છે. પાનાં ૧૪ લખેલાં છે, વચ્ચે કોઈ કોઈ પાનાં માત્ર વિષયનું
નામ લખી કોરાં મૂકેલાં છે.

પહેલે પાને લખેલું છે કે “શ્રીજી આ ચોપડી મેદોરખાન શ્રી એ. કે. કાર-
ભસ સાહેબની છે. ૦૧- કામળ ૦)૨ પુઠું. નંબર ૩ ને ચરચુરણ વાતો વીગેરેની
ચોપડી નંબર ૩”

૪ પછીનાં બે પાનામાં પ્રસ્તુત પુસ્તકના વિષયોની અંગ્રેજ સવિસ્તર અનુક્રમણિકા
પાનાવાર આપેલી છે.

૫ પછી નીચે પ્રમાણેની (ગુજરાતીમાં) અનુક્રમણિકા આપેલી છે -

(પાનું)	(વિષય)	(પાનું)	(વિષય)
૧	એબલવાળાની વાત કાઠી લોક વિષે	૨૬	રા લાખાની વાત
૫	ખેંગર વીરો	૩૧	સીધરા જેઠીહુના વખતમાં બા. ચાર.
૬	વઠવાંજીમાં માધા વાવ છે તે વીરો		અદાવત વીરો
૭	સોઢા પારકરના છે તે વીગેરેની વાત.	૩૪	તામ્રપટને લેખ
૯	વઠવાંજીમાં સતીની દેરીઓના લેખ છે	૪૬	સિધેહુના પાછાની વાત.
૧૦	કુધરેજના કાકાર વીરો	૫૩	એમડ સાચો રત્નપુત્રોને વઠવાળ્યા ને
૧૧	અડોકમ પ્રગણે ચોમાસામા મારો		મોલેસલામ કરા.
	યાય છે તે વી.	૫૪	વાવેલાની વંશાવલી
૧૨	લગધીરજના મોત વીરો	૫૫	પરમારની પાંત્રીસ સાખાઓ
૧૫	ગોહેલની વાત	૫૬	અહુઆણી સાખ ૨૪
૧૮	કાઠીયા સીધના વાવર પ્રગણામાંથી	૫૯	વજુરાજ આવડાને ઘેર સુલક છે તે વીરો
	આ દેશમાં આ	૫૭	પાલ્ય પરમાર આણુ ૬૫૧
૨૭	સાંપાનેરની વાત	૫૯	ગઢવાડાની વંશાવલી
૨૩	રા ખેંગરની વાત	૬૦	ગઢવાડામાં મોટી ઠકરાત વીરો છે.

ઉપલી અનુક્રમણિકા ઉતારીને પછી પાનું દોઢ ટેક રાખેલું છે.

૬ મોટા અક્ષરે પ્રતિમાં લીધેલો દોરીને હાથગતો ઉતારેલી છે.

એ. ૪૬-૩-૨-૨૧ ખેંગાર-એ. ગુ. વા.-પૃ. ૫
આરંભ-રાખેંગારનો કુહો

જે સચે મોરઠ ધડી, ધડીઓ રા ખેંગાર

વે સચો જાગી ગયો. જાતો રહો હુદાર. ૧

સીધરાજ જેઠાણે રા ખેંગારને મારો અને રાણકદેવડીને પકડી લીધી
તારે રાણકદેવડીના જાણામાં એટલી વાત આવી હતી કે મારા ધણીને તથા
મને બંનેને પકડાં છે.

અન્ત-તારે રાણકદેવડીએ કહ્યું કે...પણ મેં (સિદ્ધરાજ) મારા છોક-
રાને મારો છે તેથી તારૂં છોકરૂં જીવશે નહીં એટલો તને મારો શ્રાપ છે
એમ કહીને સતી થઈ.

વિધયાદિ-આમાં શ ખેંગારને સિદ્ધરાજે માર્યાથી તેની રાણી રાણકદેવી વડ-
વાણુ આગળ સતી થયાનો ખસંગ ઘણો જ ટુંકમાં વર્ણવ્યો છે.

વિશેષ-આ હકીકત સુખસિદ્ધ છે, આમાં કંઈ નવીનતા નથી.

અં. ૪૬-૩-૩-માધા વાવનો લેખ-પે. સં. લે. પૃ. ૬

આરંભ-માધાવાવના ત્રીજા મતવાલામાં જન્મણે હાથે ગોખલામાં
મુરતીઓ ૨ ઉભી ચણેલી છે તેની નીચે અક્ષર લખેલા છે તે

સં. ૧૩૫૦ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૮ ગુરૌ નાગર માદાજ્ઞ જ્ઞાતીય મહ શ્રી સાઠળ તીય
વ૦ શ્રી સામાયુત મહં શ્રી સીધૂ ॥ તણુત મહં શ્રી તર્પમ્મ દતિ ॥

વિધયાદિ-આ ગુજરાતના છેલ્લા રાજા કરણના પ્રધાન માધવે વડવાણુમાં માધા-
વાવ ખંધાવેથી કહેવાય છે તે સંબંધી આપ્યો જ ટુંકો લેખ છે.

વિશેષ-આ લેખ સુખસિદ્ધ છે.

અં. ૪૬-૩-૪-હાડીની દેરીના પાળીઆનો લેખ-

ઐ. ગુ. લે.-સં. ૧૭૬૭-પૃ. ૬

આરંભ-હાકારની દેરીઓથી દક્ષણમાં સતીઓની દેરીઓ છે તેમાં
દક્ષણાદી છેત્રી દેરીમાં હાડીમાં સતીના પાલીઓ છે આગળ પગલાં છે. તે
પાલીઆના અક્ષર અરજણુસાધણું કકરાણુ

.શ્રી ગણેશાય નમઃ સ્વસ્તી શ્રીમન્તુપતિ વિક્રમાર્ક સમયાતીત સંવત
૧૭૬૭ વર્ષે શકિ ૧૬૬૨ ના પ્રવૃત્તમાને દક્ષણાપને ગતે શ્રી સૂર્યે વરુષા
શૃતૌ માસોત્તમ માસે આવણુ વદિ ૫ શુક્ર તદ્વિવસે મહારાણા શ્રી અરજુન-
સિંહજી સાથે હાડી શ્રી અમરસિંહજીમુતા બાદ શ્રી દેવકુઅર સાગવન
લીધુ છે ॥ પરમારજી શ્રી આર્જુનાસુત મહારાજ શ્રી સખળસિંહજીએ
પ્રાસાદ કરાવ્યો છે શ્રીસ્તુ કથાણુમરણુ શુભ

(આની નીચે ઉપલી દેરીથી ખંચેથી દેરીમાંનાં પગલાંની ઉંચે દીવાલમાં
સં. ૧૮૩૫ માં મહારાણા ચંદ્રસિંહજીને પ્રાસાદ કરાવ્યાના ઉલ્લેખવાળો
નાનો લેખ છે.)

વિધયાદિ-૧ આ સ ૧૭૬૭માં વડવાણુના મહારાણા શ્રી અરજુનસિંહજી
મરણુ પામતાં તેમની સાથે હાડી થી દેવકુંવરે સહજમન કરેલું તે સંબંધી લેખ છે.

૨-આ લેખ બાણજોષ લિપિમાં છે.

વિશેષ-અમલ અગાઉ રાજાઓ મરતાં તેમની પછવાડે તેમની રાણીઓ
સતી થતી હારે તે સ્થળે આવી દેરીઓ બણાવી અને તેમાં તેનાં નામ સમય આદિના
ઉલ્લેખવાળા લેખોની હાદી કોતરેલી ચોઢાવી હતી.

અં. ૪૬-૩-૫-પારકરના સોદા અને સાયલાના છલાડનો
ટંટો-અં. ગુ. ૬.-૫. ૭-૯

આરંભ-સોદા (પરમાર) પારકરના. ચલાડ સાયલાના તેઓના
ટંટાની વાત.

પારકરમાં દુકાલ પડે તારે તાંદાના સોદાનાં માણસ (પુરુષ) ૨૦૦૦
ઋષિ છોકરાં મુધા હરેક નાતનાં પંચાલ દેશમાં આવ્યાં તે મુક્તી ગામથી
પૂરવમાં ગાઉ રા. ઉપર જંગલમાં ધાધડીઓ નામ નેહ બાંધેા. મુક્તી ગામ
પણ મુક્તી નામની આમરાણીને નેહ હતો તેથી નામ હર. તારે સાયલાના
રાજા (જમીનદાર) છલાડ હતા.

x x x x

સંવત સાત પનેતરો ટાડા પોચાણુ ત્રીજ
સોડે ને છલાડવે. ધજવડ કીધી ધજ. ૧

અનુત—

કાડીનો મુખત્યાર રાધા આવડો કાઠી હતો તે પરમાર રાજાજને ને રાધાને
સામસામી લડાઈ થઈ તે રાજાજએ રાધાને મારો (ધંધુકુ-ગાંધ)

તેનું ગીત

દશાં મેલ મુકાસમા ગોહેલાં ડારતો. અભંગ લડ ફેરતો પવંગ આધા. ૧
વડો દેવાણુ સત માલરો વાંકડો. રાજડો ઓલખેલ નહીં રાધા. ૧
આવડા પવાડા કરણુ તું આપરે. વડણુ પરમાર મુઝાર વાર ૨
સાલ લાલ્લાંતણો વગર ભાંગાં શરે. મરણુ જાતી કરે કેમ માર. ૨
એતરો તેતરા કાજ કીધલ અગે. એહ સોદા ધરે સદા આંદી. ૩
કરે અંજણ ધણે આવી મડીઓ કડે. માટીઆં કોક દી મસે માંદી ૩

વિષયવિદિ-આમાં પારકર(સિંધ)થી દુકાળના માર્ગ પરમારો સોદા સાથે
કાડીઆવાડમાં મુક્તી ગામ આગલ આવી વસ્યા ત્યારે વઢવાણના રાજાના સાજા છલાડોએ
તેમને હેરાન કર્યા અને લડાઈ થઈ તેમાં છલાડો મુઝો. પણ એ રાજાને તેની રાણીએ
પોતાના બાઈના મોતનું વેર લેવાને ઉશ્કેર્યો તેથી તેણે પોતે તો ઇવતલાલ તેને આ-
ખ્યાથી નહીં મારતાં બીજા પાસે મરાવવાના ઉદ્દેશથી ગુજરાતના લીલ અહો અને
ફતો નેઓ વાધલાનાં ગામ હુંડતા હતા, અને અજિત મારકણુ હતા તેમને મારવા
સોદાને મોકલ્યા; આમાં પણ તેની ધારણા એવી હતી કે અહો અને ફતો સોદાને
મારશે અને સાજાને માર્યાનું વેર વળશે, પરંતુ ઉલટું સોદાએ તો પેલા જ બીલાને
માર્યો, એટલે વઢવાણના રાજાએ તેને બદલાનાં ધનામમાં માર ચોવીસોએ આપી.

પણ એ ત્રણ ચોવીશીએ કાઠી લોકે પડાવી લીધી; અને ચોથી ચૂલીની ચોવીશી પાછી લેવા રાધો કાઠી આવતાં પરમાર સોઠાએ તેને ગાયોં.

વિશેષ-આમાં આવેલી હકીમત કવીયર દસપદરામે સંરોધેલી “રત્નમાળ”માં “મૂળીના પરમારો”ની વાર્તામાં પાને ૩૭૫-૭૬ માં પ્રકટ થયેલી છે, તેમ અં. ૪૬-૧-૧૩ માં પણ આમાંની હકીમત છે; પરંતુ પ્રસ્તુત હકીમતમાંની મતલબ, તેમાં લીધેલી છે, તેમ આમાંનું અંતનું ગીત કાઠી ૩ નું તેમાં આવેલું નથી. વળી આમાં લગધીરજ વિશે કંઈ લેખેન નથી.

અં. ૪૬-૩-૩ સતીની દેરીનો લેખ-ઐ. લે.-પૃ. ૯.

વિષયાદિ-આ સં. ૧૬૯૯ ના વૈરાગમાં વઢવાણના મહારાજા ચંદ્રસિંહના વંશજ ઉચ્ચરાસજી મરણ પામતાં તેની રાણી શામકુંવરબાઈ સતી થઈ તેની દેરીનો લેખ છે.

વિશેષ-૧. આના આરંભમાં જણાવેલું છે કે “સતીઓની દેરીઓમાં હવરમાં પેહેલી દેરીમાં રોઠોડ મા સતીનો પાલીઆ છે. કાકોર રામજીનું કકરાતું, તેના અક્ષર.

“આ સતી તથા હાડીમાના પાલીઆને ધાધરો કાંચલી મોડીએ ચુંદરી પેહેરાવે છે.”

૨. આ દેરી વઢવાણમાં છે; અને સતીની દેરીઓને નામે ઓળખાતી જમ્યામાં આવેલી છે.

અં. ૪૬-૩-૭-દુધરેજના કાકોરના પાલીઆનો લેખ- ઐ. લે.-પૃ. ૧૦-૧૧.

આરંભ-ગામ દુધરેજનો કાકોરડો કશીઓજી છે તેનો બાપ જેઠીભાઈ તેનો બાપ મોડભાઈ તથા હઠીભાઈ તથા સુભભાઈ તેનો રીસામજી શીથે ઉચાલા લહીને ગયા હતા તદાનાં ઢોર જત સોઢા ગામ મોટી વારે નીચે આવીને લીધાં તેની વારે આ જથ્થુ ૪ ચડા તે શીથાથી પૂરવમાં ગાઉ ૧ જીપર હલવદના ચંદ્રસંધજીનું બંધાવેલું તજાવ છે તાંહા મરાઆ તેના પાલીઆ ૪ રોઠોડ મા સતીની દેરીની જોડેની દેરીમાં છે.

અંત-“સંવત ૧૮૪૪ વરષે મોષ વઢી ૩ રવીવાસરે રાણા શ્રી મના-સંધજી સુત વપતસંધજી સુત કુવર શ્રી ગમજી મોજે સીથે કામ આગ્યા છે.”

વિષયાદિ-આમાં ‘અન્ત’માં જણાવ્યા તેવા લેખો આરંભમાં જણાવેલા ચાર પાલીઆની નીચે તે તે નામને લેશીને લખેલા છે.

વિશેષ-૧. લડાઈમાં કે લુંડમાં મરણ પામતા શરવીરોના આવા પાલીઆ હમા કવનો રીવાજ અગાઉ સુજરાત કાઠીઆવાડમાં પ્રચલિત હતો, તેનાં આ દૃષ્ટાંત છે.

૨. આના પછી પાને ૧૧ મે માત્ર નીચેની બાબત નોંધેલી છે:

અડાઠમ પરગણું (ગાંધીની આસપાસ) તદ્દાં એમાસે કીય. બહુ યાચ
છે તેના હુદો-

જાંટ ડસે ઘોડા ગસે, નર ડસે સર લગ,

અડાઠમે ન દીજીએ. પાવસ ટાણે પગ ૧

અં. ૪૬-૩-૭-લગધીરજીનું મોત-એ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૨-૧૪

(અપૂર્ણ)

વિષયાદિ-આમાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવેલો છે:-પરમાર દલને દિલ્હીને પાદચાદ પકડી ગયા પછી સાલુંદના ધણીએ રવીઆ ગઢવીને આપેલું રાણીસર મામ, જે કોઈ હુકમ ન હતું અને જેમાં લોકો પોતાની માલમતા સહીસલામતીને કાણે મુકતા હતા, તે બોડી મોગલની ફોજે હુકમ અને રવીઆને તથા તેના કુટુંબ કબીલાને પણ પકડી ગઈ. રવીઆ મરકરો અને ખંધો હતો. તેણે રાવાનો બેલ રચ્યો અને સર્વેએ રાવાનું કારણ પૂછતાં માત્ર પાદચાદને પોતાને જ મોંઠે રાવાના કારણનો જીવાસો કરવા જમ્યાવું બેઠલે પાદચાદ ત્યાં આપ્યો. તેને રવીઆએ કહ્યું કે મારો તેટલો રૂપિયા આપું પણ મારા કબીલાને છોડો, અને તે બદલ મારા બાપદાદાનું ધન ફાટું છે તે તમારા લ-શરીઓને મોકલો તો હું બતાવું. પછી ૫૦૦ યોડેસ્વારોને લઈને રવીઆ ફરીયા કાંઠે ગયો અને બેઠ બતાવી ત્યાંથી ધન લોવવાને યોડેસ્વારોને ખાતીના સપાટ ભાગમાં ઢો-ડાવ્યા, ત્યાં કાદવમાં તેમના ઘોડા ખુંચ્યા બેઠલે રવીઆ તેમને ત્યાં જ પડતા મૂકી બોડી મોગલોને દરાવવા વઢવાણના રાજા પાસે મદદ માગવા આપ્યો. પણ તેટલામાં લગધીર પરમારે વાહારે ધાઈ મોગલ ફોજને દરાવી અને પછી નાશી છૂટેલા મોગલ સરદારની પુઠે પડી તેને પકડીને તેની સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધ કર્યું તેમાં પાદચાદ મુકો અને લગધીર પણ મુકો. ત્યાં તો લગધીરનો બાઈ આવ્યો અને તેણે પેલા રવીઆ બાદને તેનાં હાથેલાં બેસાં છાકરાં સોંપી દીધાં.

વિશેષ-આ હકીગત અપૂર્ણ છે. આમાં છેવટે લગધીરના વંશજોએ ચારણની બાઈ મોગલોની પાસે મેળવી આપ્યાનું જીત બતાવેલો હલ્લેજ લહીયાએ કીધો છે પણ ગીત બતાવેલું નથી, અને પાનાં કાંઈ રાખેલાં છે.

અં. ૪૬-૩-૮-ગોહિલોની હકીગત-એ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૫-૧૮

વિશેષ-૧. આમાંની ધણીજરી હકીગત મુખ્યત્વે અં. ૪૬-૧-૪૬ માં તેમ જ કવીસર દલપતરામે સંરોધેલી "રત્નમાળ"માં પાને ૩૯૭-૪૧૬ માં ફરી છવાઈ આવી ગયેલી છે.

૨. પણ માત્ર એમલવાગાને બસહત્યાઓ માટે ગોહેલ પેરે માર્યાનો હકીગત તેમ વાલાક પ્રદેસ ખરીયાએ ખુંચવી લેતાં વાલાં ગરાશીઆ જુનાગઢ પાસે દાંક પ્રદેસમાં વસ્યાની હકીગત આમાં વધારાની છે.

અં. ૪૬-૩-૬-કાઠી લોકોની હકીગત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧૮-૨૦

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત આપેલી છે.-સિંધના પાદશાહે નાયકા કાઠી હુમડીને કચેરીમાંથી બરતરફ કીધા છતાં પટાવત કાઠીએ તેનો નામ પોતાને લાં કરાવ્યાથી પાદશાહે તેને સિંધમાંથી કાઠીઓ સાથે કાઢ્યો, એટલે તેઓ સોરામાં આયા, અને ઢાંક પાસેના વાલા ગરાશીઆએ તેમને નોકર રાખ્યા. તે આઠ સાખાના હતા: ૧ માંજરીઆ, ૨ ટોટરીઆ, ૩ નરો, ૪ નાટા, ૫ પટગર, ૬ જેળલીઆ, ૭ બાંબળા અને ૮ બાબરીઆ આ લોકો પછી 'વરતીઆ' કહેવાયા (જ્ઞાતિ-નિર્વાહ સાધન માટે નોકરી કરનારા) આમાંના પટગર અમરાની દીકરીને તેની ઉપર મોહિત થતાં રાજાને હુવર વટથેા અને પરણ્યા. તે હુવર ધરડેરા કાઠી તરીકે ઓળખાયા.

વિશેષ-૧. કવીશ્વર દત્તપતરાએ સંશોધિતી "રત્નમાળ"માં "કાઠી લોક વિષે" પાના ૩૬૬-૭૬ માં આમાંની હકીગત આપેલી છે, પરંતુ આમાં જ્યારે પટગર અમરાની દીકરીને પરણનાર હુવરનું નામ આપ્યું નથી અને તે પરણ્યા પછી ધરડેરા કહેવાયો એમ જણાવેલું છે, ત્યારે "રત્નમાળ"માં એમલવાળો પરણ્યો, અને નવી ધરડેરા ભતિ થઈ એમ સ્પષ્ટ જણાવેલું છે.

૨. વળી "રત્નમાળ"માં 'વરતીઆ' અને 'ધરડેરા' કાઠીઓના લગ્નની પ્રથા અને વાલા કાઠીની ત્રણ સાખાઓની માહિતી, જે આમાં આપેલી છે તે આપી નથી.

અં. ૪૬-૩-૬-ચાંપાનેરની વાત-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૨૦-૨૩

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીગત આપેલી છે:-ચાંપાનેરના રાજા પતાઈ રાવણે ગરબા માતી સ્ત્રીની (દંત કથા છે તેમ સ્ત્રીએ આવેલી કાઠી માતાની) ઉડતી કીધાથી રાજ્યનારાનો સાપ મેળવ્યો. અકબરસાહે (૧) ગુજરાતમાં આવ્યો ત્યારે તેણે પોતાના ભાણેજ અહમદસાહે પાસે અમદાવાદ વસાવ્યું (૧) અને ખીલ અહમદસાહેને મહેમદાવાદ વસાવવા હુકમ કીધો (૨) આથી ચાંપાનેરની વરતી બાગી અમદાવાદ અને મહેમદાવાદ આવી (૩) પછી અકબર ગુજરાત ભેદને ચાંપાનેરને માર્ગેથી દિલ્હી ગયો ત્યારે તેણે કીલ્લો જોતાં મુઠે હાથ નાંખી તે લેવાની મનીષા કરી, જે રાવણનો પુરોહિત લવા વ્યાસ કળી ગયો. એના કહેવાથી રાવણે પાંચ કોટ ચાંપાનેર આસપાસ કરાવ્યા અને લવાએ દિલ્હી જઈ પાદશાહની હુલ્લી સામે હુલ્લી બારે રાખી તેની દિનચર્યા નિરખવા માંડી. આખરે ચાંપાનેર ઉપર હુલ્લી કરવાની અકબરની તૈયારી જણાતાં તે તાબડોતોળ ચાંપાનેર આવ્યો અને રાવણે જારે તૈયારીઓ કરી. અકબરે પાંચ લાખ ફોજ સાથે બાર વર્ષ પર્યંત ચાંપાનેરને ઘેરો ઘાલ્યો પણ ફાંચો નહીં. આખરે રાવણ સાથે સમાધાની કરી હુલ્લી હઠાવ્યો. અને તેની નિશાનીમાં પરચરમાં બે ગધેડા કોરાની તે નીચે લખ્યું કે "જે કોઈ મુસલમાન આ રોહર લે તો તેને ગધેડે માલ છે." પછી પાદશાહે ચાંપાનેરનાં પરાં હાથ કીધાં અને મૂલ નમરનો વ્યાપાર વણસાડ્યો, એટલે ચાંપાનેર જતે દહાડે ભાગ્યું.

પણ પાદશાહ સ્વામી કઠીઆવાડમાં ઉમરાલે આવ્યા અને તેના રાખને ૪૬ પકડી અમદાવાદ લઈ ગયા. સ્વામી હુંભારે તેને ચોરી છપીથી નસાવી ચાંપાનેર મોકલી દીધા. ચાંપાનેરમાં તેની ફાઈ રહેલી હતી તેણે મદદ અપાવી અને રાવલે સરકારને રૂ. ૫,૦૦૦૦ આપી તેને પાછો ઉમરાલાની ગાદીએ બેસાડ્યો. વ્યારથી ઉમરાલાના રાખ રાવલ રહેવાય છે.

વિરોધ-આમાં ચાંપાનેરનો કિલ્લો અકબરશાહે ઘેરાવી દફતરવને અને અમદાવાદ, મહેમદાવાદ તેના હુકમથી વસાવાયાની દફતરવને ઇતિહાસના પ્રમાણોનો ટકો મળતો નથી. પતાર્થ રાવલને દરજી અમદાવાદના પાદશાહ મહમુદ બેગડાએ ચાંપાનેર અને ૧૪૮૪ માં તોઆનું ઇતિહાસથી જણાય છે.

૨. ઉમરાળાવાળો પ્રસંગ પણ મહમદ બેગડાના સમયમાં જન્મ્યો હતો અને દંત-કથામારે પાદશાહ ક્યોનો જણાવ્યો છે તે ચોક્કસાઈથી નોંધવામાં ભૂલ કરી છે.

અં. ૪૬-૩-૧૦ રા' ખેંગારની વાત-ઐ. ગુ. હ.-પૂ. ૨૩-૨૫

વિષયાદિ-આમાં રા નવપણની વાત અને રા. ખેંગારને સિદ્ધરાજે માર્યાની વાત હુકમાં આપેલી છે; સુમસિદ્ધ વાર્તાથી કંઈ વિરોધ નથી.

વિરોધ-આમાં દલપતરામે સંસોધેલી “હતમણ”માં “રા નવપણની વાત”માં જે પાને ૨૪૯-૨૫૧ આપેલી છે તે આમાંની જ છે.

અં. ૪૬-૩-૧૧-લાખા કુલાણીની વાત-ઐ. ગુ. હ.-પૂ. ૨૬-૩૧

આરંભ-લખાવનાર રા મૂળજી મેઘજી વઢવાણના રા લાખાનો ગ્રંથ મેં સાંભળ્યો છે તેની સંક્ષેપ વાત તથા દુહા મને આવડે છે.

એક સમેરા લાખે સવારમાં બિડીને સુરજ સાથું જોઅું તારે બગતો સુરજ રાતો દીટો. તારે કાઢને કીધું જે આ બગતો રાતો કેમ થાય છે. તારે તેણે કહીલ કે ઉદયાચલ ઉપર રાક્ષસો રહે છે તેની સાથે સુરજ ઉગતી વખતે લડાઈ થાય છે તેથી રાતો થાય છે.

અનંત-રાખાખત આમાના પદ્યમાં હતો તેને પણ કો વાગા એક હાય તથા એક પગ કપાઈ ગયા હતા. તો પણ એક હાય ને એક પગથી તીર ચઢાવી ને કાકાના ઉમરાવને મારો. પછી કુંવર બુવો.

દેશહા

ગાયે મંદેડા ગલ્યા બાંધજે મેલ્યા બાલ;
વેલો વલ્યે હે લખપતી, મારે દેશ પડો દુકાલ.
માહુ કાપડ લોહ લણ, જમડી એ વાખાણ;
રાખાખત ધાએ સંધીઓ તોઅ ન મેલી માણ.

આ આટકોટ પાસે લાખાગરદી હાલ સુધી ટ્રેહેવાઈ છે તહાં હાલ સુધી ખાંભીઓ ૧૦૦૦ ઉપર છે.

ટ્રેકોટ લયાઉ પાસે હાલ તો નાનું ગામ છે પણ તહાં જુના સેહેર મોટાનું નિશાન છે. વલેંથી પણ મોટું જુનું સેહેર માલમ પડે છે તહાં લાખા વાવ જુની છે.

વિષયાદિ-૧ આ કમ્બના રા ને લાખા કુલાણીના હૃદય સંબંધી તેમ જ મૂળરાજ સોલંકી સાથેના તેર પ્રસંગ સંબંધી હકીકત છે

૨ આ હકીકત 'શસમાલા'માં આપેલી છે તેમ દત્તકયામાં પણ આ વાર્તા પ્રસિદ્ધ છે.

વિશેષ-હવીશ્વર દત્તપતરામે સરોષેલી "જ્ઞાનમાળ" માં આ જ પુસ્તકની પ્રસ્તુત હકીકત પાનાં ૨૮૮-૨૯૫ માં પ્રકટ થયેલી છે.

અં. ૪૬-૩-૧૨ 'બ્રાહ્મણો અને ચારણોની અદાવત-૨'.

જુ. હ.-પૃ. ૩૨-૩૩

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત આપેલી છે-સિદ્ધરાજ જયસિદ્ધના સમયમાં બ્રાહ્મણો અને ચારણો વચ્ચે સ્વાભાવિક રીતે સરસાઈ યેળવવાને બારે અદાવત ચાલતી હતી અને બ્રાહ્મણોએ પોતાનું જોર ફાવતાં સિદ્ધરાજની જોડે એવી રાશત કરી લીધી કે સિદ્ધપુરને રૂદ્રમાલ બંધાઈ રહેતાં ચારણોને ત્યાં ન આવવા દેવામાં આવે તો અમે તેની વાસ્તુક્રિયા કરાવીશું પણ રૂદ્રમાલ પૂરો થતાં બ્રાહ્મણોએ વાસ્તુ કરાવ્યું અને સિદ્ધરાજે તેનું કાલશકામ નિહાળવા માડ્યું. તેમાં એક પ્રસૂતા સ્ત્રીનું ચિત્ર કોતરેલું હતું તે એણે જોયું એ ચિત્રમાં એક સ્ત્રીના પ્રસવ વેળા બીજી એક સ્ત્રી નીચે વળીને દીવાથી કંઈ જોતી ચીતરેલી હતી. સિદ્ધરાજને તેની મતલબ ના સમજાઈ અને બ્રાહ્મણોને પૂછતાં તેઓ તેના કથો પ્રુણસો કરી ન શક્યા, એટલે તેણે હજીરીખાઓની સલાહથી હાનરજવાળામાં કુશળ એવા એક ચારણને બોલાવ્યો તેણે કહ્યું કે

મારી રીતે હું જીવું શરી જોશે.

કાંઈ જાઓ(યો) ને કાંઈ જશે. સીધરાજ જેસાંઈ સારીઓ (ખા?)

આ પ્રુણસાથી સિદ્ધરાજે પ્રસન્ન થઈ ચારણોને સિદ્ધપુરમાં વસાવ્યા અને બ્રાહ્મણોનું માન ધટાડ્યું.

વિશેષ-આગલા રાજદરબારમાં આમ પરસ્પર કોમ કોમના આગેવાનોની સરસાઈ તથા બહિષ્કાર કેમ થતા તેના દૃષ્ટાંતરૂપ આ હકીકત છે

शं. ४६-३-१३ शैलादित्यस्य ताम्रपट्टः-पृ: ३४-४४ (अपूर्ण)

आरंभ-स्वस्ति विजयिशरतचरितार्थात् (विजयस्कन्धावारात् ?)
वीरासन प्रसभप्रणतामित्रात् मित्राणामतुल्यलसंपन्नमदलभसंसक्तप्रणिधि-
परलब्धप्रतापात् प्रतापोपनतदानयानार्जवोपा ॥ ३ (२ ?) ॥

जितातु(ल)रागादनुगतमौलिमृतश्रेणिवलावाप्तराज्यश्रियः परममाहेश्व-
रभट्ट(हा)र्कादादित्यवद्भानो राजवर्ष्यादजनि मातापितृचरणनखेन्दुधोरणि-
प्रविधौताशेषकल्पः ॥ ३ ॥

गांधर्वादिविद्याद्वितीयः दान्वैकशरणपरगजघटास्फालनप्रकाशितसत्त्व-
निचयप्रतापप्रणितारातिदत्तरत्नप्रतापसदुपादानधनसंहतिः सकल ॥ ४ ॥

स्थिति प्रणि(ण) तमार्गपुण्यपरिपालनप्रजासुहृद्रक्षणगन्धर्वराजशब्दाभि-
धेयः सभ्यसम्भाव्यबुडयुपतिः स्मरशशाङ्काधिकराजदत्तिमृदू(यु)वाक्गति ॥ ५ ॥

प्रीपयनः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्तविषयव्यापारोऽ-
र्थार्थनाधिकधनाप्रदानानन्दितसुहृत्प्रजाहृदयः सदाचारादिसकलादेश ॥ ६ ॥

भागप्रमेयः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनः तस्य

अन्त-श्रीश्वरगुहस्तस्याप्रजन्मनसादखण्डश्रीविकाशीन्या कलावतश्च-
न्द्रिकयेव ॥ ४७ ॥

धवल(लित) सकलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामविन्ध्यैशैल
विपुलपयोधरराजश्रियः क्षोणिपतेः श्रीशिलादित्य(स्त)स्य सूनुर्नवप्रणयकीर्ति-
घोषाप्रतिदिनसम्यक्षमानकलाचक्रवालः केसरिन्द्रशिशुरिराजलक्ष्मि(क्ष्मी)-
चलवनस्थलिमिवालङ्कुर्वानः शिखण्डकेतन इव रुचिमधूडामणिः प्रचण्डशक्तिप्र-
भावश्च शरदागम इव प्रतापप्रफुल्लसुहृत्प्रविशोपितारिपङ्कचयः विलयजम्भो-
धरानिवपरध्वजान् उदयन्तवतपन्नप्रतातपोअनलसत्रयः समापयन्नभिमुखाना-
मायूंषि द्विपतां परममाहेश्वरः श्रीशैलादित्यः कुशलि(ल) सर्वानेव समाज्ञापय-
त्येवसस्तुवाविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याण्यायनाय गिरिनिर्झरविनि-
मतखेटकवादस्तुस्थितचातुर्विद्य सुमान्य तापस गा(गौ)त्र बह्वचारि ब्राह्मण-
सान्द्रपुत्र ब्राह्मणानाधुस्त्याय खेटक केदारे—

વિષયાદિ-૧. આ વલ્લીવંશના રાજા ત્રીજા શીલાદિત્યના સમયના દાનપત્રનું તામ્રપત્ર છે, એમ જણાય છે. તેમાં લખેલું ભૂમિદાન ગ્રામ સંવત ૩૫૦ એટલે ઇ. સ. ૬૬૯ માં થયું હશે, એવું અનુમાન થઈ શકે છે.

૨. પ્રસ્તુત દાનપત્રમાંથી વલ્લીવંશના રાજાની વંશાવલિ નીચે પ્રમાણે તારવી શકાય એમ છે:-૧ મહાકં બાનેસાજ (તેના વંશમાં જન્મ્યો) ૨ ગુહસેન (અંધર્વશાળના નામથી પણ ઓળખાતો ગન્ધર્વરાજશબ્દાભિષેક), ૩ શ્રીધરસેન, ૪ (પહેલો) શીલાદિત્ય ૫ (પહેલા શીલાદિત્યનો નાનો ભાઈ) (પહેલો) ખરમદ (જે કે ઉપર આપેલી તામ્રપત્રની નકલમાં 'શ્રીશયુદ્ધ' છે તે ભૂલ છે), ૬ શ્રીધરસેન બીજો, ૭ (તેનો ભાઈ) મુવસેન બીજો, ૮ (તેનો છોકરો) ધરસેન ચોથો, ૯ (તેના દાદા પહેલા ખરમદના ભાઈ પહેલા શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર) શીલાદિત્ય બીજો, (૧૦) (તેનો ભાઈ) મુવસેન ત્રીજો, ૧૧ (તેના મોટા ભાઈ શીલાદિત્ય બીજોનો પુત્ર) શીલાદિત્ય ત્રીજો.

૩ આ દાનપત્ર એટલે કેદારનું છે, અને તે તાપસ ગોત્રના બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ ચાન્દના પુત્ર નાધુને કરી આપેલું છે.

વિશેષ-૧ આ દાનપત્ર કપાયું કે નથી કપાયું તે જણવામાં નથી.

૨. આ તામ્રપત્ર ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયું તે આમાં જણાવેલું નથી. તેમ તે અપૂર્ણ જ હતું તેથી અપૂર્ણ ઉતારેલું છે કે લઘીઆએ આપું તામ્રપત્ર મળવા છતાં અપૂર્ણ કોઈ કારણે ઉતાર્યું છે તે જણાતું નથી. અહીંયા એ ૪૭ લીટીઓ સુધી અંકા નોંધ્યા છે અને પછીથી તેવા કોઈ નોંધ અંકથી કાઢી નથી.

૩. પ્રતિ ધણી જ અણક છે. એક પાનું લખી તેની સામેનું પાનું કોંઈ રાખેલું છે, અને તેમાં આ તામ્રપત્રનું ગુજરાતી ભાષાંતર લખવાનો સકેત હશે, કે ને સ્પષ્ટાયો નથી, એમ સમજાય છે.

અં. ૪૬-૩-૧૪-સિંધના પાટશાહોની હકીકત

એ. ગુ. હ. પૃ. ૪૬-૫૨

આરંભ-સિંધના પાટશાહોની હકીકત.

જણો કે સિંધેહ અશ્વ એક આદમીનું નામ છે. સિંધ તે જામનો દીકરો ખીન (નિંજમ) હજરતનું દીકરો. ને એ સિંધ કુટુંબો કુંવર હતો. ને તવારીખની કીતાબમાં આશામી (પુત્રપૌત્રાદિક) તથા તે ટોલી(વંશ)ની જીકર માલુમ થઈ નહી. ને સારા આદમીની જખાનીથી પણ સાબિત્યામાં આવું નહી. વાસ્તે એમની જીકર બંધ રહીને જે કાંઈ સાબિત્યામાં આવ્યું, લોકોની જખાનીથી તે એ છે જે

પ્રથમના વખતમાં સિંધ રૂષવાલા (પાંજરા) લોકોના હાથમાં તથા તાગના લોક તથા ભોમિયા લોકના હાથમાં હતો. ને તે ટોલીના હુકમતની

મુદત પણ માલમ એ નહોતું તાર પછી સેહસીરાયે અનવરના કિલામાં હુકુ-
મત કરી ને તમામ સિંધ પોતાના કબજામાં લાવે. ને તે મરી ગયો. પછી
ચચ નામે આદાણુ સિંધને માલેક થયો. ને પોતાના રાજ્યમાં કીલો
બ્રેહનાબાદ હતો. તેણે કાશ્મીર દેશ ભુધી હકુમત કરી. તે પણ મરિ
ગયો પછી તેનો દીકરો દાહુર ગાદીએ બેઠો. ને તમામ મુલક પોતાના
કબજામાં લાવે ને તે વખતમાં મુસલમાનોની ફોજ મહુમદ કાસમ સરદાર
હજજ ખીન યુસુફના હુકમથી સિંધમાં આવે. (આ હજજ ખિન યુસુફ જુલમી
અરબસ્થાનનો પાતસાહ જુલમી હતો તેની વાત ૧ ગણસ્તાનમાં છે) ને લડાઈ
કરીને દાહુરને મારો. તે હુજરી સન ૯૦ ને રાજ કિલો ફતે કરે. તેનો
હેવાલ ફસિલવાર (અર્થ) નામના કીતાબમાં (સિંધમાં હશે). છે. તાર પછી
કીલો મજકુરમાં તમીમના (જતી મુલામાનના અરબસ્તાનના) આદમી ગાદી
ઉપર બેઠો. તાર પછી મુમલુ (હાંદુ હશે) લોકોએ રાજ કરે. તે આદમી-
ઓએ ૧૦૫ વરસ સિંધમાં રાજ કરે.

અનત-(નવાબ મીરજા સા હુસેને જાપદાના કાલ સાથે અમીરો સાથે મસલત
કરી જમ શીરાજ અને તેના દીકરાને મારવાનો પ્રખ્ય નહીં કર્યો. ભારે વેદેમથી
જમ શીરાજ)

ગુજરાતમાં ગયો. ને ધણી લશ્કરના લરોસાથી...અમીર વલદે આમી
ખ્યાલને મારવાનું કર્યું...ને ૫૦ હજાર આદમીનું લશ્કર જમે થયું. તે ખબર
નવાબ મીરજા સા હુસેનને પોહોચી. તારે નવાબ જમામરદી કરીને લડાઈની
જગોએ પોહોચો. ને જમણી બાલુની ફોજ તથા ડાબી બાલુની ફોજ તથા
વીચલી ફોજને તૈયાર કરી. જરે જડેજ લોકોએ નવાબનું લશ્કર જોયું
તારે કહીજો જે અચલ ચાલ અમારી એવી છે જે કોઈ દુશ્મન આવે તેની
સાથે ઘોડા જીપરથી જતરીને ખાદા અમારી સાથે લડાઈ કરે. ને કહું છે
જે લડાઈ દગાની છે. તેથી નવાબના સીપાઈ આ વાત જીપર રાજ થયા.
જરે જડેજ લોકો ઘોડા જીપરથી જતરીને મેદાનમાં ખાદા રહા તેથી નવા-
બનું લશ્કર ધણું ખુશ થઈને તીર વરસાદની પેઠે તેમના સીર જીપર નાંખ્યા.
ને તેમના શરીરને જુદા જુદા કરી નાંખ્યા ને મારી નાંખ્યા ને દુશ્મન વીજલી
જેવા તીરથી મરી ગયા. ને નવાબ મીરજા હુસેનની ફતેહ થઈ ને આમીર
વલદે આમી પોતાના લોકોની સાથે મરી ગયો ને જમ શીરાજ લાગો.

વિષયાદિ-આમાં નીચેની હકીકત જણાવેલી છે-સિંધમાં રૂઢવાલા અને તારે
લોકને મારી સેહસીરાયે અનવર કોટમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેના પછી અચ્ચ નામના
આદાણુ આદાણુબાદ કિલોબાંધી રાજ્ય જમાવ્યું અને કાશ્મીર પર્યંત વિજય મેળવ્યો. તેના

પુત્ર દાદરને હમન (અરબસ્તાન)ના પાદશાહના સેનાપતિ મહંમદ કાશમે માર્યા. (કેટલેક સમયે) આ મુસલમાનોને હઠાવી મુમલુક લોકોએ અમલ નમાવ્યો અને ૫૦ વર્ષ રાજ કીધું પછી સમ્રાટ લોકોએ ૧૫ વંશ પર્યંત ૧૬૦ વરસ સુધી અમલ ભોગવ્યો. પછી પાદશાહી આવી છેલ્લો ભમ ફીરોજ વલદે ભમ, નીલમુદીન ૯૧૪ માં મુજો. પછી ૧૩ વર્ષે ગાંધાર (કંદહાર)માંથી લશ્કર સાથે નવાબ સાહેબ આવ્યા અને તે ફરીએ હતરી ફરીઆખાન (ભમના અમીર)ને હઠાવી તથા મારી અને ૯૨૭ માં હઠાની ગાદીએ બેઠો. ભમ ફીરોજ સાંથી આગ્યો. નવાબે ન્યાયથી અમલ ચલાવી, બકર તથા સિયોસ્તાનના કિલ્લા વસાવ્યા, ભમ ફીરોજને બોલાવી હઠા સોંપી પોતે કંદહાર પાછો ગયો. પછી શુન્નાતથી ભમ સલાહુદીન સિંધમાં ગયો અને તેણે માદી પચાવી. પરંતુ તેને ભમ ફીરોજે ફેરોઝથી મદદ મેળવી અને એક અમલકારિક છેકરાના પ્રતાપથી તથા સરદારના સહાયથી સિંધનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું. (અમલકારની વાત અહમુદ છે અને તે કંઈક લંબાણથી આપેલી છે. પાનુ ૪૭-૫૦) પછી ભમ ફીરોજના અમીર સલાહુદીને ખટપટ કરી. મહોમદી/લડાઈ થઈ અને આખરે ભમ ફીરોજ આગીને શુન્નાત આવ્યો અને ભટેલ લોખની મદદથી પાછો સિંધનો. કાળે મેળવ્યો. . .

વિશેષ-૧. આ હકીકત, માત્ર એક અમલકારની વાત અલગ પ્રાપ્તતાં, સહ નજાય છે અને અતિયથોક્તિથી રહિત છે. તે પ્રકટ કરવા યોગ્ય હપથોળી છે.

૨. ૭૫૨ ઉતારેલા આગમાં જે કીસ છે તે મૂળમાં જ છે.

અં. ૪૬-૩-૧૫-૨૪ પૂતોના વટલ્યાની હકીકત-

ઐ. ગુ. હ.-૫. ૫૩-૪

વિષયાદિ-આમાં અમદાવાદના પાદશાહ અહમદશાહે કેટલાક રજપૂતોને વટલાવી મોલેસલામ કર્યા ત્યારે બીજા મોલે આદાવલે (આસાવલ્લી) આવી આહો (આરો) બીલ હતો ત્યાં તેને શરણે ભરાયા. પછી પાદશાહ અને બીલોને લડાઈ થઈ ને સવા ગાજ હપર અડાલત સુધી તેને મારીને હઠાવી કાઢ્યો. પછી પાદશાહે બીલો પાસે રજપૂતોને પોતાને સોંપી દેવાની અને એ રીતે તકરારનો અંત આણવાની માગણી કીધી. પણ રજપૂતોએ જો પોતે ભહેર પડે તો મુસલમાન થવું પડશે એવી દેહેરત લાગ્યાથી ભહેર ન થવાને નિર્ણય કીધો. એટલે પાદશાહે બીલોને મીનબાની આપી અને તેમાં પેલા રજપૂતોને ભહેર થવું ન હવું અને હિંદુ રહેવું તેથી બીલો ભેગા નમ્યા, અને વટલ્યા. તેઓ એ રીતે બીલ બન્યા. આવી નવ સાખાઓ રજપૂતોની થઈ. તેની વીગત:-

૧ સોલંકી-દેવદોશ

૨ અહવાજુ-લવાર તથા
આંબલીઆહુ

૩ મહુવાણા-પનાર વગેરે

૪ ભઘવ-બાવલી નલ

૫ ગોહલ-વેળપુર

૬ રોડાડ-સેજ તથા રોરથા

૭ વાવેલા-ગોધાવી

૮ ખરમાર-હાજીપુર તથા
પીઓળ

૯ સરવૈયા-સુડા રાણપુર

(૨ .)

તરફ

પછી એ લીસેને પગીપણની અને સીપાર્દગીરીની નોકરી મળી; પગીપણ કરનારા પગી, ફેટવાણું કરનારા ફેટવાલ અને માલ ખાટનારા ખાટ યમા.

વિશેષ-આ હકીકતની વિશેષ વિગત માટે જુઓ અં. ૪૬-૧-૪૪-વરદા જેતાની વાત'નું વિષયાદિ પાનાં ૨૫૮-૯. પરંતુ તેમાં ૨૫ નંબરના વટલેલા રજ-પુત્રોની નોંધ આપેલી છે, તે ઉપરાંતની આ નવ યાખાઓ હરો એમ સમજાય છે; કારણુ જો કે કેટલાંક નામ જન્મેમાં મળતાં છે પરંતુ તેમનાં યાજ્ઞાં આદિ સ્થળોનાં નામ જુદાં છે.

અં. ૪૬-૩-૧૬ વાઘેલાની વંશાવલિ-ઐ. ગુ. હ. -પૃ. ૫૪-૫

આરંભ-પાટણનો રાજા સોલંકી કુમારપાલ યજો તેનો દીકરો અજે-પાલ. તેનો અણ્ણપાલદે જેણે વરસ ૨ દીન ૨૭ રાજ કર્યું તેનો દરપાલદે વરસ ૫ માસ ૩ રાજ કર્યું.....એ વજેરે સોલંકીએ પાટણમાં અગીઆર છત્ર રાજ કીધું. સોલંકી સુંડપનો પુત્ર મુલ નક્ષત્રમાં આવો. તે કુવરને છોકરીઓ સાથે વગડામાં ભંડારવા મેલો...તે વાઘેણે ધવરાવો. તાંધી વાઘેલા જેહેવાઆ. પછી તેને ધાધનાથ જોગી લઈ ગયો. એ મુજરાજે વરસ ૨૯ માસ ૧ દીન ૪ રાજ કર્યું. તેનો પુત્ર રણુધવલ.....તેનો પુત્ર જેહેલો કરણુ વરસ ૪૯ માસ ૭ દીન ૧૨ રાજ કીધું. એવું રાજ પાંચ છત્ર ભોગવાં તેનું કવીત

ઓગણત્રીસ^૧ મુલરાજ રાણુ વાઘેલ જ રાજા
અડતાલી રાણુધવલ. માણુરાખણુ જોહો રાજા.
વીસલ નવ પંચાસ. રાણુ વડેરાઓ વખાણુ.
સોઠા રાખ ઓ સોહ^૨ જે થપારાઠકર જાણુ.
સાઠા ત્રણુ સારંગ. કરણુ અડતાલીસ અખાં.
અઠાસીસો ઐક. દેવ અણુહલપર દાખાં
સોલંકી સુંડપ હરે. જેહેલે કરણુ જે નેગવાં.
વાઘેલા રાણુ રાખાવડે વરસ એથી સોહો આઠ ભોગવાં.
(ભોમિપર) વાઘેલા કરણુની વાટે
વજર કેસવા માધવ. વઢવાણુમાં માધાવાવ કરાવી.

૧ (મિહેપ વડો).

૨ ઓગણત્રીસ ૩ (અરજણુ દે)

વિષયાદિ-૬૫૨ આરંભમાં વિષય સ્પષ્ટ છે.

વિરોધ-આમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવલિ તાલવેલી છે:-

મૂળરાજ	૨૯	સારંગ	૩૫
ધવલ	૪૮	કરણ	૪૮.
અરણ્યકે	૨૯		—
			૧૮૮

અં. ૪૬-૩-૧૭-શાખાગણના-ઐ. ગુ. પ્રકીર્ણ.-પૃ. ૫૫-૫૭.

વિષયાદિ-આમાં પ્રથમ ૧. પરમારોની જણીતી ૩૫ શાખાઓનાં; અને ૨. શેઠાડની ૧૩ શાખાઓમાંથી ૭ શાખાઓનાં નામ આપેલાં છે, (શેઠાડની બાકીની ૬ નાં નામ આપેલાં નથી); ૩ જડવોની શાખા ૨૦ ની જણના આપી તેનો શેઠા સંખ્યાવાર પાલ્યો છે પણ નામ લખ્યાં નથી. ૪ પછી ચઢવાણની ૨૪ શાખાનાં નામ આપેલાં છે તથા ૫ સોલંકીની ૭ શાખાનાં નામ આપેલાં છે. કુલ ૯૯ શાખાઓ નીચેની વિગતે આપેલી છે:

૩૫ પરમાર, ૧૩ શેઠાડ, ૨૦ જડવ, ૨૪ ચીઢાણ, અને ૭ સોલંકી.

અં. ૪૬-૩-૧૮ રત્નાદિત્ય ચાવડાનું કવિત-

ઐ. ગુ. કા.-પૃ. ૫૭

વણરાજ ચાવડાને ધેર આટલો મુલક હતો.

પ્રથમ ચાવર^૧ ગઢ ચડે, ચળદ ગઢ^૨ સેહેર સેહેર મુલાઓ

અરબદગઢ^૩ દીધી આણુ હેમ આતર દિશ આઓ.

નવ કારી નેત્ર એત્ર માજણો ખશાઓ.

પરવરીઓ પરમાર. પાસ લિનમાલ વસાઓ.

ભોગવી ભોગ્ય શત્રુ લણ્યાં, રણાઘત તણે રાખીયો રંગ

વણરાજકુંવરે વાશીઓ, દસમેા અણુલલપુર દુરંગ ૧

વિષયાદિ-આ રત્નાદિત્ય (રણાઘત)ના પુત્ર (૧) વનરાજે પરાક્રમે કરી જે જે મૂલક મેળવેલા તે સૂચવનારો હાથ્ય છે.

વિરોધ-આ રત્નાદિત્ય (સં. ૭૯૭)-માં પરાક્રમાદિ સંગ્રામી ૪ કવિત અં. ૪૧-૧-૬ માં આપેલાં છે. વિગત માટે જુઓ આ નામાવલિનું પૃ. ૨૨૮. ।

અં. ૪૬-૩-૧૮-પરમારના કવિત વગેરે-ઐ. ગુ.

ગદ્યપદ્ય. પૃ.-૫૭-૮ (અપૂર્ણ)

વિષયાદિ-પરી રીતે, લઘીએ જણાવે છે તેમ આ પરમારનાં કવિત નથી, પણ ઉપર અં. ૪૬-૩-૧૮. વાળા રત્નાદિત્ય સંબંધી કવિતો છે, અને જે અં. -૪૬-૧-૬ વાળા લેખમાં છે તે જ આ ઉપરાંત નીચેની વિગત વિશેષમાં જણાવેલી છે:-

લોઅણુદે આવડાને મારી મૂલશજ સોલંકી ગાદીએ બેઠો ત્યારે તેના કુંવર પુન-
જીએ બહારવટું કર્યું અને ઇડરના રાવની મદદથી કેટલાક મામ મેળવ્યાં, પછી દિલ્હીના
રાજાની ફોજ લાવ્યો, અને એક તપસ્વીના અનુગ્રહથી કેટલાક ગઠ મેળવ્યા.

આટલી હડીકત આપી દોહરા કવિત લખવાનો ઉપક્રમ કરેલો છે, પણ માત્ર
નીચેનો એક જ દોહરો આપી બાકીનો ભાગ અણુલખ્યો રાખેલો છે.

દોહરો

દે દહાંણો ડાખલે ગોઝારીએ ગોપાલ
લાલ લપેટો લાંદરે વરસોડે વછરાજ

૧

અં. ૪૬-૩-૨૦-ગઠવાડાની વંશાવલિ ઐ. પ્રકીર્ણ. પૃ. ૫૬-૬૫

વિષયાદિ-આમાં ગઠવાડાના ઠાકોર ચઢવાણ મૂલાજીની ચાર પેઢીઓની વંશા-
વલિ આપી ૪ થી પેઢીધરના કુટાવા 'રામધરજી રીસાયા' તેનાં કવિત (દોહરા) ૩
હોવાનું જણાવેલું છે. પછી પાંચમી પેઢીવાળા સમરોજીનું નામ નોંધી તેને લગતી
વિગતોવાળો ભાગ લખવા મઠિ પાનું ફેરે રાખેલું છે. પછી ગઠવાડાની મોટી ઠકરાત
મઠાવડાના ઠાકોર ગમાનસંઘજીની વંશાવલિ અને તેમની ઠકરાતનાં ગામ આપ્યાં છે
વચ્ચે વચ્ચે પેઠા પેઢીધરના વંશજોની વંશાવલિ અલગ તારવેલી છે.

અં. ૪૬-૩-૨૧-એક ખાતું પ્રકીર્ણ-સં. ૧૮૫૨-પૃ. (નોંધું નથી.)

વિષયાદિ-આમાં ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતાં સાધનો મેળવવાને કવીશ્વર
દલપતરામ આદિ સાથે સંવત ૧૮૫૩ માં શ્રીયુત કર્ણસ સાહેબે અણુદિલપુર પાટણ,
આણ, આંદિનો પ્રવાસ કરેલો તે વેળા મેહેતા ચતુર દલીયંદ અને કવીશ્વર દલપતરામ
ડાહાબાઈ મારફતે જે ખર્ચ થયેલો તેની વિગત નોંધેલી છે. આમાં ગઠવાડાને આપેલા
વંશાદિના પૈસા, કવીશ્વર દલપતરામને આપેલો રૂ. ૨૦ નો માસિક પગાર આદિની
પણ નોંધો છે.

વિશેષ-આ બાબત પછીથી આ પુસ્તક પુરું થાય છે.

અં. ૪૭-૧-મળંધરિયિતામણિ-એ. ઇ. સા.-એ. કે.
ફાર્નસ સાહેબ-પૃ. ૧-૨૭૪.

વિશેષ-૧. આ લં ૧૪ વાળા શ્રી મેરુગાયાર્ચકૃત સંસ્કૃત મળંધરિયિતામણિ ગ્રંથના તૃતીય સર્ગથી અંત પર્વતના પંચમ સર્ગ સુધીના, ગુજરાતના ઇતિહાસ સંબંધી ભાગનું સ્વ. એલેક્ઝાન્ડર કીન્લોક ફાર્નસ સાહેબે કાઠી પંડિતની સહાયતાથી ઇંગ્લેન્ડમાં કરેલું ભાષાંતર છે. એમાં સિદ્ધરાજ અને કુમરપાલના મળંધરા અને ખીખ મળીલું મળંધરા સમાયલા છે.

૨ એનો આરંભ સ્વ. ફાર્નસ સાહેબે અમદાવાદમાં સને ૧૮૪૬ ના મેની તા. ૨૨ મીએ કર્યો છે અને પૂર્ણતા તા. ૧૫ મી આગષ્ટે કરેલી છે. આ ભાષાંતર તેમણે શસમાળાની રચના માટે પોતાના અંગત ઉપયોગ માટે કીધાનું છેલ્લા પાનામાં નીચે પ્રમાણે લખાવેલું છે:-

Memorandum:-In case this book should come into other hands, I note that the translation has no pretention to correctness. It has been made entirely for my private use.

(SD.) Ale. Forbes

૩ વિપયલુકમણિના નીચે પ્રમાણે ઇંગ્લેન્ડમાં આપેલી છે.-

વિષય	પા.	વિષય.	પા	વિષય.	પા.
ભીમ ...	૧- ૪	અજયદેવ ...	૧૬૫-૧૭૧	વીરધવલ ...	૧૭૨-૧૯૮
કર્ણ ...	૫- ૧૦	બાલ મૂળરાજ ...	૧૭૧- "	વિસલદેવ ...	૧૯૯-૨૦૨
સિદ્ધરાજ. ૧૦-	૮૪	ભીમદેવ ...	૧૭૧- "		
કુમારપાલ ૮૫-૧૬૫		લવણમસાદ ...	૧૭૨- "		

માળવા વંશાવલિ પાનું ૨૨

હુણવાડા ૨૨ પાનું ૮૦

વિષય.	પાનું.	વિષય.	પાનું
વિક્રમ	૨૦૩-૨૦૫	પરમદર્શી રાજ અને પૃથ્વીરાજ.	૨૪૩-૨૪૬
નન્દ	૨૦૫-૨૦૬	કેકલુની દંતકથા	૨૪૬-૨૫૨
શિલાહિત્ય વલ્લીનો રાજ.	૨૦૬-૨૧૬	વરાહમિહિર	૨૫૧-૨૫૫
શ્રી માતા	૨૧૬-૨૨૩	નાગાર્જુન	૨૫૫-૨૬૨
ન્યાયનો ધંટ	૨૨૩-૨૨૭	ભર્તૃહરિ	૨૬૧-૨૬૪
પુણ્યસાર	૨૨૪-૨૨૭	હૃતપાટી	૨૬૭-૨૬૯
કર્મસાર	૨૨૭-૨૨૯	શિવના ચાત્રીઓ	૨૬૯-૨૭૩
લક્ષ્મણસેન	૨૨૯-૨૩૩	હુણરાની પત્ની	૨૭૦-
નયચંદ્ર રાજ.	૨૩૩-૨૩૮	ધનંડ	૨૭૦-૨૭૩
નગતદેવ	૨૩૮-૨૪૩	અનર	૨૭૩-૨૭૪

૪. આખા પ્રબંધચિંતામણિનું એક ઇમેલ ભાષાંતર મી. સી. એચ. ટૉનીનું રચેલું, એશિયાટિક સોસાયટી બોર્ડ બેંગાલ તરફથી મોકલ થયેલું છે.

૫ આ પુસ્તકને મળાણે “Researches Vol II.” એમ લખેલું છે. અને તેના આરંભમાં સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે મી. હોલના “કોન્ટ્રાબેશન્સ” ની ‘બુક’ ૭ મી ‘કન્ટ્રા’ ૧ લામાંથી અવતરણ ઉતારેલું છે.

૬. દરેક પાનાના અર્ધા અર્ધા પાના જેવા બે હાંસીયા પાડી એક હાંસીયામાં ભાષાંતર અને બીજામાં નોંધો તેમ થેતે વાપરેલા ઇમેલ પર્યાયોના સંસ્કૃત પર્યાયો ખુલાસા સાથે નોંધેલા છે; કેટલેક સ્થળે નોંધો વિગતવાર છે અને મુકાબલામાં અન્ય પુસ્તકોના કૃતિ આદિની દીપ્તિ આપેલી છે.

૭. આ ‘કુલસંકેષ’ કદનું અને ભૂરા બાળરીયા કાગળનું પુસ્તક ચામડાના પુઠાથી સુરક્ષિત બાંધેલું છે.

અં. ૪૭-૨-અકીર્ણ અને પૃથ્વીરાજ રાસો-એ. ઇ. સાર-એ. કે. કાર્ણસ સાહેબ-પૃ. ૧-૨૮૦

વિશેષ-૧ આ પુસ્તકને મળાણે “Vol V” એમ લખેલું છે. એમાં મુખ્યત્વે નીચેની ચાર બાબતો આપેલી છે:

૧. રાત્રુંજય વર્ણન-આમાં પ્રથમ રાત્રુંજય માહાત્મ્યના મ્લોકો સંસ્કૃતમાં આપેલા છે. પાના ૧ થી ૪૯ સુધીમાં એનો સાર ઇમેલમાં આપેલો છે. અં. ૪૭-૧ ની લઠણે આ પુસ્તક લખેલું છે. ધનેશ્વર સુરિએ રચેલા સંસ્કૃત રાત્રુંજય માહાત્મ્યનો સાર છે. કેટલેક સ્થળે સંખ્યાબંધ મ્લોક ઉતારેલા છે અને કેટલેક સ્થળે હાંસીયામાં માત્ર છટક મ્લોકો તેમ નોંધે છે, કેટલીક નોંધો ‘ટાડ,’ ‘મેદામ’ આદિ પ્રાચીનવિદ્યાશોધરસિંહ વિદ્વાનોના ગ્રંથોને આધારે લખેલી છે.

પાનાં ૫૦-૫૯ સુધીમાં રાત્રુંજય પર્વત ઉપરનાં ભૈરવ, ભૈરવેશ્વર હિન્દુ, કૃષ્ણ આદિનાં સ્થાનકો, દેરાં આદિનું વિગતવાર વર્ણન અને તે પછી બાઠ લોકોના ભૈરવ દેરાના પૂજનના લાગા, અમઠાવાદના ચાન્તિદાસ રોડને આબરશાહ પાસેથી મળેલી પાલીતાણાની સનક, સંવત ૧૭૦૭ માં ગરીયાધારના રાજાને રક્ષણ અર્થે પાલીતાણાની સોંપણી અને ખરતરગ્રન્થનો ટીકા, એ હકીકતનો સંક્ષેપ ગુજરાતીમાં ઉતારેલો છે.

૨. દશરા બનાવ-(પા. ૬૩-૧૧૯) આ બં રજ ક વાળા, હમીર કવિએ સંવત ૧૯૦૫ માં રચેલા ત્રિશ્ર હિન્દી-ગુજરાતી કાવ્યનો મુખ્યત્વે સાર છે; કવચિત્ કેટલીક કડીઓનાં ભાષાંતર કરેલાં છે. આમાં બાવનગરના ગોહિલ વંશી રાજાઓનો તેમના આદિ પૂર્વજથી માંડી રાજા ભાવસિંહજી(સં. ૧૯૦૮)ના અમલ પર્યવસનો ઇતિહાસ સમાઈ જાય છે. કેટલેક સ્થળે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે ચર્ચોના ખુલાસા કરેલા છે અને સાથે પશુ ટાંકી છે.

૩. ઐતિહાસિક વાર્તાઓ-(પા. ૧૨૦-૧૫૫) વઢવાણના મદવી દેશલ ભોળસ પાસેથી સાંભળેલી નીચેની વાર્તાઓ અને હકીકતો સંક્ષેપમાં ઇમેલમાં લખેલી છે:-

એમલવાળો, ખેંગાર, વટવાણના પેયલછ, સોઢાઓ અને માવડાઓ, લખધીરાજીનું મરણ, ડાણીઓ અને ગોહિલો, કાઠીઓ, ચાંપાનેર, રા' ખેંગાર, (આ આગળ આવેલી વાત કરતાં નહીં છે.) રા' લાખા, તથા સિદ્ધરાજના સમયમાં બ્રાહ્મણો અને ચારણોની લડાઈ.

આમાં સાથે સાથે હાંસીયામાં સ્વ. ફાર્જસ સાહેબે કેટલીક સાદોના ખુલાસા અને વંસાવલિઓ આદિ ઉતારેલાં છે.

અં. ૪૬-૧, અં. ૪૬-૨ અને અં. ૪૬-૩ વાળા ચોપડાઓમાંથી આમાંની કેટલીક વાર્તાઓ લીધેલી છે. સ્વ. ફાર્જસ સાહેબે રાસમાળામાં ઉપયોગ અર્થે આ મથાસ કરેલો છે.

૪. આદિત્યહૃદય-અં. ૪૪ ક વાળી આદિત્યહૃદયની પ્રતિનું શ્લોકવાર ઇમેજ બામાંતર છે. હાંસીયામાં નોંધો, કમલચંદ્ર આદિ આવેલાં છે. અન્તમાં આ સ્તોત્ર બજાવાનો વિધિ ટુંકમાં લખેલો છે.

૫. પૃથ્વીરાજરાસો-(પા. ૧૮૪-૨૮૦)-આમાં ચંદ બારેદિ રચેલા પૃથ્વીરાજરાસામાંનાં પ્રસ્તાવનાર સુંદી કહેલાં પદોમાંથી હકીમત ઇમેજમાં તારવીને આવેલી છે. પાને ૨૧૪ મે અભિમન્યુનો મરણો, પાને ૨૪૧ મે વાનપેય યજ્ઞમાં ઉપયોગી યંત્ર, તેમ કેટલીક ખુલાસાવાર નોંધ લખેલી છે. પહેલાથી છઠ્ઠા પ્રસ્તાવનું તારણ આમાં નોંધેલું છે.

અં. ૪૭-૩ પૃથ્વીરાજરાસો અને દ્વયાશ્રય-એ. ઇ-સાર- એ. કે. ફાર્જસ સાહેબ-પૃ. ૧-૧૨૬

વિશેષ:-આ પુસ્તકને મથાળે "Contents of Volume VI" એમ લખેલું છે. એમાં બે બાબતો છે:-૧ પૃથ્વીરાજરાસાનું તારણ અને દ્વયાશ્રય.

૧ પૃથ્વીરાજરાસો-(પા. ૧-૭૦) આ પૃથ્વીરાજ રાસાના ૫ મા પ્રસ્તાવથી અંત પર્યંતના પ્રસ્તાવોનું સામટું ઐતિહાસિક તારણ છે; એમાં અં. ૪૭-૨ની રીતિ પ્રમાણે પ્રસ્તાવનાર વર્ગીકરણ કરેલું નથી. હાંસીયામાં કેટલાંક સ્થળો, સાંભો, અને શબ્દોના ખુલાસા છે, તેમ કોઈ સ્થળે રામાયણ આદિના સમાન અર્થ-ભાવવાળા શ્લોકોની નોંધો પણ છે.

૨. દ્વયાશ્રય-આમાં (પા. ૭૩-૧૨૬) જૈન પંડિત હેમચંદ્ર સૂરિએ (સંવત ૧૩૧૧ અને ઇ. સ. ૧૨૬૬ મા) સંસ્કૃતમાં દ્વિ-આશ્રય-વૃત્તિથી રચેલા ગ્રંથના ૨૦ સર્ગોનું તારણ કરેલું છે. મથાળે જ સ્વ ફાર્જસ સાહેબે Dwya'shray-abstract એમ લખેલું છે. આ તારણ સર્ગોત્સારી છે. એમાં સિદ્ધરાજ નવસિંહનો પૂર્વજનો અને તેનાં પરાક્રમે સમાયલાં છે. ૧૩ સર્ગોનું તારણ સને ૧૮૫૫ ના બન્યુઆરીની તા. ૪ થીએ કરી રહ્યાનો અને ૧૪ મા સર્ગનું તારણ સને ૧૮૫૫ ના માર્ચની તા. ૩ થીએ કરી રહ્યાનો ઉલ્લેખ નોંધેલો છે. આ ગ્રંથ પંડિત હેમચંદ્ર સૂરિએ મલ્હારનપુર (પાલનપુર)

માં રહેલા છે. સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે તે વિષે નોંધ કરેલી છે કે (Dulputram conjectures Potlād) “દલપતરામ પેટલાદ દોવાનું અનુમાન કરે છે.” પરંતુ પ્રદ્દાદનપુર એ પાલજીપુર છે, પેટલાદ નહીં.

આમાં કેટલેક સ્થળે સ્થળો, પુરપો અને સંજોની ટિપ્પણીઓ દર્શાવવામાં આપેલી છે. આ નોંધપોથી લગભગ અડધા અડધ કારી છે.

અં. ૪૭-૪ રાસમાળાના પ્રકીર્ણ ભાગો-એ. ઈ. સાર-એ. કે. કાર્ણસ સાહેબ-પૃ. ૧-૨૪૧

વિરોધ-આને મથાળે “Volume VIII of રાસમાળા Rāsamālā more correctly રાસમાલ” એમ લખેલું છે. એમાં નીચે લખેલી બાબતોનાં તારણ આપેલાં છે:-

પટ્ટણ સંબંધી હકીકત તારવેલી છે (પા. ૧-૧૮)-એમાં નીચેની બાબતો સમાવેલી છે: વનરાજની સ્થાપના, હિસોરની હકીકત, પટ્ટણનગરનું વર્ણન, વનરાજની મૂર્તિ, કુમારપાલની રાણીનું રીસામણું, હમેદમખસરિ અને ચંદનાબ, કુંભારનાં પ્રસંગ, વામડીયુંના પટેલની હકીકત (પા. ૧૯-૨૦); સિદ્ધપુર, ઉંઝા વગેરેની માહિતી (પા. ૨૧-૩૦); જસમા બોડણની વાત (પા. ૩૦-૩૪); ખેરાહુનેા લેખ (પા. ૩૪-૩૭); કમલપુર (પા. ૩૭-૩૮); અંબા ભવાનીની હકીકત (પા. ૩૮-૫૩); ઈંડરની હકીકતો (પા. ૫૪-૬૬); ઈંડરની પોળો (પા. ૧૦૦-૧૩૭); રાઠોડોની હકીકત (પા. ૧૩૮-૧૪૨); મુડેદીનાં ઔઠણો (પા. ૧૪૨-૨૦૩); અંધારતો (પા. ૨૦૩-૨૧૩); આણુની દંતકથા (પા. ૨૧૪-૨૧૫); ઈંડરના લેખો (પા. ૨૧૬-૨૨૩); હિન્દુઓના રીતરિવાજો (પા. ૨૨૫-૨૩૨); યાત્રાસ્થળો (પા. ૨૩૩-૨૩૮); મુસલમાની ઇલમો (પા. ૨૩૯-૨૪૧).

આ સ્થળી હકીકતોના ઉપયોગ રાસમાલામાં સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે કરેલા છે અને આમાંની પ્રણીક બાબતો અં. ૪૬-૧, અં. ૪૬-૨, અં. ૪૬-૩ વાળા ચોપડા-ઓમાં ભટ્ટા આદિના મોટેથી સાંભળીને ઉતારેલી છે.

નોંધ-આ ચાર નોંધપોથીઓ ભેતાં જણાય છે કે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે આવી આઠ નોંધપોથીઓ રાસમાલાના ઉપયોગ અર્થે તૈયાર કરેલી હતી અને તેને ‘શોધ-ખોળની નોંધો Researches’ એ સંજ્ઞા આપેલી હતી, પરંતુ માત્ર તેમાંની ચાર જ, ખીજી, પાંચમી, છઠ્ઠી અને આઠમી, કાર્ણસ ગુજરાતી સભાને પ્રાપ્ત થયેલી જણાય છે. અને એ ચારે એક જ ધાટીની બાધેલી છે. અં. ૪૭-૪ ના પાના ૭૧ એ નોંધ છે કે “Vol VII. 782;” પાને ૭૬ એ નોંધ છે કે “Vol I. 744-745;” આવી નોંધો અં. ૪૭-૧, અં. ૪૭-૨ અને અં. ૪૭-૩ માં પણ કવચિત્ જણાય છે.

વળી અં. ૪૭-૪ માં વચ્ચે વચ્ચે કેટલેક સ્થળે સંસ્કૃત લેખોના ઉતારા, ઇંગ્લેજ પ્રાચીન શોધરસિકોના અનુમોદક હકીકતોના પત્ર અને ગુજરાતી ટીપ્પણો આદિના દર્શાવેલા છે.

અં. ૪૭-૫-૬-૭-૮-પ્રવાસની નોંધપોથીઓ-ગુ. ઐ. હ.-
પંડિત ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી-(૨. સં. ૧૯૨૭ સને ૧૮૭૩)-

પૃ. ૧૦૦૦ થી ૧૨૦૦

વિશેષ-આ ચાર નોંધપોથીઓમાં પંડિત ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીના નેપાલ અને ઉત્તર હિન્દુસ્થાનની રોધખોળોને લગતા પ્રવાસની ગુજરાતીમાં લખેલી કેટલીક નોંધો છે. તેમાંની અં. ૪૭-૫, અં. ૪૭-૬ અને અં. ૪૭-૭માં સન ૧૮૭૩ના જુનની તા. ૧૮ માંથી તે સન ૧૮૭૪ ના જાન્યુઆરીના અન્ત સુધીમાં મુખ્યત્વે નેપાલના અને તેને અંગે ઉત્તર હિન્દુસ્થાન તથા બંગાળ-બિહારના કરેલા પ્રવાસની નોંધો પેન્સીલથી તેમ શાહીથી કરેલી છે.

તેમના પ્રવાસનો મુખ્ય હેતુ પ્રાચીન શિલાલેખો, સ્તંભો, મંદિરો, સ્થળો, મૂર્તિઓ, પુસ્તકબંદારો આદિની રોધખોળ કરવાનો અને તે ઉપરથી જાણવાલોગ ઐતિહાસિક માહિતીઓ મેળવવાનો હોવાથી આ ચાર નોંધપોથીઓમાં એ બાબતોની નોંધો તેમણે મેટિ બાજે કરેલી છે.

આ નોંધપોથીઓમાં તેમણે પ્રવાસમાં વીતારેલા સઘળા સમયના કાર્યની નોંધો સીલસીલાબંધ કરેલી જણાતી નથી. નેપાલના પ્રવાસ માટેના પ્રસ્થાનથી આરંભી નેપાલને માઝે હીમાલયમાં કરેલા પ્રયાણ પર્યંતની, તથા નેપાલમાં જોયેલાં સ્થળો, લેખો પુસ્તકોની અને નેપાલથી પ્રતિપ્રયાણથી આરંભી વટવાણ પહોંચવા પર્યંતની વિસ્તૃત નોંધો છે; તેમાં પ્રતિપ્રયાણની અને તેને અંગે ઉત્તર હિન્દુસ્થાન અને બંગાળ-બિહારની પ્રાચીન વસ્તુઓ આદિના અવલોકનની નોંધ ખાસ વિસ્તૃત છે.

આ ઉપરાંત બીજી કેટલીક નોંધો પણ આમાં સમાવેલી છે અને તે જાણવા જેવી છે. ફરેક નોંધપોથી ૨૫૦-૩૦૦ પાનાની ફેન્સ કાગળોની છે, આમડાની પટીવાળા પાકા પુઠાથી બાંધેલી છે. અને તે ધણે બાજે ફેરી છે.

અં. ૪૭-૫-આમાં મુખ્યત્વે નીચેની બાબતો છે-(૧) હુમ્પાથી સિમ્લાખાસ સુધીની મુસાફરીની નોંધ; (૨) લીમફેલી તથા ચિસાવણીના અર્થ; (૩) કાઠમાંડૂ વિગેરે મુખ્ય શહેરોનાં નામના અર્થ; (૪) નેપાલના ત્રિપુરેશ્વરીના મંદિરના લેખના અસરોત્તર; (૫) નેપાલના દિવળીના તેહેવાર; (૬) નેપાલની જ્વોતો; (૭) હિરણ્યવર્ણ મહાવિહાર; (૮) નેપાલની ફેન્સ; (૯) કાઠમાંડૂની અંદર રાજ્ય દરબાર પાસેના દેવળનો લેખ; (૧૦) બિહુઓના મેઢ વગેરે; (૧૧) પિષ્કપાત્રદાન; (૧૨) જેસી દેવલ તથા તેની પાસેનો લેખ; (૧૩) હારીતિની મૂર્તિ; (૧૪) શિવદેવનો લેખ; (૧૫) લગન ટોલના વિષયમંદિરનો પુરાણો ૩ જો લેખ; (૧૬) કાઠમાંડૂ શહેરના જૈન ટોલનો લેખ; (૧૭) પાટણ તળ-જાનો લેખ; (૧૮) સતી અને ગુલામના રિવાજ; (૧૯) પશુપતિનો લેખ; (૨૦) ગુલ બાલ પ્રાસાદ; (૨૧) પશુપતિના દરવાજા પાસેનો ૩ જો લેખ, (૨૨) જુડા નીલકંઠનો તથા તેની પાસેનો લેખ; (૨૩) પાટણ બાઠ ગાળની અને ગુજરાતી બાપામાં ફેર, (૨૪) રજુ બહાદુરચાતુ મનજી; (૨૫) ગ્રાવણ પ્રાસમાં જોડાનો પવિત્ર ઉત્સવ; (૨૬) નિવા-સ્વંશી રામના હાથમાંથી ગોરખાવંચને શાલિવાહન ચક્ર ૧૬૯૦ માં રાજ્યપ્રાપ્તિ; (૨૭)

ધન્વંતરાના મેળો; (૨૭) નેપાળના વિદારો; (૨૮) 'લક્ષ્મવતાર' મંથની અને 'સમાધિરાજ' મંથની નોંધો; (૨૯) "પૂનરાજી" નામની સારસ્વતીકાની નોંધ વગેરે.

અં. ૪૭-૬-આમાં નીચેની બાબતો મુખ્યત્વે છે:- (૧) અંકાના નમૂના; (૨) શ્રાદ્ધદિનકૃત્યવૃત્તિની સમાપ્તિ; (૩) ક્ષત્રયોના શિક્ષા ઉપરનાં વર્ણ; (૪) આઠના અંકની તારાદના અક્ષરના નમૂના; (૫) પર્વપૂજાકલ્પસૂત્રના અંતની પટ્ટાવલીનો ભાગ; (૬) આશુક્ય વંશના અમરસિદ્ધ તામ્રપત્રના અક્ષરાન્તરની નકલ; (૭) હોમીઓપેથીક ઓસડો; (૮) પંચસિદ્ધાન્તિકાનો ગદ્યાંક; (૯) ગયાના સ્તંભ ઉપરના લેખનું અક્ષરાન્તર; (૧૦) કાશ્મીરની મલગળના; (૧૧) પ્રાકૃત ચળો; (૧૨) દિગોલ પુરાણ; (૧૩) તીર્થોની નોંધ તથા બીજી કેટલીક પૌરાણિક આદિતી; (૧૪) સ્મશાનમાં દેરડી વગેરે કેમ કરવી તેની રીતપદ્ધતિ આધારે વિગત.

આમાંનો હોમીઓપેથીક ઓસડોવાળો શુભરાત્રીમાં લખેલો લેખ મોટો, પ્રાદિ-તીથી ભરપૂર અને રસિક દેહને મક્કર કરવા જેવા લાગે છે.

અંક. ૪૭-૭ આમાં નીચેની બાબતો મુખ્યત્વે છે:- (૧) નેપાળમાં પ્રવેશ કરવાનો પરવાનો; (૨) નેપાળના રાજવંશની વંશાવલિનું આધાન્તર; (૩) નેપાળનું વર્ણન અને ત્યાંથી પ્રતિમયાણનું વર્ણન; (૪) ગયાજી વગેરે સ્થળોના લેખાદિની નોંધ; (૫) પિર-પાત્રદાન. (૬) વૈષ્ણવ.

આઈબમાં કોઠા પાડી ધરના વિભાગો, છાપરાં આદિને લગતા અને તે પછી સર્ગાવહાલાંના અને નેપાળી ચળોના શુભરાત્રી પર્યાયવાચી ચળોની ટીપ પછી આપેલી છે; પશ્ચિમિ પર્વતની ફંતકયા હિન્દી ભાષામાં ઉતારેલી છે; નેપાળની જેવા લાયક વસ્તુઓ આદિની નોંધ રસિક છે; રાષ્ટ્રકોટની વંશાવલિનો લેખ મોટો છે, અને તે શુભરાત્રીમાં લખેલો છે.

અં. ૪૭-૮-આ નોંધોવાંચીમાં પંડિત બળવાનલાલ ધન્વંતરે સને ૧૮૭૩ ના મે મહીનામાં ઉત્તર હિન્દુસ્થાનના પ્રવાસ દરમ્યાન સિલાલેખો આદિની કંઈકી શોધ-ખોળોનું વર્ણન તેમ મૂળ સિલાલેખોનાં અક્ષરાન્તર અને કવચિત્ આધાન્તર પણ છે. આમાં નીચેની બાબતો મુખ્યત્વે છે:-

(૧) જળલપુરના મ્યુઝીયમના લેખની હકીકત અને તેનું અક્ષરાન્તર; (૨) કાશીથી અબ્રમગદનો પ્રવાસ; (૩) હથીયા હંદનાં વર્ણવના (સં. ૧૨૦૭) લેખનું અક્ષરાન્તર; (૪) હંદના લેખની આદિતી; (૫) જાગલપુરના લેખની નકલ અને સ્તંભનું વર્ણન; (૬) કહાલ (માચીન કુબ) ગામના ૨૪ ફીટ. લંબા સ્તંભનું વર્ણન અને તે ઉપરના લેખની હકીકત; (૭) ખુશુવાનું જોની દેવલ અને મૂર્તિઓ, (૮) માયા હંવર કોટનો સ્તંભ, ખુદની મૂર્તિ આદિનું વર્ણન; (૯) બિટીયાના વાલવ્ય ખુણામાં ૪ મેલને અંતરે આવેલા મિથિયાનો માચીન સ્તંભ, અને લેખ; (૧૦) રહિયાના સ્તંભનું અક્ષરાન્તર, અને તેને લગતી હકીકત; (૧૦) અમદાવાદના રોક પ્રેમાભાઈના ઘરમાંથી મળેલી જૈન મુનિઓની પટ્ટાવલિ-શ્રી વર્ધમાન સ્વામીથી આરંભી ૫૫ આ શ્રીરમભરોખર સૂરિ (સંવત ૧૪૫૭-૧૫૨૭) પર્યંતની; (૧૧) ગોપાલ વંશની વંશાવલિ; (૧૨) સંવત ૧૯૪૧માં મુંબઈના વાલકેશ્વર મહાદેવની બીંત ઉપરના સ્લોકો, અને (૧૩) પ્રતીક્ષા સ્લોકાદિ.

અં. ૪૮-૧-ઈડરના ઇતિહાસનાં સાધનો-ગુ. ઐ. હ.

અં. ૪૮-૧ ક-પોળોના રાવજીનો ઇતિહાસ-લ. દલપતરામ
હા.-સં. ૧૮૬૬-પૃ. ૧-૫૪

વિષયાદિ-મહીકાંકા એલન્સીનાં દફતરોમાંથી આજન્મ ટી. બી. કર્જીસ સાહેબના રોશની રૂએ રૂપાલ મુકામે સં. ૧૮૬૬ ના માર્ચની તા. ૨૯ મીએ “કાગળોનાં મળેલાં ૨૬ ફર્ડ” ઉપરથી કવિ દલપતરામ ડાહ્યાભાઈએ આ ચોપડીમાં ઈડરની પોળોના રાવજીનો ઇતિહાસ તારવેલો છે.

આ ઉપરાંત આમાં ઈડરના ખટાવતો આદિની હકીકતો લખવાની યોજના કવિ દલપતરામે કરેલી અને તેની કાચી (૧૬) નોંધના છટા કામગો સાથે છે.

મોટા ‘લેટર પેપર’ની ચોપડી બાંધી જે પાસ હાંસીઆ રાખી, લાલ પેન્સિલથી દરેક પાને ૨૦-૨૦ લીટીઓ દોરી મોટ અક્ષરે બન્ને બાજુએ હકીકત લેખેલી છે મૂળ હુકમ અને યાદી આ ચોપડીમાં સાથે આપેલાં છે. એમાં નીચેની બાબતો છે:-

(૧) સંવત ૧૨૦૧ માં કોનાલથી રાવ રાઠોડ શીયાજીનું પીરન ખાટલુ(સોલં-કીની ગુજરાતની રાજધાની)માં આવમન; (૨) સોનંગજીએ ઈડરના કોળી રાજા ચામળીયા સોડ પાસેથી, નાગરોની મદદે ધાઈ, ઈડરનો લીધેલો કબજો; (૩) સોનંગજીની ૨૬ પેઢીની વંશાવલિ; (૪) રાવ જગન્નાથ, રઘુભલ, જેડી, યુલ, નારણ, બાણ, સુરજભલ, રાયમલ, વીરમહેજ, કલ્યાણભલ, અરજણદાસ અને ગોપીનાથની હકીકત; (૫) અમદાવાદના મુખાનો અમલ (સંવત ૧૭૨૦-૧ થી); (૬) રાવ અદિ પોળોનો મેળવેલો કબજો; (૭) તેના પંચજ કલ્યાણભલથી ચાલેલી પેઢીની વંશાવલિ (સં. ૧૮૬૭); (૮) ઈડરની પોળોની જમીન, વસ્તી, આદિનું નકશાઓ સાથે વર્ણન; (૯) મુળા સૈયદ હસનખાનનો અમલ; (૧૦) જયપુરની રાણીને ઈડરની પેશચનો બાગ; (૧૧) રાવ આણંદસંધ, સંધસંધ, સુરજભલ અને રાવ જીમની હકીકત; (૧૨) હુમરપુરના રાવજી સાથે ટોટા; (૧૩) કમાલખાનનો અમલ; (૧૪) સંવત ૧૩૧૨ થી સં. ૧૭૧૨ સુધીના ૨૬ રાવના અમલની સાલવાર નોંધ; અને (૧૫) પોળોવાળાની હકીકતનું તારણ.

અં. ૪૮-૧-ખ-ઈડરની પોળોની ખ્યાત, અને રા' કવાટની
વાત-લ. ગઢવી. ધીરજી.-પૃ. ૧-૧૬

વિષયાદિ-પૃ. ૧-૮ માં અં. ૪૮-૧-ક માં આપેલી હકીકતની પુષ્ટણી છે; રાવ રઘુભલ, રાવ યુલ અને રાવ બાણની હકીકત છે.

પૃ. ૧૧-૧૯ માં જુનાગઢના રા' કવાટના પુત્ર નવધણ(નવ ગણા માસે સતી-ઓના વરદાનથી જન્મેલો માટે નવધણ)ની વાત આપેલી છે. તે અધુરી છે. ગઢવીએ આરંભમાં લખ્યું છે કે “આ વાત ૧ ગાંતે દરબારમાં છે”, “૨ થેરીસજામાં સંદા અસત ખતાજ ગઢવીને થેર છે.”

વિશેષ-આ ચોપડીમાં સાથે એક છટ્ટું પાનું છે, તેમાં જીનાગઢના નવધણે “મીઠા મેદરામણ” (કચ્છના એક બાગ)ના ચારણની દીકરી નહરને સિંધના પાટલાદને કબજે જતી “વરવડી” માતાના પ્રતાપથી અટકાવી તે સંબંધી સાત દુહા હકીગત સાથે ઉતારેલા છે. એ દુહા ક્યાંય પ્રકટ થયેલા નજરમાં નથી.

એમાં છેવટે નોંધ છે કે “ધણું કરીને જેટલી જોગમાઆએ જેટલી ચારણની દીકરીએ નજીવી ને વીરાનુંના અવતાર જેટલા તે બ્રાહ્મણ અથવા ક્ષત્રી કુલમાંથી યાઅ એમ નજીવું.”

૭મી એ સાથે જી યાદીએ, બખ્ષે પાનાની છટ્ટી છે. તેમાં સંવત ૧૯૧૦માં જીજીથી અમદાવાદના સ્વામીનારાયણ સંમદાયના આચાર્યશ્રી અધ્યાધ્યામસાદજના પરવાનાથી ઈર પરણવા ગયેલા કાકોરની અરજ અને કાકોર પાસેથી ઈરના રાવે લખાવી લીધેલી લહેણી રકમની બાંધણી ઉતારેલી છે.

અં. ૪૮-૧-ગ-ઈરની ખ્યાત-લ. ગઢવી સવાઈરામ

રતનસંઘ-પૃ. ૧-૨૪;

નોંધ-આ સાથે મૂળનાં ૨૪ પાનાં ઉપરાંત આમાંથી ચુંટી કાઢી ઉતારેલા કાકોર-ઓનાં ૧૬ પાનાં (૮ આખા કાગળો) અને ૬ ચોપડીઓ છે.

વિશેષ અં. ૪૮-૧-ક વાળા ઇતિહાસની ચોપડીમાં આ ચોપડીમાંથી હકીગત તરવાયલી જણાય છે; માત્ર “ઐલવણ રાસસના નામ ઉપરથી” તેના પ્રદેશ તરીકે “ઈર” નામ પડ્યાની, ઐલવણની ચાપમાંથી અગસ્ત્ય ઋષિ બચી ગયાની અને (કાકોરના) હરદ્વાર પાસેના શ્રીનગરના રાજની સગર્ભા રાણીને ગ્રીષ્મે ઉપાડી ઈરના હુગર ઉપર મૂક્યા પછી તેણે પ્રસવેલા “વેણી વચ્છરાજ”ના જન્મને મસંજ અને વેણી વચ્છરાજે વિક્રમસંવત પૂર્વે ૧૦૦૦ વર્ષના અરસામાં સિદ્ધ પુરુષના પ્રતાપથી “ઈરિઓ ગઢ” બંધાવ્યાની અને નાગકન્યાને પરણ્યાની હકીગત અં. ૪૮-૧-ક માં ઉતારેલી નથી. તેમ આમાં કેટલાક દુહાઓ છે તે પણ એમાં ઉતારેલા નથી.

આ ચોપડીનાં કેટલાંક પાનાં આડાં અવળાં બાંધેલાં છે.

અં. ૪૮-૧-ઘ-ઈરની ખ્યાત-લ. ગઢવી અમણ, તથા બારોટ

રતનસંઘ-પૃ. ૧-૧૬.

વિષયાદિ-આ ચોપડાના આકારની વહીમાં, ઈરના રાવેના આચાર્ય જેતાંવડ અને પોરણનાના કાકોર વચ્ચે થયેલી માસમારીની હકીગત આપવા ઉપરાંત અં. ૪૮-૧-ગ-ના અનુસંધાનમાં ઈરના રાવે સંબંધી પેશ્વાઈ અમલ પર્યંતની સંવત ૧૮૮૩ સુધીની હકીગત નોંધેલી છે.

આ હકીગત અં. ૪૮-૧-ગ ની નોંધના પસિસ્ટ-રૂપે છે. આમાં રાવ આણંદ-સંઘજના મામા દેવીદાનના મરણનું, તથા રાવ અમરસંઘજનું દફાણી દલ સાથે યુદ્ધમાં લડતાં થયેલા મરણનું ગીત ઉતારેલું છે, તેમ રેદેવરો અને રોડોડોની ચાલુ લડાઈઓનો રાસડો પણ લખેલો છે.

અં. ૪૮-૧-૩.-મુંડેડીના ચંદુલાણા-લં.
ગદવી ધીરજ-પૃ. ૧-૩૬.

વિષયાદિ-આ અં. ૪૮-૧-૩ની પૂરવણી છે; તેના ૧૬ મે પાને ઈરના રાવના પટાવતો મુંડેડીના સરદારો સાથે નલમસંધજને લડાઈ થયાનું લખેલું છે. તેના અનુ-સધાનમાં આમાં સંવત ૧૮૮૩ પછીની સવત ૧૮૯૩ પર્યંતનો મુંડેડીના ચંદુલાણાનો ઇતિહાસ આપેલો છે.

આના પેહેલા પાના ઉપર નોંધ છે કે "૧ ધીરજ પાસેથી લખવાની વાત: ૧ એને આદિણીવાળાનો વખો, ૨ હુમરપુર વસાઈ, હુમરીઆ લીવને મારીને ઉદેપરના રાવળે, ૩ હુંપાવતોનો ઇતિહાસ"

પરંતુ આ આવાળા પોવામાં ઉપરની નોંધવાળી હકીગતો ઉતારેલી નજીવી નથી, એટલે કદાચિત તે ઉતારાવવી રહી ગઈ હશે

અં. ૪૮-૧-૨.-ઈરના પટાવતોનો ઇતિહાસ-પૃ. ૧-૭૫.

વિષયાદિ-આમાં ઈરના રાવના આઠ મુખ્ય પટાવતો સંબંધી હકીગત આપેલી છે. તેમની વંશાવલિની અનુક્રમણી નીચે પ્રમાણે છે —

આઠ પટાવતો અનુક્રમે હરજીભ પ્રમાણે

	મૂળ પુરવનાં નામ	પાને
૧ ચૌપાર્વત આદિણી, ટીંટાઈ, તથા મહિના	સવાઈ રામજી	૧ લે
૨ હુંપાવતો ઈરણીના	અમરસંધજ	૪ થે
૩ હુંપાવત હુમરીઆના	"	"
૪ જેતાવત મોડીઓસના	અદેશમજ	૫ મે
૫ આદિણીના અપાવત વંશાવલિ	સવાઈરાય, પ્રતાપસંધ ૬ ટે	"
૬ ભોધા મેઢાસજીના	મોકમસંધજ	૭ મે
૭ ચંદુલાણુ મુંડેડીના	માનસંધજ	"
૮ ઉદેપર	લાલસંધજ	૮ મે

આમાં ઉપર નજીવેલી વંશાવલિ આપવા ઉપરાંત સ. ૧૮૪૪-૫ માં ગાયકવાડ સાથે સામના યદાં ઈરના રાવ રાવરાયજીએ આઠ પટાવતોને પટા, હક્ક, રાજચિહ્નો આદિના લખત કરી આપી મહદે જોવાવ્યાની હકીગત, અને તે પછી પટાવતો અને ઈરના રાવ સાથે તેમ મહિમાઈએ ચલતા ટટા આદિની તેમ જીજ પ્રકીર્ણ હકીગત આપેલી છે. વળી મુઆલ્લુરાયનું ગીત (પાનુ ૨૦), ધીરજનાં પરાક્રમના દુહા તથા ગીત (પા ૪૪-૭), અને કવિત (પા ૫૦-૧), અને જોષાણરાયને માર્યાના કપકાનું ગીત (પા ૬૬-૭૦) આદિ ઉતારેલાં છે.

આ ચોપડીમાં હકીગત કવિ દલપતરામે પ્રકીર્ણ નોંધીઉપરથી ઉતારેલી નજીવ છે.

અં. ૪૮-૧-છ.-મકીર્ણુ.-પૃ. ૬ (છૂટાં)

વિષયાદિ-આ પાંચ પાનાં છૂટાં છે.

એકમાં હલવદના રાજચંદ્રસિંહજીના પુત્ર પૃથ્વીરાજે વડવાણનું રાજ મેળવ્યાની દર્શીગત આપેલી છે, તથા હરપાલ મકવાણા(હાંવા વંશના આદિ પુરુષ)ના વંશની ત્રણ યાખાઓ ૧ હીંજડી, ૨ સમાણું અને ૩ પાટડીના રાજ્યોની યાદી અને સંવત ૧૬૫૫ પછીથી વડવાણ અને વાંકાનેરના ખેડેલા કુંટાના રાજ્યોની યાદી આપેલી છે. બીજા પાનામાં ગ્રામી રજપુતોની ઉત્પત્તિની દર્શીગત આપેલી છે. અં. ૪૯-૧ વાળા ચોપડામાં આનો સમાવેશ થઈ ગયો નજાય છે.

૩ ના પાનામાં ઈરના માનસંધજીના મરણ પછી વખતસંધજીને ગાદી મળ્યાની દર્શીગત ઉતારેલી છે.

૪ થા પાનામાં હાંતાના સજ્જાજીના ફટાયા સુદાસજ્જના રાજ્યની દર્શીગત ગઢવી માવલ પાસેથી સમિળી ઉતારેલી છે.

અં. ૪૮-૨-કટોસણના ઇતિહાસનાં સાધનો-

૩ ચોપડીઓ અને છૂટાં પાનાં

અં. ૪૮-૨-ક વંશાવલિ પૃ. ૧-૪

વિષયાદિ-આ કટોસણના મકવાણા કાકોરોની અગરાજીથી માંડીને નડા નડા ફાંટાઓ સાધની વંશાવલિ છે. પણ રૂપે તે ચીતરેલી નથી, પણ ખાનાં પાડી, દરેક ફાંટાના મુખ્ય પુરુષથી આરંભી તેના ઉતરના હયાત વંશને પર્યંતનાં નામો હારબંધ લખેલાં છે.

અં. ૪૮-૨-ખ અજબ બ્રહ્મશૃંગાર-મિથ ગુ. ચા. ઐ. કાવ્ય-

૨. ચારણ વીક્રમશી પૃ. ૧-૧૮, ૧ પાનું છૂટું.

આરંભ-

ટોહા	ગણપતિ મતિ ^૧ આપો મહર હરસત હેલ હમીર	
	રામોણીરી ^૨ રાજવટ વીખાણું વરવીર ^૩	૧
	મંગલ મુખ દેહ માનવી દેવારો શરદાર	
	તું તતવ આપે અખર હું મંહણ ગણદાર	૨
	+ + + +	
	હે સરશતી મહાસતી માતા તું મહંમાઅ	
	પોહ કટોસણ પાટવી તે જશ ગાવું તાઅં	૩
	x x x x	

એ ક્રમ રૂપ પ્રગટોઅજળ, ક્રમે સળસ સધકાઅ	
અધપત દુળ આવીઆ હયા મેંદ ન હોઅ	૧૨
અથ ^૪ બયાંતર આપણો સહ કયાં સમરથ	
અખાડે ભાલો અભંગ પવાડે જેમ પથ ^૫	૧૩
અણુ પોહોરે ભૂપત અવર ^૬ કરે ન વડમ કાઅ	
તણુ પોહોરે લાખાં મવે ત્ર(મર)દ અજળ જમમેઅ	૧૪
હેમકડાં સહજે મરાં દેહ ડંડ દાતાર	
પાટોધર તે પાટવી સેહ ભૂપા સરદાર	૧૫
બડહુ કલબી ડોહડા પડ ધુસણુ પ્રસણુ ^૭	
તડ ^૮ લંચી પોહોતાંણુસો સો અજળો મકુવાણુ	૧૬
X X X X	
કટકાંશલ અજળ કહાં દાલ ગુજર અજળેશ	
ભારથ અજળાં અભંગ ભડ, ખલ લખારણુ ખેશ	૧૮

અન્ત-(છંદ મોતીદામ)-

ચડે નર હેમરલે ચમરાલ ત્રડે રણુતુર ગડેઅ ત્રંબાલ
 અડે ધર ઊડરણુ અસમાણુ ભડે ધુઅ ફાણુ ન સુએઅ ભાણુ ૧
 મહાધમસાણુ કરે મકવાણુ જડે અંમણુસણુ ભેધ જુઆણુ
 સજ થટ ધોડાંઅ સામંત સોડ ધકાધક લગીઅ ધોડાઅ ધોડ ૨
 કરે દલ શામાઅ આવે મકામ હુઈ મહાધંધ મયાવણુ હામ
 તોપાં હથ નાલાંઅ દોનુ અત્રપ કાલો કદરત બંધુકાં અકપ ૩
 સમાસમ ઊડીઅ અગની સોર ગોલાં અતિખાણુ મ(વર)સે ધનધોર
 મંડાણુઅ દોંદુઅ મસલમાન આટકે અનડ (પર્વત) દો અનુમાન. ૪
 ઉમે ભડ સેન ભડે અરડઅ ધારા ધમચક મયાડણુ ધેંગ
 બંદુકાં અખાણુઅ ગોલાંણુર સમહર કેક પડે રણુ સૂર. ૫
 મંડે જધેદોદલ અડગ મીલ કટકાંઅ ઝીલી સકે નહોં શીલ(દાથી)
 દીઠા લેઅ દોઅ ચચા સરદાર વકાટીઅ વીર વેહે તરવાર. ૬
 હડવડ હેમર ચાડેઅ હીક ઝટપટ દે ભડકાઅ ઝીક
 લયબય કેસ ચહયાં અલોહ છકે અગધાર કટારાં અહોહ. ૭

અહીં આપેલા અર્થ મૂળમાં તે તે સળની નીચે જન્માના ચિહ્નથી લખેલા છે:-

૧ દાતારપથ, ૨ અજળાણરી, ૩ ચૂરવીર, ૪ ધન ૫ અજળન, ૬ આપે, ૭ ચડુનાં, ૮ ભાણુ

કટે ધડ કંધડ શીશ કબંધ ધજવડ ઝોઝડ વંકડ ધંધ
લડયડ લેલરતા પડે ,લખ બપા અતી ભૂચર ખેચર ભખ. ૮
રગતાં ખાલ ખલકે રેણુ (ધરા) નદાં જલ નેં ઝર પૂર નવીન
આમખાં કીચડ માય અયાગ જગે ધર જખણુ ભેગણુ જગ. ૯

x

x

x

x

વચનીકા-ઝાઝુકી ઝાલા બને શરદાર બરદાલા

આંખા ઝોર લેંબા ઝટલ ખગબંધ ખત્રીઆંશુ ખેલીઆ ખેલ
અજળેશ રામાણી સોતો પોશઝપાણી શીતલ સરપ ભેઆ ભુપ
જળ અગરેશ અકલ્લ ઉપાઈ સંજઠા છાપા દનકી લડાઈ
ડેરડેરાં પ્રતિ સલંગા દહી અથ ઝોર ઝેહેણા શસ્ત્ર ઝોર વસ્ત્ર
સા મચી જગહી દહુ ભાતિકા માર લગા
ધાએ પડધાએ ઝેખરચી હોઅકે લગા
નર ઝોર ઘોડા દલ રહીઆ ઘોડા
તાપ લગા તુરકાણુ મુકાઅ નહી માણુ
આંખાખાને ડાપણુ કીઆ વરસોડાસે સમરસી રાવલ તેડાવી લીઆ
કહુ જે અજળશઘકા બાંધવરો કટક બીખાઅકે મેલ કરો
વે જવાળ સમશીને નવારાં કીઆં લડાઈ પેટકે જરા લીઆ

કવિત-સમરા રાવલ સોઅ મેલ કરવા ક્યામતો

તેડાવે તડતાણુ અજળ અગરા દલઅતો
ખૂટાડે ખરસાણુ ખાનસું મલીઆ આગે
મોડબંધી મકુઆણુ અડગધી માણુ અતંગે
વીર સુર પાઆ બરદ અભે મરદ જ્યું આવીઆ
આંખે વ લેંબ અગરો અજળ માન સહીત મનાવીઆ

દોહા-મુ અમર મેર ધરણુ, જોતાં રવી ચંદ જોડ

અજમરધ અગરા અડઅ કાચમ રો જગ કોડ ૧

પ્રેતિ શ્રી અણત બરદ તનુ પરતાપ વીક(મ)શીરો કેહેલ છે.

વિષયાર્થ-૧. આમાં નીચેનો એક ઐતિહાસિક રજસંમામનો વીરસભયો
મસંગ વર્ણવેલો છે-

કટાસણના મકવાણાં કોળી કાકોર અજળ(અણત)સિંહ અને અમરસિંહે ઈડરના
રાવ પાસેથી ખંડણી ઉધરાવવાના સબંધમાં રાધનપુરના બાળી કમાલખાને, જે તેમને
મામા કહેતો તેણે, લડાઈ મચાવતાં મદદ કરી અને ઈડરના રાવને ધોર રણસમામથી
નમાવ્યો. છતાં બન્ને પક્ષો લડવાને આદુર હતા તેથી ખુનામરૂકી અટકાવવાને રાવે

સમરશી રાવણને 'નવાશી' (નવાશુ) માટે । વચ્ચે નાંખી સમાધાન કરાવ્યું, અને રાધનપુરના બાબીની પાસેથી રૂ. લાખ લેવા કરાવી અજળ અને અજાણે તેના 'બાંધર' (બાંધધર) કર્યા.

(પછીથી જણાયું છે તેમ બાબીએ એ નાણાં ન આપ્યાં અને અજળ તથા અજાણેને જોડવાં પડ્યાં)

૨ આ બ્રહ્મ રાજગુરનો પદબંધ દૂધા, મેલીકામ, ભુલંગી, નીચાણી, પદ્મરી કવિત અને વચ્ચેનિકાથી બાંધેલો છે. કુલ ૬૬ નોંધેલી નથી પણ પ્રત્યેક ઉદબંધના આંકડા મોડેલા છે, અજુગી કરતાં ૧૭૫ કરી જણાય છે

બાષા મિશ્ર ચારણી છે, વર્ણન રસબર અને ધમકબંધ છે. સંવત ૧૮૦૩ ના દુકાળનું અને અજળે દુકાળીઆને કચેલી મદદનું વર્ણન, તેમ તેના વિભવ, ઉદારતા અને સૌર્યનું વર્ણન સારૂ કીધું છે. આમા મુખ્યત્વે વીરરસ વહે છે.

વિશેષ-૧ આ ગ્રંથ દેવશરીણના ચારણ વીક્રમશી સધારણુએ રચેલો છે.

એનો રચનસંવત તેમ આ પ્રસંગ બન્યાનો સંવત આપેલો નથી પણ પ્રસંગાદિ જોતાં સં. ૧૮૦૫ માં મળતું રણસંગ્રામ અગ્રેષ્ઠ હશે એમ સમજાય છે.

અં. ૪૮-૨-ગ-કટોસણુની ખ્યાત-ગુ. ઐ. ગદ્યપદ્ય-પૃ. ૧-૧૪

વિષયાદિ-સંવત ૧૮૦૫ માં અંક ૪૮-૨-ખ વાળા ગ્રંથમા થયેલી લડાઈનું ગદ્યમાં વર્ણન વિસ્તારથી આપેલું છે અને કેટલીક હકીમત વધારે છે. ઉપરાંત મહુડીના ખાંટ અને સંધપરના કાકોર વચ્ચેની લડાઈનું ગીત, કડીના મહદારાવ સાથે બરેલસધળને ચપેલી લડાઈનું ગીત, સંવત ૧૮૫૫ ની લડાઈમાં કાકોર । રાહાળના પરાક્રમોનું ગીત એ ત્રણ ગીતો આપેલાં છે અને ઉપરે પનારના સાતમા ભાગવાળા કાકોરની વંશાવલિ આપેલી છે

અં. ૪૮-૨-ઘ-મકવાણાની વંશાવલિ-પૃ. ૧-૮

વિષયાદિ-મહમદ જેઠાના વારામાં સંવત ૧૪૪૦ માં વટલેલા મકવાણા હરપાળના વસના ન્હાયા મકવાણા કોળી, જેઓ કટોસણુમાં વસ્યા હતા તેમની ઠેઠ બ્રહ્માયી હરપાલ મકવાણા પર્યવતી અને તે પછી તેના વસની પાટડી રાખાની અને તેમાયી કટોસણુના કાકોર વસની વંશાવલિ આપેલી છે. વચ્ચે હરપાલ મકવાણાની અને ખાનોજી મકવાણા કેવી રીતે વટલ્યા અને કટોસણુનું મગણુ કેમ મેળવ્યું તેની હકીમત ગદ્યમાં આપેલી છે

સાથે એક દ્રશ્ય પાનામાં છાંનાં ગામે અને તેના ઘણીની દીપ ઉતારેલી છે.

અં. ૪૮-૩-૬ તારંગા-અને ગઢવાડા-ગુ. ઐ. હ.-પૃ. ૧-૧૬

વિપયાદિ-આમાં નીચેની બાજતો સમાવેલી છે:-

ઈંદરના રાવના કાગળો-આમાં ઈંદરના બંદારી ફાજમલ પાસેથી મળેલા ત્રણ કાગળો ઉતારેલા છે:-

પહેલામાં સંવત ૧૭૯૨ માં દક્ષિણીઓ ત્રેડે લડવા માટે મેડતે જવાને રાવ વખતસંધે દિવાન અમરસંધને આપેલા શ. ૧૦ દબરનો દુકમ ઉતારેલો છે.

બીજા પત્રમાં સં. ૧૭૯૪ માં દિવાન અમરસંધને રાવ અભેસિંહે ગુજરાતમાં કરેલાં કામોની તારીફ કરી બદલામાં આપેલી સનદ ઉતારી છે.

છેવટે નામ છે કે “ઉપરની નકસોનો કાગળ જોધપુરથી અભેસિંદણએ દીલીમાં પોતાના દીવાનજી અમરસિંદણ ઉપર લખેલો.”

ત્રીજા પત્રમાં રાવ અજીતસિંહે સંવત ૧૭૭૭ માં પોતાના કારભારી બંદારી ખેમરત ઉપર દિલીમાં પત્ર લખેલો તેની નકલ ઉતારી છે. આ કાગળમાં આંકડા અને કાના-માત્ર છે અને તે દુકમ છે એમ લખેલું છે; એથી સમજાય છે કે રાવે કાંઈ ક્ષાંતિક દુકમ લખેલો હતો.

૨. વિસલનગરના ફેરાનો લેખ-આ ચોપડીમાં સંવત ૧૬૪૨ના આષાઢ સુદ ૧૦ ને દિને પાદશાહ આબરના પરવાનાથી હીરવિનય સૂરિ અને વિનયસેન સૂરિએ જૈન દેવલનો જીર્ણોદ્ધાર કરેલો તેનો લેખ છે.

આ લેખની નકલ પણ નીચે પ્રમાણે નોંધ કરેલી છે:-

“તારંગાજીના દેરામાં પેસતાં જમણી બાજુએ પદમાવતીની મુરતી છે ને ડાબી બાજુએ કોઈ જગતીની મુરતી છે. એ મુરતી ગામ નેંદરડી આંહીથી ઉતરમાં ૬ ગાઉ ઉપર છે ત્યાંહાં જીનુ દેવલ પડેલું છે ત્યાંહાંથી લાવીને બેસારી છે. તેને રામદે પીરની મુરતી કહે છે. મારવાડમાં ગામ રજોજીનો રાજા રામદેજી તથા વીરમદેજી નામીયા થે ગયા છે તે મોટા પંથમાં હતા. તેથી ભોક્ષા એની મુરતી કહે છે.”

૩. અનિતનાથની મૂર્તિ-આ વિષે નીચે પ્રમાણે ખંડિત નોંધ કરેલી છે: “સં. ૧૪૭૬ મીજ.....પં. મોંદેન માર્યા જાયલદે.....પ્રમુલકુટુંબકુતેન એયાર્થિ.....સૂરિમિ:”

તે પણ લખેલું છે કે

“તારંગાજી દેવ શ્રી અનિતનાથની મુરતી પોલી હાથ ૬ હંચી હાથ ૮ છે મોઢાનો કટકા જાતી હાથના કટકા અલાઉદીને કરેલા તે યુનાથી સાંધેલા છે અશલ તો એક જ પથરની મુરતી હતી. સેવક કહે છે કે જરે અલાઉદીને મુરતી તોડી તારે માંહેથી બમરા નીસરીને કડવા લાગા એટલે મુસલમાનો નાસી ગયા.”

૪. પદમાવતીનો લેખ-આ વિષે નીચે પ્રમાણેની નોંધ ઉતારેલી છે:-

સ્વસ્તિ ધીવિક્રમસમયાત(૮) ૧૨૮૪ વર્ષે ફાલ્ગુન શુદ્ધિ-ચૌથી મહાવ્રતદિવસે
વાસ્તવ્ય પ્રાગવ(ચા)દાન્યય.....દેવી કુદીસંમૂતેન શ્રી.....મહં.....મહં
શ્રીતેજઃ પાલામજન્મ...દામાત્ય શ્રી વસ્તુપાલેન સ્વાત્મ...

વિશેષ-ઉપલા લેખથી જણાય ૩ કે પદમાવતીની સ્થાપના વસ્તુપાલે પોતે
સંવત ૧૨૮૪ના ફાગણમાં કરી.

“તારંગામાં જોવાનું. ૧ આગલ નવા દેશમાં પ્રથમનો મુકયો તથા નન્દીયર
દ્વીપનો મુકયો. ૫૨ ચોસુખ. ૨ એક દેશમાં સહસ્રકૃત તથા મહાવીર સ્વામીનું સમો-
સરણ, સવણની મુરતી. ૨૪ તીરથંકરનાં ચીજ ૩ કાવાળ આગ(જ) કુંડ.”

૫. તારંગાણની હકીકત-તે પછી પાને ૧૩ મે બારેક જેમણે ગઢવાડાનો તેણે
તારંગા પાસેના ટોળાના કાકોરના કારભારી જેયંદના કલાધી તારંગાની જે હકીકત ઉત-
રાવેલી તે લખી છે. તેમાં જણાવેલું છે કે,

“તારંગાના કુંડરની નજીક ઉત્તર પશ્ચિમમાં અસલ તારાનગર હતું.
તારંગા મહાતમ વડનગરમાં જતીએ વાંચું હતું તેમાં એ વાત છે. એ
તારાનગરનો રાજા વેણી વછરાજ (ધંડરાણો) હતો તેણે જ તારાનગર
વસાવું હતું તારની તારણ દેવીની મુરતી છે. તારણ માતાથી કાળી બાણીએ
ધારણ માતાનું દેવલ છે. તે મુરતી પણ જુની છે તે દેવીને સાત દીકરીઓ
છે...તારા નગરના કીલાનો પાથો એક મેલ સુધી માલમ પડે છે. સં. ૧૮૭૬
ની શાલમાં...દેલ આવી તારે કોતરાં પડાં તારે જુની ધંદી નીસરી તથા
વાસણ થાકીઓ વગેરે સુના જેવાં નીસરાં હતાં. તહાં જુના કુંડ છે.....
એ વેળા નીકળેલાં તાંબાનાં પત્રો મેળે મોરીઆના માધવીઆ બાટ પાસે છે.”

૬. ટીંબાના કાકોરની હકીકત-આમાં ઉપર જણાવેલા તારા નગરના પણ
ટીંબાના મહુઆણ રજપુત કાકોરની હકીકત (પા. ૧૫-૧૭) આપેલી છે. તે પછી

૭. ગઢવાડા અને ઉંબરીના કાકોરોની હકીકત અને વંશાવલિ (પા.
૧૭-૧૮) આપેલી છે.

૮. ગુજરાતી રાસમાળાનાં પ્રકરણ-૨. દલપતરામ હાથાસાઈ

સ્વ. કાર્બસ સાહેબે ગુજરાતી ભાષામાં પોતાની ઇચ્છા રાસમાળાના આધારે
તેમ જ પોતે એકાં કરેલાં ગુજરાતના ઇતિહાસનાં મૂળ સાધનો (જે સધળાને પ્રસ્તુત
સવિસ્તર નામાવલિમાં સમાવેશ થયેલા છે તે) ઉપરથી “ગુજરાતી રાસમાળા”નો એક
ગ્રન્થ તૈયાર કરવાની સૂચના કવિ દલપતરામ હાથાસાઈને આપી હતી, (જુઓ અં.
૪૮-૧૧ ની મસ્તાવનાનો ઉતારો) તે ઉપરથી તેમણે એ ગ્રન્થની જે અનુક્રમલિપ્ત
કરેલી ૩ તે અહીં આપેલી છે.

અહીં જણાવેલી “ગુજરાતી રાસમાળા” કવિ દલપતરામે લખી તૈયાર કરેલી છે;
તે સંબંધી વિગત આદિ માટે જુઓ અં. ૪૮-૧૧.

અહીં તે પ્રથમ દ્યેષ રાસમાળાનાં ને પુસ્તકોની અનુક્રમણિકા દ્વારાને પછી લખ્યું છે-૬.

"સાહેબને પુછવાનું:

૧ ગુજરાતી ગ્રંથ બને તેનું નામ શું પાડવું ૧ ગુજરાતની દૃઢ વિશે સાદિલ સિંધુમાંથી લેવું કે નહીં? સાદા (અં. ૪૬-૧) ચોપડામાં પાને ૨૨૯ મે છે. ૨ જયસીખરી વિષે રત્નમાળા ગુજરાતી તરલુમા સુધાં છાપવી કે નહીં ૩ વનરાજ તથા મુળરાજ આવડાની વાત કુંવરપાળ રાસામાંથી લેવી કે નહીં ૪ કુમારપાળ પછી જગદેવ પરમારની વાત લખવી કે નહીં ૫ જગદેવ પછી રાખેગારની વાત લખવી કે નહીં દુરીએ લખાવી તે પાને ૧૫૩ મે ૬ ઉપરની બાબતો વીશેની પ્રથીરાજ રાસામાંથી તાં ૬૫-અમમાંથી કવિતા લેવી ને તે કીચે ઠેકાણે લખલ કરવી. તે ગુજરાતી તરલુમા સાથે છાપવી કે નહીં. ૭ અજેપાલ, બાલ મુળરાજ, બીજે બીમદેવની વાત આમાંથી લેવી. ૮ વાઘેલાની વાત આમડાના ચોપડાને પાને ૭ છે તે રાસમાળા સાથે મેળવવી. ૯ વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ છાપવો તે સી રીતે. ૧૦ આણુ વીશે વાત આમાંથી લેવી. પ્રથીરાજ રાસામાં પણ છે."

તે પછી આ જ બાબત વિષે, થોડાંક પાનાં કેસાં રાખી, એક અનુક્રમણિકા બીજી એક નીચી ચોપડામાંથી લેવા યોગ્ય બાબતોની કહેલી છે તથા બીજા (અં. ૪૬-૧, અં. ૪૬-૨, અને અં. ૪૬-૩ વાળા) ચોપડાઓમાંથી લેવાની બાબતોની અનુક્રમણી કહેલી છે. તેની નોંધ આત્ર નીચે દેવારી છે:-

"સિદ્ધરાજ જયસિંહનો કમકાણો, કુમારપાલ, જગદેવ પરમાર, મુળીના પરમારો, કેસર મકવાણો, હરપાલ મકવાણો, ટોપીવાલાનું અને રૂદ્રમાલનું કવિત, ચાડીઆની વાત, સદુબાધની ગણ, આલાવાડના રાજ, ગોહેલ, સુમાલની હકીમત, રા. ખેગારની વાત, વીરમગામના દેશાઈની વાત, વર-સોડાના કાકોરની હકીકત, પનાર, માંડલ, દેરોલ, પોશીના, ધંધેલીઆ, વલાસણા, કુસકી, ચોખલા અને કટાણુ બારાના કાકોરોની હકીમત."

અં. ૪૮-૩-ખ-ખેરાણુ વગેરેની હકીમત-છૂટાં પાનાં ૬

વિધવાદિ-૧. ખેરાણુ વિષે એક પાનામાં "ખિર રત્નપુતળી રાજધાની હતી" વગેરે જણાવી, ખેરાણું વર્ણન અને એક નાની દંતકથા લખી વાવ સંબંધી આપેલાં છે.

૨. બા(વો)કરે મેળરનો રાસડો-ગામ કેસાલાને પાદરે મેળર બા(વો)કરે મેળરનો સિદ્ધાર કયોં લારે વજેસંગ કાકોર મેળરની વાદારે ચકચા તેનો આ રાસડો છે; તેની કૃત કી છે.

૩. બોટાદની બ્રહ્મહત્યા—આમાં નીચેની હકીમત આપેલી છે:—વજાના રાજ એભલવાળાના સમયમાં કંડોળીઆ બ્રાહ્મણો પોતાના જન્મમાન કપોળ વાણીઆ પાસેથી તેમની કન્યાઓનાં લગ્ન કરાવતી વેળાએ સોલું શેર ૧૧ દાખામાં લેતા હતા. તે નહીં આપી ચકાવાથી ઘણી કપોળ કન્યાઓ કુંવારી રહેવા લાગી, જેથી એભલવાળાને કપોળ વાણીઆઓએ ક્યારેક કરી, એટલે તે રીવાજ અટકાવવા એભલવાળાએ તથાજમાં કપોળ વાણીઆની છોકરીઓ એકસામઠે એક જ દહાડે પરણવરાવી અને ગેર બ્રાહ્મણોને વંદામાં પૂરી માર્યા. કહેવાય છે તેમ એ બ્રાહ્મણોના સાપથી તેનો વંશ ગયો.

આ હકીમત કંડોલપુરાણમાં છે, એમ અહીં જણાવેલું છે.

નોંધ—અં. ૪૬-૧-૫૩ માં જે કંડુલોપાખ્યાન આપેલું છે અને જેમાં કંડોલ નગરની સ્થાપના થયાનું જણાવેલું છે તેમાં આ કંડોલીઆ બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિની માહિતી આપેલી છે.

૪. દાહાકુંવરનો રાસડો—આ, દાહાકુંવર એક (કદાચ બંડારીઆનો હતો, અહીં ક્યાંનો કાઠોર તે જણાવેલું નથી) કાઠોરના નિમંત્રણથી ફરીઆ પૂજવા ગયો ત્યારે તાનીબાએ છળથી તેને કામણ કરીને માર્યો તે પ્રસંગનો રાસડો છે. એ રાસડો બંડારીઆની કૌલણે ગાયેલો છે.

૫. એભલવાળાનો રાસડો—એભલવાળાને લાડીના રાણાએ મળવા બોલાવેલો તે પ્રસંગનો આ રાસડો છે. કડી ૧૦ છે.

૬. ગામ તરુંદાની હકીમત—અસલ નાગર બ્રાહ્મણોએ વસાવેલા આ ગામની જે હકીમત પટલ માધવ બેરેર લખાવેલી તે આમાં ઉતારેલી છે. આ ગામમાં ઉજેથી સિદ્ધરાજના વખતમાં કડવા કણુખી આવી વસેલા છે. આ ગામ મુસલમાનોએ નાગરો પાસેથી રાધનપુરના બાપીઓના અમલમાં પડાવી લીધું હતું.

આ સાથે નાગરોએ સ્થાપેલા ગોકુળપરાની પણ હકીમત આપેલી છે.

૭. પુંજાજીનો રાસડો—આ, પાલણપુરના સેનાપતિ પડાણ જબહલ વિહારી સાથે ઈરના રાવ પુંજાજીને લડાઈ થયેલી તેનો રાસડો છે. કડી ૧ છે.

અં. ૪૮-૪-૧-પાટણની હકીમત—ઐ. ગુ. હ.-લ.

ઉદ્દેપલસૂરી-૫. ૧-૩૩

વિષયાદિ—આમાં નીચેનો પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે:—રાજ કુમારપાલને ઘેબર ખાતાં તેમાંથી માંસનો સ્વાદ આવ્યો; પોતે જૈન હોવાથી માંસના સ્વાદવાળો પદાર્થ ખાધાથી લાગેલા પાપના નિવારણનો ઉપાય શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીને પૂછ્યો. તેમણે તે બદલ દાંત પડાવવા કહ્યું, એટલે ભોળા રાજાએ જીહ્વારને હથોડી સાથે બોલાવી દાંત પડાવવા તૈયારી કરી. ત્યારે તેમણે તેને તેમ કરવાને બદલે પાટણમાં બચીસ દાંસડું જૈન દેવલ પોતાની પોચાલ પાસે બંધાવવા કહ્યું. તેથી કુમારપાલે બાબરા ભૂતને સાધી થયરા ખડકાવ્યા તથા પુણ્ય કારીગરો એકસામઠા બોલાવ્યા, અને દેવલ તડામાર બંધાવવા માંડ્યું; કારણ કે બાબ-

રાએ એવી બાંધણી તેની સાથે કરી હતી કે જે કોઈ દિવસે તેણે આણેલા પયરા વગર વપરાયલા પડયા રહેશે તો હું નાસી જઈશ અને પયરા લાવવાનું કામ અટકી પડશે. યવા હાજ તે પયરા વપરાઈ ચકયા નહોં અને આખરે બાબરો પોતાની પ્રતિજ્ઞામાં ફાળ્યા અને નાશી ગયો તેથી કામ અધુરું રહ્યું. અધુરામાં પૂરું એવું બન્યું કે આ જ સમય દરમ્યાન હર્ષદેવના એક દંદીઆ ભેગીએ મુદ્દર્તપ્રતિજ્ઞાને દિવસે પડીઆલ દગો કરીને ફેરવી અને અગ્નિ લગાડી દેઈ ફાટ્યું. આથી હેમચન્દ્રાચાર્યને ચિત્ત-ભ્રમ થયો. તેમણે આ સર્વનું કારણ પૂછવામાં આવતાં પોતાનું અને કુમારપાલનું મૃત્યુ પાસે આવ્યાનું કહ્યું. પછી એજ દંદીઆ ભેગીએ ઝેરવાળું દુધ સિંધ્ય દ્વારા પીવડાવ્યાથી હેમચન્દ્રાચાર્યનું મુઆ, અને દેઈ સદાને મટિ પડતર રહ્યું તથા તે પછીથી જેનું ધર્મ પણ ધસાવા માંડયો.

વિશેષ-૧. આ હકીમત પાટણના પુનમીઆ ગચ્છના હદેમખતુરીએ લખાવી છે, એવી નોંધ છે.

૨. અહીં જણાવેલા બાબત ભૂતે કે પછી બીજાએ સિદ્ધરાજના સમયમાં તેમ જ કારણ વાંચેલાના સમયમાં થયું હોવા દીધી છે. તેથી સમજાય છે તેમ એકું ઉપનામ કદાચ અસાધારણ બલપ્રાકટમવાળી વ્યક્તિને અપાતું હતો.

અં. ૪-૪-૨-પદ્મનાભ કુંભારની વાત-અં. ગુ. ૬.-પૃ. ૧-૨

વિષયાદિ-આમાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવ્યા છે:-અકબરે ખાતખાનાનને તકસીર પડતાં મકકે હજ કરવા મોકલ્યો. રસ્તે જતાં પાટણમાં તેણે તલાવ બંધાવા માડ્યું. તે વેળા માટી લઈ જનારાઓમાંથી પદ્મનાભ કુંભારને માથે અક્કર ટોપડી રહેતી ભેઈ. પછી તેના મતાપથી ખાતખાનાનને પાડાતું દર્દ મળ્યું. તેના બદલામાં ખાતખાનાને એ કુંભારને તુલસીકથાની વાંચી આપી.

વિશેષ-આ વાતની ઉવટે લખેલું છે કે “કાશી વવારીખમાંથી લખું છે.”

અં. ૪૮-૪-૩-લેખ આદિ નોંધો-પૃ. ૧-૬

વિષયાદિ-આમાં નીચેનાં લેખ આદિની નોંધો છે:

૧. રૂદ્રમાળાની પૂર્વની ચોક્કીતા અગ્નિકોણના ચંબના અક્ષરો લખ્યા છે અને બાજુમાં ચંબનો ગોળ આકાર કાઢ્યો છે. એ અક્ષરો નીચે પ્રમાણે છે: “સંવત ૧૩૦૬ વરષે કામણુ મદ પંચમી બાવતર આપીત.”

૨. પછી દક્ષિણના રૂપચોળીના અક્ષરો લખ્યા છે: “ચી ચીટરતારણ દર્શન,” પછી તેનો આકાર કાઢ્યો છે અને પછી લખ્યું છે કે “સં. ૧૬૮૪-વરષે ખતમસદા નરમદ લતકુમાર.”

૩ સિદ્ધપુરની મસીદના બારણા ઉપર લખેલા અક્ષર નીચે પ્રમાણે કવિતામાં છે:- સંવત સતર બાઠોતરે ગુજરાતી રાજન, સાદળ આલમી અદલ કરી કીધુ આવાદાન

જાણી સાદબ આલમે સકલ કામમાં સિદ્ધ સિદ્ધપુર અલીઅસકરી અદલી સાદબ કીધ. તેણે આવાદાન કરી રાજ રાખ્યો લોક અદલ અથડા ચુકવી ટાલો સહુનો રોજ
 ૬૪૬ ભૂમ પડી હતી અને ચોરની વાટ અદલીએ અદલજંગલ કરી ધણાં કરાં ત્યાં હાટ
 સિદ્ધપુર સાધુ બલ કરે ટાક્યો સહુ સંતાપ અદલી અદલજંગલનો દિન દિન અધિક પ્રતાપ
 નોંધ-આ સંવત ૧૭૧૨ માં ગુજરાતના હાકેમ આલમચાહે સિદ્ધપુરમાં મસ્જદ
 બંધાવી અદલજંગલ નામનું બગર બંધાવ્યું તે સંબંધી લેખ છે.

૪ શ્રી હેમાચાર્યજીના શિષ્ય શ્રી વિલકગણિએ સંસ્કૃતમાં રચેલી દ્વયાશ્રયશતિના
 અંત ભાગમાંથી શ્રી હેમાચાર્યજીની પ્રચલિત સંબંધી શ્લોક (અ. ૧૩) તથા તે મંથની
 હતીશ્રી ટાંકેલી છે.

૫ સિદ્ધપુરના રદ્રમાલની પૂર્વ દિશાની ચોક્કીના ઈયાન કોણના ધંબના અક્ષરો
 લેવારેલા છે. એમાં સિલ્પિઓની નામાવલિ છે.

અં. ૪૮-૪-૪-વામૈઆના પરમારો-લ. પટેલ વાલજી રધાજી-પૃ. ૧-૩.

વિષયાદિ-આમાં માળવામાંથી સિદ્ધરાજના સમયમાં પાટણ આવી વસેલા
 પરમાર કાકરડાની હકીગત આપેલી છે તેમાં જણાવેલું છે કે સિદ્ધરાજે તેમના મૂળ
 પુરવ ગોવિંદદાસ અને માધવદાસને ચાકરીના બદલામાં ૮૪ ગામો પાટા આપ્યા અને
 વામૈયું તેનું પાટ ગામ થયું. તે દેવતાઈ જગ્યા હોવાથી તે જ સ્થળે રદ્રમાજ સિદ્ધરાજે
 બંધાવ્યો. પછી અલાહદીન યુગીએ આ કાકરડાઓને વટલાવ્યા અને ૧૨ ગામ વામૈઆ
 વગેરે આપ્યાં, અને તેઓ કોળી થયા. વામૈઆના કાકરો પોતાનાં મડાં ફાટી છે.
 બાકી બીજાં હિન્દુ ધર્મ પાળે છે. તેમનાં દેવદેવી હિન્દુઓનાં છે, અને પુત્ર આવતાં
 માતાને ભોગ આપે છે.

અહુઆલુ કાકરડા-આની પછી કાકોચી ગામના અહુઆલુ કાકરોની અધુરી
 હકીગત આપેલી છે; એમાં માત્ર તેમની કન્યા કોને દેવાય છે અને કાંતી કન્યા લેવાય
 છે, એટલું જણાવેલું છે.

અં. ૪૮-૪-૫-વડનગરની હકીગત.

વિષયાદિ-આમાં ગુજરાતના કવિ વર્ણમહાસે બનાવેલા નરસિંહ મેહેતાના પુત્ર ચામ-
 બદાસના વિવાદમાંથી વડનગર ક્યારે ક્યારે બાગ્યું તેની અને ત્યાંના નાગરો પાટણ અને
 જુનાગઢ ક્યારે ગયા તેનીયે પ્રમાણે જણાવેલું છે; પ્રથમ સં. ૪૨૪માં યવનો સામે નાગરો
 હુથીઆર બાંધી લડયા. લડનારા ફત્તી નાગર ગણાયા અને બાકીના બાલક ગણાયા,
 તેમનાં ઘર અનુક્રમે ૫૦૦૦ અને ૧૩,૦૦૦ રહ્યાં. સંવત ૧૨૭૨ માં કાર્તિક સુદ ૧૫
 ને દિને ગોરીશાએ વડનગર લૂંટ્યું અને નાગરો ત્યાંથી નાડા. તે પછી ફરલેક સમયે
 જુનાગઢના ધણીના સન્માનથી લાં ૨૦૦૦ ઘર ગયાં, ઈસરમાં ૧૦૦૦ અને પાટણમાં
 ૫૦૦૦ ગયાં, ઉતાં વડનગરમાં ૫૦૦૦ રહ્યાં.

અં. ૪૮-૪-૬-કડવા કષ્ટુળી-લ. પટેલ બેચર રઘા-પૃ. ૧-૪.

વિધયાદિ-આમા નીચેની બાબતો આપેલી છે -ઉંઝામા વસેલા કડવા કષ્ટુળી એની હલપતિ, હમિઆ દેવીના દ્વાદશવાયિક વચન પ્રમાણે કન્યાઓ પરમ્પરાવાનો રીવાજ, (સિદ્ધરાજનો પિતા કામ્ય તેની વદ) મીનલદેવીનો ટંજાના પટેલ દીમાલને ત્યાં સમુદ્રદેવથી જન્મ થયાની અને તેને રાજ કામ્ય વેરે પટેલ માલે પરલાવ્યાની દુષ્ટીમત, મુસલમાની અમલમા પટેલોની સ્થિતિ, અને સવત ૧૮ ૭ ના ટંજા ગામની વસતીની નોંધ, ઉંઝાનું વર્ણન તથા ગજરાવના કષ્ટુળીઓની ભતો

નોંધ-અ ૪૮-૪ ની ઉપર આપેલી ૬ બાબતો એક જ ચોપડીમા હતાગી છે અને સ્વ કૃષ્ણસ સાહેબે પોતે તે બેયાની નોંધ મુખપૃષ્ઠ ઉપર કરી છે

અં. ૪૮-૪-૭-પાટણની હકીગત આદિ-ઐ. ગુ. પ્ર.-૧-૧૨

વિધયાદિ-આમા નીચેની બાબતોના યાચણો કરેલાં છે -

૧ પાટણથી ૬ માઠ ઉપરના દિસેર ગામની ગોત્રજ માતાનું દેર ત્યાંથી અહીં માઠ ઉપરના ખોલવડનું 'બસ' કર તલાવ, (અલાહદીન ખુનીએ અહિં દિન્દુએને મારા વાની લડાઈ 'બસ' રાખે હઝારી બધ કરાવી એથી એ જમ્યાના તલાવનું નામ 'બસકર ખડુ') ખોલવડ અને જમ્યામા એકસ

૨ પુનમીમા ગચ્છનો ટંકેરવાડો

૩ પાટણના સઘવી વાઘાના બકારોમાના કેટલાક પુસ્તકોની નોંધ

૪ સવત ૧૮૮૭ નું પાટણનું વસતિપત્રક, તેના બાર ફરવાજ અને ચકર સ્વામીના ચાર દેવલોની નોંધ

૫ સવત ૮૦૨ મા પાટણની સ્થાપનાની નોંધ

૬ પાટણમાથી જોઈ લેવા જેવી જમ્યાઓની નોંધ

૭ સવત ૧૬૦૨ ના પાર્શ્વનાયના લેખની નોંધ

૮ વનરાજની મૂર્તિ હેઠળના અક્ષર સ ૮૫૨ ના, અને સ ૧૫૨૪ ના (મહમદ પાદશાહ અને પીરોજશાહ પાદશાહના નામના હસ્તેખ), અને મૂર્તિનું વર્ણન

૯ વનરાજની મૂર્તિવાળા દેરામાની જમણી બાજુના પથ્થર પરની મૂર્તિઓ નીચેના અક્ષર સ ૧૪૩૦ નાં

૧૦ જમણી બાજુના ગોખલાની મૂર્તિ હેઠળના સ ૧૪૫૨ ના લેખની નોંધ

૧૧ સિંધવાઈ વાવના (સ ૧૮૦૭ તથા ૧૮૧૦) ના ત્રિ લેખો અને વાવનું વર્ણન અને બીજી દુષ્ટી નોંધ અને

૧૦ કુમારપાળની હરેપુરની શીરોહરીજી શાહી અને શ્રી હેમાચાર્યની વાત તથા તેને અંગે કુમારપાળના વચનબગથી બાટોના (૭૦૦૫૮૪ પછીના) ૭૮૪ ચિતા બોના ઝમોરની વાત

નોંધ-આ એક છટા છટા પાના સાડીને એક જુગી ચોપડી બાંધેલી છે

અં. ૪૮-૪-૮-વિસરોડા અને મોઢેરા-ઐ. ગુ. હ.-પૃ. ૧-૬

વિષયાદિ-પહેલાં ચાર છતાં પાનામાં માત્ર એક જ પૃષ્ઠ ઉપર, વિસલનગરના પ્રાચીન વિસરોડા ગામની અને વિસરોડીયા કણ્ણીઓની હકીગત આપેલી છે; તે પછી કંટોસળાના મકવાણા કાળી કાકેર અગરાજીએ બકોડાના કાનાજીની મદદથી લડાઈ લડી વિસરોડા કબજા કર્યાનો પ્રસંગ વર્ણવી, અગરાજીના વંશજ રાઢાજીના વંશજોની સંવત ૧૮૬૬ સુધીની ઇમેજ અમલ પર્વતની હકીગત ટુંકમાં આપેલી છે, અને છેવટે ત્યાંના રાજગઢ અને વિશ્વનાથ મહાદેવની હકીગત નોંધેલી છે

ખીન્ન એ છતાં પાનામાં મોઢેરાની પંચતીર્થોનાં તીર્થોનાં નામ અને મોઢેરા પાસેના શીહોરના ખોદકામમાંથી સોનું નીકળ્યાની અને સરકારે એ ભાગ કબજા કર્યાની નોંધ ઉતારેલી છે.

અં. ૪૮-૫-વળાની હકીકત પૃ. ૧-૫

વિષયાદિ-આમાં (એમલવાવાના) વળા ગામની અને તેના આસપાસના પ્રદેશની હકીગત, વળાનું વસ્તીપત્રક અને દેવસ્થાનોની ટીપ આપેલી છે;—તથા સં. ૧૮૬૭ માં વળામાં લીડબર્નન મહાદેવ દોલતરાંધજીની ચાકરીમાં સ્થાપાનો લેખ ઉતારેલો છે.

અં. ૪૮-૬ જેઠવાઓની વંશાવલિ-પૃ. ૧-૮.

વિષયાદિ-આમાં જેઠવા રજપૂતોની વંશાવલિ આપેલી છે. આરંભમાં લખેલું છે કે

“આદિ જેઠવા રજપૂતની ઉત્પત્તિ. ગૌતમ રૂશીની દીકરી નામે અંજની તેહને શ્રી શંકરનો ગર્ભ રહ્યો તેહેમાંથી હનુમાન ઉત્પન્ન થયા તે હનુમાનજીનો ગર્ભ ઇન્દ્રજીતની દીકરીને રહ્યો તેહેના પુત્ર મકર્ધ્વજ તે મકર્ધ્વજને શ્રી રામચંદ્રજીએ ત્રેતાયુગ વર્ષ ત્રાસીએ રાજશ્રીનગરનું (આવ્યું) ગામ ૭૨૦૦ તેહેનાં સીમાડા મોરખીથી ઉગમણો જેઠવો કુંગર તા. આંખકરણુ લગે તા. સાંખી નદી તા. એશમનો કુંગર તા. મેવા કુંગર સુધી રાજશ્રીનગર તથા બિલુ રાજ.”

“મકર્ધ્વજ”થી ૧૮ મા “ઇન્દ્રજીત કુમાર” સુધીની નોંધ કરીને લખ્યું ■ છે

“મોરખીના ૨ કાયમ ત્રેતાયુગમાં રાજેશી નગર તા. મોરખી રાજ્ય ૨ આખાડ તા. બોભલી તા. ધુમલીસલ કુમારે વાસી ત્રેતાયુગ ઉતરતાં ને દ્વાપરયુગ ખેસતાં કાયમ ત. ત્રે. પાટણુ દાંક ગંગ કુમાર જેઠવાએ વાસી”

તે પછી ૧૯ મા ચલકુમાર જેઠવાથી, ૧૭૯ મા કસોજીની નોંધ ખાતાંવાર કરેલી. ૨૦ વળી ૧૫૨ મા મહારાણા નામજતા વખતમાં દિલ્હીના પાદશાહા સુબા સુલતાન ગોરીએ મોરખી લીધાની, ૧૫૫ મા શ્રી ઝાંણુજીના વાસમાં જેઠવા ખોસાઈ જેવા, યદુ ગયાની, અને તે પછીના કેટલાક રામજોનાં ગામની નોંધો છટક છટક કરેલી છે.

અં. ૪૮-૭-માલપુરનો ઇતિહાસ-(સિ. સં. ૧૯૫૨)-પૃ. ૧-૨.

વિપયાદિ-આમાં નીચેની બાબત મુખ્યત્વે લખેલી છે-ઈસના રાવના મૂળ પુરુષ રોળકજી શીઆજીની દસમી પેઢીના કુટાયા શિવસંધજી કાનકજી એ સં. ૧૪૦૦ માં મદ્ર આવ્યા; તેની ત્રીજી પેઢીના વંશજ ગોપાળદાસે અને તેના પુત્ર વાધરાંધજીએ ગોડાસા વસાવ્યું; ચારણને મંડીલ પહેરી કોઈને માથું ન નમાવવાની ચરતે વાધરાંધજીએ તેને પોતાનું મંડીલ દાનમાં દીધું; તે પહેરી ચારણ ઈસના રાવ પાસે ગયો અને મંડીલ હવારી સલામ કીધાથી વાધરાંધજીને નમાવાની પ્રતિજ્ઞા રાવે કરી અને લડાઈ લડી વાધરાંધજીને માર્યો; વાધરાંધજીના પુત્ર ગોવિંદસંધે માલપુરના નામર બ્રાહ્મણોની દીકરીને બલાતકારે પરણવા માગતા કોળી કાકોરને મારી સં. ૧૫૨૨ માં માલપુર કબજે કીધું; અમદાવાદના સુબાના સાહેબનહાએ સં. ૧૫૨૩ માં તેના મોડાસાને પટ્ટા પડાવી લીધો, ત્યારે હુંદકીટ કરી અને ગોવિંદસંધજીએ મોડાસાને કેટલોક ભાગ અને એ પટ્ટા ઉપરના લાગા મેળવ્યા; માલપર પટ્ટાનાં ૧૪૦ ગામની નોંધ; સ. ૧૫૬૨ માં માલપરનો કિસ્સો ખાઈ સમેત ગોવિંદસંધે બનાવ્યો; સ. ૧૮૧૯ માં પેશ્વા સામે ઈસના શિવરાધને અલેસંધે ૧૩ મદીના મુઘી મદદ આપી; સ. ૧૮૨૯ માં ગાયકવાડે રાવજી ઉદ્દસંધના વખતમાં માલપુર હુંદજી, અને ગોપ તથા વાસદાજીને લાગો કરાવ્યો; મોદનપુરવાળા સાથે જલમરાધે કન્યા મટિ કજીયો કર્યો. સંવત ૧૮૯૦ માં માલપુર પટ્ટાનાં ગામની તેના કુટાયાઓનાં ગામની અને માલપુરના ઉપજ ખર્ચની તથા એ પટ્ટા ઉપર લેવાતા ખીચડીવેરા અને વાસદાજીના વેરાની વિગત.

વિશેષ-આ ઉપરાંત આ સાથે ૩ છટાં કાગળીઆં છે; તેમાંના એકમાં અં. ૪૭-૭ માં આપેલી અને નહીં આપેલી એવી કેટલીક વિગતો નાપુરામ આલુંદરામ પારોળી હવારી લીધેલી છે.

૨ બીજામાં માલપુરની હકીકત સાદરા ગુકામથી સ્વ. કાર્ણસ સાહેબના હુકમથી સદાશિવ પંતે મંગાવ્યાનો અને તેમાં કઈ કઈ બાબતો લખી મોકલથી તેની સૂચના કર્યાનો કાગળ છે.

૩ જામાં માલપુરની વંશાવલિનો કાગળ છે. તેમાં વંશાવલિ ઉપરાંત માલપુરના કાકોરના આયાતોનાં કુટુંબો(ધરો)ની વિગત છે.

અં. ૪૮-૭ વાળી ગોપાળીને ઉચ્છેદે અને મદતલવલ શ્રી મુમાજીસંકજી તખતસંધજીની સહી કરી કારખારી ગોવિંદ દયાળે દસ્કત કર્યો છે. ૩ જ નંબરવાળી વંશાવલિમાં પણ એ જ પ્રમાણે ગોવિંદના દસ્કત છે.

અં. ૪૮-૮-વંશાવલિઓ આદિ-ઐ. ગુ. અ.-પૃ. ૧-૫૬.

વિપયાદિ-આમાં નીચેની બાબતો સમજાવેલી છે-

૧ વાધેલ ગામ વાધેલા જુણાજીએ વસાવ્યાની હકીકત, વસ્તીપત્રક આદિ (પા. ૧-૨).

૨ મુંજપુર મુંજે સં. ૧૩૦૨ માં વસાવ્યું તેનું કવિત, મુંજપુરનું વસ્તીપત્રક, અને સોદેશ્વર મહાદેવની વાત, કૃતેહખાન મહમદખાનના સં. ૧૬૮૯ ના., ખાળીયાની નોંધ; રાવલ વચ્છરાજ પાછળ સતી યયલી બાઈ ગંગાના સં. ૧૬૯૬ ના ખાળીયાની નોંધ.

૩ આવડાં વંશની વંશાવલિ-આ વંશાવલિમાં સામાન્ય રીતે હોય છે તેમ કેવલ ક્રમાનુસારી અને ક્રોડાસર નામગણના આપેલી નથી, પણ સાથે સાથે કેટલાક રાજ્યો સંબંધી, બાટ્યાણની દેવકયામાં જળવાઈ રહેલી અને નોંધવા જોગ હકીકત પણ આપેલી છે. આમાં નીચેની બાબતો સમાવેલી છે:-

૧ ત્રંબાવટીના ગર્ધવસેનથી ઉત્પન્ન થયેલા પરમારવંશી વિક્રમાન્વિતથી આરંભી ૧૪ માં ભોજ પર્યંતની વંશાવલિ-(માત્ર મુંજે મુંજપુર વસાવ્યાનો અને ભોજે ૭૭૫ વર્ષ રાજ કર્યાનો અને જનતબાણ શીશોદીઆની દીકરી છવાંદે સાથે પરણ્યાનો તથા તેનાથી ઉદેકરણ અને રાવ જન્મ્યાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે.)

૨ ૧૫ માં આખ (વ? ૫?) રાજથી ૩૬ માં ગુર્જર રાજ વનરાજ પર્યંતની વંશાવલિ-(આખ રાજ આમુંડા દેવીનો ઉપાસક હોવાનો, પૂર્વમાં તેને. આહલગઢનું રાજ્ય મળ્યાનો અને તેનાથી આવડા વંશની સાખા આલ્યાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે; સાથે સાથે ૧૬ માં અતુરગુજથી ૩૫ માં પરરાસમ પર્યંતના રાજ કીયા કીયા રાજકુલની દીકરી (પટરાણી) પરણ્યા હતા, તથા તેમનો મુખ્ય ગઢ કીયા કીયા હતો તે જણાવેલું છે; તથા કોઈ કોઈના સમયની જણવાજોગ એકાદ હકીકત નોંધેલી છે-જેવી કે ૧૮ માં હરતસેને મુલતાનના પાદરાહની ફોજ ખાળી વાળી; ૨૧ માં જામરાજ આહલગઢ છોડી ન્યપુર પાસે સેનગઢ આવ્યો; ૨૫ માં મહીપાલ સેનગઢ છોડી આબુગઢ આવ્યો; ૨૬ માં જેતસી આબુગઢ છોડી ગાજણ ગઢ (મારવાડ) આવ્યો; ૩૧ માં લીમદેવ ગાજણો ગઢ છોડી બિજમાલ આવ્યો; ૩૫ માં ચરસરામ ચીતોડના શીશોદીઆ રાણા કણ્ણુજની દીકરી ઉદેકુંવરબા સાથે પરણ્યો, છાડા રાકોટે ખેડમટથી આવી તેને માર્યો અને બિજમાલ પડાવ્યું, તેની રાણી આંબેરના કણવાહા માનસિંહની દીકરી જશકુંવરબા ગર્ભવંતી હતી તે નાશી ગુજરાતના જંગલમાં આવી, ત્યાં વનરાજ પુત્ર થયો.)

૩ ૩૬ માં-૧ માં વનરાજથી ૯ માં ભોજાણદેવ (બુવનદેવ) પર્યંતની ગુજરાતના રાજાઓની વંશાવલિ-(વનરાજ વિષે એટલો ઉલ્લેખ કરેલો છે કે “મામાની મહતથી કેટલોક મુલક ઘેર કરે અને આણહલ રબારીના નામથી આણહલવાડ પાદણ વસાવું, ને ૭૦ હજાર ગુજરાત હાથ કરી, સંવત ૮૦૨ માં સોદેર વસાવું વરસ ૧૦ રાજ કરે.” ૨ નથી ૮ માં રાજાઓની મા અને સંતતિનો માત્ર ઉલ્લેખ કરેલો છે. ૮ માં આકડદેનો છોડેર ધનરાજ માળવામાં, રક્ષો તેનું મોટું રાજ્ય ત્યાં હોવાનું અને પાદરાહ ગોરી હસને માળવાનો પટા તેને આપ્યાનું જણાવેલું છે. ૯ માં ભોજાણદેને તેના ભાણેજ, હુટોડાના રાજવંશી રાજના પુત્ર મૂલરાજે ગાદી ઉપરથી ઠઠારી સોલંકી રાજવંશ સ્થાપ્યો તેની હકીકત કુકમાં આપેલી છે)

૪ ૧૦ માં ભોજાણદેના બાઈ અલેશજના પુત્ર, એહવનદેવથી ૨૩ માં મોકળશી પર્યંતની વંશાવલિ-(માત્ર દરેકની માતા સંબંધી ઉલ્લેખ કરેલો છે.)

૫ ૨૪ મા પુત્રેષના પરાક્રમની દલીલ ત (પાના ૮-૧૧)-(પુત્રેષએ મોરમડ
છાડી અમદાવાદના પાદશાહની મદદથી ડાખલ પડ્યા મેળવ્યાનો, અને પછી મેસાપ્પાના
૨૭૫ ગામ મેળવ્યાનો ઉલ્લેખ છે, સાથે ત્રણ દોહા આપેલા છે)

૬ ૨૫ મા પાતલછથી ૪૪ મા છીરોતસિદ્ધ પર્યતની વસાવલિ-(દેરકની માતા
ક્યાંની રાજકુમારી હતી તથા તેને કેટલી પુત્રસતતિ હતી અને રાજ્યમંદેશ કેટલો બદલાયો
તેના ઉલ્લેખ કરેલા છે, અને કોઈકે કોઈકના એકાદ બે દુહા આપેલા છે)

૭ ૨૨ મા કલોછ(વરસોડાનું રાજ્ય સ્થાપનાર)થી ૪૧ મા વેળલછ પર્ય
તની વસાવલિ

૮ ૨૭ મા ગરીબદાસ(માણકપુરવાળા)થી ૩૨ મા દાજભાઈ પર્યતની વસાવલિ

૯ ૨૫ મા નારણદાસછ (કેડાડાવાળા)થી ૩૧ મા હેમવતસિદ્ધ પર્યતની વસાવલિ

૧૦ ૨૮ મા સામવતસિદ્ધ(અબાસજવાળા)થી (સ ૧૫૬૩) ૪૫ મા લીમસિદ્ધ
પર્યતની માણસાના રાજ્યોની વસાવલિ (સાથે સાથે ૪૦ મા પરવતસિદ્ધે સ ૧૮૪૧
ના દુકાળમાં ગરીબોને મદદ કર્યાનું ગીત આપેલું છે)

૧૧ માણસાના કુટાયાની બે વસાવલિઓ

વિશેષ-૧ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી આમા આપેલી આવડા વસની અને વાપેલા
ઓની વસાવલિ કઈક સૂઝમતાથી તપાસવા જેવી છે, કારણ કે તેમાં કેટલોક મહત્વનો
૨૨ હોવાનું સમજાય છે દાખલા તરીકે ગુજરાતના આવડા વસીઓમાનો નયસિખર
(વનરાજનો બાપ) ગુજરાતના પચાસરની ગાદીએ હોવાની અને રોવકી બુવડને હાથે
મરાયાની કથા ગુજરાતના ઇતિહાસમા પ્રચલિત છે, ત્યારે અહીં વનરાજનો બાપ પરરા
રામ ભિત્રમાલમા રાજ્ય કરતો હતો તેને છાડા રાજે મારી ભિત્રમાલ પડાવ્યાથી
વનરાજની મા ગુજરાતના જમલમાં આવી સત્તાઈ, વનરાજ ત્યાં જન્મ્યો અને તેના
મામાની મદદથી ૭૦ હ નર ગામવાળી ગુજરાત મેળવી એમ જણાવેલું છે

૨ વળી બીજી બાજત એ છે કે ગુર્જરા પાળના ગુજરાતથી સીધાસદ ગુજ
રાતમાં આ વાની કથા પ્રચલિત છે, ત્યારે આમા આવડાઓ જેઓ વનરાજથી ગુજરાતના
ધણીરજ થયલા પ્રસિદ્ધ છે તેઓ આદ્યતમથી જયપુર પાસે સેનગદમાં, સેનગદથી
આબુગદમાં, આબુગદથી મારવાડમા ગાજણગદ અને ત્યાંથી ભિત્રમાલમા આવી વસ્યાનું
અને છાડા રાડોડને હાથે પરરાસમ મરાતા વનરાજે ગુજરાત મેળવ્યાનું જણાવેલું છે

૪ મહારાજા અનિલસિદ્ધ(જેધપુર)ના દહનનું અને સાથે ૮૪ માણસ બળી
ગયા તેનું ગીત

૫ વનરાજનું દાનગીત-વનરાજે સેનપાલ બારોડને કોડ પસાયઆપ્યો તેનું ગીત

૬ નવકોટી મારવાડનું ગીત

૭ આવડાનું ઠંવિત

૮ રોડતાના રોડોડ-એમા નાંચેની દબીગત છે સૂર્યવંશી ગુવનાશથી હતપત્ર
યયલા (માંધાતા રાજને ગર્ભ રહ્યો અને તેની રાઠ-પદ્મ-ફાગને અવતર્યાથી) રોડોડ
રાજ્યોના મૂળ પુરૂષ કોનોહોયદે (૧) કોનોજ વસા યું તેના ૧૩ મા વસાજ શીઓછ મારવાડ

આવ્યા અને કેરાકોટમાં જાડી સ્થાપી, શીઆઇથી ૧૨ મા જોધાજીએ સં. ૧૫૧૫ માં જોધપુર વસાવ્યું; ૨૨ મા અબોરણે અમદાવાદના નવાબ સરખુલેદખાનને માર્યો અને ઈડરનું રાજ્ય કાયમ કર્યું.

નોંધ-વિશેષ હકીકત માટે જુઓ આજ અંકના ૪૯-૧૭-૧ માં રાઠોડ વંશની વંશાવલિનું પુસ્તક.

૯ પેથાપુરની વંશાવલિ-ભવાનરાધથી ૩૪ મા ધવલદે પર્યંતની વંશાવલિ-સાથે ૧૫ મા વીરમદેજ અમદાવાદના પાદશાહ સાથેના સંગ્રામમાં મરણ પામ્યા અને તેના પુત્ર જેયંદજીએ પાદશાહની બેગમેની વિધિથી સંવત ૧૫૮૪ માં પેથાપુરનો પ્રદેશ મેળવ્યાનો ફત્તેખ છે; પેથાપુર નામ યાથી પશ્યું તેની હકીકત આપેલી છે; ૩૧ મા કરજી વાઘેલાને સં. ૧૨૯૬ માં ફિંહીના પાદશાહ અલ્લાહદીત ખીલજીએ માર્યાની અને તેના વંશજ સારમદેવ અને વરસંગદેવે તેની પાસેથી કલોલ અને સાલુંદના પટા મેળવ્યાની હકીકત આપેલી છે.

તે પછી ૨૮ મા-૧ લા આજડદેજથી ૩૦ મા મુલીજી (લેખોદસવાળા) પર્યંતની વંશાવલિ આપેલી છે.

વિશેષ-આ સાથે વચમાં સાલુંદના રાજ્ય સંબંધી માહિતીનો મૂળ પત્ર રા. હર-ગોવિંદ બાઈરાંકરનો અને ૧૮૬૬ ના બન્યુઆરીનો ચોટાડેલો છે.

અં. ૪૮-૬-૧-ભાવનગરનો ઇતિહાસ-ગુ. ઐ. હ.- (સં. ૧૮૫૧-૫૨) પૃ. ૧-૩૮.

વિષયાદિ-આમાં સંવત ૧૧૩૨ માં ખેડમદથી સેજકજી જુનાગઢ વામાના શાહપુર ગામે આવ્યા ત્યારથી રાજ બાવલિદજી પર્યંતના ભાવનગરના ગોદિલ રાજાઓની મુખતેસર હકીકત અં. ૪૬-૧-૪૯, અં. ૪૬-૧-૧, અં. ૪૬-૧-૫૫, અને અં. ૪૬-૩-૮ વાળી બાબતો ઉપરથી તારવીને લખેલી છે.

વિશેષ-મુખપૃષ્ઠ ઉપર નીચેની નોંધ છે.-“Manuscript of legends and traditions relating to Wale, Gobils &c. written down in 1851-52 from the note-book of Pathoba Gadavi of Beehore and others.”

અં. ૪૮-૬-૨-રાણપુરની હકીકત-ગુ. ઐ. હ.- (સં. ૧૮૫૧-૫૨)-પૃ. ૩૯-૪૭.

વિષયાદિ-આમાં મલેક આલમબાઈ તથા મલેક દસ્તમબાઈ પાસેથી સાંભળેલી નીચેની હકીકત લખેલી છે.-

મહમદ બેગડાએ પરમાર હાલોજીને વટલાવી મુસલમાન બનાવી રાણપુરનું રાજ્ય રોંધ્યું તેની હકીકત; રાણપુરનો અસલ ગોદિલ રાણા રાણુજીને પાદશાહના સેનાપતિ
૪૪

આજમખાને માર્યાની દફીગત; અને રાણુછને ચારણી રાજબાઈએ પાદચાદ સામેન
અપરામાં આપેલી મદદની દફીગત, રાણુપુર મદદાનું વર્ણન; વચ્ચે ૪૧-૪૩ પાનાં કોર્સ
છે; અને પરમાર હાલાછને મદમદ બેગરે વરલાવ્યાનું કારણ.

અં. ૪૮-૯-૩-ધોળાકા-વૈરાટનગરનું વર્ણન-પૃ. ૧-૬.

વિષયાદિ-આમાં (અલગ બાંધેલાં ૭ પાનાંમાં) બારોટ બચવાન પાસેથી
સાંભળેલી ધવલસિદ્ધ વાપેલે પ્રાચીન “વૈરાટ” નગરને સ્થળે ધોળકું વસાવ્યાની દફીગત
આપેલી અને સં. ૧૭૮૦ માં બધાયત્રી સિદ્ધનાથની વાવને લેખ ઉતારેલો છે.

અં. ૪૮-૯-૪-શિહોરનું વર્ણન-ઐ. ગુ. ૬.-પૃ. ૫૧-૬૨, ૭૧

વિષયાદિ-આમાં ભાવનગર તાબાના, અને એક વખતના મુખ્ય રાજ્યનગર
શિહોર નગરનું વર્ણન, તેની ઔત્તમ કષ્ટિના સમયથી પ્રાચીનતાની દફીગત, અદલયા
અને ઇન્દ્રના વ્યભિચારનો પ્રસન્ન, સવત ૧૬૭૬માં ધુનાછ મરાયા તેની દફીગત અને
પાળીઆઓની નોંધ, લોભા ખુમાણને જામે માર્યાની દફીગત, અને જામના દુહા,
એટલી બાબતો લખેલી છે વળી ૭૧ જે પાને રાણુપુરના ઔદિઅ દ્વાજાગ્રેના એક
મુખ્ય તકવી અને એ મદદના ધણીરણી થઈ ખરેલા જાનીના કથ્યાની દફીગત
ઉતારેલી છે.

અં. ૪૮-૯-૫-એલલવાળાની વાત-ગુ. ઐ. વા-પૃ. ૬૩-૭૦

વિષયાદિ-વળાના એલલવાળાએ તળામમાં રાજ્ય વસાવ્યાની વાર્તા આપેલી
છે. આ વાર્તાના અન્ય રૂપાંતર માટે અં. ૪૬-૧ વાળો ચોપરો ભેગો.

અં. ૪૮-૧૦-૧-હમીરની વાત-ગુ. ઐ. ૬.-પૃ. ૧-૩

વિષયાદિ-આમાં મદમદગીજનીએ પ્રભાસપાટણનું સોમનાથનું દેવલ તોળું
ત્યારે લાઠીના ગોઠલ હમીરે તેની સામા ઘેર સંચામ મચાવેા અને તેમાં કામ
આવ્યો તેની દફીગત ૧૦ દુહા સાથે આપેલી છે.

અં. ૪૮-૧૦-૨-ચાંપરાજના દુહા-ઐ. ગુ. ૬.-પૃ. ૪-૫

વિષયાદિ-આ જેતપુરવાળા એલલના પુત્ર ચાંપરાજે અને જેતપુરના એક
બંભીઆએ પાદચાદ સામે સંચામ ઝીલી. મરણનો અંગીકાર કર્યો તેના દુહા છે. દુલ
હડી ૧૨ છે.

અં. ૪૮-૧૦-૩-ખડુચરાજીની હકીગત-પૃ. ૬ (અપૂર્ણ)

માત્ર ૧૦ લીટી જ છે.

અં. ૪૮-૧૦-૪-વીરમગામના કુમાવીસદાર-પૃ-૧-૪

વિષયાદિ-આમાં વીરમગામના કુમાવીસદારોની (સં. ૧૭૮૦ થી સં. ૧૮૯૩ પર્યન્તની) નામાવલિ આપેલી છે; વચ્ચે કેટલાક કુમાવીસદારોને લગતી કુટુંબ નોંધ છે, તેમ ગાયકવાડના તે તે વખતના સુબા અને ઇમેજ અમલ પછીના કલેક્ટરોનાં નામ પણ નોંધેલાં છે.

અં. ૪૮-૧૧-ગુજરાતનો ઇતિહાસ-વા રાસમાળા-૨. દલપત-રામ ડાહ્યાભાઈ-(સં. ૧૬૨૨) પૃ. ૩-૨૩૧. (અપૂર્ણ).

વિષયાદિ-આ એક પુસ્તક સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે એઠાં કોલાં અને કશવેલાં તેમ જ બાટવારજાદિની મુખનોંધથી હતરાવેલાં ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતાં રાસાઓ, ફતકઘાઓ, કવિતો, ચિત્રાલેખો આદિ અનેક સાધનોમાંથી તારણ કરીને કવિ દલપતરામ ડાહ્યાભાઈએ તૈયાર કરેલું છે. તેમાં નીચેની બાબતો મુખ્યત્વે છે:-

(પાનાં બે ફાટયાથી પેઢેલી બાબતો નામ જણાઈ નથી, પણ સમજાય છે તેમ) માવાણા આદિ ૭ ઠાકરાઓની સાખાની હકીગત; કોરાસણની ખ્યાત (પૃ. ૫-૧૬); આવડાઓની વિવિધ સાખાઓની હકીગત (પૃ. ૧૭-૨૧); માણસાની વહી (પૃ. ૨૧-૨૩); ધંધુકાના વાસમ બ્રાહ્મણ (પૃ. ૨૩-૨૪); પાટીના દેશોઈની વાત (પૃ. ૨૪-૩૦); ઈડ-રની હકીગત વીરમદેવ ચરિત્ર આદિ સાથે (પૃ. ૩૧-૮૭); ઈડરના પદાવતો, યુડેડી આદિની હકીગત (પૃ. ૮૭-૧૩૭); રેહેવરોનો ઇતિહાસ (પૃ. ૧૩૭-૧૪૧); ફાંતાના રાજાજનો ઇતિહાસ (પૃ. ૧૪૧-૧૭૮); મુઠાસણના ઠાકારનો ઇતિહાસ (પૃ. ૧૭૮-૮૨); અરતાવના (પૃ. ૧૮૩-૪), જુનાગઢના રા' કવાઠની વાત (પૃ. ૧૮૭-૮); સોલંકી રાજ-બીજનું ચરિત્ર; (પૃ. ૧૮૮-૬૫); વહોરાઓની જમાત (પૃ. ૧૬૫-૬); પેથાપુરના વાપેલાઓ (પૃ. ૧૬૬-૮); ડાલા રજપુતોનાં ચરિત્રો (પૃ. ૧૬૮-૨૧૪); રાણપુરની હકીગત (પૃ. ૨૧૪-૮); ધોળકાના ઠસ્વાલીની વાત (પૃ. ૨૧૮-૨૨); સેજકછ (પૃ. ૨૨૩-૪); ગોહિલનો બાણીનો ખાજ (પૃ. ૨૨૪-૨૩૧).

વિશેષ-૧ આ ગ્રંથના હદેસ અને પ્રેરણા વિષે કવિ દલપતરામે પ્રસ્તાવનામાં પાને ૧૮૩-૪ મે નીચે પ્રમાણે ખુલાસો કરેલો છે:-

“મેહેરખાન આનરેખલ અલેકસાંડર ફારજસ સાહેબે ગુજરાતમાં વહિ-ધંયા બાટોના ચોપડા, તથા જૈન લેકાના રાસ વગેરે પુસ્તકોનો શોધ કરીને રાસમાળા નામનું એક પુસ્તક અંગ્રેજી ભાષામાં રચીને વિલાયતમાં ૧૮૫ (૧૮૫૬) ની સાલમાં છપાવ્યું છે; તેના ત્રણ ભાગ છે. તેમાં જે અચલ પુસ્તકો ઉપરથી

પ્રકર્ષાદિ દાખલ કરેલાં છે તેમાંનાં કેટલાંએક પ્રકર્ષો મને સોંપીને કહ્યું જે આટલાં પ્રકરણોનું એક પુસ્તક ગુજરાતીમાં જપાવીને પ્રગટ કર્યું હોય તો ગુજરાતી વાંચનારાઓને ધણું ઉપયોગી થઈ પડે. એ કામ ગુજરાત વર્ના-કલ્પસર ગોસાષ્ટીની મારફતે થાય તો ધણું સારું. જાણી આ પુસ્તક તૈયાર કરાવવાનું અને પ્રગટ કરવાનું કામ એ ગોસાષ્ટીએ માથે લીધું અને ગોસા-ષ્ટીના સેક્રેટરી મેહેરજીન દી. બી. કરદીસ સાહેબના દુકમથી મેં એટલે દલપતરામ ઝાલાજાષ્ટીએ તૈયાર કર્યું.

x x x x

"..... કેટલીએક વાતો તે ત્રણ પુસ્તકોમાંથી જુદી જુદી દમમાં, અને એક બીજાને મળતી આવે નહીં એવી રીતની મળી આવી; ત્યારે તેનો તપાસ કરીને પોતાના મનમાં ખાતરી થઈ તે પ્રમાણે સાહેબ માસુરે રાસ-માળામાં દાખલ કરી છે. પણ આ પુસ્તકમાં તો અસલ પુસ્તક પ્રમાણે દાખલ કરવાનું સાહેબે ફરમાવેલું, તેથી તેમ દાખલ કરેલું છે. કેટલાંએક પ્રકરણો ત્રણ ભાષામાં, કે મારવાડી અથવા ચારણી, શુદ્ધ કે અશુદ્ધ ભાષામાં છે તે-અસલ પ્રમાણે શાસ્ત્રી અક્ષરોથી લખીને તેનો ગુજરાતીમાં અર્થ જોડે લખેલો છે."

x x x x

દોહરો

ઝોમણીસે બાવીસમાં સજી પ્રકરણ સંબંધ
શુદ્ધ દશમી વૈશાકમાં પૂરણ કર્યો પ્રબંધ

૨. કવિ દલપતરામે પોતે જ આ ગ્રંથને "રાસમાળા" નામ આપેલું છે, જુઓ "પ્રસ્તાવના" પૂર્વના પાના ૧૮૩ માંની 'ઇતિશ્રી.'

૩ આ ગ્રંથની ભાષા શિથિલ, સ્ખલિત પ્રવાદવાળી અને સાદી છે. મૂળ પુસ્તકોમાંથી એમની એમ દુષ્ટીકતો ઉતારતાં ભાષા, વિચાર, વસ્તુની સંકલના, પુનરાંતિનો વિવેક અને અગત્ય-અનગત્યની બાબતોની છાંટણી, આદિ ઉપર કવિ દલપતરામે લેશ માત્ર પણ ધ્યાન આપેલું નથી. મુખ્ય મુખ્ય વિષયબંધ પ્રકરણો પાંચેમાં નથી, એટલું જ નહિ પણ જે બાબતો ઉતારેલી છે તેમાં સમયનો કે સંબંધનો કંમ લેધો જ નથી: જેમ યોગ્ય લાગ્યું તે કંમે લખેલું છે. એકંદરે જોતાં ગ્રંથ કેવળ અપરિપકવ-દાંચળુવાળી દશામાં તૈયાર કરેલો છે. તેમ તે સંપૂર્ણ પણે નથી.

૩ જો કે પ્રસ્તાવનામાં આ ગ્રંથની સાથે જ અનુક્રમણિકા દોવાનું જણાવેલું છે, પણ અહીં સામેલ જણાતી નથી; કદાચ ફરિયાં પાનાં સાથે તજાઈ પણ ગઈ હોય. ૪ કાવ્યો ધણા જર્જરિત છે, અને જાને બાજુએ લખેલું છે.

૫ મૂળ રાસમાળાનાં સાધનોને મેળવી તેમ જ હેલી આપવામાં ડા. બાડ દાહ્યે અને ડા. બાડ દાહ્યે સાચી પ્રજ્ઞાવાલ કાળીદાસે સદાયતા આપ્યાનું આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં કવિ દલપતરામે જણાવેલું છે.

અં. ૪૮-૧૨-કેસરરાસાનો સારાંશ-ઐ. ગુ. ૬.-૨. દલપતરામ
હાહ્યાભાઈ-પૃ. ૧-૮.

વિષયાદિ-આ અં. ૫-૪ વાળા ચારણી ગુજરાતી કેસરરાસાનો ટુકો સાર છે. તેના વસ્તુ આદિ માટે જુઓ અં. ૫-૪ ના 'વિષયાદિ' અને 'વિશેષ'-પાનાં ૪૦-૪૧. વિશેષ-આ સાર સ્વ કાર્ણસ સાહેબને માટે કાઢ્યાની નોંધ આ અંકને મથાળે મેલી છે.

અં. ૪૮-૧૩-દ્વયાશ્રયનો સંક્ષેપ-ઐ. ગુ.-સં.-૨. દલપતરામ
હાહ્યાભાઈ-(૨. સં. ૧૯૦૬)-પૃ. ૧-૬૫; ૧-૨૭.

વિષયાદિ-આ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે સિદ્ધરાજ નવસિંહની કીર્તિસ્તુતિ અર્થે તેમ જ વ્યાસરાજપ્રયોગના દર્શન અર્થે રચેલા સંસ્કૃત દ્વયાશ્રયનો, અને તે ઉપર તેના શિષ્ય અભયતિલકગણિએ રચેલી ગીકાને આધારે કાઢેલા શ્લોકવાર સંક્ષેપ છે. આમાં સોલંકી વંશનો મૂલરાજની આરબી કુમારપાલ પર્યંતનો ઇતિહાસ સમાવેલો છે.

વિશેષ-૧. સ્વ. કાર્ણસ સાહેબને રાસમાળામાં કામ લાગે માટે કવિ દલપતરામ હાહ્યાભાઈએ અને ૧૮૫૩ માં સાદરામાં આ સંક્ષેપ તારવેલો છે.

૨. દ્વયાશ્રય ગ્રંથ તેમને પાઠણના પુનર્મીઆગમના પુસ્તકબહારમાથી મળ્યા હતા.

૩. એ ગ્રંથ કેવી રીતે પ્રતિ ઉતારી લેવા સ્વ. કાર્ણસ સાહેબને મળ્યા હતા તેની રસીકી હકીકત માટે જુઓ સ્વ સાક્ષર શ્રી મન.સુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠીએ રચેલું "કાર્ણસ જીવનચરિત" પાનું ૧૪-૧૬ (રાસમાળાના બાષાંતરની આ દ્વિતીયા આરતિ)

અં. ૪૮-૧૪-૧-લીમપરાજય પ્રસ્તાવ-ઐ. ગુ. ભા.-

પૃ. ૧-૨૦; ૧૧ છૂટાં પાનાં; અપૂર્ણ

વિષયાદિ-આ અં. ૨૯ વાળી પ્રતિના પૃથ્વીરાજ રાસાના પ્રસ્તાવની લઠલે જ કરાયેલું 'લીમ પરાજય' પ્રસ્તાવનું બાષાંતર છે. સં. ૧૧૪૮ માં ગુજરાતના રાજા ભોળા લીમદેવનો પૃથ્વીરાજ ચંદુઆણના સામંતોથી થયેલો પરાજય આમાં વર્ણવેલો છે.

પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૧-૯૪ છંદો મૂળ તથા બાષાંતર સાથે આપેલા છે.

-સાથે બે ધોળા છંદા કાચળમાં ૫ મા પલ્લી ૧૪ મા પલ્લી પર્યંતના 'પણુન કાચાદા ઊગા અને લીમ' ગુદ્ધ એ આખા પ્રસ્તાવનું બાષાંતર છે.

ખીનું ત્રણ છતાં અડધીયાંમાંથી પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર “પૃથ્વીરાજ રાસાની વાત” આરંભ કરી અધુરી મૂકેલી છે; બીજા પૃષ્ઠ ઉપર “મેવાતી મુગલોની કથા” આખી લખેલી છે; ત્રીજે પૃષ્ઠે કોનોળના નયચંદની વાતનો માત્ર આરંભ છે; ૪-૫-૬ એ પૃષ્ઠો ઉપર આબુનંદ લોળા શીમે જિવતાં સં. ૧૧૪૪ માં પૃથ્વીરાજના સામંતોએ તેના હાથમાંથી પડાવી લીધે, તે વેળાના સંગ્રામનો સાર ઉતારેલો છે.

એક કાગળમાં હિન્દી પૃથ્વીરાજ રાસાની મુંબાઈની, ખુંદીની અને એક બાઈની એ ત્રણ પ્રતિઓના પ્રસ્તાવોની અનુક્રમલિપ્તિઓ ઉતારેલી છે; તથા એ પ્રતિઓની ઉત્તર-મજ્જીની વિગત અને હિસાબ આપેલાં છે.

બે બીજા કાગળો (પૃષ્ઠ ૪) માં મુંબાઈની પ્રતિની અનુક્રમલિપ્તિ ઉતારીને પછી મુગલકથાનો આખો પ્રસ્તાવ (હિન્દીમાં) ઉતારેલો છે.

વિશેષ-૧ સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે રાસમાળામાં ગુજરાતનો ઇતિહાસ લખતાં કામ આવે તે માટે પૃથ્વીરાજ રાસામાંથી લોળા લીમટેવ અને સોલકી રાજવંશને લગતા પ્રસ્તાવો તારવી કઢાવી તેના બાષાંતર અને સંક્ષેપો કઢાવેલા છે.

૨. આ પ્રતિના મુખપૃષ્ઠની ઉપર ઉપેચમાં પેન્સીલથી નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:—

“Gujarathi Chronicles in.....rendered specially into Gujarathi for A. K. F.”

૩. પ્રતિ આદિ માટે જુઓ અં. ૨૬ નો “વિશેષ” પાનું ૧૨૦

અં. ૪૮-૧૪-૨-લોળાલીમવધપ્રસ્તાવ-એ. ગુ. ભા.-

પૃ. ૧-૨૬

વિષયાદિ-આ અં. ૨૬ વાળી પ્રતિના પૃથ્વીરાજ રાસાના પ્રસ્તાવની લઢલે જ કથાવર્ણ “લોળાલીમવધ” પ્રસ્તાવનું બાષાંતર છે. પૃથ્વીરાજ સાથે લઢતાં બીમ મરણ પામ્યા એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-જુઓ અં. ૨૬ નો “વિશેષ”, તેમ જ અં. ૪૮-૧૪-૧ નો વિશેષ.

અં. ૪૮-૧૫-બ્રહ્મલુપ્તપ્રાદન્ટ શિક્ષક-એ. ઈ. ૫૫-

મીં સી. લીગેટ-પૃ. ૧-૬

વિષયાદિ-આ કાગળીથી સને ૧૮૮૩ ના જુનની તા. ૨૦ મીએ સી. લીગેટ બ્રાહ્મલુપ્તપ્રાદ(સિંધ)ના શિક્ષકો સંગ્રહમાં મીં બર્ડવુડે આપેલા આપણના વિષયની પૂર્તિમાં વિશેષ માહિતી આપનારો જે પત્ર લખેલો તેની નાલ છે. એમાં હિન્દીથી સિદ્ધારપુર આવીને ત્રાંબા અને રૂપાના શિક્ષક સંગ્રહી જલ્દે તપાસ કરનાર મીં બેલારીસનાં મંત્રણો વિસ્તારથી ટાંકેલા છે, તેમજ મીં લીગેટ પોતે કરેલી શોધ-ખોળથી મળેલી માહિતી જણાવેલી છે.

સાથે એક કાગળ ઉપર ૨૮ આકૃતિઓ 'તેમાંના અક્ષરો સાથે શિક્ષાઓના પૃષ્ઠ અને આગલા બાજની કાઢેલી છે.

નોંધ-અં. ૫૦-૪ માં અન્ય સ્થળોનાં શિક્ષાઓ અને તામપત્રો સંબંધી માહિતીના બીજા ઇમેજ પત્રોના નાનો યોગડો છે તે જુઓ.

અં. ૪૯-૧૬-૧-ગુજરાતી બાઇડીઓની મુલાકાતનું બ્યાન-

ગુ. રીવાજ-૨. દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ.-પૃ. ૧-૫૧

આરંભ-હી-દુસ્તાનમાં ગુજરાતી બાઇડીઓની મુલાકાતનું બ્યાન-મેહેરબાન બાજમ અલેકસાંડર કીનલાઈ ફારબસ સાહેબને વારતે ઠવે-થર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈએ બનાવું. ગુ. સાદરા .

પ્રસ્તાવના

જેને ગુજરાતી બોલી તથા ચાલ સારી પઠે જાણવાની મરજી હોય તેણે આવા બ્યાન ધ્યાન લગાવીને વાંચવાં. કેમ જે એક દક્ષણી પોતાના મનમાં એવું ધારતો હતો જે હું ગુજરાતમાં જાઝાં વરસ રહો છું તેથી ગુજરાતી બાષા તથા ચાલ ચલત સારી પઠે જાણું છું એવું કાંઈ ગુજરાતી માણસ આગલ તેણે કહાથી પેલે ગુજરાતીએ એ દક્ષણીને કહું કે તમે ગુજરાતીમાં શરકારી કામમાં રહેલા માટે જેટલા સખદો શરકારી કામમાં આવા હશે તેટલા તમે જાણતા હશો. પણ અમારા ધરનાં બાઇડી છોકરાઓ શી રીતે બોલે છે તે જાણે તમારા જાણમાં હોય તારે તમે ગુજરાતી બાષા સારી પઠે જાણો છો એમ કહેવાય. માટે તે જો તમે જાણતા હો તો કહેો કે હુમણી ધાલવી, એટલે શું? પછી તેનો અરથ પેલા દક્ષણીના સમજમાં આવે નહીં. માટે ગુજરાતી બાષા તથા ચાલ વિશેષ જાણવા સારું સાહેબ મોસુફને વાસ્તે કલપના કરીને મેં બનાવું છે."

વિષયાદિ-આ પુસ્તકનો વિષય અને તેની રચનાનો હેતુ "આરંભ"માં સ્પષ્ટ કરેલા છે. આ ગ્રંથની રચના કવિ દલપતરામે સંવાદાત્મક કરી છે અને અમદાવાદના નગર રોકનું પર કલ્પી, બીજા રોકની સ્ત્રીને તેની રોકાણી સાથે મળવા બેઠાની ધરસંસાર, ધરતું કામકાજ, રીતિરિવાજ, સંતાનની અતુરતા, સંતાનપ્રાપ્તિ માટે વરફાટ અને નંત્રમંત્રના પ્રયોગો, મેલડી ને પિરાચના, વળગાર, ભૂતજવાહાના ઉતારો, આદિ અનેક બાબતોનો તાદ્ય ચિતાર અને તેમાં વપરાતા સખદો અને રૂઢિપ્રયોગો તારવી તારવીને આપ્યા છે તેમ હાંસીઆમાં કેટલાક વિશેષ જુલાસાઓ પણ કરેલા છે.

માત્ર ખામી એટલી છે કે ગુજરાતી પ્રબંધના ચાલ, રીવાજ અને સખદો તથા રૂઢિ વચનોના પ્રયોગ આપવાના હેતુ માટે જેમ એક જૈન વાણીયાના ધરનો નમુનો કવિ

દલપતરામે લીધો છે તેમ બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રિય જેવી બીજી ક્ષત્રી કેમોના પાના, તથા દળમ, માળી, કેળી, બંચી આદિ કેમોના ધરના પક્ષ નશુના સાથે સાથે લેવા ભેદિતા હતા. તેમ યહુ દલ તો સંપ્રિત અધુરા અને એકમાર્ગી ખ્યાલને બદલે સમમ શુભ-રાત્રી મળના રીતરીવાજ, સંસારવ્યવહાર અને સખડો તથા રૂઢિચરનોના પ્રયોગોના સમબગ પૂરેપૂરો ખ્યાલ આપી રાકાત.

વિશેષ-૧. આ મન્ય કવિ દલપતરામે રાસમાળામાં સ્વ. કાર્ણસ સાહેબને શુભ-રાત્રી મળના રીતરીવાજની માદિતી આપવાનું બની ચકે તે માટે તેવા જ દેતુપુર સરે બનાવેલો છે, અને રાસમાળાના છેલ્લા પ્રકરણમાં તેનો ઉપયોગ થયેલો પક્ષ છે.

૨ છેવટે કવિ દલપતરામ લખે છે કે “મહેરબાન કાર્ણસ સાહેબશ્રીને વીનવી ને આપી વધારવાની મરજી દોઅ તો પાડુ મોકલવું એટલે વા(વ)ધારીસ. લ. દલપતરામ.”

અં. ૪૮-૧૬-૨-હિન્દુઓનો કાલનિર્ગમન-ગુ. રીવાજ-

૨. દલપતરામ હાહ્યાભાઈ-પૃ. ૧-૧૩

આરંભ-હિન્દુ લોકો સવારથી તે રાત્રીનો શુભરો શી રીતે કરે છે તેનું બચાન

મેહેરબાન અલેકસાંઝી(ન્ડ)ર કીનલાક કાર્ણસ સાહેબને વારતે દલપત-રામ હાહ્યાભાઈએ લખું. મુ. સાદરા.

વિષયાદિ-આ રચનાનો વિષય અને હેતુ “આરંભ”માં સ્પષ્ટ છે. આમાં બ્રાહ્મ-જોનું માતરુચાન, સ્તોત્રાદિનું ગાન, માનસિક દેવવ્યવહારનું (મનુષ્યના જેવા વ્યવહાર દેવ કરે છે એવી કલ્પનાનું) ઉચ્ચારણ અને પૂજપાત્રીનો ચિતાર આપેલો છે. પછી બાવા બગતો અને બ્રાહ્મજોની ચૌચક્રિયા, સ્નાનક્રિયા અને મૂર્તિપૂજન આપેલાં છે. તે પછી પૈસાદાર રજપુત વિગેરેના, વાણીઆ વગેરેના બાઈડીઓના સવારના એવા જ વ્યવહાર બહુ જ આછા ચીતર્યા છે અને એક લોકો મરદોના ચોઠાના વ્યવહારોનો અતિસથ દુકા ખ્યાલ આપેલો છે.

આમાં બપોર અને સાંજના વ્યવહારોનો ખ્યાલ તો નહીં જેવા જ માત્ર આર પાંચ લીટી નેટલો જ સૂચક આપેલો છે.

વિશેષ-આ બાબત વિશેષ તપાસ અને ત્રીજીવટથી લખાઈ હવ તો સર્વ દેશો અને ઉપયોગી યાત. છતાંજે તે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબને રાસમાળામાં ઉપયોગી થયલી છે.

અં. ૪૮-૧૬-૩-પેઢીઓની ગણતરીની રીતિ-ગુ. રીવાજ-

૨. દલપતરામ હાહ્યાભાઈ-પૃ. ૧-૨

વિષયાદિ-આમાં બ્રાહ્મજોમાં લગાદિ વ્યવહારના, કુટુંબીઓમાં અને જાતિમાં પરસ્પર સંબંધો કેટલા છેદનાં સર્ગમાં યદિ ચકે તે દર્શાવનારી પેઢીઓની ગણતરી ખાનાંવાર

આપેલી છે. કેટલાકમાં સાત સાત પેઢીઓને આંતરે, તો કેટલાકમાં પાંચ પાંચને આંતરે દીકરીના વંશમાં અવતરેલાં દીકરાદીકરીના વંશવાળા સાથે કેટલે આંતરે સંબંધ થઈ શકે વિગેરે દાખલા અને ગણતરી સાથે સમજાવેલું છે.

વિશેષ-જો, આ સાથે કઈ કઈ જ્ઞાતિમાં કેટલી કેટલી પેઢીના આંતરો ગણાય છે, કઈમાં મૂલ પુરુષ(યડ)ને ન ગણતાં ચાખાના મૂળને ગણવાનો રીવાજ છે અને કઈમાં થડને ન ગણતરીમાં લેવામાં આવે છે, એ વિગેરેની મુખ્ય જ્ઞાતિવાર માહિતી આપેલી હતી, તેમજ મરણપ્રસંગે સ્નાન અને સુતક માટે પણ ચોક્કસ જ્ઞાતિઓમાં ચતી પેઢીની ગણતરીઓ નોંધાઈ હોત, તો તે વિશેષ માર્ગદર્શક અને સર્વમાહી થઈ પડત.

અં. ૪૮-૧૬-૪-જૈન ધર્મની પાઠમાળા-ગુ. ધા. વિ.-પૃ. ૧-૩૭

વિષયાદિ-આ નાની પોથીમાં જૈન ધર્મના ચોડાક સિદ્ધાન્તો અને ધાર્મિક રીવાજો વિશે કેટલાક પ્રાથમિક ખુલાસાઓ પ્રસૂ અને ઉત્તર રૂપે આપેલા છે. આમાં નીચેના પ્રશ્નો સમાવેલા છે:-“પરમેશ્વર વિષે જૈનધર્મમાં શું કહેલું છે?” “પાર્શ્વનાથ અને તીર્થંકર કોણ?” “શિવ, અને વિષ્ણુને જૈનો માને છે?” “જૈન ધર્મ ક્યારથી નીકળ્યો?” “જૈન ધર્મનાં ઠાણાં અને તિથિઓ કઈ કઈ?” “મનુષ્યની મરણોત્તર ગતિ કેવી?” “આત્મા, સ્વર્ગ, પરમેશ્વર સિવાયના અન્ય દેવની પૂજા,” “ભક્તિવિધિ” અને “ત્રોરણોની પદ્ધતી.”

વિશેષ-આ એક નાની ઓપડી છે અને તેમાં સારા તથા મોટા અક્ષરે ૭૫૧ નજીવેલી ખાખતોના ખુલાસા સરળ રીતે ટુંકમાં જણાવેલા છે.

અં. ૪૯-૧૬-૧-રોઠોડ વંશાવલિ-ઐ. ચારણી ગદ્યપદ-

(લિ. સં. ૧૮૦૬)-પૃ. ૧-૧૩૪.

આરંભ-ૐ શ્રી ગણેશાયનમઃ-અથ રોઠોડારી પ્રવા(પટ્ટા)વતી સિખતે ।

(પ્રથમ સ્તુતિભાગ થા ૧ શ્લોક અને ત્રણ ગણપાદ છે. તે પછી-)

નિસરણી બધ કવિત-અંબર મેર આધાર મેર ધરતી આધારે

ધરા સેસ આધાર સેસ કોરંભ આધારે

કોરંભ નીલાધાર નીલ અનલા આધારે

અનલ સકતિ આધાર સકતિ કરતાર સધારે

કરતાર એક ગિધી રહે કવિ કહેત દુન્યે વધણ

ગોવિંદ ભણિ ગોવિંદ ભણી ભણિ ભણિ ભણિ ગોવિંદ ભણિ. ૩

X X X X X

અથ રાગ કાસિખનું (કસ્યપશ્ચ) પ્રગપતિરી પુત્રી ૧૩ પરજાઈ નિણુરો

વિસ્તાર કહે છે.....તેરમી રાણી ખર્જનેત્રા તિણુરા અદાર ભાર વન-સ્પતી । છત્રીસ વંસ રાજકલી ઉપના

અથ છત્રીસ વંસ રાજકુલી સ્થાપના, ગઢરી તિણ રાજકુલીવાંસાં નામ લિખ્યતે ।

કનવજ ગઢે રાઠ(વ)ડ ૧ । ધાર નગરે પંમાર ૧ ૩ । આદડ નગરે
ગુહિલોત ૪ । સાહિલ ગઢે દહીયા ૫ ।છત્રીસ રાજ કુલી માહે
રાઠવડ મુગરમિણિ ॥ પરભૂમ પચાઇણુ । નવકોટી મુરધરા નરેસ । પ્રથમ
રવિ વંસીયા ૧ । દેવ પ(ર)માર ૨ । ચડૂર્વાણુ ૩ ।ચાવડા ૨૫ ।...
સોલંકી ૩૦ ।

X X X X X

તમ કયા શ્રી રામ રાજ । ઝલમલે સ્વરૈ ભાર્યી પ્રથમ સુપ્રભા ॥૧॥
ખીછ ચંદ્રકાંતિ । તિણિ રાજરે પુત્ર નહી તરૈ તિણે સુપ્રભા રાણીયે ચંડી
દેવી આરાધી સુપ્રસન હૂર્ધ પુત્રનો વર દીયો । પુત્ર હવો રાઠેસ્વર નામ
દીયો । તિણજ રાજ હવો । તિણરે ધરૈ મનોરમા રાણી તિકા રૂપવંતી
હુર્ધ । તિણરો રૂપ સંભલ્લી કમર દેસરો ધણી મરિપાસુર દૈત્ય । તિણ
રાજ રાઠેસ્વરરી રાણી મનોહરમા માગી । રાજ રાઠેસ્વર ન દીધી ।
માહોમાહિ જુધ હવો, રાઠેસ્વર મારયા । મનોરમા રાણી રાઠેસ્વરરી માતા
સમરી દેવી આવી તળ રાઠેસ્વર રાજકો રાઠો ॥ પેટ ॥ ક્રાંડિ માહિધી
દૈત્ય નિપજયો તિણરો નામ રાઠોડ । તિણરો બળ ધણો અતિ ભયંકર ।
અકાસ સીસ । પાતાલ પગા મહા પૃથુલ શરીર દેવીયે કાધો । રામા દેવીયે
શરીર અભંગ કાધો । સમના દેવીયે શરીર દલવો કાધો । રાઠેસ્વરી માતા
રાઠવડ સાથે ઝુઝી મેહપાસુર દૈત્ય મારયો । રાઠોડરી જેત કાધી । ધનાયે
ધાના સોનો । રૂપો, પટકૂલ । ધૂત । તેલ । લૂણુ । સગલી વસ્તુ પૂર્ણ અપૂટ
કાધી । કનવજ નગર વસાયો । ધણા બ્યાપાર વસીયા । રાઠોડવાંરી
દેવીયે કનવજનો રાજ દીધો । તે માહાપ્રતાપીક રાજ હવો, તિણરો
ધણો પ્રતાપ બંધ્યો, તિણરો રાઠોડ કહાણા, શ્રીધર રાજ સંગ્રામ ઝટ કાધો
(પ. ૨૨-૨૫)

અનંત-મહારાજ શ્રીમાનસીધજી પેહલી પાટ મહારાજ શ્રી ભીમ-
સીધજી ગઢ જોધપુર તપત બેઠા માનસીધજી ગઢ જાલોર લીની જાલો-
રીઓ પ્રગનો ૩૬૦ તીનસો સાઠ ગામ માનસીધજી લીના કાયમ કીના પછી
જોધપુરરી ફોજ ઉમરાવારી ફોજ જાલોર આમગઢ ઘેરો દીની લડાઇ ભારથ
ધણો હુર્ધ હજરો આદમી કામ આયા મહારાજજી માનસીધજી વયો કાઢીયો
પછે જોધપુરગઢસુ મહારાજ ભીમસીધજી લોક હુઆ તિણ પેહલા જાલોર
ગઢરે પાહાડ માહસુનાય જલંધરરા પાદુકા તઠે જોગી દેવનાથ પુજંકરણ
ગયોયો તરો જલંધરનાથ કહો હે દેવનાથ તુ જાજ ને મહારાજજી શ્રીમાન-

સીવનું જાઅ કે કહૈ તોને બેધપુર તપત બેસસી ગઢ બેધપુરરે ધણી હોસી તમાં દેવનાથ રાજ માનસીધનુ કહૌ તોને તીન દીન પીઠે બેધપુર ધણી હોસીધ સો વચન કહૌ તકો વસ(ય)ન સાચો યયૌ તરૈ માહારાજ શ્રીમાન-સીધજી બેધપુર પધારીયા ગઢ બેઠા તહા પછી ગઢ જલોરસુ બેગી દેવ-નાથ જીલાયા ને ગુઝ કેરે થાપીયા મહારાજજીને શ્રીમાનસીધજીને બેધપુર રૈ પાસ નાગોરી દુરવાજે પાસે મહામદર સેર વસાયૌ જલધરનાથરે મદર કરાયૌ સોને કપેયે મદર કરાયૌ નાયજીએ બહુ માન વધારીયૌ।

દહૌ। મહારાજજી શ્રી માનસીધજીરે કહૌ।

દુસર વિડારજી મીરખાંન રાજકાજ ઈદરાજ

દુતૌ સરજે નાયકે નાય સુધારે કાજ.

પછે દેવનાથજી મૈહાવાણુ ઈદરાજજીને ચુચુકયા બકારા મેહલ હુયો આદમી ૧૦ કામ આયા મીરખાન ચુક કીનો ગઢ ઉપર મહારાજજી ધણુ ફિક-રવંત હુવા મહારાજજી શ્રીમાનસીધજી પ્રતાપીક હુવા ક(ડ)વર શ્રીજન-સીધજી ગાદી બેઠા માનસીધજીને કેદ દીની પછી વરસ દેવ કવરજી જન-સીધજી રાજ કીનો પછે કવરજી દેવલોક પામૌ માહારાજ શ્રી માનસીધજી રાજ કીનો તપન બેઠા માનસીધજીરે પુત્ર નહી તરૈ અમનગર રાઠોડ શ્રી તપતસીધજીજી બેધપુર તપત બેઠા માનસીધજીને પાટ શ્રીતપતસીધજી હુવા કોડ જુગ રાજ કરૌ ધ્રુમેર જ્યુ અવચલ રહૌ।

ધતિશ્રી રાઠોડારી પટાવલી સપૂરજી। નિષત મારવાડના તપત બેધપુર ગઢના રેવાસી પુખચંદ શ્રી અમહાવાદ મધ્યે

વિષયાદિ--આ ગ્રંથમા બેધપુરના રાઠોડ રાજબોની વશાવલિ આપેલી છે એમા સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ બ્રહ્મથી થઈ ત્યાથી આરબી, સલયુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ અને પછી કલિયુગમા એ વંશના મૂળ રાજ બીયા કીયા થયા તેના નામનિર્દેશ અને કેટલાકના જાણવાજોગ પ્રસંગો, પ્રશસ્તિના કવિત્તો અને શ્લોકો પણ આપેલા છે આરબમા સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કરીક લખાણથી આપ્યું છે પછી સલયુગમા મળપતિ કથનની ૧૩ મી તાલીથી થયલા રાજકુલ છત્રોશના અને તેમજે થાપેલા ગઢના નામ આદિ આપ્યા છે પછી સલયુગના રાજના નામ, સલયુગનું આયુષ્યપ્રમાણ આદિ જણાવી, ત્રેતાયુગમા રાઠોડો થયાની કથા આપી છે, (જે ઉપર આપેલી છે) તે પછી દ્વાપરયુગના રાજ જણાવ્યા છે આ રાજબો હિન્દના રાજપુત ઐતિહાસિક કાલના છે એટલે કે પૌરાણિક કાલના નથી, તેથી દ્વાપરના રાજબોની નામજણનામા તેમને કેમ સમાવ્યા હશે તે સંમતનું નથી દ્વાપર યુગમા અપુત્રત 'જવનાથ' રાજને રૂમિઓના પ્રસાદથી ગર્ભ રહેતા નવ માસ વીચે તેની 'રાઠ' ક્ષત્રીને પુત્રજન્મ થયો તેથી રાઠોડ થયા એવી કથા કરીક વિસ્તારથી આપેલી છે તે પછી ત્રેતાયુગના રાજ રામચંદ્રજીને શવજી સાથે સમામ થયાનો વત્તાત

આપી, કલિયુગના રોહિડવંશીઓનાં નામ ગણાવી, કોનાજમા નયચંદ રાઠોડે પુત્રીને સ્વયંવર કર્યો, એ પ્રસંગ આપેલો છે વચમાં ગુજરાતના વનરાજ(ઉલ્લા રાજ રત્નાદિત્ય) ના પુત્ર ભુવનાદિત્યને મૂળરાજે માર્યાનો વૃત્તાન્ત ક્ષ્મના લાખા કુલાણીના મનુનો પ્રસંગ વગેરે વર્ણવીને પડી જોધપુરની ત્રાનીની સવત સેકા ૧૬ ના આદ્યમાં થયતી રથા પનાનો અને તે સમયથી ઉલ્લા તખ્તસિદ્ધ પર્વત જોધપુરના પ્રવર્તેલા રાજપરાનો વૃત્તાન્ત આપેલો છે

આમાં આપેલો વૃત્તાન્ત સીલસીલાબદ્ધ નથી, કારણુ વચ્ચે કેટલીક આડેતેરી બાળતો પણ સમાવેલી જણાય છે જોધપુરના રોહિડ રાજ અબયસિદ્ધે સવત ૧૭૮૬ માં ગુજરાતમાં મેગલ સુબાને દશાવી દાકેમનીરી કર્યાનો પ્રસંગ પણ વર્ણવેલો છે

વિશેષ-૧ આમાં કેટલીક જણુવાલેગ ઐતિહાસિક માદિતીઓ અને સાદ સવતો છે

૨ પ્રતિ નાની પોથીના, ચોસક પત્રીના આકારની છે ફરેક પાને સાત સાત લીટીઓ મેદિ અક્ષરે લખેલી છે આ આખી પોથીનું પૂર ૨૩૦૦ શ્લોક જેટલું છે, એમ લાહીઆએ જણાવેલું છે

અં. ૪૮-૧૬-૨-રાઠોડકુલ-ઐ. ગુ. વં-(લિ. સં. ૧૯૦૬)-
પૃ. ૧૩૪-૪૦.

વિષયાદિ-આમાં માત્ર બ્રહ્મથી માંડી ૭૮ મા તખ્તસિદ્ધ પર્વતના જોધપુરના રાઠોડવંશી રાજાઓનાં નામ આપેલાં છે તેની દતિથી નીચે પ્રમાણે છે —

“પ્રતિ શ્રી રાઠોડારી પદાવલી સંપૂર્ણ । લિપતં ગુરા પુખચંદ શ્રી એ-
દમદાવાદ નગરી.

દ્વડા, ગુર પરતર પ્રાદિત શિવડ રોહડીયો વારિડ

ધરિકા મંગણ દે દડો રાઠોડાં કુલ વટ

સંવત ૧૯૦૬ ના મ(મા)ગસર સુદિ ૧૫ શુક્ર ૧”

અં. ૪૮-૧૬-૩ અર્જુનવર્ણન-ધા. ગુ. કા.-પૃ. ૨. સ્વપચંદ
-(લિ. સં. ૧૯૦૬)-પૃ. ૧૪૧-૬

આરંભ—શ્રી અર્જુન(દ)વર્ણન લિપતે,

જાત્રીડાં લાઇ અપૂડાની જાત્ર કરીજ્યો । જાત્ર લણી ઉમહીજ્યો

તુમ્હી નરભવ લાહો લીજ્યો રે ॥ જ્યાત્રીડા લાઇ ॥

પયતીરથી માહે જાજે । આપૂમાં રૂડે દેસ વિરાજે રે । જાત્રા ૦ ॥૨॥

અન્ત—એ તીરથ શુશુ ગાવે । જાત્રાની ફલ તે પાવે રે । જાત્રા ૦ ॥૨॥

એ તીરથ સમનોલૈ । કુણુ આવૈ રૂપચંદ્ર બોલૈ રે ॥ જાત્રાં ૨૧૥
વિષયાદિ-આ આણુ ઉપરનાં જૈન તીર્થોનું વર્ણન છે; જૈનોમાં તે પ્રચલિત છે.
વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૪૮-૧૬-૧.

અં ૪૮-૧૬-૪-જૈન સૂરિઓની પદાવલિ-ધા. ગુ. હા.-પૃ ૧-૨૭

વિષયાદિ-આમાં શ્રી હલોતન સૂરિથી આરંભી સં. ૧૭૧૧માં અમદાવાદમાં થયેલા
નિનચંદ્ર સૂરિ પર્યટની પદાવલિ આપેલી છે. એમાં વચ્ચે વચ્ચે મોગલ બાદશાહો
આદિ સાથે કેટલાક સૂરિઓને ખડેલા પ્રસંગો પણ સાથે સાથે વર્ણવેલા છે. એથી
ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પણ તે ઉપયોગી થાય તેમ છે.

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૪૮-૧૬-૧. માત્ર એટલું વિશેષ નોંધવાનું કે આરં-
ભનાં ૧૦૧ પાનાં ખાસ ઝીણા અક્ષરે લખ્યાં છે અને તે પ્રત્યેક પાના ઉપર ૧૨
લીટીઓ છે.

અં. ૪૮-૧૬-૫ પ્રકીર્ણ-ધા. ગુ. હા.-પૃ. ૨૮-૩૧

વિષયાદિ-આમાં પહેલાં કુમારપાલપ્રતિજ્ઞા નામનો એ ત્રણ કરોડ શ્લોકનો મંથ
શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ લખેલો તેનો નારા કેમ થયો તેનો વૃત્તાન્ત આપેલો છે. ૫૭
શ્રીમાલોનાં અઠાસ ગોત્રો આપેલાં છે.

અં. ૪૮-૧૭ નેપાલરાજવંશાવલિ-પે. નેપાલી હા.-પૃ. ૧-૧૨-(અપૂર્ણ)

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ વંશાવલિ ॥ આદો નેપાલે સકલ-
શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ આદિ યુગાત્ ॥ ॥ શ્રીપશુપતિનાથ વિરાજમાન મયાકા છન્ ॥
इ नाथका आदि अन्त कन. ब्रह्मादि देवता कसै लेपनि जानि सकनु छैन ॥
जाहा देविउ प्रान्त. को हि समय विषय. श्रीमहादेवकन. दक्षप्रजापति
ले. अपमान गव्याको. सहन न सकी सती. देवी ले. प्राणत्याग गर्तु भयार.
देवीका शरीर. श्रीमहादेव लेली. फिर्चा. समयमा. यो पृथ्वीतल. देवीका शरिर.
जहा. पस्यो. ताहा. ताहा. पीठू. रूप शिवशक्ति भै गया. कामरू. पीठू मा.
वक्षस्थल पस्यो र. वछला देवी. भै गयो. तहि क्रम ले, नेपाल. मध्ये या गुह्य-
पटन भया र. श्रीगुह्येश्वरी. मनी. महापीठ भयो ॥ इनै गुह्येश्वरी. देवी ले.
श्रीमहादेव सित आदि शक्ति महं मनी-विवह. गर्तु इशा ले. हेमालय पर्वत
पीता माता मेनाका गर्भ देवी जन्म लिन गइन. र. पर्वतराज ले. श्रीपशुपति पुरिमा
पठावं दा. अनेक सुवर्णदी. दाई जो दिच. हीमवंत भैरव साथ गरी आप्ना

पर्वत भागमा बडो गुप्त ले. गह्वाका पुरी दाइजो दिनु भयाका. यो नेपाल. पुरी हो ॥ ॥ यस पुरीमा. शिवशक्ति भै. मृगस्थलीमा आनन्द सित. विराज. मान. हुनु भयाका. ग्रह्यादि देवता ले. जानि पृथ्वी मण्डल. विषये. आनन्द. पुरी भन्याको यहि नेपाल. हो ठहराई शास्त्रप्रमाण ले.

मध्य—अब प्रान्त कलिजुगका दृश्य मयो. मनी. राजा विना हुन्या छैन. भनी सवै देवताहरूपा वसी मनुष्य फन राजा गर्नु मनी. ईक्षागन्या ॥ अय नरराजोमाला॥ निलकण्ठ प्रकाशं. क्रम्येन. वर्तमानेन कलिजुग. भूपाल समस्त मालिका. चण्णाभुज. स्मरणे श्रीमत् पीथ्वीराज्ञो हिमवन. शैलमध्य वर्तते. महा. रथी. भूतमण्डले. भृंगेश्वर चट्टारके प्रादुर्भूत तदनु. नेमुन्यादि रिपि. गणै. स्तत्र गौतमादयो. देवा प्रतिस्था. पासुपते. स्वरभट्टारफ. श्रेष्मान्तक. वने. विराजे. स्थित. गोपालो नाम. धमूव तस्य कपील. गावे किर्ति पुरान्त वाग्मती तीरे. तथा क्षीरेन प्रदेसान्पशुपती प्रकाशिते. तेन. नेपाले. प्रथम राज्ञां. भूजीत्वा गोपालानां क्रम्येन. राज्यं भोगे प्रसंसा ॥

अन्त—कलिगत वर्ष ३८२५ जादा॥ फेरी कर्वीगदि. स्मसान यथाक्रम ले. वसाया. ॥ फेरी पूर्व दिसाको चण्डेश्वरी. त्याई. देस. मध्ये. रक्षा कारी भनी वसाया. ॥ फेरी देसका पूर्व. पट्टी पीठ निलकारी. जगाई लुमडि नाम. भद्रकाली. देसरक्षा निमित्त. जगाया. ॥ तेहि क्रमले. देस पश्चिमि. पट्टी विष्णुमतीका तीर भा. रक्तकारी. रक्तकाली. कंकेश्वरी जगाया. ॥ देसपाह्यभ्यन्तरगरी. नौ. दुर्गा. जुग जुग गरी जगाया. ॥ देस दक्षीण. का. मूलक्षत्र. पाल. पंचलिग भैरवरुन जगाया. ॥ देस उत्तरपट्टीका दक्षकारी ईन्द्राणी लुति जुगपीठ. मनामयजु पीठ. विजेश्वरि. आकासगामिनि जगाया. ॥ ई. विजयेश्वरी आकासगामीनी देवी पुरापूर्वमा. ब्रह्मपुत्री. उजरी जाई. देवी तारायोगिनी मा मिल्न गया कि. ॥ फेरी लोकेश्वरका जात्रा चलाया वनाया ॥ धवहील. ग्राम वनाई वसाया.

विषयादि—आ नेपाली भाषामां स्थायका औत्तिदासिक ग्रंथमां ठेठ सत्य-युगशी आइली कलिधुननां ३८२५ वर्ष पर्यंतना अरसाभां नेपाल देश मुख्यत्वे होना होना राज्य अभव होउण हुतो तेना उतान्त हेठलोस सक्षेपशी अने हेठलोस विस्तारशी आपेयो छे. महादेवर्षु द्विभाषयनी पुत्री पार्वती साथे लग्न थयाशी आ भदेसनी नगरी आनन्दपुरी कहेवाती, सत्ययुगमां ते सत्यवतीपुरी नामे ओगर्भाउ तेना धर्मदत्त राजा हुतो, ओ आदि नयावी धर्मदत्तना समथनी नेपालनी स्थिति, तेना

વંશવિસ્તાર, ૧૦,૦૦૦ વર્ષ પર્યંતનો રાજ્ય અમલ આદિ વર્ણવ્યાં છે. પછી ત્રેતા, અને દ્વાપર યુગના રાજ્યોનો આવી રીતનો વૃત્તાન્ત આપેલો છે. રાકાદિ વિક્રમ રાજ, ભોજરાજ, બત્રીસપુતળીવાળું સિંહાસન અને તે ઉપર આરોહણ કરવાનો ભોજનો પ્રયાસ, પુતળીઓનું વિક્રમચુલ્કાન કરી સ્વર્ગે સીધારણ વગેરે પણ આમાં વર્ણવેલું છે. આ પ્રસંગો દ્વાપરમાં બન્યાનું આમાં જણાવેલું છે કલિયુગના રાજ્યોની વંશાવલિ, ગોરખનાથ, મત્સ્યેન્દ્રનાથ આદિની ગુરૂપદે સ્થાપના આદિ હકીમતો પણ આમાં આપેલી છે.

વિશેષ-૧. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ, ચોક્કસ સમય, અને રચના નિર્દેશ આદિનાં દૃષ્ટિબિન્દુ અલગ રાખતાં, વૃત્તાન્તના દૃષ્ટિબિન્દુથી, આ વંશાવલિ માર્ગદર્શક યાત્ર એમ છે.

૨. આ નાનો ચોપડો છે; તેમાં બન્ને પૃષ્ઠ ઉપર આ વંશાવલિની હકીમત ઉતારેલી છે. તેના રચનસંવત કે લિપિસંવત આમાં આપેલા નથી. પણ અં. ૪૭-૫-૬-૭-૮ વાળી નેપાલના પ્રવાસની રવ. જગવાનલાલ ઇન્દ્રની પ્રવાસનેધિના સમય સાથે આને સંબંધ હશે એમ સમજાય છે કારણ કેલે-પાને નેપાલની ત્રિપુરેશ્વરી માતાને હસ્તુરી આદિ પુન્યાના પૈસા આપેલા તેનો હિસાબ છે.

અં. ૪૮-૧૮-મહારાષ્ટ્રા હિતિહાસર્ચી વચ્ચર-પે. મ. વૃ.- (લિ. શક ૧૭૩૭-૬. સ. ૧૮૧૫)-પૃ. ૧-૨૭૦.

વિષયાદિ-૧ આ એક મોટા, લાંબા પહેલા ચોપડામાં મુખ્યત્વે મહારાષ્ટ્રમાં મુસલમાન રાજ્ય થયું સ્વારથી તે શિવાજી મહારાજે મરાઠા રાજ્ય સ્થાપન કર્યું તે પર્યંતની, મરાઠી રાજ્યઅમલની અને તે પછી પેશ્વાઈ અમલની અને ૧૭૬૧ ની પાણીપતની લડાઈ પર્યંતની તવારીખી વિગતો આપેલી છે. એ ઉપરાંત પેશ્વા કુટુંબની આદિથી તે બાહ્યરાજ પેશ્વાની પડતી પર્યંતની, હોદ્દકર અને ભોંસલેની, મહારાષ્ટ્રના કિલ્લાકોટા, દુકાળો, રેલો આદિની પણ વિગતો આપેલી છે.

૨ આરબમાં જ્યોતિષશાસ્ત્રાનુસારી મત્તેક સંવત્સર, રાહિવાહનશક, વિક્રમસંવત, હિજરી સન અને ફસલી સનનો કોડો હિજરી સનના આરંભથી એટલે કે સંવત ૬૪૮ થી તે સંવત ૧૬૫૮ પર્યંતનો આપેલો છે. અને તે પછી ફિલ્દીની ગાદીએ ખાંડવ યુધિષ્ઠિરથી માંડીને થયેલા રાજ્યોની ઔરંગઝેબ પાદશાહ પર્યંતના રાજ્યકર્તાઓની સાલવાર, વંશ વાર અને અમલસમયવાર યાદી આપેલી છે અંત બાગમાં મહારાષ્ટ્રના કેટલાક બાગની જમીનો આદિની નોંધો આદિ પણ આપેલાં છે ટુંકમાં પુષ્કળ જણવાળેન અને ઇતિહાસમાં નોંધવાળેન માહિતીઓથી ભરપૂર આ ચોપડો છે.

૩ ઉપર જણાવેલી આંકડાવારી, સાલવારી, વિગતો, યાદીઓ વગેરે મોટી લિપિએ ઉતારેલાં છે. એટલે તેનો ઉકેલ યવો મુશ્કેલ છે, એથી તેની ઉડી માહિતી માટે કોઈ મહારાષ્ટ્રીય ઇતિહાસજ્ઞ પાસે તેનો ઉકેલ કરાવવાની વિશેષ અગત્ય છે. કવિ દલપતરામે કાર્ણસ સાહેબની ચોપડીઓની યાદીમાં આ ચોપડાને 'શિવાજીની બખ્ખર' એવી સંજ્ઞા આપેલી પણ તે યોગ્ય નથી; કારણ એમાં એ ઉપરાંત બીજાનુર, અહમદનગર આદિનાં મુસલમાની રાજ્યો અને પેશ્વાઈ અમલની વિગતો પણ સમ્પ્રાબ્ધ છે. આમાં ઉતારેલી

વિગતો અનેક જૂઠાં જૂઠાં સાવનોથી મળેલી જણાય છે અને તે પરસ્પર સંબંધ ધરાવતી નથી પણ નિરનિરાંગી છે.

૪ આ ચોપડા સાથે એક ટુંકી ઇમેલ નોંધ જોડેલી છે, તેને આધારે તેમ જ મોટી લિપિના એક જાણકાર દ્વારા કાચેલા ઉપલક ઉકેલને આધારે, આ ચોપડામાં મુખ્યત્વે કઈ કઈ બાબતો સમાવશી છે તેની વિગત નીચે આપેલી છે -

પ્રથમ ઇમેલમાં નોંધ તૈયાર કરનારે આ ચોપડાની તપસીલોની ઉપયોગિતા માટે નીચે પ્રમાણે રોડો માર્યો છે.—

"This seems to be a collection made from various sources having no connection with each other. The earlier portion relates to the eras, and the ancient kings mythological. Parts relating to Bijapur kings and the Mahratta Princes are quasi-historical. The account of the Peshva administration given at P P. 74 to 167 is fuller and seems partly founded on authentic information (see page 157) but is neither methodical nor clear. The last portion contains a variety of miscellaneous information some very useful too.

Upon the whole the Chopda appears deserving at least of a service."

(ઉપર ચપ્પો 'ઈસલીસાઈમક' કહેલા છે તે પ્રકારે કાચેલા છે)

૧ કાલગણનાનો ખુલાસો—(પા ૧૦૩) સંવત્સર, શક, વિક્રમ સવત, ફસલી સન અને અરબી સનના અતર આદિની સમજ, ચિવાજ મહારાજના રાજ્યારોહણનો કાલ શક ૧૫૬૯

આરબી સાલની ગણનાના અંગે અરબી સંખ્યાંક આંકડા અને નામ સાથે એકમથી દશ હજાર પર્વતના, એકમથી દશક, દશકથી ચતુક, ચતુકથી હજાર અને હજારથી દશ હજાર એ કહે

પછી પાના ૧ થી ૧૪ માં એક લાખ પત્રક જોવારેતું છે, તેના છ કોઠા નીચે પ્રમાણે પાડેલા છે

સવત્સરનું	સવત્સરની	ચાલિવાદન	વિક્રમસવત	ફસલી સન	અરબી સન	અરબી
નામ	સંખ્યા	શક				સંખ્યાવાચક
						ઉકેલ

આમાં (૬૦ સવત્સરોમાંના) સવત્સર ૪૫માથી, ચાલિવાદન શક ૫૧૩ થી (ઇ સ ૫૮૧,) વિક્રમસવત્ ૬૪૮ થી, ફસલી સન ૧ થી અને અરબી સન ૧ થી રાત્ર-આત કહેલી છે અને તે કહે પ્રત્યેક સવત્સરની સંખ્યા અને નામ અને તેને મળતા ઉપર પ્રમાણેના શક, સવત્ અને સવની સંખ્યા આપી દેઠ ચાલિવાદન શક ૧૮૨૩ (ઇ. સ ૧૯૦૧), વિક્રમ સવત્ ૧૮૫૮, ફસલી સન ૧૩૧૧ અને અરબી સન ૧૩૦૨

પર્યંતની ગણના અરબી સંખ્યાનિર્દેશ સાથે ઉતારેલી છે; તે પછી ૧૪૦૦થી ૧૦,૦૦૦ની અરબી કાલગણનાનો સંખ્યાનિર્દેશ ચતુર્થ વાર ઉતારેલો છે.

૨. યુગસમયની ગણના—સત્ય યુગથી આરંભી કલિ યુગના અંત પર્યંતનાં વર્ષોની (દિવસ, રાત્રિ અને સંધ્યાનાં વર્ષોની) સંખ્યા આપેલી છે. વિશેષમાં કલિયુગનાં ૪,૩૨,૦૦૦ વર્ષોની ગણનાના ચાર વાર પૃથક્ વિભાગ નીચે પ્રમાણે આપેલા છે:—

૩,૦૪૪ યુધિષ્ઠિર; ૧૩૫ વિક્રમ; ૧૮,૦૦૦ શાલિવાહન; ૧૦,૦૦૦ વિનયાભિનન્દન, ૪,૦૦,૦૦૦ નાગાર્જુન અને ૮૨૧ કલંકી, કુલ ૪,૩૨,૦૦૦.

૩ દિલ્હીની ગાદીના હિન્દુ રાજાઓ અને બાદશાહો—(પા. ૧૫-૧૮) કલિ યુગના આરંભથી તે બાદશાહ ઔરંગઝેબ પર્યંત દિલ્હીની ગાદીએ ચઢ્યા ૧૨૦ હિન્દુ રાજાઓ અને ૫૩ મુસલમાન બાદશાહો એમની પરંપરા, પ્રત્યેકનું નામ, તેના રાજ્ય-અમલની મુદત(વર્ષ, મહીના અને દિવસની સંખ્યા)ના કોઠા આપેલા છે. તેમાં પહેલાં ૧૦ હિન્દુ રાજવંશોની કુલ પેઢીઓની સંખ્યા અને રાજ્યઅમલની મુદતની સંખ્યાનો કોઠો તારવી, પછી પ્રત્યેક રાજવંશનો નામ ચાર રાજ દીઠ એ જ ધોરણે પૃથક્ પૃથક્ કોઠા આપેલા છે. તે પછી મુસલમાન બાદશાહો સંબંધી એકસામટા કોઠા આપેલા છે, અને પ્રત્યેક વંશવાર નિરાળો તારવેલો નથી, બે કે વધુમાં પ્રત્યેક વંશની સમાપ્તિને અને ખીલ વંશના સ્થાપકે રાજ્ય કેવી રીતે પચાવ્યું તેની સંક્ષિપ્ત વિગત નોંધેલી છે. એમાં ઔરંગઝેબે ૫૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યાં અને સન ૧૬૬૭, થા ૧૬૬૯માં મરણ પામ્યાનું જણાવેલું છે. ઇતિહાસ ભેટાં આ ગણના ખરી જણાય છે. પણ, એક સ્થળે તેના રાજ્યઅમલની મુદત ૫૨ વર્ષ ૧ મહીનાની નોંધી છે.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ કોઠા વપાસવા લેવા છે.

વિશેષ—આ ચોપડા સાથે એક બાજુએ લખાયેલું, સોળ ફીટ લાંબું, પહોળું અને બૂરા બાજરીયા કાગળનું ઓળીયું સામેલ છે. તેમાં બાજબોધ લિપિએ આમાંના બધા કોઠાએ મરાઠી બાષામાં આપેલા છે અને તે ઉપરાંત પ્રત્યેક વંશના કુલ રાજપુરો, તેમના અમલની મુદત અને રાજ્યવંશની કુલ મુદત આપી છે અને અન્તે તારીખ કાઢી હિન્દુ-મુસલમાન રાજ્ય અમલની કાલગણના આદિનો કોરો ઉતારેલો છે; બે કે તેમાં મૂળ ચોપડામાંની સંખ્યામાં કેટલાક આંકડાદેર ઓળીયાના લેખકે સમારણ કરેલા છે. એ ઓળીયાના આધારે માત્ર જણવાતો તારીખ નીચે આપેલો છે:—

“યાદી જામતા રાજે હાથે પાતશાહ સક્ત દીલિ હસ્તકુચીલ આરંભ કલીયૂગ પાસોન પાતશાહ રાજા યૂષીષ્ટિર વરકુદ રાજે પાતશાહ જાલે ત્યાંચા વપસીલ પુરુષ હમારે ૧૭૩ ચેરુન મુદત જમા વર્ષે મહીને વ દિવસ

વર્ષે સમારે	મહીને ,	દીવસ
૪૮૦૮	૪	૧૦

તપસીલ—મહારાષ્ટ્ર રાજે ૧૨૦ ચેરુન મુદત

વર્ષે	મહીને	દીવસ
૩૯૨૩	૨૦	૧

મુસલમાન પાદશાહ તાગાદત અવરંગ શાહ પાતસાહ પાવેતો પૂરુષ મુમાર ૫૩
યેનુન મુદત

વર્ષે મહીને દીવસ

૮૯૪ ૩ ૯

રાજા યુધીષ્ઠિર ત્યાચ ધરાળ્યાતીલ પૂરુષ મુમારે ૩૦ યેનુન મુદત

વર્ષે મહીને દીવસ

૧૮૫૩ ૧૧ ૧૨

લાસાં યુધીષ્ઠિર ૩૩ ૮ ૨૫

(યુધિષ્ઠિરના ૩૦ મા વરાળ લખખી દેવને તેના ૪૮મા વર્ષના અમલને અંતે
૫૭૧ વીરસેને માયોં અને તેની ૬૪ પેઢીએ પર્યંત તેના વરા આલ્યો.)

વીરસેન વરા ૪૧૮ વર્ષ ૨ માસ ૧૩૩ દીવસ

(વીરસેનના ૧૦ મા વરાળ પૃથ્વીપાલને ૨૧ વર્ષના અમલ પછી નરહરિ નાથે
માયોં અને તેની ૧૪ પેઢી પર્યંત વરા આલ્યો.)

નરહરિનાથ વંશ ૪૭૯ વર્ષ ૨ મહીને ૨ દીવસ

(નરહરિનાથના ૧૪ મા વંશજ હરિતકકને તેના એક મંત્રીએ માયોં અને તેનો
મંત્રીવરા ૧૯ પેઢી પર્યંત આલ્યો.)

મંત્રી વંશ ૩૧૦ વર્ષ ૨ મહીને ૧૯ દીવસ

(મંત્રીવંશના સોળમા વંશજ વિક્રમપાલને ૧૯ વર્ષના અમલ પછી નૃપસીંગે માયોં
અને તેનો વંશ ૫ પેઢી પર્યંત આલ્યો.)

નૃપસીંગ વરા ૪૦ વર્ષ ૦ મહીને ૦ દીવસ

(નૃપસીંગના ૫ મા વરાળ સાદતને વિક્રમજિતે માયોં અને તેનો ૧૩ પેઢી પર્યંત
વંશ આલ્યો.)

વિક્રમજીત વંશ ૧૪૮ વર્ષ ૧૦ મહીને

(વિક્રમજિતના ૧૩ મા વરાળ મહાનંદને નયસિંહ બંગાળીએ માયોં અને તેનો
૧૨ પેઢી પર્યંત વંશ આલ્યો.)

જોસીંગ વંશ ૧૪૭ વર્ષ ૧ મહીને ૫ દીવસ

(જોસીંગના ૧૨ મા વંશજ દામોદર સેનને માધવસેને માયોં અને તેનો ૬
પેઢી પર્યંત વંશ આલ્યો.)

માધવસેન વરા ૧૦૮ વર્ષ ૪ મહીને ૯ દીવસ

(માધવસેનના ૬ કુમા વરાળ નૃપસિંહને ગિરધરસેને માયોં અને તેનો ૯ પેઢી
પર્યંત વરા આલ્યો.)

ગિરધરસેન વરા ૩૩૨ વર્ષ ૩ મહીને ૨૩ દીવસ

(ગિરધરસેનના ૯ આ વંશજ હવે બટને પૃથ્વીપાલે માર્યા અને તેનો, ૫ મા વંશજ રાજ પંડિત-પૃથ્વીરાજ પર્યંત વંશ ચાલ્યો).

પૃથ્વીપાલ વંશ ૮૫ વર્ષ ૮ માસ ૧૦ દીવસ

(રાજ પંડિતને મારી મુસલમાન પાતશાહ મુલતાન રૂઝુદીન આદીએ આવ્યો અને રાજવંશે બદલાવા છતાં મુસલમાનોએ દિલ્હીની આદીએ રહીને હિન્દમાં ૫૩ મા પાતશાહ ઔરંગઝેબ પર્યંત મુળજ અમલ પ્રવૃત્ત્યો.)

પાતશાહ ૮૮૪ વર્ષ ૬ માસ ૯ દીવસ

ઔરંગઝેબે ૫૨ વર્ષ ૧ મહીનો રાજ્ય ચલાવ્યું.

વર્ષ માસ દીવસ

વેરીજ મરાઠે ૩૯૨૩ ૧૦ ૧

મુસલમાન ૮૮૪ ૬ ૯

૪૮૦૭ ૧૬ ૧૦

મકંદર ૪૮૦૮ ૪ ૧૦

યેકુળ જમા ચ્યાર હજાર આઠસે આઠ વર્ષે ચ્યાર મહિને દાદા દિવસ કલ-યુગસ જહાલે ત્યા દિવસી પાતશાહ ઔરંગશાહ ગાજી મૃત્યુ પાવલે. સદરહુ મરાઠ રાજે ૫ પાતશા મુસલમાન ઔરંગશાહ પાનેતો લીધીલે પુરે વીઠયા પુરુષ જીગાહત ફરોગસેદ મહમદશાહ જાહાલે જાળીજે.

અંતમાં શાહનહાનના ૪ પુત્રો એટલે કે ઔરંગઝેબના બાઈબાને પણ બાદ-શાહ બહાવી, શાહ હુસેન મુરાબદશ, શાહ હારા, અને શાહ સુબ એમ બહાવેલું છે. અહીં ઔરંગઝેબનો રાજ્યકાલ વર્ષ ૫૦ નો આપેલો છે તે યોગ્ય છે, પરંતુ આ વંશા-વલિમાં ૬૫૨ તેનો રાજ્યકાલ ૫૨ વર્ષનો પણ જણાવેલો છે.

૪ મુસલમાની રાજ્ય (પા. ૧૮-૧૯)—આમાં મુસલમાની રાજ્યઅમલનો આરંભ હિન્દમાં રા. ૫૩૧(ઇ. સ. ૫૬૧)માં થયાનું જણાવી, પુનામાં મુસલમાની સત્તાના પ્રવેશ વિષે નીચેનો કિસ્સો આપેલો છે.—

રા. ૧૧૯૮(ઇ. સ. ૧૨૪૯)માં એક પાખા કુદરતી કુદરતી પુના પાસે આવ્યો; તેણે કુંભારી અને કાસારીની પટોયનાં ગામોના પાટીલોના ચોક્કસ મુએલા બળદોને છવતા કીધા અને પુનેશ્વર ખેડા તથા નાસયજીમાંની મૂર્તિઓ પુરંધરમાં ખસેડાવી લીધી. ત્યાં તેણે એક કબર ખાંધી અને રહેવા લાગ્યો.

બારેયા આરબે આક્રમનો ગઢ બાંધ્યો અને પુના પાસે રાજ્ય ચલાવ્યું તેણે પુના, કુંભારી અને કાસારી ગામોને એકત્રિત કીધાં. (અહીં પુના બારેયા આરબના અમલ દેશન વિસ્તાર પામ્યાનું કેટલુંક વર્ણન આપેલું છે.) બારેયાના વંશજોએ રા. ૧૪૦૦ પર્યંત પુનામાં રાજ્ય ચલાવ્યું; પણ કેટલાક બખેડાઓ અને ધાંધળ જાત્યા અને કોસતાબાદના

નિઝામે પુનાનો કબજો લીધો અને અમલ ચલાવેા સમય જતા મરેઠાઓ અને પેશ્વાઓ સત્તાશીલ થયા.”

૫ મલિક અંબર-રાક ૧૫૪૬(ઇ સ ૧૬૨૪)મા મલિક અમરે બિલપુરના દાકેમ પાસેથી રોલાપુર પહોંચી રાક ૧૫૪૭(ઇ સ ૧૬૨૫)મા મલિક અમરે દિલ્હીના નડાગીર બાદશાહના પુત્ર સાદજહાનને આશ્રય આપેા મલિક ૨૫૫૧ રાક ૧૫૦૦મા મરણ પામેા સાદજહાન ગાદીએ આવેા

૬ શિવાજીની ઠાઠિદી-૧૫ ૨૦-૨૪) આમાં નીચેની બાબતો છે — શિવાજીનો રાક ૧૫૫૧(ઇ સ ૧૬૨૬-૩૦)મા જન્મ, શિવાજીના ઔરંગઝેબ સામેનાં પરાક્રમેા, ઔરંગઝેબનું રાજ્યારોહણ રાક ૧૫૮૧(ઇ સ ૧૬૫૮), શિવાજીએ પ્રતાપ મદમા કરેલું અફઝલખાનનું પુત્ર રાક ૧૫૮૫(ઇ સ ૧૬૬૩-૪), સુરતની શિવાજીની પહેલી હુલ, સુરતની શિવાજીની બીજી હુલ રાક ૧૫૬૨, શિવાજીની કેટલીક ઠોઠિદિલ દહીંગતો, શિવાજીનો રાજ્યબિધેક રાક ૧૫૬૬ના જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૨, શુક્રવાર (પ્રાતઃકાલે પાંચ વાગ્યે=આમા નક્ષત્ર, યોગ, કરણ આદિના ધરી પગ આપેલા છે), શિવાજીનો સિદ્ધમદમાં રાક ૧૫૫૧ ફગણ વદ ૩, શુક્રવારે હસ્ત નક્ષત્રમા જન્મ થયેલો તેનો પ્રસંગ, શિવાજીના પુત્ર રાજાજીનો રાક ૧૫૭ ના જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૨ શુક્રવારે જન્મ થયેલો તેનો પ્રસંગ, અન્ય મહીર્ણ તથા સામવ પ્રકરણની ઇતિહાસી તેમા આ બખ્ખર રાક ૧૭૩૭(ઇ સ ૧૮૧૫)મા લખાયાનું જણાવ્યું છે (જુલિ પા ૨૪ તેમ જ પાનું ૧૬૨)

૭ રાકકલ્પાઓ-(પા ૨૪) બારતવર્મા થયેલા રાકકલ્પાઓના નામ દક્ષિણમા તેમના રાકમવર્તનના વર્ષ આદિ આપેલા છે

૮ દિલ્હીનું રાજ્ય-(પા ૨૫-૨૬) આમા દિલ્હીના રાજ્યના આરમ સબધી એક કિસ્સો નીચે પ્રમાણે આપેલો છે —

“પાર્વતી અને ગણપતિ ભૂતલમાથી અહત્ય થયલા જણાતા શિવ શોકથી અતિ રાય આકુળબાકુળ થયા એટલામા પચગબર સુનિ તેમની સમક્ષ આવી ખડા થયા અને તેણે તેમને કહ્યું કે પાર્વતી અને ગણપતિ અહત્ય થઈ ચોક્કસ સ્થળે ગયા શિવે તેથી પ્રસન્ન થઈ પચગબર સુનિને આશિર્વાદ આપી કહ્યું કે તારો અવતાર મનુષ્ય રૂપે ભૂતલ ઉપર યશે અને તુ ચમત્કરો કરીશ તુ સાદ સુલતાન ઇસ્મુદ્દિન બની ૧૨૦૦ વર્ષ પર્યંત અમલ ચલાવીશ આના પરિણામે રાક ૫૧૨(ઇ સ ૫૬૧)મા સુલતાન ઇસ્મુદ્દિને હસ્તિનાપુરના છેલ્લા હિન્દુ રાજા પિયોરાને જિયેા, દિલ્હીની સ્થાપના કીધી અને ફસથી સન મવર્તોવ્યે” (આમા આપેનો રાક ૫૧૨ રાક ૫૬૦ છે, કારણ તે સમયે મુસલમાની અમલ દિલ્હીમા થયેા નથી)

૯ રમણ શાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ સંબંધમા પાને ૨૫ એ નીચેના શ્લોક આપેલા છે —

ઈશ્વર. પ્રાહ પાર્વત્યૈ સ્કદાય પ્રાહ પાર્વતી ।

સ્કંદો દવજારદાય મૃગવે નારદોઽગ્રવીત્ ॥ ૧ ॥

સોઽગ્રવીઢ્ઢુગુપ્તસ્તુ ધીમતે વિશ્વકર્મણે ।

સોઽગ્રવીઢ્ઢવનોપેદં રહસ્યં કૌતુકં મુદા ॥ ૨ ॥

તસ્માદ્યાવનિકં શાસ્ત્રં રમણોત્કર્ષમદ્ભૂતમ્ ।

ઘર્કવાણામ ૫૧૨ શ્લોકં ચ શાલિવાહનકઃ શકઃ ॥ ૩ ॥

પૈંગવરાદિવિખ્યાતા(ઃ) પ્રારંભે યાવનાદયઃ ।

૧૦ બિલપુરનું રાજ્ય-(પા. ૨૭-૪૮) બિલપુરનું રાજ્ય શક ૧૪૦૦ માં સ્થ-
પાયું; પછી તેના અમલનો કુટુંબ ઇતિહાસ આપેલો છે. વચ્ચે પાનાં ૨૯ કોરાં છે.

૧૧ ભોંસલે કુટુંબ-(પા. ૪૮-૫૪) આમાં ભોંસલે કુટુંબની આદ્ય ઇતિહાસનો
વૃત્તાન્ત તેમાંથી ઇત્યત્ર ચલસા શિવાજીના વંશજોનો વૃત્તાન્ત અને સતારા રાજ્યની સ્થા-
પનાનો પ્રસંગ આદિ આપેલાં છે.

૧૨ મોડી લિપિનો અવેશ-પછી પાના ૫૪ માં મોડી લિપિ દક્ષિણમાં
લંકાથી હોલતાબાહતા સ્થાપક રામ રામરાજના પ્રધાન હેમાદ્રિ પંતે શક ૧૧૭૫ (ઇ.
સ. ૧૨૫૩)માં દાખલ કર્યાની કથા આપેલી છે.

૧૩ સતારા અને કોલહાપુરના રાજ્યોના અમલનો કટલોક હેવાલ
(પા. ૫૬-૬૦)

૧૪ પેશ્વાઓનો વૃત્તાન્ત-(પા. ૬૨-૬૪) આમાં પેશ્વાઈ રાજ્ય દરમ્યાન બનેલા
શક વાર મુખ્ય મુખ્ય બનાવોની નોંધ, કટલોક સંક્ષિપ્ત તે કટલોક વિસ્તૃત આપેલી છે.
પાનાં ૭૭થી ૮૨ કોરાં છે. પેશ્વાઓનો આગ્ર ઇતિહાસ, તેમની વંશાવલિ, ઐતિહાસિક
પ્રસંગોની તપસીલો, શક ૧૬૮૨(ઇ. સ. ૧૭૬૧)નું પાણિપતનું યુદ્ધ આપેલાં છે.
સિંધિયા, હોલકર અને નાના ફૂડનવિસના વૃત્તાંતો આદિ આપેલાં છે; તે પછી ધુરંધર
કુટુંબનો વૃત્તાંત આપેલો છે.

૧૫-પેશ્વાઈ રાજ્યઅમલ-(પા. ૬૪-૧૬૧) આમાં પેશ્વાઈના આરંભથી તે
બાછરાવ બીજાની પડતી પર્યંતના ઐતિહાસિક પ્રસંગોનો સૂક્ષ્મ નિર્દેશ કરેલો છે;
વચમાં બાછરાવ, ચીમણાજી આખા વિગેરેના જન્મશાસ્ત્રની વિગતો આપેલી છે.

૧૬ મઝીણું-દક્ષિણના મરાઠી રાજ્યના ગઢો, તે સમયમાં પડેલા દુકાળો, આવેલી
રેલો, જમીનોની મોજણી આદિ અનેક મઝીણું પણ રસભર હકીકતો નોંધેલી છે.

વિશેષ-આ ચોપડો મરાઠી અને પેશ્વાઈ અમલની વિશ્વસનીય માહિતી પૂરી
પાડે છે અને તે કામતી છે. તેનાં પાનાં જર્જરિત થયાં છે. કટલોક પાનાં કોરાં છે.
અને પાનાનો સંખ્યાક્રમ પણ વચ્ચે તરફ છે; આરંભનાં ચોલક પાનાં છતાં પછી ગયાં
છે અને ફટલાં છે. આ ઉપરાંત આ સાથે ન્યાયમૂર્તિ ન્યુટન સાહેબ જેઓ ફાર્બસ
ગુજરાતી સભાના પ્રમુખ હતા તેમનો આ સંબંધમાં લખેલો એક કાગળ સામેલ છે.

આ ચોપડો ઇનામ કમીશન આગળ પુરાવાનાં રહ્યું ચલેલો છે.

આ સિવાય મોડી લિપિમાં લખેલાં કાગળીયાંઓનો એક બીજો ચોપડો સાથે
સામેલ છે, પણ તે છતાં હોવાથી અને તેનો ઉકેલ કરાવી સકાયથો નહીં હોવાથી અં.
૫૦ માં સામઢો બીજા કાગળીયાઓ સાથે બાંધેલો છે.

અં. ૪૮-૧૯-જ્ઞાતિઓની ઉત્પત્તિ-ઐ. સા. ગુ. ૬.-
લાંબું ઓળીઉં.

અં. ૪૮-૧૯-૧-બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિ-

આરંભ-અંડકાશમાંથી બ્રાહ્મણ જાતિ સ્વયંભૂ ચતુરાનન...બ્રહ્માને પર-
બ્રહ્મનું મુખ કે છે તે બ્રહ્માયિ સમ રૂપિ ઉત્પન્ન થયા તેને બ્રહ્મર્ષિ કે છે ને સાત
બ્રહ્મર્ષિઓના ને આઠમા અગસ્ત્યના પુત્રપૌત્રને ગોત્ર સંતા કે(હે) છે. એ વંશમાં
બ્રાહ્મણ જાતિ ઉત્પન્ન થઈ તે કેટલેએક કાળે યુગ મહા અદંકાર થેને પોત-
પોતાના ભ્રમત્વ થઈ પંચ ગૌડ ત. પંચ દ્રાવિડ થયા તેઓના સ્થાનનિ
તપસીલ લખી છે.

(પંચ ગૌડ)

-ચત

કણોજિયા

ઉત્કલ

પંચદ્રાવિડ

ગુર્જર

મહારાષ્ટ્ર

કનડા કણ્ણાટકી

દ્રવિડ

તેલંગ

- - - એથી પૂર્વે રાજા સધરા જયસિંહ નામે પેદા થયા તેણે પૃથ્વીમાં
પોતાનું યશ વિખ્યાત કર્વાં સાઝ * જે સમયમે રૂદ્રમાળો બંધાવ્યો તે વખ-
તમે રાજાએ મનમે વિચાર કીધો કે પૃથ્વીમે મારું યશ ધણુ થયુ પણ
આ વાર પછીના બાદશાહ લોકો થાસે તે હોંદુ ધર્મદેવી થેને રૂદ્રમાળો
રેવા દેસે નહોં ને મારો વંશ રેસે તો તે વંશ રૂદ્રમાળા ઉપર આક્રીયત આવસે
તો તેને ધણી ગેરીમત થાસે તેથી મને પણ ધણી શરમની વાત છે ને ખીજી
કારણુ એ જે મારા વંશના લોકો એ બીજ ઉપર લોલાવિષ્ટ થેને ગીરો
અથવા વિક્રમ કર્મે તો પણ મને ધણી શરમ છે વાસ્તે હેવું થાય કે મારો
નિર્વેશ થાય તો ઉત્તમ છે હેવું વિચારીને તે ઉપાય સોધવા માગ્યો એમ
કર્તા શાસ્ત્રથી તજવીજ કીધી તેથી જાણ્યું કે વ્રહ્મદેવાત્કલશયઃ હેવો સિદ્ધાન્ત
સમગ્રીને જેમે બ્રહ્મદેવ થાય હેવું યજ્ઞકર્મ કર્વાં માંડ્યું હવે યજ્ઞ તો બ્રાહ્મણ-
સાધ્ય ને બ્રાહ્મણો તો કૃષિવૃત્તિવાળા ને નિસ્લોભ તેથી રાજાએ પોતાના
પુરોહિત તથા પ્રધાનને બ્રાહ્મણોને તેડવા મોકલ્યા તે લોકોએ ધણીએક
બ્રાહ્મણોનિ સ્તુતિ કરીને ઠામઠામથી બ્રાહ્મણોને લાવ્યા ને કર્મ ચાલતું કીધું
તેમે જાણીને પૂજ્યપૂજ્યાવ્યતિક્રમ કીધો ને વ્યુત્ક્રમપૂજન ત. દાન કીધાં

તેથી બ્રાહ્મણો ક્રોધ પામ્યા ને એ જ અધર્મનું પ્રાપ્તિત રૂપ ડંડને સાર શ્રાપ દીધો. તેથી રાજા મચ્છર નિર્વશ થયો ને પછી કટલે એક કાળે કરીને રાજા જયસિંહનો વંશ ન છતાં હિંદુ ધર્મદેવિ રાજાએ રૂદ્રમાળ તોડ્યો. હવે તે જ યજ્ઞમે બ્રાહ્મણોએ રાજાને શાપ દીધો ને પોતે પોતાની પૂજ્યતિકમદેવ બાંધી ને કર્મવિપય ત. દક્ષિણાવિપયનો કલ્પ કરીને માહો માય જુદા જુદા જગ્યા કરીને એને જાંઘાં જાવાની ઇચ્છા થી તાં તાં તે લોકો જૈને વસ્ત્રા ને પ્રાચીન દેવથી પરસ્પર ભોજન કન્યાવ્યવહાર રાખ્યો ને લોકસંગ્રહાર્થ પોતે પોતાના જથાનાં નામ કીધાં તેહનિ વિગત લખી છે.

૧ ઓમાલિનિ ઉત્તપત્તિ—

અન્ત-પૂર્વે ધણાએક વર્ષ ઉપેર ગુર્જર દેસમે અસંખ્યાત ઓદિચ્ય, બ્રાહ્મણો હતા તે સમયમે એક દિવસ કોઈ અહરથે અશેષને ભોજન આપ્યું તે લોકો મધ્યાન્હે ભોજન કર્યા જતા હતા તેને જોઇને મુગલ ખજારમે બેઠો હતો. તેણે બ્રાહ્મણને પુછ્યું જે તમે કં જાઓ છો ત્યારે તે લોકોએ કહ્યું જે હમે ફક્તે ઠાંણે જમવા જૈયે છેયે હેતું સાંભળીને તે મુગલ પોતાને ઘેર ગયો ને બ્રાહ્મણ સખાં વેપ ધરીને મૌન વ્રત ધારણ કરીને બ્રાહ્મણોની યાતમે જમવા ગયો ને છોડે પોતાનો ઠાંમ કરીને સ્નાન કરીને જંબા બેઠો ને પરિવેષણ જારી કીધું તે વખત સર્વે બ્રાહ્મણોએ પોતે પોતાની/રીત પ્રમાણે ઘી ધાલીને લાડુ કાસણીને તૈયાર કીધા ને મુગલે તો અળણપણથી જુખો લાડુ ચોડા ધીના ચોપડયો પણ કોઈ બ્રાહ્મણે જાણ્યું નહી કાંતે આમ આમનો બહુ સંવાય મળ્યો તેથી કોઈએ પૂછ્યું નહીં ને ભોજન જારી થયા પુઠે મુગલને તે લાડુ ગળે અટકવા લાગો ત્યારે મુગલ બ્રાહ્મણે જે રોગા નખાપદ મલીદા હલક પકર્તા હે હેતું સાંભળીને પાસે બેઠો. બ્રાહ્મણ પુછવા લાગો કે તું કાણુ છાં ત્યારે મુગલે પણ પુછ્યું જે આ સર્વે જમવા બેઠલા છે તે કાણુ છે ત્યારે બ્રાહ્મણોએ કહ્યું જે અમે ઓદિચ્ય ત્યારે મુગલ બ્રાહ્મણે જે મે ખી કીય હેતું સાંભળીને સર્વે બ્રાહ્મણો ચેલા જે આ કોઈ યવન છે હેતું જાણીને સર્વે બ્રાહ્મણોએ તે મુગલને પ્રાણ સાથે મારી નાખ્યો ને તે દિવસથી જુદા જુદા ગાંમનાંમના જગ્યા બાંધીને તે પ્રમાણે ભોજન ત. કન્યાવ્યવહાર રાખ્યો.

વિષયાદિ—આમાં પ્રથમ મૂળ યજ્ઞથી સપ્ત ઋષિ કૃત્વજ થયાં અને સપ્ત ર્ષિ તથા અગસ્ય એ આડ ગોત્રસ્થાપકોથી અન્ય બ્રાહ્મણોનો વંશ આપ્યાનું કાળે કરીને પાંચ ગૌડ તથા પાંચ દ્રવિડ જાતિના બ્રાહ્મણો નીવડ્યાં અને દેસવસાન ગુર્જર, દ્રવિડ, તેલંગ આદિ મુખ્ય બ્રાહ્મણજાતો થયાં જણાવેં છે. તે પછી સિદ્ધરાજના

સમયથી બ્રાહ્મણોના વિવિધ ન્યાયો કેમ પણ તેનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. તે પણ નીચેના બ્રાહ્મણોની જ્ઞાતિવાર ઉત્પત્તિ આદિની દૃષ્ટાન્ત આપેલી છે, જેનો સંક્ષેપ નીચે આપેલો છે:—

૧ શ્રીમાલિ બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિ:—ભિંડિમાલ(ભિન્નમાલ)ના નંગલમાં લક્ષ્મી સાથે વિષ્ણુ આવીને રહ્યા; વિશ્વકર્મા પાસે મોટું નગર વસાવરાવ્યું અને ૪૫,૦૦૦ ઘર બનાવરાવી દાનમાં આપવા સારૂ ગરુડ દ્વારા વનમાં ચત્ર તત્ર વસતા તપસ્વી બ્રાહ્મણોને ઉચ્ચ મંત્રાવ્યા; ગરુડે અણ્પરીક્ષાથી તેમ ઉતાવળમાં બ્રાહ્મણો ઉપરાંત બીજા લોકોને પણ આપ્યા તેમાંથી ૪૫,૦૦૦ બ્રાહ્મણોને વિષ્ણુએ પેલાં ઘરનું દાન લીધું અને શ્રીમાલો નામ આપ્યું; અને બ્રાહ્મણોત્તરને ત્રાગઢ સોની બનાવ્યા.

૨ બાળ અને બીતરઠ એડાવાળ-કુંવરપાલ રાજકુમાર દેશવટે નિકળતાં નંગલમાં કુરતાં કુરતાં તાડ વૃક્ષ દેહજ શ્રમથી સૂઈ ગયો તાડની ડાયા આજી એટલે થોડીક વારમાં તડકો તેની ઉપર આવ્યો. તેથી જગી ઉઠતાં રાજ્ય માત્ર થયે પોતાના રાજ્ય-પ્રદેશમાંથી તાડના ઝાડનું મૂળ જ સદતર દાઢી નાંખવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. પણ તે બૂખ્યો હોવાથી હઠીને લાડ લોકોની જન નંગલમાં એક બાલુએ મુકામ કરી પડી હતી ત્યાં ગયો. તે લોકે પોતે ખાધુ પષુ કુંવરપાલને માગ્યા છતાં દ્રશ્ય ન આપ્યું એટલે ચીઠાઈ લાડ લોકોને વખત આવ્યે મારવાનો નિયમ લીધો. કાળે કરીને રાજ મરતાં તેને ગાદી મળી ત્યારે તેણે તાડના ઝાડને ખેડે ગુજરાતમાંથી કઢાવ્યો અને લાડ લોકો ખેડામાં વસતા હતા ત્યાંથી તેમનો સંહાર કરાવવા માંજ્યો. બ્રાહ્મણોએ તેમની વાહાર લીધી અને મરાયા. તેમની બહાદુરતા ચતી અટકાવવા પ્રધાનોએ બ્રાહ્મણોની સલાહથી રાહરતા દરવાજે ખર્જ બાંધ્યું અને તે તળેથી લાડ વાણીયાને કાઢ્યા; એટલે તે મુખા જ નેવા જણાયા. તેમને બ્રાહ્મણોએ આ રીતે જ્યાવ્યા તેથી તેમને લાડ લોકે પોતાના પુરોહિત બનાવ્યા, અને તે એડાવાળ થયા. જેમણે તેમની દક્ષિણા લીધી તે બીતરઠ થયા અને ન લીધી તે બાળ થયા. તેમના નવ કુટુંબ નીચે પ્રમાણે છે:—

ખેડાવાળ, ઉનેવાળ, અમકવાળ, દિશાવાળ, રવાળ, ગોમતીવાળ, મેલતવાળ, રાડવાળ અને ગાયાવાળ,

૩ છ મોઢની ઉત્પત્તિ—પૂર્વે મોઢાણુ ગામમાં રામચંદ્રજીએ રાવણને ત્યાંથી પાછી ફરેલી સીતાને વનવાસ કાઢ્યા પછી યજ્ઞ લીધો અને પત્નીને સ્થાને સોનાની મૂર્તિ સીતાની કરીને ખેડાડી. યજ્ઞ પતતાં કેટલાક લોકો બ્રાહ્મણોએ પેલી મૂર્તિ કટકા કરીને વહેંચી તેથી તેઓ સ્ત્રીવધા મોઢા થયા; યજ્ઞનો આવર મુવર્ણ થયો તેના ખંડ કરી વહેંચી લેનારા આચરવધા મોઢ થયા; આવરનો અગીયારમો ભાગ લેનારા અગિયારસા થયા; કેટલાકે મલ્લયુક્તની રાતે દાન લીધું તેથી જેઠીમલ્લ થયા; નૃત્ય કરનારા તાંડવજન, તાંડળજન, અને ચોર્ય કરી ધન લેનારા ધીણુંજન કહેવાયા.

૪ છ નાગરોની ઉત્પત્તિ—પાર્વતીના લગ્નનેવા મહાદેવે પુરોહિતના કાર્ય માટે છ બ્રાહ્મણોને ઉત્પન્ન કર્યા. તેમની દિવ્ય શક્તિ દરવાને પૃથ્વીના લોકે ઉતરીને તેમની સ્ત્રીને દાન લીધાં એટલે તેમની દિવ્ય શક્તિશક્તિ લીણ થઈ અને તેમના છપ દંકર

હાટકેશ્વર તેમના અતુરંજન અર્થે વૃહનગર(વડનગર)માં આવ્યા. તેમાંના જેમણે વૃષભ (શ્વ) પાસેથી દાન લીધાં તે વિસલ નગરના થયા બહીના પાંચ જણના વંશને પરસ્પર વિરોધ થતાં બહાં બહાં નગરમાં જઈ વસ્યા. તેથી વહનગર, સાહેદ્રા, કુખ્યોદરા, અમ્નોદરા અને ચિત્રોદરા થયા.

ઔદિચીની ઉત્પત્તિ-પૂર્વે ઉત્તરમાં હદિચ્ચ રૂપિ રહેતા હતા. તેના વંશજોને સહસ્ત્ર ગામ એક રાજ્યે દાનમાં લીધાં, તેથી ઔદિચ્ય સહસ્ત્ર થયા. પશ્ચિમનાં પાંચસો ગામમાં મુખ્ય શહેર સિહોર બાવનગર પાસે છે તે તેમનું મુખ્ય સ્થાનક થયું. અહિં જની અને હવે કુટુંબો વસ્યાં કાળે કરીને પરસ્પર કલહ થતા તેઓ વિખરાયા. જેમણે તાલુકાબિંદીકા ખાધી તે ટોળકીયા થયા; તેમની આંહલીઆ, માંહલીઆ, પંચી, બાડીયા, રાવળ, ટેકરિયા, ખોખલા ખોખલા આદિ વિભાગો છે.

અં. ૪૮-૧૯-૨ બાહેલાની ઉત્પત્તિ-

વિષયાદિ-આમાં નીચે પ્રમાણે બાહેલાની ઉત્પત્તિ જણાવેલી છે: પૂર્વે હખ્ખાવાન ક્ષેત્રમાં શ્રીરામચંદ્રને વસિષ્ઠે યજ્ઞ કરાવવા વિચાર કીધો; ‘પશુ વંશોમાં/બ્રાહ્મણો ન આવ્યા; એટલે તપોબળથી બિલ્લ લોકોને વેદાદિનાં બોધ કરી, બ્રાહ્મણસ્થાને સ્થાપી, યજ્ઞકાર્ય કીધું. યજ્ઞ પતતાં તેમને વસિષ્ઠે પાછા બિલ્લ બનાવ્યા. પશુ તેમણે તે સ્થિતિથી નારાજ બતાવી ત્યારે વસિષ્ઠે તેમને ત્રિકર્મના અધિકારી કરાવ્યા અને નાગકન્યા સાથે પરણાવ્યા. ‘બ્રાહ્મણ સખાં, શત્રેલા તેનું નામ કીધું તે બાહેલા થયા.’ તેમની ૧૮ જાતિ નીચે પ્રમાણે.-

“બ્રહ્મક્ષત્રિ	“ખાતરિ
સખુલી	ગરડા
બાટિયા	વેરાત્રિ
બાટ	પુરવિયા
ત્રાગડ સેત્રિ	ખખાર ક્ષિત્રિ
બરડા તપોધન	હદીચી
કાળીદાસ	મુચાર
“રાવગિયા	સલાટ”

અં-૪૮-૧૯-૩ બ્રાહ્મણોની અવતંકો-પ્રકીર્ણ.

વિષયાદિ-આમાં વિવિધ જાતના બ્રાહ્મણોની, ત્રિપાઠી, દીક્ષિત, દ્વિવેદી, પાઠક, યાજ્ઞિક, પંડિત, વેદોશ, એકાઝા, ઉપાધ્યાય, શુક્લ, ન્યાયિત્રિ, રાવલ, મિત્ર, આચાર્ય, બ્રાહ્મ, બટ્ટ, કાલેદિયા, સ્માર્ત, અધ્યાય, દેશમુખ અને પાટિલ એ મુખ્ય અને જાણીતી અવતંકોનાં સંસ્કૃત નામ, કર્મ, અને પ્રાકૃત નામ, આપેલાં છે. એનો ત્રુટિવાળો કોડો નીચે પ્રમાણે આપેલો છે.—

બ્રાહ્મણની અવદંત	અર્થ	પ્રાહત
દીક્ષિત	યદ દીક્ષાવાન્	દિક્ષિત
ત્રિપાઠી	ત્રણ ત્રિવિજ્ઞના કાર્યકર્તા	ત્રિપાઠી
વોદેરા	વ્યાપારકર્તા	વોદેરા
રાવલ	ચેતનાસ્થાસિ	રાવલ
મિત્ર	બ્રહ્મક્ષત્રિ કર્મકારણિતા	મિત્રાર
કાલેટિયા	મૃતકેતકારણિતા	કાલેટિયા
દેશમુખ	પૃથ્વીના વતનદાર	દેશાર્ધ
પટેલ	સાતિમુખ્ય	પટેલ

અં-૪૮-૧૯-૪-ક્ષત્રિયોની ઉત્પત્તિ-

આરંભ-પૂર્વે કલ્પાંતને વિષે એક પરબ્રહ્મ વિના કંઈ બીજી વસ્તુ હતી નહીં તે જ ઈશ્વર પોતાની ઇચ્છા કેતાં માયા સાથે મળ્યો તેથી મહત્ત્વ ઉત્પન્ન થયું.....તે પદ્મકોશમોથી ચતુરાનન બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા. તે બ્રાહ્મણની ઉત્પત્તિ તો ઉપર લખી છે ને તે જ બ્રહ્માયિ મરીચી ઉત્પન્ન થયા ને મરીચિને કસ્યપ ઉત્પન્ન થયા કસ્યપને વિવસ્વાન્ પુત્ર ઉત્પન્ન થયા ને વિવસ્વાનને આદિદેવ મનુ થયા ને આદિદેવ મનૂને ઈક્ષ્વાકુ આદે દશ પુત્ર ઉત્પન્ન થયા તે જ ઈક્ષ્વાકુ વગેરે દશ ભાષયોયિ સૂર્યવંશિ ક્ષત્રીવંશ ચાલ્યો ત. સૂર્યવંશમોથી ચંદ્રવંશિ ઉત્પન્ન થયા તેના પ્રકાર એમ જાણવો કે-

અન્ત-પર્યુષામણ્યે જે વેળા ક્ષત્રીય સંહાર કીધો તે વખતમો કેટલીએક ક્ષત્રીયોની પુત્રી અપર્યુષિત હુતિ તેણે કોઈ ક્ષત્રીયનુ બીજ દીધું નહીં ત્યારે તે છાકરીઓએ બ્રાહ્મણ ત. વૈશ્ય સંઘાથે અનુસોમપ્રતિભોમ વિવાહ કીધો તેથી સંતાન થયાં તે બ્રહ્મક્ષત્રીય ત. રુદ્રખૂત વગેરે લોકો પેદા થયા તે હાલમાં ક્ષત્રીય કેવાએ છે તેમાથી પણ કર્મબ્રહ્મતાથી પાતિત્વભાવને પામેલા હરાડ પ્રકારના થયા તેની વિગત-

“નટ	“બીલ	સિકલિગર”
નોપિત	દુબળા	મોચિ-
લુહાર	કોલિ	ખરાદિ
નરડા	વાધારિ	ભંડારિ
બાબા	ખાલખા	ખમાર
“કાળ	દરજી	પારધિ”

વિષયાદિ-આમાં નીચેનો વૃત્તાન્ત આપેલો છે:-કલ્પને અન્તે બ્રહ્માંથી બ્રહ્મા માયાંશથી કૃત્રી રીતે ઉત્પન્ન થયા તે અને તેમના પુત્ર મરિચિથી સૂર્યવંશી ક્ષત્રિયોની ઉત્પત્તિ જાણાવી, ઈશ્વાકુ રાજાને તેની રાણીના જીવહતોષથી યજ્ઞભલે પુત્રને બદલે પુત્રી થઈ અને તેનાથી ચંદ્રના પુત્ર બુધથી પુરુરવા ઉત્પન્ન થયા અને ચંદ્રવંશી આદ્યો, અને પરશુરામે તેમનો સંહાર કરતાં તેમના અવશિષ્ટ વંશજોની પતિત નાતો થઈ.

વિશેષ-આની ૫૭ી "વૈશ્યનિ ઉત્પત્તિ" એમ લખ્યું છે, પણ તે ભાગ કોરો રાખેલો છે. ઉપર નીચેનો શ્લોક છે:-

સૂર્યવંશચંદ્રવંશો વંશશ્ચ રયકારયોઃ ।

દૈત્યવંશો દેવવંશઃ કલૌ નાસ્તિ ચ નાસ્તિ ચ ॥

અં. ૪૮-૧૬-૫-વાણિયા લોકોની જ્ઞાતિનો

પ્રકાર-એ. સા. ગુ. ૬.

આરંભ-પૂર્વે સૃષ્ટિકર્મથી ચદ્ર વર્ણુ એક જ હતો તેને ઈશ્વરે દ્વિજ-શ્રુત્યુપાધર્મ આપ્યો હતો જેથી ચદ્ર લોકોનો સંસ્કારથી પાપોદ્ધાર થાય તે પરલોકમાં ઉત્તર ગતિ થાય પણ તે વાત તો બ્રાહ્મણસાધ્ય-ને બ્રાહ્મણો ચદ્ર-દર્શનથી સચેલ રનાન કરતાં ને સૂર્યદર્શનથી શુદ્ધ થાતા ને ચદ્રદષ્ટ ત. ચદ્ર સ્પર્શિત જલાદિક વસ્તુ તે અપવિત્ર હતી તેવું કારણ એ જે જૈન્ય(ન) ધર્મી શુદ્ધ હતા. તેથી સૌચાચારરહિત ચદ્ર હતા તે ૫૭ી કેટલીએક કાળે શ્રી શંકરસ્વામીનું પ્રાગટ્ય થયું તેણે જૈન્ય(ન) ધર્મ તોડ્યો ને પૃથ્વી ઉપર પોતાની સુદત પુરી થે તેથી કેટલીએક વર્ણુ જાતીને શિવમંત્રોપદેશથી દીક્ષા આપી...પણ પૂરો અમલ બેઠો નહી ત્યારે શ્રી વલ્લભાચાર્યજીનું પ્રાગટ્ય થયું ને તે આચાર્યજી વૈષ્ણવ ધર્મ પૃથ્વી ઉપર સ્થાપન કરતાં કરતાં ભિંડમાલ દેશ કેતાં મારવાડમે ગયા ને તાં તો જૈન્ય ત. શેવ મિશ્રધર્મી પ્રજાને દીડી લારે જુજવી જૈન્ય ધર્મિ લોકો હતા તેને સમજાવીને વૈષ્ણવી દીક્ષા (દીધી)...(એ લોક વાણિયા કહેવાયા.)

અન્ત-કેટલાએક બ્રહ્મ લોકો પણ ચદ્ર જાતીમે મળ્યા છે ત. આધુનિક કાળમે જે ચદ્ર જૈન ધર્મથી છૂટીને શિવવિષ્ણુકર્મમે આવ્યા તે લોકો લાડપોરવાડ વગેરે વાણિયાઓ થયા તે લોકોએ પ્રાચીન શ્રીમાળી વગેરે બ્રાહ્મણો હતા તેને ગુર કીધા તેથી વાણિયાની ન્યાતોની તપસીલ લખી જી મહાલક્ષ્મિમે મેહેર કરીને ચાપ્યા ને ભિંડમાલ દેશની જુમિ આ શ્રીમાળ ગાંમ વાસ્તે શ્રીમાળી શિરોમણી છે.

આદ્ય	વલ્લુક
૧ શ્રીમાળી	૧ શ્રીમાળી
	૨ ઓસવાળ
	૩ પ્રોહવાળ
દિશાવાળ	૪ દિશાવાળ
	૫ ગુળ્મર
	૬ ડાકુ, રનાધોસ્તિત. માહેશ્વરી
ખેડાવાળ	૭ દશાવિશા લાડ
	૮ ખડોલ
X	X
વાલ્મિક	૧૦૪ વાલ્મિક
	૧૦૫ ખંડેરવાળ
	૧૦૬ વધેરવાળ
	૧૨૩ કાણુ

વિષયાદિ-આમાં આદિ સત્ શૂદ્રાચારવાળી વાલ્મિકીઓની જ્ઞાતિઓ અને બ્રહ્મ વૈશ્ય નતિમાંથી શૂદ્ર નતિઓ કેવી રીતે થઈ તે જણાવેલું છે, વિષય “આરંભ” ભાગમાં તેમ જ “અંત”થી સ્પષ્ટ છે. આમાં વાલ્મિકીઓની ૧૨૩ જ્ઞાતિઓ અને તેમના પુરોહિતોની કાઠાવાર તપસીલ કથન પ્રમાણે આપેલી છે, જેનો માત્ર નમુનો જ ઉતાર્યો છે.

વિશેષ-આ વિષેની વધુ હકીકત “સત્શૂદ્રાચારચિંતામણિ” અને “શૂદ્ર-કમલાકર” ગ્રંથોમાંથી મળી આવશે એમ અહીં જણાવેલું છે.

અં. ૪૮-૧૯-૬-કુણુખીજની ઉત્પત્તિ-ઐ. સ્ત્રા. ગુ. હં.

આરંભ-પૂર્વે બાર વર્ષની અનાવૃષ્ટી પડી સારે પ્રજા સર્વનો ક્ષય થવા માંજો સારે પ્રજા ઉપેર મહાદેવજીને દયા આપી ને પોતાની જંધામોથી ૬ પુરુષો પેદા કર્યા ને ભવાંનીને કહ્યું જે એ લોકોને સદીનું કર્મ કર્વાં વાસ્તે પર્ણાબ્યા જોયે તેથી તમો ૬ કન્યા પેદા કરો હેવું સાંભળીને ભવાંનીએ ૬ શક્તિ પેદા કરી ને ૭ પુરુષને આજ્ઞા આપી જે તમો છવો પુરુષો એક એક વરો પછી એક પુરુષે એક કન્યાને માથે હાથ યુક્યો તેથી કરવાહા કેતાં કડવા કણુખી થયા ત. બીજા પુરુષે એક કન્યાને માથે યુગ્મન કરીધું તેથી લેહવા કેતાં લેવા કણુખી થયા ત. ત્રીજા પુરુષે એક કન્યાનો કાછડો પકડ્યો તેથી કાછિયા

કણ્ણી યયા તયા ચોયા પુરુષે એક કન્યાના નેત્રાંજનને સ્પર્શ કીધો તેથી આજણા યયા ત. પાંચમા પુરુષે એક કન્યા (અહીં પાંચમા અને છઠ્ઠા પુરુષોથી થયેલી જ્ઞાતિની સજ્ઞાવાળો ભાગ લખેલો નથી) x x x x

પછી મહાદેવજીએ દેવસભા એકઠી કીધી ને જીઓ પુરુષને સભામે તોડીને બળદેવજી પાસે હળ અપાવ્યું ધન્ધ પાસેયિ જળરૂપ બીજા અપાવ્યું ત. કામધેનુ પાસેયિ વૃષભ અપાવ્યા ને પૃથ્વી પાસેયિ ઔપધીનાં બીજ અપાવ્યાં.....એ પ્રકારે પડ્વિધ કણ્ણીજ કેતાં કણ્ણીજની પેદાસ બાજીવી.

બિજા પ્રકારની કણ્ણીજની ઉત્પત્તિ—

અન્ત-શેષ મૂર્દ્ધાવસિકતાદિ સંકર જાતિની ઉત્પત્તિ બૃહજનજિવિવેકયિ બાજીવિ ને ચન્દ્રના કર્મયિ બ્રહ્મ યે ને પાતિત્વ લાવને પામ્યા હેવા હરાડ પ્રકારના છે તેની તપસીલ—

માળી	માળવા	કાઝિયા
કુંભાર	જળિઆરા	ગોવાળિયા
ગોલા	ભાવસાર	ભર્વાડા
ભાડજીભ	પંચોળી	પખાલિ
છીપા	વણુભરા	ધોલિ
કંસારા	ધાંચી	કાહાર

વિષયાદિ-વિષયવસ્તુ આરબથી સ્પષ્ટ છે બીજા પ્રકારના કણ્ણીઓની ઉત્પત્તિ સંબંધમાં રામચંદ્રજીના લવ અને કુશથી કણ્ણીઓ થયાની તે સંબંધમાં પૌરાણિક અને મિશ્ર હંતકથાથી પ્રચલિત આખ્યાયિકા આપેલ છે

અં, ૪૮-૧૯-૭ વાક્યપિતિ ઉત્પત્તિ-પે. સા. સં. ૮.

આરંભ—

મૈશંકવો હરિશ્ચન્દ્રો વિશ્વામિત્રવસિષ્ઠ(પ્ર)યોઃ ।

યન્નિમિત્તમમૂઘુદ્ધં પક્ષિણોર્બહુવાર્ષિકમ્ ॥ ૧ ॥

સોડનપત્યો વિષળ્ણાત્મા નારદસ્યોપદેશતઃ ।

વરુણં શરણં યાત- પુત્રો મે જાયતા પ્રમોઃ ॥ ૨ ॥

યે મધુચ્છંદસો જ્યેષ્ઠા કુશલં મે

અન્ત—

અશાપતાન્મુનિઃ કુદ્ધો મ્લેચ્છા ભવત દુર્જનાઃ ॥ ૨૬ ॥

તત્તસ્ય જ્યેષ્ઠત્વં કુશલં ન મેનિરે મધ્યમત્વસ્યાનથાવહત્વં દૃષ્ટ્વા નામકૃતવંત.
સહોવાચ મધુન્દ્રા સાર્ધં પંચાશતા તત
યત્નોભવાન્ સંજાનીતે તસ્મિતિષ્ઠા(ષ્ટા)મહે વયમ્ ॥ ૨૭ ॥

X X X

એવં કૌશિકગોત્રં તત્ વૈશ્વામિત્રે. પૃથગ્નિવમ્
પ્રવરાન્તરમાપન્નં તદ્દિ ચૈવ વિકલ્પિતમ્ ॥ ૩૧ ॥

એકે શત્રા એકે અનુમહીતા. અન્યે પુત્રત્વેન સ્વીકૃતા इत्वेवं કૌશિકગોત્ર
પૃથગ્નિવમ્ નાનાપ્રકાર જ્ઞાતમ્ । તથા પ્રવરાન્તરમાપન્નં ॥ હિ યસ્માદેવં દેવરાત-
પ્યેષ્ટત્વેન પ્રકલ્પિતમ્

વિષયાદિ-આર્મા પારસી લોકોની ઉત્પત્તિ વિષે જે આખ્યાયિકા આપેલી છે, તેના
સાર નીચે પ્રમાણે છે -સૂર્ય વચના રાત્ર હરિશ્ચન્દ્ર, વિશ્વામિત્ર અને વસિષ્ઠના સો વર્ષ
પર્યંત ત્યાલેલા ઘોર યુદ્ધને પરિણામે અપુત્રવાન યતા નારદના ઉપદેશથી તેણે વરુણને
ઉપાસ્યો અને જન્મેલા પુત્રનો વરુણને યજ્ઞમાં ભોગ આપવાની યત્ને પુત્રનું વરદાન
મેળવ્યું રાહિત નામનો પુત્ર યતા તેણે કોઈ નિમિત્ત ઠાડી તેના ઉપનયનકાળ પર્યંત
ભોગ આપવાનું લખાવ્યું અને રાહિત મેટા યતા પોતાને યજ્ઞપશુ યજ્ઞ કઠિન લાગ્યાથી
વનમાં નાશી ગયા પ્રતિજ્ઞા તોડવાથી હરિશ્ચન્દ્રને જલોદરનો રોગ થયો એથી રાહિત
વનમાંથી પાછો ફર્યો અને અન્નર્ત બ્રાહ્મણના વચે પુત્ર શુન રોષને ૧૦૦ ગાયો આપી
વેચાતો હીધો અને હરિશ્ચન્દ્રે વરુણને પ્રસન્ન કરી વિશ્વામિત્રાદિ સહ વર્તમાન યજ્ઞ
આરંભ્યો યજ્ઞપશુ વધેશવાના સમયે શુન રોષે આક્રંદ અતિરાધ કર્યું અને વેદની ઋચાઓ
ગાઈ વિશ્વામિત્રને અને વરુણને પ્રસન્ન કીધા તેથી તેના છવ્ઠ ભર્યો વિશ્વામિત્રે તેને
મન્નદૃષ્ટા કર્યો અને “મધુકચ્છન્દસ્” સજ્ઞાથી તે ઝોળખાવ્યો તેનું નામ દેવરાત પાડ્યું
વિશ્વામિત્રે તેની કીર્તિ વધારવા પોતાના સો પુત્રોને કહ્યું કે તમારામાં એ જ્યેષ્ઠ ગણાયો.
પણ પહેલા પચાસે તેનું કર્યું માન્ય ન રાખ્યું તેથી વિશ્વામિત્રે તેમને છાપ હીધો અને
તે મ્હેંછા થયા, અને તે પારસીઓના વડવાઓ થયા બાળીના ૫૦ પુત્રોમાંથી કેટ
લાકે દેવરાતને જ્યેષ્ઠ બાઈના સ્થાને સ્થાપિત કર્યો તેથી તેઓ વિશ્વામિત્રનો અનુમદ
પામ્યા અને કૌશિકગોત્રી અને અપરમવશન્વિત લેખાયા

વિશેષ-૧ આર્મા જણાવેનું નથી કે આ વૃત્તાન્ત સામાયી ઉતારેલો છે, પણ રોધ
કરતા જણાય છે તેમ “દેવી બાગવત”ના સપ્તમ સ્કંધના અધ્યાય ૧૪-૧૭માં
વિસ્તારમાં આ વૃત્તાન્ત આપેલો છે એ ગ્રંથ પ્રાસ નહીં થઈ શકવાથી તેમાંથી
જ આ મ્લોકો ઉતારેલા છે કે કેમ તે નિમિત્ત કરાયું નથી મહાભારતના અનુદાસન
પર્વના ત્રીજ અધ્યાયમાં આ વૃત્તાન્ત સંક્ષિપ્ત છે એવરેય બ્રાહ્મણ અને વિષ્ણુપુરાણ
૪,૨૫માં પણ આ વૃત્તાન્ત છે

આર્મા મ્લોક ૩૧ છે, શ્રુતિ અને સ્મૃત્તિનો પણ મ્લોક ભાગ સમતિ અર્થે

આપેલો છે, તે ઉપરાંત કેટલાક શ્લોકોનો ગણમાં સ્ફોટ પણ આપેલો છે. બે ત્રણ સ્થળે અક્ષરોની ત્રુટિ સહીઆએ — — — આવી સંજ્ઞાથી જણાવેલી છે.

મં. ૪૮-૧૨-૮-યવનોત્પત્તિ:-પ્રે-સા. સં. વૃ.

વિષયાદિ-આમાં નીચે પ્રમાણે ત્રણ પ્રસંગો કોઈ એક બે પુરાણોમાંથી અને હરિવંશના પ્રથમ પર્વના અધ્યાય ૧૩માંથી શ્લોકબદ્ધ વૃત્તાન્ત ઉતારેલો છે.

૧ પ્રથમ જન્મદશિ મુનિનો પ્રભાવ વર્ણવી, સદસ્યાર્જુન કાર્તવીર્યનો સસૈન્ય અદ્ભુત રાજવંશી સહાર કામધેનુની સહાયતાથી તેણે કેવી રીતે કર્યો તેનો વિસ્તાર આપેલો છે. પછી કામધેનુ હરી જવાના લોભથી કાર્તવીર્યે જન્મદશિ અને કામધેનુ ઉપર દુષ્ટ શુદ્ધિ કર્યાંથી કામધેનુના શરીર, રોમ, રોશ્નિવ, આદિથી યવનો ઉત્પન્ન થયાનું વર્ણવ્યું છે અને તે યવનોથી કાર્તવીર્ય પરાજિત થતાં જન્મદશિને મારીને સ્વસ્થાને આસ્થા ગયાનું જણાવેલું છે.

૨ તેજ પ્રમાણે બીજો પ્રસંગ પણ નીચે પ્રમાણે વર્ણવેલો છે.-વિશ્વામિત્રનું આતિથ્ય કામધેનુના પ્રભાવ અને પ્રતાપથી વસિષ્ઠે ક્રોધી, તે માટે ઉપકારશુદ્ધિ ન મળતાં વિશ્વામિત્રને ઈર્ષ્યાશુદ્ધિ અને તેજદેહ થયાં નેથી બંને વચ્ચે ઘેર યુદ્ધ જામ્યું. ઇશ્વરના કામધેનુનાં રોમ, ઉદર, રોશ્નિવ આદિથી યવનો ઉત્પન્ન થયા અને તેવડે વિશ્વામિત્રનો પરાજય થયો.

૩. હરિવંશના પ્રથમ પર્વના ૧૩ મા અધ્યાયમાંથી નીચે પ્રમાણે ત્રીજો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.-સગર રાજાનો પિતા વ્યસની હતો તેથી દેહધ્વ ક્ષત્રિઓએ પરદેશી રાક, પારદ, આદિ ક્ષત્રિય ગણેાની સહાયતા મેળવી તેનું રાજ્ય પડાવ્યું પણ સગરની સગર્મા માતા યાદવી વનમાં નાશી ગઈ અને મુનિના આશ્રમમાં સચરને જન્મ આપ્યો. પછી સગર ચક્રવર્તી રાજ થયો તેણે દેહધ્યોને દરાવી પિતૃરાજ્ય પુનઃ મેળવ્યું; અને યવનોનો ખોડો કાઢવા માંડ્યો. એટલે યવનો વસિષ્ઠને શરણે ગયા અને વસિષ્ઠના વચનને માન આપી તેમને સગરે બચાવ્યા અને તેમને ધર્મરહિત ક્રોધા. નેથી તેઓને યવનત્વ, શ્વેતત્વ પ્રાપ્ત થયું.

હરિવંશમાં નીચે પ્રમાણે તેમની વલે કર્યાંના શ્લોકો છે:-

સગરઃ સ્વાં પ્રતિજ્ઞાં ચ ગુરોર્વાક્યં નિશ્ચય્ય ચ ।

ધર્મ જઘાન તેષાં વૈ વેપાન્યત્વં ચકાર હ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ શકાનાં શિરસો મુઠં કૃત્વા વ્યસર્જયત્ ।

યવનાનાં શિરઃ સર્વ કાંબોજાનાં તથૈવ ચ ॥ ૧૬ ॥

પારદા મુક્તકેશાશ્ચ પહ્વા સ્મશ્રુવારિણઃ ।

નિઃસ્વાધ્યાયવપ્તકારા કૃતાસ્તૈન મહાત્મના ॥ ૧૭ ॥

શકા યવનકાંબોજાઃ પારદાશ્ચ વિજ્ઞાંપતે ।

કોલિસપાઃ સમહિપા દાવા શ્રોલાઃ સરકેલાઃ ॥ ૧૮ ॥

સર્વે તે શ્રત્રિયાસ્તાત ધર્મસ્તેષાં નિરાકૃતઃ ।

વસિષ્ઠવચનાદ્રાજન્ સગરેણ મહાત્મના ॥ ૧૧ ॥

વિશેષ-૧. આ આશ્રુ ઓળાઉં ૧૭ ફીટ લાંબું અને ૬ ઇંચ પોટાળું છે; તેમાંથી પોણું પોણું ઇંચના બે પાસ બે હાંસીયા રંગીન સાઢીથી આંકીને પાડેલા છે. વચલા ઠાા ઇંચવાળા ભાગમાં ડીણા, ચોખ્ખા, અને મરોડદાર અક્ષરે એક આંગળના અંતરમાં ત્રણ લીટીના ધોરણે બાલભાષ લિખિતે ઉપર અં. ૪૮-૧૯-૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭ અને ૮ માં નજારેલી બાળતો લખેલી છે. વચમાં એક સ્થળે ધણા જ ડીણા અક્ષરે અને ખીચોખીચ લીટીએ અડધા કુટ નેટલો ભાગ લખેલો છે, તેમ જ્ઞાતિઓના વિભાગોની સંખ્યામાં કેટલીક છૂટક લીટીઓથી લખેલી છે. એકંદર આગળ અને પાછળની ૩૪ ફીટની લંબાઈના ઓળીયામાંથી ૨૭ ફીટ લંબાઈ નેટલો ભાગ લખેલો છે. ઓળીયાનો આગલો અને પાછલો ભાગ લસાઈ ગયો છે અને છૂલું થઈ કપાઈ નવી કર-અક્ષીવાળો થઈ ગયો છે; વચલો ભાગ કાટાએ કરી કપાઈકાપાઈવાળો કરી મૂક્યો છે.

૨ બાયા પ્રાચીન ગુજરાતી નથી, પણ મધ્યકાલીન છે, તેમાં પ્રાચીનત્વના છટા-છટાયા અંશો નજીવાઈ રહેલા છે.

૩ એકંદર ભેટાં આ ઓળીયામાંની બાળતો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ તેમ જ સામાજિક અંધારણમાં વિચ્છિન્નતા કેમ થાય છે તેની છણાસાની તૃપ્તિને અર્થે ઉપયોગી છે.

૪ સમજવા મગાણે આ ઓળીયાને માટે કવિ દલપતરામ દ્વારા ગુજરાતની જ્ઞાતિઓની ઉત્પત્તિ અને વિભાગોની માહિતી મેળવીને તે ઉપરથી સ્વ. કાર્ણસ સાહેબે રાસમાળાના બીજા ભાગના અંતરૂં પ્રકરણ તૈયાર કરેલું છે.

અં. ૪૯ ફારસી સનહો વગેરે-ઐ. ફા. હ-સુખ્ય ૩૩,
બીજી કેટલીક પેટામાં.

નોંધ-આ સનહો ફારસીમાં હોઇને તેના ઉકેલ કરવા ફારસી બાધાના મુનિષ્ક્રુત સા. શી. ૧ા. ૨ા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી એમ. એ. એલ એલ બી, સ્મોલકોલ કોર્ટ યીફ નડન એએને સોંપેલી હતી, પરંતુ સમયનો અભાવ, વિવચના મહત્વથી તેના સ્કેટન અર્થે વિશેષ સમયની અગત્ય આદિથી, તેમ જ સાવકારો દીપણી, બાધાંતરાદિ સાથે આમાંની કેટલીક માટ કરવાની તેમની ઇચ્છા હોવાના કારણે તેમણે માત્ર દરેકમાં શી ૨ી મુખ્ય બાળત છે તેની નોંધ કરાવેલી છે. તેને આધારે અતિ સક્ષિપ્ત ટાંચણ અને અન્ય વિચિત્રો આપીને જ અને સંતોષ માનવો પડ્યો છે તેઓશ્રીનું. કહેવું છે કે આમાંની કેટલીક સનહો ઉપયોગી છે અને તે, પેશાઈ અને બાદરાહી વચ્ચેના કાલકારો, જેનોનાં મોગલ અહિંસામાર્ગને, બાદરાહોની પુષ્ટિ, મસ્જિદ આદિ આલીયાન સમારકો આદિ સંબંધમાં ઐતિહાસિક માહિતી સારી પરી પાડે છે. તેઓએ લીધેલા અમ માટે અને તેમનો ઉપકાર માનવો ધટે છે.

વિધયાદિ-મનુર સનહો સંબંધમાં જણાવા થોડું બાંજતો નીચે પ્રમાણે છે:-

૧ આ, સેવાલીઆ ગામના કાઠના છેકરાને જવાઈ માટે આપેલી જમીનના હસ્તાવેજની નકલ છે.

૨ આ, હાંસોટમાં જવાઈ માટે આપેલી જમીનના હસ્તાવેજની નકલ, ત્યાં ત્યાં બાદશાહોની મોહોર હાથ સાથે છે, કુલ મોહોરો ૧૫ છે.

૩ અમદાવાદના કાઠીની વંશાવલિ-હિન્દુઓની વંશાવલિ ત્યારે વક્ષના આકારે હોય છે, ત્યારે આ વંશાવલિની થાજના ત્યાં જ પ્રકારની છે. પાનાની ટોંચે મધ્યે એક ગોળ ચક્ર કાઢી તેમાં મુખ્ય પુરુષનું નામ આદિ લખેલું છે, પછી તેની જમણી બાજુએ લીટી દોરી એક બીજું એવું જ ચક્ર કાઢેલું છે અને વિગત ઉપર પ્રમાણે ઉપલા મુખ્ય પુરુષના વંશજ સંબંધી તેમાં લખી છે; તેમાંથી ડાબી બાજુએ પાકું ફાંકું કાઢી એક ત્રીજું ચક્ર એવા જ નમુનાનું એવી વિગત સાચનું છે; અને પછી જમણી બાજુએ ફાંકું કાઢી ચક્ર કહેવામાં છે અને તે બાજુ પૂરી યતાં ડાબી બાજુએ ફાંકું કાઢી ચક્ર કહેવામાં છે. માત્ર અકોઠા વંશજનું ચક્ર છે, તેના બીજા છેકરાઓ આદિનું કોઈ જ સૂચન કરેલું નથી.

આમાં મૂળ પુરુષ સાથે ૩૪ જણનાં ચક્ર છે.

૪ લેખસ્તંભ-આમાં અમદાવાદનાં ત્યાં ત્યાં એવા લાયક આલીશાન મકાનો, મસ્જિદો, વાવ આદિ ઉપર કોતરેલા લેખો અને તેની નોંધ છે. કુલ ૨૭ નોંધો છે, તેમાં ફાદા હરિરની વાવ, કાકરીયા તળાવ, જુરમા મસ્જિદ આદિ સમાઈ જાય છે.

૫ આ ધોળકાની મસ્જિદ ઉપરનો લેખ છે.

૬ શાન્તિદાસ ઝવેરીનો ફૂકો-આ શાહજહાન અને ઔરંગઝેબ બાદશાહના વખતનો, અમદાવાદના જૈન નગર રોક શાન્તિદાસ ઝવેરીને તેમનાં હવેલી હહેરું, દુકાન, બાગ વગેરેના ઉપસોગમાં કોઈએ હેરાનગતિ ન કરવી એ સંબંધી ફરમાનનો ફૂકો છે.

આ એક અગત્યનો હસ્તાવેજ છે.

૭ આ, ઔરંગઝેબ બાદશાહના વખતમાં હતામમાં આપેલી જમીનના હસ્તાવેજની નકલ છે. તેના બે ફૂટા કટકા છે, બન્નેના વચલા ભાગ ખવાઈ કરમાઈ ગયલા છે.

૮ દિલ્હીના બાદશાહોની વંશાવલિ-આ એક પાંચ રીટ લાંબું ઓળખાઈ છે; આ વંશાવલિનો આકાર અને પદ્ધતિ ૩, ૭ નંબરનાથી વંશાવલિ કરતાં કેટલીક બાબતમાં ભિન્ન છે.

પ્રથમ એક ગોળ ચક્ર કાઢી મુખ્ય પુરુષનું નામ આદિ તેમાં લખેલું છે, અને તેની પાંચ બાજુ પાંચ ફાંકું કાઢી પાંચ વંશજનાં નામનિર્દેશવાળાં ગોળ ચક્રો કાઢેલાં છે; પછી વચલા ફાંકાવાળા (રાજ્ય શાદીએ ખેંચેલા શાહવાળા) ચક્રનાં ૩ સીધાં ડાબા જમણી ફાંકાં ચક્ર સાથે છે; ઉપરાંત એમાંથી ડાબી બાજુના બીજા ચક્ર હેઠે ફાટતા ફાંકાનાં ત્રણ પેટાં ફાંકાં અને જમણી બાજુના એવા જ ફાંકાનું એકેક એવાં બે પેટા ફાંકાં છે; અને તેના વચલા ફાંકામાંથી પાછી વંશવૃદ્ધિ નોંધેલી છે; વચ્ચે કેટલાંક ફાંકાં પેટા ફાંકાંની વૃદ્ધિ બાજુમાં ઉચે (નીચે નહીં) આવી જ લઢેલું ફાંકું કાઢી દાખવેલી છે; એ પ્રમાણે ઓળખાના

અંત મુધી વચલા ફાંકામાંથી કુટર્તાં ચક્રોનો વેણો પદ્યોચ્ચતાં તેમાંથી જમણાડાળી ફાંકાં કાઢી, પાછાં ઓળીયાના ઉપરવાડે મધ્ય ભાગ પર્યંત આવી જ લટણે ફાંકાં કાઢ્યાં છે. આ ક્રમ પૂરો થતાં નીચે કંઈક લખાણ લખેયું છે.

૯ બાહરાવ પેશ્તાનું તાલનામું-આ, અમદાવાદના દાકેમ જવાંમર્દખાન અને પેશ્તા બાહરાવ વચ્ચે થયલા કાલકારાનો મૂળ હસ્તાવેશ છે એ ધણે જ મહત્વનો તેમ જ ઉપયોગી છે.

૧૦ જીવાઈની સનહો-અમદાવાદના શાહપુરાવાળા કાજને ને તેના વંશજોને જુદા જુદા બાદશાહો અને દાકેમો પાસેથી જીવાઈની મળેલી ફારસી સનહો કૃષ્ણ ૧૮ છે; કેટલીક લાંબી અને કેટલીક કુટ્ટી છે.

૧૧ સુલતખાનની કબરનો લેખ-આ નવાળ સુલતખાનની કબર ઉપર કોતરેલા લેખની નકલ છે.

૧૨ ચિંતામણિનો લેખ-આ સંખેડાના કસારી ગામના ચિંતામણિ પાર્શ્વ નાથના જૈન દેવળ મઠે બાદશાહે આપેલી જમીનની સનહની નકલ છે. આ સનહ ઐતિહાસિક અગત્યની છે.

૧૩ શાંતિદાસ જીવેરીને પરવાનો-આ, શાહજહાન બાદશાહના વખતમાં ઔરંગઝેબના ફરમાનથી અમદાવાદના નગરચોક શાંતિદાસ જીવેરીનું જૈન દેવળ તોડી પાડી તે સ્થળે મસ્જિદ બનાવ્યાથી તેણે દિલ્લી જઈ ફર્યાદ કરતાં શાહજહાને મદદદાર શિકોહની સહીથી લખી આપેલો પરવાનો છે, એમાં અમદાવાદના દાકેમને એમ ફરમાવેલું છે કે તેણે પુનઃ દેવળ મસ્જિદને સ્થળે ઉભું કરી આપવું, મજૂર દેહરાનો મુસલમાનોએ લઈ લીધેલા સામાનસરભરવો. પણ રોકને પાછો કળને સોંપાવવો અને હવે પછી કોઈએ તેમને એવી હેરાનગતિ કરવી નહીં, તેમ અમુક અમુક જૈન તહેવારોએ શહેરમાં જીવહિંસા કરવા દેવી નહીં.

આ હસ્તાવેશ ધણે ઉપયોગી છે અને શાહજહાન બાદશાહ પર્યંત હિન્દુઓનાં દેવલો, ધર્મભાવના આદિ મઠે કેવી ચિંતાભરી લાગણી રખાતી હતી તેના દૃષ્ટાન્ત રૂપ છે.

૧૪ આ અમદાવાદના બાદશાહોની પ્રશંસાની કવિતાઓ છે; અમદાવાદના શાહપુરાના કાજ પાસેથી મળેલી છે. ઐતિહાસિક માહિતી તેમાંથી મળે એમ છે. જ નોંટપેપર આખા અને ત્રણ અડધીમાં છે.

૧૫ અમદાવાદના શાહપુરાના કાજના કબજામાંથી મળેલી જ સનહો છે.

૧૬ આ, અઝમખાન ગાઝીની ઉધોઇને નામે ઓળખાતી મદ્રેસાનો રંગીત પ્લાન ઇમેજ નોંધ સાથે તૈયાર કરેલો છે.

૧૭ જીવહિંસાની બંધીનો પરવાનો-આ, શાહજહાન બાદશાહના વખતમાં જૈનોના પૂજ્ય ચતુર્જય પર્વતની આસપાસના પ્રદેશમાં તેમ પાલીતાણામાં જીવહિંસા નહીં કરવાનો પરવાનો છે. આ મહત્વનો લેખ છે.

૧૮ જૈન ધર્મી ઉપાધ્યયો આદિની પરવાનગી-આ, જહાંગીર બાદશાહે સમસ્ત દેશને જીવહિંસા અમુક અમુક પ્રસંગે નહીં કરવાનું ફરમાવેલું અને જૈન

ધર્મીઓના ઉપાશ્રયો આદિ સમરાવા દેવાની, પરવાનગી આપવાનું કરમાવેલું તેનું કર-
માન છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી તે ઘણું જ ઉપયોગી છે.

૧૯ આ એક નાનો બાદશાહી રૂકો છે.

૨૦ આ સરખેજના ગંજબક્ષ ઓલીયાની કબર ઉપર કોતરેલી કવિતાની નકલ છે

૨૧ આ પછુ કોઈ એક કબર ઉપરની કવિતા છે

૨૨ આ હાલાવાડમાં એક કાજને જીવાઈની કરી આપેલી સનદની નકલ છે.

૨૩ આ શાહજહાન બાદશાહે રાતુંજય પર્વત ઉપર કોઈએ જીવદિસા નહી
કરવા દેવાની સનદ છે. આ સનદ ઉપયોગી છે

૨૪ આ એક જીવાઈની સનદ છે.

૨૫ આ એક કબર ઉપરનો લેખ છે.

૨૬ આ એક જીવાઈની સનદ છે.

૨૭ આ, બાદશાહ શાહઆલમના સમયમાં લોકાગચ્છ અને ખરતર ગચ્છના
જૈનધર્મીઓ વચ્ચે માંહેમાંહે ઉઠેલા તંટાની પતાવટનો દસ્તાવેજ છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી
આ મહત્વનો તેમ ઉપયોગી છે.

૨૮ આ એક જીવાઈની સનદ છે.

૨૯ આ, એક ભૂંડા-ભૂંડા રોજઓ ઉપર કોતરેલા લેખોની નકલો છે. આનાં
ત્રણ પાનાં છે.

૩૦ આ, અમદાવાદના નયર રોક શાન્તિદાસ રોકને જીવહત્યા થતી અટકાવવાના
સંબંધમાં મળેલી એક સનદ છે. શાહજહાન બાદશાહના સમયમાં ગુજરાતનો સુબો
એનો નાનો રાજકુમાર મુરાદબક્ષ હતો. તેણે ઔરંગઝેબ બેડે મળીને દિલ્હી ઉપર હુલો
ઘડી જઈ બાપને ગાદીએથી ઉઠાડવા જે પ્રયાસ કરેલો, તેમાં નાણાંની મદદ આપ્યા બદલ
શાન્તિદાસને આ પરવાનો આપેલો છે. એ મહત્વનો છે. સહી મોરાદબક્ષ બીનસાહી
બંદીન મદમદ સાહેબની છે.

૩૧ ઈંગ્લેજ અમલનો દંદેરો-આ, અમદાવાદ પેથા હાકિમ પાસેથી કર્નલ થોમસ
ગોડાર્ડે પકાળ્યું અને તેનો કબજો લીધો ત્યારે શહેરીઓને શાન્તિ બળવવાની સારતે
કોઈ હેલોહરકત નહીં પુમાડવાનાં આપેલાં વચનોનો જે દંદેરો બહાર પાડ્યો હતો તેની,
નકલ છે, ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી આ દંદેરો મહત્વનો છે.

૩૨ આ, અમદાવાદના કાજપદે કરેલી નિમણૂકની સનદની નકલ છે. તેમાં ઘણી-
એક વિગત સમાવેલી છે અને તે ખૂબ મોટી છે.

૩૩ આ એક જીવાઈની સનદ છે.

અં. ૫૦-૧-૧-રાજદાર્ય-ગુ. ઈ. કો-સ્વ. ફાઈનસ

સાહેબ-૫-૧-૬૬

વિષયાદિ-આમાં તારવેલા હકિત ગુજરાતી શબ્દો તેના સરળ ગુજરાતી અને
ઈંગ્લેજ પર્ચાયવાઓ શબ્દો સાથે કકારાદિ ક્રમે પ્રત્યેક પાનામાં આપેલા છે; પછુ તેમાં

પાછળથી પાછો કોઈ ક્રમ અનુસરાયલો નથી 'ક' વર્ગને સ્થળે 'ન' વર્ગના, 'જ' વર્ગને સ્થળે 'અ' વર્ગના, 'સ' વર્ગના 'શ' 'સ' અને 'ય' એ ત્રણે વર્ગોના સખ્દો આપેલા છે 'અ' શિવાયના બીજા સ્વરોના સખ્દો આમા આપેલા નથી

સાથે આઠ ચોપીયાં પાના છે, તેમા વચર ક્રમે ઉપરની પદ્ધતિએ સખ્દો લખેલા છે, જેનો હેતુ પાછળથી પ્રસ્તુત પુસ્તકમા એ સખ્દોને સામેલ કરવાનો હેતુ

આ આખા કુદસકેષ કાગળોની 'નોટ' છે, તેમા બાબુ ઉપર પ્રત્યેક આદિ અક્ષરનું પાત્ર તરફાલ ભેટા જ દાખ આવે એવી યોજના કરેલી છે

અ-૫૦ ૧-૨-દાહ્-પદાર્થ-મ. ૬. કો-સ્વ. ફાર્વસ સાહેબ-

૫ ૧૬ તથા છૂટક પાના

વિષયાદિ-આમા મરાઠી સખ્દો, પદો પદ-સમૂહો, અને કેટલાક વાક્યો ઇમેજ અથા સાથે આપેલા છે તેમા કોઈ ક્રમ નજીતો નથી કેટલાક પાનામા માત્ર મરાઠી વાક્યો આદિ ઉતારેલા છે છતાં પાનામા મરાઠી પત્રો આદિના નમુના છે મોઢી લિપિમા એ બધું લખેલું છે, મોઢી લિપિના મૂળાક્ષરો અને તેના ઉચ્ચની સમજ એક પાનામા લખેલી છે એક કાગળમા દક્ષિણીના ધરનો નકસો મઢી તે તે ભાગના સખ્દો ત્યા ત્યા ઇમેજ પર્ચાય સાથે નોંધેલા છે

અં. ૫૦-૨-મકીર્ણ-લેખાદિ-સં. ગુ. લેખોની નોંધ આદિ-છૂટા પાનાં.

વિષયાદિ-૧-ગિરનારના લેખનું 'રર્બોગ', ૨ અરોકના કોઈ અન્ય સ્થળના લેખનું રર્બોગ, આ બે 'રર્બોગ' મોઢા છે

૩ એક નાનું "રર્બોગ" ૧૪ લીટીનું, બા કુટ પહોળું અને સવા છુટ લાંબુ છે

૪ નાગદેવનું તામ્રપત્ર (સાકે ૧૩૫૮-સ ૧૪૮૨) આ કોંકણના રાજા નાગદેવે ચીપોની અને ચાદિલીના પાસેનું વરદેશી ગ્રામ ઇનામમા પાટીલ રૂપ રોટીના પુત્ર પદ્ય રોટીને સાકે ૧૩૫૮(સ ૧૪૮૨, ઇ સ ૧૪૩૬)ના ચૈત્રમા ઇનામમા આપ્યું હતું તેનું તામ્રપત્ર છે

એમા નજીવેલું છે કે ગગના પ્રદેશમા વસતો કાસ્યથ ગોત્રી દેવરામો બ્રાહ્મણ વિદ્યારૂપત્ર, અને વેદવિદ હતો તેણે તુરુષ(તુર્ક)ના હાથમા ગયેલા એ ગગના પ્રદેશને છોડી કોંકણના ઇન્દુલગામમા નિવાસ કર્યો તેને મોંછિશ્વરની કૃપાથી રાજ્યગાદી પ્રાપ્ત થઈ તેના સખ્યાબધ પુત્રપૌત્રો થયા તેના વયમા જગદેવ થયેલ. તેનો ભડગી, તેનો માધીન દેવ, તેનો ઠેદેવ, તેનો નાગદેવ અને તેનો ભૈરવ થયેલ માધીન દેવે દક્ષિણના વિજયાદિત્ય રાજાના પુત્ર ત્રિશુવનમણીને બાર વર્ષથી કદગ મુલક ગયાવી પડેલા મરાઠાઓને હાડી કાઢી રાજ્યપાટે સુસ્થિત કર્યો અને તેની રાજ્યધુરા ચલવી એ માધીન દેવે સૌરાષ્ટ્ર,

લાટ, દ્રવિડ, મૌર્ય આદિ પ્રદેશોના રાજ્યોને નિહા. એ માધ્યમ દેવનો પૌત્ર નાગદેવ મતાપી હતો. તેણે નલ્લિકા ગામમાં પોતાનો નિવાસ કર્યો હતો ત્યારે કાલિકા દેવીના વરદાથી પુત્ર કાસાર પશુ રોટીને પરદેશી ગામ છતાંમમાં આપ્યું.

નોંધ-આ સાથેના નોંધપત્રમાં જણાવેલું છે કે કપરના તામ્રપત્રના ત્રણ કટકા છે, તેને એક કડીથી જોડેલા છે, તેના કપર નાગદેવ રાજની મોહાર છાપ છે અને તે કપર હનુમાન અને ગણપતિની બેરોળ મૂર્તિઓ કાઢી છે. સાવંતવાડીના ચિત્રનવીસ વામન-રાવેગોઆ પ્રદેશના માપસે ગામના કાસાર ધાર રોટી પાસેથી માત્ર હકેલના પૂરવું જ એ તામ્રપત્ર આપ્યું હતું. તે લાા ઇંચ લાંબું, ૭ ઇંચ પોહોળું અને એક ઇંચના ૧૫ 'સેન્ટ' જેટલું જડું હતું; તેનું કુલ વજન ૮ રતલ હતું.

એ તામ્રપત્રનો લેખ સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલો છે અને તેને એક શાસ્ત્રીની મદદથી સાવંતવાડીના પોલીટીકલ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે હકેલાવી ઇમેલમાં ભાષાંતર કરાવી, મુંબઈ સરકારના ચીફ સેક્રેટરી મી. મોલેટને સને ૧૮૫૦ ના જુલાઈની તા. ૧૧ મીએ તેની આબેહૂમ પ્રતિબિંબિત પ્રતિ તેવડા જ ત્રણ કાગળમાં કરાવી તેના ભાષાંતર સાથે મોકલી આપી છે. એ નક્કલ પ્રસ્તુત સંગ્રહમાં છે.

ઇમેલ ભાષાંતર સાથે નાગદેવના પૂર્વજોનો ક્રમ દર્શાવનારું વંશવૃક્ષ કાઢેલું છે; તેમ તામ્રપત્રની લિપિના અક્ષરોનો મરોડ પ્રાચીન સૈધીનો હોઇને તેવો મરોડવાળા અક્ષરો અને વર્તમાન બાળબોધ લિપિના તેને મળતા અક્ષરોનો એક ક્રોડો આપેલો છે.

તામ્રપત્રની પ્રતિબિંબિત પ્રતિના ત્રીજા કાગળની પાછળ ઇમેલમાં નીચે પ્રમાણે નોંધ કરેલી છે:—

"Three Copper Tablets, joined by a ring running through them (precisely in the plates themselves the order of which it will be seen, is inversed) and bearing on its handles as a seal of the donor, an entire figure of Hanuman and the mutilated bust of some deity, most probably Ganpati were received for deciphering from Waman Rāv Chitnavis of Savant Wāree, who obtained a loan of them from Ghar Shet Kāsar living at Mopse in the Goa Territory. They are said by the Kāsar to have been possessed by his family for some generations. They are in an excellent state of preservation, and appear never to have been under ground. They bear Shalivāhan Shaka 1358, corresponding with the Christian era 1436. They are 9½ Inches long, 7 broad and 15 cents of an Inch thick, weighing 8 pounds. Modern characters have been written in red ink the old letter, where differing much to facilitate perusal."

આ લેખ મહિષ્વ યથા નથી.

૫ ઉનાના તથાવની પ્રશસ્તિ-આ સંવત્ ૧૫૮૨ ના શ્રાવણ સુદિ ૮ ને બુધવારે ઉનાના દુર્ગમાં વાલમ કાયસ્થ જ્ઞાતિની બાઈ દરિબાઈએ તળાવ સમરાવ્યું (વદારિતું) તેની પ્રશસ્તિ છે; એ સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલી છે. અને વડનગરા આબંધન નાગર પ્ર(બુ)દાસના પુત્ર સોમનાથે આ પ્રશસ્તિ કરેલી છે. એમાં જણાવેલું છે કે, વલ્લભીપુરમાંથી ઉનામાં આવી વસેલા કાયસ્થોના અમલ્લી નરસિંહ મંત્રીના વંશમાં મંત્રી વિજય થયો, તેનો પુત્ર વલ્લભજી, તેની પુત્રી કીકી, તેનો પતિ 'મય' તેમનાથી 'પત' નામનો પુત્ર થયો, તેને સૌરાષ્ટ્ર દેશના પાતસાદ મહામહે મંત્રીપદ આપ્યું અને તેની પત્ની દરિબાઈએ ઉનાનું તળાવ સમરાવ્યું

આ નકલની ઉપર "કિલ્લાના એક બ્રાહ્મણ પાસે અક્ષરાન્તર કરાવ્યું" એવો ઉલ્લેખ કરેલો છે.

૬ આ, મિરનારના અસોકના લેખનું અક્ષરાન્તર રા. બાબાજી રામચંદ્ર પાસે કરાવેલું છે. ચાર કાગળની નોટમાં આડા પાનામાં મોટા અક્ષરે સાત સાત લીટી પ્રમાણે છ પૃષ્ઠ અને નવ નવ લીટી પ્રમાણે સાત પૃષ્ઠ લખેલાં છે.

'૭ મહામાન્ય વસ્તુપાલે સંવત ૧૨૮૬ના અશ્વિન વદ ૦) ને દિને રા'જ્ય પર્વત ઉપર કપર્દિયક્ષત્રાસાદ કરાવ્યા તેના લેખનું સંક્ષિપ્ત અક્ષરાન્તર છે; માત્ર ૮ લીટી છે.

૮ ગુજરાતના બાદશાહ શ્રીમહાદેવજીના રાજ્યસમયમાં સુરાષ્ટ્રના મંત્રવપુરના રાય મુલતાસિએ બાંધવ કોઠ સં ૧૪૫૨ ના વૈશાખ વદ ૫ મે બંધાવ્યો તેનો દુકો લેખ છે; રાણીના પુત્ર ધવલે તે કોઠવો છે અને કાજ બદરહીન ખોલ્યો તે લખ્યો છે.

૭ ને ૮ એ બે લેખ એક જ કાગળ ઉપર ઉતારેલા છે.

૯ કાપી તીર્થનો નકલખાસાદ-આ જંજીર પાસેના અને ખંભાત બંદરની સામી તીર ઉપરના કાપી તીર્થમાં વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ બાહુઆ ગંગાધરે જૈન ધર્મે સ્વીકારીને શ્રી નકલખદેવનો પ્રાસાદ સં ૧૬૪૬ના માર્ગશીર્ષ સુદ ૧૩ સોમવારે બંધાવ્યો તેના લેખનું અક્ષરાન્તર છે. એમાં જણાવેલું છે કે ખંભાત(સ્તંભતીર્થ-ત્રેખાવતી)માં વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણે વસતા હતા, તેઓ ધનાઢ્ય અને ધર્મશીલ હતા. તેમની લઘુ શાખાના બદ્રગોત્રનો એક સુધર્મશીલ બ્રાહ્મણ ગાંધી કહેવાળો હતો, તેનો પુત્ર અલ્હુઆ ધારન, તેનો પુત્ર (નામ લેખમાં ઉતારવું લાહીઓ ભૂલ્યા છે), સાથે તેની ધર્મશીલ પત્ની લાલિકાથી બાહુઆ ગંગાધર નામનો પુત્ર થયો. તેણે પોતાના બાહુબલથી વિત્ત સંપાદન કીધું હતું, તે ધૈર્ય, ઔદાર્ય આદિ ગુણોથી સુકવ અને વ્યવહારિણમાં મુખ્ય હતો. તેને ત્રણ પુત્ર હતા, તેમાં મોટો પુત્ર કુંબરજી, તે બાહુઆ કુંબરજીના નામથી પ્રસિદ્ધ હતો તેણે બાદશાહ અકબરના રાજ્યમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા જૈન સૂરિ શ્રી વિજય-સેનની શિષ્યપરંપરાના તપાસજીના શિષ્ય ધર્મદાસના ઉપદેશથી જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો અને કાપી તીર્થમાં શ્રી નકલખદેવનો પ્રાસાદ બહુ દ્રવ્ય ખર્ચે બંધાવ્યો.

નોંધ-આ લેખ મોટા છે. કુલ ૩૨ શ્લોક છે; તેના ૧૨ શ્લોકમાં વિનયસેન સૂરિથી પરંપરાના સિંધુ ધર્મદાસ પર્યંતના સૂરિઓની પ્રશસ્તિઓ છે, પછી બાહુઆ કુંવરજીની ઓળખ કરાવેલી છે અને તે પછીના ૧૫ શ્લોક(૧૮-૩૨)માં કુંવરજીની પ્રશસ્તિ, પાંચ (૧૩-૧૭)માં શ્લોકમાં કાવીતીર્થ માહાત્મ્ય અને ઝવજનપ્રસાદની બંધામણી સંબંધી ઉલ્લેખ છે. તે પછી આની આ બાબત ગણમાં પણ સાથે સાથે આપેલી છે. આ લેખ હજી પ્રસિદ્ધિ યવા પામ્યો નથી.

૧૦ આ, અડાલજની વાવના લેખનું (સં. ૧૫૫૫) ગુજરાતી ભાષાંતર છે; તે ઉપર નોંધ છે કે “આ તરજમો રાણી સંસકરત ઉપરથી ગુજરાતી ભગવાન રાણીએ કરાવે છે તેનાં ઉપરથી અંગરેજ તરજુમો કરાવે છે. ગંવરનર જન માલકમ સાહેબની સ્વારી સેહેર અમદાવાદ આની સાહી બાગના મહેલમાં મુકામ કરે તારે લખું છે સંવત ૧૮૮૬ ની સાલમાં તે સંસકરતના માફત તેનો તરજુમો અંગરેજમાં કરાવી એ તરજુ નકલો સાહેબ મોસુફની જનાબમાં તા. ૬ ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૩૦ ના રોજ પરગણે ફસકરોઈના કુર્માનીસદાર જવાબા વીરાબાઈએ રજુ કરી છે. સંવત ૧૮૮૬ ના માહ વહી”

આની એક બીજી નકલ પણ આ સાથે સમિલ છે તેમાં માત્ર વાવની પ્રશસ્તિ જોડેલા બાગ લખેલો છે. એક ત્રીજી પાતળા ભૂરા કાગળ ઉપર એ વાવનો નકશો દોઢા આદિ સાથે કાઢેલો છે અને તેની બાંધણી, વિભાગો આદિ સંબંધી તપસીલો આપેલી છે. આ કાગળ જર્જરિત થઈ ગયો છે.

૨૧. ફલપતરામ કવિએ આ નકલ ઉપર એવી નોંધ કરેલી છે કે “આ લેખ ફસકરોઈના આમલેદાર કાજ શહાબુદ્દીન સાહેબે મંગાવી આપ્યો. તા. ૬ જાનેવારી સં. ૧૮૮૬”.

એક ચોથા કાગળમાં મૂળ સંસ્કૃત લેખની અપૂર્ણ નકલ ઉતારેલી છે.

અં. ૩૫-૧-૮ માં આ વિષે વિશેષ હકીમત માટે જોવું.

૧૦ સ્તવન-આ, વિષ્ણુના સ્તવનના ૩૦ શ્લોકો કાગળની એક બાહુએ છ પૃષ્ઠો ઉપર કોઈ પ્રતિ ઉપરથી ઉતારેલા છે; મૂળ પ્રતિમાંની ૨૨ પંક્તિઓ તેના કંમે ઉતારેલી છે; લાલ લીટીથી સજ્જો અને પદો છટા પાડી અર્થગમ્યતા પ્રાપ્ત કરેલી છે, છતાં કેટલીક અશુદ્ધિ રહી ગયેલી છે.

૧૨ કોટેશ્વરનો શિલાલેખ-આ, સં. ૧૩૨૮ માં સરસ્વતીતીરે સ્થપાયેલા કોટેશ્વર મહાદેવ સંબંધી શિલાલેખ છે. તેમાં જણાવેલું છે કે આનન્દપુર(વડનગર)માં ચૌહાણ રાજાના સમયમાં પ્રખ્યાત સોમેશ્વર કવિ થઈ ગયા તેના વંશના ગોવિંદના પુત્ર નાનાક બાકરજી, નાટકકાર, કવિ અને મુખ્યસિદ્ધ શિવજી દત્તા. તે મહાસપાટણના સોમનાથ મહાદેવના પરમ ભક્ત હતા. ગુજરાતના રાજા વાલેલા વીરધવલના વંશજ વિસલદેવ(ખરી રીતે વિસલદેવનો પુત્ર અર્જુનદેવ)નો મતાપ મહાસપાટણ

પર્યંત જાગ્યો હતો. એમના આશ્રયથી નાનાકે કેટિશ્વરની સ્થાપના સં. ૧૩૨૮ માં કરી. તેની પ્રદક્ષિણા શ્લોકો આ સિલાલેખમાં કોતરેલા છે. શાદૂલવિકીડિત અને આર્યાધી તેનો પદબંધ બાધેલો છે. કુલ ૫૬ શ્લોક છે.

આ લેખ પ્રસિદ્ધ થયો નથી.

નોંધ-આ લેખની પ્રતિ પ્રાચીન છે અને ઘણી જ નજરિત થઈ ગયેલી છે. તે એક મોટું બોળાઈ છે, મોટા અક્ષરે લખેલું છે, અક્ષરો વચ્ચે ભાગ ચાલીથી ખવાઈ જતાં કેટલેક સ્થળે ચોલા થઈ ગયા છે. આ લેખ વાવેલા વંશના ઇતિહાસમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવો છે.

૧૩ ગિરનાર ઉપરનો શિલાલેખ-આ, ગિરનાર પર્વત ઉપર લેનાનું એક દેવલ છે. તે દેવલની સામે એટલે કે રા' ખેંઝારના મહેલને નામે જાણીતા મહેલમાં જવાના પૂર્વાભિમુખ દ્વારની ડાબી બાજુ ઉપર દેવલના સભામંડપની ઉત્તરે એક સ્તંભ છે તેમાં કોતરેલા શ્લોકનું અક્ષરાન્તર છે. એ પથરો એક છુલેથી ખંડિત થયેલો છે, તેથી મજબૂર લેખના કેટલાક શબ્દો પડેલા છે, તેમ જ લેખ અપૂર્ણ પણે છે, કારણ હિત્રી શ્રી રાજવંશવર્ણન પછી અથ જ્ઞાણ વર્ણન લખી માત્ર આ લેખની એક જ પંક્તિ અસ્તિ ત્યસ્તિનિધિ (:) શ્રીયો નિરવત્તિ પ્રેમાસ્પદં સેવયિ (:) શ્રી ધર્મસ્ય વલ્લભારા તમવમ્બુમોહિત્કુરન્મંદનં વાપીકુપતટાકકાનનમજનિ જિન પ્રાસાદ ચૈવાલય ઉતારેલી છે.

આ લેખમાં જુનાગઢના ચંદુવંશી મંડલિકના વંશજ 'નવધન,' મલીપાલ, ખેંગાર (સિદ્ધરાજના ખેંગાર ઉપરના વિજયના સૂચન સાથે), મોક્ષસિંહ, મલીપાલ, અને મંડલિકનાં નામોના ઉલ્લેખ છે.

આ લેખનું અક્ષરાન્તર ઉતારનાર રા. નારાયણરાવે એક નોંધ કરેલી છે તેમાં જણાવેલું છે કે "એક યાંબલા ઉપર સંવત ૧૩૩૯ જ્યેષ્ઠ સુદ ૭ છુધ અને બીજા યાંબલા ઉપર સં. ૧૩૩૨ છે. એક પથર ઉપર શ્લોકો લખેલા છે અને તેમાં સં. ૧૨૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૩ ને રવિનો ઉલ્લેખ છે; તે શ્રીગિરનાર ઉપરના અંબાજીની પ્રતિમાની સ્થાપનાને ઉદ્દેશીને હશે એમ સમજાય છે."

આ અક્ષરાન્તર સંવત ૧૮૯૬ માં કરાવાયેલું છે.

એક બીજા આજ લેખના અક્ષરાન્તરની પ્રતિ છે, તે સ્વ. કાર્ણસ સાહેબની સાથે ગિરનારના પ્રવાસે ગયલા રા. મજનલાલ વખતચંદે સં. ૧૯૦૮ ના મહા સુદ ૭ મે ઉતારેલી પણ તેના કરતાં ઉપલી પ્રતિ વિશેષ સ્પષ્ટ સમજવાળી છે.

એક ત્રીજા કાગળ ઉપર ઉપલા લેખની ૮ થી ૧૭ પંક્તિઓનો તાત્પર્ય ગુજરાતીમાં આપેલો છે.

આ લેખ 'શિવધંડક વિસ્ત્ર એફ અદીત્વેરીયન રીમેન્સ ઇન બોંબે પ્રેસિડંસી' એ નામે ગ્રંથમાં પૃ. ૩૪૧-૩૪૮ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે.

૧૪ સૂદ મંત્રીની ગૃહિણીની વાવનો લેખ-(સં. ૧૪૩૭) આ લેખનો પથર ડાબી બાજુએથી ખંડિત હોવાથી તેટલા ભાગનું અક્ષરાન્તર ખંડિત ઉતારેલું છે. એ

અક્ષરાન્તર સાથે તેની એક ખીંચ નક્ક પશુ સમેલ છે. તેમાં મૂળની ખંડિત પ્રસસ્તિના નદ્ર મયલા રાખેલ તથા સંગતિયુક્ત પૂર્તિ કરીને ખંડિત પુરુષોત્તમે પૂર્ણ કરેલી પ્રસસ્તિ ઉતારેલી છે. એથી સમભવ છે તેમ બારદાજ ગોત્રના વિમ શ્રીમાન્ નારાયણના વંશનો, સુદ મત્રી સોરઠના રાજ મહીપાલદેવનો રાજ્યકાર્યધૂરિ હતો. તેની પત્ની સહજલા દેવીએ પોતાને મળતા વર્ષાશનમાંથી એક વાવ કરાવી.

એ અઘાપિ અપસિદ્ધ લેખ સોરઠના ઇતિહાસમાં ઉપયોગી અને મહત્વનો થઈ પડે એમ જણાય છે; પૂર્તિથી પૂર્ણ કરેલી પ્રસસ્તિની નક્ક અતિરાય નર્નરિત થઈ ગઈ છે તેમ કેટલોક બાગ ઉત્તરકાચો, કરપાઈ ગયેલો છે, તેથી તેની નવી પ્રતિ અવશ્ય ઉતરાવવા જેવી છે; તેમ અક્ષરાન્તરની પ્રતિ પશુ પ્રતિબિમ્બત થવી જોઈએ છે. સાથે જ કાગળ ઉપર મૂળ લેખની પ્રત્યેક પક્તિનો ઉપલક્ષ્ય તાત્પર્ય ચુન્નરાતીમાં આપેલો છે. આમ નાના મોટા મળી કુલ ચાર કાગળો છે, સ્લોક કુલ ૨૫ છે

૧૫ દર્ભાવતીપ્રસસ્તિ—આ પ્રસસ્તિ મરાઠી બાધામાં રચાયેલી છે; ૫૪ કરી છે; એમાં પીલાળ ગાયકવાડના (ઈતક) પુત્ર હામાળ ગાયકવાડે હાલાર, સોરાષ્ટ્ર, હાંતા, કચ્છ, નળદેશ આદિમાં વિજય પ્રવર્તાવ્યો હતો અને પ્રાચીન નગરી દર્ભાવતી તેમ જ તેની પડોશનાં આરોહ, કનીસી આદિ ક્ષેત્રોમાં સિવાલયો ખંધાવ્યાનો ઉલ્લેખ છે. હામાળનો હાસ યમુનાળ અને તેના સુત સિવાળનો ધાનક તે એ સ્થળનો રક્ષક હતો એમ જણાવેલું છે.

પ્રતિ કૃતિકી છે, વચ્ચે ચાર મોઠાં ઠાંણાં પડેલાં છે. અને તેથી પ્રતિ ખંડિત થયેલી છે. કોઈ પ્રાચીન ગ્રંથમાથી આ પ્રસસ્તિ ઉતાર્યાનું અતે જણાવેલું છે, તેમાં નીચે પ્રમાણે સંવત્નિર્દેશ આદિ જણાવેલાં છે.—

રેવા ઉત્તરતીર સંવત્ત ગણના । અબ્દ આંકત શત ।

વિક્રમ શકાચે પ્રમુત્તવ ઉત્તર પથિ જાણવા ॥ ૪૯ ॥

શકે પોઢશ સમતીત પ્રજાધિ(૫) નામ સંવત્સર આળ ।

માઘ માસ કૃષ્ણપક્ષ તીથ સપ્તમી પૈં અસે ॥ ૫૦ ॥

દક્ષિણ તિરિ નૃપવર । શાલિવાહન રાજેશ્વર ।

સન્નાસિ જાતિ મુઠ વાસર હુહાનપુરી દસ્કાજે ॥ ૫૧ ॥

જનક વિશ્વેશ ત્રંચકનાથ । માતા વારાણસી ક્ષેત્ર પ્રાપ્ત ।

માતામિલા ગંગા આપ્ત । હુંદિરાજ જ્યેષ્ઠવંધુ ॥ ૫૨ ॥

દંડપાણિના સિદ્ધત્રાણ । મૈરવસદ્ધા ધારિ પરિપૂર્ણ ।

મગિનિ નામ ઉમયતા જાળ । કાશી આણિ મણિકર્ણિકા ॥ ૫૩ ॥

ગાયકવાડી સમયના તીર્થોદ્ધારનાં સંકલ્પે જણાવા માટે આવી પ્રસસ્તિએ સંગ્રહવા તેમ જ વિચારવા યોગ્ય છે.

૧૬ હીરા દેવીની મૂર્તિની પ્રશસ્તિ-આ, વંધલી ખાસે વિંજલેશ્વર મહાદેવના દેવલના પૂર્વ તરફના બાગમાં હીરા દેવીની જે મૂર્તિ સ્થાપેલી છે તેની હેઠળ કાતરેલી પ્રશસ્તિ છે. તેની પંક્તિ ૪૪ નજીય છે. તેમાં નજીયેલું છે કે-

નગતસિંહે (નુનાગઢના રાજા) મંડલિકને યુદ્ધમાં, જિતી વંધલી ખાસે પોતાની માતા વિંજલ દેવીના નામથી વિંજલેશ્વર મહાદેવની સ્થાપના કરીધી. તેનો પુત્ર દ્વેમાનંદ ચૌહાણ વંશી વીરધવલની પુત્રી પ્રેમલ દેવીને પરણ્યો; તેનો પુત્ર વિંજયાનંદ થયો, એણે વંધલીમાં બ્રાહ્મણોને ઘરોનાં ફાલ દીધાં, અને વિંજલેશ્વર ખાસે મોટી ધર્મશાળા બંધાવી. એ વિંજયાનંદ રાષ્ટ્રકૂટ વંશના જૈત્રસિંહના પુત્ર લીમસિંહની પુત્રી નાગલ દેવીને પરણ્યો; નાગલ દેવીથી વિંજયાનંદને સામંતસિંહ અને તેજસિંહ નામે બે દીકરા અને હીરા દેવી નામે એક પુત્રી થઈ તે, હીરા દેવી ચૌહાણવંશી લાવણધવલને પરણી હતી; તે હીરા દેવી મરણ પામી ત્યારે નાગલ દેવીએ તેની મૂર્તિ વિંજલેશ્વર સિવાલયમાં સ્થાપાવી. વિંજયાનંદનો ગુરુ માનસ વંશનો લાવણસર્મા, તેનો દીકરો નારાયણ, તેનો દીકરો શ્રીધંધ અને તેનો દીકરો શ્રીધર થયો.

એક ભૂરા, અર્ધો કાગળની બે બાજુએ પંક્તિવાર ગુજરાતીમાં લખેલી પ્રશસ્તિનો તાત્પર્ય આપેલો છે; અને બીજા એવા જ એક કાગળ ઉપર તેનો પંક્તિવાર અંગ્રેજીમાં સારાંશ આપેલો છે.

આ લેખ મસિદ્દ થયો નથી.

૧૭ પાટણના દરવાજા ઉપરનો લેખ-(સં. ૧૪૪૧) આ સંસ્કૃત લેખ પ્રભાસ પાટણના પૂર્વ બાજુના દરવાજા ઉપર ખોતરી ચોટેલો છે. તેના કુલ ૧૨ શ્લોક છે. એમાં નજીયેલું છે કે પ્રભાસમાં ચાલવ વંશનો રાજા બીમ(સિંહ) થયો; તેની પત્ની માણિક્ય દેવી હતી, તે બન્નેને યમુના દેવી નામની પુત્રી થઈ; તે 'રાષ્ટ્રોદ' વંશના રાજા બર્મને પરણી હતી:—

" રાષ્ટ્રોદવંશસ્તુ તથા ત્રિતીયઃ ।

તત્રાભવદ્રમનૃપોઽતિધર્મઃ ।

તત્સાચ્છિવં સા યમુના જગામ ॥ ૧૦ ॥

એ યમુનાએ બાણાં ફાલ કર્યાં હતાં. તેણે સુંબેશ્વરના દેવાયતનને સોભાવનારી એક નાવ કરાવી:

યા કારયામાસ નવાપિ વાપિકા

પરસ્ત્રીવેવાયતનપ્રપાશ્ર્વ ।

તયા પ્રતોલિમુલ્લમંડનોપમં

નિર્મોપિતં ચત્વરમત્ર સુંદરમ્ ॥

સંવત ૧૪૪૨ વર્ષે આપાટ વદિ ૫ શનૌ ॥

આ પ્રતિની બાબુમાં એક બીજી નોંધ આ પ્રમાણે છે:-

“સંવત ૧૪૪૬ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ, ૧૩ દિને સંગમેશ્વર: પ્રસ્થાપિત: ॥”

આ લેખ પડીમાત્રાએ લખાયેલો છે.

૧૮ વડવાણની હકીકત-આ એક પાંચ ચોથીમાં કામળનો જુમલો છે; તેમાં વડવાણની માધા વાવ(સં. ૧૩૫૦)ના લેખનો અંત ભાગ, તથા વડવાણના કાકોરોની પાછળ સદી થયેલી શાણીઓના પાળીયા હેઠળના લેખોના અક્ષરસંવર્ધનો મોંઘેલા છે; એક સંવત ૧૭૬૭ નો, બીજો સંવત ૧૮૩૫ નો, ત્રીજો સંવત ૧૫૬૮નો, ચોથો, પાંચમો, છઠ્ઠો અને સાતમો સંવત ૧૮૪૪નો એમ ચાર પાળીયાની નોંધ છે.

માધા વાવના લેખ વિષે જણાવેલું છે કે,

“માધા વાવના ત્રીજા મતવાળામાં જન્મણે હાથ ગોખલામાં મુરતીઓ

“૨ ઉભી ચણેલી છે તેની નીચે અક્ષર લખેલા છે તે—

સં. ૧૩૫૦ વર્ષે ફાર્તિક શુદ્ધિ ૮ ગુરૌ નાગર પ્રાદ્યક્ષણ જ્ઞાતીયમહં શ્રી સાંઢળતીય વ. શ્રી સોમસુતમહં શ્રી સીધૂ । તસુત મહંશ્રી લપમહેતિ ॥”

૧૯ શેઠશ્રી વખતચંદ પુશાલચંદની સનહ-આ, અમદાવાદના સુપ્રસિદ્ધ, નગર-

શેઠ વખતચંદ પુશાલચંદને તેમનાં માલમિલકતનો વગર હેલા હરકતે ઉપભોગ કરવા દેવાની એ સનહ મળેલી તેની નકલ છે. તે સંવત ૧૮૬૮ સાથે ૧૭૩૪ માં દિલ્હીના (નામના) બાદશાહ અકબરના સમયમાં પુનાના પેશ્વા બાહાદુર(બીજા)ની વતી ગુજરાતમાં રાજ્યકર્તા આણંદરાવ ગાયકવાડના બાઈ કૃત્તેસિંહરાવ પાસેથી વડોદરાના કુમાવીસદાર પાસે અમદાવાદ મુકામે લખાવી આપેલી છે આમાં પેશ્વાના પ્રતિનિધિ તરિકે વે. શા. સં. અગાધર શાસીનો ઉલ્લેખ છે. ગાયકવાડીના મતાદાર બાપુજી ગોવિંદને એ સનહમાં લખ્યા પ્રમાણે વર્તવા ફરમાન કરેલું છે.

૨૦ શેખ મલિકસેરનો પાળીયો-(સં. ૧૪૬૨) મબાસપાદણના મુખ્ય દરવાજા આગળના એક મુસલમાની મક્રામાંના એક પથ્થર ઉપર મજકુર પાળીયો ખોતરી તેની નીચે એ સંબંધી ઓળખ આપેલી છે. સંસ્કૃત ભાષામાં એ ઓળખ લખેલી છે. એવી જણાય છે કે સંવત ૧૪૬૨ માં તુર્ક લશ્કર લઈ મદમદ સુવ બહુ રાફતરે મબાસના રાજા બસદાસના રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરી, તેમાં શેખ અલિકસેર નામનો નામાંકિત થોડો આવજી દુર ૫ વાર શુકે મરજી પામ્યો. મજકુર લેખમાં મરનાર થોડાના પિતામહ પયેત પૂર્વેની તથા બાહ્યોની ઓળખ આપેલી છે.

૨૧ કાવી તીર્થનું રત્નતિલક છનાલય-(સં. ૧૬૫૪) આ ખંભાતના જૈન સાધુ પદ્મ મૂળ નાગરજ્ઞાતીય ગાંધી બહુઆ સુત કુંવરજીએ જૈન ધર્મ અંગીકાર કરી શેઠ પીતાંબર વીરા અમદાવાદના સૂત્રધાર વીરપાળ આદિ સાથે મળીને કાવી તીર્થમાં રત્ન-તિલક નામનું બાવન છનાલય સં. ૧૬૫૪ ના આવજી વડ ૯ વાર રાત્રિએ બંધાવ્યું તેનો લેખ છે.

૨૨ ચાંપાનેરની વાવનો લેખ-(સં. ૧૫૫૪) આ, ચાંપાનેર થઈ મદરમદા-બાઈમાં મદરમદા બેઠાનાં સમયમાં ચાકે ૧૪૧૯ અને સં. ૧૫૫૪ ના પૌષ સુદ ૫ ને ગુરુવારે બંધાયેલી વાવનો અને તે ઉપરનું મલેક સંદેશ સુલતાની બાબતીએ જે હલવા એક ક્ષેત્ર ધર્માદા આપેતું તેના લેખનો ગુજરાતી સંક્ષેપ છે.

સાથે એક કાગળમાં એ લેખનું સંસ્કૃતમાં અક્ષરાન્તર ઉતારેલું છે, પણ તેના ઉવ-ટનો ભાગ ક્ષેત્રધન સંબંધી મિત્ર ગુજરાતી છે. એ વાવ 'જીવરડી'ના નામે પ્રસિદ્ધ છે. તે પર્યટની બાંધેલી છે.

એ વાવમાં પેસતાં ડાબી બાજુના ગોખમાં એક પથ્થરની યિલા જડેલી છે તેમાં મળકુર લેખ કોતરેલો છે આ નકલ સને ૧૮૫૭ ના મેની તા. ૧૫ મીએ કાર-કુન લક્ષ્મીરાંકર દેવરાંકરે ઉતારેલી છે: મૂળ લેખના અંતનો ગુજરાતી મળકુર આ મમાણે -

“ભૂમિ ૨ હલ કંઈ હલ વિ વાવિ મસીતનુસન્યા વરુફ હજીરાનુ પેત્રરા
ભૂમિ હલ વિ કંઈક શર સુલતાંનિ સમસ્ત દીવાંનિરો મૌમિ હલ ૨ ધર્માર્થ દતા
કાલિકાલારો પેષ જિકો લોપિ તે દોપભાગી પ્યાદિરા પુન્ય આમુપ્યા
ફલ પાપી ॥

૨૩ અંબિકાની સ્થાપનાનો લેખ-(સં. ૧૨૧૫) આ, ગિરનાર ઉપર નેમિ-નાથના દેવાલયની ધટી પાસે જતાં વચ્ચે જે બારી આવે છે તેની ડાબી બાજુએ સદીશ ઉપરના લેખનું અક્ષરાન્તર છે. તેમાં સં. ૧૨૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૮ ને રવિવારે શ્રી અંબિકાની સ્થાપના કર્યાનું જણાવેલું છે.

આ, લેખ એક નહા કાગળ ઉપર ઉતારેલો છે; કાઠ તેને ખાઈ વચ્ચે કાણાં પાખાં છે.

૨૪ વડાલીના દેવમંડપનો લેખ-(સં. ૧૨૬૪) આ, “સંવત ૧૨૬૪ ચૈત્ર સુદ ૧૩ ને ગુરુવારે રામજીનો મંડપ” બંધાયેલો તેનો અને તેને “સંવત ૧૫૪૪ માં બાગામુત બાકાત બારગ્યા” એ સમરાવરાળો તેનો લેખ છે. એ સંસ્કૃત બાધામાં રચાયેલો છે અને તે અપૂર્ણ તેમજ ધણો અશુદ્ધ છે.

૨૫ અલ્પાલ્ય માતાની સ્થાપનાનો લેખ-(સં. ૧૪૧૫) આ આરાસુર ઉપરનાં અંબાજી માતાની પાસે અલ્પાલ્ય માતાની મૂર્તિ છે તેના હેઠળના લેખની નોંધ છે. એ મૂર્તિની સ્થાપના સં. ૧૪૧૫ના મહા સુદ ૧૧ ને ગુરુવારે થયેલી છે.

“સાથે દુર્બારિયાનાં જૈન દહેરામાંના પાંચમા દેરાના પારસનાથજીની મૂર્તિની હેઠળનો નીચેનો લેખ ઉતાર્યો છે:-“સં. ૧૬૭૫ નો જેઠ માસ તથા શુક્લ પક્ષમાં વિમલચંદ્રે અંબાજીસલાખા કરિ દેવપ્રતિષ્ઠા કરિ.”

૨૬ ખેરાળની પ્રતિમાઓ ઉપરના અક્ષરો-આ, ખેરાળમાંના શ્રી આદિના-ચળના દેશમાં ધાતુની જે ॥ પ્રતિમાઓ છે તેની પુઠે લખેલા અક્ષરોની નકલ છે. એ નકલથી જણાય છે કે એ મૂળ લેખો ખંડિત છે. તેમાંની પ્રતિમા એક ઉપર સં. ૧૬૫૨ નો, બીજી ઉપર સં. ૧૨૯૭ ના આધાર સુદ ૩ નો, ત્રીજી ઉપર સંવત ૧૪૮૯ ના માધ કૃષ્ણ-પક્ષ ૧૩ નો, ચોથી ઉપર સંવત ૧૩૪૪ નો, પાંચમી ઉપર સંવત ૧૨૬૩ ચૈત્ર સુદ ૧ વાર ગુરો હરલેખ તેના સ્થાપકનાં નામ યોગ્ય આદિ સાથે છે.

સાથેની નોંધમાં જણાવેલું છે કે આ મૂર્તિઓ સંવત ૧૯૦૬ માં ખેરાળની નળકની જમીનમાંથી સ્વપ્નમાં જણ્યા પ્રમાણે વૈવંશા બાટ જેરાને ખોદી કઢાવી હતી.

૨૭ પ્રાચીન મહાદેવની સ્થાપના-(સં. ૧૧૯૬). રાધનપુરના નવાળ કમાલ ખાનના સમયમાં વસેલા કમાલપુર ગામથી પશ્ચિમમાં પાંચ માઈ દૂર જૂનાં પાંચ બાગેલાં શિવાલય છે; મજૂર નોંધમાં એ દેશમાંની મૂર્તિઓનું વર્ણન આપી દેશની બારણાખ ઉપર “સં. ૧૧૯૬”ની સાલ સાચનાં થોડાંક ભાગ્યાં તુટ્યાં પડેલો ઉતારેલાં છે.

૨૬ તથા ૨૭ અંકવાળી બાજતો જે છૂટા કામળનાં ચાર પૃષ્ઠો ઉપર ઉતારેલી છે.

૨૮ પ્રકીર્ણ લેખોની ટુંકી નોંધ-નૂદા દરા નાના નાના ટુકડાઓ કામળના છે, તેમાં નીચેની મતલબવાળા લેખોની ટુંકી નોંધો છે:-

૧ હાથરવાની વાવ સં. ૧૬૬૯ માં બંધાઈ; ૨ વડાલીની વાવ સં. ૧૬૯૭ માં રયામસુંદરજી વૈષ્ણવે બંધાવી; ૩ ગડીબોલના સંવત (૧)૨૩૪ ના ચૈત્ર વદ ૫ થનિના પાળીયાની નોંધ છે; ૪ સં. ૧૬૯૧ માં સામલ બાઈએ વાવ બંધાવી. ૫ ખેડ તા. ચાંદરણીમાં સં. ૧૪૭૪ ના માધ વદ ૬ ને દિને માણક વહુની વાવ બંધાઈ; ૬ કોઠડાની વાવનો છિત્રભિત્ર અને અરપટ લેખ; ૭ જમલાની બાગોળનો સં. ૧૪૦૦ નો પાળીયો; ૮ જમલાની સીમની સં. ૧૫૦૬ માં રા. ૭૦૦૦ ના ખર્ચે પંડા અમુ-લખે વાવ સમરાવી; ૯ સં. ૧૬૨૦ નો પાળીયો; અને ૧૦ મોડાસાની સં. ૧૫૨-ની વાવનો છિત્રભિત્ર લેખ.

૨૯ તીર્થેકરોની યોગ્ય આદ-આ કામળમાં જેનોના ૨૪ તીર્થેકરો સંબંધી જણવા યોગ્ય મુખ્ય ૩૦ બાજતની માહિતી આપેલી છે. ૩૦ કોઠા ઉભા અને ૨૪ કોઠા આડા કાઢેલાં છે. ‘પહેલા આડા કોઠાનાં ૩૦ ખાનાંમાં તીર્થેકરોની નમરીનું નામ, પિતાનું નામ, માતાનું નામ, દેહમાન, આકુ, વરણ, લાંછન, નક્ષત્ર, રાશિ, લગ્ન, રાજ્યકાલ, કેટલા પુત્ર સાથે દીકરા, દીકરાનમરી, તપ, ગૃહસ્થાશ્રમનો સમય, આદાર નામ, કેવળ, તપ અંત, વક્ષ, ગજધાર, સાધુઓનો સાથ, સાધ્વીઓનો સાથ, જડ, જડણી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, મુકિતદિન, અને સાધુસંખ્યા એટલી ત્રીસ બાજતો લખી છે; અને ૨૪ આડા કોઠામાં લખેલા તીર્થેકરોને લગતી ઉપર જણાવેલા પ્રકારની માહિતી આપી છે.

૩૦ અમદાવાદના નગર શેડની વંશાવલિ-આમાં અમદાવાદના જૈન નગર શેક શાન્તિદાસનું વંશરજ સંવત ૧૯૧૦ સુધીમાં જીવતા વંશજો પર્ચવતું ઉતારેલું છે.

એ રોક ચાલનાદાન અને ઔરંગઝેબના સમયમા છવ્ઠા દલા અને અમદાવાદની રોક-ગિરિ તેમને દસ્ત હતી

આ વરાહસ ૨૬ કાર્ણસ સાદેબને માટે ૨૧ મગનલાલ વખતયદે સ ૧૮૧૦ ના માહ વદિ ૧૧ અને સને ૧૮૫૪ ના ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૩ મીએ અમદાવાદમા કાઢેડુ છે આડુ એક વરાહસ “લેન રાસમાળા”ના પદેલા અયમા મકટ થયઈ છે

અં. ૫૦-૩-૧ સૂર્યવંશીઓની વંશાવલિ-

અં. ગુ. વૃ.-પૃ. ૧-૨

વિપચાદિ-બે મોટા કાગળોમાના એકમા આદિનારાયણ, તેના મોટા પુત્ર મરીચિથી અને તેના પુત્ર સૂર્યથી ચાલેલા સૂર્યવંશી ક્ષત્રિયોનું વરાહસ (વંશાવલિ) કાઢેલું છે તેમા થોડાક સુમસિદ્ધ રાજાઓ સખથી એકાદ બે લખવાભેગ બાબતો નોંધી ॥ જેવા કે સૂર્યના પુત્ર આદ્યદેવ મનુના પૌત્ર નાભાગથી ૨૨ પેઢીના ત્રવય(તણ)બિંદુની પુત્રી ઈરિખિદા પુલસ્ત્ય જયિને પરણી, તેના પુત્ર વિશ્વવા થયો તે કૈકયી રાક્ષસીને પાળ્યો અને તેનાથી રાવણ, કુંભકર્ણુ અને વિભીષણ થયા

બીજા કાગળમા નીચેની બાબતો કતારેલી છે - ૧ એક દારમા સૂર્યવંશી રાજાઓમાના મુખ્ય નક્ક રાજાથી સુમિત્ર રાજા પર્યવતના રાજાઓની આવલિ કતારી છે અને સાથે સુમિત્રના નામ આગળ જણાવેલું છે કે -

“હાપર સુધ સુધિ તાર પછી કલિ(લિ)યુગનો અમલ થયો અને શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામમા પધારા તાર પછી જરાસંધના વશમાં પૃથ્વીનું રાજ્ય રહ્યું તે કલિયુગમાં પ્રથમ ક્ષત્રિયના વશમા પાંચ રાજાંયિ આત્મા તેની વિગત

“સૂર્યવંશીમાં

અંદ્રવંશીમાં

૧ બિકુમ્બીને

૧ લાદવને

૨ નીમિને

૨ પાંડવને

૩ જરાસંધને

૨ બીજા દારમા પરમારોની ૩૫ અવટકોના, ત્રીજામા રાઠોડોની ૧૩ અવટકોના, ચોથીમા ચૌહાણોની ૨૪ અવટકોના (૨૪ સખ્યા આપી છે પણ ૧૮ની જ અવટકો લખેલી છે), નલ્લોની ૨૦ અવટકોના, અને સોલકીઓની ૭ અવટકોના નામ આપેલા છે, અને ઉલ્લી બે દારમા પરમારોની મુખ્ય ૩૫ સાખાઓ અને તેની સામે તે જ સખ્યા ક્રમ તેમના રાજ્યસ્થાનના ગ્રામોના નામ આપેલા છે, જે વિષે વધુ વિગત અ ૭ મા નોવાથી મળી રહેશે અ ૪૬-૧ મા પણ આ બાબત આપેલી છે તે બેલી

વિશેષ-બીજા કાગળમા અષાળે નીચે પ્રમાણે માર્ગદર્શી સૂચના કરેલી છે -

“હાપર સુધી ક્ષત્રી કેવા કલિયુગમા મજજીત કેવાયા તેમાં પાંચ થકી વશ આપ્યો તેમા ૮૯ સાખા ૩૫ રાજા(જ)ક(કુ)લી થઈ તેની વિગત.”

અં. ૫૦-૩-૨-ચંદ્રવંશી રાજાઓની વંશાવલિ-

ઐ. ગુ. પૃ.-૫. ૧-૩.

વિષયાદિ-ત્રણ મોટા કામળોમાં આદિનાયચ્છના પુત્ર અત્રિ અને તેના પુત્ર ચંદ્રથી આવેલા ચંદ્રવંશનું વંશવૃક્ષ-વંશાવલિ-વિવિધ શાખા વિસ્તારો સાથે ઉતારેલું છે. ખીજા પાનામાં પાંડવોના વંશ પર્યંત શાખાવિસ્તાર છે, તેમાં પાંડવવંશી સહદેવનો અમલ પૂરો થયો ત્યારે કલિયુગમાં ૧૦૦ વર્ષ વીત્યાનું અને તેના પુત્ર રિપુંજય પછીથી વાસ્તવિક રીતે ક્ષત્રિયત્વ હાથ ધરાવ્યું અને તેમાં શૂદ્રત્વ બળેલું હોવાનું જણાવેલું છે. તે પછીથી રાજવંશના મુખ્ય રાજાનું તેના પ્રધાન કે પરિચારકને હાથે મૃત્યુ થવાનો અને એવા હજી-નારના વંશમાં રાજ્યગાદી જવાનો મધાત પડયો. ખીજા પાનામાં “રિપુંજય”ને તેના પ્રધાન સુનકે મારી રાજ્ય પચાલ્યું તેની પાંચ પેઢી પર્યંતના શાખાવિસ્તાર આપેલા છે.

ત્રીજા પાનામાં સુનકની પાંચમી પેઢીવાળા “.....ર્ધન”ને મારી શિશુનાગે રાજ્ય ચલાવ્યું ત્યાંથી આગળ શાખાવિસ્તાર કાઢેલો છે; અને પ્રથમ સુનકનો વંશ ૧૩૮ વર્ષ આઘ્યાની નોંધ કરેલી છે. પછી શિશુનાગથી નવમી પેઢીવાળા મહાનંદિ પર્યંતના વંશ આપી જણાવેલું છે કે-

“એ શિશુનાગથી મહાનંદિ સુધી ૩૬૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ત્યાર પછિ મહાનંદી રાજાએ શુદ્ધી રાખેલી તેના પેટનો મહાપદ્મ નામે છોકરો થયો તેણે એક ચક્રમે રાજ્ય કર્યું તેણે ક્ષત્રીને નાશ કરા તે મહાપદ્મને ૮ છોકરા તેમાં મોટો છોકરો સુમાલિ તેણે ૧૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ત્યાર પછી ચંદ્રશુભ નામે રાજા થયો.”

પછી ચંદ્રશુભથી નવમાં બૃહદ્રથ પર્યંત વિસ્તાર આપી નીચે પ્રમાણે નોંધ કરેલી છે -

“એ દશ પેઢીની ધૌર્ધા નામે અડક તેમણે ૧૩૭ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ત્યાર પછી બૃહદ્રથનો સેનાપતિ પુષ્યમિત્ર તેણે પોતાના રાજ્યને મારીને પોતે રાજ્ય કર્યું તેના પુત્ર અન્નિમિત્ર-”

પછી અન્નિમિત્રથી ૮ મા દેવભૂમિ પર્યંત વિસ્તાર આપી નોંધ કરેલી છે કે,

“એ દશ પેઢી સુધી મૃગની અડક તેમણે ૧૫૦ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું. તે દેવભૂમી રાજા પરભીગામી હતો તે યજ્ઞ તેના શત્રુ થયો તેનું નામ કણ્વ....તેણે રાજ્ય કર્યું.”

૧૧૧નો પાંચ પેઢી સુધી ૩૪૫ વર્ષ રાજ્ય વંશ આપ્યો, અને તે પછી સુશર્મા ને તેના કુડા (હજીરીયા) જલિદિકે માર્યો અને તે રાજા થયો; તે પછી તેના માર્ઘ દુષ્યનો વંશ ૨૬ પેઢી (કુલ ૨૮) પર્યંત બેટલે અન્યપાલ સુધી ૪૫૬ વર્ષ આપ્યો. પછી અન્યપાલના પુત્ર મહેન્દ્રપાલની વાહી તેના જમાઈ “ગર્ધવસેને” બધાથી, તેના શત્રુતા “વિક્રમાન્નિત” થયો અને તેની ત્રીજી પેઢીએ જોજ થયો. પછી નીચે પ્રમાણેની નોંધ છે:-

“એમ ત્રણ પેઢી મળીને ૧૪૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું તે. ઉગ્રેશું નગરિના રાજા ત્યાર પછિ દક્ષિણ દિશામાં શાલિવાહન નામે રાજા તે શકવર્તિ થયો તે મધ્યે અવભૃથિ નામે નગરિમાં આલિર નામ અડક તે ૭ બાઈ રાજા થયા તથા દશ ગર્ધભી નામે રાજા થયા તથા ૧૬ કંકા નામે રાજા તે મેવાસી હુટણીયા અને ૮ રાજા યવન અને ૧૪ રાજા ખંડીયા અને દશ ૧૦ રાજા મૌન નામે જમણે ૬૫ પાંસઠ રાજાનું તખ્ત અવભૃથી નગરીમાં તેમનું રાજ્ય ૧૯-૦ વર્ષ તેમાં મૌન નામે રાજા તેની પેઢી ૧૧ સુધી મક્કીને અવભૃથી નગરીમાં ૩૦૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું ત્યાર પછે કિલકિલા નામે નગરીમાં જુતનંદી નામે રાજા થયો તેને ૪ બાઈ ૧ જુતનંદી ૨ શિસુનંદી ૩ યશોદા-નંદી ૪ અવીરક એ ચ્યાર ૪ મક્કીને ૧૦૫ વર્ષ રાજ્ય કર્યું જુતનંદીને ૧૩ છોકરા બાલિક નામે અડકના ત્યાર પછિ સર્વની મેરેમ્મ જુદિ થાય. તે પદ્માવતી નગરીમાં પુલિદ નામે રાજા થયા. તેમણે ગંગાદ્વારથી માંડીને ત્રયાગ સુધી રાજ્ય પછિ સોરઠ. અવંતિ એ દેશના બ્રાહ્મણ જનોઈ રહિત થાય. ક્ષત્રી વૈશ્ય શૂદ્ર સરખા થાય.”

અહીં સાખાવિસ્તર પૂરો થાય છે.

યવનોત્પત્તિ:-ખીજ પાનામાં ગાધિરાજ વિશ્વમિત્રના ૧૦૦ છોકરોઓમાંથી ૫૦ બ્રાહ્મણો થયા અને ૫૦ યવનો થયા એટલી માત્ર નાની નોંધ છે.

વિશેષ-૧. આ ત્રણ કાગળોમાંથી પહેલા કાગળનો વચ્ચેનો બામ ખવાયાથી ત્રણ મોટાં શબ્દો પડ્યાં છે અને બે કટકા છૂટા પડ્યા છે.

૨. આ વંશાવલિ માધ્યમ ઇતિહાસના સરોધનમાં કામ લાગે એવી છે.

અં. ૫૦-૪-તામ્રપત્રોની નોંધ-એ. ઇ. વૃ.-૯ પત્રો.

નોંધ-એકાના કલેક્ટર મીં એલેક્ઝાન્ડર બર્ને સં ૩૦૬-૩૯૪ આદિનાં તામ્રપત્રો, ત્રિનારના અરોહના લેખનું અક્ષરાન્તર, બૌદ્ધ સમયના શિક્ષાઓ આદિ હકેલ માટે બંગાળાની રાયલ એશિયાટિક સોસાયટી ઉપર મોકલી આપેલાં તે સંગ્રહમાં એ સો-સાયટી તરફથી મીં પી કુપે મીં એલેક્ઝાન્ડર બર્ને ઉપર લખેલા મૂળ ૮ અંગેષ પત્રો છે. એ પત્રોમાં બૌદ્ધ સમયની લિપિના હકેલ સંગ્રહમાં તેમ જ કેટલાંક તામ્રપત્રો સંબંધી પોતાની સમજ મીં કુપે આપેલી છે. એમાં હકેલ, કે તેની તપસીલો વગેરે આપેલી નથી, એટલે તે યત્નવધાર ખાસ કામમાં લાગે તેવો જણાતો નથી.

અં. ૫૦-૫-ઐતિહાસિક ફારસી ગ્રંથોની

નોંધ-ઐ. ઇ.વૃ.-૧-૯.

વિષયાદિ-૧ આ સોળ પેઠ નોંધપોથીમા 'તોહફતુલ કારી' - 'વૈઈકર નામા' 'મુખબીર હલ એલીયા,' 'હા ધરી કાતુલ' (હિન્દી) અને જહાંગીરનામા એ ચાર ફારસી ઐતિહાસિક ગ્રંથોની વસ્તુનું ઇમેજ વારણ છે. તેનો સાર નીચે આપેલો છે.

૧ તોહફતુલ કારી-આ સંબંધમાં એવી નોંધ છે કે એ મુસલમાની સુન્ની સંતોનાં જીવનવૃત્તોનો ગ્રંથ છે. એમાં કાજ મહમદ, શાહ હામદ, કુતુબ મહમદ, શાહ આલમ ખુદદારામદ અને ખાન મેઈન-હન્દીને ચીસ્તીનાં જીવનવૃત્તો છે.

અમદાવાદની સ્થાપના-હીજરી સન ૭૧૦ માં યયાનું અને ત્યાંની જુમા મસ્જિદની બાંધણી હીજરી સન ૭૧૨ માં યયાનું,

અને વડોદરાની સ્થાપના હીજરી સન ૯૧૪ માં અને ત્યાંની જુમામસ્જિદની બાંધણી હી. ૯૧૨ માં યયાનું જણાવેલું છે

એ ઉપરાંત એમાં ખુદશા અલાહએ હાજમેને સત્તાવી મકાથી સામન અગ્ર ખાતે લઈ જઈ દુગ્ધ દીધાનો, મકાના કાખા ઉપર નિષ્ફળ હલ્લો કર્યાનો રસિક કિસ્સો સંખા લુધી આપેલો છે.

એ સિવાય ખાન ધણ કિસ્સાઓ આમાં આપેલા છે.

૨ વૈઈકરનામા-આના બે ભાગ છે પહેલા ભાગમાં સિંધના મુસલમાનોની તવારીખ નોંધેલી છે ત્યારે બીજા ભાગમાં સિંધ ઉપર ઇરાનીઓ અને આરબોએ પ્રાચીન કાળમાં કરેલા હુમલ્લાઓ નોંધેલા છે. એ ગ્રંથ ૪૩૬ અરબી ગ્રંથનું બાષાંતર છે.

૩ મુખબી-હલ-એલીયા-એ મુસલમાને સંતોનાં જીવનવૃત્તોનો સંગ્રહ છે એમાં અમદાવાદના મુખ્ય સંત શાહ આલમનું જીવનવૃત્ત છે. એ ઉપરાંત એમાં અરબી, હિન્દુસ્થાની તથા ફારસી કવિતાઓ છે.

૪ હારિકી કાતુલ-એ ગુજરાતના ઇતિહાસનો ગ્રંથ છે. એની મીઠ જરિહસ ફોર્બસ માટે નકલ કરાવી લીધાની નોંધ છે.

૫ મોગલ અને મરાઠાઓનો ઇતિહાસ-એ ગ્રંથ લખવાનો શાહાજહાંન સમયમા આરંભ કરેલો છે એમાં બ્રાહ્મણી વંશની સ્થાપના, બિજપુરના ઇબ્રાહીમ આદિલશાહ, અહમદશાહ અબદલી આદિના વૃત્તાંત સમાવેલા છે.

૬ જહાંગીરનામા-એમાં જહાંગીર બાદશાહના અમલનો વૃત્તાંત છે. એમાં ખુદાની મદત્તા અને સક્રિય સંબંધી ખુલાસાઓનાં નીતિ તથા બેધર્મા વચનો કરાન માથી સંખ્યાબંધ ટંકેલાં છે.

નોંધ-આ સંગ્રહ ઇંગ્લેન્ડમાં મીઠ ફોર્બેને સને ૧૮૬૮ ના આગસ્ટની તા. ૨૭ મીએ ખૂરી કરીને એન. મિ. જસ્ટીસ ન્યૂટને મોકલી આપેલો હતો.

મુખપૃથ ઉપર નોંધ છે કે "Memo-relating to Persian Books of the late Honorable Justice Forbes."

પહેલે પાને લખેલું છે કે “Memorandum relating Persian Books for examination from the Honourable Mr. Justice Newton.”

૫૦-૬-ઈરના રાજા પુંલજની વંશાવલિ-ઐ. ઇ. વૃ.

વિષયાદિ-આ એક મોટા કાગળ ઉપર નાનાં લઘુકાં ચોખંડાં પાંતરાંથી સાખા વિસ્તાર સાથે ઇમેજમાં લખેલા નામવાળું કાટું વંશવૃક્ષ છે. એમાં પ્રધાના ૧૧૨ માં વંશજ ઈરના રાજા પુંલજના વંશજોનાં નામ ઉતારેલાં છે. તેમ તેમાં ઈરના આંખાવતોની વંશાવલિ પણ છે ચોખંડા પત્રાકારમાં વ્યક્તિઓનાં નામ લખેલાં છે અને કેટલેક સ્થળે કોઇ સવિશેષ માહિતીનો ઉલ્લેખ પણ કરેલો છે.

આ ઇમેજ વંશવૃક્ષ ઈરથી મી. એમ. સી. હેમ્પ્ડને સને ૧૮૫૨ ના જુલાઈની તા. ૨૬ મીએ એક ઇમેજ પત્ર સાથે મોકલેલું છે, એમ એમાં જણાવેલું છે.

અં. ૫૦-૭-ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તો આદિ-ઐ. ગુ. વૃ.-

છૂટકે પાનાં.

વિષયાદિ-આમાં નીચેના વૃત્તાન્તો આદિનો સમાવેશ કરેલો છે.

૧ કાઠીની ઉત્પત્તિ-આમાં શ્રી આદિનારાયણથી માંડીને સૂર્યવંશથી કાઠી લોકોની ઉત્પત્તિ થયાની કથા વર્ણવેલી છે નીચે પ્રમાણે:-

આરંભમાં આદિનારાયણથી માયાના અંશવટે “પંચાસ કરોડનાં મંડાણ”વાળી સુષ્ટિની ઉત્પત્તિ વર્ણવી સૂર્યથી (પાંડુ રાજાની વહુ કુમારી અવસ્થામાં) કુંતી દ્વારા કર્ણ ઉત્પન્ન થયાનું સૂચવી વાર્તાનું મંડાણ આપ કરેલું છે:-

પાંડવો વનમાં રહેતા હતા, કર્ણ કુંભારને ઘેર લગરેતા હતા. તે કુંભાર દુર્યોધનના મહેલનો પોળાઓ હતા. દુર્યોધનની સ્ત્રી-પટરાણી-એ તેને વશ કરવા જતી(?) ગારજ-ની પાસે તેલ મંત્રાવું; (અહીં જ ચંકા થાય છે કે કુંભારે તે વેળા જૈન ધર્મી જતી હતા? બાટાએ તે જોડ્યું હશે, એમ સમજાય છે.) કર્મચોગે તે ઢાળાઈ જતાં પાતાળમાં તંબોલ નાખને માથે પશુ, એટલે તે એ રાણીથી મોહિત થયો અને તેણે રાજા રાત્રિએ તેના મહેલમાં આવી દુર્યોધનને પોડીઆરે બાંધી એ પટરાણી સાથે રંજરાજ રમવા માંડ્યો. એક દિવસ કુંભારને કામ હોવાથી કર્ણ પોળાયાનું કામ કર્યું અને તંબોલ નાખના નિત્યના આગમન સંબંધી કુંભારે વાત કરેલી હતી તેથી જાગતા રહી તેણે યુદ્ધ કરી દરારવ્યો અને તે દિવસથી ત્યાં ન આવવાનું અને તેની છાકરી પોતાને પરણાવવાનું વચન લીધું. દુર્યોધને આ ઉપકાર બદલ કર્ણને તે માત્રે સારે કાંઈ એક રાજ્ય આપવાનો કોલ આપ્યો. કર્ણ પેલી નાગ-કન્યા ‘પદમણી’ને અદ્ભુત રીતે પરણ્યો અને નાગની રૂપાથી વિશ્વકર્માએ કર્ણને મોટું નગર અને મહેલ બાંધી આપ્યાં. દુર્યોધને કર્ણને તેના ઉપકારના કૃત્ય માટે ૨૫૦૦ ગામ આપ્યાં. એ પદમણીથી ‘વરકેત’ (વચકેત) નામનો પુત્ર કર્ણને થયો. નાગસુના

સંબંધથી 'વરકેત'ને કૃષ્ણે પોતાનો બાણેજ ગણી સોરઠની ઉપજનો ચોથો ભાગ આપ્યો અને માળવાનો માંડવગઢ સોંપ્યો.

મહાભારતના યુદ્ધ વેળા 'વરકેત' બાલક ('બાહુવેગ') હતો અને તે એકનો એક હોવાથી તેને 'પાછો વાળ્યો' તેથી તેનાથી થયેલા વંશને "વાળારજપુતો" કહેવાયા. તે ઉપરથી હાલ ગોલવડના "બાળવાળા" રજપુત કહેવાય છે. વરકેતથી રવકેત, એ રવકેત શ્રીકૃષ્ણને જન્મ્યા અને તેની પુત્રી કમળાવતીનો વર હતો. તેનો અળકેત, તે પ્રહુમ્મની દીકરી જમુનાજીને પરણ્યો, તેનો પુત્ર નિલકેત, તેનો 'વરસકેત', તેનો વરમકેત, તેનો સુરકેત, તેનો કસકેત, તેનો ધીરકેત, તેનો વૃજકેત, તેનો ધરમકેત, તેનો બાલકેત, તેનો વરમકેત, તેનો શ્યવકેત, તેનો 'કાલુદેવ' (કર્ણદેવ), તેનો અળકેત. તે રેવતાચળ (ગિરનાર) ઉપર આવ્યો અને ત્યાંનો રાજ્ય થયો; તેનો દેહ, તેનો દંબન અને તેનો આણિ. તે ભેદપુરના રાજાનો બાણેજ થાય, તેની મા રાહોડના રાણીની પુત્રી નામે સેનબા હતી. આણીનો માણે અને તેનો એબલ. તે સાંભર ચૌહાણોનો બાણેજ, તેની મા ચૌહાણ વીરપાલની દીકરી નામે સામાવતી; એબલને ત્રણ દીકરા: ૧ સાખ, ૨ દગમ અને ૩ જસ. એબલવાળો કૃષ્ણે સોરઠની ઉપજનો ચોથો ભાગ આપેલો તે મેળવી વળામાં રહ્યો અને રાજ થયો. સાખના વંશમાં માણીનાં સાખ-કમાર, જશના સુરપાળ.

આમ વંશાવલિ આપી એબલવાળાની ચારણની દીકરી સાથેના પ્રસંગની વાત (વિસ્તાર માટે જુઓ અં. ૪૩-૩-૧) તથા હયોળ વાણીયાઓની કન્યાઓ તેણે એકસામદી પરણાવવાની વાત (વિસ્તાર માટે જુઓ અં. ૪૬-૩) આપેલી છે. ૫છી નીચેની વાત આપેલી છે:-

એબલનો ખીલે છાંયો ચાંપરાજ જેતપુરમાં રહેતો હતો. તેના વખતમાં એક મોથી પાસે બાવાના કામજી મંત્રથી દિલ્હીના બાદશાહ (૧) ની છાંયરી જે દર રાતે ખેંચાઈ આવતી, પણ તે એને પરણવાની ના પાડતી. એક દિવસે એ કન્યાએ બાદશાહ પાસે દુઃખ રચ્યું ત્યારે જેતપુર ઉપર તેણે ચઢાઈ કરી તેમાં ચાંપરાજ અને મોથી મરાયા. પણ ચાંપરાજનો વંશ જેતપુરમાં રાજ્ય કરતો રહ્યો.

(બાટોની વાત અમદાવાદના બાદશાહની પુત્રીના પણ સંબંધમાં જેતપુરના મોથીનો પ્રસંગ ઉપર મમાણે બન્યાતું જણાવે છે.)

જુનાગઢના રા' કવોટે એ વંશના રાજાને કેદમાં નાંખ્યો ત્યારે વળાવાળાના બાયાત હગવાળાએ તેને છોડાવ્યો અને તે પાવરગઢ જઈ રહ્યો. અને તે પછી કાઠીની સાત ભત થઈ. (જુઓ ૪૬-૩-૬ આમાં ૭ને બદલે ૮ છે.) પાવરગઢથી કાઠીએ કમાવાને સોરઠ આવ્યા; ત્યાં જમના આજુસો સાથે ઉતારા માટે કંચના રણમાં લડાઈ થઈ, ૫છી કાઠીની રાજકુંવરી પરણાવવાની શરતે જામે સુલેહ કરી; ૫છી પરણવા જમ ગયા ત્યારે દગો કરી તેને માર્યો. સૂર્યના મતાપથી જમ સામેના વેરમાં ૫છી કાઠીએ કન્યા અને ત્યાંથી બાળદીઆમાં આવી વસ્યા અને ત્યાંથી નાગાજી (નાગાજીન)ના ચાર પુત્રોનો વંશ ચાલ્યો.

૫છી ખાચર, યુમાણ અને વળાવાળાની વંશાવલિ કઈકે કઈકે દર્શાવત સાથે ઉતારેલી છે.

નોંધ:-આ બોળીદ એકદર ૧૫૫ ફીટ લાંબું અને ૬૧ ફીટ પહોળું છે; એ બાજુએ લખાણ છે, લખાણમાગની લંબાઈ કુલ ૨૨૫ ફીટ થાય છે.

આમાંની હકીકત અને વંશાવલિ “એણી રીતે ઉપર પરમાણે તાલુકે કડબીના રાવલ પુલના ચોપડામાંથી સં. ૧૮૯૮ ના પૌષનેા દે માઢા મુદ ૧૨ વારચનિ તા. ૨૨ માહે બનેવારી સને ૧૮૪૨ અગિયમાં તાલુકા માળીઆની જપતી હતી ત્યારે અમદાવાદના મેહેતા બાલાજી મનસુખરામે ઉતારી છે,” એવી અંત બાજમાં નોંધ કરેલી છે.

ક્રિષ્ટ આ બોળીદ કરેલું છે અને પ્રતિ કંઈ જર્જરિત થયેલી છે. આમાં કાઠીઓની હકીકત એકત્રિત છે, પણ કાલક્રમ જળવાયેલા નથી તેમ અદ્ભુત દંતકથાને અતિ પડતું સ્થાન મળેલું છે. દુર્યોધનની રાણી અને તેણેના નામના પ્રસંગ જેવો પ્રસંગ સિદ્ધરાજ જયસિંહની પટરાણીના સંબંધમાં (જુઓ જગદેવની વાત અં. ૪૬-૧-૧૩ અને અં. ૩૭-૩ અને અં. ૩૮-૩) તેમ જ કરજીવાણના સંબંધમાં (જુઓ અં. ૪૬-૧-૧૫ ‘હરપાળ મકવાણાની વાત’-પાનુ ૩૫ મું) પણ બન્યાનું કહેવાતું પ્રચલિત છે. કેટલીક દંતકથાઓ આમ કાલક્રમથી વિજ્ઞાત થયાનું સુપ્રસિદ્ધ છે.

આમાંની હકીકત વહીવંત રાવલ પુલ મહેરામત ચોપડામાંથી ઉતારેલી હોવાનું જણાવે છે.

૨ રાઠોડની વંશાવલિ-આમાં નીચેની વિગતો મુખ્યત્વે છે: કનોજથી ૯૦૧ માં સીઓ રાઠોડ નીકળી દારકાંત્રા કરવા ગુજરાતમાં આવ્યા અને મૂલરાજ સોલંકીની બેનની વેરે પરણ્યાં, અને તેણે મૂલરાજના કહેવાથી એના બાપનું વૈર વાળવા કનકના રા' લાખાને કેરાકોટમાં બસાવેલી માર્યો; ૨૦ મા આસ્તાનજીએ ખેડમડ તાણે કરી ત્યાં ગાદી સ્થાપી; તેનાં વંશના ચંકુલએ મંદુરનું રાજ્ય મેળવ્યું; આસ્તાનજીના બાઈ સોનંગ બ્રાહ્મણની કન્યા હતી લઈ જનારા ઈંદરના સામંતોયાં સોઢને માર્યો અને ઈંદરનું રાજ્ય મેળવ્યું; આસ્તાનજીના વંશ ખેડમડમાં રહ્યો; ૩૦ મા ભેધાજીએ ભેધપુર વસાવ્યું; ૩૫મા ધાંમડીજીએ વઢોદરા પાસે શીનોરમાં આવી મુકામ કર્યો અને પછી સીનોર કબજે કર્યું; સંવત ૧૨૩૨ માં પેટલાદ પરમણુમાં ૩૬ માં અખેરાજજી રાજ્ય કરતો હતો; પછી તેમના વંશને આણંદ અને વડતાલની આસપાસ ભગ્યાં.

નોંધ:-આ બાજત ૧૭૫ ફીટ લાંબા અને ૬ ફીટ પહોળા એવા ૧૦ કાગળોની એક બાજુએ સામાન્ય રીતે લખેલી છે; પહેલા કાગળની પાછળ રાઠોડ સીઆજીનું ગીત ઉતારેલું છે. આ હકીકત ઈંદર રાજ્યની વંશાવલિ જતાંત આદિમાં ઉતારેલી હકીકતને લગભગ મળતી છે. જુઓ અં. ૪૬-૧, અને અં. ૪૬-૨.

વઢોદરાના વહીવંત બારોડ હીમતસિંહ પાસેથી આ હકીકત મળેલી છે.

૩ હાંતાના રાણાજીની હકીકત-આ અ. ૪૬-૨-૩ વાળી “હાંતાના દરબારની વંશાવલિ” વાળી પ્રતિમાં આપેલી બાજતોની પૂરણી છે. સાધેના એક કાગળમાં સં. ૧૮૨૬ થી સં. ૧૮૭૭ સુધીની હકીકત કુકમાં આપેલી છે. કુલ ત્રણ કાગળ છતાં છે.

૪ ઈંદરના રાણાની હકીકત-આ અં. ૪૬-૨ વાળી ઈંદરના રાણાની વંશ-વલિની તેમ, અં. ૪૮-૮ ની પૂરણી છે. એમાં કેટલીક નાની મોટી પ્રકીર્ણ-એતિહા-સિક ખાખતો સંવત ૧૯૦૩ સુધીની આપેલી છે. લગભગ ૧૫ ફીટ લંબાઈનું લખાણ આ ઓળખામાં ઉતારેલું છે.

એમાં નોંધ છે-“મોટા નવા ચોપડામાં રાણાની વંશવલિ લખી છે તેમાં રાણા વાધલધી ખાખી છે, તેનું સાંધણ પાને ૧૩ મેથી ખાસ કાણુના ડુંવર ૩ માધલ ૧ નઅમલલ ૨ પ્રતાપ સંધલ ૩ વાધલપર સ. ૧૬૧૬ માં ગાદીએ બેઠા.”

આ નોંધ સં. ૧૯૦૮ સુધીની રાણા નંબર સંધલેના રજાત લગીની છે. ઓળખું મોટું છે, અને બે પાસ લખેલું છે.

૫ રાજપુતોની જાતો-એક કાગળીઆમાં લગભગ બધી જાતના રાજપુતોનું નામ, કુટુંબના ફાંડ સાથે ઉતારેલાં છે.

ખીન ત્રણ દરે કાગળોમાં સૂર્યવંશી અને ચંદ્રવંશી એ બેરે રાજપુતોની વિવિધ જાતો કોઠાવાર ઉતારી છે.

૬ બાવનગરના કાકોર-આ એક કાગળીઆમાં બાવનગરના કાકોરના હંસ અને વચ્ચ નામના મારનાડ અને મુજપરમાં રહેલા ધરડેરાઓના વંશજોની કૃષ્ણ યાદી ઉતારેલી છે.

૭ માલપુરની હકીકત-આ એક કાગળીઆમાં માલપુરનો કિલ્લો સં. ૧૮૧૬ માં બધાયની અને માલપુરના રાજપુતોની જાતની હકીકત તથા રાજકર્તાઓની વધાવલિ આપેલી છે. સાથે સં. ૧૯૦૫ ના આખાડ સુદિ '૧૧' ને રવિવારે લખેલા લગત પત્રમાં જણાવેલું છે તેમ મહીકાંડાના રોબર્ટ વાલીસે પોલીટીકલ એજન્ટનો દુકમથી કારદન સદાસિવ કૃષ્ણએ આ હકીકત તેમજ અં. ૪૮-૪ વાળી નોંધપોથી વહીવટાઓની નોંધોમાંથી તથા મુખ્યમંત્રી તૈયાર કરાવી હતી.

૮ વોહોરાઓના મુલ્તાંજીની હકીકત-મયાળે જણાવ્યા પ્રમાણે સંવત ૧૯૦૯ માં એટલે હીજરી સન ૧૨૯૯ માં આ બે કાગળીયાંની હકીકત મુલ્તાં તૈયબ-અલીએ લખાવેલી છે. તેમાં જણાવેલું છે કે અરબસ્તાનના ઇમન જલ્લામાં હીજરી સન ૫૨૭ માં મુસાના યુવ ભેરેખ થયા, તે મુલ્તાંજીના રજોમાં પહેલા ગાદીપતિ થયા. મુસલમાનોના ૭૨ ફીરકામાં અરસપરસ અદાવત હતી; તેમાં વોહોરાઓની રજી થઈ; તેમની ૨૩ પેઢી ઇમનમાં રહી અને ૨૪ મા યુસુફ સિદ્દીપુરમાં હીજરી સન ૮૫૮ માં ગાદીએ બેઠા. એક મુલ્તાંજીની ગાદીએ તેમનો દીકરો જ બેસે એવો કાંઈ નિયમ નથી, નાતમાં જે હુશીયાર હોય તેને ગાદીપતિ પોતે બેસારે ૨૫ મા જલાલ મુલ્તાંજી અમ-દાવાદમા ગાદીપતિ થયા. એવેજના મોકલેલા બે સિપા મોલાઈ અબદુલા અને મોલાઈ અહમદ ખખાત આવ્યા મુલાખસ નામની કપડવણુજના ખોજ ખીત મલખે ખનાવેલી તવારીખ પ્રમાણે જણાવેલું કે સિદ્દીપુરનું રાજ્ય ખંખાતમાં, દર, કાર-બારી બારમલ અને તારમલ હતા. પેલા બે સિપા ખંખાતના બે આસણુ બાળકોને બાલમનાય અને રૂપનાથને મોળવી સાથે અરબસ્તાન લઈ ગયા અને અરબી બાષા તેમને

મણાવી. પછી તેઓ અબદુલા અને અદમદ સાથે અંબાત પાછા આવ્યા અને તેમણે ખીજબોને મુસલમાન બનાવ્યા. સિદ્ધરાજના સમયમાં આથી હિન્દુ મુસલમાનો વચ્ચે ઠંડા થતાં ને ઇસ્લામમાં હારે તે સામાનો ધર્મ સ્વીકારે એવી કબૂલતપી સમાધાની થઈ. એમાં હિન્દુઓ હાર્યા અને સવા મહુ જનોઈઓ અંબાતમાં હતરી.

તેમણે મુસલમાન બનવા છતાં હિન્દુઓનો કેટલોક ચાલ રાખ્યો. તેઓ મરનારનો મશીસો, સંવત્સરી વરસી કરે છે. લગ્નમાં માંડવો પાલે, ચોરી નહીં. વોહોરાઓનો આખો સમૂહ “ગાદિપતીના દુકમમાં રહો નહીં.” તેથી હીજરી સન ૮૫૮ થી નાની અને મોટી એમ બે જમાતો પડી.

૯ મારવાડી પાધડીઓનું ઇયાન-આમાં મારવાડી, ખડકલીઆ, અને વ-ખાની એ ત્રણ જાતની રજપુતોની પાધડીઓની બાંધણી, ઘાટ આદિનું વર્ણન આપેલું છે. મારવાડી એટલે ઠાંડીબંધ પાધડી ભેધપુરના વાણીઆ, ત્રણ ચાંચવાળી ખડકલીઆ પાધડી મારવાડી રજપુતો, વખાની પાધડી બહારવટે નીકળેલા બાયાતી રજપુતો બાધે છે. આ હકીકતનો ખાતર એક કાગળ છે.

૧૦ ભેટાલીના મહાદેવ આદિના લેખ-એક કાગળીયામાં નીચે પ્રમાણેની નોંધો છે:-૧ ભેટાલીની ઉત્તરે એક પ્રાચીન સિવાલય છે; તેમાંની એક મૂર્તિની બેઠકના પાંચર ઉપર લેખ કોતરેલો છે. તેમાં સં. ૧૫૩૫ માં વિજયસિંહ રાજાએ એ દેવાલય બંધાવ્યાનું અને તે ઘણું છૂણું થયાનું જણાવેલું છે.

૨ આજે વાણીઆનું દેર ભેટાલીની બાગોળમાં છે; તે સં. ૧૬૦૧ બંધાયું હતું. તેમાં સં. ૧૬૭૨ અને સં. ૧૬૫૧ માં બીજી બે મૂર્તિઓ સ્થપાઈ હતી.

૩ સને ૧૮૫૩ ના ફેબ્રુઆરીની તા. ૧૦ મીએ મી. ધીરોએ વાંકાનેરથી કાર્તિક સાહેબને એ હકીકત મોકલી હતી.

૧૧ રેટોડાની વાવને લેખ-(સં. ૧૫૬૯) ઉપલા લખાણ સાથે જ એક અલગ નોંધપત્ર છે તેમાં જણાવેલું છે,

(૧) રેટોડાની (બાગોળ ઉપરની) હક્ષિણાભિમુખી પડતર, વાવ સં. ૧૫૬૯ ના માગસર ૪ યનિવારે રાણા બારમલના સમયમાં વ્યાસ ફેશરસમે પોતાના પૂર્વજના પુણ્યાર્થે બંધાવી; તે સં. ૧૬૦૦ ના ચેત્રમાં પૂરી થઈ અને વાસ્તુ થયું.

(૨) મોજે મઝીયા પા ગાઉ ઉપરના બવનાય મહાદેવનો છૂણોદ્ધાર સં ૧૭૦૬ માં થયો.

(૩) બવનાય પાસેનું પ્રાચીન સિવાલય સં. ૧૩૦૦ માં બંધાવાનો લેખ છે, પણ તે ઉલ્લેખ નથી.

(૪) બવનાયના સિવાલય પાસેએક પ્રાચીન કુંડ છે, તેના જલથી રક્તપીત અને કોડ મટે છે.

૧૨ કાકોરોની જ્ઞાતિ-આમાં ગુજરાતની ૧૩ કક્ષાતોના મુખી કાકોરોની ગણના નોંધેલી છે.

એમાં નોંધ છે કે “એ રીતે આજ રોજે તા. ૧૯ નવેમ્બર અને ૧૮૫૨ ને રોજે ... કીતાબો ઉપરના કાકોરોને આપી છે” હકીગત નોંધવા. પણ એ હકીગત લખાઈને આવેલી હોય એમ નંજાણું નથી.

૧૩ વેરા આદિની યાદીનો પરવાનો-આ ઈરના શવ અંકીરસિદ્ધ અને તેના પુત્ર હંવર ઉમેદસિદ્ધએ દુર્જનસીધ રોરસીધ, અરજસીધ નાદરસીધ, મતાપ-સીધ કસનસીધ તથા તેમના બાઈ બત્રીબ તથા બેઠાએને તેમનાં પઠાનાં ગામોના ચોક્કસ વેરાની માફી આપ્યાનો પરવાનો લખી આપેલો છે. તેમાં કીયાં કીયાં ગામનો કેટકેટલો વેરા આદિ માફ તેની વિગત આપેલી છે, સાથે તે તે ગામની આબાદી અને બંદોબસ્ત કરવાનું અને સર્વ ભતિના લોકોને સુખી રાખવાનું ફરમાન કરેલું છે.

આ બાબતનાં ચાર પત્રો છે. મૂળ પરવાનાપત્ર ઉપર “બાંદરી (બાલ-ધરી)વાલા બારોડની કઠારીઓ ને બાવાનાં ત્રીસુલ ૩” હોવાનું જણાવેલું છે.

૧૪ પનારનાં માનાજીની હુંદ-કાકોર માનાજીએ ઇમેજ અમલદાર આદિના માલ હુંદલા અને તેને શિક્ષાઓ થયેલી તે સંબંધી બાબત આ બે કાગળીઆમાં ઉતારેલી છે.

૧૫ સુદાસણાની હકીકત-એ છટાં પાનાં ઉપર સુદાસણાના કાકોરો વિષે કેટલીક હકીકત આપેલી છે. પહેલાં બે પાનાં નથી.

૧૬ નડીઆદની પેદારા આદિની હકીકત-એક બાબતીયા કુલસકેપ કાગળમાં નડીઆદના નરવા વિગેરેની જમીનની વાટણી અને તેની પેદારાની વિગત ઉતારેલી છે. એમાં જણાવેલું છે કે.-

“આ ગામ પરથમ આસરે વરસ છસ ઉપર સહેરોમાં હતું ને પાટીદાર તથા થોડાકે રાવલ ગરાસીઆ લોકની વસતી હતી, તેમાં પાટીદારોએ ગરાસીઆ લોકને થોડી થોડી જમીન કાઢી આપી બાગ ઠરાવી નરવા શ. ૧૦૦)નો બાંધેલો પણ ગરાસીઆ લોકોએ પાટીદાર સાથે ઝાંઝાઈ કરાથી આ લોકોને નડીઆદમાંથી કાઢા તાર પછી તેમની જમીન સરકારમાં દાખલ કરી પાટીદારોને સોંપી અને એ જમીન પોતપોતાના બાગ પરમાણે વહેંચી લીધી..... ચકલાશી બાગોલે સંવત ૧૮૨૧માં શ્રીસીમંત મહારાજ ખંડેરાવ ગામ્મકવાડ સરકારે જથા બાંધી જથાદાર જુદાં જુદાં લાંબવાં પોતાના સહી સીકા કરી આપ્યાં બીજી પાટીઓનાંતથા બાગે લાંબવાં થયાં

સંવત ૧૮૮૨ ની સાલથી એ કીલેદારીની ઉપજ હરરાજ કરી તેના ઇન્જરો આપામાં આવે છે.....

આ ગામમાં પરથમ જરે મેહેસુલ લેવાનું ને સાહેરો હતી તારે પરગણુ સુધાં મેહેસુલના શ. ૨૬૨૭૫ ઉપજતા..... ધરમાદા દેવરથાનનું ખરચ સર-કારથી આપામાં આવે છે.

આ ગામમાં પરથમ વસતીનાં ધર ૫૦૦૦ હતાં..... હાલ ધરાં ૭૫૨૧ માસમ ૫૩ છે તેની વીગત.

૧૧૮૪ ભરાંમણનાં ૧૪૦૪ વાણીઆનાં ૧૬૨૧ પાટીદારનાં ૩૭૧૪ વસવર્ધઆં વીગેરે પરચુરણું એ રીતે વસતી હાવમા છે “એવુ સરકારી દં-તરથી માસમ ૫૩ છે.”

આમા ૮ બાબતની વિગતો દુકમા આપેલી છે તેની લખ્યા સાલ આ સાથે જો કે નોધી નથી, પણ બીજા સાથેના કાગળો આદિથી સમજાય છે તેમ એ સં ૧૯૧૦ ના આશરમા ઉતારેલી હશે

નરવા જમીનનો એવો અર્થ છે કે વર્ષમા જે જમીન માત્ર એકજ વાર ચોમાસુ પાક આવે અને (નરવર્ધ)રવિ-રણિપાક ન થાય તે, કેટલાક નિર્વાહની જમીન એવો એનો અર્થ કરે છે, પણ ઉપલો પહેલો અર્થ સુસંગત છે

૧૭ નોંધનાં અડીલું કાગળીયાં—આ ઉપરાંત બીજા કેટલાક નાના મોટા છતાં કાગળીઆ છે તેમા કાંઈ ખાસ મહત્વનુ જણાતુ નથી

ઉપરાંત એક મોટા થોડા મોટી લિખિમાં ઉતારેલી કેટલીક બાબતોનો છે, પણ તેનો ઉલ્લેખ કરાવી નહીં રાકવાથી તેમાની હકીકત આપવાનુ બની રાક્યુ નથી

વળી કવિશ્રી દલપતરામે સ્વ કૃષ્ણસ સાહેબ પાસેની ચોપડીઓની, કરેલી કાવો નોંધના કાગળો છે તેમા કેટલાક અન્યોના વિષયોની અનુક્રમણિકા પણ ઉતારેલી છે.

તેમજ ત્રણ છતાં કાગળમા મસ્તુત નામાવલિમાના અન્ય ત્રણ નીચેના અન્યો કથાથી મળ્યા તે જણાવેતુ છે—

“હમિર પ્રબન્ધ (અં. ૨૫) પત્ર ૨૬ શ્લોક લેખ ૧૬૦, લખામણ ૧)” શ્રી દામનગરથી લીધો ગદ્યો મળને ઘેરથી ”

“રૂપરોન રાજનો રાસ (અં. ૨૬) પત્ર ૧૫ શ્લોક લેખ ૩૧૦ લખામણ ૦૧૧ લિધો શ્રી વઢવાણથી પુર્ન લખધીવર્ધન પારોથી—આ અન્યના બધા પત્ર ૪૩ છે.”

“ નરવર કેટનો રામ સાલ કુવરનો (ટોલામાફ અં ૨૭) અન્ય પત્ર ૨૦ શ્લોક લેખ પત્ર લખામણ દા ૧ શ્રી સુલીયે થી લીધો ગદ્યો ખેગારને ઘેરથી ”

એક ધણા મોટા ઓળાઆમા પાટીદાર જમીનદારો સ્વી રીતે બાગીયા બાગના સાબના કરે છે તેનો સુસદો ઉતારેલો છે આ ઓલીયુ સાન જર્નલિત ધર્ષ ગ્રંથુ છે

ઈતિશ્રી કૃષ્ણસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત

પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિનો

પ્રથમ ભાગ પુસ્તકાંક ૧ થી ૫૦ નો

સમાપ્ત.

અનુક્રમણિકા

અંક-૧ લો-વિષયાનુક્રમણિકા

અ.

વિષય

અંક

પાનું

અગ્નિઓષ્ઠની હુકીકત...	...	...	૪૬-૨-૨૩	૩૦૦
અન્ય બ્રહ્મચાર (આ. કા-વિક્રમશી)	...	...	૪૮-૨-૫	૩૩૦-૩૩૩
અન્ય માતાની સ્થાપનાનો લેખ-આશાસુર (સ. ૧૪૧૫)	૫૦-૨-૨૫			૩૮૮
અનિવનાયની મૂર્તિ (સં. ૧૪૭૬)	...	...	૪૮-૩-૩-૩	૩૩૪
અનિવસિહનું દહન ...	...	...	૪૮-૮-૪	૩૪૪
અગ્નિની વાવનો લેખ ...	...	...	૩૫-૧-૮	૧૭૬-૧૭૭
" (સં. ૧૫૫૫)...	...	...	૫૦-૨-૧૦	૩૮૩
અનેકાર્થો નામમાલા-(દિ.)	...	...	૧ ક.	૬૮-૬૯
અભેસિહનો ગુણ બ્રહ્મચાર (આ. કા-કરણદાનજી).	૩૬ ધ			૧૬૫-૧૬૬
અમદાવાદના કાજીની વંશાવલિ	...	...	૪૬-૩	૩૭૭
અમદાવાદનું કાલપદ...	...	...	૪૬-૩૨	૩૭૬
અમદાવાદના નગરચોકની વંશાવલિ	...	...	૫૦-૨-૩૦	૩૮૬-૩૯૦
અમદાવાદના બાદશાહોની મરસા (કા. ક.)	...	...	૪૬-૧૪	૩૭૮
અમદાવાદના બાર દરવાજા તથા કાકરીઆની વાત (દિ. ગુ.)	૩૮-અ.			૧૨૬-૧૨૭
"	૪૬-૧-૨૧			૨૨૭
અમદાવાદ શહેરની લાવળી (દિ. ગુ.-સં. ૧૮૬૮ કીશોરદાસ)	૨૦-ઢ			૧૩૭-૧૩૮
"	૪૬-૧-૨૦			૨૩૭
અમદાવાદ શહેરની વંશાવલિ ...	...	...	૪૬-૧-૪૧	૨૫૪-૨૫૫
અમદાવાદની સ્થાપના (હી. સ. ૭૧૦)...	...	...	૫૦-૫-૧	૭૬૩
અર્ધપ્રશસ્તિ (સં-સં. ૧૨૮૭)	...	...	૪૬-૨-૧૭	૨૬૬-૨૬૭
અર્ધ વર્ણન-(ગુ. કા. સં. ૧૬૦૫)	...	...	૪૮-૧૬ ૩	૩૫૧ ૩૫૭
અરોકના લેખનું અક્ષરાન્તર ...	...	...	૫૦-૨-૬	૩૮૨
અરોકના લેખનું રૂબીંગ ...	...	...	૫૦-૨ ૨	૩૮૦
અ.				
આત્મવૃદ્ધિ-(સ. ટ્રીમચ્છંકગચાર્ય)	...	...	૪૪-સ.	૨૧૬
આદિત્યહૃદય (સં.)	...	...	૪૪-ક.	૨૧૫
આદિત્યહૃદય-(ઇ. બા.)	...	...	૪૭-૨-૪	૩૨૩
આદિશમૂલપ્રાસાદપ્રશસ્તિ: (સં. સ. ૧૬૫૦-હેમવિજય)	૮-સ.			૨૨-૨૪

આચાર્ય બીસની અમદાવાદની સ્થાપનાની વાત ...	૪૬-૧-૧૯	૨૩૭
આચાર્ય બીસની દીકરીની લાવણી (શ્ર. ક.-હરગોવિંદ બદ્) ...	૪૬-૧-૩૫	૨૪૫-૨૪૬
આંબલીઆલાની હકીકત ...	૪૬-૨-૨૯	૩૦૧-૩૦૨

ઈ. ઉ.

ઇમેલ અમલનો દંદેરો-(કા.) ...	૪૯-૩૧	૩૭૬
ઈડરના પરાવતોનો ઇતિહાસ ...	૪૮-૧-૩	૩૨૯
ઈડરના રાત્રી પુલજીની વંચાવલિ ...	૫૦-૬	૩૬૪
ઈડરના રાણાની હકીકત ...	૫૦-૭-૪	૩૬૭
ઈડરના રાવના કામળો... ...	૪૮-૩-૬-૧	૩૩૪
ઈડરના રાવની વંચાવલિ ...	૩૨-ખ.	૧૪૬-૧૪૭
ઈડરની ખ્યાત ...	૪૮-૧-૩	૩૨૮
" ...	૪૮-૧-૪	૩૨૮
ઈડરની પોળોની ખ્યાત ...	૪૮-૧-ખ	૩૨૭
ઉત્તર હિન્દનો શિલાલેખ આદિની નોંધ-(સ્વ. ભગ- વાનલાલ ઇન્દ્રજી) ...	૪૭-૮	૩૨૬
ઊપોદની મદ્રેસા ...	૪૯-૧૫	૩૭૮
ઊનાના તળાવની મર્યાદિત ...	૫૦-૨-૫	૩૮૨
જાંબરીના કાકોરની હકીકત ...	૪૮-૩-૬-૭	૩૩૫

ઐ-ઐ-ઐ-ઐ.

ઐક ખાતું મકીર્ણ (સં. ૧૮૫૨) ...	૪૬-૩-૨૧	૩૨૦
ઐમલવાળાની વાત ...	૪૬-૩-૧	૩૦૫
" ...	૪૮-૯-૫	૩૪૬
ઐમલવાળાનો રાસડો ...	૪૮-૩-ખ-૫	૩૩૭
ઐતિહાસિક ફારસી મંથોની નોંધ (ઇ. સને ૧૮૬૮) ...	૫૦-૫	૩૬૩-૬૪
ઐતિહાસિક વાર્તાઓ (ઇ. સાર) ...	૪૭-૨-૩	૩૨૨-૨૩
ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તો આદિ ...	૫૦-૭	૩૬૪-૪૦૦
ઐદિમંથોની ઉત્પત્તિ... ...	૪૮-૧૬-૧-૫	૩૬૯
અંબાજીના પરચા (શ્ર. કા. સં. ૧૮૯૯-ચંદુરામ) ...	૩૦-૬	૧૨૫-૨૬
અંબાજીમાં બનાવ ...	૪૬-૨-૧	૨૮૨-૮૪
અંબિકાની સ્થાપના (ગિરનાર સં. ૧૨૧૫) ...	૫૦-૨-૨૩	૩૮૮

ક.

કંડુલોપાખ્યાન ...	૪૬-૧-૫૩	૨૬૬-૬૭
કટોસજીના મકવાણાની વંચાવલિ ...	૪૮-૨-૩	૩૩૦
કટોસજીની ખ્યાત ...	૪૮-૨-૩	૩૩૩

કડવા કણ્ણી (સ. બેચર રધા)...	...	...	૪૮-૪-૬	૩૪૦
કણ્ણીજની હત્પતિ ...	...	...	૪૮-૧૯-૬	૩૭૨-૭૩
કપુરચંદનો રાસડો (ગુ. કા.-દુલ્લભ ભટ્ટ)	...	...	૩૫-૧-૪	૧૬૭-૬૮
કરજીયાગરની વાર્તા ...	...	...	૪૬-૧-૬૧	૨૭૩
કર્ણિયક્ષમાસાદ (સં. ૧૨૮૬)	...	...	૫૦-૨-૭	૩૮૨
કરમાસાદકૃત તીર્થોદ્ધાર પ્રવૃત્તિ: (સં.-સં. ૧૫૮૭-				
લાવણ્ય સમય) ...	...	...	૭-૨	૬૪-૬૫
”	”	”	૪-૩	૨૭-૨૮
કલિયુગનો ગરબો (ગુ. કા.-સં. ૧૭૬૦-વૃંદાવન ધોળાભાઈ)	...	...	૨૪	૧૦૬
કલિયુગની વાર્તા ...	...	...	૪૨-૬.	૨૧૩
કલાદ(રા')ની વાત ...	...	...	૪૮-૧-૫	૩૨૭
કાકરિયું તથા કાકરેશ્વરીનો ગરબો (ગુ. કા.-દલપત)	...	...	૪૩	૨૧૪-૧૫
કાઠીઓ ઉપર વેર (ગુ. ગીત-મૂળજી)...	...	...	૩૫-૧-૭	૧૬૫-૬૬
કાઠીની હત્પતિ ...	...	...	૫૦-૭-૧	૩૬૪-૬૬
કાઠીઓની ચાખા ...	...	...	૩૫-૩	૧૫૬
કાઠી લોકોની હકીકત ...	...	...	૪૬-૩-૬	૩૧૧
કાનાજનાં કવિત ...	...	...	૪૬-૧-૫૪	૨૬૮
કાનાજ(સુંવાળના કાકોર)ની હકીકત ...	...	...	૪૬-૧-૫૬	૨૬૯-૭૦
કામસેનકામાવલીની વાર્તા (ગુ. કા.-સિવદાસ)...	...	...	૬-૩	૭૦-૭૧
કાલગજીનાનો ખુલાસો ...	...	...	૪૮-૧૮-૧	૩૬૦
કાલરી ગામ (સં. ૧૮૧૧) ...	...	...	૪૬-૧-૬૫	૨૭૪
કાલીનો કોટ ...	...	...	૪૬-૧-૫૦	૨૬૪
કાલોલની વાત ...	...	...	૪૬-૧-૫૨	૨૬૫-૬૬
કાવો તીર્થનું ચતુર્વિધ કથનાલય (સં. ૧૬૫૪)	...	...	૫૦-૨-૨૧	૩૮૭
કાવો તીર્થનો જાણબતાવો ...	...	...	૫૦-૨-૮	૩૮૨-૮૩
કિસનવાવની-(દિ.-સં. ૧૭૬૭-કિસનદાસ) ...	...	...	૮૦	૨૦૬-૨૦૮
કીર્તિવાલ્લભ ધર્મશાસનપત્ર: (સં. સં. ૧૨૧૮) ...	...	...	૪-૩	૨૪-૨૫
કુમારપાલચરિતમ્ (લઘુ. સં. ચારિત્ર મુંદર ગણિ)...	...	...	૫-૬	૪૧-૪
કુમારપાલ રાસ (ગુ. કા. સં. ૧૬૭૦-જાણબતાવો)...	...	...	૩૬	૧૭૬-૧૮૨
કુમારપાલને ચાપ ...	...	...	૪૬-૧-૬	૨૩૧
કુશાની હકીકત ...	...	...	૪૬-૨-૧૩	૨૬૫
કેવડા(તાલુકા)ની હકીકત ...	...	...	૪૬-૨-૧૨	૨૬૬-૩૦૦
કેસર અથવા મરતોલી માતા ...	...	...	૪૬-૧-૫૧	૨૬૪-૨૬૫
કેસર મકાણાનો પવડો ...	...	...	૪૬-૧-૧૪	૨૩૩-૨૩૫
કેસર રાસ-(આ. કા.-સં. ૧૯૦૨-ચાંદણ સામણ.)	...	...	૫-૭	૩૮-૪૧

કેસર રાસાનો સારાંશ-(દલપતરામ ડા.)	...	૪૮-૧૨	૩૪૯
કાટકાની વાવ		૫૦-૨-૨૮	૩૮૯
કોટિયરનો સિવાલેખ-(સં. ૧૩૨૮)		૫૦-૨-૧૨	૩૮૩-૮૪

ખ.

ખગોલ ભૂગોલ-પુરાણ-સવયુગની વાર્તા	...	૪૨-૬	૨૧૭
ખરતર અઝમસરિત-(ગુ.-સં. ૧૭૮૪)	...	૩૪-ખ	૧૫૦
ખેંગાર રા'	...	૪૬-૩-૨	૩૦૬-૩૦૨
ખેંગાર(રા')ના વંશજ		૩૫૩	૧૫૬
ખેંગાર(રા')ની વાવ		૪૬-૩-૧૦	૩૧૨
ખેંગાર(રા')ની વાર્તા		૪૬-૧-૬૦	૨૭૩
ખેડ-આંદરગીની વાવ-(સ. ૧૪૭૪)		૫૧-૨-૨૮	૩૮૯
ખેરાળુમાંની પ્રતિમાઓ ઉપરના અક્ષરો (સ. ૧૨૬૭ થી સં. ૧૬૫૨)		૫૦-૨-૨૬	૩૮૯
ખેરાળુ વિગેરેની હપ્તીકત		૪૮-૩-ખ-૧	૩૩૬

ગ.

ગંજભક્ષ ઓડીઆની કબર		૪૯- ૨૦	૩૭૬
ગડીઓલની ખાળીઓ (સં. ૧૨૩૪)		૫૦-૨-૨૮-૩	૩૮૯
ગઢવાડા		૪૮-૩-૬	૩૩૪
ગઢવાડાના કાઠારાની હપ્તીકત		૪૮-૬-૭	૩૩૫
ગઢવાડાની વંદાવલિ		૪૬-૩-૨૦	૩૨૦
ગઢોની વિગત		૭ -૬	૫૫-૫૬
ગયાળ અને વૈદનાથ (સ્વ. ભગવાનલાલ ઉદ્વેગ)	...	૪૭ ૭	૩૨૬
ગિરનાર ઉપરનો સિવાલેખ (સં. ૧૩૩૨)	...	૫૦-૨-૧૩	૩૮૪
ગિરનારના લેખનું સ્મારક		૫૦-૨-૧	૩૮૦
ગિરનાર પ્રચલિત: (સ. ૧૪૫૬)		૪૬-૨-૧૮	૨૬૭-૨૬૮
ગુજરાતના રાજ્યકર્તાઓની વંદાવલિ		૭૭૬	૫૧-૫૩
ગુજરાતનો ઇતિહાસ ના રાસમાળા-(સં. ૧૬૨૦-દલપતરામ ડાવાબાઈ)		૪૮-૧૧	૩૪૭-૩૪૬
ગુજરાતી બાપડીઓની મુલાકાતનું બ્યાન (દલપતરામ ડા.)	...	૪૮-૧૬-૧	૩૫૧-૩૫૨
ગુજરાતી રાસમાળાનાં પ્રકરણો-(દલપતરામ ડા.)...	...	૪૮-૩૩-૮	૩૩૫
ગોહિલની ઉત્પત્તિ		૪૬-૧ ૧	૨૨૧-૨૨
ગોહિલોની વાવ		૪૬-૧-૪૯	૨૧૨-૨૧૩
ગોહિલોની હપ્તીકત		૪૬-૩-૮	૩૧૦

અ.-છ.

ચક્રવર્તી મંડલિક અને બાણાવલી રાજાઓનાં નામ (કવિત)	૪૬-૧-૩	૨૨૫
ચંદ્રવંશી રાજાઓની વંશાવલિ	૫૦-૩-૨	૩૬૧-૩૬૨
ચંદ્રસિંહજીતું ચરિત્ર	૪૬-૧-૪૬	૨૬૦
ચંદ્રવાણનાં કવિત-(મદ)	૨૩૩	૧૦૨
ચાહીયાની છાવણી-(હિં. કા-સં. ૧૮૭૨-ફાગલલા)	૩૦-૩૧	૧૩૪-૧૩૫
” ”	૪૬-૧-૨૮	૨૪૦
ચાહીયાની વાર્તા	૩૦-૬-૨	૧૩૫-૧૩૬
” ”	૪૬-૧-૧૮	૨૩૬
ચાંપરાજના દુહા	૪૮-૧૦-૨	૩૪૬
ચાંપાનેરની વાત	૪૬-૩-૬	૩૧૧-૩૧૨
ચાંપાનેરની વાવનો લેખ-(સં. ૧૫૫૪)	૫૦-૨-૨૨	૩૮૮
ચાર જુગના રાજ-વંશાવલિ	૩૫-૨-૬	૧૭૧-૧૭૨
ચારણી પિંગલ (આ. કા-સં ૧૮૦૧) ..	૫-છ	૩૬-૩૭
ચાવડાનું કવિત	૪૮-૮-૭	૩૪૪
ચાવડા વંશની વંશાવલિ	૪૮-૮-૩	૩૪૩-૩૪૪
ચિતોત્રીકાના રાજાનું ગીત	૪૬-૧-૩૪	૨૪૪-૨૪૫
ચિંતામણિનો લેખ	૪૬-૧૨	૩૭૮
ચાર પદ્યવાની રીતિ... ..	૪૬-૧-૭૭	૨૮૨
છંદચંદ્રાવલિપિત્રલખ-(હિં. કા. ર.-સં. ૧૮૫૩-મહાસિંધ)	૨૧	૬૬-૬૭
છંદક વાર્તાઓ અને કવિતો	૩૫-૨	૧૭૮-૧૭૯

જ.-ઝ.

જગદેવ પરમારની વાત	૩૭-૬	૧૮૨-૧૮૪
”	૩૭-૫	૧૮૪
જગદેવ પરમારનો શાષ્ટ્ર	૩૭-૩	૧૮૫-૧૮૬
”	૪૬-૧-૧૩	૨૩૨
જસવંતરાવ સવાઈનો પવાહો (હિં. કા.-હરિવાલા)	૪૬-૧-૩૬	૨૪૬-૨૪૭
જહાંગીરનામા (ઈ. સાર)	૫૦-૫-૬	૩૬૩
જાટરાવ છાહીરાના પુત્રોનું કવિત-(હિં. કા-ગોપ માટ)...	૭ ચ	૪૬-૫૦
જડેજ(ચાખલા)ની હકીકત... ..	૪૬-૨-૧૪	૨૬૫
જદવની રાખ કવિત-(મદ)	૨૩-૬	૧૦૨
જમલાની બાજોળનો પાળીયો-(સં. ૧૭૦૦)	૫૦-૨-૨૮-૭	૩૮૬
જમલાની સીમની વાવ-(સં. ૧૫૦૬)...	૫૦-૨-૨૮-૮	૩૮૬
જયદિસાની બંધીનો પરવાનો... ..	૪૬-૧૭	-૩૭૮

છવાઈની સનદો	૪૬-૧૦	૩૭૮
જેઠવાઓની વંશાવલિ	૪૮-૬	૩૪૧
જૈન ધર્મની પાઠમાળા	૪૮-૧૬-૪	૩૫૩
જૈનધર્મી લપાશ્રયી આદિની પરવાનગી ...	૪૮-૧૮	૩૭૬
જૈન સૂત્રોની પદાવલિ	૪૮-૧૬-૯	૩૫૭
જાણણ	૪૬-૧-૨૫	૨૩૮-૨૩૯

૯-૬-૬.

ડીખલ	૪૬-૧-૨૬	૨૩૯
ડીટાઈની હકીકત	૪૬-૨-૩૦	૩૦૨
ડીંબાના ઠાકોરની હકીકત	૪૮-૩-૩૬	૩૩૫
ટાપીવાળાનાં કવિત્ત (રામચંદ્ર)	૪૬-૧-૧૬	૨૩૬
ટાપીવાળાનું કવિત્ત (હિં. કા.-રામચંદ્ર) ...	૩૦-ળ	૧૩૮-૧૩૯
ટાપીવાળાનું ગીત	૪૧-૧-૬	૨૩૬
ઠાકોરોની ક્ષાતિઓ	૩૯-ખ-૨	૧૨૨
ટોલામાર (શુ. કા.-સં ૧૬૫૭)	૫૦-૭-૧૨	૩૯૮-૬૯
ટોલામાર (શુ. કા.-સં ૧૬૫૭)	૨૭-	૧૧૨-૧૧૪
ટોલામાર	૫૦-૭-૧૭-૩	૪૦૦

૧૦.

તામ્રપત્રોની નોંધ (ઉમેશ)	૫૦-૪	૩૬૨
તાપીશાસનો શસકો-(શુ. કા.-ભગો અને બલેષ) ...	૩૫-૧-૬	૧૭૧
તાપીપુરાણ	૧૫	૮૨-૮૪
તારંગા અને ગદવાડા	૪૮-૩-૬	૩૩૪
તારંગાણની હકીકત	૪૮-૩-૧-૫	૩૩૫
તાવના મંત્રો	૩૪-ખ	૧૫૨-૧૫૩
તીર્થંકરોની ઓળખ આદિ	૫૦-૨-૨૬	૩૮૬
તેજપાલવસહિકાયાં લેછઃ (સં. ૧૨૮૭-સોમેશ્વરદેવ)	૫-ગ	૩૦-૩૨
તોહફુલકારી	૫૦-૫-૧	૩૯૩

૧૧.

ત્રેતાયુગની વાર્તા	૪૨-ખ	૨૧૨
વર્માવતીપ્રશસ્તિ	૫૦-૨-૧૫	૩૮૫
વશરા બનાવ (હિ. કા.-શુ-સં ૧૮૦૫-દુમીર) ...	૩૪-ક	૧૪૯-૧૫૨
વશરા બનાવ (ઉ. કા.)	૪૦-૨-૨	૩૨૩
વાદા ફુવરનો શસકો	૪૮-૩-ખ-૪	૩૩૭

દાદાદરિવાપિટેસ: (સં.-સં. ૧૫૫૬)	...	૫-ક	૨૮-૨૯
દાદાદરિની વાવનો લેખ	...	૩૫-૧-૫	૧૭૭-૧૭૮
દાંતાના ફરગારની વંશાવલિ	...	૪૬-૨-૩	૨૮૫-૨૮૮
દાંતાના રાણાની ખ્યાત (ગોરખદાસજી)	...	૪૬-૨-૪	૨૮૮-૨૯૦
દાંતાના રાણાજીની હકીકત	...	૫૩-૭-૩	૩૮૬
દાસબોધ (મ.-શ્રીરામદાસ)	...	૮૫	૨૨૦-૨૨૧
દિગમ્બરમતલંઢનમ્ (સં.)	...	૧૯	૬૧-૬૨
દિલ્હીના બાદશાહોની વંશાવલિ	...	૪૮-૮	૩૭૭
દિલ્હીના રાજાઓની વિગતવારી	...	૭-૩	૫૩-૫૫
દિલ્હીની ખાદીના હિન્દુ રાજાઓ અને બાદશાહો	...	૪૮-૧૮-૩	૩૯૧-૬૨
દિલ્હીનું રાજ્ય	...	૪૮-૧૮-૮	૩૯૪
વિપક્ષિહકી પ્રશંસા (દિ. કા.-કેવલરામ) ...	...	૫-ચ	૩૪-૩૫
દુદા દાદાનિ મેયાચરી (વા. કા.)	...	૯-સ	૬૬-૭૦
દુધરેજના કાકોરના પાળીઆનો લેખ (સં. ૧૮૪૪)	...	૪૬-૩-૭	૩૦૬-૩૧૦
દેરાણની વંશાવલિ	...	૪૬-૨-૬	૨૬૧-૨૬૨
દોપપ્રજાની વાર્તા	...	૪૨-૫	૨૧૩
દયાપ્રય (ઉ. આ.)	...	૪૭-૩-૨	૩૨૩-૩૨૪
દયાપ્રયનો સંપ્રેષ (ગુ. સં. ૧૯૦૬-૬૯૫૮૫૫ કા.)	...	૪૮-૧૩	૩૪૬

ધ.

ધોળા (વેરાલ) નગરનું વર્ણન	...	૪૮-૬-૩	૩૪૬
ધોળાના નિવહાર આવકનો ઇતિહાસ ...	...	૭-૮	૧૨-૧૩
ધોળાના દેસાઈનો ઇતિહાસ	...	૩૫-૧ ધ	૧૧૨-૧૩
ધોળાની મસ્જિદ	...	૪૬-૪	૩૭૭
ધંબોલીવાની હકીકત	...	૪૬-૨-૮	૨૬૨-૨૬૩

ન.

નડીયાદની પેદારા આદિની હકીકત	...	૫૦-૭-૧૬	૩૬૬-૪૦૦
નર્મલપુરત્યતૃતીય તામ્રપટક: (સં.-સં. ૧૨૧૩) ...	...	૪-ચ	૨૫-૨૬
નામ નરુંગાની હકીકત	...	૪૮-૩-ખ-૬	૩૩૭
નામદેવનું તામ્રપત્ર (સં. ૧૪૬૨)	...	૫૦-૨-૪	૩૮૦-૮૧
નાગરો(છ)ની ઉત્પત્તિ	...	૪૮-૧૯-૧-૪	૩૬૮-૬૯
નુકતાની ત્રણ વાર્તા	...	૩૫-૧-૬	૧૬૩
નેપાલ વિષે ભણવાલેગ નોંધ (સ્વ. બગવાનલાલ ઇન્દ્રજી)... ..	...	૪૭-૭	૩૨૧

નેપાલરાજવંશાયેટી (એ. નેપાલી)	૪૮-૧૭	૩૫૭-૬૬
નેપાલના પ્રવાસની નોંધપોથી (સ્વ. બચવાન- લાલ ઇન્દ્રજી)	૪૭-૫	૩૨૫-૨૬

૫.

પદ્માભાઈ અને દરબમજીની લકાઈ	૪૬-૧-૪૭	૨૬૦-૬૧
પદ્માવંતીનો લેખ (સં. ૧૨૮૪)	૪૮-૩-૬-૪	૩૩૫
પદ્માબ કુંભારની વાત	૪૮-૪-૨	૩૩૮
‘વદ્યમૃચેત્યસ્ય મહાપ્રાણાદે વિશ્વપ્રતિષ્ઠા (સં.-સં. ૧૬૮૬)	૪-૮	૨૬-૨૭
પનારના ઠાકોરનો ઇતિહાસ	૪૬-૧-૭૭	૨૮૦-૮૨
પનારના પનાજીની હુંટ આદિની હકીકત	૫૦-૭-૧૪	૩૬૯
પરમારોના કવિત વગેરે	૪૬-૩-૧૯	૩૨૦
પરમારોની શાખ કવિત (ગદ)	૨૩-૬	૧૦૧
પરમારોની ખ્યાત	૪૬-૧-૧૧	૨૩૧-૩૨
પરમારોની પાત્રીસ શાખા (કવિત)	૪૬-૧-૫	૨૨૭
પાટણના દરવાજા ઉપરનો લેખ (સં. ૧૪૪૨)	૫૦-૨-૧૭	૩૮૬-૮૭
પાટણના માનસરનો લેખ (સં. ૧૧૦૬)	૪૬-૧-૬૯	૨૭૫-૭૬
પાટણની રાજવંશાવલિ (કરમાણુંદ)	૪૬-૧-૭	૨૨૮-૩૦
પાટણની હકીકત	૩૫-૧-૯૫	૧૭૫-૭૬
પાટણની હકીકત (ઉદેમબસુરિ)	૪૮-૪-૧	૩૩૭
પાટણની હકીકત (બાર બાળતો)	૪૮-૪-૭	૩૪૦
પારકરના સોઠા અને સાયલાના ૭ ભટ્ટોનો ટોળા... ..	૪૬-૩-૫	૩૦૮-૩૦૯
પા ઋષિની ઉત્પત્તિ (એ. સં. ૪.)	૪૮-૧૯-૭	૩૭૩-૭૪
પાળીયો (સં. ૧૬૨૦)	૫૦-૨-૨૮-૯	૩૮૬
પાંચ ક્ષત્રિયકુલ (કવિત)	૪૬-૧-૧૨	૨૩૨
પાંચ રાજકુલની ઉત્પત્તિ (કવિત-ચંદ)	૪૬-૧-૪	૨૨૫-૨૭
પુનાદરાની હકીકત	૪૬-૨-૧૬	૨૯૬
પુનજીનો રાસડો	૪૮-૩-૫-૭	૩૩૭
પેઠીઓની ગણતરી (દલપતરામ ડા.)	૪૮-૧૬-૩	૩૫૨-૩૫૩
પેથાપુરની વંશાવલિ	૪૮-૮-૯	૩૪૫
પેથાઈ રાજ્યઅમલ	૪૮-૧૮-૧૫	૩૬૫
પેથાઓનો જ્ઞાનાન્ત	૪૮-૧૮-૧૪	૩૬૫
પોશીનાના ઠાકોરની હકીકત	૪૬-૨-૭	૨૯૨
મકીણું	૪૮-૧૮-૧૬	૩૬૫

મધીલું-(ઐતિહાસિક)	...	...	...	૪૮-૧-૭	૩૩૦
મધીલું-(નૈન ધા. હ.)	...	...	...	૪૮-૧૬-૫	૩૫૭
પ્રકીર્ણ પદો-(મ. જ્ઞાનદેવ, તુકારામ આદિ)-	...	...	...	૩૯-૭	૨૦૪-૨૦૫
મધીલું બાબતો-(૨૧. બગવાનલાલ ઇન્દ્રજી)	...	...	...	૪૭-૫-૬-૭	૩૨૫-૬
મધીલું લેખાદિ	...	...	...	૫૦-૨	૩૮૦-૮૫
મધીલું લેખોની ટુંકી નોંધ (૬૪)	...	...	...	૫૦-૨-૨૮	૩૮૬
મધીલું વિષયો	...	...	...	૪૨-અ	૨૧૩-૨૧૪
મધીલું હકીગત અને સાલવારી	...	...	...	૪૬-૧-૪૧	૨૫૫
પ્રબંધચતુર્વિંશતિકા-(સ.-સં. ૧૪૦૬-રાજશેખર)	...	...	...	૭૩	૫૬-૫૯
પ્રબંધચિંતામણિ: (સં.-સં. ૧૩૬૧-મેહુનંગાચાર્ય)	...	...	...	૧૮	૮૦-૮૨
પ્રબંધચિંતામણિ-(ઇ. બા.-ફાર્જસ સાહેબ)	...	...	...	૪૭-૧	૩૨૧-૩૨૨
પ્રાચીન મહાદેવની સ્થાપના-(કમાલપુર-સં. ૧૧૯૬)	...	...	...	૫૦-૨-૨૭	૩૮૬
પૃથ્વીરાજ રાસ-હિં. બં. ૧-ક; સ; ગ; ઘ; ઙ; ઞ; જ; ઝ.	...	...	...		

૧-૨; ૩, ૪; ૪, ૫; ૫, ૬; ૬, ૭; ૭, ૮; ૮, ૯; ૯, ૧૧.

પૃથ્વીરાજ રાસો (ઇ. બા.-ફાર્જસ સાહેબ)	...	...	...	૪૭-૨-૫	૩૨૩
"	...	...	...	૪૭-૩-૧	૩૨૩

ફ.

ફતેસિહ ગાયકવાડનો ગરબો-(શુ. ઠા.-સં. ૧૮૨૩)...	...	...	...	૩૦ ગ	૧૩૧-૧૩૨
" (સં. ૧૮૨૩-બવાની)	...	...	...	૪૬-૧-૩૧	૨૪૦-૨૪૧
ફતેસિહની સાવળી (હિં. ફા.-ગદુ)	...	...	...	૩૦ ટ	૧૩૩-૧૩૪
"	...	...	...	૪૬-૧-૩૮	૨૪૦
ફારમી સનહો વગેરે (ઐ. ફા. હ.)	...	...	...	૪૯	૩૭૬-૭૬

બ.

બડરીની લઠાઈ	...	...	...	૩૧-૧-અ	૧૬૪ ૧૬૫
"	...	...	...	૪૬-૧-૪૮	૨૧૧-૨૧૮
બહુચરાની હકીગત (અપૂર્ણ)	...	...	...	૪૮-૧૦-૩	૩૪૭
બહુચરાજીનો લેખ-(સં. ૧૯૩૬)	...	...	...	૪૬-૧-૫૮	૨૭૨
બાજ અને ભીતરા ખેડાવાળ	...	...	...	૪૮-૧૯-૧-૨	૩૬૮
બાજરાવ પેશ્તાનું તહનામું (ફા.)	...	...	...	૪૯-૯	૩૭૮
બાજીરાવ સવાઈનો પવાડો-(સ. એ. ફા.)	...	...	...	૪૬-૧-૩૬	૨૫૦-૨૫૧
બાણાવલિ રામચંદ્રનાં નામ	...	...	...	૪૬-૧-૩	૨૨૫
બાધુમીઆંની હકીગત	...	...	...	૩૫-૧-અ	૧૬૧-૧૬૨
બાબાજીનું ગીત	...	...	...	૩૪-૭	૧૫૫-૧૫૬
બાજીવિલાસ-(હિ. ફા.-સં. ૧૮૭૫)...	...	...	...	૨	૧૧-૧૪

ખાંધોટ-મંગલપુરનો (સં. ૧૪૫૨)	૫૦-૨-૮	૩૮૨
બિજપુરનું રાજ્ય	૪૮-૧૮-૧૦	૩૬૫
બીઓલાના ઠાકોર	૩૫-૧-૬	૧૬૦
બીહોલાના રાજપુતોની હકીકત... ..	૪૬-૨-૧૫	૨૯૫-૨૯૬
બોટાદના કાઠીની વંશાવલિ	૪૬-૧-૬૪	૨૭૪
બોટાદની બ્રહ્મહત્યા	૪૮-૩-૫-૬	૩૩૭
બોલુદરાની હકીકત	૪૬-૨-૨૭	૩૦૧
બ્રાહ્મણોની અવરોધો	૪૮-૧૯-૩	૩૬૯-૭૦
બ્રાહ્મણોની ઉત્પત્તિ	૪૮-૧૯-૧	૩૬૬-૬૭
બ્રાહ્મણબાહના શિક્ષા-(ઇ. સને ૧૮૮૩ મી. સી. લીગેટ)	૪૮-૧૫	૩૫૦-૧
બ્રાહ્મણ અને આરણ્યોની અદાવત	૪૬-૩-૧૨	૩૧૩
બા.		
બગવતસિંધનાં કવિત્વ... ..	૪૬-૧-૪૫	૨૫૬-૬૦
બંકોડાના ઠાકોરની વંશાવલિ	૪૬-૧-૫૫	૨૬૮-૯
બંકોડાનો શિલાલેખ (સં. ૧૭૭૧)	૪૬-૧-૧૮	૨૭૫
ભક્તમાલ (હિન્દી છટીક નામાજી,)	૪-ક	૨૦-૨૨
બાનન-૨ (આશાશમ)	૩૦-૪-૨	૧૨૩-૨૪
ભરતખંડનાં દેશ, આમસંખ્યા આદિ (ભૂગોળ)	૪૨-ખ	૨૧૧-૧૨
ભરતચરિત્રમ્ (મા. ગુ. બા.)	૪૪-ક	૨૧૮-૧૯
ભરતપુરનો રુપાલ (હિં. કા. ધરમા વામન)	૪૬-૧-૩૩	૨૪૩-૪૪
બલનાથનો છર્ણોદ્ધાર (સં. ૧૭૦૬)	૫૦-૭-૧૧-૨	૩૯૮
બલનાથ પાસેનું પ્રાચીન શિવાલય (સં. ૧૩૦૦)	૫૦-૭-૧૧-૩	૩૯૮
બલનાથ પાસેનો રક્તપીત મટાડનારો કુંડ	૫૦-૭-૧૧	૩૯૮
બલધર્મા સ્વાંગ (૩૬)	૨૩-ખ	૧૦૪-૧૦૫
બાહેલાની ઉત્પત્તિ	૪૮-૧૯-૨	૩૬૬
બાણુનો સલોકો (સલોકો, સં. ૧૭૬૩, ગંગાદાસ)... ..	૩૫-૧-૮	૧૭૦
બાવનગરના ઠાકોર	૫૦-૭-૬	૩૯૭
બાવનગરના ઠાકોરની ઉત્પત્તિ (ગોવિંદ ગદી)	૪૬-૧-૭૩	૨૭૮-૭૬
બાવનગરનો ઇતિહાસ (ઇ. સ. ૧૮૫૧)	૪૮-૯-૧	૩૪૫
માયામૂળ (હિં. કા. જગન્નત્સિંધ)	૩૬-ક	૧૮૯-૯૦
માયા વ્યાકરણ (હિં. સં. ૧૭૭૦ રત્નજિવ)	૧૧-ક	૭૨-૭૩
માયા શબ્દસિંધુ	૧૧-લ	૭૪-૭૫
	૧૨-ક	૭૭
માયા ઘાતુમાલ	૧૨-ચ	૭૫-૭૬
ભીમપરાજય મસ્તાવ (હિં. ગુ. બા.)	૪૮-૧૪-૧	૩૪૬-૫૦

ભીમ અને સોમેશ્વરની પ્રચલિત (હિં. ગુ. ભા.) ...	૨૯	૧૧૮
ભૂપતસિંહની વાર્તા	૪૬-૧-૫૭	૨૭૧
બેટાલીના મહાદેવ આદિનો લેખ (સં. ૧૫૩૫) ...	૫૦-૭-૧૦	૩૯૮
મોજપ્રબંધ (બટાલ)	૬-ક	૪૩
બોજપ્રબંધ (ગુ. ભા. ભારતી)	૬-ખ	૪૪
બોળા ભીમના વધનો પ્રસ્તાવ (એ. હિં. ગુ. ભા.) ...	૪૮-૧૪-૨	૩૫૦
બોસલે કુટુંબ	૪૮-૧૮-૧૧	૩૬૫
મ		
મકવાણા હેસરનો પવાડો (એ. ગુ. કા.)	૪૬-૧-૧૪	૨૩૩
મકવાણા હરપાલની વાર્તા	૪૬-૧-૧૫	૨૩૫
મકવાણાની વંશાવલિ	૪૮-૨-૪	૩૩૩
મંડલિક રાજ્યોનાં નામ (કવિત)	૪૬-૧-૩	૨૨૫
મંત્ર યંત્રાદિ	૪૬-૨-૨૧	૨૬૬
મશાકોનો ઇતિહાસ (ફારસી)	૫૦-૫	૩૯૩
મલિક અંબર	૪૮-૧૮-૫	૩૬૪
મલિક સેરનો પાળાયો (સં. ૧૪૬૨)	૫૦-૨-૨૦	૩૮૭
મહારાષ્ટ્રના ઇતિહાસની ચરચર (મ. એ. શક ૧૭૩૭)	૪૮-૧૮	૩૫૯
મહીકાંઠો	૪૬-૨-૧૨	૨૬૪
મહાલક્ષ્મીનો જ્યાસ (ગુ. કા. સં. ૧૮૬૦ ક્રિષ્ણદાસ)	૩૦	૧૨૭-૮
માણસની વાર્તા (પરમાણંદ)	૩૧-ખ	૧૪૨
માંડલની વાર્તા	૪૬-૧-૭૬	૨૮૦
માંડવરા દેવની વાર્તા	૪૬-૧-૧૩	૨૩૨
માંડવાની હકીગત	૪૬-૨-૩૩	૩૦૩
માધવરાવ સવાઈ પેશ્વાનો પવાડો (મ. એ. કા.) ...	૪૬-૧-૩૭	૨૪૮
માધવરાવ સવાઈની વાર્તા (ગુ. મ.)	૪૬-૧-૩૮	૨૪૯-૫૦
માધાવાવનો લેખ (સં. સં. ૧૩૫૦)	૪૬-૩-૩	૩૦૭
માનમંજરી (હિં. કો. નંદદાસ)	૧૦	૭૧
માનપુરની હકીગત	૪૬-૨-૨૪	૩૦૦
મોડી લિપિમાં લખેલો મોટો ચોક્કો (હરિયા વગરનો)	૫૦-૭-૧૭	૪૦૦
મારવાડી પાધરીઓનું જ્યાન	૫૦-૭-૯	૩૯૮
માલપુરની હકીગત	૫૦-૭-૭	૩૯૭
માલપુરનો ઇતિહાસ-(સં. ૧૯૫૨)	૪૮-૭	૩૪૨
મુખ-બી-હક-બોલીયા	૫૦-૫-૩	૩૯૩
મુંજપુર (સં. ૧૩૦૧)	૪૮-૮-૨	૩૪૩
મુંજપુરની હકીગત (સં. ૧૦૨૪)	૪૬-૧-૬૨	૨૭૩-૨૭૪

મુઢેદીના અદુનાવો-(મટની ધીરજ)	...	...	૪૮-૧-૩.	૩૨૬
મુદ્દાંજ(વદોરાઓના)ની માદીની હકીમત...	...	...	૫૦૭-૮	૩૬૭
મુસલમાની રાજ્ય (દિશિખમાં) ...	...	...	૪૮-૧૮-૪	૩૬૩-૪
મોડતાના રોડોડની હકીમત. ...	...	...	૪૮-૮-૮	૩૪૪
મોગલ અને મરાઠાઓનો ઇતિહાસ ...	...	...	૫૦-૫-૫	૩૬૩
મોડાસાની વાવ-(સં. ૧૫૨-) ...	...	...	૫૦-૨-૨૮-૧૦	૩૮૬
મોડી સિપિનો મનેશ (ઈ. ૧૨૫૩) ...	...	...	૪૮-૧૮-૧૨	૩૬૫
મોડ(છ)ની ઉત્પત્તિ ...	...	...	૪૮-૧૬-૧-૩	૩૬૮
મોટેશ ...	...	...	૪૮-૪-૮	૩૪૧
મોતીસર તળાવ ...	...	...	૪૬-૧-૬૬	૨૭૫
મોર(તાડુકા)ની હકીમત ...	...	...	૪૬-૨-૨૮	૩૦૧

ચ-૨

યવનોત્પત્તિ: (પે. ગં. વૃ.) ...	...	...	૪૮-૧૬-૮	૩૭૫-૭૬
યવનોત્પત્તિ ...	...	...	૫૦-૩-૨	૩૬૨
યાત્રાપત્ર-(હિં. સં. ૧૮૨૧) ...	...	...	૭-૬	૬૫
યુગસમયની ગણના ...	...	...	૪૮-૧૮-૨	૩૬૬
રત્નપુતોના વસ્થાની હકીમત ...	...	...	૪૬-૩-૧૫	૩૧૭-૩૧૮
રજાધત (રત્નાદિલ) આવડો (કવિત) ...	...	...	૪૬-૧-૬	૨૨૮
રજાસજી તાડુકાની હકીમત ...	...	...	૪૬-૨-૨૦	૨૬૬
રત્નમાલિકા-(હિં. કૃષ્ણજિત) ...	...	...	૩૮-૬	૧૮૬-૧૮૮
રત્નાદિત્ય આવડાવું કવિત ...	...	...	૪૬-૩-૧૮	૩૧૬
રમણસાસની ઉત્પત્તિ... ..	...	...	૪૮-૧૮-૯	૩૬૪-૬૫
રસિકપ્રિયા-(હિં. શુ. મા. સં. ૧૬૪૯, કુશલલામ).	...	...	૨૩	૯૮-૧૦૧
રાજકુલી (મોડા રાજાઓની સાલવારી) ...	...	...	૭-૫.	૪૮-૪૬
રાજકુલી નામ ...	...	...	૭ ૬	૪૬
રાજ ને બીજ(સોલંકી)નાં ચત્રિ... ..	...	...	૪૬-૧-૪૩	૨૫૫-૨૫૭
રાજનીતિ-(હિં. કા. સં. ૧૮૧૪, જમુરામ.) ...	...	...	૩૬-૪	૧૯૨-૧૯૪
રાજનીતિ-(હિં. કા. દેવીદાસ) ...	...	...	૩૬-જ	૨૦૫-૨૦૬
રાજપુત છત્રીસ કુલની ગાદીઓ... ..	...	...	૪૬-૧-૫૯	૨૭૨
રાજપુતોની ભતો ...	...	...	૫૦-૭-૫	૩૬૭
રાજઆ ...	...	...	૩૦ ૫	૧૨૪
રાજઆ પાજઆ-(મીતમ) ...	...	...	૩૦ ગ-૧	૧૨૪
રોડોડ કુલ ...	...	...	૪૬-૧૬-૨	૩૫૬
રોડોડકુલ (હિં કવિત.) ...	...	...	૭ જ	૫૧
રોડોડ રાજ રત્નછંદી વચનિકા (સચિત્ર ચા. કા. સં. ૧૭૧૫.) ૭-૬	...	...		૧૭-૧૯

રોડો વંશાવલિ-(આ. આખે કવચકુ)	૩૧-૬	૧૪૧-૨
રોડો વંશાવલિ (આ. ઐ. ગચપલ)	૪૯-૧૬-૧	૩૫૩-૫૬
રોડોની વંશાવલિ	૫૦-૭-૨	૩૯૬
રોડોની સાધ (અદ કવિત)	૨૩૩	૧૦૧-૨
રાણપુર સીમાયાં મહાપ્રસાદે-લેલ: (ર. મં. ૧૪૯૬- સોમચંદર)	૫ ઘ	૩૨-૩૩
રાણપુરની દહીગત (સં. ૧૮૫૧-૨)	૪૮-૯-૨	૩૪૫
રાણપુરના દેહાનો વિચાર-(સં. ૧૪૭૨)... ..	૭-૫	૪૭-૪૮
રાણા રાજસિંહની વાર્તા	૩૫-૧-૮	૧૭૩-૧૭૪
રામનવમી વિર્ણય: (સં. સં. ૧૭૭૯ વ્રજરત્ન).	૪૪ ઘ	૨૧૭-૨૧૮
રાવજનો પાળોનો કૃતિદાસ (ઈડર)	૪૮-૧-૩	૩૨૭
રાસમાળા (ગુજરાતી)-(સં. ૧૯૨૦ કલપતરામ ડા.)	૪૮-૧-૨	૩૪૭-૩૪૯
રાસમાળાના પ્રકીર્ણ બાગો. (ઇ. બા.)	૪૭-૪	૩૨૪
રુદ્રમાલતું કવિત (હિં.)	૩૦-ત	૧૩૯
રૂપસેન રાજનો રાસ-(ગુ. કા સં. ૧૭૭૮, દેવ વિચયકુ)	૨૬	૧૦૯-૧૧૨
રૂપસેન રાજનો રાસ	૫૮-૭-૧૭-૩	૪૦૦
રૂપાલ(નાકુકા)ની દહીગત	૪૬-૨-૧૯	૨૬૮
રૂપાલનો રાણોડો (ગુ. ઐ. કા. સં. ૧૭૮૧-શામળબટ)	૩૬ ૬	૧૯૬-૨૦૨
રોડોની વાવનો લેખ. (સં. ૧૫૯૯).	૫૦-૭-૧૧	૩૯૮
રેવાપુરી માતાનો ગરબો (કેશવ.)	૩૦-૫	૧૩૯-૧૪૦
રેલેવર લોડોની વંશાવલિ.	૪૬-૨-૫	૨૬૦-૨૬૧

લ

લખણી.	૩૦-૬	૧૪૧
લગ(ખ)ધીરંજનું મીત.	૪૬-૩-૭	૩૧૦
લધુ આલુકય (ગુ. દીકા)	૪૪-૫	૨૧૬-૨૧૭
લાખા કુલાલીની વાત... ..	૪૬-૩-૧૧	૩૧૨-૩૧૩
લુધાવાડાના કોરનો બ્લેમ (સં. ૧૯૦૦)... ..	૪૬-૨-૨	૨૮૪-૨૮૫
લેખ આદિ નોંધો (કલ પાંચ સિદ્ધપુર.)	૪૮-૪-૩	૩૩૮-૩૩૯
લેખસંમદ (કા.)	૪૬-૩	૩૭૭
લોભગ્ન અને ખરતર ગચ્છની સમ્બાધાની... ..	૪૬-૨૭	૩૭૬

વ

વખતસિંહજનું મીત	૩૪ ઘ	૧૫૩-૪
” ”	૩૪ ૬	૧૫૪
” ”	૩૪ ૭	૧૫૫

વડનગરપ્રશરિત: (ઇ. સં. ૧૨૮૮ શ્રીપાલ)	...	૨૦	૯૨-૯૫
વડનગરની દુકીમત	...	૪૮-૪-૫	૩૩૯
વડાલીના દેવમંદિરનો લેખ-(સં. ૧૨૬૪)	...	૫૦-૨-૨૪	૩૮૮
વડાલીની વાવ-(સં. ૧૬૯૭)	...	૫૦-૨-૨૮-૨	૩૮૯
વડોદરાના શિવાજી મદારાજનો ભથ્થાલ-(મ. મંગાજી)	...	૪૬-૧-૪૦	૨૫૧-૫૨
વડોદરાની સ્થાપના (ત્રી. ૯૧૪)	...	૫૦-૫-૨	૩૯૩
વડવાણીની દુકીમત (સં. ૧૩૫૦)	...	૫૦-૨-૧૮	૩૮૭
વનરાજનું દાનગીત	...	૪૮-૮-૫	૩૪૪
વરસડાની દુકીમત	...	૪૬-૧-૭૨	૨૭૭-૭૮
વરદા અને જોતાની વાત	...	૪૬-૧-૪૪	૨૫૭-૨૫૯
વલાસણાની દુકીમત	...	૪૬-૨-૬	૨૬૩
વલાસણાની દુકીમત	...	૪૬-૨-૩૨	૩૦૩
વગાની દુકીમત	...	૪૮-૫	૩૪૧
વસ્તુપાલ-તેજપાલનો શસ્ત્ર (અ. મ. સં. ૧૬૮૬ સમવસુંદર)	...	૭ ૬	૪૫-૪૬
” (” પાસચંદ્ર)	...	૭ ૮	૫૬-૬૧
” (” લક્ષ્મીસાગર)	...	૭ ૭	૬૧
વસ્તુપાલ તેજપાલનાં ધર્મકાંઈ	...	૭ ૫	૪૭
વાગેશ જામની દુકીમત	...	૪૮-૬-૧	૩૪૨
વાગેશા રાજવંશીઓ	...	૪૬-૧-૧૦	૨૩૧
વાગેશાની વંશાવલિ	...	૪૬-૩-૧૬	૩૧૮-૧૯
વાણિયા લોકોની જ્ઞાતિઓ	...	૪૬-૧૬-૫	૩૭૧-૩૨
વામૈયાના પરામાર્થ (લ. વાલજી રથાજી)...	...	૪૮-૪-૪	૩૩૯
વાણજીની દુકીમત	...	૪૬-૨-૧૧	૨૬૪
વિમલ શસ્ત્ર (અ. મ. સં. ૧૬૦૦, રૂપવિભવ)	...	૨૮	૧૧૫-૧૮
વિનલવરહિકાવાં: લેખ; (ઇ. સં. ૧૨૭૮, જ્ઞાનચંદ્ર)	...	૫ ૬	૨૯-૩૦
વિરમદે રાવ ચરિત્ર (અ. સં. ૧૬૧૬)	...	૩૨-૬	૧૪૪-૬
વિશ્વસ્તવન	...	૫૦-૨-૧૦	૩૮૩
વિસરોડા અને મોડેરા...	...	૪૮-૪-૮	૩૪૧
વિસલદેવનો ગરબો	...	૩૦-૬	૧૨૦-૨૧
વિસલનગરના દેશનો લેખ (સં. ૧૬૪૨)	...	૪૮-૩-૬-૨	૩૩૪
વિસલનું બજન (વિમાસણ)	...	૩૦-૫-૧	૧૨૧-૨૨
વીરમગામના દેસાઈઓની વાત	...	૪૬-૧-૭૧	૨૭૬-૭૭
વીરમગામના દેસાઈઓની વંશાવલિ	...	૪૬-૧-૭૪	૨૭૯
વીરમગામના લેખ	...	૪૬-૧-૭૫	૨૭૯
વેળવપુરાના અમરસિંહ અને તેના બાઈના શસ્ત્રો	...	૪૬-૧-૨૪	૨૩૭-૨૩૮

વેળીભાઈનો રાસડો (એ. ગુ. કા.)	...	...	૩૦-૩	૧૩૦-૧૩૧
" " " " " "	...	...	૩૫-૧-૩	૧૬૮-૧૯
" " " " " "	...	...	૪૬-૧-૩૦	૨૪૦
વેરા આદિની યાદિનો પરવાનો	...	...	૫૦-૭-૧૩	૩૯૯
વેઠકરનામા	...	...	૫૦-૫-૨	૩૯૩
વૈતાલપંચવિંશતિ: (સં. શિવદાસ)	...	...	૩ મ	૧૯-૨૦
વૈરાટ (ધોળકા) નમરનું વર્ણન	...	...	૪૮-૯-૩	૩૪૬
વૌંકર મેજરનો રાસડો (એ. ગુ. કા.)	...	...	૪૮-૩-૫-૨	૩૩૬
વોહોરાઓના મુઠાંછની હુઝીગત...	...	...	૫૦-૭-૮	૩૯૭-૯૮
વંશપર્વ (આ. કા. સં. ૧૮૧૨ રાંદાએત જોતસી)...	...	...	૧૩-૬	૭૭-૭૬
" (ગુ. બા. સં. ૧૯૦૮ દલપતરામ)	...	...	૧૭-૫	૭૬-૮૦
૨૧-૨૨				
ચક્રત્યાગી	...	...	૪૮-૧૮-૭	૩૬૪
ચતુર્થ પર્વત હપર જીવહિસાની મનાઈ	...	...	૪૬-૨૩	૩૭૯
ચતુર્થવર્ણન (ઇ. બા.)	...	...	૪૭-૨-૩	૩૨૨
ચતુર્થ રાસ (સં. ૧૯૮૧ સમય ચુંદર)	...	...	૮-૫	૬૭-૬૮
ચન્દ્રપદાર્થ (મં. ફ. સ્વ. ફાર્બસ સાહેબ)	...	...	૫૦-૧-૨	૩૮૦
ચળાર્થ (સ્વ. કાર્બસ)	...	...	૫૦-૧-૧	૩૭૯-૮૦
ચાખાગણના	...	...	૪૬-૩-૧૭	૩૧૯
ચાન્તિદાસ ઝવેરીનો રોકો	...	...	૪૬-૬	૩૭૭
ચાન્તિદાસ ઝવેરીનો પરવાનો	...	...	૪૬-૧૩	૩૭૮
ચાન્તિદાસ રોકને જીવહલા પ્રતિબંધની સનદ	...	...	૪૬-૩૦	૩૭૯
ચિનાછની કાકિદી	...	...	૪૮-૧૮-૬	૩૬૪
ચિહોરનું વર્ણન	...	...	૪૮-૯-૪	૩૪૬
ચોખ મહિક સેરના પાળીયાનો લેખ (સં. ૧૪૬૨)...	...	...	૫૦-૨-૨૦	૩૮૭
ચોક્રી વખતચંદ ખુસાલચંદની સનદ-(સં. ૧૮૬૮)...	...	...	૫૦-૨-૧૯	૩૮૭
ચોક્કિપ્રામસ્ય દાનપ્રશસ્તિ:-(સં. ૧૧૧૨).	...	...	૧૬	૮૪-૮૬
ચોલાદિત્યસ્ય તામ્રપટ: (સં.)	...	...	૪૬-૩-૧૩	૩૧૪-૩૧૫
ચીપાલ રાસ-નચનિકા (સં. ૧૭૩૮, યશોવિજય.)	...	...	૩-ક	૧૪-૧૬
ચીમાલિની હાપતિ	...	...	૪૮-૧૯-૧,૨	૩૬૭-૬૮
ચંપેધર-(સં. ૧૧૭૨ ને ૧૬૬૮)...	...	...	૪૬-૧-૭૦	૨૭૬
સત્તયેયા-(દિ. યં. ૧૭૧૬-બિહારીલાલ)...	...	...	૪૧	૨૦૮-૨૦૯
સતારા અને કોહઠાપુરના રાજ	...	...	૪૮-૧૮-૧૩	૩૬૫
સતીની દેરીનો લેખ-(વટવાણ, સં. ૧૬૯૯)	...	...	૪૬-૩-૬	૩૦૯
સરસ્વતીમાહાત્મ્ય-(સં. પુ. માર્કેટ)	...	...	૩૧-મ	૧૪૩-૧૪૪

સદ્ગુણો ગણ (શુ. કાવ્ય)	૪૬-૧-૪૦	૨૫૨-૨૫૪
સમયસારપ્રકરણ-(મા. સં. શ્રેવાનન્દ)	૧૮	૮૮-૮૯
સાંખ્યાની હકીકત	૪૬-૨-૧૦	૨૮૩-૨૮૪
સાબરમતીની રેલનો કિસ્સો (દિ. શુ. સં. ૧૮૩૯, ઇસમાઈલ) ૩૫-૬		૧૫૬-૧૫૮
સામ્રાજ્ય માહાત્મ્ય-(સં. પુ.)	૩૩	૧૪૭-૯
સાગરબાઈની વાર-(સં. ૧૬૯૧)	૫૦-૨-૨૮-૪	૩૮૯
સારી નરસી ચીત્રો	૩૦-૬	૧૩૬-૧૩૭
સારી નરસી ચીત્રો	૪૬-૧-૨૩	૨૩૭
સાદિયસિધુ-(દિ. ઐ. શ્રીગણી નોંધ, વેણીદાસ)... ૪૬-૨-૩૪		૩૦૩-૩૦૪
સિક્કાનો હયાલ-(દિ. રામગીરજી)	૪૬-૧-૩૨	૨૪૧-૨૪૩
સિદ્ધરાજ નયસિદ્ધનાં કવિત્વ	૪૬-૧-૨	૨૨૪
સિદ્ધરાજ નયસિદ્ધનો કમઠાણો	૪૬-૧-૮	૨૩૦
સિંધના પાદશાહોની હકીકત	૪૬-૩-૧૪	૩૧૫-૧૭
સિંહાસનદ્વાર્ત્રિશિક્ષા-(સં. લેખકર)	૧૭	૮૬-૮૯
સીતાપુર	૪૬-૧-૬૭	૨૭૫
સીપાઈ વાળીયાનો કિસ્સો-(દિ. શુ.)	૩૫-૧-૪	૧૬૦-૧
સુભતખાનની કબર	૪૯-૧૧	૩૭૮
સુદાસજીની હકીકત	૪૬-૨-૨૫	૩૦૦
સુદાસજીની હકીકત	૫૦-૭-૫	૩૬૯
સુદર્શનગાર-(દિ. સં. ૧૬૮૮, સુન્દર કવિરાજ) ...	૩૬-૪	૧૬૧-૧૬૨
સુદ મંત્રીની શુદ્ધિની વાવનો લેખ-(સં. ૧૪૩૭)... ૫૦-૨-૧૪		૩૮૪-૮૫
સૂર્યવંશીઓની વંશાવલિ	૫૦-૩-૧	૩૨૦
સેતુકરનો ગાળો (ઐ. શુ. કા. સં. ૧૮૫૬) ...	૩૦૪	૧૨૮-૧૨૯
” ”	૪૬-૧-૨૯	૨૪૦
સેવાલીયા મામના કાથ	૪૯-૧	૩૭૭
સોલંકી કાકરડા	૩૫-૧-૩	૧૫૯
સોલંકી વંશાવલિ-દિ.	૫. ૬	૩૩-૩૪
સોલંકીની ૭ સાથ કવિત્વ (ગૌતમ)	૨૩ ૫	૧૦૩

ઉ-કા-કા

હરોલની હકીકત	૪૬-૨-૨૬	૩૦૧
હમીરખાં પીરની વાર્તા... ..	૪૬-૧-૬૩	૨૭૩
હમીર પ્રબંધ (શુ. કા. મૂલજીદાસ)	૨૫	૧૦૭-૧૦૮
હમિર પ્રબંધ... ..	૫૯-૭-૧૭-૩	૪૦૦
હમીરની વાર્તા... ..	૪૮-૧૦-૧	૩૪૬
હરપાલ મહાવાજીની વાર્તા	૪૬-૧-૧૫	૨૩૫-૨૩૬

હરિપાઠ-(મ. શનેશ્વર)...	...	...	૩૯-ચ	૨૦૨-૨૦૪
હાયરવાની વાવ (સં. ૧૬૬૬).	...	...	૫૦-૨-૨૮-૧	૩૮૬
હાડીની દેરીના પાળીયાનો લેખ. (સં. ૧૭૬૭)	...	...	૪૬-૩-૪	૩૦૭
હારિકી કાતુળ	...	...	૫૦-૫-૪	૩૬૩
હાંસોટની છવાઈ	...	...	૪૬-૨	૩૭૭
હિન્દુઓનો કાલનિર્ગમન (દલપતરામ ડા.)	...	...	૪૮-૧૬-૨	૩૫૨
હીરા દેવીની મૂર્તિની પ્રશસ્તિ	...	...	૫૦-૨-૧૬	૩૮૬
ક્ષત્રિયની ઉત્પત્તિ (કવિત્ત ગદ્ય)...	...	...	૨૩૬	૧૦૧-૦૨
ક્ષત્રિયોની ઉત્પત્તિ.	...	...	૪૮-૧૬-૪	૩૭૦-૭૧
ક્ષતિઓની ઉત્પત્તિ-(ઐ. ગુ. હ.)	...	...	૪૮-૧૬	૩૬૬-૬૮

અનુક્રમણિકા અંક ૨.

લેખકો, સંપાદકો આદિની અનુક્રમણી

રિખય	અંક	પાનું
અમલ ગઢવી (ઈડરની ખ્યાત) ...	૪૮-૧-૫	૩૨૮
આપ્તે કવચ્છ (રાઠોડ વંશાવલિ)	૩૧-ક	૧૪૧-૨
આશારામ. (અનન)...	૩૦-મ-૨	૧૨૩-૪
ધસમાધલ (સં. ૧૮૩૮ અમદાવાદની રેલનો કિસ્સો)	૩૫-૧-ક	૧૫૬-૮
દેવેશ્વર સૂરિ (પાટણની હકીમત)	૪૮-૪-૧	૩૩૭
એ. કે. ફાર્બસ સાહેબ (સં. ૧૯૦૫-૬ પૃથ્વીરાજ શસો,		
દ્વયાશ્રય, રાસમાળાની વાતો ઇ. ભા. સા.) ૪૭-૧; ૪૭-૨; ૪૭-૩; ૪૭-૪		૩૨૧-૩૨૪
કશ્મીરના ગઢવી (અમેસિહ-રાણગાર) ...	૩૬-મ	૧૬૫-૬
કશ્મીરના આલુંદ (પાટણની રાજવંશાવલિ)	૪૬-૧-૭	૨૨૮-૨૨૯
કાશીદાસ વાઘજી (બારોટ ઐતિહાસિક હકીમતોનો ચોપડો.)	૪૬-૧	૨૨૧-૨૮૨
કિશનદાસ-(હિં. સં. ૧૭૬૭ કિસન વાવની)	૪૦	૨૦૭
કિશોરદાસ (સં. ૧૮૬૦-મડાલદમીનો ખ્યાલ)	૩૦-છ	૧૨૭-૮
-(સં. ૧૮૬૮ અમદાવાદ સોદેરની સ્લાવણી ૬૦ હ.)	૩૦-ઢ	૧૩૭-૧૩૮
"	૪૬-૧-૨૦	૨૩૭
"	૪૬-૧-૨૨	૨૩૭
કુરાલ લાભ (સં. ૧૬૪૯ રસિકપ્રિયાનું ભાષાંતર ગુ.)...	૨૨	૯૮-૧૦૧
કેરાવ-(મ. પદ)	૩૯-છ	૨૦૫
કેરાવ (રિવાપુરી માતાનો ગરબો)...	૩૦-પ	૧૩૬-૪૦

કેવલરામ (હિં. કા. સં. ૧૮૮૫)-ઘાઘી વિલાસ ...	૨	૧૧
„ „ દીપસિંહની પ્રસંસા ...	૫-ચ	૪૪
કૃષ્ણજિવ (રામમાલિકા ગુજરાતનો ઇતિહાસ) ...	૩૮	૧૮૬-૮૯
ગદ-(ક્ષત્રિયની ઉત્પત્તિ કવિત) ...	૨૩-ક	૧૦૧
„ (પરમારાની ૩૫ સાપ કવિત) ...	૨૩-ક	૧૦૨
„ (રાઠોડાંની ૧૩ સાપ „) ...	૨૩-ક	૧૦૨
„ (ભદ્રવની ૧૧ સાપ „) ...	૨૩-ક	૧૦૨
„ (ચદ્રવાણીની ૨૪ સાપ „) ...	૨૩-ક	૧૦૨
„ (છત્રીશ ગદ) ...	૨૩-ખ	૧૦૩-૪
ગયુ (હિં. ફત્તેસિંહની લાવણી) ...	૩૦-ટ	૧૩૩-૩૪
ગોપ માટ (હિં. જાટ રાવ છાંદેરાતું કવિત) ...	૭-ચ	૪૯
„ (હિં. ધીરમના પુત્રો અને ચુંદાના પુત્રોનું કવિત) ...	૭-છ	૫૦
ગોવિંદ ગદવી-(બાવનમરના ઠાકોરની ઉત્પત્તિ) ...	૪૬-૧-૭૩	૨૭૮-૭૯
ગોરખદાસજી-(દાંતાના રાણાની ખ્યાતિ) ...	૪૬-૨-૪	૨૮૮-૯૦
ગોસાવી (મ. પદો) ...	૩૯-છ	૨૦૫
ગોસાવીનંદન (મ. મુદ્રાપદ) ...	૩૯-છ	૨૦૫
ગૌતમ (છત્રીશ ગદ કવિત) ...	૨૩-ખ	૧૦૩-૪
ગંગાજી (હિં. વઢોદરાના સિવાજી મહારાજનો સ્થાલ) ...	૪૬-૧-૪૦	૨૫૧
ગંગાદાસ ભવાની (સં. ૧૭૬૩ બાણનો સ્થાલ) ...	૩૫-૧-૮	૧૭૦
જસવંતસિંઘ (હિં. કા. માપામૂળ) ...	૩૯-ક	૧૮૯-૯૦
જમુશમ (હિં. કા. સં. ૧૮૧૪ રાજનીતિ) ...	૩૯-ગ	૧૯૨-૯૪
જિનદર્પ (સં. ૧૭૪૪ ગુ. કા. હરિશ્ચન્દ્ર રાસ) ...	૮-ક	૬૫-૬
ચન્દ્રદાસ (પૃથ્વીરાજ રાસ એ. હિં. કા.) ...	૧-ક	૬૧-૧૧-૧
„ (ગુ. બાપાંતર. લીમ અને સોમેશ્વરીની પ્રસંસિત) ...	૨૬	૧૧૮-૨૦
ચંડ-(પાંચ રાજપુત કુલની ઉત્પત્તિ-કવિત) ...	૪૬-૧-૪	૨૨૫-૨૬
ચાત્રિયુંદરગણિ (એ. સં. કાવ્ય, કુમારગણચરિત્ર) ...	૫-સ	૪૧
ચાંદણ સાસણ (સં. ૧૮૦૨, એ. ચા. કા. કેસર રાસ) ...	૫-ન	૩૮
તુકારામ (મ. પદો) ...	૩૯-છ	૨૦૪
દલપત (નાગર)-(કાકેશ્વરીનો ગરબો) ...	૪૩	૨૧૪
દલપતરામ કાલાબાઈ (કેસર રાસનો સારાંશ) ...	૪૮-૧૨	૩૪૯
„ (સં. ૧૯૨૨-ગુજરાતનો ઇતિ- હાસ વા રાસમાળા, ગદ) ...	૪૮-૧૧	૩૪૭-૪૮
„ (ગુજરાતી બાચીઓની મુલાકાતનું ખ્યાન) ...	૪૯-૧૬-૧	૩૫૧-૫૨
„ (ગુજરાતી રાસમાળાનાં પ્રકરણો) ...	૪૮-૩-૮	૩૩૫

દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ (સં. ૧૯૦૬ દ્વાયત્રયનો સંગ્રહ)	૪૮-૧૩	૩૪૯
„ (વેદીઓની ગણતરી)... ..	૪૮-૧૬-૩	૩૫૨-૩૫૩
„ (સં. ૧૮૯૬-પોળોના રાવણનો ઇતિહાસ)	૪૮-૧-૬	૩૨૭
„ (સં. ૧૯૦૮-વંશપર્વ)	૧૩ ખ	૭૬-૮૦
„ (હિન્દુઓનો કાલનિર્ગમન)	૪૮-૧૬-૨	૩૫૨
દુલ્લભ બટ (કપુરચંદનો રાસડો)	૩૫-૧-૩	૧૬૭-૬૮
દેવવિજયજી (સં. ૧૭૭૮-૩૫સેન રાખનો રાસ)	૨૬	૧૦૬-૧૨
દેવાનન્દ (મા. સં. સમયસારપ્રકરણ)	૧૮	૮૬-૯૧
દેવીદાસ-(હિં. કા. રાજનોતિ)	૩૬-જ	૨૦૫-૦૬
દેહલ ભોખલ (મઠવી સં. ૧૯૦૮)	૪૬-૩	૩૦૫-૩૨૦
ધરમા જામન-(હિં. મરતપુરનો ક્યાલ)	૪૬-૧-૩૩	૨૪૩-૪૪
ધીરજ મઠવી (કપૂરની પોળોની ખ્યાલ)... ..	૪૮-૧-ખ	૩૨૭-૨૮
ધીરજ (મઠવી મુંડેદીના ચઢવાણો)	૪૮-૧-૬	૩૨૬
ધોરો ભાસ્કર ચાત્રી (જોશી-સં. ૧૯૦૬ ભોજ પ્રબંધ બા)	અં. ૬-ખ	૪૪-૫
નામાલી (હિં. કા. ભક્તમાલ)	ભં. ૪-ક	૨૦-૨૨
નંદદાસ-(હિં. ક. અનેકાર્થો નામમાલા)	૧-ક	૬૮-૬૯
„ (હિં. ક. માનમંજરી)	૧૦	૭૧-૭૨
પદ્મભાઈ જલમ (બારેઈ)	૪૬-૧	૨૨૧-૮૨
પરમાણંદ (ચા. ગ્ર. માણસની વાર્તા)	૩૧-ખ	૧૪૨-૪૩
પાસચંદજી (વસ્તુપાલ તેજપાલનો રાસ)	૭-૬	૫૬-૬૧
પુરુષોત્તમ પંડિત (સહ મંત્રીની વાવની પ્રશસ્તિ, સં. ૧૫૬૬)	૫૦-૨-૧૪	૩૬૩
પ્રીતમ (રાજઆ પરાજઆ)	૩૦-ગ-૧	૧૨૩
પ્રાજ્ઞલક્ષ્મી (સં. ૧૮૭૨ હિં. કા. વાઢીયાની લાવણી)	૩૦-ઠ	૧૩૪-૩૫
ફાજલખાં (હિં. સં. ૧૮૭૨ ચાઢીયાની લાવણી)		૨૩૬-૪૦
ફાર્બસ સાહેબ (અખાલ્ય)	૫૦-૧-૧	૩૭૬-૮૧
„ શબ્દપદાર્થ	૫૦-૧-૨	૩૮૦
જલાલ (સં. એ. કયા મોજપ્રબંધ)	૬-ક	૪૩-૪
વિહારીલાલ (હિં. સં. ૧૭૧૬ સત્સૈયા)	૪૧	૨૦૮
બેચર રધા (પટેલ)	૪૮-૪-૬	૩૪૦
બગવાનલાલ ઇન્દ્રજી (મવાસની નોંધપોથીઓ સં. ૧૯૨૮)	૪૭-૫, ૪૭-૬, ૪૭-૭, ૪૭-૮	૩૨૫-૨૬
બગો અને મહો (તાપીદાસનો રાસડો)	૩૫-૧-૬	૧૭૧
બવાની (સં. ૧૮૨૩ કૃત્તેસિંહ ગાયકવાડનો મરજો)... ..		૨૪૦-૪૧

मन्त्रनाथ (म. पद)		२०५
महासिप (हिं. का. सं. १८५३ छंदशस्त्र पित्रल)...	२१	८६-८७
मार्कंडेय (सं. पु. सरस्वती माहात्म्य)	३१ ग	१४३-१४४
भूधनुदास (दुभीरभण्ठ)	२५	१०७-०८
भूषण (भाडीया वपर वर)	३५-१-७	१६५-६६
मेरुतुंगाचार्य (सं. १३६१ ऐ. सं. कथा-प्रबंधवितामणिः)	१४	८०
यदुशम (सं १८६६ अंभाचना परमा)	३०-६	१२५-२६
यशोविलय (श्रीपाल रास सं. १७३८)	३-क	३२८
रतनशंखल (आरोह छंडरनी प्यात)	४८-१-५	३२८
रतनजित् (हिं. सं. १७७० मापाशब्दसिधु)...	११-क	७२-७४
„ (हिं. सं. १७७० मापाशब्दसिधु)	११-क	७४-७५
„ „	१२-ख	७७
„ (हिं. सं. १७७० मापाघातुमाल)	१२-क	७५-७६
राजशेखर सूरि (सं. मयपय सं. १४४५, प्रबंधचतुर्विंशतिका)	७-ड	५६-५७
रामगीरजी (हिं. शिवाजी ख्याल)	४६-१-३२	२४१-२४२
रामचंद्र (टोपीवाणभां कवित)	४६-१-१६	२३६
रामदास (म. पदो)	३९-छ	२०४
„ (म. दासबोध)	४५	२२०
रूपविलय (सं. १६०० ? १७३०, विभवरास)	२८	११५-१८
सहमीसागर (वस्तुपाल-सेनपालनो रास)	७-झ	६२
लावण्यसमय (सं. सं. १५८७, शाह करमा-प्रशस्तिः)	४-च	२७
„ „	७२	६४-५
वल्लभदास लक्षु (भट्टी)	४६-२	२८२-३०८
वल्लभ घोणाभाई (सं. १७६०, कवियुगनो मरणा)...	२४	१०६
वासल रयाल (भट्टल वामेयाना परमारो)	४८-४-४	३३६
विक्रमशी (आरक्ष बा. का. अलण गृंगार)	४८-२-५	३३०-३३३
वसंतभक्त भक्त (विसलतुं भलन)	२३-५-१	१२१-२२
वेलीदास वाराक्षशीदास (साहित्य सिंधु हिं. भूगोल.)	४६-२-३४	३०३-०४
मजरन (सं. सं. १७७९, रामनवमी निर्णयः)	४४-घ	२१७-१८
शिवदास (सं. मयपय वैतालपंचविंशतिः)...	३-ग	१८-२०
„ (कामसेन कामावती शु. का.)	६-ग	७०-७६
शंकाभेत नेतसी (सं. १८१२, आ. का. पंथपर्व)	१३-६	७७-७६
श्रीपाल (सं. सं. १२०८, वल्लनगरप्रशस्तिः)	२०	८२-८४

શ્રીમદ્ધંડારાચાર્ય (સં. જ્ઞાતમ્બોધ)	૪૪-૪	૨૧૬
સમયસુંદર (સં. ૧૬૮૬, વસ્તુપાલ-તેજપાલનો રાસ)	૭-૬	૪૫-૪૬
„ (સં. ૧૬૮૬, યતુંજય રાસ)	૮-ખ	૬૭-૬૮
સર્વાર્થરામ રતનસંઘ (ગદવી, ઉડેરની ખ્યાત)	૮-૧-ખ	૩૨૮
શામળ બટ (સં. ૧૭૮૧, રૂસ્તમનો રાલોડો)	૩૬-૩	૧૬૬
સી. લીગેટ (સને ૧૮૮૩, બ્રાહ્મણબાદના શિક્ષા)	૪૮-૧૫	૩૫૦
સુન્દર કવિરાંજ (હિં. કા. સં. ૧૬૮૮, સુંદર શત્રૂઘ)	૩૯-૪	૧૬૧-૬૨
સોમસુંદર સુરિ (સં. સં. ૧૪૯૬, રાણકપુરે લેલ:)	૫-૫	૩૨
સોમેશ્વર દેવ (સં. સં. ૧૧૮૭, તેજપાલ-લેલ:)	૫-ગ	૩૦
હનંમંતરાવ (મ. માધવરાવ-પવાહો)	૪૬-૬-૩૭-ક	૨૪૮-૪૯
હમીર કવિ (ચા. ગુ. વા. સં. ૧૯૦૫, દશરા બનાવ)	૩૪-ક	૧૪૯-૫૨
હરિગોવિંદ બટ (આથા બીલની દીકરીની લાવણી)	૪૬-૧-૩૫	૨૪૫-૪૬
હરિયાલા (હિં. જસવંતરાવ સર્વાર્થકા પવાહા)	૪૬-૧-૩૬	૨૪૬-૨૪૭
દેવવિજય (સં. સં. ૧૬૫૦, આદિશ-પ્રસન્નિત:)	૭-૫	૬૩-૬૪
દેવવિજય (સં. સં. ૧૬૫૦ આદિશ-પ્રસન્નિત: સં. ૧૬૫૦)	૪-૪	૨૨-૨૪
લોમંકર (સં. કથા સિંહાસનદ્વારિણિકા)	૧૭	૮૬-૮૬
જ્ઞાનચંદ્ર (સં. સં. ૧૨૭૮, વિમલવસદિકાયાં લેલ:)	૫-૪	૨૬-૩૦
જ્ઞાનેશ્વર (મ. હરિયાઠ)	૩૯-૪	૨૦૨
જ્ઞાનદેવ (મ. પદો)	૩૯-૪	૨૦૪

શીખર-અનુક્રમણિકા અંક ૩

(સૂચના-આમાં જે નામો આપેલા છે તેને લગતી વિષયો તેની સાથેના પાનામાંથી સંપૂર્ણ મળશે નહીં, પણ તેના મૂળ ગ્રંથમાંથી તે વિષે પ્રસ્તુત નામાવલિમાં આપેલી છે તે કરતાં વિશેષ હકીકત મળશે. અહીં તેો માત્ર તેનું સૂચન જ નોંધેલું છે. ઐતિહાસિક, ભૌતિક, ઉપરાંત અન્ય નાણુવાજેમ અદિતી જગ્ગામુને મળે તે હેતુથી જ આ અનુક્રમણિકા બની શકે તેટલી વિસ્તૃત તૈયાર કરેલી છે. તેથી અને સર્વથાહી માનવાની નથી. તેમ કેટલાંક નામો આ અનુક્રમણીમાં નહીં પણ આપેલાં હોય અને તેનો ઉલ્લેખ મૂળ ગ્રંથોમાં હશે. ક્રમમાં આ અનુક્રમણી માત્ર સૂચક, માર્ગદર્શક છે, એટલું અહીં નોંધવાનું છે.)

અખર-હીરવિજયજી સૂરીનો જૈન ધર્મનો લીધું સં. ૧૯૧૧માં ૫૨; સં. ૧૫૮૯માં
ઉપદેશ, ૧૫, ૫૪; જીજ્યા વેશ હીર-જન્મ, સુવાળ ઉપર અઢાઈ ૨૬૯-૭૦;
વિજયે કઠાઓ, ૨૨-૨૩; ચિત્તોદ્ધત્ત ગુજરાત ઉપર અમલ ૫૧ વર્ષ, મરાઠુ
પાલટયો, સં. ૧૬૨૪માં ૪૬; ગુજરાત સં. ૧૬૬૨, ૨૫૪; સાદબહા મહાકુને

- હાતાના આસપાસે યશ્વ આપતાં
મદારાજા ૫૬ આયુ ૨૮૬; ચિક્રો
વાગ્યો, ૧૭૨; આચાર્યા ચિતામણિ
પાર્થનાથનું દેવલ. ૫૫.
- અકબર (ઉલો મોમલ) પાદશાહી ગુ-
માવી. ૧૭૨-૩
- અખમાંલ-(ભાવનગર), ચંદ્રવંશી મેદિલ, ૭૮
- અખેશન-(રાઠોડ) સં. ૧૨૩૨ માં પેટલાદ
પરમણુમાં રાજ્ય, વંશનો આણંદ વડ-
તાલ આસપાસ વિસ્તાર. ૩૬૬
- અખેશન-(ભાવનગર). ૧૫૪, ૧૫૫
- અગનરખ-(ટોડરાના સોલંકી) અંબરીપનો
પુત્ર. ૩૩
- અગરો-(કટોસણુ ઠાકોર) રાધનપુરના બાબી
કમાલખાન સાથે ઈડર ઉપર ચડાઈ;
નવાબના બાંધર, (કાવ્ય) ૩૩૧-૩
- અગીઓલ-(તાલુકો) ઇમેજની જમિ સં.
૧૮૭૫ માં, ત્રિકમળનો પટ્ટા સં.
૧૭૫૧-૨ માં ૩૦૦
- અગો (ચાવડો) ૧૭૦
- અગ્નિમિત્ર-પુષ્પમિત્રનો પુત્ર, વેંચાવલિ. ૩૬૧
- અભિવર્ણુ-સમુદ્ર સેનનો પુત્ર (સૂર્યવંશી).
૨૧૨
- અંચેજ-જોર અમદાવાદમાં ૧૨૬; કર્નલ
ગોડાર્ડનો ટંકેરો. ૩૭૬
- અંચેજ શિક્કો-(ખાલ). ૨૪૨
- અચલેશ્વર-(આણુ) સામ્રાજ્યનું મૂળ. ૧૪૮
- અર્ધા-(મલેક) ધોળકાનો કરબાતી, ગાયક-
વાડીમાં નોકરી, ઇમેજલરકરને મદદ. ૧૬૨
- અજકેત-(સોરઠ) પ્રભુસનો જમાઈ, ગિર-
નારનો રાજા. ૩૯૫
- „ ખીજે રાજા. ૩૯૫
- અજબ-(કટોસણુ ઠાકોર) બાબી કમાલ-
ખાન સાથે ઈડર ઉપર હલેલો, નવાબના બાં-
ધર, બાંધરી નેડવી પડી (કાવ્ય). ૩૩૧-૩
- અજમાસ-(તથલજ) દિલ્હીની પાટ. ૨૧૪
- અજમેર (સં. ૧૩૧૮) વિસલદેવ ૪૮; ગઢ
વાયેલાનો ૧૦૪, સુરજસંગ. ૨૨૭
- અજય દેવ-સોલંકી રાજા ગુજરાતનો ૩૨૧
- અજયપાલ-સોલંકી રાજા ગુજરાતનો, કુમાર-
પાલનો પુત્ર. ૪૮; ૩૧૮
- અજય(ન)પાલ-અદુઆલુ અકવર્તી. ૨૨૫
- અજય-માળા આરાસુર, સ્થાપના સં.
૧૪૧૫. ૩૮૮
- અજિત-(કટોસણુ ઠાકોર) ગીત. ૩૩૦-૨
- અજિતસ્વામી-ચેલ, સીંદણીમાં સં. ૧૨૧૩
- મતાવસિદે બંધાવ્યું. ૨૬
- અજિતનાથ-(વારંમાલમાં મૂર્તિ) સં. ૧૪૭૬
માં સ્થપાઈ; અલ્લાઉદ્દીન ખીલજીએ
બાગી; વર્ણન. ૩૩૪
- અજિતસિંહ-(ઈડર) સં. ૧૭૭૭. ૩૩૪
- અજિતસિંહ-(નેધપુર) દહનગીત. ૩૩૪
- અક્રમખાન-ગાડી, ઉધોઈની મદ્રેસા. ૩૭૮
- અદુવીર-(કોડણુ) દાનપત્ર સં ૧૧૧૩. ૮૫
- અડાકમ-(ગામ). ૧૫૩
- અડાલજ-(વાવ) લેખ ૧૭૬-૭; વીરસિંહ
વાયેલાની રાણી રૂડાંએ બંધાવી સં.
૧૫૫૫ માં. ૩૮૩
- અડાલજ-મરતોડી માતા, વાત. ૨૬૪
- અડાસ-રસ્તમખાનનું યુદ્ધ, પવાડા સં.
૧૭૮૧. ૨૦૦
- અફવા-સ્વાંગ બવાઈનો. ૧૦૪
- અલ્પપાલદે-(સોલંકી) રાજ્યસમય. ૩૧૮
- અણંદપર-(ગઢ) સિદ્ધરાજે બંધાવ્યો. ૨૩૦
- અણદિલપાટ-સં. ૧૨૧૩. ૨૫
- અણદિલપુર-સં. ૮૦૨ વનરાજ ચાવડે
વસાવ્યું. ૫૧; ૧૭૫
- અણદિલવાડ. ૬૦; ૩૪૩
- અણદિલ્લુ. ૬૧; ૩૪૩
- અદેકરણ-(વિરમગામ) સં. ૧૭૮૦ માં
કિલ્લો, ૨૭૭; કરબાતી ઠાક અલીને
હાથે મરણ. ૨૭૭

અદે બાણુજી-(બંકોડા) ૨૬૮
 અનંગપાલ-(દિલ્હી) શાહાબુદ્દીન ગોરી
 સાથે યુદ્ધ, ૨; સોમેશ્વર સામે યુદ્ધ,
 દીકરી સોમેશ્વર પરણ્યો, તેના દીકરા
 પૃથ્વીરાજને દિલ્હી દીધું. કનોજના વિ-
 નયપાલ સાથે યુદ્ધ, ૪; ૧૦; દિલ્હીની
 પાટની વંશાવસિ, ૨૧૩
 અનંજાય-દોહા. ૯
 અંતર્વંધ-સોલંકી રાજાઓનો પ્રદેશ. ૨૫૫
 અગ્રલ દેવી-શોહ રાહુલની પુત્રી આઈહ-
 જીને પરણી, ૨૫
 અમમાલ-(જોધપુર) અપર નામ અભેસિંહ,
 જીજ્ઞાસ કરી ચઢાઈ સં. ૧૭૮૭ માં,
 મહુ શૃંગારાખ્ય. ૧૯૫-૯
 અમય(ભે)રાજ-ઢેલ્લા આનંદા રાજ ભોય-
 જીને પુત્ર, ૩૪૩
 અમયસિંહ-(ઈંદોર) સં. ૧૭૬૪ માં, ૩૩૪;
 સં. ૧૮૧૬ માં પેશ્વા સામે શિવસંઘને
 સહાય, ૩૪૨; જીજ્ઞાસના હાકેમ સર
 ભુલંદને માર્યો ૩૪૫; જીજ્ઞાસના મોગલ
 સુબાને હરાવ્યો, સં. ૧૭૮૬ માં. ૩૫૬
 અમરામ કૃષ્ણ-અમદાવાદમાં મુખો સં.
 ૧૭૭૬માં, ૫૫૩૦. ૧૯૬-૨૦૦
 અભેસિંહ-જોધપુર, જુઓ અમમાલ. ૧૯૫
 અમદામર-(ઈંદોર) વસાવ્યું સં. ૧૪૮૨. ૧૪૭
 અમદાવાદ-(અહિમદાવાદ) બાર દરવાજા,
 કાકરીઆની વાત, હલમની ખડકીનો
 કિરસો, ૧૨૬-૭; દાદા હરિની વાત
 સં ૧૫૫૬ માં ૨૮; બાદશાહના પેહેરે-
 ગીર અને મહાલદમી માતા, (ખ્યાલ),
 ૧૨૭-૮; ૨૩૭; પેશ્વાસરદાર સેલુકર અને
 ગાયકવાડ તથા ઇમેજેની લડાઈ સં. ૧૮૫૬
 માં ૧૨૮-૯; ૨૪૦; ૨૪૧; કિલ્લાની
 બાંધણી, માણેનાથ બાવો અને અહમદ-
 શાહ ૧૩૭-૮; ૨૩૭; વસાવ્યું પાંચો નાં-
 ખ્યો અહમદશાહે સં. ૧૪૫૧, ૨૫૪;

સં. ૧૪૫૮ માં વાસ્તુનો કાક, બાંધણી
 ખર્ચ, વસ્તીની વિગત, બાદશાહોની
 વિગત ૨૫૪-૫૫; અમદાવાદ વસાવ્યું
 સં. ૧૪૬૮ માં. ૫૨; ૫૫; આશા શીલ-
 ની દિકરી સાથે (અ)મહમદશાનાં લગ્ન
 (લાવણી), ૨૪૫-૬; અલવાર્તા ૨૭૭;
 બાટલી સહુબાઈનો પ્રસંગ સં. ૧૮૭૩,
 ૨૫૩-૪; બાદશાહોના નવા નવા કરની
 આંકણી, ૨૫૪; કાજની વંશાવસિ, ૩૭૭;
 મકનો, મસ્જિદો, વાવો, કાકરીયા, દાદા
 હરિવાવ અહિના લેખો, ૩૭૭; શાહ-
 પુરવાળા કાજની સનહ ૩૭૮; બાજરાવ
 પેશ્વાનું જવામદખાન સાથે તહનામું,
 ૩૭૮; સાન્તિદાસ કવેરી, ૩૭૮-૯;
 બાદશાહોની પ્રસંગનાં કવિત્ત, કાજપદ,
 ૩૭૮; ૨૭૬; નમરોદોની વંશાવસિ,
 ૩૮૬-૯૦; સ્થાપના-હી. સ. ૭૧૦.
 ૩૯૩; જુઓ મસ્જિદ હી. સ. ૭૧૨.
 ૩૯૩; અમદાવાદમાં મોટી રેલ હી. સ.
 ૧૨૧૦ (ઈ સ. ૧૮૪૮), ૧૫૮; દુકાળ
 સં. ૧૬૮૭, શાહનવાજની નાણાંની
 મદદ. ૨૫૫

અમર-(શિહેર) રણજીતસિંહ જસવંતસિંહની
 મદદે મેળવે લીક સામે. ૨૭૭
 અમરચંદ્ર-(કવિ) પ્રબંધ. ૫૭; ૫૮;
 અમરપાલ-(દિલ્હી) મનરૂપ રાજનો વંશજ.
 ૨૧૩
 અમરસંઘ-વહકાનો મરાઠીઓ, વસંતા સાથે
 તકરાર (સલોકો). ૨૩૮
 અમરસંઘ (ઈંદોર) દક્ષણી દલ સામે યુદ્ધ-
 ખ્યાલ, ગીત ૩૨૮
 અમરસંઘજી-(દાંતા) સં ૧૬૬૬ માં. ૨૮૭
 અમરસંઘ-(લોંબડી) હરજમજનો બાઈ,
 કાઠી લોકે માર્યો તેનું વેર (સલોકો).
 ૧૬૫-૬.
 અમરસિંહ-(જોધપુર). ૧૭૩

અમરસિંહ-પ્રાંતીજના ગામ પાડ-યા ૨૮
 અમરસિંહજી-દોડો ૩૦૭
 અમીપુર-(નસુરામ) ૧૮૩
 અગ્રેદ-(ઈડર) ૧૪૧
 અગ્રીય (સૂર્યવંશી)-ટોડરના સોલકીનો
 પૂરેજ ૩૩
 અગ્રાબવાની-(દાતા-આસાસુર) બારડ રજ
 પુત બના યા, ઠકા પર પારકરમા રજપાલ,
 નસરાજ આદિ રાજાઓને સદાય,
 ૨૮૭ ૮૮ દહીયત ૩૨૪, ચારણનો
 બનાવ ૨૮૨-૩, પરચા (ગરબો) ૧૨૫
 અગ્નિકા-(ગિરનાર) રચાપનાનો લેખ સ
 ૧૨૧૫ મા ૩૮૮
 અધોધા-(પ્રાચીનતા) રામચંદ્રના રાજ્ય
 સમયના વર્ષ ૨૧૨
 અરજણ-જયવતરાધ ગોદિલ સામે
 લડાઈ ૨૬૩
 અરજણસ-(ઈડર) ૩૨૭
 અરજણદે-(વાપેડો) રાજ્યસમય ૩૧૮
 અરજણરાધજી-રેહેવરોએ નસાઆથી કુદા
 કીમા આપ્યા. ૨૬૫
 અરજણરાધ (વઢવાણ) સ ૧૭૯૭, ૩૬,
 ૩૨૮
 અરધાર-(ગામ) વરદાજ વાધેલાના કુટુંબ
 બનો નિવાસ, અરધારીઆ રજપુત ૧૫
 અરિહતેમી-ચેલ્ય સીંદલડીમા સ ૧૨૧૩
 મા ૨૬
 અર્જુન-બાણાવલિ ૨૨૫
 અર્જુનદેવ-(વાપેડો) લેખ સ ૧૩૨૮ ૩૮૩
 અર્જુન બારી-વડનગરની પ્રતોલિકા, કુમાર
 પાલે બધાવી, સ ૧૬૮૮ મા પાછી
 સમરાવી ૬૫
 અર્જુરાજ-વડનગરનો લેખ સ ૧૨૦૮
 ૮૩-૮૫
 અર્જુનગ-૧૦૩, રત્નાદિત્ય આવડાને ઘેર
 સ ૭૮૭, ૩૧૮, જુઓ આજુઠ

અર્જુનદીર્ઘ-મશસ્તિ સ ૧૨૭૮, ૨૬
 અર્જુનચલ-મશસ્તિ સ ૧૨૭૮, ૨૬-૩૦,
 સ ૧૨૮૭ લીમદેવ, ૨૧૬-૭ વર્ણન
 ૩૫૬-૭
 અલકુખાન-ગુજરાતનો સુબો, નિર્ણય ૧૭૫
 અલવા (ગઢ)-આલપાલજી ૨૨૭
 અલક (કાઠી રાજ) હુલ્લીર ખાચરની
 લડાઈ ૨૭૪
 અલકદીન ખીલજી-ગુજરાત ઉપર ચડાઈ
 સ ૧૨૪૮ (૧)મા, ૧૭૨, સ ૧૩૫૬
 મા, ૧૭૫, સ ૧૩૬૭ મા, ૫૨, પેટી
 નાસુ, ૫૨, રણચભોર ગઢ ઉપર ચડાઈ,
 ૧૦૭, પરમાર કાકરડાઓને વઢવા યા
 ૩૩૮
 અલકદીન-(ધારી)-દિલી વખતે ૨૧૪,
 અલીખાન-(નવાળ) પાદર ના ગામેટી સાથે
 લડાઈ (સલોકા) ૧૭૦
 અલુઆધારન-(નામર બ્રાહ્મણ) ખમાવનો,
 લેખ ૩૮૨
 અલુલુલગેજ મીરજા-વડનગરની પ્રતોલિકા
 ફરી સમરાવી, સ ૧૧૮૮ ૬૫
 અલુવા (ગામ) મુકદ્દાસ, ઈડરના કઠ્યાણ
 મતના ફટાયા ૨૮૪
 અવચલરાધ-(રેહેવર) ચદ્રાવલીમા, દેવડા
 રજપુત સાથે વેર, ૧૨૪ દેવડા રજપુત
 કન્યાઓ સાથે પરમારોના લગ્નની ગોઠવણ,
 આકાશવા ગીથી બચાવ, ૧૨૩ પરમારો
 મુઆ, ઘોરવાડા પ્રગર્હ મળુ ૨૯૧
 અવનિપાલ કુટુંબ નમદનો રાજ ૧૬
 અવરગળેજ રાજ્ય, ૫૨, ગુજરાતની ખટ
 પટ સ ૧૭૮૭ મા ૧૮૫, (જુઓ
 ઔરગળેજ) ૩૫૬, ૩૬૩, ૩૬૪
 અણપદ-(પર્વત) ૨૧૮
 અરોક-શિલાલેખ, ગિરનાર ૩૮૦, ૩૮૨
 અલમદનગર-મુસલમાની રાજ્યની વિગત
 ૩૫૬

અહમદ-(સુલતાન) સ ૧૪૮૬, જૈન
ચેતની કરમારા ૩૨, અમદાવાદમા
રાજ્ય, અમદાવાદ વસાવ્યુ ૫૨, ૧૭૨
આરા બીલની દીકરી સાથે લગ્ન ૨૪૫
અહમદશાહ (દિલ્હીનો શાહ) ગુજરાતમા
લડાઈ કરાવી ૧

અહમદશાહ-અબદલી ૩૯૩

અહો-(બીલ) સોદા ૧૧૫૭તોને મારવાની
પ્રેરણા, સોદાને હાથે મરણ ૩૦૮
આ

આકા દેવ-ગુજરાતનો ૮ મા આવડો રાજ,
એનો હાકરો ધનરાજ રાજ્ય જતા માળવે
ગયો ૩૪૩

આખેટક-જગરી રાત્રી યુદ્ધ ૨, વીરદાનપત્ર
૪, જયકસમર ૪, ચંદ્રસવરશ્રાવ ૭

આમા-શાહજહાન સ ૧૬૮૮, ૧૬૧ આ
ગરે જૈન દેવલ બધાવા દીધુ ૫૫

આમદદેવ-પેથાપુરનો રાજ, લેખાદરાવાળા
તેના વરાલે ૩૪૫

આગમખાન ઔરંગઝેબનો સેનાપતિ, શુ
વાળાના હાનાજી ઉપર ચડઈ ૨૭૦

આગમખાન-અમદાવાદનો સુલ્તાનનો
ગદવી, રાણપુરનો કિલો બધાઓ,

હુલારી ખાતર ઉપર ચડાઈ ૨૭૪

આણો-જેઠપુરના રાજનો બાણો, એબ-
નો ફાદો ૨૮૫

આણ-રસ્તમખાનજી યુદ્ધ, સ ૧૮૭
૨૦૦

આણશવ (ગાયકવાડ) સનહ સ ૧૮૬૮
ની ૩૮૭

આણસિંહજી (ઈકર) સ ૧૭૮૫મા ઈકર
લીધુ ૧૪૭

આણુદ રાધ-(ઈકર) ૩૨૭ ૩૨૮

આતરસુબા-હાજી મીઆના વરાજનો ૨૨
ગામનો પટો ૨૮૬ રાજ્ય સ ૧૬૦૦
યી ૧૮૦૫ કૃત્તેસિંહરાવે લીધુ ૨ ૬
૫૪

આતા (બાઈ) (ભાવનગરના કાકાર) વ
ખતેરા, પરાક્રમો, ગદો વગેરે લીધા,
હુતાંગદના નવાબ હામદખાનને
નમાવ્યા, ૧૫૫-૬ બાબાજી (કૃત્તેસિંહ)
માવકવાડને હુસાવ્યો ૧૫૬

આદિનાય-(દેલવાડા) પ્રશસ્તિ સ ૧૨૬૭
મા ૩૧

આદીચર (રાત્રી) દેવલપ્રશસ્તિ સ
૧૫૮૭ મા, ૨૮ ૮, સ ૧૬૫૦ની પ્ર
શસ્તિ ૨૨-૪

આનન્દપુર-(વડનગર) ૮૩, કુમારપાને ગદ
બધાવ્યો ૮૫

આનન્દપુરી-(નેપાલ)-મહાદેવ પાર્વતીન
લગ્ન, સલયુગમા સલયુરી, ધર્મદત્ત
રાજ ૩૫૮-૮

આનન્દીબાઈ-રાધાબા પેથાની વહુ, ૩૫૬થી
નારાયણરા પેથાનું પુત્ર કરાવ્યુ ૨૫૦

આણુ ગદ-સ ૧૦૮૮ વિમલશાહના દેહેરા
૪૮, બેસા ૧૦૩, પાત્ર ક્ષત્રિય કુત્રની

ઉત્પત્તિ સ ૧૨૬૬ મા (પરમાર,
ભદવ, ચોહાણ, સોલંકી, અને રાઠોડ)

સ ૮૨૦મા સામવસિંહનો ૨૮૬ ઉત્પત્તિ,
ચારક્ષત્રિય કુત્રો ૧૦ હુત્રો 'અર્જુનગદ'

આબડ-આવક એકી, મળક ૫૭-૮

આબો-મરોની માતાનુ ચાનક ૨૬૪

આબલીઆ-તાલુકાની હકીકત ૩૦૧

આલક-(રાણા દાતા) ૨૮૬

આલપાન-અલના મદ ૨૨૭

આવમગીર-(બાદગાહ) સ ૧૮૧૪મા ૧૬૩

આલમ શાહ-સુત્રી સત્ર શુકદારામદ ૩૮૩

„ અમદાવાદવાળો જીવનજીત ૩૮૩

„ અમદાવા નો હાકેમ, સ ૧૭૧૨ મા

સિદ્ધપુરની મરજી બધાવી ૩૩૮

આલહજુ દેવ ચહુઆણુ (રામરનો), સ

૧૨૧૮ની પ્રશસ્તિ, રાહુલ રાઠોડની

પુત્રી અત્તલને પરણ્યો ૨૪-૨૫

આવા-રાડોડ ૧૫ મો ૧૭

આરબી-સાલગણના, સખ્યાક ૩૬૦

આર્ય નદિલ-દાપણ, પ્રબધ ૫૭, ૫૮

આસકરણુ-સ ૧૬૦૧-૧૬ (દાતા)

દિલ્હીના સાદબદા મદારને સરણ,

અકબર શાહે મદારાણા પદ આપ્યું ૨૮૬

આસગદ-ધેહેલોતરનો, ટાકનો ૧૦૩

આસરાજ-તેજપાલનો પિતા ૪૫ ૬૦

આસોજ-૫ હીચોડ આ વા ૨૮૫

આસ્તાનજ-ખેડ ગઢ જિતી ગાદી સ્થાપી

૩૬૬

આસ્તોડીયા-ઈલમીની વાત ૧૨૭, આરો

બીલ ૧૩૭, ૨૪૫

આરો-ખાટ, બીલ, આસ્તોડીયાનો કાકાર,

દીકરી તેલખાઈ અહમદ શાહને પર

જાવી (લાવણી) ૨૪૫-૬, (લાવણી)

૨૩૭, ૧૩૭

આશારામ-(કવિ) ૧૨૩-૪

ઇ ઈ

ઇઝની વિવાહ, પૃથ્વીરાજ રાસો ૨

ઇમેજ અમલનો ઢંઢેરો-ફારસી ૩૭

ઇમેજ શિક્કાનો ખ્યાલ ૨૪૧-૨

ઈઝુજ-(ખાટ)-ફતેસિહ ગાયકનાડને અડી

જુધી માર્યા ૧૩૩, ૧૩૪

ઇડખીડા-ત્રણમિંદુની પુત્રી, પુલસ્ત્ય ઋષિને

પરજી, રાનજીની પિતામહી, ૩૮૦

ઈડરે સ્થાપના (કાવ્ય) ૧૪૨, કલ્યાણ મલનો

અમલ (સ ૧૬૭૨), ૧૪૨, રાવ નાર

જુદાસ સ ૧૬૩૦ મા, ૧૪૪, વિરમ

દેનું પરાક્રમ, ૧૪૪-૫, રાવોની વસા

વસિ, ઐતિહાસિક સાલવાર હકીમત

૧૪૬-૭ ખાખીઓના યુદ્ધ, ૧૮૭, ચોખો,

પટાવતો, ચપાવતોની હકીમત આદિ

૩૨૪, ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૮, ઇતિહાસના

સાધનો, સ ૧૩૧૨થી ૧૭૧૨ સુધીની

૨૬ શાવની નોધ, ૩૨૭ ૩૨૮, અવનજી

રાક્ષસથી નામોત્પત્તિ, ૩૨૮, ઈંડરીયો ગઢ

વેળી વચ્ચે ઇ પૂ ૧૦૦૦ મા બવા યો,

૩૨૮, બાગી કમાનખાન અને કુતો

સણવાળા અજબનો રાવ સાથે સમામ

આદિ (આરણી કાવ્ય), ૩૩૦-૩, રાવના

કાગળો આદિ, ૩૩૪, રાવ પુનજીની

વસાવસિ, ૩ ૪, રાણાની હકીમત ૩૪ ૭

ઇન્દ્રસિંધ-સ ૭૧૧ મા ઈંડર વસાવ્યુ

૫૫

ઇન્દ્રજિત-વેવતી પ્રદેશનો રાજા સ ૧૬૪૮

૮૮

ઇદ્રાવતી-વિવાહ, પૃથ્વીરાજ રાસો ૪

ઇડર-(ઈંડર) ઇન્દ્રસિંધે વસાવ્યુ સ ૭૧૧

૫૫

ઇન્દ્રયાત્રા-(નેપાલ) મેળો, ૩૨૬

ઇમાહીમ-આદિલશાહ જિનપુર ૩૬૩

ઇમામ શાહ-(પીર) ચમત્કાર, તેનો ચેલો

૧૭૮

ઇસમાઈલ-કવિ-અમદાવાદની રેલનો કિ

રસો, ઇ સ ૧૮૪૮ મા ૧૫૮

ઇશરસિંહજી-(વઢવાણ રાજા) મરણ સ

૧૬૬૬ મા ૩૦૮

ઉ-ઝ-એ-ઝૈ-એ-ઝૈ

ઉગામડી-હમીરખાન ધવાયો ૨૭૪

ઉગેડી-વૈભવવર્ણન ૧૪-૫, પરમારોનો

ગઢ ૧૦૩, પરમાર બદ્રસેન ૨૮૬

ઉગા-પ્રાચીનતાની માહિતી ૨૨૫, કડવા

કણ્ણીઓની ઉત્પત્તિ, લગ્નોનો રીવાજ

૩૪૦, મીનજ દેવીનો જન્મ, ૩૪૦, સિદ્ધ

રાજના પિતા કરણ વેરે લગ્ન ૩૪૦,

સ ૧૮૦૭ નું વસ્તીપત્રક, કણ્ણીની

ખતો વગેરે ૩૪૦

ઉડેચા ચઢવાણની શાખા ૧૦૨

ઉત્તમ-(ચાડીયો) અમદાવાદમાં સદુખાઈ

ખાટડીની ચાડી અને મરણ ૧૩૫, ૨૪૦

ઉત્તમ વિજય-૧૧૬

ઉદયાદિત્ય-ધારાનગર. ૧૮૨
 ઉદયાસિંગ-દલપતિ, રહેડ. ૧૭
 ઉદયાસિંહ-જગમોહન. ૧૯૩
 ઉદે કુંવરબા-શિરોદીઆ રાણા કરજીની
 દીકરી, પરરામ ચાવડાને પરણી (વન-
 રાજની ચોરમાન મા). ૩૪૩
 ઉદેપુર-રાજસિંહ રાણા, અનમી ગાદી, ૧૭૩;
 ઔરંગઝેબ સાથે લડાઈ. ૧૭૪
 ઉલોતન સૂરિ-અમદાવાદના સૂરિ, પટ્ટા-
 વસિ. ૩૫૭
 બિના-(હજત દુર્ગ) તળાવની પ્રશસ્તિ સં
 ૧૫૮૨ માં. ૩૮૨
 બિનાગરા-(મહેસા-કાઠીવાવાડ) ૧૫૩
 બિરાળા-ગોહિલે ગઢ જિલ્લો સં. ૧૨૦૧
 માં, ૧૫૧; મહમદ બેગડે ચડાઈ કરી
 રાવણને કેદ કર્યો, રાવણ આંખાનેર
 ચોરીપીધી નાહો, ઉમરાળાની ગાદી
 આપેનેરવાળે પોણી અપાવી. ૩૧૨
 ઉમેદમહ સૂરિ-પદ્મનાભ કુંભારનો પ્રસંગ,
 ૩૨૪; ૩૩૮
 -પુત્રમીઆ ગમ્મવાળા. ૩૩૮
 ઉપોષ-અશ્વમજાન માઝીની પાકરાળા. ૩૭૮
 ઉભરી-કાકોરોની હકીમત, વંશાવલિ ૩૩૫
 ઉત્તર હિન્દના શિવાલેખો-જબલપુર, હથીઆ-
 દહ સં. ૧૨૦૭, બાગલપુર, કહાઈ,
 ખુલુવા, માયાકુંવર, ઝિંટિયા, રદિયા
 વગેરે. ૩૨૬
 જયમજા-મદિર, બીજા અને લક્ષ્મી બંધા
 વ્યુ સં. ૧૨૭૮ માં. ૩૦
 જયમ દેવ-ખેડા વસાવ્યા, ૫૫
 જયમરોબર સૂરિ-સં. ૧૫૨૭ માં. ૩૨૬
 જયમપ્રસાદ-કાલી તીર્થ; સ. ૧૬૪૯
 વટલાપલા નાગર બાકુઆએ બંધાવું
 ૩૮૨
 એક રગા-દેરા, ગ્રામસંખ્યા આદિ ૨૧૨
 એબલ-વલા પ્રગણાનો રાજ, અમરા કાઠીની

દીકરીને પરણ્યો. ૩૦૫; વટલ્યો, દુકાળ
 પડ્યો, અતિવૃદ્ધિથી બચવા સાંઈ નેસડી
 ગયો, છોકરાનું મારું આપવાની ઉદારતા
 ૩૦૫, બાકુઆની ઝોલ્યા વળગી,
 ગોહેલ પેરે માર્યો, વાલાક મહેરાગુમાર્યો,
 વાલા ગરાશીઆ ટાંક જઈ વસ્યા, ૩૧૦;
 પટગર અમરાની દીકરી સાથે લમ,
 ૩૧૧; ૩૯૫; વાર્તા ૩૨૩; કપોળ કન્યા-
 ચોનાં લમ, બોટાદની બ્રહ્મદત્તા, ૩૩૭;
 ૩૪૫; રાસડો, ૩૩૭; તળાવમાં રાજ્ય
 ૩૪૬; પુત્ર ચાંપરાજનો પાદચાહ સાથે
 સંગ્રામ, ૩૪૬; પિતા, ત્રણ પુત્રો: સાખ,
 દમમ અને નસ. વંશની હકીમત,
 વંશાવલિ આદિ ૩૯૫.
 એલવનદેવજી-લેયજીદના બાઈ અલેરાજનો
 પુત્ર, વંશાવલિ. ૩૪૩
 ઐતિહાસિક કારસી ગંથો. ૩૯૩-૪
 ઐતિહાસિક વાર્તાઓ. ૩૨૨-૨૩
 ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તો. ૩૯૪-૪૦૦
 એલવજી-રાક્ષસ, ઈંડર નામ એનાથી પાછું,
 અગરલ રૂપિનો પ્રસંગ. ૩૨૮
 એડાકુ-(ગામ) કવિ કેસવદાસનું. ૯૯
 ઔરંગઝેબ-ઉદેપુરના રાજસિંહ ઉપર ચડાઈ
 ૧૭૪; વંશાવલિ, રાજ્યકાલ, મરાજી રાક
 ૧૬૧૯ માં ૩૬૧ 'જુઓ અવરંગઝેબ.'
 ઔદિચ્યો-હતપતિ ૩૬૬; તક્ષા-ટોળકિયા,
 સદસ, ચાંદલીઆ, માદલીઆ, પંચી,
 વાડીઆ, રાવળ, ટેકરીયા અને ખોખલા.
 ૩૬૯
 ક
 કંચુરાય-વિજય, પૂરનીરાજ રાસો. ૪
 કછવાહા-(રાજકુલ) ૪૬; રોહડી ગઢ ૧૦૩
 કછવાહા-પંજુન સાથે બીમદેવનું યુદ્ધ. ૪
 કટાસજી-ખ્યાત ૩૩૩, વંશાવલિ, કાનાજીની
 સંતાનકડી ૨૭૦; ઇતિહાસ, મકવાણા
 એ. ૩૩૦

કડવા-કણ્ણી ઉત્પત્તિ, રીવાળે, લગાદિ રૂઢિઓ, ૩૪૦, જુઓ 'કણ્ણી'.

કડો-વાણીરો પાપનોદ વનમા ૨૬૬, બીજે જગે માધાતા રાતનો જન્મ, બ્રાહ્મણોને દાન અને પાચાલ પ્રદેશમા

કડુલ વસાવ્યુ ૨૬૬-૭

કઠી-સ ૧૭૭૮ મા ૧૧૧, મહારાવ સામે બાબાજી (કેતેસિંહ) ગાયકવાડની ચઢાઈ, મહારાવ સામે જૂવતસિંહનું બાહારવટુ ૨૭૦, મહારાસનને ઇચેજ સાથે ટો સ ૧૮૦૧ મા ૨૭૧

કણ્ણી-ઉત્પત્તિ, બે દત્તકયાઓ ૧ મન ક્ષય થતા મહાદેવથી, નેર કર્મજ્ઞતાથી, ૩૭૨, બે ભત-કરવાહા (કડવા) અને લેહવા (લેહઆ) ૩૭૨-૩, કર્મજ્ઞતાથી ૧૮ ભત-માળી, દુભાર, કાઠિયા, બીપા, કસારા, માળવા, ગણિઆરા, ધાવી, પખાલી, કાહાર, ગોવાળિઆ, ગોલા, બાડજુભ, બાવસાર, ધોળી, વણ્ણરા, ગોલા, કુભાર અને પચોળી, લવ અને કુશથી ઉત્પન્ન થયાની દત્તકયા ૩૭૩

કણ્ણીનિયા-પચ ગોડ ૩૬૬

કડુલ-(ગામ) માધાતાએ વસાવ્યુ ૨૬૭

કાકુ-બીહોલા રજપુતોનુ ૨૮૫

કળવ-ચંદુવરી રાત, વસાવલિ ૩૯૧

કદેપાલ-(ગાંધી) ખખાતનો નાગર, મપૈત્રે જૈન ધર્મ કાળી તીર્થમા ઋષભમસાદ બચાવ્યો ૩૮૩

કદબ-(રાજકુલી) ૪૮

કનકદેવ-(પરમાર) સીરાઈ પાસેની ચદે રીમા ૨૮૬, સ ૮૦૧ મા ગાઢીએ, મરણ સ ૮૨૦ મા ૨૮૬

કનવળ-રોડોડોનું પાટનગર, પૃથુરાજ રાસાનો ખડ ૬, રોડોડનુ મૂલ સ્થાન ૫૧, રોડેથરે વસાવ્યું ૩૪૪ ૩૫૪, જયચંદની પુત્રીનો સ્વયંવર ૩૫૫

કોનાલ-પૃથ્વીરાજને પકડવાની જયચંદની પેરવી ૧૦

ક્યાજી-કદમ બારે, કતો, કથો, ગુજરાત મા તોફાન ૧૯૭, ૨૦૦

કપડ વણ્ણ-ડાલીઓનો મટ ૧૦૩

કપર્દિયશમસાદ-સત્તુજય ઉપર વસ્તુપાલ

તેજપાલે સ ૧૨૮૯ મા બધાવ્યો ૩૮૨

કપીલેશ્વર-મહાદેવની પ્રાચીનતા ૨૬૬

કપુરવદ-બાદશાહી વેળાનો અમદાવાદનો નગરરોક, કપટથી મરણ (રાસડો) ૧૬૭

કપુરવિજય ગણી-૧૧૬

કપીર-કણ્ણીયા સ ૧૭૬૩ ૧૭૦

કમધન-રોડોડોનો પૂર્વજ ૫૧

કમધ-રોડોડોનો પૂર્વજ ૧૭

કમલપુર-હકીમત ૩૨૪

કમલવિજય-હેમ વિજયનો ગુર ૨૩, ૬૩

કમાલખાન-બાબી રાધનપુરનો, ઈંડર ઉપર અમલ ૩૨૭, ઈંડરના રાવ સાથે લડાઈ, મકરાણા અને અમરા, અનબની મદદ આદિ ૩૩૨-૩

કમાલ દે ખાન-બાબી હાકેમ અમદાવાદનો રાયોબા સાથે ટટો ૨૮૦

કમાલપુર-કમાલખાને વસાવ્યું, પ્રાચીન સિ વાલ્યો સ ૧૧૮૬ ના ૩૮૮

કચમલ મહમદમહેમંદેધોળકાનાતાલુકાદાર ૧૬૧

કરકા-કુંવર સુવાળમા કાનાજીની ઓરમ જેભથી સતા-કરી સ ૧૭૭૬-૭મા ૨૭૦

કરેટવાલ-(રાજકુલી) ૪૯

કરણ્ણ-(કર્ણ) થેથો, હેલ્લો વાધેલો રાત, લધુ ગલિલડી સ ૧૩૩૭, રાજ્યકાલ,

માધવ મધાનની સીતુ અપહરણ ગુજ રાવમા તુરકાણ સ ૧૩૮૭ મા ૫૨,

સ ૧૩૫૧ મા રાજ્ય, તુરકાણ સ ૧૩૫૬ મા ૧૭૫, સ ૧૨૪૮ મા ગુજ રાવ ગુમાલ્યું (૧) ૧૭૨, રાજપાટ બેડો

સ ૧૪૧૫ (૧) ૧૨૯, ૨૩૧, મુસવ

માનોનું આક્રમણ સં. ૧૪૫૮ માં ૨૫૫;
અઘાઠદીને માયો. સં. ૧૨૯૬માં, ૩૪૫;
રાજકાલ-આદિ. ૩૧૮-૯
કરજુ-(કર્ણ) સોલંકી, મયણલ દેવીનો પ્રસંગ,
સિદ્ધરાજનો પિતા, ૫૨; ૩૪૦; ૩૨૧;
કરજુસાગર-સરોવર હાંપીત; ૨૭૩
કરજીદાન-ચારણ, લેખપુરનો પ્રસંગ. ૧૭૩
કરનાલી-પેચાઈ સમયમાં શિવાલયો
આદિ; ૩૮૫
કરમસીજ-રેહેવર. ૨૯૧
કરમા-રાહ, રાત્રુંજ્ય ઉપર ચૈત્યોદ્ધાર
૬૪-૬૫; સં. ૧૫૮૮ માં ૨૨-૩;
સં. ૧૫૮૭ માં ૨૭-૨૮.
કરસન ગઢ-ડોડીયાનો. ૧૦૩
કરસનદાસ-(ખાંટ) રાહના હુકમથી કાન-
ફટાને કાઢ્યો સં. ૧૬૭૫ માં, ૩૦૧;
આંબલીઆમાં અમલ જમાવ્યો. ૩૦૧
કર્ણુ-વાયેસો કાકોર અકાલજ, મોકલસિંહનો
પુત્ર. ૧૭૬-૭.
કર્ણુ-ખાણાવલી ૨૨૫, કુંભારને ઘેર ઉછર્યો,
દુર્યોધનને સહાય, તંબોલ તાગને માયો,
નાયકન્યા સાથે લગ્ન, વળા રજપુતોના
પૂર્વજ વૃષકેતુનો પિતા. ૩૯૪
કર્ણરાજ-સોલંકી ૪૨;
કલદાર-ચિકી (ખ્યાલ) ૨૪૨
કલિયુગ-વર્તા, ૨૧૩; ગરબો સં ૧૭૫૦.
૧૦૬; ચેષ્ટા આદિ. ૨૧૩
કલો-એમી કલોલનો સ્થાપક, માચીનતા ૧૬૫
કલો-રાવ (ઈડર) ૧૪૨
કલોજી-ચાવડો, વરસોડાની સ્થાપના, વંચા-
વસિ ૩૪૪
કલોલ-કાકોર વરહા જેતાની વાત, વહે-
ચણી ૨૫૭-૯; સ્થાપના સં. ૧૩૦૦
માં ૨૬૫-૬; વસ્તી ધર વગેરેની હ-
કીમત. ૨૬૫
કલંકી-(શક) ૩૬૧

કલંવા-રાજકુલ ૬૯
કલ્ય-ગ્રામ, સામ્રમતીનું મૂળ. ૧૪૭-૮
કલ્યાણ (રાવ)-સં. ૧૬૭૨, માણજીનો સ્નેહ-
મસંગ (કાવ્ય) ૧૪૨-૩
કલ્યાણ-(પાદરાનો) ખંભાતના નવાબ સાથે
ટોટા સં. ૧૭૬૩ માં. ૧૭૦
કલ્યાણ કટક-સોલંકીઓનું ૧૮૮
કલ્યાણ-(શહેર) ખુબડ આદિ સોલંકીઓ;
૧૮૮-૯
કલ્યાણ મલ-(ઈડર) વંચાવસિ; ૩૨૭;
૧૪૨-૩
કરોઓજી-કુધરેચનો કાકોર, પાળીયો. ૩૦૬
કરોલી-ગામનું દાનપત્ર, કાકણ, સં. ૧૧૧૩
માં શિલાદાર વંશ. ૮૫
કસારા-સ્વાંગ ભવાઈનો. ૧૦૪
કઠાક-રતંભ (માચીન કુકળ). ૩૨૬
કઠાનજી-કાલે ગામ વસ્વા. ૨૯૪
કવાટ-રા' જીનાગઢ, વાર્તા ૧૭૬; ૩૨૭; ૩૪૭;
એમલના વંશજને પકડ્યો, લડાઈ. ૩૯૫
કાકરીઆ-તલાવ અમદાવાદની બાદશાહીમાં
૧૨૬; ૨૧૪; સિદ્ધરાજે બંધાવ્યું, મા-
તાનું યાનક. ૨૧૪-૫
કાકરેજી-માતા કાકરીયાની (ગરબો). ૨૧૪-૫
કાકરેશરી-માતા (ગરબો). ૨૧૪-૫
કાકોચી-ચદુઆણ કાકોરોની હાંપીત. ૩૩૯
કાંબજી-નદીનો મહેરા, કુબેરદાસનું ચાલું.
૨૯૮
કાઠમાંફ-(શહેર નેપાલનું) દેવલના લેખ
વગેરે. ૩૨૫-૬
કાડી-મૂળ સિંધના, સિંધ ઇરાણ, આઠ
શાખાઓ-માંજરીઆ, ટાડરીઆ, નરો,
પટગર, જેબલીઆ, બાંબજા, બાબરીયા,
અને વસ્ત્રીઆ ૧૫૯; ૩૧૧; પૌરાણિક
ઉત્પત્તિ-કુંતીપુત્ર કર્ણથી ૩૯૪-૫;
સાત ભત્રો, સિંધ-પાવરગઢથી સોરા-
પુર્માં, કચ્છના જમ સાથે મુલોદ, જમ

- સાથે વેર, બાબરીયામાં વસ્યા, ખાચર
પ્રમાણ અને વળાવાળાએ ત્રણ રાજ-
વંશોની વંશાવલિ. ૩૯૫; પાવરગઢના
૧૦૩; દાંકના કુંવર વેરે દીકરી દીધાથી
વરદયા ૧૫૯; બેટાદના કાઠી, ૨૭૪;
કાઠીયો ઉપર વેર, ગીત. ૨૬૫-૬
- કાઠીઆરી-બાવનગર તાબે. ૧૫૩
- કાણુદેવ-ગિરનારનો રાજા (કણુદેવ). ૩૯૫
- કાનડ-અહુઆણુ વંશી દાડાનો પૂર્વજ ૬૯
- કાનડી-સં. ૧૪૦૦ માં મહા આઘ્યા
૩૪૨
- કાનડા-કર્ણાટકી ૩૬૬
- કાનમ-બીમસિંહ ગોહિલની ગાદી. ૨૭૮
- કાનોજ રાવ-અમદાવાદ ઉપર ચઢાઇ, ૧૨૯
- કાનાજ-(બંકાડાનો) ચાર કવિત. ૨૬૮
- કાનાજ-(ચુંવાળ) કાળી રાજા, અકબર સાહે
અબદાગીરી આપી, રાતનો કીતાબ, ૨૬૯,
ત્રણ દીકરાને રાજ્યની વહેંચણી. ૨૭૦
- કાનાજ-(ચુંવાળ) બીજો-દારા શાહને આ-
શ્રય, ઔરંગઝેબ જોડે શુદ્ધ, કવિતા.
૨૭૦; છત્રી સં. ૧૭૭૬ માં ૨૭૦
- કાળા-રજપૂત સેલેમઢમાં. ૧૦૩
- કામધન-ગઢ છુંદીના. ૧૦૩
- કામરાજ-રાજાકવિ ભુવડનો, શુર્જર કવિ
શંકર જોડે વાગુશુદ્ધ. ૧૮૮
- કાંપીલ-(તીર્થ) ૨૬૭
- કારીઆ-રજપૂત, વટલતાં બચ્યા તે. ૧૬૦
- કાલબોજ-શુદ્ધિલ, મેવાડના સૂર્યવંશી, ૩૨
- કાલરી-કુંવરપાલ સંતાયો. ૨૩૦ સોલંકી
તેજપાલે વસાવ્યું, દરવાજાનો લેખ સં.
૧૮૧૧-૨૭૪
- કાલંગા-(દેલ) મારવાડ. ૨૨૩
- કાલંબક-રાજકુલી. ૪૯
- કાલી-(કોટ) અહમદસાહે બંધાવ્યા; પેશ્વાએ
તોપોથી કબજે કીધો. ૨૬૪
- કાવેર-(ઉંડર પંથક) વીરમગામના દેશાઈનું
મૂળ યાતક. ૨૭૬
- કાવી તીર્થ-ઋષભપ્રાસાદ સં. ૧૬૪૯ માં
૩૮૨-૩; રત્નલિલક જનાલય સં. ૧૬૫૪
માં. ૩૮૭
- કારમીર-કાલગણના. ૩૨૬
- કારમીરી-શિકકોલ. ૨૪૨
- કાસંદપુર-દ્વાવનું વિરમગામ છે તે સ્થળ. ૨૮૦
- કાસમ-મહમ્મદ, સિંધ નિાળું હી. સન
૯૦ માં. ૩૧૬
- કાળીદાસ વાધજ-વહીવંચા; ઐતિહાસિક વિ-
ગતોના ચોપડા. ૨૨૨
- કાઠડદેવ-નટ-અલ્લાઉદ્દીન સામે. ૫૦
- કાઠ-પરતાપ શુદ્ધ. ૨
- કાઠનો-વીરમ પુત્ર. ૫૦
- કિશનદાસ-(કવિ) ઓળખ. ૨૦૭-૮
- કિરોરદાસ-કવિ, કાચસ્ય નરસિંહ મંત્રીની
પૈત્રી, ઓળખ. ૧૨૮; ૧૩૭
- કીકી-સં. ૧૫૮૨. ૩૮૨
- કીર્તિપાલ-ચાકંબરીનો આહમાનવંશી રાજા
સં. ૧૨૧૮. ૨૪, ૨૫;
- કીર્તિરાજ-કોઠણુ શિલાદાર વંશનો. ૮૫
- કીર્તિવિજય-હીર શ્રેણી ચિત્ત. ૧૫
- કીસનગઢ-સં. ૧૬૬૯માં મંડાયો. ૪૯
- કીરોરસિંહ-આવડો, પાતલજનો વંશાં.
- ૩૪૪
- કુંજુ-દેશ, શ્રીપાલની જન્મભૂમિ. ૧૬
- કુકડી-હરજમ જાણની રખાત. ૨૩૮
- કુબરજ-વટલાયલો નાગર. સં. ૧૬૪૯ માં
કાળીમાં ઋષભ પ્રાસાદઆદિ બંધાવ્યાં
૩૮૨-૩; ૩૮૭
- કુડમાલ-(મકવાણો) ઉત્પત્તિ. ૨૩૩
- કુંડલા-રાજાને વખતસિંહે નમાવ્યો. ૧૫૩
- કુલશુદ્ધિન-અમદાવાદનો સુલ્તાન ૧૭૨; અમ-
દાવાદ ઉપર નવો બેગીવેરો નાંખ્યો. ૨૫૪

કુતુબ-મહમદ, -સુત્રી સત ૩૮૩
કુપા-ભૂપતસિંહને પુત્રી પરણાવી, સાણ
દના રાજ સાથે કરાર, પેશાને મદદ,
હલવદના રાજ સાથે ૨૮૧
કુપોષ-જોધારાજનો કોકો ૧૭૪
કુબેરાસ-કાજીના મહેરામા થાણું ૨૮૮
કુમારપાલ-શાકમરી ભૂપાલ, દાનપત્ર
સ ૧૨૧૩ વ ૨૬,
કુમારપાલ-ચરિત્ર, ૪૧-૪૨, સ. ૧૧૮૮
મા ૪૮, હેમાચાર્યનો પ્રસંગ ૫૬,
મખધ ચિતામણિમા વ્યાખ્યાન, ૮૧,
વડનગર પ્રસ્થિત સ ૧૨૦૮, અણી
રાજનો પરાજય, આનંદપુરનો દુર્ગ બ
ધા થો, મરાસા ૬૪-૫, જૈન માસાદો
આદિ બધાવ્યા, ૧૭૫, સ ૧૨૦૮ મા
સિદ્ધરાજ દેવલોક યતા ગાદીએ આવ્યો,
ગુણવર્ણન, ૧૮૩, રાજમાવમા વર્ણન,
ભીમદેવ પર્યતની વસાવણિ ૧૮૮, જૈન
બન્યો, કાલરીમા દેરાસર, પાટણમા
પોચાળો, હોપુરની કુવરી સાથે લગ્ન
અને તેને જૈન ગુરુને નમાવવાનો મમત,
તેને અંગે વિદ્વાદ, ભાટોની બાહવરી
અને ઝમોર, હેમચંદ્રનો નાશ, મળત
કોદથી મરણ, ૨૩૧, ૩૪૦, વસાવણિ
૩૧૮, હુકીમત ૩૨૧, રાણીનું ગીસા
મણ, ૩૨૪, ૨૩૧, બીસ હાસનુ પા
ટણમા દેહેર, દગમી દેહેર કૂડાણ, હેમ
ચંદ્રનું મરણ ૩૩૮, હોપુરી રાણી શી
રોહણી અને હેમાચાર્યનો પ્રસંગ ૩૪૦
કુમારપાલ પ્રતિજ્ઞા-અંધનો નાશ, ૩૫૭
કુમલ મેર-મારવાડ, રાણપુરનું દહેર ધના
પોરવાડે કરાણું, સ ૧૪૬૨મા, સ
૧૪૭૨ દહેરાની પ્રતિષ્ઠા ૪૭, સ
૧૪૨૬ મા રાણી કુલે વસાણું ૪૮,
સ ૧૪૮૬ ની પ્રસ્થિત ૩૨
કુબાણીના સ ૧૪૮૬નો સ્તબવર્તી લેખ, ૩૨

કુમારિયા-જૈન દહેરાની મૂર્તિ સ ૧૬૭૫
મા ૩૮૮
કુમાવ-ચંદ્રનાથ સાખા ૨૧૦
કુમો-રાણો ગોહિવ (મૂર્ચના) ૩૨, ૪૭,
કુમલ મેર જઠ સ ૧૪૨૬ મા વ
સાચો ૪૮
કુરુ-નદી (કોકણ) ૮૫
કુવાવા-વહી-આ ઇંડિરો કતિહાસ લખ
નાર ૧૪૫
કુશ-બાણાવણિ ૨૨૫
કુશલધીર રસિક પ્રિયાનુ ગુનગાતી વાતિક
સ ૧૬૪૬ મા ૧૮૧
કુપાલ દેવ-વિસલ દેવ પછીનો રાજ ૧૭૨
કુણુ-જન્મપત્રિકા ૨૨૪
કુણુ-બલિહિનો ભાઈ, રાજવચ ૩૮૧
કુણુનિત-રાજમાલનોકર્તા, જોળખ ૧૮૭-૮
કુમ્મ-દિરા) અર્ધ હિન્દુ, અર્ધ મેન્ડો ૨૧૧
કોકણુ-(કવિ) ૭૭
કેર-(આમ) ૧૫૨
કેરી-જઠ મકવાણનો ૨૩૩
કેરો-સ્વામ બવાઈનો ૧૦૪
કેસ કોટ-(કર) ભૂત નિશાન, ૩૧૩,
શિઆળએ ગાદી સ્થાપી ૩૪૫
કેસલા-મેજર વોક્સનો મોરનો શિખર અને
જમ (શસરો) ૩૩૬
કેસલ-ગ્રામ ૧૬૫
કેલ્લુ દેવ-શાકમરી ભૂપાલ ૨૪, ૨૫
કેવનરામ-(કવિ) જોળખ ૧૨
કેશી-ચક્રવર્તી ૨૨૫
કેવડો-તાલુકો, હુકીમત, કેસવદાસે સ
૧૭૪૬ મા લીધો ૩૦૦
કેસર-(સસ) કોનો, મકવાણો, પિતાના
મરણનો પ્રસંગ, સિંધના સુમરા સાથે
જમ અને મણ, હરપાલનો પિતા
૩૮-૪૦, પરાક્રમ ૧૪, પવાડો ૨૩૩
કેસર-ગઢવી રાજકોટ, ૧૮૩

કેસર બાઈ-માતા યઈ ૨૬૪

કેસવ-નાગર, માધવનો બાઈ, કરણ વાધે
લાને અંગે મરણ ૫૧, ૫૨, ૨૫૫,
૧૭૧, ૧૭૫, ૨૨૮,

કેસવ-કવિ. ૧૪૦

કેસવદાસ-રણસલવાળો, મોડાસા પટો
મેળવ્યો સં ૧૭૪૬મા ૨૮૮

કૈમાસ-વધ ૫

કોટિશ્વર-સરસ્વતીની તીરનું સિવાલય, સિવા-
લેખ, સ ૧૩૨૮ નો વાધેલાઓના મ
તાપનું વર્ણન ૩૮૩-૪

કોટડા-વાવ, ઊત્તમિત્ર શ્રેણ ૩૮૮

કોરગ-પરમાર ૧૦૨

કોરી વર્ધ-નગરી ૨૧૧

કસ-અકવર્તા ૨૨૫

કોલ્હાપુર-રાજ્યની હકીમત ૩૬૫

કુમ્પ-મીં એલેક્ઝાન્ડર બર્નને તામ્રપત્રો
વિષે પત્ર ૩૯૨,

અ

ખટપટાર્ય-મખમ ૫૮

ખટાણા-પરમાર ૧૦૧

ખડખડ-રમપુત, વાલીગટ ૧૦૩

ખડેશવ-સવાઈ, હોલકર, પવાડો ૨૪૬

ખતરી-(ક્ષત્રિય) આણુ ઉપર પાત્ર કુવની
ઉત્પત્તિ સ ૧૨૬૬ મા ૨૨૬

ખતાછ (ગઢવી) નવધણની વાત ૩૨૭

ખરચક-પહેલો, વલ્લભીવશનો રાખ ન
૫ મો ૩૧૫

ખરતર-(ગચ્છ) ૪૬, સ ૧૭૮૪મા,
૧૫૨, સ ૧૬૮૬મા ૬૭, ૬૬

ખમાત-નવાળનો વેણીબાઈ સાથે પ્રપચ
રાસડો ૧૬૮, ૧૩૦-૧, ઉત્પત્તિ,

ખટપટાર્ય-મખમ, મખમચતુર્વિ સતિકા
૫૯

ખરા-પરમાર ૧૦૧

ખલેલ-પરમાર ૧૦૨

ખરીઓ-એબલનો વાવાક પ્રદેશ ખુચી
લીધો ૩૧૦

ખાખસર-ત્રામ ૧૭૦

ખાયર (ડ) ભદ્રવની સાખા ૧૦૨, ૧૫૮,

ખાખસર-મકાનો બાદશાહ, ઠકાના
દામાછ ઉપર સ ૧૦૮૦માં હલ્લો
કરાવ્યો ૨૮૭૮ હકીમત ૩૬૫

ખાટ-પગી, નામની ઉત્પત્તિ ૧૫૯

ખાટ-રમપુત કોળી કાલરીના ૨૭૩

ખાનખાનાન-અકબરનો ઉમરાવ, પાટણમા
પદ્મનાભ કુમારે પાકાનો રોગ મટાડ્યો.
૩૩૮

ખાનો-મકવાણો, વટકેરો સ ૧૪૪૦
મા કટાસણ કેમ વચ્ચુ ૩૩૩

ખીવી-ચહુવાણુ. ૧૦૨

ખીમચી-ભટ ૫૦

ખીલછ-વચ નોવ આદિ ૨૧૪, ૫૫

ખુખુવા-ગેની દેવલનો લેખ ૩૨૬

ખુમચક-લક્ષીઓ, ભેધપુરનો ૪૬

ખુમાણુ-જસદણનો કાઠી, અલ્લાહ હુલુરીર
ખાયર સાથે લડાઈ, ૨૭૪, વરાવલિ
હકીમત સાથે ૩૬૫, વચ ૧૫'

ખુમાણુસધ-(ગીત) ૩૨૯

ખુરાસાણુ-દેશ, આમસખ્યા ૨૧૨

ખૂમડ-ભદ્રવની સાખા ૧૦૨

ખેગાર-વાત ૧૭, ૨૭૩, મરજુમસગ
સિદ્ધરાજને હાથે, રાણકદેવી વઢવાણુ
આગલ સતી યઈ, ૩૦૬, ૩૧૨, લેખ
૩૮૪, વચન રાયભદા ૧૫',

ખેટકે કેદાર-દાનપત્ર, વવલ્લી વરાનું ૩૧૫

ખેડ-(તાણે આદરણી) વાત સ ૧૪૭૪ મા
૩૮૮

ખેડ ગઢ-અકબર સાથે ગોદલિલ ઝાઝછની
લડાઈ ૨૬૨-૩

ખેડીયા-પરમાર ૧૦૧

ખેડાવા-ઉત્પત્તિ, બાગ અને લીતરા ૩૬૮

ખેમક-(રામ) કાલ્યા હૈલને હણનાર. ૨૧૩
ખેમરાજી-(રાણા-દાંતા) ટાંકા ગઢ ૨૮૬
ખે(શ્રી)મરાજ-ચાવડો, પાટણનો રાજા. ૧૭૫
ખેમવિજયજી. ૧૧૬
ખેરાહ-લેખ ૩૨૪; ૩૩૬; પ્રતિમાઓ સં.
૧૨૬૩, સં. ૧૩૪૪, સં. ૧૪૮૯, સં.
૧૬૫૨ અને સં. ૧૯૦૬ની બાઠ જોવાને
સ્વપ્રેમલથી મળી. ૩૮૯
ખેવા-ચહુવાણની સાખા. ૧૦૨
ખેચ ખદર-તલાવ સિદ્ધરાજે બંધાવ્યું પાટણ
પાસે. ૨૭૬
ખોડાણુ-ગોહિલોનો ગઢ ૧૦૩'
ખોલવડ-ખસકર તળાવ, જરામા બોડણુ, ૩૪૦
ગ
ગમજી-વઢવાણ, સં. ૧૮૪૪માં સંધિ ગા-
મમાં કામ આવ્યો. ૩૦૯
ગંગરખ-મહવાણી, કવિતા. ૨૩૩
ગંગાદાસ-કવિ. ૧૭૦
ગંગારાંકર-લહીઓ અમદાવાદનો. ૧૮; ૧૯૨
ગંગેવ-ચોથો રોડોડ, ૧૭
ગંગાધર-શાસ્ત્રી, પેશ્વોનો પ્રતિનિધિ, સં.
૧૮૬૮માં અમદાવાદની સનદ ઉપર
સહી. ૩૮૭
ગંગાધિપ-(ગાંગો) હુણવાડના રાજાનો
પૂર્વજ. ૩૪
ગજમાલજી-(પરમાર) પાંચલ ગઢ ૨૮૬; ૨૨૭
ગંજમણ-બોલીઓ, સરખેજમાં કબર ઉપર
કવિતા. ૩૭૬; રે.લે. ચાંટીની ચાંકળની
વાત, સરખેજ. ૧૭૮
ગજસિદ્ધ-લેખ નહસેનો સં. ૧૬૮૬ માં, ૨૬
ગટોર ગચ્છ-ખાણાવલિ. ૨૨૫
ગડીઓલ-પાળીઓ સં. ૧૨૩૪માં, ૩૮૯
ગંડરાહિલ-શિલાદ્વારવંશી, કોંકણ. ૮૫
ગંડગુટ-ગઢ, ભીમજીને, ૨૨૭
ગંડડો-વખતસિંહે લીધું, ૧૫૩
ગંડવાડો-કકરાતની વિગત. ૩૨૦; ૩૩૫
૫૫

ગમાનસંધ-મઠાવડના 'ઠાકોર, વંશાવલિ
૩૨૦
ગમીમ-મરાઠા હુટારા. ૧૯૯
ગંભીર-ભૂપ, રોડોડ. ૧૪૧
ગયાજી-લેખોની નોંધ, ૩૨૬
ગરીબદાસ-માણકપુરવાળો. ૩૪૪
ગર્ધવસેન-વિક્રમનો બાપ, મહેન્દ્રપાલનો
જમાઈ, સસરાની ગાદી ઉત્તરની
બચાવી. ૩૯૧
ગલેચા-ચહુવાણની સાખા. ૧૦૨
ગલેભાઈ-વાહુવાલના. ૧૭૧
ગહિરવાર-ભતિ ૧૭પુલ. ૯૯
ગહિલોત-રાજકુટુંબી. ૪૯
ગાજીયા કાનજી-જમરાવ વઢવાણ, ગાયકવાડી
સોપોમાં ખીસા રોક્યા. ૨૬૦
ગાજી-દેરા, ગ્રામસંખ્યા. ૨૧૧
ગાધીરાજ-પચાસ વંશજ ચવન થયા. ૩૯૨
ગાંક-(મદેસ) કીચલનું વર્ણન. ૩૦૯
ગારિયાધાર-યુદ્ધનો સાખો. ૧૫૧
ગાલમા-પરમારની સાખા, ૧૦૧
ગિરધરસેન-વંશ. ૩૬૨
ગિરનાર-શિલાલેખ સં. ૧૨૧૫, સં. ૧૩૩૯
સં. ૧૩૩૨; ૩૮૪; ૩૮૦; ૩૮૨ મથ-
સ્તિ, સં. ૧૪૫૬ની, ૨૯૭-૮
ગુજરવેદી-ધ્રાંગધ્રા તાલે ૨૬૧; બકરીની
લકાર્થ. ૨૬૨
ગુજરાત-રાજ્યકર્તાઓની વંશાવલિ, ૫૧-૩;
અસ્તમેત્રનો ધુરિ ૬૧; મદિમા ૧૯૯;
વનરાજની રાજ્યચાહના, ૧૮૭; બાદ-
શાહીની નોંધ, ૨૧૪; સરકાર વિભાગો,
૩૦૪; તપાઓની વિગત ૩૦૪; ઇતિહાસ
ફૂરસી હારિજી કાતુબ. ૩૯૩
ગુજનર-ધનિ, વીરસંધ, હુણવાડવાળો ૩૪
ગુદાવલસા-ખીર. ૧૨૬
ગુંદ-ગઢ, ૧૫૩
ગુલાબરાય-ખખાતનો નાગર દિવાન. ૧૩૦

ગુલામ વંશ-દિલ્લીની પાઠે, વંશાવલિ.

૫૫, ૧૯૯

ગુહસેન-ગુહ વરાનો, દાનપત્ર. ૩૧૪

ગુહ-ગ્રીથર, દાનપત્ર ૩૧૪

ગુહિલ-રામનુજ ૪૯

ગુર્જરધર-મડન કવિ, કૃષ્ણજિત ૧૮૯

ગુર્જર-ધરિત્રી ૨૭; મેદિની ૨૩; ધર(દિરા)

મરાસા ૯૦

ગૂવલ-શિલાહાર વરાના વરાનો ૮૫

ગૂવલેશ-શિલાહાર વરાની રાજ ૮૫

ગેમલજ-ગોહિલ ૨૬૨

ગોક્કલ-શિલાહાર વરાની રાજ ૮૫

ગોમુલપરા-નાગરોએ વસાવ્યું ૩૨૭

ગોગરવો-મંડલિક ૨૨૫

ગોધા-ખખાતના નવાખની ચઠાઈ ૧૯૯

ગોગાદે-વીરમનો પુત્ર ૫૦

ગોડાર્ડ-કર્નલ લડાઈ ગાયકવાડ સાથે ૧૩૨;

અમદાવાદમાં ઢંઢેરો ૩૭૬

ગોઢવાડ-જોધા હેઠળ ગઈ, ૫૫

ગોતમ-શોઠોડનો ગુર ૫૧

ગોતે-દરબાર, નવધણુની વાત ૩૨૭

ગોઠડ-ખાચર ૧૫૯

ગોઠડીઓ-ખાવો, અમદાવાદની પહેલી કિ-
લ્લાખધણુનો મસંગ ૧૩૭.

ગોધાવી-નગર, ૧૧૬, વાવેલા, ૧૫૯

ગોપાલ વરા-વંશાવલિ, ૩૨૬

ગોપાલ સંધ-અપાવત ૧૭૩; ગીત ૩૨૯

ગોપાલ સંધજી-વલાસણાવાળા સ. ૧૯૬૫,

ઈડર હપર ચઠાઈ; ૨૯૩

ગોપીનાથ-ઈડરના રાવ, દેરોલ પટાની બ-
ક્ષીસ, ૨૮૨; ૩૨૭

ગોપાલરાજ-નેપાલ, ૩૫૮

ગોરખ-વરા, રાક ૧૯૯૦માં, ૩૨૫

ગોરી-વંશ, દિલ્લીની ગાદીએ, ૨૧૪

ગોલ-અહુઆણુની સાખા. ૧૦૨

ગોવર્ધન-ગોસ્વામી, રાક ૧૭૮૭ માં, ૨૧૭

ગોવિંદ-નાગર, સોમેશ્વરનો વંશજ, ૮૩

ગોવિંદ બદ્ર-દાનપત્ર, ૮૫

ગોવિંદસંધ-માલપુરના નાગર બ્રાહ્મણને

મદદ, સં. ૧૫૧૨ માં માલપુર લીધું;

મોડાસા પાકુ મેળવ્યું સં ૧૫૨૩ માં,

૩૪૨

ગોહિલ-(પરમાર) ૧૦૧; રાક ૧૫૧; દ-

ક્રીમત ૩૪૭, ચંદ્રવશી, આવનગરના

ઠાકોરના પૂર્વજ, ૭૬; મેવાડના સૂર્ય

વશી, ૩૨-૩૩, ઉત્પત્તિ, ૨૧૧-૨;

હકીમત, ૩૧૦; વાત, ૨૬૨-૩

ગોડ-આમરખ્યા ૨૧૨

ગ્વાલીયર-૧૯૧

ધ

ધટ ટોડર-સોલકી ૩૩

ધટીયા-રાઠોડની સાખા. ૧૦૨

ધાધનાથ જોગી-નૂજસજ વાધેલાનો પાલક,

૩૧૮

ધાધડીયા-નેસદો સોડાનો, ૩૦૮

ધુમકી-ગઢ જેઠવાનો ૧૦૩

ધુમકીમલ-જેઠવા, મોરબી વસાવ્યું ૩૪૧

ધૂમઝો-૨૩૯

ધુહડ-સોડો ૧૭

ધો(ગો)રી વંશ-દિલ્લીની પાઠે. ૭૬

ધોહોતર-ગોહિલ, ૧૦૩

ધોડમુખ-દેસ, આમરખ્યા, ૨૧૨

ધોલજીરી-કરજી વાધેલાનો પુત્ર. ૨૩૧

ચ

ચકવર્તી-રાજઓ, કવિત, ૨૨૫

ચચ્ય-બાઘણ રાજ, સિંધનો બાઘણ

બાદનો કિલ્લો ખંધાવ્યો, કાશ્મીર પર્યંત

હક્રમત, ૩૧૬

ચંડુજી-સોડો, મંડુર મેળવ્યું, ૩૯૬

ચડોલ-ચહુઆણુની સાખા, ૧૦૨

ચતુર્થજ-મહાદેવ, સીતાપુરમાં. ૨૭૫

ચદ-બરદાસી ૧-૧૧; ૫૩

- यन्दन-(सोढो) यर पाश्चर्यो, मांडवरा यांपरान-जेमलनो पुत्र, पादशाह सामे
 देवने उपासक. २३२
 यंदोरी-शिको. २४२
 यंदेल-राजकुली. ४६; ५१
 यंदुल-उत्पत्ति, वंशावलि, ३६१
 यंदेव-नो पुत्र साढाक सं. ११८१, मरा-
 स्ति, २७
 यंदराट-सिवाहार वंशानो राज. ८५
 यंदसिंह-युडासभा वंशानो स्थापक, १५६
 यंदसिंह-वटराखुनो राज, सिंजरी साधे
 वालनी वटवाड. २९०
 यंदसिंह-वटवाखु, महाराखुनो प्रासाद
 सं. १८३५ मां. ३०७
 यंदसेन-पाटलीनो लूप. ३६; ३६
 यंदवंशी-राजयोगी वंशावलि, ३६०
 यंदवादी-माथीन नगरी, आधु ७५२, ३०
 यभाड-सायलाना, टंटा सोढा साधे सं.
 १५०७, मां, ३०८
 यभापुर-अंग देरानु नगर. २११
 यभावल-छिंदरना रावना भायात ३२६.
 यरोतर, १५८
 यहुआल-२५; २२२-६; २४ शाभाओ,
 अवटो ३६०; ३१६; राजकुल ४६;
 हिंदी पाटनी वंशावलि (सं. ७८८) ५३;
 हाकरडा ३३६; कवित्त; १०२; गोत्रादि,
 मान्य वृक्ष, २२६; गढोनां नाम, २२७
 याय-यावडो; परमार विजयथी १५ ओ
 ३४३; यावडा वंशानो स्थापक, ३४३
 याड-(याड) आधु ७५२-उत्पत्ति सं
 १२६६ मां २२६
 यांड-राव, छिंदरना ३२७
 यांडगढ-वज्रतसिंहजो उंडा १५३
 यांडल सासल-कवि, याखु, ३७; ३६
 यांडेली-सं. १४६२ नुं दानपत्र, २८०
 यापोकट-वंशानो नारा भूवराने कथो,
 ६३
- यांपरान-जेमलनो पुत्र, पादशाह सामे
 संभामभां मरायो, हंडा, ३४६; जेतपुरना
 मेथीने पादशाह सामे सहाय
 दीवी. ३६५
 यांपानेर-बुंथुं महमद जेगडाये सं. १४८४
 मां ३११-२; वाव सं. १५५४ मां
 मंधाई ३८८
 यामुंडरान-मुंझुल, पाटलुनो यावडो
 राज. २२६
 यामुंडरान-सोवंधी, सिंधुसालनो परानथ, ६३
 यारित्र मुंहर गलि-कुमारपाल यारित्रना
 लेपक, जोगण ४२
 यायुक्ष-यावंधी राजकुल ४६; वंशी-
 ओनां वलुन १८८ कल्याणना १८८;
 पाटलुनीगादीये(सोवंधीओ) १२८-३०;
 अपसिद्ध तामपत्र, ३२६
 यावडा-सं. ८०३, ५१; वंशावलि ५१;
 २२६; ३४३; विविध शाभाओनी हंडी-
 जत ३४७; कवित्त ३४४
 यावो-वंश, यहुआल, १०७
 यासंद-यहुआल, हंडाओ पूर्व ९६
 यादड देव-सांडभरीना कुमारपाल देवने
 माहाभास २६
 यादमान-वंश, नडल, २४; २५
 यादुठ गढ-यावडाने हाथे ३४३; राजयोगी
 हंडीजत, ३४३
 याडोड-यहुआलुनी शाभा, १०२
 यितोड-राजकुल, ४६
 यित्रकुड-करमा राडकुं, निवासस्थान, स.
 १५८७ मां, २७
 यितामजि-कंसारीना पार्श्वना यनुं देवण,
 पादशाही परवानो, ३७८
 यिमल्ल-आप-गुलसत ७५२ हुमला
 १६७
 यिस्ती-मेहन, कहीन, सुनी संत, ३६३
 यीतण-१५०

- ચીતોડ મઠ-નારા સં. ૧૬૨૪ માં ૪૯; જીગ૨-માતા, વીરમગામ નજીક મોતીસા
નઠ રાજની ચઢાઈ ૨૪૪-૫ પાસે, ૨૭૫
ચીપોતી-સં. ૧૪૯૨નું ફાનપત્ર, ૩૮૦ છેલ બટાવે-સ્વાંગ બવાઈ, ૧૦૪
ચીસાવાળી-નેપાલ, ૩૨૫ ન
ચુંદજીજી-આમુંડ, આવડો રાજ, ૨૨૬ નકો-પરમારની શાખા, ૧૦૧
ચુંવાળ-તામોત્પત્તિ, ઠાકોરો, વંશાવલિ, નવચંદ્ર સુરિ-જુદનપાત્ર, ૩૨
બહુચરાજીનું થાનક, ૨૬૯, ૨૭૦ નગરૂઓ-૧ લો સં. ૧૨૧૩ માં; ૨ લે
ચુલક વંશ-મરાસા, ગુજરાતના રાજ્ય- સં. ૧૫૨૩ માં ૪૯
પાઠના રાજ્યો, ૧૮૭-૮ નજતદેવ-મળધર્મિતામણિ, ૩૨૧
ચુલુવાળુ-રજપુત, ૨૪ અવટકો, શાખાઓ નજતપાલ-રાજે, દાંતાવાગાનો પૂર્વજ, અલ્લા-
૧૦૧ હદીન ખીલજ પાસેથી તરસગમુ પડાવ્યું
ચૂડા-બકરીની લડાઈ વઢવાળુ સાથે, ૨૬૧ ૨૮૮
ચુડોલ-સાહબા, મકવાળા વંશનો સ નજતસિદ્ધ-શણે, સં. ૧૬૮૬ ની પ્રશસ્તિ,
૧૫૮૦માં મદમદ બેગડાની પ્રેરણાથી ૨૬-૭
સાહબા લીધુ, કાળી મુખીનુ પાણી નગરસિદ્ધ-સાધુ બાપકનો વંશજ, સં.
પીધાથી વઢલાયો, બારેયો કાળી થયો, ૧૪૦૫ની મળધર્મવિશત્તિકા, ૫૭
વંશજોની હકીગત, ૨૯૩-૪ નજતસિદ્ધ-ભુવામઠના મંડલિકને નિત્યો,
ચુંડપ-સોલંકી, વારાતા વરાનોજીપાદક, ૩૧૮ વંધક્ષીના વિજયેશ્વરી સ્થાપના; પુત્ર
ચોખલા-નડેલ, ઈંડર આવ્યા, ૨૯૫ હેમાનંદ, ૩૮૬
છ નગરદેવ-કોકલેશ્વર, તામ્રપત્ર સં. ૧૪૯૨નું
છડવી-ચલુવાળુ, ૧૦૨ ૩૮૦
છતરી-વાવ, ચંપાનેર સં. ૧૫૫૪માં, ૩૮૮ નજરદેવ-ચંદ્રવંશી, પાંડવવંશી, ૨૧૩
છતસિદ્ધ-રોકોડ, ભેધપુરની ગાદિ; માનસિદ્ધને નજરદેવ-પરમાર, વાત ૧૮૨; ધારા નગરના
કેદ, રાજ્યકાલ, ૩૫૫ હવાહિત્યનો પુત્ર, ફટાયો થઈ ગુજરાત-
છત્રાલા-વાવ, વારેલી રાણી રૂઢબાઈની દિક- માં આવ્યો; ધારા નગરનો રાજ થયો
રીએ બંધાવી, ૨૬૫ ૧૮૩; સિદ્ધરાજના દરબારમાં સં.
છ(ચ)માડ-રજપુત, વઢવાળુના સોડા સાથે ૧૧૫૪ માં પાટણ આવ્યો, ૧૮૪-૫;
ચુદ્ધ સં. ૧૫૦૭ માં ૨૩૨; ૩૦૮ સેસાલોચન દેત્યને માર્યો, બાટીના
છાડા-સોડોડ, બારમો, ૧૭ વંશવાળી કાલિકાનો પરાજય, વરદાન
છાટો-નઠ રાવ, પુત્રાદિ, ૪૮-૯ ૧૮૫; નજરદેવને સિદ્ધરાજની ગામડાંની
છારીયું-તલાવ, મુંજપુરને પાદર, માટીમાં બક્ષીસ ૧૮૫; શાખો, ખ્યાલ, કવિત
હાડાં ગાળવાનો ગુલુ, ૨૭૪ ૨૩૧-૨
છાલે-મોળે, હદાનજીએ લીધું, ૨૯૪ નજગાય-રાવ, ઈંડર, હકીગત, ૩૨૭
છિહડ-રાજકુલ ૪૯ નજમાવ-સોલંકી, રેવાનો રાજ, ૧૯૩
છમાસર-તળાવ, વાવ અને સીતાપુરને પાદર નટ-પરમાર શાખા ૧૦૧; સ્વાંગ, ૧૦૪
છમા આયરે બંધાવ્યું, ૨૭૫ નતન કુચલ-ગોધાવીના પંદિત, ૧૧૬

નતિગ-શિલાહાર વંશ, ૮૪
 નંદા-સ્વાંગ, ૧૦૪
 નબવપુર-મુચીયમનો લેખ, ૩૨૬
 નમા મરદી-નરાળ, સિંધના જોડેજને હ-
 રાઓ; ૩૧૬
 નંમુદીપ-આઠ છત્રપતિ; ૧ ક્રીસન, ૨ તુરાન,
 ૩ બહામ, ૪ મિસર, ૫ બહામ્યાન,
 ૬ રૂમ, ૭ તુર્કસ્થાન અને ૮ હિન્દુ-
 સ્થાનના, ૩૦૪
 નંબુસર-સરોહ મગણાની સિંહલ કાકોરની
 કકરાત, ૨૭૮; કાવી વીર્ય, જૈન દેવલ,
 ઝપમપ્રાસાદ, ૩૮-૨
 નયથેદ-સમરશી સાથે યુદ્ધ, ૫; ધરાજય
 ૭, પૃથ્વીરાજને પકડવાનો પ્રયાસ, ૧૦;
 પુત્રીનો સ્વયંવર, ૩૫૬
 નયચંદ્ર-નાન, પ્રમંથચિંતામણિ, ૩૨૧
 નયદેવ-વિસાલકેનો વંશજ; રાજ્યકાલ
 દિલ્હીની પાટ, ૫૩
 નયદેવ-જલ નામનો બાટ, કુમારપાલના
 વચનભંગથી જોડેશમાં મુખો, ૨૭૧;
 નયવંત-જેવંત ઝવિ, કુમારપાલને જૈન
 બનાવનાર, ૨૩૧
 નયશાહ-કેદે જયસિંહ જુઓ; ૨૦૯,
 નયશિખરી-ગુજરાતનો પહેલો આવડો
 રાજ, કલ્યાણના ભુવડને હાથે ધરાજય,
 ૧૮૧; ઇતિહાસ ૧૮૮; નયશિખરીનું
 ભુવડ સાથે યુદ્ધ, રૂપચંદ્રીના રજાણી
 ગોડવણ, મરણ; વનરાજનો જન્મ, ૧૮૮
 નયસાગર-સં. ૧૬૫૦ ની પ્રશસ્તિ, ૨૩
 નયસિંહ-બિહારી રાતશાઈમાં વર્ણવેલો રાજ,
 કેદે જયશાહ, ૨૦૯;
 નરકસીયા-નદવની સાખા ૧૦૨
 નરાસંધ-આર બાણાવલિમાંનો એક, ૨૨૫;
 ચંદ્રવંશી, વંશાવલિ, ૩૯૦
 નલ-(નયદેવ) કુમારપાલનો બાટ, હમો-
 રમાં મુખો, ૨૩૧

નલ-નદવની સાખા ૧૦૨
 નલાત-મુલ્લાંજી, અમદાવાદની વહોરાજી-
 ઓની ગાદીએ, ૩૯૭
 નલ્લાત-સ્વાંગ ૧૦૪
 નવનાથ-રાજ, ઋષિઓના પ્રસાદથી ગર્ભ
 રસો અને રોડોડનો પૂર્વજ થયો, ૩૫૫
 નવા મદંબાન-અમદાવાદનો હકિમ, બા-
 હરાવ પેલા સાથે કાલકાર, ૩૭૮
 નરા કુંવરના-વનરાજની માતા, આંબેરાના
 કલવાદા માનસિંહની પુત્રી, વનરાજનો
 જન્મ, ૩૪૩
 નરાજાન-દાંતાના રાણાનો પૂર્વજ, માતા
 અંબાજીનો પ્રસાદ, સં. ૨૮૭; ૧૧૦૦ માં
 કઠાની ગાદી, ૨૮૮; ખાજ મકરથી
 હાર; માતાજી સાથે આરાસુરમાં આગ-
 મન, ૭૬૦ જામ મળ્યાં, સં. ૧૧૧૬ માં
 મરણ, પાદશાહ સામે કેશરીયાં, ૨૮૮.
 નરા સાગર-સં. ૧૬૫૦ ની પ્રશસ્તિ, ૬૪
 નસદણ-રાજને વખતસિંહે નમાવ્યો, ૧૫૪;
 કિલ્લો સિદ્ધરાજે બંધાવ્યો, ૨૩૦
 નસપાલ-ચંદ્રાવતીથી હડોલ, રેહેવરોનો
 પૂર્વજ, ૨૯૦; રહેવર નામ એનાથી
 પડ્યું, ૨૯૧
 નસવંતરાવ-સવાઈ, હોલકર, કીક સાહેબ
 સાથે રણજંગ, ૨૪૬-૭
 નસવંતસિંહ-દારા શિકોલનો મામો, રાહાં-
 જહાંનને કેદ કરવામાં સહાય, યુદ્ધ
 આદિ ૧૮
 નસવંતરાવ-વીધાવાળનો દીકરો, અરજેજી
 જોડે જંગમાં કામ આવ્યો, ૨૬૩
 નસવિજય-સ. ૧૭૩૮ માં, ૧૫
 નસુરામ-કવિ, ઓળખ, રાજનીતિવાળો,
 ૨૦૯
 નહાજી-કરજસાગરના કાકોર, ૨૭૩ ;
 નહાંગીર-રાજ્યકાલ, દિલ્હીની પાટ, ૫૨;
 વૃત્તાન્ત, ૩૯૩

નાં ૧૧-કોઝેશિર, શાકે ૧૩૫૮નું તામ
 ૫૧, ૩૮૦
 નામદી-નધિ, સોરઠના ચૌહાન્ય વગી
 ૨ નની કન્યા સાથે લગ્ન, ૨૬૭,
 નટ-રાવ છાં, ૪-
 નરેન(આ)-કચ્છના, ઈરના રાવે વસા
 વ્યા, (ચોખલા) વઢલી કેળી કાકરડા
 થયા, ૨૬૫, નાવની સાખા ૧૦૨,
 ભૂજગઢ, ૧૦૩
 નરોળ-મગધ, રાવ જેતકરજે નીતોડના
 રાણાને આપ્યું, ૧૪૬
 નરવ-આપ્યું ઉપર ઉત્પત્તિ મ ૧૨૮૬,
 રત્નપુત, ૨૦ સાખાઓ ૧૦૧, રાત્ન-વ
 ૧૦૩, ૩૧૮ અવટકો, ૨૨૬, ૩૮૦,
 પૂન્ય વૃક્ષ, ગોત્ર આદિ, ૨૨૭
 નધવ-નમ, પૃથ્વીરાજની મદદે, ૧૨૦
 નની-શિશોલીના, ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ, કચ્છો,
 બાવનગરના રાજ સામે ૩૪૬, સ
 ૧૫૭, રાણા વિસવજ સાથે યુદ્ધ,
 ગારીયાધારના રાજની મદદ, ૧૫૧
 નમ-હકીગત ૩૧૬, કઠુમા ગાદી ૩૧૭,
 રાજ્યોનો જ્ઞાન્ત, ૩૧૭, દુદા, લાખા
 ખુમારો માર્યો, ૩૪૬
 નમલા-પાગીઓ સ ૧૭૦૦ મા, ૩૮૮,
 વાવ પડા અસુનખની સ ૧૫૦૮ મા,
 સ ૧૬૨૦ નો પાગીઓ, ૩૮૮
 નમ્બુ-રાજ, લોંબીવાગો, વહોરાઓની
 ગજાલી, ૧૬૬
 નસ-પરમારની સાખા, ૧૦૧
 નનધર-બાણાવસિ, ૧૨૫
 નલધર-ગઢ, બોજવાજળને ધનભાણએ
 વેચ્યો, ૨૨૭
 નસમસધ-મુડીંગીના સરદારો સાથે લગઈ,
 ગીત, ૩૨૯
 નસમસિદ-દાવાનો રાણો સ ૧૯૦૮ મા,
 ૩૭૭

નોર-સોડા રતનસિદ્ધર્થ યુદ્ધ, ૧૮,
 સોનગિરા-કીર્તિપાલનો લેખ, ૨૫, સોનગિરા
 કાનડેએ વસા યો સ ૧૩૦૦ મા, ૫૫
 નવડ-નિન મદિર રાણપુરનું બધા-યુ, ૩૨
 નિમદાર-શ્રીમાલ વસનો, વોગકાનો અધિ
 પતિ, લીમરોવના સમયમા, ૬૩
 નિતકેત-રાજ ગિરનારનો, વગા વાગાનો
 પૂર્વજ, ૩૮૫
 નિતરાય-માડવાનો કાકોર, તારીફ, ૨૫૪
 નિનચદ-ખરતર ગઢ, ૪૬
 નિનચદ સુરિ-ખરતર ગઢ, ૬૬, ૬૭, અમ
 દાવાદમા સ ૧૭૧૧, ૩૫૭
 નિનમડણ-તપાગઢ, સ ૧૪૬૨ મા
 મારપાનમબધ, ૧૮૦
 નિનમકિ સુરિ-ખરતર ગઢ, ૧૫૨
 નિનવિનય-તપાગઢ, ૧૧૬
 નિનદર્થ-કવિ, બોળખ, ૬૫, ૬૬
 જીયા-વેરે શ્રીલીલવિનયજીએ અકબર
 પાસે માફ કરાવ્યો, ૨૧
 જમૂતવાદન-વિલાધર, શિલાદાર વસનો
 પૂર્વપુરજ, ૮૪, ૮૫
 જવદિસા-બળીના બાદશાહી પરવાના,
 સંનદો, ૩૭૪
 જવાઈ-સનદો, ૩૭૮
 જવદેવ સુરિ-મળખ, ૫૭, ૫૮
 જ્ઞાનગઢ-બાળી વસના દાકેમોનું સ્થાનક,
 ૧૩, બાવનગરના કાકોર વખતસિદ્ધે
 જ્ઞાનને વખાવ્યો ૧૫૭, સિદ્ધરાજ,
 ૨૩, લીમદેવ સાથે મળીને તત્તાર
 પૃથ્વીરાજ સામે લગ્યો, ૧૨૦
 જુવામર્દ ખન-બાગી અપદાવાદનો દાકેમ,
 ૧૨, ૧૩, ૩૭૮
 જુલુ-સ્વામ બવાઈ, ૧૦૪
 જેમસ કુલ-સીતાપુરની નેન મૂર્તિઓ,
 ૨૭૫
 જેચદ-સ ૧૫૮૪ મા પેયાપુર મેળનું ૩૪૫

નેત્રો-ડુંગર, ૩૪૧; રત્નપૂતોની કલ્પતિ,
 વંશાવલિ, હકીમત, ૩૪૧; નદવ ચાખા
 ના ૧૦૨, ધૂમલી ગઠ ૧૦૩
 નેઠાભાઈ-દેશાઈ, વિરમગામના કારખારી,
 માંડલની જીવાઈ, સં. ૧૮૧૨ માં કિલ્લો
 બાંધ્યો, દગાથી ખુન, ૨૮૦
 નેદી-રાવ ઈંડરના સં. ૧૪૪૭ માં, ૧૪૬;
 હકીમત, ૩૨૭
 નેતકરજી-રાવ ઈંડરના સં. ૧૪૪૭, ૧૪૬
 નેતમાસજી-ઈંડરના રાણાની ફોજને હરાવી
 સં. ૧૬૩૬ માં, ૨૮૮
 નેતપર-વખતસિંહની ચઢાઈ, ૧૫૪; જાંગીઓ
 ખાદશાહની સામે આંધરાજની મદદથી
 લડ્યો, દુહા, ૩૪૬
 નેતલ ગઠ-ટોડા રાજપૂતોનો ૧૦૩
 નેતલપુર-સિદ્ધરાજે ગઠ કીધો, ૨૩૦
 નેતસી-ગોહિલ, ૭૭
 નેતસી-૨૯ મે ચાવડો, આણુ ગઠ છોડી
 ગાજણુ ગઠ ગયો ૩૪૩
 નેતાવત-ઈંડરના પટાવત, હકીમત, ૩૨૯
 નેતો-વાધેલા સરધારવાળોનો પૂર્વજ, ૧૫૬;
 કલોલનો કાકોર, અમદાવાદના ખાદશાહ
 સામે વળ્યો, તેને બેન પરણાવી મુસ-
 લમાન થયો, ૨૫૭
 નેત્ર-હંદાવના વાધેલા મહીપનો વંશજ,
 વીરસિંહ સાથે રાજ્યવહીવટ, સં. ૧૫૫૫,
 ૧૭૭.
 નેમલ-રાવ, ઈંડરનો સં. ૧૪૪૭ માં, ૧૪૬
 નેસંગજી-દાંતાના રાણા, ગંગવા મળ્યું, ૨૮૭
 નેસલગઠ-માટીઓનો, ૧૪૩
 નેસલમેર-ગઠ મંડાયો સં. ૧૨૧૨
 માં, ૪૯
 નેસિંગ-વંશ, દિલ્હીની ઝાટીએ, ૩૬૨
 નેહલસંધ-પનાસ્વાળો, ૨૮૧
 નેવસંધ-લુણાવાડા, દક્ષણી દલ સાથે, ૩૪
 નેત્રસિંહ-રાપૂટવંશ (સૌરાષ્ટ્ર), ૩૮૬

નૈન-હયાગ્રયો, ખાદશાહની પરનાનગી,
 ૩૭૮-૯
 નૈન-મુનિઓની પદાવલિ, ૩૨૬
 નૈસી-દેવલ, નેપાલ, ૩૨૫
 નૈસૈ-રાવ, સં. ૧૨૧૨ માં નેસલમેર ગઠ
 માંડ્યો, ૪૯
 નેમલ-સં. ૧૪૩૫ માં વીરમ સલધાવત, ૪૮
 નેમડ-સં. ૧૨૧૫, નફલની રાગિતનાયની
 મૂર્તિ ૨૭.
 નેગણી-સ્વાંગ, ૧૦૪
 ને(યો)ગ દેવ, -ચાવડો રાજ, પાટણ, રાજ્ય-
 કાલ, ૫૧; ૧૭૫; ૨૧૯
 નેનાયજી-રાવ ઈંડરના સં. ૧૭૧૦ માં, ૧૪૬
 નેધપુર-સં. ૧૫૧૫ માં નેધાજીએ વસાવ્યું,
 ૪૯; રાઠોડ રાજાઓની વંશાવલિ, ૩૫૫;
 સંવત સેકા ૧૬ માં સ્થાપના, ૩૫૬
 નેધાજી-સં ૧૫૧૫ માં નેધપુર વસાવ્યું
 ૪૯; ૩૪૫; ૩૬૬
 નેરાવર સિંહ-આવરમુંબાવાળા પુનાદે
 બાગી આવ્યા, ૨૯૬
 નેવેખ-મુલ્લાંજી, મુસાનો પુત્ર હી. સન
 ૫૨૭, પહેલા ઝાટીપતિ, ૩૬૭
 જ
 જગદુ શાહ-સં. ૧૩૧૫ ના દુકાળમાં
 નામના, ગીત, ૧૭૫
 જંઝમેર-ગઠ આવનગરના વખતસિંહે કીધો,
 ૧૫૩-૪
 જમાલ-કવિ, ૧૬૪
 જાંઝજી-ગોહિલ, ખેડગઢમાં અકબર સાથે
 લડાઈ, આઠ દિવસનો વિસ્તાર, ૨૬૨
 જાંજીજી-આના સમયથી નેઠવાઓ ગોસાઈ
 નેવા થઈ ગયા, ૩૪૧
 જાલા-કલ્પતિ, આદિ પુરો, ૨૩૫-૬;
 સોલંકી, ૧૦૩; ત્રણ રાખાં, અને તેમના
 રાજ્યો, લોબડી, સઆણું, પાટી, ૩૩૦;
 હકીમત ૩૪૭

જાલણ-ખાલાની નિંદા, ૨૩૮

જાલાવાડ-ખાખાજીની ચઢાઈ, ૧૫૫

ઝીંડુવાડા-રણ, ૫૯, ૨૭૩, કાજીની સનદ
ફારસીમા, ૩૭૮

જુલા પુરી-નદી, સોરકમા, ૧૫૩-૪
ટ-ક

ટાન્-ચઢુઆણુની સાખા, ૧૦૨, આસગઢ,
૧૦૩

ટાક અલી-કસબાતી, વિરમગામના ઢેસા
ઈને માર્યો, ૨૭૭

ટાક ગઢ-ખિમરાજી, ૨૮૬

ટાપરીઆ-જાલાના આણેા, ઉત્પત્તિ, ૨૩૬

ટીટાઈ-તાલુકો, હકીગત, ૩૦૨

ટીખા-કાઠોરોની હકીગત, ૩૩૫

ટુકોડા-ગાગાયમુનાના સગમ વચ્ચે, સોલંકી
રાજપીળનો પ્રદેશ, ૨૫૬

ટોડર-ગઢ સો-જીઓનો, ૩૩

ટોલા-પરમારની સાખા ૧૦૧

ટોખા-ખાચરનો વસાજ, ૧૫૬

ટોખાણી-ખાચરની સાખા, ૧૫૫

ડ-ક

ડમાણુ-ગઢ વાધેદોણનો, ૧૦૮

ડમોઈ-કિંદો, સિદ્ધરાજીનું જન્મસ્થાન,
સિદ્ધરાજે બધાંયો, ૨૩૦, પૈથાઈસમય,
દર્બાવતી પ્રસરિત, ૩૮૫, વિસલદે એ
કિંદો સમસાંયો,

ડઠાવ-હડાઈ, કલોલ પાસેનો પ્રદેશ, અર્થ,
૨૬૫, ડઠાવ, વાધેલાનું રાજ્ય, અડાલ
જની નામની પ્રસરતી સ ૧૫૫૫ મા,
૨૭૬-૭

ડઠાર-જંગલ, શુનરાત માતનું, ૨૬૫

ડાખા કલોલ-હરભગજીની લડાઈ, ૧૬૬

ડાડ-રાજકુલ ૩૬ માનુ, ૪૯ -

ડાટેયા-નદવની સાખા, ૧૦૨

ડાખવ-વડો પુલજીને અમદાવાદના રાહની
મદદથી ૩૪૪

ડાલી-કપડવાણનો ગઢ, ૧૦૮

ડાલ-રાજકુલ ૩૬ માનુ, ૪૮

ડાહી હુમરી-નાચિકા, સિંધના પાદસાદની
મનાઈ, કાડીઓને સિંવ ટોડરુ પચ્યું, ૩૧૧

હુમરપુર-રાવલનો નદ, ૧૦૪, ઈંડરના રાવો
સાથે સળધ, જુઓ ઈંડર વિરમદેવ
આદિની ટકીગત, હુમરીયા લીલને મારી
હટેપુરના રાણાએ વસાવ્યું ૩૨૯

હુદર-ચેખની માહિતી, ૩૨૬

ટોડા-જેતલ ગઢના, ૧૦૩

ટોડીઆ-ચઢુવાણની સાખા, ૧૦૨; કસન
મઢના, ૧૦૩

હઠાવ-(જુઓ હઠાવ) ૨૬૫, વાધેવા મોઢ
લસિંગનું રાજ્ય, સ ૧૫૫૫, ૧૭૬

હાન્-રાજપુત, જુનાગઢ પામે, સિંધમાથી
કાઠીયાનાડમા નિવાસ, ૧૫૬, ૩૧૧,
નગરી ગજ હમાર જોવાએ વસાવ્યું, ૩૪૧

હુંદો-રાણસ, ઉત્પત્તિ, ૧૦

હેડો-સ્વાગ, ૧૦૪

ત

તખતસિંહ-રોડોડ અમનગરના, જોધપુરની
ગાદીએ આપ્યા, ૩૫૫, ૩૫૬, જ
તાન્ત, ૩૫૬

તખતસિંહજી-ગોહિલ, કાઠોર બાવનગરના,
માહત સસ્ત શિવાયેખોની પ્રસિદ્ધિ, ૩૨

તથાલીયા-પરમારની સાખા ૧૦૨

તથવખ-વસ, દિંહીની ગાદીએ, ૨૧૪, ૩૬
તગરપુર-કોડણ, સિલાહાર વસીઓની રાજ
ધાની, ૮૪

તમરેશ્વર-સિલાહાર રાજવશીઓ, ૮૪, ૮૫

તડલી-અઢ સિદ્ધરાજે બધાંયો, ૨૩૦

તમીગ-મુસલમાન નતિ, સિંધની ગાદી
લીધી, ૩૧૬

તલાખ બદર-૧૫૩, એમલની ગાદીનો
પ્રદેશ, ૩૪૬

તાળીકો-નોડોડ, રાતમનો પુન, ૧૪૧

તાતારખાન-(તિતારખાન) અમદાવાદની
માદીએ, ૫૨

તાતાર શાહ-(તત્તા શાહ) ૫૦ મેા અમદા-
વાદનો સુલતાન રાજ, ૧૭૨

તાપીદાન-આરણ્ય બેધપુરનો, ઉદેપુરના રાજા
સિંહ અને ઔરંગઝેબનો પ્રસંગ, ૧૭૩

તાપીદાસ-પાદરાના, માયકવાડ સાથે લડા-
ઈનો રાસડો, ૧૫૮; ૧૭૧

તામ્રબળ-

તામ્રપર્ણી-નગરી, તિલંગ દેશમાં, ૨૧૧

તારંગ-ગઢ રહેવરનો, ૧૦૩; ૨૯૧

તારંગ કેળ-રહેવરનો રાવ, ૨૯૧

તારંગા-પ્રાચીનતાની હકીકત, ૩૩૫; જૈનોનું
તીર્થસ્થાન, ૩૩૪; રહેવરનું યાત્ર ૨૯૧

તારણ-માતા, પ્રાચીનતા; સં. ૧૮૭૬ માં
દેવલ પદ્મ, ૩૩૫

તારા નગર-ઈંદરવાળા બેણી વચ્ચરાજે વસા-
વ્યુ, ૩૩૫

તાલ-દૈત્યને માર્યો જનસિ રૂપિએ, ૨૧૭

તાલ-પર્વત, દૈત્યના નામ ઉપરથી, ૨૧૭

તારમલ-સિદ્ધરાજનો કારભારી (૧), હિન્દુ-
મુસલમાનો વચ્ચે ખંભાતમાં ટેટો,
૩૬૭-૮

તિતારખાન-તાતારખાન જુઓ, ૫૨

તિલક સુરિ-રાજશેખરના શુર, ૫૭

તિલંગ-દેશ, શ્રામસંખ્યા, ૨૧૧

તીડા-૧૩ મેા રાઠોડ, ૧૭

તીર્થકરો-૨૪ની ઓળખ, લક્ષણ આદિ, ૩૮૬

તુકનગીર-અનીત, દયાનમી, ૨૪૪

તુકેળ રાવ-હોલકર, માધવરાવ સવાઈ સાથે
નાના ફૂલવીસ સામે મસલત, ૨૪૮

તુંગારનુ(૨૫)-તીર્થ, વેત્રવતી નદીની તીરે,
સં. ૧૭૪૮, ૯૯

તુંબ(વ)૨-વંશ, દિલ્હીની પાટ ૩૫૯ વર્ષ, ૫૩

તુંવર-અહુઆણની શાખા, ૧૦૨; દિલ્હી-
ગઢ, ૧૦૩

૫૬

તેજપાલ-અજસતનો સૌવર્ણિક શાહ, આદી-
શરના દેવલનો જીલ્લોદ્ધાર, સં. ૧૬૫૬;

માં ૨૩; શિવરાજનો વંશજ, ૨૨,
પ્રસસ્તિ સં ૧૬૫૦ માં, ૬૩

તેજપાલ-વરનુપાવનો બાઈ, પ્રબંધ ૫૭
૫૮; આણુ પર્વત ઉપર વસદિકા

સં. ૧૨૮૭ માં જંધારી, ૩૦, ૩૧,
રાસ, ૪૫; ૫૬; ધર્મકાર્યો, ૪૭; ૬૧૩

તેજમાલ-સોલકી કાલરીના; સં. ૧૮૧૧
નો લેખ, ૨૭૪

તેજસિંહ-માંડવ્યપુરનો રાજા, સં. ૧૨૭૮ ની
પ્રસસ્તિમાં, ૩૦

તેજસિંહ-વંથલીના રાજા વિજયાનંદનો પુત્ર,
૩૮૬

તેરશા-કલોલ પાસેનું પ્રાચીન નગર, ૨૬૧
તેરશીયા-હનુમાન, તેરશા નગરના, પ્રાચીન,
૨૬૫

તૈયબજી-૧૫૭

તેલકલકરી-સુત્રી સંતોનાં ચરિત્ર, ૩૬૩

ત્રસંગ-નાથ, રાલીવાદનની મા સાથે સમા-
ગમ, ઉત્પાદક, ૨૬૨

ત્રંબાવટી (તી)-સં. ૧૬૭૦ માં, ૧૭૬
ત્રિકમજી-પ્રાંતીજ પ્રજાણના પઠા સં.
૧૭૫૧ માં, ૩૦૦

ત્રિપુરાસુર-ઝેલનો હત્પાદક, ૨૨૬

ત્રિપુરેશ્વરી-નેપાલની માતા, ૩૨૫

ત્રિપુરો-તીરમહાર, બાણાવલિ, ૨૨૫

ત્રિલુચનપાલ-દક્ષિણના વિજયાદિલનો પુત્ર,
માધિન દેવે હસાવ્યો, સં. ૧૪૯૨નું

તામપત્ર, ૩૮૦

ત્રેતા યુગ-ચૈત્ર, સ્થિતિ આદિ, ૨૧૨

ચેરી સાણા-નવધણી વાન મળી, ૩૨૭
૬

દખણી-ચિકો; ૨૪૨

દંડાદિ-દંડાવ દેશ, વાગેલા વંશના રાજાનો
પ્રદેશ, ૧૭૬

દરજા સ્નાન-પરમાર, દાતાના રાણાના
પૂર્વજ, ૨૮૬

દશરથ-બાણાવસિ, ૨૨૫

દક્ષિણ પથ-ગ્રામસખ્યા, ૨૧૨

દર્બાવતી-પ્રશસ્તિ, પેશાઈ સમય, ૩૮૫,
બુએા ડોર્બાઈ

દામસગ-દિવાન, બરતપુરનો નિમકદસમ,
૨૪૩

દાઘમાઈ-આવડો, માણકપુરવાળો, વરા
વસિ, ૩૪૪

દાઘપરા-પરમારનું, ૧૫૮

દાણુમા-ચઢ્ઢાણુની શાખા, ૧૦૨

દાદા હરિર, અમદાવાદના મહમદરાહની
સર્વાધિકારણી, સ ૧૫૫૬ ની વાવ,
૨૮-૮, ૧૫૮, ૧૭૭-૮

દાદાકુર-રાસડો, બડારીઆનો, દગાથી
બુએા, ૩૩૭

દાદો-બકાડાના કાનાછનો વરાજ,
૨૬૮

દાતા-શાણુની હકીમત, ૩૪૭

દામાછ-ગાયકવાડ, બાબી નમામુદખાન
સાથે લડાઈ, ૧૩, વઢવાણ આગળ
ચન્દ્રસેન સાથે રણજન, ૪૧, ૩૮,
અમદાવાદ માર્કુ, વિરમગામના ભૂખણ
દાસે લડાળેા, ૧૭૭ કાડીયાવાડમા
વિજય, ચાદોહ કરનાલીના સિવાલય,
દર્બાવતીમા રાજક્યાપના, ૩૮૫

દામાછ-મહારાજ, બરતપુરના, શીરડી.
(બુએા) સાથે લડાઈ, ૨૪૩, રણનિત
સિંહની મદદ, ૨૪૪, ધોળકાના નાગર
વાણીયાનો વારસો, ૧૬૩

દામોછ-પર મો રાણેા, માતા અબાની
પ્રસન્નતા, નરાસજ દુવરની પ્રાપ્તિ,
મકાના પાદસાહ બાબકશાની સાથે
સ ૧૦૯૦ માં લડાઈ, કડાનો દક્ષી,
સ ૧૧૦૦ માં મરણ, ૨૮૮

દાદિર-બ્રાહ્મણબાદના બ્રાહ્મણ રાજ ચન્દ્ર-
નો પુત્ર, કાશ્મીર સુની રાજ્ય, મકાના
મહમદ કાસમે આપેા, ૩૧૬

દાલીમા-વિવાહ, ૨

દાહીણ-મહેસરી વાણિયો, કબોસા ગઢ
માઓ, ૪૮-૯

દારા શિકોહ-સુવાળના કાનાછનું ઘરણું,
૨૭૦, ૩૬૩

દિગબર મદનપ્રીતિ-કવિ, પ્રબધ, ૫૭

દિલ્લી-ગઢ દુવરોનો, ૧૦૩, સ ૪૨૮મા
વપાઈ, વિસલદે રાજ્ય લેઢો, સ ૭૮૮

ચઢ્ઢાણુ વરા, સાહિબદીન ગોરી, આર
મુસલમાની વરોનું ૬૦૭ વર્ષ સુધી,
રાજ્ય, ૫૩-૫૫, ગઢ, ૫૫, પાઠવ યુધિષ્ઠિ
રથી આરબીઔરગળેબ પર્વતના રાજ્યકે
તોબોની વિગતવારી, ૩૫૬, ૧૨૦ હિન્દુ
રાજ્યો, ૫૩ મુસલમાન બાદશાહો, અને
૧૦ હિન્દુ રાજવરોની વરાવસિ, રાજ્યકાલ
આદિ સાથે, ૩૬૧-૩, રાજ્યનો આરબ,
૩૬૪, બાદશાહોની વરાવસિ, ૩૭૭-૮

દીપવિજય-૧૧૧

દીપસપ-સોલકી, વીરપરા, ૩૩૦

દીપસિંહ-લુણાવાડાનો રાજ સ ૧૮૭૫,
૧૩, પ્રશસ્તિ, કાચ, ૩૪

દીવ-ગઢ, બધાથો રા. ૭ ૭મા, રલાહિય
આવડાની ગાદી, સફરી બદર, સમુદ્ર
કોષ, ૨૨૮

દુલ્લ-દુરો. ચુરો. વાળખરી, ચક્રવર્તીનો
રાજ, પવાડો, ૬૮-૭૦

દુહોછ-ગોહિલ, ખેડ ગઢના જાજછનો
દીકરો, ૨૬૨

દુધરેજ-પાણીયો સ ૧૮૪૪ નો, ૩૦૮

દુધાછ-દેસોત, પાદરા, ૧૭૦

દુરજનસાલ-સોલકી વીરપરાના, ૩૩

૧ રાણી સાથે પ્રસગ નામનો
૧ ડે ઉનાવિ, ૩૬

દુલ્લભરાજ-સોલંકી, ગુજરાતનો રાજા, લાઠ
દેરા ત્રિવેણી, ૯૫

દુલ્લભ ભટ્ટ-કવિ, ૧૬૭

દુલ્લભરામ-ગવાદિર મધુકર સાહ રાજનો
પુત્ર, ૯૯

દેડલવાડા-વસદિકા, સં. ૧૨૮૭, ૨૯૬-૭
દેવરાજ-બહુચરાજીનું મૂળ ચાતક, ચુંવાળ
મધ્યે, ૨૭૭; ચુંવાળીઆ કોળી, ૨૬૯;
સોલંકીઓનું સ્થાનક, ૧૫૯

દેવાલજી-ગોહિલ, જાંઝળનો પુત્ર, ૨૬૨
દેરાલ-પટો, ઠાકોર ભગવાનદાસજીની ગાદી,
સં. ૧૬૪૪, ૨૬૧

દેવકરજી-પરમાર, હાંતાવાળાનો પૂર્વજ, ૨૬૬
દેવનિરિ-ધુહ, પૃથ્વીરાજ, ૨

દેવકુંવર-સતી, વડવાજીના અરજીનસિંહ સાથે
સતી, ૩૦૭

દેવચંદ-બુદ્ધિઆ દિગંબર, ૮૯

દેવડા-બદ્ધઆણીની સાખા, ૧૦૨; લખે
સં. ૧૫૬૨ માં સીરાહી વસાવી, ૪૮

દેવનાગ-સં. ૧૨૧૫ માં નરહના શાન્તિ-
નાથની મૂર્તિ, ૨૭

દેવગોધાત્યાર્ય-સ્વામી, કુમારપાલ-દેભાત્યાર્યનો પ્રસંગ, ૨૩૧

દેવભૂમિ-વંશાવલિ, ૩૯૧

દેવચિન્મય-૧૧૧

દેવસર્મા-કોંકણના ઇન્દુલભાં નિવાસ, કોંક-
ણેશ્વરની કૃપાથી રાજ્ય, ૩૮૦

દેવસુંદર સૂરિ-રાણપુર સં. ૧૪૯૬, ૩૨

દેવસૂરિ-સં. ૧૬૫૮, નરહમાં

દેવાનંદ-સં. ૧૭૮, દિગંબર, ૮૯

દેવીદાન-ચારણ, રાજસિંહનો પ્રસંગ, ૩૨૮

દેવીદાસ-માંડલના દેસાઈ, કૃત્તેસિંહ ગાયક-
વાડની મદદ, ૨૮૦

દેવેન્દ્ર સૂરિ-સં. ૧૪૯૬, ૩૨

દેશ(હ)લ-સિદ્ધરાજનો ભત્રીજો, ખેંગારને
દગો, ૧૫૯

દેહવાણ-ખંદર, ખોરસદ પાસે, પ્રાચીન, ૧૩૧
દોધિલ-રાજકુલ ૩૬ માંનું, ૪૯

દોલતસંધ-વળા, સં. ૧૮૯૭ ના લીડબંજન
મહાદેવ, ૩૪૧

દોલત, સંધ-રામાજીનો રખાતપુત્ર, ૨૭૧

દોલા રાણા-વાસણનો ઠાકોર, ૨૮૪

દ્વાપર-ચેષ્ઠા આદિ, ૧૧૩

દ્વારાવતી-ભાવડ, સં. ૧૦૦૮, ૪૮
ધ

ધણીઓલ-વલાસણાવાળા ૭ મા ઠાકોર
માંડણજી, ૨૯૪

ધન કુંવર-૧૧૧

ધનભાઈ-ધસ વેચી, નવકોટ ધયા, ૨૨૭

ધનરાજ-ચાવડો આકડ દેનો પુત્ર, માળવે
ગયો; પાદસાહ ગોરી હસન પાસેથી
પટો મળ્યો, ૩૪૩

ધનસિંહ-સલ્લ અને બીજાનો પિતા, ૩૦

ધના-સુતારની પોળ, મહાલક્ષ્મી માતા, ૧૨૭

ધનાયા-પોરવાડ, સાંમણના પુત્ર કુમાર-
પાસનો પુત્ર, સને ૧૪૦૦ માં રાણુ-
પુરમાં ચોખુળજીનો વિદ્યાર બંધાયો, ૩૨

ધનો-પોરવાડ, સં. ૧૪૬૧ માં રાણપુરનું
દેહેરું, ૪૦

ધનેશ્વર-સૂરિ, સં. ૪૭૭, સત્રુંબયમાદાગથ,
૬૭

ધનો-મક્ત, ચરિત્ર, ૨૨

ધન્યપાલ-રાજકુલ ૩૬ માંનું ૨૨ મું, ૪૯

ધંબોલિયા-હાજીમત, ૨૩-૨-૩

ધરસેન-દાનપત્ર, ૩૧૫

ધર્મકેત-ગિરનારનો રાજા, વળા વાળાનો
પૂર્વજ, ૩૯૫

ધર્મદત્ત-નેપાલ, વંશવિસ્તાર, ૩૫૮-૯

ધર્મદાસ-તપાગચ્છ, સં. ૧૬૪૯ ખંભાતના
નાગર કુંવરજીને નેન ક્યો, ૩૮૨

ધર્મદેવ-પ્રગંધચિંતામણિ, ૮૧

ધર્માચલ્ય-મેઢેરા; ચુંખપુર સં. ૧૦૦૩, ૨૭૪

ધવલજી-સોલંકી, સં. ૮૮૪ માં ધોળકું
વસાવ્યું, ૨૯૨; સં. ૯૦૧ માં કચ્છના
લાખા કુલાણીને દશાળ્યો, ૨૯૨; ૧૪
પેઢી સુધી ધોળકામાં રાજ્ય, ૨૯૨

ધવલ દે-પેથાપુરવાળો વાવેલો, ૩૪૫

ધવલપુર-ધોળકા જુઓ

ધવલસિંહ-વાવેલો, ધોળકું વસાવ્યું, ૩૪૬

ધવલીલ-નેપાલનું ગામ, ૩૫૯

ધાગજી-કાકા, કૃતેસિંહ ગાયકવાડને દશાથી
માથો, ૧૩૩

ધાંગડીજી-ગોડા, ચિનોરમાં ચાલું, ૩૬૬

ધાડક-રાજકુલ, ૪૯

ધાણધાર-ભીલડી ગઢનું મૂળ યાત્રક, ૨૯૧

ધાંધલપુર-કિલ્લો સિદ્ધરાજે બંધાવ્યો, ૨૩૦;

ભૂપતરાંધે ટકાવ્યો, ૨૭૧

ધાર-ગઢ પરમારનો, ૧૦૩

ધારજી-માતા, તારંગા જુગર ઉપર, માચીન,
૩૩૫.

ધારજ દેવ-જવડનો ચિતા, રાણપુરનો સં.
૧૪૯૬ નો લેખ, ૩૨

ધારશી-સોલંકી, ૧૬૬

ધારસેન-પરમાર, ધારગઢવાળો, ૨૮૬

ધારાતીર્થ-પ્રભાસપાટણના સોમનાથ અર્થે
કાળી રાત વીહોજી જ્યોતિર્મુખના સૈન્ય
સામે લડતાં મુઝો તે સ્થલ, ૨૬૩

ધારા નગરી-સં. ૧૦૦૭ માં ભોળે વસાવી,
૪૮

ધીરજી-ગઢવી, ૧૪૫

ધીરજી-પરાક્રમના દૃઢા અને ગીત, ૩૨૯

ધુંધમાલ-નદવ, ટુંવરવંચ, ચક્રવર્તી, ૨૨૫

ધુંધુ-ચંદ્રાવતીનો રાત્ર ભીમદેવથી ત્રાસી

ધારા નગર ગયો, ૩૧

ધુનાજી-શિહોરનો રાજા, સં. ૧૬૭૬માં
મરાયો, ૩૪૬

ધોળો ભાસ્કર-ભોજ પ્રબંધનું બાપાંતર, ૪૪

ધોળકા-જિનદાસ આવકનું જન્મસ્થલ,

૬૨-૩; ધવલસિંહ વાવેલે વસાવ્યું, ૩૪૬;
સં. ૮૮૪ માં ધવલજી વાવેલે વસાવ્યું,

૨૯૨; સોલંકી(વાવેલા)નું રાજ્ય યોદ્ધ
પેઢી સુધી સં. ૮૮૪ થી ૧૪૦૩ સુધી

૨૯૨; દેશાઈની દક્ષીગત, ૧૫૮; તાલુકદાર
બાપુમીબાંની દક્ષીગત, ૧૬૨-૩; નાગર

વાણીયા વનમાલીનો દામાજી ગાયકવાડને
વારસો ૧૬૩; સિદ્ધનાથની વાવ સં.

૧૭૮૦, ૩૪૬; કસબાતીની વાવ, ૩૪૭
મસ્જીદનો ફારસી લેખ, ૩૭૬

ધાંગધા-બાબાજી કૃતેસિંહની ચઢાઈ, ૧૫૫
ધુવસેન-વલભી વંશના રાજા, પટેલો, બીલો

અને ત્રીલો, હાનપ્રશસ્તિ, માચીન,
૩૧૪-૫

ન

નગરજ સોલંકી-ટોડરગઢનો, ૩૬

નડીઆદ-ગાયકવાડી સમયની પેદાશ, વસ્તી
જમીન પાટીની વિગત, ૩૬૯

નમિના વાડી-અમદાવાદના કાકરિયામાં ૨૧૫
નર્મલ-આદ્યમાન કીર્તિપાલનાં તામ્રપત્ર, જૈન

દોાં સં. ૧૨૧૮, ૨૪; ૨૫; આવડા
પ્રતાપસિંહનું હાનપત્ર સં. ૧૨૧૩, ૨૫-

૨૬; સં. ૧૬૮૬ માં માદામાસાદમાં
બિંબપ્રતિષ્ઠા, ૨૬-૨૭; નેમીનાથપ્રશ-

સ્તિ, સં. ૧૪૫૩, ૨૬૭

નથુભાઈ-ભંકોડાના કાકોર, ૨૬૮; રાધાબા
પેથાની મદદે, ૨૮૦

નન્દ-પ્રબંધ ચિંતામણિ ૩૨૧

નંદીપુર-દેશ, ગ્રામસંખ્યા, ૨૧૨

નળી રસુલ-હી. સન ૧૬૫, ૨૫૫

નમામુદખાન-દામાજી સામે મોરચો, ૧૩

નરકસુર-મંડલિક રાજા, ૨૨૫

નરપાલ-દિંદીની પાટો, વિસલ ૧ લાનો
વંશજ, ૫૩

નરસિંહ મંત્રી-કાયસ્થ, ઉનાના, સં ૧૫૮૨-

ની પ્રશસ્તિ, ૩૮૨

નરસિંહદેવ-દાંતાવાળાનો પૂર્વજ, ૨૮૭
 નરસિંહ પર-પાટણ (ચહેર) ભાજતાં કલો-
 લમાં વસતી. ૨૬૫

નરસાઈન-દાપર યુગનો ચંદ્રવંશી રામ, ૨૧૩
 નરવિજય-૧૫

નરહરિનાથ-દિલ્હીની પાટ, વંશવિસ્તાર,
 ૩૬૨

નલ-સૂર્યવંશી, વંશાવલિ, ૩૫૦

નવમણ-રા' વાત, ૧૭૯; ૩૧૨; જુનાગઢનો
 રામ, નામ સાથી ૫૩૫, કચ્છના મીઠા
 મેહેરા મજુના આરણીની દીકરીનો સિંધના
 પાદશાહથી બચાવ, દૂદા, ૩૨૮; ચદુ
 વંશી મંડલિકનો વંશજ, ૩૮૪

નવાપરા-વેણીભાઈ, ખંભાત, ૧૬૯

નમુંદા-નાગરાએ વસાવ્યું, કડવા કણ્ઠીનો
 વસવાટ, ૩૩૭

નહારસંધ-પુનાદરાના મીઠાં, ૨૯૬

નાગ-દેવ, આમસંખ્યા, ૨૧૧

નાગજી-જેઠવા, મહારાજા, મોરબી ગુમા-
 વ્યું, ૩૪૧

નાગડ-સં. ૧૨૩૫ માં નફલની શાન્તિ-
 નાયની મૂર્તિ ૨૭,

નાગજીમી-શિકોડ પુરોહિત, ૫૧

નાગદેવ-જેઠજીશ્વર, તામપત્ર સં. ૧૪૯૨,
 ૩૮૦-૧

નાગપુરી-શિકોડ, ૨૪૨

નાગર-છ સાખા લખતિ, ૩૬૮-૯; નાગરા
 વડનગરમાં, યવનો સાથે લડાઈ સં. ૪૨૪,
 ૩૩૯; ઈડર નાકા, દ્વત્રી નાગર યવા,
 સં. ૧૨૭૨ માં ગોરીસાએ વડનગર
 છુટવાં જુનાગઢ આદિમાં જઈ વસ્યા,
 ૩૩૯

નાગલ દેવી-રાપ્તકૃત વંશની કુમારી, વંચ-
 લીના વિજયાનન્દ સાથે લગ્ન, ૩૮૬

નાગજી-કાડીનો વંશ, ૩૯૫

નાગજીન-મળધર્મિતામણિ, ૩૨૧; જેઠવા

મોરબી ગુમાવ્યું, ૩૯૫; રાકમવર્તક,
 ૩૬૧; મળધ, ૫૭-૫૮

નાગેન્દ્ર-ગચ્છ, સં. ૧૨૮૭, ૨૯૭; ૩૧

નાગોર-સં. ૧૧૧૫, ૪૮; ચદુ સુલુવાણનો,

નાથેર-દેરા, વખતસિંહ, ૧૫૩ [૧૦૩

નાપુ-આઠણ, ત્રીજા સિલાદિલતું દાનપત્ર
 ઇ. સ. ૬૬૯માં, ૩૧૫

નાના સવાઈ પેશ્વા-ખંભાતના પટેલ વેણી-
 ભાઈની બેનને રાખી, મદદે, ૧૩૦

નાના કુડનવીસ-માધવરાવ સવાઈનો કાર-

ભાર, હોલકર, સિંધિયા, બોસલેનો

મોરચો તોચ્ચો; પુનાના રક્ષણનો બંદો-

ખસ્ત, ૨૪૯; રાધોબા પેશ્વાને દંડ, ૨૫૦

નાનાક-કોટશ્વરની સ્થાપના સં. ૧૩૨૮,

મથસ્તિ, ૩૮૩-૪

નાનાક શાહી-સિકોડ, ૨૪૨

નામાજી-ભક્તમાલ, ૨૦

નારજી-બંકોડા, ૨૬૮; મરજી સં. ૧૭૭૬,

૨૭૫

નારજીસ-કરોડાવાળા, વંશાવલિ, ૩૪૪

નારજીસ-જેરપુર, હાડો, સાંત સાથે અદ્ભુત

પરાક્રમ, ૧૭૪

નારજીસ-ઈડર, સં. ૧૬૩૦, ૧૪૪; ૧૪૭

નારાજી-ચઢવી, ૧૪૫

નારાયણદાસ-ભક્તમાલ, ૨૧

નારાયણરાવ-પેશ્વા, રાધોબાની વદુએ 'પુન

કર્તુ, પવાડો, ૧૩૧-૨; ૨૪૯-૫૦

નાદરસંધ-લુણાવાડા, ૩૪

નાદાલચંદ-અમદાવાદનો શેઠ, કપુરચંદ

સાથે લડાઈ, ૧૬૭

નિકુતવાલ-સાજકલ, ૪૯

નિવાર વંશ-નેપાલ, ગોરખા વરો રામ્ય

પડાવ્યું રાક ૧૬૯૦ માં, ૩૨૫

નિમ્બ-મંડલિક, ૨૨૫

નીલગુદીન-સિંધનો જન, મરજી ઇ. સ.

૯૧૪ માં, ૩૧૭

નીમી-વંશ કલિયુગમાં આશ્વો, ૩૬૦

નીલકંઠ-(બુદ્ધ) લેખ, ૩૨૫

નુકતા-ગ્રન્થ વાતો, ૧૬૩

નુરસતા-ગોર, સતપંચમવર્તક, ૨૫૫

નૃપસિંમ-વંશ, દિલ્હીની પાટિ, ૩૬૨

નેપાલ-માયીન, ગુલપદ્મની સ્થાપના,

ગુલેશ્વરી માતા, ૩૫૭; કલિયુગનાં

૩૮૨૫ વર્ષ પર્યંતના રાજ્ય અમલની

વિગત, ૩૫૮; સત્યયુગ આદિ ચાર

યુગના રાજાઓનાં નામ, ૩૫૮; ધર્મ-

દત્તનો સમય, નેપાળવર્ણન, ૩૫૮;

કાનકુટા ગોશખનાથ, મત્સ્યેન્દ્ર નાથની

ગુરુપદે સ્થાપના, ૩૫૯; વિહારો, ચંદેરો,

રીવાજો આદિની હકીકત ૩૨૫-૬

ખ

ખજુન-કંઠવાદા, બીમદેવ સાથે યુદ્ધ,

૪; ૩૪૯

ખટગર-અખરો, કાઠીઓ વટલ્યા. ૩૧૧

ખડાશિયા-ભદ્ર, ૧૦૨; મઠ ચૂંટેના, ૧૦૩

ખડિહાર-રાજકુલ, ૪૯

ખત-કાપર, મહમદ શાહે સૌરાષ્ટ્રનો મંત્રી

બનાવ્યો, ઉનાના તળાવની પ્રશસ્તિ,

સં. ૧૫૬૨, ૩૮૨.

ખતધ-રાવળ, ચાંપાનેર, સં. ૧૫૪૦, ૧૪૭;

મહમદ બેગડાએ રાજ્ય હરી લીધું,

૩૧૧-૨; માતાનો શાપ, રાજપનાસ,

૩૧૧; મકવાણા વલ્લવીરને આશ્રયમાં

આરેયું આપ્યું, ૨૬૩; ઉમરાળાવાળાને

પતાઇની મદદ, વાર્તા, ૩૧૧-૨

ખયાબાર્ઈ-લીંબડી હરભજ સાથે લડાઈ,

વઢવાણ, ૨૬૦; નિંદા, ૨૬૧; ૧૬૪-૫;

લીંબડીવાળા કરતાં સરલાઈના દુહા, ૧૬૫

ખયીઅલ-ચકવર્તી, ૨૨૫

ખયુબાર્ઈ-અલમ, વહીવંચા, અમદાવાદ, ૨૨૨

ખમાવતી-વસ્તુપાલે સ્થાપના કરી, લેખ

સં. ૧૨૮૪, ૩૩૫

ખમ્મખ નાથ-નક્ષત્રું મંદિર, ૨૭

ખમ્મનાભ-કુંભારનો પ્રસંગ, ૩૨૪; ખાન

ખાનાનને પાકું મટાણું, ૩૩૮

ખમ્મનાલ દુર્ગ-શિલાદાર ભોજ દેવ રાજની

રાજ્યધાની, સં. ૧૧૧૩, ૮૫

ખમ મત-ગુર, દિગંબર, ૯૦

ખમ વિનય ૧૧૯

ખરમાર-રાજકુલ, ૪૯, 'ઉત્પત્તિ, ૨૨૬;

પૂજ્ય વૃક્ષ, ગોત્ર આદિ, ૩૫ શાખાઓ,

૨૨૭, ૧૦૧-૨; ૨૩૧-૨; ૩૧૬;

કવિત, ૩૨૦

ખરમાલુંદ-માણુની વાર્તા, ૧૪૨

ખરિસિત-દિલ્હીની પાટિ વંશાવલિ, ૨૧૩

ખરવા-ખરમાર, ચકવર્તી, ૨૨૫

ખરવત્સિદ્ધ-સં. ૧૮૪૧, દુકાળનું ગીત,

માણુસાવાળા, ૩૪૪

ખરચરામ-ચલ્વડો, વનરાજનો પિતા,

શીરોદિઅણુ રાણી નેટી લમ, છાંડ

સોડાને હાથે મરણ, ૩૪૩

ખર્વતી-પુના, સિંધિયા, હોલ્કર, બોસલેનો

પ્રપંચ, ૨૪૮

ખલ-કુંભારપાલના બાટનો હમેર, ૨૩૧

ખલાણા-ખરમારની સાખા, ૧૦૧

ખયુ શેરી-ગામ ઈનાંમમાં, લેખ સં. ૧૪૬૨

૩૮૦

ખયુપતિ-લેખ, પ્રાસાદ આદિની વિગત,

નેપાલ, ૩૨૫; ૩૫૭

ખાચર-ખટગર, ૧૫૯

ખાંચાલ-મોંધાતાએ વસાવ્યું, ૨૬૬-૭

ખાટ-જઢ, સીસોદીયાનો, ૧૦૩

ખાટડી-જઢ જાલાનો, ૧૦૩; દેશાઈઓની

વાત, ૩૪૭

ખાટણુ-અણુદિલવાડ, જઢ, આવડાનો, ૧૦૩;

ગાદોના બોક્તા, હિન્દુ રાજા અને મુસલ-

માન બાદશાહોની વિગતવારી, ૨૧૪

રાજવંશાવલિનું લોકગીત, ૨૨૮-૩૦;

આવડા, સોલંકી અને વાઘેલા વંશની
સમાપ્તિનો સમય, ૧૭૫-૬૩ ૨૨૮-૯;
બાણ બોજરાજનો મઠ, ૨૨૭; ચિકકો
૨૪૨; કરણ સોલંકીની રખાત માનાના
સ્મરણમાં માનસર તલાવ સં. ૧૧૭૯,
૨૭૪-૬ નગરનું વર્ણન, ૩૨૪; કુમારપાલનું
ખત્રીસ હાંસનું જેન દેહેકે, ૩૩૭-૮૬
વસ્તીપત્રક સં. ૧૮૯૭નું, ૩૪૦; હપ્પીગત,
બાર મહલની બાબતોનાં ઐતિહાસિક
હાંસણો, ૩૪૦; શ્યામના વનરાજે સં.
૮૦૨ માં કરી, ૩૪૦; પાર્શ્વનાથનો લેખ,
વનરાજની મૂર્તિ સં. ૮૫૨, ૩૪૦
પાટણ-મંભાસ, જીભો મંભાસ પાટણ
પાણવી-વખતસિદ્ધે લીધું ૧૫૩
પાતલજી-આવડો, વંશાવલિ, ૩૪૪
પાલિત મણુ-મંબંધ, ૫૭; ૫૮
પાદરા-જમખંડીની તકરાર, નવાબની
અદાઈનો રાસડો, ૧૫૮
પાદચાહો-દિલ્હીના, વંશાવલિ, ૩૬૧-૩;
૩૭૭; ૫૩-૫૫
પાનાચંદ-અમલાવાદનો શેઠ, ૧૬૭
પાપનોદ-વન, સૌરાષ્ટ્રમાં, ખાંચાલમાં,
આખ્યાન ૨૬૬
પાપર-મઠ, કાઠીઓનો, ૧૦૩
પાપર-સિંધ, પરમારોનું અસલ સ્થાન,
૧૬૧; કાઠીઓનું સ્થાન, સિંધના પાદ-
ચાહે હાંપી કાઠયા, ૧૫૬; મઠ, હાંસુ-
છનો, ૨૨૭, દુકાળથી સૌરાષ્ટ્રમાં
આવ્યા, સોઠા અને સાયલાના છખાડો
સાથે ટંટો સં. ૭૧૫ માં ગીત, ૩૦૮-૯
પારસનાથ-કુલોધિમાં યાપના સં. ૨૧૮૧, ૪૯
પારસીઓ-હિન્દમાં આગમન સં. ૭૭૨,
૨૫૫; ઉત્પત્તિ આદિની હપ્પીકત, ૩૭૪-૪
પાલવી-ચલુવાણ સં. ૧૦૧૧ માં પાલણપુર
વસાણું, ૫૫
પાલજી-પરમાર, હાંતા, ૨૮૬

પાલ્લી-ગ્રામ, મારવાડ, ૧૫૨
પાલણપુર-સં. ૧૦૧૧ માં પાલવી ચલુઆણે
વસાણું, ૫૫; સરણુલંક સાથે અભયસિંહનો
સંગ્રામ, ૧૯૭; મહાદાનપુર, ૩૨૪
પાવઈ-સ્વાંગ બવાઈ, ૧૦૪
પાવરગઢ-કાઠીઓનું સૌરાષ્ટ્રમાં આગમન,
કચ્છમાં જામ સાથે લડાઈ, બાળદીયામાં
વસ્યા, ૩૯૫
પાસચંદ-સૂરિ, ૬૦
પાત્રવિ-ઉત્પત્તિ હરિશ્ચન્દ્રનો વિશ્વામિત્રે ક-
સાવેલો યજ્ઞ, વિશ્વામિત્રનો શ્રાપ, ૩૭૩, ૩૭૪
પાલીતાણા-જીવદિસા ન કરવાના બાદ-
ચાહી પરવાના, ૩૭૮; સં. ૧૭૭૭, ૩૨૨,
પિંગલ-રાક્ષસ, કુંદાચી ઉત્પત્તિ, ૧૦
પીપા-પડિહાર, સુરવાનનો મોક્ષ, ૪
પી(પુ)શીરાજ-નેપાલ, ૩૫૮
પીરમ-મઠ, પેરંજ, આવનગરના વખત-
સિંહનો, ૧૫૪
પીરાણા-રોલ્લે દસકોઈમાં, હપ્પીગત, ૧૭૯
પીરોજ-પરમારોનું યાનક દેતરોજમાં, ૧૫૯
પીરોજચાહ-વનરાજની મૂર્તિ ઉપર ઉલ્લેખ
સં. ૧૫૨૪, ૩૪૦
પીલાજી-ગાથવાડ ગુજરાતમાં કુંદકાડો,
ગોહિલો સાથે જંગમાં પરાજય આદિ,
૭૯; અભેસિંહ સાથે જંગ, મશજી,
૧૯૬; ૧૯૭; રૂસ્તમચાલી સાથે જંગ-
ફટકો ૨૯૦; ૨૦૧
પુંગલ-દેસ, ગોરોના સમયનો દેખાવ, ઈંડ-
રના રાવ વિરંગદેવી અસવારી, ૧૪૪
પુંજરાજી-મંચ નેપાળનો, ૩૨૬
પુંજજી-રાવ ઈંડરના, ૧૪૭; વંશાવલિ, ૩૯૪
સં. ૧૬૬૬માં ગાદીએ, સં. ૧૬૮૯માં
મુખ્યા, ૨૮૭; પાલણપુરના સેનાપતિ
જળલ સાથે લડાઈનો રાસડો, ૩૩૭
પુંજજી-આવડો, મોરગઢ છાડી ડાબલ પડે
મેળવ્યો, દોહા ૩૪૪

પુનઃ-ઉદ્ધા માવડા બોધણ દેનો પુત્ર,
મૂળરાજ સામે બંદારરદ્દે, ઈંદરના રાવ-
ની મદદ, ગઢ મેળવ્યા, ૩૨૦

પુનઃસંજ-મોદનપુર છોડી સાબરકાંઠામાં
તાજપુરી આપ્યા, ૨૯૮

પુનમીબા-મચ્છ, ૩૪૦

પુના-મુસલમાની સત્તા, ફરીર ઓલીયાની
હકીમત, ૩૬૩; બારેઆ આરબનું રાજ્ય,
હાલતામાદના નિઝામનો કબજે, ૩૬૪;
પેશ્વાઈ અમલ ૩૬૫

પુનાદસ-તાલુકો, હકીમત, ૨૯૭

પુષ્પસેન-સમુદ્રસેનનો પિતા, ૨૧૨

પુષ્પમિત્ર-વંશાવલિ, ૩૯૧

પુઢકરજી-નગર, ૧૫૨

પૃથ્વીમલ-હિંદીની પાટે, રાજ્યકાલ, ૫૩

પૃથ્વીપત-મકવાણા, ગઢ બાંધી રાજ્ય કર્યું,
કવિત, ૨૩૩

પૃથ્વીપાલ-વંશ, હિંદીની પાટે ૩૬૩

પૃથ્વીરાજ-જન્મસમય, ૧; ૧૧; ૯; બેના
સમયના મુબટીની નામવારી, ૯; રાજ્ય-
કાલ ૫૩; હિંદી ઉપર રાજ્ય સં ૧૨૨૮,
૨૧૩; પ્રબંધવિતામણિ, ૩૨૧

પૃથ્વીરાજ-હલવદવાળો, વઢવાણના રાજ્યની
મજ્જિ, ૧૬૪-૫

પૃથ્વીરાજ-રેહેવર, ઠાકોર, તારંગાથી ઘોર-
વાડ ૧૨૯૧

પૃથ્વીસિંહ-કછાવાડ, સાંગાનેર વસાવી,
૪૮

પેલવ-વઢવાણનો, બકરી પાટે હલવદના ઠાકોર
સાથે લડાઈ, ૧૬૪-૫ હકીમત, મરણ ૩૨૩

પેથાપુર-વાલેદા રાજાઓની વંશાવલિ, નામ
કાણ, ૩૪૫

પેશ્વાઓ-ઉદ્ધા બાજીરાવ પર્વતના રાજ્ય
અમલનો વર્ણવ, ૩૫૯; ૩૬૫

પોતળ-મઢ ગજમલજીને ધનબાઈએ આપ્યો
૨૨૭

પોરબંદર-રામને બાવનગરના ઠાકોર વખત-
સિંહે નમાવ્યો, ૧૫૪

પોરવાડ-વંશ ૪૫, ૪૭; બુઝો માગૂવાડ,
૨૬૭

પોરીના-ઠાકોરોની હકીમત, ૨૯૨

પોસિક-રાજકુલ, ૪૯

પોત્તરજી-મદ્રાસિંધ, ૯૭

મતાપમણ-વીરવરના વંશનો, સિંદમદ્દેનો
પુત્ર, ૩૦

મતાપસિંહ-સાકબરીના યોગરાજનો વંશજ,
સં ૧૨૨૩નું નફલનું શ્રીમદ્વાવીર ચૈત્ય, ૨૬
મતાપસંધ-સોલંકી, ગઢ ટોડરનો ૧૧૬
મો રાજ, ૩૩

મતિદાનપુર-મદ્રબાહુ પ્રબંધ, ૫૭

મબાસ પાટણ-સં. ૧૪૪૨ નો દરવાજાનો
લેખ, ૩૮૯

માગૂવાડ-(પોરવાડ)વાણીયાં, કંપચિ, ૨૬૭

માયીન મદ્દાદેવ-કમલપુરા રાધનપુર પાસે
સં. ૧૨૯૬મા મદ્દાદેવ, ૩૮૯

મિયાદાસ-બક્તપાલ, ૨૧

મીતમ-કવિ, ૧૨૩

મેમલ દેવી-વીર ધવલની પુત્રી સૌરાષ્ટ્રના
સેખાનેદને પરણી, ૩૮૬

મેમો-પારેખ, અમદાવાદનો નંગર શેઠ, ૧૬૮
૬

ફત્તેસંધ સોલંકી, વીરવસો ૧૧૭મો રાજા,
મૂળમઢ ટોડરના, વંશાવલિ, ૩૩

ફત્તેસિંહ-ચાચકવાડ, રાજઅમલ વર્ણન,
અમદાવાદના પેશ્વાઈ ચુઆ સેતુકર ઉપર

ચંદાઈ સં. ૧૮૫૬માં; ૧૨૯; ગરબેડ
કર્નલ ગાડર્ડ સાથે સમાધાની, ૧૩૧-

૨; ઉપલેઠ ગરબો, રાસડો સંપૂર્ણ, ૨૪૦

-૧; ગુજરાત અંગ્રેજો કમ પદાણું
તેની હકીમત, ૨૪ મું કાકા ધામજી

આદિએ ક્રાધી માર્યો, ૧૩૩; ૨૪૦
વાહુનોલ ઉપર ચંદાઈ, રાસડો, ૧૭૧;

રાધાબા પેશાને મદદ માટે ઇંગ્લેન્ડની સમલવણી, ૨૪૧; ૧૩૨; બાબા સાહેબ, માંડલની પટેલાઈનું સમાધાન, ૨૮૦; બાબાનું ગીત, કહીના મલ્હાર રાવને નમાવ્યો, કાઠીયાવાડમાં રાજ્યોને ન માન્યા, ચિહોરના વખતસિંહથી નમતું પચ્યું, ગીત, ૧૫૫-૬; મીઆં જોરાવર સિંહ પાસેથી આતરમુંબા પડાવ્યું, ૨૯૬; સં. ૧૮૫૫ માં કહીના મલ્હારરાવને બાપુ મીઆની મદદથી પકડ્યો, ૧૬૨ ફોતેસિંહ-હુજાવાડાનો રાજ સં. ૧૯૪૦ માં વીરપરના સૈયદનું વરણીકરણ, રજુછાડ દીવાલને ઝેર, સૈયદને છલ્લાપાર, સં. ૧૯૦૩ માં મરણ, ૨૮૪-૫ ફોતેસિંહ-માંતીનવાળો, અમરસિંહ(સ. ૧૮૪૬માં મુએ તે)નો પુત્ર, મહેવાસી-એને ઠેકાણે પાગ્યા, એનો પુત્ર દ્વિગમત-સિંહ સં. ૧૯૦૦માં અમદાવાદ જેલમાં મુએ, ૨૯૮ ફોતેહખાન-સં. ૧૯૮૯, પાળીયો, ૩૪૩ ફોતો-લીસ, સોદાએને હાથે મરણ, બહા-રવડીઓ, ૩૦૮ ફેફડે-સં. ૧૪૫૮ માં અમદાવાદનો બાદ-શાહ, ૫૨ ફાદી-સ્વામિ, બાવાઈ, ૧૦૪ ફરશરામ બાહ-નાના ફડનવીસનો મળતીયો, સવાઈ માધવરાવની ઉત્તરક્રિયા, ૨૪૯ ફરશરામ-સહસ્રાર્જુન સાથે સંગ્રામ, ૨૨૫ ફેસલી-સન, ગણના, ૩૫૯ ફાદીઓ-ઉત્તમ, અમદાવાદની સદુબાઈનો પ્રસંગ, લાવણી, ૧૩૪; પવાડો, ૨૫૨-૩ સં. ૧૮૭૨નો બનાવ, વાર્તા, ૧૩૫-૬ ફાજલખાં-કવિ. ફારસી-બાદશાહી સનહો, પરવાના, ૩૭૬-૯ ફીરોજ શાહ-તખલખ, દિલ્લીની પાટ, ૨૧૪ ફીરોજ શાહ-કરણ વાધવાનો પુત્ર યોગ-૫૭

જુશી, વટલવાથી મુસલમાન થયો, પાટ-જુની ગાદીએ, ૨૩૧ ફીરોજખમ-મીરજી દુસેનને મારવાનું તરકટ, ગુજરાતમાં સીધાર્યો, ૩૧૬; સિંધના રાજ્યની પ્રાપ્તિ, ૩૧૭ કુરમાન-પરાક્રમના દુહા, ૯ કુલાબી-કેરાકોટનો, લાખો, સ. ૯૦૧ માં ધવલજીએ માર્યો, ૨૯૨; હદય, પરા-ક્રમ અને અવસાનની વાર્તા, ૩૧૨ કુલાંદે-કરણ વાધવાની સ્ત્રી, બાબરા ભૂતની સત્તામણી, હરપાલ મકવાણાનો પ્રસંગ, ૨૩૫ ફોજખમ-બંડારી, ઈંડર સં. ૧૭૯૨, ૩૩૪ બ બકરીની-લડાઈ હલવદ અને વઢવાણના રાજ વચ્ચે, ૧૬૪, ૫; ૨૬૧-૨ બડેવખાન-હમામ, બાબીઓની હકીમત, ૧૩ બમ્પ ગુહિલ-સં. ૧૪૯૬; રાવળ, વંશાવલિ, બમ્પ બટ-સૂરિ, પ્રબંધ, ૫૭, ૫૮ [૩૨, ૪૯ બખ્તર-૧લો મુમલ બાદશાહ, રાજ્યકાલ, ૫૪ બખ્તવી પુર-નિન ચૈલ, ૫૭ બસદેવ-મરતપુર, ઇમેજ સેનાપતિ સાથે સંગ્રામ અને સમાધાની, ૨૪૩-૪ બરફશંખજી-કહીના મલ્હારરાવ સાથે લડા-ઈનું ગીત, ૩૩૩ બલિશાજ-શાહબરીના આદમીન વંશનો, ૨૪ બલલાલ-કવિ, બોજપ્રબંધ, ૪૩ બહાદુર ખાન-બાબી, ગુજરાતમાં પગદો, ખેતસ અદિના જીવિતને માર્યો, ૧૩ બહાદુર શાહ-સં. ૧૫૮૭, શાહ કરમાને ચતુર્નયના ઉદ્ધારની પરવાનગી, ૬૪; ૨૭; મરણ ૩૨૫ બલરાજ-રોડોડ, વામનને વમુંધરા, ૨૨૫ બહુચરાજી-હકીમત, ૩૪૭; મૂળ સ્થાનક દેત-રોજ, ૨૭૦; લેખ સં. ૧૯૩૯, માનાજી રાવે છલ્લોદ્ધાર કર્યો, ૨૭૨

બસકર-ખોલવાડનું તલાવ, અલાહીને નામ
પાડયું, ૩૪૦

બાકરોલ-મઠ, મહીડાનો, ૨૦૩

બાગરાજ-૨૧ મેા ચાવડો ચાલુમઠ ઊઠી
સેન મઠ આવ્યો, ૩૪૩

બાજ-ખેડાવાળ, હાથીમઠ, ૩૬૮

બાજરાવ-સવાઈ, નાના ફડણવીસને કેદ,
ઈમેજ અને બોસલેનાં લશ્કર સામે
ચઢાઈ અને પરાજય ૨૫૦-૧; પેશ્વા,
હાથીમઠ, ૩૫૬; તલનામું અમદાવાદના
જવામહંખાન સાથે, ૩૭૮

બાટમ-કર્નલ, ફતેસિદ ગાયકવાડે દરાર્યો,
૧૩૨

બાહુઆ-ગંગાધર નાગર, જૈન થયો સં.
૧૬૪૬, કાવીનો કવચ પ્રસાદ, ૩૮૨;
૩૮૭

બાંધવ-કોટ, સં. ૧૪૫૨ માં મંગલપુરના
મુલતાલીએ બંધાવ્યો, ગુજરાતના મહદ્દર
ખાનનો રાજ્યસમય, ૩૮૨

બાજુવલિ-બાર રાજ્યોનાં નામ, ૨૨૫
બાપક-સાધુ, મખંધકવૃત્તિરાતિકા, ૫૭
બાપુ-ગાયકવાડ, બાબાજીનો પુત્ર, ૧૩૩
બાપુ ગોખલે-ઉદ્ધવા બાજરાવ સાથે મિલન,
ઈમેજ નેડે લડાઈ, ૨૫૧

બાપુમીર્ઝા-ધોળકા, તાલુકદાર ૧૬૧-૨;
કડીના મહંદારરાવને પકડવામાં સં. ૧૮૫૫
માં ફતેહસિરાવ ગાયકવાડને મદદ, સં.
૧૮૫૬ માં ઈમેજને પેશ્વા સામે મદદ,
૧૬૧-૨

બાપોજી-રાવળ, (બાપા) સં. ૧૪૧૦, ૪૯

બાગર-અબ્બર, ૧લો મોગલ બાદશાહ, ૫૪
બાબર-મહંમદની સાખા, ૧૦૨

બાબરો-શૂર, છત્રાત્તી નગરી પાસેના વડ
ઠપર, (નંદરાંકરે લખ્યું છે તેમ માધવનો
બાઈ કેરાવ નહીં) ફુલાંદેનો હપ્તોગ,
દરપાલે તાજે કાપો ૨૩૫

બાગી-રાધનપુર, જૂનાગઢ, વાડાસિનોર,
૧૨; ૧૩; ૩૪; ૧૯૭

બાબાજી-ગાયકવાડ, ફતેહસિદ (નુઓ)
૧૩૧-૨; ૧૫૫; સિક્કો ચલાવ્યો, ૨૪૨

બાબાસાહી-સિક્કો, બાબાજી, ફતેસિદનો,
૨૪૨

બારડ-સાખા, ૫૨માર જરારાજ રાજાથી,
૨૮૭

બાલ મૂલરાજ-મખંધચિંતામણિ, ૩૨૧

બાલકેત-જનાવાળાનો પૂર્વજ, ૩૬૫

બાલમનાથ-ખંભાતનો બાદશાહ મુસલમાન
થયો, અરબસ્તાન ગયા અને ગુજરાત
તમાં આવી હિન્દુઓને વટલાવ્યા
૩૯૭-૮

બાહુકરાવ-વધ, ૬

બાણવાળા-ગોલવડના રાજપૂતો, હાથીમઠ,
બાવામીયાં-ધોળકાવાળા, ૧૬૨ [૩૯૫
નિલંદ મણી-મરાઠાઓ સાથે મેળ, ગુજ-
રાતનો હાકેમ, હાર; અમદાવાદ,
૧૬૫, ૧૯૭

બિહારી-સતચાઈનો રચનસંવત, ૨૦૯

બીઓ(હો)લા-રાજપૂત, અમદાવાદના સાહ
સાથે લખમસંગ, ૧૬૬; કંઠાલાના રાજ-
પૂતોની હાથીમઠ, સામતરાંધરનું નર્મદા-
વટે બાદશાહ સામે બહારવટું; પાટો,
સં. ૧૮૫૪ મુખી વારસોએ લોગવ્યો,
ઉવટે ઈરરાના રાવને કબજે ગયો,
૨૯૫-૬

બીજક-મતાપમહંમદનો પુત્ર, મરે ભૂમિનો,
સળ, જૈન ચેત્યો, ૩૦

બીજપુર-(દક્ષિણ) મુસલમાની રાજ્ય અ-
મલની વિગત, સક ૧૪૦૦માં સ્થાપાયું,
૩૫૬; ૩૬૪

બીડા મહમદ-દાદા દરિરની વાવ, ૧૭૮
બુઝમીલ-મુલતાની, સાહજહાંન સાથેનો
મસંગ, ૨૧૪

બુદ્ધલા અસાહા-હાજીએને સતામણી,
૩૯૩; મકાના કાળા ઉપર નિષ્ફળ
હૃદયો, કિસ્સો; ૩૯૩

બુંદી ગઢ-હાડાનો, ૧૦૩

બુરાનપુરી-શિકો, ૨૪૨

બૃહતપાગૃથ-૩૨; ૪૨

બેહેચરામ-હોબી, ૧૬૬

બોહાદ-મુસલમાન વંશ; ૧૬૧; બાવનગર-
વાળા તાબે, ૧૫૩-૪; કાઠીઓની હકી-
ગત, વીંછીયાના ગોહડ ખાચરથી
વંશાવળિ, ભોહા ખાચરનો વેલો, ૨૭૪;
એબજવાળાને હાથે કોઠાળીખા બ્રાહ્મણની
કન્યાઓ અર્થે બ્રહ્મહત્યા, ૩૩૭

બોહ-ગઢ, બોહાણાનો, ૧૦૩

બોહાણા-પરમાર, ૧૦૧; બોહગઢ, ૧૦૩

બોહુદરા-તાહુકો, હકીગત, ૩૦૧

બ્રહ્મદ્રથ-ચંદ્રવંશી, વંશાવલિ, ૩૯૧

બ્રહ્મહાસ-પ્રભાસનો રાજા, સં. ૧૪૬૨ વર્ષ
લશ્કર સાથે ચઢાઈ, ૩૮૭

બ્રહ્મા-ગઢ, બાહારોડનો, ૧૦૩

બ્રાહ્મજ્ઞાનાદ-સિંધુ હિન્દુ રાજ્ય, ચત્રવે
રથાર્થ, વસાવળ, ૩૧૬; જૂના શિકા-
ઓની શોધખોળ, આદિત્યો સાથે, ૩૫૦

બ્રાહ્મણી વંગ-રથાપનાર, ૩૯૩

બ્રાહ્મણો-અવટકો, ઉત્પત્તિ, ૩૬૬; ચારણો
સાથે સદાવત, સિદ્ધપુરમાં સિદ્ધરાજના
વારામાં ૩૧૩.

ભ

બકર-કિલ્લો, સિંધનો, હી સન ૯૨૭ માં
જમે બંધા-યો, ૩૧૭

બગવંતરાવ-કૃતેસિંહરાવ સાથે અમદાવાદ
ઉપર ચઢાઈ, ૧૨૯

બગવંતસિંહ-મેઆનો કાકોર, કવિત, ૨૫૯

બગવાનમાઈ-ગાયકવાડી સુમો, હોબડીના
હરમને વઢવાણના ચંદ્રસિંહ સામે
મદદ, ૨૬૦

બકોડા-કાકોરોની વંશાવલિ, ૨૬૮; ભૂપત-
સિંહ, કાનાજી, ૨૬૮; કાકોર શત્રી
નારજીની છત્રીનો સં. ૧૭૭૬નો
શિવાલેખ, ૨૭૫

બગવાનલાલ ઇદ્રજી-પ્રવાસની નોંધો આદિ,
બંકારી-ચહવાણ, ૧૦૨ [૩૫૯

બવનાય-મક પાસે, સં. ૧૭૦૬ નું શિવા-
લય; સ. ૧૩૦૦ નું શિવાલય; રક્તપીત
મટાડનારો કુંડ, ૩૯૮.

બવાઈ-સ્વામ ૩૬, ૧૦૪

બદ્રાહુ-પ્રબંધ, ૫૭, ૫૮

બદ્રસેન-પરમાર, ઉગલજી, દાંતાવાળાના
પૂર્વજ, ૨૮૬

બરત-રાજા, મહોત્સવવર્ણન, ૨૧૮; બાણા-
વલિ, ૨૨૫.

બરતખંડ-દેશ, આમસંખ્યા, વસ્તી વગેરે
૨૧૧.

બરતપુર-રૃણસિંહના સમયમાં ઇમેલેનો
મરાઠાની મદદ સાથે હુલો, ૨૪૩-૪
ભર્તુભટ-ગુહિલ, મેહપાટના રાજા, ૩૨.

ભર્તુદરિ-પ્રબંધચિંતામણિ, ૩૨૧.

ભર્મે-સાધુદ્રવંશી, પ્રભાસના યાદવવંશી
રાજા બીમની પુત્રી ચમુનાને પરણ્યો
સં. ૧૪૪૨ નો લેખ, ૩૮૬.

બચાનસંઘ-પેથાપુર, વંશાવલિ, ૩૪૫

બાચા-મકવાણાઓ, ઔરંગઝેબના લશ્કર
સામે સોમનાથ અર્થે ધારાતીર્થમાં
પ્રાણાર્પણ, ૨૬૩.

બાગલપુર-લેખ, ૩૨૬.

બાટગાડ-નેપાલ, લેખ, બાધાવિચાર, ૩૨૫.

બાટી-એસલ ગઢ, ૧૦૩.

બાઠેલા-ઉત્પત્તિ, બ્રાહ્મણમાંથી બ્રહ્મ, અદાર
નવ, સહુની, બાટીયા, બાટ, ત્રાગડ-
સોની, રાવળીયા, વેરાગિ, સલાટ, સુયાર,
ખાતરી, હલિયી, બરડા, ગરડા, બ્રહ્મ-
દાત્રી. ૩૬૯.

બાણજી-વિરમગામના દેશાઈ, કાશીયાના,
કાશીનિશ્વનાથજી દર્શન, ૨૭૭.

બાણજી-સં. ૧૫૪૦ માં, ૧૭મા ઈડરના રાવ,
૧૪૭.

બાણ-કચ્છના રાવ, ઈડરના રાવ નારણદાસને
બેન પાણાવી, નડેબનો ચોખલામાં
નિવાસ, ૨૯૫; દુધીગત ૩૨૭.

બાણ-ચાવડો, રાણેકો, ૧૭૦

બાણજી-પરમાર, લોહર ગઢ મળ્યો, ૨૮૬.

બાનુરાજ-મરાંસા, વલ્લભીવંશ, ફાનપત્ર,
૩૧૪.

બાનુરાજ-ઈડર, રાઠોડ, ગુણગાન, ૧૪૨.

બાબરજી-ગુજરાતના મોગલ સૂબા મુરાદ-
ખાન પ્રાંતીજ આપ્યું સં. ૧૭૧૨, ૨૯૪.

બારમલ-બાણના રાણેકામાં મરાંસા, ૧૭૦

બારમલ-સિદ્ધરાજનો ખંખાતનો કારભારી
હિન્દુ મુસલમાન ઝઘડો, ૩૯૭

બરિમલ-રાણી, રેટોડાની વાવ સં. ૧૫૯૯,
૩૯૭.

બાલ-ગઢ, સોલંકીનો, ૧૦૩; હુંવાણાના
વાલની લડાઈ, ૨૬૦.

બાવડ-દ્વારાવતી સં. ૧૦૦૮માં વસાવી, ૪૮.

બાવનગર-સ્થાપના સં. ૧૭૭૯, ૧૫૧;
ખંદર ૭૬; ૩૪૫

બાવસિંહજી-સં. ૧૭૮૯, બાવનગર વસાવ્યું,
વંશપર્વમાં મરાંસા ૭૮; ૭૬; દશરા
ખતાવમાં ૧૫૦-૧.

બાવસિંહજી-સં. ૧૯૦૮, બાવનગરના ઠાકોર,
૩૨૨; ૩૪૫

ભિત્રમાલ-રતનાદિલ ચાવડે વસાવ્યું, ૨૨૮;

૩૧૬; ભીમદેવ ચાવડો, ૩૪૩

ભીમજી-પાદરાનો, રાણેકો, ૧૭૦;

ભીમજી-ગડગુલ ગઢરાજો, ૨૨૭

ભીમડાન-વખાસિંહજી, ૧૫૩.

ભીમદેવ-પહેલો, મુદ્દ, વધ, ૪; ચંદ્રાવતીના
ધુંધુને નસાવ્યો, વિમલને આણુનો દેહ-

પતિ નીચ્યો, સં. ૧૦૮૦ માં વિમલે
આદિનાથજી દેવલ બંધાવ્યું, ૩૦; વંશ-

વેલો વગેરે, ૪૨; રોમેશ્વરને માર્યો,
મસલિત, ૧૧૮-૯; રાજ્યકાલ ૧૭૨;

રતનાલમાં દુધીગત, ૧૮૮; પત્નું
ઠગવાડા સાથે મુદ્દ, ૩૪૬; મરણમસંગ,

૩૫૦; આણુગઢ સં. ૧૧૪૪ માં પૃથ્વી-
રાજના સામંતિએ પડાવ્યો, ૩૫૦;

ધારા નગર નિર્મ્યું, ૯૫; રાઠામુદીન
ધોરીને દાથે મરણ, ૨૫૫; રાજ્યકાલ,

૨૨૯; મળંધચિંતામણિ, ૩૨૧; ૮૧

ભીમદેવ-બીજો, સં. ૧૩૪૪ માં ૪૮; કુમા-
ર રપાત રાસમાં વર્ણન, ૪૧; મળંધ-

ચિંતામણિ, ૩૨૧; ૮૧

ભીમદેવ-ચાવડો, માળજી ગઢ છોડી ભિત્ર-
માલ આપ્યો, ૩૪૩

ભીમરાજ-ચાવડો, રાજ્યકાલ, ૧૭૫

ભીમફેરી-નેપાલ, દુધીગત, ૩૨૫

ભીમસિંહ-ગોદિલ સં. ૯૫૨ માં દ્વારકાની
યાત્રા, વટામણમાં મુકામ, વણવીર

ખરેયાને માર્યો, ફાનમમાં જંજીરની
કકરત, ૨૭૭-૮

ભીમસિંહ-અંબાસલાવાળો, ૩૪૪

ભીમસિંહ-રાષ્ટ્રકૂટ વંશ, પુત્રી નાગદેવી
વિજયાનન્દને પરણાવી, ૩૮૬

ભીમસિંહ-મહાસ પાણુનો રાજ, રાષ્ટ્ર-
કૂટના ભર્મને પુત્રી દીધી, સં. ૧૪૪૨ નો

લેખ, ૩૮૬

ભીમસિંહજી-રાઠોડ, નેધપુરનું તપ, મરણ,
૩૫૪

ભીમસેન-પાણુનો રાજ, ધોળકાના નિત-

ભીલોડા-વીરમદેવ મુખા, ૧૪૫ ।

ભીખ-ખાણાવલિ, ૨૨૫

ભુરોઇ-સામેતસિંહનો ૬ કો પુત્ર, ૨૮૬

ભુવડ-સોલંકી, રત્નભાલમાં વર્ણન ૧૮૮;

ભૂત-ગઢ, નડેતનો, ૧૦૩

ભૂખણાસ-વિરમગામના દેશાઈ, કસબા-
તીઓનો સંહાર, સં. ૧૭૮૯ માં ગાય-

કવાડની મદદ; અલીપત્રને નસાઓ,
સદામત, દામાઈ ગાયકવાડને હઠાવ્યો,
૧૮૧૬ સિંહ બંડારીનો પરાજય, ૨૭૭

ભૂપતસંઘ-બંકોડાનો, બંદારવટું, મદદાર
રાવનો પ્રસંગ, મદદાર રાવને મદદ,
ગોહડ કાઠીનું રક્ષણ, ધાંધળપુરનો કિલ્લો
ઠકાવ્યો, મેયાણાની દીકરી ઝાલી સાથે
લમ, હું, દાનપરાયણતા, દખ્ખણી
સામે હુંડો, મરણ સં. ૧૮૭૦માં, ૨૭૧;
વંશાવલિ, ૨૬૮

ભૂવનાદિત્ય-છેલ્લો ચાવડો, ભોયણુદે, મૂળ-
રાજે માર્યો, ૩૫૬; ૨૫૫-૨૫૭

બેસલ-ફેલ, આશુ ૯૫૩ સં. ૧૨૯૬ માં
ઉપતિ, ૨૨૬

બેઠાલી-શિવાલય સં. ૧૫૨૫; આવકનું
હહેરું, સં. ૧૬૦૧, સં. ૧૬૫૧, સં.

બેરવ ઢોઢા-સેખ, ૩૨૫. [૧૬૭૨, ૩૬૭

ભોઇકા-અફઝીલીયા ઠાકોરોની વાત, ૨૩૮.

ભોજ-પરમાર, ચંદ્રાવતીના ધુંધુને આશ્રય,
૩૦; પ્રબંધ, ૪૩-૫; પ્રબંધચિંતામણિ,
૮૧; સત્યપ્રજ્ઞ, વંશ, ૩૪૩; સત્ત્વી, જગલ
બાણ સીસોદિયાની કુંચી છવાંદે ૩૪૩;
પુત્ર ઉદેકરણ અને રાય, ૩૪૩; વિક્રમ-
વંશી, ૩૬૧

ભોજશીલ-ગુહિલ, મેદપાટનો રાજ, ૩૨.

ભોજ-નેપાલ, બત્રીસ પુત્રાનું સિદ્ધાસન,
દરબારમાં વિક્રમ ગુણગાન, ૩૫૬.

ભોજદેવ-શિવાદાર વંશ, કોંકણ, ચક્ર
૧૧૧૩, ૮૫

ભોજરાજ-નલંધર ગઢ મળ્યો, ૨૨૭; વિક્રમ-
વંશી, ૩૬૧.

ભોજરાજ-સિદ્ધેશનો ઝાલો ગઢ મળ્યો,
૨૮૬.

ભોબલી-જેઠવા, મોરળી વસાવ્યું, ૩૪૧.

ભોજાનાથ-મુનશી, કૃત્તેસિંહ ગાયકવાડના,
૧૩૨.

ભોયણુદે-ભુવનાદિત્ય, મુજરાતનો છેલ્લો
ચાવડો, મૂળરાજને હાથે મરણ, ૧૫૬;
૨૫૬; સોલંકી રાજને બહેન પરણાવી;
૨૫૬ એનો કુંવર બહારવટું કરી, દિલ્હી,
૧૫૬, રાજ્યકાલ, ૨૨૮; ૨૨૯.

બોસલે-હકીમત, ૩૫૬, ૩૬૫.

ભોડા-ખાચર, બોટાદના કાઠી, વંશવંશો,
૨૭૪.

મ

મકરાણા-ઝાલાની સાખા, ૩૮; ૨૩૩; નવ-

સાખા, રાણંગ, બાબવ, હુણંગ, બલો-
અય, જોડ, પારાકર, વીઠોડ, હાથેવ,
અને હવરાણા ૨૩૪; પાટડીની પાટ;
વટલી મુસલમાન થતાં કોળી ઠાકર થયા,
૨૫૮; ૩૩૩; કટોસણ પ્રગણે થાણું,
૩૩૩; છ નવના ઠાકરડાઓ, હકીમત,
૩૪૭; ૫૨માર, ૨૦૨; ગઢ પાટડી,
૧૦૩.

મકનદાસ-મોહનપુર ઝોડી સાબરકાંઠે તાજ-
પુરી આવ્યા, પીર કમાલ પાસેથી રૂપા-
લનો પટો મેળવ્યો, ૨૬૮.

મછરી બંદર-રત્નાદિત્ય ચાવડો, દિવ બંદરે
માલ, ૨૨૮.

મંજયમલ્લ-નરૂલમાં સં. ૧૬૮૬ માં લેન
ચેલ, ૨૬, ૨૭.

મંજેસા-ગજસિંહનો વ્યાપારાધિકારી, નરૂલ
પ્રચલિત, ૨૬, ૨૭.

મઠાવડ-ઠાકોરની વંશાવલિ, ૩૨૦.

મણકા-નદવ, ૧૦૨.

મંદુ-શહેર, નરાવંતસિંહની મેજર લીક સાથે
લડાઈ, ૩૪૭.

મંડલિક-ગુનાગદનો રાજ, વંધવીના જન્મ-
સિદ્ધી પરાજય, ૩૮૬; ૩૯૪.

મંડલિક-રાજાઓનાં નામ, ૨૨૫

મધુરા-ગઢ, બદલનો, ૧૦૩.

મતિ સાગર-૫૮.

મદન ગોપાલ-અમદાવાદનો મુસદ્દી શેઠ,
સ્પર્ધાનો કસદ, ૧૬૭.

મદન વર્ધ-મખંધ, ૫૭, ૫૮.

મદાદરખાન-અમદાવાદનો શાહ, ૨૭; ૬૪;
રાજ્યકાલ, ૧૩૨; સં. ૧૪૫૨ માં મંગલ-
પુરના રાય મુલતાલીએ બાંધવ કોટ
બંધાવ્યો, ૩૮૨.

મદાદરખાન-અમદાવાદનો મુલતાન, સં.
૧૬૨૯ માં અકબરી બીહીને કબજા નાડો,
મદનકીર્તિ-મખંધ, ૫૭, ૫૮ [૨૫૪.
મદાદરખાન-દિલ્હીના શાહ મહમદનો
ગુજરાતનો સુબો, ૧૯૫

મધાવતી-અંબાલમુનાબા અંતર્વેધની નમરી,
સોલંકી રાજાની જનું રાજ્ય, ૨૫૫

મધુકર-શાહ, ગઢિરવારનો, ૯૯

મનરૂપ-રાજ, દિલ્હીની પટ્ટિ, વંદ્યાવલિ, ૨૧૩

મનીઆર-સ્વાંગ, ૧૦૪

મનોર ગઢ-સામંતનો, ૨૭૨

મંત્રી-રાજવંશ, દિલ્હીની પટ્ટિ, ૩૬૨

મંત્રી વિજય-કાયસ્થ, સં. ૧૫૮૨ ની પ્ર-
શસ્તિ, ૩૮૨

મંદાદખાન-શાહ મદાદરનો બાપારાધિકારી,
શાહ કરમનો ચતુર્જનો તૈયોદ્ધાર,
૨૭; ૬૪

મય-કાયસ્થ, ઉના તળાવની પ્રશસ્તિ, ૩૮૨

મયજીલ્લો-કર્ણ સોલંકીનો પ્રસંગ, ૫૨;
૩૪૦

મયજીસુંદરી-માળવાના રાજની પુત્રી, શ્રી-
પાલ સાથે લગ્ન, ૧૬

મરતોલી-અડાલજમાં માતા, સ્થાપના,
મરાઠા-ઇતિહાસ, ૩૯૩ ૧૬૫

મલિક અંબર-શક ૧૫૪૬ માં બિજાપુરના
દાકેમ પાસેથી રોલાપુર પડાવ્યું, શાહ-
જહાનને આગ્રય આપ્યો, શક ૧૬૦૦
માં મરજુ પાડ્યો, ૩૬૨

મલિક-સેર, પાળીયો, પ્રમાસ પાટણમાં
સં. ૧૪૬૨, ૩૮૭

મલખ-કપડવજીનો, મુલાખસ, તવારીખ
લખી, સિદ્ધરાજના સમયમાં બે બ્રાહ્મણો
વઠલી મુસલમાન થયા તેની દક્ષીનત,
૩૯૭

મલેક-મીમાં, ધોળકાના તાલુકાદાર, ૧૬૨
મલદારરાવ-કાઠીવાળો ગાયકવાડ, કાઠીઆ-
વાડમાં બસ્યો, ૧૫૫-૬, બાપાજીની
અડાઈ, ૧૫૫; બૂપતસિંહનું બદારવટ્ટ,
દાર, બૂપતસિંહની મદદ, ૨૭૦; બરદ-
સંધ સાથે લડાઈ, ગીત, ૩૩૩

મહલસિંહ-મખંધચતુર્વિશતિકા, ૫૭

મહમદ શાહ-ગુજરાતનો શાહ, સં. ૧૫૮૭
ની પ્રશસ્તિ, ૬૪; ૨૭; (બિગડો) દાદા-
દરિની વાવ સં. ૧૫૫૬, ૨૮-૨૯;
૧૭૭; સં. ૧૬૧-સુધી રાજ્યકાલ, ૫૨;
અડાલજની વાવ સં. ૧૫૫૫, ૧૭૬-૭;
મહેમદાવાદનો અમરીયો કુવો, ૧૭૮;
પ્રભ ઉપર અદાર નતના કર-વેશ
નાંખ્યા, ૨૫૪; રાજ્યસમજ, બેરામે
માર્ગે સં. ૧૬૧૦, ૨૫૪

મહમદ શાહ-વનરાજની મૂર્તિ ઉપર સં.
૧૫૨૪ નો લેખ, ૩૪૦

મહમદ શાહ-ગુજરાતનો શાહ, સં. ૧૪૯૯
માં ઈરેના રાવની કન્યા પરણ્યો, ૧૪૭
મહમદ શાહ-મોગલ શાહ, ગુજરાતમાં સુ-
બાઓની મારામારી, ૧૯૫; ૧૯૯

મહમદ મલેક-સં. ૧૭૮૦માં બાદશાહી ધોળકે
આવી વસ્યા, ૧૬૧; વંશવિસ્તાર, ૧૬૨

મહમદ શાહ-ધારી, દિલ્હીની પાટ, ૨૧૪
મહમદ કાજી-સુત્રી સેત, ૩૯૩
મહમદ કાસમ-સિંધ નિત્ય હી. સન ૮૦,
૩૧૬

મહમદ ફરરાજ-અમદાવાદનો સુલતાન,
સં. ૧૬૧૦, ૨૫૪

મહાકરજોળ-હાંતાના રાણાનો પૂર્વજ, ૨૮૬
મહાદેવજી-હાંતાના રાણાના પૂર્વજ; સં.

૨૨૧ માં ગાદી, મરણ સં. ૨૬૧માં,
૨૮૬

મહાનંદિ-શદ્રી રખાત, મહાપદનો પિતા,
૩૬૧

મહાપદ-મહાનંદિનો પુત્ર, ૩૬૧
મહારાષ્ટ્ર-કિલ્લા કોટની તપસીશ, દુકાળો

રેલો, આદિની હકીમત, ૩૬૫
મહાવીર-ચૈત્ય, નફ્લમાં સં. ૧૨૧૩, ૨૫-૬

મહાસિંધ-છંદ શુભાર પિર્જીશ, ૯૭
મહિમ મુદર ગણિ-૧૫૨

મહીકાંઠા-વિસ્તાર આદિ, ૨૯૪; મહીકા
સોલંકીનું યાણું, ૧૦૩; નામ, છલ્લા-
ઓનાં નામ; રાજ્યો, ધાસદાણા આદિની
વિગત, ૨૬૪

મહીકા-સોલંકી, મહીકાંઠામાં, ૧૦૩
મહીપ-વાપેલો, હંદાવનો રાજવંશ, ૧૭૭

મહીપાલ-નૂનાગઢનો રાજ, ૩૮૪; સુદ મંત્રી,
સં. ૧૪૩૭, ૩૮૫

મહીપાલ-પેડિત, સં. ૧૨૧૩ ની પ્રસ્તિ,
૨૬

મહીપાલ-ચાવડો સેનગઢ જોડી આણુ ગઢ
- આપ્યો, ૩૪૩

મહેન્દ્રપાલ-અન્યપાલનો પુત્ર, જમાઈ,
ગર્ધવસેને ગાદી બધાવી, ૩૯૧

મહેમદાવાદ-મમરીયો કુવો, હમીદખાનનો
પડાવ, ૨૦૧, ૧૧૮

મહોબત ખાન-ખાળી, ૧૩
મહોબા-પુશ્પીરાજનો વિજય, ૮

માગધ-દેશ, આમસંખ્યા, ૨૧૧
માંજુ-ઝાલો, હરપાલ મકવાણાનો પુત્ર, ૨૩૬
માંગદાસ-ધંખોલીઆના, વિરમદેની મદદ,
૨૯૩

માણુજી-ઈંડરના રાવ કલ્યાણની રનેહપાત્રી
(કાવ્ય) ૧૪૨-૩

માણિકચદેવી-લીમસિંહ ચાંદવંશીની પત્ની,
૩૮૬

માણો-એભલવાળાનો બાપ, ૩૯૫
માણેકનાથ-ગોહડ બાલો, અમદાવાદનો

કિલ્લો, અહમદશાહ બાદશાહનો પ્રસંગ,
૧૩૭

માણેકચંદ-વરહા, જેતાની બાંસધરી, અવિ-
ધાસ, ૨૫૮-૯.

માણવ્યપુર-જેહંદા રોડીયાનું મૂળ નિવા-
સનું નગર, ૩૦

માંકકોટ-માંલિક શુભ અશુભનો, ૨૨૫
માંકપ-તાહુકો, વિગત, ૩૦૧

માંકજી-ધણીઓલના, ૨૯૪
માંકવ ગઢ-લકુમનો, ૧૦૩; વરકેતને કુણે

આપ્યો, ૩૯૫
માંકવરા-મોર્તકવર, ચંદન રોડાને વરહાન,
૨૩૨

માંકવા-કાકોરનું નિતસિંહને ફાત, ૨૬૦-૧;
મીઆનું રાજ્ય, હકીમત, ૩૦૩; સં.

૧૫૭૫ માં રૂપપાણું, ૩૦૩.
માંકલ-વીરમગામની ઉત્તરે, ૨૭૫.

મોડેચા-જાદવ, ૧૦૨.
માતર-કાકોર સત્રસાલની દીકરી અમદા-

વાદનો શાહ પાણ્યો, ૧૬૦.
માધવ-કર્ણુ વાધેલાનો પ્રધાન, વૈર વાળું,

૨૨૯; ૨૩૧; સં. ૧૨૪૮ માં શુજાતમાં
દુરમણું આણું ૧૭૨; ૧૭૫.

માધવ-સુર, સવાઈ માધવરાવનો, સંન્યાસી,
૨૪૯.

માધવસંગ-વઢરાણુ, ૧૬૫.

માધવસેન-વંશ, દિલ્હીની પાટ, ૩૬૨.
 માધવરાવ સવાઈ-સિધિયા સાથે મસલત,
 નાના ફટલુચીસ સાથે તરકત, ઉત્તરકિયા,
 ૨૪૯; સાધુનો પ્રસંગ, મૃત્યુ, ૨૫૦;
 વેણીબાઈની બેનનો પ્રસંગ, ૧૬૮-૯;
 માધા-બાટ, પૃથુરાજ રાસો, ૪.
 માધાવાવ-વઢવાણ, લેખ સં. ૧૩૫૦, ૩૮૭;
 ૨૩૧; ૩૦૭.
 માધાણી-વઢવાણના માધવ સંગના વંશજો,
 ૧૬૫.
 માનજી-ગંધારીઓ, વાણીઓ, સં. ૧૨૭૨
 માં રંખેશ્વરી બાધા, ૨૭૬.
 માનપુર-તાલુકો, હકીમત, ૩૦૦.
 માનસરોવર-પાટણ, લેખ સં. ૧૧૦૯,
 ૪૨૬ સોલંકીની રખાતના સ્મરણ અર્થે,
 માનસંધજી-ગોહિલ, ૨૬૨. [૨૭૫-૬.
 માનસિંહજી-મારવાડનો રાજા, ૧૫૨;
 માનસંધજી-હાંતાવાળા પુંભજનો પુત્ર, ૨૮૭,
 માનસિંહજી-શકોડ, ભલોર ગઢમાં તખ્ત,
 વખો કીધો, માહસુ નાથનું વરદાન,
 જોધપુરની માઠી મળી, માહસુ નાથની
 સ્થાપના, ૩૫૪.
 માનસિંહ-કંછવાઢા, દીકરી જશ કુંવરબા
 પરશરામ આવડી સાથે પરણી, વનરા-
 જની મા, ૩૪૩.
 માના-કરણી સોલંકી રખાત, સ્મરણમાં
 માન સરતલાવ સં. ૧૧૦૯, ૨૭૫-૬.
 માનાજી-પનારાના કોફર, વિરમગામની હુલ,
 મેધાજીની કલ, ખંભાત પાસે ધાડ,
 રાધનપુરના નવાબને સતામણી, મેલ-
 જના દેહાને નરણીયત, અંગરેજ જન-
 રલ દુલાવના ત્રાસથી આરામુરમાં
 બરાયો, અમદાવાદમાં શિક્ષા, ૨૮૧-૨;
 ૩૬૯.
 માનાજી રાવ-બહુચરાજીનો છૂલોદાર સં.
 ૧૬૩૬, ૨૭૨.

માંધાતા-પૂર્વજન્મનો કડવો વાણીયો, પાંચા-
 લમાં કંડુલ વસાવ્યું, ૪૫૨ રૂપિયા અનુ-
 મદ ૨૬૬-૭; અક્ષતી રાજ ૨૨૫.
 માપસે-ગોળા પ્રદેશમાં, લેખ, સં ૧૪૯૨
 ના તામપત્ર, ૩૮૧.
 માગાણ્યાણુ-ચહુવાણ હુવારનું યાણું, ૧૫૬
 માયાકુંવર-કોટ, સ્વપ્ન, બુદ્ધની મૂર્તિ આદિનું
 વર્ણન, ૩૨૬.
 મારવાડ-સં. ૧૧૧૫; ૪૮; દખ્ખણીઓનો
 હુલો, ૫૫; સં. ૧૪૯૧; ધના પોર-
 વાડનું દેહેરું, ૪૭-૮; કાલંગા દેલના
 મરણનો પ્રદેશ, ૨૧૩.
 માલકમ-અમદાવાદમાં મુકામ, ગવરનર
 મુંબાઈનો, સં. ૧૮૮૬, ૩૮૩.
 માલપુર-કિલો, હકીમત, સં. ૧૮૧૬, ૩૯૭;
 ગોવિંદરાયે લીધું સં. ૧૫૨૨, કિલો સં.
 ૧૫૬૨; સં. ૧૮૯૦ માં વેરા, વસ્તીની
 હકીમત, ૩૪૨.
 માલવા-વંધાવલિ, ૩૨૧, શ્રીપાલ રાસ, ૧૬.
 માલેવ-કાનડનો બાઈ, પવાડો, ૬૯.
 માલ્હા-ભદવની, સાખા, ૧૦૨.
 માહસુ નાથ-ગોરખપંથી, જોધપુરના માન-
 સિંહને તખ્તનું વરદાન ૨૫૪.
 માહાકાલેશ્વર-મદાદેવ, ઉગાનમાં સં. ૧૧૨
 માં દેહેરું વિક્રમે બંધાવ્યું, ૨૮૬.
 મિથિલા-પ્રાચીન લેખ, રતંબની હકીમત,
 ૩૨૬.
 મીનલ દેવી-કાલુ સોલંકીની વહુ, ઉંઝાના હી
 માલ પટેલનો જન્મ, ૩૪.
 મીરજી-ચાહ હુરોન, નવાબ સિંધનો જન્મ
 શ્રીરાજને મારવાનો હુકમ, ૩૧૬.
 મીરજી-નવાબ, જનરલ લીકને મદદ, ૮/સ-
 વંતરાવ સવાઈ સામે દગો, ૨૪૭.
 મીરાંબાઈ-બક્તમાલ, ૨૧.
 મુંગીપર-પાટણ, ગોહિલોનું મૂળ યાત્ર
 ૨૭૭.

મુનતખા-અમદાવાદના મદન ગોપાળ શેઠ-
નો શત્રુ, ૧૬૭

મુંડદાસ-ફટાયો હલ્યાણમલનો, અહુવે
ગયો. ૨૬૪.

મુંજ-બોળને દુઃખ આદિ, ૪૩; મળંધરિતા-
મણિ, ૮૧.

મુંજડાલ-વીધા વાળનો જંગ, ૨૬૩.

મુંજપુર-સં. ૧૦૪૨ માં વસ્યું, ૨૭૩; સં.
૧૩૦૧ માં વસાવ્યું, કવિત્ત, વસ્તીપત્રક,
૩૪૩.

મુંજો-સિંધના ચંદન સોદાનો વચન, ૨૩૨.
મુંદીદી-ચહુવાણ, ઈરના પટાવત, ઇતિહાસ,
૩૨૮; ૩૪૭.

મુખારિઝ હલ મુલ્ક-અભેસિંહ સાથે ખાલજી-
પુર આગળ જંગ, ૧૬૭.

મુરાદ-ખાદશાહ શાહ જહાનને છોડાવવા
ગુજરાતમાંથી સૈન્ય સાથે મયાણ, ૧૮;
૩૬૩; સં. ૧૭૧૨ માં માંતીજનું મગલ્લું
આપ્યું, ૨૬૪

મુશ્લીધર-મૂર્તિ, ગાહિલોને સહાય, સોરઠ
પાંચાલમાં સ્થાનક, ૨૬૩.

મૂલજી-ગિ, ૧૬૬.

મુલતાલી શય-સં ૧૪૫૨ નો સોરઠના
બાંધવનો કોટ બાંધ્યો, ૩૮૨.

મુલ્લાજી-વહોરાજીઓના ધર્મગુરૂ, ગાદીની
હકીગત, બે જમાતો, ૩૯૭-૮

મુસલમાની રાજ્ય-દક્ષિણમાં સ્થાપના
પગે, ૩૬૬

મૂલરાજ-સોલંકી, સં. ૧૨૦૮ ની વડનગર-
ની પ્રશસ્તિ, ગુજરાત આવડાના હાથ-
માંથી નિર્ણય, છળકપટથી પડાવ્યું નથી,
૯૪-૫; દાનપત્ર, ૯૪; મામા લોચણ-
દેને મારી રાજ મેળવ્યું, ૨૨૯; સોલંકી
રાજ્યસ્થાપના, ૫૧; રાજનીતિનો
બત્રીજો, ૨૫૫; હાંજુડછાળ રાજ્ય લઈ
પચાવ્યું; ૨૫૭; મુંજપુર પંડિતોને દાન
૫૮

સં. ૧૦૨૪ માં, ૨૭૪; કમ્બના લાખા
કુલાણી સાથેનો વૈરમસંગ, ૩૧૩; મામાને
માયો, ૩૫૬; ૩૪૩.

મૂલરાજ-વાધેલો, દંડાદિ (દંડાવ) દેશના
મોકલસિંહનો વંશજ, ૧૭૭

મૂલરાજ-વાધેલ વશી પહેલો રાજા, જન્મ-
મસંગ, રાજ્યકાલ, ૭૧૮, વંશાવલિ, ૨૩૧

મૂલરાજજી-સોલંકી, મૂળ પુત્ર મહેરાજીનો
પુત્ર, જન્મ સં. ૬૨૨ માં; કારીનો રાજા
થયો; ધોળકાવાળા ધવલજીનો સાતમી
પેઢીએ પૂર્વજ, ૨૬૨

મૂલી-પરમારનું ચાતક, ૧૬૧; નામ ધાથી
૫૬૫; ૩૦૮; છબાડ સોદાની લડાઈ,
૨૩૨.

મૂલાજી-ગઢવાડાના કાકોરની વંશાવલિ, ૩૨૦
મેઘવજ્રહીન ચીસ્ટી-મુત્રી સંત, ૩૬૫,

મેઘજી-સં. ૧૪૭૪, દાંતાની મારી, ૨૮૮.
મેઢીયા-રડોડ, ૧૦૨.

મેડતા-રડોડ, મૂલ પુત્ર સૂર્યવંશી યુવનાથ-
ની હકીગત, ૩૪૪-૫.

મેદપાટ-(જુઓ મેવાડ) સૂર્યવંશી શહિલોનું
ચાતક, ૩૨

મેલીખાર-વરહા વાધેલાના વઢલેલા વંશ-
જેનું ચાતક, ૧૬૦.

મેમકા-હુવાણના વાલની વાત અને વઢવાણ
અને હાંબડી વચ્ચે જંગ, ૨૬૦

મેવાડ-જૂખણીઓનો હલ્લો, ૫૫; (જુઓ
મેદપાટ)

મેવાડી-મુગલની કથા, ૩૫૦.

મેવાસ-બાળીઓએ લીધેલો દાખ્યા, ૧૩.

મેદેરજી-મકવાણો, ૨૩૩.

મેદેપાટદેવજી-સં ૧૨૯૮, સાગરદાસજી
દ્વારા રામનાટક વહ કયો, સં. ૧૩૨૮
માં મરણ, ૨૮૮.

મેદેરાજી-સોલંકી, મૂળરાજનો પિતા, સં.
૬૨૨માં પુત્રજન્મ, ૨૬૨.

મોક્ષશી-છેલ્લા આવડા લેખણીના બાઈનો
 ૨૪ મો વંશજ, વંશાવલિ, ૩૪૩.
 મોક્ષસિંહ-નૂનાગઢનો રાજા, ૩૮૪.
 મોક્ષસિંહ-વાણેસો, દેડાદિ દેશનો રાજા, ૧૭૭
 મોખડાજી-ગોદિલ, ચિહોરની સ્થાપના,
 પેરમ ગઢની સડાઈ, ૨૬૩
 મોગલ-વંશ, વંશાવલિ, ૫૪-૫૫; ૨૧૪;
 ઇતિહાસ, ૩૬૪; ૩૬૧-૨
 મોઠાસા-નાવ સં. ૧૫૨-, ૩૮૬; વાઘરાંધે
 વસાવ્યું, ૩૪૨
 મોટી લિપિ-મહારાષ્ટ્રમાં પ્રવેશી શક
 ૧૧૭૫, ઇ. સ. ૧૨૫૩ માં તેની કથા,
 ૩૬૫
 મોઠ-છની કલ્પત્તિ, ૩૬૮; જાતનાં નામ,
 સ્ત્રીવધા, ચાચરવધા, અગિયારસા,
 નેહીમલ્લ, તારવલ, ધીલોભ, ૩૬૮
 મોટી-નાક મઠ, ૧૦૩
 મોઢાજી-ગામ, રાયચંદ્રજીના ચક્કરું રથાન,
 મોઢોનું મૂળ વતન, ૩૬૮
 મોઢેરા-પંચતીર્થનાં નામ, ૩૪૧
 મોહુ(માન)સર-લેખ ૨૭૬
 મોતીઓ-કુતરો, વજ્રાનનો, મોતીસર
 તલાવ, ૨૭૫
 મોતીસર તલાવ-મોતીઆ કુતરાના સ્મ-
 રણાર્થે, ૨૭૫
 મોતીચંદ-અહમદશાહના વાસમાં, ૨૫૮
 મોમીનખાન-ખંભાતનો નવાબ, વેણીબાઈને
 મરણ્યે, ૧૭૦
 મોર-તાલુકો, હકીગત, ૩૦૧
 મોરી-રાજકુલ, ૪૬
 મોસેટ-મુંબઈ સરકારનો ચીફ સેક્રેટરી,
 સં. ૧૪૬૨ ના લેખનો ઉકેલ, ૩૮૧
 મોરખી-ખાખાજી આયકવાડનો દંડ, ૧૫૫;
 વળાવાળે ગુમાવ્યું, ૩૯૫
 મોલે-સલામ-અહમદ અને મહમદ શાહે
 વડલાવેલા રજપુતો, ચાદિ કામઠેકાણાં

સાથે, નવ ભંત વટલી ૩૧૭-૮; ૨૫૮;
 ૧૬૦; સીવાજી, વિગત ૨૫૮
 મોદમથી-મુંબઈ, શક ૧૭૭૬માં, ૨૧૭
 મોદલ-પરમારની સાખા, ૧૦૧
 ય
 યમુના દેવી-રાષ્ટ્રકૂટવંશી બર્મની રાણી,
 દાનેનો લેખ સં. ૧૪૪૨, ૩૮૬
 યમુનાજી-દામાજી આયકવાડનો દાસ,
 હોલોઈનો રક્ષક, ૩૮૧
 યવન-કલ્પત્તિકથા, હરિવંશના આધારે,
 ૩૭૫-૬; ગાંધીરાજથી, ૩૬૨
 યશોભદ્ર-ભદ્રબાદુપ્રબંધ, પ્રતિધાનપુર, ૫૭
 યશોવિજય-ગ્રીપાલ શસ વચનિકા, સં.
 ૧૭૩૮, ૧૪
 યાદવ-રાજકુલ, ૪૬; નદેવ રજપુત જીઓ.
 યુગ-સમય, ગણના આદિ, ૩૬૧; રાજ-
 ઓના યુગવાર વંશ, ૩૬૨
 યુધિષ્ઠિર-રાક, ખ્યાતિ વગેરે, ૨૧૩; વંશા-
 વલિ, શકગણના, ૩૬૦
 યુવનાથ-જન્મ, આંધાતાના હૃદયથી જન્મેલો
 પુત્ર, ૨૬૭, રાઠોડોનો પૂર્વજ, ૩૪૪
 યુતુક-હલજનો રાજા, મહમદ કાસમને
 સિંધ મોકલ્યો, ૩૧૬
 યુતુક-વોદોરાઓનો ૨૪ મો ગાદીપતિ,
 સિદ્ધપુર આવ્યો હી. સન ૯૫૮ માં,
 ગાદીનો નિયમ, ૩૬૭
 યો(ને)પરાજ-આવડો રાજા, રાજ્યકાલ
 અર્ધ, ૨૬; ૧૧; ૧૭૫
 ૨
 રથનાથ-આવડો, પૂર્વજ, દીવ મઠ આવ્યો,
 સં. ૭૭૭ માં કેટ બાંધ્યો, ૨૨૮
 રથનાથપર-ગોસાઈ ચરોતરનો, ૨૩૬
 રજુનાયરાવ-ફોતેસિહરાવ, આયકવાડ સાથે
 મસલત, પેશ્વાઈ માટે, ૧૩૨-૧૪૦.
 રજપુતો-વટલી મુસલમાન થયા, હકીગત,
 ૩૧૭; જીઓ રાજપુતો

રદિયા-સ્તંભનો લેખ આદિ, ૩૨૬
 રંજિતસિંહ-ભરતપુરનો, લીકની લડાઈ, ૨૪૩
 રજુનિતસિંહ-લાહોરનો રાજા, સવાઈ જસ-
 વંતને ઇચ્છેજ સામે મદદ, ૨૪૭
 રજુચંદ્ર-ગઢ, ચઢવાણરાજ હમીરનો,
 ૧૦૭
 રજુધવલ-વાયેલો, રાજ્યકાલ, ૩૧૮
 રજુધવલ-પરમાર, જ્યોતેવનો ઓરમાન
 બાઈ, ૧૮૨, ૩
 રજુમલ-ઈડરનો રાવ, સં. ૧૪૪૭ માં બારેર
 મગધું સોલંકીને આપ્યું, ૧૪૬; હમી-
 ગત, ૩૨૭
 રજુમલજી-જોધપુર, મુરાદે સં. ૧૭૧૨ માં
 માંતીજ આપ્યું, ૨૬૪
 રજુમાલ-હમીરની મદદે, ૧૦૭
 રજુધત-આવડો, કવિત, જુઓ રત્નાદિત્ય,
 ૨૨૮; ૩૧૬
 રજુસહુ-તાણકો, હમીગત, ૨૬૬
 રજુવર-સરચેઆ, ૧૫૬
 રજુવીર-હુણવાડાના સ્થાપક રાજા પ્રતા-
 પનો હમરાવ, ૩૪
 રતનકુંવરી-કુમારપાલની રાણીની વાત,
 ૩૨૭; હેડેપુરના રાજની કુંવરી, હેમા-
 આર્યના અપાસરે જવાની કુમારપાલે
 ફરજ પાડતાં હેડેપુર ગઈ, બાટોની
 બાંધધરીથી પાછી આવી, કુમારપાલે
 વચન ન પાળ્યાથી બાટોએ હમો
 કીધી, ૨૬૮
 રતનજી-રાહોડ, ભલોરનો, મુરાદ અને ઔરંગ-
 ગઝેજ સાથે યુદ્ધમાં મરણ, ૧૭-૧૮
 રતનબાઈ-સ્તમ્ભાર્પ કિસનભાવની, ૨૦૮
 રતનસિંહ-આવડો, પાટણની માઢીએ રાજ્ય-
 કાલ, ૧૭૫
 રતનસિંહ-ભંડારી, જોધપુરના અલેસિંહનો
 સેનાપતિ, વિરમગામના જૂનજુદાસે
 હરાવ્યો. ૨૭૭

રતનેશ-વખતસિંહનું ગીત, ૧૫૪
 રતનસિંહ-પટ્ટાભિષેક અને મરણ, ૭
 રતનસિંહ-મેવાડનો રાજા, સં. ૧૫૮૭,
 શાહ કરમાને તીર્થોદ્ધારની પરવાનગી, ૨૭
 રતનિત-કવિ, ૭૩; ૭૪; ૭૫; ૭૬
 રત્ન શ્રાવક-પ્રબંધ, ૫૭; ૫૮
 રત્નાદિત્ય-(રજુધત) આવડો, વનરાજનો
 વંશજ, પરાક્રમ, દિવ મઠ છોડવો પગ્યો,
 સમુદ્રનો કોપ, બિન્નમાલ વસાવ્યું,
 - ૨૨૮; રાજ્યમદેસ, કવિત, ૩૧૬
 રમલ રાસ-હતપત્તિ આદિ, ૩૬૪-૫
 રમાવીરદેવ-અવંતી મહારાજ, નૂસાઈના
 નેમોનાયની પ્રસન્નિ, સં. ૧૪૫૨માં, ૨૬૮
 રચનસિંહ-ચાહલુદીન ગોરી સાથે યુદ્ધમાં
 મરણ, ૭
 રવકેત-સોરકોનો રાજા, કૃષ્ણનો જમાઈ,
 વળાવાળાનો પૂર્વજ, ૩૬૪
 રવપાલ-દાંતાવાળાના પૂર્વજ, સં. ૮૮૮ માં
 હઠા સિંધનું રાજ્ય માતા અંબાજીએ
 આપ્યું, ૨૮૭
 રવીઓ-ગઢવી, રાણીસર બોરી મોગલે
 હુટ્યું, મોગલોને છેતરી ફસાવ્યા, લગ-
 ધીર પરમારની મદદ, પાઠશાહ(૧)ના
 સરદારના મરણની યુક્તિ, -૩૧
 રાખાધત-સોલંકી, મૂજરાજ સામે લગ્યો
 અને મરણ પામ્યો, ૩૧૨
 રામ-રામણી આદિ પરિવાર, ૨૧૪
 રાધેજી-નરસિંહજી રેશન મરણને
 પ્રમંથ, ૨૪૬; ઇચ્છેજની મદદ, ઠાડીયા-
 વાડમાં જંગ, ૧૫૬, ૧૩૨-૪૦
 રાજકુલ-૩૬ નાં નામ, ૩૫૫; ૪૬; ગાદી-
 ઓની વિગત, ૨૭૨
 રાજળીજ-સોલંકી, અરિત, ૩૪૭; મૂલ-
 રાજનો પિતા રાજ, છેલ્લા આવડા
 રાજ જીવનાદિલની બેન વેરે રાજનું લગ્ન,
 લાખા ફલાણીની બેન વેરે રાજનું લગ્ન,

લ

લકુમ-માંડવ ગઠ, ૧૦૩

લખ-દેવડો, શિરોહી વસાવી સં. ૧૫૬૨
માં, ૪૮લખ(ગ)ધીર-સોઢો, યર પાછરના ચંદન
સોઢાનો વંશજ, માંડવરા દેવનું વરદાન,
ઠાઠીયાવાડમાં મૂળી પાસે પંડાવ, છબાડો
જોડે તકરાર, છબાડોને હરાવી મૂળીનું
રાજ્ય લીધું, ૨૩૨; મરણનો પ્રસંગ,
વંશજે ચારણી બાઈ મેળવી આપવાનું
ગીત, ૩૧૦; દિગ્દેશ સાર સ્વ. કાર્ણ-
સનો, ૩૨૩.

લખમણુ-બાણાવલિ, ૨૧૫

લગન ટોલ-વિશ્વ મંદિરનો લેખ, ૩૨૫.
લંકાવતાર-અથ, માહિતી, ૩૨૬

લંગરી રાય-યુદ્ધ, ૨

લલિ-ધનસિંહનો પુત્ર, આણનાં જૈન, મંદિ-
રનો લક્ષાર, ૩૦લલુભાઈ લલાસરામ-ઐતિહાસિક નોંધો
૧૫૮; મુકીશું માહિતીઓ, ૧૭૮

લલ-બાણાવલિ, ૨૨૫

લલમસાહ-મળંધરિતામણિ, ૩૨૧

લલમપુત્ર-લુણાવાડા, રાજ્યરથાપના, રાજ્ય-
ઓનો ઇતિહાસ, ૩૪

લલસી માલ-જાડ રાવ છાડાનો પુત્ર, ૫૦

લલનચાહી-પીર, ગાદી, અમદાવાદમાં, ૧૩૪

લલમણસેન-મળંધરિતામણિ, ૩૨૧; મ-
ળંધ, ૫૭-૮લલમણરાજ-શાહબરીનો આહમાન રાજ્ય,
પ્રસારિત, ૨૪, ૨૫લાખા ગરદી-કચ્છ, બાટકોટ પાસે, મૂળરા-
જના સમયનું રણસંચામનું સ્થલ, ૩૧૩

લાખાજી-દેહેવર, જરાપાલનો પુત્ર, ૨૯૧

લાખાણી-ખાચરની રાખા, ૧૫૯

લાખો ખાચર-લાખાણીનો મૂળ પુરુષ,

લાખો-કુલાણી, કચ્છ કંચકોટનો બહેન

રાજ, પાંતી, ૧૭૯; સોલંકી રાજ-
બીજનો પ્રસંગ, મૂળરાજ સોલંકી સાથે
વૈર, ૨૫૬; રાજને લાખાએ માર્યો,
૨૫૬; હૃદય, સૂર્ય સાથે પરાક્રમ,
મૂળરાજ સાથેનો વૈરપ્રસંગ, ૩૧૨;
મૂળરાજે માર્યાનો પ્રસંગ, ૩૫૬; કચ્છ
કેરાકોટનું મથક, સં. ૯૦૧ પછી રીખા
સોઢે મૂળરાજ સાથે મળી માર્યો, ૨૯૨;
૩૯૬; ૩૨૩.

લાખા વાવ-કેરા કોટમાં પ્રાચીન, ૩૧૩

લાટ-દેશ, મામસંખ્યા આદિ, ૨૧૧

લાલચંદ-અમદાવાદના શેઠકપુરચંદને માર્યો,
રાસડો. ૧૬૭.લાલ મીયા-માંડવાના ઠાકોર, અકબર જોડે
લડાઈ, માંડવ ગઠ સ્વતંત્ર કીધો, માંડ-
વામાં રાજ્ય, અન્ય સ્થળોના ગરાસોની
વિગત, ૩૦૩; ૨૯૬.લાલસિંહ-ઠાકોર ઠાંજલુવાળો, -મરણ સં.
૧૮૩૫ માં, ૨૯૮.લાલાં-અહમદ ચાહની બેગમ, વાપેલા વર-
હાની બેન, મરણ પામતાં ચાહનો
વિરહ, રાજપુતોને વટલાવી મુસલમાનો
કીધા, ૨૫૮.લાલિકા-અલુઆ ધારનની પત્ની, નામર
ખંજાવ, બાહુઆ ગંગાધરની મા, ૩૮૨લાવણુ રામી-માનસ ચંદનો, વંધલીવાળા
વિજયાનંદનો ગુરુ, ૩૮૬લાવણુ ધવલ-ચોલુક્ય વંશી વિજયાનંદની
પુત્રીને પરણ્યો, ૩૮૬

લાવણુ સમય-પ્રસારિત, ૨૭; ૨૮

લાહોર-રણનિવસિંહ જસવંતરાવની મદદે
૨૪૭; વર્યું સં. ૭૧૧માં ૫૫લિંગડી-નાલ માટે લડાઈ, ૨૬૦; બક-
રીની લડાઈ વટવાણ સાથે, ૨૬૧;ઝાલાની રાખાની ગાદી, ૩૩૦; ઠાકોર-
નો ચલોકો, ૧૬૭

લીન-નરસ, ઇસર લપર ચંદાઈ અને
પરાજય, ૨૪૭

દુલ્હીર-ખાચર અલાદનો, જસદણના ગાદી
પ્રમાણની વહુ રાખી, જસદણ લપર
હલ્દો, મરાયો, ૨૭૪

દુલ્હીસિંહ-વસદિકા, આણ, સં. ૧૨૮૭
૨૯૭; જિનમાસાદનો સં. ૧૨૮૬નો
ઉલ્લેખ, ૨૧૭

દુલ્હી-કુંભ, મર. ભૂમિના રાજ પ્રતાપમર્દનો
ત્રીજો પુત્ર, ૩૦

દુલ્હાવાડા-લવણપુર, રાજ્યની સ્થાપના
૧૩; વંશાવલિ, પ્રબંધચિંતામણિ (ધ્યેષ્ઠ
ભા) ૩૨૧; સં. ૧૯૦૦નો ઠાકોરના
પ્રબંધનો પસંગ, ૨૮૪-૫

દુધક-રાજકુળ, ૪૯
દુહીયા-નેપાલનો ધડિત ભગવાનલાલનો
મવાસ, ૩૨૫

દોબો-વાધો, ક્યોવનો પટો, વરહાજનો
વંશજ, ૧૬૦; મરતોલી માતા, ૨૬૪
લોકા ગચ્છ-૨૦૭; ખરતર ગચ્છ સાથે
શાહ અલમના સમયમાં સમાધાની,
૩૭૯

દોટિશ્વર-છારીયા ખાસે, માટીમાં હાથમાં
ઓમાળવાનો ગુણ, ૩૪૩; ૨૭૪
લોહી વંશ-દિલ્હીની પાટ, ૨૧૪, ૫૫
લોમા-પ્રમાણ, ભમને માથો, ૩૪૬

વ

વખતસિંહ-અમદાવાદનો નગરશેઠ, બાણરાવ
પેશાની સનહ સં. ૧૮૬૮, ૩૮૭
વખતસંઘ-ઈડરની ગાદી મળી, હડીગત,
૩૩૦

વખતરાંધ-વઢવાણવાળો, પુત્ર ગગજ સં.
૧૮૪૪ માં સીધ ગાયે લડતાં ગુઓ,
૩૦૯

વખતસિંહ-દુલ્હાવાડાના રાણા રીપસિંહનો
પિતા, ગુણગાન, ૩૪-૫

વખતસિંહ-(આતો ભાઈ) આવનગરના ઠા-
કોર, પરાક્રમોનું, કાઠીયાવાડના મટો
નિસાનું ગીત-સપાખરૂં, ૧૫૩-૪; જુના
મટના નવાજ હામીદ ખાનને હરાવી
કુંડલા, ચીતલ પડાવ્યાં, ગીત, ૧૫૪;
ડાયરામાં નગાજ હામદને નમાવ્યો,
ગીત, ૧૫૫; કાઠીયાવાડમાં જોરો કરતા
ફતેસિંહ ગાયકવાડને હરાવી પાંચ લાખ
સામા લીધા, ગીત, ૧૫૫-૬; વખતેરા
નાંમે ગુણગાન, ૧૪૯;

વખતસિંહ-વંકપુરના મહારાણા સં. ૧૯૦૬,
૧૮૩

વખતસિંહ-આવનગરનો ઠાકોર, દરિદ્રા-
વચ્ચા, મટનીની નાલેશીનું ગીત, ૨૭૯
વખતવટ-ખારોટ, કુમારપાલના ભાઈ જલ,
પવનો બાણેજ, કુમારપાલના વંચન-
જંગમી હમોરમાં બળી મુઓ, ૨૩૧
વખતેરા-જુઓ લાવનગરના વખતસિંહ,
૧૪૯ આદિ

વંકચૂલ-રાત્તનો પ્રબંધ, ૫૭, ૫૮
વંકપુર-મહારાણા વખતસિંહ, ૧૮૬
વઢરાજ-દિવનો મુઓ, મુલતાનને નિર્યો
સં. ૭૯૭માં, ૨૨૮

વઢરાજ-સવળ, સં. ૧૯૯૬ નો પાળીયો,
રાણી સતી થઈ, ૩૪૩

વઢરાજ-વેણી, ઈડરના પ્રદેશમાં શ્રી નગ-
રની રાણીથી ઇ. સ. પૂર્વે ૧૦૦૦માં સિદ્ધ
પુત્રવની-કૃષ્ણાથી ઈડરથી મેઢ બાધો
નાગકન્યા પરણ્યો, દુહા, કવિત, ૩૨૮,
વજમલ-આવનગરના વજયાસંગ મહારાજ,
દશરાપૂજનના બનાવનું વર્ણન, દિ.
ગુ. એ. કાવ્ય, સં. ૧૯૦૫, ૧૪૬-૫૧
વજયાસંગ-જુઓ વજમલ, વિજયસિંહ,
૧૪૬, ૭૬

વજયા દશમ-વિજયસિંહજીનું દશરાપૂજન,
વર્ણન, મસંસા, ૧૪૬-૫૧)

વલ્લેશમ-લાલાની વાઢીમાં સં. ૧૮૭૨માં
પેશાએ અમદાવાદના ચાઢીયાને મરા-
બા, ૧૩૫

વલ્લેશાહી-શિકો, ગાયકવાડીમાં આવતો,
૨૪૨

વલ્લેશંધ-ઠાકોર, મેજર વોડરનો મોરનો
શિકાર, રાસડો, ૩૨૬

વડામણુ-ધોળગા પાસે, સં. ૯૫૨માં
લીમસિંહે વણુવીર બારેયાને માર્યો,
બાઈ વીરસિંહે વરસડાની ગાદી સ્થાપી,
૨૭૭-૮

વડનગર-નાગરોની થવનો સામે લડાઈ
સં. ૪૨૪ માં (૧૦૨૪?), ૩૩૬; જોરી
શહે સં. ૧૨૭૨માં હુલુયું, વડનગર બાપુયું,
૩૩૬; મરાસિલેખ સં. ૧૨૦૮માં, ૬૨-૫;
આનન્દપુર, ૬૩; નાગરોની ઠામના
પૂરી કરવા ચૌહાણ રાજ કુમાપાલે
કિલ્લો બંધાવ્યો ૬૪૫માં; અણકુલ બેગ
મીરાઈએ સં. ૧૬૮૬ માં અર્જુનબારીની
મતોલિકા ફરી નવી કરાવી, ૬૫; વડ-
નગરની સ્થાપના, ૨૧૩ (૪૨-અ)

વડાહી-દેવમંડપ સં. ૧૨૬૪માં, ૩૮૮; વાવ
સં. ૧૬૬૭ માં સ્થામસુંદરજીએ બંધાવી,
૩૮૬

વડોદરા-સ્થાપના હી. સન ૯૧૪, જુમા
મસ્જીદ હી. સન ૯૨૧માં, ૩૯૩; રહેર
વર્ણન, ૨૫૧; કુતેસિંહ, બાબાજી ગાયક-
વાડની રાજધાની, ૧૫૫; ૧૩૩; ૧૩૧;
શિકો, ૨૪૨

વધવણુ-ચઢવણુની રાખા, ૧૦૨

વલ્લે-જુઓ વલ્લેસિંહ બાવનગર, ૧૪૯

વટવાણુ-જાલા રાજવંશીની ગાદી, ૩૩૦;
સતીના પાળીયા, સં. ૧૭૬૭, સં. ૧૮૦૫,
સં. ૧૫૬૮ સં. ૧૮૮૪, ૩૮૭; સં.
૧૭૬૭ના હાડીયાના પાળીયાનો લેખ,
૩૦૭; કુતેસિંહ ગાયકવાડનો હંડ, ૧૫૫;

માધવે વાવ બંધાવી, ૨૩૧; વડલા
વાલેલાએ મૂળીના છમાડને મદદ દઈ

લખધીર પરમાર સાથે યુદ્ધ કર્યું, ૨૩૨;
૩૦૮; ચંદ્રસેને દામાજી ગાયકવાડ સામે

લડાઈ કરી સં. ૧૮૦૨માં, ૩૯-૪૧;
જાલર (વાલ) માટે લીબડી ભેડે લડાઈ,

૨૬૦; હરબમણની પથાભાઈ સાથે લડાઈ
સં. ૧૮૫૨માં કવિતા, ૨૬૦-૧; પેયલની

બકરી માટે ધાંગધા અને લીબડીના
રાજ સાથે લડાઈ સં. ૧૮૬૩માં, ૨૬૧-

૨; ૧૬૪-૫; ૧૫૮; ગઢ સિદ્ધરાજે
બંધાવ્યો, ૨૬૦; માધા વાવનો, સં.

૧૩૫૦ નો લેખ, તેમ અન્ય લેખો
આદિની હકીકત; ૩૦૭, ૩૮૭, રાણક-

દેવીનો મરાણુપ્રસંગ, ૩૦૬-૭; માચીન
વર્ધમાનપુર

વણુવીર-વાલેલો પાટડીનો, અમદાવાદના
સુલતાનની અઢાઈથી ચાંપાનેર નાડો,
બારેયું પટામાં મેળવ્યું, વંશભે સાડંબામાં

વસ્થા, ૨૬૩

વણુવીર દેવ-આદમાન, અવંતી રાજધિ-
રાજ, નડૂલાઈમાંના નેમીનાયની મરાસિલ
સં. ૧૪૫૩, ૨૬૭-૮;

વણુવીર-વરસડાનો લીલ બારેયો, બહ-
રાજ બ્રાહ્મણની પુત્રીને પરણવાની
સત્તામણી કરતાં સં. ૯૦૨ માં વીર-

સિંહ ગોહિલે માર્યો, ૨૭૭-૮

વણુહર-પરમારની રાખા, ૧૦૧

વણુહોલા-પરમારની રાખા, ૧૦૧

વલ્લસાજ-મખંધ ૨૧ મો, ૫૮

વલ્લસાજ-કાયસ્ય, લનાના નરસિંહ મંત્રી-
નો પૈત્ર, સં. ૧૫૮૨ ની મરાસિલ, ૩૮૨

વનમાલી-નાગર વાણુયો, ધોળકાનો દેસાઈ,
અપુત્ર વહુએ દામાજી ગાયકવાડને વારસ
કરી, કેટલોક ધર્મદાય વ્યય કરાવ્યો,
૧૬૨-૩

વનરાજ-આવડો, સં. ૮૦૨ માં અણહિલ-
વાડમાં 'યયો, ૪૮; અણહિલપુર વસા-
વ્યું, રાજ્યકાલ, વંશાવલિ, ૫૧; ૧૭૫;
અણહિલવાડના સ્થળની પસંદગીનું
કારણ, ખાતમુદ્દત, પાટણનું વર્ણન,
આદિ, કુમારપાળ રાસમાં વર્ણિત, ૧૮૨;
મયંધમયંધચિંતામણિમાં, ૮૧; નામ
કોણે આપ્યું? રાજ્યવર્ષ, વનમાં જન્મ,
૧૮૭; ૧૯૮; સં. ૮૫૨ ની વનરાજની
મૂર્તિ, તે ઉપર મહામહા પાદશાહ અને
પીરરાજાદના નામના સં. ૧૫૨૪ ના
ઉલ્લેખ, પાસેના પરચની મૂર્તિઓ હેઠળ
સ. ૧૪૩૦ નો ઉલ્લેખ, ૩૪૦; મૂર્તિની
જમણી બાજુના ગોખલાની મૂર્તિનો
સં. ૧૪૫૨ નો ઉલ્લેખ, ૩૪૦; વંશાવલિ,
અણહિલપુર વસાવ્યું, ગુજરાતનો હાથ
કેરેલો મહેલ, દાનગીત, ૩૪૩-૪; (વેણુ)
રાજ્યકાલ, વંશાવલિનો રાજ્યકાલ, ૧૭૨
વનરાજ-નામે ઓળખાતો રત્નાદિત્ય, દિવ
ગદ, બિજભાલ, ૩૧૯; ૨૨૮
વનોરા-રોક, ધંધુકાર્લીબરીના હિસાબી, ૧૬૬
વશમેલ-ગિરનારનો રાજ, વળાવાળાનો
પૂર્વજ, ૩૯૫
વરદેસી-કોઠણનું ગામ ઇનામમાં આપ્યું
તેનું તામપત્ર સં. ૧૪૬૨ માં, ૩૬૦
વરશંખ કે-વીધા વાળના છોકરા નયુ બાણે-
જનું પુત્ર, પ્રાયાશિત્ત અર્થે પોતાના હાથ
કાપ્યા, ૨૬૩
વરસદેવ-(વૃષકેતુ) ગિરનારનો રાજ, વળા-
વાળાનો પૂર્વજ, ૩૯૫
વરસંગ-કરણ વાવેલાનો પુત્ર, અણહિલ
ખીલણ પાસેથી કલોલ અને સાણંદના
પટા મેળવ્યા, ૩૪૫
વરસડા-વીરસિંહ ગોહિલની ગાદી, ૨૭૮;
મૂળના વીર વણુવીરને બદલાવત માટે
વીરસિંહે માયો, ૨૭૮

વરસાણ-હીંબરી, જાલાનો કારભારી, નાલે-
શી, ૨૩૮.
વરહો-કલોલનો વાવેલો, વખે નીકળ્યો,
અમદાવાદના શાહ સાથે બેન પાણવી,
વટવ્યો, ૧૫૬; ૨૫૭.
વરહ-મયંધ, ૫૭; ૫૮.
વરહમિહિર-મયંધચિંતામણિ, ૩૨૧
વર્ધમાન સ્વામી-જેન મુનિ, સં. ૧૪૫૭,
૩૨૬.
વલ્લભવાળા-કંટાણ બારાનો પટો મળ્યો, ૨૬૬
વલ્લે આમી-સિંધનો ખમીર, જામ શીરોજ
સાથેની લડાઈમાં મુખે. ૩૧૬.
વલાસણ-ગોપાળસંધને ઉઠાડી રાવ કંથ્યાણ-
મલને સ્થાપ્યા, તાલુકો, હકીમત, ૩૦૩;
સં. ૧૬૬૫ માં નેસડામાં ગોપાળસંધ
ભરાયો તે વિગેરેની હકીમત, ૨૬૩
વલોણ-કઠીઓનો મુખી, સિંધથી હાંકમાં
આવ્યો, ચાનમાં સૂર્યનું દેવળ બનાવ્યું,
વંશજ-મુમાણ, ખાતર અને વાળા, ૩૦૫
વલ્લભરાજ-વડનગરમરાસિત સં. ૧૨૦૮;
માલવા ઉપર હુમલો, ૬૧
વલ્લભાચાર્યજી-જન્મપત્રિકા, ૨૧૪
વશંદો-વલ્લભનો, વેલવપુરના અમરસિંધ
સાથે તકરાર, રાસડો, ૨૩૮.
વસઈ-ખંભાતના વેણુભાઈનો પેથાઈ સહાર,
૧૩૦.
વસુદેવ-દિલ્હીનો રાજ, વિસલદેવનો પુત્ર, ૫૩
વસો-સ્વતંત્રઅલી, મુરતના હાકેમનું લડાઈમાં
મરણ, સં. ૧૭૭૬ માં, ૨૦૦.
વસ્તરાજ-શાકંભરીનો આહમલ રાજ, મતા-
પસિંહનો પિતા, નફલ વામપદ. ૨૬
વસ્તુપાલ-આણુની વસદિકા, સં. ૧૧૮૭,
૩૧; રાસ સં. ૧૬૮૧ નો ૪૫; ૫૬-૬૧;
૬૧; ધર્મકાર્યો, મસીદો કરાવી, દેવલો
ખંધાવ્યાં વગેરે, ૪૭. સં. ૧૩૩૨, ૪૮;
મયંધ, ૫૭-૮; સં. ૧૨૮૪ નો ૫૬મા-

વતીનો લેખ, ૩૩૫; કપદીયશ્રમાસ્થાન
સં. ૧૨૮૯, ૩૮૨; વિમલવસાદિકામાં
દેવકુલી, ૧૧૬.

વળા-એમલવાળાની દુકીગત, વસ્તીપત્રક,
દેવરયાનોની ટીપ, સં. ૧૮૯૭ માં દોલત-
સંધની યાદગીરીમાં બીડબંજન મદા-
દેવ, ૩૪૧; વળાવાળા કાઠીઓની
ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ, ૩૯૪-૫, વંશા-
વલિ ૩૯૫-૬.

વસ્તો-સાદિય, આદીશમયસ્તિ કોતરી સં.
૧૬૫૦ માં, ૨૨

વાકપતિશાન-શાકંભરીનો આદમાન રાન,
નફલ ધર્મશાસનપત્ર સં. ૧૨૧૮ નું, ૨૪

વાયુત-રાજકુલ, ૪૯

વાય-હાંતાનો રાણો, આસકરણનો પુત્ર,
ઈરના રાવ કલ્યાણમલની રાણીને પકડી
તેની વાત, ૨૮૮,

વાયજ-રાણો હાંતાનો, સં. ૧૬૧૬, ૩૯૭

વાયરોલા-સોલંકીની યાજ ૧૦૩; ડબાણ
ગદ, ૧૦૪

વાયરાંધજ-મેહાસા વસાવ્યું, ઈરના રાવે
માર્થો, ૩૪૨

વાયા-રાઠોડોનો પૂર્વજ, ૧૭

વાયેલ-સુણાજી વાપેલે વસાવ્યું, વસ્તીપત્રક
આદિ, ૩૪૨; વાધરોલાનું ચાણું, ૧૦૩

વાયેલવલ-રાઠોડની યાજા, ૧૦૨

વાયેલા-વંશાવલિ, ૨૨૬; રાજવંશી, ૨૩૦-૧;
સ્થાપના સં. ૧૨૫૬ માં, પણ વિસલદેવ-
ની સત્તા ખાટણ ઉપર થઈ સં. ૧૨૯૭-
૮ માં, ૨૩૦; વંશની ઉત્પત્તિ અને વંશા-
વલિ, ૩૧૮-૬; પેથાપુરના ૩૪૭

વાંકાનેર-જાલા વંશીની ગાદી સં. ૧૬૫૫
પછીથી સ્થપાઈ, ૩૩, કૃત્તેસિંહ માયક-
વાડનો દંડ, ૧૫૫

વાડાસીનોર-બાળીઓની ગાદી, ૧૩

વાડી-ગદ, ખડકડનો, ૧૦૩

વાડુઓલ-ચરોતર, ઘેલા કંજુળી અને
વાપીદાસની મામામારી, કૃત્તેસંજની
મદદ, રાસડો, ૧૫૮; ૧૭૧

વાણીયા-૧૨૩ ભવની કાપ્તિઓના પ્રકાર
અને વિગત, ૩૩૭

વાટેલ-રાઠોડની યાજા, ૧૦૨

વાનેયા-કાકોરો, અલાહદીને વટલાવ્યાથી
કાળો થયા, હિન્દુઓના રીત રીવાજો
દેવદેવીઓની માનતા, ૩૩૯

વામૈયું-પાટનગર કાકોરોનું, સિદ્ધરાજો
પરમાર ગોવિંદ દાસને ૮૪ ગામનો પટો
આપ્યો, તે સ્થળે સિદ્ધરાજો શ્રદ્ધાળ
બંધાવ્યો; અલાહદીને આ ગામના
પટોલને વટલાવ્યા, ૩૩૯

વાયસ-ગદ, મકવાણા, ૧૦૪

વાલગજુ-નાગર પંડિત સં. ૧૨૦૮ ની
વડનગરની પ્રશસ્તિ લખી, ૬૪

વાસણા-દુકીગત, સં. ૧૭૧૨, ૨૬૪

વાસોદા-અમગદ, ૧૦૪

વિક્રમજિતવંશ-દિલ્લી પાટો, ૩૬૨

વિક્રમાદિત્ય-(નિવ), સં. ૧૧૨માં ઉત્તમનંદમાં
માતાદર્શસિદ્ધિ અને માદાકાલેશ્વરની સ્થા-
પના, ૨૮૬ ચક્રવર્તી, ગર્ધવસેનનો, પુત્ર,
મહેન્દ્રપાંડવો પૈત્ર, ધારાનગરનો રાજા,
૩૬૧; ૮૮; ચક્રસ્થાપનાની વિગત,
૧૫૦; મંબંધચતુર્વિરાટિકા, ૫૮; નેપા-
લમાં રાજ્ય, બત્રીસ પુતળીનું સિંહાસન,
પુતળીઓનાં ગુણગાન, સંવતગણના,
૩૫૬; મંબંધચિતામણિ, ૩૨૧;
૮૧; ચક્રમવર્તનની ખ્યાતિ, આદિ,
૨૧૩;

વિક્રમજિત-(જુઓ વિક્રમ), ગોહિલોના
પૂર્વજે હરાવ્યો. ૨૨૧

વિક્રમપાલ-દિલ્લીની પાટો, અનંગપાલનો
વંશજ, ૨૧૩

વિક્રમસેન-વિક્રમ, વિક્રમાદિત્ય જુઓ.

વિમલપાલ-શાહબરીનો આહવાન - રાજ, સં. ૧૨૧૮ ની પ્રશસ્તિ, ૨૪
 વિનય દેવ-સૂરિ, સં. ૧૬૮૬ની પ્રશસ્તિ, ૨૬
 વિનય દેવ-મુનિ, તપાગચ્છના, ૧૧૬
 વિનયમ્ભ-સૂરિ, હીરવિનયના ગુરુ, ૧૫
 વિનયપાલ-કનોનનો, સોમેશ્વર સાથે
 લડાઈ, ૧૦
 વિનયસેન-સૂરિ, તપાગચ્છ, સં. ૧૬૪૬
 ની ઋષભપ્રસાદની પ્રશસ્તિ, ૧૮૨
 વિનયસેન-સૂરિ, નાગેન્દ્ર ગચ્છ, સં.
 ૧૨૮૭, ૩૧
 વિનયસંગ-સૂરીય તપાગચ્છના, ૧૧૬
 વિનયગણિ-ઋષભદાસનો ગુરુ, સં. ૧૬૭૦
 નો રાસ ૧૭૬
 વિનયક્ષેમ-સૂરિ, સં. ૧૭૭૮નો રાસ, ૧૧૧
 વિનયસિદ્ધ-સં. ૧૫૩૫માં કોટાલીનું શિ-
 વાલય, ૩૬૮
 વિનયસિદ્ધ-ભાવનગર ઠાકોર, જુઓ
 વળમલ, ૧૪૬; ૭૯
 વિનયાનંદ-ક્ષેમાનંદનો પુત્ર, વંથળીનો રાજા,
 બ્રાહ્મણોને ફાન, રાદ્ધકુટ વંથળી કુંવરી
 નાગદેવીને પરણ્યો, ૩૮૬.
 વિનયાબિનંદન-શકમંવર્તક, ૧૦,૦૦૦
 વર્ષોનું પરિમાણ, ૩૬૧; દક્ષિણમાં પ્રવ-
 ર્તનનો સમય, આદિ, ૩૬૪
 વિનયાદિત્ય-શિલાદાર વંશીઓનો પૂર્વજ,
 સં. ૧૧૧૩ ની પ્રશસ્તિ, ૮૫
 વિનલદેવી-વંથળીના જગતસિંહની માતા,
 સ્મશણમાં વિનયેશ્વર શિવાલય; ૩૮૬.
 વિનયેશ્વર-શિવાલયનો લેખ, વંથલીનું
 માચીન દેવલ, ૩૮૬.
 વિકુલનાથ-જન્મપત્રિકા, ૨૧૪
 વિકુલેશ-ગોવર્ધનપુત્ર, સં. ૧૮૨૭ માં
 રામનવમીનો વાહ, ૨૧૮.
 વિદ્યાધાર-શિલાદાર વંશનો સ્થાપક બ્રાહ્મણ,
 ૮૪.

વિનવિનય-કીર્તિવિનયના શિષ્ય, ૧૫
 વિલીખણ-સમે લંકા આપી ત્રેતાયુગમાં,
 ૨૧૨.
 વિમલસાહ-વસદિકાની પ્રશસ્તિ, સં.
 ૧૨૭૮; ૩૦; સં. ૧૦૮૮ માં આણુ
 ગદ્ડ ઉપર દેહેરાં કરાવ્યાં, ૪૮; પોરવાડ
 વાણીયો, મહિમા, મસંસા, રાસ, ૧૧૫-
 ૧૭; ૧૧૮.
 વિમલવસદિકા-સં. ૧૨૭૮, ૨૬-૩૦; ૧૧૮
 વિરમ-રાઠોડોનો પૂર્વજ, ૧૭
 વિરમ-સલખાવત, સં, ૧૪૩૫ માં જોધવે
 ગયો, ૪૮
 વિરમદેવ-પુત્ર સંવત્તિ, કવિત્ત, ૫૦
 વિરમદેવ-ઈંડરનો રાવ પુંગલની ગણગોરનો
 ઉત્સવ, સં. ૧૬૩૦ અમદાવાદના શાહના
 શાહનદાને માર્યો, બાઈઓને દગાથી
 માર્યો, ઠાણીની યાત્રા, જેપુરવાળી, બોર-
 માન બેને બાઈનું વેર લેવા હેરવાળો
 સરપાવ (ડંગલો) આપ્યો, લીલોડે આવી
 ડંગલો પહેરતાં મુઓ, ચંદસાવલી અને
 વાઘેલી રાણી સતી થઈ, કલ્યાણમલ્લનો
 બાઈ, ૧૪૪-૬; નારજુદાસજીનો પુત્ર
 સં. ૧૬૩૦, ૧૪૭; પાઠવી કથો, બાઈ
 રાયશંખજીને માર્યો, માંગદાસજીએ વાઘે-
 લાના મારામાંથી ઉગાર્યો, સુંદરદાસને
 ઉડણી પટો આપ્યો; ૨૬૨-૩; હકી-
 ગત, અસ્તિ, ૩૨૭.
 વિરમદેવ-મહારાજધિરાજ, મોજુસર તલા-
 વનો લેખ, ૨૭૬
 વિરમગામ-કુમાવિસદારો સં. ૧૭૮૦ થી
 ૧૮૬૩; કુંડી નોંધો, જાયકગાડના સુ-
 બાઓ અને કલેક્ટરોનાં નામ, ૩૪૭;
 દેશાઈઓની હકીગત, ગુજરાતના સુલ-
 તાનો, દિલ્હીના મોગલ શાહો, અને
 પેશ્વાના સમયની હકીગત, ૨૭૬-૭;
 દેશાઈઓની વંશાવલિ, ૧૭૬; બે સિદ્ધ

લેખો, '૨૭૬'; દિલાયત નયુબાઈનાં
કારભારીની ચેશાને મદદ, ૨૮૦;
સં. ૧૮૬૬માં માનાજની હુક, ૨૮૧,
વિરમજ-દેરાસના બગવાન દાસજનો પુત્ર,
સં. ૧૯૪૪, ૨૯૧-૨.

વેવેકધીર ગણી-૨૭; ૪૪ સં. ૧૫૮૭ ની
પ્રશસ્તિ,

વિસલ-સિદ્ધરાજનો બાણજ, ખેઝારનો
બત્રીનો, નિમકદશમી નીવડયા મટિ
મામાએ નામ્કાન કાપ્પા, ૧૫૬.

વિસલ દેવ-દેશાંતરમાં યુદ્ધ અર્થે પ્રયાણ,
ગુજરાતના આક્રમક રાય સાથે લડાઈ,
વિસલનગર વસાણું, રાય યયો, દુહા
રાક્ષસ રૂપે પુનરવતાર, ૧૦; રાજ્યકાલ,
વિસલનગર વસાણું, ૧૭૨; (આવડો)
૧૮૧; ડોહોનો કિલ્લો કાળો, ૧૭૫;

વિસલ દેવ-સં. ૧૩૧૮, અજમેર, ૪૮
વિસલ દેવ-દિલ્હી યાપી સં. ૪૨૮માં, ૫૩;
વંશાવલિ, ૨૧૩

વિસલનગર-વિસલ દેવે સ્થાપ્યું, ૧૦; ૧૭૨;
૧૮૧; જૈન દેવલનો છર્ણોદ્ધાર સં.
૧૭૪૨માં, ૩૩૪

વિસલ દેવ-વાધેલો; સં. ૧૩૬૧ માં પાટ-
જીની પાટે બેઠો, ૨૨૬, રાજ્યકાલ,
૨૨૬; ૨૩૧; ૩૧૮; પ્રબંધચિંતામણિ,
૩૨૧; ૮૧; સં. ૧૩૨૮નો કટિશ્વરનો લેખ,
પ્રભાસ પર્યટ . રાજ્યપ્રદેશ, ૩૮૩-૪

વિસલ દે-વાધેલો, બહારવટાથી અમદાવા-
દના શાહને સવામણી, વિરમગામના
દેશાઈએ વસા કર્યો, ૨૭૬

વિસલ દેવ-સિદ્ધરાજનો પુત્ર (૧), આઠ
રાણીઓ, ગોસાઈની યુક્તિથી સવરિ,
મોગલ સરદાર સાથે યુદ્ધમાં મરણ,
રાસ, ૧૨૧

નિષ્કુલ-નાગર, સં. ૧૬૮૯ ની વહનગર-
ની પ્રશસ્તિ, ૬૪-૫

વિસળજ-રાણો, બાવનગરના કાઝારનો
પૂર્વજ, સં. ૧૫૭૫ માં શિદોરના ઓ-

દિવ્ય (નની) બ્રાહ્મણો સાથે યુદ્ધ, ૧૫૧
વિસરોડા-માચીનવા, વિસરોડીયા કણુખી,
હટાસણના મકવાણા કોળીને કબ્જે,
સં. ૧૮૯૬ પછી ઇમેજ અમલ, રાજ-
ગઢ, વિશ્વનાથ મદાદેવની હકીગત, ૩૪૧

વિસામજી-બ્રાહ્મ, વિસલનું બાળન ૧૨૧-૨
વીધા વાળ-ગોહિલ, અહીલાના કાઠાર અર-
નજીજ સાથે લડાઈ, તેમાં મરણ થયું,
૨૬૩

વીડાલ-નગર, મારવાડ, ૧૫૨
વીંછીયા-ગોહિલ આવર, બોટાદના કાઠી,
વંશાવલિ, ૨૭૪

વીરદેવ-આઠમાન સં. ૧૪૫૩ ની નફુલા-
ઈની પ્રશસ્તિ, અવંતીરાજ, ૨૯૮

વીરધવલ-અણુલીલવાડનો વાધેલો રાજ,
સં. ૧૨૮૭, ૩૦; ૨૬૭; ૩૨૧; ૮૧,

વીરપર-ગઢ, સિદ્ધરાજે બંધાવ્યો, ૨૩૦
વીરવર-નફુલનો રાજ, આણુનાં વીર્યોનો
કબ્જે, વંશાવલિ, સં. ૧૨૮૭ નો

લેખ, ૩૦

વીરશંક-આવડો, બીમદેવનો પુત્ર, રાજકાલ,
- રત્નાદિલનો પૂર્વજ, ૧૭૫; (વિરમ.
દેવ) ૫૧

વીરસિદ્ધ-(વીરસેગ) વાધેલો, સં. ૧૫૫૫
નો લેખ, દેડાહિનો રાજ, મહીપસિદ્ધનો
પુત્ર, ૧૭૭

વીરસિદ્ધ-ગોહિલ, સં. ૬૫૨, વલ્લુવીર બારી-
યાને મારી વરસડાની કકરાત મેળવી,
૨૭૭-૮;

વીરસેન-૧૧ ઓ, દિલ્હીની પાટે રાજ,
વંશાવલિ, ૨૧૩

વીરસેન-વંશ, દિલ્હીમાં ૩૬૨

વીરાઈ-રોડા, પૃથ્વીરાજ રાસો, ૧૧
વીરોજ-ગોહિલ, અંજીજનો પુત્ર, ૨૬૨

૩૬વારી-સૂરિ, પ્રબંધ, ૫૭, ૫૮
૩૫કેટ-(વરકેટ),-કર્ણનો પુત્ર, કૃષ્ણ સોરઠ-
ની ઉપજનો ચોથો ભાગ આપ્યો,
બાહુવો નામ, મહાભારતના સ્કુમાંથી
પાછા વાળ્યાથી વાળા કહેવાયે, વંશજો
વાળા વાળા રજપૂત, કાઠીઓનો પૂર્વજ,
૩૬૪-૫

વેળવપુર-વેળ રજપૂતોનું, ૧૦૩; ગોહિ-
લનું મથક, ૧૫૬; ગરાશીયા અમર-
સિંહના રાસડા, ૨૩૭-૮

વેળલ-વરસોડાના, વંશાવલિ, ૩૪૪

વેળ-વેળવપુરના, ૧૦૩

વેણીભાઈ-ખંભાતના, સવાઈ માધવ સાથે
બેનનો સંબંધ, નવાબે દગો દઈ માયો,
રાસડો, ૧૩૦, ૧૫૮; ૧૬૮-૯

વેણીસુત-નાગર બ્રાહ્મણ, સં. ૧૨૦૮ની
વડનગરની પ્રશસ્તિ, ૯૪-૫

વેણેશ નિત-અઢાલનની વાનવાળી વાથે-
લી રાણી રૂડખાઈનો પિતા, સં. ૧૫૧૫,
૧૭૬

વેઢલ-(જુઓ વિસલ) સિદ્ધરાજનો ભા-
ણેજ, ૧૫૬

વેણી વઢરાજ-દિવ ખંઢરે સં. ૭૯૭, ૨૨૮
વેણી વઢરાજ-ઈંડરમાં જન્મ, શ્રી નગરની
રાણીથી જન્મ્યો, પરાક્રમ, ઈંડરીયો
મઠ સં. ૧૦૦૦ વિક્રમ સવત પૂર્વે,
તારંગાનો રાજ, ૩૨૮; ૩૩૫

વેરશી-પટલ, પતારી રાવલને મદદ મુસલ-
માનો સામે, વિરમગામના મૂળ દેશાઈ,
ઈંડરમાં ગામેડી, આંખાનેરનો કારભારી,
વિરમગામની દેશાઈગીરી બાદશાહ
પાસેથી, ૨૭૬

વેરીસાલ મકવાણો, કેસર રાસ ૨૩૩

વેઈકરનામા-ફારસી ગ્રંથ, સિંધમાં મુસલ-
માની રાજ્યની હકીકત, ૩૯૩

વેણનાથ-નોંધ પંડિત ભજવાનલાલની, ૩૨૬

વૈરાટ નગર-(ધોળકા) ધવલસિંહે વસાવ્યું,
સં. ૧૭૮૦ ની સિદ્ધનાથની વાવ, ૩૪૬
વૈશ્યો-ઉપતિ, ૩૭૧

વોઝર-મેન્ડર, રાસડો, મોરનો ચિહ્ન, ૩૩૬
વોહોરાઓ-જમાત, ૩૪૭, મુસ્લીમ, ગાદીના
વારસોનો નિયમ, જમાતો બેવડી યઈ
હી. સન ૮૫૮, ૩૯૭

વજલાલ કાળીદાસ શાસ્ત્રી-રાસમાળાનાં
સાધનો ઉકેલી આપવામાં મદદ, ૩૪૬
વજરાલ-સં. ૧૮૨૭ માં મુંબઈમાં શામ-
નવમીનિર્ણય, ૨૧૮

વ્યે હોઆસ-મકવાણો, કેસરશાસો, ૨૩૩
૨૧

ચક-અધિપતિઓ, કર્તાઓ, ૭, મુખિધિર,
વિક્રમ, શાહીવાહન, વિનયામિનન્દન,
નાગાર્જુન અને કલંકી, તેમની ખ્યાતિ,
વર્ષપરિમાણ, ૨૧૩; ૩૬૧; ૩૬૪

ચકેવ-આણ્ણાવલિ, ૨૨૫

ચકર-કવિ, ગુજરાતના ચાવડા રાજાનો,
ભુવડ સોલંકીના દરબારમાં વાદવિવાદ-
માં વિજય, રત્નમાલિકામાં ખ્યાતિ,
વર્ણન, ૧૮૮

ચંકરાચાર્ય-આદિ, બક્તમાલ, ૨૨; દેવ
બોધાચાર્ય અને કુમારપાલ, હેમચન્દ્રનો
મસંગ, ૨૩૧

ચંખેશ્વર-મહાદેવ, સં. ૧૧૭૨, છણોદ્ધાર
સં. ૧૬૧૮-૭૨, . સં. ૧૭૦૦માં
ગોહલ્યાથી દેવળ અપવિત્ર થયું, સં.
૧૭૫૧ માં હુંબટે પુનઃ મતિશા કીધી,
રાધનપુરના અચાલીઆનો કારભાર
૨૭૬; દક્ષિણાતી એરડીમાં ૨૪ તીર્થ-
કરોની માતાઓની ભૂતિઓ, લેખ સં.
૧૨૩૮, ૨૭૬

ચત્રસાલ-માતરનો કાકોર, અહમદ શાહ
સાથે કન્યા માટે વિરોધ, ઉદેપુરી રાણીએ
દીકરીને શાહને જનને મોક્ષવાધી

આત્મધાત કીધો, હિન્દુઓ વલ્લભાથી
 મોલેસલામ યયા, ૨૫૮-૫૯
 શરૂનય-આદીશરના દેવલનો શાહ તેજ
 પાલે છણોદ્ધાર કર્યો, સં. ૧૬૫૯ માં,
 ૭૨ બિંબોની પ્રતિષ્ઠા, ૨૨; સાધુ
 કરમાએ સં. ૧૫૮૮ માં; ૨૨; ૨૭-૮;
 વસ્તુપાલ તેજપાલની સંધયાત્રા, ૪૬;
 જીવદિસા ન કરવા દેવાની શાહ જહાન
 નની સનદ, ૩૭૬; વર્ણન, ૩૨૨; રાસ
 સં. ૧૬૮૯ નો, ૧૭-૮; જૈન, જૈનેતર
 હિન્દુ, અને મુસલમાનોનાં સ્થાનકોનું
 વર્ણન, પાલીતાણા અને ચારીયાધારના
 રાજ તથા શાન્તિદાસ શેઠનો પ્રસંગ
 સં. ૧૭૦૭ માં, ૩૨૨
 શદેવસ-ગોહિલ, શાહીવાહનનો પુત્ર, ૨૬૨
 ચંદલ મુલતાની-ચાંપિનેરની સં. ૧૫૫૪
 ની વાવ માટે ક્ષેત્રનું દાન, ૩૮૮
 શરવીખા-શોસિહના વંશજ, ૧૫૯
 શરવેઆ-ચૂડા, શજુવર તારક, ૧૫૯
 શવસંધ-ઈડર, સં. ૧૮૪૪-૫ માં ગાયક-
 વાદ સાથેનો સામનો, આઠ પટાવતોને
 રાજ્યચિહ્નો આદિ દીધાં, પટાવતો
 અને શવ વચ્ચે માંહો માંહી ટેટો, ૩૨૬
 શાકંભરી-આહમાન વંશના રાજાઓ, સં.
 ૧૨૧૮, સં. ૧૨૧૩, ૨૪; ૨૫
 શાખા-ગણુના, પરમાર, જાદવ, રાઠોડ,
 ચહુવાણુની શાખાઓનાં નામ, ૩૧૬
 શાન્તિનાથ-નરૂહના પદપ્રમથ ચૈલમાં દેવ-
 નાગ, નાગડ અને જોગડે પ્રતિષ્ઠા કરેલી
 મૂર્તિનો ઉલ્લેખ સં. ૧૨૧૫, ૨૭
 શાન્તિદાસ-હવેરી, અમદાવાદનો નજર-
 શેઠ, શાહ જહાનના સમયમાં, ઔરંગ-
 જેબના સમયમાં ઇનામની જમીનનો
 ફરતાવેજ; હવેલી, દહેડું, દુકાન આદિનો
 વિના હેરાનગતિએ ઉપજોગ કરવાનાં
 શાહજહાન અને ઔરંગઝેબના પરવાના,

૩૭૭ ઔરંગઝેબે જૈન દેવલ તોડાવી
 ત્યાં મસ્જિદ બંધાવ્યાથી શાહજહાનનો
 ત્યાં પુનઃ દેવલ બાંધવા દેવાનો ફકો,
 ૩૭૮; જીવહલા અટકાવવાની સનદ;
 ૩૭૬; મુરાદમણને નાણાંની મદદ,
 તેનો પરવાનો, ૩૭૬; વંશરૂક્ષ, ૩૮૬;
 અકબરશાહની પાલીતાણાની સનદ,
 સં. ૧૭૦૭ માં ચારીયાધારના રાજને
 પાલીતાણાની સોંપણી, ૩૨૨
 શામળીયા-સોડ, ઈડરનો કોળી રાજા
 સોનંગજીએ નાગરાને મદદ કરી માર્યો
 અને ઈડરનો કબજો મેળવ્યો, ૩૨૭;
 સં. ૧૩૧૦ માં સોનંગજીએ માર્યો, ૧૪૬;
 જુઓ સોનંગજી, ૩૪૨
 શામકુંવર-સદી, વઢવાણ, સં. ૧૬૬૯, ૩૦૮
 શામમુંદર-ગોહિલ, શાહીવાહનનો પુત્ર, ૨૬૨
 શાર્દૂલચંપ-દાંતા, ૧૨૫ રાણીઓ હતી,
 ૨૫ સદી થઈ, ૨૮૬
 શાલમચાહી-ચિત્રકોટ, ૨૪૨
 શાહીવાહન-ચક્રવર્તી, ૨૧૩; ૩૬૪; પ્રબંધ
 ૮૧; ચક્રસ્થાપના, ૧૫૦; જન્મપ્રસંગનું
 વર્ણન, ૨૨૧; ઉત્પત્તિનું વર્ણન, સગપણ,
 સંતતિ, ૨૬૨; ચક્રગણના ૩૫૬; ૩૬૧
 વંશવેલો, ૩૬૨
 શાહજુદીન-મુલતાન, ફિલ્દીમાં અનંગપાલે
 હરાવી પાછો કાઢ્યો, ૨; પોરી, રાજ્ય-
 કાલ, ૫૩; સં. ૧૩૬૨, ૧૭૫; વૃત્તાન્ત,
 ૩૬૩
 શાહ કરમા-જુઓ 'કરમા'
 શાહ-સૌવર્ણિક તેજપાલ, જુઓ તેજપાલ.
 શાહજહાન-ગાળીઓનો ગુજરાતમાં પગ-
 દોડો, ૧૩; દારાએ જસવંતસિંહની
 મદદથી કાઢ્યો, મુરાદ અને ઔરંગઝેબ
 સાથે સ્વતંત્ર રાઠોડનું યુદ્ધ, ૧૮; કવિ-
 ઓને ઉત્તેજન, આશામાં ફરબાર, ૧૬૧;
 વૈભવ, રાજ્યવિસ્તાર, સંપત્તિ, મુલતાની

ધુલ્લકી મલનો, મસંગ, ૨૧૪; ચુંવાળ
ઠપર ચઢાઈ, ૨૬૯-૭૦; ચાર પુત્રો,
રાજ્યકાલ, ૩૬૨; અમદાવાદમાં દુકા-
ળમાં નાણાની મદદ સં. ૧૬૮૭ માં,
૨૫૫;

શાહપુર-અમદાવાદ, નાનુભીલું બવિધ
કથન, હલમની ખડકી, ૧૨૭; સં.
૧૮૭૨ માં સદુબાઈનો મસંગ, ૨૩૯;
૨૫૨-૩

શાહ આલમ-અમદાવાદનો સંત, જીવન-
૧૨, ૩૬૩

શિકા-હિન્દમાં આલતા શિકાઓનો ખ્યાલ
' ૨૪૧

શિયાળ-શહેર, સં. ૧૨૦૧ માં કોનોખી
પીરાન પાટણ આવ્યો, ૩૨૭; યુવના-
શ્રી ૧૩ માં વંશજ, આરવાડ આવ્યો,
કેરાકાદમાં ગાદી સ્થાપી ૩૪૪-૫; લાખા
કુલાણીને માર્યો સં. ૯૦૧ માં રાજ
ધવલજની સહાયથી, ૨૯૨; ઈરના
રાવના મૂળ પુરવ સોનાકળોના પિતા ૩૪૨
શિરોહી-લખરેવડે સં. ૧૫૬૨ માં વસા-
વી, ૪૮

શિલાહિલ-સં. ૪૭૭ માં રાત્રુંજય માહા-
ત્મ્ય ધનેશ્વર સૂરિએ લાંચું, ૯૭; પહેલો,
ખીજો, અને ત્રીજો વલ્લભી વંશજ રાજ,
૪. સ. ૧૧૬ નું દાનપત્ર, ૩૧૪-૬;
મખંધવિતામણિ, ૩૨૧

શિલાહાર-વંશ, શિલ્પહાર, કાંકણનો રાજ-
વંશ, ૮૪

શિવદાસ-વેતાલ પંથવિશતિ, ૧૯
શિવદાસ-કામાવતીની કથા, માગીન, ૭૦
શિવદેવ-નેપાલ, લેખ. ૩૨૫

શિવરાંધ કાનડજી-સં. ૧૪૦૦ માં મહ
આવ્યા, ઈરના રાવના કુલાયા, ૩૪૨
શિવરાજ-ગુજરાતનો સૌવર્ણિક શાહ, તેજ-
પાલનો પૂર્વજ, ૨૩

શિવરામ પંત-ચેથાનો અમદાવાદનો સુબો
સેલુકરનો સહાર, ૧૨૯ :

શિવાજી-રાજ્યારોહણસમય રાક ૧૫૬૬ માં
૩૬૦; જન્મ રાક ૧૫૫૧ માં, અવરંજળેજ
સામે પરાક્રમે, મતાપગદમાં અફઝલ
ખાનનું પુત્ર, સુરતની બે હુદો, પુત્ર
સંભાળનો જન્મ રાક ૧૫૭૯ માં, પ્રકીર્ણ
ખાળતો, ૩૬૪; જખખર, મરાઠી
રાજ્યનો ઇતિહાસ, ૩૫૯

શિવાજી-ધારક ચમુનાજી, જે કરનાકી
આદિનાં શિવાલયોનો વક્ત હોતો હામા-
જીના સમયમાં, ૩૮૫

શિશુનાગ-વેરા મહાનંદી પર્યંત વિસ્તાર,
૩૯૧.

શિશુપાલ-મંડલિક ૨૨૫

શિહોર-માચીનલા, નગરવર્ધુન, ગૌતમ
ઋષિનો સમય, અહલ્યા ઇંદ્રનો પ્રસંગ,
સં. ૧૬૭૬ માં ધુનાજી મરાધી, લોમા
પ્રમાણે જામને માર્યો, જામના દુહા,
જાનીના કજવાની વિગત, ૩૪૬; વખ-
તસિંહના સમયની હકીમત, ૧૫૪;
વિસલનો રાજ્યપ્રદેશવિસ્તાર, ૧૨૧;
સં. ૧૫૭૫માં બ્રાહ્મણો(જાની)ની આવ-
નગરના હાકોર વિસળજી જોડે લડાઈ,
૧૫૧

શીયા-ગામ, પાળીયા, હલવડતા ચંદ્રસિંહનું
વહાવ, ૩૦૯

શીલવડડી-અનિલ સ્વામી ચેલ સં ૧૨૧૩,
૨૬

શુંબ-અસુર, મંડલિક, ૨૨૫

શેખરો-ઝાલો, હરપાલનો પુત્ર, પાટડી-
વાળાનો વંશજ, ૨૩૬.

શેજકજી-જુઓ શેજકજી

શેરમીયા-ધોળકા તાલુકદાર, ૧૬૨

શેરરાંધજી-વાસણવાળા, વંશટક્ષ, ૨૬૪

શેરસિંહ-શસ્ત્રીઆ રજપુતોનો પૂર્વજ, ૧૫૬

શેરીઆ-મહાદેવ, વિરમગામ-હાંસલપુર, સં. ૧૮૯૮, ૨૭૯.

શેલીધામ-કોંઠણ, સિલાહાર વંશીનું દાન-પત્ર, સં. ૧૧૧૩, ૮૪-૫.

શ્રી-માતા, મધ્યધર્મિતામણિ, ૩૨૧
શ્રીધરસેન-વઢેલી વંશ, પહેલો અને બીજો, દાનપત્ર સં. ૧૬૯, ૩૧૫.

શ્રીધર-તામપટ્ટ સં. ૧૬૯ તું, ૩૧૫

શ્રીધર-માનસ વંશના બાવણુ ચર્માનો પ્રપૌત્ર, ૩૮૬.

શ્રીધર-રઠોડ, ૩૮ સંભામે કીધા કનોજનો રાજ, ૩૫૪.

શ્રીધંધ-માનસવંશી લાવણુ ચર્માનો પૌત્ર, ૩૮૬.

શ્રીમલ ધારી-ગઢ, ૫૭

શ્રીમાલ-રાનાદિલ ચાવડે વસાવ્યું, સં. ૭૯૭-માં ૨૨૮.

શ્રીમાલ-વંશ, ધોળકામાં જિનહાર શાવક, ૬૨
શ્રીમાલો-અઢાર મોત્રો, ૩૫૭

શ્રીમાલી-કલ્પજી, બ્રાહ્મણ, ૩૬૭-૮

શ્રીપાલ-કવિ, સિદ્ધરાજનો પ્રતિપક્ષ બંધુ, વડનગરની પ્રશસ્તિ, સં ૧૨૦૮, ૯૪-૫

શ્રીપાલ-માળવાનો કોદિયો, સિદ્ધચંદ્રથી રાજ થયો, પૂર્વજન્મની કથા આદિ, ૧૬
સ્વેતા-નગરી કેકઈના-અર્ધ દેશમાં, ગ્રામ-સંખ્યા આદિ, ૨૧૧.

સ

સકત-રઠોડોનો પૂર્વજ, ૧૪૧

સકળચંદ-સમય સુંદરના ગુરુ, ૬૭; ખર-તર ગઢનો ગુરુ, ૪૬

સક-રાજકુલ ૩૬ માંનું, ૪૯

સખારામ-માજી, સેનાપતિપદે બાણરાવ સવાઈની અંગેજ અને ભોંસલેના લશ્કર સામે હાર, પવાડો, ૨૫૧.

સગલશા-અંબાજીનો પરચો, ૧૦૨.

સધવણા-અદ્વવાણુની શાખા, ૧૦૨

સંકુ ચારણ-રાજકુલ ૩૬ માંનું, ૪૯
સંખ(૫)વ-રાણુગઢ, ૧૦૩

સંખેશ-ચિંતામણિ પાર્વનાથના દેવલ માટે બાદશાહનો પરચાનો, ૩૭૮
સંગોલ-હાંતાવાળાનો પૂર્વજ, અજમેર ક્ષીધું, ૨૮૬.

સંધરાજ-લોકાગચ્છનો ગુરુ, ૨૦૭.

સંજમેશ્વર-સિવાલયની વાવ, સં. ૧૪૪૨, દેવાવતન સં. ૧૪૪૬, ૩૮૬

સચાણુ-હરપાળ, મકવાણાના કાલાવંશન-ની માઠી, ૩૩૦

સતારા-રાજ્યની હકીકત, ૩૬૫

સતસાલ-માતરનો ઠાકોર, જુઓ ચત્રચાલ, ૧૬૦

સલયુગ-ગ્રેષ્ઠ, મનુષ્યની સ્થિતિ; યુગ, મન્વંતરનાં કાલમમાણુ, સૃષ્ટિનિર્માણુ વિધિ, તીર્થો, મદ્ગતિ, પ્રભુના અવ-તાર વગેરે, ૨૧૦-૧૧; કાલમાન ૩૬૧

સલવિજય-તપાગચ્છનો મુનિ, ૧૧૬

સદ્ગુણ-ભાટરી, ગાયકવાડી વખતમાં અમ-દાવાદમાં ચારીયાઓના પ્રપંચથી સતી થઈ સં. ૧૮૭૨માં; ગણ, વાર્તા, રાસડો, ૧૩૫, સતીત્વનો ભંગ, ૨૫૧-૪; ૨૩૯-૪૦

સળસળ-ચુંવાળનો ગામેલી, નાર્તાસંમદ, ૨૬૯

સળસળ-હાંતાવાળાના પુત્રજનો દીકરો, ૩૮૭

સળસિદ્ધ-વટવાણુ, પ્રાસાદ કરાવ્યો (સં. ૧૭૯૭), ૩૦૭

સમયરાજ-લાવણ્યસમયનો ગુરુ, સં. ૧૫૮૭ ની પ્રશસ્તિ, ૨૭; ૬૪

સમયસુંદર-વસ્તુપાલતેજપાલનો રાસ, સં. ૧૬૮૬, ૪૬

સમય(મે) સુંદરિ-સુરિ, ધના પોરવાડ પાસે

૩૧. ૯૯ લાખથી સં. ૧૪૬૧ માં રાણુ-
પુરમાં દેહરં કરાવરાવ્યું, ૪૭
- સમરચ-ચંદ્રવંશી, દિંદીના રાજની વંશા-
વલિ, ૨૧૩
- સમરશી-રાવલ, હિરના રાવ અને રાધન-
પુરના ખાળી કમાલખાન વચ્ચેના
ટંટાનું નવારાંથી સમાધાન કરાવનાર,
૩૩૨-૩
- સમરશી-યુદ્ધ, પૃથ્વીરાજ રાસો, ૨; ૪; ૫
- સમરસિંહ-નરૂલના આઠમાન રાજ વીર-
વરનો પુત્ર, પ્રશસ્તિ, સં. ૧૨૭૮, ૩૦
- સમરોજી-ગઢવાડા, મૂળ પુરૂષ અહુવાણ
મૂલાછની ચોથી પેઢી પછીનો કુટાચો,
૩૨૦
- સમાધિરાજ-અન્ય, (૨૮ મો આંક), ૩૨૬
- સમુદ્રસેન-સૂર્યવંશી, પુષ્પસેનનો પુત્ર, અ-
શિવર્ણનો પિતા, ૨૧૨
- સંવેળા-ભદ્રવની શાખા, ૧૦૨
- સંમતિ-રાજ, સં. ૧૨૧૩, સવા લાખ
દેહરાં, સાતસેં ધરમશાળા આદિ કરાવ્યાં,
૪૬.
- સરખેજ-રોજો, વાવ, વાત, ૧૭૮.
- સરદક-રાજકુલી ૩૬ માંનું, ૪૯
- સરતાનપર-વખતસિંહે લીધું, ૧૫૩
- સરધારા-કાકોર, જોતાજ વાવેલાના વંશજો,
સરધારમાં વરયા, ૧૫૭
- સરસ્વતી-નદી, માહકગ્ય, મૂળ વગેરે,
૧૪૩-૪
- સુવેશ્વર-શિવાલય, બારોટ હીમશયે કરાવ્યું
સં. ૧૮૯૮, ૨૭૯
- સલખ-સોડોગોનો પૂર્વજ, ૧૮
- સલખાવત-વિરમ, સં. ૧૪૩૫ માં જોઈ
યે ગયો, ૪૮
- સલહી-ગઢ, વખતસિંહે લીધો, ૧૫૩
- સલહુદીન-ભમ, ગુજરાત જઈ સિંધમાં
ગાદી પચાવી, ભમ ફરીજાને જગાડ્યો,
૬૦
- સલેમના કુદ્દ સામે ન ટકયાથી ગાદી
ખોઈ, ૩૧૭
- સવત્સર-૬૦ નાં નામ, ૩૫૬
- સંયુક્તા-પૂર્વજ-મની કથા, વિનયમંગલનો
પ્રસંગ ૪; નીમપાલન, ૬;
- સવલોર-રાજકુલી ૩૬ માંનું, ૪૯
- સવાઈ માધવરાવ-ખંભાતના વેણીભાઈને
સલાહ, ૧૩૦; જુઓ માધવરાવ સવાઈ,
૨૪૮; ૨૪૯
- સવાઈસિંહ-જયપુરવાળા, પાદશાહી ડોલા-
વીને બાળી, ૫૪
- સવદત-ચંદ્રવંશી, દિંદીની પટે, વંશા-
વલિ, ૨૧૩
- સહજલા-દેવી, સોરઠના મહીપાલદેવના
મંત્રી સહ મંત્રીની પત્ની, સં. ૧૪૩૭ ની
વાવ, ૩૮૫
- સહજસાગર-સં. ૧૬૫૦ ની પ્રશસ્તિ,
૬૪; ૨૩
- સહદેવ-પાંડવ વંશી, અમલ પૂરા થયો
હ્યારે કલિયુગનાં ૧૦૦ વર્ષ વીત્યાં હતાં,
રિપુંજયનો પિતા, ૩૬૧
- સહસલિંગ તળાવ-સં. ૧૧૧૫ માં ખંધાયું,
૧ કવિત્ત, ૧૩૯
- સહસાનુન-પરશુરામ સાથે કલહ, ૨૨૫
- સાકાખંદી-રાજ, વળેસીં મહારાજનું અ-
પર નામ, ૧૪૯
- સાકંભરી-સાકંભરી જુઓ
- સાંખલી-રાજકુલ, ૪૯
- સાદાક-નરૂલના રાગ્નિનાથ પ્રાસાદના મૂળ
નાયકની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૧૮૧ માં કરી,
મંદ્રદેવનો પુત્ર ૨૬-૭
- સાલુંદ-પૃથ્વીરાજ રાસાનું પુસ્તક મળ્યું,
૫; ૬; કરજીલાના પુત્ર સારંગદેને
ગાયનો પટો ખીલજી અહાલદીનને
આપ્યો, ૩૪૫; વરહા વાવેલાને અમ-
દાવાદના ખીમ રાહ અહમદસાહે (સને

- ૧૪૪૨ પહેલાં) આપેલો પટો, ૨૫૮-૬; રાજ્યની માહિતી, ૨૫૬; ૩૪૫; રાજ સાથે કામરડા કુખાજનો કરાર, ૨૮૧; ધણી પરમાર હથાને સાદ પકડી ગયો, રવિ-આ ગઢવીનો મસંગ ઠી૦
- સાંઢેલા-સોડાની સાખા, ૧૦૨
- સાતવાહન-રાજ, મળંધ, મળંધ ચતુર્વિ-શતિકા, ૫૭; ૫૮
- સાદી-ભેધપુરનું ગામ, ૩ મેલ દૂર પ્રખ્યાત જૈન દેહરાં, ૩૨; ૪૭
- સાન્દ્ર-ત્રીભ શિલાદિત્યનું દાનપત્ર, સં. ૬૬૬નું, ૩૧૫
- સાદુ(શાદુ)ભસિધ-કાંતાવાળાનો પૂર્વજ, ૧૨૫
- શણીઓ હતી, ૨૮૬
- સાભ્રમતી-કારયધી ગંગા, ઉત્પત્તિ, મૂળ ખવિતતા, તીર્થ આદિની વિગત, ૧૪૭-૮
- સામતાજી-પનારનો કાકોર, મરણ સં. ૧૮૬૭, કુખાજનો પુત્ર અને માતાજીનો બાપ, ૨૮૧
- સામવરાધ-(સામંતસિંધ) બિહોલો, બહિ-યલ વાંટો પાદચાહે લીધો, મરણ, તના પુત્રોએ દેગામ પટો મેળવ્યો, ૨૬૫; પુત્રીનાં લગ્ન માટે તકશર સને ૧૪૪૨ પહેલાં ૫૬; ૨૫૬
- સામંતસિંહ-ચાવડો, અણહિલવાડ માટે રતનાદિત્ય પછી, રાજ્યકાલ, ૫૧; ૧૭૫
- સામંતજી-ધનભાઈએ સોડલગઢ આપ્યો, ૨૨૭
- સામંતસિંહ-અંબાસણવાળો, સં. ૧૫૬૩, માણસાનો રાજવંશ, વંશાવલિ, ૩૪૪
- સામંતસિંહ-પરમાર, મટોવર ગઢ લીધો, ગાદી સં. ૮૨૦, મરણ સં. ૮૩૫, ૨૮૬
- સામંતસિંહ-વંથણીના વિજયાનન્દનો પુત્ર, ૩૮૬
- સામલગાર્થ-વાવ સં. ૧૬૬૧, ૩૮૬
- સામળભટ્ટ-કવિ, સં. ૧૭૮૨માં ૩૨૮મ બહાદુરનો પવાડો, યોગમ, ૨૦૦
- સામળીયો સોડ-ઈડરનો કોળી રાજ, નાગર હપર કન્યા પરણાવવાની તવાઈ, સોડા સોનગજીએ માર્યો, ૩૨૭; સં. ૧૩૧૦
- માં રાવ સોનગજીએ માર્યો, ૧૪૬
- સાંબપુરી-સ્થાપના, કૃષ્ણના પુત્ર સાંબે કરી, ૨૬૭
- સાંબર-સાંબરી, જુઓ સાંબરી, ૨૫
- સાયલા-ગઢ; સિદ્ધરાજે બંધાવ્યો, ૨૩૦
- સારંગદેવ-વિસલદેવે દુહા રાક્ષસ રૂપે માર્યો, ૧૦
- સારંગદેવ-સાદ-સં. ૧૪૧૬ માં યથો, ૪૮
- સારંગદેવ-કરણનો પુત્ર, અલાહદીન પાસેથી સાલુંદ પટો મેળવ્યો ૩૪૫
- સાલમસાહી-શિકો, ૨૪૨
- સિધવાઈ-વાવ, સં. ૧૮૦૭ અને સં. ૧૮૧૦ ના લેખ, ૩૪૦
- સિંગાનેર-નગરી, સં. ૧૫૭૬ માં કજવાહા પૃથીસિયે તે વસાવી, ૪૮
- સિદ્ધપુર-વેહોરાએનાં મુકાંઈની ગાદી, હી. સન ૧૬૫૮, ૩૬૭; ચારણો અને બ્રાહ્મણોની અદાવત, ૩૧૩; ૩૬માલનું વાસ્તુ, કોતરકામનો કાપડો, ૩૧૩; સં. ૧૭૧૨ નો મસીદના બારણા ઉપરનો લેખ, યુનરાવના હાકેમ સાદ આલમે બંધાવી, અદલગંજ બજાર બંધાવ્યું વગેરે, ૩૩૮-૬; સિદ્ધરાજે વસાવ્યું સં. ૧૧૧૨, ૩૬માલ કરાવ્યો, ૫૫
- સિદ્ધરાજ-સં. ૧૧૨૭ માં ચારણ દુબારાને કાગીપદે યાખ્યાં પાં; સં. ૧૧૧૨ માં સિદ્ધપુર વસાવ્યું, ૩૬માલ બંધાવ્યો, ૫૫; ૩૬માલના વિનાશનો શાપ, ૩૬૬-૭; મળંધ, મળંધચિંતામણિમાં, ૬૧; ૩૨૧; નિર્વંશતાનો બ્રાહ્મણોનો શાપ, ૩૬૬-૭; બાણેજ દેસલ વિસલનાં નાકાન કાખ્યાં,

૧૫૬; મતાપવર્ણન અર્થે રત્નમાલની
ચોળના, ૧૮૭; કાઠરીકું બેંધાવ્યું, ૨૧૪;
શૌર્યપ્રભાવનાં કવિત્ત, બિલ્લમાલ
નિત્યાનું કવિત્ત, ધ્રુવર રાખનો પરાખ્ય,
૨૨૪; સં. ૧૨૦૯ માં મરણ પામ્યો,
૧૮૩; અવસાનકાળ, સં. ૧૧૯૯,
૨૫૫; સિદ્ધપુરમાંથી ચારણોનો બાહ-
ધાર અને પ્રસંગ પરત્વે પાછા દાખલ
કર્તા, ૩૧૩; ૩૨૩; માહિતી, ૩૨૪;
આબાદાની, મસ્જિદ વગેરે, સં. ૧૭૨૨,
૩૩૮, વાલો, તલાવો, મંદિરો, ગઢ, સંવત
સાથે ૨૩૦.

સફરોન-સૂરિ, પ્રબંધ અતુલિયતિમ, ૫૭-૮
સિંધુરાજ-ગુજરાતના સોલંકી ચામુંડે હ-
રાયો, ૯૩.

સિદ્ધાચળ-રાત્રીનય, દેવલ આદિનો ઉદ્ધાર,
૨૭; ૨૮

સિદ્ધ-કાકોર, બંધુસર પાસેના સરોવરના,
સુખા સં. ૯૫૫ માં, ૨૭૯

સિંધ-મુસલમાનોની તવારીખ વૈષ્ણવનામા
૩૯૩; સિંધના પાદચાર, ૩૧૫; બ્રા-
હ્મણબાદનું બ્રાહ્મણરાખ્ય, ૩૧૬; મુસ-
લમાનોએ નિર્ણય, હી. સન ૯૦ માં,
જમ અને સુમણાઓ વચ્ચેના જંગ,
૨૧૬;

સિંધુલ-મુંજનો બાઈ, જોળનો પિતા, ૪૩
સિયોસ્તાન-ગઢ, સિંધમાં જમે બાંધ્યો, ૩૧૭

સિલાર-(સિલાહારી) રાજકુલ, ૪૯

સિહોર-ગારીયાધારના રાજા અને ભગીને
હરાવી સં. ૧૫૭૫ માં રાણા વિસવ-
જીએ નિર્ણય, ઐદિચ્છોનું ચાલું, ૧૫૧

સીકરા-નદીની શાખા, ૧૦૨

સીઓ-રાઠોડ, સં. ૯૦૧, દ્વારકાની નત્રા,
મૂલરાજની બેન વેરે લગ્ન, લાખા કુલા-
ણીને માર્યો, ૩૯૬; ૨૬૨; સોનકળનો
બાપ, ૩૪૨

સીઆલ ગ્રુપ-દેશ, આમસંખ્યા બોતેર લક્ષ,
૨૧૧

સીરવી-અહવાણની શાખા, ૧૦૨

સીરાહી-સં. ૧૫૬૨ લખ દેવડે વસવી, ૪૮

સીવડ-રાઠોડોનો પુરોહિત, ૫૧

સીસોદિયા-અહવાણની શાખા, ૧૦૨

સુખવિજયજી-જૈન ગોરજી, એમલના પ્રદે-
શમાં વરસાદ ન આવવાનું કામણુ
કર્તું, ૩૦૫

સુભ-રાઠોડનો પૂર્વજ, ૧૭

સુભ-ચાહ, ચાહજહાનનો પુત્ર, ૩૬૧

સુભતપાન-અમદાવાદની સુભાગિરી, હા-
મીદપાન સાથે અમદાવાદમાં લકાઈ,
બદ્માં મરણ સં. ૧૭૮૯, પવારો,
૧૯૯-૨૦૦;

સુભતપાન-નવાળ, કબર ઉપર કોતરેલા
લેખની નકલ, ૩૭૮

સુભતપા-અમદાવાદના નગર રોડ સાથે
વેર, ૨૧૭

મુંદરીસૂરી-સં. ૧૪૬૧ માં ધના પોરવાડને
દેહેપનો ઉપદેશ, ૪૭

સુમણો-સિંધ ઉપર ૧૦૫ વર્ષ રાખ્ય કર્તું,
૩૧૬

સુમરો-હમીર, સિંધનો, કેસર સાથે લડા-
ઈઓ જમી, ૨૩૩-૪.

સુરજમલ-ભરવપુરના રાજબહાદુર રંછત-
સિંહનો બાપ, ૨૪૬

સુરસંગ-ધનબાઈએ અજમેરગઢ લેખ્યો,
૨૨૭

સુરજમલ-ઈંડર, હમીયત, ૩૨૭

સુરત સંઘજી-હાંતાવાળાના પૂર્વજ, નિર્વેશ,
૨૮૭

સુરોજી-પરમાર, હાંતાવાળા ૩૫મા રાજાનો
કુટાણો, ૨૮૬

સુરખી-ચાખ, હાંતા બલિદિ માર્યો, વંશ-
વિસ્તાર, ૩૯૧

- સુદાસણ-તાલુકો, હાથીગઢ, ૩૩૦; ૩૦૦; સેદઘીસાચ-સિંધનો રાજપુત રાજ, અન-
 ઠાકોરનો ઇતિહાસ, ૩૪૭ વરનો કિલ્લો, ૩૧૬
- સુનક-રિપુંજયને માર્યો, પ્રધાન મંત્રી રાજ સેય-રાજવંશ દિલ્હીના પાટિ, ૫૫
 થયો, ૩૯૧ સોદઘ-ગઢ, ધનમાઈએ સામંતજીને આપ્યો,
 ૨૧૭.
- સુદરદાસજી-દ્વાણી પટો મળ્યો, ધંગોશીએ સોદા-ઝાલો, હરપાલ મકવાણાનો વંશજ,
 રહ્યો, વિરમદેનો સમય, ૨૯૩ ૨૩૬
- સુદ મંત્રી-સોરઠના મહીવાતના સમયમાં, સોનકજી-ઈડરના રાવનો મૂળ પુરૂષ રાઠોડ
 એની ગુલિલીએ સં. ૧૪૩૭ માં વાર શિયાળોને પુત્ર; દરામા કૃષાયાના માલ-
 કરાવી, ૩૮૪-૫ પુરતપ્તની તવારીખ, ૩૪૨
- સુદે ગઢ-પઠારિયાનો, ૧૦૩ સોનગઢ-ચઢવાણનો, ૧૦૩
- સૂર્યવંશી-રાજાઓની નંરાવસિ, ૩૯૦ સોનગિરા-ભલોરનો રાજવંશ, મૂળ પુરૂષ
 સેનકજી-ગોહિલ, ઝાંઝળનો પુત્ર, ૨૬૨; કીર્તિપાલ ચઢવાણ, સં. ૧૨૦૮, ૨૫
- ઝાંઝળ મરણ પામતાં મોરલીધરની મૂર્તિ સોનંગજી-ગોહિલ, ઈડર, સામળીયા સોદને
 સાથે મારવાડનો ખેડ ગઢ છોડી કાઢીયા- માર્યો, રાજ્ય સ્થાપ્યું, સં. ૧૩૧૦,
 વાડમાં પાંચાળ દેશમાં આવ્યો, સુરલીધર ૧૪૬; ઝાંઝળનો પુત્ર, ૨૬૨; ૩૬૬; ૩૨૭;
 દેવનો નવલખો માસાદ કરાવ્યો, સેનકપુર જુઓ સોનકજી, ૩૪૨
 વસાવ્યું, વંશવેલાનો વિસ્તાર, ૨૬૩; સં. સોનીગર-સોનગિરા, કાનડદેએ ભલોર ગઢ
 ૧૨૦૨ માં સોરઠ આવ્યા, કવિત ૧૨૯; કરાવ્યો સં. ૧૩૦૦, ૫૫
- ૧૫૨; ખેડ ગઢથી જુનાગઢ, ચાઢપુર સોમ-ચંડિત, તપાગજીનો દીકો, ૧૮૦
- આવ્યા સં. ૧૧૩૨, ૩૪૫; વાત, ૩૪૭ સોમ-પોરવાડ વાણીયો, વસ્તુપાલનો બાપ,
 સેનકપુર-કાઢીયાવાડમાં પાંચાળ દેશમાં ૪૫
- સેનકજી ગોહિલે વસાવ્યું, ૨૬૩; કિલ્લો સોમનાથ-મબાસપાઠજીમાં, ઔરંગઝેબે દે-
 સિદ્ધરાજે કરાવ્યો, ૨૩૦ વલ તોણું, ઢાચાનું માર્જાપણ, ૨૬૩
- સેનવા-પરમારોની શાખા, ૧૦૧ મહમદ ગીજનવીના હુમલા, ડોળીઓનું
 સેધિવ-રાજકુશ, ૪૯ માર્જાપણ ૩૪૫
- સેલ ગઢ-કાખાનો ગઢ, ૧૦૩ સોમનાથ-નાગર, હના તળાવની મશસ્તિ
 સેલક-સાદાકનો પુત્ર, સં. ૧૧૮૧ નું રાજિત સં. ૧૫૯૨, ૩૮૨; મહમદ ગીજનવીનો
 નાણનું દેવળ, ૨૬-૭ હુમલો, ૩૪૬
- સેલુકર-અમદાવાદનો પેશ્વાઈ સૂબો, ગાય- સોમમખ-સૂરિ, શંખેશ્વરમાં સં. ૧૨૩૮
 કવાડ કૃત્તેસિંહરાવ અને હમેજનાં લશ્કર ની અઢાવીસ મૂર્તિઓ, ૨૭૬
- લેડે લડાઈ, સં. ૧૮૫૬ માં પુને સોમનુદર-સૂરિ, સં. ૧૪૯૬ નો લેખ, ૩૨
- મોહલ્યો, ૧૨૯; સન ૨૮૦૦માં કાલિના સોમેશ્વર-ભોળાં બીમદેવે માર્યો, ૪; દિલ્હી-
 ઠાટનો કળજો, ૨૬૪ ના હંવર અનંગપાલ અને કોનાજના
 સેવાલિયા-કાજની સનક, ૩૭૭ વિજયપાલ સાથે લડાઈ, અનંગપાલની
 સેસા સોચન-સિદ્ધરાજની રાણીનો મોઢ, દીકરીને પરણ્યો, પૃચ્છીરાજ તેનો પુત્ર, ૧૦
 નગદેવે દ્રહ યુદ્ધથી હરાવ્યો, ૧૮૬

સોમેશ્વર દેવ-સં. ૧૨૮૭ ની પ્રસસ્તિ,
માહુકપોનો આશ્રિત, ૩૦, ૩૧; વડન-
ગરના નાગર કવિ, વંશવિસ્તાર સં.
૧૩૨૮ ની દોદેશ્વરની પ્રસસ્તિ જુઓ,
૩૮૩-૪

સોરઠ-પ્રાચીન રાજવંશનું વર્ણન, ગિરનારનો
શિલાલેખ, ૩૮૪

સોલંકી-સં. ૯૬૮ માં સ્થાપના, મૂળરાજ
પહેલો રાજા, વંશાવલિ, ૫૧; રાજકુલ,
૪૯; સાત શાખાઓ, ૧૦૧; ૧૦૩;
૨૨૬; વંશાવલિ, ૨૨૯; શાખાગણના
૩૧૬; અવલોકો, ૩૯૦

સોલિતરાજ-સાકંભરીનો આહવાન, સં.
૧૨૧૮ ની પ્રસસ્તિ, ૨૪

સોવનગિર-સોનગિર, ૫૫
સ્તંભતીર્થ-અંભાવની ઉત્પત્તિ, ખટપટાયા-
ર્યનો મળંધ, ૫૮

સૌવશ્વિક શાહ-તેજપાલ જુઓ, ૨૩
હ

હંસાવતી-વિવાહ, પૃથુરાજ રાસો ૪
હંડાતઅચી-ખાખીઓનો મૂળ પુરૂષ, વંશ-
વિસ્તાર, ૧૨-૩

હડીભાઈ-અમદાવાદનો નગરરોક, અંબા-
જનો પરચો, ૧૨૫

હડોલ-તાલુકાની હડીમત, ૩૦૧; જસપાલ-
ના દ્વારયા વસ્થા, ૨૯૧

હંતુલ-ગોહિલ, ખેડ ગદના ઝાંઝળનો પુત્ર,
૨૬૨

હથિયા હહ-તળાવ સં. ૧૨૦૭, ૩૨૬

હમાઉ-હમાયુન, દિલ્હીની ગાદીએ, મોગલ
શાહ, રાજ્યકાલ, ૫૪

હમીર-રણચંદ્રનો, સં. ૧૨૬૬, અલાઉ-
દ્દીન ખીલજ સાથે સંગ્રામ, રાણીઓ
સાથે ઝમોર, મળંધ, ૧૦૭-૮

હમીર-દેવડો, હમીરપુર વસાવ્યું સં.
૮૦૯માં, ૫૫

હમીરજી-રેહેવર; છટ્ટો રાણો, ૨૬૧
હમીરપુર-સં. ૮૦૯ માં હમીર દેવડો
વસાવ્યું, ૫૫

હમીરખાન-ખીરની વાત, અલાઉ કાઠીની
મદદે જતાં મોટાદ આગળ ધવાયો, ૨૭૪
હમીર-ગોહિલ, કોળી રાજા, મહમદ ગઝ-
નવી સામે સોમનાથનું રક્ષણ કરતાં
કામ આપ્યો, દ્વંદ્વા, ૩૪૬

હરપાલ-મકવાણો, કરજીયેલા સાથે પ્રસંગ,
કુલદેનો વળગાડ મટાડ્યો, બાબરા
જૂતને વરા કર્યો, પાટડીનાં ગામ મેળવ્યાં,
૩૩૫-૬; કેસર મકવાણાનો પુત્ર.
૨૩૪-૫; કેસર રાસો, ૪૦

હરપાળ દે-સોલંકી, અજીપાલદેનો પુત્ર,
રાજ્યકાલ, ૩૧૮

હરભમ-જાલો, લીંબડીના કાકોરની નાલે-
શીના દ્વંદ્વા, ૨૩૮

હરભમજી-લીંબડીના કાકોર, દ્વારકાની યાત્રા,
બાઈના ભેર માટે કાઠીઓ ઉપર હલ્લા
કર્યો, યલોડો ૧૫૮, ૧૬૫-૬; વાત
માટે લલવાડ, ૨૨૦; બકરીની લડાઈ ૧૬૪

હરસાર-વટલેલા રત્નપૂતની વાળા શાખાનો
પૂર્વજ, વંશવિસ્તાર, ૧૫૯

હરસિંધ-માતા, હમ્મયિનીમાં, સં. ૧૧૨ માં
વિક્રમે દેવલ બંધાવ્યું. ૨૮૬

હરિફજી-મોહમમ્મદીના શાહી, ચક્ર ૧૭૭૬
નો રામનવમીનો નિર્ણય, ૨૧૭

હરિનાઈ-કાયસ્થ, લનાના તળાવની પ્રસસ્તિ,
સં ૧૫૮૨, ૩૮૨.

હરિનદ્ર-સૂરિ, મળંધ, મળંધઅત્રવિશતિકા,
૫૭-૮.

હરિ-દાદા, મહમદ બેગડાના અંત:પુરની
સર્વાધિકારિણી, સં. ૧૫૫૬ માં દાદા
હરિની વાવ અમદાવાદ પાસે અસા-
રનામાં બંધાવી, પ્રસસ્તિ, ૨૮-૨૯;
૧૭૭;

- દરિયુર-દાદા દરિયનું વતન, મહમદ જેઠ-
ડાનો સમય, ૨૯૧ ૧૭૭.
દરિસિંગ-ખારેઠ, સતી સદુબાઈનો ધણી,
નુઓ સદુબાઈની વાત, ૨૩૯
દરિ સંચક-રાજકુલ, ૪૯
દરિદર-કવિ, મળંધ, મળંધચતુરિચતિકા
૫૭-૫૮
દર્ય સૂરિ-કવિ, મળંધ, મળંધચતુરિચ-
તિકા, ૫૮
દર્યપુરી-મળંધચતુરિચતિકા, ૫૮
દલમ-ખડકી, નનુભીની પરીક્ષાના પ્રમા-
ણમાં અમદાવાદના કિલ્લામાં બારી
પડી વાત, ૧૨૭.
દલવદ-બકરીની લડાઈ, ૧૬૪-૫; ૨૬૧
દલા-પરમાર, સાણુંદનો ધણી, બાદશાહ
દિલ્હી પકડી ગયા, ૩૧૦
દસનખાં-સૂણો ઈડરનો, ૩૨૭
દસ્તીનાપુર-રામચો, વંશાવલિ, ૨૧૩
દાંસોઠ-જીવાઈની સનદ, ૩૭૭
દાંસુજી-ધરપારકરવાળો, ૨૨૭; દાંતાવાળા-
નો પૂર્વજ (દાંસોજી), ૨૮૬
દાયા-સોમનાથ અર્થે પ્રાણપ્રજ્જ, અવરંગ-
જેબના હુમલા સામે, ૨૬૩
દાજી-મીયાં, માંડવાવાળા, આતરસુંબા
મેળવ્યું, ૨૯૭
દાડા-જુંદી મઠ, ૧૦૩
દાડીવા-સતીનો પાળાયો, વડવાણ, દાડી-
રાણીઓની દેરીઓ, ૩૦૭
દાધરવા-વાવ, સં. ૧૬૬૯, ૩૮૮
દામુ-કવિ, અપર નામ હમીર, દસરા
મનાવ, ૧૪૯
દામદખાન-નુનામદના નવાબ, વખતસિંહે
દરાવી કુંડલા, ચિતળ વગેરે લખાવી લીધાં,
નમાવ્યો, રાસડો, ૧૫૫
દામદશાહ-સુન્ની સંત, ૩૮૩
દારિત-મૂર્તિનો લેખ, ૩૨૫
દાલોજી-રાણપુર, મુસલમાન બન્યા, મહ-
મદ જેઠે રાણપુર આપ્યું, વટલાવ્યાનું
કારણ, ૩૪૫-૬
દિનુસ્થાન-વર્ણન, ભૂગોલ, ૩૦૪
દિગમત સિદ્ધ-ચોકોટ, પ્રાંતીનવાળો, મેનર
આકૃષ્ટમાં સાથે સંધિ, ૧૯૦૦ માં
અમદાવાદ જેલમાં મુઓ, ૨૯૮
દિરવચવેણું-નેપાલનો મહાવિદાર, વર્ણન,
૩૨૫
દિસોર-બસકર વલાવ, અલાઉદ્દીન ખુનીએ
નામ આપ્યું, ૩૪૦; માચીનતાની હકી-
ગત, ૩૨૪
દિગોલ પુરાણ-૩૨૬
દીનરી સન-ગણુના, ૩૫૯
દીમતખાન-(દમીદખાન) ગુજરાતનો દાકેમ
રૂસ્તમઅલી સાથે લડાઈ, ૧૬૯
દીમતસીધ-ચોકોટોનો વહીવંચો, ચોકોટોની
હકીગત, ૩૬૬
દીમાલ-ઝંઝાના પટેલ, મીનલ દેવીનો જન્મ,
કરજ સોલંકી વેરે પરજાવી, ૩૪૦
દીરવિજય-સૂરિ, અકબર બાદશાહને ૭૫;
દેશ, જીયાવેરો કઠાવ્યો, સં. ૧૬૫૦
માં વિમલાચલની યાત્રા, ૨૨-૨૩;
તપાગચના મુનિ, ૧૫; અકબરના દર-
બારમાં ચમત્કાર, ૧૮૨; (દીર સૂર) ૫૪
દીરવીરસંપ-ખારેઠ, ચુંવાલીયાના દરોહી,
૨૬૯
દીરા દેવી-ચાલુક્યવંશી લાવવ્યધવલ સાથે
પરણી, સમારક તરીકે વંચલીના વિજ-
લેશ્વરમાં મૂર્તિ ૩૮૬
દીરાજી-દલવદવાળો, મહમદ જેઠે વટ-
લાવ્યો, માંડવા આપ્યું, સં. ૧૩૮૪, ૨૯૬
દીરાલાલ બાલકૃષ્ણ-મદીમાંકાના દત્તરદાર
ઈડર આદિ રામચોની હકીગત મેળવી
લખાવી મોકલી, ૧૪૫
દુસેન-મલેક, ધાળકાના, ૧૬૧

હેબોલા-પરમાર શાખા. ૧૦૧
 હેમચંદ્ર-(હેમાચાર્ય) કુમારપાલનો પ્રસંગ,
 પર; (હેમસૂરિ) પ્રબધ, ૫૭, ૫૮;
 ગ્રેરજાથી કુમારપાલ પાસે જૈન દેવલો
 અને પ્રાસાદો કરાવ્યા, ૧૫૭; કુમારપાલ-
 ના દરબારમાં ચમકારો, ૧૮૨; બંચીસ
 હાંસનું દેવળ કુમારપાલ પાસે પાટણમાં
 કરાવ્યું, કણ્ઠાટિકના ઘોળીનો દગો, ઝર-
 વાળા દુધથી મરણ, ૩૩૭-૮; કુમારપાલ-
 ની હોદ્દાપુરી રાણીનો પ્રસંગ, ૩૪૦.
 હેમવિજય-સં. ૧૬૫૦, આદીશપ્રાસાદમ-
 રાસિત, ૨૨, ૨૩; ૬૩, ૬૪.
 હેમાબાઈ-નગરશેઠ અમદાવાદ, અંબાજીનો
 પરથી, ૧૨૫.
 હેમતસિંહ-કરાડાવાળા, ૩૪૪
 હોશીર-હકીમત, ૩૫૯
 હા-હા
 હેમકર-મુનિ, સંસ્કૃત ગદ્યધણ, સિંહાસન-

દ્વાત્રિચિકા રચી, પ્રતિ સં. ૧૩૩૦ ની,
 ૮૬
 દો(ધો)મક-રાજ, કલિયુગના અંતમાં એના
 પુત્રો કાલંગા દેસને મારવાડમાં મારશે,
 એવું ભવિષ્ય, ૨૧૩
 દોમરાજ-આવડો, પાટણનો રાજ રાજ્ય-
 ઝઘ, પર; (ખીમ) ૧૭૫.
 દોમાનંદ-વંચલીના રાજ ભગતસિંહનો પુત્ર,
 વીરધવલની પુત્રીને પરણ્યો, તેનો પુત્ર
 વિજયાનંદ, ૩૮૬
 દ્વાત્રિય-હાપતિ, કર્મભ્રષ્ટતાથી પતિત યથા,
 અદાર ભત્રના પતિતોની યાદી, વગેરે,
 ૩૭૦; પાંચ દ્વાત્રિય કુલોની આણુ હપત
 સં. ૧૨૬૬ માં હાપતિ, ૨૩૨
 જ્ઞાનચંદ્ર-આણુની વસહિમનો લેખ સં.
 ૧૨૭૮, ૨૯
 જ્ઞાનદેવ-મરાઠી પદો, ૨૦૪
 જ્ઞાનેશ્વર-હરિપાઠ, ૨૦૨

